

ॐ

श्रीस्वामिनारायणो विजयदेवरायणः

सत्सङ्गिजीवनम् ।

शतानन्दमुनिविरचितम्

तृतीयप्रकरणम् ।

हरिजीवनदासकृत-गुर्जरभाषासहितम् ।

मनाननधर्मधुरन्धरानायथी-

आनन्दप्रसादमहाराजश्रीनी आज्ञाधी

वडतालमन्दिरतरफथी छपायी प्रसिद्धकर्ता-

कोटारी पु० धर्मस्वरूपदासजी ।

स० १९८९

निर्णयसागरप्रेस मुंबई. सन १९३३

किंमत रु. २-८

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the 'Nirnaya Sagar' Press,
26-28, Kolbhat Lane, Bombay.

Published by Shri Anand Prasadacharya Maharaj,
Swami Narayan Temple, Vadatal

શ્રીહરિર્જયતિ ।

વિજ્ઞસિ—

સંપ્રદાયમાં સર્વને સુવિદિત છે કે—આ સત્સંગિજીવન મહાગ્રંથ સર્વોપયોગી સર્વમાન્ય સર્વોત્તમ હોધને સત્સંગિઓના સંજીવનરૂપ છે. આવા ગ્રંથરત્નને બે ટીકાઓ સાથે ધર્મધુરંધર આચાર્યશ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજશ્રીએ મહોત્સાહથી છપાવી પ્રકાશમાં લાવી સર્વને સારો લાભ આપ્યો. અનંતર ગીર્વાણ વાણીના અનુયાયીઓને તેનો લાભ આપવા એજ મહારાજશ્રીએ તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર કરવાની મને યોગ્ય તાજી આજ્ઞા કરી. આજ્ઞાને અનુસારે ભાષાંતર આરંભતાં પ્રથમ પ્રકરણ તૈયાર થયું. તેને છપાવાનો વિચાર નિસરતાં મુરત-મંદિરના મહાંત સદ્ગુરુ સ્વામી ભક્તિપ્રિયદાસજીએ એજ મહારાજશ્રીના મુખ્ય કોઠારીશ્રી ચતુરભક્ત દ્વારા તેમની લેખિત આજ્ઞા મેળવી છપાવાનો ઉપક્રમ કર્યો. ઉપક્રમને અનુસારે પ્રથમ પ્રકરણ તથા દ્વિતીય પ્રકરણનું ભાષાંતર છપાઈને તેમના તરફથી પ્રકાશમાં આવ્યું. પૂજ્યપાદ એ આચાર્યશ્રીના અક્ષરવાસ પછી તેમના દત્તપુત્ર પૂજ્યપાદ ધર્મધુરંધર આચાર્યશ્રી આનંદપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની એવી શુભાભિલાષા સમુદ્ભવી કે—બાકીનાં ત્રણ પ્રકરણોનું ભાષાંતર વડતાલ-મંદિર તરફથીજ છપાવવું સમુચિત છે. આ અભિલાષા પોતાના મુખ્ય કોઠારી ચતુરભક્તને સમયાનુસાર વિદિત કરતાં, તેમણે તેમની લેખિત અનુજ્ઞા મેળવી બાકીનાં ત્રણ પ્રકરણો છપાવાનો ઉપક્રમ કરતાં, આ તૃતીય પ્રકરણનું ભાષાંતર છપાઈને પ્રકાશમાં આવવા પામ્યું છે. બાકીનાં બે પ્રકરણો એજ રીતે છપાઈને પ્રકાશમાં આવશે. આ પ્રકરણો મુખ્યપણે વડતાલ મંદિરમાંથી મળશે. એજ વિજ્ઞસિ.

લિ. હરિજીવનદાસ, વડતાલ.

શ્રીસ્વામિનારાયણો જયતિ । વિષયાનુક્રમણિકા ।

તૃતીયપ્રકરણમ્ ।

અ. ૧ પ્રત્યક્ષ પરમાત્માની પ્રાપ્તિથી કૃતાર્થ થએલા અલય ભૂપને પરમપદ પ્રાપ્તિ, તેમના ગુણાધિક પુત્ર સજનનીક સપત્નીક સશગિનીક ઉત્તમ ભૂપની ભગવત્પરિચર્યાપરાયણતા, સપરિવાર તેમની ભગવાનવિષે પરમા ભક્તિ, ભક્તિથી મુગ્ધસન્ન થએલા ભગવાને પ્રતિદિન પૂજવા કરેલું કૃષ્ણમૂર્તિ અને પોતાની અર્ચામૂર્તિનું તેઓને પૃથક્ પૃથક્ પ્રદાન અને તેઓમાં અનન્યભક્ત લલિતાની પ્રાર્થનાને અનુસારે તત્પૂજ્ય પ્રતિમામાં પ્રત્યક્ષ પ્રાદુર્ભાવ પામીને ભગવાને કરેલો તત્કૃત પૂજનો પ્રત્યક્ષપણે સ્વીકાર વિગેરે સમધિક અનુચ્છ વિગેરે ॥૧॥

૨ હૃદયનગરમાં નિવાસ કરી રહેલા ભગવાનની મુકુંદાનંદવાર્ણિપ્રમુખ મુનિજનાદિકોએ પ્રતિદિન આદરપૂર્વક કરાતી સેવાની વ્યવસ્થાનો નામનિર્દેશપૂર્વક કહેલો અનુક્રમ ॥૨॥

૩ પ્રથમ પિતાએ ભગવાત્પ્રીત્યે જે જે કૃષ્ણમહોત્સવો કરાવ્યા હતા તે સમય મહોત્સવોને નહિ ન્યૂનપણે કરાવામાટે પ્રવર્તેલા ઉત્તમ રાજાએ ભગવાનનાં અનન્યભક્ત, પોતાનાં બહેન જ્યા લલિતાની સમીપે તે ઉત્સવકાર્ય પાકાદિ કરવાનો સમય બાર સ્વીકારવાનું કરેલું નિવેદન, અને બહેનોએ અનુમોદન આપેલા ઉત્તમ ભૂમતિનું ભગવાનની સમીપે તેમની આજ્ઞા લેવા જવું, તે ભગવાને શુકલપદ્મમાં આવતા ઉત્સવોમાં જ્યાના પ્રાધાન્યથી અને કૃષ્ણપદ્મમાં આવતા ઉત્સવોમાં લલિતાની મુખ્યતાથી વિભાગ કરીને કરેલી મુખ્યવસ્થા ॥૩॥

૪ જ્યાના ભાગમાં આવેલી વિજયાદશમીનો કરેલો મહોત્સવ, અન્નદૂતોત્સવ કરવામાં જ્યા લલિતાને થએલો સંવાદ, ઉત્તમ રૂપે અન્નદૂતોત્સવ કરવામાં ભગવાનની યદલુ કરેલી અનુજ્ઞા વિગેરે ॥૪॥

૫ તે તે વિગ્રાદિ નરનારી ભક્તજનોએ અન્નદૂતોત્સવ માટે ઉત્સા-

હથી કરાતી સમગ્ર અતુલિધ સામગ્રી સંપાદનનો પ્રકાર અને લગવાને દૂતદ્વારા જેમને સંદેશો પહોંચાડ્યો છે, લગવાનના દર્શનમાં મહાઉત્સુક, દેશાંતર થકી દુર્ગપુરપ્રતિ આવતાં એવાં મુનિમંડળોને દુર્ગપુર નજીકનાં શાખાનગરોની પ્રાપ્તિ વિગેરે ॥૫॥

૬ અત્રદ્યોત્સવમાટે પાકપ્રવીણ પ્રભાશંકરપ્રમુખ વિપ્રવયોં અને પાકપ્રવીણ ગંગાપ્રમુખ વિપ્રવનિતાઓએ પરા પ્રીતિથી કરાતા વિવિધ પાકના નિરીક્ષણ માટે લગવાનનું પૃથક્ પૃથક્ પ્રકલ્પેલી પાકશાળામાં પધારવું ॥૬॥

૭ લગવાનનાં દર્શનમાં અત્યુત્સુક તે તે અનેક મુનિઓનાં નામ નિર્દેશપૂર્વક તે તે મુનિમંડળનું દુર્ગપુરમાં સત્વર આગમન નિરૂપણ ॥૭॥

૮ પ્રાતઃકાળમાં સ્નાનાદિ નિત્યક્રિયા કરી પરવારીને સભામાં ભક્તજનો સાથે સિંહાસનમાં વિરાજમાન થતાં, મયારામભટ્ટના મુખથકી મુનિઓનું આગમન સંભ્રમથી સાંભળીને લગવાને પોતાના ચરણરસિક મુનિજનોના સંમેલનની સમુત્કંઠાથી ઉત્તમ અથ ઉપર બેસીને પોતાના નિવાસસ્થાન થકી બહાર ભક્તજનો સાથે નીકળીને પરમ પ્રેમથી કહેલું આવતા મુનિજનોને સન્મુખ ગમન અને પોતે યથાયોગ્ય સંદર્શન સંભાષણાદિકવડે અભિનંદન કરેલા, આનંદભરપુર તે મુનિઓ સાથે પોતાને નિવાસભવને લગવાનનું પાછું આવવું વિગેરે ॥૮॥

૯ દેશાંતરથકી આવેલા, પોતાના દિવ્ય અદ્ભુત સ્વરૂપમાં નિમગ્ન મનવાળા, અનન્યપ્રેમાર્દ હૃદયવાળા, પોતાના દિવ્ય અવયવોમાં વિલીન નયન મનોવૃત્તિવાળા સ્ત્રીપુરૂષ અસંખ્યાત ભક્તજનોને કૃપાથી પ્રાણ ઇન્દ્રિયોનો નિરોધ કરાવી પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપમાં લયલક્ષણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કરાવીને, તેઓને લગવાને આપેલું પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનું સાક્ષાત્ સંદર્શન અને દેશદેશથકી આવેલા તે સર્વેની ઉતારો અન્નાદિ દાનથી સ્વયં લગવાને કરેલી યથાયોગ્ય સંભાવના ॥૯॥

૧૦ દીપોત્સવ દિવસે પ્રાતઃકાળે મંગળસ્થાન કરી, જ્યાં લલિતાએ મયારામભટ્ટ મારફત મોકલેલાં નવીન દિવ્ય વસ્ત્રોને ભક્તપ્રીત્યર્થે પહેરીને, મહાસભામાં ભેગા મળેલા ભક્તસમાજને આનંદ આપવા દિવ્ય સિંહાસનમાં વિરાજમાન થતાં, છત્ર ચામર વીંજણો સુવર્ણછડી

વિગેરે જેમના હાથમાં છે એવા તે તે સોમ સૂરાદિ અનન્યબક્તોએ સેવા કરાતા ભગવાન શ્રીહરિના દિવ્ય ચરણારવિંદના દર્શનની ઉત્કટ ઉત્કંઠાથી 'હું પહેલો હું પહેલો' એમ વેગથી એક બીજા ઉપર પડતા અને જયધ્વનિનો કોલાહલ કરતા અસંખ્યાત ભક્તજનોની યોગરદમ થએલી ભારે ભીડય અને ભગવાને હસ્તસંસારથી જયધ્વનિ કોલાહલના ઉપશમનપૂર્વક તે લક્ષ્યાવધિ ભક્તોને સભામાં યથાયોગ્ય બેસાડી દીધાની રીતિનું વર્ણન અને યથોચિત તેઓ બેસી જતાં ભગવત્સેવાપરાયણ વાઘકળાકુશળ જનોએ પોતાની કુશળતા પ્રદર્શનથી ભગવાનના મનની કરેલી પ્રસન્નતા વિગેરે ॥૧૦॥

૧૧ પોતાના ચરણાશ્રિત પરમહંસો વર્ણિયો અને ગૃહસ્થ નરનારી ભક્તોની સ્વસ્વધર્મનિષ્ઠાથી સમુહલેલી, અનન્યસામાન્ય, તે તે દેશમાં વિસ્તાર પામેલી, નાના જનોના મુખથી ઉદ્ઘોષપૂર્વક ગવાતી કીર્તિ (જનશ્રુતિ)નું દેશાંતર થકી આવેલા મુખ્ય હરિભક્તોના મુખથી સભામાં ભગવાને કરેલું શ્રવણુ વિગેરે ॥૧૧॥

૧૨ નાનાવિધ દેશો થકી આવેલા સમગ્ર ભક્તોએ પૃથક્ પૃથક્ કરેલી ભગવાનની ભારે પૂજનો મહોત્સવ, તેમાં પૂજનસમયે ભક્તોએ ભાવથી સમર્પણાં મહામૂલ્ય દિવ્ય વસ્ત્રો તથા વિવિધ રત્નમય દિવ્ય સુવર્ણભરણો તથા કાંચન રજતાદિ બીજાં બહુ ભેટ પદાર્થોનું તત્ક્ષણ જ ભગવાને તે તે ગ્રાહ્યોને અને બીજા પણ નિર્ધનાદિકને યથાયોગ્ય નિરવશેષ કરેલું દાન વિગેરે ॥૧૨॥

૧૩ ભગવાનનું માધ્યાહ્નિક આનખાટે સમગ્ર મુનિજનો નરનારી હરિજનો સાથે વાજતે ગાજતે ઉન્મત્તગંગાપ્રતિ અશ્વ ઉપર બેસીને પધારવું, ઉન્મત્તગંગાના મહિમાનું અનુવર્ણન, તે નદીમાં મુનિમંડળાદિકની સાથે ભગવાને કરેલી જળક્રીડાનું વર્ણન અને આન કરી ભગવાને કરેલો વિપ્રવર્ણિયો સાથે માધ્યાહ્નિક સન્ધ્યાદિવિધિ ॥૧૩॥

૧૪ ભગવાનની આરાથી પ્રયાગજીત પુરાણીએ સભામાં કરેલું શ્રીમદ્ભાગવતના પંચમસ્કંધ કથાનું પ્રવચન, તે પાંચાધિકને ભગવાને કરેલું મહાવશ્ર સુવર્ણબૂષણાદિકનું દાન, દીપાવલી મહોત્સવનું

વર્ણન, દીપાવલીના ઉત્સવશયે મહાસભામાં દિવ્ય સિંહાસનમાં વિરાજ-
માન થએલા, દિવ્ય વસ્ત્ર વિભૂષણોવડે વિભૂષિત ભગવાનને પ્રણામ
કરીને દીનાનાથબદ્ધે કરેલી કંઠાષ્ટકસંજ્ઞાની સ્તુતિ, દીનાનાથને ભગવાને
આપેલું અભયદાનાદિ અને મુનિઓએ કરેલું રાસવિહરણુ વિગેરે ॥૧૪॥

૧૫ પ્રધાનપણે પાકમાં પરમાદરથી પ્રવર્તેલી પાકકુશળ જ્યા રમાદિ
લક્ષ ક્ષત્રિયાત્મીઓનાં નામ નિર્દેશપૂર્વક તેણી તેણીએ ચતુરાઈથી
કરેલા વિવિધ પાકનું વર્ણન વિગેરે ॥૧૫॥

૧૬ અન્નકૂટસ્તવદિને પ્રભાતમાં ઉઠીને, ગંગાસ્નાનાદિ નિત્યકર્મ કરી
પરવારી એકાંતમાં બેઠેલા ભગવાનને પ્રણામ કરીને ઉત્તમ નરેશે કરેલી
તેમની ધન્યાષ્ટક સ્તુતિ. અનંતર નિષ્પત્તિરૂપે રહેલી વેદિકા ઉપર
સ્થાપન કરેલા સિંહાસનમાં સકળ લક્ષ્મી સાથે વિરાજમાન ભગવાને
પ્રસન્ન થઈ, પાસે બે હાથ બેઠી બેઠેલા આશ્રિત દીનાનાથ લદ્દને
કરેલું પોતાનાંજ દિવ્ય વસ્ત્રો અને ઘણા ધનનું દાન તથા ભગવાનની
આજ્ઞાથી ભગવત્પૂજનમાં મુનિમંડળની ઉત્સાહથી પ્રવૃત્તિ વિગેરે ॥૧૬॥

૧૭ મુક્તાનંદાદિ સમય મુનિજનોએ ભગવાનની પુષ્પાદિવડે પૂજા કરીને
નાનાપ્રકારના સ્વસ્વભાવના પ્રકાશપૂર્વક કરેલી પૃથક્ પૃથક્ સ્તુતિ તથા
બીજા બધા હરિલક્ષ્મીએ કરેલી ભગવત્સ્તુતિનો અનુવાદ ॥૧૭॥

૧૮ ભગવાનની અનુજ્ઞાને અનુસારે શ્રીવાસુદેવમંદિરમાં વિવિધ
પકવાનોવડે કરેલી અન્નકૂટરચના, આરતી અનંતર ભગવાને ત્યાં
આવીને કરેલું વર્ણુવિરચિત અન્નકૂટરચના વિચિત્રતાનું દર્શન, તે તે
લક્ષ્ય ભોજ્યાદિકનાં નામનિર્દેશપૂર્વક તે તે પાકવિશેષનું કરેલું વર્ણન
અને ભગવાને યથાવિધ કરાવેલો ગોવર્ધનોત્સવવિધિ વિગેરે ॥૧૮॥

૧૯ પ્રતિદિન પોતે આરાધ્યમાન પ્રતિમારૂપ પરમાત્માનું આરાધન
કરવા પ્રવર્તેલાં અનન્યલક્ષ લલિતાએ પૃથક્ કરેલી અન્નકૂટરચનાનો
પ્રકાર, અનંતર લલિતાએ લક્ષ્મીપ્રકર્ષપૂર્વક કરેલી ભગવાનની ભોજન-
પ્રાર્થના, અનન્યલક્ષ તેણીની પ્રસન્નતામાટે તેની લક્ષ્મીપરવશ ભગવાને
પ્રતિમામાં પોતાનાજ પ્રત્યક્ષ દિવ્ય રૂપથી પ્રાદુર્ભાવ પામીને કરેલી તેણીએ
સમર્પેલા અનેકવિધ અન્નના લક્ષણની લીલાનું વર્ણન વિગેરે ॥૧૯॥

૨૦ અનુકૂળેત્સવના પ્રસાદભૂત વિવિધ મિષ્ટાન્નોવડે કરાવેલું સાધુ-ઓને સંતર્પણ અને સાધુઓને પ્રેમરસથી ભગવાને સાક્ષાત્ કરેલી પીરસવાની લીલાનું અનુવર્ણન વિગેરે ॥૨૦॥

૨૧ સાધુ સંતર્પણ સમનંતર ઉત્તમાદિ નૃપતિમંડળને સાનંદ સહાસ જમાડતા ભગવાને પ્રેમરસાતિશયથી તેમને સ્વયં કરેલી પરિવેષણલીલાનું વર્ણન વિગેરે ॥૨૧॥

૨૨ ભક્તોની મહાસભામાં ભગવાને કૃપાથી કરેલા સત્સંગીપનો પ્રકાશ—તેમાં સત્સંગપદની નિરૂપિત, સત્ય-દયા-તપ આદિક સનાતન ધર્મ વિભાગનો નિર્દેશ, નિર્દેશ કરેલાં સત્યાદિકનાં લક્ષણ, હુસંગિઓનું લક્ષણ અને તે હુસંગિઓને નરકપ્રાપ્તિનું વર્ણન વિગેરે ॥૨૨॥

૨૩ પ્રબોધનીનો મહોત્સવ વિશેષપણે કરાવામાં ઉત્સાહિત મન-વાળા ઉત્તમ નરેશે પ્રાર્થના કરેલા શ્રીહરિએ તેમનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા મુનિજનમંડળ અને નાનાદેશીય હરિજનમંડળને પૂર્ણિમાપર્યંત દુર્ગપુરમાં પોતાની પાસે રહેવાની કરેલી આજ્ઞાનો અનુવાદ ॥૨૩॥

૨૪ સાલળવા વાંછતા શ્રદ્ધાળુ હેમંતાસિંહ રાજાને ઉદ્દેશીને ભગવાને બહુ યુક્તિથી મહાસભામાં કરેલા સદ્ધર્મસંવર્ધનના ઉપાયનું અને તેના વિરોધિનું નિરૂપણ, તેમાં-પૂર્વોક્ત સત્સંગની સદ્ધર્મસંવર્ધનમાં મુખ્ય ઉપાયતા કથન, આસુર સ્વભાવરૂપ અધર્મસર્ગનું નિરૂપણ, દૈવસ્વભાવરૂપ ધર્મસર્ગનું નિરૂપણ, અસુરજાતીયમાં પણ સત્સંગને લીધે દૈવી સંપદાનો યોગ અને દેવમાંપણ હુસંગને લીધે આસુરી સંપદાનો યોગ, ધર્મસર્ગનો અધર્મસર્ગથી પરાભવ થતાં ભગવાને પ્રાદુર્ભાવ પામીને પ્રવૃત્તિમાર્ગથી કરાતો સંરક્ષણપ્રકારબેદ, તે બેમાં નિવૃત્તિમાર્ગથી ધર્મરક્ષણ કરવા ઇચ્છતા ભગવતપ્રાદુર્ભાવવિશેષની મુમુક્ષુઓએ પ્રધાનપણે સેવ્યતા, તેમની પ્રત્યક્ષદશામાં સાક્ષાત્ તેમનીજ ઉપાસ્યતા અને પરોક્ષદશામાં તો તેમની પ્રતિમાની ઉપાસ્યતા, શુભ દેશ કાળ પુરુષાદિકના સમાશ્રયણનીજ ધર્મોપાસનામાં અભિવર્ધકતા અને તેથી વિપરીત સંગની તેમાં વિરોધિતા અને સત્ અસત્ પુરુષોનાં લક્ષણનું નિરૂપણ વિગેરે ॥૨૪॥

૨૫ ભગવાને પોતાના સદ્ધર્મનિષ્ઠ ભક્ત સ્ત્રીપુરુષોના નિઃકામત્વની

દૃઢતા કરવા કૃપાથી મહાસભામાં કહેલા તેમના અત્યંત હિતને કરનાર સ્પર્શસ્પર્શ વિવેકનો અનુવાદ ॥૨૫॥

૨૬ ધર્મસિદ્ધિનો ઉપાય પુછતા શુક્રાનંદમુનિપ્રત્યે સભામાં ભગવાને શુભાશુભ ભેદે કરીને અનુક્રમે ધર્મવર્ધક અને અધર્મવર્ધક એવા વર્ગ-ભેદથી બે પ્રકારે ભેદ પામેલા દેશ-કાળ-ક્રિયા-ધ્યાન-શાસ્ત્ર-દીક્ષા-મંત્ર-સંગ, આ આઠનું અનુક્રમે કરેલું સ્વરૂપ નિરૂપણુ વિગેરે ॥૨૬॥

૨૭ ઉદ્ધવસંપ્રદાયમાં નૈષ્ઠિક શ્રદ્ધાચર્યરૂપ બૃહદ્દમતને આશરેલા ત્યાગિજનોને સ્ત્રીસંબન્ધથી મતભંગ થતાં તેના શુદ્ધિવિધાન પ્રત્યે શ્રદ્ધાનંદમુનિએ સભામાં પુછેલા ભગવાને નિરૂપણુ કરેલું નિષ્કામ-શુદ્ધિનું વિધાન ॥૨૭॥

૨૮ ગોપાળાનંદ મહામુનિએ પુછેલા ભગવાને સંક્ષેપમાં નિરૂપણુ કરેલો ત્યાગિઓનો આલ્હિકવિધિ ॥૨૮॥

૨૯ પરંબ્રહ્મ પરમાત્માનું સાકારત્વ નિરાકારત્વ-સગુણત્વ નિર્ગુણત્વ-કર્તૃત્વ અકર્તૃત્વ આદિક વિરૂદ્ધ સ્વભાવને પ્રતિપાદન કરનારી શ્રુતિસ્મૃતિઓનું તાત્પર્ય અને અવતારનું યથાર્થપણું જાણવાની ધરંજીવાળા મુક્તાનંદ મહામુનિએ પુછેલા ભગવાને મહાસભામાં પરંબ્રહ્મના સ્વરૂપ સ્વભાવ નિરૂપણુપૂર્વક તે બંને વાદનું વિરોધ ન આવે એરીતે કરેલું સંગમન તથા અક્ષરધામવાસી પરંબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ પુરૂષોત્તમ અને ધર્મરક્ષણાર્થે પૃથિવી ઉપર માનુષસ્વરૂપથી પ્રકટતાને પામેલા દિવ્ય અદ્ભુત સ્વરૂપ ભગવાનના સ્વરૂપ સ્વભાવમાં અવિલક્ષણતારૂપ અદ્વૈત (એકત્વ) નું કરેલું બહુ યુક્તિયુક્ત ઉપપાદન ॥૨૯॥

૩૦ વાસુદેવાનંદ વર્ણિએ મહાસભામાં પુછેલા ભગવાને તેમને ઉદ્દેશીને કરેલું શ્રીકૃષ્ણમંત્રજપ વિધિનું નિરૂપણુ ॥૩૦॥

૩૧ ભગવાને ભક્તોને ઉદ્દેશીને એકાદશીમતની અવશ્ય કર્તવ્યતા કહેવા સભામાં નિરૂપણુ કરેલો સર્વાધિક એકાદશીમતમહિમા ॥૩૧॥

૩૨ એકાદશી મતની સર્વાધિકતાના હેતુનું નિરૂપણુ કરવા પ્રવર્તેલા ભગવાને પ્રતિપાદન કરેલો એકાદશીપ્રાદુર્ભાવ પ્રકાર-તેણીએ કરેલો અમુરવિજય-તેણીએ તપથી, પ્રસન્ન કરેલા ભગવાને, અહીં મેળવેલો

પરવિશેષ વિગેરે તથા સર્વ થકી પ્રબોધની એકાદશીનું શ્રેષ્ઠપણું અને એકાદશીવ્રતનું સંક્ષેપથી કર્તવ્યતાનિરૂપણ વિગેરે ॥૩૨॥

૩૩ ભગવાને સાંગ એકાદશીવ્રતવિધિનું વિસ્તારથી કરેલું નિરૂપણ, માર્ગશીર્ષ શુકલ એકાદશીને આરબીને કાર્તિક કૃષ્ણ એકાદશીપર્યંતની ચોવીશ એકાદશીઓમાં પૂજવા યોગ્ય ભગવાનના કેશવાદિ મૂર્તિભેદો, માલતી પૂષ્પાદિ પૂજેપકરણ પદાર્થભેદો, સર્વતોભદ્ર મંડળમાં સપરિવાર શ્રીકૃષ્ણનો પૂજાપ્રકાર અને દ્વાદશીએ કર્તવ્ય પારણાવિધિ વિગેરે ॥૩૩॥

૩૪ ભગવાને કહેલો એકાદશીવ્રતના ઉઘાપનનો સમય વિધિ ॥૩૪॥

૩૫ ભગવાને કેશવાદિ ચોવીશ મૂર્તિઓનાં કહેલાં પૃથક્ પૃથક્ અનુક્રમે લક્ષણો ॥૩૫॥

૩૬ ધર્મપ્રવર્તન પ્રયોજને પ્રકટેલા ભગવાને સ્વયં ભક્તશિક્ષાઈ કરેલા એકાદશીવ્રતના અનુષ્ઠાનનો પ્રકાર ॥૩૬॥

૩૭ એકાદશી દિવસે પ્રાતઃકાળે નિત્યવિધિ કર્યા પછી ભગવાનની આજ્ઞાને અનુવર્તનારા જ્યાએ કરેલાં ગુરુધેનુપ્રમુખ મહાદાનોના વિધિનું નિરૂપણ ॥૩૭॥

૩૮ એકાદશીએ રાત્રિએ ભગવાન કરતા ભગવાને કરેલું જ્યાના ગૃહમાં દ્વાદશીએ મુનિમંડળના પારણાં માટે જ્યાદિ સ્ત્રિયોએ કરેલા અને કરાતા વિવિધ પાકવિશેષનું દર્શન વિગેરે ॥૩૮॥

૩૯ દ્વાદશીએ પારણામાટે બેઠેલા મુક્તાનંદપ્રમુખ ત્યાગિઓએ પોતાના કરકમળથી અર્પેલા ભગવત્પ્રસાદની આકાંક્ષા કરતાં, તેમના ભોજન-પાત્રમાં ભગવાને સાક્ષાત્ પ્રેમપૂર્વક કરેલી વિવિધ ભક્ત્ય ભોજ્યાદિ પીરસવાની હીલાનું નિરૂપણ, તે સમયે ભગવાનના પ્રસાદની લિપ્ત્સાની અદૃશ્યરૂપે આવેલા હવિર્ભોજ દેવોને પોતાના કરતળથી ભગવાને સમર્પેલા ભોજ્યાન્નના તેઓએ પ્રત્યક્ષ કરાતા સ્વીકારનો ભગવત્પ્રસાદથી પ્રાપ્ત થએલી દિવ્ય દૃષ્ટિથી કેટલાકને દર્શનલાભ વિગેરે ॥૩૯॥

૪૦ ભગવાને પુજ્યછત્રપ્રમુખ ભક્તોને નીતિજ્ઞાન માટે વિદુરનીતિની વિશેષપણે જણાવેલી શાસ્ત્રતા, વિદુરનીતિના ઉત્કર્ષનું કથન, પૌર્ણમા-

સીએ ભગવાને કરાવેલો ભક્તિપ્રાદુર્ભાવમહોત્સવ અને ઉત્સવાર્થે રાખેલા સર્વ ભક્તોને પોતપોતાને ગામે જવાની કરેલી આજ્ઞા વિગેરે ॥૪૦॥

૪૧ અક્ષરધામાધિપતિ ભગવાને એકાંતિક ભક્તોએ પ્રાપ્ય બ્રહ્મપુર ધામના સ્વરૂપ ગુણાદિકનું કરેલું નિરૂપણ ॥૪૧॥

૪૨ ભક્તસંઘોને પોતપોતાને દેશે મોકલતાં ભગવાનની આજ્ઞાથી નાના દેશોમાં પ્રયાણ કરતા મુનિસંઘોએ શ્રીહરિની સર્વાધિકપણે બહુ-વિધ યુક્તિદૃષ્ટાંતથી કરેલી વિસ્તૃત સ્તુતિ ॥૪૨॥

૪૩ જ્યા રમા લલિતા આદિક એકાંતિક ભક્ત અબળાઓએ અર્ચનને અંતે પોતપોતાનો લાવ પ્રકટ કરવાપૂર્વક કરેલી ભગવાનની પૃથક્ પૃથક્ સ્તુતિ અને અમરી અમલા આદિક અખિલ અબળા-ઓએ કરેલી ભગવાનની સ્તુતિ અને સ્તુતિપ્રસન્ન ભગવાને આપેલું તે સકળ સ્ત્રીયોને અલયદાન ॥૪૩॥

૪૪ જ્યા વિગેરે વનિતાઓએ ‘આપ ભગવાનની પ્રસન્નતાના ઉપાયોમાં મુખ્ય ઉપાય કયો છે?’ એમ પુછેલા ભગવાને પોતાના પ્રાદુર્ભાવનું યથાર્થ જ્ઞાનમૂળક દિવ્યવિગ્રહ દિવ્યઐશ્વર્યાદિકના માહાત્મ્ય-જ્ઞાનપૂર્વક કરાતી ભક્તિની મુખ્ય ઉપાયતા નિરૂપણ ॥૪૪॥

૪૫ ભગવાનના પ્રસાદબળથી રમાપ્રમુખ સમગ્ર ભક્ત સ્ત્રીયોને સાક્ષાત્ ભક્તિદેવીના અદ્ભુત દર્શનની પ્રાપ્તિ, અપૂર્વ તેજ લાવણ્યનાં નિધિ ભક્તિદેવીને દેખીને બહુ વિસ્મય પામેલી રમાદિ નારીઓએ કરેલો પ્રશ્ન અને પ્રસન્ન થયેલાં ભક્તિદેવીએ તે સ્ત્રીયોને સ્વસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરાવાપૂર્વક આપેલું ઉત્તમ વરદાન વિગેરે ॥૪૫॥

૪૬ વૃત્તાલયાદિ તેતે દિવ્ય સ્થાનોમાં ભગવાને કરેલા મહોત્સવોનું નામનિર્દેશથી વર્ણન અને તેના શ્રવણથી ઉપજેલા શુશ્રૂષાના અતિશયથી પ્ર-તાપસિંહ રાજાએ કરેલા મહોત્સવવિસ્તાર પ્રકારપ્રશ્નનો પ્રકાશ વિગેરે ॥૪૬॥

૪૭ વૃત્તાલયના પ્રેમી હરિભક્તોની પ્રાર્થનાથી ભગવાનનું મુનિજનો હરિજનો સાથે વૃત્તાલયપુરી પ્રતિ પધારવું અને વૃત્તાલયપુર પ્રતિ ભગવાન પધારવાની પ્રવૃત્તિ સાંભળીને નાના દેશો થકી ભક્તજનોનું વૃત્તાલયમાં સત્વર આવવું વિગેરે ॥૪૭॥

૪૮ ભગવાનનાં સદર્શનની સમુત્કંઠથી સમુત્તરંગિત ચિત્તવાળા ભક્તજનોને વૃત્તાલયપુરે પધારેલા સપરિવાર ભગવાવનાં સદર્શનથી ઉપજેલા મહા આનંદનું અનુવર્ણન અને પોતાના ચરણકમળનાં દર્શન કરવાની લાલસાથી દેશ દેશ થકી આવેલા ભક્તોનું ભગવાને કરેલુ યથાયોગ્ય અભિનંદન વિગેરે ॥૪૮॥

૪૯ ભગવાનના રામપ્રતાપ ધૃત્યધારામાદિ બન્ધુજનનું ભગવાનને વૃત્તાલયમાં વિરાજમાન સાંભળીને ઉત્સાહથી આવવું અને આવેલા તેઓનુ ભગવાને યથાયોગ્ય કરેલું અભિવંદન અભિનંદનાદિ ॥૪૯॥

૫૦ પોતાની આસાથી ભોજનમા પ્રવર્તેલા, પોતાના કરકમળના પ્રસાદને વાંછતા મુનિ પાર્વદાદિકોને સ્વય ભગવાને પરમ પ્રેમથી પીર-સીને આપેલા મહાભોજનાનંદનું અનુવર્ણન ॥૫૦॥

૫૧ ભક્તજનોના મન પ્રીણનમાટે ભક્તપરાધીન ભગવાને કરેલી કૃણાહાર લીલાનુ અનુવર્ણન અને ભગવાને ભક્તોના નિવાસસ્થાન પ્રતિ સ્વયં પધારીને કરેલો તેમના સ્વાસ્થ્યનો પ્રશ્ન વિગેરે ॥૫૧॥

૫૨ એકાદશીએ લોકશિક્ષણાર્થે ભગવાને સ્વય કરેલા શ્રીકૃષ્ણ-મહાપૂજનના મહોત્સવનુ અનુવર્ણન ॥૫૨॥

૫૩ અસંખ્યાત મુનિમંડળ અને લક્ષાધિક ભક્તમંડળથી ભરપુર મહાસભામા દિવ્ય સિંહાસનને અલંકૃત કરી રહેલા ભગવાને પોતાના ચરણની સેવામા સમુત્સુક ગાનવિદ્યાકુશળ જનોના ગાયનનું કરેલુ શ્રવણ અને ગુર્જરદેશીય તેતે ગામના ભાવિક ભક્તમંડળે કરેલી પૂજનો ભગવાને કરેલો અગીકાર ॥૫૩॥

૫૪ પ્રાચી ઉદીચી આદિક તેતે દેશીય સમસ્ત સત્સંગિજનોએ નાનાવિધ ઉપહારોવડે કરેલી ભગવાનની પૂજના પ્રકારનું નિરૂપણ અને ભગવાને તે સમયે તેતે ભક્તજનોએ અર્પેલા વસ્ત્ર વિભૂષણ મુવર્ણાદિકનું નિરવશેષ વિપ્ર વિગેરેને કરેલુ પ્રદાન વિગેરે ॥૫૪॥

૫૫ એકાદશીએ ઉપોષણ મત કરીને, સાયંસંધ્યા વિધિ કરીને, સભામાં અસંખ્યાત મુનિજન હરિજનોથી વીંટાએલા દિવ્ય સિંહા-સનમાં વિરાજમાન ભગવાને તાળિકાવાદનપૂર્વક કરેલુ હરિનામો-

ચચારણ મહોત્સવનું વિધાન, અનંતર ભગવાન સિંહાસનમાં વિરાજમાન
સને સર્વે ભક્તો યથાયોગ્ય સભામાં બેસી જતાં મુનિજનોએ કરેલી
ભગવાનની સ્તુતિ પ્રાર્થના અને શત્રિએ ભગવાને ભક્તજનો સાથે
કરેલા જંગરણતત્ત્વ અનુવર્ણન વિગેરે ॥૫૫॥

પદ દ્વાદશીએ પ્રભાતમાં બહુ બ્રાહ્મણોને લક્ષ્ય લોજ્યાદિવડે સંતૃપ્ત કરીને, સ્વયં પાકને માટે પ્રવર્તતા, બ્રાતા રામપ્રતાપ ઇચ્છારામે ‘અમારે ઘેર આવીને તમારે જન્મવું’ એમ પ્રાર્થના કરેલા ભગવાને તેમની પ્રાર્થનાને અનુસારે એક એક દિવસે એક એકના ગૃહમાં વારાથી લોજન સ્વીકારવાની પ્રતિજ્ઞા કરીને, યથાપ્રતિજ્ઞા તે દિવસે રામપ્રતાપના ગૃહમાં કરેલાં પારણા અને પારણા કરીને સલામા સરાજમાન થએલા ભગવાને કરેલો પુષ્પદ્વયોત્સવનો વિનિર્ણય વિગેરે ॥૫૬॥

પાઠ પૂર્ણિમાએ નિષ્કામપણે આત્મપરાયણ, વિશુદ્ધ ભાવવાળી, પોતાના ચરણની પરિચર્યાપરાયણ વૃત્તાલયપુરની નારીઓએ કરેલી પૂજનનો ભગવાને કરેલો સ્વીકાર અને પડવાએ ભગવાને હિંદોળામા વિરાજમાન નરનારાયણ પ્રભુના લોકસંતહ માટે પોઠશોપચારથી કરેલા પૂજન વિધિનું વિસ્તારથી વર્ણન વિગેરે ॥પંખા॥

પટ દોલોત્સવમા ભક્તજનો સાથે ભગવાને કરેલી રંગકીડાનું વર્ણન અને ભક્તોએ પરસ્પર કરેલી રંગરમતનુ વર્ણન વિગેરે ॥૫૮॥

પટ્ટ સત્ત અસત્તાના વિવેચનપૂર્વક દિતનો ઉપદેશ કરવા (જનશિક્ષા કહેવા) પ્રવર્તેલા ભગવાને શુદ્ધાત્મ જનના પ્રશ્નને અનુસારે કરેલો મુક્તોનેપણ (મુક્તપ્રાયોનેપણ) યથેષ્ઠાચરણનો પ્રતિષેધ ॥૫૮॥

૬૦ જનશિક્ષામા 'મુક્તપ્રાય પુરુષોનેપણ સ્ત્રીપ્રસંગ ચાનયેકારી છે' એમ પ્રદર્શાવતા ભગવાને દૃષ્ટાંતપણે નારદપર્વત મુનિને પ્રાપ્ત થએલી ધતિહાસસિદ્ધ દર્દેશાત્ કરેલું નિરૂપણ ॥૬૦॥

૬૧ જનશિક્ષામા મુમુક્ષુ બ્રહ્માનંદ નારીઓને પુરૂષપ્રસંગનો પ્રતિષેધ કરતા ભગવાને દૃષ્ટાત તરીકે દેવયાનીની પુરૂષપ્રસંગથી પ્રાપ્ત થએલી ધતિહાસસિદ્ધ મહાદુરવસ્થાનું કરેલું નિરૂપણ અને સ્ત્રીઓને હરિકથા શ્રવણની સત્સંગી શ્રાતાદિ બન્ધુજનો થકીજ કર્તવ્યતા વિગેરે ॥૬૧॥

૬૨ ગૃહસ્થ શ્રીપુરુષોએ પ્રતિપિદ્ધોની પરિત્યાજ્યતા, પ્રમાદથી પ્રતિપિદ્ધના આચરણમા પ્રાયશ્ચિત્તની કર્તવ્યતા, પ્રાયશ્ચિત્તના આચરણમા પ્રવર્તેલાએ પરિપદની આજ્ઞાથી તેની કર્તવ્યતા, પરિપદનુ લક્ષણ, મુખ્ય પ્રાયશ્ચિત્ત કરવામાં અસમર્થ બાળ વૃદ્ધાદિકની ઉપર પરિપદનુ મહત્ત્વની કર્તવ્યતા, પાત્ર વર્ષના બાળકને પાપપ્રચ્છન્નો અભાવ, છઠા વર્ષને આરંભીને અગીયાર વર્ષની અંતરના બાળકે કરેલા પાપમા તેને નિમિત્તે તેના પ્રાયશ્ચિત્તની પિત્રાદિકે કર્તવ્યતા ઇત્યાદિ તથા ભગવાનમા પરા પ્રીતિના સોળ સાધનો વિગેરે ॥૬૨॥

૬૩ મુક્તાનદપ્રમુખ ગવૈયા મુનિજનોએ કરેલું ભગવદ્ગુણોનું ગાયન, તે સમયે પ્રસન્ન થએલા ભગવાને કરેલું સર્વ જનોને એકદમ અઘૌકિક સમાપ્તિદૃષ્ટિ કરાવીને પોતાના અમાધારણ દિવ્ય સ્વરૂપના દર્શનનું દાન અને વૃત્તાલયમા મિરાજમાન ભગવાને એક એક દિવસે કરેલું ધર્મોપદેશાદિદ્વારા એક એક ધર્મનું પ્રવર્તન વિગેરે ॥૬૩॥

૬૪ બાવિક ભક્તજનોની પ્રાર્થનાથી વૃત્તાલયમાજ ચંદ્ર શુકલ એકાદશીપર્યંત ભગવાને સ્વીકારેલો નિવાસ, નવમીની રાત્રિએ ભગવત્પ્રાદુર્ભાવનો સમય જાણનારા ભક્તોએ કરેલી ભગવાનની પૂજા, એકાદશીએ ભગવાને કરેલો એકાદશીમહોત્સવ, દ્વાદશીએ પારણા કરીને ભગવાનનું દુર્ગપુર પ્રતિ પ્રસ્થાન, માર્ગવશાત્ ભાલદેશને પામતા તે દેશના ભક્તોની પ્રાર્થનાથી તેમના દેશમા એક માસપર્યંત કરેલું ભગવાને વિચરણુ ઉત્તમ ભૂપનો વિરહપત્ર મળતા ભગવાને એકદમ કરેલું દુર્ગપુર પ્રતિ પ્રયાણ અને સન્મુખ આવેલા ઉત્તમ નૃપની સાથે સ્વલ્પવનને પામીને ભગવાનનું સુખેથી દુર્ગપુરમા રહેતું વિગેરે ॥૬૪॥

इति विषयानुक्रमणिका.

दुर्गपुत्रमा श्रीहरि नियतले सभामा विराजिने वासुदेवनारायणी आगळ अन्नकुटोरसव करायेछे.

શ્રીસ્વામિનારાયણો જયતિ ।

સત્સાદ્ગીર્જીવનમ્ ।

ગુર્જરાનુવાદસહિતમ્ ।

તૃતીયપ્રકરણમ્ ।

સુનત ઉવાચ—ઈત્થં નિજાન્ દુર્ગપુરાધિવાસાન્ દેશાન્તરસ્થાંશ્ચ
નરાંશ્ચ નારીઃ । અત્યર્થમાનન્દયતો હિ તસ્ય તત્ર વ્યતીયુઃ શર-

અધ્યાય ૧ લો.

ભુવતઃપિ કહેછે—હે પ્રતાપસિંહ રાજન્ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે (તે તે
સમયે સ્વયં સન્નિધિ આપીને ધર્મોપદેશ આપવો આદિકવડે તથા સભામાં
સર્વને આહ્વાદ આપનારા પોતાના વચનામૃતના પ્રકાશનવડે તથા સર્વ
જનોના શ્રેયને કરનારા મહોત્સવો કરાવાવડે) દેશાતરના નિવાસી અને
દુર્ગનગરના નિવાસી પોતાના ભક્ત નરનારીઓને અત્યંત આનંદ આપતા
ભગવાન્ શ્રીહરિને એજ દુર્ગનગરમાં આઠ વર્ષ વીતિ ગયા (સવત
૧૮૬૧ ના માઘ માસના શુકલ પક્ષની એકાદશીએ શ્રીહરિ દુર્ગપુરમાં
પ્રથમ પધાર્યા હતા, તો તેને આરભીને સવત ૧૮૬૬ ના માઘ માસની

૧ આ અધ્યાયમાં ઉત્તમાદિ ભક્તોનું ભગવાનમાં ભક્તિનું આધિક્ય અને તેમને
વિષે ભગવાનના અનુમોદનું આધિક્ય અનુવર્ણનું છે

દોડપુર્યામ્ ॥૧॥ સમ્પૂર્ણસર્વસ્વમનોરથોડય જરજુપો ભૌતિકદેહમૂર્જે । વિદ્યાય દિવ્ય પ્રતિપદ્ય દેહં તદ્દામ ગોલોકમવાપ
ભૂપ ! ॥૨॥ તસ્યાત્મજઃ સન્મતિરૌર્ધ્વદૈહિકક્રિયાવિધૌ સાધુજ-
નાંશ્ચ સર્વશઃ । શ્રીકૃષ્ણભક્તાન્વહુશશ્ચ વાઙ્વાનતર્પયત્સ્વાદુવિ-
ચિત્રભોજનૈઃ ॥૩॥ નૃપાસનસ્થોડપિ સ વાસ્યમેવ સ્વયં હરેશ્ચાસ્ય
સતાં મુદૈવ । પ્રીત્યા ચકારાનુદિનં વિનીતઃ શ્રીકૃષ્ણનિમ્નોક્ત-
રાજ્યમારઃ ॥૪॥ સ સાધુસેવાદિગુણૈશ્ચ ભક્ત્યા હરેશ્ચ બુદ્ધ્યા નૃપ ।

શુકલ એકદશીએ આઠ વર્ષ વીતિ ગએલા જાણવા) ॥૧॥ હે ભૂપ ! તે
પછી વૃદ્ધ વયને પામેલા અભય ભૂપ પ્રતિદિન પરમાનન્દમય પરમાત્મા
શ્રીહરિના દિવ્ય સ્વરૂપના દર્શનથી, તેમના દિવ્ય વચનામૃત રસના આ-
સ્વાદથી અને અતિદુર્લભ તેમના અરણ્યારવિંદની પરિચર્યાથી, ઇત્યાદિ સર્વ
પ્રકારથી સંપૂર્ણ સર્વ મનોરથવાળા થઈ, ભૌતિક દેહ કે જે જ્યારે ત્યારે
પડવાનીજ એક પ્રકૃતિવાળો છે, તેને સવત્ ૧૮૭૦ ના કાર્તિક કૃષ્ણ
પચમીએ ત્યાગ કરીને, એજ ભગવાનની કૃપાથી ભાગવતી દિવ્ય તનુને
પામીને, તેમનાજ ગોલોક નામના દિવ્ય ધામને પામ્યા ॥૨॥ તે સમયે
તેમના તનય ઉત્તમ રોજએ (દાદાજીયરે) સન્મતિ-ભગવાનના
ઉપદેશશ્રવણથી નિર્મળ મનવાળા થએલા હોવાથી પિતાના વિયોગથી
પ્રાકૃત પુરૂષની ચેઠ શોકવેગને નહિ પામીને, પિતાનું ઔર્ધ્વદૈહિક કર્મ
યથાવિધિ કરીને, તે કર્મની સમૃદ્ધિમાટે બહુ ધ્યાનથી સાધુઓ અને
બીજાઓ બહુ જનોને વિવિધ સુસ્વાદુ શાટા આદિક ભોજ્ય પદાર્થો
જમાવીને બહુ તૃપ્ત કર્યા હતા ॥૩॥ તે પછી આ ઉત્તમ રાજ ધર્મપ્રાપ્ત
રાજ્યાસનમાં રાજમાન થઈને પણ વિનીત-રાજ્યાસનમાં સ્થિતિના
અભિમાને રહિત થઈ 'ભગવાન અને તેમના ભક્ત સાધુઓનું જે દાસપણું
એજ આત્મસ્વરૂપને સ્વાકાવિક છે' એમ અનુસ્મરણ કરીને, ભગવાન
તથા તેમના ભક્તોની પ્રતિદિન પરિચર્યાનેજ પ્રદર્પપૂર્વક પરા પ્રીતિથી
ચોનેજ કરવા લાગ્યા અને રાજ્યમાર ભગવદાયત્ કરીને તેમની આજ્ઞા
મુજબજ કરવા લાગ્યા ॥૪॥ હે નૃપ ! આ ઉત્તમ નૃપ ક્ષાત્રસ્વશાવ સાથે

વિદ્યયાપિ । ણાનેન ધર્મેણ તથા વિરચ્યા ફીર્ણા ચ તાતાવ-
ધિકો વમૂવ ॥૫॥ હરેઃ પ્રસાદાદ્ધનધાન્યક્રદિસ્તસ્યામવત્સર્વનૃ-
પાધિકૈવ । વાસાદ્દરેસ્તન્ન ચ પૌરલોકા આલ્યા વમૂવુઃ ફિલ
સર્વશોડપિ ॥૬॥ તસ્ય સ્વસારો જનનીદ્વયં ચ સ્ત્રિયૌ તથા દ્વે
કુમુદા જુહ્વશ્ચ । દાસીશતા અપ્યનુકાલમીશં સિપેવિરે દાસ્ય શ્વ
સ્વયં તાઃ ॥૭॥ તદર્થમેતા દલનં ચ કણ્ઠનં ચક્રુર્જલસ્યાહરણં ચ
નિત્યદા । તન્મન્દિરે માર્જનલેપનાદિ ચ પ્રક્ષાલનં તત્પરિધાનવા-
સસામ્ ॥૮॥ હૃત્યં નૃપસ્યાસ્ય ચ વાન્ધવાનાં શ્રદ્ધાં ચ ભક્તિ દદતાં
સ્વધર્મે । માનકુધીર્પ્યાંદિવિહીનતાં ચ દૃષ્ટ્વા તુતોપેશ ઉદારતાં ચ
॥૯॥ તેભ્યોડર્ચનાયાનુદિનં સ રાધાકૃષ્ણસ્ય મૂર્તિ સ્વસમાશ્રિ-

સહજ સખન્ધ ધરાવનારી વિદ્યા, શુદ્ધિ અને ક્રીડિતિએ કરીને ચોતાના તાત
થઈ અધિક થયા. તેમજ નિ શ્રેયસ સાથે એકાંત સખન્ધ ધરાવનારા જ્ઞાન,
ધર્મ, વિરક્તિ, ભગવદ્ભક્તિ અને સાધુસેવાદિ સદ્ગુણોવટે તાત થઈ
પણુ અધિક થયા હતા ॥૫॥ તે આ ઉત્તમ રાજાને ધનધાન્યાદિ સમૃદ્ધિ
ભગવાન્ શ્રીહરિના પ્રસાદથી સર્વ રાજાઓ કરતાં પણુ અત્યધિક થઈ હતી.
દુર્ગનગરમાં ભગવાનના નિત્ય નિવાસને લીધે તે નગરના અધાય લોકોપણુ
નિશ્ચે ધનાઢ્ય થયા હતા ॥૬॥ તે આ ઉત્તમ નૃપતિની જયા આદિક ચાર
ખંડેનો, સુરપ્રભા સોમાદેવી આ એ માતાઓ, કુમુદા જુહ્વ આ બે પ-
ત્નીઓ, તે આ સર્વે સ્વય સોએ સો દાસીઓએ પરિચર્યા કરેલી છે તથાપિ
દાસીઓની પેઠ (વિનયયુક્ત થઈ) ચોતેજ પરા ભક્તિથી પ્રતિક્ષણુ તે
ભગવાન શ્રીહરિની સેવા કરતી હતી ॥૭॥ તે આ બધી રાજરમણીયો છે
પણુ જાણે દાસકુળમાં જન્મેલી હોય એમ ભગવાન માટે દળણુ, ખાંડણુ,
જળ લાવણુ, વાળણુ, લોપણુ, વસ્ત્ર ધોવા, પાત્ર માંજવાં, વિગેરે સર્વ
સેવાને નિત્ય નિર્માનપણુ પ્રીતિથી ચોતેજ કરતી હતી ॥૮॥ હે રાજન્ !
એ રીતે આ ઉત્તમ રાજા અને તેમના જયાદિ બન્ધુ જનોની પ્રતિદિન
પ્રવૃદ્ધિ પામતી ચોતાવિષે ભક્તિ શ્રદ્ધા તથા સ્વધર્મમાં દૃઢતા તથા માન
ક્રોધ ઈર્ષ્યાદિ દુર્ગુણોએ રહિતતા તથા ઉદારતાને દેખીને પરમેશ્વર શ્રીહરિ

તેભ્યઃ । પૃથક્ પૃથક્ ચ પ્રદદૌ સ્વદોષ્ણા તેઽપ્યાદદુસ્તાં વિનયેન
 નત્વા ॥૧૦॥ પ્રાપ્યાપિ સાક્ષાન્નગવત્કરાત્તાં મનાંસિ તેષાં તુતુ-
 પુર્ન ભૂપ ! । તલ્લભસર્વેન્દ્રિયવૃત્તિભાજાં તમેવ તસ્યામપિ પશ્યતાં
 વૈ ॥૧૧॥ સ્વપૂર્વરૂપાદપિ વર્ણિરૂપે સ્વસ્મિન્તુ ભાવાતિશયં તદી-
 યમ્ । વિબુઘ્ય ભૂયોઽપિ દદૌ સ તેભ્યો મૂર્તિં નિજાં ચાપિ પૃથ-
 કપૃથગ્ વૈ ॥૧૨॥ તતઃ પ્રહૃષ્ટઃ સ્વચૃમ્ભિઃ સહૈવ નૃપઃ પુપૂજાનુ-
 દિનં હરિં તમ્ । તત્પૂર્વરૂપેણ સહૈવ ભક્ત્યા મેદં તયોસ્ત્વાત્મનિ
 ન વ્યજાનાત્ ॥૧૩॥ પ્રત્યક્ષરૂપ્ણં પ્રતિવાસરં તે સંસેવમાના અપિ

તેમની ઉપર અત્યત સંતુષ્ટ થયા ॥૮॥ સતુષ્ટ થએલા ભગવાને પોતાના
 ચરણનાજ એક સમાશ્રયવાળા તે ઉત્તમાદિ ભક્તોને પ્રતિદિન પૂજવા
 વાસ્તે સાક્ષાત્ પોતાના હસ્તતળમાં આદર કરેલી (પ્રસાદીભૂત) રાધા-
 કૃષ્ણની મૂર્તિ (ધાતુની) પૃથક્ પૃથક્ આપી. તેઓએ પણ વિનયથી
 ભગવાનને નમસ્કાર કરીને આપેલી પ્રતિમા શ્રદ્ધા કરી ॥૧૦॥ ઠે ભૂપ !
 ભગવાનના કરકમળ થકી સાક્ષાત્ પ્રાપ્ત થએલી એવી પણ તે મૂર્તિમાં
 તેઓના અંત કરણ અત્યત તૃપ્તિને નજ પામ્યાં, કારણ કે સાક્ષાત્ પ્રકટ-
 તાને પામેલા ભગવાન શ્રીહરિવિષે તેઓની સર્વ ઇન્દ્રિઓની વૃત્તિઓ
 વિલીન થએલી હોવાથી તેઓ તે રાધાકૃષ્ણની મૂર્તિમાં પણ શ્રીહરિસ્વરૂપ-
 નેજા નિહાળતા હતા, એટલે મૂર્તિમાં તેઓનાં મન અત્યત તૃપ્તિને પામ્યાં
 નહિ ॥૧૧॥ તે પછી ભગવાને પોતાના પૂર્વ પ્રાદુર્ભાવભૂત રાધાકૃષ્ણ સ્વરૂપ
 થકી પણ હમણાં પ્રકટ થએલા વર્ણિરૂપ પોતાવિષે તો તેઓનો પ્રીતિપ્રકર્ય
 લક્ષમાં લઇને પાત્રભૂત તેઓને કરીને પોતાની પણ પ્રતિમા (ધાતુની) પૃથક્
 પૃથક્ પૂજવા આપી ॥૧૨॥ તે પછી ઉત્તમ નૃપ પ્રહર્ય પામીને પોતાની
 બહેનો સાથેજ તે પ્રતિમારૂપ શ્રીહરિકૃષ્ણને તેમના પૂર્વ પ્રાદુર્ભાવરૂપ
 રાધાકૃષ્ણ મૂર્તિની સાથેજ પ્રતિદિન પ્રેમથી પૂજ કરવા લાગ્યા શ્રીરાધા-
 કૃષ્ણ અને શ્રીહરિકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં ભેદનેતો નજ જણતા હતા ॥૧૩॥
 ઠે રાજન્ ! તેઓ પ્રત્યક્ષ કૃષ્ણ-સાક્ષાત્ નરનાથને અનુકરણ કરતા ભગ-
 વાન શ્રીહરિકૃષ્ણને સર્વ પ્રકારે સેવે છે તોપણ જાને મૂર્તિઓની પૂજમાં

તસ્ય રાજન્ ! । યથાર્હમાનંચુંકદારભાવા મૂર્તિદ્વયં તસ્ય નિદેશતો
 ચૈ ॥૧૪॥ તત્રાપિ નિત્યં નિરુપાધિભક્ત્યા સર્વેભ્ય આસીહ્વલિતાઽ-
 ધિકૈવ । તસ્યૈ પ્રસન્નઃ કચિદાહ કૃષ્ણો ભદ્રે ! વૃણુ ત્વં વરમી-
 પ્સિતં મત્ ॥૧૫॥ સમ્પૂજ્ય કૃષ્ણં પ્રતિવાસરં પ્રાક્ રાધાવયસ્યા
 હિ યથા તથૈવ । પાકેન સમ્મોજયિતું સમુત્કા કૃતેન સા સ્વેન
 જગાદ કિશ્ચિત્ ॥૧૬॥ સ્વામિન્નિવક્ષાસ્તિ ચિરં મનઃસ્યા તથાપિ
 શક્તોમિ ન વક્તુમેવ । વર્ણાશ્રમાચારધૃતિસ્તવાદ્ય રુણદ્વિ વાચં
 મમ દિવ્યમૂર્તેઃ ॥૧૭॥ તદા હરિઃ પ્રાહ હસન્નુભાસ્યે ! બુદ્ધો મયા
 અધિક અનુરાગવાળા થઇને ભગવાને આપેલી પોતાની બન્ને મૂર્તિઓને
 તેમની આસાને અનુસારે પ્રતિદિન પરા પ્રીતિથી યથાવિધિ પૂજવા લાગ્યા
 ॥૧૪॥ તે ઉત્તમાદિ ભક્તોને મધ્યે લલિતા (લાડુબા) જ નિત્ય નિષ્ક-
 પટ (સ્વયંપ્રયોજનભૂત) ભક્તિએ કરીને ઉત્તમાદિ સર્વ ભક્તોની અપે-
 ક્ષાએ અધિક-સર્વથા ઉત્કૃષ્ટ થયાં. લલિતાના ભકત્યુત્કર્ષથી ભગવાન્
 તેમની ઉપર વિશેષપણે પ્રસન્ન થઇને કદાચિત્ 'હે ભદ્રે ! તમારે જે
 ઇપ્સિત વર હોય તે મારાથડી માગો' એવું પ્રિય વચન બોલ્યા ॥૧૫॥ ભગ-
 વાને વરવરણ વાસ્તે પ્રેરેલાં આ લલિતા તો પૂર્વે રાધાની સખી લલિતા
 જેમ કૃષ્ણપ્રસાદના પાત્રભૂત થઈ હતી તેમજ ભગવત્કૃપાપ્રસાદના
 પાત્રભૂત થઇને, હમણાં સાક્ષાત્ પ્રાદુર્ભાવ પામેલા આ શ્રીહરિકૃષ્ણને
 પ્રતિદિન ગંધ પુષ્પાદિવડે પૂજીને પોતાને હાથે કરેલી રસોધવિડે સાક્ષાત્
 જમાડવાના અંતિશય ઉત્સાહથી અવસર આવતાં કિચિત્ વચન બોલ્યાં
 કે-॥૧૬॥ હે સ્વામિન્ ! બહુ કાળનો મારો મનોરથ મારા મનમાંજ
 આમ તેમ અંટવાયા કરે છે, તથાપિ આ અવસરમાં તેને પ્રકટ કરવા
 નથીજ સંમર્થ થતી, કારણ કે દિવ્યમૂર્તિ આપ અભારે બ્રાહ્મણભતીય
 બ્રહ્મચર્યાશ્રમના આચારમાં નિષ્ઠાવાળા હોઇને અને તેના પરિપાલન માટેજ
 પૃથ્વીમાં પ્રકટ હોઇને તે ધર્મના સ્વયં ધર્તા થયા છો. આ આપની ધર્મ-
 નિષ્ઠા મારી બાંજીને રોકી રાખે છે તે બીલકુલ બોલવા દેતી નથી ॥૧૭॥
 હે રાજન્ ! આ પ્રકારે લલિતાએ કહેલા ભગવાન્ તેણીનો શુભ આશય

તે હિ મનોમિલાપઃ । મન્મૂર્તિયુગ્માર્ચનકાલ ય્ય મનોરથઃ
સેત્સ્યતિ ચૈ તવૈયઃ ॥૧૮॥ इत्यं हरेः प्राप्तवराऽतिदृष्टा सा पूज
यन्ती प्रतिमां तदीयाम् । प्रत्यक्षमेवाऽऽददत् स्वदत्तान्पूजोपहा
रांस्तमवैक्षताहो ॥१९॥ प्रमोदकुलान्तरवक्रपद्मा साऽथान्वहं
चारु विधाय पाकम् । न्यवेदयत्स्वप्रभुमर्चयन्ती तत्प्रीतयेऽसौ
बुभुजे च राजन् ॥२०॥ दिनानि जग्मुः कतिचिच्च तस्याः सुप्तं
हरेरित्थमवाभुवत्या । जनश्रुतिश्चास हरिर्हि भुङ्क्ते नैवेद्यमीदो

બળીને હસતા હસતા એમ બોલ્યા કે-હે શુભારથે ! (ભક્તિરસના ઉત્ક
ર્ષથી ઉત્પન્ન થએલા, બહુકાળથી ગૂઢપણે વર્તતા, શુભ મનોરથને
જણાવાના અવસરવિશેષના લાભની સપત્તિથી શોભાયમાન મુખવાળા
લલિતે !) આ વિનયમધુર, સમયસમુચિત, ધર્મમર્યાદાને નહિ ઉલ્લંઘન
કરનારા તમારા વચનથીજ તમારો મનોરથ મેં સ્પષ્ટપણે જાણ્યો છે મેં
પ્રતિદિન પૂજવા વાસ્તે આપેલી મારી બને મૂર્તિઓના પૂજનસમયેજ તે
આ તમારો મનોરથ નિષ્ઠે સિદ્ધ થશે એમ થતાં હોક તથા શાસ્ત્ર સાથે
વિરોધ પણ નહિ આવે ॥૧૮॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે શ્રીહરિ થકી
વરદાન પામવાથી પ્રહર્ષ પામેલાં લલિતા તેમની બને પ્રતિમાઓની પરમ
પ્રેમથી પૂજ કરતાં, ચોતે નિવેદન કરેલા ચદન પુષ્પાદિ પૂજોપચારોને
પ્રતિમામાં પ્રત્યક્ષ પ્રાદુર્ભાવ પામીને પ્રતિચક્ષ કરતા શ્રીહરિનેજ નિહા
ળવા લાગ્યાં આવુ મહા આશ્ચર્ય થયું ॥૧૯॥ હે રાજન્ ! તે પછી લલિતા
પ્રત્યક્ષ પૂજોપચારના પ્રતિચક્ષથી પ્રકટેલા પરમાનંદથી પ્રકુસિત હૃદયવાળાં
અને પ્રકુસિત મુખકમળવાળાં અધને, પ્રતિદિન સુસ્વાદુ પાવન બહુવિધ
પાક બનાવીને પૂજનસમયે ચોતાના પ્રતિમારૂપ પ્રભુને નિવેદન કરતાં
હતાં પ્રતિમારૂપ ભગવાન્ પણ લલિતાની પ્રસન્નતા માટે સ્વયં સાક્ષાત્
જમતા હતા ॥૨૦॥ એરીતે ભગવાન્ શ્રીહરિના પ્રસાદથી પ્રત્યક્ષ પૂજ-
મહત્ત્વ મુખને અનુભવ કરતાં લલિતાને કેટલાએક દિવસો વીતી ગયા
આવા અવસરમાં 'લલિતાએ બનાવીને અર્પેલા નૈવેદ્યને અર્ચારૂપ ભગવાન્
સાક્ષાત્ જમે છે' એવી જનશ્રુતિ (વાર્તાપ્રવૃત્તિ) બહુ સ્થળે પ્રસરવા પામી

લલિતોપકૃતમ્ ॥૨૧॥ આશ્ચર્યમેતદ્દ નિશમ્ય દુર્ણોક્તસ્યા હરેઃ પૂજ-
નકાલ ઇત્ય । જયાદયસ્તાં નિકપૈથ તસ્યુઃ સ્ત્રિયસ્તદીક્ષાસ્થિરદી-
ર્ઘનેન્નાઃ ॥૨૨॥ નૈવેદ્યકાલેઽથ ચતુર્વિધાન્નં તાઃ સામિભુક્તં દદન્તુઃ
સચિન્નમ્ । મોક્ષારમીશં તુ ન નીલકણ્ઠં પ્રદાસ્ય તાં તાઃ તત્તોઽ-
પસસ્યુઃ ॥૨૩॥ ભાવં સ્વર્કીયં ભગવત્યવેત્ય ન્યૂનં હિ તસ્યાસ્તત આત્-
તાપાઃ । તથાવિધત્યાત્મય ઇથ યત્તા નિર્વાસનત્વે મનસો યમ્બુઃ
॥૨૪॥ અનન્યભાષા લલિતાયદેવ કાલેન ચાલ્પેન હિ તા યમ્બુઃ ।

॥૨૧॥ તે પછી આવું આશ્ચર્ય સાંભળીને જયા (જીવુખા) આદિક અબ-
ળાઓ તેના દર્શન માટે સમુત્સુક થઇ, લલિતાને કરવાના કૃષ્ણપૂજન
સમયમાં સમીપે આવીને સ્થિર દીર્ઘ દૃષ્ટિ રાખીને બેઠી ॥૨૨॥ પાસે
બેઠા પછી જયા આદિક સ્ત્રિયોએ નૈવેદ્યસમયે લલિતાએ સમર્પેલું ભક્ત્ય
ભોજ્યાદિ ચાર પ્રકારનું અન્ન અર્ધું જમ્મેલું આશ્ચર્યથી ભ્રેયું. જમનારા
પરમેશ્વર નીલકંઠને તો ભ્રેયાજ નહિ. ભોક્તા ભગવાન્ લલિતાનાજ દૃષ્ટિ-
માર્ગમાં વિરાજતા હતા. બીજી સ્ત્રીઓને તો જમાતું અવજ દૃષ્ટિપથમાં
પડતું હતું. આ ભગવાન્ સ્વતાંત્ર હોવાથી એ રીતે લીલામાં પ્રવર્ત્યા હતા.
તે પછી તે બધી સ્ત્રિયો લલિતાની પ્રશંસા કરી, તે સ્થાન થકી પોતપોતાને
ભવને ચાલી ગઇ ॥૨૩॥ ઘેર ગએલી જયા આદિક અબળાઓ તે આ
આશ્ચર્યથી લલિતા ઉપર અસૂયા પામી નહિ, અસૂયા તો દેહાત્માભિમાની
અજ્ઞાનિઓમાં અનુવર્તે છે. આ તો જ્ઞાનથી અધિક હતી. આત્મા પરમા-
ત્માના મથાર્થ જ્ઞાને સંપન્ન એવી આ અબળાઓને અસૂયાનો પ્રસંગ કેમ
હોય ? નજ હોય. પરંતુ એ સમયે એવો વિવેક ઉત્પન્ન થયો કે-‘આ લલિતા
આપણી અપેક્ષાએ ભગવાનમાં અધિક શુદ્ધભાવવાળાં અને પરમ ભક્તિએ
પરિપૂર્ણ છે અને આપણે તો એમની આગળ ભાવશુદ્ધિમાં અને ભક્તિના
ઉત્કર્ષમાં ન્યૂન છીએ’. આવા વિવેકથી પશ્ચાત્તાપ પામીને (‘અહો !!
આપણી આગળ ભગવાન્ પ્રત્યક્ષ વિરાજે છે છતાંય આપણો આશય શુદ્ધ
થયો નહિ’ એવા પશ્ચાત્તાપે યુક્ત થઇ) લલિતાના જેવી ભાવશુદ્ધિની
પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન આદરતાં, તેમાં વિશેષિ મનીવાસનાના વિનાશમાટે વિશેષ

રાજાપિ તાદૃશત્વમવાપ રાજન્વર્ણાન્દ્રદાસ્યપ્રસિતત્વયોગાત્ ॥૨૫॥
મનોરથં પૂરયિતું હિ તેષાં હરિઃ સ્વકીયપ્રતિમાત્મનૈવ । તદ્-
ક્ષપૂજોપહૃતીઃ પ્રહર્ષાત્કચિત્કચિત્સ્વીકુરુતે સ સાક્ષાત્ ॥૨૬॥
તતોઽતિહર્ષેણ નિરન્તરં તં સિપેવિરે તે હિ તદેકચિત્તાઃ । તદ્-
ક્ષયધીનોઽથ ન તાંસ્તુ હિત્વા ગન્તું શશાક પ્રભુરન્યતો વૈ ॥૨૭॥
ઉવાસ તત્રૈવ સુખં તતોઽસૌ દેશાન્તરીયૈર્વહુભિર્નૃપાયૈઃ । સ્વગ્રા-
મપુર્યાગમનાય ભક્ત્યા સમ્પ્રાર્થ્યમાનોઽપિ મુહુઃ સ્વમક્તૈઃ ॥૨૮॥
વ્રજે યથોવાસ પુરા સ કૃષ્ણઃ પ્રીત્યૈ યશોદામ્બરાજયોશ્ચ ।

ઉઘમી થઈ ॥૨૪॥ હે રાજન્ ! ઉઘમી થએલી તે જ્યા વિગેરે વનિતાઓ
પ્રતિદિન અનન્ય ભાવથી કરાતા ભજનથી અલ્પ કાળમાં લલિતાની પેઠે
વિશુદ્ધ આશયવાળી અને અનન્યચિત્તવાળી (ભગવાનમાં એકાંતિક ભક્તિ-
વાળી) થઈ. ઉત્તમ રાજા પણ ભગવાનમાં અનન્યભાવ પૂર્વક દાસભાવથી
પ્રતિદિન કરાતી પરિચર્યાથી તેવી ભાવશુદ્ધિ અને ભક્તિપ્રકર્ષને પામ્યા
॥૨૫॥ ભગવાન્ શ્રીહરિ શુદ્ધભાવવાળા જ્યાદિ પરમ ભક્તોનો મનોરથ
પરિપૂર્ણ કરવા, તેમણે પૂજવા માંડેલી પોતાની પ્રતિમાઓમાં પ્રાદુર્ભાવ
પામીને, તેમણે અપેક્ષા પૂજેપચારોને કોઈ સમયે પ્રહર્ષથી સાક્ષાત્ સ્વીકા-
રતા હતા ॥૨૬॥ આ જ્યાદિ અધાય ભક્તો ભગવાનનો પોતાવિષે તેવો
પ્રસાદ લક્ષમાં લઈને, તે દિવસને આરંભીને પરમ હર્ષથી તદેકચિત્ત થઈ
નિરંતર અધિક અધિક તેમની સેવા કરવા લાગ્યા. ભગવાન્ પણ તેમની
ભક્તિને વશ થઈને ત્યાંથી તેમનો ત્યાગ કરી કોઈ પણ સ્થળે જવામાટે તો
સમર્થ થયાજ નહિ ॥૨૭॥ માટેજ આ શ્રીહરિ દેશાંતરના રાજા આદિક
અનેક ભક્તોએ પોતપોતાના પુર શામમાં પધરાવામાટે ભક્તિથી વારેવારે
પ્રાર્થના કરી છે તથાપિ પોતે ઉત્તમાદિ ઉત્તમ ભક્તોના પોતાના ભાવિ
વિરહ દુઃખને નહિ સહન કરીને, તેમને જે રીતે મુખ થાય તે રીતે દુર્ગ-
પુરમાંજ નિવાસ કરી રહ્યા ॥૨૮॥ જેમ પોતાના પૂર્વાવતારભૂત શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાન્ પૂર્વે યશોદા, મંજરાજ (નંદજી) અને પોતાના ભક્ત ગોપ
ગોપીઓની પ્રસન્નતા માટે મંજમાં પરા પ્રીતિથી નિવાસ કરી રહ્યા હતા.

સ્વભક્તગોપાલકગોપિકાનાં તથા ડવસત્તત્ર ચ તત્ત્રિયાર્થમ્ ॥૨૯॥
 શ્લેહો ડભવદ્ધૂરિતરો હરેશ્ચ તસ્મિન્નૃપે ભક્તિમતિ ક્ષિતીશ ! । ગેહં
 તદીયં તુ 'સ મન્યતે સ્વ સ્વકીયમેવેતિ ચ ભક્તિચદય ॥૩૦॥ યો
 હરિં ભજતિ દમ્ભવર્જિતસ્તં ભજત્યપિ હરિર્નિરન્તરમ્ । ભક્તદત્ત-
 મણુમાગ્રમપ્યસૌ વસ્તુ મેરુમિવ મન્યતે તથા ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્ત-
 ક્ષિત્રીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે ઉત્તમાદિભક્તયુત્કર્ષનિરૂપણ
 નામા પ્રથમો ડધ્યાય ॥૧॥

રાજોવાચ—બ્રહ્મન્ ! કૃષ્ણસ્ય ચરિતં મનઃશ્રવણયોઃ પ્રિયમ્ ।

તેમજ આ આત્મારામ એવા પણ શ્રીહરિ પોતાવિષે જેમના પ્રાણુ છે
 એવા ઉત્તમાદિ પરમ ભક્તોની પ્રસન્નતા માટેજ દુર્ગપુરમા રહ્યા હતા
 ॥૨૮॥ હે રાજન્ ! જેમ ભગવાનવિષે ઉત્તમાદિ ભક્તોનો પ્રેમ પરમ
 વર્તતો હતો તેમજ તેમની ઉપર ભગવાનનો પણ પ્રેમ પરમ વર્તતો હતો
 'રાની ભક્તને ભગવાન અત્યર્થ પ્રિય છે અને ભગવાનને રાની ભક્ત
 અત્યર્થ પ્રિય છે' એમ ભગવાનજ કહે છે તેમની ભક્તિને વશ થએલા
 આ ભગવાન્ તેમના ભવનને તો પોતાનુજ-પોતાને આસાધારણુ ગોલો
 કર્ય અક્ષરધામજ માનતા હતા ॥૩૦॥ જે ભક્ત નિર્દેશપણે ભગવાનને
 ભજે છે તેને આ ભગવાન પણ નિરતર ભજે છે એટલે તેનો વિરહ
 સહન કરી શકતા નથી તેમજ પોતાના અનન્ય ભક્તે અપેલા અદ્યપણુ
 (પનાદિ) પદાર્થને મેરૂપર્વતવત્ મહા મોટું (મહામૂલ્ય) માને છે
 ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીય-
 પ્રકરણે ઉત્તમાદિભક્તયુત્કર્ષનિરૂપણનામા પ્રથમો ડધ્યાયઃ ॥૧॥

અધ્યાય ૨ જો.

પ્રતાપસિંહરાજ કહે છે—હે બ્રહ્મન્ ! ભૂમિમા કળિમળને હરવા
 માટે અવતરેલા પરમાનન્દમય શ્રીહરિકૃષ્ણના ચરિત્રને સાલળતા પણ મને

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાન્ શ્રીહરિની સેવાની વ્યવસ્થાનુ નિરૂપણુ કરતા
 મુકુદાનન્દ મુખ્ય સેવકોના નામો કહ્યા છે

શૃણ્વતોऽપિ ન મે તૃપ્તિર્જાયતે તત્ર સર્વથા ॥૧॥ નિજમક્ષાપદાં
 હર્તુઃ શ્રીહરેઃ પરમાત્મનઃ । ચરિતં શ્રોતુમિચ્છામિ નૂતનં હિ પદે-
 પદે ॥૨॥ સેવાયામનિશં તસ્ય સમવર્તન્ત ચે નરાઃ । તેષાં કઃ કઞ્ચ

તેમાં તૃપ્તિ સર્વથા થતીજ નથી. તે ચરિત્ર મન શ્રવણને પ્રિય છે-એટલે
 કર્ણપુટ પ્રત્યે પ્રવિષ્ટ થતાં મુખશીતળ થઇને અમૃતના અભિષેકથીજ જેમ
 એમ અખિલ અંગને આહ્વાદિત કરે છે તથા મનથી પાન કરતાં. સમસ્ત
 સતાપને ટાળી નાંખે છે ॥૧॥ માટે હું તે શ્રીહરિનું ચરિત્ર સાંભળવા ઇચ્છું.
 કારણ કે તે આ શ્રીહરિ ભક્તોની આલોક પરલોકમાં આવતી આપત્તિને
 હરેછે અને આત્મતિક આપત્તિને પણ ભવભયના ઉપશમનથી હરેછે. તે
 આ હરિના પવિત્ર ચરિત્રને સાંભળવા કયો જન ન ઇચ્છે ? ઇચ્છેજ. વળી
 તે આ શ્રીહરિ પરમાત્મા-‘અન્તઃ પ્રવિષ્ટઃ દાક્ષા જનાનાં સર્વાંભા’ આ
 શ્રુતિમાં કહ્યા પ્રમાણે સર્વ જનોની અદર આત્માપણે પ્રવેશ કરીને નિય-
 મન કરેછે. તેમનુંજ ચરિત્ર સાંભળવાથી શ્રેયમાટે થાય પણ ખીલ ઉદા-
 સીનના ચરિતશ્રવણથી શ્રેય ન થાય ખીલનું ચરિત્ર સાંભળવાથી પોતાના
 આત્માનુ જ્ઞાન થતું નથી. પોતાના આત્માને નહિ જાણનારા પશુસંધર્મીનું
 શું શ્રેય થાય ? પોતાના પણ (જીવાત્માના) આત્મા તો પરમાત્માજ છે
 તેમાં શ્રુતિ છે ‘આત્મા ઘારે દ્રષ્ટવ્યઃ શ્રોતવ્યો મન્તવ્યો નિદિપ્યાલિતવ્યઃ’
 ‘નવા ઋરે પર્યુઃ કામાય પતિઃ પ્રિયો ભવતિ આત્મનસ્તુ કામાય પતિઃ પ્રિયો
 ભવતિ...નવા ઋરે સર્વસ્ય કામાય સર્વં પ્રિયં ભવતિ આત્મનસ્તુ કામાય
 સર્વં પ્રિયં ભવતિ’ ઇત્યાદિ. એરીતે ભક્તોની સમસ્ત વિપત્તિને હરનારા
 પરમાત્મા શ્રીહરિનુંજ ચરિત્ર સાંભળતાં પદે પદે અમૃતવત્ નૂતન થાય
 છે, કારણ કે તે ભગવાન્ સ્વરૂપથી અને સ્વભાવથી નિરવધિકાતિશય છે.
 તે પરમાત્મા શ્રીહરિનું ચરિત્ર હું સાંભળવા ઇચ્છું ॥૨॥ તે શ્રીહરિની
 સેવામાં જેઓ અહર્નિશ તત્પર વર્તતા હતા એજ નર-મનુષ્યો છે,
 ખીલ તો પશુઓ છે, કેમકે તેમનું માનુષ વપુ વ્યર્થ છે, તો એ રીતે ભગ-
 વત્સેવાથી માનુષજન્મને સફળ કરનારા તેઓ મધ્યે કયા કયા ભક્ત કઈ
 કઈ સેવાને કરતા હતા તે ભક્તોનાં નામ કહો ? કેમકે ભગવદ્ભક્તોનાં

કાં કાં ચ સેવાં ચક્રેડસ્ય તદ્વદ ॥૩॥ ઘસન્ દુર્ગપુરે તત્ર યદ્ય-
રિતમીશ્વરઃ । ચકાર તત્તદલિલં ઘક્તું ચાર્હસિ મે મુને ! ॥૪॥
મુમત ઝવાચ—સેવાં તદીયાં સકલાં પ્રાયશો ઘર્ણિરાહ નૃપ ! ।
મુકુન્દાનન્દનામેવ ચકારાનુસર્વં શુચિઃ ॥૫॥ વિશેષતોડસ્ય
ક્ષપનં પાદસંવાહનં તથા । શયનાસ્તરણં ચૈષ ચકાર જિત-
મન્મથઃ ॥૬॥ આજહારોદકં તસૈ શુચિર્જ્યેષ્ઠા નૃપસ્વસા । જયા
તપસ્વિની પ્રીત્યા પ્રાતઃ સાયં ચ ગાલિતમ્ ॥૭॥ વર્ણી નારાયણા-
નન્દસ્તદીયામ્યુકમખ્ડલુમ્ । સોપપાત્રં રક્ષતિ સ્મ યથાકાલં ચ
તદ્દદૌ ॥૮॥ કૃષ્ણપૂજનપાત્રાણાં મક્ષનં પ્રતિવાસરમ્ । ચકાર
વર્ણી ગોપાલાનન્દનામા હરેર્નૃપ ! ॥૯॥ ઘાસુદેવાનન્દનામા વર્ણી

નામ ગુણાદિકનું શ્રવણુ પણ ભગવાનના દિવ્ય ગુણુ ચરિતનું શ્રવણુ
છે ॥૩॥ હે મુને ! સદા નિવાસભૂત દુર્ગપુરમાં રહીને ભગવાને જે જે
ચરિત્ર કયું હોય તેને પણ સમગ્રપણે મને કહેવાને યોગ્ય છે. તમો ગુરુ-
પ્રસાદથી વિજ્ઞાનને પામેલા છો ॥૪॥

એરીતે રાત્રીએ પુછેલા મુમતમુનિ કહેછે—હે નૃપ ! મુકુન્દાનંદ
નામના વર્ણાન્દ્ર કાય વાણી મનથી શુદ્ધ થઈ તે તે વેળાએ બહુધાપણે
શ્રીહરિસંબન્ધી સમથ સેવાને કરતા હતા ॥૫॥ આ અષ્ટ પ્રકારના પ્રદ-
નર્થ વ્રતમાં નિષાવાળા, સાધુગુણસંપન્ન, મુકુન્દાનંદ વર્ણિવર્ચ પ્રધાનપણે
શ્રીહરિની સ્નાન કરાવવું, ચરણુ ચાંપવા અને ઢોલીયો ખીંચાવી આપવા-
રૂપ સેવાને વિશેષપણે કરતા હતા ॥૬॥ તપ તથા શીલ વ્રતે સંપન્ન, બાહ્ય
આશ્વંતર ઇન્દ્રિયોથી વિશુદ્ધ, મોટાં, ઉત્તમ રાત્રીનાં બહેન જ્યા પ્રાતઃ-
કાળે તથા સાયકાળે શ્રીહરિભાટે ગાળેલું જળ ઉન્મત્તગાથકી પ્રીતિથી
પોતે લાવી આપવારૂપ સેવાને કરતાં હતાં ॥૭॥ નારાયણાનંદ નામના
વર્ણી શ્રીહરિને જળ પિવાનું ભરેલું કમંડળુ આબખોરાએ સજિત પોતા-
પાસે રાખીને જળપાન કરવાના સમયે તેને આપવારૂપ સેવાને કરતા
હતા ॥૮॥ હે નૃપ ! ગોપાલાનંદ નામના વર્ણી શ્રીહરિનાં કૃષ્ણપૂજનમાં
ઉપયોગી સોના રૂપાનાં પાત્રોને માંજવારૂપ સેવાને પ્રતિદિન કરતા હતા

ચન્દનઘર્ષણમ્ । ચકાર શુષ્ણપૂજાર્થ નિયતં તસ્ય નૈષ્ઠિકઃ ॥૧૦॥
 નાનાવિધાનિ પુષ્પાણિ તુલસીં ધાનુવાસરમ્ । ઉમાભયો નાથ-
 જિઘ્ર મક્તાવાજહતુર્વેનાત્ ॥૧૧॥ પૂજોપદારાન્ સફલાન્ યથા-
 કાલં સમાહિતઃ । અચ્છન્દાનન્દ આનીય તસૈ વક્તે સ્વ સત્વરમ્
 ॥૧૨॥ અન્નં તસૈ ચ સપૃતં તૈલં દુગ્ધં સિતાદિ ચ । દદૌ વિશો-
 ધ્યાનુદિનં લલિતા નૃપતેઃ સ્વસા ॥૧૩॥ ચકાર તસ્ય પાંચાલી
 પાકમૂમેશ્ચ લેપનમ્ । ગૃહસમ્માર્જનં ચક્રે નાની તસ્યોત્તમસ્વસા
 ॥૧૪॥ નૃપતેર્માતરૌ તસ્ય સોમાદેવીસુરપ્રમે । ગૌત્મદ્રોમયાભ્યાં
 ચ ચક્રાતે ગૃહલેપનમ્ ॥૧૫॥ દયાનન્દશ્ચ ગોવિન્દાનન્દ પતૌ દિ
 ॥૧૬॥ વામુદેવાનંદ નામના નૈષ્ઠિકવર્ણી શ્રીહરિને કરવાની ભગવત્પૂજા માટે
 પ્રતિદિન ચંદન ઘસી લાવવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૧૦॥ ઉમાભય અને
 નાથજીત્ નામના બે ભક્તો પ્રતિદિન ખાગમાંથી ભગવત્પૂજાર્થે તુલસી
 પુષ્પાદિ પૂજાપદાર્થો લાવી આપવારૂપ શ્રીહરિની સેવા કરતા હતા ॥૧૧॥
 અચ્છન્દાનંદ નામના વર્ણી સાવધાન થઈને પૂર્વોક્ત ભક્તોએ લાવીને જ્યાં
 ત્યાં મુઠ્ઠી રાખેલા તે તે સમસ્ત પુષ્પાદિ ઉપહારોને પૂજાસમયે શ્રીહરિની
 સમીપેજ રહીને ભગવત્પૂજામાં પ્રવર્તેલા શ્રીહરિને તે તે સમયે સત્વર લાવી
 આપવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૧૨॥ ઉત્તમ નૃપતિનાં બહેન લલિતા
 ઘઉંનો લોટ, આખા છણા ચોખા, તુવેરની દાળ આદિક કાચુ અન્ન તથા
 ઘૃત તૈલ સાકર દુધ આદિક બરોબર શુદ્ધ કરીને પ્રતિદિન ભગવાનને
 માટે રસોઈ કરવા મોકલી દેવારૂપ સેવાને કરતાં હતાં ॥૧૩॥ ઉત્તમ
 રાજના બહેન પાંચાળી શ્રીહરિની પાકશાળાને પ્રતિદિન લીંપવારૂપ
 સેવાને કરતાં હતા અને તેમનાથી નાનાં નાનીયા શ્રીહરિને રહેવાના
 ઘરમાં વાળવારૂપ સેવાને કરતાં હતાં ॥૧૪॥ ઉત્તમ નૃપતિના માતા
 સોમાદેવી અને સુરપ્રભા ભગવાનને રહેવાના અક્ષર બવનને પ્રથમ
 છાણ તથા સામાન્ય મૃત્તિકાથી લીંપીને તે સુકાયા પછી શ્વેત મૃત્તિકાથી
 ધોળવારૂપ સેવાને કરતાં હતાં ॥૧૫॥ દયાનંદ (આનંદાનંદ જેમનું બીજું
 નામ હતું) તથા ગોવિંદાનંદ નામના આ બે વર્ણીઓ પ્રતિદિન વનમાંથી

વર્ણિનૌ । આજહતુર્વેનાત્તસૈ સમિધશ્ચ કુશાન્જુભાન્ ॥૧૬॥
 વાઢ્યાઃ શાકાંશ્ચ પત્રાણિ તસૈ હરજિદુત્કરૌ । આજહતુશ્ચ કા-
 ઘ્રાણિ મયજિત્ પાકસિદ્ધયે ॥૧૭॥ રત્નજિત્ પાકપાત્રાણાં ચકાર
 પરિમલ્લનમ્ । હમ્મીરજિત્તદર્થે ચ મૃત્તિકામાનયચ્છુભામ્ ॥૧૮॥
 ઉપાહરદન્તકાષ્ઠં તસૈ ચ ગુહમાનજિત્ । શિવરામઃ પાદુકે ચ
 તસ્યારક્ષદ્વિજોત્તમઃ ॥૧૯॥ વાસસાં રક્ષણં તસ્ય મયારામશ્ચકાર
 ચ । યથાકાલં દદાતિ સ્વ તાનિ તસૈ સ શુદ્ધધીઃ ॥૨૦॥ પ્રક્ષાલનં
 તદ્વસ્ત્રાણાં પ્રતિવાસરમાદરાત્ । જયાનન્દામિધશ્ચક્રે નૈષ્ઠિકો
 વ્રહ્મચર્યવાન્ ॥૨૧॥ દ્રવ્યાદાનપ્રદાને ચ લઘ્યાલ્યો હરજિત્તથા ।

હોમોપયોગી કાષ્ઠ તથા શુભ દલોં શ્રીહરિ માટે લાવી આપવારૂપ સેવાને
 કરતા હતા ॥૧૬॥ હરજિત્ તથા ઉત્કર (ઉકા ખાતર) નામના બે લક્ષ્મી
 ભગવાન માટે વાડી થકી વૃતાક આદિક શાક તથા ભોજનપાત્રમાં ઉપ
 યોગી કેળનાં તથા ખાખરા આદિકનાં પત્રો પ્રતિદિન લાવી આપવારૂપ
 સેવાને કરતા હતા અને મયજિત્ નામના લક્ષ્મી દરરોજ ભગવાનને માટે
 રસોઈમાં ઉપયોગી કાષ્ઠ લાવી આપવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૧૭॥
 રતનજિત્ નામના લક્ષ્મી શ્રીહરિને રસોઈ કરવામાં ઉપયોગી થાળી થાળ
 વાટકા આદિક ધાતુપાત્રોને ભસ્મ જળાદિકવડે માળવારૂપ સેવાને કરતા
 હતા અને હમ્મીરજિત્ નામના લક્ષ્મી ભગવાનને માટે શૈયાદિકમાં ઉપ
 યોગી શુભ મૃત્તિકા લાવી આપવારૂપ સેવાને હમેશા કરતા હતા ॥૧૮॥
 ગુહમાનજિત્ નામના લક્ષ્મી પ્રતિદિન ભગવાન માટે ખાવળીયા આદિ
 કના દાતણ લાવી આપવારૂપ પરિચર્યાને કરતા હતા અને શીયાળી
 ગામના બ્રાહ્મણશ્રેષ્ઠ ગિરગમભટ્ટ ભગવાનની પાદુકા રાખવારૂપ સેવાને
 કરતા હતા (માટેજ આ દ્વિજોત્તમ હતા) ॥૧૯॥ માણાવદરના શુદ્ધ
 શુદ્ધિવાળા મયારામ વિપ્રતો ભગવાનના પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્રો રાખીને
 તેને સમયે તેમને આપવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૨૦॥ જયાનન્દ નામના
 નૈષ્ઠિક શ્રદ્ધાચારી શ્રીહરિનાં વસ્ત્રોને પ્રતિદિન આદરથી ધોવારૂપ પરિચ
 ર્યાને કરતા હતા ॥૨૧॥ ઉત્તમ રાત્રના લાઘો ઠંડર તથા હરજિત્ ઠંડર

નૃપામાત્યાધુભાવેતૌ ચમ્રતુસ્તસ્ય સન્મતી ॥૨૨॥ શૃહસ્થાનાં તુ
 સર્વેષાં સ્વધર્મસ્થાપનાદિષુ । દેમન્તસિંહો વધૃતે હરિશુશ્રૂષણે રત
 ॥૨૩॥ ઉપમોઽપિ સ્વયં તસ્ય નિર્માનો દાસઘટસદા । યથાવકાશં
 સ્વલામપિ સેવાં ચકાર ચ ॥૨૪॥ સર્વેષાં સેવકાનાં ચ તત્તત્સે-
 વાપ્રવર્તનમ્ । રામદાસો યથાકાલં ચક્રે ભક્તામ્રણીર્હરેઃ ॥૨૫॥
 ઇતિદાસપુરાણાનિ ધર્મશાસ્ત્રં ચ તત્પુર । પૌરાણિકો હ્યચકથ
 દ્વુજેરન્તે પ્રયાગજિત્ ॥૨૬॥ નિશિ ભાગ્યતં શીતાં કાર્ણી નામ-
 સહસ્રકમ્ । વિષ્ણોશ્ચ વાસુદેવીયં નિત્યાનન્દસ્ત્વઘાચયત્ ॥૨૭॥
 શુકાનન્દોઽકરોત્ પદ્મલેખ પુસ્તકરક્ષણમ્ । હરે રતશ્ચ સેવાયાં
 નામના બે ધર્મસંસ્કૃત નીતિ તથા મતિએ સપદ મનિઓ શ્રીહરિની તે
 તે સમયે દ્રવ્ય દેવા દેવારૂપ સેવાને કરતા હતા (ભગવાનના ચરણમૂળમાં
 ભક્તોએ અર્પણ કરેલા દ્રવ્યાદિકનુ ચઢણ કરવું અને સત્પાત્રને આપવા
 માટે પ્રવર્તતા ભગવાનને આપવું, આ આદાન પ્રતિદાનરૂપ સેવા) ॥૨૨॥
 શ્રીહરિની સેવામાં તત્પર હૈમંતસિંહ (જુનાગઢના છાત્રાભાઈ) રાત્ર
 સમસ્ત શૃહસ્થ હરિભક્તોને ભગવાનની આજ્ઞાનુસારે સ્વધર્મમા વર્તાવવા
 વિશે કાર્યને કરતા હતા, આ પણ ભગવાનની આજ્ઞાનુવર્તનરૂપ હોવાથી
 ભગવાનનીજ સેવા છે ॥૨૩॥ પોતે ઉત્તમ રાત્ર પણ યથાવસર સ્વય
 માનવર્ણત થઈ શ્રીહરિની સમસ્ત સેવાને જ્ઞેહથી સદા કરતા હતા
 ॥૨૪॥ શ્રીહરિના ભક્તોમા અગ્રગણ્ય રામદાસ નામના સાધુ શ્રીહરિના
 સમસ્ત સેવકોને તેતે પોતપોતાની સેવામા યથાસમય પ્રવર્તાવવારૂપ
 (જોડી રાખવારૂપ) સેવાને કરતા હતા ॥૨૫॥ પ્રયાગજીત નામના
 પૌરાણિક પ્રતિદિન જોજન કર્યાપછી શ્રીહરિની આગળ મહાભારત, પુરાણ
 અને ધર્મશાસ્ત્રની યથાસમય કથા કરવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૨૬॥
 નિત્યાનંદ નામના મુનીન્દ્રતો શ્રીમદ્ભગવત, શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા, શ્રીવિષ્ણુ
 સહસ્રનામસ્તોત્ર અને શ્રીવાસુદેવમાહાત્મ્યની અવસરને અનુસારે
 રાત્રિએ શ્રીહરિની સન્નિધિમાં કથા વાચવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૨૭॥
 શ્રીહરિની સેવામા સદાય તત્પર અને સર્વદા શ્રીહરિની સાથેજ વિચર

સદા સહચરો મુનિઃ ॥૨૮॥ હરિણા લેખિતાન્યપ્ત સચ્છાસ્ત્રાણિ
તદગ્રતઃ । શતાનન્દો મહાબુદ્ધિઃ શોધયામાસ ચાક્ષસા ॥૨૯॥
ય શ્વં વિદધે પ્રીત્યા હરિલીલોપવૃંહિતમ્ । સત્સક્તિજીવનં રમ્યં
જીવાતું હરિસેવિનામ્ ॥૩૦॥ સર્વેષામપિ સાધૂનાં ધર્મસંસ્થાપ-
નાદિષુ । ગોપાલાનન્દ આસીચ્ચ સેવમાનો હરિં સદા ॥૩૧॥ મુક્તા-
નન્દસ્તથા બ્રહ્માનન્દ પતૌ મહામતી । અધીતશાસ્ત્રૌ કુશલૌ
ગાયને ચ કવૌ ઝમૌ ॥૩૨॥ છન્દઃપ્રવચ્ચાન્વિવિધાન્પ્રાકૃતાંશ્ચક્ર-

નારા શુકાનંદ મુનિ ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસારે કાગળપત્રે લખવા
તથા શ્રીહરિનાં અનેક ભારત ભાગવત ભગવદ્ગીતા આદિક પુસ્તકોની
યથાકાળ સંભાવના (સાચવણી) કરવારૂપ સેવાને કરતા હતા (માટેજ
આ મુનિ નિરંતર શ્રીહરિના સહચર થયા હતા) ॥૨૮॥ મહાબુદ્ધિશાળી
મારા ગુરૂ શતાનંદ નામના મહામુનિ ભગવાને સમગ્ર શાસ્ત્રોના સારપણે
સમુદ્ધાર કરી લખાવેલાં અભીષ્ટ આઠ સચ્છાસ્ત્રોને ભગવાનની સન્નિધિ-
માંજ રહીને તત્ત્વથી શોધવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૨૯॥ જે શતાનંદ
સ્વામીએ આ તમારી આગળ કહેવા માટેહું, શ્રીહરિના લીલાસથી
ભરપુર, સત્સંગિઓના જરા જન્મમરણના ભયને ટાળનારૂં હોવાથી જીવ-
નરૂપ અને ભગવાનના એકાંતિક ભક્તોના પરમ જીવનરૂપ અને ભગવા-
નના દિવ્ય ચરિત્રોનું અવલખન હોવાથી શબ્દથી તથા અર્થથી રમ-
ણીય એવું શાસ્ત્ર (સત્સંગિજીવન) પ્રીતિથી કર્યું હતું. તે આ
શતાનંદમુનિ સચ્છાસ્ત્રોને શોધવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૩૦॥
શ્રીહરિની સર્વદા સેવાપરાયણ ગોપાળાનંદ નામના મુનીન્દ્ર સર્વ સાધુ
બ્રહ્મચારી પાળાઓને સ્વધર્મમાં વર્તાવવા અને તેમને સાક્ષાત્ ભગવાનના
સ્વરૂપનું જ્ઞાન આપવું આદિક કાર્યમાં ભગવાનની આજ્ઞાથી વર્તવારૂપ
સેવાને કરતા હતા ॥૩૧॥ હે રાજન્ ! મહાબુદ્ધિશાળી, સમગ્ર શાસ્ત્રને
ભણેલા, ગાનવિદ્યામાં કુશળ અને કવિવર એવા મુક્તાનંદ તથા બ્રહ્માનંદ
નામના આ બન્ને મુનિવરો ભગવાનનાં દિવ્ય ચરિત્રોથી ભરપુર પ્રાકૃત
અનેક પ્રકારના છંદ પ્રબન્ધોને શ્રીહરિની પ્રસન્નતા માટેજ કરીને તેમના

તુષ્ય તૌ । તસ્યૈવ પ્રીતયે રાજંસ્તન્માહાત્મ્યપ્રકાશકાન્ ॥૩૩॥
 પ્રેમાનન્દો ગાનકલાપદ્ધર્વાચે ચતુર્વિધે । નિપુણ. પ્રાકૃતાંશ્ચક્રે પ્રવ-
 ન્ધાંસ્તદ્ગુણાશ્ચયાન્ ॥૩૪॥ ચક્રાર નિષ્કુલાનન્દ. પ્રવન્ધાન્પ્રાકૃતા
 ન્કવિઃ । શ્યાનાનન્દસ્તથાઽન્યે ચ ભક્તાઃ સુન્દરજિન્મુખાઃ ॥૩૫॥
 દીનાનાથો વ્યરચયત્સંસ્કૃતાન્યસ્ય સત્પતેઃ । તુષ્ટ્યૈ વિચિત્રવૃ-
 ત્તાનિ શ્રીહરેરષ્ટકાનિ ચ ॥૩૬॥ ગોવિન્દાનન્દનામા ચામેદાન
 ન્દશ્ચ બુદ્ધિમાન્ । ગુણાતીતાનન્દઋપિઃ શિવાનન્દશ્ચ સન્મતિ
 ॥૩૭॥ પ્રજ્ઞાનન્દશ્ચ પશ્ચૈતે હરેરગ્રત આદરાત્ । વૃષ્ણકીર્તનપદ્યાનિ
 કીર્તયન્તિ સ્મ ભૂષતે ! ॥૩૮॥ મહાનુભાવાનન્દશ્ચાત્માનન્દ વૃશ
 વિગ્રહ । સ્વયમ્પ્રકાશાનન્દશ્ચ ત્રય. કાર્યવિશારદા ॥૩૯॥ તદી-

મહિમાનો પ્રકાશ કરવારૂપ સેવાને કરતા હતા મુક્તાનંદ મુનિ સંસ્કૃત
 ત્રયોપણ કરતા હતા ॥૩૨-૩૩॥ ગાનકળામા પ્રવીણ, તત આદિક ચાર
 પ્રકારના વાદ્ય વગવામા નિપુણ, પરમ ભક્તિએ સમગ્ર એવા પ્રેમાનંદ
 નામના મુનીન્દ્ર શ્રીહરિનાજી એક ગુણોના અવલબનવાળા, પ્રેમરસપરિપૂર્ણ
 એવા પ્રાકૃત પ્રબન્ધો રચવારૂપ શ્રીહરિની સેવા કરતા હતા ॥૩૪॥ પ્રાકૃત
 પ્રબન્ધો રચવામા હુશળ નિષ્કુળાનંદ નામના મુનિ શ્રીહરિના દિવ્ય
 ચરિત્રોના અવલબનવાળા પ્રાકૃત પ્રબન્ધો રચવારૂપ શ્રીહરિની પરિચર્યાને
 કરતાહતા અને ધ્યાનાનંદ નામના મુનિ તથા બીજા મુંદરજી આદિક ભક્તો
 ભગવાનના દિવ્ય ચરિત્રોના સખન્ધવાળા ગ્રન્થો કરવારૂપ શ્રીહરિસેવાને કરતા
 હતા ॥૩૫॥ દીનાનાથભટ્ટ નામના પડિત વિપ્ર સત્પતિ આ ભગવાન્
 શ્રીહરિની પ્રસન્નતા માટે નાનાવિધ વૃત્તવાળા ભગવત્સ્તુતિરૂપ સંસ્કૃત
 અષ્ટકો કરવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૩૬॥ બુદ્ધિમાન્ ગોવિંદાનંદ,
 અભેદાનંદ, ગુણાતીતાનંદ, ગિવાનંદ અને પ્રજ્ઞાનંદ, આ નામના
 પાંચ સાધુઓ પ્રતિદિન ભગવાન્ શ્રીહરિઆગળ કૃષ્ણકીર્તનપદ્યો આદરથી
 ગાવારૂપ શ્રીહરિની સેવાને કરતા હતા ॥૩૭-૩૮॥ મહાનુભાવાનંદ,
 હુર્બળ દેહવાળા આત્માનંદ અને સ્વયંપ્રકાશાનંદ આ કર્તવ્યાર્થમા
 હુશળ ત્રણ સાધુઓ ભગવાનની દર્શનાદિ સેવાસારૂ દેશદેશમાથી આવતા

ક્ષાયા ઉપેતાનાં ભક્તાનાં સર્વેશો નૃણામ્ । મુનીનાં ધાચરત્રેતે
હ્યાતિથ્યાદિ યથોચિતમ્ ॥૪૦॥ નિરંજનાનન્દઋપિર્વ્યાપકાનન્દ
આત્મવિત્ । સુખાનન્દશ્ચ પરમચૈતન્યાનન્દનામકઃ ॥૪૧॥ ગોવિ-
ન્દાનન્દનામાન્યઃ કૃપાનન્દસ્તથાત્મહક્ । ચૈતન્યાનન્દનામૈતે
ઋપયઃ સપ્ત સદ્વિયઃ ॥૪૨॥ દેશાન્તરાભ્યુપેતાનાં જનાનામગ્રતો
ઽન્વહમ્ । વિદધુર્મગવદ્ધાર્તાસ્તદ્ધીલૈ પરમાદરાત્ ॥૪૩॥ આન-
ન્દાનન્દ ઈશસ્ય ભક્તિરીતિ પ્રદર્શયન્ । દૃઢાન્યકારયત્કૃષ્ણમન્દિ-
રાણિ મહામતિઃ ॥૪૪॥ દેવરામસ્તથા નારાયણો હીરશ્ચ શિલ્પિ-
રાદ્ । આધારાનન્દ ઇત્યેતે ચિત્રપ્રતિવૃત્તીર્વ્યધુઃ ॥૪૫॥ દેશાન્તરા

સર્વ સાધુઓ તથા હરિભક્તોનું યથોચિત સ્વાગતપ્રશ્ન, ઉતારો આપવો
આદિક આતિથ્ય આદરથી કરવારૂપ શ્રીહરિની સેવા સદા કરતા હતા
॥૩૯-૪૦॥ નિરંજનાનંદ, વ્યાપકાનંદ, મુખ્યાનંદ, પરમચૈતન્યાનંદ,
ગોવિંદાનંદ, કૃપાનંદ, ચૈતન્યાનંદ, આ નામના સાત સાધુઓ સ્વાત્મ
દર્શી, ભક્તિયોગમાં નિષ્ઠાવાળા, (માટેજ સદ્બુદ્ધિવાળા) અને પ્રવચનમાં
પ્રવીણ હોવાથી દેશદેશમાંથી ભગવાનનાં દર્શનાર્થે આવતા ભગવદ્ભક્તોની
આગળ સલામાં એકાંતિક ભક્તિની દૃઢતામાં ઉપયોગી ભગવાન
સખન્ધિ વાર્તાઓ તેમની પ્રસન્નતા માટે પ્રતિદિન પરમ આદરથી કરવા
રૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૪૧-૪૩॥ મહાભતિમાન આનંદાનંદ મુનિ ભગ
વદ્ભક્તિના પ્રકારભેદો અને તેને વૃદ્ધિ કરનારા ભગવાનના આરાધન
પ્રકારોનો ભક્તજનોને ઉપદેશ આપીને તેને પુર આમમાં અતિદૃઢ ભગવ
ન્મદિરો કરાવવારૂપ ભગવત્સેવાને કરતા હતા ॥૪૪॥ દેવરામ, નારાયણજી
અને હીરજી, આ ત્રણ ભુજનગરના ઉત્તમ શિલ્પિઓ (ચિત્રચત્રાદિ
કળામાં હુશળ સુધાર કારીગરો) અને આધારાનંદ નામના સાધુ,
આ ચાર જણાઓ ભગવાનની ચિત્રપ્રતિમાઓ તથા ખાતુપ્રતિમાઓ
કરવારૂપ શ્રીહરિની સેવા કરતા હતા ॥૪૫॥ વથળીના નિવાસી માહેશ્વર
નામના બ્રાહ્મણ અને અમદાવાદના નિવાસી દામોદરદાસ નામના વૈશ્ય
ભક્ત દેશાંતરથી ભગવદ્દર્શનાર્થે આવતી ભગવદ્ભક્ત ઋષિયોને શ્રીહરિની

ગતાભ્યશ્ચ સ્ત્રીભ્યો વાસસ્થલાદિ ચ । માદૈશ્વરો દદૌ દામોદર-
 વાસસ્તથોચિતમ્ ॥૪૬॥ તાસામગ્રે કૃષ્ણવાર્તા રમા ચક્રે તપ-
 સ્વિની । સ્વધર્મેજ્ઞાનવૈરાગ્યસમ્પન્ના ચાલયોગિની ॥૪૭॥ કૃષ્ણ-
 વાસો રાજવાસ इत्युभौ નાપિતોત્તમૌ । દીપિકાધારણં તસ્ય પુરતો
 નિશિ ચક્રતુઃ ॥૪૮॥ કરિમો દ્વારપાલત્વં વૃદ્ધસ્તસ્યાકરોત્પ્રભોઃ ।
 તદ્દિદક્ષાગતાન્મકાન્મુદુસ્તસૈ નિવેદયન્ ॥૪૯॥ સોમઃ સૂરશ્ચ
 ભૃગુજિન્માનસિહશ્ચ કેસરી । વીરોઽલયો લક્ષ્મ્યાલ્મૌ રવજિન્મા-
 નજિત્કમઃ ॥૫૦॥ इत्याद्याઃ ક્ષત્રિયાઃ શૂરાસ્તદ્ધક્તાઃ શસ્ત્રપાણયઃ ।
 અન્વવર્તન્ત તં નિત્યં સર્વેઽદ્રે શતે નૃપ ! ॥૫૧॥ સંસેવનેન હિ
 હરેર્નિજમાનુપત્વસાફલ્યમેવ હૃદયેષુ વિદન્ત ઘટે । इत्थं તદીય-

આસાને અનુસારે યથોચિત ઉતારો આદિક આપવારૂપ તેમની સેવાને
 આદરથી કરતા હતા ॥૪૬॥ બાળ વયને આરવીને ભક્તિયોગમાં નિષ્ઠા-
 વાળાં, તપશ્ચર્યાપરાયણુ અને સ્વધર્મે જ્ઞાન વૈરાગ્યે સંપન્ન એવાં રૂમા ભક્ત
 સ્ત્રીઓની આગળ (સ્ત્રીઓની સભામાં) એકાંતિક ભગવદ્ભક્તિરસના
 સખન્ધવાળી વાર્તાઓ કરવારૂપ શ્રીહરિની સેવાને સદાય કરતા હતા ॥૪૭॥
 કૃષ્ણવાસ અને રાજવાસ આ અને ઉત્તમ નાપિતો (વાળદ) પ્રતિદિન
 રાત્રિએ ભગવાનની આગળ દીપિકા (મસાલ) ધારણુ કરવારૂપ શ્રીહરિની
 સેવાને કરતા હતા ॥૪૮॥ શરધારપુરના કરિમ નામના વૃદ્ધભક્ત ભગવા-
 નના દ્વારપાળ (દરવાણી) થઈને વારે વારે ભગવાનના ચરણારવિંદનાં
 દર્શન કરવાની ઇચ્છાથી આવતા ભક્તોનાં અવસરને અનુસારે દેશ નામ
 આદિક વારે વારે શ્રીહરિને જણાવારૂપ સેવાને કરતા હતા ॥૪૯॥ હે
 નૃપ ! સોમવર્મા સૂરવર્મા ભૃગુજી માનસિંહ કેસરી વીરો અલયો લાખો
 બલભ રવજી માનજી કમ્પો ભીમલાઈ આદિક મહાશૂરવીર, હસ્તમાં સદા
 તરવારાદિ શસ્ત્રોને ધારી રહેલા, બસો પરિમિત ક્ષત્રિય બતીના શ્રીહરિ-
 ભક્તજનો સર્વ દેશોમાં નિરંતર શ્રીહરિની પાછળજ કરવારૂપ તેમની
 સેવાને કરતા હતા ॥૫૦-૫૧॥ આ પ્રકારે આ મુકુંદાનંદાદિ બધાય ભક્ત-
 જનો ભગવત્સેવાથીજ મનુષ્યજન્મનું સાક્ષાત્ પોતપોતાના હૃદયમાં સારી

મનિશં વિદધુઃ પ્રહૃષ્ટા દાસ્યં યદસ્તિ નનુ દુર્લભમેવ મુક્તેઃ ॥૫૨॥
 इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे हरिसेवनव्यव-
 स्थानिरूपणनामा द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

સુમત ઉવાચ—અથ રાજોત્તમો ધીમાન્ પિત્રુદેશેન વાડવાન્ ।
 સાધુંશ્ચ મોજયામાસ પ્રતિમાસં સહસ્રશઃ ॥૧॥ સંવત્સરે વ્યતી-
 તેઽસૌ વાસિતસ્ય સ્વદેદમનિ । પ્રીત્યૈ હરેઃ સ્વપિતૃવદચિકીર્ષન્મ-
 હોત્સવાન્ ॥૨॥ જયાલલિતયોઃ પાર્શ્વમેત્ય તે માનયન્સ ચ ।
 ઉવાચ વિનયાનમ્રઃ કાર્યાકાર્યવિચક્ષણઃ ॥૩॥ ઉત્તમ ઉવાચ—યુવાં
 ભગિન્યૌ ! નિપુણે હરેર્મતૌ ચ લૌકિકે । વ્યવહારેઽપિ ભવથ-
 રીતે સમઝીને પરમ હર્ષથી નિરતર તેમના ચરણારવિંદુ નાસપણું
 કરતા હતા. જે દાસપણું સાલોડ્યાદિ મુક્તિની અપેક્ષાએ દુર્લભ-ઉત્કૃષ્ટ
 છે ॥૫૨॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે હરિસેવનવ્ય-
 વસ્થાનિરૂપણનામા દ્વિતીયોઽધ્યાયઃ ॥૨॥

અધ્યાય ૩ ને.

સુમતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યારપછી શુદ્ધિશાળી ઉત્તમ રાજાએ
 પરલોકને પામેલા પોતાના પિતાની પ્રસન્નતા માટે પ્રતિમાસ તે તિથિએ
 બહુ આહારો તથા સાધુઓને તેમને અભીષ્ટ અન્નથી જમાડ્યા ॥૧॥ એક
 વર્ષ વ્યતીત થતાં ઉત્તમ રાજાએ પોતાના લવનમા વિરાજમાન ભગવાન્
 શ્રીહરિકૃષ્ણની પ્રસન્નતામાટે પોતાના પિતા અભય રાજાની પેઠે શ્રીહરિએ
 દર્શવિલા તે તે વાર્ષિક પ્રતોત્સવો યથાવિધિ કરવાની ઇચ્છા કરી ॥૨॥
 કાર્યાકાર્યમાં હુશળ એવા આ ઉત્તમરાજા પોતાનાં બહેન જયા લલિતાની
 પાસે જઈ, તેમને માન આપતાથકા વિનયવિનમ્ર થઈને વચન જોડ્યા ॥૩॥
 ઉત્તમરાજા કહેછે—હે બહેનો ! તમો ભગવદ્ભક્તિમાં મારા થકી

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાને ભગવદુત્સવોમાં એક પ્રીતિવાળા જયા લલિતાને
 શુકલ કૃષ્ણ પદ્મના વિભાગથી કાળ વ્યવસ્થાએ કરીને ભગવાનના ઉત્સવોમાં
 મુખ્યપણાની કરી આપેલી વ્યવસ્થાનું વર્ણન કર્યું છે

સ્તતઃ પ્રાપ્તોઽસ્મ્યદ્દં હિ વામ્ ॥૪॥ દરિઃ સ્વામ્યન્ન કૃપયા સ્થિતો-
 ઽસ્ત્યસાસુ પત્તને । તસ્યૈવ ચ પ્રસાદાન્નઃ સમ્પદેપાઽસ્તિ લભિતા
 ॥૫॥ અતસ્તદર્થમેવૈવા વ્યયં નેવા ન ચાન્યથા । પિત્રાપિ નઃ દૃતં
 હીત્યં તથાદ્દં કર્તુમુત્સદ્દે ॥૬॥ જન્માષ્ટમીમુખાન્સર્વાનુત્સવાન્વા-
 પ્તિકાનહમ્ । પિતૃચત્કર્તુમિચ્છામિ યથાકાલં પૃથક્ પૃથક્ ॥૭॥
 સાદ્વાચ્યં તત્ર મે કાર્યં ભવતીશ્યાં મહાવતે ! । ઝહ્યાઽસ્ત્યેપાવ-
 શ્યમેવ યુવાશ્યામેવ ધર્મધૂઃ ॥૮॥ સમ્પદેપા ચ દાસાઘા ભવતી-
 સાન્મયા કૃતાઃ । આહારયિપ્યામ્યલિલાન્ પદાર્થાન્વામપેક્ષિ-
 તાન્ ॥૯॥ પાકક્રિયાવ્યવસ્થાન્ન ભવતીશ્યાં યથોચિતમ્ । કાર્યા

અધિક છે અને વ્યાવહારિક કાર્યમાં પણ કુશળ છે, તો હું અવસર પ્રાપ્ત
 પુછવા યોગ્ય અર્થ પુછવા માટે તમારી પાસે આવ્યો છું ॥૪॥ આ સ્વામી
 શ્રીહરિ સ્વય આત્મારામ છે, એમને કોઈ એક નિમત્ત નિવાસ લવન નથી
 તેમ એમને અનેક નિવાસ લવનો છે અને વનવાસમાજ એક રૂચિવાળા
 છે. તથાપિ આ દુર્ગનગરમાં આપણા રાજલવનમાં કેવળ આપણી ઉપર
 કૃપાએ કરીનેજ વિરાજમાન છે. એજ આ શ્રીહરિના પ્રસાદથીજ આપ-
 ÷ણને મળેલી આ ધનાદિ સપત્તિ પણ પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામતી જાય છે
 ॥૫॥ તો આ ધનધાન્યની સપત્તિનો તેમને માટેજ વ્યય કરી નાખવો
 ઉત્તમ છે પણ બીજા પ્રકારે વ્યય કરવો નહિ, કારણ કે ધનનુ ફળ ધર્મ
 સપાદન કરવો એજ એક કલ્પ છે. આ મુખ્ય ધર્મ તો શ્રીકૃષ્ણજ છે,
 ‘કૃણં ધર્મં સનાતનમ્’ એવી સ્મૃતિ છે. આપણા પૂજ્ય પિતાએ પ્રવર્તાવેલા
 પદ્માએજ આપણેપણ ચાલવું જોઈએ. તો હું એજ પ્રકારે કરવા ઉત્સાહવાળો
 છું ॥૬॥ તો હું આ ભગવાનના જન્માષ્ટમીપ્રમુખ વાર્ષિક સર્વ ઉત્સવો યથા-
 સમય પૃથક્ પૃથક્ પિતાની જેઠ કરવાની ઇચ્છા રાખું છું ॥૭॥ હે મહા
 વ્રતે ! તમો ઉત્સવપ્રકારને યથાર્થે જાણો છો માટે આ આરભમાં તમો
 એજ મને સારી સહાય અવશ્ય કરવી. આ ધર્મકાર્યનો ભાર તમારેજ
 અવશ્ય ઉપાડવાનો છે ॥૮॥ આ ધન ધાન્યાદિરૂપ સમસ્ત સપત્તિ અને
 બધો દાસવર્ગ તમોનેજ મેં અત્યારથી આધીન કરી દીધો છે અને હું પણ

દેશાન્તરાયાત્સ્ત્રીणां सम्भावना तथा ॥૧૦॥ મુમત્ત ઉવાચ—ઇત્યુક્તે
તે તુ સંહૃષ્ટે કૃષ્ણસમ્પ્રીણનોત્સુકે । ઋચતુર્ભ્રાતરં રાજન્પ્રશંસન્સ્યૌ
મહામતી ॥૧૧॥ જયાલલિતે ઋચતુ—સમ્યગૈતત્ત્વયા ભ્રાતર્હદિ
વ્યવસિતં નિજે । વિધેહિ ત્વં યથાવિત્તં હરિપ્રીત્યૈ મહોત્સધાન્
॥૧૨॥ પિત્રાશ્રિતે હિ સન્માર્ગે સ્યેયં પુત્રેણ ધીમતા । કૃપાપાત્રં

તમોને ઉત્સવમાં અપેક્ષિત જે પદાર્થો હશે તે સર્વને લાવી આપીશ ॥૮॥
આ ઉત્સવોમાં રસોષ કરવાની વ્યવસ્થા યથાયોગ્ય તમારેજ કરવી તથા
લગવદર્શનાર્થે દેશદેશમાંથી આવનારી લગવદ્ભક્ત સ્ત્રીઓની સલાવના
યથોચિત યથાસમય તમારેજ કરવી ॥૧૦॥ મુમત્તમ્કપિ કહેછે—હે
રાજન્ ! આવું લાઇનું વચન સાંભળીને પરમ હર્ષ પામેલાં, લગવદ્ઉત્સવો
કરવામાં અતિશય ઉત્સાહવાળાં, બહુબુદ્ધિશાળી જયા લલિતા બને
બહેનો તો ઉત્તમ બ્રાતાના શુભ વ્યવસાયને પ્રશંસા કરવાપૂર્વક પ્રહર્ષથી
એમ બોલ્યાં ॥૧૧॥

જયા લલિતા કહે છે—હે બ્રાત ! તમોએ મનમાં આ બહુ સારો
વ્યવસાય (નિશ્ચય) કર્યો છે, કેમકે પરમાત્મપ્રસન્નતામાં તમારી આ શુભ
શ્રદ્ધા પ્રવર્તે છે. જે ઐશ્વર્ય છે તે બહુધા તો વિષયોપભોગમાંજ વ્યવસાય
સપાદન કરાવે છે, માટે આવો વ્યવસાય તો બહુ દુર્લભ છે. તો તમારા
વ્યવસાયને અનુસારે લગવાનના મહોત્સવમાંજ એક ઉપયોગીભૂત એવા
આ વિત્તવડે લગવાનના મહોત્સવોનેજ લગવત્પ્રસન્નતાર્થે તમો કરો ॥૧૨॥
પિતાની આજ્ઞા પરિપાલન કરવી આતો સામાન્ય ધર્મ છે અને પિતાએ
અનુદાન કરેલો ધર્મ પ્રતિપાલન કરવો આ પણ પુત્રનો સામાન્ય ધર્મ છે.
સન્માર્ગ-જ્ઞાનસંપત્તિથી પરમાત્મદાસતાને પામીને તેમનીજ એક લક્ષિથી
સુસંસ્કૃત મનવાળા સતોનો જે માર્ગ લગવાનનીજ એક પરિચર્યાપરાય-
ણતારૂપ છે તેતો આત્યંતિક કટ્યાણુમાંજ એક ઉપયોગી હોવાથી સદ-
સતના વિવેકવાળાએ પોતેજ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે, તો પિતાએ
આદર કરેલો તે સન્માર્ગ પુત્રે આદર કરવો એમાં કાંઈ કહેવાનુંજ રહેતું
નથી. તો હે બ્રાત ! આપણા પિતાએ આશરેલા આ સન્માર્ગમાં પુત્ર

ભગવતસ્ત્વં તુ તદ્વેતિ સન્મતિઃ ॥૧૩॥ ત્વમાનયસ્ય સમ્મારા-
નાવાં પાકાદિકાઃ ક્રિયાઃ । યથાવત્કારયિષ્યાવસ્તચિન્તાં ત્વજ
સર્વથા ॥૧૪॥ મુવ્રત ઉવાચ—સ્વસ્તુભ્યામેવમુકોઽસૌ પ્રહૃષ્ટો હરિ-
મેત્ય તત્ । કથયામાસ નૃપતિઃ સ્વચિકીર્ષિતમાનતઃ ॥૧૫॥
તમાહ ભગવાન્ પ્રીતો ધન્યોઽસિ નૃપતે ! યતઃ । ભક્તાવેવ હિ
કૃષ્ણસ્ય મતિસ્તે દૃઢતાં ગતા ॥૧૬॥ તપસ્વિન્યૌ ભગિન્યૌ તે કાર્ય-
ઽસિન્ સ્તો વિચક્ષણે । તદુક્તરીત્યાઽતઃ સર્વાન્કુર કૃષ્ણમહોત્સ-
વાન્ ॥૧૭॥ તત્ર સ્વસારૌ મુખ્યે તે સામ્પ્રતં ભવતા કૃતે । યતિતં

તમારે પ્રવર્તવું. તમો તો સ્વભાવશ્રીળ સદ્ગુહિવાળા છો અને ભગ-
વાનની પરમ કૃપાના પાત્ર છો તેથીજ આવો શુભ વ્યવસાય તમોને
ઉત્પન્ન થયોછે. આ બધી બાબતને તમો તો જાણો છો એટલે અમારે વિશેષ
કહેવાની જરૂર નથી ॥૧૩॥ તો તમો વ્યવસાયને અનુસારે ઉત્સવોચિત
સામગ્રી મગાવો. અમો રસોઇ આદિક ક્રિયાઓ યથાયોગ્ય કરાવીશું
તેની તમો લેશ પણ ચિંતા કરશો નહિ. ભગવાનની પરિચર્યા કરવાનો
શુભ મનોરથ કેમ નિષ્ફળ થાય ? નજ થાય જે શુભ વ્યવસાય છે તે
પોતેજ સિદ્ધ થાય છે ॥૧૪॥

મુવ્રતત્કપિ કહેછે—હે રાજનાં એ રીતે પોતાનાં ભગિની જયા લલિ-
તાએ અનુમોદન આપેલા આ ઉત્તમરાજાએ પ્રહર્ષ પામીને શ્રીહરિને
સમીપે જઈને વિનયવિનમ્ર થઈ પોને કરવા ઇચ્છેલું સર્વ શ્રીહરિને નિવે-
દન કર્યું ॥૧૫॥ ભગવાને ઉત્તમ નૃપનો મનોરથ સાંભળીને તેમની ઉપર
પ્રસન્ન થઈને કહ્યું કે—હે રાજનાં ! તમો ધન્યબાળી છો, કેમકે તમારે
ભગવાનમાં આવી દૃઢ ભક્તિ ઉત્પન્ન થઈ છે. જીજ્ઞાસુ તો આજ છે-
શુ તો ? પોતાના અતરાતમા પરમાનંદમય ભગવાનમાં નિરવધિક પ્રીતિ
થવી. આવી પ્રીતિ પરમાત્મામાં તમારે વર્તે છે માટે તમો ધન્યશાલી
છો ॥૧૬॥ તમારાં મહાતપોનિષ્ઠ બંને બહેનો આ ભગવદુત્સવો કરવારૂપ
કાર્યમાં વિચક્ષણ છે, માટે તેમના કહેવા પ્રમાણે તમો સમસ્ત કૃષ્ણમ-
હોત્સવોને કરો ॥૧૭॥ તમોએ હમણાં જે બંને બહેનોને પ્રથમથીજ આ

તત્કૃતં નૂનં તદર્હે સ્તો યતો હિ તે ॥૧૮॥ તથાપિ મુખ્યતૈકસિ-
ન્નુત્સવે નોચિતા દ્વયોઃ । એકસિન્મુખ્યતૈકસ્યા ભવેદિષ્ટફલપ્રદા
॥૧૯॥ ઇત્યુક્ત્વા તં તતસ્તે દ્વે આહ્વાયાઽઽહ હરિઃ ચયમ્ । ઋણુતં
મદ્રવો મદ્રે ! શ્રુત્વા તત્કુરુતં તથા ॥૨૦॥ ઉત્સવાઃ શુક્લપક્ષીયા
યે સ્યુઃ કૃષ્ણસ્ય તેષુ તુ । જયે ! તવૈવ મુખ્યત્વં પાકાદીનાં વિધા-
પને ॥૨૧॥ કૃષ્ણપક્ષીયોત્સવેષુ લલિતે ! તવ મુખ્યતા । યુવાભ્યાં
તે વિધાતવ્યા દેશકાલાનુસારતઃ ॥૨૨॥ ભવત્યોઃ કૃષ્ણસેવાયામુ-
ત્સાહો વર્તતે મહાન । દેવીનામપિ દુષ્પ્રાપઃ સફલઃ સ ભવિષ્યતિ

ઉત્સવના કાર્યમા મુખ્ય (મોટાં) કર્યાં તે નિશ્ચે યોગ્યજ કર્યું છે, કારણ
કે તેઓ આવા કાર્યમાં બહુ લાયક છે ॥૧૮॥ ઉત્સવના કાર્યમાં તેમને
મુખ્ય કર્યાં છે તથાપિ એકજ ઉત્સવમાં બંનેનું મુખ્યપણું કદાચિત્ કાર્યની
વિગુણતા કરનાર હોવાથી ઉચિત નથી એક ઉત્સવમાં એકનુંજ મુખ્ય-
પણું ઇષ્ટ ફળને આપનારૂં થાય. નહિ તો કોઈ કાર્ય કોઈને રૂચે અને
બીજાને ન રૂચે તો પરસ્પર કલહ ઉત્પન્ન થતાં પોતાના વાંછિતની હાનિનો
પ્રસંગ આવે ॥૧૯॥ હે રાજન ! આ પ્રકારે ઉત્તમ રાત્રીને કહીને પછી સ્વયં
શ્રીહરિએ જ્યાં લલિતાને બોલાવીને કહ્યું કે-હે ભદ્રે ! (ભગવાનની એક
ભક્તિપરાયણ હોવાથી સકળ કુશળ સ્વરૂપવાળા) મારૂં આ વચન આદ-
રથી સાંભળો અને પછી તમોને જેમ રૂચે તેમ કરો તમારૂં હિતજ હું તો
કહું છું તો આદરથી સાંભળો. ઉજ્જ અર્થની દૃઢતા માટે પોતે પણ વિચાર
કરવો. વિચારીને પછી તેરીતે અનુષ્ઠાન કરવું ॥૨૦॥ હે જયે ! માસના
શુકલપક્ષમાં જે કૃષ્ણમહોત્સવો આવતા હોય તેમાં તો પાકાદિક કરા-
વામાં તમારીજ મુખ્યતા રહે છે લલિતે ! માસના કૃષ્ણપક્ષમાં જે કૃષ્ણ-
મહોત્સવો આવતા હોય એમાં મુખ્યત્વ તમારૂંજ રહે. આવા વિભાગને
અનુસારે તેતે ઉત્સવમાં ઉચિત પાકાદિ ક્રિયાઓ તમારે યથાયોગ્ય કરા-
વવી ॥૨૧-૨૨॥ વળી તમારે ભગવત્સેવામાં ઉત્સાહ અતિશય વર્તે છે
તેને હું જાણું છું. આ ઉત્સાહ દેવાંગનાઓને પણ દુર્લભ છે. તે આ તમારો
ઉત્સાહ હમણાજ સફળ થશે. યદ્યપિ કદાચિત્ દેવીઓને આવો મનોરથ

॥૨૩॥ इत्युक्ते ते भगवता शीर्ष्णाऽऽदाय च तद्वचः । प्रणम्य तं निजस्थानं जग्मतुर्जगतीपते ! ॥२४॥ कृष्णपूजोत्सवं चक्रे सर्वा-
 स्वेकादशीष्वथ । उत्तमः सर्वशः साधून्प्रतिह्लादयभोजयत् ॥२५॥ जन्माष्टम्यां महान्तं हरिरखिलगुहः कारयामास तेन क्षोणीपालेन राजन्महमखिलनृपैर्दुष्करं मुख्यकल्पम् । मुख्या
 पाकक्रियादौ मभुमिह ललिता सेवयाऽतोपयत्तं नानादेशीय-
 भक्तैः पृथुमहसुखितैर्वर्ण्यमानातिभक्तिः ॥२६॥ इति श्रीसत्सत्त्विकीवने
 नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे उत्सवेषु जयाललितयोर्मुख्यत्वस्थाप-
 ननामा तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

થાય ખરો પરતુ તેતો દુષ્પ્રાપ છે એટલે મનોરથને અનુસારે ક્ષણસિદ્ધિ
 ન થાય. તમારો આ મનોરથ તો સફળ થશેજ ॥૨૩॥ હે રાજન્ ! આ
 પ્રકારે ભગવાને કહ્યું એટલે જ્યાં લલિતા ભગવાનની તે આસાને પોતાને
 માથે ચઢાવીને તેમને પ્રણામ કરીને પોતાને રચાનકે ગયા ॥૨૪॥ ત્યાર-
 પછી ઉત્તમ રાજા પોતાના મનોરથને અનુસારે સમસ્ત એકાદશી તિથિએ
 ભગવત્પૂજનનો મહોત્સવ કરાવ્યા લાગ્યા અને તેને અગે પ્રત્યેક દ્વાદશી
 તિથિએ સમગ્ર સાધુઓને જમાડવા લાગ્યા ॥૨૫॥ હે રાજન્ ! તે પછી
 જન્માષ્ટમી આવતાં (સં ૧૮૭૨ ના શ્રાવણમાસની અષ્ટમી) સફળ
 લોકોના સદ્ગુણ આ ભગવાન શ્રીહરિએ કોઈ પણ રાજાથી પણ ન થઈ
 શકે એવા મુખ્ય પક્ષથીજ જન્માષ્ટમીનો મહોત્સવ તે ઉત્તમ ભૂપતિપાસે
 કરાવ્યો મુખ્ય લલિતાએ પણ મહોત્સવને અનુરૂપ રસોઈ કરાવવી
 આદિક પરિચર્યાવડે પ્રભુ શ્રીહરિને બહુ પ્રસન્ન કર્યા અને દેશદેશમાંથી
 આવેલા ભક્તજનો તે મહોત્સવથી પરમાનંદ પામીને લલિતાના લક્ષિ-
 પ્રકર્પને બાળીને તેમની અતિશય પ્રશંસા કરવા લાગ્યા ॥૨૬॥ દતિ
 શ્રીસત્સંગિજીવને તૃતીયપ્રકરણે ઉત્સવેષુ જયાલલિતયોર્મુખ્ય-
 ત્વસ્થાપનનામા તૃતીયોઽધ્યાયઃ ॥૩॥

ચન્દનેનાથ સુગન્ધિપુષ્પૈવૈલૈરનર્ચ્યૈશ્ચ વિભૂષણૈશ્ચ । તં પૂજયામા-
સુરુદારભાવાઃ શ્રીવાસુદેવં નરમૂર્તિમીશમ્ ॥૫॥ સ ત્યાગિનાં તત્ર
નૃપશ્ચ ભક્ત્યા વૃન્દાનિ પક્ષાન્નવિચિત્રશાકૈઃ । સમ્પ્રીણયામાસ
જનાંસ્તથાન્યાન્ યથોચિતં સર્વેશં એવ સુહૃઃ ॥૬॥ ઇકાન્તિકં
ધર્મમથાનુશાસ્ય તેભ્યઃ સુખં સ્વસ્ય દિનાનિ સપ્ત । દત્ત્વા હરિ-
સ્તાન્ પરિતોષ્ય ભક્તાન્ પ્રસ્થાપયામાસ પુનઃ સ્વદેશાન્ ॥૭॥ માર્ગે
પ્રશંસન્તઃ કૃપિપ્રવીરાસ્તથા ગૃહસ્થાઃ પુરુષાશ્ચ નાર્યઃ । બુદ્ધિ નૃપ-
સ્યાસ્ય શુભં સ્વભાવં હરૌ ચ ભક્તિં પ્રયયુઃ સ્વદેશાન્ ॥૮॥ વ્રજત્સુ
તે પૂત્તમ આદરેણ વિપ્રાન્પ્રભાશઙ્કરદાજિમુખ્યાન્ । વિપ્રાશ્ચ ગદ્ગા-

શ્રીવાસુદેવ શ્રીહરિની અમૂલ્ય આભૂષણો, વસ્ત્રો અને સુગંધિ ચંદન
પુષ્પોવડે પૂજા કરી આ બધા ભક્તો ઉદાર આશયવાળા હતા, કેમકે
એમને વાસુદેવના ચરણપૂજનમાં આવી પરમા પ્રીતિ વર્તતી હતી ॥૫॥
આ રાજાએ આ મહોત્સવમાં વર્ણપ્રમુખ ત્યાગીઓના મંડળો સુસ્વાદુ
વિવિધ ભોજ્ય ભોજ્યાદિ પકવાન્ન તથા વિવિધ વ્યજનોવડે ભક્તિથી બહુ તૃપ્ત
કર્ચા હતા. તથા બીજા બધા હરિજનોને યથોચિત તૃપ્ત કર્યા હતા, કારણ
કે આ રાજા બહુ સુદ હતા, જેથી ભગવાનના જ નેમ એમ ભક્તોના પ્રી-
ણનમાં પણ પરમ આદરવાળા હતા ॥૬॥ આ ઉત્સવ પ્રસંગમાં ભગવાને
તે ભક્તોને ઐકાતિક ધર્મના ઉપદેશવડે અને પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપ દિવ્ય
ગુણાદિકનો અનુભવ આપવાવડે પરમ સુખ સાત દિવસ સુધી આપી
તેમને સતોષ પમાડીને ફરીથી પોતપોતાના દેશ પ્રત્યે વળાવ્યા હતા ॥૭॥
પોતપોતાના દેશ પ્રત્યે પાછા વળેલા તે મુનિવરો તથા ગૃહસ્થ નરનારી
ભક્તો માર્ગમાં આ ઉત્તમ રાજાનો શમદમાદિ સ્વભાવ તથા શુભ બુદ્ધિ
તથા ભગવાનમાં નિરવધિકા ભક્તિની વારે વારે પ્રશંસા કરતા કરતા
પોતપોતાના દેશપ્રત્યે ગયા ॥૮॥ હરિભક્તો પોતપોતાના દેશપ્રતિ પ્રયાણ
કરતાં, પોતાના દેશપ્રતિ જવાની ઇચ્છાવાળા પ્રભાશકર દાહલાઈ આદિક
વિપ્રોને તથા ગામા પ્રમુખ વિપ્રવનિતાઓને આ ઉત્તમરાજાએ અન્ન-
દ્રોત્સવ કરવાની કામનાથી તે કામમાં સહાય માટે પોતાના ગૃહમાંજ

પ્રમુખાઃ સ્વર્ગેહે ન્યવાસયત્કર્તુમિદ્વાન્નકૂટમ્ ॥૧॥ પાકક્રિયાદૌ
 નિપુણાશ્ચ તે તાઃ પ્રીત્યૈ હરેસ્તસ્ય ચ ભક્તિભાજામ્ । તત્રાવસંસ્ત-
 ત્પરિચર્યયૈવ સ્વજન્મસાફલ્યવિદો નરેશ ! ॥૧૦॥ વિસર્જયિત્વાથ
 સ તત્ર સર્વશઃ સમાગતાન્ભક્તજનાન્નિજાઙ્ગણે । વિતર્દિકાયાં પરિ-
 મેયપાર્પદૈર્ઘૃતો હરિઃ પીઠ ઉપાવિશત્સ્વકે ॥૧૧॥ તસ્મિન્ દિને ચ
 લલિતાઽભયરાજકન્યા ભક્તૌ હરેશ્ચ નિપુણા વ્યવહારકાર્યૈ । પ્રદું-
 જયાં કિમપિ સા વયસા વરિષ્ઠાં સમ્માનયન્ત્યુપયયૌ મુસમન્દ-
 હાસા ॥૧૨॥ તત્રોપવિદ્ય ચ જગૌ ભગિનિ ! ત્વયાઽય સન્તો-
 પિતો હિ ભગવાનુરુસેવનેન । ઇચ્છામિ સમ્પ્રતિ તથાવિધમન્નકૂટે
 કર્તુમિદં સેવનમહં તવ સમ્મતેન ॥૧૩॥ ઇત્યુક્તા સા જયા પ્રાહ

અતિ આદરથી રાખ્યા ॥૧૮॥ હે નરેશ ! પાકક્રિયામાં કૃશળ એવા
 બ્રાહ્મણો અને બ્રાહ્મણીયો ભગવાન તથા તેમના ભક્તોની મળેલી સેવાથીજ
 પોતાના મનુષ્યજન્મનું સાફલ્ય સમજીને ભગવાનના તથા તેમના ભક્તોની
 પ્રસન્નતા માટેજ પ્રહર્ષથી ઉત્તમ રાજના ઘરમાં મુખેથી રહ્યા ॥૧૦॥

ભગવાન વિજયાદશમી મહોત્સવ ઉપર આવેલા સમસ્ત ભક્તોને
 વળાવીને, પરિમિત પાર્ષદોથી વિટાળને પોતાના ભવનના આંગણમાં
 વેદિકા ઉપર રહેલા પોતાના સુંદર સિંહાસનમાં વિરાજમાન થયા ॥૧૧॥
 આસોમાસના કૃષ્ણપક્ષના પડવાને દિવસે અભયરાજના પુત્રી, ભગવા-
 નમાં પરાભક્તિએ સંપન્ન, તેનાથી અવિરૂદ્ધ એવા વ્યવહાર કાર્યમાં વિચ-
 ક્ષણુ એવાં લલિતા પ્રેમપ્રકર્ષને જણાવનારા મંદહાસવડે સુંદર સુખ-
 કમળવાળાં હોળને અવસ્થાએ મોટાં જહેન જ્યાને કાંઈ કાર્ય પુછવાની
 ઇચ્છાથી તેમને સન્માન આપતાં થકાં તેમની સમીપે ગયાં ॥૧૨॥ લલિતા
 જ્યા પાસે બેસીને પ્રેમ તથા વિનયથી મધુર એવું વચન બોલ્યાં કે—
 હે ભગિનિ ! તમોએ હમણાંજ આવેલા વિજયાદશમીના ઉત્સવમાં સમ-
 ધિક સેવા કરીને ભગવાનને બહુ પ્રસન્ન કર્યા છે. હવે હું આ અવસર-
 પ્રાપ્ત અન્નકૂટમહોત્સવમાં તમારી અનુમતિથી તમારા જેવી ભગવાનની
 સેવા કરવા ઇચ્છું છું ॥૧૩॥ હે રાજન્ ! એરીતે લલિતાએ કહ્યું એટલે

મગિનીં તાં કમીયસીમ્ । તોપિતો હિ ત્વયા મદ્રે ! જન્માષ્ટમ્યાં
 હરિર્મૃશમ્ ॥૧૪॥ હરેઃ સમ્પ્રીતયે તત્ર ત્વયા સેવા કૃતા મૃશમ્ ।
 દીપોત્સવે પુનઃ કુર્યાઃ કૃષ્ણપક્ષાગતે શુભે ! ॥૧૫॥ અન્નકૂટોત્સવે
 સેવાં શુક્લપક્ષ ઉપાગતે । કરિષ્યામ્યહમિત્યં હિ મર્યાદા હરિણા
 કૃતા ॥૧૬॥ ઇતિ શ્રુત્વા જયાવાક્યં પ્રાહ સા સસિતાનના । યુ-
 ક્તિવાક્યેષુ નિપુણા લલિતા લલિતં વચઃ ॥૧૭॥ લલિતોવાચ—
 જ્યેષ્ઠે ! મગિનિ ! સત્યં હિ ત્વયા પ્રોકમિદં વચઃ । આવામ્યાં
 પાલનીયાઽન્ન મર્યાદા મગચકૃતા ॥૧૮॥ દીપોત્સવાન્તર્ગતોઽસા-
 વન્નકૂટો ન વૈ પૃથક્ । અયિ ! ત્વયા નારદોક્તિર્વતત્ત્વજ્ઞે શ્રુતા ન

જયા અવસ્થાએ નાનાં બહેન લલિતા પ્રત્યે બોલ્યાં કે—હે ભદ્રે ! તમોએ
 તો જન્માષ્ટમીના મહોત્સવમાં આસાને અનુસારે સેવા કરીને ભગ-
 વાનને અત્યંત સંતુષ્ટ કર્યા છે. તે મહોત્સવમાં તમોએ ભગવાનની પ્રસન્ન-
 તામાટે પરિપૂર્ણ સેવા કરી છે. વળી હે શુભે ! તમારે સેવા કરવાના
 અવસરપણે ભગવાને નિર્દેશ કરેલો કૃષ્ણપક્ષમાં આવતો દીપોત્સવ
 આવશે તેમાં પણ કરીથી શ્રીહરિની સંપૂર્ણ સેવાને કરશોજ. જે આ
 અન્નકૂટમહોત્સવ છે તેતો શુક્લપક્ષમાં આવે છે. એટલે મારેજ કરવાની
 સેવાના અવસરપણે ભગવાને પ્રથમથી નક્કી કરેલો છે તો આ અન્નકૂટ-
 મહોત્સવમાં હુંજ ભગવાનની સેવા કરીશ ॥૧૪-૧૬॥ હે રાજન ! આવું
 જયાનું વચન સાંભળીને લલિતા મંદહાસપૂર્વક—એટલે પ્રેમરસથી નહિ
 હણ્યાએલું અર્થાત્ પ્રેમરસથી ભીંતું અને લલિત—એટલે પ્રકૃતિથી મધુર
 અને યુક્તિયુક્ત—એટલે અર્થથી પણ ન્યાય થકી નહિ પડેલું અર્થાત્ ન્યાય-
 યુક્ત એવું વચન બોલ્યાં ॥૧૭॥ હે મોટાં બહેન જયે ! તમોએ આ વચન
 સત્વજ કહ્યું છે. આ ઉત્સવ કરવામાં ભગવાને બાંધેલી મર્યાદા તમારે
 તથા મારે પાળવાની છે ॥૧૮॥ હે ભગિનિ ! અન્નકૂટનો ઉત્સવ દીપોત્સ-
 વની અંતર્ગત છે, પણ દીપોત્સવથી છુદો છેજ નહિ. મતખંડ મંથમાં
 નારદમુનિનું વચન તમોએ શું નથી સાંભળ્યું ? હું તમોને તે વચનનું સ્મરણ
 કરાવું છું કે—દીપોત્સવના અતુર્દશી અમાવાસ્યા અને પડવો આ ત્રણ દિ-

કિમ્ ॥૧૯॥ સંલગ્નમેવ કર્તવ્યં દીપાવલ્યા દિનત્રયમ્ । પૃથક્કૃતૌ
મહાન્દોષ इति तत्र श्रुता मया ॥૨૦॥ અતઃ પવ યથાયુક્તં ત્વમા-
શ્વાપય માં સ્વસઃ । । આશ્વાયામેવ તે નિત્યં વર્તિતવ્યં મયા કિલ
॥૨૧॥ રુચિશ્ચેત્તવ તર્હ્યઞ્ચ ગૃહાણાશ્વાં મહામમ્ભોઃ । સમ્ભારાંશ્ચ
તતઃ કર્તું ત્વમાશ્વાપય સેવકાન્ ॥૨૨॥ યુક્તિયુક્તમિદં વાક્યં
લલિતાયા નિશ્ચમ્ય સ્ત । ઋજુબુદ્ધિર્જંયા ગ્રાહ ત્વમેવ કુરુ તચ્છુમે ।
॥૨૩॥ અથોત્તમં સમાહૃય જયા ગ્રાહ શુભં વચઃ । અન્નકૂટોત્સ-
વાયાશ્વાં ગૃહાણ ભ્રાતરીશિતુઃ ॥૨૪॥ ઇત્યુક્તઃ સોઽતિહર્ષેણ જ-
ગામ હરિસન્નિધૌ । તિષ્ઠતઃ સ્ત ચ દૂરે તે ઝમે સદસિ યોપિતામ્
॥૨૫॥ ઉત્તમશ્ચ હરિં નત્વા વદ્ધાઙ્ગલિપુટસ્તતઃ । તસ્યૌ તદગ્રેડવ-

વસો સંલગ્ન-વ્યવધાન વિનાના અપૃથક્સિદ્ધ કરવાના છે. જો પૃથક્ (જુદા)
કરે તો મહા દોષ છે' એમ પ્રતખંડમાં નારદમુનિનું વચન મેં સાંભળ્યું છે
॥૧૯॥ હે લગિનિ ! એરીતે વ્યવધાનથી પૃથક્ કરવામાં મહાદોષ સંલ-
ગાય છે તો જે પ્રકારે યોગ્ય હોય તે પ્રકારે તમો મને આજ્ઞા આપો. હું તો
તમારી આજ્ઞાને ક્યારેય પણ ઉલ્લંઘન કરવા લેશ ઉત્સાહી નથી. (તમારી
આજ્ઞામાંજ સદાય વર્તીશ) તમારે આ ઉત્સવ કરવામાં રૂચિ હોય અને
તેમાં જો ભગવાનની આજ્ઞા શ્રદ્ધા કરવાની હોય તો આ દિવસે મહાપ્ર-
ભુની આજ્ઞા શ્રદ્ધા કરીને, ઉત્સવોચિત સામગ્રી લાવવા માટે સેવકોને
આજ્ઞા કરો ॥૨૦-૨૨॥ હે રાજન્ ! લલિતાનું લલિત ન્યાયયુક્ત પ્રેમ વચન
સાંભળીને, સ્મરણ બુદ્ધિવાળાં જ્યાં જોડ્યાં કે-હે લલિતે ! તમોજે સ્મરણ
કરાવેલું નારદવચન સ્ત છે તો તમોજ અન્નકૂટનો ઉત્સવ કરવાને
યોગ્ય છો ॥૨૩॥ તે પછી જ્યાં પોતાના લાઘ ઉત્તમ રાત્રને જોલાવીને
શુભ વચન જોડ્યાં કે-હે ભ્રાતઃ ! અન્નકૂટનો મહોત્સવ કરવાની ભગવાનની
આજ્ઞાને શ્રદ્ધા કરો ॥૨૪॥ હે રાજન્ ! એરીતે જ્યાં પહેને કહ્યું એટલે
ઉત્તમરાત્ર મહાહર્ષથી પરિમિત પાર્ષદોથી વિંટાએલા, વેદિકા ઉપર રહેલા
સિંહાસનમાં મુખેથી બેઠેલા શ્રીહરિની સમીપે ગયા. અને તે બન્ને જ્યાં
લલિતા ભગવાનનાં દર્શનાર્થે આવેલી અબળાઓના મડળમાં યથાયોગ્ય

સરં પ્રતીક્ષ્ય સ્વસ્ય ભાષણે ॥૨૬॥ તં વિવક્ષું હરિર્જાત્વા પ્રોવાચ
 પ્રહસન્વચઃ । કિં કાર્યમસ્તિ મો રાજન્નિત્યુક્તઃ સોઽવ્રવીત્પ્રમુમ્
 ॥૨૭॥ વિજ્ઞાપ્યમસ્તિ ભગવન્મમ કિન્નિદેવ સમ્પ્રીણનાય તવ
 તત્કૃપયા શૃણુ ત્વમ્ । આજ્ઞા ભવેદ્યદિ તવ પ્રિયમક્ત ! તર્હિ પ્રી-
 ત્યાઽન્નકૂટમહસન્મૃતિમાહરેમ ॥૨૮॥ નિદ્ધુઘ્નવાક્યમિતિ તસ્ય
 નિશમ્ય હૃષ્ટો નારાયણો નિજજનપ્રિયકૃજ્જગાદ । આલોકયન્નિજ-
 વચઃ શ્રુતિદત્તકર્ણે દૂરસ્થવન્નકરસમ્પુટતઙ્ગગિન્યૌ ॥૨૯॥ શ્રીભગ-
 વાનુવાચ—ભૂરિવ્યયઃ કૃતોઽસ્ત્યેષ યુષ્મામિર્નૃપ ! દુષ્કરઃ । જન્મા-
 ણ્મ્યાં ચ વિજયાદશમ્યાં દ્વાદશીષુ ચ ॥૩૦॥ આગતો નાતિદૂરે

દૂર પ્રદેશમાં ઉભા રહ્યા ॥૨૫॥ તે પછી ઉત્તમ રાજ ભગવાનને પ્રણામ
 કરી બે હાથ બેડીને પ્રશ્ન પુછવાના અવસરની રાહ બેતા થકા તેમની
 આગળ ઉભા રહ્યા ॥૨૬॥ ભગવાન તો ઉત્તમ નૃપને મુખાકૃતિથી કાંઈક
 કહેવાની ઇચ્છાવાળા છે એમ બાણીને હસતા હસતા વચન બોલ્યા કે-
 હે રાજનું ! તમારે શું કાર્ય છે ? એ રીતે ભગવાને કહેલા ઉત્તમ રાજ
 ભગવાન પ્રત્યે એમ બોલ્યા કે ॥૨૭॥ હે ભક્તપ્રિય ભગવન ! આપની
 પ્રસન્નતા માટેજ મારે કાંઈક વિજ્ઞાપના કરવાની છે તેને તમો મારી
 ઉપર પરમ કૃપા કરીને સાંભળો બે આપની આજ્ઞા થાય તો અત્યંતના
 ઉત્સવમાં ઉપયોગી સામગ્રીને અમો પ્રીતિથી મંગાવીએ ॥૨૮॥ હે
 રાજનું ! આવું ઉત્તમ નરપતિનું નિષ્કપટ પ્રીતિપૂર્વકનું વચન સાંભળીને
 પરમ હર્ષ પામેલા અને પોતાના ભક્તજનોનુજ એક પ્રિય કરનારા ભગ-
 વાનું સ્વામિનારાયણુ પોતાનું વચનામૃત સાંભળવામાં એકામ કર્યુવાળા,
 બે હાથ બેડીને દૂર ઉભા રહેલાં, ઉત્તમનૃપનાં જોડેનો જ્યા લક્ષિતાને
 બેતા થકા બોલ્યા ॥૨૯॥

શ્રીભગવાન કહેછે—હે ઉત્તમ નૃપ ! તમારી પરા પ્રીતિથી હું પરમ
 પ્રસન્ન છું. પરંતુ દ્રવ્યવ્યયથીજ એક સાધ્ય એવા વ્યાપારમાં તમોને પ્રેર-
 વામાટે મને ઉત્સાહ આવતો નથી, કારણ કે તમોએ જન્માદ્યમી વિજ-
 યાદશમી અને બીજી દ્વાદશીઓમાં બીજા રાત્રીઓથી ન બની શકે એવો

ચ પ્રવોધન્યા મહોત્સવઃ । ભવતાં ધનસમ્પત્તિર્નાવિજ્ઞાતાઽસ્તિ મે
ક્લિલ ॥૩૧॥ દ્રવ્યસમ્બન્ધિ યત્કાર્યં તદ્રવ્યેણૈવ સાધ્યતે । ન તુ
જ્ઞાનેન ભક્ત્યા વા ન નામસ્મરણાદિભિઃ ॥૩૨॥ આનીયેતસ્તતો
દ્રવ્યં યે ધર્મમપિ કુર્વતે । ઉત્તમર્ણોપદ્રવેણ ક્લિદ્યન્તિ જ્ઞાનિનોઽપિ
તે ॥૩૩॥ અર્થાનર્થોપદેશેન ન ભક્ત્યા વોધનેન વા । ઉત્તમર્ણો ગૃહા-
ચાતિ વિના દ્રવ્યં હિ કર્હિંચિત્ ॥૩૪॥ પ્રાણાપદં વિના કાપિ ઋણં

બહુ ધનવ્યય કરીને મહોત્સવ કર્યો છે અને વળી પ્રબોધનીનો ઉત્સવ
સમીપમાંજ આવનારો છે. તમારી જે ધનસંપત્તિ છે તે અમારાથી અણુ-
માત્ર અવિદિત નથી, કિંતુ બધી બાણુવામાંજ છે ॥૩૦-૩૧॥ દ્રવ્યવ્યય
સંબન્ધિ જે કાર્ય હોય તે દ્રવ્યવ્યયથી સિદ્ધ થાય પણ આત્મા પરમા-
ત્માના જ્ઞાનથી કે ભક્તિથી કે નામસ્મરણાદિકથી સિદ્ધ થાય નહિ. સામગ્રી-
સપાદનરૂપ જે કાર્ય છે તે ધનવ્યયથીજ એક સાધ્ય છે. ભગવાનમાં ભક્તિ
તો તમારે અપરિમિત છે. ધન તો પરિમિત છે. અપરિમિતને જે પરિ-
મિત હોય તે પર્યાપ્ત થાય નહિ. તો જે અપરિમિત સંપત્તિ (ભક્તિરૂપી)
છે તેને અનુરૂપ કરેલા સુખૈકમૂળ ઉત્સવોથી તમો સતોષ પામો ॥૩૨॥
જે જનો જ્યાંથી ત્યાંથી જે કોઈ પણ પ્રકારે ધન લાવીને (ઋણ કરીને)
યજ્ઞ દાનાદિ ધર્મોચરણમાં પ્રવર્તે છે તેઓને ધર્મનું ફળ આ લોકમાં ધન-
દાતાએ કરેલા ઉપદ્રવ સીવાય બીજું ન થતાં કેવળ કલેશમાળ પર્યવ-
સાન થાય છે. ભલે તે જ્ઞાનસપન્ન હોય પણ તેવા કલેશથી તે વ્યાકુળ
થાય છે ॥૩૩॥ ધનના ધણીઓ બહુ કઠિન ચિત્તવાળા હોય છે. તેઓ
કરજદારની ધર્મનિષ્ઠાથી કે જ્ઞાનનિષ્ઠાથી કે ભક્તિનિષ્ઠાથી પરિતોષ પામતા
નથી કિંતુ પોતે આપેલું ધન પાછું લેવાવડેજ પ્રસન્ન થાય છે. તેઓ
ધન પાછું લીધા વિના ‘અર્થમાં તો અનેક (પદર) અનર્થો રહ્યા છે’ એવા
ઉપદેશાદિકવડે ક્યારેય પણ ગૃહદ્વાર થકી પોતાને ઘેર પાછા વળતા નથી
॥૩૪॥ પ્રાણુપત્તિને પામેલો કદાચિત્ કરજને કરે, કેમકે તેનાથી પ્રાણુનું
પરિરક્ષણ થાય. તે થકી અન્યત્ર ધર્મોદિ કાર્ય કરવાની શુદ્ધિથી પણ ક્યારેય
કરજ કરવું નહિ. કરે તો દુઃખની સાથેજ જોડાય છે. લોકમાં દેણુદારે

કાર્યં ન કુત્રચિત્ । નોત્તમર્ણસમં દુઃખમન્યત્કિञ્ચન વિદ્યતે ॥૩૫॥
 પञ્ચમેऽહનિ પથે ઘા શાકપનાશનં ઘરમ્ । નતૂત્તમર્ણકદનં નૃપતે-
 રપિ કર્હિચિત્ ॥૩૬॥ પ્રીયતે ભાવશુદ્ધયૈવ ભગવાન્ન તુ ભૂયસા ।
 ધનેનેતિ સ ઇવાહ ગીતાયામર્જુનં પ્રતિ ॥૩૭॥ પત્રં પુષ્પં ફલં
 તોયં યો મે ભવત્યા પ્રયચ્છતિ । તદહં ભત્તયુપહૃતમશ્રામિ પ્રય-
 તાત્મનઃ ॥૩૮॥ ભક્ત્યૈકાન્તિકથા હીનો યઃ કરોત્યચ્યુતાર્ચનમ્ ।
 મહદ્ગિરુપચારૈસ્તત્પ્રીત્યા ગૃહ્ણતિ ન પ્રભુઃ ॥૩૯॥ વહુદ્રવ્યાર્થય-
 ત્નોઽતઃ પૂજાર્થમપિ સત્પતેઃ । ન કાર્યઃ કાર્યં ઇકાન્તભવત્યાત્મયૈ
 તસ્ય સર્વથા ॥૪૦॥ ઇકાન્તિકેષુ ભક્તેષુ યાદશોઽકિञ્ચનેષ્વપિ ।

દીધેલા હુ ખધી અધિક ખીલું કાંઈ પણ હુ ખ નથી. એજ મહાદુઃખ છે
 ॥૩૫॥ વસ્તુતાએ તો ત્રાણપત્તિમાં પણ કરજ કરવું ઠીક નથી પાત્રમે
 દિવસે કે છોટ દિવસે પણ ડોડી આદિક શાકપત્રના લક્ષણથી કુધાની
 નિવૃત્તિ કરવી શ્રેષ્ઠ છે પણ જેમાં દેણદારનો અધિક ઉપદ્રવ છે એવું
 મિથ્યાજ્ઞ લોજન પણ શ્રેષ્ઠ નથી. રાજને પણ એમ છે તો ખીલની તો
 વાતજ શી કહેવી ? માટે ધર્મેકાર્યમાં પણ કોઇનું કરજ નજ કરવું ॥૩૬॥
 વળી ભગવાનની પ્રસન્નતામાં બહુ ધનવ્યય નિમિત્ત નથી કિંતુ ભાવશુ-
 દ્ધિજ છે, એમ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનપ્રત્યે ગીતામાં કહ્યું છે. તેમનું
 આ વચન છે-પત્ર પુષ્પ ફળ કે જળને જે ભક્તજન મને ભક્તિથી અર્પણ
 કરેછે, મારે વિષેજ એક મન જેનું છે એવા તે ભક્તના ભક્તિથી અર્પણ
 કરેલા તે પત્ર પુષ્પાદિકને હું અગીકાર કરૂં છું ॥૩૭-૩૮॥ એકાંતિક ભક્તિએ
 રહિત એવો જે જન પુષ્કળ ઉપચારોવડે પરમાત્માની પૂજને કરેછે તેને
 ભગવાન પ્રીતિથી ચઢણ કરતા નથી અર્થાત્ ભક્તિના ગૌરવ વિના દ્રવ્યના
 ગૌરવથી કંદેલી મોટી પણ પૂજને ભગવાન નથીજ પ્રતિચઢ કરતા ॥૩૯॥
 માટે તમારે એકાંતિક ભક્તિથી ભગવાનની સેવા કરવામાં સર્વથા
 પ્રયત્ન કરવો પણ દ્રવ્યવ્યય અને પ્રયાસસાધ્ય એવા પૂજવ્યાપારમાં
 પ્રયત્ન કરવો નહિ ॥૪૦॥ નિહિચન એવા પણ એકાંતિક ભક્તો ઉપર
 જેવો ભગવાનનો પ્રેમાતિશય જણાય છે તેવો પ્રેમાતિશયે રહિન, ધનાઢ્ય,

આદરો દૃશ્યતે તાદૃગૃહામકેષુ ન પ્રભોઃ ॥૪૧॥ યસ્યાન્યવાસના-
યુક્તં ભક્તસ્યાપિ ભવેન્મનઃ । તસ્માન્નિર્વાસને ભક્તે પ્રીતિરસ્ત્ય-
ધિકા હરેઃ ॥૪૨॥ સમૃદ્ધૈશ્ચર્યસમ્પન્ના દેવા ઇન્દ્રાદયો હરિમ્ ।
મહોપચારૈર્ચન્તિ ભક્ત્યા નિત્યમતન્દ્રિતાઃ ॥૪૩॥ કિન્ત્વન્યવા-
સનાયુક્તં મનસ્તેષાં હિ વર્તતે । અતઃ પ્કાન્તિભક્તેષુ લભન્તે ગણનાં
ન તૈ ॥૪૪॥ ન્યૂનૈશ્વર્યા અપિ તતો વિરક્તાઃ સનકાદયઃ । સન્ત્યે-
કાન્ત્યગ્રગણ્યા વૈ હૃત્સ્થહર્યૈકવાસનાઃ ॥૪૫॥ પત્રપુષ્પાદિભિસ્તે
ચ કુર્વન્તોઽપ્યચ્યુતાર્ચનમ્ । પ્રીણયન્ત્યેવ નિતરાં રાધિકારમણં
પ્રભુમ્ ॥૪૬॥ તસ્માદ્દૃશ્યૈર્મદ્ધર્મકૈર્ધર્મોઽપિ સ્વીયશક્તિતઃ । કર્તવ્યો
ન ત્વૃણં કૃત્વા કેનચિન્નૃપ ! કર્હિંચિત્ ॥૪૭॥ અન્નકૂટોત્સવસ્ત-

ધનવ્યયથી પૂજા કરનારાઓ ઉપર જણાતો નથી. તે 'યાઃ ક્રિયાઃ સમ્પ્ર-
યુક્તાઃ સ્યુરેકાન્તગત્તુદ્ધિભિઃ । તાઃ સર્વાઃ શિરસા દેવઃ પ્રતિગૃહ્ણતિ વૈ
સ્વયમ્' એમ ગોક્ષધર્મમાં કહ્યું છે ॥૪૧॥ લક્ષ્મણ હોધને પણ જે જનનું
મન લગવાન થઈ બીજી ભોગવાસનાએ યુક્ત હોય તે જનના કરતાં
નિર્વાસનિક લક્ષ્મણ ઉપર લગવાનની નિરતિશય પ્રસન્નતા હોય છે ॥૪૨॥
ધનસંપત્તિ અને ઐશ્વર્યે પરિપૂર્ણ એવા ઇન્દ્રાદિ દેવો આજસે રહિત થઈ
મહોપચારવડે લગવાનની લક્ષ્મણી નિત્ય પૂજાને કરે છે પરંતુ તેઓનું મન
લગવાન થઈ બીજી વિષય વાસનાએ વાસિત હોવાથી તેઓ એકાંતિક
લક્ષ્મણમાં ગણનાને પામતા નથી ॥૪૩-૪૪॥ ત્રીજા વૈરાગ્યવાળા અને
મનમાં લગવાનનીજ એક વાસના જેમને છે એવા સનકાદિકો યદ્યપિ
ઇન્દ્રાદિ દેવોની અપેક્ષાએ ન્યૂન ઐશ્વર્યવાળા છે તથાપિ એકાંતિક
લક્ષ્મણી ગણના થતાં અગ્રગણનાને પામ્યા છે ॥૪૫॥ નિર્ઘિંચન પરમ
લક્ષ્મણ સનકાદિકો ફક્ત પત્ર પુષ્પાદિવડેજ પરમાત્માનું પૂજન કરવા છતાં
પણ રાધિકારમણુ શ્રીકૃષ્ણને અતિશયપણે પ્રસન્ન કરે છે ॥૪૬॥ હે નૃપ !
મારા લક્ષ્મણ સમસ્ત ગૃહસ્થ જનોએ પણ ધર્મકાર્ય પણ યથાસંપત્તિ
કરવું. કોઈ પણ ગૃહસ્થ લક્ષ્મણે ક્યારેય પણ કરજ કરીને ધર્મકાર્ય પણ
કરવું નહિ ॥૪૭॥ બહુ ધનવ્યયનો સંભવ હોવાથી તમારે હમણાં આ

સાધ્યાશક્ત્યેવ સામ્પ્રતમ્ । ક્રિયતાં ન તિથિઃ શૂન્યા ભવેદ્ભગ-
વતો યતઃ ॥૪૮॥ નારાયણો વાસુદેવો ગોલોકાધિપતિસ્તુ યઃ ।
વસુદેવગૃહે જાતઃ સ કૃષ્ણો વ્રજમાગતઃ ॥૪૯॥ તેન પ્રવર્તિતોઽ-
સ્ત્યેષ ગોવર્ધનમહોત્સવઃ । અતસ્તદીયૈરસ્માભિઃ કર્તવ્યોઽસાવિતિ
ધ્રુવમ્ ॥૫૦॥ સુવ્રત ઉવાચ—આજ્ઞસ્ય એવં હરિણા સ તૂર્ણે પ્રણમ્ય તં
પાર્શ્વમગાઢગિન્યોઃ । શ્રીકૃષ્ણસેવારહિતઃ ક્ષણોઽપિ યયોર્ન
ચિત્તે ક્વ ચ રોચતે વૈ ॥૫૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મ-
શાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે ભગવદાજ્ઞામહાપ્રણામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥૪॥

સુવ્રત ઉવાચ—ઇક્ષિતક્ષે હરેસ્તે નુ તદ્દક્ષનયનશ્રુતી । ઉત્તમાગમ-

અન્નકૂટોત્સવ પરા પ્રીતિથી યથાશક્તિ દ્રવ્યવ્યયથીજ ભગવાનની મહો-
ત્સવતિથિ શૂન્ય (ખાલી) જેમ ન રહે તેમ કરવો ॥૪૮॥ આ મહોત્સવ
તો સર્વથી વિલક્ષણુ વિશેષ શ્રેષ્ઠ છે. જે ગોલોક ધામના અધિપતિ નારા-
યણુ વાસુદેવ ભગવાન છે એજ સર્વેશ્વરે વસુદેવના ગૃહમાં પ્રકટ થઇને
નંદનના મજામાં પધારીને ગોપગોપીઓના લોચનગોચર થઇને આ ગોવ-
ર્ધન મહોત્સવ પ્રવર્ત્યાવ્યો છે. માટે તેમના એકાંતિક લક્ષ આપણે આ
મહોત્સવ અવશ્યપણે યથાશક્તિ કરવો, આવું માફ વચન નિશ્ચિત છે
॥૪૯-૫૦॥ સુવ્રતનુપિ કહેછે—હે રાજના! આ પ્રકારે ભગવાન શ્રીકૃ-
ષ્ણે અનુજ્ઞા આપેલા ઉત્તમ રાજ તેમને પ્રણામ કરી જલદી જયા
લલિતા જહેનોની પાસે ગયા. જે જહેનોના ચિત્તમાં ભગવાનની પરિચર્યા
વિનાનો ક્ષણમાત્ર કાળપણુ ક્યારેય રૂચિકર થતો નથી (દુઃખને માટે
ચાયછે) ॥૫૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂ-
ટોત્સવે ભગવદાજ્ઞામહાપ્રણામ ચતુર્થોઽધ્યાયઃ ॥૪॥

અધ્યાય ૫ મો.

સુવ્રતમુનિ કહેછે—હે રાજના! તે જયા લલિતા તો દૂર પ્રદેશમાં

૧ આ અધ્યાયમાં દરિદ્રજન નરનારીઓએ કરેલી ઉત્સવોચિત સમય સામ
શ્રીની તૈયારી તથા મુનિમહાજનું દુર્ગપુરમાં આમત્રણ વિશેરે વર્ણન કર્યું છે.

नात्प्राग्वै ब्रुवधाते तदीहितम् ॥१॥ हरिदास्येन साफल्यं जानत्यौ
निजजन्मनः । अतिहर्षभृतोरस्के भगिन्यौ ते बभूवतुः ॥२॥ ताव-
दागत्य सोऽप्याह यथावद्वचनं प्रभोः । योपितां मध्यगे स्वस्य
स्वसारौ नृपनन्दनः ॥३॥ क्रियतामिति वाक्श्रुतिस्तदा पृथुहर्षे
हि तयोः सुचेतसोः । हृदि जातममान्तमन्तरं वहिरस्त्रावयदक्ष-
कैतवात् ॥४॥ अथ ते झटिति स्वकेतनं प्रभुमानस्य मुदा समेत्य
च । लघु साधयितुं चतुर्विधं प्रयतेते स सदन्नमञ्जसा ॥५॥ प्रथमं
शुभशालिकण्डनं सितगोधूमसुसूक्ष्मपेषणम् । बहुभिर्वनिताभि-

विषां रक्षां हता पशु श्रीहरिना वयनश्रवणुभां७ ओ३ सावधताथी लग
वानने अलिमुष्प नेत्र तथा कर्णुनी वृत्ति राभेदी होवाथी धगितथी
लगवाननो अलिप्राय उत्तम रानना आववा अगावि७ जलुणी गया ॥१॥
लगवाननो अलिप्राय जलुणीने तेमना दासपणाना अवसरदाबथी पोताना
भनुभ्यजन्मनी सङ्गता समजतां ज्या वलिता परम हर्षवरथी परिभूर्ण
हृदयवाणां थछ गयां ॥२॥ ओ७ अवसरभां अलयनदन उत्तमराज्ये पशु
सभाभां ओ३ला लगवद्वक्त श्रीमडणना मध्यमां रहेला पोताना कडेन
ज्या वलितानी प्रासे आवीने तेमने लगवाननो अलिप्राय यथाश्रुत
निवेदन कथो ॥३॥ 'महोत्सव करो' आ लगवद्वयनभा 'करो' आवु ने
प्रथम अनुज्ञापद छे तेना श्रवणुभावथी ते समये लज्जितसथी सुसंस्कृत
भनवाणां ते ज्या वलिताने उत्पन्न थओखो परमानंद हृदयतणभां अपे-
क्षित अवकाश नछि मणतां विसराधने हृदयाकाश थछी नेत्रोद्वारा जडार
अश्रुभिपथी नीकणी गयो हतो अर्थात् अपरिमित आनंदने पाभ्या ॥४॥
ते पछी ज्या वलिता महाप्रभुने प्रणाम करी प्रहर्षथी जट पोताने घेर
जधने लक्ष्यादि चार प्रकारनुं शुभ अन्न तत्त्वथी तुरत तैयार करवा प्रयत्न
करवा लाग्यां ॥५॥ भगणभां प्रथम उगार भांडवानुं विधान होवाथी
प्रथम सर्वोत्तम उगारने भांडवानु काम अने धोणा घडिने जहु जीला
दणवानुं काम (राता घडिथी चद्रमानी उपभावाणी पुरीओ पोणिजा

રાવરાદરિભકાભિરકાર્યંત દ્રુતમ્ ॥૬॥ નિતરામભવન્મહોત્સવો
 હરિનિમ્નીરુતહૃદ્ધનાત્મનામ્ । પરિચારકયોપિતાં તદા સતતં નિ-
 પ્કપટાન્તરાત્મનામ્ ॥૭॥ પુરિ તત્ર ગૃહે ગૃહેઽભવદ્વનિતાનાં દલ-
 નાદિકર્મસુ । દિવસેષુ નિશાસુ ચાચ્યુતો હરિગીતધ્વનિરેવ મ્ન-
 લમ્ ॥૮॥ ચતુરા લલિતાનિવેશતઃ શુચયો વ્રાહ્મણયોપિતસ્તદા ।
 વટિકાઃ સિતસૂક્ષ્મસેવિકાઃ પૃથુલાન્ પર્પટકાંશ્ચ ચક્રિરે ॥૯॥
 વટિકાગુલિકા નિધાય કાચિજ્જપમાલામણિસલ્લયયા તદાનીમ્ ।
 વિવદેઽન્યતદાલિભિઃ સ્વકીયં જપમાલાવિધિમેય નૈત્યકં ચ
 ॥૧૦॥ સિતનિર્મલકાંસ્યપાત્રપૃષ્ઠે વિવદ્યાના પૃથુપર્પટં ચ કાચિત્ ।

ખાળ આદિક બની શકે નહિ માટે ધોળા ઘઉં ગ્રહણ કર્યા છે) હરિભક્ત
 બહુ વનિતાઓ પાસે આદરથી જલદી જયા લલિતાએ કરાવ્યું ॥૬॥ તે
 સમયે અન્ય પ્રયોજનની અપેક્ષા વિના પરમાત્માની પરિચર્યાનેજ પરમ
 પ્રયોજન માનીને પ્રભુપરિચર્યામાં પ્રેમથી પ્રવર્તેલી અને ભગવાનનેજ એક
 આધીન કરી દીધાં છે તન ધન અને મન જેમણીએ એવી વનિતાઓને
 ડાગર ખાંડવી આદિક સમસ્ત સેવા નિરતર મહોત્સવરૂપજ થઈ હતી
 ॥૭॥ તે સમયે દુર્ગપુરીમાં ઘેર ઘેર દળવું ખાંડવું આદિક ભગવત્પ્રયોજ-
 નાર્થ કર્મમાં પ્રવર્તેલી અને દળવું ખાંડવું આદિકમાં થતા પરિશ્રમની નિવૃત્તિ
 માટે ભગવદ્ગુણગાયનને કરતી ભક્ત વનિતાઓનો ગીતધ્વનિજ અહ-
 નિશ સાંભળનારા જનોને સદૃશ મગ્ન કરનારો અખડિતજ થયો હતો
 ॥૮॥ તે સમયે લલિતાની આરાધી પાકક્રિયામાં દુશળ પત્ર વિપ્રવ-
 નિતાઓ વડીઓ, ધોળી જીણી સેવો અને પૂર્ણચંદ્રમણ જેવા વિશાળ
 પાતળા પાપડને લલિતાની આરાધી કરવા લાગી ॥૯॥ તે સમયે કોઈ
 ભગવદ્ભક્ત વનિતા જીણી વડિઓની જોળીઓને પોતાની જપમણિમા-
 ળાને આધારે કરીને (એક એક વડીને મુકવાના સમયે ભગવાનના
 નામને ઉચ્ચારવા પૂર્વક એકસો આઠ વડીઓ પશ્ચિબંધ મુકીને) તેની
 નીચે બીજી તેવી તેટલી વડીઓને નાગોચ્ચારપૂર્વક મુકીને પોતાનો નિત્ય-
 પ્રાપ્ત પશુ વિધિ (માળા ફેરવવાનો નિયમ) તે વડીઓ મુકવાવડેજ પડે.

સહસા સ્ફુરિતં હરિં સમીક્ષ્ય પ્રહસન્ત્યુદ્ધતવેલ્લજૈવ તથૌ ॥૧૧॥
 હરિમેવ જલે સ્થલે ચ કાચિત્પરિપદ્યન્ત્યથ સેવિકાવિધાને ।
 સ્ફુરિતં તમવેક્ષ્ય તૈલમર્દં વિદધાનેવ વમૌ ગતસ્મૃતિઃ સા ॥૧૨॥
 તિતઔ વિનિઘાય ભૂરિ પિપ્તં વિદધાના લઘુ ચાલનં કરામ્યામ્ ।
 હસિતા હરિણા પુરા મૃદાં તદ્દુદિ સંસ્મૃત્ય મુદુર્જહાસ કાચિત્ ॥૧૩॥
 કલમાનવહન્તુમિચ્છતી હરિમાલોક્ય ચ કણ્ડનીમુખે ।
 સ્ફુરિતં સહસાભવત્થિરા મુસલં દોષણિ કાપિ વિભ્રતી ॥૧૪॥

પૂર્ણ કરવા લાગી ॥૧૦॥ કોઈક ભગવદ્દક્ષત્રી ભગવાનનાજ એક ધ્યાન-
 પરાયણ ચિત્તથી ભગવાન માટે શ્વેત ઉજ્જવળ કાંસાના પાત્રના પૃષ્ઠ ભાગ
 ઉપર વિશાળ પાપક કરતાં ભગવાનના એકાદ્ય ધ્યાનબળથી એકદમ
 કાંસાના પાત્રતળમાં સ્કુરણાયમાન થએલા ભગવાનને સાક્ષાત્ કરીને
 ‘આ શું આશ્ચર્ય છે?’ એમ બહુ વિસ્મય પામીને હસતી હસતી
 પાપક થકી વેલણુને હાથમાં ઉંચું કરીનેજ સ્થિર રહી હતી ॥૧૧॥ કોઈ
 ભગવદ્દક્ષત્રી ભગવાનમાંજ સર્વ ભાવો સમારોપણ કરેલા હોવાથી
 જળ સ્થળમાં સર્વત્ર એક ભગવાનનેજ ભાળતી થકી, છાણી સેવો વણ-
 વાના સમયે સેવો વણવાના પાટીયા ઉપરપણ ભગવાનનેજ સ્કુરણાયમાન
 થએલા ભાળીને, સેવો વણવાનું ભાન ભુલી જઈને ભગવાનના અંગમાં
 મુગધિ તૈલમર્દન કરવા પ્રવૃત્તિ હોય ને શું? એમ શોભતી હતી ॥૧૨॥
 કોઈ શ્રીહરિના ચરણમાંજ એક ભક્તિવાળી સ્ત્રી ચાલણીમાં ઘણો ઘઉંનો
 ઢોટ ભરીને હાથવડે ઉતાવળથી આળવામાટે પ્રવર્તતાં પ્રથમ કોઈ દિવસે
 આવાજ કામકાજથી ભગવાને હસાવેલી હોવાથી તે ઉપહાસને શ્રીહરિ-
 લીલા સ્મરણના પ્રસંગથી મનમાં સહારીને વારંવાર બહુ હસવા લાગી,
 અર્થાત્ હાસ્યયુક્ત ભગવદ્ધ્યાનની પરવશતાથી ક્ષણ કાળ આળવાની
 ક્રિયા સ્મરણ કરી નહિ ॥૧૩॥ બીજી કોઈ ભગવત્પરાયણ વનિતા
 ઉત્તમ ડાંગર ખાંડવામાટે પ્રવર્તતાં ખાંડણીયાના મુળપ્રદેશમાં ધ્યાનની
 દૃઢતાથી એકદમ અવિર્ભાવ પામેલા ભગવાનને સાક્ષાત્ કરીને હાથમાં
 મુસળને ઉંચું ધરીને એવાજ રૂપમાં સ્તબ્ધ થઈ રહી હતી ॥૧૪॥

સકલા અપિ યોપિતસ્તદૈવં નિજભાવાનુસૂતેઃ સમીક્ષમાણાઃ ।
 સકલાસ્વપિ તાઃ ક્રિયાસુ સાક્ષાદ્ધરિમાસન્નધિકાઃ સમાધિ-
 ભાગ્મ્યઃ ॥૧૫॥ ઇતિ તાસુ સહર્ષમુચ્ચતાસુ પ્રભુસમ્પ્રીણનમેતદિત્ય-
 વેત્ય । ઘૃતપૂર્ણકુત્તુઃ સિતાલ્લપેટાઃ શ્વતશો હ્યાનયતિ સ્વ ચોત્ત-
 મોઽપિ ॥૧૬॥ અનયન્નશ્વતશોઽમ્બરીપકન્દૂન્વિતતસ્યાલકટાહદી-
 ર્ધર્વ્યાઃ । કલશીર્મણિકાઞ્છરાવકુમ્ભાનૃપપદ્માઃ પિઠરાંશ્ચ કુણ્ડ-
 તર્દૂન્ ॥૧૭॥ રત્નનીં મરિચાનિ જીરકં ચ ત્વચકુસ્તુમ્બુરુશ્ચક્રવેર-
 હે રાજન્ ! તે સમયે એરીતે અન્નદૂતોપયોગી સામગ્રી કરવામાં તત્પર
 ભગવદ્ભક્ત તમામ વનિતાઓ પોતપોતાના લાવને અનુસારે તેતે ક્રિયાયો-
 ગમાં ધ્યાનાતિશયથી પ્રકાશમાન થતા ભગવાનને પ્રલક્ષપણે નિરીક્ષણ કરતી
 હોવાથી સમાધિસંપન્ન નિષ્પન્નયોગિઓ થકી પણ અત્યંત અધિક થઈ હતી.
 કેમકે યોગિઓતો નિયમમાં કરેલાં ઇન્દ્રિઓ તથા અંતઃકરણની એકાગ્રતા
 થતા ભગવાનને લાળે છે, આ અબળાઓતો સમસ્ત ક્રિયાઓમાં અનાયા-
 મથીજ સાક્ષાત્ શ્રીહરિને જુએ છે, માટે તેમની અપેક્ષાએ આ અત્યંત
 અધિક થઈ હતી ॥૧૫॥ એરીતે લલિતાની આજ્ઞાથી ભગવદ્ભક્ત નારીઓ
 ‘આ બધું કાર્ય ભગવત્પ્રસન્નતા માટે છે’ એમ જાણીને સંભ્રમથી પ્રહર્ષ-
 પૂર્વક તેમાં પ્રવર્તતાં ‘આમનો બધો વ્યાપાર ભગવત્પ્રસન્નતા માટેજ છે’
 એમ ઉત્તમ રાજ પણ સમજીને પોતે પરમાનન્દ પરિપૂર્ણ થઈને ઘૃતથી
 ભરેલાં હંતૂ (હંડાં) તથા સાકરથી ભરેલી પેટીઓ સોએ સો મંગાવી
 આપી ॥૧૬॥ ઉત્તમ નૃપે પ્રેરણા કરેલા તેમના સેવકો અભરીપ, (ઉઠાં
 કઢાયાં) કદ્દ, (ઝારા) વિશાળ થાળ, (મોટી કચરોટો) વિશાળ કટાહ,
 (છાછર મોટાં કઢાયાં) દીર્ઘ દર્વી, (લાંબા હાથાના કડછા) કળશી,
 (ગોળીયો) મણિક (માંગુયો) શરાવ, (શકોરાં-રામપાતર) ઘડાઓ,
 પિકર (હાંડલા) હંડ (હંડાં) તર્દૂ (ચાટવા) ઇલાદિ ઉપયોગી વાસણો
 લાવી આપવા લાગ્યા ॥૧૭॥ ઉત્તમ રાજની હુમુદા જુદા નામની બે
 પત્નીઓ પ્રહર્ષ પામીને રત્નની (હળદર) મરિચ (મરીયાં) જીરક
 (જીર) ત્વચ (તળ) હસ્તુમ્બુર (ધાણ) શગવેર (આહુ) ચિયા

વિજ્ઞાઃ । લવણં દધિતકરાજિકાદીનૃપપત્ન્યૌ મુદિતે સ સાધ-
યેતે ॥૧૮॥ શુચિવાસસ આહરંસ્તદાર્નીં કરકક્ષાન્તરગર્ગરીઘ-
ટાશ્ચ । સઘવા વિધવાશ્ચ વિપ્રયોપા વ્રતશુષ્યત્તનવોઽપિ ગાઢ-
મમ્મઃ ॥૧૯॥ તપઃક્રિયાભિઃ કૃશશુષ્કગાત્રા અપિ શ્રમં ભૂરિ દિવા
ચ રાત્રૌ । તાઃ કુર્વતીઃ સ્ત્રીસ્તુ સમીક્ષ્ય ધાત્રા તદાવલાનામ-
ધૃતા લલજે ॥૨૦॥ અથ દ્વિજાન્ કાન્દવિકાંશ્ચ પૃષ્ઠા તત્સૂદશા-
લામુચિતામર્ચીકરત્ । નૃપઃ સ્વસૃપ્રેરિત આશુ શાકાન્યાહારયા-
માસ પુરાન્તરાચ ॥૨૧॥ આસ્તાં શુમે તત્ર મહાનસે દ્વે સ્ત્રીણાં ચ
પુંસાં પૃથગેકમેકમ્ । પુંસાં પ્રભાશઙ્કર આસ મુખ્યો ગઙ્ગા ચ

(આમલી) લવણુ (મીઠુ) દહી છાસ રાજીકા (રઈ) લવીંગ એલાયચી
ધલાદિ ઉપયોગી સામગ્રીને (ખાંડી દળી મહળીને) તૈયાર કરવા લાગ્યાં
॥૧૮॥ તે સમયે સઘવા વિધવા વિપ્ર વનિતાઓ આન કરી વિશુદ્ધ વસ્ત્રો
ધારી પવિત્ર થઈ, ધારણા પારણા વિગેરે વ્રતચર્યાવડે કૃશ શરીરવાળી છે
તથાપિ ભગવદ્ભક્તિથી અલિષ્ટ હોઈને હાથમા ગાગર્યો અને ખાદુ મૂળના
મધ્યમાં (કાખમાં) ઘડાઓ લઈને ઉન્મત્ત ગંગાનું જળ લાવવામાં વ્યથ
વર્તવા લાગી ॥૧૯॥ તપશ્ચર્યાને લીધે કૃશ અને શુષ્ક શરીરવાળી એવી પણ
આ અધી સ્ત્રીયોને રાત્રિદિવસ પુષ્કળ પરિશ્રમવાળું અન્નકૂટકાર્ય કરતી
જોઈને તે સમયે જગત્સૃષ્ટા બ્રહ્માતો તે સ્ત્રીયોનું 'અખળા' એવું નામ
કરવાથી લગ્ન પામી ગયા. આવી અળવાળી સ્ત્રીયોનું 'અખળા' એવું
નામ કેમ અપાય ? એમ જાણીને લગ્નલઈ ગયા ॥૨૦॥ તે પછી જોઈને
જયા લલિતાએ પ્રેરેલા ઉત્તમ રાત્રીએ કાદવિક (કદોઈ) અને ઔદનિક
(રધવારા રસોયા) બ્રાહ્મણોને પુછીને તેમના કહેવાપ્રમાણે પાકક્રિયામા
સમુચિત પાકશાળા (રસોડું) કરાવી અને બીજાં પુરથકી પણ વિવિધ
શાકો જલદી મગાવ્યા ॥૨૧॥ ઉત્તમ નૃપતિના દરબારની અદર યોગ્ય
પ્રદેશમા એ સ્વચ્છ મહાનસ (રસોડાં) સ્ત્રી પુરૂષોના પૃથક્ પૃથક્ થયા
હતા એકમાં પ્રભાશકર વિપ્રની આગેવાનીથી પુરૂષોજ રસોઈ કરનારા
હતા અને બીજામાં ગંગામાની આગેવાનીથી વિપ્ર વનિતાઓજ રસોઈ કર-

યોપાસ્થિહ પાકકાર્યે ॥૨૨॥ યે પાચકાસ્તત્ર પુમાંસ આસંસ્તા-
ન્માનજિત્કૃષ્ણજિદમ્બરામાઃ । શાકાન્નકાષ્ટાનયનાદિકૃત્યૈરનુક્ષણં
પર્યવરંસ્તથાઽન્યે ॥૨૩॥ શાકેન્ધનાચાહરણે તુ યોપાઃ સ્ત્રીભ્યઃ
પ્રસક્તા હરિરત્નવત્યૌ । રામાઽન્યગદ્ગા રજની ચ નાથી વીજ્યા ચ
કલ્હૂપ્રમુખા વમ્ભૂઃ ॥૨૪॥ સમ્મારસંસાધન યવ પુંસુ સકેપુ હર્ષા-
દ્વનિતાસુ ચેશઃ । આકારણાય ત્વરિતં મુનીનાં દૂતાનટાટ્પાન્
દિશ આદિદેશ ॥૨૫॥ તે ગત્યા તત્ર તનાશુ મુનીનાહુર્નિજમ્ભોઃ ।
આજ્ઞા ધનનયોદદયાં સેક્ષણસ્યાસ્તિ વઃ કિલ ॥૨૬॥ દત્યુક્તાસ્તે
તુ મુનયો ભગવદ્દર્શનોત્સુકાઃ । નત્વા હૃદા પ્રમું સઘો નિર્યયુર્દુર્ગ-
પત્તનમ્ ॥૨૭॥ પુસ્તકાદીન્યપિ સ્વાનિ યત્ર તત્ર નિધાય ચ ।

નારી હતી ॥૨૨॥ તેમાં જે પુરુષ રસોયા હતા તેમને માનજી કૃષ્ણજી
અથ રામ આદિક તથા બીજા હરજી આદિક લક્ષ્મણનો શાક અન્ન અને
કાષ્ટ લાવી આપવાં આદિક કાર્યોવડે પ્રતિક્ષણ પરિચર્યા કરતા હતા અને
જે રસોઈ કરનારી નારીઓ હતી તેમને તો હરિ રત્નવતી રામા બીજી
ગદા રજની નાથી વીજ્યા કલ્હૂ આદિક લક્ષ્મણીયો શાક અન્ન કાષ્ટ આદિક
લાવી આપવાવડે પ્રતિક્ષણ પરિચર્યા કરતી હતી ॥૨૩-૨૪॥ સર્વ પુરુષો
પ્રોત્સાહથી ઉત્સનોચિત સામગ્રી તૈયાર કરવામાં તત્પર થતાં અને વનિ-
તાઓ પ્રહર્ષથી સામગ્રી સપાદનમાં તત્પર થતાં પ્રસન્ન થએલા ભગવાને
નાના દેશોમાં રહેલા મુનિઓને જલદી બોલાવામાટે ઉતાવળથી ચાલનારા
દૂતોને 'આ દિશામાં તમારે જવું, આ દિશામાં તમારે જવું' એવા વિલા-
ગથી જવાની આજ્ઞા આપી ॥૨૫॥ મોકલેલા દૂતોએ તેતે દિશામાં જલદી
જઈને તેતે મુનિઓને કહ્યું કે-હે મુનિઓ ! તમો સર્વેને 'ધનનયોદશીએજ
મારં દર્શન કરવા મુખેથી દુર્ગપુરમાં આવવું' એવી તમારા પ્રભુની
આજ્ઞા થઈ છે ॥૨૬॥ હે રાજન્ ! એરીતે દૂતોએ કહેલા તે મુનિઓ ભગ-
વાનના દર્શનનો અવસરલાભ મળતા પરમાનન્દ પામીને મનવડે મહાપ્ર-
ભુને પ્રણામ કરી, પોતાનાં પુસ્તકો કંથા આદિકને પણ ત્વરાતિશમથી
ન્યાં ત્યાં મુકીને, ગામવાસી કે પુરવાસી જનોને પુછ્યા વિનાજ પોત

ગ્રામ્યાન્ પૌરાનપિ જનાનનાપૃચ્છયૈવ નિર્યયુઃ ॥૨૮॥ યથાલબ્ધં
 ક્વચિદ્દૈક્ષં ફલપત્રાદિ વા ક્વચિત્ । મુક્ત્વાપ્યુપોપ્ય વા ક્વાપિ તે
 ચલન્તિ સ્વ ઘર્ત્મિનિ ॥૨૯॥ તત્ર તત્ર હરેર્મક્તાઃ પુરુષા યોષિતો-
 ઽપિ ચ । દર્શનાવસરામિશ્ણા યયુઃ સઘ્નઃ સહર્ષિભિઃ ॥૩૦॥ પાશ્ચા-
 ત્યપશ્ચાલજના મુનિયૂથાનિ સર્વતઃ । દેશાન્તરીયલોકાંશ્ચ સાશ્વર્યં
 દદ્દશુર્વહ્ન ॥૩૧॥ હપ્ત્વા તે સત્ત્વરગતીનાગચ્છત ક્રપીજ્ઞાનાન્ । પ્રતિ-
 ક્ષણં યૂથશસ્તાન્વહુધૈવ વ્યતર્કયન્ ॥૩૨॥ નિમૃતા મુનિભિઃ કિન્નુ
 મહાનૌકા ઉપાગતાઃ । ઉદ્દેલઃ કિમમૂદેપ સમુદ્રો વા જનાત્મકઃ
 ॥૩૩॥ આશ્ચર્યમિત્યં લોકાનામતત્તત્ત્વવિદાં પથિ । જનયન્ત ઉપા-
 જગ્મુર્મુનયો દુર્ગપત્તનમ્ ॥૩૪॥ યથાયથા હરેર્ધામસાન્નિધ્યં પથિ

પોતાના દેશથકી તત્ક્ષણુ દુર્ગપત્તન પ્રતિ આલી નીકળ્યા ॥૨૭-૨૮॥ આ
 મુનિઓ માર્ગમાં યથાલબ્ધ ભિક્ષાન્ન ક્યારેક ખાધે તો ક્યારેક ક્ષણ
 પત્રાદિકને ખાધે તો ક્યારેક ઉપવાસ કરીને પણ વેગથી આલવા લાગ્યા
 ॥૨૯॥ તે તે ગામનગરમાં મહોત્સવની વાર્તા સાંભળીને ‘ભગવાનના દર્શ-
 નનો અવસર પ્રયત્ન વિના પ્રાપ્ત થયો છે’ એમ નિશ્ચય કરીને તે મુનિ-
 ઓની સાથે તે તે ગામનગર થકી સત્સંગિ સ્ત્રીપુરુષો પણ તત્ક્ષણુ આલી
 નીકળ્યા ॥૩૦॥ પશ્ચિમ પચાળ દેશના લોકો માર્ગમાં પ્રહર્ષથી સર્વ દેશ-
 માંથી આવતા મુનિમંડળો અને બહુ દેશાંતરના લોકોને આશ્ચર્યથી બેવા
 લાગ્યા ॥૩૧॥ તે પાશ્ચાત્ય જનો સત્ત્વર ક્ષણે ક્ષણે આવતા મુનિઓના અને
 હરિજનોના સઘને તીવ્ર વેગવાળા બેધને અનેક પ્રકારના વિતર્ક કરવા
 લાગ્યા ॥૩૨॥ વિસ્મય સાથેનો વિતર્ક કહે છે—આ અસંખ્યાત મુનિસંઘો
 ક્યાંથી આવે છે ? શું દેશાંતરમાંથી મુનિસંઘોથી ભરેલી સોએ સો મોટી
 નોકાઓ આવે છે કે શું ? અથવા જનરૂપ કોઈપણ આ સમુદ્રન મર્યાદા
 મુકીને યોગરદમ ઉભરાયો છે કે શું ? એરીતે મુનિસઘને અને હરિજન
 સઘને તીવ્ર વેગથી આવવાનું નિમિત્ત નહિ જાણનારા જનો અન્યથા
 અન્યથા વિતર્ક કરવા લાગ્યા. એરીતે માર્ગમાં અનેક લોકોને વિસ્મય
 કરતો ભક્ત મુનિજન હરિજનનો મહાસંઘ દુર્ગપુરપ્રત્યે આવ્યો ॥૩૩-૩૪॥

લેભિરે । તથાતથાતિવેગાસ્તે વમ્બુરશ્રમા ઇવ ॥૩૫॥ ન તે દેહં
 મુલં દુઃખમનુસન્દધુરણ્ણિ । ધાવદશ્વાધિરુઠં સં પદ્યન્તઃ પ્રમુ-
 મવ્રતઃ ॥૩૬॥ દિગ્મ્યોઽપ્તમ્યઃ સમાયાતા મુનયઃ સાહ્યયોગિનઃ ।
 સાધવો વર્ણિનશ્વાસન્નમિતો દુર્ગપત્તનમ્ ॥૩૭॥ દૂરદેશસ્થિતા યે
 ચ મુનયો ગૃહિણસ્તથા । ચોધન્યાગમના વર્ષે તેઽપિ તપ્રાયયુ-
 સ્તદા ॥૩૮॥ સ્વસ્ત્યૂયૈઃ સદૈવૈતે ત્યાગિનો ગૃહિમિઃ સહ । શાયા-
 પુરાણ્યુપાશ્રિત્ય તસ્થુર્વં દ્વાદશીદિને ॥૩૯॥ તે દુર્ગપુરદ્વક્ષાઃ
 સર્વે ભક્તજના નૃપ ! । દર્શનોત્કા અપિ હરેર્વામ્બુદાસ્તત્ર સંસ્થિતાઃ
 ॥૪૦॥ સહુલ્લાનિ જનૈઃ શાયાનગરાણિ હરિપ્રિયૈઃ । ઉદ્દેલસાગરા-

જેમ જેમ ભગવાનના સમીપપણાને પામતા ગયા તેમ તેમ આ સર્વે
 જનો ભગવદ્દર્શનની ત્વરાના આવેશથી તીવ્ર વેગવાળા થયા અને એમને
 માર્ગમાં લાગેલો પરિશ્રમ પણ હર્ષાતિશયથી પોતેજ નિવૃત્ત થઈ ગયો
 ॥૩૫॥ તે સમયે ણીબું એક આશ્ચર્ય થયું કે-ભગવદ્દર્શનાર્થે આવતા,
 તેમના એક દૃઢ ધ્યાનવાળા તે ભક્તોનાં નેત્રો આગળ ભગવાન તીવ્ર
 વેગવાળા અથ્થ ઉપર વિરાજમાન દેખાયા હતા. તે આ અથ્થ ઉપર વિરા-
 જમાન થઈ પોતાની આગળ પધારતા ભગવાનને જોનારા તે આ
 જનોને માર્ગમાં દેહસંખન્ધિ મુખદુઃખનો અવલાસ થયોજ નહિ ॥૩૬॥
 આઠ દિશામાંથી સાધુશીલ મુનિઓ વર્ણિઓ અને સાંખ્યયોગિઓ દુર્ગપુરની
 ચોગરદમ આવી રહ્યા ॥૩૭॥ અતિ દૂર દેશમાં રહેલા, માટેજ વર્ષમાં
 એકવાર પ્રબોધની ઉત્સવ ઉપર ભગવાનનાં દર્શન કરવાના નિયમવાળા
 જે હતા તે મુનિઓ તથા ગૃહસ્થ ભક્તજનો પણ તે સમયે વહેલા દુર્ગપુર
 આવ્યા ॥૩૮॥ આ મુનિઓ પોતપોતાના મંડળસાથે અને પોતાના
 આશ્રિત ગૃહસ્થજનો સાથેજ દુર્ગનગરનાં શાખાનગરોને આશ્રય કરીને
 દ્વાદશીને દિવસે નિવાસ કરી રહ્યા ॥૩૯॥ હે નૃપ ! દુર્ગપુરને અભિમુખ
 દીધી છે દૃષ્ટિ જેમણે એવા સમસ્ત ભક્તજનો એકદમ ભગવાનના ચર-
 ણારવિદનાં દર્શન કરવાની તીવ્ર ત્વરાવાળા છે તથાપિ 'ધનત્રયોદશીએ
 દુર્ગપુરમાં આવવું' આવા ભગવાનના વચનથી રોકાઈ રહીને શાખાનગર-

ભાનિ ચમૂષુર્ઘાદશીનિશિ ॥૪૧॥ સ્મરન્ત પતે હૃદિ ભક્તિનન્દનં
સદ્ધીર્તયન્તશ્ચ ગુણાંસ્તદાશ્રિતાન । સ્વાસ્થ્યં ન તત્ર પ્રતિપેદિરે હરેઃ
પ્રત્યક્ષવીક્ષાહૃતમાનસત્વતઃ ॥૪૨॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायण-
चरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे मुनिमण्डलाकरणनामा पञ्च-
मोऽध्यायः ॥५॥

સુવ્રત ઉવાચ—દુર્ગે પુરેઽથ નિજભક્તમનોભિરામો નારાયણઃ
કપટમાનવનાટ્યધારી । પકાન્નપુઞ્જમપિ કારયતિ સ્વ યુત્તયા
માન્ ૨૬૫ ॥૪૦॥ દ્વાદશીની રાત્રિએ સમગ્ર શાખાનગરો સર્વ દિશાઓ-
માંથી આવેલા ભગવદ્ભક્ત મુનિજનો હરિજનોના મંડળની ભારે ભીડ-
વાળાં થતાં, મર્યાદા મુકી દબને યોગરદમ ઉભરાએલા મહાસાગર જેવાં
શોભવા લાગ્યા ॥૪૧॥ આ સમગ્ર મુનિજનો તથા હરિજનો તે રાત્રિએ
ભક્તિનંદન ભગવાનના ગુણગણોને વારવાર ગાતા અને તેમના દિવ્ય સ્વ-
રૂપને મનમાં સ્મરણ કરતા થકા ભગવાનનાં સાક્ષાત્ દર્શન કરવાની એક
ઉત્કેટ ઉત્કંઠાવાળા હોવાથી ચિત્તમાં સ્વસ્થતાને નજ પામ્યા ॥૪૨॥
इति श्रीसत्सङ्गिजीवने...तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे मुनिमं-
डलाकरणाभा पंचमोऽध्यायः ॥५॥

૧અધ્યાય ૬ ઠો.

સુવ્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન! ત્યારપછી દુર્ગનગરને પોતાના
નિવાસથી નિરતિશય સમૃદ્ધિ સપન્ન કરતા શ્રીનારાયણમુનિ નિજભક્તોના
મનને પોતાના અસાધારણ દિવ્ય કૃત્યાણુ ગુણગણોવડે અતિશય આહ્વા-
નિત કરવા, ધર્મ રક્ષણમાટે તથા સાધુઓના પરિરક્ષણમાટે યુક્તિથી-
પોતાની અસાધારણ યોગમાયારૂપ યુક્તિથી મનુષ્ય નાશને ધારણ કરીને,
રસોયા ભક્તોને, સર્વ કોષએ સ્વયં સ્તુત્ય છે છતાં પણ તેમના ભક્ત્યુત્ક-
ર્ષથી પરવશ ચિત્તવાળા હોઈને બહુ વખાણુતા થકા, મોતીયા લાડુ જલેખી

૧ આ અધ્યાયમાં મહોત્સવાયે ભક્ત શ્રીપુરોહિતી પૃથક્ પૃથક્ પ્રકટપેથી
પાકરાણાનુ ભગવાને કરેલુ નિરીક્ષણ અનુવાદ કર્યું છે.

મક્કાન્ સ્તુવન્પ્રતિદિનં દ્વિગુણામિવૃદ્ધ્યા ॥૧॥ પાકક્રિયામિરત-
તામનુવેલમીશઃ સ્ત્રીણાં નૃણાં ચ સમવુચ્યત ગુપ્તદૂતૈઃ । તેયમવિ-
શ્રમમહર્નિશમુદયમં તં જ્ઞાત્વાડડપ વિસ્યમસૌ પરમાં મુદં ચ ॥૨॥
સ્ત્રીભ્યશ્ચ પાચકનરેભ્ય ઉત્તેશવાક્યં ચત્વાર પવ મદિતું હ્યનુવેલ-
માસન્ । સદ્ધાક્ષ આદિમ ઉમામયનાચિકેતૌ તુર્વશ્ચ તત્ર મયરામ
દ્રમે હ્યકામાઃ ॥૩॥ તત્રાપિ નિષ્કપટભાવવિશુદ્ધચિત્તો દીર્ઘારવો-

આદિક પકવાનના પુજને પ્રતિદિન દ્વિગુણુ અભિવૃદ્ધિથી (પ્રથમ દિવસ
કરતા બીજે દિવસે બમણો, તે કરતા તે થકી બીજે દિવસે બમણો એવા
અનુક્રમથી અથવા-મોતીયા લાડુ કરતા બમણી જલેબી, તે થકી બીજે પાક
બમણો એવા ક્રમથી) મહાઉત્સાહથી કરાવા લાગ્યા ॥૧॥ પાકક્રિયામાં
પરા પ્રીતિથી પ્રતિક્ષણુ સભ્રમથી પ્રવર્તેલી સ્ત્રીયો તથા પુરૂષોનો અતિશય
આદર અને શરીરનો પરિશ્રમ લેશ પણ લક્ષમાં નહિ લઈને અહર્નિશ અવિ-
રત મહાઉદ્યમને ગુપ્ત દૂતદ્વારા જાણીને તથા જોઈને ભગવાનપણુ વિસ્મય
પામી ગયા અને પરમાનંદને પામ્યા. ભગવાનને પણુ વિસ્મય થયો એ
આશ્ચર્ય નથી. આ પ્રકૃતિમડળ પરમેશ્વરમાં પરા પ્રીતિનું પરિપન્થિ
(વિરોધી) છે, કલિકાલપણુ એવોજ છે ધન્દ્રિયોરૂપ જે ઉપકરણો છે તે
અહિર્બુજવાળાં હોઈને પોતપોતાના પ્રતિનિયત વિષયોમાં પ્રવર્તનારાં છે. અને
જે શુદ્ધિ છે તે વિપરીત વાસનાએ વાસિત છે તો આવા આ બધા વિપરીત
સમવાયમાં દેહથકી પોતાના આત્માને જુદો કોણુ જાણે ? તેમ તેથી પર
પરમાત્માને કોણુ જાણે ? અને પરમાત્માની સેવાને મોક્ષકળથકી અનન્ય
(જુદી નહિ) કોણુ જાણે ? અને ભગવદ્જ્ઞાની સેવાને ભગવત્સેવાથી
અભ્યધિક કોણુ જાણે ? કોઈ પણુ નહિ. તો આવી અસદૃશની સામગ્રી
તૈયાર કરવાની સતત વિશ્રામ લીધા વિના અહર્નિશ પ્રવૃત્તિ ભગવાનને
પણુ વિસ્મય કરનારી થાયજ, એમાં આશ્ચર્ય નથી ॥૨॥ પાકમાં પ્રવર્તેલા
સ્ત્રી પુરૂષોને ભગવાનનો સંદેશો ક્ષણે ક્ષણે કહેવાના કામમાં નિષ્કામ મત-
ધારી, ભગવત્પ્રસન્નતાપરાયણુ, મુખ્ય ખદ્વાંગ રાજા ઉમાભય નાયિકેત અને
મયારામભટ્ટ આ ચાર જણાઓ રજા હતા ॥૩॥ આ ચારમાં પણુ ખદ્વાંગ

ધ્વંકરદર્શિતકાર્યશૈઘ્યઃ । સદ્વાક્ષ આત્મપરમાત્મયથાર્થરૂપવેત્તા
 કૃતાત્મવસતિર્હરિપાર્શ્વ આસીત્ ॥૪॥ નિર્માનવૃત્તિપરિપોષિતવાસુ-
 દેવી ધૌરૈ યથોક્તવચ્નનસ્ય નિવેદકૌ ચ । આસ્તાં મહાનસ ઉમા-
 મયનાચિકેતૌ પાર્શ્વે વિમોશ્ચ હરિમક્તજનાનુકૂલૌ ॥૫॥ વાર્ધક્ય-
 વદ્ધકટિદત્તકરો નતાંસઃ કલ્યાણમસ્તિવતિ વચોર્થનહાસિતેશઃ ।
 સઘઃક્રિયો જવનિવેદિતકાર્યમારસ્ત્રાનિશં હરિપુરો મયરામ
 આસીત્ ॥૬॥ પક્ષાન્નસિદ્ધિમથ વીક્ષિતુમચ્યુતોઽપિ સ દ્વાદશી-
 નિશિ વૃતઃ પરિમેયપદ્મૈઃ । કૃષ્ણાલ્પનાપિતપુરોઘૃતદીપિકામાઘો-

રાજર્ષિ નિષ્કપટ લાવથી નિર્મળ ચિત્તવાળા, (ચિત્તના મળમાં પ્રધાન
 કાપટ્ય છે, તેનાથી રહિત હોવાથી વિશુદ્ધ ચિત્તવાળાની સર્વાધિકતા છે)
 માટેજ લાવશુદ્ધિથી પોતાના આત્મા પરમાત્માના યથાર્થ વિજ્ઞાને સંપન્ન,
 અને આત્મામાંજ-આત્મસ્વરૂપમાં કે પરમાત્મસ્વરૂપમાં નિલ્ય નિવાસ
 જેમણે કર્યો છે (પ્રાકૃત પુરૂષની પેઠે ગૃહ ક્ષેત્ર આરામમાં આવાસવાળા
 નહિ પરંતુ આત્મૈકવાસ-સર્વ વિષયોથકી વિરક્ત) એવા હોઇને ભગવા-
 નની સદા સમીપે રહીને ભગવાને આજ્ઞા કરેલાં તે તે અનેક કાર્યોમાં તે તે
 જનોને ઉંચા હાથવડે અને દીર્ઘ સ્વરવડે જલદી પ્રેરતા હતા ॥૪॥
 ઉમાલય અને નાચિકેત આ બે જણોએ નિર્માન વૃત્તિથી ભગવાનને પ્રસન્ન
 કરતા થકા ભગવાનની આજ્ઞાથી પાકમાં પ્રવર્તેલા શ્રી પુરૂષોને તેમનું વચન
 યથાર્થ નિવેદન કરતા થકા યથાવસર ભગવાનની પાસે તથા પાકશાળામાં
 હરિભક્ત જનોની અનુકૂળતામાં ધીરપણે રહ્યા હતા ॥૫॥ મયારામ વિપ્રતો
 વૃદ્ધ વયે કરેલી સહજ શિથિલતાને ટાળવા માટે વસ્ત્રવડે દૃઢ બાંધેલા
 કટિતટ ઉપર બે હાથ મુકીને, નમતા ખલાવાળા થઈ, ‘કલ્યાણમસ્તુ’
 ‘કલ્યાણુ થાઓ’ ‘કાર્ય કરવાની આજ્ઞા આપો’ એવા વારે વારે કલ્યાણની
 આશંસાપૂર્વક પ્રાર્થના વાક્યથી ભગવાનને બહુ હસાવતા અને તીવ્રવેગથી
 ભગવાનની આજ્ઞાને તે તે ભક્તોને નિવેદન કરતા થકા આજ્ઞાક્ષણમાંજ સમગ્ર
 કાર્યને કરાવતા થકા ભગવાનની પાસે અહર્નિશ અનુવર્તતા હતા ॥૬॥ સ્વાર-
 પછી ભગવાનપણુ ઘેબર ગુંદરપાક જલેથી આદિક તૈયાર થએલા પકવાનને

તત્તન્નુદ્યુતિરિયાય ચ પાકશાલામ્ ॥૭॥ દોષૈકકેન સ દધત્તનુ-
 વેત્રયષ્ટિમાલમ્બમાન હતરેણ કટિં ચ દોષ્ણા । તૂર્ણાન્નપ્રચલદુત્ત-
 મહારરાજિર્વ્યાલોલદીર્ઘનયનેક્ષિતભક્તસદ્ધઃ ॥૮॥ આન્દોલયન્નિજ-
 જનાર્પિતશેખરાલિં તૂર્ણક્રમાદ્યટ્ચટાયિતપાદુકાદ્ધિઃ । ધાવત્પદા-
 તિગણસંશ્રિતપૃષ્ઠદેશઃ પ્રાપ્તિસતામ્બરધરશ્ચ મહાનસં સઃ ॥૯॥
 તેજ આકાસિકં વીક્ષ્ય જ્ઞાત્વા ભગવદાગમમ્ । ત્યક્તાન્યવાચસ્ત-
 ત્રત્યાઃ પ્રણેમુસ્તં દ્વિજોત્તમાઃ ॥૧૦॥ પ્રભાશઙ્કરશર્માથ દયારામશ્ચ
 ભેવામાંટે દ્વાદશીની રાત્રિએ પરિમિત પદાતિથોને સાથે લઈ, કૃષ્ણદાસ
 નામના નાપિતે, આગળ હાથમાં ધારેલી દીપિકા (મશાલ)ની પ્રભાથી
 પ્રકાશમાન દિવ્ય શરીરકાતિવાળા હોધને પાકશાળામાં પધાર્યા ॥૭॥ (હવે
 એમની પધારવાના સમયની શોભાને વર્ણવે છે) એક જમણા હાથમાં
 નાની નેતરની સોટીને ધારી રહેલા અને બીજો હાથ કટિતટ ઉપર
 ધારી રહેલા, લગાર ત્વરાથી ચાલતાં જેની કાંતિનું પૂર પ્રસરે છે એવા
 સંધાપસવ્ય ચલાયમાન થતા (હાથ જમણા ભાગે હાલતા) બહુ ઉત્તમ
 પુષ્પહારોવડે શોભાયમાન, અંચળ વિશાળ લોચનોવડે લક્ષ્મણેને સ્નેહથી
 ભાળતા, લક્ષ્મણનોએ ભાવથી મોળીયામાં ધારણ કરાવેલા લગાર હાલતા
 તોરાઓની ધંજિતવડે સુશોભિત, ઝડપથી ચાલે છે માટે ચટચટ ધ્વનિને
 કરતી પાદુકા જેમના પાદપદ્મમાં વિરાજમાન છે, પાછળ વેગથી ચાલતા
 પદાતિગજોથી વિટાએલો છે ધૃષ્ટ પ્રદેશ જેમનો, (જેમની પાછળ પાળાઓ
 વેગથી ચાલે છે) સમસ્ત શ્વેત વસ્ત્રોને ધારી રહેલા, એરીતે સમસ્ત શુભ
 શોભાએ સુશોભિત ભગવાન શ્રીહરિ પાકશાળામાં પધાર્યા ॥૮-૯॥ તે
 પછી અકસ્માત્ પાકશાળામાં કોઈપણ અલૌકિક તેજ, પુંજ પ્રસરેલો નેધને
 ભગવાન પધારવાની સભાવના કરતા, પાકશાળામાં રહેલા, રસોયા સર્વ
 વિગ્રો એકદમ અભિમુખ હોઈને બીજા વ્યાપારનો પરિત્યાગ કરી, પધા-
 રેલા ભગવાનનાં દર્શન કરી આદરપૂર્વક સવિનય સાદાગ્ર પ્રણામ કરવા
 લાગ્યા ॥૧૦॥ રસોયા વિગ્રોનાં નામોને કહે છે-રસોઈની ક્રિયામાં મહા-
 કુશળ એવા પ્રભાશકર દયારામ અને દાહ (આ પ્રણેય પિપળાવ્ય ગા-

પાકવિત્ । દાજિદ્વયં વર્હિચરો રામચન્દ્રશ્ચ લાલજિત્ ॥૧૧॥ નન્દુ-
સ્તથા નન્દલાલો ગદ્વાદત્તો નરોત્તમઃ । લક્ષ્મીદત્તો દયારામઃ
કૃપાશંકર ઈશ્વરઃ ॥૧૨॥ કાશીરામશ્ચ તુલજારામશ્ચ શિવયા-
શિકઃ । દેવરામસ્તથા જીવો વિપ્રો લીલાધરસ્તથા ॥૧૩॥ પીતા-
મ્બરોઽનૂપરામો રેવાશંકરનામકઃ । ઘાલો વિજયરામશ્ચ દ્વાવમ્બા-
રામસંશ્ચિતૌ ॥૧૪॥ તથા નારાયણજયગ્રમુષ્તાસ્તે સસંન્નમમ્ । પ્ર-
ણમ્ય તં પ્રાજ્ઞલયસ્તસ્થુઃ સર્વે તદગ્રતઃ ॥૧૫॥ લૌહાન્ પૃથૂન્કટા-
હાંસ્તુ રિક્તાન્ દૃષ્ટ્વાથ તત્ર સઃ । હરિઃ કાન્દવિકાન્ પ્રાહ યુષ્માભિઃ
ક્રિયતેઽગ્ર કિમ્ ॥૧૬॥ તમાદુસ્તે વયં સ્વામિન્નયૈવ નિશિલાન્યપિ ।
ન્યદીધપામ પેટાસુ પક્ષાન્નાનિ વિધાય વૈ ॥૧૭॥ ચુહીમ્બ્યોઽપ્યધુ-

મના નિવાસી સગા ભાઈઓ) તથા બીજા બાંધણી ગામના દાહભાઈ તથા
બેચર, રામચંદ્ર અને લાલજી (આ ત્રણ દુર્ગપુરના નિવાસી) તથા
નદુરામ નદલાલ ગગાદત્ત નરોત્તમ લક્ષ્મીદત્ત દયારામ કૃપાશંકર અને
ધશ્વર (આ આઠ ઉમરેઠ પુરના નિવાસી) તથા દોરા ગામના કાશીરામ,
વેમાયડી ગામના તુળીરામ, હળવદ પુરના શિવયાશિક, ભાડેર પુરના
દેવરામ, પીઠવડી ગામના જીવરામ, ઉમરેઠના લીલાધર, મેમદા-
વાદના પીતાંબર અને અનૂપરામ, ધોળકાના રેવાશંકર, વસોના વિપ્ર
વાલાધ્રુવ, સજયા ગામના વિજયરામ, મેમદાવાદ ગામના અબારામ,
સુરતના નિવાસી બીજા અબારામ, ધોળકાના નારાયણજય, ઇસાદિક
સર્વે વિપ્રો ભગવાનને સભ્રમથી પ્રણામ કરી બે હાથ જોડીને, તેમની કોધ-
પણ આજ્ઞાની રાહ જોતા થકા તેમની આગળ ઉભા રહ્યા ॥૧૧-૧૫॥
તે પછી શ્રીહરિએ મહાનસ (રસોડા) માં મોટાં મોટાં લોખંડનાં
કઢાયાને ખાલી પડેલાં જોઈને તે કદોઈ વિપ્રોને કહ્યું કે-આ બધા કઢાયાં
ખાલીજ પડેલાં દેખાય છે તો તેમાં તમો હવે શું કરવાના છો ? ॥૧૬॥
હે રાજન્ ! એરીતે શ્રીહરિએ કહેલા કદોઈ વિપ્રોએ કહ્યું કે-હે સ્વામિન્ !
અમોએ હમણાંજ સમગ્ર પકવાનો તૈયાર કરેલાં પટારામાં ભરી દીધાં
છે. હમણાંજ અમોએ ચુલાઓ ઉપરથી આ કઢાયાં નીચે ઉતારી મુક્યાં છે.

નૈવૈતે કટાહા મુચિ સત્પતે ! । ઉત્તારિતાઃ સન્ત્યસ્મામિરન્યચેત્કાર્ય-
 મુચ્યતામ્ ॥૧૮॥ મધ્યકારચ્ચઃ શ્રુત્વા જ્ઞાત્વા તત્કરલાઘવમ્ ।
 સવિસ્મયં તાન્સંસ્તુત્ય પ્રાહ ચાન્ધસિકાન્પ્રભુઃ ॥૧૯॥ આગમિ-
 પ્યન્તિ હિ પ્રાતર્મુનિયૂથાનિ સર્વતઃ । તસ્માદ્દોદનસૂપાદિસાધને
 સન્તુ તત્પરાઃ ॥૨૦॥ આજ્ઞાપ્ય પાચકાનિત્યં યોપારસવતીગૃહમ્ ।
 જગામ ભગવાનેકઃ સંસ્થાપ્ય સ્વાનુગાન્વહિઃ ॥૨૧॥ દૃષ્ટ્વા તમાગતં
 નાથં સઘ ઉત્થાય યોપિતઃ । આસનાયં દદુસ્તસૈ પટ્ટકં હેમમૂપિ-
 તમ્ ॥૨૨॥ વદ્ધાક્ષલિપુટા નત્વા તં તસ્યુસ્તાત્ર યોપિતઃ । ગદ્ધા
 રૈવા ચ યમુના યતિની લહરી તથા ॥૨૩॥ મૌના રૂપા દુર્લભા ચ

બે બીજી કાઈ કરવાનું હોય તો આપ ભગવાન અમોને આજ્ઞા આપો
 ॥૧૭-૧૮॥ હે રાજન્ ! શ્રીહરિએ કંઠોઈ વિપ્રોનું વચન સાંભળીને તેમના
 હાથની બહુ લાઘવતાને જાણીને તેમની વિસ્મયપૂર્વક પ્રશંસા કરી, પછી
 રધવારા વિપ્રોને કહ્યું કે-હે દ્વિજે ! આવતી કાલે પ્રાતઃકાળે મુનિમંડળો
 સર્વ દેશોમાથી અહીં આવશે, માટે તમો હવે જ્ઞાત શાક દાળ આદિક
 કરવામાં ત્વરાથી તત્પર થાઓ ॥૧૯-૨૦॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભગ-
 વાન રસોયાઓને આજ્ઞા આપીને પોતાના પદાતિવર્ગને બહારજ ઉભા
 રાખીને પોને એકાદીજ વિપ્રવનિતાઓની પાકશાળા (રસોડા) માં
 પધાર્યા ॥૨૧॥ સમસ્ત વિપ્રપત્નીઓએ પકવાત ભેવામાટે પધારેલા
 દયાનિધિ ભક્તપ્રિય સકળલોકનાથ ભગવાનને બાળીને એકદમ ઉઠીને
 મુવર્ણથી સમલક્ષ્મ પટ્ટક (પાટલો) ભગવાનને બેસવા માટે આપ્યો
 ॥૨૨॥ પાકશાળામાં રહેલી મિત્રો ભગવાનને નમસ્કાર કરી બે દાથ
 ભેડીને તેમની આજ્ઞાની રાહ ભેટી થઈ ઉભી રહી. (તે મિત્રોનાં નામ
 કહે છે) ગંગા રૈવા (આ બે ધીનગરની નિવાસિની) યમુના યતિની
 (આ બે વસો પુરની નિવાસી) લહરી (ભુજનગરની નિવાસી) મૌના
 રૂપા (આ બે ઉમરેઠની નિવાસી) દુર્લભા (વડનગરની નિવાસી)
 નાથી (ઉમરેઠ નિવાસી) રામા અમૃતા અમરી (આ ત્રણેય દુર્ગનગર
 નિવાસી) ગુલાલા (અંક પુરની નિવાસી) પુતલી (પીંડવડી મામ

નાથી રામાઽમૃતાઽમરી । ગુલાલા પુત્તલી લાહર્જીવાં સિદ્ધિશ્ચ
જાહ્નવી ॥૨૪॥ માન્યોદયકુમારી ચ કાશી જયકુમારિકા । उमा
કુમારી કુશલા હેતુર્વાણી સુશ્વા તથા ॥૨૫॥ एता अन्याश्च वहवो
વિપ્રયોપા દિવાનિશમ્ । પાકકર્મપ્રસક્તાસ્તા હરિઃ પ્રાહ હસ-
ન્વચઃ ॥૨૬॥ पच्यते साम्प्रतं किञ्च ? भवतीभिर्महाव्रताः ! । इत्यु-
ક્તવન્તં તં પ્રાહ લલિતૈત્વ પ્રણમ્ય ચ ॥૨૭॥ खाजकादीनि पूर्वेऽह्नि
કૃતાન્યદ્ય તુ ફેણિકાઃ । कृत्वा श्वो भक्ष्यभोज्यानि कुर्वन्त्येताः
સતાં પ્રભો ! ॥૨૮॥ वयं च क्षत्रियादीनां त्वद्दर्शन उपैष्यताम् ।
મક્કાનાં તુ કૃતે કુર્મઃ પાકમસહૃદે પૃથક્ ॥૨૯॥ जया रमा च
पाञ्चाली नानी कुलजया रतिः । अमरी चामला क्षेमा यमी

નિવાસી) લાહુ શ્વા મિટ્ટિ (આ ત્રણેય આખા પિપળાણા આમની
નિવાસી) જાહ્નવી માન્યા (આ બે ત્રાપશ આમ નિવાસી) ઉદયકુમારી
(વિશનગરની નિવાસી) કાશી (મેમદાવાદ નિવાસી) જયકુમારી
(ઉંઝા ગામ નિવાસી) ઉમા (અમદાવાદવાસી) કુમારી (શીયાણી
આમ નિવાસી) કુશલા (ઉમરેઠપુરવાસી) હેતુ (પિપળાવ્ય આમ-
નિવાસી) વાણી (ઉમરેઠવાસી) મુખા (મેમદાવાદવાસી) આ અખ-
ળાઓ તથા બીજી પણ બહુ અખળાઓને અહર્નિશ પાક કર્મમાં પ્રવર્તેલી
લેધને તેમની લક્ષિતી પ્રસન્ન થએલા લગવાન હસતા હસતા વચન
બોલ્યા કે-॥૨૩-૨૬॥ हे महाव्रताः ! अहो तमाई आ महाव्रत छे.
શું ? તો અહર્નિશ પરિશ્રમને નહિ ગણીને આ સેવા કરોછો, તમો હમણાં શું
બનાવો છો ? આ પ્રકારે પુછતા લગવાનની સમીપે જઈ, લલિતા પ્રણામ
કરીને એમ બોલ્યાં કે ॥૨૭॥ हे प्रभो ! आ विप्रपत्नीओ पूर्व दिवसे भानं
આદિક્ લક્ષ્ય કરીને, આજ તો મુતરદ્રેણીને કરે છે. આવતી કાલે મુનિ-
ઓમાટે પુરીયો ભાત દાળ આદિક્ લક્ષ્ય લોજ્યને કરશે ॥૨૮॥ अमो
ક્ષત્રિયस्त्रियो तो तभारां दर्शन करवा आवनारा क्षत्रिय आदिक लक्ष्मोने
સાં તો અમારા ઘરમાં જુદી રસોઈ કરીએ છીએ ॥૨૯॥ ज्या रमा
પાંચાળી નાની (આ આર તો પ્રસિદ્ધ છે) કુલજયાં (ઘોળેરા નગરની)

દેવ્યજવા તથા ॥૩૦॥ અદિતી રેવતી સાતિમેના મહી ચ જાહવી ।
 શ્લ્યાદાઃ કુર્વેતે પાકં તત્ર ક્ષત્રસ્ત્રિયો હરે ! ॥૩૧॥ ઇતિ તસ્યા વચઃ
 શ્રુત્વા હરિઃ સજ્ઞાતવિસયઃ । પુમ્મ્બ્યોઽધિકં શ્રમં જાનન્નસ્તૌત્તા
 ધૂનયઞ્ચિહરઃ ॥૩૨॥ આત્મના કથનીયં યત્તત્તુ તામિઃ સ્વયં કૃતમ્ ।
 ઇતિ તૂર્ણી પ્રભુઃ પ્રાયાત્પ્રસન્નઃ સ્વસ્ય મન્દિરમ્ ॥૩૩॥ નિષ્કુલા-
 નન્દમાહુય મુનિં તત્ર તતો નૃપ ! । લઘ્વાર્યં ચ નૃપામાત્મમૂચે
 હરજિતં ચ સઃ ॥૩૪॥ આયાસ્યન્ત્યત્ર મુનયઃ પ્રાતઃકાલે સહસ્રશઃ ।
 દેશાન્તરીયાશ્ચ નરા યોષિતશ્ચ મહાવ્રતાઃ ॥૩૫॥ વાસસ્થાનાનિ
 સર્વેષાં તેપામદ્ય પૃથક્પૃથક્ । યથોચિતં કારયન્તુ ભવન્તો હ્યત્ર
 પત્તને ॥૩૬॥ શ્લ્યાઙ્ગસાસ્ત્રયસ્તે તુ ગત્વા પુરિ યથોચિતમ્ ।

રતિ અમરી અમલા ક્ષેમા યમી દેવી (આ છ જણીઓ દુર્ગપુરવાસી)
 તથા અજવા (ધોલેરા નગરની) અદિતિ (જુનાગઢની) રેવતી (હુંડળ-
 આમની) સાતિ (નાગડકાની) મેના (કરીયાણા ગામની) મહી ભહવી
 (આ બે સ્થળી ગામનિવાસી) હે હરે ! શ્લ્યાદિ ક્ષત્રસ્ત્રિયો અમારા
 ઘરમાં પૃથક્ પાક કરે છે ॥૩૦-૩૧॥ હે રાજા ! આવું લલિતાનું વચન
 સાંભળીને સર્વ સ્ત્રિયોનો સેવાપરિશ્રમ અને પુશ્પોની અપેક્ષાએ પણ
 અધિક આદરાતિશયને ભ્રેષ્ઠને સવિસ્મય સતુલ્ય થએલા ભગવાને પોતાનું
 મસ્તક ધૂણાવાપૂર્વક તેમના અત્યાદરની અતિપ્રશંસા કરી ॥૩૨॥ પોતાની
 પ્રેરણાની અપેક્ષા વિના ભગવાનનો બધો લાવ ભણતી હોવાથી સ્ત્રીઓએજ
 પોતાના અભિપ્રાયને અનુસારે સર્વ સંપાદન કર્યું છે એમ વિચારીને ભગ-
 વાન તેમની ઉપર પ્રસન્ન થઈ, કહેવાનું કશું અવશેષ રહ્યું નથી એટલે
 મૌન થઈ, પોતાના ભવને પાછા પધાર્યા ॥૩૩॥ હે નૃપ ! તે પછી નિષ્કુ-
 લાનન્દ નામના મુનિને, ઉત્તમ રાજના મત્રી લાઘોઠક્કરને અને હરજી ઠક્કરને
 પોતાપાસે બોલાવીને ભગવાને કહ્યું કે-હે ભગ્નો ! તમો આવતી કાલે
 પ્રાતઃકાળે દેશાંતર થકી હજારો હજાર પ્રજાચર્યાદિ મહાવ્રતધારી મુનિઓ
 તથા હરિજન નરનારીઓ અહીં આવશે. તે તમામને હમણાંજ આ દુર્ગ-
 નગરમાંજ જુદા જુદા યથોચિત ઉતારા કરાવો ॥૩૪-૩૬॥ હે રાજા !

સ્થાનાનિ કારયમામુર્હરેરાશાનુસારતઃ ॥૩૭॥ સ્વીયમ્કહિતમેવ
ચિન્તયન્ સોઽપ્યશેત દશમક્ષણે નિશઃ । તસ્ય તર્હ્યપિ તુ યોગ-
નિદ્રયા પ્રાપિ નૈવ નૃપ ! સેવનક્ષણઃ ॥૩૮॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने
नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे भगवत्कृतपाकशाला-
लोकननाम षष्ठोऽध्यायः ॥६॥

સુવ્રત ઉવાચ—શાખાનગરસંસ્થાનાં મુનીનાં સા તુ શર્વરી ।
આસીત્કલ્પસમા રાજંસ્તદ્દિદક્ષાતુરાત્મનામ્ ॥૧॥ કથન્નિદ્રજનીં
નીત્વા ભગવત્કીર્તનાદિભિઃ । પ્રાતર્દુર્ગપુરં તેઽથ સર્વં ય્વ સમા-
યયુઃ ॥૨॥ सत्वरं चलतां तेषां वर्त्मन्यासन् हि सर्वतः । न कर्क-

આ પ્રકારે આજ્ઞા આપેલા ત્રણેય જણાઓએ નગરમાં જઈને શ્રીહરિની
આજ્ઞાને અનુસારે મથોચિત ઉતરવાના સ્થાનની વ્યવસ્થા કરાવી ॥૩૭॥
હે નૃપ ! એરીતે તેતે લક્ષ્મીને તેતે ઉપયોગી આજ્ઞા કરીને મહાપ્રભુ રાત્રિએ
દશમા મુહૂર્તમાં ડિઝિત પોઢી ગયા. તથાપિ પોતાના લક્ષ્મીનું એક દિત
કરવાના વિચારપરાયણ હોવાથી તેમની સેવા કરવાનો અવસર તો યોગ-
નિદ્રાને ધીલકુલ મળ્યોજ નહિ (નિદ્રા આવીજ નહિ) ॥૩૮॥ ઇતિ
શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે ભગવત્કૃતપાક-
શાળાવલોકનનામા ષષ્ઠોઽધ્યાયઃ ॥૬॥

૧અધ્યાય ૭ મો.

સુવ્રતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! શાખાનગરમાં આવીને રહેલા,
ભગવાનના ચરણારવિંદનાં-દર્શન કરવાની લાલસાથી ઉત્ક્રિત મન-
વાળા મુનિઓને તે રાત્રિતો કલ્પકાળને તુલ્ય બહુ લાંબી થઈ પડી
॥૧॥ સમથ મુનિઓ ભગવત્કીર્તનાદિવડે જેમ તેમ મહાકષ્ટથીજ તે
રાત્રિ નિર્જમન કરીને પ્રાતઃકાળે દુર્ગપુરમાં આવ્યા ॥૨॥ ભગવાનના
દર્શનની ત્વરાને લીધે સત્વર ચાલતા તે મુનિઓના જવાના માર્ગો

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાનના દર્શન કરવામાં બહુ ઉત્સાહવાળા મુનિમંડ
જોતું દુર્ગપુરમાં આગમન તેમના તેમના નામના નિર્દેશપૂર્વક વર્ણવે છે

રાત્ર પાપાણાન્ન વૃત્તીસ્તે ત્વજીગણન્ ॥૩॥ કૃપાનન્દઃ સ્વયૂથેન
 સાકં તૂર્ણમુપાયયૌ । ત્યાગાનન્દસ્તથેવાઽઽયાન્નિર્લોભાનન્દયોર્દ્વ-
 યમ્ ॥૪॥ આત્માનન્દ. સયૂથશ્ચ કૃષ્ણાનન્દ ઉપાયયૌ । સ્વયૂથેનાથ
 પરમહંસાનન્દો મુનિસ્તથા ॥૫॥ તથૈવ ચિન્મયાનન્દો વૈરાગ્યા
 નન્દ આયયૌ । અદ્વૃતાનન્દયુગલં સ્વસ્વયૂથસમન્વિતમ્ ॥૬॥ અક્ષ-
 રાનન્દજિજ્ઞાસાનન્દો સ્વૈર્મુનિમિ. સદ્ધ । સ્વયંપ્રકાશકાનન્દ. કૈવ-
 લ્યાનન્દ આયયૌ ॥૭॥ વિરક્તાનન્દચિદ્રૂપાનન્દૌ સ્વસ્વર્પિભિ-
 વૃત્તો । નરનારાયણાનન્દ. સ્વયૂથેન ચ સંવૃતઃ ॥૮॥ તથા શ્રીગુરુ-
 ચરણરતાનન્દો હ્રુપાગમત્ । નિજયૂથેન પતિતપાવનાનન્દ

અધાય પ્રદેશમા થયા હતા (માર્ગે થઈને જવાનો નિયમ ન રહ્યો
 હતો જેમ તેમ જ્યા ત્યા ત્વરાથી ચાલતા હતા) માટેજ માર્ગના
 નિયમ વિના ત્વરાથી ચાલતા કાટા કાકરા પથરા અને ખેતરની ચોખેર
 કરેલી વાજ્યોને પણ ગણતા ન હતા ॥૩॥ હવે દુર્ગપુરપ્રત્યે આવતા
 મુનિઓને નામ નિર્દેશપૂર્વક વર્ણવે છે—કૃપાનન્દમુનિ પોતાના મડળસાથે
 જલદી પહેલ પહેલા આવ્યા (ભગવાનના ચરણારવિંદના આશ્ર
 યવાળા બહુ પરમહસો બહુ પરમહસોના નેતાઓ પણ હતા માટેજ
 કૃપાનન્દ પોતાના મડળસાથે આવ્યા, ત્યાગાનન્દ પોતાના મડળસાથે
 આવ્યા, એવી મડળોની વ્યવસ્થા છે) પોતાના મડળસાથે ત્યાગા
 નન્દમુનિ આવ્યા નિર્લોભાનન્દ નામના બે મુનિઓ સમડળ આવ્યા સમ
 ડળ આત્માનન્દમુનિ આવ્યા અને સમડળ કૃષ્ણાનન્દમુનિ આવ્યા તથા પર
 મહસાનન્દ મુનિ પોતાના મડળ સાથે આવ્યા ॥૪-૫॥ ચિન્મયાનન્દમુનિ
 વૈરાગ્યાનન્દમુનિ પોતપોતાના મડળસાથે જલદી આવ્યા અદ્વૃતાનન્દ
 નામના બે મુનિઓ પોતપોતાના મડળની સાથે આવ્યા અક્ષરાનન્દ અને
 શ્રીજ્ઞાસાનન્દ આ બે સાધુઓ પોતાના મડળના સાધુઓ સાથે આવ્યા
 સ્વયંપ્રકાશાનન્દ તથા કૈવલ્યાનન્દ મુનિ સમડળ આવ્યા વિરક્તાનન્દ, ચિદ્રૂ-
 પાનન્દ અને નરનારાયણાનન્દ મુનિ પોતાના મડળના મુનિઓથી વીંટાઈને
 દુર્ગપુર આવ્યા તથા શ્રીગુરુચરણરતાનન્દ, પતિતપાવનાનન્દ, મહાપુરુષાનન્દ,

આયયૌ ॥૯॥ સહ સ્વયૂથેન મહાપુરુષાનન્દ આગમત્ । ધીરાન-
ન્દશિવાનન્દાવાધારાનન્દ પચ ચ ॥૧૦॥ વાસુદેવાનન્દ આયા-
ત્સ્વયૂથેન સમન્વિતઃ । તથા પરમચૈતન્યાનન્દ આયાચ્ચ સત્વરમ્
॥૧૧॥ વિશ્વાત્માનન્દ આયાચ્ચ વૈષ્ણવાનન્દયોર્દ્વયમ્ । નિર્ગુણાનન્દ
આયાચ્ચ સૂર્યાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ ॥૧૨॥ રાઘવાનન્દયુગલં કલ્યા-
ણાનન્દ આયયૌ । સ્વયૂથયુક્ પુરુષોત્તમાનન્દ ઉપાયયૌ ॥૧૩॥
તથા ભાગેશ્વરાનન્દોઽરૂપાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ । અપારાનન્દ આયા-
ચ્ચામૂર્તાનન્દોઽપિ સત્વરમ્ ॥૧૪॥ ગોપેશ્વરાનન્દપદ્મધરાનન્દા-
બુપેયતુઃ । લક્ષ્મીનારાયણાનન્દો રાઘેશાનન્દ આયયૌ ॥૧૫॥
નરાનન્દશ્ચ પરમપુરુષાનન્દ આયયૌ । આયાચ્ચ શ્વેતવૈકુण્ઠાનન્દઃ
સ્વૈર્મુનિભિઃ સહ ॥૧૬॥ મહાનન્દો જગત્પાવનાનન્દશ્ચ સ્વયૂથયુક્ ।
મકેશાનન્દયૂથં ચ દેવેશાનન્દ આયયૌ ॥૧૭॥ હરિપ્રકાશાનન્દશ્ચ
તત્રાગચ્છત્સ્વયૂથયુક્ । હરિપ્રસાદાનન્દશ્ચ સુધર્માનન્દ આયયૌ
॥૧૮॥ રાઘેશ્વરાનન્દ આયાદિજયૂથસમન્વિતઃ । સુસ્વપ્રકાશા-
નન્દશ્ચ નિર્વિગ્નાનન્દ આયયૌ ॥૧૯॥ આયયાવક્ષરનિવાસાનન્દશ્ચ
સ્વયૂથયુક્ । ધર્મપ્રકાશાનન્દશ્ચ નિર્દોષાનન્દ આયયૌ ॥૨૦॥

ધીરાનન્દ, શિવાનન્દ અને આધારાનન્દ મુનિ પોતપોતાના મડળના મુનિઓ
સાથે આવ્યા ॥૬-૧૦॥ મડળસહિત વાસુદેવાનન્દ મુનિ તથા પરમચૈત-
ન્યાનન્દમુનિ સત્વર આવ્યા પોતાના મડળે યુક્ત વિશ્વાત્માનન્દ મુનિ, યે
વૈષ્ણવાનન્દ મુનિ, નિર્ગુણાનન્દમુનિ અને સૂર્યાનન્દમુનિ આવ્યા. યે રાઘવાનન્દ
નામના મુનિઓ, કલ્યાણાનન્દમુનિ, પુરુષોત્તમાનન્દમુનિ, ભાગેશ્વરાનન્દમુનિ,
અરૂપાનન્દમુનિ, અપારાનન્દમુનિ અને અમૂર્તાનન્દમુનિ પોતપોતાના મડળના
મુનિઓ સાથે હિતાવળથી આવ્યા ॥૧૧-૧૪॥ ગોપેશ્વરાનન્દ, પદ્મધરાનન્દ,
લક્ષ્મીનારાયણાનન્દ, રાઘેશાનન્દ, નરાનન્દ, પરમપુરુષાનન્દ, શ્વેતવૈકુણ્ઠાનન્દ,
મહાનન્દ, જગત્પાવનાનન્દ, ભક્તેશાનન્દ, દેવેશાનન્દ, હરિપ્રકાશાનન્દ, હરિ-
પ્રસાદાનન્દ, સુધર્માનન્દ, રાઘેશ્વરાનન્દ, સુખપ્રકાશાનન્દ, નિર્વિગ્નાનન્દ, અક્ષ-
રનિવાસાનન્દ, ધર્મપ્રકાશાનન્દ અને નિર્દોષાનન્દ, આ મુનિઓ પોતપોતાના

સુખરૂપાનન્દવિશ્વનાથાનન્દૌ સમીયતુઃ । તથા પરમસન્તોપાનન્દ
 આયાત્સ્યૂથયુક્ ॥૨૧॥ શુદ્ધજ્ઞાનાનન્દ આયાત્રિજયૂથસમન્વિતઃ ।
 વિજયાત્માનન્દમુનિઃ સયૂથશ્રાયયૌ દ્રુતમ્ ॥૨૨॥ આયાચ ઘડ-
 રીનાથાનન્દઃ સ્વમુનિભિઃ સહ । તથૈવ પરમજ્ઞાનાનન્દ આયા-
 ત્સ્યૂથયુક્ ॥૨૩॥ નિવૃત્ત્યાનન્દ આયાચ સદાનન્દઃ સ્વયૂથ-
 યુક્ । તથા ત્રિવિક્રમાનન્દશ્ચિદાનન્દોઽભ્યુપાયયૌ ॥૨૪॥ નયા-
 નન્દઃ સ્વયૂથો ધ્યાનાનન્દસ્તથૈવ ચ । ભજનાનન્દ આયાચ
 પરમાનન્દ આગમત્ ॥૨૫॥ ગોવિન્દાનન્દ આયાચ સ્વયૂથેન સમ-
 ન્વિતઃ । શમાનન્દઃ સુપ્રાનન્દશ્ચાદ્વૈતાનન્દ આયયૌ ॥૨૬॥ સયૂથ-
 શ્ચાત્મ્યુતાનન્દોઽનન્તાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ । અચિન્ત્યાનન્દ આગચ્છ-
 દમોઘાનન્દ આશુ ચ ॥૨૭॥ અરિહન્ત્રાનન્દ આયાદ્રવેન્દ્રાનન્દ આ-
 ત્મનઃ । યૂથેનાનુભવાનન્દ આદિત્યાનન્દ આયયૌ ॥૨૮॥ સ્વયૂથે-
 નાચલાનન્દોઽથાજન્માનન્દ આયયૌ । અશિલાનન્દ આકાશાનન્દ
 આયાત્સમણ્ડલઃ ॥૨૯॥ સ્વયૂથેનાશિલવ્રહ્માણ્ડેશ્વરાનન્દ આગ-
 મત્ । ઐકારાનન્દ આયાચ વીર્યાનન્દઃ સમણ્ડલઃ ॥૩૦॥ વિશ્વરૂ-
 પાનન્દ આયાત્પ્રજ્ઞાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ । પરમાત્માનન્દ આયાદેવા-
 ન્તાનન્દ અયયૌ ॥૩૧॥ વૈકુण્ઠાનન્દયૂથં ચ જ્ઞાનાનન્દસ્ય મણ્ડ-

મંડળની સાથે ત્વરાથી આવ્યા ॥૨૫-૨૦॥ સુખરૂપાનન્દ, વિશ્વનાથાનન્દ,
 પરમસન્તોપાનન્દ, શુદ્ધજ્ઞાનાનન્દ, વિજયાત્માનન્દ, ઘડરીનાથાનન્દ, પરમજ્ઞા-
 નાનન્દ, નિવૃત્ત્યાનન્દ, સદાનન્દ, ત્રિવિક્રમાનન્દ, ચિદાનન્દ, નયાનન્દ, ધ્યાના-
 નન્દ, ભજનાનન્દ અને પરમાનન્દ મુનિ પોતાના મંડળના સાધુઓ સાથે
 વેગથી આવ્યા ॥૨૧-૨૫॥ ગોવિદાનન્દ, શમાનન્દ, સુપ્રાનન્દ, અદ્વૈતાનન્દ,
 અત્મ્યુતાનન્દ, અનન્તાનન્દ, અચિન્ત્યાનન્દ, અમોઘાનન્દ, અરિહન્ત્રાનન્દ, ગવે-
 ન્દ્રાનન્દ, અનુભવાનન્દ, આદિત્યાનન્દ, અચળાનન્દ, અજન્માનન્દ અભિજ્ઞાનન્દ,
 આકાશાનન્દ, અખિલપ્રકાશશ્રવાનન્દ, ઐકારાનન્દ, વીર્યાનન્દ, આ સાધુઓ
 પોતપોતાના ભુથના સાધુઓ સાથે સત્વર આવ્યા ॥૨૬-૩૦॥ વિશ્વરૂપા-
 નન્દ, પ્રજ્ઞાનન્દ, પરમાત્માનન્દ, વેદાંતાનન્દ, વૈકુઠાનન્દ, જ્ઞાનાનન્દ, ભગવદાનન્દ,

લમ્ । આયાદ્ભગવદાનન્દસ્તત્ત્વાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ ॥૩૨॥ નિજઘો
 ધાનન્દ આયાત્સચ્ચિદાનન્દ આયયૌ । મુકુન્દાનન્દ આયાચ્ચ ક્ષમા-
 નન્દઃ સ્વયૂથયુક્ ॥૩૩॥ પુણ્ડરીકાક્ષાનન્દશ્ચ વિધાત્રાનન્દ આયયૌ ।
 અનાદિનિધનાનન્દ ઉત્તમાનન્દ આગમત્ ॥૩૪॥ અગ્રાહ્યાનન્દ
 આયાચ્ચ શાશ્વતાનન્દ આત્મનઃ । યૂથેનાયાદ્યુવાનન્દોઽપ્રમેયાનન્દ
 આયયૌ ॥૩૫॥ પવિત્રાનન્દ આયાચ્ચ સ્થવિષ્ઠાનન્દ આશુ ચ ।
 હૃષીકેશાનન્દ આયાત્પ્રભૂતાનન્દ આયયૌ ॥૩૬॥ સયૂથો નિયમા-
 નન્દો નિર્માનાનન્દ આયયૌ । નિષ્કામાનન્દ આગચ્છત્તિઃસ્વાદા-
 નન્દમણ્ડલમ્ ॥૩૭॥ નિઃશ્લેહાનન્દ આયાચ્ચ કૌશિકાનન્દ આશુ
 ચ । અષ્ટાવક્રાનન્દ આયાદ્યુક્તાનન્દઃ સ્વયૂથયુક્ ॥૩૮॥ જગદીશા-
 નન્દ આયાન્નિજયૂથસમન્વિતઃ । પીતામ્બરાનન્દ આયાત્પૂર્ણાનન્દઃ
 સમણ્ડલઃ ॥૩૯॥ પરમેશ્વરાનન્દશ્ચ દયાનન્દઃ સમણ્ડલઃ । સર્વે-
 શ્વરાનન્દ આયાદીશ્વરાનન્દ આયયૌ ॥૪૦॥ સુરેશ્વરાનન્દ આયા-
 દ્ધર્માનન્દશ્ચ યૂથયુક્ । મુનીશ્વરાનન્દ આયાદ્નૃહર્યાનન્દ આશુ ચ
 ॥૪૧॥ વલભદ્રાનન્દ આયાત્પ્રકાશાનન્દ આત્મનઃ । યૂથેન સિદ્ધા
 નન્દશ્ચ શંકરાનન્દ આયયૌ ॥૪૨॥ વિશ્રામાનન્દ આગચ્છત્કેશ
 વાનન્દમણ્ડલમ્ । કપિલેશ્વરાનન્દશ્ચ સ્વવશાનન્દ આયયૌ ॥૪૩॥

તત્ત્વાનં, નિજઘોધાનંદ, સચ્ચિદાનંદ, મુકુંદાનંદ, ક્ષમાનંદ, પુંડરીકાક્ષા
 નંદ, વિધાત્રાનંદ, અનાદિનિધનાનંદ, ઉત્તમાનંદ, અગ્રાહ્યાનંદ, શાશ્વતાનંદ,
 યુવાનંદ, અપ્રમેયાનંદ, પવિત્રાનંદ, સ્થવિષ્ઠાનંદ, હૃષીકેશાનંદ, પ્રભુતાનંદ,
 નિયમાનંદ, નિર્માનાનંદ, નિષ્કામાનંદ, નિસ્વાદાનંદ, નિશ્લેહાનંદ, કૌશિકા-
 નંદ, અષ્ટાવક્રાનંદ, યુક્તાનંદ, જગદીશાનંદ, પીતામ્બરાનંદ, પૂર્ણાનંદ, પરમે-
 શ્વરાનંદ, દયાનંદ, સર્વેશ્વરાનંદ અને ઇશ્વરાનંદ, આ બધા મુનિઓ પોતપો-
 તાના મંડળના સાધુઓ સાથે એકદમ દુર્ગપુરમાં આવ્યા ॥૩૧-૪૦॥
 સમંડળ સુરેશ્વરાનંદમુનિ, ધર્માનંદમુનિ, મુનીશ્વરાનંદમુનિ અને નૃહર્યાન-
 દમુનિ તત્કાળ આવ્યા. પોતાના મંડળની સાથે બળભદ્રાનંદમુનિ, પ્રકાશા-
 નંદમુનિ, સિદ્ધાનંદમુનિ અને શંકરાનંદમુનિ આવ્યા વિશ્રામાનંદ, કપિલ-

દ્રષ્ટૃપ્રકાશાનન્દશ્ચ સ્વયૂથેન સદ્વાગમત્ । સજ્જનાનન્દ આયાચ્ચ
 માધવાનન્દ આયયૌ ॥૪૪॥ સાહ્ચ્યાનન્દઃ પ્રમાનન્દો ભાસ્કરાનન્દ
 આયયૌ । ક્રપમાનન્દ આગચ્છત્સગુણાનન્દ આશુ ચ ॥૪૫॥ રમે-
 શ્વરાનન્દ આયાઘૃસિંહાનન્દ આગમત્ । નિર્ઘ્વન્દ્યાનન્દ આગચ્છ-
 દ્વિદેહાનન્દ આયયૌ ॥૪૬॥ નિરાલમ્બાનન્દ આયાદ્વિજ્ઞાનાનન્દ
 આયયૌ । નિઃસન્દેહાનન્દ આયાદ્વિશ્વાસાનન્દ આયયૌ ॥૪૭॥
 નિર્વિકારાનન્દ આયાદ્દીપ્તાનન્દઃ સમણ્ડલઃ । નિરપેક્ષાનન્દ
 આયાદેવાનન્દસ્તથાયયૌ ॥૪૮॥ નિરન્દ્યાનન્દ આગચ્છલ્લક્ષ્મણાનન્દ
 આશુ ચ । સત્તાનન્દો નીલકંઠાનન્દસ્તત્રાયૌ દ્રુતમ્ ॥૪૯॥ નિર્મો-
 હાનન્દ આગચ્છબ્રૂધરાનન્દ આયયૌ । યોગાનન્દસ્ય યૂથં ચ મદ્રા-
 નન્દસ્ય મણ્ડલમ્ ॥૫૦॥ અવિનાશાનન્દયૂથમચ્છેદ્યાનન્દમણ્ડ-
 લમ્ । માયાતીતાનન્દયૂથં માનદાનન્દમણ્ડલમ્ ॥૫૧॥ હંસાનન્દઃ
 સમાગચ્છત્પ્રધુસાનન્દ આયયૌ । મંજુકેશાનન્દયૂથં પ્રતોપાનન્દ
 આગમત્ ॥૫૨॥ હરિભજ્જનાનન્દશ્ચ નિર્મલાનન્દમણ્ડલમ્ । હયગ્રી-
 વાનન્દ આયાચ્છાન્તાનન્દશ્ચ યૂથયુક્ ॥૫૩॥ નરોત્તમાનન્દયૂથં
 પ્રશાન્તાનન્દમણ્ડલમ્ । નારાયણાનન્દ આયાદ્ધન્યાનન્દશ્ચ યૂથ-
 યુક્ ॥૫૪॥ સવિદ્યાનન્દ આયાચ્ચ સુજ્ઞાનાનન્દ આયયૌ । ધરણી-

શ્વરાનંદ, રવવશાનંદ, કેશવાનંદ, દ્રષ્ટૃપ્રકાશાનંદ, સજ્જનાનંદ અને માધ-
 વાનંદ મુનિનુ મંડળ આબ્યું સાંખ્યાનંદ, પ્રભાનંદ, ભાસ્કરાનંદ, ક્રપલા-
 નંદ, સગુણાનંદ, રમેશ્વરાનંદ, ટૃસિંહાનંદ, નિર્ઘ્વન્દ્યાનંદ, વિદેહાનંદ નિરાલં-
 બાનંદ, વિજ્ઞાનાનંદ, નિ સંદેહાનંદ, વિશ્વાસાનંદ, નિર્વિકારાનંદ, દીપ્તાનંદ,
 નિરપેક્ષાનંદ, દેવાનંદ, નિરન્દ્યાનંદ, લક્ષ્મણાનંદ, સત્તાનંદ, નીલકંઠાનંદ,
 નિર્મોહાનંદ, બ્રૂધરાનંદ, યોગાનંદ અને ભદ્રાનંદ આ અધા મુનિઓના મંડળો
 દુર્ગનગરમાં તરફણુ આવ્યા ॥૪૯-૫૦॥ અવિનાશાનંદનું મંડળ, અછેદ્યા-
 નંદનું મંડળ, માયાતીતાનંદનું મંડળ અને આનંદાનંદનું મંડળ આવ્યું.
 હંસાનંદ, પ્રધુસાનંદ, મંજુકેશાનંદ, પ્રતોપાનંદ, હરિભજ્જનાનંદ, નિર્મળા-
 નંદ, હયગ્રીવાનંદ, શાંતાનંદ, નરોત્તમાનંદ, પ્રશાંતાનંદ, નારાયણાનંદ,

धरानन्दश्च सत्कर्त्रानन्द आययौ ॥५५॥ सत्येश्वरानन्द आया-
ज्योतिषानन्द आगमत् । प्रबोधानन्द आयाच्च प्रभवानन्दः
समण्डलः ॥५६॥ रामचन्द्रानन्दयूयं सर्वज्ञानन्दमण्डलम् । पद्म-
नाभानन्दयूयं तापसानन्द आययौ ॥५७॥ शून्यातीतानन्दयूयं
तुरीयानन्द आगमत् । स्वस्वरूपानन्दयूयं वामनानन्दमण्डलम्
॥५८॥ जगन्निवासानन्दश्च विवेकानन्द आययौ । अक्षयरूपान-
न्दश्च मङ्गलानन्द आगमत् ॥५९॥ श्वेतद्वीपानन्दयूथमव्ययानन्द-
मण्डलम् । गोलोकेश्वरानन्दश्च सुव्रतानन्द आययौ ॥६०॥ तुरीया-
तीतानन्दश्च ह्यमेदानन्द आगमत् । दृढव्रतानन्द आयाद्विचारा-
नन्द आशु च ॥६१॥ निर्विशेषानन्दयूयं क्षेमानन्दस्य मण्डलम् ।
अनिरुद्धानन्दयूयं जिष्ण्वानन्दश्च यूथयुक् ॥६२॥ मधुसूदनानन्दश्च
विष्ण्वानन्दः समभ्यगात् । अव्ययात्मानन्दयूयं मुक्तिदानन्द
आययौ ॥६३॥ संशितव्रतानन्दश्च वरदानन्द आशु च । ज्ञानव-
ल्लभानन्दश्च सुपर्णानन्द आगमत् ॥६४॥ विश्वाधारानन्दयूयं
दुर्लभानन्दमण्डलम् । घनश्यामानन्दयूयं प्रसादानन्द आगमत्
॥६५॥ दहरानन्द आयाच्चाप्यैश्वर्यान्न्दमण्डलम् । अवदातानन्द-
यूथमलिङ्गानन्दमण्डलम् ॥६६॥ राधाकृष्णानन्दयूयं धर्मात्मान-

सवित्रानन्द, सुज्ञानानन्द, धरणीधरानन्द, सत्कर्त्रानन्द, सत्येश्वरानन्द, ज्योति-
षानन्द, प्रबोधानन्द, प्रभवानन्द, रामचन्द्रानन्द, सर्वज्ञानन्द, पद्मनाभानन्द,
तापसानन्द, शून्यातीतानन्द, तुरीयानन्द, स्वस्वश्रुपानन्द, वामनानन्द, जग-
न्निवासानन्द, विवेकानन्द, अक्षयश्रुपानन्द, भृङ्गणानन्द, श्वेतद्वीपानन्द, अक्ष-
यानन्द, गोलोकेश्वरानन्द, सुव्रतानन्द, आ मुनिश्री पोताना नूयने साधे लघं
सत्वर दुर्गापुरभां आया ॥५१-६०॥ तुरीयातीतानन्द, असेदानन्द, दृढव्रता-
नन्द, विचारानन्द, निर्विशेषानन्द, क्षेमानन्द, अनिरुद्धानन्द, सुव्रतानन्द, मधु-
सूदनानन्द, विष्ण्वानन्द, अव्ययात्मानन्द, मुक्तिदानन्द, संशितव्रतानन्द,
वरदानन्द, ज्ञानवल्लभानन्द, सुपर्णानन्द, विश्वाधारानन्द, दुर्लभानन्द, घनश्या-
मानन्द, प्रसादानन्द, दहरानन्द, ऐश्वर्यानन्द, अवदातानन्द, अलिङ्गानन्द,

नन्दमण्डलम् । आयाद्धरिहयानन्दो प्रजेशानन्दमण्डलम् ॥६७॥
 बालमुकुन्दानन्दश्चोपशमानन्द आययौ । सङ्कर्षणानन्दयूथं
 श्रीधरानन्दमण्डलम् ॥६८॥ जनार्दनानन्दयूथममृतानन्दमण्ड-
 लम् । यशेश्वरानन्दयूथं भूतात्मानन्द आगमत् ॥६९॥ पूतात्मा-
 नन्दयूथं च पुरुषानन्दमण्डलम् । आयात्प्रधानपुरुषेश्वरानन्दः
 समण्डलः ॥७०॥ हिरण्यगर्भानन्दश्च भावनानन्द आययौ । दुरा-
 धर्पानन्द आयात्प्रभवानन्द आशु च ॥७१॥ ईशानानन्द आयाच्च
 भूगर्भानन्द आगमत् । प्राणदानन्द आगच्छत्कृतज्ञानन्द
 आययौ ॥७२॥ संवत्सरानन्दयूथं सुरेशानन्दमण्डलम् । त्रिगुणा-
 तीतानन्दश्च बुद्धानन्दस्तथाययौ ॥७३॥ वृषाकप्यानन्दयूथं वस्वा-
 नन्दस्य मण्डलम् । वृषकर्मानन्द आयात्समात्मानन्द आगमत्
 ॥७४॥ सहस्रशीर्षानन्दश्च सर्वगानन्द आययौ । सर्वविदानन्दयूथं
 सामगानन्द आगमत् ॥७५॥ विश्वक्सेनानन्दयूथं वेदानन्दस्य
 मण्डलम् । धर्माध्यक्षानन्द आयाद्वेदाङ्गानन्द आययौ ॥७६॥
 लोकाध्यक्षानन्दयूथं भ्राजिष्ण्वानन्दमण्डलम् । चतुर्व्यूहानन्दयूथं
 सहिष्ण्वानन्द आगमत् ॥७७॥ चतुरात्मानन्द आयादनघानन्द
 आययौ । चतुर्भुजानन्दयूथं विजयानन्द आगमत् ॥७८॥ ऊर्जि-

राधाकृष्णानन्द, धर्मात्मानन्द, हरिहयानन्द, प्रजेशानन्द, बालमुकुन्दानन्द, उप-
 शमानन्द, संकर्षणानन्द, श्रीधरानन्द, जनार्दनानन्द, अमृतानन्द, यशेश्वरान-
 नन्द, भूमात्मानन्द, पूतात्मानन्द, पुरुषानन्द, प्रधानपुरुषेश्वरानन्द, आ-
 मुनिगो समंउण सत्वर आभ्या ॥६९-७०॥ हिरण्यगर्भानन्द, भाव-
 नानन्द, दुराधर्पानन्द, प्रभवानन्द, धृशानानन्द, भूगर्भानन्द, प्राणदा-
 नन्द, कृतज्ञानन्द, संवत्सरानन्द, सुरेशानन्द, त्रिगुणातीतानन्द, बुद्धानन्द,
 वृषाकप्यानन्द, वस्वानन्द, वृषकर्मानन्द, समात्मानन्द, सहस्रशीर्षानन्द,
 सर्वगानन्द, सर्वविदानन्द, सामगानन्द, विश्वक्सेनानन्द, वेदानन्द, धर्मा-
 ध्यक्षानन्द, वेदाङ्गानन्द, लोकाध्यक्षानन्द, भ्राजिष्ण्वानन्द, चतुर्व्यूहानन्द,
 सहिष्ण्वानन्द, चतुरात्मानन्द, अनघानन्द, चतुर्भुजानन्द, विजयानन्द,

तानन्दयूथं च कारणानन्दमण्डलम् । उपेन्द्रानन्द आयाच्च धृता-
त्मानन्द आययौ ॥७९॥ अतीन्द्रियानन्द आयात्सत्त्वस्थानन्द
आगमत् । महावीर्यानन्दयूथं तत्राऽऽगच्छच्च सत्वरम् ॥८०॥
अयोनिजानन्द आयात्सात्त्वतानन्द आशु च । महोत्साहानन्द-
यूथं विश्रुतानन्दमण्डलम् ॥८१॥ अनिर्देश्यानन्दयूथं निमेषानन्द-
मण्डलम् । महेष्वासानन्दयूथमुदारानन्द आययौ ॥८२॥ महा-
शक्त्यानन्दयूथं विश्वानन्दस्तथागमत् । दुर्मर्षणानन्द आयाद्धा-
मानन्दः स्वयूथयुक् ॥८३॥ गुरुत्तमानन्दयूथं भूपणानन्दमण्ड-
लम् । सहस्राक्षानन्दयूथमनिलानन्द आययौ ॥८४॥ तत्राययौ
सत्यपराक्रमानन्दस्य मण्डलम् । निवृत्तात्मानन्द आयात्संवृता
नन्दमण्डलम् ॥८५॥ सत्कृतातन्दयूथं चासंख्येयानन्दमण्डलम् ।
विशिष्टानन्दयूथं च सिद्धार्थानन्दमण्डलम् ॥८६॥ सिद्धसङ्कल्पा-
नन्दश्च सिद्धिदानन्द आययौ । वर्धनानन्द आगच्छद्विविक्ता-
नन्द आशु च ॥८७॥ श्रुतिसागरानन्दश्च महेन्द्रानन्द आगमत् ।
बृहद्रूपानन्द आयाद्वसुदानन्द आशु च ॥८८॥ जगन्नाथानन्द-
यूथं सन्यासानन्दमण्डलम् । प्रकाशात्मानन्दयूथं प्रतापानन्द
आययौ ॥८९॥ अव्यक्तरूपानन्दश्च पावनानन्द आययौ । तथाऽ-

जिह्वानन्द, कारणानन्द, उपेन्द्रानन्द, धृतात्मानन्द, अतीन्द्रियानन्द, सत्त्व-
स्थानन्द, महावीर्यानन्द, आ मुनिशो पौतपोताना नूथनी साधे सत्वर
दुर्गेनगरभां आन्या ॥७९-८०॥ अयोनिजानन्द, सात्त्वतानन्द, महोत्सा-
हानन्द, विश्रुतानन्द, अनिर्देश्यानन्द, निमेषानन्द, महेष्वासानन्द, उदारानन्द,
महाशक्त्यानन्द, विश्वानन्द, दुर्मर्षणानन्द, धामानन्द, गुरुत्तमानन्द, भूप-
णानन्द, सहस्राक्षानन्द, अनिलानन्द, सत्यपराक्रमानन्द, निवृत्तात्मानन्द,
संवृत्तानन्द, सत्कृतातानन्द, असंख्येयानन्द, विशिष्टानन्द, सिद्धार्थानन्द, सिद्ध-
सङ्कल्पानन्द, सिद्धिदानन्द, वर्धनानन्द, विविक्कानन्द, श्रुतिसागरानन्द, महे-
न्द्रानन्द, बृहद्रूपानन्द, वसुदानन्द, जगन्नाथानन्द, सन्यासानन्द, प्रकाशा-
त्मानन्द, प्रतापानन्द, अव्यक्तरूपानन्द, पावनानन्द, अनंतशुद्धानन्द, क्रोधदा.

नन्तजिदानन्दः क्रोधहानन्द आगमत् ॥९०॥ रामानुजानन्दयूथं
 प्रथितानन्दमण्डलम् । आयादशोकानन्दश्च सयूथस्तत्र सत्त्वं
 रम् ॥९१॥ दामोदरानन्द आयादकामानन्दमण्डलम् । अनुकूलान-
 नन्दयूथमतुलानन्द आययौ ॥९२॥ आदिदेवानन्दयूथं श्रीगर्भा-
 नन्दमण्डलम् । महाभागानन्द आयाद्विष्णुणानन्द आगमत्
 ॥९३॥ व्यवसायानन्द आयात्सन्तोषानन्द आययौ । नन्दानन्दः
 स्थिरानन्दो विरामानन्द आगमत् ॥९४॥ निर्मत्सरानन्द आया-
 च्छत्रुघ्नानन्दमण्डलम् । सुदर्शनानन्दयूथं विशालानन्द आययौ
 ॥९५॥ परमेश्वरानन्द आयादक्षानन्दश्च यूथयुक् । धर्मयूपान-
 न्दयूथमिज्यानन्दस्य मण्डलम् ॥९६॥ महामखानन्दयूथं विमुक्ता-
 नन्दमण्डलम् । सुमुखानन्द आयाश्च सूक्ष्मानन्दश्च यूथयुक्
 ॥९७॥ जितक्रोधानन्द आयाद्ब्रह्मण्यानन्दमण्डलम् । मनोहरा-
 नन्दयूथं दर्पहानन्द आययौ ॥९८॥ भक्तवत्सलानन्दश्च शुभाङ्गा-
 नन्द आगमत् । छानगम्यानन्द आयाच्छान्तिदानन्द आययौ
 ॥९९॥ पुरातनानन्दयूथं सत्कीर्त्यानन्द आगमत् । सत्यसन्धा-
 नन्द आयाद्विशोकानन्द आययौ ॥१००॥ प्रमोदनानन्द आयात्त-
 न्दनानन्द आशु च । सत्यधर्मानन्द आयात् सद्गत्यानन्द आययौ

नंद, आ मुनिनतो पोतपोताना भंडने लधने दुर्गपुरमा नलदी आया
 ॥८९-९०॥ रामानुजनंद, प्रथितानंद, अशोकानंद, दामोदरानंद, अकामा-
 नंद, अनुकूलानंद, अतुलानंद, आदिदेवानंद, श्रीगर्भानंद, महाभागानंद,
 निर्वाणानंद, व्यवसायानंद, संतोषानंद, नंदानंद, स्थिरानंद, विरामानंद,
 निर्मत्सरानंद, शत्रुघ्नानंद, सुदर्शनानंद, विशालानंद, परमेश्वरानंद, दक्षानंद,
 धर्मयूपानंद, धन्यानंद, महाभगवानंद, विमुक्तानंद, सुमुखानंद, सूक्ष्मा-
 नंद, जितक्रोधानंद, ब्रह्मण्यानंद, मनोहरानंद, दर्पहानंद, भक्तवत्सलानंद,
 शुभांगानंद, शानगम्यानंद, शांतिदानंद, पुरातनानंद, सत्कीर्त्यानंद, सत्य-
 सन्धानंद, विशोकानंद, आ साधुओ समंडण सत्वर आया ॥८९-१००॥
 प्रमोदनानंद, नंदनानंद, सत्यधर्मानंद, सद्गत्यानंद, गदाधरानंद, पुण्या-

॥१०१॥ गदाधरानन्दयूथं पुण्यानन्दः स्वयूथयुक् । आयाच्चक्र-
धरानन्दो दुर्जयानन्दमण्डलम् ॥१०२॥ सनातनानन्दयूथं कुमु-
दानन्द आगमत् । तूर्णं तत्राऽऽगमच्छिन्नसंशयानन्दमण्डलम्
॥१०३॥ विशुद्धात्मानन्दयूथमक्षोभ्यानन्दमण्डलम् । त्रिलोकेशा-
नन्द आयात्सुलभानन्द आशु च ॥१०४॥ त्रिलोकात्मानन्द आया-
द्योगीशानन्द आगमत् । आदित्यवर्णानन्दश्च विशुद्धानन्द
आययौ ॥१०५॥ धनञ्जयानन्दयूथं शुद्धानन्दश्च यूथयुक् । पुण्य-
कीर्त्यानन्द आयात्सुनेत्रानन्द आययौ ॥१०६॥ भूतावासानन्द-
यूथं सद्भृत्यानन्दमण्डलम् । शुद्धात्मानन्दयूथं च विद्यानन्दस्तथा-
ययौ ॥१०७॥ दिव्यमूर्त्यानन्द आयाच्छरण्यानन्द आशु च ।
लोकनाथानन्द आयात्साक्ष्यानन्दश्च सत्वरम् ॥१०८॥ महाकर्मा-
नन्दयूथं सुहृदानन्दमण्डलम् । चतुर्वेदानन्दयूथं सर्वानन्दस्तथा-
गमत् ॥१०९॥ तथेश्वरेश्वरानन्द उद्भवानन्द आययौ । महाभूता-
नन्दयूथं तत्रागच्छच्च सत्वरम् ॥११०॥ आनन्दानन्दयूथं च यज्ञा-
नन्दस्य मण्डलम् । तत्राऽऽगच्छच्च परमप्रकाशानन्दमण्डलम्
॥१११॥ योगेश्वरानन्द आयाद्धर्यानन्दश्च यूथयुक् । विश्वचैत-
न्यानन्दश्च क्षेत्रज्ञानन्द आययौ ॥११२॥ तद्रूपानन्द आगच्छत्स-
त्यानन्दस्य मण्डलम् । अखण्डानन्दयूथं च चैतन्यानन्दमण्डलम्

नन्द, अक्षधरानन्द, दुर्जयानन्द, सनातनानन्द, कुमुदानन्द, छिन्नसंशयानन्द,
विशुद्धात्मानन्द, अक्षोभ्यानन्द, त्रिलोकेशानन्द, सुलभानन्द, त्रिलोकात्मानन्द,
योगीशानन्द, आदित्यवर्णानन्द, विशुद्धानन्द, धनञ्जयानन्द, शुद्धानन्द, पुण्य-
कीर्त्यानन्द, सुनेत्रानन्द, भूतावासानन्द, सद्भृत्यानन्द, शुद्धात्मानन्द, विद्या-
नन्द, दिव्यमूर्त्यानन्द, शरण्यानन्द, लोकनाथानन्द, साक्ष्यानन्द, महाकर्मानन्द,
सुहृदानन्द, चतुर्वेदानन्द, सर्वानन्द, धृतिश्वरानन्द, उद्भवानन्द, महाभू-
तानन्द, आ मुनिगो पोतपोताना मंडणना मुनिगो साथे उतावणा दुर्गपु-
रमां आन्या ॥१०१-११०॥ आनन्दानन्द, यज्ञानन्द, परमप्रकाशानन्द, योगे-
श्वरानन्द, धर्यानन्द, विश्वचैतन्यानन्द, क्षेत्रज्ञानन्द, तद्रूपानन्द, सत्यानन्द,

॥૧૧૩॥ શ્રીનિવાસાનન્દ આયાત્સદ્ધર્માનન્દ આશુ ચ । તથા
 મકેશ્વરાનન્દ ઈશાનન્દચ્ચ યૂથયુક્ ॥૧૧૪॥ રાસેશ્વરાનન્દયૂથં
 ભાવાનન્દસ્ય મण्डलम् । હિરણ્મયાનન્દયૂથં ભૂમાનન્દસ્તયાયયૌ
 ॥૧૧૫॥ एवं ते मुनयः सर्वे स्वस्वयूथसमन्विताः । अन्ये च
 पुरुषा योषा आययुर्दुर्गपत्तनम् ॥૧૧૬॥ શકુનાનતિમદ્ગલાવહાં
 સ્તેર્વદુશો વર્તમેનિ ભૂપ ! જાયમાનાન્ । પ્રસમીક્ષ્ય હરીક્ષણક્ષણ-
 સ્વાન્ શટિતિ પ્રાપ્ત ઇતિ સ્ત મન્યતે વૈ ॥૧૧૭॥ ઇતિ શ્રીસાત્તક્ષિજીવને
 નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે અષ્ટકૂટોત્સવે મુનિમણ્ડલાગમનનામા
 સપ્તમોઽધ્યાય ॥૭॥

સુમત ઉવાચ—બ્રાહ્મે મુહૂર્ત ઉત્થાય ભગવાનથ સર્વદક્ । કૃત્વા

અખડાનદ, ચૈતન્યાનદ, શ્રીનિવાસાનદ, સદ્ધર્માનદ, લક્તેશ્વરાનદ,
 ઈશાનદ, રાસેશ્વરાનદ, ભાવાનદ, હિરણ્મયાનદ, ભૂમાનદ, આ મુનિઓ
 મડળ સહિત સત્વર દુર્ગપુરમાં આવ્યા ॥૧૧૧-૧૧૫॥ આ પ્રકારે પોત
 પોતાના મડળે સહિત આ સમસ્ત કૃપાનદાદિ (૪૨૬) મુનિઓ દુર્ગપુ-
 રમાં ઝડપથી આવ્યા (પૂર્વોક્ત મુનિઓને સમાન નામ છે માટે અહીં
 ‘વર્ણિઓ સમઝળ આવ્યા’ એમ નથી કહ્યું તથાપિ તેઓ પણ આવ્યા
 એમ જણી લેવું) બીજા નરનારી હરિલાલ્લો પણ દુર્ગપત્તનમાં આવ્યા
 ॥૧૧૬॥ હે ભૂપ ! આ બધા લક્ષ્મણનો માર્ગમાં થતા અતિ મગળકારી
 અનેકવિધ શકુનોને જોઇને, પોતાને અતીષ્ઠ ભગવદ્દર્શનનો અવસર અતિ
 નજીકમાં પ્રાપ્ત થયો છે એમ માનવા લાગ્યા એમને દર્શન થતી અન્ય
 અભિલાષિત હૃદય નહિ ॥૧૧૭॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને તૃતીય-
 પ્રકરણે અષ્ટકૂટોત્સવે મુનિમંડલાગમનનામા સપ્તમોઽધ્યાયઃ ॥૭॥

૧અધ્યાય ૮ મો.

સુમતઃકપિ કહેછે—હે રાજા ! ત્યારપછી સર્વદર્શી ભગવાન બ્રાહ્મ

૧ આ અધ્યાયમાં આવેલા મુનિમડળોને સાતજીને, પરમ પ્રેમથી ભગવાને
 કરેલ તેમની સન્મુખ ગમન અને તેમના દર્શનનો મહા આનંદ વર્ણવ્યો છે

શૌચવિધિં જ્ઞાત્વા નિત્યકર્મ સમાચરત્ ॥૧॥ સ્વપીઠેઽથ વહિર્વેદ્યાં
 સ્વાસ્તૃતે નિજપાર્પદૈઃ । ઉપાવિશત્સ્વભક્તાનાં નયનાનન્દવર્ધન'
 ॥૨॥ ત્યાગિભિર્ગૃહિભિશ્ચાસૌ પ્રણતશ્ચ પદાતિભિઃ । યોપાભિશ્ચ
 દધૌ હસ્તે કૃષ્ણસરણમાલિકામ્ ॥૩॥ કૃતનિત્યવિધિસ્તાવનૃ-
 પતિઃ સમુપેત્ય તમ્ । ચન્દનાક્ષતપુષ્પાદૈરુપચારૈઃ પુષ્પજ હ ॥૪॥
 વર્ણિરાટ્ પાર્શ્વસંસ્પૃશ્તં ગૃહીતસિતચામરઃ । મુકુન્દો વીજયા-
 માસ વ્યજનેન સ ચોત્તમઃ ॥૫॥ માલિકઃ સ્યવિરો વાઙ્મ્યા હર
 નાથ ઉપેત્ય તમ્ । ધારયમાસ ભક્ત્યૈવ પૌષ્પાન્દારાંશ્ચ શેષ-
 રાન્ ॥૬॥ તાવત્ત્રાગમત્તૂર્ણ લલિતાપ્રેપિતા રત્તિઃ । વાસ.પોટ

મુદર્તમા ઉઠીને, લોકોને ધર્મમર્યાદા શિખવવા સાડ શૌચવિધિ કરી સ્નાન
 કરી, સંધ્યાવદનાદિ નિત્યકર્મ યથાવિધિ કરવા લાગ્યા ॥૧॥ તે પછી લગ
 વાન્ ઉત્તમ નૃપના આગણુમા રહેલા નિખતરૂની નીચે રહેલી વેદિકા ઉપર
 રતનજી આદિક પોતાના પાર્પદોએ સ્થાપન કરેલા, શુભાસ્તરણથી સારી
 રીતે બિછાવેલા ઢોલીયા ઉપર લક્ષ્મણનોના નેત્રોને પોતાના દર્શનદાનથી
 આનંદ આપતા થકા વિરાજમાન થયા ॥૨॥ વિરાજેલા લગવાનને સમસ્ત
 લક્ષ્મ ત્યાગિજનો, ગૃહસ્થજનો, પાર્પદજનો અને સ્ત્રીજનોએ પરમ પ્રેમથી
 પ્રણામ કર્યા તે પછી લગવાને ઇષ્ટદેવપણે માનેલા શ્રીકૃષ્ણનું સ્મરણ
 કરવા તુણસીની જપમાળા જમણા કરકમળમા ધારણ કરી ॥૩॥ આવા
 અવસરમા ઉત્તમ લક્ષ્મ ઉત્તમ ભૂપતિએ નિત્યવિધિ કરી પરવારીને, લગ
 વાન પાસે આવીને, ચંદન અક્ષત પુષ્પ આદિક ઉપચારોવડે તેમની ઉત્તમ
 પૂજા કરી ॥૪॥ વર્ણિરાજ મુકુન્દાનંદજી સ્વેત આમર હાથમા લઈ સમીપે
 ઉભા રહીને, લગવાન ઉપર આમર કરવા લાગ્યા અને ઉત્તમ રાત્ર વીર-
 ણુના વીજણાવડે મદમદ વાયુ નાંખવા લાગ્યા ॥૫॥ આજ અવસરે
 હરનાથ નામનો વૃદ્ધ માળી લક્ષ્મીવાડી થકી પુષ્પના હારો તથા તોરાઓ
 તત્કાળ લાવીને લક્ષ્મી લગવાનને ધારણ કરાવી ગયો ॥૬॥ આજ અવ
 સરમા લલિતાએ મોકલેલી રત્તિ નામની કોઈ હરિભક્ત સ્ત્રી નવીન વસ્ત્રોની
 પોટથીને વસ્ત્રથી ઢાકીને કક્ષ (જગલમા) ઘાલીને લગવાનની સમીપે

લિકાં કક્ષે દધાનાઽઽચ્છાદ્ય ઘાસસા ॥૭॥ પ્રણમ્ય દૂરે તિષ્ઠન્તીં
 તામવેક્ષ્ય હરિર્હસન્ । કિમેતદસ્તીત્યપ્રાક્ષીત્તદિક્ષિતવિદીશ્વર ॥૮॥
 સોમાઘાઃ પ્રાહુરનયા નૂતનાન્યંશુકાનિ તે । ધનત્રયોદશીત્ય
 ઘાઽઽનીતાનિ સ્વીકુર્ય પ્રભો ! ॥૯॥ તાનાહ સોઽય તુ દિને
 કૃષ્ણભૂષામૃજોત્સવ* । ક્રિયતાં નૂતવાસાંસિ ધાસ્યેઽહં પ્રતિપ
 દિને ॥૧૦॥ દ્વત્થં વદત્યેવ હરૌ મુનીંસ્તાન્ ક્રોશાર્ઘ્યદૂરે પથિ વીક્ષ્ય
 યોધ* । ડપાગતાન્ ગોપ ડપેત્ય દુર્ગે દૌવારિક તત્ત્વરિતં જગાદ
 ॥૧૧॥ ક્ષાત્વા ડ્રજઞચ્યુતસન્નિધાન્ કૃતોર્ધ્વપુણ્ડ્રો જલપાત્રહસ્ત ।
 શુધ્રાવ મુન્યાગમતં તદૈવ સસમ્ભ્રમં તન્મયરામભટ્ટ* ॥૧૨॥ અથ
 તત્કાળ આવીને દૂરથીજ પ્રણામ કરી ઉભી રહી ભગવાન તો આ રતિને
 જોઈને તેના હૃદયગત અભિપ્રાયને પરમેશ્વરપણાથી જાણીને કિંચિત્ હસતા થકા
 ‘આ વસ્ત્રથી ઢાકીને આણેલું શું છે ?’ એમ પુછવા લાગ્યા ॥૭-૮॥
 લજ્જાથી નહિ બેલતી રતિનો અભિપ્રાય જાણીને સોમવર્માપ્રમુખ પાર્વદો
 શ્રીહરિ પ્રત્યે બોલ્યા કે-હે પ્રભો ! લલિતાએ મોકલેલી આ રતિએ નવીન
 વસ્ત્રો ‘આજ ધનત્રયોદશીનો નવીન દિવસ છે એમ જાણીને આપને
 ધારવા માટે આપ્યા છે, તો આપ અગીકાર કરીને લક્ષ્મીનોરથને કૃતાર્થ
 કરો ॥૬॥ ભગવાનતો પાર્વદો પ્રત્યે ‘આ નવીન વસ્ત્રો પડવાને દિવસે અમો
 ધારણુ કરીશુ પ્રથમ આજ તો ભગવાનના જે આભૂષણો છે તેને ધોવાનો
 મહોત્સવ કરો’ એમ બોલ્યા ॥૧૦॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે અહીં ભગ
 વાન્ કહેછે, એટલાકમા અર્ધો ગાઉ દૂર માર્ગમા આવતા મુનિઓને જોઈને
 યોધ નામના ગોષે (આહીર લક્ષ્મી) ઉત્તમ રાજના દરબારમા આવીને તે
 વાત દ્વારપાળને ત્વરાથી નિવેદન કરી ॥૧૧॥ દ્વારપાળને જોધા લક્ષ્મી વાત
 નિવેદન કરી એજ સમયે ઉન્મત્તગામા સ્નાન કરી લલાટાદિકમા સચ્ચક્ર
 ઔર્ધ્વપુરુ તિલકને ધારી, જળપૂર્ણ પાત્રને હાથમા ઝાલીને, વૃદ્ધ વયને
 લીધે વસ્ત્રથી દૃઢ કટિપ્રદેશ જેમણે બાધ્યો છે અને ભગવાનની સમીપે
 આવતા એવા મયારામ લક્ષ્મી મુનિઓનુ આગમન વૃત્તાંત સાલણીને વેગથી
 સમ્રમપૂર્વક દોરતા, માટેજ માર્ગમા જેમતેમ લથડીયા ખાતા અને

દ્રવન્પ્રસ્થલદક્ષિરાશુ સમુચ્ચસન્વદ્ધકટિઃ સહાસઃ । વદ્ધાઙ્ગલિઃ
 પ્રાહ હરિં સમેત્ય સ ચિન્તયન્તં હૃદિ તત્તદેવ ॥૧૩॥ પ્રમો!
 મુનીનામુપશલ્ય एव वृन्दानि सङ्गा अपि गौर्जराद्याः । समा-
 गताः सन्ति महोत्सवोऽद्य त्वद्दर्शनेनास्तु तदीक्षणानाम् ॥૧૪॥
 શ્રુત્વા સ્વપ્રક્તનિચયાગમનસ્ય વાર્તામુત્ફુલ્લવક્ત્રનયનામ્બુરુહોઽ-
 તિહર્ષાત્ । પ્રત્યુદ્ગમોત્સુકમનાઃ સહસોદતિષ્ઠત્પીઠોત્તમાન્નિજજ-
 નપ્રિયઋન્મુનીશઃ ॥૧૫॥ તાવદ્ધયં ચપલચારિણમાનિનાય ભૂપા-
 શ્યા ભૃગુજિદાશુ પુરોઽચ્યુતસ્ય । પ્રાવારશુભ્રપટવદ્ધકટિઃ સ્વયં

વેગથી ચાલવાના પરિશ્રમથી બહુ ઉચ્છ્વાસ લેતા અને ભગવાનને પ્રિય
 વચન નિવેદન કરવાનો અવસર મળવાથી ઉપજેલા બહુ હર્ષથી હસતા
 થકા ભગવાનની પાસે જઈને બે હાથ બેડીને, મનમાં મુનિજનોના આગ-
 મનને જ ચિંતન કરતા તે ભગવાનને મુનિઓનું આવવાનું વૃત્તાંત જલદી
 નિવેદન કરવા લાગ્યા ॥૧૨-૧૩॥ હે પ્રભો ! મુનિઓનાં મંડળો અને ગુજ-
 રાત આદિક દેશના હરિભક્તસંઘો પણ આ નગરના સીમાકામાં જ આવી
 પહોંચ્યા છે. તેઓને હમણાં જ આપણા ચરણારવિંદનાં દર્શનથી મહાન
 નેત્રોત્સવ થાઓ, એમ બોલ્યા ॥૧૪॥ હે રાજન ! પોતાના પ્રિય ભક્ત-
 જનોની આવવાની વાર્તા મયારામના મુખથી સાંભળીને, હર્ષાતિશયથી
 પ્રકુલિત નેત્રકમળવાળા અને મુનિઓને અભિમુખ જવામાં સમુત્સુક
 મનવાળા થઈને પોતાના સર્વોત્તમ સિંહાસનથી એકદમ ઉઠ્યા. કારણ કે
 આ ભગવાન નિજજનોનું પ્રિય કરનારા છે-જે કોઈ નિષ્કપટ પ્રેમવિશે-
 પથી પોતાના જ એક સમાશ્રયવાળા છે તેઓનું જે પ્રિય કરવું તે થકી
 આ ભગવાનને બીજું કંઈ પ્રિય નથી, માટે ભક્તોનું તે તે પ્રિયને કરનારા
 છે. ભક્તોને પ્રિય તો ભગવાનનો સંસ્થેષ જ છે, તો ભગવાનને પ્રિય
 પણ ભક્તનો સંસ્થેષ જ છે, માટે ભગવાન એકદમ આસનમાથી ઉઠ્યા.
 વળી ભગવાન મુનિઓના ધર્શ છે, તો મુનિઓનું પ્રિય કરવામાં પોતે જ
 પ્રવર્તે છે ॥૧૫॥ ભગવાન ઉઠ્યા એ જ સમયે તેમના આશયને જાણ-
 નારા ઉત્તમ નૃપતિએ પ્રેરેલા ભૃગુજી નામના પાર્ષદે ચપળ ચાલ

તં સોઽધ્યારુરોદ્ધ દ્વટિતિ મુતિલાઘવેન ॥૧૬॥ ઘટ્નાપકર્ષણનિ-
 ર્દ્વજઘ્નેન તેન સ્ત્રીયામ્રપાર્શ્વગસમીક્ષકલોકસદ્ધાત્ । તત્પત્તના-
 ત્કરવિદૂરિતમાર્ગલોકો ભૂરિત્વરોઽપિ જ્ઞાનકૈઃ કિલ નિર્યયૌ સઃ
 ॥૧૭॥ શીઘ્રોપચન્ધશિથિલત્વચલાયમાનપર્યાણતૂર્ણગતિવાજિવ-
 રાધિરુઢાઃ । સોમાદયસ્તમનુજગ્મુચ્ચદાત્તક્રુન્તાઃ પદ્માશ્ચ તાનનુચ
 યુસ્તરવારિદ્ધસ્તાઃ ॥૧૮॥ સહસ્રશોઽન્યેઽપિ નરાશ્ચ નાર્યસ્તાનન્વ-

વાળો અનુત્તમ અશ્વ ભગવાન પાસે જલદી લાવીને ઉભો રાખ્યો
 એટલે સ્વયં ભગવાન શ્વેત ઉત્તરીય વસ્ત્રથી દૃઢ ક્રેલ્ય બાધીને લાઘ
 વતાથી હૃદયો ભારીને ઝટ તે અશ્વ ઉપર વિરાજમાન થયા ॥૧૬॥ ભગ-
 વાનને પોતાના અનન્ય ભક્તજનોના દર્શનનો ત્વરાતિશય મહાન હતો અને
 તેને અનુકૂળ અશ્વનો પણ વેગાતિશય મહાન હતો. અથાપિ અશ્વ ઉપર
 બેસીને પોતાના ભવન થકી નિકળેલા આ ભગવાનના અસાધારણ દિવ્ય
 શોભાવિશેષને જોવાની ઉત્કંઠાને લીધે ચોમેરથી અભિમુખ આવેલા પુર-
 વાસી જનોએ જવાનો રસ્તો રોકી દેવાથી આ ભગવાને પોતાના હૃદયત-
 ળમાંજ તે ત્વરાતિશય (ભક્તજનોના દર્શનનો) રોકી રાખ્યો અને
 અશ્વનો જે સ્વાભાવિક વેગાતિશય હતો તે પણ તેની લગામને ‘મદગતિ
 થાય’ એમ ખેંચવાવડે રોકી રાખ્યો એરીતે લગામને ખેંચી રાખવાવડે
 રોકી દીધો છે વેગ જેનો એવા અશ્વે કરીને, રૂમાલ ધારી રહેલા પોતાના
 હાથની સસાથી માર્ગમા રહેલા લોકોને જેમતેમ કરી દૂર કરીને, પોતાના
 દર્શનની ઉત્કંઠાથી આગળ અને જે પડખાગા આવી ઉભેલા જનસથોની
 ભારે ભીડવાળા તે દુર્ગપત્તન થકી ધીમે ધીમે બહાર નિકળ્યા ॥૧૭॥
 ભગવાનની પાછળ જવાની તીવ્ર ત્વરાથી કરીને જેમતેમ બાંધેલાં હોવાથી
 શિથિલ થતા આમતેમ ખસી જતાં છે પલાણુ જેમના અને સ્વભાવથી
 વેગવાળી ચાલવાળા, પોતપોતાના ઉત્તમ અશ્વ ઉપર બેસીને સોમવર્મા
 આદિક અશ્વારો હાથમા જ્યાં ભાલા બરછીઓ લઈને ભગવાનની પાછળ
 ગયા રતનજી લૂગુજી આદિક પદાતિઓ હસ્તમા તરવારો લઈને તે અશ્વા-
 રોની પાછળ ગયા ॥૧૮॥ તે સમયે બીજા પણ બહુ નરનારી જનો સમસ્ત

યુસ્ત્યક્તસમસ્તકૃત્યાઃ । હરિશ્ચ પુર્યાં વહિરેત્ય પાણિસ્પર્શન
સોઽદ્રાવયદાશુ વાહમ્ ॥૧૯॥ દૂરે ગતં તં સહસાવલોક્ય તેઽપ્ય-
શ્વચારાઃ પદધાવિતાશ્વાઃ । અન્વદ્રવંસ્તાનનુ ભક્તસન્નાઃ સર્વેઽપ્ય-
ધાવન્હરિમીક્ષમાણાઃ ॥૨૦॥ ડગ્ગચ્છન્તિ ધરાતલાત્કિમુ દિવં કિં
વામ્બરાદ્ભૂતલં હંસાઃ સન્નિપતન્તિ કિષ્કુ ગચ્છાઃ કિં મૂર્તિમન્તો-
ઽનિલાઃ । ઇત્યાશ્ચર્યવશાત્સમીક્ષકજનૈસ્તે તર્ક્યમાણા મુનીન્
ગીતધ્વાનનિનાદિતાઃ સિલદિશશ્ચૈશ્વન્ત નારીર્નરાન્ ॥૨૧॥ તેઽપ્યેકં
મુનયો મનોજવહ્યારૂઢં તમક્ષિપ્રિયં દૂરાદ્રીક્ષ્ય ચ લક્ષણૈર્હરિ-

ગૃહકાર્યોને ત્યાગ કરીને, પાળાઓની પાછળ ગયા. તે પછી બહુ જન-
સંઘની ભીડવાળા નગર થકી બહાર આવીને ભગવાને પોતાના અશ્વને
પેનીના સ્પર્શમાત્રથી વેગથી દોડાવ્યો ; (આ અશ્વ પેનીના સ્પર્શમાત્રથી
દોડે છે, જેથી અશ્વનો ભતિથી ઉત્કર્ષ જણાય છે) ॥૧૯॥ ઘણાં બહુ
દૂર પ્રદેશમાં પધારેલા ભગવાનને ભાળીને સોમવર્મા આદિક અશ્વવારો
પણ પોતપોતાના અશ્વોને પાદપ્રહારવડે વેગથી દોડાવતા થકા ભગવાનની
પાછળ દોડ્યા. બીજા પગપાળા ભક્તસંઘોપણ ભગવાનને દૂરથી દેખીને
પોતપોતાના વેગને અનુસારે અશ્વારોની પાછળ દોડ્યા ॥૨૦॥ આ અશ્વ-
વારો વેગથી દોડતા અશ્વોની ચાલની વિચિત્રતાને લીધે (કુદી કુદીને
દોડવાના સમયે) ભૂતળથકી સ્વર્ગ પ્રત્યે ઉડીને ભય છે કે શું ? અથવા
હંસપક્ષિઓ સ્વર્ગલોક થકી ભૂલોકમાં ઉતરી આવે છે કે શું ? એમ ઉત્પ્રેક્ષા
કર્યા થકા અને (એકજ વેગથી સરખી ગતિએ દોડવાના સમયે) આ
ગરુડો હશે કે શું ? અથવા મૂર્તિમાન વાયુઓ હશે કે શું ? એમ આશ્ચર્ય-
વશાત્ જોનારા જનોએ ઉત્પ્રેક્ષા (તર્ક) કર્યા થકા, પ્રહર્ષભર પરિપૂર્ણ
મુનિઓને તથા ગીતાદિકના દીર્ઘ ધ્વનિથી સમગ્ર દિશાઓને ગતવી મુકતા
ભક્તજન નરનારીઓને આગળ જોવા લાગ્યા ॥૨૧॥ આ મુનિઓ પણ મન
સમાન વેગવાળા અશ્વ ઉપર વિરાજમાન થઈને આવતા, અશ્વગતિના
વેગથી ઉછળતા પાઘમાં તોરાઓ જોના છે, નેત્રોને પ્રિય એવા એકાકી
ભગવાનને દૂરથી દેખીને આકૃતિનો સન્નિવેશ (ગોઠવણ) તથા ઉછળતા તોરા

રસૌ વેગોચ્છલચ્છેરારઃ । इत्यात्मन्यनुमाय हृष्टतनवस्तत्पृष्ठा-
 वद्धयारूढान्वीक्ष्य तु सत्वरं सहजनैस्तं दुद्रुवुयूथशः ॥२२॥
 સન્તપ્તા વનવદ્ધિનેવ કરિણો ગજાપ્રવાહં હિમં દૂરાદ્રીક્ષ્ય તમુદ્ર-
 વન્તિ ચ યથા હંસાઃ સરો માનસમ્ । દાતારં ચ દરિદ્રમિશ્રુક-
 જનાઃ સદ્યો યથા તે તથા ધાવન્તિ સ્મ તમાત્મવલ્લભમમી ભક્તા-
 સ્તદેકાશ્રયાઃ ॥૨૩॥ સર્વે તે મુનયસ્તદા જવિહયારૂઢપ્રમોર્વાશ-
 ણાત્સ્વીયં દિવ્યમવાપ્ય ભાવમભવંસ્તદેહમાનોઝ્જિતાઃ । વ્યાસં
 વીક્ષ્ય શુકો યથા ગતવપુર્માનોઽતિદૂરાદ્રવંધ્યાપોન્મુક્તશરા ઇવા-

આદિક ચિહ્નોવડે 'તે આ અમારા જીવિત સર્વસ્વરૂપ સર્વેશ્વર ભગવાન છે' એમ અનુમાનથી નિશ્ચય કરીને, પ્રહર્ષ પામીને, શ્રીહરિની પાછળ દોડતા અશ્વવારોને જોઈને તો 'આ શ્રીહરિજ છે' એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને, પોતા-
 સાથે આવેલા યાત્રાજું સર્વ હરિજનો સાથે સંઘથી સત્વર શ્રીહરિને સન્મુખ તીવ્ર વેગથી એકદમ દોડ્યા ॥૨૨॥ શ્રીહરિનોજ એક આશ્રય જેમને છે અને એજ એક પ્રિય જેમને છે અને એમનાજ એક સંશ્લેષ-
 પરાયણ એવા તે આ મુનિજનો તથા હરિજનો દાવાનળની જ્વાળાથી અત્યંત તપી ગએલા વનવાસી હાથીઓ શીતળ ગંગાપ્રવાહને દૂરથી દેખીને તેને અભિમુખ જેમ એકદમ દોડે અને મેઘના આવવાથી ભય પામેલા હસપક્ષિઓ માનસ સરોવરને દૂરથી દેખીને સન્મુખ જેમ વેગથી દોડે અને દારિદ્ર્ય દુઃખથી અતિશય તપી ગએલા લિશ્તુક જનો ધન અનાદિ આપવામાં ઉદાર દાતારને દૂરથી દેખીને જેમ તત્ક્ષણ તેને સન્મુખ દોડે તેમ પોતાના પ્રેમારૂપ પરમાત્મા શ્રીહરિને દૂરથી દેખીને અનિર્વચ-
 નીય ઉત્સાહપૂર્વક સન્મુખ એકદમ દોડ્યા ॥૨૩॥ તે સમયે આ સર્વ મુનિઓ તીવ્ર વેગવાળા અશ્વ ઉપર વિરાજમાન ભગવાનના દિવ્ય સ્વરૂપના દર્શનથી દેહબાને રહિત થઈ દિવ્ય ભાવનાજ એક ભાવવાળા થઈ ગયા. તે પછી ધનુષર્માંથી છુટેલા બાણની પેઠે જેમની તીવ્ર ગતિ હણાઈ નથી એવા થકા વેગથી તત્ક્ષણજ ભગવાનને પામી ગયા. (આ અર્થે દૃષ્ટાંતથી કહે છે) જેમ શુકદેવજી પોતાના પ્રિય પિતા વ્યાસજીને જોઈને દેહબાને

શુગતયસ્તં લેભિરે તત્ક્ષણમ્ ॥૨૪॥ તાન્પ્રાપ્ય પ્રમુરશ્વમાશુજ-
વિનં સોઽતિષ્ઠિપત્તત્ક્ષણં તેઽપિ પ્રેમદગશ્ચવઃ સ્વપરમપ્રેષ્ઠં પ્રમું
દળ્ઢવત્ । નેમુઃ ક્ષોણિતલે નિપત્ય મુનયશ્ચાન્યે પુમાંસસ્તથા
યોપા અપ્યુપવિશ્ય ભૂનિહિતદોર્દત્તોત્તમાક્ષા મુદા ॥૨૫॥ સોમાદ્યા
હરિપાર્પદા અથ તદા યાજિભ્ય ઉત્તીર્ય તાન્નત્વા દળ્ઢવદાશુ
તે સ્વતુરગાનધ્યારુહદ્વુત્તલ્લવૈઃ । નત્વા તે મુનયોઽતિહર્ષવિવશા
ઉત્થાય કુલ્લાક્ષિભિઃ સ્નાનન્દં ચ સસન્મધ્રમં સિતમુખાઃ સ્વપ્રેષ્ઠ-

રહિત થઈ પોતાના આત્મામાંજ એક લાવવાળા થઈને બહુ દૂરથી દોડતા
થકા જેમ વ્યાસને વેગથી પામ્યા હતા તેમ ॥૨૪॥ તે પછી લગવાને
અભિમુખ આવતા મુનિઓને જોઈને, બહુવેગથી આલતા તે અશ્વને એક-
દમ રોટ્ટી રાખીને પોતાનાં સર્વને મુખેથી દર્શન થાય એવા શુભ સ્થાનમાં
ઉભો રાખ્યો. મુનિઓપણ લગવાનના દર્શનના આહ્વાદથી ઉપજેલા
આનંદના અશ્રુઓથી પરિપૂર્ણ નેત્રવાળા થઈને તે પોતાના પ્રિયતમ પ્રભુને
પૃથ્વી ઉપર દંડની પેઠે પડીને સાધાંગ પ્રણામ કરવા લાગ્યા. તેમજ
બીજા પણ હરિભક્ત પુરૂષો પરા પ્રીતથી પ્રણામ કરવા લાગ્યા. સમસ્ત
ભક્ત ત્રિઓપણ ભૂમિ ઉપર બેસીને ભૂતળ ઉપર મુકેલા જોડેલા બે
હાથ ઉપર મસ્તક મુકીને પ્રહર્ષથી પ્રભુને પ્રણામ (પંચાંગ) કરવા લાગી
॥૨૫॥ તે સમયે સોમવર્મા વિગેરે હરિપાર્પદો પોતપોતાના અશ્વ ઉપરથી
એકદમ નીચે ઉતરી પડીને, મુનિઓને સાધાંગ પ્રણામ કરીને, તત્ક્ષણજ
મથાપૂર્વ પોતપોતાના અશ્વઉપર ઠંકડો મારીને બેસીને, લગવાનના અશ્વને
આલવાની રાહ જોતા થકા તેમની પછવાડે તેમના સેવક સમુચિત એવા
સ્થાનમાં ઉભા રહ્યા. તેપછી મુનિઓ પ્રણામ કરી પ્રહર્ષપરવશ થઈ
ઉડીને-ઉચે નીચે પડખે મુખને ફેંક્યા કરતા સ્વભાવચંચળ એવા અશ્વના
વેગને રોકવામાટે એક હાથ (ડાબા) માં લગામને બળાત ખેંચીને ધારી
રહેલા, બીજા (જમણા) હાથમાં ઉત્તમ ચાબકને ધારી રહેલા, મસ્તકે
મોળીયામાં શોભાયમાન પુષ્પના તોરાઓને ધારી રહેલા, પોતાના ભક્ત
મુનિજનોના દર્શનની ત્વરાને લીધે ડેડીયું-અંગરખું નહિ પહેરેલું હોવાથી

રસૌ વેગોઞ્છલચ્છેપરઃ । इत्यात्मन्यनुमाय हृष्टतनयस्तत्पृष्ठधा-
 वद्धयारूढान्वीक्ष्य तु सत्वरं सहजनेस्तं दुद्रुवुर्यथशः ॥२२॥
 સન્તપ્તા વનવદ્ધિનેચ કરિણો ગદ્ગામવાહં હિમં દૂરાદ્વીક્ષ્ય તમુદ્ર
 વન્તિ ચ યથા હંસાઃ સરો માનસમ્ । દાતાર ચ દરિદ્રમિશ્રુ-
 જના સઘો યથા તે તથા ધાવન્તિ સ્મ તમાત્મવલ્લભમમી મજ્જા-
 સ્તવેકાશ્રયાઃ ॥૨૩॥ સર્વે તે મુનયસ્તદા જવિહયારૂઢમભોર્વાંશ
 ણાત્સ્વીયં દિવ્યમવાપ્ય ભાવમભવંસ્તદેહમાનોઝ્ઞિતાઃ । વ્યાસં
 વીક્ષ્ય શુકો યથા ગતવપુર્માનોઽતિદૂરાદ્વંશ્ચાપોન્મુક્કશરા इवा

આદિક થિદ્દોવડે 'તે આ અમારા શુભિત સર્વસ્વરૂપ સર્વેશ્વર ભગવાન છે'
 એમ અનુમાનથી નિશ્ચય કરીને, પ્રહર્ષ પામીને, શ્રીહરિની પાછળ દોડતા
 અશ્વવારોને જોઈને તો 'આ શ્રીહરિજ છે' એવો દૃઢ નિશ્ચય કરીને, પોતા-
 સાથે આવેલા યાત્રાળુ સર્વ હરિજનો સાથે સઘથી સત્વર શ્રીહરિને
 સન્મુખ તીવ્ર વેગથી એકદમ દોડ્યા ॥૨૨॥ શ્રીહરિનોજ એક આશ્રય
 જેમને છે અને એજ એક પ્રિય જેમને છે અને એમનાજ એક સંશ્લેષ
 પરાયણ એવા તે આ મુનિજનો તથા હરિજનો દાવાનળની જ્વાળાથી
 અત્યંત તપી ગએલા વનવાસી હાથીઓ શીતળ ગદ્ગામવાહને દૂરથી દેખીને
 તેને અભિમુખ જેમ એકદમ દોડે અને મેઘના આવવાથી ભય પામેલા
 હસપક્ષિઓ માનસ સરોવરને દૂરથી દેખીને સન્મુખ જેમ વેગથી દોડે
 અને દારિદ્ર્ય દુઃખથી અતિશય તપી ગએલા લિશ્તુક જનો ધન અનાદિ
 આપવામા ઉદાર દાતારને દૂરથી દેખીને જેમ તત્ક્ષણ તેને સન્મુખ દોડે
 તેમ પોતાના પ્રેમારૂપ પરમાત્મા શ્રીહરિને દૂરથી દેખીને અનિર્વચ-
 નીય ઉત્સાહપૂર્વક સન્મુખ એકદમ દોડ્યા ॥૨૩॥ તે સમયે આ સર્વ
 મુનિઓ તીવ્ર વેગવાળા અશ્વ ઉપર વિરાજમાન ભગવાનના દિવ્ય સ્વરૂપના
 દર્શનથી દેહભાને રહિત થઈ દિવ્ય ભાવનાજ એક ભાવવાળા થઈ ગયા
 તે પછી ધનુષમાંથી છુટેલા આણુની પેઠે જેમની તીવ્ર ગતિ હણાઈ નથી
 એવા થકા વેગથી તત્ક્ષણજ ભગવાનને પામી ગયા (આ અર્થે દૃષ્ટાંતથી
 કહે છે) જેમ શુકદેવજી પોતાના પ્રિય પિતા વ્યાસજીને જોઈને દેહભાને

ન્ધીઃ શિરઃસ્વાત્મનાં ધૃત્યોચ્ચારિતગીતિકાધ્વનિમપિ પ્રાયાત્સમા-
કર્ણયન્ ॥૨૯॥ પુર્યો તત્ર નૃપાલયાન્નગમુપેત્યાશ્વાત્સમુત્તીર્ય તાના-
વાસાય યથોચિતં સ ભગવાનાશ્વાન્ય સર્વોસ્તતઃ । વેદ્યાં નિમ્બત્તરો-
રધો મણિમયે પીઠે નિપીદન્ સ્વયં પાકં શીઘ્રમકારયન્મુનિકૃતે ભ-
ક્તાન્સમુત્સાહયન્ ॥૩૦॥ ભૂરિકાલતૃપિતૈર્વિલોચનૈસ્તન્મુશ્ચામ્બુજ-
સુધાં સદીક્ષિતામ્ । સન્નિપીયઃ વહુધાપિ તર્પણં પ્રાપિ નૈવ નૃપ !
તર્હિ સન્નૃણામ્ ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સન્નિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતી-
યપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે મુનિસન્મુશ્ચાગતભગવદ્દર્શનાનન્દનામાઠમોઽધ્યાયઃ ॥૮॥

મુનત ઉવાચ—સ્વીયવાસવિધયે ગતેષ્વથો સર્વેશો નૃહિજનેષુ

રસને ઝરનારાં ગીતોના શ્રવણમધુર ધ્વનિને પણ સાંભળતા થકા દુર્ગ-
પુર પ્રત્યે પધાર્યા ॥૨૯-૨૯ા॥ પાછા પધારેલા ભગવાન્ તે પુરીમાં ઉત્તમ
ભૂપના ભવનના આંગણાને પામીને, અશ્વ ઉપરથી ઉતરીને, સર્વ ભક્તોને
યથાયોગ્ય ઉતારો કરવાની આજ્ઞા આપીને, પછી તે ભવનના આંગણામાં
રહેલા નિબૃક્ષની નીચે વેદી ઉપર પરિકલ્પેલા મણિમય પીઠ (પાઠ્ય)
ઉપર વિરાજમાન થઈને, તે મુનિઓ માટે રસોયા ભક્તોને સ્વયં પ્રોત્સા-
હન આપતા થકા રસોઈને જલદી તૈયાર કરાવા લાગ્યા ॥૩૦॥ હે નૃપ !
તે સમયે શ્રીહરિનાં દર્શન બહુકાળે થયા છે માટે અત્યંત તેમના દર્શના-
મૃતતું પાન કરવાની લાલસાવાળાં લોચનોવડે સમસ્ત ભક્ત મુનિજનોએ
સારીરીતે સેવવા યોગ્ય ભગવન્મુખકાંતિરૂપ અમૃતરસને તે સાધુઓ તથા
સત્સંગિજનો બહુવાર રૂઢી રીતે પાન કરીને પણ તૃપ્તિને તો પામ્યાજ નહિ
॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે મુનિ-
સન્મુખાગતભગવદ્દર્શનાનન્દનામાઠમોઽધ્યાયઃ ॥૮॥

૧અધ્યાય ૯ મો.

મુનતઃકપિ કહેછે—હે રાજન્ ! તારપછી ભગવાનની આજ્ઞાથી

૧ આ અધ્યાયમાં દેશાતર થકી આવેલા, પોતાવિષે અનન્ય મન જેમનું
છે, પોતે પ્રદર્શવેલા દિવ્ય રૂપમા નિમગ્ન મનવાળા ભક્તોનું ભગવાને કરેલ
સન્માન વર્ણવ્યું છે.

મૈક્ષન્ત તમ્ ॥૨૬॥ વ્યાવલ્ગાન્નપલાશ્વરોચનદ્વઠાવાદૃપ્ય ધત્તાં
 દધદ્દોષ્ણૈકેન પરેણ ચોત્તમકશાં શીર્ષોલ્લસચ્છેરરઃ । મહેક્ષાર-
 મસાદકચ્ચુકધૃતેઃ સંલક્ષ્યવક્ષઃસ્થલે હારાલિં ચ દધત્સ પીતતિ-
 લકસ્તૈરૈક્ષિ શુક્લામ્બરઃ ॥૨૭॥ તં વીક્ષ્યાક્ષિમનઃપ્રિયં મધુરયા
 સ્વાનીક્ષમાણં દશા નાદૃપ્યન્મુનયશ્ચ તે હરિજના વદ્ધાઞ્જલીન્સં-
 સ્થિતાઃ । તાન્સમ્ભાવ્ય યથોચિતં સ મગવાન્પ્રાયાત્પુરં સા-
 દિભિઃ સાકં તૈર્મુનિમિર્જનૈશ્ચ શનકૈરાનન્દયન્ સ્વાન્ પથિ ॥૨૮॥
 શૃણ્વન્છીનગરાગતૈઃ કૃતમસૌ તાસાદિપાદ્યધ્વનિં નાનાદુન્દુભિ-
 શ્ચક્લ્લક્ષ્મરવં સદ્વન્ધુકીધૂપ્કૃતીઃ । યોપામિર્નિજમક્ષપાત્રવસનઘ્ર-

સર્વ ક્ષોધએ સારી રીતે સદર્શનીય દિવ્ય શોભાવાળા વક્ષસ્થળમાં બહુ
 પ્રકારનાં યુગ્મધિ પુષ્પોના ઉત્તમ હારોની પાંક્તિને ધારી રહેલા,
 ખીળા તિલકથી અલકૃત વિશાળ લાલતળ જેમનું છે, સર્વ શ્વેતાબરથી
 શોભાયમાન એવા પ્રિયતમ લગવાનને પ્રહર્ષથી પ્રદુક્ષિત નેત્રવાળા
 થઈ હૃદયતળમાં પ્રકટેલા પરમાત્મને મદહાસના મિયથી પ્રદર્શવતા
 હોય ને શુ ? એમ સશ્રમપૂર્વક આનંદથી નિરખવા લાગ્યા ॥૨૬-૨૭॥
 લક્ષ્મીના મન તથા નેત્રને પ્રિયકારિ દર્શન જેમનું છે, પ્રેમમધુર
 દૃષ્ટિથી નિજજનોને જોયા કરતા, તે આ લગવાનુ શ્રીહરિને ફરી
 ફરી જોઈને પણ આ મુનિઓ તથા ખીળા હરિજનો દર્શનનાં તૃપ્તિને
 નજ પામ્યા. તે પછી લગવાનુ એ હાથ જોડીને ઉભા રહેલા મુનિ-
 જનો તથા હરિજનોને યથાયોગ્ય સ્વાગત પ્રશ્નાદિકવડે સલામના
 કરીને, તેઓ તથા પોતાના સોમવર્મા વિગેરે અશ્વારોથી વિટાઈને
 માર્ગમાં પોતાના લક્ષ્મીને અતિ આનંદ આપતા થકા અને અમદાવાદથી
 આવેલા લક્ષ્મીનોએ કરેલા, તાસાં દુન્દુભિ (નગાર) શૃંગ (રણુશીંગ)
 ઝંઝર વિગેરે વિવિધ વાદ્યોના ધ્વનિને તથા શ્રેષ્ઠ અંધુકોના બહુ બહારોને
 તથા દેશાંતરમાથી આવેલી લક્ષ્મી નારીઓએ પોતાનાં ખાવાનાં લાથા
 રસોઈ કરવાનાં નાનાં પાત્રો અને પહેરવા ઓઢવાનાં વસ્ત્રોની પોટલીઓને
 પોતપોતાના મસ્તક ઉપર મુકીને ઉત્સાહથી ઉચ્ચારણુ કરેલા લક્ષિ-

ન્ધીઃ શિરઃસ્વાત્મનાં ધૃત્વોદ્ધારિતગીતિકાધ્વનિમપિ પ્રાયાત્સમા-
કર્ણયન્ ॥૨૯॥ પુર્યો તત્ર નૃપાલયાદ્ગુણમુપેત્યાશ્વાત્સમુત્તીર્ય તાના-
વાસાય યયોચિતં સ ભગવાનાશ્વાપ્ય સર્વોત્તતઃ । વેદ્યાં નિમ્વતરો-
રધો મણિમયે પીઠે નિષીદન્ સ્વયં પાકં શીઘ્રમકારયન્મુનિહૃતે ભ-
ક્તાન્સમુત્સાહયન્ ॥૩૦॥ ભૂરિકાલદૃપિતૈર્ધિલોચનૈસ્તન્મુખામ્બુજ-
સુધાં સદીક્ષિતામ્ । સન્નિષીય ઘટુઘાપિ તર્પણં પ્રાપિ નૈવ નૃપ ।
તર્હિ સન્નૃણામ્ ॥૩૧॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृती-
यप्रकरणे अक्षकूटोत्सवे मुनिसन्मुखागतभगवद्दर्शनानन्दनामाष्टमोऽध्यायः ॥८॥

મુવત ઉવાચ—સ્વીયવાસવિધયે ગતેન્વથો સર્વેશો ગૃહિજનેપુ

રસને ઝરનારાં ગીતોના શ્રવણમધુર ધ્વનિને પલ્લુ સાંભળતા થકા દુર્ગ-
પુર પ્રત્યે પધાર્યા ॥૨૯-૨૯॥ પાછા પધારેલા ભગવાન્ તે પુરીમાં ઉત્તમ
ભૂપના ભવનના આંગણાને પામીને, અશ્વ ઉપરથી ઉતરીને, સર્વ ભક્તોને
યથાયોગ્ય ઉતારો કરવાની આજ્ઞા આપીને, પછી તે ભવનના આંગણમાં
રહેલા નિબવૃક્ષની નીચે વેદી ઉપર પરિકટપેલા મણિમય પીઠ (પાઠ્ય)
ઉપર વિરાજમાન થઈને, તે મુનિઓ માટે રસોયા ભક્તોને સ્વયં પ્રોત્સા-
હન આપતા થકા રસોઈને જલદી તૈયાર કરાવા લાગ્યા ॥૩૦॥ હે નૃપ !
તે સમયે શ્રીહરિનાં દર્શન બહુકાળે થયાં છે માટે અત્યત તેમના દર્શના-
મૃતનું પાન કરવાની લાલસાવાળાં લોચનોવડે સમસ્ત ભક્ત મુનિજનોએ
સારીરીને સેવવા યોગ્ય ભગવન્-મુખકાંતિરૂપ અમૃતરસને તે સાધુઓ તથા
સત્સંગિજનો બહુવાર રૂઢી રીતે પાન કરીને પલ્લુ તૃપ્તિને તો પામ્યાજ નહિ
॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અક્ષકૂટોત્સવે મુનિ-
સન્મુખાગતભગવદ્દર્શનાનંદનામાઽષ્ટમોઽધ્યાયઃ ॥૮॥

અધ્યાય ૯ મો.

મુવતઃપ્રતિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યારપછી ભગવાનની આજ્ઞાથી

૧ આ અધ્યાયમાં દેશાતર થકી આવેલા, પોતાવિષે અનન્ય મન જેમનું
છે, પોતે પ્રદર્શાવેલા દિવ્ય રૂપમા નિમમ્મ મનવાળા ભક્તોનું ભગવાને કરેલ
સન્માન વર્ણવ્યું છે.

તત્ર તે । ત્યાગિનો મુનય આજ્ઞયા હરેરંપ્રતઃ સ્વલુ નિપેદુઃસ્વદુઃ
 ॥૧॥ સ્વાગતાદિવચનેન તોષિતાસ્તેન તે તુ મુનયઃ પ્રહર્ષિતાઃ ।
 પન્નપુષ્પફલચલ્કલાદિભિસ્તં પુપ્પુરુરલિલાશ્ચ તાપસાઃ ॥૨॥
 ભક્ત્યા હરેઃ પૂજનકર્મ તેષુ કુર્વેત્સુ હર્ષેણ મુનીશ્વરેષુ । તં ગાલ-
 વોઽભ્યેત્ય જગાદ વાક્યં પાકસ્ય સિદ્ધિર્ભગવદ્ભૂદૈ ॥૩॥ શ્રુત્વેતિ
 વાક્યં ભગવાન્ મુનીંસ્તાનાજ્ઞાપયામાસ તદેવ મોકુમ્ । તતશ્ચ
 તે શુદ્ધિવિધિં વિધાય મોકું નિપેદુઃ કૃતપક્લિવઘ્નાઃ ॥૪॥ તાન્મો-
 જયિત્વા વિવિધેઃ સુમોજ્યૈઃ સિતાજ્યયુષપાયસપૂરિકાઘૈઃ ।
 આજ્ઞાપયામાસ તતઃ સ વૃતાન્મદ્વાકુર્ટીં ગન્તુમૃપીનૃપીશઃ ॥૫॥

સર્વ હરિભક્ત ગૃહસ્થ લોકો પોતપોતાનો ઉતારો કરવા ગયા એટલે
 ત્યાગી મુનિઓતો ભગવાનની આગળ તેમની આજ્ઞાથી સલામા પરમા-
 નંદપરિપૂર્ણ થઈને બેઠા ॥૧॥ સ્વાગતાદિ વચનથી-‘તમે મુનિઓ સુખેથી
 આવ્યા ? તમારો ત્યાગિધર્મ વિદ્યોથી નહિ હણાયેલો બરોબર પ્રવર્તે છે ?
 સદ્ધર્મનો સદ્બોધ આપવામાં તમારો પ્રોત્સાહ અતરસ્ય પામ્યો નથી ?
 ભક્તિ અમૃતરૂપ થઈને તમોને સુખી કરે છે ?’ ઇત્યાદિ શુભ પ્રશ્નથી ભગવાને
 અભિનંદન આપેલા તપસ્વી તમામ મુનિઓ પ્રહર્ષ પામીને, પોતાના ત્યાગ-
 શ્રમને સુલભ સમુચિત એવા પન્ન પુષ્પ ફળ વલ્કળ આદિક, ભક્તિથી
 આલેલા ઉપચારોવડે ભગવાનની પૂજા કરવા લાગ્યા ॥૨॥ એરીતે ભગવા-
 નની મુનિજનો ભક્તિથી પ્રહર્ષપૂર્વક પૂજા કરે છે એવા સમયમાં ગાલવ
 (ઉત્તમ નૃપતિના મામા) ભગવાનની પાસે આવીને ‘હે ભગવન્ !
 રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે’ એવું વચન બોલ્યા ॥૩॥ હે રાજન્ ! આત્ર
 ગાલવનું વચન સાંભળીને એજ અવસરમાં ભગવાને આજ્ઞા આપેલા તે
 મુનિઓ ભોજનના અગમૂર્ત, હસ્ત પાદ-મુખના પ્રક્ષાલનરૂપ શુદ્ધિવિધિને
 કરીને, પંક્તિબદ્ધ જમવામાં બેસી ગયા ॥૪॥ મુનિપતિ ભગવાને ઘી
 સાકરથી પરિપૂર્ણ પાયસ (દુધપાક) પૂરીઓ આદિક વિવિધ સુસ્વાદુ
 અન્ન તે મુનિઓને રૂરીરીતે જમાડીને, પછી તૃપ્ત થએલા મુનિઓને મોટી
 (બહુ જન સમાજને પર્યાપ્ત અવકાશવાળી) ધર્મશાળા પ્રત્યે જવાની

શુભાથ પાકં સ્વગૃહે નિવેદ્ય કૃષ્ણાય ભુક્ત્યોપવિવેશ યાવત્ ।
 સત્સન્નિતસ્તત્ર ચ તાવદાયદ્વનેકદેશેભ્ય ઉદારમાવાઃ ॥૬॥
 પ્રાચ્યોદીચ્યાશ્ચ પાશ્ચાત્યા દાક્ષિણાત્યાઃ સદ્સ્રશઃ । મધ્યદેશી
 યલોકાશ્ચ તપ્રાજગ્મુરનેકશઃ ॥૭॥ આગ્રેયા નૈર્ઘંતાશ્ચાપિ ધાયવ્યા
 અપિ ભૂરિશઃ । મક્તાસ્તપ્રાયયુર્દ્ધ્વા પેશાનાશ્ચ સદ્સ્રશઃ ॥૮॥
 વૃદ્ધાશ્ચ તરુણા વાલાઃ સઘવા વિઘવાઃ સ્ત્રિયઃ । પતિવ્રતાધર્મ-
 રતા મક્તિમત્યશ્ચ ધર્મજે ॥૯॥ વાદ્યઘોષં પ્રકુર્વન્ત ઉચ્ચૈર્ગીતધ્વાનિ
 તથા । ધ્વાનિં ચ તાલિકાનાં તે પૌરાંશ્ચક્રુઃ સસમ્પ્રમાન્ ॥૧૦॥
 ઉચ્ચૈર્ઘોષં તમાશ્રુત્ય ભગવાન્નિજમન્દિરાત્ । વહિર્વેદ્યામુપેત્યૈવ

આજ્ઞા આપી ॥૫॥ તે પછી ભગવાન્ પોતાના ભવનમાં પોતાનાજ હાથે
 રસોઈ કરી, પોતાને પ્રતિદિન પૂજ્ય પ્રતિમારૂપ કૃષ્ણને નૈવેદ્ય કરી પોતે
 જમીને, જેટલાકમાં પોતાના સુખાસનમાં બેસેછે તેટલાકમાં મહાપ્રેમી
 સત્સગિજનો અનેક દેશોમાંથી દુર્ગપુરમાં આવ્યા ॥૬॥ પૂર્વ ઉત્તર
 પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશાના નિવાસી અનેક સત્સગિજનો તથા મધ્ય
 દેશના નિવાસી અનેક હરિજનો દુર્ગપુરમાં આવ્યા ॥૭॥ તથા અગ્નિ
 નૈર્ઘંત વાયુ અને ઈશાન દિશાના નિવાસી બહુ હરિભક્તો પ્રહર્ષ પામીને
 ત્યા આવ્યા ॥૮॥ ભગવાનના ચરણકમળના સમાશ્રયવાળા વૃદ્ધો, યુવાનો
 ખાળકો તથા સઘવા વિઘવા સ્ત્રિયો, જે જે પતિવ્રતાધર્મપરાયણ અને ધર્મ-
 નદન ભગવાન પુરૂષોત્તમમાં અનન્ય ભક્તિએ યુક્ત હતી આ સર્વે ભક્તો
 હર્ષાતિશયથી અતિશય ઉચ્ચો વાણ્ઠોનો ધ્વનિ તથા અતિઉચ્ચો ગીતોનો
 ધ્વનિ તથા તાળીઓના ધ્વનિને કરતા થકા હંભરોહંભર ત્યા આવ્યા. આવેલા
 આ ભક્તોનો ભક્તિભરનો સમ્રમ ભાળીને દુર્ગનગરના નિવાસી સમસ્ત
 જનોને મહાન્ સમ્રમ થયો (અહો આજ આપણા પુરમાં આ મહાન્
 ઉત્સવ થયો, એવો સંમ્રમ થયો) ॥૯-૧૦॥ દેશદેશના જનોએ કરેલા
 વાણ્ઠવ વિગેરેના અતિ ઉચ્ચ ઘોષને સાંભળીને, ભગવાન પોતાના નિવાસ-
 ભવન થકી બહાર આવીને નિબત્તરૂતળે રહેલી વેદીઉપર રહેલા સિંહા-
 સનમાં સ્વયં વિરાજમાન થયા આ ભગવાન ભક્તજનપ્રિય છે-ભક્તોની

તત્ર તે । ત્યાગિનો મુનય આજ્ઞયા હરેરમ્તઃ ચલુ નિપેદુરુન્મુદઃ
 ॥૧॥ સ્વાગતાદિવચનેન તોપિતાસ્તેન તે તુ મુનયઃ પ્રહર્ષિતાઃ ।
 પત્રપુષ્પફલચલ્કલાદિભિસ્તં પુપ્પુરુરુચિલાશ્ચ તાપસાઃ ॥૨॥
 ભક્ત્યા હરેઃ પૂજનકર્મ તેષુ કુર્વેત્સુ હર્ષેણ મુનીશ્વરેષુ । તં ગાલ-
 વોઽભ્યેત્ય જગાદ વાક્યં પાકસ્ય સિદ્ધિર્ભગવન્નમૂઢૈ ॥૩॥ શ્રુત્વેતિ
 વાક્યં ભગવાન્ મુનીંસ્તાનાદ્વાપયામાસ તદેવ મોક્ષમ્ । તતશ્ચ
 તે શુદ્ધિવિધિં વિધાય મોક્ષં નિપેદુઃ કૃતપદ્ધિવન્ધાઃ ॥૪॥ તાન્મો-
 જયિત્વા વિવિધૈઃ સુમોજ્યૈઃ સિતાજ્યયુષપાયસપૂરિકાઘૈઃ ।
 આદ્વાપયામાસ તતઃ સ ત્તાન્મહાકુટીં ગન્તુમૃષીનૃપીશઃ ॥૫॥

સર્વ હરિભક્ત ગૃહસ્થ લોકો પોતપોતાનો ઉતારો કરવા ગયા. એટલે
 ત્યાગી મુનિઓતો ભગવાનની આગળ તેમની આજ્ઞાથી સલામાં પરમા-
 નંદપરિપૂર્ણ થઈને બેઠા ॥૧॥ સ્વાગતાદિ વચનથી-‘તમો મુનિઓ સુખેથી
 આન્યા ? તમારો ત્યાગિધર્મ વિદ્યોથી નહિ હણાયેલો બરોબર પ્રવર્તે છે ?
 સદ્ધર્મનો સદ્બોધ આપવામાં તમારો પ્રેત્સાહ અતરાય પામ્યો નથી ?
 ભક્તિ અમૃતરૂપ થઈને તમોને સુખી કરે છે ?’ ઇત્યાદિ શુભ પ્રશ્નથી ભગવાને
 અભિનંદન આપેલા તપસ્વી તમામ મુનિઓ પ્રદર્શ પાગીને, પોતાના ત્યાગા-
 શ્રમને સુલભ સમુચિત એવા પત્ર પુષ્પ ફળ વલ્કળ આદિક, ભક્તિથી
 આંહુલા ઉપચારોવડે ભગવાનની પૂજા કરવા લાગ્યા ॥૨॥ એરીને ભગવા-
 નની મુનિજનો ભક્તિથી પ્રદર્શપૂર્વક પૂજા કરે છે એવા સમયમાં ગાલવ
 (ઉત્તમ નૃપતિના મામા) ભગવાનની પાસે આવીને ‘હિ ભગવન્ !
 રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે’ એવું વચન બોલ્યા ॥૩॥ હે રાજન્ ! આતું
 ગાલવનું વચન સાંભળીને એજ અવસરમાં ભગવાને આજ્ઞા આપેલા તે
 મુનિઓ ભોજનના અંગબૂત, હસ્ત-પાદ-મુખના પ્રક્ષાલનરૂપ શુદ્ધિવિધિને
 કરીને, પંક્તિબદ્ધ જમવામાટે બેસી ગયા ॥૪॥ મુનિપતિ ભગવાને ધી
 સાકરથી પરિપૂર્ણ પાયસ (દુધપાક) પૂરીઓ આદિક વિવિધ મુસ્નાદુ
 અન્ન તે મુનિઓને રૂડીરીતે જમાડીને, પછી તૃપ્ત થએલા મુનિઓને મોટી
 (બહુ જન સમાજને પર્યાપ્ત અવકાશવાળી) ધર્મશાળા પ્રત્યે જવાની

कृत्वाथ पाकं स्वगृहे निवेद्य कृष्णाय भुक्त्योपविवेदः यावत् ।
सत्सङ्गिनस्तत्र च तावदायन्ननेकदेशेभ्य उदारभावाः ॥६॥
प्राच्योदीच्याश्च पाश्चात्या दाक्षिणात्याः सहस्रशः । मध्यदेशी-
यलोकाश्च तत्राजगुरनेकशः ॥७॥ आग्नेया नैर्ऋताश्चापि वायव्या
अपि भूरिशः । भक्तास्तत्राययुर्हृष्टा पेशानाश्च सहस्रशः ॥८॥
वृद्धाश्च तरुणा बालाः सधवा विधवाः स्त्रियः । पतिव्रताधर्म-
रता भक्तिमत्यश्च धर्मजे ॥९॥ वाद्यघोषं प्रकुर्वन्त उच्चैर्गातध्वनिं
तथा । ध्वनिं च तालिकानां ते पौरांश्चक्रुः ससम्भ्रमान् ॥१०॥
उच्चैर्घोषं तमाश्रुत्य भगवान्निजमन्दिरात् । बहिर्वेद्यामुपेत्यैव

આશા આપી ॥૫॥ તે પછી ભગવાન્ પોતાના લવનમાં પોતાનાજ હાથે
રસોદ્ય કરી, પોતાને પ્રતિદિન પૂજ્ય પ્રતિમારૂપ કૃષ્ણને નૈવેદ્ય કરી પોતે
જમીને, જેટલાકમાં પોતાના સુખાસનમાં બેસેછે તેટલાકમાં મહાપ્રેમી
સત્સંગિજનો અનેક દેશોમાંથી દુર્ગેપુરમાં આવ્યા ॥૬॥ પૂર્વ ઉત્તર
પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશાના નિવાસી અનેક સત્સંગિજનો તથા મધ્ય
દેશના નિવાસી અનેક હરિજનો દુર્ગેપુરમાં આવ્યા ॥૭॥ તથા અગ્નિ
નૈર્ઋત વાયુ અને ઈશાન દિશાના નિવાસી અહુ હરિભક્તો પ્રહર્ષ પામીને
ત્યાં આવ્યા ॥૮॥ ભગવાનના ચરણકમળના સમાશ્રયવાળા વૃદ્ધો, યુવાનો
બાળકો તથા સધવા વિધવા સ્ત્રિયો, કે જે પતિવ્રતાધર્મપરાયણ અને ધર્મ-
નંદન ભગવાન પુરુષોત્તમમાં અનન્ય ભક્તિએ યુક્ત હતી. આ સર્વે ભક્તો
હર્ષાંતિશયથી અતિશય ઉંચો વાણ્વોનો ધ્વનિ તથા અતિઉંચો ગીતોનો
ધ્વનિ તથા તાળીઓના ધ્વનિને કરતા થકા હલ્લરોહલ્લર ત્યાં આવ્યા. આવેલા
આ ભક્તોનો ભક્તિભરનો સંભ્રમ ભાળીને દુર્ગનગરના નિવાસી સમસ્ત
જનોને મહાન્ સંભ્રમ થયો (અહો આજ આપણા પુરમાં આ મહાન્
ઉત્સવ થયો, એવો સંભ્રમ થયો) ॥૯-૧૦॥ દેશદેશના જનોએ કરેલા
વાણ્વ વિગેરેના અતિ ઉંચા ઘોષને સાંભળીને, ભગવાન પોતાના નિવાસ-
લવન થકી બહાર આવીને નિમત્તરૂતળે રહેલી વેદીઉપર રહેલા સિંહા-
સનમાં સ્વયં વિરાજમાન થયા. આ ભગવાન લક્ષ્મજનપ્રિય છે-ભક્તોની

તસ્યૌ ભક્તજનપ્રિયઃ ॥૧૧॥ અત્યુત્કણ્ઠાસ્તદીક્ષાયાં તે તં પ્રાપ્ય
 નિજં પ્રમુમ્ । પ્રણેમુઃ પ્રેમવિવશા વદ્વાક્ષલિપુટા જનાઃ ॥૧૨॥
 ઔત્સુક્યસન્મ્રમાત્કેચિત્કરાભ્યાં તં વવન્દિરે । કેચિન્ન પ્રેમ-
 વિવશા નિપત્ય ભુવિ દણ્ડવત્ ॥૧૩॥ નમનં કેઽપિ વિસ્મૃત્ય
 તન્મૂર્તિં દદ્યુઃશ્ચિરમ્ । યો યોઽપશ્યદ્વદ્ધનં તત્ર તત્ર સ સોઽ-
 લગત્ ॥૧૪॥ કેચિત્પાદાહુલીર્વીક્ષ્ય નિમેષોન્મેષવર્જિતાઃ । સઘ-

અપેક્ષાએ પણ ભગવાનને ભક્તોના દર્શનમાં પ્રીતિપ્રકર્યને લીધે વિશેષ
 ત્વરા વતેછે માટેજ સ્વયં ભવન થઇ બહાર આવી ભક્તોને દર્શન દેવા
 સલામા સિંહાસનમાં વિરાજમાન થયા ॥૧૧॥ શ્રીહરિનાં દર્શન કરવામાં
 અતિ ઉત્ક્રાંધાળા આ બધાં ભક્તો નિઃપ્રભુ-વિશ્વના પ્રભુ છે પણ ભક્તો-
 ના તો અસાધારણ પ્રભુ તે ભગવાનને પામીને, પ્રેમપરવશ થઈ પ્રણામ
 કરવા લાગ્યા. પ્રણામ કરીને બે હાથ જોડીનેજ ઉભા રહ્યા (અથવા-બે
 હાથ જોડીને પ્રણામ કરવા લાગ્યા, એવો અર્થ કરવો) ॥૧૨॥ આ અવ-
 સરમાં કોઈક ભક્તો ભગવાનને ઉત્સાહના ઉગ્ર વેગને લીધે જોડેલા હાથ-
 વડેજ પ્રણામ કરવા લાગ્યા (પ્રેમ પરવશતાથી પ્રણામપ્રકારના નિયમોને
 (સાધાંગ) છુટી જઈને કેવળ કરવડેજ (હાથ જોડીને) પ્રણામ કરવા
 મળ્યા) કોઈ ભક્તો પ્રેમવિહ્વળ દેહવાળા થઈ, પૃથ્વી ઉપર દડની પેઠે
 પડીને (સાધાંગ) ફરી ફરી પ્રણામ કરવા લાગ્યા ॥૧૩॥ તે સમયે ભગવાને
 પોતાના અનન્ય મનવાળા તેતે પરમ ભક્તોને પોતાના અસાધારણ દિવ્યા-
 કારનું સૌન્દર્ય પ્રદર્શાવતાં, કેટલાક ભક્તો દિવ્ય સૌન્દર્યના દર્શનથી આક-
 ર્ષિત અત કરણ વૃત્તિવાળા થઈ, પ્રણામાદિ વ્યાપારોને વિસરી જઈને,
 તેમની દિવ્ય મૂર્તિમાં લીનદૃષ્ટિવાળા થઈ ગયા વળી જેજે ભક્તજને જે જે
 ભગવાનનું અગ્ર જોયું તેતે ભક્તજન તેતે અગમાજ લીન લોચનવાળો થઈ
 ગયો, જેથી ઘીન અગને જેવામાટે સમર્થ થયો નહિ ॥૧૪॥ કોઈક અધિક
 જ્ઞાનશાળી, દાસપણમાં રસિક, પરમ ભાગવતો તો ભગવાનના ચરણની
 આગળીઓને નિરખીને તત્કાલ નિમેષ ઉન્મેષે વર્ણત નેત્રવડે તે આગળી
 ઓની કાંતિધારારૂપ અમૃતધારાને પાન કરીને, બીજી બધી રમૃતિએ રહિત

स्तत्र निरुद्धाक्षिवृत्तयः स्तम्भवद्वभुः ॥१५॥ केचिदुल्फौ हरे-
वीक्ष्य रुद्धद्वगृत्तयोऽभवन् । केचिज्ज्ञे समीक्ष्यैवं जानुनी
वीक्ष्य केचन ॥१६॥ ऊरू दृष्ट्वा प्रभोः केचिदुदरं च कटिं तथा ।
दृष्ट्वा तत्रैव चित्तस्य निरोधं प्रतिपेदिरे ॥१७॥ विशालं हृदयं
तस्य केचिद्वीक्ष्य स्तनावपि । श्रीवत्सचिह्नमालोक्य समार्धि
प्रापुरात्मनः ॥१८॥ आजानु बाहुयुगलं केचित्केचित्कराद्गुलीः ।
प्रभोरालोक्य तत्रैव सद्यः प्रापुः स्थितिं जनाः ॥१९॥ केचिद्भग-
वतो वीक्ष्य प्रसन्नं मुखपङ्कजम् । केचिद्विशाले नेत्रे च तत्र
लीनहृदोऽभवन् ॥२०॥ केचित्तु नासिकां तस्य कपोलौ श्रवसी
नृप ! । ललाटं भ्रुकुटिं केचिद्वीक्ष्य तत्र स्थितिं ययुः ॥२१॥ केचि-
द्धरेः शिरो वीक्ष्य नानाशेखरराजितम् । तत्रैव नेत्रवृत्तीनां
निरोधं प्रतिपेदिरे ॥२२॥ सोऽपि नारायणमुनिस्तदानीं करुणा-

यतां निश्चेष्ट यधने स्तलनी पेठ शोखवा लाग्या ॥१५॥ कोष्ठक हरिभक्तो
लगवाननी हुंटीने लाणीने तेमां निभञ्ज मन नेत्रनी वृत्तिवाणा यध
गया. कोष्ठ लक्तो लगवाननी ङंधाने जेधने तेमां निश्च नेत्रवृत्तिवाणा
यध गया. कोष्ठ लक्तो लगवानना अनुजुगलने जेधने तेमां निभञ्ज नेत्र
व्यापारवाणा यध गया. कोष्ठक लक्तो प्रभुना भुंवाणा साथण युगलने
देणीने तेमां मनना निरोधने पाभी गया. कोष्ठ लक्तो लगवानना कटि-
तटने, तो कोष्ठ लक्तो उदरने, तो कोष्ठ लक्तो विशाण पक्ष.स्थणने, तो
कोष्ठ लक्तो स्तनने, तो कोष्ठ लक्तो श्रीवत्स चिह्ने, तो कोष्ठ लक्तो र्द्वि-
षुपर्यंत लांभा बाहुयुगलने, तो कोष्ठ लक्तो पक्षव जेवी कोमण हाथनी
आंगणीयोने, तो कोष्ठ लक्तो प्रसन्न भुषकमणने, तो कोष्ठ लक्तो विशाण
लोचनयुगलने, तो कोष्ठ लक्तो नासिकाने, तो कोष्ठ लक्तो कपोलने, तो
कोष्ठ लक्तो कानने, तो कोष्ठ लक्तो विशाण लावने, तो कोष्ठ लक्तो भ्रुकु-
टियुगलने, तो कोष्ठ लक्तो नानाप्रकारनां पुष्पोशी करेवा तोराओये
युक्त शिर.पट (मोणीयुं) थी शोभायमान भस्तकने जेधने तेमां
तत्क्षण विदीन सभस्त मन नेत्रनी वृत्तिवाणा यधने, कोष्ठ पणु अपूर्व

નિધિઃ । સ્વમૂર્તેર્દિવ્યતૈશ્વર્યે સૌન્દર્યં ચાપ્યદીદશત્ ॥૨૩॥ અતઃ
 પદયજનાઃ સર્વે તત્તદક્લેષસ્ય લેભિરે । સઘ્ન પ્વ નિરોધં ચૈ નિજ-
 પ્રાણેન્દ્રિયાત્મનામ્ ॥૨૪॥ સ્વદૃષ્ટાદ્દેવરચ્ચક્ષ્મશક્તા દ્રષ્ટુમીશિતુઃ ।
 તે તદા ચિત્રલિખિતા હવાઽઽસન્નચલા જનાઃ ॥૨૫॥ નિર્વિક-
 લ્પસમાર્ધિ તે પ્રાપ્તાઃ કેઽપ્યપતન્નભુધિ । કેચિત્તથૈવ તસ્થુશ્ચ
 નિપેદુઃ કેઽપિ ભૂતલે ॥૨૬॥ ક્ષત્યં તદાનીમાશ્ચર્યં મહદાસીજના-
 ગમે । દેવાઃ સુવિસિતાશ્ચક્રુઃ પુષ્પવૃષ્ટિં મુદા હરૌ ॥૨૭॥ સ્ત્રિયશ્ચ
 પુરુષાસ્તેઽપિ સ્વહૃત્સુ સ્ફુરિતં તતઃ । તેજઃપુર્ણં સમદ્રાહુઃ કોટિ-

સમાધિયોગને પામી ગયા ॥૨૬-૨૭॥ આ સમયે ભગવાન નારાયણ-
 મુનિએ પણ કૌશ્લનાજ એક નિધિ હોવાથી પોતાના તેતે ચરણાદિ
 અંગના દિવ્ય સૌન્દર્યમાં વિલીન મનવાળા તે સમસ્ત લોકજનોને પોતાનો
 દિવ્યભાવ, અસાધારણ ઐશ્વર્ય અને નિરવધિ સૌન્દર્યપણ જે યોગિ-
 જનોને પણ અગમ્ય છે તે પ્રત્યક્ષ પ્રદર્શાવ્યું ॥૨૩॥ માટેજ બધાય ભેનારા
 જનો યમાદિ મોગસાધનના અભ્યાસે રહિત છે પણ અનાયાસથી તત્કાળ
 તેતે ભગવાનના પાદાદિ દિવ્ય અંગમાં ચિત્ત તથા પ્રાણવૃત્તિઓના નિરો-
 ધરૂપ યોગને પામી ગયા ॥૨૪॥ તે સમયે તે સમસ્ત હરિભક્ત લોકો ભગ-
 વાનના ભેજેલા એક એક અગમાત્રમાંજ પ્રલીન પ્રાણ ઇન્દ્રિય વૃત્તિવાળા
 હોવાથી તે થકી બીજા અંગને તો ભેવામાટે અસમર્થ હોઈને ચિત્રમાં ચિત-
 રેલા હોયને શું? એવા નિશ્ચય થઈ ગયા હતા ॥૨૫॥ નિર્વિકલ્પ સમાધિને
 પામેલા પૂર્વોક્ત કોઈક જનો તો તે સમયે ચિત્રમાં ચિતરેલા હોયને શું?
 એમ સમાધિસ્થિતિમા પણ ઉભાજ રહ્યા. તો કોઈક જનો ઉભા રહેવા
 માટે અસમર્થ હોઈને ભૂતળ ઉપર બેસી ગયા. તો કોઈક દેહધારણનો
 પ્રયત્ન કરાવવા પામતાં પૃથ્વીઉપર પડી ગયા ॥૨૬॥ હે રાજન! હરિજનો
 આજ્ઞા એ સમયે આવું મહા આશ્ચર્ય થયું હતું. તે સમયનો મહોત્સવ
 ભેવામાટે ત્યાં આવેલા ભવ શ્રદ્ધાદિ દેવતાઓ આ મહા ઐશ્વર્યને જોઈને
 બહુ વિસ્મય પામીને, ભગવાન ઉપર પ્રહર્ષથી પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા.
 ॥૨૭॥ તે સમયે પૂર્વોક્ત રીતે દિવ્ય ભગવત્સ્વરૂપમાં જેઓની સમસ્ત

સૂર્યસમપ્રભમ્ ॥૨૮॥ તમેવ ભગવન્તં ચ સ્ફુરન્તં તત્ર વીક્ષ્ય તે ।
પરિપ્લવજિરે ગાઢં પ્રાપુશ્ચાલૌકિકં સુસમ્ ॥૨૯॥ ઇચ્છયૈવ હરે-
સ્તેઽથ પુનર્લબ્ધવહિર્દશઃ । તમેવ વેદ્યામાસીનં દદૃશુઃ પ્રમુમા-
દરાત્ ॥૩૦॥ આનન્દં લેભિરેઽત્યન્તં તે સર્વે હરિર્દર્શનાત્ । સઘો
ગતશ્રમા આસન્દર્પાપૂર્ણહૃદો જનાઃ ॥૩૧॥ તેપામાસંશ્ચ કતિચિ-
ત્પજ્ઞમાસાધ્વગા જનાઃ । ચાતુર્માસ્યાધ્વગાઃ કેચિત્કેચિન્નમાસિ-
કાધ્વગાઃ ॥૩૨॥ માસદ્વયાધ્વગાઃ કેચિત્કેચિન્માસાધ્વગા અપિ ।

ચિત્તવૃત્તિઓ વિધીન થઇ ગઇ છે એવા સ્ત્રી પુરૂષ ભક્તોએ ભગવાનની
કૃપાથીજ પોતપોતાના હૃદયકમળમાં એકદમ પ્રાદુર્ભાવ પામેલો, એક-
સાથે ઉદય પામેલા છોટા સૂર્ય સમાન પ્રભાવાળો ક્રોધપણુ તેજઃપુંજ
ભેયો. તે આ તેજઃપુંજમાં એના એજ ભગવાનને વિરાજમાન ભેધને
આ ભક્તો અલૌકિકજ પ્રકારથી ગાઢ આલિંગન કરીને અલૌકિક સુખનો
અનુભવ કરવા લાગ્યા ॥૨૮-૨૯॥ તે પછી આ હરિભક્ત જનો આજ ભગ-
વાનના સકલપથી ફરી બહિર્દૃષ્ટિ (દેહભાન) પામીને સમાધિમાં ભેએ-
લાજ આ ભગવાનને નિબતરૂતળે રહેલી વેદી ઉપર રહેલા સિંહાસનમાં
વિરાજમાન આદરથી નિરખવા લાગ્યા. અને તે સમયે એજ આ છે
(સમાધિમાં ભેએલા એજ આ પ્રત્યક્ષ છે) એવો ક્રોધ અપૂર્વ આદરાતિશય
પ્રવૃદ્ધિ પામ્યો હતો ॥૩૦॥ એ રીતે સમસ્ત સત્સંગિજનો આવા ભગવાન
શ્રીહરિનાં દર્શન પામવાથી પરમાનંદ પામ્યા અને તત્ક્ષણજ માર્ગના
પરિશ્રમે રહિત (અને સંસારમાર્ગના પરિશ્રમે રહિત) થઇને પ્રહર્ષથી
પરિપૂર્ણ હૃદયવાળા સદાય થઈ રહ્યા ॥૩૧॥ દેશાંતરમાંથી આવેલા સત્સં-
ગિઓને મધ્યે કેટલાક જનો પાત્ર માસપર્યંત માર્ગમાં ચાલી ચાલીને
દુર્ગપુર પહોંચ્યા હતા. ક્રોધક જનો ચાર માસસુધી રસ્તામાં ચાલીનેજ
દુર્ગપુરને પામ્યા હતા. ક્રોધ જનો ત્રણ માસપર્યંત માર્ગમાં હીડી હીડીને
દુર્ગનગર આવ્યા હતા. ક્રોધ જનો તો બે માસસુધી લાગટ ચાલી
ચાલીને માર્ગને ઉલ્લંઘન કરીને દુર્ગપુર પહોંચ્યા હતા. ક્રોધ જનો એકમાસે
માર્ગને ઉલ્લંઘન કરીને આવ્યા હતા. તે આ સમય જનોને, માર્ગનો પરિ-

તે સર્વેઽપિ હરિં પ્રાપ્ય લેભિરે પરમાં મુદમ્ ॥૩૩॥ હરિશ્ચ તાન્
 ગૃહસુખં ત્યક્ત્વા કષ્ટેન ભૂયસા । સ્વદર્શનાર્થમાયાતાન્માનયા
 માસ સાદરમ્ ॥૩૪॥ સ્વાગતં કુશલં પૃષ્ઠા સ તાન્વાસાર્થમાદિ
 શત્ । ઘાસસ્થાનાનિ તાન્નિન્યુર્હરજિત્પ્રમુચાસ્તતઃ ॥૩૫॥ તસ્મિન્
 દિને તુ મક્તાનાં મુદુરાગચ્છતાં પ્રમુઃ । સ્વદર્શનપ્રદાનાર્થં તત્રૈવ
 ન્યવસચ્ચિરમ્ ॥૩૬॥ તત્રાગતાનાં નારીણાં સન્માનં ચ યયોચિ
 તમ્ । જપારમાદયશ્ચકુર્લલિતા તુ વિશેષતઃ ॥૩૭॥ તત્રાગતેભ્યો
 વિપ્રેભ્યો ભિક્ષુકેભ્યશ્ચ સર્વેશઃ । અધ્વક્ષીણધનેભ્યશ્ચ હરિરભાષ
 દાપયત્ ॥૩૮॥ પશ્ચાનાં દિવસાનાં ચ તદૈવામામ્ભીશ્વરઃ । ઘૃત
 સિતાં ચ કાષ્ઠાદિ તેભ્યોઽશેષમદાપયત્ ॥૩૯॥ ક્ષત્રવૈશ્યાશ્ચ શૂ

શ્રમ નહિ ગણીને અને ગૃહમુખનો લાગ કરી પોતાનાં દર્શન કરવા આવેલા,
 પોતાના દર્શનમાત્રથીજ પરમાનંદને પામેલાને બોધને તેમનુ ભગવાને
 યથાયોગ્ય આદરથી સન્માન કર્યું ॥૩૨-૩૪॥ તે પછી ભગવાને સમગ્ર સ
 ત્સગિજનોને 'તમો સુખેથી આવ્યા ૨ તમો કુશળ-સુખી છો ? એવા પ્રેમપ
 રિપૂર્ણ પ્રશ્નથી સન્માન કરીને ઉતારો કરવાની આજ્ઞા આપી એટલે
 એમને હરજી આદિક બક્ષો આજ્ઞાને અનુસારે ઉતારા પ્રત્યે લઇ ગયા
 ॥૩૫॥ તે દિવસે તો (ધનનયોદશીએ) ક્ષણેક્ષણે આવતા દેશાતરના
 બક્ષોને તેમને અભિમત પોતાનુ દર્શન દેવાની ઇચ્છાથી વેદીકા ઉપર
 રહેલા સિંહાસનમાજ ભગવાન બહુકાળ પર્યંત વિરાજમાન રહ્યા ॥૩૬॥
 દુર્ગપુરમા આવેલી હરિભક્ત અખળાઓનુ સન્માન યથાયોગ્ય ન્યા
 રમા આદિક અખળાઓએ કર્યું લલિતાએ તો અનકૂટોત્સવમાં પોતાનું
 પ્રધાનપણ હોવાથી વિશેષપણે સન્માન કર્યું ॥૩૭॥ ત્યાં આવેલા સર્વ
 વિપ્રો, ભિક્ષુકો (વિપ્રો યજ્ઞી બીજા અનાથિજનો) અને માર્ગમા જેમને
 ધન ખુટી ગયુ હતું એવા ગૃહિજનોને પણ ભગવાને અન્નાદિ જે કાંઈ
 અપેક્ષિત પદાર્થમાત્ર હતું તે ઉત્તમ નૃપતિના મોદીપાસે અપાવરાવ્યુ
 ॥૩૮॥ શ્રીહરિએ તેજ સમયે પાંચ દિવસ ચાલે એટલું સાકર ઘૃતાદિકે
 પરિપૂર્ણ અપકવ અન્ન તથા કાષ્ઠાદિ સર્વ પણ તે વિપ્ર વિજેરને અપાવ્યુ

દ્રાશ્ચ સૂતમાગધવન્દિનઃ । વાદકાદ્યાશ્ચ યે તાંસ્તુ નૃપતેર્ગૃહ આશ-
યત્ ॥૪૦॥ અશ્વમારુહ્ય રાત્રૌ ચ મટૈઃ કતિપયૈર્વૃતઃ । નિવાસાન્
સર્વમક્તાનાં સ જગામ પૃથક્ પૃથક્ ॥૪૧॥ લેપાં સ્વાસ્થ્યં સમા-
પૃચ્છ્ય યજ્ઞ્યૂનં તદદાપયત્ । વર્તિતવ્યં સાવધાનૈરિતિ સર્વાનશિ-
ક્ષયત્ ॥૪૨॥ અજ્ઞાતઃ પુરુષઃ સ્ત્રી ચા નિષ્કાસ્યઃ સ્વસ્વવાસતઃ ।
इति सर्वानुपादिश्य निजमन्दिरमाययौ ॥૪૩॥ દૂરદેશાગતાનાં
ચ જનાનાં સ્વાર્પિતાત્મનામ્ । મુમુક્ષાં પ્રદશંસાસૌ સોમાદીનાં

॥૩૯॥ જે ક્ષત્રિઓ, વૈશ્યો, શૂદ્રો, સૂતો (પુરાણ કહેનારા ભાટ ચારણ)
માગધો (વશ પરંપરાને કહેનારા-વહીવંત્યાઓ) અને ખન્દીઓ (પ્રસ્તા-
વને સદૃશ વચન બોલનારા નિર્ભય પ્રજાવાળા ભાટ ચારણ) હતા તથા
જે વાજ્ય વળકનારા આદિક હતા તે સર્વેને તો ઉત્તમ ભૂપતિના ભવ-
નમાજ લગવાનું યથાયોગ્ય સિદ્ધાન્ત જમાડતા હતા (કેમકે તેમનું તેમને
ખપતું હતું) ॥૪૦॥ આ લગવાનું શ્રીહરિ સર્વાન્તરાત્મા છે તથાપિ
પોતાની માનુષ લીલાને અનુરૂપ સર્વને હિતોપદેશ આપવા, સ્વયં સર્વ
મુરોએ સન્મુખ ગતિ કરવા યોગ્ય છે અને સર્વ મુરોના પ્રશાસક છે
તથાપિ પોતાના અસાધારણ સર્વભૂતસૌહાર્દ અને ભક્તજનવાત્સલ્ય
ગુણને લીધે ‘ભક્તજનોના મનને અલિનદન કરવું’ એજ પોતાનું કર્તવ્ય
નિશ્ચય કરીને, સ્વયં અલકૃત અશ્વઉપર અશ્વાર થઇને રાત્રિએ પરિમિત
પાર્વદોને સાથે લઇને સમસ્ત ભક્તજનોના ઉતારામાં પૃથક્ પૃથક્ પ્રવેશ
કરીને, તેમને ઉતારા આદિકનું આનુકૂલ્ય સારીરીતે પુછી વિચારીને જે
ન્યૂન હતું તે અપાવીને, ‘આ મહા જનસમાજમા તમારે સર્વેએ સાવ
ધાન (જગતા) રહેવું, પોતાને અપરિચિત પુરૂષ કે અપરિચિત અબળાને
પોતપોતાના ઉતારામા ન જ પેસવા દેવા કિંતુ બહાર કાઢી મુકવા’ એવું
સર્વ ભક્તોને શિક્ષાવચન કહીને પોતાનું પરમ સૌશીલ્ય એરીતે આવિષ્કાર
કરીને પોતાના મદિરપ્રત્યે પાછા પધાર્યા ॥૪૧-૪૩॥ લગવાનું પોતાને
મદિરે પધારીને દૂર દેશમાથી આવેલા, પોતાવિષેજ નિમજ્ઞ મનવાળા તે
ભક્તજનોની મુમુક્ષાને પોતાના સોમવર્માદિ પાર્વદોની આગળ લખાણવા

પુરં પ્રમુઃ ॥૪૪॥ સમ્ભાવનં કુર્વેત પથ નૃણામાગચ્છતાં સહશ
આશુ તસ્ય । નિશસ્તૃતીયપ્રહરાન્ત આસીત્સંલક્ષિત* કુક્કુટકૂ-
જિતૈન ॥૪૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સદ્ગીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે
અન્નકૂટોત્સવે દેશાન્તરાગતભક્તસન્માનનનામા નવમોઽધ્યાય ॥૧॥

સુમત ઉવાચ—કિંચિત્સુધ્વા તદા સ્વામી સહસા પુનરુત્થિતઃ ।
શૃત્વા જ્ઞાનવિધિં ચક્રે નિત્યકર્માદરાદ્રુપ! ॥૧॥ ચતુર્દશ્યા અપિ
દિનં પ્રાતરારમ્ય પૂર્વવત્ । આગચ્છતો નિજાન્ ભક્તાંસ્તસ્ય તોપ-

લાભ્યા ॥૪૪॥ દૂર દેશમાથી આવતા, પોતાના અરણુમાળ એક અર્પણ
કર્ચું છે અતર જેમણે એવા ભક્તજનોના સઘની જલદી સલાવના કરે
તાજ ભગવાનને કુકડાના બોલવા ઉપરથી જણાતો રાત્રિના ત્રીજા પહો
રનો અત નજીકમાં આવી ગયો (રાત્રિના ત્રણ પ્રહર વીતે જવા આવ્યા)
॥૪૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને . તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે દેશાં-
તરાગતભક્તસન્માનનનામા નવમોઽધ્યાયઃ ॥૬॥

અધ્યાય ૧૦ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે નૃપ ! સહજનનદેસ્વામી રાત્રિના ચતુર્થ પ્રહરના
પ્રારભમા કિંચિન્માત્ર યોગનિદ્રાને અગીકાર કરી (પોલીને) તત્કાળ
ફરી પણ ઉઠીને, જ્ઞાનવિધિ કરીને સધ્યા જપ તર્પણાદિ નિલાવિધિ કરવા
લાભ્યા આ આત્મકામ સત્યસકટપ ભગવાનને ત્રણેય લોકમાં કાઈ પણ
અનવાસ (નથી મળતું) તે કર્મ કરીને અવાસવ્ય (મેળવવાતું) નથી
તેમ આ અકર્મવશ્ય ભગવાનને વિધિવશ્યપણુ પણ નથી અથાપિ લોકોને
પોતાના ધર્મમાં વર્તાવવા માટે કર્મને કરેછે જે આ લોકોપકાર કારણે
અવતરેલા ભગવાન કર્મ ન કરે તો આ લોકો નષ્ટ થઈ જાય એટલે પુર
વાર્યની હાનિ અને અપુરવાર્યની પ્રાપ્તિને પામી જાય માટેજ ભગવાને
આદરથી નિત્યકર્મ કર્યું ॥૧॥ ચતુર્દશીનો દિવસ પણ ત્રયોદશીના દિવસની

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાનના દર્શનમાજ એક પ્રવર્તેલા, યોગરહમ ભેગા
થએલા ભક્તોની સખામાં યથોચિત બેસવાની રીત વર્ણવી છે

યતો હ્યગાત્ ॥૨॥ દીપોત્સવદિને સોઽથ મજ્જલસ્નાનમીશ્વરઃ ।
 અરુણોદયવેલાયાં કૃત્વા નૈત્યકમાચરત્ ॥૩॥ વર્તુલે તૂલપટકે
 નિપસાદ તતઃ ક્ષણમ્ । ચકાર પૂજનં તસ્ય નૈત્યકં ચોત્તમો
 નૃપઃ ॥૪॥ તાવચ્ચ નૂત્તવસ્ત્રાણાં કક્ષે સંછન્નપોટલીમ્ । મયરામઃ
 શીઘ્રગતિર્ઘૃત્વાગચ્છદુત્સુકઃ ॥૫॥ તં દૃષ્ટ્વા પ્રહસન્પ્રાહ હરિ-
 મ્મદ્ ! કિમાહતમ્ । તમાહ નૂત્તવસ્ત્રાણિ સન્તીમાનીતિ સ દ્વિજઃ
 ॥૬॥ પ્રીતયે સર્વેભક્તાનાં તાનિ જગ્રાહ સ પ્રભુઃ । કૌસુમ્મં પટકં
 શીર્ષિં વવન્થ મુકુટાકૃતિ ॥૭॥ સ્વર્ણવુટું શોણવર્ણં પર્યઘાદક્કર-
 પેઠેઽ દેશાંતર થકી આવતા પોતાના ભક્તોની પ્રાતઃકાળને પ્રારંભીને
 સંભાવના કરતા ભગવાનને વીતિ ગયો ॥૨॥ તે પછી ભગવાન્ દીપોત્સ-
 વને દિવસે અરુણોદય વેળામાં કરવા યોગ્ય મંગળ સ્નાનવિધિ કરીને, અનુ-
 ક્રમે નિત્ય કર્મ કરવા લાગ્યા ॥૩॥ નિત્ય કર્મ કરી પરવારીને ભગવાન્
 ગોળ તૂળપટક (ચાકળા) ઉપર ક્ષણકાળ બેઠા. તે સમયે પૂજના અવ-
 સરની રાહ બેઠ રહેલા પરમ ભક્ત ઉત્તમ રાબાએ પ્રતિદિન નિયમથી
 કરાતી ભગવાનની પૂજ યથાક્રમે ચંદન પુષ્પાદિકવડે કરી ॥૪॥ આ સમયે
 અવસરને બાજુતા મયારામભટ્ટ ઉત્સાહ પામીને નવીન ઉત્તમ વસ્ત્રોની
 વસ્ત્રથી ઢાંકેલી પોટલીને બાહુમૂળમાં ઘાલીને ઉતાવળા ઉતાવળા ભગ-
 વાનની પાસે જયા લલિતાના મોકલવાથી આવ્યા ॥૫॥ મયારામ વિપ્રને
 આવતા બેઠને તેમનો આશય સમજી જઘને ભગવાન્ હસતા હસતા
 એમ બોલ્યા કે—હે ભટ્ટ ! તમોએ ત્વરાથી આ શું આણ્યું છે ? તે પછી
 મયારામ બોલ્યા કે—હે ભગવન્ ! આ નવીન વસ્ત્રો છે, તેને આપશ્રીના
 અંગસંગથી આજ અલંકૃત કરો ॥૬॥ આ આત્મારામ ભગવાન્ વસ્ત્ર
 વિભૂષણ વિગેરે વસ્તુઓમાં રૂચિએ રહિત છે તથાપિ તેમણે સર્વ
 ભક્તજનોની પ્રસન્નતા માટે તે વસ્ત્રો ગ્રહણ કરીને, તેમાંથી એક કસુંબ
 રંગથી રંગેલું વસ્ત્ર મસ્તકે મુકુટને આધારે બાંધ્યું (મોળીયું કે પાઘ બાંધી)
 તે પછી સુવર્ણમય તંતુથી ગુથેલા ગોળ છુટ્ટાથી શોભાયમાન, રક્ત વર્ણનું
 અંગરક્ષક (ભમો ડગડી) પહેર્યું. તે પછી સુવર્ણમય તંતુથી ગુંથ્યા છે

ક્ષકમ્ । વચન્ધ સ્વર્ણપટકં તતઃ કટિસ્તટે પ્રભુઃ ॥૮॥ તતશ્ચાંકાર્યામાસ સર્વાન્નિજજનાન્ધિભુઃ । કૃતનિત્યવિધાનાસ્તે તત્ર સર્વે સમાયયુઃ ॥૯॥ અધસ્તાન્નિમ્બવૃક્ષસ્ય ભગવદ્દેદિકામનુ । આગત્ય મુનયસ્તસ્થુર્ઘ્નિહિણશ્ચાભિતો મુનીન્ ॥૧૦॥ આગત્ય તત્ર યોપાશ્ચ યોપિત્સદસિ સર્વેશઃ । તસ્થુઃ પ્રતીક્ષમાણા વૈ તત્ર નારાયણાગમમ્ ॥૧૧॥ પૌરણિકાઃ શાસ્ત્રિણશ્ચ વૈદિકાસ્તાન્નિકાસ્તથા । તસ્થુસ્તત્રાગત્ય વિપ્રા નૈષ્ઠિકા બ્રહ્મચારિણઃ ॥૧૨॥ ગાયકાઃ શતશસ્ત્ર તત્ર શતશો વાદ્યવાદકાઃ । આગત્ય ચ નટા મહાસ્તસ્થુઃ

સર્વ પ્રાંત ભાગ જેના એવું એક વસ્ત્ર (નિયોળ) કટિતટમાં બાધ્યું ॥૭-૮॥ તે પછી ધારણ કર્યા છે વસ્ત્ર જેમણે એવા ભગવાને પોતાના દર્શનનીજ એક રાહ બેઠ રહેલા સર્વ ભક્તોને બોલાવ્યા, નિત્યકર્મ કરી પરવારી ભગવાનના દર્શનના અવસરનીજ એક રાહ બેઠ રહેલા તે સર્વ ભક્તો તત્કાલેજ ઉત્તમ નૃપતિના દરબારમાં આવ્યા ॥૯॥ લીંબડાના વૃક્ષ-તળે જે વેદિકા (ઓટલો) ભગવાનના દિવ્ય સિંહાસનથી સમલકૃત છે તેની સમીપે આવીને સમગ્ર મુનિઓ અને મુનિઓની યોગરદમ શુદ્ધસ્થ હરિજનો ઉભા રહ્યા ॥૧૦॥ સર્વ હરિભક્ત સ્ત્રિયો ત્યાં આવીને સભામાં ભગવાનને પધારવાની વાટ બેતી થયી સ્ત્રીઓની સભામાં મર્યાદા મુજબ ઉભી રહી ॥૧૧॥ વેદાંતવિગેરે શાસ્ત્રને ભણેલા, પુરાણપ્રવચનમાં પ્રવીણ, વૈદિક કર્મસ્વરૂપને બાળુનારા-વેદ ભણેલા અને પાંચરાત્રાદિ તંત્રને બાળુનારા એવા બ્રાહ્મણો તથા નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીઓ તે સભામાં આવીને ઉભા રહ્યા ॥૧૨॥ ગાયકો (ગાંધર્વ વિદ્યાને બાળુનારા) અને વાદ્યવાદકો (વીણા વીગેરે વિવિધ વાદ્યો વગડવામાં પ્રવીણ જનો) સોએ સો ત્યાં આવીને ઉભા રહ્યા, તથા સોએ સો નટો, મહો, સૂતો અને બન્દિજનો ત્યાં આવીને ઉભા રહ્યા ભગવાનનો આશ્રય કરવામાં કોઇ પણ અનધિકારી નથી-સર્વ કોઇ અધિકારી છે. પોત પોતાને અનુરૂપ એવી વિદ્યા કે કર્મથી સર્વ કોઇ ભગવાનનું આરાધન કરવા પ્રવર્તે છે, આ આરાધના કરવા યોગ્ય ભગવાન તો સર્વને સમાન છે. દેવ તિર્થંક (પશુ પક્ષ્યાદિ)

સૂતાશ્ચ વન્દિનઃ ॥૧૩॥ સર્વેઽપિ તે સમાગત્ય હરેરાગમનં વહિઃ ।
પ્રતીક્ષમાણાસ્તથ્યુર્વે તાવત્તત્રાગમત્પ્રભુઃ ॥૧૪॥ તં વિલોક્ય
જનાઃ સર્વે હર્ષોત્ફુલ્લાનનાશયાઃ । જયેતિ ઘોષં તુમુલં પ્રણમ્ય
નૃપ ! ચક્રિરે ॥૧૫॥ આનન્દયન્ ભક્તજનાન્ હરિર્નિમ્બતરોરઘઃ ।
વેદ્યાં સિંહાસનવરે નિપસાદ તદૈવ સઃ ॥૧૬॥ સિતાતપત્રમર્કાભં
સોમસ્તચ્છીર્ણ્યધારયત્ । ભગવન્મુલકાન્ત્યા તન્નિતરાં શુશુમે
તદા ॥૧૭॥ ભૃગુજિજ્ઞાલયશ્ચોમૌ રત્નદળે મનોહરે । ગૃહીત્વા

મનુષ્ય અને સ્થાવર રૂપે રહેલાં, ભૂતિથી આકારથી સ્વભાવથી તથા
જ્ઞાનથી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ કનિષ્ઠરૂપે વર્તતાં સર્વ ભૂતોમાં સમાશ્રય કરવા-
પણે આ ભગવાન સમ છે, એમને ‘આ ભૂતિ આકાર સ્વભાવ જ્ઞાનાદિકથી
કનિષ્ઠ છે’ એમ માનીને સમાશ્રય કરવામાં કોઈ દ્વેષ-ત્યાજ્ય નથી તેમ
‘આ ભૂત્યાદિકથી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ છે’ એમ માનીને સમાશ્રય કરવામાં
કોઈ પ્રિય-આદ્ય નથી ॥૧૩॥ આ સાધુ આદિક યધાય ભક્તો સભામાં
આવીને ભગવાનની નિવાસ ભવન થકી બહાર સભામાં પધારવાની રાહ
જોઈ રહ્યા થકા ઉભા રહ્યા. એજ અવસરમાં ભગવાન તે સર્વ ભક્તોને
આનંદ આપતા થકા આવી મહાસભામાં પધાર્યા ॥૧૪॥ હે નૃપ ! મહા
સભામાં પધારેલા ભગવાનને જોઈને તે સર્વ જનોએ પ્રહર્ષથી પ્રકુક્ષિત
મુખ-નેત્ર-મનવાળા થઈને પ્રણામ કરીને, ‘જય જય’ એવો ઘણો ઘાટો
ઉદ્ઘોષ સમસ્ત દિશામંડળને મગળ કરનારો કર્યો ॥૧૫॥ એજ સમયે
ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણ ભક્તજનોને મહા આનંદ આપવા નિમિત્તરૂ-
પે રહેલી વેદિકા ઉપર વિરાજમાન સર્વોત્તમ સિંહાસનમાં સંરાજમાન
થયા ॥૧૬॥ તે સમયે સોમવર્મા નામના પાર્ષદે સૂર્યમંડળ જેવું પ્રકાશ-
માન શ્વેત છત્ર ભગવાનના મસ્તક ઉપર ધારણ કર્યું. ભગવાનના મુખચં-
દ્રની કાંતિથી આ છત્ર અતિશય શોભવા લાગ્યું. અસ્થાનમાં ધારેલું છત્ર
નજ શોભે. આ ભગવાનનું અનન્યસામાન્ય (ખીલ કોઈને સામાન્ય સાધા-
રણ નહિ) દિવ્ય સૌન્દર્ય હતું, જેથી છત્ર અતિશય શોભેજ ॥૧૭॥ તે
સમયે ભૃગુજી તથા અલય નામના આ બે પાર્ષદો રત્નમય દંડ (દાંડો) થી

ચામરે તત્ર વીજયામાસતુઃ પ્રભુમ્ ॥૧૮॥ સૂરો નાજ્ઞશ્ચ ભગવ-
ત્પાર્શ્વયોઃ સંસ્થિતાબુભૌ । પ્રભું તં તાલવૃન્તાભ્યાં વીજયામાસ-
તુસ્તદા ॥૧૯॥ ઉશીરવ્યજનં રમ્યં શૃહીત્વા હ્રેમદણ્ડકમ્ । ઉત્તમઃ
પાર્શ્વસંસ્થશ્ચ વીજયામાસ તં પ્રભુમ્ ॥૨૦॥ મુકુન્દો ઘર્ણિરાદ-
તસ્ય સમીપે નક્તકં દધત્ । તસ્યૌ પ્રતીક્ષમાણશ્ચ નિદેશં તસ્ય
કિञ્ચન ॥૨૧॥ દૌવારિકઃ સ્વર્ણયદ્ધિર્જયેત્યુચૈર્વદન્ પ્રભોઃ । અગ્રે
કુબેરસિંહાલ્યસ્તસ્યૌ કાર્યનિવેદકઃ ॥૨૨॥ પાર્પદપ્રવરાશ્ચાન્યે
ક્ષત્રવીરા મહામટાઃ । આજ્ઞાકરાઃ પ્રભોસ્તસ્યુઃ પરિતઃ શતશસ્તદા
॥૨૩॥ તતોઽપશ્યજ્જનાનેવ ભગવાન્ પરિતઃ સ્થિતાન્ । ઉદ્દેલં

મનોહર આમરને પોતપોતાના હસ્તમાં થહણુ કરીને ભગવાનની ઉપર ફેર-
વવા લાગ્યા ॥૧૮॥ તે સમયે સુરવર્મા અને નાંજવર્મા નામના આ બે પાર્વદો
ભગવાનને બે (ડાબા જમણા) પડબે ઉભા રહીને ચિત્રે યુક્ત રમણીય
વસ્ત્રથી બનાવેલા વીંજણાવડે પ્રભુ શ્રીહરિને જે રીતે મંદ વાયુ આવે એરીતે
સેવા કરવા લાગ્યા ॥૧૯॥ ઉત્તમ રાજા મુવર્ણના દંડથી અલંકૃત કરેલો,
રમણીય, વીરણનો વીંજણો હાથમાં લઈને ભગવાનના એક પડખામાં
ઉભા રહીને ભગવાન ઉપર યથોચિત ધીમે ધીમે આજવવા લાગ્યા ॥૨૦॥
મુકુંદાનંદ નામના નૈધિક વર્ણિરાજ મુખાદિકના માર્ગનમાંજ એક ઉપ-
યોગી વસ્ત્રખંડ (રૂમાલ) ભગવાન માટે પોતાના હાથમાં લઈને ભગવાનને
સમીપેજ તેમના કોઈપણ આજ્ઞાવચનની વાટ જોતા થકા ઉભા રહ્યા
॥૨૧॥ કુબેરસિંહ નામના શ્રીનગરનિવાસી દૌવારિક (છડીદાર) હાથમાં
દેમદંડ (છડી)ને ધારણુ કરીને 'જય જય' એવો શબ્દ ઉચ્ચ સ્વરથી
ઉચ્ચારણુ કરતા થકા ભગવાનની આજ્ઞા તેને કાર્યના નિવેદનપરાયણુ થઈને
ઉભા રહ્યા ॥૨૨॥ તે સમયે દ્વિત્રિયોમાં મહાશૂરવીર, મહાબટ-સંચામમાં
જેમણે કીર્તિ મેળવી છે, આવા છે તથાપિ વિનયપૂર્વક શ્રીહરિની આજ્ઞામાં
વર્તતા બીજા સૌએ સૌ પાર્પદોત્તમો શ્રીહરિની ચોતરફ ઉભા રહ્યા ॥૨૩॥
એરીતે મહાસભામાં મહાસિંહાસનમાં સેરાજમાન થએલા અને પૂર્વોક્ત
પરિજનોએ પૂર્વોક્ત પ્રકારે પરિચર્યા કરાતા ભગવાને પોતાની યોગરદમ

સાગરમિથ સોત્કળ્ઠાન્નિજદર્શને ॥૨૪॥ અન્યોન્યેપામુપરિ તાન્
પતતો ઘનસંસ્થિતીન્ । નૃપતેરઙ્ગણેઽપદ્યદસહ્યાતાઞ્જનાન્ હરિઃ
॥૨૫॥ બહિઃશાલાસુ ચ જનાન્ ગર્ભાગારેષુ ચ સ્થિતાન્ । છદિષ્ણુ
ચ ચતુષ્કેષુ બહિર્વેદિષુ ચેક્ષત ॥૨૬॥ વલ્મીપુ તથાટ્ટેપુ ચન્દ્રશા-
લાસુ ચ સ્થિતાન્ । મન્દુરાસુ ચ ચૈત્યેષુ પ્રાકારે ગોપુરોપરિ
॥૨૭॥ આરુહ્ય ચ દ્રુમાનુચાન્મૂલાદગ્રાવધિ સ્થિતાન્ । પુરશ્ચ
પાર્શ્વયોઃ પશ્ચાઞ્જનાન્વીક્ષ્ય જહાસ સઃ ॥૨૮॥ તાલિકાં વાદયિ-
ત્વાથ હરિઃ સ્થાપનમુદ્રયા । ઉપાવીન્નિશદાત્મીયાન્સર્વાંસ્તાંહ-
ક્ષશો જનાન્ ॥૨૯॥ કૃતમૌનાસ્તત્ક્ષણં તે નિપેદુશ્ચ વ્યવસ્થયા ।

ઉભા રહેલા, પોતાના દર્શન કરવામા અતિ ઉત્ક્રાંધાળા જનોનેજ મર્યાદા
મુકીને ચોક્કર વર્તતા સમુદ્રની પેઠે ચોતરફ વ્યાપ્ત બોયા ॥૨૪॥ એક
બીજની ઉપર પડતા, ઘાટી રિથિતિ જેમની છે એવા અપરિમિત તે
જનોને ઉત્તમ રાજના આગણામા ભગવાને બોયા ॥૨૫॥ તે સલાસ્થાનમા
અવકાશ નહિ મળતા પોતાના દર્શનની ઉત્ક્રાંધને લીધે બહિ શાળા, (ઓ
સરી પડશાળ) ગર્ભાગાર, (ઓરડા) છદિષ્, (પડાળ) ચતુષ્ક, (ચોક)
બહિર્વેદી (ઓટલીયો) વલ્મી, (છલ) અટ્ટ, (મેડીયો) ચંદ્રશાળા,
(અગાશીયો) મન્દુરા, (ઘોડશાળ) ચૈત્ય, (ચકલા) પ્રાકાર, (કોટ)
અને ગોપુર (દરવાજા) ઉપર રહેલા તથા અતિશય ઉંચા પીંપળા
લીંબડા વિગેરે વૃક્ષોના મૂળને આરબીને ટોચપર્યંત રહેલા તથા પોતાની
આગળ પાછળ અને બે પડખાના ભાગમા સર્વત્ર ઘાડી સ્થિતિથી રહેલા
અસખ્યાત જનોને બેઠને, ભગવાને તેમનો પોતાના દર્શનની ઉત્ક્રાંધો
અતિશય વિચારીને અતરમા ગૂઢપણે રહેલા હર્ષથી કિંચિત્ મંદહાસ
કર્યો ॥૨૬-૨૮॥ તે પછી ભગવાને પોતાના લક્ષાવધિ તે સર્વ લાઝ જનોને
સ્વય તાળી વળકવાવડે જણાવીને, પોતાના હાથથી કરેલી સ્થાપનમુદ્રા
(બેસારી દેવાનો સંકેત) થી બેસારી દીધા ॥૨૯॥ એજ સમયે સર્વ
જનો પ્રશાંત મૌનધારી થઇને યથાવ્યવસ્થા બેસી ગયા પ્રિયતમ નેતાનો
આદેશ (આજ્ઞા) તો પ્રાર્થનીય છે, આ ભગવાન સર્વ લોકના નેતા છે

હિયઃ સ્ત્રીમણ્ડલેષ્વેવ પુમાંસઃ પુરુષેષુ ચ ॥૩૦॥ નિવેદુર્મુનય-
સ્ત્ર મુનીનાં મણ્ડલેષુ ચ । બ્રાહ્મણા બ્રાહ્મણેષ્વેવ વર્ણિનો વર્ણિ-
મણ્ડલે ॥૩૧॥ ગૃહસ્થેષુ ગૃહસ્થાશ્ચ વૃદ્ધા વૃદ્ધેષુ સર્વદાઃ । વિદ્વ-
દ્યુથેષુ વિદ્વાંસઃ શિલ્પજ્ઞાઃ શિલ્પવિત્સુ ચ ॥૩૨॥ તૂર્ણીં તેષૂપ-
વિષ્ટેષુ નિજમકેષુ સ પ્રભુઃ । આજિજ્ઞપદ્માદકાંશ્ચ સજ્જીભૂય
ચિરસ્થિતાન્ ॥૩૩॥ તે ચ તાસાદિવાદ્યેષુ યદ્યત્સફરકૌશલમ્ ।
તદાનીં દર્શયામાસુસ્તત્તત્સર્વમશેષતઃ ॥૩૪॥ પ્રશશંસ હરિસ્તાંશ્ચ
દૃષ્ટ્વા તત્કરલાઘવમ્ । તતોઽપદયત્સભાસંસ્થાન્નૈકદેશાગતાઞ્ઞ-
નાન્ ॥૩૫॥ તેપાં યે યે યેષુ યેષુ મુર્યા દેશેષુ તાન્પ્રભુઃ । તત્ત-
દેશીયવૃત્તાન્તં પ્રદુમાહ્વાસ્ત સંસદિ ॥૩૬॥ તે સઘ ઉત્થાય સહ-

અને ભક્તોને પ્રિયતમ છે તેમની આજ્ઞાને અલભ્ય કૃળનેજ જેમ એમ
પામીને શાંત થઈને બેસી ગયા. (બેસવાની મર્યાદા હવે કહે છે) મુનિઓ
મુનિમંડળમાં, વર્ણિઓ વર્ણિમંડળમાં, ગૃહસ્થ પુરુષો પુરુષમંડળમાં,
શ્રીયો શ્રીમંડળમાંજ, બ્રાહ્મણો બ્રાહ્મણોમાં, વૃદ્ધો વૃદ્ધોમાં, વિદ્વાનો
વિદ્વન્મંડળમાં, શિલ્પિઓ (સુધાર સોની આદિક) શિલ્પિમંડળમાં,
એ રીતની મર્યાદાથી બધા બેસી ગયા ॥૩૦-૩૨॥ પોતાના સર્વ ભક્તજનો
મોન થઈને બેસી જતાં પ્રશાંત થઈ ગયા છે તરગસમૂહો જેના એવો
સુમુદ્રજ જેમ એમ સ્તબ્ધ થઈ ગએલી સલામા ભગવાને બહુ વખતથી
તત્પર થઈને ઉભા રહેલા, તાસા વગેરે વાજીવોને વગાડનારા જનોને વળ-
ડવાની આજ્ઞા આપી ॥૩૩॥ ભગવાનની આજ્ઞા પામેલા તેઓએ તેમને
પ્રસન્ન કરવા તેજ સમયે તાસા વિગેરે વાજીવોમાં જે જે પોતાનું કર-
કૌશલ્ય હતું તે તે સમયપણે શ્રીહરિને દર્શાવ્યું ॥૩૪॥ ભગવાને તેમની
હસ્તકુશળતા જોઈને તેમની સભામાં પ્રશંસા કરી તે પછી સભામાં
બેઠેલા, અનેક દેશોમાંથી આવેલા ભક્તજનોને જોઈને તેમાં જેઓ જેઓ
જેજે દેશમાં મુખ્ય (મોટરા) હતા તેમને તેમને તે તે દેશનું વૃત્તાંત પુછ-
વામાટે ભગવાને પોતાની પાસે બોલાવ્યા ॥૩૫-૩૬॥ દે રાજન્ । આ
મુખ્ય હરિજનો પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વરે બોલાવેલા હોવાથી પ્રહર્ષ પામીને, તત્ક-

ર્પમેવ ક્ષમાપતે ! તં સમયા સમેત્ય । પ્રણમ્ય ચ પ્રાક્ષલયઃ પુર-
સ્તાત્તસ્તુસ્તદીયાનનચન્દ્રનેત્રાઃ ॥૩૭॥ इति श्रीसत्यज्ञीवने नारा-
यणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे सभोपवेशनवर्णननामा
दशमोऽध्यायः ॥१०॥

મુવત ઉવાચ—તાન્માનયિત્વા ભગવાન્નિજમકાન્વિચક્ષણાન્ ।
શૃષ્વતાં સર્વલોકાનાં પમચ્છ વિનયાનતાન્ ॥૧॥ श्रीनारायणमुनि
उवाच—युष्मदेशेषु मेऽथैषां त्याग्निनां गृहिणां जनाः । । मदाश्रि-

ણુજ ઉઠીને ભગવાનના સમીપને પામીને, અવકાશનો અભાવ છે એટલે
પચાગ પ્રણામ કરીને, બે હાથ બેડીને તેમની આગળ તેમના મુખચન્દ્રને
સન્મુખ એકાગ્ર દૃષ્ટિ રાખીને તેમની આજ્ઞાપરાયણ થઈને ઉભા રહ્યા
॥૩૭॥ इति श्रीसत्यसंगिछवने . तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे सभो-
पवेशनवर्णननामा दशमोऽध्यायः ॥१०॥

અધ્યાય ૧૧ મો.

મુવતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! તે પછી ભગવાને લોકશાસ્ત્રમા
વિચક્ષણ, વિનયવિનમ્ર એવા તે તે ભક્તજનોને યથાયોગ્ય માન આપીને,
સર્વ લોકોને કાન દઈને સાભળતાજ પુછ્યુ ॥૧॥ श्रीनारायणमुनि
કહેછે—હે જના ! તમારા દેશમાં અમોને ઉદેશીને જનશ્રુતિ (લોક-
પ્રસિદ્ધ વાર્તા) કેવી ચાલે છે ? ગુણની પરીક્ષા પરોક્ષમાજ થાય, કેમકે
સમીપમા રહેલો જનતો ગુણોનેજ કહે, માટે દૂર દેશમાં વર્તતા જનોના
પ્રસિદ્ધ વાદથી પોતાના ગુણદોષો નિશ્ચય કરાય છે. તેમા પણ એક જણના
વચનથી ગુણદોષનો નિશ્ચય થતો નથી, કેમકે બે કહેનારો એક જણો
પક્ષપાતી હોય તો દોષને ગુણપણે કહે અને બે વિદ્વેષી હોય તો ગુણને
દોષપણે કહે, માટે એક જણના વચનથી ગુણદોષનો નિર્ણય થઈ શકે
નહિ, તો બહુ જણાનું વચનજ સ્પષ્ટ કરવા યોગ્ય છે, તો અમોને ઉદેશીને

૧ આ અધ્યાયમા મુખ્ય ભગવાને મુખથી ભગવાને કરેલુ દેશાતર જતા
તનુ શ્રવણ અનુવાદ કર્યુ છે.

તાનાં સ્ત્રીનાં ચ કીદદ્યસ્તિ જનશ્રુતિઃ ॥૨॥ જના મદ્વિમુક્તા એ
તે લૌકિકાનાં સતાં તથા । વાર્તામાત્મગુરુણાં ચ કુર્યેતે કીદદ્યશીં
ભુવિ ॥૩॥ સુમત ય્વાચ—ઇતિ પૃષ્ઠા ભગવતા તે તમૃત્યુર્યથાશ્રુ-
તમ્ । યથાદૃષ્ટં ચ નૃપતે ! વૃત્તાન્તં સ્વસ્વદેશજમ્ ॥૪॥ જના ક્રુત્યુઃ—
ભગવત્સદીયેષુ દેશેષુ વિમુક્તા અપિ । જના યથા વદન્તિ ત્વાં
તથૈવ દ્રૂમદ્વે વયમ્ ॥૫॥ ધન્યો નારાયણમુનિઃ સામ્પ્રતં ધરણી-
તલે । ભક્તિજ્ઞાનવિરાગાદ્યં સદ્ધર્મ પાતિ યોઽસિલમ્ ॥૬॥ ગૃહિ-
ભિન્નાશ્રમસ્થાન્ યસ્ત્યાગિનો વિધવાસ્તથા । સન્ધારયત્યપ્યવિધં

જનશ્રુતિ કેવી આલે છે ? તથા અમારા આશ્રિત આ ત્યાગિઓ, ગૃહસ્થ
પુરૂષો અને, સ્ત્રીઓને ઉદ્દેશીને હમણાં જનશ્રુતિ (જનો કેમ કહે છે)
કેવી આલે છે ? ॥૨॥ તથા જે અમારા થકી વિમુક્ત-મારેવિધે અભિમુખ-
તાએ રહિત ઉદાસીન જનો છે તેઓ લોકમાં વિચરતા સાધુવેષધારીઓ
(સાધુલક્ષણે રહિત) અને લક્ષણે રહિત હોવા છતાં ગુરુશબ્દથી અવહાર
કરાતા પોતપોતાના ગુરુઓને ઉદ્દેશીને કેવી વાર્તા કરે છે ? ॥૩॥ સુમત-
અપિ કહે છે—હે નૃપતે ! એરીતે લગવાને પુછેલા તે મુખ્ય સત્સંગિજનો
પોતે જેવું સાંભળ્યું છે અને જેવું દેખ્યું છે તેવું જ પોતપોતાના દેશનું
વૃત્તાંત લગવાને પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા ॥૪॥

હરિજનો કહે છે—હે લગવન ! અમારા દેશોમાં જેઓ આપના ચર-
ણકમળના રસાસ્વાદે રહિત છે તેઓ પણ આપને અને આપના આશ્રિત
જનોને જે પ્રકારે કહે છે તે પ્રકારે અમો (સત્ય) કહીએ છીએ ॥૫॥
આ ભૂતળમાં વર્તમાન કાળે એકલા નારાયણમુનિજ ધન્ય છે, કેમકે જે
પોતે કલિકાળમાં પ્રકાશ પામતા સમયે સદ્ધર્મને લક્ષિત-જ્ઞાન-વૈરાગ્યવડે
સમલંકૃત કરવાપણે પરિચોપણું કરે છે ॥૬॥ જે ગૃહસ્થો થકી બીજા
આશ્રમિઓ (નૈષ્ઠિક પ્રજ્ઞચારી વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસીઓ) છે તથા જે
ત્યાગિઓ-ત્યાગધર્મમાં નિમગ્નવાળાં (લોગિશબ્દથી નૈષ્ઠિકાદિ આશ્રમિઓ
થકી બીજા સ્ત્રીસંપ્રદે રહિત કે મૃતસ્ત્રી હોધને તીર્થ વૈરાગ્યવશાત્ ત્યાગ-
ધર્મને પામેલા છે તેમનો પૃથક્કણે નિર્દેશ કરેલો અહીં બહુવો) છે તથા

બ્રહ્મચર્યં સુદુર્ઘરમ્ ॥૭॥ યસ્ત્યાજયતિ તાન્ કામં યેન કામેન
 મોહિતાઃ । વિદ્વાંસોઽપિ સગોત્રાઃ સ્ત્રીર્ગન્ધન્તિ પશવો યથા
 ॥૮॥ યસ્ત્યાજયતિ તાન્ દ્રવ્યં યદ્દોમેન વુધા અપિ । સ્વબન્ધુ-
 આપિ મિત્રાણિ મ્રન્ત્યન્યૈર્ઘાતયન્તિ ચ ॥૯॥ યશ્ચ સ્વામી રસા-
 સ્વાદં તાંસ્ત્યાજયતિ ચૈ સતઃ । જાયન્તે યદ્વશા એવ કામોદ્વૃત્તા
 ને વિધવા વનિતાઓ છે તે સર્વેને ખીલ જનોથી નજ ધારણ કરી શકાય
 એવું અષ્ટપ્રકારનું બ્રહ્મચર્યવ્રત ને લગવાનું ધારણ કરાવે છે. અર્થાત્
 જેના ઉપદેશબળથીજ કે અનુગ્રહબળથી બહુ ત્યાગીઓ, મહર્ષિઓએ
 અને ઇશ્વરોએ પણ દુઃસાધ્ય એવું અષ્ટપ્રકારનું બ્રહ્મચર્યવ્રત અસ્ખલિતપણે
 ધારણ કરે છે. તે નારાયણમુનિને ધન્ય છે. બ્રહ્મચર્યવ્રત નિઃશ્રેયસમાર્જ એક
 ઉપયોગી છે. બ્રહ્મચર્યની પ્રશંસા 'તેષામસૌ વિરજો વ્રહ્મલોકો યેષાં તપો
 વ્રહ્મચર્યમ્' 'અયોત્તરેણ તપસા વ્રહ્મચર્યેણ' ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ કરે છે. આતું
 બ્રહ્મચર્ય નારાયણમુનિજ હાલમાં ધરાઉપર કલિકાલમાં પણ પ્રવર્તાવે છે
 માટે એમનેજ ધન્ય છે. (બ્રહ્મચારી આદિકને અષ્ટપ્રકારે સ્ત્રીપરિત્યાગરૂપ
 બ્રહ્મચર્ય અને વિધવાઓને અષ્ટપ્રકારે પુરૂષપરિત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્ય સમજવું)
 ॥૭॥ ને કામ છે તે દુર્વિપક્ષ વેગવાળો છે, જેણે મોહ પમાડેલા વિદ્વાન
 જનો પણ સમાન ગોત્રની સ્ત્રીઓને પણ (શાસ્ત્રમાં ગોત્રગમન અતિ-
 પાપ હોવાથી તેનો નિષેધ કરેલો હોવા છતાં પણ) ગર્દભાદિ પશુઓની પેઠે
 પામે છે, ને આ લગવાનું પોતાના આશ્રિત મુનિઓ પાસે આવા દુર્જન્ય
 કામને પણ ત્યાગ કરાવે છે. અર્થાત્ લવબ્રહ્માદિકોએ પણ દુર્જન્ય એવો કામ
 જેમના ચરણસમાશ્રયના પ્રતાપથી પરાલભ પામી ભય છે ॥૮॥ ને સ્વા-
 મિનારાયણ પોતાના ચરણના આશ્રિત વાલ્મીવિગેરે પાસે ધનનો ત્યાગ કરાવે
 છે, ને ધનલોભ મહા પાપી છે. જેને લીધે શુદ્ધજનો પણ પોતાના બન્ધુ-
 ઓને અને મિત્રોને પણ પોતે હણે છે અને ખીલઓ પાસે હણાવે છે, આવો
 બલિષ્ઠ લોભ પણ જેના સમાશ્રય બળથી નથીજ પરાલભ કરી શકતો,
 માટે તે નારાયણમુનિને ધન્ય છે ॥૯॥ મુનિઓ પણ ને રસાસ્વાદને વશ
 થઈને કામાતુર થઈ ભય છે અને વિદ્વજ થઈને પોતા યજ્ઞી નીચ ભતિના

હિ પુરુષાઃ ॥૧૦॥ સ્વતશ્ચ નીચજાતીનામશ્નત્યન્નાદિ યેન ચ ।
 વિહ્વલા વર્ણસાઢ્ઢ્યૈ કુર્ષતે પુરુષા ભુવિ ॥૧૧॥ યશ્ચ ત્યાજયતિ
 સ્વામી જ્ઞેહં સ્વાન્વપુરાદિપુ । નરકાન્પ્રેતભાવં ચ યદ્વશાચાન્તિ
 માનવાઃ ॥૧૨॥ યત્ર યત્ર ભવેત્જ્ઞેહો દેહિનામિદ્ વસ્તુનિ । તાદ્રૂપ્યં
 તસ્ય તસ્ય સ્યાત્તાદૃક્ જ્ઞેહો હિ હાપ્યતે ॥૧૩॥ યઃ સ્વામી માન-
 મત્યથૈ હાપયત્યાત્મનઃ સતઃ । ગુરૂન્સાધૂનપિ પ્રાજ્ઞા મન્યન્તે નૈવ
 યદ્વશાઃ ॥૧૪॥ માનેનૈવાત્મનઃ પાપં સાધૂનાં પુરતો નરાઃ । ન

અન્નાદિકને લક્ષણ કરવામાં પણ પ્રવર્તે છે અને અંતે પૃથ્વીમાં વર્ણસંક-
 રતાના હેતુભૂત થાય છે, આવા પણ રસાસ્વાદને જે સ્વામી પોતાના સાધુ-
 પ્રમુખજનો પાસે લાગ કરાવે છે (જેના આશ્રયમહિમાથી રસ શોભ
 પમાડવા સમર્થ થતો નથી) માટે આ નારાયણમુનિજ ધન્ય છે
 ॥૧૦-૧૧॥ જે દેહ તથા દેહાનુબન્ધિઓ (પુત્રકલ્યાદિ) માં જ્ઞેહપા-
 શથી પ્રેતભાવ અને નરક અનુભવાય છે, આવા પણ જ્ઞેહપાશને જે
 સ્વામિનારાયણ પોતાના આશ્રિતો પાસે લાગ કરાવે છે (જેમના સમા-
 શ્રય પ્રભાવથીજ દેહ દૈહિકમાંથી જ્ઞેહપાશ છુટી જાય છે) એજ નારા-
 યણમુનિ ધન્ય છે ॥૧૨॥ આ લોકમાં જે જે પ્રાકૃત વસ્તુમાં જ્ઞેહવેગ
 થાય છે તેણે કરીને યોગિઓને પણ તન્મયવૃત્તિ મરણસમયે અનુવર્તતાં
 બીજા જન્મમાં તેમાં તેમાં તદ્રૂપતાની પ્રાપ્તિ (તેને સમાન આકાર)
 ભરતજની પેઠે થાય છે, આવો પણ દુસ્તેજ જ્ઞેહવેગ જેમણે નાશ કરીએ
 છીએ એજ નારાયણમુનિને બહુ ધન્ય છે ॥૧૩॥ જે માનને આધીન
 થએલા પ્રાણ એવા પણ પુરૂષો પ્રાણ એવા સાધુજનોને તેમજ પોતાના
 ગુરૂજનોને નથી માનતા. સાધુજનોના અપમાનમાં હેતુભૂત આવા પણ
 માનને જે સ્વામી પોતાના આશ્રિત સાધુજનો પાસે અત્યંત લાગ કરા-
 વે છે, એજ નારાયણમુનિને ધન્ય છે ॥૧૪॥ માન તો મહાપાપનું મૂળ છે,
 કેમકે જે માનથી ભક્ત થએલા જન પોતે કરેલા પાપને સાધુઓની આગળ
 નિષ્કપટભાવથી નથી પ્રકાશ કરતો, પોતાનું પાપ નહિ પ્રકાશ કરનારાને
 ગુપ્તપણે પાપ રહેલું હોવાથી તેની પરિશુદ્ધિ નહિ થતાં અંતઃકરણ મલિ-

નિષ્કપટભાવેન કથયન્ત્યાત્મશુદ્ધયે ॥૧૫॥ માનાદ્ધિ જાયતે
ક્રોધો નિર્દયો હિંસ્રવૃત્તિકૃત્ । અવાચ્યવાચકઃ સ્વસ્ય પરેપાં
ચાપિ ઘાતકઃ ॥૧૬॥ ઈદ્ગ્માનવિહીના હિ સન્તો યસ્ય પૈરઃ
કૃતમ્ । ધૂલિક્ષેપં તાડનં ચ સહન્તે દુર્વચાંસિ ચ ॥૧૭॥ ધન્ય
પવાસ્ત્યતઃ સ્વામી સત્યોઽસાવેવ સદ્ગુરુઃ । ન મહાન્ પુરુષઃ
કશ્ચિદ્વર્તતે હીદૃશો ભુવિ ॥૧૮॥ ધન્યાશ્ચ સાધવસ્તસ્ય ચે ધર્માન્
સ્વગુરુદિતાન્ । પ્રયતા બ્રહ્મચર્યાદીન્ પાલયન્તિ નિરન્તરમ્
॥૧૯॥ ધન્યા ગૃહસ્થા અપિ તે સ્વામિનં સમુપાશ્રિતાઃ । સ્વસૃમા-
ત્સમા યે તુ જાનન્તિ પરયોપિતઃ ॥૨૦॥ સ્પર્શનં વિધવાસ્ત્રીણાં

નજ રહેછે, એટલે તે પાપને પ્રાયશ્ચિત્તનો પણ અવકાશ નથી. માનને
લીધે ક્રોધ થાય છે (ખીભએ માનનો લાંગ કરતાં એકદમ તેની ઉપર ક્રોધ
થાય છે) ક્રોધ થતાં દયા દૂર થઈ જાય છે. એટલે નિર્દય નર હિંસામાં
પ્રવર્તેછે. ક્રોધાતુરને વાચ્ય કે અવાચ્યનો વિભેદ નથી. અશ્લીલ (સુડુ)
અને નિદિત પણ વચન બોલે. તેજ ક્રોધ છેવટે પોતાનો કે પરનો ઘાત
કરનારો પણ થાય છે (જો સમર્થ હોય તો પરનો ઘાત કરનારો થાય અને
જો અસમર્થ હોય તો પોતાના આત્માનો ઘાત કરનારો થાય એવો વિશેષ
સમજવો) ॥૧૫-૧૬॥ જેના ચરણ સમાશ્રયવાળા, આવા પણ મહા
અનર્થકર માનવેગને છતીને વર્તતા એવા સાધુઓ ખીભ દુર્જનોએ
કરેલા ધૂણિપ્રક્ષેપતાડન-તિરસ્કાર આદિકને સહન કરેછે ॥૧૭॥ માટે
આ સ્વામિનારાયણુ ધન્ય છે. ખીભે ક્રોધ પણ નહિ. આ સ્વામીજી તત્ત્વથી
સંતોના ગુરુ છે. પૃથ્વી ઉપર આવો ખીભે ક્રોધ પણ મહાપુરુષ નથી.
॥૧૮॥ સ્વામિનારાયણુના તેજ સાધુઓને ધન્ય છે, જે સાધુઓ પોતાના
ગુરુએ પોતાને ઉપદેશ કરેલા શ્રદ્ધયર્થાદિ ધર્મોને મોટી પણ આપત્તિમાં
નિરંતર પરિપાલન કરેછે ॥૧૯॥ જેઓ નારાયણુમુનિના ચરણારવિંદના
સમાશ્રયવાળા ગૃહસ્થ જનો છે તેઓ પણ ધન્યલાગી છે. જેઓ પરનારી-
ઓને તો પોતાની ઇહેન માતાને તુલ્યપણે જુવેછે. કામે કરીને નહિ પરા-
ભવ પામીને ધર્મમાંજ એક પ્રીતિવાળા વર્તે છે ॥૨૦॥ વળી એમના

ગૃહિણોઽપિ કદાચન । વિનાઽઽપદં ન કુર્વેન્તિ સ્વમાત્રાપિ રહઃ-
સ્થિતિમ્ ॥૨૧॥ મહ્તાં ગણં ચાહિકેનં મદ્યમત્સ્યામિપાણિ ચ ।
અમદ્યં નૈવ મદ્યન્તિ ન્યાયાર્જિતધનાશ્ચ ચે ॥૨૨॥ અદત્તં નૈવ
ગૃહ્ણન્તિ તૃણાદ્યપિ પરસ્ય ચે । ઘાતં સ્વપર્યોર્નૈવ ચે વિપદ્યપિ
કુર્વેતે ॥૨૩॥ ગુરોર્દદાત્તદ્ધાનત્વાન્મોક્ષાર્થમપિ નૈવ ચે । શાસ્ત્રો-

ચરણાશ્રિત ગૃહસ્થજનો પણ આપત્કાળ વિના પોતાની માતા સાથે પણ
એકાંતમાં રહેતા નથી. અને વિધવા વનિતાઓના સ્પર્શ થકી સર્પ ફણાના
સ્પર્શથકીજ નેમ એમ લાય પામીને બહુ દૂર ખસી જાય છે. ક્યારેય
પણ સ્પર્શ કરતા નથી, કેમકે કામ ઉન્મયદ છે તે પંડિતને પણ કલુ-
પિત કરી મુકે. માટે એવી રીતે વર્તવું એજ ગૃહસ્થોને પણ ચોચજ છે
॥૨૧॥ હમણાં આ કલિયુગમાં વિપ્રવ્યપદેશવાચ્ય એવા પણ જનો લાંગ
ગાંજે અક્રીણુ મદ્ય મત્સ્ય માંસ આદિકના સેવનમાં પ્રીતિવાળા બહુધા-
પણે દેખાય છે. એમના આશ્રિતોમાં એક પણ ગૃહસ્થજન એવો નથી.
બધાય એમના આશ્રિતો આપત્કાળમાં પણ અલક્ષ્યને નથીજ બદલા
કરતા અને અન્યાયથી ધનાર્જનમાં પણ નથીજ પ્રવર્તતા. આ સમયે
ગૃહસ્થજનો પુત્રકંઠનના પોષણનેજ એક પરમ ધર્મ માનીને દ્રવ્યસંપાદ-
નમાં સતત પ્રયત્ન કરતાં અન્યાયમાં પણ પ્રવર્તે છે. તો આવા વિષમસ-
મયમાં ન્યાયથીજ ધનસંપાદનમાં પ્રવર્તે છે. આ તો આ મહાનુ ધર્મ-
નિયમ છે ॥૨૨॥ જે ગૃહસ્થજનો પારકા તૃણાદિકને પણ તેના ધણીએ
આપ્યા વિના નથીજ ગ્રહણ કરતા. તો પરધનને ન હરણ કરે એમાં કહે-
તુંજ શું ? જે એમના આશ્રિત ગૃહસ્થો પોતાના કે પરના ઘાતને આપ-
ત્તિમાં પણ નથીજ કરતા. બહુજનો નિરર્થક કે સ્વાર્થ કે ધર્માલાસના
મિષથી મારણપર્યંતની પરપીડામાં પ્રવર્તે છે, તો આવા વિષમ સ-
માજમાં એમના આશ્રિતો પોતાનેજ જેમ એમ પરને દુઃખ દેવારૂપ પીડા-
માંન થકી પ્રતિનિવૃત્ત થયા છે, તો આ મહા અહિંસામત છે ॥૨૩॥
કોઈક આસુરવૃત્તિવાળા જનો ઉત્કૃષ્ટ ઐશ્વર્ય આદિક શુદ્ધ અર્થની
લિપ્સાથી પોતાના મસ્તકછેદ પર્યંતના મનઃકલ્પિત કોઈક ઉપાયમાં

કમ્ભુગુતુક્કાઘૈસ્તિત્યક્ષન્તિ ઘપૂંપિ વૈ ॥૨૪॥ इत्थं दृढधियो धीरा-
स्तच्छिष्या गृहिणो नराः । वर्तमानास्तदाज्ञायां सन्ति धन्या
भुवस्तले ॥૨૫॥ स्त्रियश्चैषामपि पतिं निजमेकं विनापयन् ।
जानन्ति पुरुषान् स्वीयपितृभ्रातृसमान्किल ॥૨૬॥ याश्च तं
स्वामिनं नार्यो विधवाः समुपाश्रिताः । ता ब्रह्मचर्यमष्टाङ्गं
पालयन्त्यगृहा इव ॥૨૭॥ धनुर्मानान्तरेणैव पुम्भ्यो गच्छन्ति
दूरतः । न भापन्ते च पुरुषैः पितृभ्रातृसुतान्विना ॥૨૮॥ सत्स-
ङ्गिनः स्वपित्रादेर्वातां शृण्वन्ति या हरेः । चलन्ति सह तेनैव

પ્રવર્તે છે. (જેમ રાવણાદિકો પ્રવર્ત્યા હતા) બીજા કેટલાક પંડિતમન્યો
તો કૃળવાદમાં ઠગાઈને આત્યંતિક દુઃખના ઉચ્છેદરૂપ કટયાણુની લિપ્સાથી
ભૃગુપતનાદિવડે (પર્વત ઉપર ચઢીને પહાડું વિગેરે) આત્મઘાતને કરેછે.
તેમાં અંતે તો અનર્થનેજ પામેછે. એમના આશ્રિત જનો તો પોતાના ગુરૂ
થકી દૃઢ આત્મવિજ્ઞાનને પામીને સર્વ શ્રુતિપ્રસિદ્ધ મોક્ષમાર્ગમા નિષ્ઠાને
પામે છે ॥૨૪॥ એરીતે ગુરૂના ઉપદેશથી દૃઢ વિજ્ઞાનને પામેલા, ધીર (આપ-
ટકાળમાં પણ નહિ હોલ પામેલી ધર્મવૃત્તિવાળા) એવા આ નારાયણ-
મુનિના શિષ્ય ગૃહસ્થ પુરૂષો તેમનીજ એક આજ્ઞાના અનુપાલનમાં તત્પર
વર્તેછે. તે ગૃહસ્થ જનો ભૂતળમા ધન્યભાગી છે ॥૨૫॥ બહુધાપણે હાલ
કલિકાળમાં પાતિત્રલ કે જે સર્વ ધર્મના મૂળભૂત છે તે પ્રણુષ્ટપ્રાય છે.
'સ્ત્રિયશ્ચ કેશશુલ્લિન્વો મવિષ્યન્તિ કલૌયુગે' આ પ્રકારે કહેવા આર્ષવચનને
અનુસારેજ સર્વત્ર સ્ત્રીઓની સ્થિતિ (વ્યભિચારી) દેખાય છે. આવા અધિક
દુઃસંગમય સમયમાં તે આ સ્વામિનારાયણના ચરણકમળના શુભ સમા-
શ્રયને પામેલી સ્ત્રિયો પોતાના એક પતિનેજ પરમ દૈવતપણે માનીને,
પરપુરૂષોને પોતાના પિતા બ્રાતાને તુલ્ય સમજીને સર્વ ધર્મમાં મૂળભૂત
પાતિત્રલને પરિપાલન કરેછે ॥૨૬॥ સ્વામિનારાયણના સમાશ્રયને પામેલી
જે વિધવા નારીઓ છે તે પિતા બ્રાતાના સન્નિધિમાં વર્તતી થકીજ ત્યાગિ-
ઓની પેઠે અષ્ટપ્રકારે પુરૂષના પરિત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્ય વ્રતને પાલન કરેછે.
અને આપત્તિમાં પણ પિતા બ્રાતા અને પુત્રાદિ સમીપ સંબન્ધિઓ થકી

માર્ગેऽપ્યન્યૈર્ન કર્હિંચિત્ ॥૨૧॥ પિત્રાદિનાપિ સાકં તા ન તિષ્ઠન્તિ
 રહઃસ્થલે । एवं हि सर्वा विधवा वर्तन्ते स्वाम्युपाश्रिताः ॥૨૦॥
 सर्वेऽप्येते पयोऽम्बवाज्यं न पिवन्ति ह्यगालितम् । व्रतान्येकाद-
 शीजन्माष्टम्यादीनि च कुर्वन्ते ॥૨૧॥ आश्रित्य स्वामिनं चैते स्वस्व-
 धर्मे स्थिताः सदा । अनन्यभक्तिं कुर्वन्ति कृष्णस्य परमादरात् ॥૨૨॥ धन्याः स्वाम्याश्रितास्तस्माद्योषितः पुरुषा इह । असदी-
 यास्तु गुरवस्त्यक्त्वा धर्मं चरन्ति हि ॥૨૩॥ न स्थापयन्ति

બીજા પુરૂષો સાથે નથીજ બોલતી અને માર્ગમાં પુરૂષોને બેઠને ધનુર્માત્ર
 (ચાર હાથ) દૂર જતીનેજ લય છે. અને ભગવદ્દાર્તા પણ સંતોના સમા-
 ગમથી પ્રબોધને પામેલા પિતા પુત્રપ્રમુખ થકીજ સાંભળેછે પણ ઈતર નરના
 મુખ થકી નથીજ સાંભળતી અને રસ્તામાં પણ પિતા આદિકની સાથેજ
 આલેછે પણ અન્ય નરો સાથે આપત્તિમાં પણ નથીજ ચાલતી. અને પિત
 આદિકની સાથે પણ એકાંત સ્થળમાં ક્યારેય રહેતી નથી. એરીતે નારા-
 યણુસ્વામિના સમાશ્રયને પામેલી સમથ વિધવા . નારીઓ ધર્મમાર્ગથી
 નહિ સ્ખલાયમાન થઈને બ્રહ્મચર્યપરાયણ વર્તેછે. આ બધો સ્વામિનારા-
 યણુનોજ મહિમા છે ॥૨૭-૩૦॥ સ્વામિનારાયણના સમાશ્રિત સર્વે ત્યાગી
 શૃદ્ધિઓ દુધ જળ અને ઘૂતને વસ્ત્રથી ગાળ્યા વિના વિપત્તિમાં પણ પીતા
 નથી પરંતુ ગાળીનેજ પિવેછે. જે એકાદશી આદિક મતો અને જે
 જન્માષ્ટમી આદિક ઉત્સવમતો છે તે તમામને તેમના આશ્રિત જનો
 મુખ્યજ કલ્પથી કરેછે પણ ગૌણ પક્ષથી નહિ ॥૩૧॥ સર્વે ત્યાગી શૃદ્ધિ-
 ઓ શ્રીસ્વામિનો સમાશ્રય સ્વીકારી (જ્ઞાન વૈરાગ્યને પામીને) સદાય
 સ્વસ્વધર્માચરણપૂર્વક અનન્ય ભક્તિથી ભગવાનને પરમ આદરથી સેવે
 છે ॥૩૨॥ માટે આ લોકમાં સ્વામિનારાયણના સમાશ્રિત સર્વે કોઈ નર-
 નારીઓ (પોતપોતાના ધર્મને નહિ ઉલ્લંઘન કરવાપૂર્વક જ્ઞાન વૈરાગ્ય
 ભક્તિએ સંપન્ન હોવાથી) ધન્ય છે. આપણા ગુરુઓ તો એવા નથી. પોતે
 ધર્મનું આચરણ કરતા નથી અને નારાયણસ્વામીની પેઠે પોતાના શિષ્ય-
 વર્ગને પણ ધર્મમાર્ગમાં સ્થાપન કરતા નથી. માટે તે આપણા ગુર્વાભાસોને

સ્વામીવ સ્વશિષ્યાન્ધર્મવર્ત્મનિ । તસ્માદ્વિગસ્તુ તાંસ્તાંશ્ચ શ્રીસ્વા-
મિમિમુક્તાંશ્ચ નઃ ॥૩૪॥ इत्थं वदन्ति बहवो लोका नारायण ।
प्रभो ।। केचिदाहुः श्रयिष्यामो वयं तं स्वामिनं त्विति ॥३५॥
तान्बदन्ति तदा केचिद्वयं कुलगुरुन्यदि । त्वजेम तर्हि नो लज्जा
लौकिकी हि गमिष्यति ॥३६॥ तदाहुः केऽपि निपुणा लज्जा तु
स्वाम्युपाश्रयात् । स्वास्त्येवान्यथास्माकं सा यास्यति न
संशयः ॥३७॥ आस्माकीना हि विधवा बहवः स्वसृकन्यकाः ।

ધિક્કાર છે અને મહાપ્રતાપી શ્રીનારાયણમુનિ થકી વિમુગ્ધ રહેલા (અધ-
ર્મિગુરુઓના શિષ્ય થઈ રહેલા) આપણને પણ ધિક્કાર છે ॥૩૩-૩૪॥
હે નારાયણ ! આ પ્રકારે તેને બહુ લોકો કહે છે. હે પ્રભો ! કેટલાએક
એમ પણ કહે છે કે-આપણે આપણા ગુર્વાલાસોનો પરિત્યાગ કરીને તે
સ્વામિનારાયણનોજ સમાશ્રય કરીએ ॥૩૫॥ એમ બોલતા તે જનો પ્રત્યે
બીજા કેટલાક જનો એમ કહે છે કે-આ સર્વ વાત સત્ય છે પરંતુ જો
આપણે કુળપરપરાગત ગુરુઓનો ત્યાગ કરીએ તો જે કોઈપણ આ
લોકલાજ છે આપણને તે બાધ કરે છે (આપણા બન્ધુજન સમુદાયમાં
'આણે પોતાના કુળગુરુનો પણ ત્યાગ કર્યો તે હીક નહિ' એવો પ્રવર્તતો
પ્રવાદ તેમના સમુદાયમાં લગ્ન કરનારા જેવો થાય) ॥૩૬॥ એમ
બોલતા તે જનોપ્રત્યે બીજા કેટલાક નિપુણ-યુક્તાયુક્તના વિચારમાં નિપુણ
એવા જનો એમ પ્રકર્ષથી કહે છે (હમણાજ આપણું લગ્નરૂપ વિભૂષણ
વિનષ્ટ થયું છે. તે સ્વામિનારાયણના આશ્રયથી તો ફરી આવશે અને સ્થિર
થઈને રહેશે) કે હે ! જ્ઞાત આપણી લેશ લાજ રહી હશે તે પણ ધૂર્ત
ગુરુઓના અનુસરવાથી અત્ય કાળમાં જતી રહેશે એમાં સંશય નથી.
શ્રીસ્વામિનો સમાશ્રય કરવાથી તો તે લાજ નિશ્ચય થઈને રહેશે ॥૩૭॥
લાજ જવામાં કારણ કહે છે-આપણી વિધવા થએલી બહુ બહેનો અને
પુત્રીઓ ગુરુસેવાના મિયથી ગુરુસન્નિધિને પામીને, તે નામમાત્ર (કહે-
વાતા) ગુરુથકી કામના હૃદયેષિતની વિકૃતિરૂપ ગર્ભને ધારણ કરીને
નિર્લગ્ન થઈને વિચરે છે. અને કદાચિત્ ગુપ્તપણે ગર્ભપાતમાં પણ પ્રયત્ન

ગુરુસંઘેભ્ય एतेभ्यो गर्भं दधति निरुपाः ॥૩૮॥ પ્રચ્છન્નં ગર્ભ-
પાતં તાઃ કુર્વંતે પાતકં મહત્ । તસ્માત્તાસામઘાદ્રક્ષા કાર્યા
સ્વામ્યાશ્રયેણ વૈ ॥૩૯॥ તાંસ્તદા કેચન પ્રાહુર્જાયમાનેऽપિ પા-
તકે । एतावत्कालपर्यन्तमासील्लज्जा तु बाह्यतः ॥૪૦॥ સામ્પ્રતં
ત્વદ્ગદીયસ્ય રાજ્યં સાર્વત્રિકં ભુવિ । જાતમસ્તીતિ નો લજ્જા
ગમિષ્યત્યેવ નિશ્ચિતમ્ ॥૪૧॥ સ જાનાતિ નૃપશ્ચારૈર્વિધવાગર્ભ-
સમ્ભવમ્ । ગર્ભં પ્રતીસ્તુ તા હન્તિ કણ્ઠપાશેન તત્ક્ષણમ્ ॥૪૨॥
તત્સમ્બન્ધિજનાન્ દ્રવ્યં ગૃહીત્વા દણ્ડયત્યસૌ । લજ્જાનાશસ્તથા
પાપં ભવિષ્યતિ તતોઽધુના ॥૪૩॥ અપત્યરક્ષણે તાસાં વધે વાઽ-
પયશો મહત્ । મૃત્યોરપ્યધિકં ભૂમાવસ્તાકં હિ ભવિષ્યતિ ॥૪૪॥
તસ્માદ્મુમણ્ડલે કાપિ ચાતુર્વર્ણ્યસ્ય સામ્પ્રતમ્ । ન સ્વામિનં વિના-

કરેછે (તે આ મહાપાતક આપણા કુળને નાશ કરનાર છે) માટે આપણી
તે સ્ત્રિયોને તે પાતકથકી નિવારણ કરવી (અને સદ્ગર્ભાચરણના સંપાદ-
નથી સરક્ષણ કરવી) તો એમનું સરક્ષણ સ્વામિનારાયણના સમાશ્રયથીજ
થશે. અન્યથા નહિ થાય ॥૩૮-૩૯॥ એમ બોલતા જનો પ્રત્યે તે સમયે
બીજા દેટલાક તો એમ કહેછે કે—આ ગર્ભપાતરૂપ પાતક થવા છતાં પણ
આટલા કાળસુધી પ્રચ્છન્ન (ગુપ્તજ) રહ્યું હતું તેથી આપણી લાજ
બાહ્યતઃ—(સમન્ધિ જનો થકી બીજા બહારના લોકોમાં) ઉપરથી રહી
હતી હવે પછી તો આ સર્વ વાત પ્રસિદ્ધ થશે, કેમકે હમણાં તો અગ્રેજ
રાજનું રાજ્ય પૃથ્વીમાં સર્વત્ર પ્રવૃદ્ધિ પામ્યું છે. આ રાજ્ય આરદ્વારા સર્વ
(વિધવા ગર્ભસભવાદિ)ને જાણે છે. આતું દુશ્વરિત્ર આરોદ્વારા વિચારીને
તત્ક્ષણ ગર્ભવાતી તે વિધવાઓને કઠપાશરૂપ વધાંત દંડથી શિક્ષા કરેછે.
અને તેના સમન્ધિજનોને આરદ્વારા જાણીને બરોપાસે પકડી મંગાવીને ધન
મહણથી દંડ કરેછે માટે હવે તો આ પાપ વ્યક્ત થશેજ અને લજ્જાનો
વિનાશ અવશ્ય થશેજ ॥૪૦-૪૩॥ જો રાજદંડના બચથી વિધવાઓની
થએલી પ્રભાનું રક્ષણ આપણે કરીએ અથવા વિધવાઓનો વધ આપણે
કરીએ કે રાજ કરે તો મૃત્યુ થકી પણ અધિક અપયશ આપણે

ડન્યાસ્તિ ગતિસ્તસ્માત્સ સેવ્યતામ્ ॥૪૫॥ ધૂર્તાસ્તુ ચેડસહુરવઃ
પ્રવેષ્ટવ્યા ન તે ગૃહે । કથશ્ચિદાગતાસ્તાઢ્યા નાગચ્છેયુઃ પુનર્યથા
॥૪૬॥ તતો નાર્યો ભજિપ્યન્તિ સહાસાભિરભર્વકાઃ । સ્વામિનં તેન
નઃ કીર્તિઃ સપુણ્યા વૃદ્ધિમેષ્યતિ ॥૪૭॥ ઇત્યં મહારાજ ! જના દેશે
દેશે વદન્તિ વૈ । યથાશ્રુતં યથાદૃષ્ટં તથાસાભિરુદીરિતમ્ ॥૪૮॥
સુનત ઉવાચ—શ્રુત્વેતિ તદ્વચો રાજન્ ! મક્તૈઃ સહ જહાસ સઃ ।
દિવ્યરૂપૌ વીક્ષમાણઃ પિતરૌ પ્રીણયન્પ્રભુઃ ॥૪૯॥ તેડપીત્યમા-

ભૂમિમાં થશે ॥૪૪॥ માટે વર્તમાન કાળે ભૂમંડળમાં વર્તતા ધ્રાઢ્ણાદિ
આરેય વર્ણના જનોને આરેય વર્ણના ધર્મની વ્યવસ્થા કરનારા તે સ્વામિ-
નારાયણનોજ આપણે સમાશ્રય કરીએ, હાલમાં ભૂમિમાં તેમના થકી
ખીજો કોઈ ધર્મમર્યાદાનો વ્યવસ્થાપકજ નથી ॥૪૫॥ જે કોઈ આપણા
ધૂર્ત શુશ્રૂઓ છે તેમને તો આપણા ઘરમાં ખેસવાજ દેવા નહિ. જો કોઈ
મિપથી પ્રવેશ કરી જાય તો છાંના રૂધિર ન દેખાય અને હાડકાં લાગી
જાય એવા સારીરીતે તાડન કરવા કે જેથી તેઓ ફરી આપણે ઘેર આવેજ
નહિ ॥૪૬॥ એમ થવાથી હુસંગદોષ દૂર થતાં વિધવા સ્ત્રિયો પણ આપણી
સાથે સ્વામિનારાયણના ચરણારવિંદનો આશ્રય કરશે. તેથી આપણને
સુકૃત મોટું થશે અને આ લોકમાં કીર્તિ થશે અને તે સુકૃત તથા કીર્તિ
વૃદ્ધિ પામતી જશે ॥૪૭॥ હે મહારાજ ! એ રીતે દેશદેશમાં ગામગામમાં
જનો નિશ્ચયથી કહેછે. જેવું સાંલજ્યું હતું અને જોયું હતું તેવુંજ આ
અમોએ આપને સલ્ય કહ્યું છે ॥૪૮॥

મુમ્પતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! આ લગવાન અદૃષ્ટ દિવ્ય રૂપથી
નિલ્ય સન્નિધિમાં રહેલાં માતાપિતા લક્ષ્મિધર્મને (સાલિપ્રાય-પોતાના નર-
નાશ્વ ધારણના કળ પરિપાકની ઉન્મુખતાને જણાવા રૂપ અલિપ્રાયથી)
જોતા અને પોતાના દિવ્ય ચરિતથી તેમને સંપ્રસન્ન કરતા થકા તે આ
વિદેશી મુખ્ય હરિજનોએ કહેલા સમસ્ત વૃત્તાંતને આ પ્રકારે સાંલળીને
લક્ષ્મજનો સાથે સભામાં હસવા લાગ્યા ॥૪૯॥ પૂર્વોક્ત જનશ્રુતિને કહે-
નારા મુખ્ય સત્સંગિજનો પણ પૂર્વોક્ત પ્રકારે શ્રીહરિસંબન્ધિની જન-

વેચ જનાસ્તદીયાં જનશ્રુતિં તસ્ય તતો નિદેશાત્ । સ્પૃધ્વાદ્વિપદ્મં
 ચ મુદા પ્રણમ્ય સ્વસ્થાનમેતૌચ પુનર્નિપેદુઃ ॥૫૦॥ इति श्रीसत्स-
 द्गिर्णजीवने नारायणचरिते धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे भक्तकृतोत्सवे देशान्तरीय-
 वृत्तान्तश्रवणनामैकादशोऽध्यायः ॥११॥

મુખત ઉવાચ—અથાપદ્યદ્ભક્તજનાન્નિજપૂજાસમુત્સુકાન્ । પૂજા-
 દ્રવ્યાણિ પાત્રેષુ ભૂત્વા સ્વામી ચિરસ્થિતાન્ ॥૧॥ તેણાં મનોરથં
 પૂર્ણં કર્તું રાજન્નિયેષ સઃ । મયરામો દ્વિજસ્તાવદ્દ્વાજ્જલિપુટોઽ-
 ચદત્ ॥૨॥ एते पुरःस्थिताः स्वामिन् ! पुरुषा योषितस्तथा ।

શ્રુતિ નિવેદન કરી, પછી ભગવાને આજ્ઞા આપ્યા થકા તેમના ચરણકમ-
 ળને પ્રહર્ષથી પ્રણામ કરીનેજ ત્યાંથી ઉઠીને સ્વસ્થાન (જ્યાં સભામાં
 પ્રથમ બેઠા હતા તે સ્થાન) ને ફરીથી પામીને યથાપૂર્વ બેસી ગયા ॥૫૦॥
 ઇતિ શ્રીસત્સંગીજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૃટોત્સવે દેશાંતરી-
 યવૃત્તાંતશ્રવણનામૈકાદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૧॥

અધ્યાય ૧૨ એ.

મુખતઃકપિ કહેછે—હે રાજન્ ! તાર પછી ભગવાન્ સહબંધસ્વા-
 મીએ પોતાની પૂજા કરવામાં ઉત્કંઠાવાળા, અંદન પુષ્પાદિ પૂજા પદાર્થોથી
 ભરેલાં પાત્રોને હાથમા લઈને પૂજના અવસરની બહુ વખતથી રાહ લેયા
 કરતા ભક્તજનોને લેયા ॥૧॥ હે રાજન્ ! તે ભક્તોને બાળીને તેમનો
 મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવાનો જેટલાકમાં ભગવાન્ સંકટપ કરેછે તેટલાકમાં
 પાસે રહેલા મયારામ વિષ્ર બે હાથ લેડીને એમ બોલ્યા કે-॥૨॥ હે
 સ્વામિન્ પ્રભો ! તમારાજ એક ભક્ત આ પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓ બહુ દૂર
 દેશમાથી આવ્યા છે. હે હરે ! આપના ચરણકમળનું પૂજન કરવામાં
 ઉત્સાહિત દ્વિયવાળા આ ભક્તો તદેકમનોરથથી પૂજના અવસરની રાહ
 બેઠીરહ્યા છે તો તેમનો મનોરથ પૂર્ણ કરવાને આપ યોગ્ય છો ॥૩-૪॥

૧ આ અધ્યાયમાં તે તે દેશના સર્વ ભક્ત જનોએ કરેલા ભગવાનના મહા
 પૂજનનો આનંદ મદોત્સવ અનુવાદ કર્યો છે.

દૂરદેશાદુપાયાતાઃ સન્તિ ભક્તાસ્તવ પ્રભો! ॥૩॥ તેપાં હિ ચિર-
કાલીનો હૃદયસ્ત્યેવ મનોરથઃ । પૂજનાર્થં તવ હરે! તં પૂરયિતુ-
મર્હસિ ॥૪॥ इत्युक्तस्तेन विप्रेण प्रहसन् हरिर्ब्रवीत् । अद्यास्ति
किं दिनं ब्रह्मन्! कार्यमत्र च किं वद ॥५॥ इत्युक्तः स निजोष्णी-
पादीर्घं पञ्चाङ्गपत्रकम् । निष्कास्य तद्विलोकयाह प्रभो! दीपो-
त्सवोऽद्य तु ॥६॥ ग्राम्याणां ग्राम्यसौख्येन ह्यानन्दो लौकिको
नृणाम् । त्वदर्चनेन भक्तानामद्यानन्दोऽस्त्वलौकिकः ॥७॥
एतेषां ग्राम्यसौख्येच्छा नास्त्येव गृहिणामपि । दूरे त्यक्त्वा
यतस्तनु समायाता इहाद्य वै ॥८॥ मनोरथं हि सर्वेषां त्वदी-

હે રાજન્! આ પ્રકારે વિપ્ર મયારામે નિવેદન કરેલા ભાવજ્ઞ ભગવાન
હસતા હસતા એમ બોલ્યા કે-હે બ્રહ્મન્! આ દિવસે કયો મહોત્સવ-
વિશેષ છે? અને આજ આપણે શુ કરવું જોઈએ? તે કહો (આ દિવસે
આ સર્વે વિશેષપણે અમારા પૂજનમા પ્રવૃત્તિ કરેછે તો તેનો શો
હેતુ? એવો ગૂઢ પ્રશ્નાશય છે) ॥૫॥ હે રાજન્! આ પ્રકારે ભગવાને
પૂછેલા તે મયારામ વિપ્ર પોતાની પાંચડીમાથી લાંબું પંચાંગપત્ર કાઢી
ઉઘાડીને તેમા જોઈ વિચારીને બોલ્યા કે-હે ભગવન્! આ દિવસે તો
દીપોત્સવ છે આ દિવસે ગ્રામ્યજનો-આત્મપરમાત્મસ્વરૂપને નહિ જાણુ-
નારા દેહાભિમાની નરો ગ્રામ્યભોગથી પરિમિત સુખને ઇચ્છે છે જે કોઈ
આત્મ પરમાત્મસ્વરૂપને જાણનારા ભક્તો છે તે તો આપના પૂજનના
અપરિમિત આનંદને ઇચ્છે છે તો આ સર્વસાધારણ મહોત્સવ દિવસ છે
માટે આજ ભક્તોને તે આ આનંદ થાયો (દયાળુ ભટ્ટજીએ ભક્તજન
હિતાર્થે આ આશિર્વાદ સહિત ભગવાનની વિજ્ઞપ્તિ કરીછે) ॥૬-૭॥ યદપિ
આ ભક્તો ગૃહાશ્રમમા રહેલા છે પણ પ્રાકૃત પુરૂષની પેઠે ગ્રામ્ય સુખા
ભાસપરાયણ નથી. જેઓ આવે નવે દિવસે પોતાના ઘરમાં પુત્ર પત્નીથી
વિટાઈને રસના આદિક ધન્દ્રિયોના તર્પણ તત્પર છે તેતો પ્રાકૃત છે આ
તો આ ગૃહારામરૂપ સર્વનો દૂરથી પરિભ્રામ કરીને, અહીં આપના ચરણ
કમળના સન્નિધિમાં દીપોત્સવ દિવસે પણ આવ્યા છે. તો તેમનો મનોરથ

યાના તત. પ્રભો! । ત્વં પૂરયિતુમીશોઽસિ ભક્તકલ્પમહીચ્છ ॥૧॥
 હ્યુક્તં સ હરિઃ પ્રાહ પૂજયન્તુ જના ઇમે । કિન્તુ કોલાહલો
 નૈવ કાર્યો નાન્યોન્યમર્દનમ્ ॥૧૦॥ સ્વસ્વગ્રામપૃથગ્યૂથૈરાગત્યાપ્રા
 ચનં દ્રુતમ્ । કૃત્વા ગન્તવ્યમિત્યુક્તા જના આસન્પ્રહર્ષિતા
 ॥૧૧॥ તતઃ ક્રમેણ તત્પૂજાં સર્વે કર્તુમુપાયયુઃ । ચૂથશો હિ હરેરગ્રે
 પુરુષાશ્ચ સ્ત્રિયઃ પૃથક્ ॥૧૨॥ તત્રાદૌ મધ્યદેશીયા જના હરિમુ-

પરિપૂર્ણ કરવાને યોગ્ય છે તમો તો ભક્તોના મનોરથો પૂર્ણ કરવામા કંટપ
 તરને તુલ્ય છે ॥૮-૯॥ હે રાજન્ । દયાળુ પ્રકૃતિવાળા મયારામ ભટ્ટે આ
 પ્રકારે કહેલા ભગવાન યોગ્યા કે-હે ભટ્ટ ! આ ભક્ત લોકો ભલે મારી સુખેથી
 પૂજા કરો મારાં પૂજનમા એમનો અતિશય ઉત્સાહ જણાય છે તો આ
 જનોને પૂજાની આરા આપતાજ તીવ્ર ત્વરાથી ‘હું પહેલો હું પહેલો’
 એવી તાણાતાણીથી એક બીજા ઉપર પડે એમ થતાં મહા સમર્દ (ભીડ
 તથા ધક્કાધક્કી) થાય અને બહુ કોલાહલ પણ થાય વળી ‘આ ભક્તો
 આ દેશના છે આ ભક્તો આ દેશના છે’ એવા વિશેષથી અમો પણ
 બીજી શક્તિએ નહિ તો પરસ્પર ધક્કાધક્કી અને કોલાહલ કર્યા વિના તે તે
 દેશના જનો પોતપોતાના ગ્રામજનોના જુદા જુદા મંડળો લેગાં થઈ મારી
 પાસે આવીને માફ પૂજન જલદી કરીને પાછા આવ્યા જાય હે રાજન્ !
 આ પ્રકારે કહેલા સર્વ હરિજનો આવા વચનને સાંભળીને અત્યંત આન
 દને પામ્યા ॥૧૦-૧૧॥ તે પછી પ્રહર્ષાતિશયે પરિપૂર્ણ એવા તે તે દેશના
 સર્વ પુરૂષો તથા સ્ત્રિયો સઘથી અનુક્રમે પૃથક્ પૃથક્ પૂજા કરવા ભગવાનની
 સમીપે આવ્યા ॥૧૨॥ તેમા પ્રથમ મધ્ય દેશના જનો ભગવાનની પૂજા
 કરવા પાસે આવ્યા (ઉત્તરદક્ષિણ દિશામાં રહેલા દિમાચળ અને વિંધ્યા
 ચળનુ જે મધ્ય તથા વિનશન (સરસ્વતી અતર્ધાન દેશ) થકી જે
 પૂર્વ ભાગ અને પ્રયાગ થકી જે પશ્ચિમ ભાગ તે મધ્યદેશ નામથી કહ્યો છે,
 અર્થાત્ ઉત્તર તરફ દિમાચળ, દક્ષિણ તરફ વિંધ્યાચળ, પૂર્વ તરફ પ્રયાગ
 પશ્ચિમ તરફ વિનશન આ સીમાના મધ્યભાગનો દેશ મધ્યદેશ જાણવો)
 (મધ્ય દેશમા આવેલા અવાતર દેશોના નામથી તેમાં રહેલા જનોને

પાયયુઃ । માથુરાઃ શૂરસેનાશ્ચ વાત્સઘોષાશ્ચ યામુનાઃ ॥૧૩॥
 સાલ્વા નીપા ઝજ્ઞિહાના માણ્ડવ્યાઃ કુરવસ્તથા । દક્ષિણોત્તર-
 પાશ્ચાલા ભદ્રાઃ કાપિષ્ઠલા અપિ ॥૧૪॥ ગૌરગ્રીવાશ્ચારિમેદા
 હસ્તિનાપુરવાસિનઃ । પારિયાત્રનગોત્પન્ના ધર્મારણ્યોઽન્નવાસ્તથા
 ॥૧૫॥ કાલકોટય આશ્વત્થાઃ કઢ્ઢકાશ્ચનપાણ્ડવાઃ । સારસ્વ-
 તાશ્ચ મત્સ્યાશ્ચ સાકેતાઃ કુકુરાસ્તથા ॥૧૬॥ एते चान्येऽपि
 बहवो गौर्जरौदुम्भरादयः । भक्ता भगवतो दक्षास्तस्मिन्पूजन-
 कर्मणि ॥१७॥ सुगन्धिना चन्दनेन पौष्पैर्हारैर्मनोहरैः । स्वर्णवु-
 द्वाङ्कितैर्वस्त्रैरुष्णीषैश्च महाधनैः ॥१८॥ अमूल्यरत्नाभरणैः पूज-
 यित्वा तदन्तिके । सौव्यामत्राणि निदधुः पिण्डकैर्निभृतानि ते
 ॥१९॥ खेलनानि विचित्राणि शार्कराण्येव भूरिशः । ताम्बूलानि
 सपूगानि हरये ते न्यवेदयन् ॥२०॥ तेषां नार्यो भक्तिमत्यो हरेः

કહેવા પૂર્વક તેમનો કરેલો પૂજાપ્રકાર કહેછે-) માથુર શૂરસેન વત્સઘોષ
 યામુન સાલ્વ નીપ ઝજ્ઞહાન માંડવ્ય કુર દક્ષિણપાંચાળ ઉત્તરપાંચાળ
 ભદ્ર કાપિષ્ઠ ગૌરગ્રીવ અરિમેદ હસ્તિનાપુર પારિયાત્રાપર્વત ધર્મારણ્ય
 કાળકોટી અશ્વત્થ કંક કાંચન (ઉપજ્યોતિષ) પાંડુ સારસ્વત મત્સ્ય
 સાકેત કુકુર, ઇલાદિ દેશના નિવાસી તથા ગુર્જર ઔદુંગર આદિક દેશના
 નિવાસી ધીલ પશુ બહુ ભગવદ્ભક્તો ભગવાન પાસે આન્યા. ભગવત્પૂજન
 કર્મમાં હુશળ એવા આ મધ્યદેશના બધા ભક્તોએ સુગન્ધિ શીતળ
 ચંદન, સુગન્ધિ સુકુમાર મનોહર પુષ્પહારો, સુવર્ણના તંતુથી ગુંથેલા
 બુદ્ધાથી ચિહ્નિત પહેરવાનાં વિવિધ વસ્ત્રો, મહામૂલ્ય ઉષ્ણીષ (માથે બાંધ-
 વાનાં વસ્ત્રો-પાઘડી વિગેરે) અપરિમિત સુવર્ણમુદ્રિકાઓ અને અમૂલ્ય
 રત્નાભરણોથી ભગવાનની લાવથી લારે પૂજા કરીને, તેમની સન્નિધિમાં
 દુધપેંડાથી ભરેલા રૂપાના થાળો તથા સાકરના રસથી રચેલાં વિચિત્ર નેત્ર-
 રમણીય અનેક ખેલન (રમકડાં) સ્થાપન કર્યાં. અને પૂજાને અંતે સોપા-
 રીએ સહિત તાંબૂલો ભગવાનને નિવેદન કર્યાં. તે મધ્યદેશની અનન્ય-
 ભક્ત નારીઓ નારાયણમુનિને નમસ્કાર કરીને નક્ષત્રમાળા (સત્તાવીશ

કળ્પે પૃથક્ પૃથક્ । નક્ષત્રમાલા નિદધુર્નમસ્કૃત્ય તતો યયુઃ
 ॥૨૧॥ અથાયયુર્મહાસત્ત્વાઃ પ્રાચ્યા મક્ષજનાઃ પ્રભોઃ । માગધાઃ
 કર્ચટાઃ સુહ્યા આમ્વષ્ટાશ્ચાન્દ્રપત્તનાઃ ॥૨૨॥ કાશયઃ કોસલાઃ
 પૌષ્ઠા મેકલા ઔત્કલાસ્તથા । ગૌડાશ્ચ મિથિલોદ્ગ્રતા માલ્ય
 વદિરિજાસ્તથા ॥૨૩॥ ફિરાતજાશ્ચ લૌહિયા વર્ધમાનપુરોદ્ગવાઃ ।
 પ્તેડન્યેડપ્યૌષ્ઠમુર્યાશ્ચ પુપ્પુર્હરિમાદરાત્ ॥૨૪॥ ચન્દનાક્ષત-
 પુષ્પૈશ્ચ ઘાસોમિશ્ચીનદેશજૈઃ । મૃદુમિશ્ચ મહામુલ્યૈસ્તથા હેમવિ-
 ભૂષણૈઃ ॥૨૫॥ મુક્તાપીઢૈર્વહુવિધૈઃ પૂજયિત્વા હરેઃ પુરઃ । સ્વર્ણ-
 મુદ્રામૃતાન્યેવ રૂપ્યામનાણિ તે દધુઃ ॥૨૬॥ ફલાન્યનેકજાતીનિ
 સ્વાદૂનિ રુચિરાણિ ચ । અર્પયિત્વા ભગવતે યયુસ્તથોપિતસ્તથા
 ॥૨૭॥ અથ તેષુ ગતેષ્વાયન્નત્રિકાષ્ઠોદ્ગવા જનાઃ । જટરાક્ષાસ્તથા

મોતીની માળા) નામના આબરણો ભગવાનના કંઠમાં પૃથક્ પૃથક્ પહે
 રાવીને ફરીથી પ્રણામ કરી તે સ્થળ થકી પોતાને ભેસવાને સ્થાને પાછી
 ગઈઓ ॥૨૩-૨૪॥ તે પાછી પૂર્વ દિશાના દેશવાસી, મહાબળવાળા ભગવ
 દ્ભક્તજનો પૂજા કરવા પાસે આવ્યા (પૂર્વ દેશના જે અર્વાતર દેશો
 તેના નામથી તેમાં રહેલા હરિજનોને કહેવા પૂર્વક તેમણે કરેલી પૂજાનો
 પ્રકાર કહેછે-) મગધ કર્ણટ સુક્ષ્મ અબધ આદ્રપત્તન કાશી કોસલ પૌંડ્ર
 મેકળ ઉત્કળ ગૌડ મિથિલ માલ્યવત્પર્વત ફિરાત લૌહિલ્ય વર્ધમાનપુર
 ઔડ, ઇલાહિ દેશના નિવાસી અનેક ભક્તો ભગવાનના પાદપીઠની પાસે
 આવીને વ્યદન, અક્ષત, પુષ્પહારો, ચીનદેશનાં અતિકોમળ વસ્ત્રો, અમૂલ્ય
 સુવર્ણભૂષણો અને બહુવિધ સુક્રાપીઠ (મોતીના હાર તોરા ગળરા)
 વડે આદરથી પૂજા કરીને, સુવર્ણમુદ્રા (સોનામહોરો) ઓશી ભરેલાં
 રૂપાના પાનો (ઘાળો) ભગવાનની આગળ સુકીને, પ્રણામ કરીને ત્યાંથી
 પોતાને સ્થાનકે ગયા તેજ પ્રકારે તે પૂર્વદેશી હરિભક્તોની સ્ત્રીઓ
 સુસ્વાદુ મનોહર અનેક ભક્તના દાડમ આદિક ફળો શ્રીહરિને સમર્પણ
 કરીને પ્રણામ કરીને ત્યાંથી સ્વસ્થાને ગઈઓ ॥૨૨-૨૭॥ પૂર્વદેશી સત્સ
 ગિઓ ગયા પછી અગ્નિવિદિશાના નિવાસી હરિજનો પૂજા કરવા મહાપ્ર

વક્ત્રા ઉપવક્ત્રાશ્ચ શૂલિકાઃ ॥૨૮॥ ચર્મદ્વીપા વિદર્ભાશ્ચ વત્સા
અન્ધ્રાશ્ચ ચેદ્યઃ । વિન્ધ્યાન્તવાસિનશ્ચૈવ દશાર્ણાસ્ત્રૈપુરાસ્તથા
॥૨૯॥ एतेऽन्येऽपि च किष्किन्धाः शावराद्या जनाः प्रभुम् ।
अनर्घ्यैः पीतवसनैर्हैर्मैर्बलयऽट्टहलैः ॥૩૦॥ मुक्तानां शेखरै रम्यै-
र्विविधैः कर्णवेष्टनैः । सम्पूज्याग्रे च निदधुरुपहारान्महाध-
नान् ॥૩૧॥ फलान्यनेकजातीनि पकानि गुणवन्ति च । राज-
तानि च हैमानि पात्राणि हरये ददुः ॥૩२॥ कलशान् गर्गरीः
कंसान् भृङ्गारान् वाटिकास्तथा । अलिञ्जरान् दर्शनीयान्प्रभवे ते
न्यवेदयन् ॥૩૩॥ इति सम्पूज्य ते याता दाक्षिणात्या अथा-
ययुः । सौरिकीर्णास्तालिकटा मलयाचलसम्भवाः ॥૩૪॥ ना

ભુપાસે આળ્યા (હવે અગ્નિદિશાના દેશના જે અવાતર દેશો તેના નામથી તેમા રહેલા જનોને કહેવા પૂર્વક તે દેશના જનોએ કરેલી પૂજનો પ્રકાર કહેછે-) જઠરાગ વંગ ઉપવગ શુલિક ચર્મદ્વીપ વિદર્ભ વત્સ અન્ધ્ર એદી વિન્ધ્યાન્ત દશાર્ણ ત્રિપુર, આ અધા દેશના નિવાસી તથા કિષ્કિન્ધા શબર આદિક દેશના નિવાસી બીજાપણ બહુ જનોએ શ્રીહરિપાસે આવીને મહામૂલ્ય પીતાંબરો, મુવર્ણમય કડા સાકળા આદિક આભૂષણો, મોતીમય મનોહર મહામૂલ્ય તોરાઓ અને બહુવિધ દુડળોવડે ભગવાનની પૂજા કરી, મહામૂલ્યવાળા ઉપહારો (આગળ કહેછે એવી ભેટો) ભગવાન આગળ સ્થાપન કર્યા તથા અનેક પ્રકારના પરિપક્વ મધુર ફળો અર્પણ કર્યા તથા દર્શનીય તાબાના કળશ (ઘટાઓ) ગર્ગરી (ગાગરો) કસ (દુઘ્ધાદિકને પાન કરવામા પાત્રો) ભૃંગાર (ઝારીઓ) દાળશાકાદિ જમવામા ઉપયોગી નાના રૂપાના પાત્રો (વાટકીઓ) અને અલિંજર (માણ્ડો) તથા બીજા પણ બહુ જાતના સોનારૂપાના પાત્રો (થાળ જળ પાત્ર ઉપપાત્ર આદિક વાસણો) ભગવાનને અર્પણ કર્યા ॥૨૮-૩૩॥ એ રીતે પૂજા કરીને પૂર્વોક્ત ભક્તો સ્વસ્થાને ગયા પછી દક્ષિણ દિશાના સત્સ ગિજનો પૂજા કરવા ભગવાન પાસે આવ્યા (હવે દક્ષિણ દિશાના દેશના જે અવાતર દેશો તેના નામથી તેમા રહેલા જનોને કહેવા પૂર્વક તેમણે

સિખ્યા: કોલ્લગિરિજા મરુકચ્છાશ્ચ કૌઠ્ઠા: । કર્કોટકાશ્ચ
 શિવિકા વેણાતટનિવાસિન: ॥૩૫॥ દારુરા ઋપ્યમૂકીયા મહે-
 ન્દ્રાચલવાસિન: । કાવેરીતટવાસાશ્ચ ચૈત્રકૂટા જટાધરા: ॥૩૬॥
 કાર્ણાટકાશ્ચ ગોનર્દાશ્ચૌલા: કેરલદેશજા: । ગાળરાજ્યા ઋપી-
 કાશ્ચ કાઙ્ગીવાસાસ્તથાર્ષભા: ॥૩૭॥ તામ્રપર્ણતટાવાસા ઢણ્ડ-
 કારણ્યવાસિન: । ચલદેવપત્તનાશ્ચ તૈલિઙ્ગા દ્રાવિડાસ્તથા ॥૩૮॥
 વેઙ્કટાદ્રિનિવાસાશ્ચ ધર્મપત્તનવાસિન: । एते चान्येऽपि बहवो
 મનુજા: સંહલાદય: ॥૩૯॥ પૂજાં ભગવતશ્ચકુર્યથાવિધિ વિચ-
 ક્ષણા: । યક્ષકર્દમસંજ્ઞેન ચન્દ્રનેન સુગન્ધિના ॥૪૦॥ અક્ષતૈર્વિવિધૈઃ
 પુષ્પૈરનર્ધ્યૈર્વસનૈઃ શુભૈઃ । સિતૈઃ પીતૈશ્ચ રક્તૈશ્ચ ચિત્રૈશ્ચ સ્વર્ણવિ-
 ન્દુભિઃ ॥૪૧॥ પ્રાવારૈશ્ચ નિચોલૈશ્ચ પટકૈઃ કટિવન્ધનૈઃ । કૌશેયૈશ્ચ

કરેલી પૂજનો પ્રકાર કહેછે-) સૌરિઝીર્ણ તાલિકટ મલયાચળ નાસિક્ય
 કોલગિરિ ભરુચ્છ કોકણુ કર્કોટક શિબિક વેણાનદીતટ દર્દુર ઋપ્યમૂક-
 પર્વત મહેન્દ્રાચળ કાવેરીનદીતીર ચિત્રકૂટાચળ જટાધર કર્ણાટક ગોનર્દ
 ચૌલ કેરલ ગણરાજ્ય ઋષીક કાચીનગરી ઋપલ તામ્રપર્ણાનદીતટ દડ
 કારણ્ય બલદેવપત્તન તિલિંગ દ્રવિડ વેંકટાચળ ધર્મપત્તન, આ બધા
 દેશના નિવાસી તથા સિંહળ આદિક દેશના નિવાસી બીજા પણ બહુ
 લગ્નજનો પૂજ કરવા પાસે આવ્યા પૂજકર્મમાં વિચક્ષણ આ દાક્ષિ
 ણાત્મ હરિભક્તોએ અતિસુગન્ધિ યક્ષકર્દમ (હુકુમ કર્પૂર અગર કસ્તુરી
 અને ચંદનના સમભાગથી મેળવેલું) નામનું ચંદનવિશેષ, હુકુમમિશ્રિત
 અક્ષત અને વિવિધ પુષ્પોવડે યથાવિધિ ભગવાનની પૂજ કરી તે પછી
 સુવર્ણના છુટ્ટાએ સુશોભિત ચેત પીત રક્ત વિચિત્ર એવા વસ્ત્રો-તેવાં
 ટે-પ્રાવાર, (ઓઢવાના વસ્ત્રો) નિયોળ, (ચોમેર સુવર્ણના સૂત્રાથી
 ચિહ્નિત પચ્છપટ-સુરવારની ઉપર ધારવાનું કાઠીયાવાડ દેશમાં
 પ્રસિદ્ધ વસ્ત્ર) પટક (પટકાઓ) કટિમાં બાધવાના વસ્ત્રો (દુપટા
 શેલા) બહુભૂચવાળા કૌશેય (હિરાગળ રેશમી) દુકૂળ (પટકુળ)
 પત્રાણુ (ધોએવા રેશમી વસ્ત્રો) અને અમૂચ શીર્ષપટકો (માથે બાધ

દુકૂલૈશ્ચ પત્રોર્નેર્ધદુમૂલ્યકૈઃ ॥૪૨॥ અમૂલ્યૈઃ શીર્ષપટકૈર્મક્ષીરૈ-
 હંસકૈસ્તથા । ઝર્મિકામિશ્ચ કેયૂરૈઃ પારિહાર્યૈશ્ચ શૃંગલૈઃ ॥૪૩॥
 પ્રૈવેયકૈઃ કુણ્ડલૈશ્ચ ગુત્સગુત્સાર્ધગોસ્તનૈઃ । પ્કાવલીભિઃ શતશો
 દેવચ્છન્દૈશ્ચ ભાસુરૈઃ ॥૪૪॥ લલન્તિકામિઃ કાશ્ચીમિર્હારૈર્માળવ-
 કૈસ્તથા । લલાટિકાદિમિસ્તં ચ પુપ્પુજુસ્તે જનાઃ પ્રમુમ્ ॥૪૫॥
 ઉપાયનાનિ તસ્યાગ્રે નિદધુશ્ચ વહ્નિ તે । મૃતાનિ પૃથુપાત્રાણિ પર્પિ-
 કાશર્કરાદિભિઃ ॥૪૬॥ દ્રાક્ષાક્ષોડલવદ્ગૃહજાતીફલમૃતાનિ ચ ।
 નિધાય પાત્રાણિ યયુઃ પ્રીણયન્તો હરિં મૃશમ્ ॥૪૭॥ અથ નૈર્ઋ-
 તદિગ્જાતાઃ પુરુષાશ્ચ સ્ત્રિયો હરૌ । ભક્તિં પરામનુપ્રાપ્તા ધાયયુઃ
 સસિતાનનાઃ ॥૪૮॥ સિન્ધુપહવકામ્યોજાઃ સૌવીરા વડવા-

વાના વશ્ત્રો મંડીલ વિગેરે)થી પૂજા કરી. તે પછી અમૂલ્ય મંથર (પગનું
 ધરેણું ટોડા ઝાંઝર) હંસક (પગનાં કડા) ઊર્મિકા (હાથની વીંટીઓ)
 કેયૂર (બાજુબંધ) પારિહાર્ય (હાથનાં કડા-પાંચી) શૃંગલ (સાંકળાં)
 પ્રૈવેયક (કંઠનાં આભૂષણો) કુંડળ, ગુત્સ (બન્નીશ સેરોનો હાર)
 ગુત્સાર્ધ (ચોવીશ લટોનો હાર) ગોસ્તન (ચાર શેરોનો અથવા ચોત્રીશ
 શેરોનો હાર) સોએસો એકાવલી (એક લટનો હાર) અતિ પ્રકાશમાન દેવ-
 ચ્છન્દ (સો સેરોના હાર) લલંતિકા (નાભિપર્યંત લાખી સોનાની કંડીઓ)
 કાંચી (કટિમેખળા-કંદોરા) માલુવક (વીશ લટોનો હાર) અને લલાટિકા
 (લલાટનું આભૂષણ) આદિક આભૂષણોવડે ભગવાનનું પૂજન કર્યું.
 સારપછી બરફી સાકર પેંડા પતાસા વિગેરેથી ભરેલાં વિશાળ સોનારૂપાના
 થાળ આદિક પાત્રો (વાસણો) અને દ્રાખ અખોડ લવંગ એલાયચી
 બયફળ આદિકથી ભરેલા પાત્રો ભેટમાં ભગવાનની આગળ સવિનય
 સ્થાપન કરી પ્રણામ કરી ભગવાનને અતિ પ્રસન્ન કરીને સ્વાથી પોતાને
 બેસવાના સ્થાનકે ગયા ॥૩૪-૪૭॥ તે પછી નૈર્ઋત વિદિશાના દેશના
 નિવાસી, શ્રીહરિમાં પરાં પ્રીતિને પામેલા, હર્ષજન્ય હાસે યુક્ત મુખવાળા
 શ્રીપુરુષો ભગવાનની પૂજા કરવા પાસે આવ્યા. (હવે નૈર્ઋત વિદિશાના
 દેશના અવાંતર દેશોના નામથી તેમાં રહેલા જનોને કહેવા પૂર્વક તેમણે

મુખાઃ । નારીમુખા આરવાશ્ચ કાપિલા યાવનાસ્તથા ॥૪૧॥
 કન્યાદામ્બપ્તપ્પન્ડાશ્ચ સૈન્ધવાઃ કાલકાસ્તથા । ઘાદરાઃ કેન-
 ગિરયઃ કર્ણપ્રાવેષ્ટવર્ચરાઃ ॥૫૦॥ તથા પારશવાઃ શૂદ્રા જના
 રૈવતકા અપિ । સૌરાષ્ટ્રામીરચન્નૂકાઃ કિરાતા દ્રાવિડાદય
 ॥૫૧॥ હરિં પુપ્પુર્મત્તયા તે સૌરાષ્ટ્રાસ્તુ વિશેષતઃ । વસ્ત્રૈઃ શ્વેતૈશ્ચ
 કૌસુમ્ભૈર્જામ્બુવર્ણૈશ્ચ કેસરૈઃ ॥૫૨॥ હેમવુદ્ધાદ્વિતૈઃ શોભૈર્નાશારૈ
 રસિતૈરપિ । ઔર્ણેરનર્પ્યૈર્મૃદુભિર્ધનૈઃ સૂક્ષ્મૈશ્ચ રહુકૈઃ ॥૫૩॥
 જામ્બૂનદેન શુદ્ધેન નિર્મિતૈશ્ચ વિભૂષણૈઃ । મણિરત્નેન્દ્રનિચિતૈરન
 ઘ્યૈર્મુકુટાદિભિઃ ॥૫૪॥ ચન્દનૈઃ પુષ્પહારૈશ્ચ પૂજયિત્વા હરે-
 પુરઃ । ઉપાયનાનિ નિદધુર્મહાપાત્રમૃતાનિ તે ॥૫૫॥ શર્કરાભિઃ

કરેલા પૂજનનો પ્રકાર કહેછે-) સિન્ધુ પહાવ કાળોજ સીવીર વડવામુખ
 નારીમુખ આરવ કપિલ યવન કલ્યાદ અબધ ખડ સૈન્ધવ કાળક ખાદર
 ફેનગિરિપ્રાત કર્ણ પ્રાવેષ્ટ બર્ચર પારશવ શૂદ્ર રૈવતાચળતળેટી સૌરાષ્ટ્ર
 આણીર અચૂક કિરાત દ્રવિડ અને આનર્તાદિ દેશોના નિવાસી હરિજનો
 આત્યા આ નૈર્ઘંત દિશાના પરમ ભક્તોએ પરા ભક્તિથી શ્રીહરિની પૂજા
 કરી સૌરાષ્ટ્ર દેશના હરિભક્તોએ તો વિશેષપણે પૂજા કરી હસની પાખો
 જેવા ધોળા, કસુબલ રંગથી રંગેલા, હમુકા જેવા રંગથી રંગેલા, કેસર
 જેવા પીળાવર્ણવાળા, એવાં વિવિધ વસ્ત્રો તથા શુદ્ધ સુવર્ણના સૂત્રોથી
 ગુથેલા ખડુ શુદ્ધાથી ચિહ્નિત, રક્ત વર્ણના અને શ્યામ વર્ણના નીશાર
 (હિમાલિકની ઠીને નિવારણ કરનારી ભામા ડગથીયો) તથા ઘેટા આદિ-
 કના રોમથી રચેલા મહામૂલ્ય કોમળ ઘાટા હલ્લા કાંબળાઓ તથા શુદ્ધ
 સુવર્ણવડે રચેલાં, પદ્મરાગાદિ મણિઓ અને ઉત્તમ રત્નોએ જડેલા એવા
 અમૂલ્ય મુકુટાદિ આભરણો તથા ચંદન પુષ્પાદિવડે ભગવાનની પૂજા
 કરીને, સોના રૂપાના મોટા થાળોમા ભરેલી ભારે ભેટો ભગવાનના ચરણ
 મૂળમા સુકીને, સાકર પતાસા ખારેકોથી ભરેલાં પાત્રો તથા રૂપ્યમુદ્રા
 (રૂપીયા) આદિકથી ભરેલા પાત્રો (થાળો) તથા સોપારીથી ભરેલા
 થાળો અને નાલીયેર આદિક ભગવાનની આગળ નિવેદન કરી, સાધ્ય

પીતસારૈઃ સારિકાભિર્મૃતાનિ ચ । વહુભી રૂપ્યમુદ્રાભિઃ પાત્રાણિ
હરયેઽદિશન્ ॥૫૬॥ ઉદ્દેગમૃતપાત્રાણિ નાલિકેરાણિ ચ પ્રમોઃ ।
અગ્રે નિધાય જગ્મુસ્તે તત્ત્વિયોઽપિ તથૈવ ચ ॥૫૭॥ ઉપહારા
હરેરગ્રે ગણ્ડશૈલા શ્વામવન્ । વસ્ત્રાણાં ચ ચયા આસન્પર્વતા
શ્વ તત્ર વૈ ॥૫૮॥ તત્રાનન્દાનન્દમુનિર્ભગવત્પાર્શ્વસંસ્થિતઃ ।
વસ્ત્રાણિ ચ વિભૂપાશ્ચ પરિધાપયતિ સ્સ તમ્ ॥૫૯॥ યાગતેષુ
નવીનેષુ પૂર્વાણ્યત્યાજયત્તથા । સર્વેભ્યઃ સ્વાર્ચકૈભ્યોઽદાદરિઃ
પુષ્પક્ષગાદિ ચ ॥૬૦॥ પ્રાસાદિકાનિ વસ્ત્રાણિ કેભ્યશ્ચિત્પ્રદદૌ
પ્રમુઃ । અલક્ષારાંશ્ચ કેભ્યશ્ચિત્કેભ્યશ્ચિત્ત્વં ફલાદિકમ્ ॥૬૧॥
કેભ્યશ્ચિદુપહારાર્થે કેભ્યશ્ચિત્સકલોપદામ્ । દત્તે સ્સ ભગવાંસ્તત્ર
ભક્તાનાનન્દયન્નિજાન્ ॥૬૨॥ અથાયયુસ્તત્ર ભક્તાઃ પાશ્ચાત્યા

પ્રણામ કરી લાંથી પોતાને બેસવાને સ્થાનકે ગયા. તેમની સ્ત્રિયો પણ
વિવિધ ઉપચારોવડે પૂજા કરીને વિવિધ ભેટો ભગવાન આગળ મુકીને
નમસ્કાર કરીને લાંથી પોતાને સ્થાને ગઈઓ ॥૪૮-૫૭॥ તે સમયે ભક્ત
જનોએ પૂજામાં અર્પણ કરેલા ભેટના પદાર્થો ગંડશૈલ (ભૂકંપાદિકને
લીધે પર્વત ઉપરથી પડી ગયેલો મોટામાં મોટો પથ્થર) જેવા અસં-
ખ્યાત ભગવાનની આગળ દેખાતા હતા અને વસ્ત્રોના ઢગલા પર્વત જેવા
વિરાજતા હતા ॥૫૮॥ તે સમયે આનંદાનંદ નામના મુનિ ભગવાનની
બાજુમાં રહીને તેતે સમયે તે તે ભક્તોએ પૂજામાં અર્પણ કરેલાં વસ્ત્રો
વિભૂષણો ભગવાનને પહેરાવતા થકા, બીજાં નૂતન વસ્ત્રાભરણો પૂજામાં
આવતાં પ્રથમ પહેરાવેલાંને ભગવાનના અંગ થકી ઉતારીને તે નવીન
વસ્ત્ર વિભૂષણોને પહેરાવતા હતા. ભગવાનેતો પોતે ધારેલાં પુષ્પહારાદિ
પદાર્થો તેતે પોતાના પૂજક સર્વ ભક્તોને પોતાનો પ્રસાદ જણાવા માટે
આપ્યા હતા. તેતે પૂજક ભક્તોએ આપેલાં વસ્ત્ર વિગેરે મધ્યેથી કેટલાક
હરિજનોને વસ્ત્રો, તો કોઈકને કડાંઆદિક અલંકારો, તો કોઈકને દાઝ
આદિક ફળો, તો કોઈક ભક્તોને ભેટનો અર્ધો ભાગ, તો કોઈકને ભેટ-
સામગ્રીનો સમગ્ર ભાગ પ્રસાદરૂપે તે પોતાના ભક્તોને આનંદ આપતા

અપિ ભૂરિશઃ । મણિમત્પર્વતાવાસા મેઘવદ્ધિરિજાસ્તથા ॥૬૩॥
 પારતાઃ શકદેશીયા ભક્તાઃ પાશ્વનદા અપિ । અપરાન્તકા હૈહ-
 યાશ્ચોષ્કાણા રામઠાદયઃ ॥૬૪॥ ચન્દનાદૈશ્ચ વસૈશ્ચ હેમરૌપ્ય-
 વિભૂષણૈઃ । પૂજયિત્વોપહારાન્તે તસ્યાગ્રે નિદધુઃ પ્રભોઃ ॥૬૫॥
 વદામનાલિકેરૈશ્ચ સર્જૂરૈઃ ક્રમુકૈસ્તથા । મૃતાનિ રૂપ્યમુદ્રામિઃ
 પાત્રાણિ હરયેઽદિશન્ ॥૬૬॥ પયઃફેનનિભાઃ શય્યા ઉપધાનાનિ
 ગેળ્દુકાન્ । વિવિધાસ્તૂલપટિકા દીપિકાશ્ચ ન્યવેદયન્ ॥૬૭॥
 ગતેષુ તેષ્વથાજમુર્ચાયવ્યા હરિસેવકાઃ । માણ્ડવ્યા મરુક-
 ચ્છાશ્ચ તથા ફાલ્ગુલુકાદમકાઃ ॥૬૮॥ યતે ચાન્યે મદ્રક્ષ-
 સહીરાજ્યસ્થાદયઃ પ્રભુમ્ । પુપૂજુઃ પરયા ભક્ત્યા ગન્ધપુષ્પાં-

થકા આપ્યો હતો ॥૫૯-૬૨॥ ત્યાર પછી શ્રીહરિની સમીપે પશ્ચિમ દિશાના પશુ બહુ હરિજનો પૂજા કરવા આવ્યા. (હવે પશ્ચિમ દિશાના જે દેશો તેના નામથી તેમાં રહેલા હરિભક્તોને કહેવાપૂર્વક તેમણે કરેલી પૂજાનો પ્રકાર કહેછે-) મણિમત્પર્વતની તળેટીના દેશના નિવાસી તથા મેઘવત્પર્વતની તળેટીના દેશના નિવાસી તથા પારતા શક પંચનદ અપરાંતક હૈહય ચોષ્કાણુ અને રામઠ આદિક દેશના નિવાસી હરિભક્તો ભગવાનની પાસે આવીને ચંદન, પુષ્પહારો, વસ્ત્રો, સોનારૂપાનાં આભૂષણો વિગેરેવડે પૂજા કરીને, બદામ નાલીયેર ખજૂર સોપારી તથા રૂપ્યમુદ્રા (રૂપીયા) - ઓથી ભરેલા થાળો ભેટમાં ભગવાનની આગળ અર્પણ કરીને, દુધના ફીણુ જેવી ઉજવણ શય્યાઓ (સારીરીતે બિછાવેલા પલંગો) ઉપધાન (ઉંશીકાં) ગંદુક (ગાલમસુરિયાં) વિવિધ તૂલપટિકા (રૂની ગાદી તળાઈ ગોદડું રજધ વિગેરે) પીતળની મોટી દીવીઓ આદિક નિવેદન કરી પ્રણામ કરી ત્યાંથી ચોતાને સ્થાને ગયા ॥૬૩-૬૭॥ તેઓ ગયા પછી વાયુદિશાના હરિસેવકો પૂજન કરવા આવ્યા. (હવે વાયુદિશાના દેશોના નામથી તેમાં રહેલા ભક્તોને કહેવાપૂર્વક તેમણે કરેલા અર્ચનનો પ્રકાર કહેછે-) માંડવ્ય મરુક ૪૨૪ ફાલ્ગુલુક અશ્મક મદ્રક્ષ અને શ્રીરાજ્ય આદિક દેશોના નિવાસી, હરિભક્તોએ પરા ભક્તિપૂર્વક

શુકાદિભિઃ ॥૬૧॥ પદ્મારાગેન્દ્રનીલાદિમણિમદ્દેમભૂપણૈઃ । તં
પૂજયિત્વોપહારાંસ્તદગ્રે નિદધુશ્ચ તે ॥૭૦॥ નાનામણિમયેષ્વેવ
પાત્રેષુ સ્વર્ણમુદ્રિકાઃ । ભૂત્વા ન્યવેદયંસ્તસ્મૈ રૂપ્યમુદ્રાશ્ચ કે
ચન ॥૭૧॥ પાદુકા રત્નપચિતા વિચિત્રાસ્ત ઉપાનહઃ । નિવેદ્ય
પ્રયયુસ્તાવદુદીચ્યા આયયુર્જનાઃ ॥૭૨॥ યૌધેયાઃ પૌરવા મદ્રા
માલવા આર્જુનાયનાઃ । કેકેયાઃ ક્ષુદ્રમીનાશ્ચ ત્રૈગર્તાઃ કોસ
લાસ્તથા ॥૭૩॥ શરધાના વાટધાના ભોગપ્રસ્થા વસાતયઃ ।
આન્તર્દ્વીપા અશ્વમુસાઃ કચ્છારા દણ્ડપિટ્થલાઃ ॥૭૪॥ કૈલા
વર્તાઃ કણ્ઠધાનાઃ પુષ્કરાવર્તશાતકાઃ । ગાન્ધારાઃ પચરા
હૃણા ગન્ધ્યા ભૂતપુરાસ્તથા ॥૭૫॥ દાસેરકા કેશધરાસ્તથા
ચિપિટનાસિકાઃ । ક્ષેમધૂર્તા હેમતાલા હિમાચલનિવાસિનઃ ॥૭૬॥
યશોવતીનિવાસાશ્ચ માણ્ડવ્યાઃ કુરવસ્તથા । एते चान्ये इया-

અદન, પુષ્પહાર, વસ્ત્રાદિથી તથા પદ્મારાગ ઇન્દ્રનીલ ગાંડત્મત આદિક
મણિઓએ જડિત સુવર્ણભરણોથી તે લગવાનની પૂલ કરીને, નાના
પ્રકારની ભેટો તેમની આગળ અર્પણ કરી (તેને કહેછે—) કોઈ ભક્તોએ
સુવર્ણમુદ્રાથી ભરેલા નાનામણિમય થાળાદિ સુવર્ણપાત્રો, રૂપ્યમુદ્રાથી
ભરેલા રૂપાના થાળ આદિક પાત્રો, રત્નજડિત પાદુકાઓ અને વિચિત્ર
ઉપાનહો (પગરખા મોજડીયો) લગવાનને અર્પણ કરીને પ્રણામ કરીને
ત્યાથી પોતપોતાને એસવાને સ્થાને ગયા ॥૬૮-૭૨॥ વાયુદિશાના હરિ
સેવકો ગયા પછી ઉત્તર દિશાના જનો પૂલ કરવા આવ્યા (હવે ઉત્તર
દિશાના દેશોના નામથી તેમા રહેલા ભક્તજનોને કહેવાપૂર્વક તેમણે
કરેલી પૂલનો પ્રકાર કહેછે—) યૌધેય પૌરવ મદ્ર માલવ અર્જુ
નાયન કેકય ક્ષુદ્રમીન ત્રિગર્ત ઉત્તરકોસળ શરધાન વાટધાન ભોગ
પ્રસ્થ વસાતિ અતર્દ્વીપ અશ્વમુષ કચ્છાર દડપિંગવ કૈલાવર્ત કંઠધાન
પુષ્કરાવર્ત શાતક ગાન્ધાર ખચર ફણ ગન્ધ ભૂતપુર દાસેરક કેશધર ચિપિટ
નાસિક ક્ષેમધૂર્ત હેમતાળ હિમાચળતળેટી યશોવતીતટ માંડવ્ય ઉત્તરકુશ,
ધસાદિ દેશોના નિવાસી હરિજનો શ્રીહરિપાસે આવ્યા. આ ભક્તોએ સહજ

મકાઘાઃ પુપ્પુસ્તં જના પ્રમુમ્ ॥૭૭॥ સુગન્ધિના કૈસરેણ
 ચન્દનેનાક્ષતૈઃ શુભૈઃ । પ્રફુલ્લપદ્મમાલામિરભ્યર્ચ્યોપાયનાન્યદુ
 ॥૭૮॥ મહાવસ્ત્રાણ્યમૂલ્યાનિ સિતસૂક્ષ્મઘનાનિ ચ । કસ્તૂરિકા
 ભૃતાન્દૈમાન્ સમુદ્ગાંશ્ચામરાણિ ચ ॥૭૯॥ ગારુત્મતાનિ રત્નાનિ
 પદ્મારાગાંશ્ચ વિદુમાન્ । મહાનીલાંશ્ચ નીલાંશ્ચ ગોમેદાન્ સ્ફટિકાં
 સ્તથા ॥૮૦॥ હરયૈ ચાર્પયામાસુર્હૃરકાનર્કમાસુરાન્ । તતો
 ગતેષુ તેષ્વાયન્ પેશાના હરિસેવકા ॥૮૧॥ પશુપાલાશ્ચ કા
 ર્શ્મીરા દરદાસ્તઙ્ગણાસ્તથા । અભિસારાશ્ચ કૌલૂતા જના મહાપુ
 રોદ્ધવા ॥૮૨॥ ચીનાશ્ચ દામરા ઘોષા કોલિન્દા કોવિકા
 સ્તથા । ગાન્ધર્વા વસુધાનાશ્ચ વનરાપ્રાદયસ્તથા ॥૮૩॥ પુપ્પુ

ગઘભરપુર કેસરમિશ્રિત ચંદન, શુભ અક્ષત અને પ્રફુલિત કમળના હારો
 વડે ભગવાનની પૂજા કરીને, આણેલી વિવિધ ભેટો નિવેદન કરી (તેને
 કહેછે—) શ્વેત સૂક્ષ્મ તતુઓથીજ કરેલા હોવાથી શ્વેત સૂક્ષ્મ, ઘાટો સન્ધિ
 કરેલા હોવાથી ઘાટા એવાં અમૂલ્ય મહાવસ્ત્રો, (દુશાલા) કસ્તૂરીથી
 ભરેલા સુવર્ણમય સપુટો, સુવર્ણમય દાડાથી સમલકૃત ચામરો, ગારુત્મત-
 પદ્મારાગ-વિદુમ્-ઈન્દ્રનીલ-મહાનીલ-ગોમેદ-સ્ફટિક અને સૂર્યસમાન
 પ્રકાશમાન હીરા આદિક રત્નવિશેષો તે ભગવાનને અર્પણ કરીને નમસ્કાર
 કરીને ચોતાને સ્થાને ગયા ॥૭૭ ૮૦॥ ઉત્તર દિશાના હરિભક્તો ગયા
 પછી ઇશાન દિશાના શ્રીહરિસેવકો પૂજા કરવા પાસે આવ્યા (હવે
 ઇશાન દિશાના દેશોના નામથી તેમા રહેલા ભક્તોને કહેવાપૂર્વક તેમણે
 કરેલા અર્ચનનો પ્રકાર કહેછે—) પશુપાલ, કારમીર દરદ તગણ
 અભિસાર કુલૂત શ્રદ્ધાપુર ચીન દામર ઘોષ કોલિન્દ કુવિક ગાન્ધર્વ વસુ
 ધાન વનરાધ્ર, ઇત્યાદિ દેશોના સત્સંગિ-નોએ આવીને પરા લક્ષ્મીથી
 ચંદન અક્ષત પુષ્પમાળા અને તુલસીમાળાઓ તથા અતિદોમળ સૂક્ષ્મ
 અમૂલ્ય શ્વેત પીત રત્ન નીલ ચિત્રિન વિવિધ વસ્ત્રો તથા મોતીમય આ
 ભરણોવડે ભગવાનની પૂજા કરીને, બહુવિધ ભેટો ભગવાન આગળ મુકીને
 તેમને પ્રણામ કર્યા તેમની પતિવ્રતા નારીઓએ પણ પુષ્પાદિ ઉપચારોવડે

પરયા ભક્ત્યા નારાયણમુનિં જનાઃ । તેપાં ચ યોપિતો રાજન્સા-
ધ્વીધર્મમુપાશ્રિતાઃ ॥૮૪॥ ચન્દનાક્ષતપુષ્પૈશ્ચ તુલસીમાલિકા-
દિભિઃ । વલ્લૈર્મૃદુતરૈઃ પીતૈ રક્તૈર્નાલૈશ્ચ ચિત્રિતૈઃ ॥૮૫॥ મુક્તા-
મયૈરામરણૈઃ પૂજયિત્વા હરેઃ પુરઃ । ઉપાયનાનિ નિદધુર્જનાસ્તે
તત્સ્ત્રિયોઽપિ ચ ॥૮૬॥ નાનાવિધાનિ રત્નાનિ સ્વર્ણસ્યાલભૃતાનિ
ચ । મૃતાન્ કરણ્ડકાન્ રૌપ્યાન્ દિવ્યકુઙ્કુમકેસરૈઃ ॥૮૭॥
આસનાનિ વિચિત્રાણિ તાર્ણાન્યતિમૃદૂનિ ચ । મૃદુસ્પર્શોશ્ચિત્ર-
વર્ણાન્ રમ્યાનાસનકમ્બલાન્ ॥૮૮॥ ફલાન્યનેકજાતીનિ સુરસાઃ
સિતશર્કરાઃ । સમર્પ્યંત્યાદિ હરયે જન્મુસ્તે સત્રિયો જનાઃ ॥૮૯॥
પદ્મં સર્વેઽપિ તે ભક્તા યથાવિત્તં યથામતિ । પુપ્પજુઃ પરયા
ભક્ત્યા સ્યવિરાસ્તરુણાર્મકાઃ ॥૯૦॥ ભગવાનપિ ભક્તાનાં ભાવ-
દર્શી જગત્પ્રભુઃ । પત્રપુષ્પાદિભિરપિ તદ્વૈતૈસ્તુષ્યતિ સઃ
॥૯૧॥ તતઃ પ્રભુઃ સ તાન્ સર્વાન્વચ્છાલદ્વારસશ્ચયાન્ । ચક્રે

પૂલ કરી ભેટો અર્પણ કરી પ્રણામ કર્યા. (ભેટો કહેછે—) સોનાના થાળમાં ભરેલાં નાનાવિધ રત્નો, લવંગ કુંકુમ કેસરથી ભરેલા રૂપાના નાના કંડીયાઓ, તૃણનિર્મિત અતિકોમળ આસનો, (સાદડી વિગેરે) અને કોમળ સ્પર્શવાળા વિચિત્રવર્ણવાળા રમણીય વિવિધ આસનોપયોગી કામળાઓ, અનેકબતીના સ્વાદુ ફળો, અતિ મિષ્ટ રસવાળી ખેત સાકરો, ઈત્યાદિ ભગવાનની આગળ શ્રદ્ધા ભક્તિપૂર્વક અર્પણ કરીને તેમને પ્રણામ કરીને ત્યાંથી પોતાને સ્થાનકે ગયા. તેમની સ્ત્રિયો પણ તેવીજ રીતે ભેટસામગ્રી સમર્પણ કરીને પ્રણામ કરીને ત્યાંથી પોતાને સ્થાને ગઇઓ ॥૮૧-૮૯॥ દે રાજન્! પૂર્વોક્ત પ્રકારે આખાળવૃદ્ધ બધાય ભક્તોએ પરા ભક્તિથી યથાધન યથાવિધિ પૂલ કરી ॥૯૦॥ તે ભક્તોની ભાવશુદ્ધિના દ્રશ્ય ભગવાન પણ ગાઢપ્રેમી ભક્તજનોએ અર્પણ કરેલા પત્ર પુષ્પાદિવડે અત્યંત પ્રસન્ન થયા. આ ભગવાન જગત્પ્રભુ છે, એમને નથી મળતું તે મેળવવાનું નથી કે જેથી અર્પણ કરાતા પદાર્થના ગૌરવની અપેક્ષા રાખે. માટે ભક્તિજ એક પ્રિય જેમને છે એવા ભગવાન ભક્તિભાવની શુદ્ધિનીજ અપેક્ષા

બ્રાહ્મણસાત્સદ્યો જનયજ્ઞનવિસ્યમ્ ॥૧૨॥ ઉપાયનાનિ સર્વાણિ
તત્ક્ષણં પ્રદદૌ ચ સઃ । વિપ્રેભ્યો રક્ષજીવેભ્યો મિશ્રુકેભ્યશ્ચ
સાદરમ્ ॥૧૩॥ સાધુભ્યો બ્રહ્મચારિભ્યઃ પદ્મેભ્યશ્ચ યથોચિતમ્ ।
ઉપાયનમદાત્પ્રીત્યા પાર્પદેભ્યશ્ચ સત્પતિઃ ॥૧૪॥ રાજભ્યો ધનિકે
ભ્યોઽપિ સ્વવચ્ચાદિ દદૌ પ્રભુઃ । સર્વેઽપિ વિસ્યયં પ્રાપુશ્ચરિત્રં
વીક્ષ્ય તસ્ય તત્ ॥૧૫॥ નાનાનરેન્દ્રસમ્પ્રાર્થ્યાન્ પદાર્થાનપિ
તત્ક્ષણમ્ । કોટિશોઽપિ દદૌ સ્વામી તેનાઽઽસન્નિવસિતા નૃપાઃ
॥૧૬॥ ઇત્વાપ્યમાનુપં કર્મ નિરહકૃતિરીશ્વરઃ । સિતવાસા યથા
પૂર્વં વભૂવાનાત્તવિસ્યઃ ॥૧૭॥ દેશાન્તરીયેષુ જનેષુ પૂજામિત્થં

રાખેછે, માટેજ આ સ્થળે 'ભાવદર્શી' એવું વિશેષણ આપ્યું છે ॥૧૨॥
તે આ ભગવાને ભક્તોએ ભાવપૂર્વક અર્પણ કરેલા તે પદાર્થોમાથી ભાવ
માત્રનેજ પરા પ્રીતિથી સ્વયં સ્વીકારીને, બીજાને જે કાચન-મુઝા-રત્નાદિ
મય અલકારસમૂહ અને મહામૂલ્ય વસ્ત્રસમૂહ હતો તે તરત બ્રાહ્મણોને
આપી દીધો તે આ સર્વસ્વ દાનથી સર્વે જનો પરમ વિસ્મય પામ્યા
॥૧૩॥ જે બીજા ભેટો ભક્તોએ પોતાને અર્પણ કરેલી હતી તે સર્વ દીન
જનો વિગ્રો અને લિક્ષુકમાત્રને આદરપૂર્વક તત્ક્ષણજ આપી દીધી ॥૧૪॥
સતાપતિ શ્રીહરિ મુક્તાનદાદિ મુનિજનો, મુકુદાનદાદિ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારિ-
ઓ, રતનજ ભૃગુજ આદિક પાળાઓ અને સોમવર્મા મુરવર્મા વિગેરે
બીજાઓને પણ ભેટસામગ્રી યથાયોગ્ય પ્રીતિથી આપી હતી ॥૧૫॥ પ્રભુ
શ્રીહરિએ પોતાને ધારવાના અમૂલ્ય વસ્ત્ર વિભૂષણ વિગેરે પોતાના તે
રાત્ર તથા ધનાઢ્યોને પણ તેમને યોગ્ય જાણીને પ્રસાદીરૂપે આપ્યા હતા
આવું ભગવાનનું મહા આદાર્ય દેખીને સમસ્ત જનો વિસ્મય પામી ગયા
॥૧૬॥ નારાયણસ્વામીએ નાના નરેન્દ્રોએ પણ સ્પૃહા કરવા યોગ્ય અપ-
રિમિત પદાર્થો તત્ક્ષણજ આપી દીધા હતા તે દાનથી મહારાજાઓ પણ
મહા વિસ્મય પામી ગયા હતા ॥૧૭॥ અલૌકિક કર્મ (સર્વસ્વ સપ્રદા
નરૂપ) કરીને પણ તેના અહંકારે રહિત, વિસ્મયે રહિત પરમેશ્વર શ્રીહરિ
યથાપૂર્વં શ્વેત વસ્ત્રથીજ વિરાજમાન રહ્યા ॥૧૮॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે

હિ કુર્વેત્સુ હરેરુદારામ્ । તદીક્ષણાત્યુત્સુકમાનસઃ કિં સૂર્યોઽપિ
મધ્યે ગગનસ્ય તસ્યૌ ॥૧૮॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે દેશાન્તરીયસકલજનાનાં ભગવદર્ચનાનન્દનિક-
પણનામા દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૨॥

સુવ્રત ઉવાચ—અથ માધ્યાહ્નિકં કર્તું વિધિ નારાયણો નૃપ!!
ગઙ્ગાં ગન્તુમનાઃ પ્રાહ મુનીન્ સ્વસ્યાર્ચનોત્સુકાન્ ॥૧॥ युष्माभिः
પૂજનં કાર્યં મુનયઃ! श्वो यथेप्सितम् । उन्मत्तगङ्गां गच्छामि

આશ્ચર્યકારી દેશાંતરના જનોએ કરેલી મહાપૂજને અને તેથી પણ વિશેષ
વિસ્મય કરનારી ભગવાનની ઉદારતાને સકળ કર્મના સાક્ષી જગન્મયકુ
સતતગતિ સૂર્યપણુ બેઠને મનમાં મહા ઉત્સાહ પામીને ગગનના મધ્ય-
ભાગમાં સ્થિર થઈ ગયો હોય છે શું ? બે એમ ન હોય તો આટલા બધા
જનોએ કરેલી શ્રીહરિપૂજનો મધ્યાહ્ન સમય સુધીમાં કેમ પાર આવે ?
નજ આવે. આ ઉપરથી ભગવાન્ શ્રીહરિનો અલૌકિક મહિમાજ
જણાવ્યો છે ॥૧૮॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્ન-
કૂટોત્સવે દેશાંતરીયસકળજનાનાં ભગવદર્ચનાનન્દનિકપણનામા
દ્વાદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૨॥

અધ્યાય ૧૩ મો.

સુવ્રતઋષિ કહે છે—હે નૃપ ! એરીતે ગૃહસ્થ લક્ષ્મીએ કરાતી પૂજ
પરિપૂર્ણ થતાં, પોતાના પૂજનમાં અતિશય ઉત્સાહવાળા મુનિઓને બેઠને
નારાયણમુનિ માધ્યાહ્નિક વિધિ કરવા ઉન્મત્ત ગંગાપ્રત્યે જવાની વાંછાથી
બોલ્યા ॥૧॥ હે મુનિઓ ! તમારે આવતી કાલે અવસરને અનુસારે માંડ
પૂજન યથેદ કરવું. હમણાં તો મધ્યાહ્ન સમય થઈ ગયો છે. વેદવિધિને
અનુસરનારા આપણે સમયનું ઉલ્લંઘન ન કરવું બેઠએ. તો હું હમણાં

૧ આ અધ્યાયમાં ઉન્મત્તગંગાનો મહિમા, શ્રીહરિની જસકીર્તિ અને માધ્યા-
હ્નિક વિધિ વર્ણન કર્યો છે.

જ્ઞાનાર્થમધુના ત્વહમ્ ॥૨॥ અમાવાસ્યામિધં પર્વં વર્તંતેઽય મહ-
ત્તતઃ । જ્ઞાનં નૈમિત્તિકં કાર્યં ગદ્ધાયામિતિ યામ્યહમ્ ॥૩॥ શ્વ-
પ્ત્વોત્થાય ભગવાન્નોહિતાશ્વં મહાજવમ્ । આનયેત્યાદ નાન્નં
ચ સ તં શીઘ્રમુપાનયત્ ॥૪॥ અગ્રે ચલન્તિવતિ જનાનાશાપ્ય ચ
મુનીન્પ્રભુઃ । ચચાલાશ્વં તમારહ્ય જનતાસુ શનૈઃ શનૈઃ ॥૫॥ તમ-
ન્વધાવન્સકલાઃ પત્તયઃ શસ્ત્રપાણયઃ । ઉત્તમઃ સ નૃપઃ સોમઃ
સૂરોઽલર્કશ્ચ મૂલજિત્ ॥૬॥ જીવવર્મા ચ ભૃગુજિન્નાજ્ઞો રાપ્તોઢ-
માત્રિકૌ । વ્યાઘ્રો વૈરિભયો હસ્તી મામયો રામગાલવૌ ॥૭॥
ગોવર્ધનો માનજિચ્ચ વાસ્તુવેલોઽલયોઽર્જુનઃ । કેસરી માનસિ-
હશ્ચ કુશલઃ પુજ્જિત્તથા ॥૮॥ કાલો હમ્સીરજિત્ સ્ત્રોઢો ભીમો
જૂપશ્ચ રત્નજિત્ । જાત્મો લક્ષઃ કમો મોકો વીરો દેવશ્ચ નય્યુ-

જ્ઞાન કરવા ઉન્નત્તગગા પ્રત્યે જઉં છું ॥૨॥ વળી આજ તો અમાવાસ્યા
વર્તે છે, આ તો મોટું પર્વ કહેવાય, તો નિત્યજ્ઞાન યદી પણ અધિક આ
પર્વનિમિત્તનું જ્ઞાન નદીમા અવશ્ય કરવું બેઠએ, માટે હું ઉન્નત્તગગા
પ્રત્યે જઉં છું ॥૩॥ હે રાજન ! આ પ્રકારે કહીને આસનમાંથી ઉઠીને
'મહાવેગવાળા રોહિત (રોડા) નામના ઘોડાને મારી પાસે લાવો' એમ
નામ નામના લાકડાને કહ્યું. એટલે આ લાકડે તે અશ્વ તરતજ આપ્યો
॥૪॥ તે પછી ભગવાન 'તમો તમામ આગળ ચાલો' એમ લાકડાજનો
અને મુનિજનોને આજ્ઞા આપીને સ્વયં તે રોડા ઘોડા ઉપર અશ્વાર થઈને
ચાલતા જનસથોમાં ધીમે ધીમે ચાલ્યા ॥૫॥ પ્રસિદ્ધ ઉત્તમરાજ સોમ-
વર્મા સૂરવર્મા અલર્ક બુજાજી જીવવર્મા ભૃગુજી નાંજ રાપ્તોઢ માત્રિક ચાદ્ર
વૈરિભય હસ્તી મામયો રામ ગાલવ ગોવર્ધન માનજી વાસ્તુ વેલો અર્જુન
અલય કેસરી માનસિહ કુશળ પુજ્જિત્ કાળ હમ્સીરજીત ખીરો ભીમ જૂપ
રત્નજી નલભ લાખો કમો મોકો વીરો દેવો નય્યુજી અને દેશજીત આદિક
તથા ખીજપણુ દેશાતરથી આવેલા ક્ષત્રજાતીના આ સર્વે લાકડો હસ્તમાં
તરવાર આદિક શસ્ત્રોને ધારીને પગપાળા થઈને, અશ્વઉપર વિરાજમાન થઈ
ઉન્નત્તગગા પ્રતિ જતા ભગવાનની પાછળ જલદી ગયા એરીતે આ લાકડો

જિત્ ॥૧॥ દેશજિત્પ્રમુખાશ્ચાન્યે હરિમન્વયુરાશુ તે । મુકુન્દાન-
ન્દમુખ્યાશ્ચ નૈષ્ઠિકપ્રજ્ઞચારિણઃ ॥૧૦॥ મયરામાદયો વિપ્રાઃ
પર્વતાધાસ્તથા વિશઃ । હર્ષજિત્પ્રમુખાઃ શૂદ્રા ગોકુલાધાશ્ચ ચા-
રણાઃ ॥૧૧॥ સર્વે એવ જના જગ્મુઃ જ્ઞાતું મગચતા સહ । વાઘવા-
દકસદ્વસ્તુ સર્વેપામગ્રતોઽચલત્ ॥૧૨॥ તત્પૃષ્ઠે ચ યયુઃ સર્વે મુ-
નયો યાણચક્ષુષઃ । અધ્વારુદો હરિઃ સાક્ષાત્તત્પૃષ્ઠે શનકૈર્યયૌ
॥૧૩॥ તત્પૃષ્ઠે પાર્પદાઃ સર્વે તત્પૃષ્ઠે નિશિલા જનાઃ । યોપિહન્દાનિ
તેપાં ચ પૃષ્ઠતઃ શનકૈર્યયુઃ ॥૧૪॥ તતોઽપદયદ્ધરિર્ગદ્ધાં જનસન્નસ-
માકુલામ્ । સમાહ્વયન્તીં હર્ષેણ તરક્કમુજચાલનૈઃ ॥૧૫॥ યા નિત્યં
મક્તમર્તુંઘૃતનરચપુષો યાસુદેવસ્ય સાક્ષાત્સાકં મુકૈર્મુનીન્દ્રૈઃ પ્રમુ-

ભગવાન પાછળ જતા મુકુન્દાનંદપ્રમુખ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારીઓ, મયારામ
વિગેરે વિપ્રો, પર્વતભાઈપ્રમુખ વૈશ્યો, હર્ષજિતપ્રમુખ શૂદ્રો અને ગોકુળ
આદિક ચારણો ભગવાનની પાછળ ગયા ॥૬-૧૧॥ આ સર્વ કોઈ ભક્ત-
જનો સ્નાન કરવા પધારતા ભગવાન સાથે ગયા તેમા સર્વની આગળ
તાસા વિગેરે વાહનો વળડનારા જનોનો સઘ આદ્યો આગળ ચાલતા
વાઘવાદક સઘની પછવાડે મુનિગણો જે હાથજ પ્રચરતી દૃષ્ટિવાળા થઈ
(અહીંતહીં નહિ જોતા થકા માર્ગમા પગ મુકે એટલામાત્રમાજ પર્યાપ્ત
દૃષ્ટિપ્રસારવાળા થઈને) ચાલ્યા મુનિઓની પાછળ રોજા ઘોડા ઉપર બેઠલા
સાક્ષાત્ શ્રીહરિ મંદમદ આશ્ચા તેમની પછવાડે બધા પાર્પદો ચાલ્યા તેમના
પૃષ્ઠ ભાગમા સર્વે ભક્તજનો ચાલ્યા તેમના પશ્ચાત્ ભાગમા સ્ત્રિયો સંઘથી
ધીમે ધીમે ચાલીઓ ॥૧૨-૧૪॥ એરીતે મુનિજનો અને હરિજનોથી વીટા-
ઈને જતા ભગવાને સ્નાનાર્થે આવેલા (અથવા પોતાના સ્નાનોત્સવના દર્શનાર્થે
આવેલા) જનોના સથોથી સર્વતો વ્યાપ્ત અને તરગરૂપ હાથોના હલાવાવડે
હર્ષથી પોતાને ઓલાવતી એવી તે ઉન્મત્તગંગાને બોઈ ॥૧૫॥

તેને આઃ શ્લોકથી વર્ણવેછે—જે આ ઉન્મત્તગંગા સાક્ષાત્ વાસુદેવ
અક્ષરધામી, પુરૂષોત્તમ, એકાતિક ભક્તોના યોગક્ષેમ માટે કૃપાથી તૃના
છવને ધારી રહેલા આ ભગવાન નારાયણમુનિની, ભગવાનનિષે અનન્યમન

દિત્તવદનેઃ ક્રીડયા જ્ઞાનકાલે । કાલિન્ધ્યા ચાસુદેવાહ્નયમવમ-
તનું માનમુન્મૂલયન્તી વન્ધ્યા દેવે. સદેશૈર્ભુવિ જયતિતરાં મુક્તિ-
દોન્મત્તગજ્ઞા ॥૧૬॥ વીક્ષામાત્રેણ પુંસામગણિતજનિજં પાતકં ના-
શયન્તી જ્ઞાનાત્સર્વાર્થદાની હસતિ ભુવિ ચ યા માનુજાં ફેન
જાલેઃ । યા ચાન્યાસાં નદીનાં પ્રકટભગવતો હ્યજ્ઞસદ્ગં વિનાપિ

વાળા હોવાથી નિરવધિ પરમાનંદના અનુભવથી સદાય પ્રહર્ષયુક્ત મુખવાળા
મુનીન્દ્ર-નિરતર ત્રણદેહ થકી વિલક્ષણ બ્રહ્માત્મક પોતાના આત્માના મન
નપરાયણ એવા મુક્તો (કર્મબીજ જેમના બળી ગયા છે એવા મુક્તાન-
દાદિ મુનિવરો) ની સાથે પ્રતિદિન પોતામા જ્ઞાન સમયે કરેલી જલક્રીડા
(જળ છાટવું હુબકી મારવી વિવિધ ભેદથી તરવું વિગેરે) એ કરીને,
વસુદેવના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણના જ્ઞાનાચરણથી ઉત્પન્ન થએલા યમુના નદીના
મહામંદને (હું સર્વે નદીઓની અપેક્ષાએ અતિ ઉત્કૃષ્ટ છુ, કેમકે મનેજ
લગવાનનો અગસગ અસાધારણ પ્રાપ્ત થયોછે, એવો થએલો ગર્વ) તિર-
સ્કારને કરેછે (અર્થાત્ બ્રહ્મભૂત મુનિવરોની સાથે બહુકાળ પર્યંત પ્રતિદિન
પોતામા બહુવિધ જળક્રીડા કરવાપૂર્વક અવતારી શ્રીહરિકૃષ્ણ લગવાનનો
દીર્ઘકાળ સખન્ધરૂપ અધિક પોતાના ગુણહેતુએ કરીને, મુનિઓના સખન્ધે
વર્ણત, બહુકાળ નહિ, પ્રતિદિન નહિ, બહુ ક્રીડા કરવાપૂર્વક નહિ, એવા
અવતારભૂત શ્રીકૃષ્ણના સખન્ધમાત્રથી તારે મહત્ત્વ મારા મહત્ત્વ આગળ
શા હિસાબમા છે ? એમ યમુનાની અવગણના કરતી) યમુના થકી પણ
આને સાક્ષાત્ લગવાનનો અગસગ અતિશયિત છે, માટેજ જે આ નદી
ભવ બ્રહ્મા ઈન્દ્રાદિ દેવગણોએ વદનીય અને દર્શન જ્ઞાનાદિ સખન્ધમાત્રથી
મુક્તિને આપનારી સકળ ભૂમણમા સર્વોત્કર્ષપણે વિજય પામેછે ॥૧૬॥
જે ગંગા પ્રકટ પુરુષોત્તમના અગસગરૂપ અનન્યસાધારણ મહિમાના
અતિશયને લીધે, દર્શનમાત્રથી પૃથ્વીમા પુરુષોના અગપિત જન્મજન્ય
પાપયુજને સમૂળ નાશ કરેછે જે ગંગા જ્ઞાનમાત્રથી ધર્મ અર્થ કામ અને
મોક્ષ આ નામના ચાર પુરુષાર્થને આપેછે આવા મહિમાશાળી હોવાથી
તે આ ગંગા શીણુલળના મિષથી યમુનાનો પણ (પૂર્વશ્લોકોક્ત હેતુથી)

ત્યાતં લોકે મહત્ત્વં પ્રતિવદતિતરાં ધારિઘોપૈઃ કિમુચ્ચઃ ॥૧૭॥
 શ્વેતં સ્વાભાવિકં યા મુનિગણતિલકૈઃ જ્ઞાનઘૌતૈશ્ચ પીતં વાસઃપ્ર-
 ક્ષાલનેન વ્રતિમુનિયતિનાં ચારુ કાપાયરાગમ્ । રાક્ષીનામદ્વઘૌતૈઃ
 પિશુનમૃગમદૈરીશપૂજાવશિષ્ટૈઃ શોષં કૃષ્ણં ચ ઘર્ષં સ્વપયસિ દ-
 ઘતી ચિત્રવર્ણા વિભાતિ ॥૧૮॥ યસ્યાઃ જ્ઞાનં ત્રિકાલં પયસિ વિદ-
 ધતાં સદૃષ્ટાં યોપિતાં વા વક્રેભ્યો નામઘોષઃ પ્રકટિતનૃતનોઃ સ્વા-
 મિનારાયણસ્ય । નિર્યન્મિથ્રોઽમ્બુઘોપૈઃ પ્રતિદિશમટતાં ભાસ્કરેઃ
 કિઙ્કરાણાં સાશઙ્કં દૂરગાણાં હરિવિમુષ્ણદશાં કર્ણશૂલાયતે વૈ
 ॥૧૯॥ પ્રાયશ્ચિત્તૈરનાશ્યાનપિ કલુપચયાન્સઘ એવ મૃતી યા સૌ-

ઉપહાસ કરતી હોયને શું ? વળી પ્રકટ પુરૂષોત્તમ ભગવાનના અંગસંગ
 વિના પણ કોઈ પણ પ્રકારથી લોકમાં પ્રસિદ્ધિમાં આવેલા બીજી નર્મદા
 આદિક નદીઓના મહત્ત્વને જે ઉન્મત્તગંગા પોતાના તરંગ ઘોષોવડે ઠબકો
 આપવાપૂર્વક અધિકપણે નિવેધ કરેછે કે શું ? આરીતે આ ગંગાજી વિજય
 પામેછે ॥૧૭॥ જે ઉન્મત્તગંગા પોતાના પાનીયમાં સ્વભાવથી શ્વેત વર્ણને
 ધારણ કરતી, જ્ઞાનસમયે ધોવાએલાં મુનિજનો અને હરિજનોનાં કેસર-
 ચંદનથી કરેલાં તિલકોએ કરીને પીળા વર્ણને ધારણ કરતી, બ્રહ્મચારી
 સાધુ સંન્યાસિઓનાં કાપાય (ભગવાં) વસ્ત્રો ધોવાથી કવચિત્ સુંદર
 કાપાય રંગને ધારણ કરતી, રાણીઓએ ભગવાનની પૂજા કરતાં બાકી
 રહેલાં, પ્રસાદમહિમાથી અંગમાં ધારણ કરેલાં, જ્ઞાન સમયે શરીર થકી
 ધોવાએલાં હુંકુમ તથા કસ્તુરીએ કરીને રક્ત અને શ્યામ વર્ણને ધારણ
 કરતી, માટેજ વિચિત્ર વર્ણવાળી વિરાજેછે ॥૧૮॥ જેના પ્રસન્ન પાવન
 પાનીયમાં પ્રતિદિન ત્રિકાળ જ્ઞાન કરતા પુરૂષો તથા સ્ત્રિઓના મુખોથકી
 ઉચો નિકળતો પ્રકટ નરાકાર ભગવાન શ્રીસ્વામિનારાયણના નામોચ્ચા-
 રણનો ઘોષ જેના તરંગઘોષની સાથે મિશ્રિત થઈ ગગનતળમાં સર્વત્ર
 વ્યાપતાં, પ્રત્યેક દિશામાં પર્યટન કરતા, ભગવદ્વિમુખ જનોઉપર પ્રાણાપ-
 હારી દૃષ્ટિને ફેરવતા ચમકિકરોને કર્ણથળ જેવો થાયછે. તેઓ સ્વામિ-
 નારાયણ શબ્દ સાંભળતાંજ ત્રાસ પામીને તત્ક્ષણજ દૂર પલાયન કરી

રેસ્ત્રલેપકસ્યાપ્યનુદિનમઘઠ્ઠહણ્ડવિશ્રાન્તિદાત્રી । દૂરસ્થૈરન્તકા-
 લેડ્પ્યણુમિતમપિ ચેદમ્બુ યસ્યાશ્ચ પીતં સ્યાત્તત્તે ત્યક્તદેહાઃ
 સુરવરચનિતાસેવ્યતાં યાન્તિ સઘઃ ॥૨૦॥ યસ્યાસ્તીરે વિદ્વદ્વાન્નિ-
 વસત ઉદકે મીનનક્રોરગાદીન્ દૃષ્ટ્વા દેહાવસાને દિવિ સુરચનિ-
 તાસ્તત્કૃતેડ્ન્યોન્યકોપાઃ । કેશાકેશિ પ્રમદં વિદધતિ મમ ઘા
 ણ્ય તે નૈવ મેડ્યં કામાદિત્યં દ્યુવન્ત્યો જ્ઞટિતિ મૃતિમિતાંસ્તાન્વિ-
 માનૈર્નયન્તિ ॥૨૧॥ યસ્યાસ્તીરે કૃતાનાં ઘતજપતપસાં શ્રાદ્ધદા-
 નાદિકાનાં પુણ્યં સ્યાદક્ષયં ઘા અમરપિતૃનૃણાં તર્પણાદ્ધૃરિતૃત્તિઃ ।

જયછે આવી આ ગંગા વિજય પામેછે ॥૧૮॥ જે ઉન્મત્તગંગા (પોતાના
 તરંગ વાયુના સ્પર્શથી પણ) પ્રજળ પ્રાયશ્ચિત્તોથી પણ અપરિહાર્ય એવા
 પાપપુજને તત્કાળ પ્રણાશ કરીને, યમરાજ અને લેખક ચિત્રગુપ્ત આદિક
 યમક્રિકારોને પાપિઓને દંડ દેવાના ચાલુ વ્યાપારે રહિત, માટેજ પ્રતિદિન
 પ્રાપ્ત થયોછે વિશ્રામનો અવસર જેમને એવાને કરેછે. દૂર દેશમાં
 રહેલા જનો પણ પ્રાણ પ્રયાણ સમયે પણ જેના જળના કણિકાના પાન
 માત્રથી તત્ક્ષણ પાંચ લૌતિક દેહનો ત્યાગ કરી પરલોકમાં સુરવરોની વનિ
 તાઓ (અપ્સરાઓ) ના સેવ્યલાવને પામેછે (સ્વર્ગને પામે છે) તે
 આ ગંગાજી જયકારી પ્રવર્તે છે ॥૨૦॥ જેના તીર ઉપર રહેલા તરુઓમાં
 રહેલા પોષ્ટ મેના આદિક પક્ષીઓ તથા જળમાં રહેનારા મત્સ્ય મગર
 સર્પાદિક જળચરોને તેમના દેહાંત સમયે સ્વર્ગલોગને યોગ્ય દિવ્ય દેહને
 પામેલા જોધને, તેની પ્રાપ્તિ માટે સ્વર્ગમાં રહેલી રંભાદિ અપ્સરાઓ
 પરસ્પર પ્રકોપ પામીને ‘ આ પ્રાણી મારો પતિ છે તારો નહિ, આ પ્રાણી
 મારો પતિ છે તારો નહિજ’ આ પ્રકારે કામલાવથી પરસ્પર ઓલવાપૂર્વક
 કેશાકેશી (એક બીજના કેશોને એક બીજના હાથથી પકડીને) યુદ્ધ
 કરતી થકી પોતપોતાના વિમાનમાં બેસારીને જલદી સ્વર્ગમાં લઇ જાય
 છે. આવી આ ગંગા જય પામેછે ॥૨૧॥ જેના કાંઠામાં કરેલાં ત્રત જપ
 તપ શ્રાદ્ધ દાન આદિક સત્કાર્યોનું ફળ અક્ષય-સ્વતઃ અસ્થિર અદ્વ
 ફળને આપનારા છે તથાપિ જેના તીરસમીપને લીધે અક્ષય અમૃત ફળને

નાનાયજ્ઞાદિપુણ્યં ત્વિહ સકલજનૈઃ જ્ઞાનતો લભ્યતે વૈ શ્રેયસ્કા-
મૈસ્તતો યા નૃભિરનિશમસૌ સેવ્યતે સર્વકામૈઃ ॥૨૨॥ દુષ્ટાન્ પા-
પાન્ વિગર્હાનપિ પતિતજનાન્ જ્ઞાનમાત્રેણ સત્યઃ સ્વર્ગાર્હાન્કુર્વતી
યા સુકવિભિરુદિતા નૂનમુન્મત્તગદ્ગા । માહાત્મ્યં નૈવ યસ્યા જ-
ગતિ ભગવતા સ્વાત્મસાદૈઃ કૃતાયા વક્તું કેઽપિ ક્ષમન્તે ભુજગ-
આપવાપણુ છે પ્રકટ પુરૂષોત્તમના સગિ (તીર) ના સગમાત્રનો આ
અદ્ભુત મહિમા છે આ સંગ ચેતનને જેમ અતિશય કરનારો છે તેમ
અચેતનને પણ અતિશય કરનારો છે. જેના તીરમાં તર્પણ કરવાથી
બ્રહ્માદિ દેવો, અર્ચમાદિ પિત્રિઓ અને સનકાદિક મનુષ્યો પરા વૃત્તિને
પામેછે. જેમાં જ્ઞાનમાત્ર કરવાથી પણ સમસ્ત જનોને નાના યજ્ઞાદિકનું
પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, માટેજ જે આ ઉન્મત્તગંગા અભ્યુદય અને નિ શ્રે
સની કામનાવાળા સર્વ ક્રોધ જનોએ સર્વદા જ્ઞાન પાનાદિકથી સેવવા
યોગ્ય છે ॥૨૨॥ દુષ્ટ-કામ ક્રોધ લોભ આદિક દોષોથી હણાએલા ચિત્ત-
વાળા, પાપ-પરદ્રવ્ય પરદાર આદિકના અપહરણમા પ્રવર્તેલા, વિગર્હ-
સુવર્ણચોરી સુરાપાન આદિક મહા પાતકના આચરણથી વિશેષપણે ગર્હ-
ણીય અને પતિત-અતિપાપાચરણાદિકથી પોતાની જાતિમાથી બ્રહ્મ
થએલા એવા પણ જનોને જ્ઞાનમાત્રથી તત્ક્ષણજ પ્રક્ષીણ પાપવાળા,
અધિક સુકૃતશાળી અને સ્વર્ગાદિ દિવ્ય લોકોને લાયક કરી દેતી તે આ
નદી પાત્રાપાત્રના વિભાગ વિના સર્વ ક્રોધને પોતાની સન્નિધિના સમાગમ
માત્રથી દિવ્ય ઐશ્વર્યને આપનારી હોવાથી મહાકવિઓએ ‘ઉન્મત્તગંગા’
એવા નામથી પરિહાસોક્તિમા વર્ણન કરેલી છે (જેમ ઐશ્વર્યશાળી ઉન્મત્ત
જનોને ઉચિત અનુચિતનો વિચાર હોતો નથી, સ્વતંત્રપણે પોતાના
ઐશ્વર્યથી સ્વેચ્છાનુસારી કૃત્યનેજ કરેછે એમ આ ઉન્મત્તગંગા પણ
કરેછે) ભગવાન્ પ્રકટ પુરૂષોત્તમે પૃથ્વીમા ‘આ તો મારીજ છે’ આવા
અભિમાનવિશેષથી સ્વીકાર કરેલી હોવાથી જેનું અનવધિ ઐશ્વર્ય અભિવૃદ્ધિ
પામ્યું છે, એવી આ ઉત્તમ ઉન્મત્તગંગાના માહાત્મ્યને સમગ્રપણે વર્ણન
કરવા સહસ્રવદનાદિકો (શેષ બ્રહ્માદિ) પાનું નથીજ સમર્થ થતા, તો

રેસ્ત્રલેખકસ્યાપ્યનુદિનમઘકૃદ્વિશ્રાન્તિદાત્રી । દૂરસ્થૈરન્તકા-
 લેડપ્યણુમિતમપિ ચેદમ્બુ યસ્યાશ્ચ પીતં સ્યાત્તત્તે ત્યકવેદ્દાઃ
 સુરવરવનિતાસેવ્યતાં યાન્તિ સત્યઃ ॥૨૦॥ યસ્યાસ્તીરે વિદ્ધક્ષાન્નિ-
 વસત ઉદકે મીનનક્રોરગાદીન્ દૃષ્ટ્વા દેહાવસાને દિવિ સુરવનિ-
 તાસ્તત્કૃતેડન્યોન્યકોપાઃ । કેશાકેશિ પ્રમદે વિદધતિ મમ વા
 યપ્તે નૈવ મેડયં કામાદિત્યં હ્રુવન્ત્યો હ્નદિતિ મૃતિમિતાંસ્તાન્નિ-
 માનૈર્નયન્તિ ॥૨૧॥ યસ્યાસ્તીરે કૃતાનાં વ્રતજપતપસાં શ્રાદ્ધદા-
 નાદિકાનાં પુણ્યં સ્યાદક્ષયં વા અમરપિતૃનૃણાં તર્પણાદ્ધૂરિત્વતિઃ ।

જાયછે. આવી આ ગંગા વિજય પામેછે ॥૨૮॥ જે હિન્મત્તગંગા (પોતાના
 તરંગ વાયુના સ્પર્શથી પણ) પ્રળળ પ્રાયશ્ચિત્તોથી પણ અપરિહાર્ય એવા
 પાપપુજને તત્કાળ પ્રણાશ કરીને, યમરાજ અને લેખક ચિત્રગુપ્ત આદિક
 ચમકિંકરોને પાપિઓને દંડ દેવાના ચાલુ વ્યાપારે રહિત, માટેજ પ્રતિદિન
 પ્રાપ્ત થયોછે વિશ્વામનો અવસર જેમને એવાને કરેછે. દૂર દેશમાં
 રહેલા જનો પણ પ્રાણુ પ્રયાણુ સમયે પણ જેના જળના કલ્પિકાના પાન-
 માત્રથી તત્કણ પાંચ લૌકિક દેહનો ત્યાગ કરી પરલોકમાં સુરવરોની વનિ-
 તાઓ (અપ્સરાઓ) ના સેવ્યભાવને પામેછે. (સ્વર્ગને પામે છે) તે
 આ ગંગાજી જયકારી અવર્તે છે ॥૨૦॥ જેના તીર ઉપર રહેલા તૃઓમાં
 રહેલા પોપટ મેના આદિક પક્ષીઓ તથા જળમાં રહેનારા મત્સ્ય મગર
 સર્પાદિક જળચરોને તેમના દેહાંત સમયે સ્વર્ગલોગને યોગ્ય દિવ્ય દેહને
 પામેલા જોધને, તેની પ્રાપ્તિ માટે સ્વર્ગમાં રહેલી રંભાદિ અપ્સરાઓ
 પરસ્પર પ્રકોપ પામીને ' આ પ્રાણી મારો પતિ છે તારો નહિ, આ પ્રાણી
 મારો પતિ છે તારો નહિજ' આ પ્રકારે કામલાવથી પરસ્પર બોલવાપૂર્વક
 કેશકેશી (એક બીજના કેશોને એક બીજના હાથથી પકડીને) યુદ્ધ
 કરતી થકી પોતપોતાના વિમાનમાં બેસારીને જલહી સ્વર્ગમાં લઇ જાય
 છે. આવી આ ગંગા જય પામેછે ॥૨૧॥ જેના કાંઠામાં કરેલાં વ્રત જપ
 તપ શ્રાદ્ધ દાન આદિક સત્કાર્યોનું ફળ અક્ષય-સ્વતઃ અસ્થિર અદ્ય
 ફળને આપનારાં છે તથાપિ જેના તીરસંબંધને લીધે અક્ષય અમૃત ફળને

ન્તમાલોકયિતું સમુત્કાઃ । તૂર્ણ વિમાનૈર્ગગને સમેત્ય નિરીક્ષ્ય ચા-
તન્દભરં સમીયુઃ ॥૨૭॥ નિમજ્જ્ય સઘઃ પ્લુતિલાઘવેન સ્યાન્વેપકાન્
શ્રામયતિ સ્સ તોયૈ । ચરજ્જલેઽસૌ તદ્વચિન્ત્યદેશે સ્વીયં શિરો દર્શ-
યતિ સ્સ તાંશ્ચ ॥૨૮॥ પુનર્નિમજ્જ્યામ્બુનિ સઘ પ્વ સ્વં ચિન્તયન્
ગ્રહ્ય ચ કૃષ્ણસંજ્ઞમ્ । તિષ્ઠંશ્ચિરં સોઽમ્ભસિ હૃત્સુ ચિત્રં કુર્વંદૃષ્ટાં
નિઃસરતિ સ્સ તોયાત્ ॥૨૯॥ તરન્વિચિત્રૈસ્તરણપ્રમેદૈસ્તદ્વેદિનાં
ચાપિ મનઃસુ ચિત્રમ્ । તદા સમુત્પાદયતિ સ્સ તોયન્ક્રીડાં સ સાકં
મુનિભિઃ પ્રકુર્વેન્ ॥૩૦॥ તં સન્તરન્તં હ્યનુ પાર્પદાઘ્ર્યા ઋપિપ્રવીરાઃ

હૃત્કુહળથી વિમાનમાં બેસીને આકાશમાં સઘથી ભેગા થઈ આવીને ભક્તો
સાથે જળમાં સકળ કિરિબધને નાશ કરનારી સ્નાનલીલાને કરતા તે
ભગવાન યદ્યપિ વસ્તુતઃ પોતપોતાના મન નેત્રને અગોચર છે તથાપિ તેમને
પ્રત્યક્ષ બોધને પરમાનંદને પામ્યા ॥૨૭॥ કુદકો મારીને તત્ક્ષણ જળ
અંદર ડુબકી મારીને અંદરજ ગુપ્તપણે તરવાની યુક્તિથી વિચરતા થકા
'હમણા અહીંથી નિકળશે' એમ પોતાને પકડવાના ઇશદાથી શોધ્યા કરતા
બ્રહ્માનંદાદિ મુનિઓને અહીં તહીં ભમાવતા થકા સર્વેએ નહિ નિર્ધાર કરેલા
અતર્કિત પ્રદેશમાં સ્વયં બહાર આવીને પોતાનું મસ્તક મુનિઓને બતા-
વીને એમને આશ્ચર્ય ઉપજાવતા હતા ॥૨૮॥ ભગવાન ફરીથી જળમાં
એકદમ ડુબકી મારીને જળની અંદર કોઇએ પણ નહિ લક્ષ કર્યા થકા
કુહળનામના અનવધિક આનંદમય પરંબ્રહ્મ સ્વસ્વરૂપને ચિંતવન કરતા
થકાજ બહુ વખત સુધી રહીને, પછીથી જળ બહાર નિકળીને સર્વેને
નમનગોચર થઇને, સર્વના મનમાં પરમ વિસ્મય ઉત્પન્ન કરતા હતા
॥૨૯॥ એ રીતે વિચિત્ર ચરિત્રના આચરણસમયે પોતાસાથે સખાભાવને
પામેલા બ્રહ્માનંદાદિ સાધુઓ સાથે અને સૌમવર્મા સૂરવર્મા વિગેરે પાર્વદો
સાથે જળખેલન લીલાને કરતા ભગવાન શ્રીહરિએ નાનાપ્રકારના તર-
વાના પ્રકારભેદોએ કરીને તરતા થકા, તરવાની વિચિત્રતાના વિજ્ઞાનવાળા-
ઓના પણ મનમાં મહા આશ્ચર્ય ઉપજાવ્યું હતું ॥૩૦॥ તે આ ભગવાનને
મુંદર તરવાની લીલાને કરતા બોધને તેમની પાછળ મુનિઓ તથા પાર્ષદો

તિમુખા વર્ણયન્તોऽપિ નિત્યમ્ ॥૨૩॥ તાં પ્રાપ્ય સત્ત્વૌ ભગવાંસ્ત-
 દાર્તાં સાકં મુનીન્દ્રૈરલિલૈર્નૃમિશ્ચ । સિન્ધુજલં સ્વાક્ષલિલાઘવેન
 તાન્ સિન્ધુયંશ્ચાપિ પરસ્પરં સઃ ॥૨૪॥ આનન્દયન્ સ્વેક્ષકલોકસ-
 હ્વાનગાઘતોયં ચ વિવેશ તત્ર । પ્રત્યોઘમેવામ્બુનિ તિષ્ઠતિ સ્વ સ-
 જ્ઞીતકીર્તિર્નિજમક્તસદ્ધૈઃ ॥૨૫॥ પ્રતિપ્રવાહં સ્થિતર્મીક્ષમાણાસ્તં
 સર્વતસ્તે પરિવૃત્ય તસ્થુઃ । તત્પાદમાઘટ્ય પતત્ પયોઽપિ ભક્તાઃ
 પિવન્તિ સ્વ જવેન કેચિત્ ॥૨૬॥ તં દેવસહ્યા જલકેલિલીલાં કુર્વ-

બીજાઓની તો વાતજ શી કહેવી ? આવી આ ઉન્મત્તગંગા સર્વોપરી
 જયકારી પ્રવર્તે છે ॥૨૩॥

તે આ પ્રસન્નપાવન પાનીયવાળી ઉન્મત્તગંગા નદીને પામીને, ભગ-
 વાને મધ્યાહ્ન સમયે સમસ્ત મુનિવૃંદની સાથે તથા ભક્તજનવૃંદની
 સાથે આન કર્યું આન સમયે પોતાના અજળિ (પોપ) માં જળ
 લઈ લઈને તેને છાટવાની ઝડપથી મુનિજનો અને હરિજનો ઉપર
 સ્વયં જળને છાટતા અને તે ભક્તોને પણ પરસ્પર જળ છટાવતા થકા
 તેમને સર્વેને અપૂર્વ આનદનો અનુભવ કરાવ્યો ॥૨૪॥ આ ભગવાન
 આન સમયે પોતાની નિરાવરણ મૂર્તિના સૌધવને નિરીક્ષણ કરનારા
 ભક્તજન સમાજને તેવી મૂર્તિના દર્શનદાનથી તથા આનલીલાથી અલૌકિક
 આનંદ ઉપજાવતા થકા અગાધ જળમા ડુબડી મારવા પૂર્વક આનમાટે
 પ્રવેશ કરીને, જળમા પ્રવાહને અભિમુખ સ્થળમાંજ જેમ એમ સ્થિર-
 પણે ભક્તસઘોએ ગાન કરીછે દિવ્ય સત્કીર્તિ જેમની એવા થકા ૨૪
 ॥૨૫॥ પ્રવાહને સન્મુખ જળમા બેઠેલા ભગવાનની આરે તરફ વિંટાઇ
 વળીને મુનિપ્રમુખ ભક્તો તેમના દિવ્ય સૌન્દર્યથી આકર્ષિત અંતઃકરણ
 વાળા હોઈને તેમનેજ નિરખતા થકા પાસે બેઠા ભગવાનના અરણ્યકમ-
 ણમાં અચકળે વેગથી પડતા, માટેજ સર્વ પ્રકારે પવિત્ર એવા તે પાણીને
 તેના મહિમાને બણતા દેટલાક પરમ ભક્તોએ પરા ભક્તિથી મસ્તકે
 ચઢાવ્યું અને પાન પણ કર્યું ॥૨૬॥ તે સમયે એ રીતે જળપ્રીડા લીતાને
 કરતા ભગવાનના દર્શન કરવામાં ઉત્સાહવાળા સર્વ બ્રહ્માદિ દેવો તત્કાળ

ન્તમાલોકયિતું સમુત્કાઃ । તૂર્ણં વિમાનૈર્ગગને સમેત્ય નિરીક્ષ્ય ચા-
નન્દમરં સમીયુઃ ॥૨૭॥ નિમજ્જ્ય સઘઃ પ્લુતિલાઘવેન સ્વાન્વેપકાન્
ભ્રામયતિ સ્સ તોયે । ચરજ્જલેઽસૌ તદચિન્ત્યદેશે સ્વીયં શિરો દર્શ-
યતિ સ્સ તાંશ્ચ ॥૨૮॥ પુનર્નિમજ્જયામ્બુનિ સઘ પ્લવ સ્વં ચિન્તયન્
બ્રહ્મ ચ કૃષ્ણસંજ્ઞમ્ । તિષ્ઠંશ્ચિરં સોઽન્મસિ હૃત્સુ ચિત્રં કુર્વન્નૃણાં
નિઃસરતિ સ્સ તોયાત્ ॥૨૯॥ તરન્વિચ્ચિત્રૈસ્તરણપ્રમેદૈસ્તદ્દેદિનાં
ચાપિ મનઃસુ ચિત્રમ્ । તદા સમુત્પાદયતિ સ્સ તોયક્રીડાં સ સાકં
મુનિભિઃ પ્રકુર્વન્ ॥૩૦॥ તં સન્તરન્તં હ્યનુ પાર્પદાઘ્યા ઋપિપ્રવીરાઃ

હૃત્હળથી વિમાનમાં બેસીને આકાશમાં સઘથી ભેગા થઈ આવીને ભક્તો
સાથે જળમાં સકળ ક્ષિતિબધને નાશ કરનારી સ્નાનલીલાને કરતા તે
ભગવાન યદ્યપિ વસ્તુતઃ પોતપોતાના મન નેત્રને અગોચર છે તથાપિ તેમને
પ્રત્યક્ષ જોઈને પરમાનંદને પામ્યા ॥૨૭॥ હૃદયો ભારીને તત્ક્ષણે જળ
અંદર ડુબકી ભારીને અંદરજ ગુપ્તપણે તરવાની યુક્તિથી વિચરતા થકા
'હમણા અહીંથી નિકળશે' એમ પોતાને પકડવાના ધ્રિઠાથી શોધ્યા કરતા
બ્રહ્માનંદાદિ મુનિઓને અહીં તહીં ભભાવતા થકા સર્વેએ નહિ નિર્ધાર કરેલા
અતર્કિત પ્રદેશમાં સ્વયં બહાર આવીને પોતાનું મસ્તક મુનિઓને બતા-
વીને એમને આશ્ચર્ય ઉપજાવતા હતા ॥૨૮॥ ભગવાન ફરીથી જળમાં
એકદમ ડુબકી ભારીને જળની અંદર કોઈએ પણ નહિ લક્ષ કર્યા થકા
કૃષ્ણનામના અનવધિક આનંદમય પરંબ્રહ્મ સ્વસ્વરૂપને ચિંતવન કરતા
થકાજ બહુ વખત સુધી રહીને, પછીથી જળ બહાર નિકળીને સર્વેને
નમનગોચર થઈને, સર્વના મનમાં પરમ વિસ્મય ઉત્પન્ન કરતા હતા
॥૨૯॥ એ રીતે વિચિત્ર ચરિત્રના આચરણસમયે પોતાસાથે સખાલાવને
પામેલા બ્રહ્માનંદાદિ સાધુઓ સાથે અને સોમવર્મા સૂરવર્મા વિગેરે પાર્પદો
સાથે જળખેલન લીલાને કરતા ભગવાન શ્રીહરિએ નાનાપ્રકારના તર-
વાના પ્રકારબેદોએ કરીને તરતા થકા, તરવાની વિચિત્રતાના વિજ્ઞાનવાળા-
ઓના પણ મનમાં મહા આશ્ચર્ય ઉપજાવ્યું હતું ॥૩૦॥ તે આ ભગવાનને
સુંદર તરવાની લીલાને કરતા જોઈને તેમની પાછળ મુનિઓ તથા પાર્પદો

શતશઞ્ચ તેઃ । અપ્રાપ્ય તં ફૂલ્લુતિફુલ્લવક્ત્રાઃ સમુચ્છસન્તસ્ત-
મહાસયંસ્તે ॥૩૧॥ મત્સ્યાદિરૂપેણ જલે ચિરસ્થાન્સ્વપત્સ્પૃશિ
કામયતઃ સુરેશાન્ । આનન્દયંસ્તાં સરિતં ચ રેસે નિશાચ્રિયોગાં
ચિરમમ્મત્સીશઃ ॥૩૨॥ આત્વામ્બુનૈવ તિલકં સ વિધાય સઘો

સોએ સો તરતા થકા ભગવાનને પામવાની (સ્પર્શ કરવાની) ઇચ્છાથી
બહુ વેગથી તરતાં પણ તેમને નહિ પામીને, શ્રમાતિશયથી અતિશય
નિઃશ્વાસને મુકતા અને વારેવારે કુતકાર (જળના ડોગળા કાઢવા પૂર્વક
કુંકાડા) કરવાથી કુલેલા મુખવાળા થઈને તે ભગવાનના હાસ માટે થયા.
(અથવા જન સમૂહના હાસ માટે થયા) 'નૈમદેવા આમુવન્પૂર્વમદોવ'
અર્થ-પ્રથમથીજ અંતર્યામિપણે પ્રાપ્ત એવા આ બ્રહ્મને પાછળના બ્રહ્માદિ
દેવો પામી શકતા નથી તો મનુષ્યો ન પામી શકે એમાં કહેવુંજ શું?
લાવથીજ એક ગ્રહણ કરવા યોગ્ય આ ભગવાનની પાછળ દોડ્યા કરતો
કયો જન પકડી પાડવા સમર્થ થાય? કોઈ પણ નહિ, કેમકે 'સદ્વાવ-
તોઽન્યાનસ્યેતિ' અર્થ-આ બ્રહ્મ-ભગવાન હોડતા બીજા ગડાદિકને પણ
અતિક્રમ કરી જાય છે. એટલે જ્યાં જ્યાં કોઈ દોડે ત્યાં ત્યાંથી આગળપણ
આ ભગવાન વ્યાપ્ત છેજ, એવી શ્રુતિ છે. તો મુનિ પાર્થદો આ ભગવાનને
ન પામી શક્યા એ યુક્તજ છે ॥૩૧॥ જે બ્રહ્માદિ દેવો પોતાના ચરણકમ-
ળના સ્પર્શની સ્પૃહાથી જળમાં મત્સ્યાદિ જળજંતુની તનુને ધારીને બહુ
કાળથી તેના અવસરની રાહ ભેંધ રહ્યા હતા, તે આ દેવોને પોતાના ચરણ-
સ્પર્શનો લાભ આપીને પરિપૂર્ણ મનોરથવાળા કરતા અને પોતાના અંગસં-
ગનીજ એક કામનાવાળી, આખી રાત્રિ વિશ્લેષ રહેલો હોવાથી તેમને
ફરી પામવાની ઉત્કંઠાવાળી આ ઉન્મત્તગંગાને પોતાના સંયોગ પ્રદાનથી
આનંદ આપતા થકા ભગવાન શ્રીહરિ તેમાં બહુ કાળપર્યંત રમ્યા ॥૩૨॥

એરીને નવ 'લોકથી શ્રીહરિની જળકોડા લીલા વર્ણવીને, હવે ચોને
ધર્મપ્રવૃત્ત્યર્થે પ્રકટેલા હોવાથી પોતાના આચરણથી પોતાના આશ્રિનોને
શિશુજી આપવા આચરણ કરેલી શ્રીહરિની માધ્યાદિક કર્માચરણ
લીલાને પાંચ 'લોકથી કહેછે—તે પછી ભગવાન જ્ઞાન કરીને જળમાંજ

માધ્યાહ્નિકીં સિતરુચં સમુપાસ્ય સન્ધ્યામ્ । પદ્યન્ રવિં ગંગનમ-
 મ્બલમધ્યસંસ્થમન્વુસ્થિતસ્તમુપતસ્ય ક્રજૂર્ધ્વવાહુઃ ॥૩૩॥ તં સૂર્ય-
 મ્બલનિવદ્દદશં સ્થિરાક્લં સૂક્તં પઠન્તમપિ સૌરમુદારમુઘૈઃ । સ્વે-
 દોદવિન્દુતતિમૌક્તિકદામભાલમૈક્ષન્ત સાદ્ગુતમમર્ત્યગણાઃ સ્વસં-
 સ્થાઃ ॥૩૪॥ જ્ઞાત્વા યથાવિધિ ચ તં ત્વમિતોઽન્વુસંસ્થા એકૈક-
 મર્ધ્વમશિલા અપિ વર્ણિવિપ્રાઃ । દત્તૈવ પૂર્ણ ઉપતસ્થિર ઊર્ધ્વ-
 હસ્તાઃ પક્લિસ્થિતા નૃપ ! સદસ્રશ આદતાસ્તમ્ ॥૩૫॥ સમાપ્ય
 સૂર્યોપસ્થાનં ભગવાન્ધર્મરક્ષકઃ । બ્રહ્મયજ્ઞં વિધાયાદૌ ચક્રે દેવા-
 દિતર્પણમ્ ॥૩૬॥ દેવતા ઉપવીતી ચ નરાન્ નિવીત્યતર્પયત્ । પ્રા-

રહીને જળથીજ તત્ક્ષણે તિલક કરીને શુકલ વર્ણવાળી માધ્યાહ્નિકી
 સંધ્યાનું યથાવિધિ ઉપાસન કરીને, ગંગનમ્બલના મધ્યમાં રહેલા
 સૂર્યનારાયણને ઉચ્ચ દૃષ્ટિથી જોતા થકા સરલપણે ઉચ્ચ બે બાહુ રાખીને
 તેમનું ઉપસ્થાન કરવા લાગ્યા ॥૩૩॥ સૂર્યના ઉપસ્થાનમાં પ્રવર્તેલા,
 સૂર્યમંડળમાં બાંધી છે દૃષ્ટિ જેમણે, સ્થિર છે અંગ જેમનું, (આ
 ભગવાનને સૂર્યતેજથી કશો પરાભવ નજ થાય, જેના તેજથી આ સર્વ
 પ્રકાશે છે, પ્રકાશમાન તે ભગવાનની પાછળ સર્વ પ્રકાશે છે) સૂર્યસં-
 બન્ધિ મહા સૂક્તને ઉચ્ચ સ્વરથી બણતા, પરશેવાના જળના બિન્દુઓની
 પંક્તિવડે મોતીમાળાવડેજ જેમ ? એમ અલંકૃત છે લલાટદેશ જેમનો
 એવા તે આ ભગવાનને આકાશમાંજ પોતપોતાના વિમાનમાં રહેલા સર્વ
 દેવગણો આશ્ચર્યથી જોવા લાગ્યા ॥૩૪॥ હે નૃપ ! ત્યારપછી સર્વે વર્ણિઓ
 તથા વિપ્રો યથાવિધિ જ્ઞાન કરી, ભગવાનની ચોમેર જળમાંજ પંક્તિબંધ
 થઈને સૂર્યદેવને એક એક અર્ધ્ય અર્પણ કરીને, તે બહુ વિપ્ર વર્ણિઓએ
 સરલ ઉચ્ચ હાથ કરીને આદરથી સૂર્યનું ઉપસ્થાન કર્યું ॥૩૫॥ તે પછી
 ભગવાને સૂર્યોપસ્થાનને સમાપ્ત કરીને, પ્રથમ બ્રહ્મયજ્ઞ યથાવિધિ કરીને,
 દેવાદિકનું તર્પણ કર્યું. જે હેતુમાટે આ ભગવાન ધર્મરક્ષક છે માટે
 ધર્મને લેશ પણ ઉલ્લંઘન કરે નહિ ॥૩૬॥ આ ગ્રીહરિએ ઉપવીતી (જેવી
 રીતે ઉપવીત ધરાય છે તેવી રીતેજ થઈને) હોધને અગ્નિ આદિક દેવ-

ચીનાવીત્યસૌ પિતૃનેકદ્વિત્ર્યજ્જલિક્રમાત્ ॥૩૭॥ દ્વિજૈઃ સહેત્યં વિ-
ધિના વિધાય માધ્યાહ્નિકં વાજિનમારોહ । સંસ્તૂયમાનો મુનિ-
મિર્નરેન્દ્રૈઃ પુરં વિવેશાથ સ વર્ણિરાજઃ ॥૩૮॥ શૃણ્વન્ સ મક્તૈઃ
પથિ ગીયમાનં યશઃ સ્વકીયં મુનિમિઃ સહેત્ય । સંસિદ્ધપાકં નૃપ-
તેર્નિશાન્તં સમ્મોજયામાસ મુનીન્ યથાવત્ ॥૩૯॥ વૃક્ષાન્સ તાન્
પાયસમોદકાદ્યૈર્ગન્તું દ્રુતં વિસ્તૃતધર્મશાલામ્ । આશ્વાપયામાસ
તતશ્ચ સર્વાન્મક્તાનપિ સ્વાન્ ગમનાય મોક્ષમ્ ॥૪૦॥ સ્વસ્થાનમેત્ય
પુનરાહ્લવનં વિધાય કૃત્વા ચ પાકમથ સંસ્કૃતભૂપ્રદેશે । કૃષ્ણાય તં
નૃપ ! નિવેદ્ય સ વૈશ્વદેવં કૃત્વા સયં ચ વુભુજે રસજિન્મિતારી ॥૪૧॥

તાઓ, નિવીતી (કઠમા લાખી યજ્ઞોપવીત રાખીને) સનકાદિક નરો
અને પ્રાચીનાવીતી (અપસવ્ય-જમણે ખભે જતોઈ રાખીને) થઈને
રાણાપ્રિયપ્રમુખ પિત્રિઓનું એક બે અને ત્રણ અંજળિના અનુક્રમથી
(એક એક અંજળિથી દેવોને, બે અંજળિથી સનકાદિકોને અને ત્રણ ત્રણ
અંજળિથી પિત્રિઓને) તર્પણ કર્યું ॥૩૭॥ આ પ્રકારે બ્રહ્મચારી બ્રાહ્મણો
સાથે યથાવિધિ માધ્યાહ્નિક કર્મ કરીને, લકાજનવત્સળ તે આ વાણી
રાજ ભગવાન પોતાના રોઝા નામના ઘોડા ઉપર બેસીને મુનિઓ અને
નરેન્દ્રોએ ગાન કર્યો છે ગુણચરિત્રા જેમના એવા થકા દુર્ગપુરમાં પાછા
પધાર્યા ॥૩૮॥ માર્ગમા લકોએ ગાન કરેલું પોતાનું નિર્મળ યશ મુનિઓ
સાથે સાલળતા સાલળતા ઉત્તમ નૃપતિના ભવનમા પ્રવેશ કરીને, તૈયાર
થએલી રસોઈથી મુનિઓને યથાયોગ્ય જમાડ્યા ॥૩૯॥ તે પછી ભગવાને
દુધપાક મોદક આદિક લક્ષ્ય સોજ્યથી સતૃપ્ત થએલા તે મુનિઓને
વિશ્રામભાટે વિશાળ ધર્મશાળાપ્રત્યે જવાની જલદી આજ્ઞા આપીને,
પછી દેશાંતરના સર્વ તે હરિભક્તોને પણ જમવા જવાની આજ્ઞા આપી
॥૪૦॥ હે નૃપ ! શ્રીહરિ એરીતે સમસ્ત મુનિજનો તથા સમસ્ત હરિજનોને
જમાડીને, સ્વસ્થાનમા આવીને ફરીથી જ્ઞાન કરી, મુસંસ્કૃત બ્રૂ-
દેશમા પરિમિત સાત્ત્વિક પાક કરીને ભગવાનને નિવેદન કરીને વૈશ્વદેવ
કરીને, રસાસ્વાદને છતીને ખિતાહારી થઈને સ્વયં જમ્યા ॥૪૧॥

इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे उन्मत्तगङ्गायां भगवज्जलक्रीडामाध्याह्निकविधिनिरूपणनामा त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

सुप्रत उवाच—मुहूर्तमथ विश्रम्य हरिर्नृप ! पुनर्वहिः । वेद्यामेत्य निजे पीठे निपसाद सपार्षदः ॥१॥ अहस्तृतीययामान्ते जनसङ्घाः सयोपितः । समेत्य पूर्ववत्तत्र निपेदुर्मुनयस्तथा ॥२॥ जगुर्गुणा- नृपिवराः प्रेमानन्दादयो हरेः । वादयन्तो मृदङ्गांश्च वीणावेणुवि- पञ्चिकाः ॥३॥ तावदाकारयामास हरिः पौराणिकोत्तमम् । श्रोतुं नित्यकथां राजन् ! प्रयागजिदिति श्रुतम् ॥४॥ प्रौढारुतिः सकल-

धति श्रीसत्सङ्गिजीवने...तૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે ઉન્મત્તગં- ગાયાં ભગવજ્જલક્રીડા-માધ્યાહ્નિકવિધિનિરૂપણનામા ત્રયોદશે। ૬ધ્યાયઃ ॥૧૩॥

અધ્યાય ૧૪ મો.

સુપ્રતઃપિ કહેછે—હે નૃપ ! ભગવાન જમીને પછી મુહૂર્તમાત્ર વિશ્રામ લઇને, ફરીથી પોતાના નિવાસભવન થકી બહાર વેદી સમીપે આવીને પોતાના સિંહાસનમાં પાર્ષદોથી વિટાઇને વિરાજમાન થયા ॥૧॥ તે સમયે દીપોત્સવ દિવસના ત્રીજા પ્રહરને અંતે અધ્યાય મુનિઓ આવીને ભગવાનની સમીપે પ્રથમની પેઠે યથાયોગ્ય બેસી ગયા. તથા સર્વ સ્ત્રીપુ- રુષ હરિભક્તો યથામર્યાદા પૂર્વવત્ બેસી ગયા ॥૨॥ તે સમયે પ્રેમાનંદાદિ મુનિવરો ભગવાનના ભક્તિરસમાંજ એક નિમગ્ન મનવાળા થઈ, ગાયનનું સર્વસ્વ લક્ષુતા હોવાથી મૃદંગ વીણા વેણુ વિપંચિકા (સાત તારવાળી એક લતની વીણા) વિગેરે વાજંત્રોને વળકડતા થકા ભગવાનના ગુણ- ગણોને ગાવા લાગ્યા ॥૩॥ હે રાજન્ ! તે સમયે ભગવાને નિત્ય નિયમ- પ્રાપ્ત (પ્રતિદિન પ્રવર્તતી) કથાને સાંભળવાના મિષથી સર્વને સંભળા- વવામાટે પ્રયાગજીવ નામથી પ્રખ્યાત ઉત્તમ પૌરાણિકને બોલાવ્યા ॥૪॥

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાને કરેલું પૌરાણિકનું સન્માન તથા દીપાવલીને મહોત્સવ તથા નવીન વસ્ત્રાદિકનું ધારણ વર્ણન કર્યું છે.

શાસ્ત્રપુરાણવેદા વેદાર્થવેદનપટુર્ભગવત્પ્રસાદાત્ । સ્પષ્ટાક્ષરપ્રવ-
ચનો મધુદીર્ઘશબ્દસ્ત્રાજગામ સ મુનીન્પ્રણમન્કરામ્યામ્ ॥૫॥
વદ્વાજ્જલિઃ સ ભગવત્પદયોઃ શિરઃ સ્વં ધૃત્વા નનામ વિનયેન ચ પા-
ર્વદાદીન્ । નારાયણોઽપિ વિધિવદ્વિનયાત્તમુચ્ચે વ્યાસાસને સમુ-
પવેદ્ય નનામ વિપ્રમ્ ॥૬॥ બ્રહ્મણ્યદેવ હ્રદ ધર્મપથાવનેચ્છુઃ પૂજ્યો-
ઽપિ દેવપતિભિઃ સ સરસ્વતીં પ્રાક્ર । સમ્પૂજ્ય સાદરમયો તમપિ
દ્વિજેન્દ્રમાનર્ચ ગન્ધવરપુષ્પફલોત્તમાદૈઃ ॥૭॥ ક્રમપ્રાપ્તાં ભાગવ-
તપદ્મમસ્કન્ધસજ્જતામ્ । વાચયિષ્યન્કથાં સોઽથ મજ્જલાચરણં

ભગવાનના પ્રસાદપ્રકર્ષથી વેદ, તેના અંગભૂત સમસ્ત શાસ્ત્રો અને તેના
ઉપબંધભૂત સમસ્ત પુરાણોના અર્થને યથાર્થપણે જાણનારા, આકૃ-
તિએ કરીને તો પ્રૌઢ, સ્પષ્ટપણે વર્ણોચ્ચારણને કરનારા, મધુર ગંભીર
કંઠસ્વર જેમનો છે અને ભગવાને બોલાવેલા એવા પૌરાણિક પ્રયાગજ વિપ્ર
સભામાં બેઠેલા સમસ્ત મુનિઓને બે હાથ બેડીને પ્રણામ કરતા કરતા
સભામાં આવ્યા ॥૫॥ ભગવાનના ચરણ સમીપને પામીને બે હાથ બેડીને
તેમના ચરણારવિંદમાં પોતાનું મસ્તક મુકીને પરા લક્ષિથી પ્રયાગ-
જીતે ભગવાનને નમસ્કાર કર્યો. તે પછી ભગવાનના સોમવર્મા વિગેરે
પાર્ષદાદિકને વિનયનત્ર મસ્તકવડે નમસ્કાર કર્યો ॥૬॥ ભગવાન સ્વામિ-
નારાયણે પણ ધર્મપ્રવર્તન માટે અવનિમાં અવતરેલા હોવાથી વિધિવચ્ચ-
તાને પ્રકાશ કરતા થકા વિનયથી તે પૌરાણિકને પોતાના આસન કરતાં
ઉંચા વ્યાસાસનમાં બેસાડ્યાં. કેવળ ઉંચા આસનમાં બેસાડ્યાં એટલુંજ
નહિ હિંતુ પોતે ભવ બ્રહ્માદિ દેવોએ પૂજ્ય છે અને બ્રહ્મણ્યદેવ છે તો
પણ શ્રીભાગવત પુસ્તકરૂપ સરસ્વતીની પ્રથમ પૂજા કરીને, તે પૌરાણિક
વિપ્રોત્તમની પણ આદરથી ચંદન-ફુંકુમ-પુષ્પહાર અને ઉત્તમ ક્ષણાદિકવડે
પૂજા કરી, કેમકે આ ભગવાને ધર્મમાર્ગના રક્ષણનો સંકલ્પ ધારેલો છે. તો
સંકલ્પને અનુસારે શ્રદ્ધાસંકલ્પ ભગવાને ધર્મપરિરક્ષણમાટે એમ કર્યું ॥૭॥
તે પછી આ પ્રયાગજીત પુરાણી પ્રતિદિન કથાના અનુક્રમથી આવેલી
ભાગવત પંચમસ્કંધ સંજ્ઞાથી કથાને વાંચશે એવા થકા પ્રથમ મંગલાચ-

વ્યધાત્ ॥૮॥ સુનીશારં સારં શુચિકનકવુદ્ધં પરિદધન્નિચોલં કૌ-
 સુમ્મં કટિતટપટં ચારુણરુચિમ્ । વહ્નન્ હારાન્ હૈમાન્વરવલય-
 કૈપૂરમુકુટાન્ હસદ્ધ્રુજેન્દુર્મે દશિ જયતુ નારાયણમુનિઃ ॥૯॥ ય
 ર્ઈશોઽપિ સ્વેચ્છાધૃતનૃતનુરાનન્દનિલયઃ કૃપાસિન્ધુર્વન્ધુર્ભવજલ-
 રણુ માટે આ બે શ્લોકો બોલ્યા ॥૮॥ શુદ્ધ સુવર્ણસૂત્રના છુટાઓથી શોભા-
 યમાન ઉત્તમ નિશાર (હિમાલિકની ઠંડીને હરનારૂં વસ્ત્ર બમો ડગલી
 વિગેરે) ને ધારી રહેલા, કસુંબલ રંગથી રંગેલો, ચારે કોરે સુવર્ણસૂત્રથી
 અંકિત એવો નિયોળ (સૂરવાળ ઉપર ધારવાનું કાઠીયાવાડમાં પ્રસિદ્ધ
 વસ્ત્ર) ને તથા તેવોજ શિરઃપટ (માથે બાંધવાના વસ્ત્ર) ને ધારી રહેલા,
 સંધ્યારાગ જેવા રાતા કટિતટપટ (કેડયમાં બાંધવાનું વસ્ત્ર) ને ધારી
 રહેલા, શ્રેષ્ઠ કડાં બાળુબંધ મુકુટ આદિક આભરણોને તેના તેના સ્થાનમાં
 ધારી રહેલા અને મંદસ્મિતે મધુર, સમસ્ત સંતાપને સંહારનાર,
 સમય ધન્દ્રિયોને આહ્વાદ આપનાર એવા સુખચન્દ્રમાને ધારી રહેલા તે
 આ નારાયણમુનિ મારી દૃષ્ટિ આગળ સદાય વિરાજમાન રહો ॥૮॥
 એ રીતે તે સમયની દિવ્ય આભરણાદિકની શોભાનો અતિશય વર્ણવા-
 પૂર્વક લગવાનું અનુસ્મરણ કરીને, હવે તેમને અસાધારણ ગુણવર્ણન-
 દ્વારા અનુસ્મરણ કરે છે—જે પોતે લગવાન ધશોઽપિ—સર્વનિયંતા છે અને
 સર્વના અંતર્યામી છે તથાપિ સ્વેચ્છાથી ધર્મનું પરિરક્ષણ એજ એક
 પ્રયોજન માટે પૃથ્વી ઉપર પ્રકટ કર્યું છે નરનાથ્ય જેમણે એવા છે.
 નરાકાર સ્વીકાર કર્યો છે તથાપિ જે આનંદમય સ્વસ્વરૂપથી નહિ પ્રચ્યુતિ
 પામેલા છે. આનંદમય છે તથાપિ જે આશ્રિતદુઃખે કરીને દુઃખી
 થનારા કૃપાસિંધુ છે. અસમર્થ કેવળ કૃપાવાન્ નહિ કિંતુ દુરંત દુઃખના
 ઉચ્છેદમાં જે સમર્થ છે. સંસારસાગરમાં નિમગ્ન થએલાઓને જે દુઃખ
 છે તે દુરંત છે, કેમકે જન્મ જરા મરણરૂપ તરંગોમાં પરસ્પર અથડા-
 મણુ અનવધિ છે. ભવદુઃખે કરીને દુઃખી થએલા નરોના જે બન્ધુ છે—
 બન્ધુની પેઠે પોતાની સ્મૃતિએ રહિત એવાને પણ સ્વયં મનમાં દયા
 લાવીને જે ઉદ્ધાર કરે છે. નિષ્કામોએજ જેમ એમ સકામોએ પણ

શાસ્ત્રપુરાણવેદો વેદાર્થવેદનપટુર્ભગવત્પ્રસાદાત્ । સ્પષ્ટાક્ષરમ્વ-
ચનો મધુદીર્ઘશબ્દસ્ત્રાજગામ સ મુનીન્પ્રણમન્કરાભ્યામ્ ॥૫॥
વદ્ધાજ્જલિઃ સ ભગવત્પદયોઃ શિરઃ સ્વં ધૃત્વા નનામ વિનયેન ચ પા-
ર્વદાદીન્ । નારાયણોઽપિ વિધિવદ્વિનયાત્તમુચ્ચે વ્યાસાસને સમુ-
પવેદ્ય નનામ વિપ્રમ્ ॥૬॥ વ્રહ્મણ્યદેવ હ્રદ્ધર્મપથાવનેચ્છુઃ પૂજ્યો-
ઽપિ દેવપતિભિઃ સ સરસ્વતીં પ્રાક્ । સમ્પૂજ્ય સાદરમથો તમપિ
દ્વિજેન્દ્રમાનર્ચ ગન્ધર્વપુષ્પફલોત્તમાદૈઃ ॥૭॥ ક્રમપ્રાપ્તાં ભાગવ-
તપશ્ચમસ્કન્ધસજ્જતામ્ । ઘાચયિષ્યન્કથાં સોઽથ મઙ્ગલાંચરણં

ભગવાનના પ્રસાદપ્રકર્ષથી વેદ, તેના અંગભૂત સમસ્ત શાસ્ત્રો અને તેના
ઉપબૃંહણભૂત સમગ્ર પુરાણોના અર્થને યથાર્થપણે જાણનારા, આકૃ-
તિએ કરીને તો પ્રૌઢ, સ્પષ્ટપણે વર્ણોચ્ચારણને કરનારા, મધુર ગંભીર
કંઠસ્વર જેમનો છે અને ભગવાને જોલાવેલા એવા પૌરાણિક પ્રયાગજી વિપ્ર
સલામાં બેઠેલા સમસ્ત મુનિઓને બે હાથ જોડીને પ્રણામ કરતા કરતા
સલામાં આવ્યા ॥૫॥ ભગવાનના ચરણ સમીપને યામીને બે હાથ જોડીને
તેમના ચરણારવિંદમાં પોતાનું મસ્તક ઝુકીને પરા ભક્તિથી પ્રયાગ-
જીતે ભગવાનને નમસ્કાર કર્યો. તે પછી ભગવાનના સોગવમાં વિગેરે
પાર્વદાદિકને વિનયનત્ર મસ્તકવડે નમસ્કાર કર્યો ॥૬॥ ભગવાન સ્વામિ-
નારાયણે પણ ધર્મપ્રવર્તન માટે અવનિમાં અવતરેલા હોવાથી વિધિવશ્ય-
તાને પ્રકાશ કરતા થકા વિનયથી તે પૌરાણિકને પોતાના આસન કરતાં
ઉંચા વ્યાસાસનમાં બેસાર્યા. કેવળ ઉંચા આસનમાં બેસાર્યા એટલુંજ
નહિ કિંતુ પોતે ભવ બ્રહ્માદિ દેવોએ પૂજ્ય છે અને બ્રહ્મણ્યદેવ છે તો
પણ શ્રીભાગવત પુસ્તકરૂપ સરસ્વતીની પ્રથમ પૂજા કરીને, તે પૌરાણિક
વિપ્રોત્તમની પણ આદરથી અંદન-હુંકુમ-પુષ્પહાર અને ઉત્તમ કળાદિકવડે
પૂજા કરી, કેમકે આ ભગવાને ધર્મમાર્ગના રક્ષણનો સંકટપ્રધારેલો છે તો
સકટપને અનુસારે સત્યસંકટપ ભગવાને ધર્મપરિરક્ષણમાટે એમ કયું ॥૭॥
તે પછી આ પ્રયાગજીત પુરાણી પ્રતિદિન કથાના અનુક્રમથી આવેલી
ભાગવત પંચમસ્કંધ સંબંધી કથાને વાંચશે એવા થકા પ્રથમ મગનાચ-

દ્યધાત્ ॥૮॥ સુનીશારં સારં શુચિકનકવુદ્ધં પરિદધન્નિચોલં કૌ-
 સુમ્મં કટિતટપટં ચારુણરુચિમ્ । યદ્દૂન્ હારાન્ હૈમાન્વરચલય-
 કેયૂરમુકુટાન્ હસદ્વક્રેન્દુર્મે દશિ જયતુ નારાયણમુનિઃ ॥૯॥ ય
 ઈશોઽપિ સ્વેચ્છાધૃતનૃતનુરાનન્દનિલયઃ કૃપાસિન્ધુર્વન્ધુર્ભવજલ-
 રણુ માટે આ બે શ્લોકો બોલ્યા ॥૮॥ શુદ્ધ સુવર્ણસૂત્રના બુદ્ધાઓથી શોભા-
 યમાન ઉત્તમ નિશાર (હિમાલિકની ઠંડીને હરનાઈ વસ્ત્ર બમો ડગલી
 વિગેરે) ને ધારી રહેલા, કસુંબલ રંગથી રંગેલો, ચારે કોરે સુવર્ણસૂત્રથી
 અંકિત એવો નિયોળ (સૂરવાળ ઉપર ધારવાનું કાઠીયાવાડમાં પ્રસિદ્ધ
 વસ્ત્ર) ને તથા તેવોજ શિરઃપટ (માથે બાંધવાના વસ્ત્ર) ને ધારી રહેલા,
 સંધ્યારાગ જેવા રાતા કટિતટપટ (કેડયમાં બાંધવાનું વસ્ત્ર) ને ધારી
 રહેલા, શ્રેષ્ઠ કડાં બાણબંધ મુકુટ આદિક આભરણોને તેના તેના સ્થાનમાં
 ધારી રહેલા અને મંદસ્મિતે મધુર, સમસ્ત સંતાપને સંહારનાર,
 સમગ્ર ધન્દ્રિયોને આહ્વાદ આપનાર એવા મુખચન્દ્રમાંને ધારી રહેલા તે
 આ નારાયણમુનિ મારી દૃષ્ટિ આગળ સદાય વિરાજમાન રહો ॥૮॥
 એ રીતે તે સમયની દિવ્ય આભરણાદિકની શોભાનો અતિશય વર્ણવા-
 પૂર્વક લગવાનું અનુસ્મરણ કરીને, હવે તેમને અસાધારણ ગુણવર્ણન-
 દ્વારા અનુસ્મરણ કરે છે—જે પોતે લગવાન ઇશોઽપિ—સર્વનિયંતા છે અને
 સર્વના અંતર્યામી છે તથાપિ સ્વેચ્છાથી ધર્મનું પરિરક્ષણ એજ એક
 પ્રયોજન માટે પૃથ્વી ઉપર પ્રકટ કર્યું છે નરનાથ જેમણે એવા છે.
 નરાકાર સ્વીકાર કર્યો છે તથાપિ જે આનંદમય સ્વસ્વરૂપથી નહિ પ્રચ્યુતિ
 પામેલા છે. આનંદમય છે તથાપિ જે આશ્રિતદુઃખે કરીને દુઃખી
 થનારા કૃપાસિન્ધુ છે. અસમર્થ કેવળ કૃપાવાન્ નહિ કિંતુ દુરંત દુઃખના
 ઉચ્છેદમાં જે સમર્થ છે. સંસારસાગરમાં નિમગ્ન થએલાઓને જે દુઃખ
 છે તે દુરંત છે, કેમકે જન્મ જરા મરણરૂપ તરંગોમાં પરસ્પર અથડા-
 મણુ અનવધિ છે. લવદુઃખે કરીને દુઃખી થએલા નરોના જે બન્ધુ છે—
 બન્ધુની પેઠે પોતાની સ્મૃતિએ રહિત એવાને પણ સ્વયં મનમાં દયા
 લાવીને જે ઉદ્ધાર કરે છે. નિષ્કામોએજ જેમ એમ સકામોએ પણ

નિઘૌ દુઃખિતનૃણામ્ । સકામૈર્નિષ્કામૈરપિ સુરનરૈઃ સેવ્યચરણં ન-
મામ્યાત્માત્માનં તમહમિહ નારાયણમુનિમ્ ॥૧૦॥ કૃત્વેતિ મક્કલં
વિપ્રઃ કથામચકથત્સ તામ્ । તત્ર તત્રાધ્યાત્મભાગં સ્ફુટીકૃત્વા-
વદત્પ્રભુઃ ॥૧૧॥ સ સ્કન્ધસ્તદિને પૂર્ણસ્તતઃ પૌરાણિકં પ્રભુઃ । સ-
મ્પૂજ્ય શીર્ષપટકં તસૈ પ્રાદાન્મહાધનમ્ ॥૧૨॥ ધોત્રપાવરણા-

ને સેવ્યમાન ચરણારવિદ છે, 'ઉદારાઃ સર્વં પૃવૈતે' એમ અર્થ કામનાથી
પોતાના પાદારવિદનો સમાશ્રય કરનારાઓની પણ ભગવાન પ્રશસા કરે
છે. તે આ પરમાત્મા પરમોદાર છે. 'સકામોએ પ્રાર્થના કરેલા ઇન્દ્રાદિ
દેવો તેને કૃણને આપે છે તો સકામોએ પરમાત્માના ચરણની સેવા કર-
વાની શી જરૂર ? એમ કોઈ આશંકા કરે તો તેમ નથી દેવોએ પણ
નરોની પેઠેજ ને પરમાત્માજ સેવ્યમાન ચરણારવિદ છે. નરો જેમ પર-
માત્માના ચરણુપરિચરણથી ધરિછત કૃણને પામે છે તેમ આ દેવો પણ
પરમાત્માની ચરણુપરિચર્યાથીજ આપત્તિમાંથી મુક્ત થાય છે અને
સપત્તિને પામે છે. એ રીતે ભગવાનેજ એક ને ઉપજીવ્ય (જીવાડવા
યોગ્ય) છે તે પોતે કૃણ આપવા કેમ સમર્થ થાય ? કિંતુ તે આ પર-
માત્માજ તેના તેના આત્મારૂપ હોધને કૃણ આપે છે, 'હમતે ચ તત'
કામમ્ મયૈવ વિહિતામ્ હિ ત્વાન્' એવી સ્મૃતિ છે. ને આત્માઓના પણ
આત્મા-ધારક નિયતા અને સ્વામી છે. તે આ સમગ્ર જનના નયન-
ગોચરભૂત શ્રીનારાયણમુનિને હું કથાવાચનના પ્રારંભમાં ત્રેમથી નમસ્કાર
કર્ક છુ ॥૧૦॥ એ રીતે પ્રથમ ભગવાચરણુ કરીને પૌરાણિકે પ્રથમ સ્કંધની
કથા કરવા માંડી તે તે કથાપ્રસંગમા આવતા અધ્યાત્મભાગ-આત્મા
પરમાત્મા સંબન્ધિ જ્ઞાનભાગને સ્ફુટ કરીને-અજ્ઞાન સશય વિપર્યયને
ટાળવાપૂર્વક સુએથી બોધ થાય એમ સ્વયં ભગવાન કહેતા હતા ॥૧૧॥
તે આ પ્રથમસ્કંધ દીપોત્સવને દિવસે સંપૂર્ણ થયો. કથાને અને ભગવાને
પૌરાણિકની પૂલ કરીને પોતાનું જદુ મૂલ્યવાળું ઉપ્સીય (માથે બાધવાનું
વસ્ત્ર) તે વિપ્રને આપ્યું ॥૧૨॥ પહેરવા ઓઢવા આદિકમાં ઉપયોગી બીજાં
પણ જદુ ઉત્તમ વસ્ત્રો, કડાં બાણબંધ આદિક અલંકારો અને વસ્ત્ર પન

દીપ્તિઃ ચત્રાપ્યન્યાનિ ચ પ્રભુઃ । કરમૂપાદ્યલક્ષ્મીરુદ્ધૌ ચ વિ-
 પુલં ધનમ્ ॥૧૩॥ વહુમૂલ્યં નિજં ચાશ્વં રોહિતાશ્વં નૃપેન્સિતમ્ ।
 તસ્મૈ પ્રાદાત્સ ભગવાન્ હૈમાલક્ષ્મીરૂપિતમ્ ॥૧૪॥ તતો વ્યાસા-
 સનાદિપ્રઃ સ ઉત્થાયાનમત્પ્રભુમ્ । ઉપાવિવેશ મુનિપુ સૂર્યોઽસ્તં
 તાવદાપ ચ ॥૧૫॥ વાસુદેવાદ્યજ્ઞે તત્ર મણ્ડપઃ શિલ્પિભિસ્તદા ।
 ચતુરસ્તથતુર્દારશ્ચક્રેઽતિવિતતઃ શુભઃ ॥૧૬॥ દીપાનાં રાજયસ્તત્ર
 દિવાકીર્તિભિરાયતાઃ । સમાસ્તિર્યક્ તથોર્ધ્વં ચ ચક્રિરે હિ સહ-
 સ્રશઃ ॥૧૭॥ બહિર્વેદિપુ બદ્ધેષુ તિર્યગ્વંશેષુ દીપકાઃ । સહસ્રશઃ
 રુતા મકૈસ્તૈર્દર્ધસ્થૂલવર્તયઃ ॥૧૮॥ દીપિકાનાં શતાન્યાસન્નારા-
 આપ્યુ ॥૧૯॥ તે પછી બહુ મૂલ્યવાળો, રાજાઓએ પણ સ્પૃહા કરેલો,
 રોઝા નામનો પોતાનો જ ઘોડો સુવર્ણના આભરણોથી અલંકૃત કરીને તે
 પ્રયાગજીત પુરાણીને આપ્યો સર્વ કૃપા પ્રદાતા ભગવાને પોતાના પ્રસા-
 દના ચિહ્નરૂપ આ સર્વ આપ્યુ ॥૧૪॥ પ્રયાગજીત પૌરાણિક પણ ભગવા-
 નના તે પરમ પ્રસાદથી કૃતાર્થ થઈને વ્યાસાસન થઈ ઉઠીને, તે સર્વના
 પ્રભુ શ્રીનારાયણમુનિને નમસ્કાર કરીને, મુનિમંડળના મધ્યમાં પોતાને
 ઉચિત સ્થાનમાં બેઠા તેટલાકમાં સૂર્ય પણ અસ્તપણાને પામ્યો ॥૧૫॥
 તે સમયે દીપોત્સવદિવસે રાજદરબારમાં વાસુદેવનારાયણના મંદિરના
 આંગણમાં ચાર ખુણાવાળો ચાર દારવાળો રમણીય રચનાવાળો વિશાળ
 કોઈ મંડપ દેવરામાદિ શિલ્પિઓએ કર્યો હતો ॥૧૬॥ ત્યારે રાત્રિના
 મુખમાં તે મંડપ વિષે કૃષ્ણદાસાદિ ભક્ત નાપિતોએ લાખી સરખી તથા
 આડી જિંથી હજારો હજાર દીવાઓની પંક્તિઓ કરી દીધી ॥૧૭॥
 બહારના લાગની વેદી (ઓટલીયો)માં શણની દોરીઓથી વાકા
 વાળીને બાધેલા વાસડાઓમાં લાખી બાધી વાલ્યોવાળા હજારો હજાર
 દીવાઓ તે નાપિત ભક્તોએ આરોપણ કરેલા બહુ શોભતા હતા ॥૧૮॥
 ભગવાન નારાયણમુનિની આગળ સોએ સો દીપિકાઓ વિરાજતી
 હતી. અને રૂપામય અકોરુ (વાલસીટ વિગેરે)માં મીણબત્તીના
 દીવાઓ સોએ સો વિરાજતા હતા જેના પ્રકાશથી સૂર્યદિગ્ધો પ્રકાશે છે

યણમુનેઃ પુરઃ । મધૂત્યર્ચતિંદીપાશ્ચ રોપ્યાઢ્ઢોદ્દેપુ ભૂરિશઃ ॥૧૯॥
 કાચયન્ત્રેપુ દીપાશ્ચ તસ્મિન્નિશ્વતરાવપિ । નિગ્રહાઃ શતશો મક્રે
 દિંશાસુ વિદિશાસુ ચ ॥૨૦॥ દીપચક્ત્રમાશ્વાપિ રથકારૈર્હરેઃ
 પુરઃ । નિર્મિતા યન્ન દીપાનાં શતાન્યાસન્ ભ્રમન્તિ ચે ॥૨૧॥ રત્ને
 ન્દ્રસારા ઇવ તે દીપા રોચિષ્ણવો વશુ । કુહ્નિશાયાસ્તિમિરં તદા
 તન્ન ચ્યલીયત ॥૨૨॥ તતઃ સ્વર્ણમયીં લક્ષ્મીં વિપ્રાનાહૃય વૈદિ
 કાન્ । ઉપહારૈર્વહ્નિધૈઃ સોઽર્ચયામાસ મળ્ડપે ॥૨૩॥ ગીતવાદિત્ર-
 નિનદસ્તદાની સુમદ્ધાનભૂત્ । તતઃ પ્રાદાત્સ વિપ્રેભ્યો વસ્ત્રાલંકાર-
 દક્ષિણાઃ ॥૨૪॥ જયયા પ્રેરિતોઽભ્યેત્ય તં નૃપસ્તત ઉત્તમઃ । પૂજ

તે ભગવાનને પ્રકાશ કરતા હોયને શુ ? એમ વિરાજતા હતા ॥૧૯॥
 જે તત્તલે સમલકૃત સિંહાસનમા ભગવાન્ વિરાજે છે તે નિખતરમા પણ
 દિશાઓ તથા વિદિશામા યોગરદમ રાજદાસ આદિક વાળદોએ આધેલા,
 કાચયન્ (હાડીઓ વિગેરે)મા પ્રકટાવેલા દીવાઓ સહસ્રોસહસ્ર
 વિરાજતા હતા ॥૨૦॥ નારાયણુ આદિક સુથાર લક્ષ્મીએ રચેલા, શ્રીહ
 રિની આગળ સ્થાપન કરેલા, ચક્રાકાર ભમતા, (ગોળાકારે પોતાની મેળેજ
 ફર્યા કરતા) યન્નમા આરોપણુ કરેલા સોએ સો ચન્દીયો ચક્રભ્રમણથી
 ભમતા વિરાજતા હતા ॥૨૧॥ તે આ બધા દીવાઓ બહુ દેદીપ્યમાન
 થવાથી ઉત્તમ મણિઓ હોયને શુ ? એમ યોગરદમ શોભતા હતા આ
 અસખ્યાત દીપસમૃદ્ધથી અમાવાસ્યાની રાત્રિનો ઘણો ઘાટો પ્રસિદ્ધ અધ
 કાર તે સમયે કોઈપણુ સ્થળમા ત્રીન થઈગયો હતો ॥૨૨॥ તે પછી
 ભગવાને પૂજાપ્રકારવિધિને જાણનારા વૈદિક હરિશર્મા વિગેરે વિપ્રોને
 બોલાવીને, તેમની પાસે તે મહાપમા સુવર્ણની પ્રતિમારૂપ લક્ષ્મીની અનેક
 પ્રકારના ઉપહારોવડે પૂજા કરાવી ॥૨૩॥ લક્ષ્મીપૂજનના મહોત્સવમા
 ગીત વાજત્રોના ધ્વનિ મગળકારી અતિ મહાન્ થયો હતો પૂજના અતમા
 ભગવાને વિપ્રોને વસ્ત્રો વિભૂષણો અને સુવર્ણમુદ્રિકા આદિક દક્ષિણાઓ
 આપી ॥૨૪॥ હે ભૂપતે ! તે પછી પરમ ભક્ત નૃપ નામવીજ જેમ
 એમ ગુણથી પણ ઉત્તમે જયાના મોકલવાથી ભગવાન પાસે આવીને

યામાસ મહાયૈવ મહાસદસિ ભૂપતે ! ॥૨૫॥ શોણમાપ્રપદીનં ચ
ચોલં પ્રાગ્વરયે દદૌ । તત્પ્રીતયે હરિસ્તં ચ ધોત્રોપરિ દધૌ ક્ષણમ્
॥૨૬॥ અનર્ઘ્યં ચ શિરોવેષ્ટં નૃપો ભગવતે દદૌ । તતઃ શોણં સ્વર્ણ
મયં નીશારં પર્યધાપયત્ ॥૨૭॥ ચઞ્ચત્રાન્તં કટિપટં ગુપ્તિકૈર્હેમ-
તન્તુભિઃ । કૌસુમ્મં હરયે પ્રાદાત્કટ્યાં તં ચ વચન્ધ સઃ ॥૨૮॥
પ્રાધારપટકં ચાન્યં વહુમૂલ્યં સિતં શુભમ્ । સમર્પ્ય પ્રભવે તસ્યૌ
તં પ્રણમ્ય સ તત્પુરઃ ॥૨૯॥ અઘાહૂતો લલિતયા નૃપોઽગચ્છત્તદ-
ન્તિકમ્ । તયા દત્તાનલક્ષ્મીરાનાનીય હરયે દદૌ ॥૩૦॥ પાદયોનૂ-

લક્ષ્મી મહાસભામાં તેમની ચદનાદિકથી પૂજા કરીને રક્ત વર્ણનો પાદ-
અર્પણ લાંબો ચોળ (સુરવાળ) ભગવાનને આપ્યો ભગવાને તે ઉત્તમ
લક્ષ્મીની પ્રસન્નતા માટે તે સુરવાળને પહેરેલા ધોતીયા ઉપર ક્ષણમાત્ર
(અથવા જોનારા જોના નેત્રોને જે રીતે ક્ષણ-ઉત્સવ થાય તેમ) ધારણ
કર્યો ॥૨૫-૨૬॥ તે પછી ઉત્તમ નૃપે અમૂલ્ય શિરોવેષ્ટન (માથે બાધ-
વાનું વસ્ત્ર) અર્પણ કર્યું તે વસ્ત્ર ભગવાને પોતાને મસ્તકે બાધ્યું તે પછી
સુવર્ણના ઘુટ્ટામય રક્તવર્ણનો નીશાર (જામો ડગલી) શ્રીહરિને રાજાએ
પહેરાવ્યો તે પછી ગુથેલા સુવર્ણસૂત્રોથી ચળકતા પ્રાંત લાગ જેના છે
એવો કમુંબલ કટિપટ (કેડ્યમાં બાંધવાનું વસ્ત્ર) રાજાએ આપ્યું
સ્વયં શ્રીહરિએ તે વસ્ત્ર તે રાજાની પ્રીતિ માટે કટિપટમાં બાંધ્યું તે
પછી ઉત્તમરાજા બીજું બહુ મૂલ્યવાળું ચેત સૂક્ષ્મ ઉત્તમ ઉત્તરીય (ઓઢ-
વાનું શાલ આદિક) વસ્ત્ર શ્રીહરિને સમર્પણ કરીને પ્રણામ કરીને તેમની
આગળ તેમની કોઈ આજ્ઞાની રાહ જોતા થકા ઉભા રહ્યા ॥૨૭-૨૮॥
તે પછી ઉક્ત દિવ્ય વસ્ત્રોની શોભાને દિવ્ય આભરણોની શોભાવડે સર્વા-
તિશાથી કરવા ઇચ્છતાં અથવા-વસ્ત્રોનેજ જેમ એમ આભરણોને પણ
ભગવાનના અંગસગથી આભૂષિત કરવા ઇચ્છતાં લલિતા લાઈ ઉત્તમ
ભૂપતિને પોતાની પાસે બોલાવીને ‘આ અનેકવિધ અલકારો શ્રીહરિને
સમર્પણ કરો’ એમ બોલ્યાં. લલિતાએ અર્પેલા અલકારો આંખોને રાજાએ
શ્રીહરિને સમર્પણ કર્યા ॥૩૦॥ તે પછી નાની નાની ઘુઘરીઓના સમૂહોથી

પુરે તસ્ય કિલ્કિણીજાલશોભિતે । કટ્વાં ચ તાદર્શીં કાઞ્ચીમુત્તમઃ
 પર્યધારયત્ ॥૩૧॥ કટકે શૃંગલે તસ્ય ભુજયોશ્ચાક્લદદ્વયમ્ । અક્લ-
 લીપૂર્મિકા હેમીર્મણિરત્નવિભૂષિતાઃ ॥૩૨॥ કર્ણયોઃ કુણ્ડલે કણ્ઠે
 દ્વારાન્નાનાવિધાંસ્તથા । તં ધારયિત્વા નૃપતિઃ પ્રણનામ કૃતાઞ્જલિઃ
 ॥૩૩॥ આનન્દ્યન્મત્કજનાનથોદ્ધાય હરિઃ સ્વયમ્ । મण्डपान्त-
 रगतं पीठमुपेत्याध्यासरोह तत् ॥૩૪॥ દહાયદ્વકટિસ્તત્ર તાલિકાં
 વાદ્યન્સ્વયમ્ । નામસદ્ધીર્તનં ચક્રે તદા નારાયણસ્ય સઃ ॥૩૫॥
 ધીરાધાકૃણ્ણ ! ગોવિન્દ ! નરનારાયણ ! પ્રભો ! । વાસુદેવ ! હરે !
 સ્વામિન્નિત્યુચ્ચૈઃ સમકીર્તયત્ ॥૩૬॥ મુનયશ્ચ જનાઃ સર્વે તદા તન્ના-
 મકીર્તનમ્ । ઉચ્ચૈશ્ચકુર્વાદ્યન્તસ્તાલિકા હર્ષસંયુતાઃ ॥૩૭॥ આ-

શોભાયમાન નૂપુરને શ્રીહરિના ચરણકમળમાં, તેવીજ કટિમેખળા કટિ-
 તટમાં, કાંચનમય કડાં સાંકળાં એ હાથમાં, મુવર્ણમય બાણબંધ એ
 બાહુમાં, રત્નજડિત મુવર્ણમય વીંટીઓ આંગળીઓમાં, રત્નજડિત ઢુંડળો
 એ કર્ણમાં અને મુક્તામય તથા રત્નમય વિવિધ હારો કંઠપ્રદેશમાં પહે-
 રાવ્યા. એરીતે ભગવાનને અનેક અલંકારો ધારણ કરાવીને ઉત્તમ ભૂપ-
 તિએ પરમાનંદ પરિપૂર્ણ થઇને એ હાથ જોડીને પ્રણામ કર્યો ॥૩૧-૩૩॥
 સર્વ આભરણોવડે સમલંકૃત થએલા તે આ સ્વયં શ્રીહરિ સર્વ ભક્તોને
 આનંદ આપતા થકા ત્યાંથી હીને મંડપના મધ્યભાગમાં સ્થાપેલા મુવ-
 ર્ણમય સમુન્નત સિંહાસનમાં વિરાજમાન થયા ॥૩૪॥ સિંહાસનમાં સંરા-
 જમાન ભગવાન દૃઢપણે કેટલેને બાંધીને સ્વયં તાળીઓને વળદવાપૂર્વક
 નારાયણના નામસંકીર્તનરૂપ અમૃતનું સર્વને શ્રવણપુટ (કાનરૂપી પડીયા)-
 થી પાન કરાવતા થકા પોતે નામસંકીર્તન કરવા મંડ્યા. તે આ નામા-
 મૃતો-હે શ્રીરાધાકૃણ્ણ ! હે ગોવિંદ ! હે નરનારાયણ ! હે પ્રભો ! હે વાસુ-
 દેવ ! હે હરે ! હે સ્વામિન્ ! ઇત્યાદિક છે. તે આ નામોને ઉચ્ચ સ્વરથી
 સ્વયં શ્રીહરિ ઉચ્ચારવા લાગ્યા ॥૩૫-૩૬॥ એ રીતે ભગવાને પોતે નામા-
 મૃતનો પ્રકાશ કરતાં સર્વે મુનિઓ અને સર્વે ભક્તજનો પ્રહર્ષપરિપૂર્ણ
 થઇને તાળીઓને વળદવાની સાથે નારાયણ ! ગોવિંદ ! ઇત્યાદિ ભગવ-

સીત્સ તુમુલો ઘોષઃ સર્વાઘૌઘવિનાશનઃ । દિશશ્ચ વિદિશઃ સર્વાઃ
સ ચૈ વ્યાપ મહાઘ્વનિઃ ॥૩૮॥ મુહૂર્તમિતિ સઙ્કીર્ત્ય નિપસાદાસને
પ્રભુઃ । પ્રણેમુસ્તં જનાઃ સર્વે સ્તુવન્તો ત્રિવિધૈઃ સ્તવૈઃ ॥૩૯॥ સં-
સ્કૃતૈઃ પ્રાકૃતૈઃ પદ્યૈઃ પુરાણૈર્નૂતનૈરપિ । સ્તુત્વા નારાયણમુર્નિ પ્ર-
ણેમુઃ પરયા મુદા ॥૪૦॥ દીનાનાથસ્તદા વિપ્રો નૂલકાવ્યવિશા-
રદઃ । વદ્ધાલ્લિપુટોઽસ્તૌપીચ્છોકાનામષ્ટકેન તમ્ ॥૪૧॥ મહાતે-

ન્નામોનું સંકીર્તન કરવા લાગ્યા ॥૩૭॥ સાંભળનારા જનોના પણ પાપ-
રાશિને નાશ કરનારો તે ભગવન્નામ સંકીર્તનનો ઘોષ ઘણો ઘાટો થઇને
સર્વ દિશાઓમાં અને વિદિશાઓમાં વ્યાપી ગયો. એ રીતે મુહૂર્તપર્યંત
નામસંકીર્તન કરીને ભગવાન્ શ્રીહરિ પોતાના રમણીય આસનમાં બેઠા.
સર્વે ભક્તોએ નાનાવિધ પ્રાચીન નવીન સંસ્કૃત પ્રાકૃત પદ્યો (શ્લોકો) વડે
તે નારાયણમુનિની સ્તુતિ કરીને પરમાનંદથી પ્રણામો કર્યા ॥૩૮-૪૦॥
તે સમયે દીનાનાથ નામના વિદ્વાન્ વિપ્ર સરસ નવીન સંસ્કૃત કાવ્ય કર-
વામાં હુશળ હોવાથી ભગવાનના ચરણારવિંદમાં પ્રેમરસને ઝરનારા મન-
વાળા થઈ, બે હાથ બેડીને આ આઠ શ્લોકોથી ભગવાન્ શ્રીહરિની સ્તુતિ
કરવા લાગ્યા ॥૪૧॥

દીનાનાથ સ્તુતિ કરે છે—હે ભગવન્ ! હું હાલ ધન્ય (કૃતાર્થ-
લાભશાળી) થયો છું, કેમકે જે આ મારું માનુષ જન્મ છે તે સફળ
થયું છે. વળી જે પરાવર પરમાત્માનું દર્શન થતાં હૃદયચન્થિઓ
લેદાઈ જાય છે, સર્વ સંશયો છેદાઈ જાય છે અને સર્વ કર્મો ક્ષય પામી
જાય છે તેજ નારાયણ તમો મારા હોયનગોચર હમણાં થયા છો,
શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસનો અભ્યાસ કર્યા પછી પ્રાપ્ત થનારું એવું
પણ આપનું દર્શન મને અનાયાસથીજ આજ પ્રાપ્ત થયું છે માટે હું
અત્યંત ધન્યભાગી છું. શ્રવણ મનનાદિ સાધન સામગ્રીની અપેક્ષાવાળું
જે દર્શન છે તેતો દર્શનસમાન આકારતા માત્રથી દર્શન કહેવાય
છે, (સાક્ષાત્ દર્શન નહિ) આ દર્શન તો નેત્રમાર્ગને ગોચરપણાદિ
તેથી પણ સ્પષ્ટ અવભાસવાળું, ફળદશા પર્વમાં રહેલું (શ્રવણાદિ

જ પુજે સ્ફુરદમલસિંહાસનચરે સ્થિતં સર્વાધીશં નરકિરણવિયો

સાધન સાપેક્ષતાવાળું દર્શન તો સાધનકોટિમા છે, આ તો ફળકોટિમા છે, એવો વિશેષ છે) અતિશય ઉત્કૃષ્ટ છે આવા સાક્ષાત્ સદર્શનને હું પામ્યો છું માટે હું બહુ ધન્યશાળી થયો છું વળી જે નેત્ર પોતાના વિષયભૂત રૂપરૂપમા પડી પડીને જનોને સસારભળમા પાડે છે તેજ નેત્રથી સસાર બંધનને હરનારા શ્રીહરિ આપના દર્શન કર્યો, માટે હું અતિશય ધન્ય છું વળી મહા તેજ પુજમા નિત્ય નિવાસ કરી રહેવા આપના દર્શન ઘણા સૂર્યાદિકના ભૈતિક તેજોના અતિશયથી જેમના નેત્ર સખન્ધિ કિરણો પાછા હણાઈ ગયા છે એવા મારા જેવા હુદ્ર જનોને કેમ ઘટે ? નજ ઘટે તથાપિ- (એમ છે છતા) અપરિમિત મહા દિવ્ય તેજ પુજમા વર્તવું એવું પણ તે આ દિવ્ય રૂપ આપેજ પરમ કૃપા કરીને મારા જેવા જનના નયનગોચર કર્યું છે, માટે હું અધિક ધન્ય છું વળી સર્વાધીશપણને જણાવનારા દિવ્ય સિંહાસનમા (દિવ્ય સિંહાસનમા વિરાજ માન હોય તે સર્વાધીશજ હોય) મુક્તકેસેવ્ય આપને જેમ જુવે એમ આપને આજ વિવૃદ્ધ વિષયરેલવવાળા (વિરૂદ્ધ સ્વભાવના-જેમા દર્શન સુદૃઢભજ હોય) ભૂતજમા પણ પ્રત્યક્ષ જોઉં છું માટે હું અત્યંત ધન્ય છું વળી અધકારથી આવરિત દૃષ્ટિવાળા, આ સભામા રહેલા, મારા જેવા જનોના પણ અદર બહાર વર્તતા અધકાર પ્રતિરોધને પોતાના ચરણનખોના કિરણોવડે ટાળી નાખીને સત્ અસતના વિવેકને આપજ સપાદન કરી આપો છો, તે આ આપના ચરણસમાગ્રયણથી હું અત્યંત ધન્ય છું વળી મૂર્તિ માન ચદ્રમડળથીજ જેમ એમ મસ્તક ઉપર પોતાના સોમવર્મા પાર્વદે ધારણ કરેલા શ્વેત છત્રથી ઉપસેવન કરાતા, ચળકતા અમળ આમર યુગ લથી સમલકૃત છે પાર્શ્વયુગન (એ પડખા) જેમનાં, એવા આપ સર્વેશ્વરે શ્વરને નેત્રહારી મનોહારી દિવ્ય શોભાએ સપત્ર સાક્ષાત્ નિહાળીને હું અત્યંત ધન્યભાળી થયો છું વળી હવે પછી મારે ધમવાનું કાઈ આડી રહ્યું નથી, કેમકે આ ઉપાસકજન રસરૂપ પરમાત્માને પામીને આનંદી થાય છે, (રસ શબ્દથી આનંદ કહ્યો છે) રસરૂપ તો તે આ ભગવાનજ નિશ્ચયથી

તિતસમમ્ । સિતચ્છત્રં પાર્શ્વસ્ફુરદમલસચામરયુગં મૃશં ધન્યો
લબ્ધ્વા નયનપથિ નારાયણમહમ્ ॥૪૨॥ હસદ્વક્રામ્ભોજં ચપલન-

છે, કારણ કે આ ભગવાન આનંદમય છે. આ પરમાત્માન ઉપાસકને આનંદ આપે છે. તે આ ઉપાસક વિપશ્ચિત્ સર્વેશ શ્રદ્ધાની સાથે સર્વ કામોને પામે છે. એવા વિપશ્ચિત્ આ ભગવાન છે. આ સર્વે ઉપાસકો એમની સાથેજ સર્વ કામોને અનુભવ કરે છે, તો હવે આથી અન્ય પ્રાપ્તિનો અભાવ છે, (જે પામવાના હતા તે પ્રત્યક્ષ પ્રાપ્ત થયા છે) માટે હું તો નિરતિશય ધન્યભાગી છું એમ કહે છે. વળી જ્યારે પરશ્રદ્ધાની સાથે સાક્ષાત્ સંસ્પર્શ થયો તો 'આ તો ગુણમય પ્રદેશ છે' એમ એનો કોઈ પણ અપકર્ષ (કનિષ્ઠતા) નથી, કેમકે એમને ગુણમય આ પ્રદેશ બંધક (બંધકર્તા) નથી. માટેજ ગુણમય આ પ્રપચમાં પણ ગુણાતીત ક્ષણનો લાભ થવાથી 'હું ઘણોજ ધન્યભાગી છું' એમ કહે છે (એ રીતે અનેક પ્રકારે પોતાની ધન્યતા માને છે) ॥૪૨॥ વળી હે હરે ! મુક્તિ ક્ષણથી નહિ વિવક્ષણ (જુદો નહિ) એવા આ આપના સાક્ષાત્કારથી હું ધન્યભાગી થયો છું એ વાત સત્ય છે, પણ મારે આ એક પ્રાર્થનીય છે કે-જે આ મારા લોચનગોચર હમણાં થયું છે તે તમારૂં દિવ્ય રૂપ મારા મનમાં સતત સ્ફુરે. જે આ નેત્ર છે તે સન્નિકર્ષ (સંબન્ધ વિશેષ) ની અપેક્ષાવાળું હોવાથી દૂર રહીને ચંદ્રણ કરવા સમર્થ થતું નથી (વિષયને અને નેત્રને બે સંબન્ધ થાય તોજ નેત્રથી અર્થ ચંદ્રણ થાય છે) તો આ હમણાં વર્તતા આ દિવ્ય રૂપના સાક્ષાત્કારથી થતો આનંદ સતત અનુવર્તેજ નહિ, (ક્ષણમાં વિચ્છેદ થઈ જાય) તો આનંદનો વિચ્છેદ કદાપિ ન થવા માટે આ પ્રાર્થના કરું છું કે-આ આનંદ મને સદાય અનુવર્તો. જે મન છે તે સન્નિકૃષ્ટ (સમીપ) વિપ્રકૃષ્ટ (દૂર) એવા વિભાગ વિના (સમીપમાં રહેલાને ચંદ્રણ કરે અને દૂર રહેલાને ન ચંદ્રણ કરે એવા વિભાગ વિના) સર્વને તુલ્યપણે ચંદ્રણ કરવા સમર્થ થાય છે. સમીપમાં રહેલાનેજ જેમ એમ દૂર રહેલાને પણ ચંદ્રણ કરી શકે છે. શંકા-મન બે સમર્થ થતું હોય તો પ્રાર્થના (મારા મનમાં તમારૂં રૂપ નિલ સ્ફુરે એવી) કરવાની

યનાલોકિતજનં લસન્મુક્તાદ્ધારં વિવિધકુસુમાપીડમુદુટમ્ । પ્રવ

શી ૧૩૨ ? નેત્ર મીચીને મનથી ભગવદ્રૂપને અનુસ્મરણ કરીયે ? દેખેલું
 જે રૂપ છે તે મનમાં સ્કુરેજ, તો આ ઘટતું આવતું નથી, કેમકે જે મન
 છે તે રાગદ્વેષને પરવશ થઈ વાસના વેગથી વિક્ષિપ્ત થઈ અહીં તહીં ફોડતું
 થઈ ભગવદ્રૂપ થઈ બીજા બીજા વિપ્રકૃષ્ટ-દૂર રહેલા વિષયોને યથાયથ
 ચાલણ કરે છે (ભગવાનના દિવ્ય રૂપને ચાલણ કરે એવી સ્થિતિમાં
 નથી) તો વિવિધ વિષયોના પ્રતિબિંબો પુષ્કળ જેમાં પડ્યા કરે છે એવા
 મનમાં દિવ્ય આ રૂપ નજ સ્કુરે, તો જેમ કૃપાથી મને દિવ્ય આ
 રૂપ નયનગોચર કર્યું છે તેમજ કૃપાથી મનોગોચર પણ આપજ કરો
 એમ થવાથીજ મનમાં આ દિવ્ય રૂપ નિત્ય સ્કુરે આ સ્થળે સ્ફૂર્તિ
 તો સ્મૃતિ થઈ વિવક્ષણ સાક્ષાત્કાર આકારવાળો અવભાસવિશેષ
 બાણવો (સાક્ષાત્કારના રૂપના અવભાસને આ સ્થળે સ્ફૂર્તિ કહે છે)
 યદ્યપિ અનુભવ કરેલા અર્થનુ અનુસ્મરણ કરતા તેના આકારની યથા
 વસ્થિત અભિવ્યક્તિ (પ્રકાશ) નહિ થવાની સાથે (અપૂર્ણપણે) વિજ્ઞ-
 ણીના ઝખકારાની પેઠે સ્કુરે છે, સમ્યક્-સપૂર્ણપણે સ્કુરણ તો હુવેટજ છે,
 માટે વળી હું પ્રાર્થના કરું છું કે-તમારું દિવ્ય રૂપ મારા મનમાં સમ્યક્-
 સારીરીતે સતત સ્કુરો ધારણા ધ્યાનના પરિપાકથીજ જેમ સ્પષ્ટ આ
 કરે (યથાવસ્થિત) સ્કુરે છે તેમ ચક્ષુષના માર્ગમાં જેમ સ્કુટ આકાર
 થી સ્કુરે છે તેમ મનોમાર્ગમાં દિવ્ય રૂપ સ્કુરો સતત સ્ફુરતુ-શયન
 આસત અટન અશન આદિક અખિત અવસરમાં પણ સ્કુરો હવે ચક્ષુ
 પથી અનુભવ કરાતા દિવ્ય રૂપને વદન આદિ જેમાં છે અને ચરણ અતે
 જેમાં છે એવા અનુક્રમથી અનુસંધાન કરતા થકા 'હસદ્વક્ત્રમ્બોજ' ઇત્યાદિ
 પદથી પ્રાર્થના કરે છે—મુખ આદિ જેમાં છે અને પાદ અતે જેમાં છે
 એવું આ હમણા અનુભવ કરાતું, અનવધિક સૌન્દર્ય સપક્ષ, અસાધા
 રણ લાવણ્યે યુક્ત, દિવ્ય રૂપ મારા મનમાં નિરતર સ્કુરો તેમાં જે મુખ
 છે તે કમળની પેઠે પ્રકૃતિથી પ્રસન્ન રમણીય, મુગન્ધિ મુકુમાર શીતળ
 સ્પર્શવાળું અને મદ હાસથી સમસ્ત સતાપને સહારનાઈ છે આવા નિશે

અત્રાવારં ચરણવિલસન્નૂપુરમિદં હરે ! રૂપં નિત્યં મમ મનસિ
સમ્યક્ સ્ફુરતુ તે ॥૪૩॥ દૃઢં વિશ્વાસો મે તચ ચરણપદ્માશ્રિતજનો

પવાળા મુખકમળને ‘હસદ્વક્રામ્મોજં’ આ પદથી સ્મરણ કરે છે. પ્રેમ-
રસથી બીનાં અપળ લોચનવડે ભક્તજનોને પ્રતિક્ષણ તેમના યોગક્ષેમ-
પરાયણ થઈને અવલોકન કરેછે, આવા વિશેષવાળા તે નેત્રને ‘ચપલ-
નયનાલોકિતજનં’ આ પદથી અનુસ્મરણ કરેછે. વનમાળાથીજ જેમ
એમ મુક્તાહારથી શોભાયમાન કંઠને ‘લસન્મુક્તાહારં’ આ પદથી સ્મ-
રણ કરે છે. રત્નભય મુકુટને પણ વિવિધ પુષ્પના તોરાઓ અલંકૃત કરે
છે (શોભાડે છે) આવા વિશેષવાળા મુકુટને ‘વિવિધકુસુમાપીઢમુકુ-
ટમ્’ આ પદથી સ્મરણ કરે છે. દિવ્ય ઉત્તરીય (ઓઢવાનું વસ્ત્ર) વસ્ત્ર-
ની શોભાને ‘મ્રચક્ષત્રાવારં’ આ પદથી સ્મરણ કરે છે. સર્વ કોષએ સમા-
શ્રય કરવા યોગ્ય ચરણકમળની શોભાને ‘ચરણવિલસન્નૂપુરં’ આ પદથી
અનુસ્મરણ કરેછે. ‘સત્ત્વં જ્ઞાનમનન્તં વ્રહ્મ’ ‘આનન્દો વ્રહ્મ’ ‘સર્વકામઃ
સર્વગન્ધઃ સર્વરસઃ’ ‘હિરણ્યદમશ્ચુદ્દિરણ્યકેશઃ’ ઇત્યાદિ શ્રુતિઓમાં પર-
માત્માના સ્વરૂપ રૂપાદિનું શ્રવણ ભલે થાય છે પરંતુ તેતો યોગિજનોનાજ
ધ્યાનમાં આવે છે અને મુક્તજનોનાજ એક અનુભવમાં આવે છે. એજ
દિવ્ય રૂપને પામરોને પણ પ્રત્યક્ષ કરાવામાટે જે આ માનુષ આકારથી
આપ આવિર્ભાવ પામ્યા છો તેજ આ સમગ્ર જનોના મનોનેત્રને આહ્વાદ
આપનારા દિવ્ય આકારથી મારા મનમાં આપ અખંડ સ્ફુરો. આજ રૂપ
વાત્સલ્ય કારૂણ્ય સૌશીલ્યગુણને પ્રકાશ કરનાર હોવાથી મારા અત્યધિક
આનંદમાટે થાય છે, એવો ભાવાર્થ છે ॥૪૩॥ શંકા-માનુષ જન્મ અભ્યુ-
દય સાધનના કે નિઃશ્રેયસ સાધનના અનુષ્ઠાનથી સફળ કરી લેવું, તેનો
ત્યાગ કરીને મારા દર્શનમાત્રથી ‘હું ધન્યભાગી છું’ એમ કેમ કહું છું ?
એવી શંકામાં કહે છે કે—આ આપના પાદનો મેં અતિદૃઢપણે આશ્રય
કર્યો છે—આપના ચરણારવિંદજ મેં શરણ કર્યો છે, કારણ કે આથી અન્ય
અધિક બળવાળો કોઈપણ ઉપાય નથી. કર્માદિક ઉપાયો ભલે છે પણ
તેઓ સાક્ષાતજ રૂળની સાથે જોડી દેવા સમર્થ થતા નથી, (પરંપરાએ

મવામ્મોઘે: પારં વ્રજતિ સહસ્રા ત્વત્કરુણયા । ત્વમેવૈક. સ્વામી
 થાય છે) કેમકે તે ઉપાયો જડ અને નિનાશી છે કિંતુ જેનીજ પ્રસ-
 ન્નતામાટે શાસ્ત્રોમાં કર્માદિ ઉપાય કહ્યો છે તેજ તમારા અરણ્યારવિદના
 શરણને પામેલો દીન જન કેમ ખેદને પામે ? નજ પામે શુ તેની ઉપર
 તમારો શરણવરણથી "પ્રસાદ ન થાય ? (થાયજ) ભગવાનને પ્રસન્ન
 કરવાનો કર્માદિક ઉપાયોમાજ દોષક ઉત્કર્ષ છે અને શરણવરણમા શુ
 નથી ? (છેજ) શંકા-કર્માદિ ઉપાયોમા ગૌરવ છે એ વાત સત્ય છે
 કેવુ ગૌરવ તો-વર્ણાશ્રમને અનુગુણ કર્મની આવશ્યકતા, યમ નિયમ-
 આસન-બ્રાહ્મચાર્ય-પ્રત્યાહાર-ધારણા-ધ્યાન પર્યતના યોગની આવશ્ય-
 કતા અને શ્રવણ મનનાદિકની સાપેક્ષતા વિગેરે છે, એ રીતે બાહ્ય આભ્ય-
 તર પ્રયાસ જેમા પુષ્કળ છે એવા ઉપાયના અનુષ્ઠાનવડે અનાદિ કાળથી
 પ્રવર્તતા પાપોનો પ્રક્ષય અને સર્વેશ્વરેશ્વરનો પ્રસાદ થાય તો આ શરણ-
 વરણરૂપ લઘુ ઉપાયથી અતિગુરુ ઉપાય (કર્માદિક) થી સિદ્ધ કરવા
 યોગ્ય ફળ કેમ સિદ્ધ થાય ? નજ થાય (મોટુ ફળ મેળવવામા ઉપાય
 પણ મોટોજ જોઈએ) સમાધાન એમ કહેવુ યુક્ત નથી સર્વેશ્વર, પર-
 શ્વર, પુરુષોત્તમ, આનંદમય, સર્વ કલ્યાણુચ્છાકર, સર્વભૂતસુહૃદ, સર્વ
 સ્વામી, કર્મે જ્ઞાનાદિકથી સમારાધ્ય, સકળ ફળપ્રદાતા ભગવાનને અગી
 કાર કરતા (માનતા) આસ્તિકાગ્રેસર અમોને શુ ન સિદ્ધ થાય ? સર્વ
 સિદ્ધજ થાય અનાદિ કાળથી પ્રવર્તતા પુણ્ય પાપોના પ્રક્ષય માટે શરણ-
 વરણરૂપ લઘુ ઉપાય અપર્યાપ્ત છે એમ માનીને ઉપાયગૌરવમા (કર્મે
 જ્ઞાનાદિકમા) તમો શુ દૃષ્ટિ લો છો ? જો એમ હોય તો સહસ્રજન્મપર્યંત
 અનુષ્ઠાન કરેલા પણ કર્માદિકથી પુણ્ય પાપના પ્રક્ષયનો સંભવ નથી,
 કેમકે ગત કાળનુ અસખ્યાતપણુ હોવાથી પુણ્યપાપની અધિકતાનુ
 અપરિમિતપણુ છે (ગત કાળ અસખ્યાત છે એટલે પુણ્યપાપ પણ અપ-
 રિમિત છે) એટલે એનો પ્રક્ષય સંભવતો નથી માટે પ્રસન્ન થએલા
 પરમેશ્વરજ અપાર એવા પણ પુણ્યપાપને પ્રણાશ કરેછે એમ કહેવામા
 બધુ નિર્દોષ થાય છે વળી વિચાર કરતા પુણ્યપાપ પણ પરમેશ્વરનો એક

સકલજગતામિત્યપિ હરે ! વિદિત્વા પાદૌ તે દૃઢતરમહં હ્યાશ્રય-

પ્રકારનો નિશ્ચય અનુશ્રવ્ય છે, (પુણ્ય છે તે અનુશ્રવ્ય અને પાપ છે તે નિશ્ચય છે) તો શરણને પામેલા દીન જનનાં તે પુણ્યપાપોનું અન્યથાકરણ (દૂર કરવું) પરમેશ્વરના પ્રસાદવિશેષનું કાર્ય (પરમેશ્વરના પ્રસાદ વિશેષથી પુણ્યપાપનું અન્યથાકરણ) ઘટતુંજ આવે. માટેજ સર્વજ્ઞ પુરૂષાર્થમાં આ પરમાત્માજ સાક્ષાત્ ઉપાયભૂત છે. આ અર્થ લગવાન બાદરાયણે (વ્યાસે) ‘ફલમત ડપપત્તેઃ’ આ સૂત્રથી સમર્થન કર્યો છે. ક્ષણપર્વમાં આત્યંતિક દુઃખોછેદ અને આનંદવિશેષનો લાભ આ બે છે, તેમાં ક્ષણપર્વમાં રહેલો દુઃખનો આત્યંતિક ઉચ્છેદ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ઘટે છે, અને ક્ષણપર્વમાં રહેલો જે આનંદવિશેષ લાભ છે તે આ પરમાત્માનાજ લાભ થકી અનન્ય (જુદો નહિ) છે. (પરમાત્માનો લાભ થયો એજ આનંદનો લાભ બાણવો) કારણ કે આ પરમાત્માજ આનંદમય છે. માટે આ પરમાત્માજ મુખ્ય ક્ષણ છે એમ ‘આનન્દમયોડમ્યાસાત્’ આ સૂત્રથી લગવાન બાદરાયણે સમર્થન કર્યું છે. પ્રસન્ન થએલા પરમેશ્વર પોતેજ પોતાના આત્માને આપેછે, એટલે આ બધું કહેલું નિર્દોષ છે. ‘યમૈવૈષ વૃણુતે તેજ લભ્યસસૈષ આત્મા વિવૃણુતે તનૂં સ્વામ્’ એવી શ્રુતિ પણ છે. શંકા-શરણુવરણુ તો લઘુ ઉપાય છે એવી દૃષ્ટિથી શક્તિને અનુરૂપ ઉપાય હોવો બોધએ ? (ગુરૂ ઉપાયના અનુધાનની જેની શક્તિ હોય તે તેનેજ કરે અને જેને તેવી શક્તિ ન હોય તે લઘુ ઉપાયને અનુધાન કરે. સર્વ ક્રોધને લઘુ ઉપાયમાં પ્રવર્તવું યોગ્ય નથી) એમ માનીને તેનો (લઘુ ઉપાયનો) આદર નથી કરતા કે શું ? જો એમ હોય તો તે યુક્ત નથી, કેમકે શરણુગતિ કર્માદિકથી પણ ગુરૂભૂતજ છે. પરમાત્માને જે અનુરૂપ હોય તેનોજ સંકટપ કરવો, જે પ્રતિકૂળ હોય તેનો ત્યાગ કરવો, ‘માર્ગ રક્ષણુ કરશેજ’ એવો મહા વિશ્વાસ રાખવો અને કાર્પણ્ય (અકિંચનપણું અને અનન્ય ગતિપણું) આ ચાર શરણુગતિમાં અપેક્ષિત હોવાથી તેના કરતાં પણ (કર્માદિ ઉપાય કરતાં પણ) બહુ ગુરૂભૂત છે. (શરણુમાં આ બધું દુઃસાધ્ય ગૌરવ છે એટલે આ લઘુ ઉપાય નહિ પણ

મિમૌ ॥૪૪॥ ન જાને શાસ્ત્રાણાં વિવિધમતસન્નિર્ણયમહં પુરાણવા-
 ગુરુ ઉપાયજ છે) જે પોતાની શક્તિની પર્યાલોચના કરાય છે તેનું જે
 સારીરીતે નિરૂપણ કરવા બંધ છે તો ગર્વવિશેષમાં (એક પ્રકારના ગર્વ-
 માંજ) પર્યવસાન પામે છે. 'મારો આત્મા પરમાત્માનોજ એક દાસ-
 ભૂત છે' એમ જાણતો, 'મારે વિષે દાસપણું સ્વાભાવિકજ છે' એમ
 અનુસ્મરણ કરતો, 'પરબ્રહ્મનો જે સેવાવિશેષ છે એજ મોક્ષાનંદ છે'
 એમ પર્યાલોચન કરતો, 'મારા સ્વામી પોતાના દાસ જનના સંરક્ષણમાં
 પોતેજ સન્મુખ છે અને તીવ્ર સંકલ્પવાળા છે' એમ સારી રીતે સમજતો,
 'સર્વેશ્વર ભગવાન શરણાગતવત્સળ છે' એમ જાણતો, 'કર્માદિક જે ઉપા-
 યાન્તરો છે તેમા અતિમ સ્મૃતિ આદિકની સાપેક્ષતાનો કલેશ છે' એમ
 બેતો, 'ઉપાયાન્તરમા નિષ્ઠા રાખનારાઓને પ્રારબ્ધ જન્મલોગ અવર્જ-
 નીય છે' એમ જાણતો આવો કયો પુરૂષ તે ઉપાયાન્તરમાં પ્રવર્તે ? (કોઈ
 પણ નજ પ્રવર્તે) અને કયો પુરૂષ ભગવાનના આશ્રયણમાં ન પ્રવર્તે ?
 (સર્વ કોઈ પ્રવર્તેજ) જેમને તો નિરવધિક આનંદમય પોતાના સ્વામિનો
 ક્ષણપણુ વિશ્લેષ યુગસમાન ન જાણતો હોય તેમના વિનાના સર્વ કોઈ
 ભાગ્યવિશેષશાળીઓ ભગવાનના શરણુવરણુમાજ પ્રવર્તે. માટે સાધના-
 ન્તરમાં પ્રવર્તેલાઓ જે એક શક્તિ શક્તિ કહેછે તે તો એક પ્રકારનો
 ગર્વજ (અહંકાર) છે. પરમ પુરૂષની સેવાના રસવિશેષને નહિ જાણવા-
 રૂપ અથવા સ્વામિનો શરણાગતો ઉપર જે પ્રેમવિશેષ છે તેને નહિ જાણ-
 વારૂપ અભિમાનજ છે. હું તો-મારા તમોજ એક અદ્વિતીય સ્વામી છે,
 કે બહુના સર્વ કોઈ ચેતન અચેતન પ્રપંચના પણ તમોજ સ્વામી છો.
 એમ જાણીને ('દાસભૂતા. સ્વત. સર્વે દ્યાત્માનઃ પરમાત્મન.' 'સ્વાત્મા-
 ત્મનિ સજ્જાતં સ્વામિત્વં દ્રક્ષણિ સ્થિતમ્') 'દાસના સંરક્ષણમાં અમારા
 સ્વામીએ સંકલ્પ કરેલો છે માટે મારે તેમને અભિયુષ રહેવું એટલા-
 માત્રની અપેક્ષા છે' એવોજ વિનિશ્ચય કરીને આપના અરણુનાજ શરણુને
 પામ્યો છું. શુ તને તેવો મારો વિશ્વાસ છે ? એવી અપેક્ષામાં કહે છે
 કે-હરે ! આપના અરણુકમળના આશ્રયને પામેલો જન ભવસાગરના

તાનામપિ ચ વહુકલ્પાશ્રિતકથાઃ । ન વા દેવર્ષીણાં પૃથગિદ્ મનો-

પારને અનાયાસથી પામેછે એવો મને દૃઢ વિશ્વાસ છે. આપની અકારણ કડણા સર્વ સાધનોની અપેક્ષાએ અત્યંત મોટી છે, તે નિરૂપાય જનોમાં ઉત્કર્ષથી વહેતી થકી તે શરણાગતોને સસારસાગર થકી પાર ઉતારે છે એવો મને મહાન્ વિશ્વાસ છે. માટે હું એ રીતે મહાવિશ્વાસે યુક્ત થઈ સ્વસ્વામિભાવસંજ્ઞાને લાણીને (પોતાવિષે સ્વ અને પરમાત્માવિષે સ્વામી) તમારા ચરણના શરણને પામ્યો છું. તો હું હાલમાં ધન્યભાગીજ છું ॥૪૪॥ શંકા-શરણાગતિમાં સર્વ ક્રોધને અધિકાર નથી, કિંતુ જેઓ અક્રિયન અને અગતિ છે એમનેજ અધિકાર છે, તો તું શું તેવો (અક્રિયન અગતિ) છું ? એવી અપેક્ષામાં કહેછે કે-હું તેવોજ છું-મારે વિષે કશું જ્ઞાન નથી તેમ શક્તિ પણ નથી. (તેને વિવેચન કરી કહે છે) ઉપાયપરંપરામાં જે કનિષ્ઠ સાધન (પ્રથમ પર્વભૂત) શાસ્ત્રથી તત્ત્વનિર્ણય મેળવવારૂપ છે તે મારે છેજ નહિ, શાસ્ત્રોમાં જે વેદ છે તે પ્રથમ છે, એ વેદ અનંત શાખાવાળો છે અને તેનું મત કર્મજ્ઞાનાદિરૂપ વિવિધ છે અને કર્માદિવિષયવાળા દેવતાઓ વિવિધ છે અને કૃણોપણુ વિવિધ છે, તો વેદોનું શેમાં તાત્પર્ય છે એ દુર્જ્ઞેય છે. મીમાંસાવડે તેનો નિર્ણય બે કરવા જઈએ તો તે મીમાંસા પણ અનેક પ્રકારના ન્યાયસત્વારૂપ હોવાથી દુરવગાહ (ન પ્રવેશ થાય એવી) છે. વેદના ઉપબૃંહણરૂપ બે સ્મૃત્યાદિક છે તે અનેક છે, માટે હું તેના નિર્ણય પ્રકારને નથીજ લાણુતો. શ્રીભાગવતાદિ પુરાણસમૂહોની બહુ કટપના આશ્રયવાળી કથાઓ સર્ગ-પ્રતિસર્ગ-દેવર્ષિ પાર્થિવ ચરિત્ર વિગેરે જે સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ ઉપકાર કરનારૂ વિજ્ઞાન છે તેને પણ હું બીલકુલ નથીજ લાણુતો. બ્રહ્માદિ દેવો અને મરીચ્યાદિ ઋષિઓના જે શાસ્ત્રપ્રોક્ત પૃથક્ પૃથક્ મનોરંજનપ્રકારો છે તેને તો નથીજ લાણુતો શંકા-સર્વથા જ્ઞાનશૂન્ય તું અગતિજ છું ? હા હું અગતિ છું ખરો પણ હે સ્વામિન્ ! આટલું તો (મુખ્ય ઉપયોગી) લાણું છું કે-આ લોકમાં આપનાં ચરણારવિંદ ભવમાર્ગના પરિશ્રમભૂને દરનાર શરણુ છે, તો જ્ઞાનશૂન્ય અગતિ એવા

રક્ષનવિધિ પરં જાને સ્વામિન્ ! ભ્રમણહરણં તેઽત્ર શરણમ્ ॥૪૫॥
તપો નોત્રં તત્તં વ્રતનિયમદાનાનિ ચ મયા ન ચેષ્ટાપૂર્તે વા શ્રવણ-
મનનાભ્યાસદૃઢતા । ન ચીર્ણાન્થામું ત્વામિહ તદપિ યસ્ત્વં દંશિ
ગતો ન જાને તદ્દેતું ત્વદતિતરકારુણ્યત ક્રતે ॥૪૬॥ મૃશં પાપવા-
તૈર્મદનમદમાનાદિભિરપિ પ્રભો ! વ્રસ્તસ્યાલં તવ ચરણપદ્મેક્ષણ-

મારે તમોજ ગતિ (ઉપાયભૂત) છો ॥૪૫॥ આ લોકમાં તમોને
પામવા માટે હે પ્રભો ! 'યજ્ઞેન દાનેન તપસાઽન્નાશકેન શાસ્ત્રણં
વિવિદિષન્તિ' ઇત્યાદિ શ્રુતિઓએ જ્ઞાનના સાધનપણે કહેલી ત્રીજ
તપ, એકાદશી આદિક વ્રતો, આહિસા આદિક નિયમો, દાનો,
કષ્ટાપૂર્ત (યાગાદિ અને આરામાદિ) ઇત્યાદિ સામગ્રીની સંપત્તિ મારે
છેજ નહિ તથા નિદિધ્યાસ કર્યા પહેલાં થનારી શ્રવણ મનનાભ્યા-
સની દૃઢતા તો મારે નથીજ વર્તતી. તો એ રીતે અક્રિયન મારે તમો
કરૂણાનિધિજ એક ગતિ છો. શંકા-તારે તપ આદિક સુકૃતનો લેશપણ
નથી તો તારું શું શ્રેય થાય ? એમ કહેતા હો તો કહું કે-સવ શ્રદ્ધા-
દિક્ષોએ અગમ્ય એવા પણ આપને આજ માનુષ લોકમાં હું સાક્ષાત્કાર
કરી રહ્યો છું. તેમાં કારણ તમારી અપાર કરૂણા થકી બીજું કંઈ પણ હું
નથીજ સમજતો. આપની કૃપાજ કારણ છે. તો એ રીતે પ્રત્યક્ષ દેખાતા
આપના કૃપાબળને અવલંબન કરીને વર્તતા મારે આપજ એક ગતિ
છો, એમાં હવે કોઈ પણ સંશય રહ્યો નથી ॥૪૬॥ શંકા-મારા દર્શનમાં
મારી કરૂણાજ કારણ છે એમ શાથી તું નક્કી કરે છે ? પ્રાચીન સુકૃત-
થીજ તે દર્શન હોઈ શકે છે ? તો તારે સુકૃતના સંપાદનમાં મનને લેડી
દેવું ? એવી અપેક્ષામાં કહે છે કે-હે પ્રભો ! મારે પ્રાચીન સુકૃતનો કે તેના
પરિપાકનો પ્રસંગજ ક્યાં છે ? કેમકે હું અનાદિ કાળથી પ્રવૃદ્ધિ પામતા
મદ-માન-કામ-ક્રોધ આદિક અનંત પાપ સંચયથી અત્યંત પરાભવ
પામી ગયો છું. પરિવ્રામ પામી છે પાપપરંપરા લેને એવા તે મને પણ
તમારા આ ચરણારવિન્દનું સંદર્શન આપની કૃપા વિના કેમ ઘટે ? નજ
ઘટે. તો તમારા આ ચરણકમળનું સંદર્શન જે અમર આદિક્ષોએ પ્રાર્થના

મિદમ્ । કથંકારં મે સ્યાદ્દિ ન પુરુષકારુણ્યપદવીં શ્રયેથા નાથ !
ત્વં ત્વયિ હિ તદિદં કેવલમહો ॥૪૭॥ વલં નો મે વુદ્ધેનં ચ સુદૃઢ-
વૈરાગ્યવિલસન્નિજાત્મજ્ઞાનસ્ય પ્રચુરનિયમાનામપિ હરે ! । વિમોક્તું
સંસારાન્નિરતિશયમેકં હિ વિરુદ્ધં વિલોક્ય સ્વીયં માં ભવજલનિ-
ધેરુદ્ધર નિજમ્ ॥૪૮॥ ન જાને ધર્માણામતિગહનકર્તવ્યસરાણિ ન
શાસ્ત્રં મન્ત્રાણાં ન ચ વિવિધતન્ત્રાગમવિધિમ્ । ન ચા ભક્તૈઃ કૃત્યં

કરેલું છે તે કૃપાથીજ પ્રાપ્ત થયું છે, માટે આપની કૃપાજી મારે એક ગતિ
છે. હે નાથ ! આવી અપાર કૃપા આપને વિષેજ અસાધારણપણે વર્તે
છે (ખીલ વિષે નહિ) અહો !!-આ અત્યાશ્ચર્ય છે ॥૪૭॥ હવે આ
શ્લોકથી પોતાનું જે ઉપાયાંતરે રહિતપણું છે તેને સ્પષ્ટ કરીને કહેછે-
હે હરે સંસારબંધનથી મુકાવા માટે ‘નાયમાત્મા વલહીનેન લભ્યઃ’
આ શ્રુતિમાં કહેલું શુદ્ધિબળ મારે ખીલકુલ નથી. ‘અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય !
વૈરાગ્યેણ ચ ગૃહ્યતે’ આ ગીતાવચનમાં કહેલો વૈરાગ્ય તથા અભ્યાસની
સંપત્તિ મારે નથીજ વર્તતી. તો ત્રણ દેહ થકી વિલક્ષણ બ્રહ્મરૂપ પોતાના
આત્માના જ્ઞાનની સંપત્તિનો મારે પ્રસંગ ક્યાં છે ? ‘જ્ઞાન્તો દાન્ત વપરત-
સ્તિતિશ્ચઃ સમાહિતો ભૂત્વાઽઽમન્યાત્માનં પદયેત્’ આ શ્રુતિમાં કહેલો શમ-
દમાદિ નિયમ તો મારે ખીલકુલજ નથી. એરીતે અર્કિચનતાએ યુક્ત,
અનન્યગતિ, તમારાજ એક શરણને પામેલા એવા મને તમો પોતાનું
આશ્રિતજનોના પરિરક્ષણની એક દીક્ષારૂપ નિરતિશય કેવળ ભિરૂ (પ્રત-
પ્રતિજ્ઞા) ને અવલોકન કરીને સસાર સમુદ્ર થકી સમુદ્ધાર કરો. પૂર્વે
આપેજ પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે—‘સકૃદેવ પ્રવ્રજાય તવાસ્તીતિ ચ યાચતે ।
અભયં સર્વભૂતેભ્યો દદામ્યેતદ્વતં મમ’ (રામાયણમાં) ‘સર્વધર્માન્પરિ-
ત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ । અહં ત્વાં સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિષ્યામિ
મા શુચઃ’ (ગીતામાં) ઇત્યાદિ ॥૪૮॥ હે ભગવન્ ! નિત્ય નૈમિત્તિક
અને કામ્યાદિ ભેદથી ભિન્ન એવા ધર્મોની ગહન ગતિને પણ હું
જાણતો નથી, કેમકે ફળભાવ અને સાધનભાવનો પરિત્યાગ કરવાથી
જ્ઞાનાકારતા સંપાદન કરવાપૂર્વક મુમુક્ષુઓએ અનુષ્ઠાન કરવાયોગ્ય

તવ ચરણપદ્માર્ચનવિધિં તતો વન્દે દીનસ્તવ પદયુગં દુષ્કલદહમ્
 ॥૪૯॥ કરુણાદૃકસંજ્ઞેન સ્તોત્રેણેત્યં નિજસ્તુતિમ્ । તસ્મૈ વિદધતે
 તુષ્ટો ભગવાનભયં દદૌ ॥૫૦॥ તતઃ સર્વેઽપિ મુનયો મધ્યે કૃત્વા
 તમીશ્વરમ્ । પ્રદક્ષિણાં પ્રકુર્વન્તો ગાયનં ચક્રુરાદરાત્ ॥૫૧॥ અ-
 મન્તો મણ્ડલાકારમેકકાલં ચ તાલિકામ્ । વાદયન્તશ્ચ ગાયન્ત-
 સ્તોપયામાસુરીશ્વરમ્ ॥૫૨॥ તતસ્તુષ્ટઃ સ ભગવાન્ ગન્તું સ્વસ-
 સ્થલં જનાન્ । મુર્તીંશ્ચાશ્વાપયામાસ જમ્બુઃ સર્વે તદાક્ષયા ॥૫૩॥

કર્મપ્રકાર ગહન છે. 'કર્મણો હ્યપિ બોદ્ધવ્યં બોદ્ધવ્યં ચ વિકર્મણઃ । બકર્મણશ્ચ
 બોદ્ધવ્યં ગહના કર્મણો ગતિઃ' એમ ગીતામાં કહ્યું છે. વિવિધ મંત્રશાસ્ત્ર
 તથા તંત્રશાસ્ત્રમાં કહેલા કર્મભેદના પ્રકારભૂત વિધિઓને પણ હું બાણુતો
 નથી. જે ઉપાસનના ભેદો દહરવિદ્યા અતરાદિત્યવિદ્યા આદિક ભેદો છે તે
 આપના ભક્તિયોગના ભેદોને નથીજ બાણુતો, એરીને ઉપાયમાત્રે રહિત દીન
 દીનાનાથ નામનો હું વિપ્ર આપના પાદારવિદ યુગળને દંડવત્ વંદન કરે
 છું એટલે તમારા ચરણુજ એક શરણુ (ઉપાયભૂત) છે એવો દૃઢ નિશ્ચય
 કરીને આત્મા તથા આત્મીય (દૈહિક સર્વસ્વ) નું સમર્પણ કરવાપૂર્વક
 વંદન કરું છું. (આ દંડવત્પ્રજિપાત લારસમર્પણ-બધો લાર ભગવાનને સોંપી
 દેવાને જણાવનારો આ સ્થળે કહેવા ઇચ્છ્યો છે) ॥૪૯॥

હે રાજન્ ! આ પ્રકારે કૃષ્ણાષ્ટકનામના સ્તોત્રથી પોતાની સ્તુતિ કરતા તે
 દીનાનાથ નામના વિપ્ર ઉપર સંતુષ્ટ થએલા ભગવાને અભયદાન દીધુ ॥૫૦॥
 સ્વારપછી સર્વે મુનિઓ મંડપની અંદર રહેલા સિંહાસનમાં વિરાજમાન
 સર્વેશ્વર શ્રીહરિને મધ્યે રાખીને પ્રદક્ષિણા કરતા થકા પરમાદરથી તેમના
 દિવ્ય ગુણોનું ગાયન કરવા લાગ્યા ॥૫૧॥ ભગવાનની ચોમેર ગોળાકાર
 ફરતા અને એક સાથેજ તાળીઓને વન્તડતા અને ભગવાનના દિવ્ય ચરિત્રનું
 સુસ્વરથી ગાન કરના સર્વે મુનિઓએ ભગવાનને બહુ રાજી કર્યા ॥૫૨॥
 તે પછી તેમની ધીર્તન ભક્તિથી સંતુષ્ટ થએલા ભગવાન્ શ્રીહરિએ મુનિ-
 ઓને અને હરિજનોને પોતપોતાને ઉતારે જવાની આજ્ઞા આપી. એટલે
 તેઓ પાવુ તેમની આજ્ઞાને અનુસારે પોતપોતાને સ્થાને ગયા ॥૫૩॥

પાકઃ શીઘ્રં વિધેયઃ શ્વ ઇત્યાશાપ્ય ચ પાચકાન્ । ગ્રાહણાન્ દરિ-
રાત્મીયં મન્દિરં પ્રત્યગાનૃપ ! ॥૫૪॥ સ્નાત્વા સન્ધ્યાવન્દનં હોમ-
કર્મ સ્વીયં નિત્યં તત્ર કૃત્વાધ્યામે । યાતે રાત્રેયોગનિદ્રાં સમુત્કા-
મક્ષ્ણાસૌ સમ્ભાવયામાસ કિંચિત્ ॥૫૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સન્નિજીવને નારા-
યણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે દીપાવલીમહોત્સવનામા ચતુર્દ-
શોઽધ્યાયઃ ॥૧૪॥

સુવ્રત ઉવાચ—પાચકાઃ કૃતપક્વાન્નાઃ શાકસૂપાદિ તે તદા ।
કર્તુમારેભિરે રાજન્ ! વિપ્રા યોપાસ્તથા પૃથક્ ॥૧॥ તસ્યાં રાત્રૌ
ક્ષત્રયોપા ઉત્તમસ્યાપિ મન્દિરે । જયારમાદયઃ પાકં ચતુર્વિધમ-

હે નૃપ ! ભગવાન્ શ્રીહરિ 'આવતી કાલે રસોઇ જલદી તૈયાર કરવી'
એમ રસોયા બ્રાહ્મણોને અનુસા આપીને પોતાના મંદિર પ્રતિ
પધાર્યા ॥૫૪॥ પોતાના મંદિરને પામીને ત્યાં સ્નાન કરી પોતાનું નિત્ય-
પ્રાપ્ત સન્ધ્યાવદન તથા હોમકર્મ કરીને, રાત્રિનો પ્રથમ પ્રહર વ્યતીત
થતાં આ ભગવાને પોતાની સેવા સજવામાં સમુત્સુક એવી યોગનિદ્રાનો
નેત્રમાં નિવાસ આપવાવડે કિંચિત્ સત્કાર કર્યો ॥૫૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સં-
નિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે દીપાવલીમહોત્સવનામા
ચતુર્દશોઽધ્યાયઃ ॥૧૪॥

૧ અધ્યાય ૧૫ મો.

સુવ્રતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! પ્રથમથીજ પકવાનો જેમણે તૈયાર
કર્યો હતાં એવા તે રસોયા વિપ્રોએ તે સમયે ભગવાનની આજ્ઞાથી શાક
દાળ આદિક કરવાનો આરભ કર્યો તેમજ વિપ્રવનિતાઓએ પોતાના જુદા
રસોડામાં શાક દાળ ભાત આદિક કરવાનો આરભ કર્યો ॥૧॥ તેજ
રાત્રિએ (દીપાવત્સવ દિવસની રાત્રિ) જ્યાં રમા આદિક ક્ષત્રિયોએ
ઉત્તમ નૃપતિના મંદિરમાં પણ ભક્ષ્ય લોજ્યાદિ આર પ્રકારનો પાક તૈયાર

૧ આ અન્યાયમાં પ્રધાનપણે પાકમાં પરમાદરથી પ્રવર્તેલી ક્ષત્રિયાણીઓના
નામનિર્દેશપૂર્વક તેણી તે પાકે કરેલા પાકની તૈયારી વર્ણન કરી છે

સાધયન્ ॥૨॥ સર્વાઃ સર્વાણિ કાર્યાણિ નિર્માનાસ્ત્ર ચક્રિરે ।
 વિશેષેનાધિકારિત્વં દ્રુવે તાસાં યથા તથા ॥૩॥ જનન્યૌ લલિતા-
 યાસ્તુ ચક્રતુસ્ત્ર શોધનમ્ । તપ્હલહ્નિદલાદીનાં પાકાર્હાણાં
 યથોચિતમ્ ॥૪॥ જયા ચ પાકકર્ત્રીણાં સર્વાસામપિ યોષિતામ્ ।
 તત્તત્કાર્યપ્રેરણેઽભૂત્સક્તા ચાપેક્ષિતાર્પણે ॥૫॥ પાકે દાક્ષ્યં દર્શ-
 યન્તીર્યોપિતઃ પ્રશશંસ ચ । અજાનતીશ્ચ તત્કાર્યં લલિતાશિક્ષય-
 યત્સ્વયમ્ ॥૬॥ રમા તુ તત્ર સિદ્ધાનિ સ્વાજકાનિ ચ શણ્કુલીઃ ।
 પાત્રાન્તરે સશ્ચિચાય ચાતુર્યાદક્ષતાનિ હિ ॥૭॥ અમરી ચામલા
 ક્ષેમા કથિકાવટિકાદિષુ । લેહ્યેષુ નાનાશાકેષુ સ્વચાતુર્યાણ્યદી-
 દશન્ ॥૮॥ રતિમેનાસાતિદેવ્યઃ પૂરિકાઃ પોલિકાસ્તથા । કુર્વંસ્વ-

કરવા માગ્યો ॥૨॥ તે લગવટ્ટીણુન કર્મમાં સર્વ કોઈ દુષ્કર્મથી સર્વ
 કોઈ કાર્યને અભિમાને રહિત થઈને કરવા લાગી તેમા જોઈનું જેમા
 પ્રાધાન્ય હતુ તેના નામના નિર્દેશપૂર્વક હું હવે વર્ણન કરું છું તેને સાબળો
 ॥૩॥ તે દુષ્કર્મથી મધ્યે લલિતાની જનિતાઓ સોમાદેવી અને મુર-
 પ્રભા તો રસોઈમાં ઉપયોગી ચોખા દાળ આદિકને યથાયોગ્ય જેવું
 આદિક વીણી નાખીને શુદ્ધ કરી આપતા હતાં ॥૪॥ જયા તો રસોઈ
 કરનારી સર્વ કોઈ દુષ્કર્મથી અને તે તે કાર્યવિષે પ્રેરવામાં અને તેમાં
 તેમાં અપેક્ષિત ઉપકરણ લાવી આપવામાં તત્પર રહેતાં હતાં ॥૫॥
 લલિતા તો પાકમા પોતાની પ્રવીણતાને પ્રદર્શવતી પ્રમદાઓની પ્રશસા
 કરતાં થકાં અને પાકક્રિયાને જરોજર નહિ બલુતી સ્ત્રિઓને તેને કાર્યને
 શિખવતાં થકાં પોતે તેમાં તત્પર વર્તતાં હતા ॥૬॥ રમા તો તૈયાર થએલાં
 ખાત્રાં જોઈની આદિક પકવાનોને વિશાળ થાળ આદિક અન્ય પાત્રોમાં
 ચાતુરીથી ન લાગી જાય એમ આખાંને આખાંજ ઝોકવી મુકતાં હતાં ॥૭॥
 અમરી અમુલાં અને ક્ષેમા આ ત્રણ તરફિઓ કઢી વડીઓ શાકતાં
 આદિક લેણ પદાર્થોમાં અને નાનાપ્રકારનાં શાકોમાં પોતપોતાનું પ્રાવીણ્ય
 (લલિતાને) પ્રદર્શવતી હતી ॥૮॥ રતિ મેના સાતી અને દેવી આ ચાર
 નારીઓ પુરીઓ તથા પોળીઓ આદિક કરવામાં પોતપોતાની નિપુણતા

સ્ત્ર નૈપુણ્યં દર્શયામાસુરાત્મનઃ ॥૧॥ પાકકર્મણિ દક્ષા ચ રેવતી
પાયસં શુભમ્ । અપૂર્ણાંશ્ચાપિ સંયાવં સૂપં ચ કુરુતે સ્મ સા ॥૧૦॥
ફુલ્લાદિત્યજવામહયઃ કૈસરાદ્યાંશ્ચ જાહ્નવી । ઇતા વહુવિદ્યાંશ્ચકુ-
રોદનાવ્રચિરાદૃપ ! ॥૧૧॥ યમિફુલ્લજયા ચોમે ઘર્ધુરાંશ્ચકતુઃ શુ-
ભાન્ । વિદધુર્મણ્ડકાર્દીંશ્ચ તન્નાન્યા અપિ યોષિત ॥૧૨॥ પાંચાલી
તત્કનિષ્ઠા ચ પાચિકામ્યઃ પ્રતિક્ષણમ્ । અપેક્ષિતાનિ વસ્તુનિ દત્તઃ
સ્નાડ્ડનીય વેદમતઃ ॥૧૩॥ શ્રમિતામ્યઃ પાચિકામ્યો વિશ્રાન્તિ
નૃપયોષિતૌ । દદતુર્લલિતોક્તેન કુર્વત્યૌ તત્ક્રિયાઃ સ્વયમ્ ॥૧૪॥
ઇતાસાં પરિચર્યાયાં જિતામાન્યાદયઃ સ્ત્રિયઃ । કાષ્ટપાત્રામ્બુદા-
નાદાવર્તન્તોદ્યતાઃ સદા ॥૧૫॥ પલ્લાલવદ્વત્પક્ષ્પત્રરાજિકાજર-
ળોપળૈઃ । કુસ્તુમ્બુરુપ્રભૃતિર્મિઠૃતતૈલસમન્વિત્તેઃ ॥૧૬॥ દ્રવ્યૈઃ સં-

દર્શાવતી હતી ॥૧૮॥ પાકકર્મમા કુશળ રેવતી નામની સ્ત્રી શુભ દુધપાક
માલપુવા શીરો અને દાળ કરતી હતી ॥૧૦॥ હે નૃપ ! કુલ્લા અદિતિ
અજવા મધ્વી અને જાહ્નવી આ પાય યુવતિઓ કેસરીયો વિગેરે
વિવિધ સુદર લાતવિશેષોને કરતી હતી ॥૧૧॥ યમી તથા કુલ્લજયા
આ બે વધુઓ શુભ મુઘરા કરતી હતી અને ત્યા ખીજ પલ્લુ અખળાઓ
માડા આદિક ખાઘવિશેષોને કરતી હતી ॥૧૨॥ પાંચાળી અને નાની
આ બે ખાળાઓ રસોઈ કરતી અખળાઓને અપેક્ષિત વસ્તુઓ (વધા
રમા ઉપયોગી કરીયાણુ) ક્ષણે ક્ષણે આદરથી સત્વર લલિતાના ઘરથકી
લાવી આપતા હતા ॥૧૩॥ ઉત્તમ નૃપતિની કુમુદા તથા વૃહદ્ નામની
પત્નીઓ રસોઈ કરતા થાકી ગએલી સ્ત્રીઓને લલિતાના વચનથી તેમની
(થાકેલી સ્ત્રીઓની) ક્રિયાને પોતે કરી લેતા થકા વિશ્રાંતિ આપતા હતા
॥૧૪॥ છતાં માન્યા આદિક અખળાઓ લાકડા વાસણો પાણી આદિક
ઉપકરણો લાવી આપવામા તત્પર થઈને, રસોઈ કરતી પૂર્વોક્ત સ્ત્રિઓના
સહાયકર્મમા નિરતર અનુવર્તતી હતી ॥૧૫॥ તે ક્ષત્રસ્ત્રીઓની પાકશા
ળામા ઘૃત તૈલે યુજ્જ અને એલચી લવંગ તજ રધ છડ મરી ધાણા
વિગેરે વસ્તુઓવડે સસ્કાર (વધાર) કરેલા શાકોના સૌરભ્યને પ્રકાશ

स्त्रियमाणानां व्यञ्जनानां पुनःपुनः । शुम्भकारा भूरिशस्तत्र स्त्रीणा-
मासन्महानसे ॥१७॥ वटकानां पूरिकाणामपूपानां च भूरिशः ।
घृतेषु पच्यमानानां सुसुङ्गारास्तथाऽभवन् ॥१८॥ मृदुसूक्ष्मसि-
तानां च तण्डुलानां महानसे । सौरभः पच्यमानानां व्यानशे
सकलं पुरम् ॥१९॥ जितस्वादा अपि च ताः प्रभुं प्रीणयितुं स्त्रियः ।
पाकं चतुर्विधं चक्रुः सूपशास्त्रविदो यथा ॥२०॥ आपूपिका आन्ध-
सिका त्रिपुणाः पाककर्मसु । दृष्ट्वा तत्पाकचातुर्यं निर्माता अभ-
वन्नराः ॥२१॥ प्रातःकालेऽथ सम्प्राप्ते ब्राह्मणस्त्यर्चकः सुधीः ।
वासुदेवार्चनं चक्रे नवीनैर्वस्त्रभूषणैः ॥२२॥ अन्नकूटस्य रचनां

કરનારા બહુ હુંકારાઓ વારંવાર થતા હતા ॥૧૬-૧૭॥ તેમજ ધીમાં તળવા માંડેલાં વડાં પુરીઓ માલપુવા આદિકના સુમુડકારા પણ બહુ થતા હતા ॥૧૮॥ રસોડામાં રાંધવા માંડેલા ધોળા છણા સુંવાળા ચોખાનો સૌરભ (સુગંધ) સમગ્ર દુર્ગનગરમાં વ્યાપી ગયો હતો ॥૧૯॥ આ સ્ત્રિ-યોનો બધોય આ રસોડાનો સમારંભ પ્રભુને પ્રસન્ન કરવા માટેજ હતો, કેમકે આ તો વિચિત્ર સ્વાદવાળી હતી. (પોતાના સ્વાદને માટે રસો-ડાનો આરંભ ન હતો) માટેજ પાક કરવામાં પ્રભુ પ્રસન્નતાનોજ એમને એક સંકલ્પ હતો. માટે તે આ પાકક્રિયા પરમ પાવન હતી. પાકશાસ્ત્રને બાણનારાજ જેમ એમ આ જયા રમા આદિક ક્ષત્રિયાણીઓએ અતિરસ-મય ચાર પ્રકારનો પાક કર્યો હતો ॥૨૦॥ પાકક્રિયામાં કૃશણ એવા કંદોઇ તથા રસોયા પુરૂયો આ સ્ત્રિઓનું પાકક્રિયામાં આતુર્ય જોઈને અભિમાને રહિત થઈ ગયા ॥૨૧॥ તે પછી પડવાનો પ્રાતઃકાળ પ્રાપ્ત થતાં અર્ચન-ક્રિયામાં કૃશણ સુદ્ધિવાળા પૂજક બ્રાહ્મણે (પોતાના ઘરમાં શ્રીરાધાકૃ-ષ્ણનું પૂજન કરવા રાખેલો) આવીને તે દિવસે ધારણ કરવા યોગ્ય નવીન વસ્ત્રો વિભૂષણોવડે વાસુદેવ ભગવાનનું પૂજન કર્યું (તે પછી ગાયો વાછ-ડાઓ બળીવદો અને વાછડીઓને હળદળ હુંકુમ પુષ્પહારો વિગેરેવડે શ્રીહરિની આજ્ઞાથી પૂજ કરીને, તે સર્વેને ભગવાનના મંદિરની આગળ ખેલાવીને, તે પછી છાંણવડે ગોવર્ધનગિરિને કરીને તેની પૂજ કરી. આ-

કર્તુ ચ હરિમન્દિરે । વિચિત્રં મળ્ડલં ચક્રે નાનારંજોપશોભિતમ્
 ॥૨૩॥ તોરણાનિ તથાઽશોકસહકારાદિપલ્લવૈઃ । ધવન્ધયદ્ધરેદ્ધારિ
 રમ્ભાસ્તમ્મૈશ્ચ મળ્ડપમ્ ॥૨૪॥ પક્ષાન્નમૃતપાત્રાણાં સ્થાપનાયં દરેઃ
 પુરઃ । પીઠાનિ સ્થાપયામાસ ચતુરસ્રાણ્યનુક્રમાત્ ॥૨૫॥ મધ્યા-
 હ્નપૂજાવિહિતોપચારાન્સમ્પાદયિત્વા સ દરેર્નિર્દેશમ્ । તસ્યૌ પ્રતી-
 દ્યૈવ મહાન્નકૂટવિધાન ઉત્કઃ સહ ચર્ણિવર્યઃ ॥૨૬॥ इति श्रीसत्सङ्गि-
 जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे पाकनिष्पत्तिनामा
 पञ्चदशोऽध्यायः ॥१५॥

સુન્નત ઉવાચ—હરિર્નિશોઽન્તિમે રાજન્! યામ ઉત્થાય સત્વ-

ટલો અહીં વિશેષ લાણુવો) ॥૨૨॥ વળી તે વિષ્ટે વાસુદેવના મંદિરમાં અન્ન-
 કૂટની રચના કરવા, નાનાપ્રકારના રંગથી શોભાયમાન વિચિત્ર મંડળ કર્યું
 ॥૨૩॥ તથા શ્રીવાસુદેવમંદિરના દ્વારમાં આસોપાલવ આંખા આદિકના
 પલ્લવોવડે તોરણો આંધ્યાં અને કેળના ધાંભલાવડે મંડપ આંધ્યો ॥૨૪॥
 તે પછી તે બ્રાહ્મણે શ્રીવાસુદેવ ભગવાનની આગળ પડવાનોથી ભરેલાં
 થાળપ્રમુખ પાત્રો મુકવામાંટે ચાર ખુણાવાળાં પીઠો (પાટીયાં-આસનો)
 પાદપીઠની (પગથીયાંની) રચનાથી ઉંચા નીચા અનુક્રમથી સ્થાપન
 કર્યો ॥૨૫॥ આ પૂજક વિષ્ટ મધ્યાહ્ન પૂજામાં ઉપયોગી સમસ્ત ઉપચારો
 સંપાદન કરીને, અન્નકૂટમહોત્સવ કરવામાં મહોત્સાહને પામીને ભગવા-
 નની આજ્ઞાની રાહ ભેતો થકોજ મુકુંદાનંદ વિગેરે વર્ણિવર્યોની સાથે ત્યાં
 ઉભો રહ્યો ॥૨૬॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने...तृतीयप्रकरणे अन्नकू-
 टोत्सवे पाकनिष्पत्तिनामा पञ्चदशोऽध्यायः ॥१५॥

૧અધ્યાય ૧૬ મો.

સુન્નતઋષિ કહેછે—હે રાજન્! ભગવાન્ શ્રીહરિ અમાવાસ્યાની
 રાત્રિના છેલ્લા પહોરમાં યોગનિદ્રા થકી ઉઠીને, સત્વર પોતાના પરિમિત

૧ આ અધ્યાયમાં ઉત્તમ નરપતિએ કરેલી ભગવાનની સ્તુતિ અને ભગવાનનું
 બહિર્વેદી ઉપર ખેસડું વિગેરે વર્ણન કર્યું છે.

રમ્ । સ્વપાર્પદે. કતિપયેઃ સહ ગદ્ધાં જગામ સ ॥૧॥ ન વિદુઃ
પ્રાયશ્ચો લોકા જ્ઞાનાર્થે તં ગતં પ્રભુમ્ । જાગરુકાસ્તુ મુનયો વિ
દિત્વેષ તમન્વયુઃ ॥૨॥ નિત્યજ્ઞાનાદિકં તત્ર વિધાય વિધિના
પ્રભુઃ । જનસમ્મર્દમીત્યાશુ સ્વમન્દિરમુપાયયૌ ॥૩॥ તત્ર ધૌતા
સ્વરધર ઉપવિદ્યોર્ણ આસને । કૃત્વા પશ્ચોર્ધ્વપુષ્પાણિ સન્ધ્યા-
વન્દનમાચરત્ ॥૪॥ તતો જત્વા ચ ગાયત્રીમજુહોજ્ઞાતવેદસમ્ ।
આદરાત્કૃષ્ણમભ્યર્ચ્ય તન્મનું પ્રયતોઽજપત્ ॥૫॥ તત પત્યોત્તમો
મૂપસ્તં પ્રણમ્યાર્ચિચત્પ્રભુમ્ । ચન્દનાક્ષતપુષ્પૈશ્ચ નૂતવલ્લેશ્ચ મૂ
પણે ॥૬॥ નવાં જ્ઞાત્વાઽઽગતં તં ચ જ્ઞાત્વા વિસિતમાનસ ।

પાર્પદોને સાથે લઈને ઉન્મત્તગંગામાં જ્ઞાન કરવા પધાર્યા ॥૧॥ જ્ઞાન
કરવા પધારેલા તે આ પ્રભુને નગરનિવાસી અનેક જનો (નિદ્રા પરવશ
પણાને લીધે) બહુ શક્યાજ નહિ મુનિઓતો (ભગવાનના ચરણકમળના
મનન કરવાનાજ એક સ્વભાવવાળાઓ તો) તે સમયે ભગવાના સ્વભાવ
વાળા હોવાથી જ્ઞાનમાટે નિકળેલા ભગવાનને બહુનેજ તેમની પાછળ ગયા
॥૨॥ ભગવાનતો ઉન્મત્તગંગા નદીને પામીને, તેમાં નિત્યજ્ઞાનાદિ વિધિ યથા
વિધિ કરીને, પોતાના દર્શનાર્થે આવતા જનોનો ત્યા બહુ ભીડો થઈ જશે
એવી આશંકાથી ત્યા ગાયત્રી જપાદિ નહિ કરીનેજ ત્યાથી તુરત નીકળીને
પોતાના મંદિરમાં પાછા પધાર્યા ॥૩॥ તે પોતાના મંદિરમાં ધોએલા શ્વેત
વસ્ત્રો ધારીને, કામળીના આસનમાં બેસીને વાલ્મીકેયમાં રહેલા હોવાથી
(લલાટ-એ હાથ-હૃદય અને કંઠ આ પાંચ સ્થાનોમાં) પાંચ ઊર્ધ્વપુદ્ગુ તિલક
કરીને સંધ્યાવન કરવા લાગ્યા ॥૪॥ તેપછી ભગવાને ગાયત્રીમંત્રનો જપ
કરીને અગ્નિમાં પ્રાતરાહુતિ પ્રદાનવિધિથી હોમ કર્યો ત્યારપછી આદરથી
કૃષ્ણપૂજન કરીને તેમના મંત્રનો જપ નિશ્ચળ ચિત્તે કર્યો ॥૫॥ એટલાકમાં
ઉત્તમરાજ એ ત્યા આવીને પ્રણામ કરીને ચંદન, અક્ષત પુષ્પહારો, નવીન
વસ્ત્રો અને વિભૂષણોવડે તે ભગવાનની પરા પ્રીતિથી પૂજા કરી ॥૬॥ તે સમયે
તે ઉત્તમ રાજ તે ભગવાનને ઉપ કાળમાંજ નદીમાં જ્ઞાન કરીને જલદી આ
વેલા બહુને, મનમાં વિસ્મય પામીને (તેમનો આશ્રિતજનોના સરક્ષણમાં

ધન્યાષ્ટકેન તુષ્ટાવ નિજસ્વામિનમાદરાત્ ॥૭॥ પદપદ્મજે રુચિર-
ચદ્ગમણે ત્વં ચલયન્પ્રભો! વ્રજસિ યર્હિં ચ તર્હિં । મુનિમણ્ડલં
ધૃતકમણ્ડલુકન્યં હ્યમિતોઽનુધાવતિ સમીક્ષ્ય ભવન્તમ્ ॥૮॥
તવ ગાઙ્ગવારિણિ હરે! સ્થપનાર્થં ગમનં ત્વશ્ચેપતનુભૃત્સુપ્પહેતોઃ ।
ભવતીતિ યાસ્યુપસિ પદ્યજનેભ્યો ભુવિ ધન્યતાપ્રદમિદં હિ વ-
પુસ્તે ॥૯॥ સદયત્વદીક્ષણહતાત્મતમસ્કાસ્ત્વયિ ભાવતો મધુ-

ત્વરાતિશયનેજ જેમ એમ ધર્મમર્યાદાના સરક્ષણમા પણ શ્રદ્ધાતિશયને
બેઠીજણીને મનમા મહા આશ્ચર્ય પામીને) આદરથી આગળ કહેશે એવા
ધન્યાષ્ટક સ્તોત્રથી પોતાના સ્વામી શ્રીહરિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૭॥

હે પ્રભો ! તમો જ્યારે અતિસુદર ચાલથી ચરણક્રમણને આતુરીવિશે
પથી મુક્તા થકા ઉતાવળા ચાલોછો ત્યારે મુનિમણ તમોને બેઠને તત્ક્ષણ
પોતાના કમડળા અને કંથાને લધને તમોને અભિમુખ એકદમ દોડે છે, તે
મુનિઓ ધન્યભાગી છે, કેમકે ચરણની સુદર ચાલવાની શોભાને બેઠને
સન્મુખ દોડે છે. તમારો ગતિવિશેષ સિંહના જેવો શોભે છે તથા સિંહના
જેવી વિક્રમવાળી ચાલ શોભે છે અને તમારા ચરણો ક્રમણશોભાથડી
અધિક શોભાવાળા છે, માટે વિશેષપણે તેની દર્શનીયતા છે ॥૮॥ હે હરે !
તમારે પ્રાકૃત પુરૂષની પેઠે કર્મવશ્યપણુ નથી કે જેથી પ્રાત કાળમા ઉઠીને
પ્રતિદિન નદીમાં સ્નાન કરવાનો નિયમ હોઈ શકે. કિંતુ પ્રાત કાળમા તમારે
જે ગંગાજળમા સ્નાન કરવા જવું છે તેતો સમસ્ત તનુધારીઓના શ્રેયોહેતુ
માટે છે-કેવળ મનુષ્યોનાજ શ્રેયોહેતુમાટે નહિ પરંતુ પશુ પક્ષ્યાદિ
તિર્યક જાતીના અને સ્થાવર જાતીના સર્વ કોઈ તનુધારીઓના શ્રેયોહેતુ
માટે છે, કેમકે તેઓ તમારા ચરણારવિંદનાં દર્શન સ્પર્શનાદિક યાદૃચ્છિક
સખન્ધથીપણુ પરમ શ્રેયને પામી જાય છે આ અર્થને ઉદ્દેશીનેજ ઉપ-
કાળમા ઉઠીને તમો સ્નાનમિપથી નદી પ્રત્યે પધારો છો. જે અક્ષર
ધામમા નિરંતર નિહાળતા મુક્તજનોને અતિ અધિક આનંદ આપનાર છે
એજ આ આપનુ વપુ (મૂર્તિ) કૃપા કરીને પૃથ્વી ઉપર જોનારા સર્વ
જનોને ધન્યતા (કૃતાર્થતા) કરવામાટે આપેજ પ્રકટ કર્યુંછે ॥૯॥ વળી

મિપક્ષવદન્નાઃ । તરવોઽપ્યુપાત્તફલપુષ્પવિનમ્રા ક્ષપયસ્તવદર્ચ-
નપરા દ્વ ધન્યાઃ ॥૧૦॥ યદ્વઃ સ્વગા અપિ સમીક્ષ્ય ભવન્તં દ્યુ-
તાત્મજાતિરવનાઃ શ્રિતમૌનાઃ । અવલમ્બિતહુમ્ભુજાઃ સ્થિરગાત્રા
ભવદક્ષચિન્તનસુતા નનુ ધન્યાઃ ॥૧૧॥ હરિણાદયો વનભવાઃ
પશવોઽપિ ત્વદુદીક્ષણૈકમનસોઽસ્મૃતદેહાઃ । ન ચલન્તિ તર્હિ

હે હરે ! જે વૃક્ષોતો તમ પ્રધાન યોનિવાળા હોવાથી જ્ઞાનપ્રસરણમાં
ઉપયોગી ઉપકરણોએ રહિત છે તેઓપણુ આપના કૃપાકટાક્ષના ગોચરભૂત
થતાં, તત્કાળ પોતાનો તમોગુણ હણાઈ જતાં, જ્ઞાનિયોના અગ્રેસર મહર્ષિ-
ઓજ જેમ એમ આપને વિષે લાવબંધને પામીને, આપના અનુભવથી
ઉપજેલા હર્ષાતિશયને લીધે સ્વતાં (ગળતાં) આંશુને મકરન્દના
મિષથી મુકતા થકા ફળ પુષ્પો લઈને વિનમ્ર થઈને આપના પૂજનમાં
પ્રવર્તે છે, માટે તે તરવો પણ ધન્ય છે. (ખાલી હાથે મોટાઓને નમ-
સ્કાર કરવો તે અયોગ્ય હોવાથી મુનિઓ જેમ ફળ પુષ્પાદિ સમર્પણ
કરીને નમે છે તેમ વૃક્ષોપણુ નમે છે, એવો લાવ છે) ॥૧૦॥ વળી હે
ભગવન્ ! નદીતટે રહેલા વૃક્ષોમાં વાસ કરી રહેલા બહુ પક્ષિઓપણુ
આપને જ્ઞાન માટે ઉન્મત્તગા પ્રતિ પધારેલા પેખીને અંતરાત્મા
આનંદમય આપને વિષે એકદમ નિમગ્ન મનવાળા થઈ, ભગવાના સમ-
યમાં સમુચિત, પોતપોતાની નતિને સહજ એવાપણુ શબ્દને લાગ
કરીને, મૌનવ્રત ચાલણુ કરીને, વૃક્ષશાખામાં સ્થિર અંગથી બેસીને, આ-
પના દિવ્ય અંગના ધ્યાનપરાયણુ થતાં મહા આનંદમાં નિમગ્ન થઈ રહે છે.
તે આ પક્ષિઓ દેવયોનિયત્રીપણુ ધન્યલાગી છે ॥૧૧॥ હે હરે ! જે હરિણ
વિગેરે પશુઓ વનમાં રહેલા છે—(નગરમાં રહેલા પશુઓ પણ જ્ઞાનવેશે
યુક્ત હોય છે, 'વનમાં રહેલા' એમ કહેવાથી અજ્ઞાનથી પુષ્કળતા જણાવી
છે) તેઓપણુ જ્ઞાનાર્થે પધારતા આપને માર્ગમાં નિરીક્ષણુ કરીને, અત-
રાત્મા આપે આકર્ષિત અંત કરણવાળા ઠરેલા હોઈને, પોતાના દેહનું
વિસ્મરણુ પામીને, નિર્નિમેષ નેત્રથી આપના દર્શનમાંજ એક આપૃત
મનવાળા થતાં સ્થિતિગા.—તમારપણુ ચાલતા નથી. વાયુ વિનાના સ્થળમાં

મુનયઃ સ્થિતિગા વા સુલિનસ્ત્વયાઽચલદશો ભુવિ ધન્યાઃ ॥૧૨॥
 પથિ વીક્ષ્ય મિલ્લવનિતા વનચર્યઃ સદસા વિષ્ટપ્તગૃહદૈહિક-
 કૃત્યાઃ । કૃતધાવના ભુવિ નિપત્ય નમન્ત્યો દધતીહ ધન્યતરતાં
 હિ ભવન્તમ્ ॥૧૩॥ નિજતીરમાગતમવેક્ષ્ય ભયન્તં ભૂતભૂરિમક્તિ-
 રસવિદ્રવદ્ગ્ધા । સ્વતરક્કમઙ્ગિચપલા ફિલ ધન્યા વિવશા ભવ-
 ત્પતિસુખેન ચ ગદ્ધા ॥૧૪॥ ગતિલાઘવં સ્વક્રમુદસ્ય મરાલાસ્ત્વ-
 રહેલા દીપની પેઠે નિષ્કંપપણે રહેછે. તે સમયે આ પશુઓ મુનિ-મનન-
 શીલ (મુનિસધર્મી) છે. વા-અથવા સ્થિતિગાઃ-મનન કર્યાપછી થનારી,
 ધારણા ધ્યાનની પરિપક્વતાએ કરેલી, નિષ્પલ સમાધિપણું જેનું લક્ષણ
 છે એવી પોતાના આત્મામાં સ્થિતિને પામેલા, તેમાં પણ ધ્યાનગોચર ક-
 રેલા તમારે લીધે સુખીયા થએલા, પણ કેવલચાર્યાઓની પેઠે પોતાના
 આત્માથી નહિ મુખી થએલા છે. માટે પૃથ્વી ઉપર આ પશુઓ પણ
 સ્વાત્મસ્વરૂપ સાક્ષાત્કારવાળાઓ થકી પણ અત્યધિક હોવાથી ધન્ય છે
 ॥૧૨॥ વનિતાઓ-એટલે સામ્રાજ્યાસે રહિતપણારૂપ અનધિકારને લીધે
 તત્ત્વને નહિ ભણનારી, તેમાંપણુ સિલ્લવનિતાઓ-એટલે પ્રકૃતિથી પામર
 ભતિમાં જન્મેલી, તેમાંપણુ વનચરી-એટલે સદાય વનમાં વિચરવાના
 સ્વભાવવાળી હોવાથી જેને હરિણાદિકનોજ સમાગમ વિશેષપણે પ્રાપ્ત
 થએલો છે પણ વિદ્યુષોનો સગપ્રસંગ જેને નથી આવી પણ તે આ ભીલ-
 ડીઓ રસ્તામાં તમોને ભેઠને તત્ક્ષણજ દૈહિકકર્મ અને ગૃહકર્મ સમયને
 છોડી દઈને દોડીને અભિમુખ આવીને પૃથ્વીઉપર પડીને (તમોને સર્વેશ્વર-
 પણે નિશ્ચય કરીને) દંડવત પ્રણામ કરેછે. તે આ લિલ્લસિઓ આ લોકમાં
 ધન્યતરતાને ધારણુ કરેછે, એટલે કૃતકૃત્ય થઈ બચે ॥૧૩॥ હે ભગવન! જે
 આ ઉન્મત્તગા જડમયી છે તેપણુ પોતાના તટપ્રતિ પધારેલા આપને
 ભેઠને, તત્ક્ષણજ ઉછળતા ભક્તિરસથી ચોગરદમ દ્રવિત અગવાળી થઈ,
 તમારાં દર્શન થવાથી ઉપભેલા આનંદાતિશયથી પરવશ થઈ, ઉન્મર્ષાદિ-
 તપણે ઉછળતા તરંગોવડે પોતાના પ્રહર્યની અપળતાને પ્રકાશ કરતી થકી
 આપને સદા સેવેછે, માટે તે આ ગા ધન્ય-કૃતકૃત્ય છે ॥૧૪॥ હે ભગવન!

દુદારચઢમણચિન્તનસક્તાઃ । યદિરન્તરાત્તમચદીક્ષણધન્યા ય
તયો મહાન્તદ્ય સન્તિ વિમુક્તા ॥૧૫॥ સ્વપનં વિધાય મુનિ
મિશ્ર સલીલં ધૃતગુહ્યાસસમહં નિજગેદે । સ્થિતમન્જપત્રનયનં
સ્થિતવક્ત્રં દધદક્ષિ ધન્ય ઉરસીહ ભવન્તમ્ ॥૧૬॥ સ્તુત્યેવં નર
પતૌ જનાઃ શ્રીપુરવાસિનઃ । તત્રાયયુયે પૂર્વેદ્યુર્નાપુસ્તત્પૂજનક્ષ-
ણમ્ ॥૧૭॥ નિવેદિતા ભગવતે પ્રતીહારેણ તે જનાઃ । તદાશયેત્ય

ને કોઈ ઉન્મત્તગાના તરગમા વિહરણુ મુખમા રસિક હસો છે તેઓ
પણ તટપ્રતિ પધારેલા આપના ઉદાર ચક્રમણુ (ઉતાવળુ મં આશવાની
આતુરી) દેખીને, પોતાની ચાલના વિલાસને વિસરી જઈને, તમારા ચરણુ
કમળના ચક્રમણમાજ એક આસક્ત અત કરણવાળા થઈ, બહારજ જેમ
એમ અતર્હદયમાપણુ થએલા તમારા દિવ્ય રૂપના સાક્ષાત્કારથી મોટા થતિ
ઓજ જેમ (નિષ્પન્ન યોગીઓજ જેમ) એમ કર્મબન્ધને રહિત થઈનય
છે, માટે આ હસો અતિશય ધન્યભાગી છે ॥૧૫॥ સાધુઓ સાથે જળકેળિ
લીલાપૂર્વક સ્નાન કરીને શ્વેત વસ્ત્રને ધારી રહેલા, મારા ઘરમા નિવાસ કરી
રહેલા એવા આપને સાક્ષાત્ કરીને હું ધન્ય છું-જે તમો સદા અક્ષરધામમા
વિરાજમાન છો એજ તમો મારા લવનને અલકૃત કરો છો, માટે હું ધન્ય
છું વળી અક્ષરધામમા અનત નિલમુક્તોની સાથેજ જેમ એમ મારા
લવનમા પોતાના ચરણુના એકાંતિક લક્ષ્મ મુનિઓ સાથે નિવાસ કરી રહ્યા
છો, માટે હું વિશેષપણે ધન્યભાગી છું. વળી કમળદળ જેવા કોમળ વિ
શાળ લોચનવાળા, મદહાસથી મધુર સુખારવિદવાળા આપ મારા લવ
નનેજ જેમ એમ મારા હૃદયલવનને પણ હાલ અલકૃત કરી રહ્યા છો,
માટે હુંતો આ લોકમા નિરતિશય ધન્યશાળી થયો છું ॥૧૬॥

હે રાજન્ ! એરીતે ઉત્તમ નરપતિ સ્તુતિ કરી રહેતા, જે અમદાવાદના
નિવાસી હેમતરામ આદિક હરિજનો પૂર્વદિને (દીપોત્સવદિવસે) શ્રીહરિ
સમીપે આવ્યા હતા પણ તેમની પૂજા કરવાનો અવસર પામ્યા ન હતા તેઓ
પૂજન કરવામા ઉત્સાહ પામીને ત્યા આવ્યા ॥૧૭॥ તે સમયે કરિમ નામના
દ્વારપાળે 'અમુક ગામના હરિજનો આવ્યા છે' એમ લગવાનને નિવેદન કરેલા

તપ્રાશુ તં પ્રણમ્યાર્ચયન્પ્રભુમ્ ॥૧૮॥ નીશારૈર્મૃદુભિઃ શોભેઃ સ્વર્ણ-
વિન્દુવિચિત્રિતૈઃ । સૂક્ષ્મૈરનર્ઘ્યૈરશ્વણૈર્દીર્ઘૈરપિ શિરઃપટૈઃ ॥૧૯॥
પ્રાવારૈઃ કટિવન્ધૈશ્ચ કટ્તફાઘૈર્વિભૂષણૈઃ । ચન્દ્રનેનાશ્વતૈઃ પૌષ્પૈર્હા-
રૈર્નોરાજનાદિભિઃ ॥૨૦॥ સમ્પૂજ્ય તં તદગ્રે ચ પીતસારાણિ શ-
ર્કરાઃ । ફલાદીનિ નિધાયાથ જગ્મુસ્તસ્યાશ્વૈવ તે ॥૨૧॥ તતો
નારાયણમુનિઃ શોણામ્બરધરઃ પ્રભુઃ । વહિર્વેદીમુપેત્ય સ્વે નિપ-
સાદાસને શુભે ॥૨૨॥ જનાશ્ચ મુનયઃ સર્વે પૂર્વવત્તત્ર સદ્ગુણઃ ।
સમાગત્ય નિપેદુસ્તે સ્વસ્થમર્યાદયાલિલાઃ ॥૨૩॥ પાર્ષદા અપિ
સેવાયાં તસ્યાવર્તન્ત પૂર્વવત્ । વાઘાન્યવાદયન્તજ્ઞા ગાયકાશ્ચ

જનોએ ભગવાનની આજ્ઞા પામીને ભગવાનના નિવાસ ભવનમાં પ્રવેશ કરી
તે પ્રભુને તત્કાળ પ્રણામ કરી પૂજા કરી પૂજાપદાર્થો કહેછે-સુવર્ણસૂત્રથી
ગુંથેલા વિચિત્ર શુદ્ધાએ યુક્ત, રક્ત વર્ણના, કોમળ નીશારો, (જાભા ડગલી
આદિક) સૂક્ષ્મ સૂત્રથી રચેલા હોવાથી અણ મહામૂલ્ય રક્ત લાખા શિર-
પટો, (માથે બાધવાનાં વસ્ત્રો મડિલ મોળીયા વિગેરે) સુવર્ણ તંતુથી
ગુંથેલા પ્રાંત લાગ જેના છે એવા અમૂલ્ય પ્રાવારો, (ઉત્તરીયવસ્ત્રો-ઓઢ-
વાના શાલ ખેસ વિગેરે વસ્ત્રો) તેવાજ કેટલેમાં બાધવાનાં વસ્ત્રો, કાચન-
મય કડાં આદિક આભૂષણો, ચંદન, અક્ષત, પુષ્પહારો અને આરતી અતે
જેમાં છે એવા અન્ય ઉપચારોવડે પરા ભક્તિથી ભગવાનની પૂજા કરી
॥૧૮-૨૦॥ તે શ્રીનગરના જનો એરીતે પૂજા કરીને તે ભગવાનની આગળ
પતાસાં સાકર ફળ આદિક ભેટો પ્રીતિથી મુકીને, તેમને પ્રણામ કરી
તેમની આજ્ઞાથીજ લાંથી ગયા ॥૨૧॥ તેપછી ભગવાન નારાયણમુનિ
રક્ત વસ્ત્રોને ધારીને નિબત્તરૂતળે રહેલી વેદીને પામીને પોતાના સકળ-
મંગળકારી ભદ્રાસનમાં સભાને આનંદ આપતા થકા વિરાજમાન થયા
॥૨૨॥ સર્વે મુનિઓ તથા સર્વે ભક્તજનો પૂર્વની પેઠેજ પોતપોતાની
મર્્યાદાને નહિ ઉલ્લંઘન કરીને, વિભાગને અનુસારે સઘથી સભામાં
આવીને બેઠા ॥૨૩॥ સોમવર્મા વિગેરે પાર્ષદોપણ પૂર્વની પેઠે છત્ર
ધારવું, આમર ઢોળવો વિગેરે ભગવત્સેવામાં તત્પર થઈ ગયા. તે સમયે

જગુસ્તદા ॥૨૪॥ સ્થિત દીનાનાયમદ્દ વિપ્રં તત્રાવલોક્ય સ ।
 તસ્યે પ્રસન્નો વાસાસિ સ્વકીયાનિ દદૌ તદા ॥૨૫॥ સ્વાહ્વાત્રીશ-
 રમુત્તાર્ય તથેવ કટિબન્ધનમ્ । પ્રાવારં સ્વમનર્ધ્યં ચ દદૌ શીર્ષ-
 પટ તથા ॥૨૬॥ ધારયા રૌપ્યમુદ્રાણાં પૂરયામાસ ચાઙ્ગલી ।
 તસ્ય ચાતુર્મહં ચક્રે ભગવાન્ યોગિવાન્ઞિતમ્ ॥૨૭॥ ગાન્ધેયપ્રમુ-
 ક્ષાસ્તાવન્મદ્દા. સ્વસિન્નિજપ્રમો । દટ્ટિપાતાર્થમાચેર્ધ્વાદ્વાસ્ફો
 ટનમાત્મન ॥૨૮॥ સ્વામી નારાયણો દટ્ટા તાન્મકાન્ કૂર્દનોત્સુ-
 કાન્ । રન્તુમાજ્ઞાપયામાસ તત્પ્રીત્યૈ કરસંજ્ઞયા ॥૨૯॥ દટ્ટ નિવ
 ઝકચ્છાસ્તે તદૈવોત્પ્લવનાદિભિઃ । હાસયામાસુરખિલાન્કર્મભિઃ ।

વાઘવાદનમા પ્રવીણુ એવા ભક્તો વીણુ વિગેરે વાણીને વળવા લાગ્યા
 અને ગાયનકુશળ જનો ભગવાનના દિવ્ય ગુણોના ગાનને કરવા લાગ્યા
 ॥૨૪॥ તે સમયે ભગવાને સલામા બેઠેલા, પોતાના ચરણના સમાશ્રય
 વાળા, દીનાનાથ ભટ્ટ નામના વિદ્વાન્ વિપ્રને બેઠા, તેમની ઉપર પ્રસન્ન
 થઈને તેમને પોતાના અમૂલ્ય વસ્ત્રો—નીશાર, કટિબન્ધન વસ્ત્ર, પ્રાવાર,
 શિરપટ, આ સર્વ અમૂલ્ય પોતાના અગથકી ઉતારીને તત્કાળ તે
 વિપ્રને આપ્યું ॥૨૫-૨૬॥ અને ભગવાને રૂપ્યમુદ્રા (રૂપીયા)ની
 ધારાથી તેમના બે અંગળી (પૌંપ-ખોખો) ભરી દીધા કેવળ વસ્ત્ર રૂપીયા
 આદિકથી તેમનો મનોરથ પરિપૂર્ણ થયો એમ નહિ કિંતુ યોગિઓએપણુ
 અપ્રાપ્ય એવો અનુક્રમવિશેષ કે જે નિ શ્રેયસમાજ મુખ્ય ઉપયોગી અને
 સર્વ સતાપને સહરનારો છે તેનાથી પરિપૂર્ણ થયો હતો ॥૨૭॥ તે સમયે
 ગંગારામપ્રમુખ મહો પોતાની કુશળતા પ્રદર્શાવાવડે ભગવાનની સેવા
 કરવાની કામનાથી તેના અવસરની રાહ બેઠી રહ્યા હતા, તેમણે પોતા
 ઉપર પોતાના પ્રભુ શ્રીહરિનો કંઈકાકટાક્ષ પાઠવામાટે પોતાના હાથનું
 આસ્ત્રોટન અનુક્રમે કર્યું ॥૨૮॥ તેમના આસ્ત્રોટનથી આકૃષ્ટ થઈ છે દૃષ્ટિ
 જેમની એવા ભગવાન્ સ્વામી નારાયણે મહોને રમવામાટે ઉત્સાહી બેઠા,
 તેમની પ્રસન્નતામાટે હસ્તસંજ્ઞાથી રમવાની આજ્ઞા આપી ॥૨૯॥ તેઓ
 ભગવાનની આજ્ઞા પામીને તુરંત દૃઢ કર્મ બાધીને, કુદ્ધુ વિગેરે તેમની

સહરીજ્ઞનાન્ ॥૩૦॥ ઉત્થાપને ચોમ્પયને ચાલને સ્થાપને તથા ।
આકર્ષણે શ્લેષલને પ્લવને તાડનાદિષુ ॥૩૧॥ તેપાં ચાતુર્યમાલોપય
તાન્પ્રશંસન્દસન્પ્રભુઃ । પ્રસન્નો દાપયામાસ તેભ્યો વસ્ત્રાણિ મૂ-
રિશઃ ॥૩૨॥ યુક્તિચાક્રયેષુ નિપુણસ્તથાવસરવિત્તદા । બ્રહ્માનન્દો
મહાબુદ્ધિઃ સ્વમાનોઽવદત્પ્રભુમ્ ॥૩૩॥ આદ્યા તે દાસ્તાનાસ્માભિઃ
સન્નિઃ પાલ્યા નવા પ્રમો ! । વિનામ્ર ત્યાગિનોઽન્યેપાં ફલિતા હિ
મનોરથાઃ ॥૩૪॥ હત્યુક્તસ્તેન ભગવાન્સતઃ સર્વાનુવાચ તાન્ ।

ભતિનાં વિચિત્ર વિચેષ્ટિતોવડે શ્રીહરિએ સહિત સર્વ જનોને બહુ હસાવા
લાગ્યા ॥૩૦॥ ઉત્થાપન-પગ તથા ઢીંચણને પિંડીકરણ કરીને પડેલા
પ્રતિમહને ઉઠાડવું, ઉત્તપન-હાથવડે ઉપાડીને લઈ જવું, આસન-કંઠાદિ
અંગમાં વળગી પડેલા મહને ખસેડી નાંખવું, સ્થાપન-હાથ પગ આદિકને
આલી હાલી શેષે નહિ એમ પિંડીકરણ કરવું, આકર્ષણ-સામા મહે હસ્ત-
પાદાદિવડે વીંટી લીધેલા પોતાના દેહનું તેનાથી ખેંચી કાઢવું, શૃંગ્ખલન-
સામા મહના કરચરણાદિકને બંધનવિશેષ કરવું, રસવન-પોતાને પ્રતિ-
શેષ કરનારા મહને કળાથી ફુટી પડવું, તાડન-સામા મહે કરેલા પોતાના
રક્ષણના ઉપાયોને ઠગીને તેને મર્મમાં પ્રહાર કરવો, ઇત્યાદિ અનેક-
વિધ મહાયુદ્ધમાં તેઓનું ચાતુર્ય જોઈને હસતા થકા ભગવાને તેમની
બહુ પ્રશંસા કરી અને તેમની ઉપર પ્રસન્ન થઈને તેઓને વિવિધ વસ્ત્રો
આપ્યાં ॥૩૧-૩૨॥ તે સમયે બ્રહ્માનંદમુનિ કે જે વિશાળ મતિશાળી,
અવસર વિશેષના અભિજ્ઞ, યુક્તિયુક્ત લાપણમાં હુશળ હતા, આ મુનિ
હસતા હસતા ભગવાનપ્રત્યે ખોલ્યા કે-હે ભગવન્ ! અમો આપના
ચરણનું પરિચરણજ એક પ્રિય જેમને છે અને વિશેષપણે આપની
આજ્ઞાને વશ વર્તનારા અને 'તમો આવતી કાલે મથેષ્ઠિત પૂજા કરજ્યો'
એવી આજ્ઞાને પામેલા છીએ, તો અમો સાધુઓએ તે આજ્ઞા હાલમાં
નિશ્ચે અનુવર્તવી જોઈએ, ત્યાગીઓ થકી ખીજા સર્વે ભક્તો આપના
ચરણ પૂજનથી સંપૂર્ણ મનોરથવાળા થયા છે, અમો એકલા બાકી છીએ
॥૩૩-૩૪॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે બ્રહ્માનંદમુનિએ કહેલા ભગવાન્ તેમનો

યૂયમપ્યર્ચનં મેઽય કુરથૈકૈકશો દ્રુતમ્ ॥૩૫॥ इत्युक्तास्त्याग्नि-
स्तेन घृष्टगन्धादिपाणयः । उचस्थुः पूजनं कर्तुं हरेः सर्वे नरा-
धिप ! ॥३६॥ मुकुन्दानन्दाद्या द्यदिति भगवत्पार्षदवरास्तथा
मुक्तानन्दप्रवरमुनयो हर्षनिभृता । समागत्याभ्याશं यदुत्तरद-
यात्वाद્રિસુદશ. પ્રમોશ્ચરુસ્તસ્યાર્ચનમમલસદ્વાસનહૃદઃ ॥૩૭॥ इति
श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे उत्तम-
सस्तुतभगवतो बह्विर्बैद्यपवेशननामा षोडशोऽध्यायः ॥१६॥

શ્રુત ઉવાચ—ચન્દનેનાક્ષતેઃ પુષ્પૈ પૂજનં તુલસીદલૈઃ । કુર્વન્તસ્તે

આશય જાણીને, સર્વ સાધુ શ્રદ્ધાચારી પ્રતિ જોડ્યા કે-એ તમારો મનોરથ
હોય તો તમોપજુ લલે આજ માફ પૂજન કરો, પરંતુ એક એક આવીને
જલદી કરો કે જે રીતે ભગવાનના ઉત્સવનો કાળાતિક્રમ ન થાય ॥૩૫॥
હે નરાધિપ ! આ પ્રકારે ભગવાને કહેલા તે સર્વે ત્યાગીઓ પ્રહર્ષ પામીને
ઘસેયુ ચંદન આદિક પૂજેપકરણને હાથમા લઈને શ્રીહરિનુ પૂજન કરવા
ઉઠ્યા ॥૩૬॥ ભગવાનના પાર્ષદો (પરિચર્યાપરાયણો)મા પ્રધાન મુકુદાનદ
પ્રમુખવર્ણિઓ તથા ભગવાનના ચરણારવિંદમા ભમ્બિરસથી બીના હૃદય
વાળા મુક્તાનદપ્રમુખ પરમહસો, આ સર્વેએ અમળ-કામાદિ દોષોએ
વર્જીત, માટેજ સદાસનાવાસિત હૃદયવાળા (ભગવાનના પૂજનનોજ એક
સકડપ તેરૂપ શુભ વાસનાએ યુક્ત મનવાળા) થઈને, મહા હર્ષથી ભગવા
નની પાસે આવીને, અકારણ અપાર કૃગારસથી ભીંજાએવી દૃષ્ટિ જેમની
છે એવા પ્રભુ શ્રીહરિની પૂજ કરવાનો આરંભ કર્યો ॥૩૭॥ ઇતિ
શ્રીસત્સંગિજીવને તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે ઉત્તમમંસ્તુત-
ભગવતો બહિર્બૈદ્યપવેશનનામા ષોડશોઽધ્યાયઃ ॥૧૬॥

અધ્યાય ૧૭ મો.

મુનિનરુપિ કહેછે—હે રાજા ! તે શ્રદ્ધાચારી સાધુઓ ઘસેયુ ચંદન,

૧ આ અધ્યાયમાં સર્વે મુનિજનોએ ભાવાનની પૂજા પૂજા કરેલી પૂજ તથા
નાનાપ્રમારના ભાવપૂર્વક કરેલી સ્તુતિ વર્ણન કરી છે

હરેર્મત્તયા તુષ્ટુચ્ચક્તં પૃથક્ પૃથક્ ॥૧॥ મુકુન્દાનન્દ ડવાચ—મત્સ્યં
કૂર્મં વરાહં કપિલમથ હર્ષિં વાસુદેવં ચ વૈન્યં દત્તાત્રેયં ચ હંસં
નરહરિમૃપમં વામનં પર્શુરામમ્ । યશં રામં કુમારં હ્યશિરસ્સમથો
નારદં રાજરાજં વ્યાસં કૃષ્ણં ચ બુદ્ધં ધૃતપુરુષપુષં નૌમિ નારાયણં
ત્વામ્ ॥૨॥ મુક્તાનન્દ ડવાચ—કૌતુમ્બોઽપરરાજિવિરાજિતભાલલ-
સત્તિલકે કલિતારે । ચારુસરોજદલાયતતચ્ચલલોચનલોચનમો-
ચિતનારે । શોણપટેન કટિં ચ નિવદ્ધ્ય તદર્પિતપાણિયુગેઽન્નદધા-
રે । સ્નેરમુલ્હેઽસ્તુ મનોઽન્ન વિમ્બો ! ત્વાયિ ભૂરિસુગન્ધિમનોદ્દરહારે

અક્ષત, પુષ્પો અને તુળસીપત્રથી લગવાનની લક્ષિતથી પૂજા કરતા થકા
તેમની પૃથક્ પૃથક્ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૧॥ તેમાં પ્રથમ મુકુન્દાનંદ
વર્ણી સ્તુતિ કરે છે—હે પ્રભો ! સર્વ અવતારોના અવતારી તમો નારા-
યણને હું નમસ્કાર કરું છું. તમોએ પૂર્વે મત્સ્ય-કૂર્મ-વરાહ-નરસિંહ-
હયગ્રીવ-વામન-પરશુરામ-રામ અને કૃષ્ણાદિ રૂપે તેને સમયે અવતરીને
વેદનો ઉદ્ધાર, પૃથ્વીનો ઉદ્ધાર આદિકરૂપ ધર્મરક્ષણ કર્યું છે અને કપિલ-
હરિ-વાસુદેવ-વૈન્ય-(પૃથુ) દત્તાત્રેય-હસ-ઋષભ-યશ-કુમાર-નારદ-
રાજરાજ-નરનારાયણ-ધન્વતરી અને વ્યાસાદિ રૂપે તેને અવસરમાં અવ-
તરીને, તેને ભક્તોના અભિલષિતને પરિપૂર્ણ કરવાપૂર્વક ધર્માદિ ચાર
પુરૂષાર્થનો પંથા પ્રતિષ્ઠાપન કર્યો છે. અને શુદ્ધરૂપે પ્રકટીને અમુરોને મોહ
પમાલ્યો હતો. તે તમો હમણાં ભૂમિમાં સ્વસ્વરૂપને પ્રત્યક્ષ પ્રકટ કરી રહેલા
નારાયણને હું કાય વાણી મનથી પ્રણામ કરું છું ॥૨॥ હવે મુક્તાનંદમુનિ
સ્તુતિ કરે છે—હે વિભો ! (સર્વાન્તર્યામિન !) તમો અધર્મસર્ગરૂપ કલિ
થકો આશ્રિતોનો ઉદ્ધાર કરવાનો શુભ સકલ્પ કરીને, સાક્ષાતજ પોતાના
અનવધિક આનંદમય દિવ્ય રૂપથી પૃથ્વી ઉપર પ્રકટ થયા છો, તે તમારું જ
આ દિવ્ય રૂપ મદહાસવડે મધુર સુખારવિદે યુક્ત, કમળદળ જેવાં વિશાળ
અચળ લોચને કરીને સુદર, રક્ત ઉત્તમ કટિઅંધન વસ્ત્રથી આધેલા કટિતટ
ઉપર કરકમળ યુગળને ધારીને ઉભું રહેલું, હસ્તયુગળમાં શોભાયમાન
આભુષધને ધારી રહેલું, વિવિધ પુષ્પોના તોરાઓની પક્ષિથી વિરાજીત

॥૩॥ ગોપાલનન્દ ઉવાચ—જય શ્રીમદ્દાસચયરુચિરુદ્દામવિલય !
પ્રભો ! કારુણ્યાબ્ધે ! જનસુખવિધાનાત્તનૂતનો ! । જય સ્વામિન્ના-
રાયણ ! નિજજનાનન્દદ ! સદા દગત્રે રૂપં તેઽપ્રતિમ ! યદિદં હ્યેવ
વસતામ્ ॥૪॥ વ્રહ્માનન્દ ઉવાચ—ત્વદીયં મનોહારિ રૂપં મદીયં મનો

લાલમાં શોભાયમાન ઉર્ધ્વપુંડ્ર તિલકને ધારી રહેલું અને સુગન્ધિ સુમ-
નોહર ખડુ હારોને ધારી રહેલું છે, તે મારા મનમાં સદાય સ્કુરો ॥૩॥
હવે ગોપાલાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે સ્વામિન ! નારાયણ ! તમો
જય પામો, સ્વામિનો જય ધિછવો એતો દાસજનને સમુચિત છે, તો
હું પોતાનું અસાધારણ દાસપણું અનુસ્મરણ કરીને અને આપ નારાય-
ણનું નિરૂપાધિક સ્વામીપણુ અનુસ્મરણ કરીને નિત્યપ્રાપ્ત જય જેમનો
છે એવા પણ આપનો જય ધરછવો એ આત્મસ્વરૂપને અનુરૂપ છે એમ
સમજીને હું કહું. વળી તમો કેવળ સ્વામી છો એટલુંજ નહિ પણ કૃણા-
નિધિ સ્વામી છો. સ્વામિનું જે કારૂણ્ય છે તે દાસજનને અત્યંત અનુકૂળ
છે, કેમકે આ કૃણાનિધિ સ્વામી ક્ષણપણુ દાસજનનું દુઃખ સહન કરી
શકેજ નહિ. કૃણા નિરવધિપણે વહેતાં સર્વને સુગમ થાય છે, જેથી
તમો નિરવધિ શ્રીએ સંપન્ન, એક સાથેજ ઉદય પામેલા સહસ્ર સૂર્યની
પ્રભાને પરાભવ કરનારા દિવ્ય તેજે સંપન્ન, અક્ષરધામ નામના દિવ્ય
સ્થાનમાં નિત્ય નિવાસ કરી રહ્યા છો તથાપિ જન-જનમધારી સર્વ ક્ષેત્રને
(જનનમરણનો ત્રાસ ટાળવાપૂર્વક) સુખી કરવામાટે આ માનુષ
લોકમાં નરનાથને હાલમાં ધારી રહ્યા છો, આ બધું આપની નિરવધિ
કૃપાનુંજ કાર્ય છે, તો તમો નિરવધિ કૃણાનિધિ સ્વામી અમારા નયન-
ગોચર થતાં તમારા જયની આશંસા જે દાસવૃત્તિને સમુચિત છે તેને
વારંવાર હું કહું. એરીને પોતાના દિવ્ય રૂપનો સાક્ષાત્કાર કરાવીને નિજ-
જનોને નિરતિશય આનંદ આપતા આપનું જે આ નિરૂપમ રૂપ છે તે
મારી દૃષ્ટિ આગળ નિરંતર નિવાસ કરીને રહો ॥૪॥ હવે વ્રહ્માનંદમુનિ
સ્તુતિ કરેછે—હે ભગવન ! આ માફ મન કે જે-વિવિધ દુઃખમય શબ્દાદિ
લાવોમાં ચોમેર રખડી રખડીને અંતે નિવેદ પામીને, આનંદમય આપના

મા જહાતુ ક્ષણં હોતદેવ । અનાદિત્ય લોકં લસન્હેપરાલે ! વૃતસ્ત્વં

દિવ્ય રૂપના અનુભવથી વિજ્ઞાત રસાસ્વાદ (જેણે રસાસ્વાદ જાણ્યો છે) છે, તે માફ મન તમારા આ નિરવધિક આનંદમય મુનિજનમનોહર (લગવાનનું દિવ્ય રૂપ પ્રલગાતમામાં બેડી રાખેલા પણ મુનિઓના મનને તે થકી ખેંચીને પોતાવિષે વિલીન-અભાસકત કરેછે) એવા દિવ્ય રૂપને ક્ષણપણ નજ લાગ કરો. અર્થાત્ માફ મન આપના દિવ્ય રૂપને અખંડ સ્મરણ કરો. મન ચંચળ પ્રકૃતિવાળું હોવાથી આવી પ્રાર્થના કરેછું. (ભાવાર્થ—હે લગવન્ ! અહુ જનો આત્મા અનાત્માનો વિભેદ જાણીને યમ નિયમાદિકમાં નિષ્ઠાવાળા થઇ, અનાત્મા-દેહાદિક થકી મનનો પ્રત્યાહાર કરી તેને આત્મામાં લહે બેડેછે અથાપિ તે મન પ્રમાથિ (વ્યાકુળ થવાના સ્વભાવવાળું) બળવત્ દૃઢ હોવાથી ધારણાને વ્યાકુળ કરીને પૂર્વે અનુભવેલા શબ્દાદિ વિષયોમાંજ જઘને પતંગીયાની પેઠે પડે છે, આપનુ દિવ્ય રૂપતો જોનારા જનોના મન નેત્રને સર્વ વિષયો થકી પાછાં વાળીને પોતાના વશમાં યદ્યપિ લઇજ લેછે તથાપિ તે આ મનના પ્રકૃતિથી ચંચળપણાના અને પ્રમાથિપણાના (વ્યાકુળ થવાપણ) સ્વભાવનો વિચાર કરીને હું પ્રાર્થના કરેછુ કે—માફ મન આપના દિવ્ય રૂપને ન લાગ કરો) અથવા—મન એ કર્મપદ લેવું અને રૂપ એ કર્તૃપદ લેવું. અર્થ એવો કે—હે લગવન્ ! આ મન મને ઉપકરણપણે આપે લહે નિર્માણ કરી આપ્યું છે, પણ તે ‘આ સ્વાદુ છે આ સ્વાદુ છે’ એમ વિષમય વિષયોમાંજ દોડી દોડીને મને તો અનર્થમાજ પાડે છે, અનાદિ કાળથી એરીતે મને પરાભવ કરીને, મારીજ ચૈતન્યશક્તિવડે ઉપજીવીને પોતે ચોમેર રમેછે, તો એરીતે વાસનામય આ મનને આપના નિરવધિક આનંદમય દિવ્ય રૂપમા બેડી દેવા હું અસમર્થ છું, માટે આપનીજ પ્રાર્થના કરેછુ કે—તમાફ રૂપ (કર્તૃપદ) આ મારા મનને (કર્મપદ) ક્ષણપણ નજ લાગ કરો. શંકા-વાસનાવેગથી વિષયોમા અહીં તહી દોડ્યા કરતા તારા મનને માફ રૂપ પોતાને વશ કરવા કેમ સમર્થ થાય ? તો એમ નથી, કેમકે તમાફ રૂપતો મનોહારિ-આત્મનિષ્ઠ એવાપણ મુનિઓના મનને

મયા મસ્તકેનાસિ યાદમ્ ॥૫॥ ધ્યાનન્દાનન્દ ઉવાચ—નિચિલમક્ત-
જનૈરમિતોઽર્ચિતં વિવિધનૂતનવસ્ત્રમનોદ્ધરમ્ । રુચિરરત્નવિભૂષણ-

હરણ કરવામાં મહાસમર્થ છે, તો આ દિવ્ય મનોહારિ રૂપ મારા
વિપયચપળ એવા પણ મનને સ્વવશ કરવા કેમ સમર્થ ન થાય ? થાયજ.
શંકા-તું પ્રાર્થના કરેછું એ સત્ય છે, પણ શું પ્રાર્થનામાત્રથી આ અર્થ
સિદ્ધ થાય ? નજ થાય. તેમાં વળી આ અર્થ તો યોગાભ્યાસમાં નિષ્ઠા-
વાળાઓને પણ હુલ્લભ છે. સમાધાન-તમો કહોછો એ સત્ય છે, તથાપિ
લોક-આ લોકને તથા બ્રહ્માના ભુવનપર્યંતના પરલોકને તથા તે અપ્રાકૃત
લોકને પણ અનાદર કરીને-એટલે સર્વ કૃળ અને સર્વ સાધનને અનાદર
કરીને હું તો તમોનેજ એક વચોંછું, તો એરીતે શરણાગતને પ્રાર્થના-
માત્રથી બીજા સાધનનું અનુધાન કરવાનું રહેતું નથી, 'હે પાદમાં રહેલા
શોભાયમાન તોરાઓની પંક્તિથી અલકૃત !' આ સંબોધન પદથી નરના-
થ્યને ધારી રહેલું આજ રૂપ પરમ પ્રિય છે એમ જણાવ્યું છે. શરણાગતિ-
નિષ્ઠાની સ્થિરતા જણાવા કહેછે કે-મસ્તકથી ગાઢપણે હુંતો તમોનેજ
વરેલો છું. ભલે માંડ મસ્તક શતધા વિશીર્ણ થઈ જાય પરંતુ હું બીજાને
નહિજ વરે, હું બીજાને નહિજ વરે ॥૫॥ હવે આનંદાનંદમુનિ સ્તુતિ
કરેછે—હે ભગવન ! હૃદયકમળને યોગકળાથી સ્પૃશ્ઠ ઉઘાડીને, તેમાં
સ્ફુરણાયમાન થતા કોઈ પણ પ્રત્યગ્બ્યોતિ (આત્મતેજ) ને કેટલાએક
ઉપાસેછે, કેટલાક દહરાકાશને ઉપાસેછે, કેટલાક હિરણ્યરમણ હિરણ્યકેશ
મુંડરીકાક્ષ (કમળનયન) ને ઉપાસે છે, બીજા કેટલાક અક્ષરમંડળના
મધ્યમાં રહેલાને ઉપાસેછે. એરીતે વિદ્યામાં નિષ્ઠાવાળા તેઓ તેઓ તેમ
તેમ તમોને ભલે ઉપાસેછે પરંતુ હું તો તે તમો નરનાથધારીને પ્રેમ-
રસથી ભીંજી ગએલા હૃદયમાં સદાય ધારણ કરેછું (ચિંતવુંછું) માંડે
યોગકળાની કૃશળતા નથી કે જેણે કરીને વિદ્યાનિષ્ઠોની પેઠે મારી ગતિ
ગહન વેદાંતૈકગોચર તે સ્વરૂપમાં થાય કિંતુ વેદાંતગોચર અને નયન-
ગોચર આજ દિવ્ય સ્વરૂપમાં પ્રેમરસથી પરિપૂર્ણ મનવાળા મારા જેવા-
ઓની ગતિ થાય નિલમુક્તોએ સેવનીય, પિતાંજરધારી, કૌસ્તુભાદિ દિવ્ય

શનિનીરજોર્ધ્વરેયો નયનયુગં મમ પદપદ્મમેતુ ॥૭॥ મહાનુભાવાનન્દ
 ઉવાચ—કેવલં તે કથામેવ યઃ શ્રોત્રગાં માનવઃ કોઽપિ કુર્યાન્ન

આ કમળ બીજને સજાતીય નથી કે જેથી બીજાના કિરણોવડે ઉપજ-
 વન પામી પ્રકુક્ષિત થઈ હૃદયાન્ધકારને હરવામાં અસમર્થ થાય ? કિંતુ
 આ કમળતો વિલક્ષણ છે, કેમકે જ્ઞાનાન્દક સ્વરૂપ જેમનું છે એવા
 આપ પરમાત્માનો એક અવયવવિશેષ છે, માટેજ નિજજનોના હૃદય-
 તિમિરને હરવાના સ્વભાવવાળુંજ છે. યદ્યપિ કમળદૃષ્ટાંતથી સુકુમારતા
 અને સુરસતાની સિદ્ધિ થાય છે અથાપિ સુરસતાની અપેક્ષાએ સુકુમાર-
 તામાં પોતાનો ભાવવિશેષ જણાવામાટે 'કિસલયમૃદુલે' એમ પૃથક્પણે
 વિશેષણુ આપે છે, કિસલય થકી પણ આ આપના ચરણ અતિ કોમળ
 છે (કિસલય એટલે પલ્લવ, જેને નવાંકુર કહેછે) આવા કોમળ ચરણ
 કમળથી પાપાણુપ્રાય અને કાંટાપ્રાય આ ભૂમિતળમાં અમારૂં ઉજ્જવન
 કરવા આપ વિચરો છો, માટે આપની કૃપા અહો અહો છે. મારા જેવા
 પામરોનું હૃદય રાગ દ્રેષાદિરૂપ વિષમય કાંટાથી ભરપુર છે તથાપિ તમો
 તેમાં પલ્લવથકી પણ કોમળ એવા આ ચરણકમળને કૃપાથી મુકીને
 અને તેનું તિમિર ટાળીને અમારા નેત્ર આગળ પ્રકાશો છો. તે તમારી
 સર્વેશ્વરતા અને કૃપાવત્સળતાનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરતો હું તે મારી
 નેત્રવૃત્તિ આપના ચરણકમળમાં નિરંતર રહો ॥૭॥ હવે મહાનુભાવા-
 નંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે હરે ! 'ભાગ્મા વારે દ્રષ્ટવ્યઃ શ્રોતવ્યો મન્તવ્યો
 નિદિધ્યાસિતમ્' આ શ્રુતિમાં કહેલો માર્ગ તો અતિ મહન છે, તે
 આ માર્ગથી ભવસાગરને કોઈકજ (વિરલો) તરી નીકળે છે. આત્મા
 કયો ? કે જેને શ્રુતિમાં વેદિતવ્યપણે કહ્યો છે. તે આત્માનો અવબોધ
 આપવા શ્રુતિ તરતજ પ્રવર્તે છે—'ન વા ધરે પથુઃ કામાય પતિઃ પ્રિયો
 નવતિ' ઇત્યાદિ વિસ્તારથી. તેટલામાત્રથી પણ તે આત્માનો સુસ્પષ્ટ અવ-
 બોધ થતો નથી, અન્ય પ્રકરણમાં આત્માનું નિરૂપણ કરવા પ્રવર્તેલી શ્રુતિ
 અનમય મનોમય આદિકને ઉલ્લંઘન કરીને આનંદમયમાં ઉપસંહારને
 પામે છે. અંતર્યામિબ્રાહ્મણ તો અંતર્યામિપણને વિસ્તારથી નિરૂપણ

સોઽપિ ઞમેત્ । સંસ્તૌ તર્હિ સાક્ષાન્નવન્તં દશા પદ્યતઃ સા
કુતસ્તં ભજે ત્વાં સદા ॥૮॥ શુકાનન્દ ઉવાચ—નિત્યં ચોઽક્ષરધામ્નિ

કરતા સ્પષ્ટપણે સર્વેશ્વરની આત્મતાને (જે સર્વેશ્વર છે એજ પરમાત્મા છે) જણાવે છે. તો એરીતે આત્મસ્વરૂપને શ્રવણ મનનવડે સમજીને તેના નિદિધ્યાસનમાં પ્રયત્ન કરે. આ અધુ સર્વસુગમ કેમ હોઈ શકે ? નજ હોય. તેમજ આ વિદ્યામાં સર્વ કોઈ પુરૂષ સમર્થ પણ નજ હોઈ શકે, કેમકે આ વિદ્યા નિયમિત અધિકારવાળી (ત્રણ વર્ણુનેજ અધિકાર છે સર્વ કોઈને નથી) છે. તો આવી દુર્બંધતાની પર્યાલોચના કરીને આપ પરમ કૃપા વાત્સલ્ય અને સૌશીલ્ય ગુણની પ્રેરણાથી આ. વિષમ કલિકાળમાં પણ આ પૃથ્વીતળમાં પોતાનાજ દિવ્ય રૂપથી પ્રત્યક્ષ પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છો. તે તમારી પ્રાદુર્ભાવ કથા કે જે કૃપા વાત્સલ્ય સૌશીલ્ય આદિક કલ્યાણમય ગુણવિશેષે ગર્ભિત છે તેને, તેવા દિવ્ય ગુણોમાં રસિક જે કોઈ જ્ઞાતિથી કે વિદ્યાથી નીચ જનપણ સાંભળે છે તે તેટલામાત્રથીજ સંસ્તૃતિરૂપ ચક્રબ્રમણ થકી નિકળી જાય છે. તો તે તમો સર્વ લોકોના સંમુદ્ધાર માટે પ્રાદુર્ભાવ પામેલા પરમપુરૂષને પ્રત્યક્ષ નિરીક્ષણ કરતા અને ભવબ્રમનો અસંગજ ક્યાં છે ? માટે હું હાલમાં નિત્યતૃપ્ત થયો છું. તે તમો પરાવર પરમાત્માનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થતાં મારા સર્વ કર્મો પ્રક્ષીણ થઈ ગયાં છે અને હૃદયઅનિય વિશીર્ણુ થઈ ગયો છે, માટે હું હવે નિર્ભય થઈ ગયો છું તો હવે સુક્તિદશામાજ જેમ એમ કેવળ આનંદથી સદાય તમોને ભળું છું ॥૮॥ હવે શુકાનંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે પ્રભો ! સર્વ જૂતોના મહેશ્વર સર્વજ્ઞ સત્યસકલ એવા જે તમો પરમ કૃષ્ણાથી સર્વ કોઈએ સમાશ્રય કરવા મનુષ્ય સંભતીય તનુને આશ્રય કરી રહ્યા છો. તે તમારો આવો જે મનુષ્યભાવ તેના સમાશ્રયરૂપ પરભાવને નહિ જાણીને પોતે કરેલાં પાપકર્મોએ કરીને મૂઢ એવા જનો મનુષ્યપણાના સ્વીકારમાત્રથી તમોને યીજા જેવાજ જાણીને તિરસ્કાર કરેછે. રાક્ષસ-સખન્ધી (તામસી) તથા આસુરસંખન્ધી (તામસી-ક્રોધ લોભાદિમયી) મોહિની (ભગવાનના પરપણામાં મોહ પમાડનારી) પ્રકૃતિ (સ્વભાવ) ને

દિવ્યમહતિ સ્વે પ્રાકૃતાગ્યાત્પરે ગાઢાત્સન્તમસાત્પ્રમોડક્ષરપરઃ
શ્રીવાસુદેવઃ સ્વયમ્ । મુક્તૈર્દિવ્યવપુર્ભિરાશ્રિતપદોડસહ્યૈશ્ચ તેજો-

આશરેલા તેઓ નિષ્કળ વાંછિતવાળા, નિષ્કળ આરભવાળા, (ઉપક્રમને
આરભીને નિષ્કળ પ્રવૃત્તિવાળા) વિપરીતજ્ઞાન હોવાથી નિષ્કળ જ્ઞાન
વાળા અને સર્વત્ર યથાર્થ જ્ઞાને રહિત છે યથાર્થ જ્ઞાનનો અભાવ છે માટે
તેમનું જ્ઞાન નિષ્કળ છે, માટેજ તેમની આશા અને આરંભ નિષ્કળ છે
એવો ક્રમ સમજવો અર્થાત્ તમને સર્વેશ્વરને ઇતર નર જેવા સમજીને
તમારે વિષે જે કાંઈ કરવા ઇચ્છે છે અને જેને ઉદ્દેશીને આરભોને કરેછે
તે તમામ નિષ્કળ થાય છે જે કોઈ પોતે કરેલા પુણ્યસચ્ચયથી તમારા
શરણને પામીને સમસ્ત પાપબંધે રહિત થઈ દેવી (સાત્વિકી) પ્રકૃતિને
આશરેલા મહાત્માઓ છે તેતો મન વાણીને અગોચર નામ કર્મ સ્વરૂપ
જેમનું છે એવા પણ તમને પરમ કરુણાથી સાધુજનોના સરક્ષણમાટે મનુષ્ય
બાવથી અવતરેલા બ્રહ્માને અનન્યમનથી તમને ભજે છે તે તમારી આ
નરતનું હસ્તપાદાદિ અવયવ રચનાની સમાનરૂપતામાનથી શુભમયી
નથી કિંતુ દિવ્ય છે, 'ન તસ્ય પ્રાકૃતા મૂર્તિ' એવી સ્મૃતિ છે 'આદિત્ય
વર્ણં તમસ પરસ્તાત્' એવી શ્રુતિ છે 'અજોડપિ સજ્જન્યયાત્મા મૂર્તનામી
શરોડપિ સત્' । પ્રકૃતિં સ્વામિષ્ઠાય સમ્મદામ્યાત્મમાયવા' એવું ગીતાવચન
છે સસારસાગરમા હુબતા મનુષ્યોના ઉત્તારણ માટે કૃપાના ઉછળતા તર
ગોવાળી સ્વેચ્છાથીજ આ-મનુષ્યયોકમા દિવ્ય નરતનું પ્રકટ કરીને પ્રાદુ
ર્ભાવ પામ્યા છો પ્રાદુર્ભાવ પામીને આત્મારામ હોવાથી 'મુનિ' એવી આખ્યા
(નામ)થી પ્રખ્યાત અને પોતાને અસાધારણ એવી યોગરૂઢ 'નારાયણ' એવી
આખ્યાથી વિખ્યાત થયા છો દિવ્યરૂપ તેજોમય અપરિમિત મુક્રોએ સેવેલા
જે પોતાનાજ દિવ્ય રૂપથી, અલૌકિક અતિસુંદર તેજ જેમાં છે અને પ્રકૃતિનો
ગાઢ અધકારથઈ પરપણે પ્રકાશતા એવા પોતાના અક્ષરધામમાં અક્ષર-
પરપણે સદૈવ વિરાજે છો, તેજ પોતાના આનંદમય દિવ્ય રૂપથી તે તમો
શ્રીવાસુદેવ સ્વય સ્વેચ્છાથી નરતનુની રચનાવિશેષને સ્વીકારીને પ્રાદુર્ભાવ
પામ્યા છો આપના પ્રાદુર્ભાવમા પ્રધાન નિમિત્ત તો આ છે-શુ ? તો

મયૈરાસ્તે સ ત્વમિદાસિ દિવ્યનૃતનુર્નારાયણાસ્યો મુનિઃ ॥૯॥
સ્વજ્ઞાનપ્રથનં ચ ભક્તનયનાનન્દં ચ ધર્માવનં કર્તું હ્યાત્તનરાકૃતૌ
કરુણયા સ્વીયાન્તરારિક્ષિતિ । પ્રાદુર્ભાવિતદિવ્યવૈભવ દ્વહ ત્વય્યેવ
તસ્મિન્મનો લીનં મેઽસ્તુ સદા સિતામ્બરધરે શ્વેતપ્રસૂનસ્રજિ ॥૧૦॥
સ્વયંપ્રકાશાનન્દ ઉવાચ—જાગ્રત્સ્વપ્નસુષુપ્તિસાક્ષિણિ પરે માયાદિ-

કળિબળને લીધે પરાભવ પામેલા વિધિનિષેધરૂપ ધર્મની રક્ષા કરવી તથા
પ્રક્ષય પામેલા, વેદાતૈકવેદ સ્વસ્વરૂપના જ્ઞાનનો પ્રકાશ કરવો અને ભક્ત-
જનોના નેત્રોને આહ્વાદ આપવો. આ કારણોને લીધે કંઈપણથી પ્રાદુર્ભાવને
પામીને આજ ભૂમિતળમા અક્ષરનિવાસિત્વ આદિકરૂપ અસાધારણ ઐ-
શ્વર્ય તેતે ભક્તોને તેતે સમયે સમાધિમાં તમોએ પ્રદર્શાવ્યું છે. વળી પો
તાના ચરણકમળના સમાશ્રિત જનોના ચિત્તમાં સ્વયં પ્રીતિથી પ્રવેશ
કરીને રાગદ્વેષાદિ અતરના અરિઓને નાશ કરો છો. આવા શ્વેત પુષ્પોના
(મોગરા બુધ્ધિ આદિક) હારોથી સમલકૃત, શ્વેત વસ્ત્રધારી આપને વિષે
મારૂં મન સર્વ કાળમાં લીન-સ્નેહનિમગ્ન રહ્યો ॥૯-૧૦॥ હવે સ્વયંપ્રકા-
શાનંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે ભગવન્ ! આપ ભગત્ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ
આ અવસ્થાઓના સાક્ષી છો-જીવ તો કર્મેવશ હોઈને કર્માનુસારે ભગત્
આદિક અવસ્થાઓને અનુભવે છે, તમો તો તે જીવોની સાથેજ હૃદય
કમળમાં રહેલા છતાં પણ કર્મકળથી નહિ લેપ પામીને તેઓની તેતે અવ-
સ્થાઓના સાક્ષી થાઓ છો, માટેજ તે જીવો થકી તમો પર છો તેમા
'દ્વા સુપર્ણાં સયુજા સલાયા સમાનં વૃક્ષં પરિપલ્લજાતે । તયોરન્ય. વિપ્પલં
સ્વાદ્વત્યનશ્વન્ત્યોઽમિચાક્રશીતિ' એવી શ્રુતિ છે. તો તે જીવો ભોક્તાઓ
થાય છે અને તમે તો તેનાથી પર સાક્ષી થાઓ છો શંકા-તે જીવોની સાથે
માયાના પરિણામરૂપ દેહમાં નિવાસ કરી રહેલાનેપણ સાક્ષિતામાત્ર કેમ
કહેવાય ? તો એમ નથી, કેમકે તમો અનીશ (અસમર્થ) નથી. તે જીવો તો
અનીશ છે તેમાં 'સમાને વૃક્ષે પુરુષો નિમગ્નોઽનીશયા શોચતિ મુદ્ધમાન. ।
ગુપ્તં યદા યદ્યત્યન્યમીશમ્' 'અસાન્માયી સ્જતે વિશ્વમેતત્સાક્ષિણ્યો
માયયા સમિચ્છદઃ' એવી તો શ્રુતિ છે. વળી જે માયા આદિક છે તે તમા

શક્તીશ્વરે વૈરાજસ્ય હિરણ્યગર્ભપુરુષસ્થાપીશ્વરસ્યેશ્વરે । આત્મીયા
ક્ષરધામનિત્યવિલસત્ત્રીઢે મનુષ્યાઠ્ઠતૌ તસિન્દ્રીપુરુષોત્તમે ભગ
વતિ ત્વય્યસ્તુ મે માનસમ્ ॥૧૧॥ આત્માનન્દ ઉવાચ—રૂપયા પર
યૈવ સદ્યો ભુવિ મૂઢોઽપિ જનો બુધૈર્ન જૈય । મવતીત્થલિલાગમૈ

રીજ શક્તિલેશ છે જે માયા જે પુરૂષ અને જે કાળ છે, તે આ સર્વ
જગત્સર્ગના ઉપકરણભૂત હોઈને તમારોજ એક પ્રકાર (અપૃથક્સિદ્ધ
વિશેષણ) થવાના સ્વભાવવાળું હોવાથી તમારું શક્તિભૂત છે, તો એના
આપજ ઈશ્વર છો તેથી તમો તેના સાક્ષી અને નિયતા થાઓ છો શકા-
સ્ટિર્મા કારણપણુ હિરણ્યગર્ભ (બ્રહ્મા) નું 'હિરણ્યગર્ભ સમવર્તતાગ્રે' આ
શ્રુતિ કહેછે, તો એજ ઈશ્વર હોવાને યોગ્ય છે? તો એમ નથી, કેમકે
'બ્રહ્મા તો તમોએ કરવા માટેલી સૃષ્ટિ આદિકના દ્વારમાન છે એટલે
એમનું ઈશ્વરપણુ તો અપેક્ષાબુદ્ધિથી (ઈન્દ્રાદિકની અપેક્ષાએ) છે પણ
નિરૂપાધિક નથી નિરાટ સૂત્રાત્મા અને અન્યાકૃત આ ત્રણ દેહના અભિ
માની, વૈરાજ હિરણ્યગર્ભ અને ઈશ્વર સરોને લગ્નનારા એવા તે ઈશ્વર
બ્રહ્માનાપણુ તમો ઈશ્વર (ઈશ્વરેશ્વર) છો તેમાં 'સમીચરીણા પરમ મહેશ્વ
રમ્' એવી શ્રુતિ છે તમો ચોતાને અસાધારણ અક્ષરધામમા નિત્ય નિવાસ
કરી રહ્યા છો, તથાપિ તેના તેજ ચોતાના અસાધારણ દિવ્ય રૂપથી માનુષ્ય
નાથને અનુકરણ કરીને અમારા ઉજળવન અર્થે કૃપાથી પૃથ્વીતળમાં
પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છો આવા આપ લગવાનું પુરૂષોત્તમને વિષે મારું મન
નિરતર નિમગ્ન રહ્યો ॥૧૧॥ આત્માનન્દમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે લગવન!
સમગ્ર આગમો (શાસ્ત્રો) ના તમોજ હેતુ છો, 'યસ્ય નિષ્સિત્ત વેદા'
એવી ક્ષુતિ છે સ્મૃતિઓપણુ વેદ મૂળ જેમાં છે એવી છે, માટે તમોજ
અભિલ આગમોના હેતુ છો આવા આપની જે પરા કૃપા થાય તો
તત્ક્ષણજ મૂઢ જન પણ વિજ્ઞાનસપત્તિને પામેછે અને પડિત પુરૂષોએ
અજ્ઞેય થાયછે—એટલે પડિત પુરૂષને દુર્લભ એવા જ્ઞાનવિશેષને પામેછે
જે હેતુમાટે પરોક્ષ અપરોક્ષ લક્ષણ જેવું છે એવી અપરબ્રહ્મવિદ્યા અને
પરબ્રહ્મવિદ્યાની સપત્તિ આપ લગવાનની કૃપાથીજ એક સાધ્ય છે માટે

કહેતું મુંવિ નારાયણમીશ્વરં ભજે ત્વામ્ ॥૧૨॥ ચૈતન્યાનન્દ ઉવાચ—
નિદધે હૃદયે હૃદયેશ ! ચપુસ્ત્તવ દેશિકદેશિક ! હંસવૃતમ્ । મમ
મા મતિરન્યપદં વિપદં ભજતાં રમતામિહ નાથ ! સદા ॥૧૩॥
ભજનાનન્દ ઉવાચ—સુખયિતુમલં લોકં શોકાર્ણવે વહુધાઽર્દિતં પર-

હું વિજ્ઞાનસાધનોપાયની શોધને ત્યાગ કરીને તમો સર્વેશ્વર નારાયણને
ભજું છું ॥૧૨॥ ચૈતન્યાનંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે ભગવન ! તમો દેશિ-
કોના દેશિક (ઉપદેશ આપનાર આચાર્ય) છો, એટલે વ્યાસાદિક ને
દેશિકો છે તેનાપણુ દેશિક છો. તેમનું ને દેશિકપણું છે તેતો તમોએજ
પ્રવેશ કરાવેલી શક્તિએ કરીનેજ છે પણુ સ્વતઃ નથી. આ અર્થ ‘ચક્ષુ-
પશ્ચક્ષુઃ’ (ચક્ષુષના ચક્ષુષ એની પેઠે જાણુવો) હે હૃદયેશ ! તે તમારા
વપુ-દિવ્ય સ્વરૂપને હૃદયમાં ધારણુ-ચિત્તન કરું છું. કેમકે આ ભગવાન
હૃદયમાં રહીને અજ્ઞાનજન્ય અંધકારને નાશ કરેછે, ઇતર દેશિકોની અપે-
ક્ષાએ આ દેશિકોના દેશિક ભગવાનનો આ કથો એજ વિશેષ છે. બીજા
દેશિકો તો પ્રણિપાતાદિકથી ઉપસેવન કર્યાથકા તત્ત્વનો કેવળ ઉપદેશ
આપેછે, આ ભગવાનતો આત્મભાવ (હૃદય)માં રહીને પ્રદીપ્ત જ્ઞાનદી-
પથી અજ્ઞાન અંધકારને નાશ કરેછે. વળી ને નિત્યમુક્તોથી ચોમેર વિંટા-
એલું તમારું સ્વરૂપ છે તેજ આ હમણાં તમારા એકાંતિક ભક્ત પરમ-
હંસોથી વિંટાએલું હું હૃદયમાં ધ્યાન કરું છું—નિત્યમુક્તોથી વિંટાએલા સ્વરૂ-
પની અપેક્ષાએ પણુ પરમહંસોથી વિંટાએલું સ્વરૂપ તો મને પરમ પ્રિય
છે, કેમકે આ તો લોચનગોચર છે. વળી હે નાથ ! આ મારી મતિ
સદાય આ દિવ્ય રૂપમાંજ રમો—એટલે હમણાં ને આ રતિ (પ્રીતિ)
ઉદ્ભવી છે તે કોઈથી પણુ નહિ હણાતાં પરમાનંદસમુદ્ર તમારે વિષેજ
સદાય પ્રવર્તો, એવી પ્રાર્થના કરું છું. અર્થાત્ અનાદિ વિપરીત વાસના
પ્રબળ હોવાથી તે વાસનાને સમયપણે શમાવીને તમારેવિષે રતિને વૃદ્ધિ
પમાડો અને તમારા આ દિવ્ય સ્વરૂપ થકી બીજું પણુ ને કૈવલ્યાદિ પદ
છે તેતો વિપદાઓનું પદ (સ્થાન) છે, માટે તેનેવિષે મારી મતિ ક્યારેય

મરુપયા દધે યો વૈ નરાકૃતિમિચ્છયા । તમહમખિલબ્રહ્માણ્ડાનાં
 ભવામ્ભવકારણં સ્વહૃદિ વિદધે ત્વામાત્માનં હરે ! સકલાત્મનામ્
 ॥૧૪॥ પરમચૈતન્યાનન્દ ઉવાચ—અશેષદુઃખમજ્જનં નિજાન્તરક્કમજ્જ-
 નમ્ । વિશાલનેત્રસજ્જનં નમામિ ભક્તરજ્જનમ્ ॥૧૫॥ પરમાનન્દ
 ઉવાચ—સંસ્તૂયમાનમસિપૂજ્ય મહર્ષિમુકૈરેકાન્તધર્મનિરતૈર્ગત-
 કાલમીકૈઃ । સ્વાતન્ત્ર્યતો ધૃતનરાકૃતિનાદનં ત્વાં નારાયણં નૈર-
 સર્વં પ્રણતોઽસિ નિત્યમ્ ॥૧૬॥ કૃષ્ણાનન્દ ઉવાચ—અવ્યાકૃતાભિ-

નજ પ્રવેશ કરો ॥૧૩॥ ભગવાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે હરે ! આ
 દુઃખમય ભવસાગરમાં પડેલા અને જન્મ જરા મરણ વિગેરે વિવિધ
 કલેશથી પરાભવ પામેલા એવા જીવસમૂહને ત્રિવિધ તાપ ટાળવાપૂર્વક
 આત્મંતિક મુખ્ય પમાડવામાટે પરમ કૃપાથી સંકલ્પમાત્રે કરીને મનુષ્યા-
 કરે આપ પ્રકટ થયાછો. સમયે શ્રદ્ધાડોની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલયના
 કારણ અને સર્વ આત્માઓના આત્મભૂત એવા આપને હું મારા હૃદયમાં
 નિરતર ધારણ કરું છું ॥૧૪॥ હવે પરમચૈતન્યાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે
 ભગવન ! તમો નિજ-પોતાના ચરણનાજ એક સમાશ્રયવાળા જનોના
 અંતરમાં રહેલા જે રાગ દ્વેષાદિ દોષો તેને ખંજન (શુદ્ધ) કરોછો અને
 જ્ઞાનોપદેશથી સમસ્ત દુઃખને દૂર કરોછો અને કરુણાથી ભરપુર, કમ-
 બદ્ધ જેવા વિશાળ અને ખંજન પક્ષી જેવાં ચંચળ એવા લોચનયુગળ-
 વડે ભક્તજનોને રંજન કરોછો. આવા આપને હું પ્રણામ કરું છું ॥૧૫॥
 પરમાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે ભગવન ! પૂર્વે તમોએ નરના સખા નારા-
 યણુ ઋષિરૂપે થઈને મુક્તપ્રાપ્ત મહર્ષિઓએ પૂલ કર્યા થકા નિઃશ્રેયસમાંજ
 એક ઉપયોગી એવું વિજ્ઞાન પૃથ્વીમાં પ્રવર્તાવ્યું હતું એજ આપ ફરીથી
 હમણાં કલિયુગમાં સાધુજનોના સંરક્ષણાર્થે સત્યસકટપથે સ્વેચ્છામાન-
 થી નરનાથને પ્રકટ કરીને, કાળ માયા અને કર્મના ભયે રહિત, પારમૈ-
 કાતિક ધર્મમાં નિષ્ઠાવાળા, કર્મબીજ જેમનાં વિનાશ થયાં છે એવા મુક્તા-
 નદાદિ મહર્ષિઓએ બહુધા રૂડીરીતે પૂલ કર્યા થકા તથા સ્તુતિ કર્યા થકા

મતિરીશ્વર આદરાત્ત્વાં સદ્ધર્પણં હ્યથ વિરાઢમિમાન્યુપાસ્તે । પ્રયુ-
ન્નમચ્યુત ઉતાવ્જમ્બોઽનિરુદ્ધં સૂનાત્મમાન્યલિલનાથ ! નમામિ
તુભ્યમ્ ॥૧૭॥ ભગવદાનન્દ ઉવાચ—મનોભવશરાતુરૈર્ગુરુમિરક્ષપો-
પાકુલૈર્વિચિત્રતિલકાદિમિર્લપિતવિષ્ણુમક્તવૈઃ । અદૃષ્ટરવ-
ર્ત્મને નમદક્ષિણ્નસ્વામિને ગવેપિતમુમુક્ષવે પ્રણતપાલ ! તુભ્યં
નમઃ ॥૧૮॥ શિવાનન્દ ઉવાચ—નારાયણ ! તવ ચરણં શરણં મમ

વિરાળે છો તે તમો નારાયણને હું નિત્ય નમસ્કાર કરું છું ॥૧૬॥ કૃષ્ણાનંદ
મુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે ભગવન્ ! તમો સકર્ષણરૂપે થઇને અવ્યાકૃત શરી-
રના અભિમાની ઈશ્વરે આદરથી ઉપાસના કરાઓછો અને પ્રયુક્તરૂપે થઇને
વિરાટ શરીરના અભિમાની વિષ્ણુએ ઉપાસના કરાઓછો અને અનિરુદ્ધ
રૂપે થઇને સૂનાત્મા શરીરના અભિમાની બ્રહ્માએ ઉપાસના કરાઓછો
એરીતે સર્વેના નાથ તે તમોને હું નમસ્કાર કરું છું ॥૧૭॥ હવે ભગવદ્દા
નંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—જેઓ બાહ્ય બિર્ધવુડૂ વિગેરે વિચિત્ર વૈષ્ણવ
ચિહ્નથી ભગવદ્ભક્તપણુ ભૂમિમા પ્રખ્યાપન કરતા થકા મિથ્યા ગુરૂનામ
ધારીને મિથ્યાચારી ઇન્દ્રિયારામ કામપરવશ થઇને સર્વત્ર ભમ્યા કરે છે,
તેઓ તમારી આત્મારામ જનોએજ એક સેવવા યોગ્ય ગતિને બાણવા
માટે સમર્થ થતા નથી તમો તો આ જગત્તળમા મુમુક્ષુ મનુષ્યોને ગોતી
ગોતીને તેમને કૃતાર્થ કરવા કૃપા કરીને પ્રકટ થયા છો પ્રણત જનોનું
સરક્ષણ કરવાનુંજ એક વ્રત ધારી રહેલા, નિષ્કિચ્ચન જનોના સ્વામી એવા
આપ શ્રીહરિને વારવાર નમસ્કાર છે ॥૧૮॥ હવે શિવાનંદમુનિ સ્તુતિ
કરે છે—હે નારાયણ ! હું અગતિ હોવાથી તમારા ચરણને શરણપણે વરડું,
કેમકે આ ચરણ તો ભક્તજનોના કામપુરણ—અભિલપિત અર્થને પરિપૂર્ણ
કરનાર છે કેવળ ત્રિવર્ગ (ધર્મ અર્થ અને કામ) રૂળનેજ આપનાર નહિ
કિંતુ સંસારથી ભય પામેલા, અગતિ શરણાગત જનોનો સંસારભય ટાળવા
પણે રક્ષણ કરનાર છે આ આપનું ચરણ શરણાગતોના પ્રાચીન પાપ
સચ્ચની ગણનાથી પરાઢમુખ ભાવને (પાપ અપરિમિત છે, માટે કેમ રક્ષણ
કરી શકાય ? એવા ભાવને) ક્યારેય પામતું નથી, કેમકે ચરણ તો કર્ણના

કામપૂરણં પુંસામ્ । તારણકારણકરુણામરણં શરણાગતત્રાણમ્
॥૧૯॥ વાસુદેવાનન્દ ઉવાચ—સકલમુનિજનેશં ધર્મમોક્ષાઘ્નિમેશં
મપસુખિતસુરેશં નાથ ! મજ્જીવિતેશમ્ । અનુદિતમદલેશં પાવિ-

આભરણુભૂત છે ચરણુનો આટલો બધો મહિમા શાથી ? તો આ ચરણુ
આપ ભગવાન પુરૂષોત્તમનો છે તમો તારણના કારણુભૂત-સસાર સંત-
રણના હેતુભૂત છો, માટે ચરણુનો જે મહિમા છે તે તમારોજ મહિમા
છે. અથવા-હે તારણ ! હે કારણ ! એવું પૃથક્ સમ્બોધન પદ લેવું ॥૨૦॥
હવે વાસુદેવાનંદવર્ણી સ્તુતિ કરેછે—હે નાથ ! તમોનેજ હું બહુંધું, કારણુ
કે તમો મારા હવિતેશ છો હવિતેશ થકી બીજાને કોણુ બને ? કોઈ પણ
નહિ અને હવિતેશને કોણુ ન બને ? સર્વ કોઈ બનેજ. વળી તમો કેવળ
સર્વસાધારણુ હવિતના ધર્શ નહિ પરંતુ પ્રકૃષ્ટ હવિતના ધર્શ છો. પ્રકૃષ્ટ
હવન તો નિર્લય, આનંદમય, સુખ્ય પ્રાણના એક સંશ્લેષવિશેષરૂપ છે,
આવો સંશ્લેષવિશેષ તો આપનોજ સંશ્લેષવિશેષ છે, બીજા કોઈનો પણ
નથી, કારણુ કે આપ પરમાત્માજ સુખ્ય પ્રાણુ છો, અન્યત્ર તો પ્રાણુ-
શબ્દ ઔપચારિક છે, તેમાં 'કો હોવાન્યાત્ક' પ્રાણ્યાદેવ શાકાશ જાન-
ન્દો ન સ્વાત્ 'યદિદં કિંચ જગત્સર્વં પ્રાણ યજ્ઞતિ નિ સ્તતમ્ । મહદ્વયં
વજ્રમુચ્યતં યદેતદ્વિદુરમૃતાક્ષો ભવન્તિ' ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ છે. માટે તમોજ
સર્વોત્કૃષ્ટ હવિતેશ છો. વળી જે તમારૂં ધ્યાન કરવાથી લેશપણુ મદ
આશ્રિતોને હૃદય પામતો નથી, આવા તમોને હું બહુંધું. અથવા સમસ્ત
કલ્યાણગુણની ખાણરૂપ આપને વિષે મદ આદિક હૃદય ગુણોનો લેશ પણ
નથી એવા આપને બહુંધું વળી તમો આ અવનિર્મા આવિર્ભાવ પામીને
ધર્મ અને મોક્ષમાર્ગની પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ કરો છો, માટે તમો ધર્મ તથા
મોક્ષરૂપ સમુદના ચદ્ર-ચેદ્રવત્ વૃદ્ધિ કરનારા છો. જેઓ પોતાના આ-
ત્માનાજ એક મનન કરવાના સ્વભાવવાળા જનો છે તેમના હૃદયકમ-
ળમા નિવાસ કરીને પોતાના આત્મા થકી બહાર (વિષયોમાં) જતા
મનને રોકી રાખીને આત્મામાંજ દાખલ કરીને તેઓના ધ્યાનયોગને
પોષણુ કરોછો, માટે તમો તે સમસ્ત મુનિજનોના ધર્શ-સ્વામી છો. વળી

તાનેકદેશં નટવરસમવેશં ત્વાં ભજે મહુકેશમ્ ॥૨૦॥ આત્માનન્દ-
મનિષ્વાચ—અધર્મહેતુમેદનં પ્રકાશિતાત્મવેદનં સુરૈઃ કૃતામિવન્દનં
નિરીશમાર્ગનિન્દનમ્ । નિજાન્તરારિતર્દનં નમાસિ માનમર્દનં લલા-

ધર્મમર્યાદાને પરિપાલન કરતા તમોએ જગતીતળમાં વિષ્ણુયાગાદિ વિવિધ-
યજ્ઞોના આચરણથી ભવ બ્રહ્માદિ દેવોને બહુ વૃષ કર્યા છે, તો એરીતે
ધર્મરક્ષણ માટે પ્રવર્તેલા તમોને હું બહુ ધુ. વળી આપે પોતાના દિવ્ય
ચરણકમળરજના સસર્ગસંપાદનથી બહુ દેશો પાવિત-પવિત્ર કર્યા છે
એરીતે જોને પણ પોતાના ચરણરજના સમાગમમાત્રથી પવિત્ર કરતા
તમો સદુપદેશોવડે મારા જેવા ચેતનને પવિત્ર કરો એમાં કહેવુંજ શું ?
કરોજ. વળી મંજુકેશ-સુદર મસ્તકકેશવાળા તમોને બહુ ધુ. કુટિલ
અને કાળા એવા પણ આપના કેશોનો આ મહિમા છે કે જે અનુ-
સ્મરણમાત્રથી અંતરના કુટિલ તમને (અધકાર) હરી લેછે, તે તમો
મંજુકેશને બહુ ધુ. વળી સર્વેની પણ અપેક્ષાએ મારા મનનેત્રને આનંદ
કરનારો આ તમારો નટવરસમવેશ-નટવર-દિવ્ય વેણુવાદનમા રસિક,
દિવ્ય વૃન્દાવનવિષે વિહરણ કરવામા લાલસાવાળા, દિવ્યનટવર શ્રીકૃષ્ણ-
નેજ સમાન વેશ છે. તે તમો નટવરસમવેશ ધારીને હું બહુ ધુ ॥૨૦॥
હવે વૃદ્ધ આત્માનંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે ભગવન્ ! ભવસાગરમા
ડુબી ગયેલા ચેતનોનો ઉદ્ધાર કરવાની ઇચ્છાથી ભૂમિષ્ઠિપર હરિપ્રસાદ
(ધર્મદેવ) ના પુત્રરૂપે પ્રકટ થયેલા તમોને હું નમસ્કાર કરું છું જે
ક્રોધ નિરીશ્વરવાદી આસુરો આપની આવિર્ભાવ કથાને પણ નહિ સહન
કરનારા છે તેઓનું તમોએ સચ્છાસ્ત્રોનાં પ્રમાણુવચનોવડે બહુ ખડન કર્યું
છે. અને જે સુરો-સર્વૈક પ્રકૃતિવાળા છે, તે તમારા સ્વરૂપને જાણનારા-
ઓએ આપ અભિવંદન કરેલા છે મુસજનોને પ્રાદુર્ભાવમાત્રથી પુરુષોત્તમ
સ્વસ્વરૂપનો પ્રકાશ કરનારા અને અજ્ઞ આશ્રિતજનોને તો સદુપદેશાદિવડે
સ્વસ્વરૂપને પ્રકાશ કરનારા છે. વળી તમોએ પ્રકટ થઈને અધર્મમાં કારણ-
ભૂત કલિબળનો પોતાના પ્રતાપથી પ્રણાશ કર્યો છે. પોતાના ચરણારવિંદના
સમાશ્રયવાળા જનોના જે અતરના અરિઓ કામ ક્રોધ લોભ માન આદિક

ટપીતચન્દનં હરિપ્રસાદનન્દનમ્ ॥૨૧॥ કપિલેશ્વરનન્દ ઉવાચ—ઉહ-
 ણહૃદ્ગતરિપૂહલનૈકવીરો જાહ્યાન્ધકારપટલોદ્ગમે પટીયાન્ ।
 સ્વામિન્નઘોષદલનો હિ તવ પ્રતાપસ્તાપાંશ્ચ પાપનિકરાન્હરતાન્મ-

છે તેની તમોએ પ્રશાંતિ કરી દીધી છે. તે તમો પીળા ચેદન તિલકથી
 અલંકૃત લલાટવાળા હરિપ્રસાદનંદન લગવાનુ શ્રીહરિને હું નમસ્કાર કરૂં
 છું ॥૨૧॥ હવે કપિલેશ્વરનંદમુનિ સ્તુતિ કરેછે—હે સ્વામિન! (તમારું
 સ્વામિત્વ નિરૂપાધિક હોવાથી તમોજ એક સત્ય સ્વામી છો) તમો સ્વામિનો
 પ્રતાપ મારા દાસજનના તાપો (આધ્યાત્મિક આધિભૌતિક અને આધિ-
 દેવિક)ને ટાળી નાંખો, સ્વામિનો પ્રતાપ પ્રતિકૂળપણે પ્રવર્તતા પુરુષમાં
 પ્રતિકૂળ અને અનુકૂળપણે વર્તેલા જનોમાં અનુકૂળ થાય છે, તો આપને
 અનુકૂળપણે વર્તેલા, દાસભાવને સદા અનુસ્મરણ કરતા મારેવિવે આપનો
 પ્રતાપ અનુકૂળ થઇને પાપપુંજને પરહરીને સમસ્ત સંતાપને નાશ કરો.
 શંકા-રાગ દ્રેષાદિ અંતરના અરિઓ હણાયા વિના અને અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ
 થયા વિના ત્રિવિધ તાપનો ઉપશમ કેમ થાય ? તો તે સત્ય છે. તથાપિ
 ઉદ્ધત, જેની ગતિ હણાય એવી નથી, સહસ્ર મહારથોએ પણ દુર્જય, હૃદય-
 ગૂહામાં ગુપ્તપણે ભરાઈ રહેલા અને માયારૂપ પડદાથી ઢંકાયેલા એવા તે
 અંદરના રિપુઓને પણ દળી નાંખવા માટે સમર્થ આપનો પરમ પ્રતાપ છે.
 તથા સહસ્ર સૂર્યે પણ ન ટાળી શકાય એવા તાણ-અંતરના અજ્ઞાનરૂપ
 અન્ધકારને નાશ કરવા માટે આપનો પ્રતાપ પ્રભુ છે. તારો અસંખ્યાત
 પાપપુંજ અનાદિ કાળથી અનુવર્તે છે; તેને ટાળવામાટે મારાથી કેમ
 સમર્થ થવાય ? એમ તો તમારે આશંકા નજ કરવી. જે તમારી ઉપાસના
 સર્વ કર્મને લક્ષ્યસાત્ કરેછે તે કેનો પ્રતાપ છે ? વિદ્યાએ કરીને સર્વ
 કર્મનો દ્વય થાયછે આવી શ્રુતિ સ્મૃતિ છે. જે વિદ્યા છે તેતો પરમાત્માની
 ઉપાસનારૂપ છે. ઉપાસ્યનો મહિમાજ ઉપાસનામાં ઉપચાર થાય છે.
 તો આ રીતે તમારો પ્રતાપ અધિઓના (પાપિઓના) અખિલ અઘોષને
 એક સાથેજ દળી નાંખવા સમર્થજ છે. માટે આપનો પ્રતાપ મારા
 અઘોષને વિનાશ કરીને ત્રિવિધ તાપને હરી નાંખો, એવી હું પ્રાર્થના કરૂં છું.

દીયાન્ ॥૨૨॥ ભૂધરાનન્દ ઉવાચ—ક્ષોણીક્ષેમકરઃ ક્ષમાજલનિધિઃ
ક્ષુદ્રાધ્વવિધ્વંસકઃ ક્ષોણીરક્ષકલક્ષસેવિતપદઃ ક્ષમાદેવરક્ષાકરઃ ।
અક્ષક્ષોભવિહીનવીક્ષણસુધાલક્ષીકૃતાત્મપ્રિયઃ ક્ષેમં નસ્તનુતા-
ત્સદા ક્ષિતિતલે શ્રીવાસુદેવો ભવાન્ ॥૨૩॥ યોગાનન્દ ઉવાચ—
અષ્ટાઙ્ગયોગાભ્યસનં વિનાપિ યસ્ય પ્રસાદાત્સદ્દસા જનાનામ્ ।
ભવત્યવસ્યાત્રિતયાત્પરત્વં સમાધિયોગસ્તમહં ભજે ત્વામ્ ॥૨૪॥
પૂર્ણાનન્દ ઉવાચ—વિશદકુસુમમાલં પાપતાપૌઘકાલં રચિરતિલક

સ્વામિના સન્નિધિમા પોતાવિષે દાસપણુ અનુસ્મરણુ કરતા અગતિ એવા
દાસજને કેવળ પ્રાર્થનાજ કરવી ઉપાસનાથીજ જેમ એમ પ્રાર્થનાથી
આપ મારી ઉપર પ્રસન્ન થવાને યોગ્ય છો ॥૨૨॥ હવે ભૂધરાનંદમુનિ-
સ્તુતિ કરેછે—હે ભગવન્ ! તમો પરાત્પર વાસુદેવ પરમ કૃપાથી પૃથ્વી
તળમા પ્રકટ થઈને ક્ષુદ્રાધ્વ-અનર્થકારી કૌલ હુડાદિ પાપકર્માર્ગોને વિનાશ
કરીને, શ્રીત સ્માર્તમાર્ગના પ્રવર્તનથી અને પારમૈકાતિક ધર્મના પ્રવર્તનથી
ક્ષોણી-શૂતળનુ ક્ષેમ કરોછો અનેક મહારાજઓએ સેવ્યા છે અરણુકમળ
જેના અને ભૂદેવોની અદિત નિવારણુપૂર્વક હિતાચરણાદિકથી રક્ષાને
કરતા અને છતેન્દ્રિય આત્મપ્રિય ભક્તોને પ્રેમાર્દ્ર કૃપાકટાક્ષરૂપ અમૃત
રસના સેચન-છટકાવથી સમુજ્જવન કરતા થકા વિરાજેછો તે તમો
વાસુદેવ ક્ષમાનિધિ હોવાથી મારા અનાદિ કાળથી અનુવર્તતા અપરિમિત
અપરાધોને નહિ ગણીને સદાય ક્ષેમ-કલ્યાણુ કરવાને યોગ્ય છો (આ
સ્થળે ભવદાવાનળથી વિમુક્તિ એજ ક્ષેમ કહેવા ઇચ્છેલુ છે) ॥૨૩॥
હવે યોગાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે ભગવન્ ! યમ નિયમાદિ અષ્ટાઙ-
યોગના અભ્યાસ વિનાજ જે આપ ભગવાનના પ્રસાદમાત્રથી તત્કા
ળજ ભમત્ સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ થકી પર-અતીત આત્મજ્યોતિષ્ (તેજ)
ના પ્રકાશરૂપ સમાધિસ્થિતિ સર્વ કોઈ જનને થાય છે, આવો અનુગ્રહ
કરનારા તે તમોને હું શાસ્ત્રદર્શિત કર્માદિ બધા ઉપાયોને નહિ ગણીને
દૃઢ વિશ્વાસપૂર્વક ભજુ છુ ॥૨૪॥ હવે પૂર્ણાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે
ભગવન્ ! તમો કાળ માયાના કરાળ-ભય કરનારા છો તમારી આગળ

માલં મક્કસદ્ધૈકપાલમ્ । હૃતનિજનિજાલં કાલમાયાકરાલં
 સુખિતપરમરાલં ત્વાં મજે ધર્મચાલમ્ ॥૨૫॥ ગુણાતીતાનન્દ ઉવાચ—
 નિજાનન્દં મન્દસિતમધુરચન્દ્રાભવદનં દયાસિન્ધું શાન્તં વહુવિ-
 ધવિભૂષાઞ્ચ દધતમ્ । અનર્ચ્યર્ધાસોભિર્નટવરસમાનચ્છવિમહં
 સમાયાતોઽસિ ત્વાં શરણમિદ્ધ નારાયણમુને ! ॥૨૬॥ પ્રેમાનન્દાદયો
 મુનયઃ ક્વ — જય ધ્રીમહારાજ મારાજ ! સર્ગાદિકાલસ્વજાતાઞ્જ-

કાળ કે માયા કંઈ પણ કરવા સમર્થ નથી. માટેજ તમારા થકી વિભુ-
 ખોને વિષેજ પાપ અને તાપ (ત્રિવિધ) પોતાનું સામર્થ્ય પ્રકટ કરે છે
 તમો તો તે પાપ તાપના કાળભૂત-નાશ કરનારા છો માટેજ આશ્રિતોના
 જનન મરણાદિ કલેશભળને તમો કૃપાથી ટાળી નાંખો છો. આવા આપ
 અવનિ ઉપર ધર્મના બાળરૂપે અવતરીને પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનો સંશ્લેષ
 આપીને ભક્તસઘને હાલમાં પાલન કરો છો તથા પરમ ભક્ત પરમહંસોને
 પરમ સુખમય પોતાના પરસ્વરૂપનું સુખ આપીને પરમ સુખી કરો છો
 આવા તમો સુગન્ધિ સુકોમળ સુંદર પુષ્પમાળાઓથી સમલંકૃત, દિવ્ય
 ઊર્ધ્વપુકૃતિલકથી શોભાયમાન લલાટવાળા ભગવાનને હું અનન્ય મનથી
 ભજું છું ॥૨૫॥ હવે ગુણાતીતાનંદમુનિ સ્તુતિ કરે છે—હે નારાયણમુને !
 નિજ-સહજ આનન્દો જેના છે, (અનવધિક આનંદમય) અને નિજ-
 પોતાના ભક્તજનોને આનંદ આપનારા, ('પ્રપ દ્યેવાનન્દયાતિ' એવી શ્રુતિ
 છે) આનંદને પ્રકાશ કરતા હોયને શુ ? એવા મંદહાસ્યે કરીને મધુર
 એવા મુખચંદ્રથી આશ્રિતોને આહ્વાદ આપતા, વિવિધ વિભૂષણોવડે
 વિભૂષિત દિવ્ય અવયવવાળા, મહામૂલ્ય વસ્ત્રોથી સમલંકૃત, નયોત્તમને
 તુલ્ય કાન્તિ-શોભા જેમની છે, દયાના સિન્ધુરૂપ, સૌમ્ય દિવ્ય આકાર
 જેમનો છે, એવા તમોને હું શરણપણે પામ્યો છું ॥૨૬॥ હવે પ્રેમાનંદા-
 દિમુનિએ દંકકદન્દથી સ્તુતિ કરે છે—હે શ્રીમહારાજ !—પોતા થકી ઇતર
 સમસ્ત વસ્તુઓના સ્વામિભૂત હોવાથી સર્વાંગિક એશ્વર્ય રૂપન રાત્નધિ
 રાજ તમો જય-જયકારી પ્રવર્તો. હે મારાજ ! મા-લક્ષ્મીના પણ રાજ
 (શ્રીપણુ જેના વશ પણુમા વર્તે છે.) છો સૃષ્ટિના સમારંભ સમયમાં

જાતાદિકાત્મપ્રજાજાતજન્માદિદુઃસ્વાપહજન્મ! નૈકેન્દુવિદ્યોતદો-
ર્જ્યુતિધ્વંસિતાત્મીયહાર્દાન્ધકારાઽઽદિદેવાદ્ય ! વિદ્યુત્પ્રમાભાસ-
વાસઃ ! સદાનન્દ ! ગોવિન્દ ! સાનન્દવન્દારુમન્દારપાદારવિન્દો-
ત્તમક્ષેમધામાક્ષરાધ્યક્ષ ! લોકે સુમુક્ષાયિયક્ષાગમેક્ષાતિતિક્ષાસ-
મન્દાક્ષતાવર્જિતાક્ષીણવિક્ષોમળાત્માક્ષપોપપ્રસક્તાતિરુક્ષાક્ષરા-
લાપદક્ષોદ્ધતક્ષુદ્રરક્ષોવિપક્ષક્ષયોદ્યુક્ત ! । રાધારમામ્મોજજન્મોક્ષ-
લક્ષ્માર્ચિતાતીક્ષ્ણવક્ષ.ક્ષમારક્ષક ! ટ્ર્યક્ષમૂઘ્નલક્ષોત્તમશ્લોક !

પોતાના અવતારભૂત શ્રીનારાયણના નાલિકમળ થડી ઉત્પન્ન થએલા
અતુર્ભુખપ્રમુખ પ્રભસંતતિનાં સંસૃતિદુઃખોને નિવૃત્ત કરવા પૃથ્વી ઉપર
તમો ભક્તિધર્મના ગૃહમાં પ્રકટ થયા છે. પોતાના ઉપાસકોના હૃદયક-
મળમાં તમોજ આવિર્ભાવ પામીને અનેક ચંદ્રકિરણો જેવા પોતાના નખ-
કિરણોવડે તેઓની હૃદયગૂહાની અંદર અનુવર્તતા અંધકારને નાશ કરો
છો. તમો દેવોના પણ દેવ આદિદેવ છો અને આ સર્વજગતના આઘ-
કારણ છો. વિજ્ઞાનીની ક્રાંતિ જેવા ચળકતા (પીતાંબર) દિવ્ય વસ્ત્રથી
તમો શોભો છો. તમો સદા અનવધિક આનંદથી પરિપૂર્ણ છો. તમો પ્રેમ-
પૂર્વક પ્રણામ કરતા ભક્તોના ધૃસિત સમસ્ત અર્થો આપનારા હોવાથી
ઉત્પત્તુક્ષવત્ પ્રકાશમાન પાદારવિદથી સદાય શોભો છે. તમો સર્વોત્તમ
નિત્રેયરૂપ ક્ષેમના ધામ-પ્રાપક છો. તમો દિવ્ય અક્ષરધામના અધ્યક્ષ છો
લોકમાં જેઓને સુમુક્ષા નથી કે યિયક્ષા-યજન કરવાની ઈચ્છા નથી કે આ-
ગમેન્દ્ર-શાસ્ત્રાવલોકન પણ નથી, તેમજ તિતિક્ષા લગ્નત આદિક ગુણો
નથી, કિંતુ વિષયોમાંજ એક અપળ એવાં ઇન્દ્રિયોનાજ એક પોષણમા
પ્રવર્તેલા અને અતિ કઠોર લાપણુ કરવાનાજ એક સ્વલાવવાળા, ઉદ્ધત,
ક્ષુદ્ર એવા જે ગુરુત્પદ્મથી ઉત્પન્ન થએલા આશુરાંશો છે તેઓનું મૂળ
માંથી નિકંદને કરવામાંજ એક પ્રવર્તેલા છો. તમો રાધા રમાએ અર્ચન ક-
રેલા અને ભવ બ્રહ્માદિકોએ પૂજન કરેલા છો. વાત્સલ્ય સૌશીલ્ય આદિક-
વડે આશ્રિતો ઉપર સુકુમાર હૃદય જેનું છે એવા ક્ષમાનિધિ તમો છો. કેલા-
સાયળ જેવા ધોળાં યશોવટે દિશાઓના અંતરાળોને પ્રકાશ કરનારા છો.

વિષ્ણો ! ચલક્ષાયવપક્ષાન્તનક્ષત્રરક્ષાકરાભાસ્ય ! દોષપ્રશોષ !
 પ્રકાશાશ્રયાશેષશર્મેશ ! ! શાન્તાશયાશેપસિદ્દેશ ! સિદ્ધીશ !
 બુદ્ધીશ ! વદ્ધોદ્ધરધ્યાન ! ! નૈકાવતારાધમોદ્ધારક ! શ્રીહરે !
 ત્વં પ્રસીદ પ્રમો ! દીનબન્ધો ! ॥૨૭॥ સુમત ઉવાચ—શ્રુત્યં ત્યાગિષુ
 સર્વેષુ મુનિષુ સ્તવનં પ્રમોઃ ! કૃતવત્સ્વિતરેડ્યેનં ભક્તાસ્તુષ્ટુરુ-
 શ્વરમ્ ॥૨૮॥ સર્વે જના ઝગુઃ—અહો ઘન્યા, સ્વામિન્વયમિદ્ કૃતા-
 ર્થીકૃતકુલાસ્તપોદાનધ્યાનવતહવનમૌનાદિફલિનઃ ! યમદ્રાક્ષી
 દ્વાતા નહિ નલિનનાલેડ્વદશતકં વિચિન્વંસ્તં ત્વાદ્યં મનુજતનુ-

તમો વિષ્ણુ-સર્વેના અતર્થામી છો તમો પૂર્ણિમા ચદ્રમા સમાન, પ્રકાશ
 માન દિવ્ય વદનારવિન્ધી શોભો છો તમો આશ્રિતોના સમગ્ર દોષોને નિવા-
 રણ કરનારા છો તમો પ્રકાશૈકરસ અક્ષર દિવ્ય ધામમાં નિલ નિવાસ
 કરી રહ્યા છો અને સમગ્ર શર્મ-કટ્યાણોના ધૃશ છો જેઓ શાંત આશય
 વાળા સિદ્ધો છે તે સર્વેના તમો ધૃશ છો અને અણિમાદિ સિદ્ધિઓના
 ધૃશ્વર છો અને યુદ્ધિયોગને આપનારા છો. જે તમારૂં ધ્યાન બદ્ધ
 જનોના ઉદ્ધારમા ધરણ છે એવા તમો છો જે તમોએ નાનાવિધ અવ-
 તારોની મિલથી અધમોનો પણ આશ્રયપ્રભાવથી સમુદ્ધાર કર્યો છે
 એવા હે ગોવિન્દ ! હે પ્રભો ! હે દીનબન્ધો ! હે શ્રીહરે ! અમારી ઉપર
 આપ પ્રસન્ન થાઓ ॥૨૭॥

સુમત નપિ કહેછે—હે રાજન્ ! આ પ્રકારે સર્વે ત્યાગશીલ સાધુ
 પ્રહાર્યારીઓ શ્રીહરિની સ્તુતિ કરી રહેતાં, બીજા ભક્તો પણ પરમેશ્વર
 શ્રીહરિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૨૮॥ સર્વે ભક્તજનો સ્તુતિ કરે છે—
 હે સ્વામિન્ ! અહો ! ! (અતિહર્ષથી) અમો આ લોકમા આજ ધન્ય-
 કૃતાર્થ થયા છીએ, કેમકે અમારું કુળ કૃતાર્થ કરી નીધું અને અમારું
 અને અમારા પૂર્વજોનું જે તપ-દાન-ધ્યાન-વ્રત-હવન મૌન આદિક
 સત્કર્મ હતું તે સર્વ સફળ થઈ ગયું જે તમોને જગત્સદા પ્રજ્ઞા પોતાના
 જન્મસ્થાનભૂત કમળનાજમા શતવર્ષપર્યંત ગોતાગોત કરતા પણ આપના
 દર્શન પામ્યા ન હતા, પ્રજ્ઞાદિજોએ પણ દુર્દર્શ તે તમો આવ-સર્વકારણ

મીક્ષામહ શ્રુતમ્ ॥૨૯॥ નિજજનભવતારણાતિશૈઘ્યાદિવ ધૃતપી-
તપટં દદાસકચ્છમ્ । લસદરુણપટેન નાથ ! વધ્વા સ્થિતવતિ
નસ્ત્વયિ ચિત્તમસ્તુ લીનમ્ ॥૩૦॥ ધાગસાકં ગાયતુ નિત્યં ગુણ-
જાતં કર્ણૌ નિત્ય નાથ ! ચરિત્રં શૃણુતાં તે । ચક્ષુર્નિત્યં પદ્યતુ
મૂર્તિં તવ લોકે રૂપં હ્યેતદ્વ્યાયતુ નિત્યં ચ મનો નઃ ॥૩૧॥ इति
श्रीसत्त्वत्रिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे सकल-
मुनिसङ्घकृतभगवत्पूजनस्तवननिरूपणनामा सप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥

સુમત ઉવાચ—इति भक्तैः स्तूयमानं प्रीतं राजन् ! प्रभुं रतिः ।

કારણુ, સ્વેચ્છાથી સ્વીકાર કર્યું છે નરશરીર જેમણે અને સર્વદા સત્ય
સ્વરૂપ એવા ભગવાનનાં દર્શન પામ્યા હીએ, માટે અમો આજ અતિ-
શય ધન્યભાગી થયા હીએ ॥૨૯॥ હે નાથ ! સંસારસિંધુમાં સંમગ્ન
થએલા ખોતાના આશ્રિત ચેતનોના સમુદ્ધાર માટેજ શું ? એમ દૃઢપણે
કચ્છ વાળી બાંધીને પહેરેલા પિતાંબરને શોભમાન રક્ત ઉત્તરીય વસ્ત્રથી
બાંધીને ઉભા રહેલા તમારે વિષે અમારૂં ચિત્ત સદા લીન—અનુશાગથી
નિમગ્નતાને પામો ॥૩૦॥ હે નાથ ! આ લોકમાં અમો એટલું વારેવારે
માગીએ છીએ કે—અમારી ચક્ષુ વાદ્ શ્રોત્ર અને મન આદિક સર્વ
ઇન્દ્રિયો તમારી દિવ્ય મૂર્તિનાં દર્શન, તમારાં દિવ્ય ગુણચરિત્રાનું ગાયન,
શ્રવણ અને સ્પર્શઆદિકમાં સર્વદા આસક્ત રહો ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સં-
ગિછયને...તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂટોત્સવે સકળમુનિસંઘકૃતભગ-
વત્પૂજનસ્તવનનિરૂપણનામા સપ્તદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૭॥

અધ્યાય ૧૮ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે તેતે ભક્તોએ સ્તુતિ
કરેલા, તેમની ઉપર પરા પ્રીતિને પામેલા તે પ્રભુ શ્રીહરિ પ્રત્યે વિનયથી
નમ્ર નમસ્તકવાળી, જે હાથ જોડીને દૂર પ્રદેશમાંજ ઉભી રહેલી, પાક-

૧ આ અધ્યાયમાં વાસુદેવ નારાયણની આગળ કરેલી અન્નકૂટ રચનાનું ભગ-
વાને કરેલું દર્શન વિસ્તારથી વર્ણન કર્યું છે.

દૂરસ્થા પ્રાજ્ઞલિઃ પ્રાહ પાકસિદ્ધિરભૂદિતિ ॥૧॥ તતો નારાયણમુની
 રાધાકૃષ્ણસ્ય સન્નિધૌ । અન્નકૂટં રચયિતું વિપ્રમર્ચકમાદિશત્
 ॥૨॥ તતઃ સોઽપિ દ્વિજશ્રેષ્ઠો રાધાકૃષ્ણસમર્ચને । નિત્યં પ્રસક્તોઽ-
 રચયદન્નકૂટં યથાવિધિ ॥૩॥ વાસુદેવાનન્દમુખ્યાસ્તદાનીં વર્ણિ-
 સત્તમાઃ । પકાન્નમૃતપાત્રાણિ તત્રોપાજહુરાદરાત્ ॥૪॥ અન્નકૂટસ્ય
 રચનાં યથાવત્સ વિધાય ચ । નિવેદયામાસ તતઃ શ્રીકૃષ્ણાય નરા-
 ધિપ ! ॥૫॥ હર્યાશ્વયાઽઽગત્ય તત્ર મુકુન્દાનન્દવર્ણિરાદ્ । શુચિ-
 નૌરાજનં ચક્રે શ્રીકૃષ્ણસ્ય મહાવ્રતઃ ॥૬॥ નારાયણમુનિઃ શ્રુત્વા
 ઘટનાદં તદા સ્વયમ્ । તત્રાગત્ય દ્રુતં કૃષ્ણં પ્રણનામ કૃતાજ્ઞલિઃ
 ॥૭॥ અન્નકૂટં તતોઽપદ્યન્નિચિતં વર્ણિસત્તમૈઃ । તેષાં તત્રાતિચા-
 તુર્યે પ્રશંસન્બહુધા હરિઃ ॥૮॥ શતચ્છિદ્રાણિ ચારૂણિ વર્તુલાનિ સિ-

દ્ધિયામાં પ્રધાન રતિ નામની કોઈ ભક્ત સ્ત્રીએ કહ્યું કે-હે ભગવાન ! બધી
 રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે ॥૧॥ તેનું વચન સાંભળીને ભગવાન નારાયણ-
 મુનિએ શ્રીવાસુદેવનારાયણની સમીપે અન્નકૂટની યથાવિધિ રચના કરવા-
 માટે પૂજક વિપ્રને આજ્ઞા આપી ॥૨॥ ભગવાને આજ્ઞા આપેલા, રાધા-
 કૃષ્ણના પૂજનમાં નિત્ય તત્પર, બ્રાહ્મણશ્રેષ્ઠ પૂજારી વિપ્રે યથાવિધિ
 રાધાકૃષ્ણની આગળ અન્નકૂટની ઉત્તમ રચના કરી ॥૩॥ તે સમયે વાસુ-
 દેવાનંદપ્રમુખ વર્ણિવર્ગે પકવાનથી ભરેલાં થાળ આદિક પાત્રો ભગવાનની
 આગળ આદરથી લાવ્યા ॥૪॥ હે નરાધિપ ! રાધાકૃષ્ણના પૂજક વિપ્રે
 બરોબર રમણીય અન્નકૂટરચના કરીને પછી શ્રીવાસુદેવ ભગવાનને તે
 સર્વ અન્ન નિવેદન કર્યું ॥૫॥ નિવેદન કર્યા પછી ભગવાન શ્રીહરિની
 આજ્ઞાથી મહાવ્રત-ભગવાનની પરિચર્યા કરવારૂપ એક મહાવ્રતમાં નિષ્ઠા-
 વાળા, મુકુન્દાનંદ નામના વર્ણિરાજે ત્યાં આવીને શુદ્ધ થઈને શ્રીરાધાકૃષ્ણની
 મહા આરતી કરી ॥૬॥ આરતી સમયે થયેલા ઘટનાદને સાંભળીને સ-
 લામાં બેઠેલા સ્વયે ભગવાન શ્રીનારાયણમુનિએ સત્વર ત્યાં આવીને બે
 હાથ જોડીને શ્રીરાધાકૃષ્ણ ભગવાનને પ્રણામ કર્યો ॥૭॥ તેપછી ભગવાન
 શ્રીહરિ ત્યાં વાસુદેવાનંદાદિ વર્ણિવર્ગોએ રચેલો અન્નકૂટ અને તેમનું તેમાં

તાનિ ચ । उपर्युपरि पङ्क्तिस्थान्यपश्यत्पाजकानि सः ॥९॥ शङ्कुली-
 दक्षिणावर्ता मृद्वः शुभ्राश्च वर्तुलाः । वर्णिभिर्निचितास्तत्र पीठेषु
 हरिरैक्षत ॥१०॥ संयावं पृथुपात्रस्थं प्रचुराज्यसितं तथा । घृतेना-
 लोढ्य कंसारं पर्वतीकृतमैक्षत ॥११॥ पर्पिकाखण्डकांस्तत्र चतुर-
 स्त्रान् सुशोभनान् । पीठेषु निचिताञ्जुभ्रानुपर्युपरि चैक्षत ॥१२॥
 पिण्डकान् गुडकांश्चैव ग्रन्थिकान्મોદकांस्तथा । कलिकाल-
 ङ्गुकान्सकुन्दौहित्रांश्चूर्णलङ्गुकान् ॥१३॥ सोहालिकाः सेविकाश्च
 मण्डकान् घृतपूरकान् । पूरिकाः पोलिकाः शुभ्राः पायसं च स
 ऐक्षत ॥१४॥ दध्योदनं दुग्धकुरं विरञ्जं मुद्गचूर्णकम् । घटकां-
 स्तिलपिष्टं च शालिपिष्टं सशर्करम् ॥१५॥ रसालां सुखदां फेणीं

ને અતિઆતુર્યે તેને બહુધા પ્રશંસા કરતા થકા સારી રીતે નેવા લાગ્યા ॥૮॥
 તેમા પ્રથમ ઉપર ઉપર પક્તિબધ રહેલા, શત છિદ્રે યુક્ત, સુદર, પૂર્ણ-
 ચદ્ર નેવા ગોળ, ચદ્રચત્રિકા નેવા ધોળા એવા ખાળં શ્રીહરિએ નેયા
 ॥૯॥ તેપછી જમણી આણુ ઘુંચણ વળેલી, કોમળ, કંકણ નેવી ગોળાકાર,
 શ્વેત અને પીઠો (પાટીયા) ઉપર વામુદેવાનદ વિગેરે વર્ણિઓએ યુક્તિથી
 ગોઠવેલી એવી જલેળી ભગવાન્ શ્રીહરિએ તે અન્નકૂટરચનામાં બેઈ ॥૧૦॥
 તે પછી વિશાળ પાત્રમા ભરેલો, બહુ ઘી સાકર નેમાં છે એવો સયાવ-
 શિરો તથા પુષ્કળ ઘૃતથી મિશ્રિત કરીને વિશાળ પાત્રમાં પર્વતને આકારે
 ડગલો કરેલો કંસાર શ્રીહરિએ દેખ્યો ॥૧૧॥ તે પછી પીઠો (પાટીયા વિ-
 ગેરે) મા ઉપર ઉપર રચનાવિશેષથી સ્થાપન કરેલા શ્વેત ચોખડા શોભા-
 યમાન બરદ્રીના કટકા અન્નકૂટરચનામા શ્રીહરિએ નેયા ॥૧૨॥ તે પછી
 પેડા, ગુડક-લાકડશાઈ લાડુ, ગણગણ ગાંડીયા, મોદક-ખડ્યો લાડુ, કળિના
 લાડુ, સકતુ-દળના લાડુ, દહીયારાં, તળેલા લાડુ, આ સર્વ શ્રીહરિએ નેયું
 ॥૧૩॥ શ્વેત મુહાળિઓ, શ્વેત સેવો, માંડા, ઘેબર, પુરીઓ, રોટલીયો,
 દુધપાક, ઈલાદિક શ્રીહરિએ નેયું ॥૧૪॥ દહીલાત, દુધલાત, બિરંજ
 (દેસરીઓ લાત) મમદળ, વડાં, તલસાકળી, સાકરે સહિત શાળિપિષ્ટ-
 હરિસો, આ સર્વ શ્રીહરિએ અન્નકૂટરચનામા નેયું ॥૧૫॥ તથા

પીતસારાણિ ઘુર્ધુરાન્ । ગુન્દ્રપાકમપૂપાંશ્ચ પૂપાન્મૌક્તિકલ્હુ
 કાન્ ॥૧૬॥ ફાલિમ્માઞ્છાટકાન્ રમ્યાન્ સ્થિરકાન્ વહુધા
 રુતાન્ । રમ્માફલાનિ ચ સિતાઘૃતમિથાખ્યવૈક્ષત ॥૧૭॥ મહા
 મત્રેષ્વથાપદ્યઞ્છાકાનિ વિવિધાનિ સ । કોશાતકીં દધિયુતાં
 ત્વગ્લવદ્વાદિસંસ્કૃતામ્ ॥૧૮॥ રાજકોશાતકી તદ્વદ્વાહારાશ્ચ
 મિષ્ઠકાન્ । રક્તાલુ સ્વર્ણદુર્ગ્ધાં ચ સ દદર્શી સુસંસ્કૃતામ્ ॥૧૯॥
 અનેકમેદરચિત વૃન્તાક મુત્કરીસ્તથા । ફર્કાટકાઞ્છિમ્બિકા
 ચ ફર્કટીં ચિર્મટં તથા ॥૨૦॥ રાજમાપકશિર્મ્બીશ્ચ પ્રચાલાનિ
 મૃદુનિ ચ । વિર્મ્બીફલાનિ મિથાનિ શાર્કર કન્દમુજ્જવલમ્ ॥૨૧॥
 સર્વજ કારવેલ્લ ચ કૂપ્માણ્ડ સૂરણં તથા । મુનિશિર્મ્બી પટોલ ચ
 સમ્યક્ સંસ્કૃતમૈક્ષત ॥૨૨॥ તથૈવ મેધિકાભાર્જી તળલીય ચ
 મૂલકમ્ । શતપુષ્પામમ્લલોળીં જીવન્તીં સ્યન્દિકા તથા ॥૨૩॥
 ભાર્જી રાજગિરાયા ચ કરલ્પપ્રમુલાનિ સ । વહુન્યાલોક્ય શા

રસાલા-શીખડ, મુખડી, સુતરફેણી, પતાસા, ઘુઘરા, ગુદરપાક, માલપુવા,
 વેઠમી, પુઠલા મોતીયા લાડુ, કલેવો, (પૂર્વદેશમાં પ્રસિદ્ધ) સાદા બહુ
 પ્રકારે કરેલા રમણીય ઠોર, સાકર ઘૃતે મિશ્રિત કેળા, આ સમસ્ત
 શ્રીહરિએ અન્નકૂટરચનામાં લાગ્યું ॥૧૬-૧૭॥ તેપછી વિશાળ વાસણમાં
 ભરેલા નાનાપ્રકારના શાકો ભેળ્યા (તેને નામથી નિર્દેશ કરેછે) તેમાં પ્ર
 થમ તળ લવીંગ વિગેરેથી વધારેલી, દહિએ યુક્ત કોશાતકી-તુરીયાનુ શાક
 તથા એવીજ રીતે વધારેલી રાજકોશાતકી-ગલકાનુ શાક તથા સારીરીતે
 વધારેલાં ગવારફળી, ભીંડા, રતાળુ દુધી, અનેક ભેદથી વધારેલા વૃતાક
 મોગરીઓ કકોડા, પાલોળ, કાકડી-ચીકેણ, ચિલકાં, ચોળાફળી કોમળ
 પેરવળ મીઠાં ઘીલોડા, ઉન્નવળ શકરકદ, શકરેટ્ટી, કારેલા કોળુ સૂરણ
 અગથીયા ફળી, સારી રીતે સરકાર કરેલા પડોળા, આ અધાના બહુ શાકો
 શ્રીહરિએ અન્નકૂટરચનામાં ભેળ્યા ॥૧૮-૨૨॥ તેજ પ્રકારે મેથી, તાદળભે
 મૂળા, સવા, ખાટીફેણી, ખેડી, ફાંચ, રાજગરો કણગરો ત્રિગેરની વધા
 રેલી લાગુઓ શ્રીહરિએ ભેળી એરીતે ખીભ ખણુ અનેક પ્રકારના શાકો

कानि राजिकाराद्धमैक्षत ॥२४॥ दुग्धिकायाश्चिर्मटस्य कर्कारोः क-
दलस्य च । तथा शार्करकन्दस्य द्राक्षाखारिकयोरपि ॥२५॥ शमी-
शिम्याश्च रचितं राजिकाक्तं स पेष्यत । वृन्ताक्तं भर्जितं दध्ना
मिश्रितं पात्रसम्भृतम् ॥२६॥ राजिकादधिमिश्राश्च वटिका वटकां-
स्तथा । सोऽपश्यत्पुष्पवटिकाः प्रफुल्ला वतुर्लाः प्रभुः ॥२७॥ अथा-
ऽऽलोः कदलादीनां भग्यानि विविधानि च । मृदूनि च प्रफुल्लानि
कृतानि बहुयुक्तिभिः ॥२८॥ एतेषां मध्यभागे च कृतमोदनपर्व-
तम् । सितं मृदुं सौरमेण व्याप्नुवन्तं दिशो दश ॥२९॥ उपत्यकायां
तस्यैव तुवरीसूपमैक्षत । निभृतं वङ्गपात्रेषु वर्तुलेषु पृथुष्वसौ ॥३०॥
तलितान् हरिमन्थांश्च निष्पावान्वर्तुलांस्तथा । कथिकां दधि तक्रं
च मण्डं पर्पटकांस्तथा ॥३१॥ सशर्करेण दुग्धेन कथितेन भृतानि
च । ह्रियङ्गवीनेन तथा पात्राण्यैक्षत स प्रभुः ॥३२॥ ददर्श चान्यपा-

श्रीहरिभ्यो ज्ञेयां ॥२३-२४॥ ते पक्षी दुग्धी, बिलडां, कोणु, डेणां, शकरीयां,
द्राण, भारेको, सांगरीयो, धिवादिक्थी रयेलां दहीमिश्रित अनेकविध
राष्टीतां तथा डेवण अंगारमां पक्षवेळुं, दधीभ्यो मिश्रित, कल्लधना पात्रमां
लरेळुं वृन्ताक (लरथुं) श्रीहरिभ्यो ज्ञेयुं ॥२५-२६॥ ते पक्षी रष्टी तथा
दहीभ्यो मिश्रित वडीयो तथा तेवांज वडां तथा कुलेली, सोपारी जेवी गोण
कुणवडी श्रीहरिभ्यो ज्ञेय ॥२७॥ लारपक्षी पत्तरयेलीयां डेणां वृन्ताक कोणु
दुग्धी सूरणु गलडां विगेरेनां विविध कोमण कुलेलां अहु युक्तिथी करेला
ललया लगवाने अजकूटरयनामां ज्ञेयां ॥२८॥ ते पक्षी पूर्वोक्त सर्व पदा-
थेना मध्यलागमां करेको, श्वेत वर्णुनो, सुकोमण, सौरलथी दश दिशाभां
व्यापीनतो, पर्वतसमान आकारथी करेको लातनो ङगलो लगवाने ज्ञेयो
॥२९॥ ते लातमय पर्वतना समीप प्रदेशमांज रहेली, गोणाकार विशाण
कल्लधना पात्रमां लरेली तुवेरनी दाण श्रीहरिभ्यो ज्ञेय ॥३०॥ तथा घृत
वेसवार (तन् विगेरे करीयाणुं) विगेरेथी पघारेला यला, तेमन्
वाळ वटाणु विगेरे तथा कडी दही छास भठो तथा पापड श्रीहरिभ्यो ज्ञेया
॥३१॥ विठाणेला साकरसहित दुग्धधी लरेलां पात्रो तथा ताल घीथी लरेलां

અસ્થં નંવનીતં સશર્કરમ્ । સુસંસ્કૃતં ચારનાલં લઘુપાત્રસ્થિતં તથા ॥૩૩॥ ઋદ્ધવેરં સજમ્વીરં સ્વાદુ ભોજકરોચકમ્ । ધાન્યાઋદેશ્ચ
ચટર્નીં લવણં ચૈક્ષત પ્રભુઃ ॥૩૪॥ મુજિપાત્રમથાપદયદેકં કૃષ્ણસ્ય
સન્નિધૌ । દૈમં માસ્યચ વિતતં વર્તુલં પૂર્ણચન્દ્રવત્ ॥૩૫॥ વાટિકા-
મિશ્રતુ.પટ્ટયા રૌવ્યામિઃ સિતકાન્તિમિઃ । પરિતઃ શોભમાનં ચ
પદપલોકમનોહરમ્ ॥૩૬॥ ઇકોત્તરશતં તત્ર પદાર્થાન્ પરિવેપિ-
તાન્ । માદદદાનેવ સોઽપદયન્મુમુદે ચ તતો મૃદામ્ ॥૩૭॥ અન્નકુટં
વીક્ષમાણસ્તત્ર ભક્તજનૈઃ સહ । મુખ્યેવ નિપસાદાસૌ મર્યાદાં પાલ-
યન્પ્રભુઃ ॥૩૮॥ અગાપયત્કૃષ્ણકૃતં ગોવર્ધનમહોત્સવમ્ । પદ્યવદં

રૂપાનાં પાત્રો પ્રભુએ જોયાં ॥૩૩॥ તથા ખીલ મુવર્ણપાત્રમાં ભરેલું,
સાકરથી મિશ્રિત કરેલું માંખણ તથા તાલંજ કરેલાં, મુવર્ણનાં નાના નાના
પાત્રમાં ભરેલાં, અનેકવિધ અથાણાં શ્રીહરિએ જોયાં ॥૩૩॥ તેપછી
લીંધુના રસથી મિશ્રિત કરેલું, લવણ ચઢાવેલું, જમનાશને જમણમાં રચિ
કરનારે સ્વાદુ આદુ તથા ધાણા આદિકની ચટણી અને લવણ તે અન્નકુટ-
રચનામાં શ્રીહરિએ જોયું ॥૩૪॥ તેપછી શ્રીવાસુદેવ ભગવાનની સમીપે
સ્થાપન કરેલું, મુવર્ણથી રચેલું, પ્રકાશમાન, વિશાળ, પૂર્ણિમા ચંદ્રમા જેવું
ગોળ, રૂપાની શ્વેત કાતિવાળી ચોમેર ગોઠવેલી ચોસઠ વાટકીઓએ કરીને
બહુ શોભાયમાન, જોનારા જનોના મનને હરનારે એક ભોજનપાત્ર (થાળ)
શ્રીહરિએ જોયું ॥૩૫-૩૬॥ પૂર્વોક્ત પાત્રમાં પીરસેલા, પ્રથમ જોએલા,
ખાઈ આદિક એકસી એક પરિમિત પદાર્થો શ્રીહરિએ અન્નકુટરચનામાં
જોયા. આ સર્વને જોઈને ભગવાન શ્રીહરિ અત્યંત પ્રસન્ન થયા ॥૩૭॥
એરીતે શ્રીરાધાકૃષ્ણના મંદિરમાં ભક્તજનો સાથે અન્નકુટને નિરીક્ષણ ક-
રતા ભગવાન શ્રીહરિ મર્યાદા-દેવની આગળ આસનમાં ન બેસવારૂપ
સ્થિતિને લોકસંગ્રહ માટે પરિપાલન કરતા થકા પાથર્યા વિનાની પૃથ્વી
ઉપરજ બેઠા ॥૩૮॥ બેસીને તે સમયે શ્રીવાસુદેવના મંદિરમાં શ્રીહરિએ
મુક્તાનંદાદિ કુશળ કવિઓએ પદ્યરૂપે બાધેલો, શ્રીકૃષ્ણે વૃંદાવનમાં ગોપો
પાસે કરેલો ગોવર્ધનમહોત્સવ પ્રેમાનંદાદિ મુનિઓ પાસે ગવરાવ્યો ॥૩૯॥

સુકવિમિસ્તદા તંત્ર સ ચર્પિમિઃ ॥૩૯॥ વીળાવિપશ્ચિકાકાંસ્યતાં-
લમર્દલવેણુમિઃ । અન્યૈશ્ચ સહ વાદ્યૈસ્તે જગુઃ કૃષ્ણાનનેક્ષણાઃ ॥૪૦॥
નીરાજનં ચાન્નકૂટમિતિ દૃષ્ટ્વા પ્રહર્ષિતઃ । હરિઃ પ્રણમ્ય સાષ્ટાઙ્ગં
પૂજાવિધિમપૂરયત્ ॥૪૧॥ મુનયશ્ચ જનાઃ સર્વેઽપ્યન્નકૂટમહોત્સ-
વમ્ । દૃષ્ટ્વા જયધ્વાનિં ભક્ત્યા કુર્વન્તોઽતિમુદં યયુઃ ॥૪૨॥ આનન્દ
આસીત્સુમહાન્નરાણાં સમ્પ્રદયતાં સુન્દરમન્નકૂટમ્ । સ્ત્રીणां તદાનીં
હરિભક્તિભાજાં તન્નાગતાનાં ચ મહીભૃદિન્દ્ર ! ॥૪૩॥ इति श्रीसत्त्व-
ह्विजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे भगवद्दृष्टान्न-
कूटरचनानिरूपणनामाऽष्टादशोऽध्यायः ॥१८॥

સુવ્રત ઉવાચ—અથ તદા લલિતાપિ નિદેશતો ભગવતો નિજપૂજ્ય-

તે મુનિઓએ વીણા વિપંચિકા (સાત તારવાળી એક નાતની વીણા)
ઝરઝર તાલ મર્દલ (મૃદંગ જેવું એક નાતનું વાદ્ય) અને વેણુ વિગેરે
વાદ્યો સાથે - સાક્ષાત અપરોક્ષતાને પામેલા શ્રીકૃષ્ણના મુખકમળમાં
દૃષ્ટિ મુકીને ઓવર્ધનમહોત્સવનાં ધીર્તનોનું ગાયન કર્યું ॥૪૦॥ એરીતે ભગ-
વાન્ શ્રીહરિએ આરતી અને અન્નકૂટને જોઈને પ્રહર્ષ પામીને શ્રીવાસુદેવને
સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરીને પૂજાવિધિ પરિપૂર્ણ કર્યો ॥૪૧॥ સર્વે મુનિઓ-સાધુ
બ્રહ્મચારીઓ અને બીજા બધા સત્સંગિજનો પણ અન્નકૂટ મહોત્સવનાં દર્શન
કરીને, લક્ષ્મીથી 'જયજય' એવો ધ્વનિ કરતા થકા મહા આનંદને પામ્યા
॥૪૨॥ હે રાજન્ ! દુર્ગપત્તનમાં ઉત્સવનાં દર્શન કરવા આવેલા હરિભક્ત
નરનારીઓને અતિરમણીય અન્નકૂટના દર્શનથી તે સમયે સુમહાન્ આનંદ
ઉપજ્યો હતો ॥૪૩॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્નકૂ-
ટોત્સવે ભગવદ્દૃષ્ટાન્નકૂટરચનાનિરૂપણનામાઽષ્ટાદશોઽધ્યાયઃ ॥૧૮॥

અધ્યાય ૧૮ મો.

સુવ્રતન્નપિ કહેછે—હે નૃપ ! તે પછી તે સમયે લલિતાએ પણ ભગ-

૧ આ અધ્યાયમાં પોતાના ચરણકમળનાં અનન્યભક્ત લલિતાની પ્રસન્નતા
માટે પ્રતિભાષુ ભગવાને પોતાનાજ પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપથી પ્રાદુર્ભાવ પામીને કરેલા
તેણીએ અર્પણ કરેલા અનેકવિધ અન્નના ભક્ષણનું વર્ણન કર્યું છે.

હરેઃ પુરઃ । રચયિતું પૃથગગ્નગિરિં ભુવં નૃપ ! વિશોધ્ય ચકારં સુમ-
 ણ્ડલમ્ ॥૧॥ સમુપવેદ્ય દ્વરિ મૃદુલાસને સદ્ જયાદિમિરાદરતો
 મૃદામ્ । યસનચન્દનકુક્કુમ્બેસરેઃ સુસુમદારવરાદિમિરાચ્ચિત્
 ॥૨॥ કનકમોજનતાટકમુજ્જ્વલં પુરત પત્ય જયા નિદધૌ હરેઃ ।
 તદમિતોઽકૃત કંસશુભાવલિં ત્વથ રમા નિદધે લઘુવાટિકાઃ ॥૩॥
 કલશમુજ્જ્વલમમ્બુમૃતં તદા રતિરુપેત્ય દધાર ચ દક્ષિણે । ભગવતઃ
 પુર પત્ય દધૌ શુભં કનકકંસમથો લલિતાનુજા ॥૪॥ નિજનિજાં
 પરિવેપણચાતુરીં પ્રકટ્યન્ત્ય શ્વ પ્રમુતુષ્યે । ક્ષટિતિ સંવિદધુઃ
 પરિવેપણં સકમલારતિફુલ્લજયાદયઃ ॥૫॥ અમરી દેવિકા ક્ષેમા

વાન્ શ્રીહરિની આરાધી પોતાને પ્રતિદિન પૂજ્ય પ્રતિમારૂપ શીરા-
 ધાકૃષ્ણ શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાનને અન્નદૂધોત્સવના વિધાનથી તૃપ્ત કરવા
 પ્રવર્તતાં પૃથક્ અન્નકૂટ કરવા પૃથ્વીને વાળવું લોપવું વિગેરેવડે વિશુદ્ધ
 કરીને, ગુલાલ હળદળ આદિકવડે શોભાયમાન મંડળરચના કરી ॥૧॥
 તે પછી લલિતાએ પ્રતિમાસ્વરૂપ શ્રીહરિને અતિ કોમળ આસનમા
 પધરાવીને જયા આદિક અબળાઓની સાથે અત્યંત આદરથી તે સમયે
 ધરાવા યોગ્ય વસ્ત્રો ચ્દન હુકુમ કેસર ઉત્તમ ગુપ્તહારો વિભૂષણો વિગેરે
 વડે પૂજ કરી ॥૨॥ જયાએ—(લલિતાથી મોટાં બહેને) આવીને સુવર્ણ-
 મય ઉજ્જવળ ભોજનપાત્ર (તાટ-થાળ) લલિતાને પ્રતિદિન પૂજવાના
 પ્રતિમામય પ્રભુ પાસે લાવી મુક્યું. તે પછી રમાએ તે ભોજનપાત્રની
 આરે આભુ (ગોળાકાર પંક્તિથી) હુઆદિ પાનમાં ઉપયોગી રજતમય
 પાત્રોની શુભ પંક્તિ કરી અને નાની નાની વાટકીઓ મુકી ॥૩॥ તે સમયે
 રતિએ ગાળેલું જળ ભરેલો ઉજ્જવળ રજતમય કળશ (જળપાત્ર)
 ભગવાનના જમણા ભાગમાં સ્થાપન કર્યો. તે પછી લલિતાથી નાની
 પાંચાળીએ આવીને અતિસુદર સુવર્ણમય જળપાનપાત્ર (આબખોરો
 કે પવાલો) ભગવાનની આગળ લાવી મુક્યું ॥૪॥ તે પછી કમળા રતિ
 કુક્કુમ્બા રેવતી વિગેરે વનિતાઓ પોતપોતાની પિરસવાની પ્રવીણતાને
 પ્રદર્શવતી હોયને શુ ? એમ જલદી પ્રભુપ્રસન્નતાથે પિરસવા લાગી ॥૫॥

ફુલ્લા રામાદયઃ સ્ત્રિયઃ । પદાર્થાન્ સ્વસ્વરચિતાંસ્ત્રાનિન્યુર્મુદા-
ન્વિતાઃ ॥૬॥ સ્વસ્વકલ્પિતપાકેષુ યદ્યચ્ચાતુર્યસીમયા । કૃતં પ્રીત્યૈ
પ્રમોસ્તત્તત્તદાર્ણીં પર્યવેપયન્ ॥૭॥ પદાર્થાન્ સકલાંસ્ત્રા પૂર્વવત્પ-
રિવેપિતાન્ । ઇકોત્તરશતં દૃષ્ટ્વા હરયે લલિતાઽઽર્પયત્ ॥૮॥ હસન્તી
તાં રમા પ્રાહ મુદ્ધસ્વેતિ વદ તે પ્રમુમ્ । વિદક્ષામોઽવ મુજ્જાનમેતા
વયમપિ ધ્રુવમ્ ॥૯॥ इत्युक्ता सापि भगवन्मुखपद्मापितेक्षणा ।
तस्यौ वद्धाञ्जलिपुटो पुरस्तात्तस्य भूपते! ॥१०॥ तदा साक्षात्कृष्णः
करकलितपकाक्षकवलः पिवन्मध्ये मध्ये सुसलिलमभुक्तातिमु-

અમરી દેવિકા ક્ષેમા કુલ્લા રામા અમલા આદિક અબળાઓએ
આનંદથી પોતપોતે કરેલા લોભ્ય પદાર્થો ત્યાં લાવી મુક્યાં. પોતપોતે
કરેલા પાકમાં જે જે વસ્તુ યાવત્ ચાતુર્યથી રચ્યું હતું તે તે વસ્તુ પ્રભુ
પ્રીત્યે તે સમયે તે સ્ત્રિયો પિરસવા લાગી ॥૬-૭॥ તે પછી લલિતાએ
પૂર્વોક્ત શ્રીવામુદેવની આગળજ જેમ એમ પીરસેલા એક સો એક સમય
પદાર્થોને લોધને (હવે પીરસવાનું વસ્તુ બાકી રહ્યું નથી એમ નિશ્ચય
કરીને) લક્ષ્મીપૂર્વક ભગવાનને તે સર્વ સમર્પણ કર્યું ॥૮॥ તે સમયે
રમાએ હસતાં હસતાં લલિતાને એમ કહ્યું કે-હે લલિતે ! તમારા ભક્ત-
પરવશ પ્રભુ શ્રીહરિને 'તમો જમો' એમ કહો, કેમકે તમો અનન્યભક્ત
છો તે તમારો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા પ્રત્યક્ષ પ્રાદુર્ભાવ પામીને સ્વયં
જમશે. અમે સર્વે પણ આ અષ્ટકૂટમાં પ્રત્યક્ષ જમતા ભગવાનનાં દર્શન
નિશ્ચે ઇચ્છીએ છીએ ॥૯॥ હે ભૂપતે ! રમાએ આ પ્રકારે કહ્યું એટલે
તે લલિતાપણ ભગવાનના મુખકમળમાં એકાગ્રપણે દૃષ્ટિ દધને (ભગ-
વાન સાક્ષાત્ જમેછે એવું ધ્યાન કરીને) બે હાથ બેડીને તેમની આગળ
ઊભાં રહ્યાં ॥૧૦॥ તે સમયે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિદિન પૂજ્ય પ્રતિમા
થકી પ્રત્યક્ષપણે પોતાના દિવ્ય રૂપથી પ્રાદુર્ભાવ પામીને પોતાના જમણા
કરકમળમાં પકવાનનો કોળીઓ ગ્રહણ કરીને અનુક્રમે જમતા અને
મધ્યે મધ્યે મિદ્ધ જળનું પાન કરતા થકા આ પ્રકારે અત્યંત સંતુષ્ટ થઈને
જમવા મંડ્યા. એરીતે જમતા ભગવાનના પાર્શ્વપ્રદેશમાં પ્રાદુર્ભાવ

દિતઃ । સમીપસ્યા રાધા કરકમલસન્નત્કથરા દસદ્વક્રામ્મોજા
 ચપલનયનાઽવીજયદમુમ્ ॥૧૧॥ સાશ્વર્યં યોપિતઃ સર્વાસ્તદા તં
 પુરુષા અપિ । પ્રત્યક્ષમેવ દદદ્મુઃ પદ્યમત્કમનોદ્ધરમ્ ॥૧૨॥ તતઃ
 કૃષ્ણોઽપિ ભગવાન્મત્કાનાનન્દયન્નિજાન્ । તત્તત્પદાર્થનામાનિ પૃ-
 ચ્છન્સ વુમુજે રમામ્ ॥૧૩॥ અતિસ્વાદુ કૃતમિદં કથેતિ ચ પુનઃ
 પુનઃ । નામાનિ તત્તત્કર્ત્રાણાં પૃચ્છન્તાઃ પ્રદારાંસ સઃ ॥૧૪॥ મુન-
 યશ્ચ જનાઃ સર્વે યોપિતશ્ચાપિ દૂરતઃ । વીક્ષમાણાસ્તમાત્મેશમાનન્દં
 લેમિરે મૃદામ્ ॥૧૫॥ મિતમુક્ત સ દરિઃ કિન્ચિદ્વક્ત્વાયોત્યાતુમે-

પામેલી, મંદહાસે સહિત મુખારવિદ્ જોનું છે અને ચંચળ લોચન જોનાં
 છે અને એક કરકમળથી રમ્ય રૂમાલને ધારી રહેલી રાધા ભગવાનની
 ઉપર આમર કરવા લાગી, અર્થાત્ ભગવાન્ રાધા સાથેજ પ્રાદુર્ભાવ
 પામ્યા ॥૧૧॥ તે સમયે જોનારા ભક્તજનોના નયન મનને હરનારા,
 (લાવણ્યના એક નિધિરૂપ) લોજન કરતા ભગવાનને પ્રત્યક્ષપણે સમસ્ત
 સ્ત્રિયો આશ્ચર્યથી નિહાળવા લાગી, અનન્યભક્ત લલિતાની પ્રાર્થનાને વશ
 થઇને ભગવાને તેમના સંબન્ધિ ભક્તપુરુષોને પણ પોતાનું દિવ્ય રૂપ
 નયનગોચર કરાવ્યું ॥૧૨॥ તે પછી ભગવાન્ શ્રીહરિકૃષ્ણ પણ પોતાના
 ભક્તજનોને આનંદ આપતા અને તે તે જમવાનાં પદાર્થોનાં નામો નિલ
 સન્નિધિમાં રહેલાં રમા (લક્ષ્મીને) અથવા રમા નામનાં સ્ત્રીપ્રત્યે
 પુછતા અને 'અતિસ્વાદુ આ પકવાન કે શાક કેઈ ભક્ત સ્ત્રીએ કયું છે' એમ
 તે તે પકવાનને કરનારી ભક્તસ્ત્રિઓનાં નામોને વારેવારે પુછતા અને તે
 સ્ત્રિઓને બહુ વખાણતા થકા જમવા લાગ્યા ॥૧૩-૧૪॥ સર્વ મુનિઓ સર્વ
 જનો અને સર્વ સ્ત્રિઓ પણ દૂર રહીનેજ તે આ જમતા આત્મેશ-પોતાના
 સ્વામીને કૃપાથી પોતાના નયનગોચર થએલા સાક્ષાત્ કરીને પરમ આ-
 નંદને પામ્યા ॥૧૫॥ તે પછી મિતાહારી આ ભગવાન શ્રીહરિ અનન્ય-
 ભક્ત લલિતાનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા તેમાંથી યથાર્થિ કિંચિત્ કિંચિત્
 જમીને પછી પોતે ત્યાંથી ઉઠવાની ઇચ્છા કરી, એટલે આ લલિતા તો તે
 ભગવાનની ભોજનલીલાના અનુભવના આનંદમાં તૃપ્તિ નહિ પામીને

હત । તં સ્થાપયન્તી લલિતા જગાઘણપદીમિમામ્ ॥૧૬॥ પ્રભો !
 મુહૂર્ત્વ કામં પ્રભો ! મુહૂર્ત્વ કામં ગચ્છસિ કિમુ ક્ષતિતિ સલી-
 લમ્ । સહજસુપ્ત ! સુન્દરે તિષ્ઠ મમ મન્દિરે મુઞ્ચ ચપલતર ! શિ-
 ફરીથી તેની કામનાથી લગવાનને પ્રેમથી જમવા બેસારતાં થકાં આવી
 અષ્ટપદીને ગાવા લાગ્યાં ॥૧૬॥

(હવે લલિતાએ ગાએલી રાજલોગાષ્ટપદીને કહેછે) હે પ્રભો !
 તમો કામ-યથેચ્છ જમો-પોતાના આનંદાનુભવથીજ એક નિલતુષ્ટ એવા-
 પણ તમો ભક્તપરાધીન, ભક્તોએ અર્પણ કરેલામાંજ એક રસ્ય-
 સ્વાદ માનનારા, રસમય, મારા જેવા પ્રેમાન્ધ જનનો મનોરથ પરિ-
 પૂરણપરાયણ હોવાથી તમારી ભોજનલીલાનો અનુભવ કરવાનું કેવળ
 મને કુતૂહળ છે, તો હે પ્રભો ! તમો યથેચ્છ જમો. અમો તમારા
 સાહચર્યક પારમેશ્વર સ્વભાવને કદાપિ નહિજ વિસ્મરણ કરીએ, તો
 મારા જેવા જનના સમુજ્જ્વલન માટે માનુષલીલાને સ્વેચ્છાથીજ સ્વીકાર
 કરી રહેલા તમો માનુષલીલાના પ્રકટનમાં ઉપયોગી કામના-ધ્વિજાને
 અનુસારે જમો. અથવા-આસકામ હોવાથી તમારે સ્વતઃ કશો કામ
 (ધ્વિજા) નથી; ભક્તજનની કામના એજ તમારે કામ છે, તો
 અમારી જેવી કામના છે તેને નહિ ઉલ્લંઘન કરીને જમો. આદ-
 રતાને લીધે દ્વિફલિત (હે પ્રભો ! કામ-યથેચ્છ જમો હે પ્રભો યથેચ્છ
 જમો એવી) છે લીલાસાથે કેમ ઝટ આવી ભગ્યો છો ? ભોજન
 વ્યાપાર જેમ તમારી લીલા છે તેમ ચલનવ્યાપાર પણ આપની લીલાજ
 છે, અંતર્યામિપણે નિત્ય પાસેજ રહેલા, નિત્ય આવિર્ભાવ જેમનો
 છે એવા તમારે જવું આવવું છેજ નહિ, તો આશ્રિતોને આનંદ
 આપતા આપનું જવું આવવું બધી લીલાજ છે, પરંતુ ગમનલીલા
 તો વિયોગની શંકાને કરનારી છે માટે તેને તમો પ્રકાશ નહિ કરો, કિંતુ
 ભોજનલીલાનોજ અનુભવ અમોને કરાવો, સહજ-સ્વાભાવિક સુખ-
 આનંદો જેના છે એવા આપ સહજાનંદ છો સ્વાભાવિક અનવધિક આનંદ-
 મય આપના સંસ્લેષ (પ્રિયસમાગમ) થી અમોને અનન્યસામાન્ય

ગુણીલમ્ । પુરટમયવાટિકા રુચિરરસમણિકાઃ શોભયતિ વિત-
તરુચિવાસે । કનકમુજિભાજને ભોજ્યરુચિરાજને શાઘમિદમુદિ-
તરવિભાસે ॥ પ્રભોઃ ॥૧૭॥ અદનપટ્ટમોદનં સિતસુરભિમોદનં
પાયસમતિસિતમથ સૂપમ્ । દધિદલિતરાજિકામિલિતહત્તારિ-
કામુપનતમનુપમમપિ પૂપમ્ ॥ પ્રભોઃ ॥૧૮॥ પૃથુમલમણ્ડકં વહુ-
લઘુતલ્પણ્ડકં લઙ્કુકમધિરસદધિમણ્ડમ્ । ફુલ્લસિતપૂરિકાં મૃદુ-

આનંદ ઉપજે છે, તો નિરંતર મારા લવનમાં આજ રૂપથી રહો. શંકા-
અમારે તો લવન રમણીય બેઠએ ? તો તે સત્ય છે. આ માંડે જે લવન
છે તે સુંદર છે, જે પ્રિયદર્શનતા છે એજ સૌન્દર્ય છે, તમારે તો લક્ષ્મ-
નનો જે સમવાય છે એજ પ્રિયદર્શન છે, માંડે લવન, તો લક્ષ્મણનો-
થીજ એક લરપુર છે, તો મારા સુંદર મંદિરમાં વિરાજમાન રહો. લવન
લવનપ્રત્યે દોડીદોડીને તમોજે યશોદાજીના લવનમાં બાળોચિત ચપળ-
લીલા પૂર્વે પ્રકટ કરી હતી તેનો આ અવસર નથી, કેમકે હમણાં તો
પ્રગલ્ભતાને પ્રકટ કરતા થકા પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છે, તો બાળકના જેવા
ચપળ સ્વભાવને ચુકી દઇને મારાજ મંદિરમાં નિરંતર રહો. અને
ઉદય પામેલા સૂર્યને સમાન ચળકતા, વિવિધ સુંદર રસોથી સમ-
લંકૃત ચોમેર ચુકેલી સુવર્ણમય વાટગીઓને પોતાની કાંતિથી વિશેષ-
પણે પ્રકાશ કરનારા, પ્રકાશના એક નિષિરૂપ, વિવિધ લોજન્યવસ્તુ-
ઓની પ્રભાથી શોભાયમાન એવા કાંચનમય લોજનપાત્ર (થાળ) માં
સ્થાપન કરેલું આ લક્ષ્ય લોજન્યાદિ ચાર પ્રકારનું સ્વાદુ અન્ન હે
પ્રભો ! યથેચ્છ જમો ॥૧૭॥ હે પ્રભો ! લોજનમાં રસિક જનને
પ્રિય, શ્વેત, સુગન્ધિ એવો આ ઓદન-લાત જમો. આ સાકરસંમિશ્રિત
અતિ-ઉજ્જવળ પાયસ-દુધપાક જમો. આ તુવેરની દાળ જમો. આ
દહીંથી મિશ્રિત કરેલી, ફાંલેલી રઈ ચઢાવેલી, ચૂર્ણ કરેલી, ખારેકો (ખારે-
કોનું રાઇવું) તમો જમો તથા તમારી પાસે આલિંગ્ય અનુપમ આ પૂપ-
પુકલાને પણ જમો ॥૧૮॥ હે પ્રભો ! આ વિશાળ શુદ્ધ મંડક-માંડા,
(એક ભંતની પોટી) બીં સાકરે પરિપૂર્ણ આ લાડુ, અધિક રસ-સ્વા-

લતરપોલિકાં માપવટકયુગલમસળ્દમ્ ॥ પ્રમો૦ ॥૧૯॥ ચતુરતર-
સેવિકારચિતસિતફેણિકા નૈકજનપદજનિતશાકમ્ । મિલિતઘૃ-
તશર્કરં કદલમથ ધુર્ધુરં ચન્દ્રશકલરુચિઘૃતપાકમ્ ॥ પ્રમો૦ ॥૨૦॥
ત્વદમિમતચિર્મટં મરિચયુતપર્પટં શાષ્કુલિકમતુલદધિઘોલે ।
કથિતમથ ગાલિતં સુરમિઘૃતમાહિતં દ્યુતિમતિ વરકનરુકચોલે
॥ પ્રમો૦ ॥૨૧॥ વિધુજરણલોહિતે લવણમરિચાશ્ચિતે દધનિ નિ-
હિતમતિમૃદુકૂરમ્ । અદ્વિ શનકૈર્હરે ! તવ રુચિદમાહરે મા કુરુ
કવલમપિ વિદૂરમ્ ॥ પ્રમો૦ ॥૨૨॥ કરકમલસદ્ગતં તવ સતતસમ્મતં
લીલિ સસિતનવનવનીતમ્ । નવવસનપાવિતં પિય નલદવાસિતં

જેમાં છે એવો આ દડિમડ-દહીનો અથાગ, (તર) આ કુલેલી ધોળી
પુરીઓ અતિ સુવાળી પોળી-રોટલી અને વાટેલી અડદની દાળનાં કરેલાં
આખાં બે વડાંને તમો જમો ॥૧૯॥ હે પ્રભો ! પાકમાં કુશળ અને
આપની સેવામાં જ એક તત્પર એવી સ્ત્રીએ કરેલી આ સફેત સેવો
તથા નાનાપ્રકારના દેશોમાં ઉત્પન્ન થએલો આંણેલો આ શાકસમૂહ
તથા ઘૃત સાકરે મિશ્રિત આ કેળાં તથા ધીમાં પકવેલો અર્ધચંદ્રાકાર
આ ઘુઘરાને તમો જમો ॥૨૦॥ હે પ્રભો ! આપને અતિપ્રિય આ ચિલડું,
(કાકડી) આ મરીએ યુક્ત પાપક, આ જલેખી, આ અનુપમ ઘાટું દહી,
રવાયાથી વલોવેલ અને જૂઝ મરી લવણથી મિશ્રિત આ દહી અને આ
ઉપ્પુ કરેલું, ગાળેલું, શુદ્ધ સુવર્ણમય ચળકતા પાત્રમાં ભરેલું સુગન્ધિ
તાણુ ગોઘૃત તેને જમો ॥૨૧॥ હે હરે ! કપૂર જૂઝ મરી લવણથી સંસ્કાર
કરેલા દહીમાં મિશ્રિત કરેલો, અતિ દ્રોમળ, આપને રૂચિકર એવો આ
ભાત મેં આપની સમીપે આંણ્યો છે તેને તમો ધીમે ધીમે જમો. હે પ્રભો !
આ સર્વને જમો, દ્રોળીયામાત્રને પણ દૂર કરો નહિ-બધુય જમી જાઓ
॥૨૨॥ વળી હે પ્રભો ! તમોને જે આ પરમ પ્રિય નવીન નવનીત
(માખણ) છે તેને સાકરસહિત આટો, કેમકે પૂર્વે નંદજના લવનમાં બાળ-
લીલાનું અનુકરણ કરતા આપે નિરંતર કરકમળ તળમાં લાલન કરેલું
આ છે, તમો આ ઉન્મત્તગંગા થપ્પી આંણેલું, વિશુદ્ધ વસ્ત્રથી ગાળેલું,

ગાઢમિદમુદકમતિશીતમ્ ॥ પ્રમો ૦ ॥૨૩॥ શુદ્ધ્ય કરપદ્મજં તદનુ
મુખનીરજં સ્વીકુરુ સમુચિતમુખવાસમ્ । તિષ્ઠ રચિરાસને ભક્ત-
મથ શાસને કુર મમ નયનપથે નિવાસમ્ ॥ પ્રમો ૦ ॥૨૪॥ સુત
ઉવાચ—ઇત્યાદિભિસ્તં વચનૈર્મોજયન્તીં શનૈ શનૈ । મિતસિતાં
લલિતાં તાં પ્રશશંસૂ રમાદય. ॥૨૫॥ ભગવાનપિ તા યોપા વાર્તા
હુરિવ રક્ષયન્ । કિન્ચિદ્વૃત્ત્વા પુનઃ પ્રીત્યૈ તાસાં હુલુકમાચરન્
॥૨૬॥ તતસ્તામ્બૂલપૂગાદિમુખવાસં સર્વેશ્વર । ઉપેત્ય જયયાદત્તં
ગૃહીત્વાઽભક્ષયત્કરે ॥૨૭॥ તાવત્પ્રાસાદિકં કિન્ચિદ્રાધા તદ્વુમુજે
પ્રમો । મેજાતે સઘ એવાથ પ્રતિમાકારતાં ચ તૌ ॥૨૮॥ વૃત્તાન્ત

વીરણના વાળા નાખીને મુગન્ધ કરેલું, અતિશય શીતળ એવું બળ તેને
પિત્તે ॥૨૩॥ હે પ્રમો ! હવે કરકમળને પ્રક્ષાલન કરીને, તેપછી મુખક-
મળને પ્રક્ષાલન કરીને, મેં આ સમયેલા સમુચિત મુખવાસને સ્વીકાર
કરો અને ક્ષણ વિશ્રાંતિ વાસ્તે સમુચિત મુખાસ્તરણવાળા સુદર આસ-
નને અલક્ષ્ય કરો તે પછી અને લક્ષ્યને એકાત ધર્મપાલનરૂપ આશ્રમ
રાખો અને મારા નેત્રમાર્ગમાં નિલ નિવાસ કરી રહો ॥૨૪॥

સુપ્રતપ્તપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ઇત્યાદિ સ્તુતિવચનોવડે ભગવા-
નને ધીમે ધીમે જમાડતા અને મદહાસવડે મધુર મુખારવિંદવાળા તે
લલિતાની રમાપ્રમુખ ભગવદ્ભક્ત ત્રિગો બહુ પ્રશસા કરવા લાગી ॥૨૫॥
ભગવાન પણ વાર્તા કરવાના તથા સાક્ષળવાના સ્વભાવવાળા હોયને શુ ?
એમ લલિતા આદિક ભક્તત્રિગોને રજન કરતા થકા તેમની પ્રસન્નતા
માટે ફરીથી કિંચિત્ જમીને સુલુક-અડધી અજળિથી જળપાન કરી
હસ્ત મુખની શુદ્ધિ કરીને, પછીથી સમીપે આવીને જયાએ આપેલા
તાંબૂળ સોપારી આદિક મુખવાસને પોતાના હસ્તમાં લઇને જમ્યા તે
સમયે રાધિકાજી મધુનુ પ્રાસાદિક તે અન્ન કિંચિત્ જમ્યાં ત્યાર પછી આ
ભગવાન રાધાસાથે સ્વસ્વરૂપને તત્ક્ષણ અતર્ધાન કરીને યથાપૂર્વ પ્રતિમા
રૂપતાનેજ પામી ગયા ॥૨૬-૨૮॥ તે પછી નિબત્તરૂપે રહેલી વેદિકા
ઉપર રહેલા સિદાસનમાં વિરાજમાન ભગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણ આ વૃત્તાન્ત-

મેતં તુ હરિર્નિશમ્ય સ્વમક્તવચ્ચિત્રમવાપ હૃદયઃ । આજ્ઞાપયમાસ
તતો મુનીન્દ્રાન્સ્વપાર્પદાંશ્ચાશિતુમાશુ ચાન્યાન્ ॥૨૯॥ इति श्रीसत्स-
ङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अक्षकृतोत्सवे भगवतः प्रत्यक्ष-
भोजनलीलानिरूपणनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥१९॥

સુમત ઉવાચ—આજ્ઞયાથ હરેઃ સર્વે મુનયઃ સાધવો નૃપ ! । કૃત-
ગુદ્ધિવિધાનાસ્તે મોક્ષમીયુસ્ત્વરાન્વિતાઃ ॥૧॥ અનુજ્ઞાતો ભગવતા
સર્વોસ્તાન્મોજકાનૃપ ! । ઉપાવીવિશદાયાતાન્મુક્તાનન્દો યથોચિ-
તમ્ ॥૨॥ મર્યાદયોપવિષ્ટેષુ તેષુ ત્યાગિષુ પક્લિશઃ । જલોનિ વિમ-

લક્ષિતાદિ ક્ષત્રિયાણીઓએ પ્રેમથી પુરેલા અન્નકૂટમાં ભગવાને પ્રત્યક્ષપણે
ભોજન કર્યાની વાર્તાને સાંભળીને ઈતર ભક્તજનનીપેઠે પરમ પ્રહર્ષપરિ-
પૂર્ણ આશ્ચર્યને પામ્યા. આ તો માનુષલીલાનું અનુકરણ છે. જે લલિ-
તાએ અપેલા અન્નને પોતાના દિવ્ય રૂપથી આવીર્ભાવ પામીને જમ્યા
હતા તેતો પોતેજ હતા. હે રાજન્ ! તે પછી ભગવાને સર્વ સાધુઓ,
સોમવર્માદિ પાર્ષદો અને બીજા અધ્યાઓને પણ જમવામાટે જલદી
આજ્ઞા આપી ॥૨૯॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે અન્ન-
કૂટોત્સવે ભગવતઃ પ્રત્યક્ષભોજનલીલાનિરૂપણનામૈકોનવિંશો-
ઽધ્યાયઃ ॥૧૯॥

૧અધ્યાય ૨૦ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે નૃપ ! ત્યાર પછી શ્રીહરિની આજ્ઞાથી સાધુ-
સંજ્ઞાના તે સમસ્ત મુનિઓ હસ્ત પાદાદિકને શુદ્ધ કરીને ત્વરાથી જમવા
વાસ્તે આવ્યા ॥૧॥ હે નૃપ ! ભગવાને આજ્ઞા આપેલા મુક્તાનંદ મહા-
મુનિએ જમવા આવેલા તે સર્વ સાધુવિગેરેને યથાયોગ્ય બેસારી દીધા
॥૨॥ મર્યાદામુજબ પંક્તિબંધ બધા તેઓ જમવા બેસી ગયા એટલે
હરિભક્ત બ્રાહ્મણોએ પહેરેલાં વસ્ત્રો શિથિલ ન રહેવામાટે અને આગલા

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાને કરેલુ સાધુઓનું સંતર્પણ અને સ્વયં કરેલું તેમને
પિરસણ વર્ણન કર્યું છે

રામામુર્બદ્ધકચ્છા દ્વિજાતય ॥૩॥ આજ્ઞાપયામાસ તતો મગવાન્નિ
જપાર્પદાન્ । દ્વિજાનન્યાશ્ચ શતશ પરિવેપણકર્મેણિ ॥૪॥ આદો પત્રા
વલીર્દત્વા તત પર્ણપુટાન્ દદાન્ । દત્વા ક્રમેણ શાકાનિ દ્વિજાસ્તે
પર્યવેપયન્ ॥૫॥ સ્નાત સ્વય ચ કૌરોયાવદ્વપીતામ્પરશ્ચરન્ । પક્ષિમ
ધ્યેષુ મુનિમિ પરિવિષ્ટિમકારયત્ ॥૬॥ તત્રાનમ્યસ્તતત્કર્મા મુક્તા
નન્દસ્તુ બુદ્ધિમાન્ । અભિજ્ઞ ઇવ યુક્તયૈવ ચક્રે તત્પરિવેપણમ્ ॥૭॥
બ્રહ્માનન્દસ્તુ શ્વેતિ હરયે કરલાઘવમ્ । દર્શયન્ હાસયામાસ ત
ચ ભક્તજનાન્મૃશમ્ ॥૮॥ વિચિત્રમદ્યમોઝ્યાદેર્નામાન્યુચારયસ્તદા ।

પાછલા કચ્છને અતિદૃઢ આધીને તેઓના જળપાત્રો શુદ્ધ ગંગાજળથી
ભરીવ્યા ॥૩॥ તે પછી લગવાને પોતાના પાર્પદો-પાસે રહેનારા મુકુદાનદ
મુક્તાનદ આદિકને તથા બીજાં પણ અહુ બ્રાહ્મણોને મુનિપક્ષિઓમા પિર
સવાની આજ્ઞા આપી ॥૪॥ હવે પિરસવાનો પ્રકાર કહે છે-આજ્ઞા
આપેલા વિગ્રોએ પ્રથમ પ્રત્યેકને પત્રાવલી (પત્રમય લોજનપાન-
પત્રવાહ) આપીને, પછી છિદ્રે રહિત દૃઢ પર્ણપુટ (પરીયા) આપીને
અનુક્રમે પ્રથમ શાકાં પિરસી દીધા ॥૫॥ ત્યારપછી સ્વય કૌરોરિ સ્નાન
કરીને, ઉત્તરીય રેશમી વસ્ત્રથી દૃઢ બાંધેલા ખીતાંબરને ધારીને પક્ષિ
મધ્યે જમવા બેઠેલા મુનિઓને આહ્વાદ આપવા વિચરતા થકા મુન્ના
નદાદિ મુનિઓપાસે પિરસાવાં લાગ્યા ॥૬॥ પિરસનારા મુનિઓના નામો
કહે છે-તેમા પિરસવાની ક્રિયાના પરિચયે રહિત એવા પણ મુક્તાનદ
મુનિ તો મતિમાન્ હોવાથી પીરસવામા પ્રવીણ હોય એમ યુમ્નિવીજ પક્ષિ
મા પિરસવા લાગ્યા ॥૭॥ બ્રહ્માનદમુનિ તો શ્રીનારાયણમુનિને ઝટ પીર
સવાના કામમા હુશળ હોય એમ હસ્તવાદવતાને પ્રદર્શાવા પ્રવર્તતા
શરીરની સ્થળતાને લીધે થતી ચાલની વિચિત્રતાને લીધે થતી અવયવમા
શિથિલતા વિગેરેવડે લગવાન અને બીજા બધા ભક્તોને તે સમયે બેઠું
હસાવવા લાગ્યા ॥૮॥ તે સમયે મહાનુભવાનદમુનિ તો પીરસવા માટેના
નિનિધ વિચિત્ર અદ્ય ભોજ્યાદિકનાં નામોને જરોજર નહિ બોલતા હોવાથી
તેનાં નામોને વિચિત્ર વિપરીતપણે ઉચ્ચ સ્વરથી ઉચ્ચારણ કરતા થકા

મહાનુભાવાનન્દોઽપિ હાસયામાસ ચાશ્ચિલાન્ ॥૧૫॥ નિત્યાનન્દશુ-
કાનન્દૌ પરિવેપણકર્મણિ । સ્તૂયેતે સ્માતિચાતુર્યાત્સર્વેઃ સહરિમિ-
ર્જનૈઃ ॥૧૦॥ સર્વેપક્ષિપુ સામ્યેન પદાર્થાર્પણલાઘવાત્ । આનન્દાનન્દ
આનન્દં હરેરજનયત્તદા ॥૧૧॥ સ્વયમ્પ્રકાશાનન્દશ્ચ મુનિઃ શ્યામ-
લવિગ્રહઃ । ધ્યાનનિષ્ઠાવશતયા પર્યવેપયદક્રમમ્ ॥૧૨॥ આત્માનન્દઃ
કૃશાક્ષોઽપિ પરિવેપણપાટવઃ । ક્ષણેનૈકેન વટકાન્ પરિતઃ પર્યવે-
પયત્ ॥૧૩॥ મુકુન્દાનન્દમુખ્યાશ્ચ ભગવત્પ્રીતયે તદા । શાંકુલી-
સ્નાજકાદીનિ પરિતઃ પર્યવેપયન્ ॥૧૪॥ વ્યક્તનાનિ વિચિત્રાણિ પક્ષા-
ન્નાનિ ચ સર્વેશઃ । સર્વેપામેવ પાત્રેષુ નાપુરુષોન્યમિથ્રતામ્ ॥૧૫॥

શ્રીહરિસહિત સર્વ જનોને હસાવવા લાગ્યા ॥૧૫॥ નિત્યાનંદમુનિ તથા
શુકાનંદમુનિની પીરસવાના કામમાં અતિશય આતુરી બોધને તેમને સર્વે
જનો તથા સ્વયં શ્રીહરિ વખાણવા લાગ્યા ॥૧૦॥ તે સમયે આનંદાનંદ-
મુનિ સર્વ પંક્તિઓમાં તુલ્યપણે (ન્યૂન નહિ તેમ અધિક નહિ) ભક્ષ્ય
ભોજ્યાદિ પદાર્થોને પિરસવાની ઝડપથી સહજાનંદસ્વામીને આનંદ ઉપ-
જાવવા લાગ્યા ॥૧૧॥ શ્યામ શરીર વર્ણવાળા (શ્યામભીયા) શાંત સ્વભા-
વવાળા સ્વયંપ્રકાશાનંદમુનિ સદાય ભગવાનના દિવ્ય રૂપમાં ધ્યાનનિષ્ઠાથી
નિમગ્ન મનવાળા હોવાથી અનુક્રમ વિનાજ પિરસવા લાગ્યા ॥૧૨॥ આ-
ત્માનંદમુનિ કૃશ શરીરવાળા છે તથાપિ પિરસવાની ક્રિયામાં ધરમ પ્રવીણ
હોવાથી એકજ ક્ષણમાં બધી પંક્તિઓમાં વાટેલી અડદની દાળનાં કરેલાં
કોમળ વડાં પીરસી વળ્યા ॥૧૩॥ તે સમયે મુકુન્દાનંદપ્રમુખ વાણિઓ
ભગવાનની પ્રીતિની આકાંક્ષાથી સમગ્ર પંક્તિઓમાં મુનિઓને જોઈથી
ખાજાં આદિક પકવાનો પિરસવા લાગ્યા, કારણ કે, પોતાની પરિચર્યાની
અપેક્ષાએ પોતાનાં ભક્તની પરિચર્યા ભગવાનને અધિક પ્રિય છે, તો
ભગવાનના પાર્શ્વપરિચર (હજુરના સેવક) એવા પણ આ વાણિઓનો
આ સાધુસંતર્પણમાં જે સમુત્સાહ છે તે સમુચિત છે ॥૧૪॥ પીરસેલાં
વિચિત્ર સમગ્ર શાકો અને વિચિત્ર ભક્ષ્ય ભોજ્યાદિ પકવાનો મુનિઓના
પાત્રમાં ધરપર મિથિતતાને નજ પામ્યાં, કારણ કે પતરાળાં વિશાળ

રામાસુર્વદ્વચ્છા દ્વિજાતયઃ ॥૩॥ આજ્ઞાપયમાસ તતો ભગવાન્નિ
જપાર્પદાન્ । દ્વિજાનન્યાંશ્ચ શતદાં પરિવેપણકર્મણિ ॥૪॥ આદો પત્રા
વલીર્દત્વા તત્ । પર્ણપુટાન્ દૃઢાન્ । દત્વા જ્ઞમેણ શાકાનિ દ્વિજાસ્તે
પર્યવેપયન્ ॥૫॥ સ્નાતઃ સ્વયં ચ કૌશેયાવદ્ધર્પીતામ્બરશ્ચરન્ । પક્ષિમ
ધ્યેયુ મુનિભિઃ પરિવિષ્ટિમકારયત્ ॥૬॥ તત્રાનન્યસ્તતત્કર્મા મુક્તા
નન્દસ્તુ બુદ્ધિમાન્ । અભિજ્ઞ ઇવ યુક્તયૈવ ચક્રે તત્પરિવેપણમ્ ॥૭॥
બ્રહ્માનન્દસ્તુ જ્ઞદિતિ હરયે કરલાઘવમ્ । દર્શયન્ હાસયમાસ તં
ચ ભક્તજનાન્બૃહન્ ॥૮॥ વિચિત્રમદ્યમોજ્યાદેર્નામાન્યુચારયસ્તદા ।

પાછલા કચ્છને અતિદૃઢ બાધીને તેઓના જળપાત્રો શુદ્ધ ગંગાજળથી
ભરીએ ॥૩॥ તે પછી ભગવાને પોતાના પાર્પદો-પાસે રહેનારા મુકુદાનંદ
મુક્તાનંદ આદિકને તથા બીજાં પણ બહુ બ્રાહ્મણોને મુનિપક્ષિઓમા પિર-
સવાની આજ્ઞા આપી ॥૪॥ હવે પિરસવાનો પ્રકાર કહે છે-આજ્ઞા
આપેલા વિગ્રોએ પ્રથમ પ્રત્યેકને પત્રાવર્ધી (પત્રમય ભોજનપાત્ર-
પત્રવાડા) આપીને, પછી છિદ્રે રહિત દૃઢ પર્ણપુટ (પડીયા) આપીને
અનુક્રમે પ્રથમ શાકાં પિરસી દીધા ॥૫॥ ત્યારપછી સ્વયં શ્રીહરિ સ્નાન
કરીને, ઉત્તરીય રેશમી વસ્ત્રથી દૃઢ બાધેલા ખીતાખરને ધારીને, પક્ષિ
મધ્યે જમવા બેઠેલા મુનિઓને આહ્વાદ આપવા વિચરતા થકા મુક્તા
નંદાદિ મુનિઓપાસે પિરસાવા લાગ્યા ॥૬॥ પિરસનારા મુનિઓના નામો
કહે છે-તેમા પિરસવાની ક્રિયાના પરિચયે રહિત એવા પણ મુક્તાનંદ-
મુનિ તો મતિમાન હોવાથી પીરસવામા પ્રવીણ હોય એમ યુક્તિથી જ પક્ષિ
મા પિરસવા લાગ્યા ॥૭॥ બ્રહ્માનંદમુનિ તો શ્રીનારાયણમુનિને જટ પીર
સવાના કામમા હુશળ હોય એમ હસ્તલાઘવતાને પ્રદર્શાવા પ્રવર્તતાં,
શરીરની સ્થૂળતાને લીધે થતી આલસી નિશ્ચિન્નતાને લીધે થતી અવ્યવમા
શિથિલતા વિગેરેવડે ભગવાન અને બીજા બધા ભક્તોને તે સમયે બહુ
હસાવવા લાગ્યા ॥૮॥ તે સમયે મહાનુભવાનંદમુનિ તો પીરસવા માટેલા
વિવિધ વિચિત્ર બદ્ધ ભોજ્યાદિકનાં નામોને બરોબર નહિ બોલુતા હોવાથી
તેનાં નામોને નિશ્ચિન્ન વિપરીતપણે ઉચ્ચ સ્વરથી ઉચ્ચારણ કરતા થકા

મહાનુભાવાનન્દોઽપિ હાસયામાસ ચાશ્ચિલાન્ ॥૧॥ નિત્યાનન્દશુ-
કાનન્દૌ પરિવેષણકર્મણિ । સ્તૂયેતે સ્માતિચતુર્યાત્સર્વઃ સહરિભિ-
ર્જને ॥૧૦॥ સર્વપદ્મિપુ સામ્યેન પદાર્થાર્પણલાઘવાત્ । આનન્દાનન્દ
આનન્દં હરેરજનયત્તદા ॥૧૧॥ સ્વયમ્પ્રકાશાનન્દશ્ચ મુનિઃ શ્યામ-
લવિગ્રહઃ । ધ્યાનનિષ્ઠાત્રશતયા પર્યવેષયદ્રુમમ્ ॥૧૨॥ આત્માનન્દઃ
કૃશાક્ષોઽપિ પરિવેષણપાટવઃ । ક્ષણેનેકેન વટકાન્ પરિતઃ પર્યવે-
ષયત્ ॥૧૩॥ મુકુન્દાનન્દમુખ્યાશ્ચ ભગવત્પ્રીતયે તદા । શંકુલી-
સાજકાદીનિ પરિતઃ પર્યવેષયન્ ॥૧૪॥ વ્યજ્જનાનિ વિચિનાણિ પક્ષા-
ન્નાનિ ચ સર્વશઃ । સર્વેપામેવ પાત્રેષુ નાપુરુષોન્યમિશ્રતામ્ ॥૧૫॥

શ્રીહરિસહિત સર્વ જનોને હસાવવા લાગ્યા ॥૧॥ નિત્યાનંદમુનિ તથા
શુકાનંદમુનિની પીરસવાના કામમાં અતિશય આતુરી બોધને તેમને સર્વે
જનો તથા સ્વયં શ્રીહરિ વધાણવા લાગ્યા ॥૧૦॥ તે સમયે આનંદાનંદ-
મુનિ સર્વે પક્ષિઓમાં તુલ્યપણે (ન્યૂન નહિ તેમ અધિક નહિ) લક્ષ્ય
લોભ્યાદિ પદાર્થોને પિરસવાની ઝડપથી સહજાનંદસ્વામીને આનંદ ઉપ-
જાવવા લાગ્યા ॥૧૧॥ શ્યામ શરીર વર્ણુવાળા (શ્યામળીયા) શાત સ્વભા-
વવાળા સ્વયંપ્રકાશાનંદમુનિ સદાય ભગવાનના દિવ્ય રૂપમાં ધ્યાનનિષ્ઠાથી
નિમગ્ન મનવાળા હોવાથી અનુક્રમ વિનાજ પિરસવા લાગ્યા ॥૧૨॥ આ-
ત્માનંદમુનિ કૃશ શરીરવાળા છે તથાપિ પિરસવાની ક્રિયામાં પરમ પ્રવીણ
હોવાથી એકજ ક્ષણમાં બધી પક્ષિઓમાં વાટેલી અડદની દાળનાં કરેલા
કોમળ વડાં પીરસી વળ્યા ॥૧૩॥ તે સમયે મુકુન્દાનંદપ્રમુખ વાણિઓ
ભગવાનની પ્રીતિની આર્કાશથી સમગ્ર પક્ષિઓમાં મુનિઓને જોઈથી
ખાત્ત આદિક પક્ષવાનો પિરસવા લાગ્યા, કારણ કે, પોતાની પરિચર્યાની
અપેક્ષાએ પોતાનાં ભક્તની પરિચર્યા ભગવાનને અધિક પ્રિય છે, તો
ભગવાનના પાર્શ્વપરિચર (હબુરના સેવક) એવા પણ આ વાણિઓનો
આ સાધુસંતર્પણમાં જે સમુત્સાહ છે તે સમુચિત છે ॥૧૪॥ પીરસેલા
વિચિત્ર સમગ્ર શાકો અને વિચિત્ર લક્ષ્ય લોભ્યાદિ પક્ષવાનો મુનિઓના
પાત્રમાં પરસ્પર મિશ્રિતતાને નજ પામ્યા, કારણ કે પતરાળા વિશાળ

સર્વે સર્વેષુ પાત્રેષુ પરિવેપિતમીશ્વરઃ । વિલોચ્યાન્નાપયમાસ ભોક્તું
 સર્વાન્નિજાધિતાન્ ॥૧૬॥ તતો વુમુજિરે રાજન્ ! યદ્દીતાન્નાઃ પર-
 સ્પરમ્ । સાધયો મુનયઃ સર્વે સ્તુવન્તોઽધગુણાન્મુદ્ઃ ॥૧૭॥ સર્વ-
 મેવ હિ સુસાદુ ભક્ષ્યં ભોજ્યં તદક્ષતામ્ । ક્રમપ્રાપ્તે પદાર્થેઽભૂદ-
 સાસ્તાદો વિશેષતઃ ॥૧૮॥ પુનઃ પુનઃ સ્વપાત્રેષુ શક્તુલીઘૃતપૂર-
 કાન્ । ક્ષિપતો ભોજકાઃ સાધૂન્ ન્યવેધન્કરધૂનનૈઃ ॥૧૯॥ નિપે-
 ધદ્ધઃ પરાવૃત્તાનશ્રદ્ધઃ પરિવેષકાન્ । ક્લુબુદ્ધીન્ મુનીન્પ્રાહ ભગ-
 વાન્મહસંસ્તદા ॥૨૦॥ હાંહાં હુંહું રવે દેયં દેયં ચ કરધૂનને । શિરઃ-

હતાં અને પિરસનારા પ્રવીણ હતા ॥૧૫॥ ત્યારપછી સર્વેશ્વર શ્રીહરિએ
 સર્વ પાત્રોમાં સર્વ પીરસી દીધેલું જોઈને સર્વ નિજશ્રિતોને જમવાની
 આજ્ઞા આપી ॥૧૬॥ હે રાજન્ ! તે પછી સર્વ સાધુ સ્વલાવના મુનિઓ
 ભગવાનની આજ્ઞા પામીને તથા પરસ્પર-એક બીજાની અનુચ્છા લઈને,
 જમવાનાં જલેથી વિગેરે પદાર્થોના ગુણોને વારંવારે વખાણતા થઈ
 જમવા મંડ્યા ॥૧૭॥ તમામ તે ભક્ષ્ય ભોજ્ય સુસ્વાદુજ હર્તુ. (તેમાં
 એક પણ સ્વાદરહિત ન હતું) અનુક્રમે જમતાં તે પદાર્થોમાં તે જમ-
 નારા મુનિઓને ઉત્તરોત્તર રસાસ્વાદ અધિક અધિક આવતો જતો હતો
 ॥૧૮॥ આદરથી વારંવાર જલેથી ઘેર આદિક પકવાનોને પોતાના
 પાત્રોમાં પિરસતા મુક્તાનંદાદિ મુનિઓને ભોજન કરતા મુનિઓ યદપિ
 સ્પૃહાવાળા છે તથાપિ લાજને લીધે વારંવાર હાથ હલાવાવડે
 (ના નાંખશો ના નાંખશો એમ) નિવારણ કરવા લાગ્યા. આ ઉપરથી
 પિરસનારા મુનિઓ તો જમનારા મુનિઓનો આશય નહિ લક્ષમાં લઈને
 પાછા વળી ગયા. તે સરલ શુદ્ધિવાળા (પરનો હૃદયગત અભિપ્રાય નહિ
 બાહ્યનારા) પિરસનારા સ્વયંપ્રકાશાનંદ મહાનુભાવાનંદ આદિક મુનિઓ
 પ્રત્યે તે સમયે ભગવાન હસતા હસતા જોડ્યા કે ॥૧૯-૨૦॥ હે મુનિઓ !
 અહીં ! તમો પિરસવાના પ્રકારને બીલકુલ બાણતા નથી, જેઓ
 પ્રગલ્ભ પ્રકૃતિવાળા હોય તે ભોજન કરવામાં અચળતાને પ્રદર્શવે નહિ,
 કેમકે લાજ જમવામાં પ્રતિરોધ કરેછે, માટે જમનારા 'હાં હાં' એવો

કમ્પેઽપિ દાતવ્યં ન દેયં સિંહગર્જને ॥૨૧॥ इत्युक्तास्ते तु मुनयो
 લહુકાન્મૌક્તિકાલ્પ્યાન્ । આસિંહગર્જનાત્તેષામમત્રેષ્વશિષ્ટપૃષ્ઠ !
 ॥૨૨॥ औत्सुक्यादथ दृढवद्भपीतवासाः साधूनां नृप ! परिवेषणं
 વિધાતુમ્ । ઉત્તર્યૌ સ્વયમપિ હર્પયન્સ્વભક્તાન્સર્વેષામપિ સ તદૈક-
 દદ્ય આસીત્ ॥૨૩॥ हात्वा तं मुनिपरिवेषकाममीशं पकान्नाचि-
 તપૃથુરીતિપાત્રહસ્તા । ધાવન્તો રમસપરામ્ભવત્પુરોગં હ્યાસેદુઃ
 સપદિ તદન્તિકં દ્વિજાશ્ચ ॥૨૪॥ तत्तत्पात्रात्स गृहंश्चपलगतिपदो
 લહુકાન્મૌક્તિકાલ્પ્યાન્ દ્વૌ દ્વૌ દોભ્યાં ચ પક્ષ્મિરુમણમનુષ્ઠતઃ
 પ્રત્યમઘ્નં દદાનઃ । સ્વાનાં સ્વીયપ્રસાદામિલિપિતમપિ સમ્પૂર્યન્પૂર્ણ-

નિષેધસૂચક શબ્દ ઉચ્ચારે તોપણ પીરસવું. તથા ‘હું હું’ એવો ધ્વનિ
 કરે તોપણ પિરસવું તથા હાથ હલાવવો મસ્તક કંપાવવું વિગેરે
 નિષેધસૂચક ચેષ્ટાઓ કરે તોપણ વારેવારે આપવું. જો સિંહગર્જના
 કરે તો ન આપવું-ન પિરસવું ॥૨૧॥ હે નૃપ ! આ પ્રકારે ભગવાને કહેલા
 તે પિરસનારા મુનિઓ તો મોતીયા લાડુઓ સિંહગર્જના પર્યંત જમતા
 સાધુઓના પાત્રોમા પિરસવા મંડયા ॥૨૨॥ હે નૃપ ! તે પછી ભગવાન
 પણ ભક્તજનોના મનોરંજનમા મહોત્સાહી હોવાથી પોતે પહેરેલા પિતા-
 ખરને ઉત્તરીય વસ્ત્રથી દૃઢ બાંધીને સાધુઓને પિરસવાસાડ પોતે ઉઠ્યા તે
 સમયે સર્વ ક્રોધની દૃષ્ટિ ભક્તિસદ્ગુણપરિપૂર્ણ હોધને એક ભગવાન વિષેજ
 એકાગ્ર પડતી હતી ॥૨૩॥ ભગવાનને સાધુઓને પિરસવામા સમુત્સાહ-
 વાળા ઉઠેલા જોધને પિરસનારા મુનિઓ પકવાનથી પરિપૂર્ણ નિશાળ
 પીતળનાં પાત્રો હાથમાં લઈને દોડી આવીને શ્રીહરિને અભિમુખ પ્રતિ-
 લોભ ગતિ (પાછે ખગલે ચાલવું)ને કરતા થકા વેગથી તત્કાળ
 તેમની સમીપે આવ્યા ॥૨૪॥ પૂર્ણકામ ભગવાન શ્રીહરિ તેતે પીરસનારા
 મુનિઓના પોતાની આગળ ધારેલા પકવાનપરિપૂર્ણ પાત્રમાથી મોતીયા
 લાડુ લઈ લઈને પક્તિના અનુક્રમને અનુસરીને ચપળ ચાલથી ચાલતા
 થકા પોતાના હાથવડે જે જે લાડુઓ પ્રત્યેક પાત્રમાં લાઘવતાથી
 આપતા થકા પોતાના પ્રસાદની સ્પૃહાવાળા તે મુનિઓના મનોરથને પરિ

કામસ્તેષાં સર્વાસુ પક્ષિષ્વપિ મુદુરચરદ્ધરિદોર્લાઘવત્રીઃ ॥૨૫॥
 લઙ્ગુકાન્ત પરિવેપ્ય મૌક્તિકાનાશુ શાક્તુલિકમપ્યનાકુલ. ૧૪૫-
 વેપયદવાપુરદ્ધુતં તેન ભૂરિ પરિવેપકા અપિ ॥૨૬॥ સર્વત પરિવે-
 વ્યેત્યં પ્રહસદ્ધનો હરિઃ । મુદ્ગમ્યં યથેષ્ટં શનકૈરિત્યુક્ત્વાડશો-
 ધયત્કરૌ ॥૨૭॥ ધૃત્વાથ ધૃતમૃદ્ધારં નિપિશ્વન્ સ્થૂલધારયા ।
 મુનિપાયસપાત્રેષુ મુકુન્દોઽદ્દાસયત્રમુમ્ ॥૨૮॥ પાત્રસમ્મૃતપકા-
 નાંસ્તાનયેદ્ધિતવિદ્ધરે. । સ એવ વર્ણિરાહુચે. પ્રાહ નૈષ્ઠિક ઊર્ધ્વદો.
 ॥૨૯॥ હરેઃ પ્રાસાદિકં સાઘં સ્વપાત્રે કેનચિત્કચિત્ । નાવશેષ્યં
 મહામુક્તા ! इत्याह्ना पारमेश्वरी ॥३०॥ इत्युक्ते तेन तद्वाक्यं ब्रह्मा

પૂર્ણ કરવા તેમની તમામ પક્ષિઓમાં વારવાર વિચરવા લાગ્યા ॥૨૫॥
 એરીતે ભગવાને જલદી સર્વ પક્ષિઓમાં મોતીયા લાડુ પીરસીને પછી
 જલેથી પણ વિના વ્યાકુળતાએ સર્વને પીરસી દીધી આવી પીરસવાની
 પ્રવીણતાથી પીરસવામા પ્રવીણ એવાપણુ સર્વે પુરૂષો પરમ વિસ્મયને
 પામી ગયા ॥૨૬॥ આ પ્રકારે સર્વ પક્ષિઓમા પીરસીને શ્રીહરિ મદ-
 મદ હસતા હસતા એમ બોલ્યા કે-તમે અમોએ હાથે આપેલા વસ્તુમા
 સ્વાદવિશેષને આખતા થકા યથેષ્ટ ધીમે ધીમે જમો એમ સર્વને કહીને
 પોતે હસ્તકમળની શુદ્ધિ કરી ॥૨૭॥ તે પછી મુકુદાનંદવર્ણી ધીધી ભરેલી
 ઝારી (વહાડી) હાથમા લઇને જમતા મુનિઓનાં દુધપાકથી ભરેલા
 પાત્રોમા જાડી ધારથી ધીને પિરસતા થકા ભગવાનને બહુ હસાવા લાગ્યા
 ॥૨૮॥ તે પછી શ્રીહરિના હૃદયગત અભિપ્રાયને જાણતા આ નૈષ્ઠિક વર્ણિ
 રાજ મુકુદાનંદજી જેમના લોજન પાત્રોમા પકવાઓ ભરેલા છે એવા તે
 જમનારા મુનિઓ પ્રતિ હાથ ઉઠ્યા કરીને ઉચ્ચ સ્વરથી એમ બોલ્યા કે-
 હે મહામુક્ત મુનિઓ ! સ્વત સ્વાદુ છે અને શ્રીહરિના પ્રસાદભૂત દોવાથી
 વિશેષપણે સ્વાદુતમ છે તો આ ખાદ્ય લેશ પણ કોઇએ પણ પોતાના
 પાત્રમાં કિંચિત્ પણ અવશેષ રાખવું નહિ (પડી મુકવું નહિ) ભગવાનની
 આજ્ઞાને માર્ગનારા તમોએ આ વચન 'ભગવાનનીજ આજ્ઞા છે' એમ
 માનવું ॥૨૯-૩૦॥ હે રાજન ! આ પ્રકારે વર્ણિરાજે કહ્યું એટલે એ

નન્દોઽતિમાનયન્ । હેસન્નાપ્તેદિતં કૃત્વા શ્રાવયન્સ્તાનમોજયત્
 ॥૩૧॥ તદ્વ્યાદેવ મધ્યાણિ સર્વે તેઽપિ શનૈઃ શનૈઃ । અમુજતૈવ
 નિ.શેયં ધીક્ષમાણાઃ પરસ્પરમ્ ॥૩૨॥ ઓદનં કથિકાં ચાથ ઘૃતં
 ચ પ્રચુરં પ્રભુઃ । પરિવેપ્ય દ્વિજૈઃ સર્વોસ્તર્પયામાસ મોજકાન્
 ॥૩૩॥ અતિતૃપ્તાન્મોજનેન ગૃહીતચુલુકોદકાન્ । સ્વસ્થ્યાનં તતો
 ગન્તું હરિપ્રાજ્ઞાપયચ તાન્ ॥૩૪॥ આહૃતાં અપિ હરિણા સ્વકીય-
 શાલાં ગન્તું તે મુનિનિકૃતાસ્તદીક્ષણોત્કાઃ । યાવત્તદ્વહિરુપવેશનં
 નૃપાઽઽસીન્નાવત્તેઽપ્યમુમુપતસ્થિરે સ્વનાથમ્ ॥૩૫॥ इति श्रीसत्स-
 ज्जिनीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे साधुसन्तर्पण-
 नामा विंशोऽध्यायः ॥२०॥

વચનને પ્રદાનંદમુનિ અત્યંત માન આપતા થકા હાસપૂર્વક આદરથી
 બે નણુવાર બોલીબોલીને સર્વ મુનિઓને સંભળાવતા થકા તેમને જમા-
 ડવા લાગ્યા ॥૩૧॥ આ જમાનારા સર્વ મુનિઓ એક બીજા સામુ બેતા
 થકા તે ભગવદ્દયનનો ભગ થવાના ભયને લીધેજ ખાદ્ય વસ્તુઓને ધીમે
 ધીમે સમગ્રપણે જમી ગયા ॥૩૨॥ તે પછી ભગવાને પીરસનારા મુનિઓ
 પાસે કઢી ભાત અને પુષ્કળ ઘૃત પિરસાવીને તે સર્વ મુનિઓને જમાડીને
 તૃપ્ત કર્યા ॥૩૩॥ તે પછી ભગવાને જમીને અત્યંત તૃપ્ત થએલા અને
 અને અણુ કરવાનું જળ જેમણે શ્રદ્ધા કર્યું છે એવાં તે મુનિઓને ત્યાથી
 પોતપોતાને સ્થાને જવાની આજ્ઞા આપી ॥૩૪॥ હે નૃપ ! શ્રીહરિએ
 પોતાના નિવાસભૂત ધર્મશાળા પ્રત્યે જવાની આજ્ઞા આપી છે તોપણ તે
 મુનિસમૂહો ભોજનથી અતિતૃપ્ત થયા છે પણ ભગવદ્દર્શનથી નહિ તૃપ્ત
 થઈને તેમના દર્શનમાં સમુત્સુક થઈને તે ભગવાન્ જ્યાસુધી બહાર
 નિજતરૂતળે રહેલી વેદીકા ઉપર વિરાજમાન રહ્યા ત્યાંસુધી મુનિઓપણ
 પોતાના મ્વામી શ્રીહરિની સમીપેજ દર્શનાદિ સેવામાંડે બેસી રહ્યા
 ॥૩૫॥ इति श्रीसत्संजिह्वने...तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे
 साधुसंतर्पणनामा विंशोऽध्यायः ॥२०॥

સુપ્રત રવાય—તતો ભોજયિતું સ્વામી ક્ષત્રિયાદિન્નિજાશ્રિતાન્ ।
 આશાપયન્નૃપં સોઽપિ સત્વરં તાનુપાહ્વયત્ ॥૧॥ પશ્ચાર્દ્રાન્ પક્લિશઃ
 સર્વાન્ યથાહં તાનવીવિશત્ । પરિવેપયિતું તાંશ્ચ દિજાનન્યાન્
 સ આદિશત્ ॥૨॥ અન્નં ચતુર્વિધં સર્વં સત્ત્વરં પર્યવેપયન્ । દિજા-
 સ્તાંસ્તેઽથ મુનિવત્સવેં વુમુજિરે નૃપ ! ॥૩॥ શુજ્ઞાનાન્ ભગવાન્
 પ્રીત્યા પુનઃ પુનરદાપયત્ । પકાઞ્ચં વ્યજ્ઞનાદીનિ હસંસ્તાંશ્ચ સ
 હાસયન્ ॥૪॥ તૃપ્તાનિવ સમાલક્ષ્ય નૃપાર્દીંસ્તાંસ્તતઃ સ્વયમ્ ।
 તેષાં સ્વદોઃપ્રસાદેચ્છામુદતિષ્ઠદ્વિદન્મયુઃ ॥૫॥ તિષ્ઠદ્વુચે સ પીઠે

અધ્યાય ૨૧ ભો.

સુપ્રતઃપિ કહુ છે—હે રાજન્ ! ભગવાને એરીતે મુનિમડળને તૃપ્ત
 કરીને પોતાના આશ્રિત ક્ષત્રિયાદિ લક્ષ્મીને જમાડવામાટે ઉત્તમ ભૂષતિને
 આજ્ઞા આપી. એટલે ઉત્તમ રાજાએ પણ સત્વર તેઓને જમવા બોલા-
 વ્યા ॥૧॥ હસ્ત પાદ મુખનું પ્રક્ષાલન જેમણે કર્યું છે એવા તે આવેલા
 સર્વ ક્ષત્રિયાદિ લક્ષ્મીને ભગવાને યથાયોગ્ય પક્ષિબંધ બેસાયાં અને તેઓને
 પિરસવા માટે બીજા મુનિઓને આજ્ઞા કરી ॥૨॥ આજ્ઞા આપેલા તે પીરસ-
 નારા મુનિઓએ ક્ષત્રિયાદિ લક્ષ્મીને લક્ષ્યાદિ ચાર પ્રકારનું સમય અન્ન
 જલદી પીરસી દીધુ. પછી સર્વે દરિલક્ષ્મી મુનિઓની પેઠે—પ્રસાદની મધુર-
 તાના આસ્વાદથી પ્રહર્ષ પામીને જમવા મળ્યા ॥૩॥ પ્રીતિથી જમતા
 તેઓને ભગવાન્ પોતાનાં વિનોદવચનોવડે હસાવતા થકા અને પોતે તેઓનાં
 વિનોદ વચનોવડે હસતા થકા પકવાચ શાક વિગેરે વારંવાર તેઓને પિર-
 સાવા લાગ્યા ॥૪॥ તે સમયે ભગવાન્ ઉત્તમાદિ પોતાના લક્ષ્મીને તૃપ્ત
 થયા તુલ્ય—તૃપ્તપ્રાય (પોતાના કરકમળના સ્પર્શથી પવિત્ર થએલા
 પ્રસાદના અલાબથી લગારેક નહિ તૃપ્ત થએલા) જોઈને તેઓની પોતાના
 હાથની પ્રસાદીની ઈચ્છા જાણીને સ્વયં પિરસવા ઉઠ્યા ॥૫॥ ને સમયે

૧ આ અધ્યાયમાં ઉત્તમાદિ ભૂષતિમંડળમાં ભગવાને કરેલી પ્રેમરસાવિગયને
 રૂચવનારી પીરસવાની લીલા વર્ણવી છે.

પૃથુલકટિતટાવદ્ધકૌશેયવાસા નાનાપુષ્પાવતંસઃ સ્થલકમલમિલ-
ન્મલ્લિકાહારરાજિઃ । નાનાભક્તેક્ષણાન્નૈઃ પરિરચિતમહાતોરણ-
શ્રીમિરેભિઃ સગ્રાસાસ્યાસ્ફુટોઞ્ચૈર્જયજયવચનૈર્હાસિતોઽસૌ વ્યરા-
જત્ ॥૬॥ આહૃતૈશ્ચપલમુપાગતૈર્મુનીન્દ્રૈઃ પદ્માન્નામૃતપૃથુતામ્રપાત્ર-
હસ્તૈઃ । તસ્યાપ્રે ચપલપરાગ્ગતિપ્રવીળૈસ્તદ્દોષ્ણોઃ સ્તિમિતવિલોચ-
નૈશ્ચ તસ્યે ॥૭॥ દોર્ભ્યાં તૂર્ણં મૃહીત્વા મુનિયુગલધૃતાત્ પાત્રતઃ
શક્તુલીનાં પદ્મં વા સત્તકં વા જ્ઞદિતિપદગતિઃ પ્રત્યમત્રં દદાન્તઃ ।

સ્વતઃ ઉંચા અને ઉંચી વેદી ઉપર રહેલું હોવાથી અતિ ઉંચા સિંહાસ-
નમાં વિરાજમાન થએલા ભગવાન્ શ્રીહરિ વિશાળ કટિતટમાં પહેરેલા
પીતાંબર ઉપર બાંધેલા રેશમી વસ્ત્રથી અને બહુવિધ પુષ્પોના ગુચ્છ
તોરાઓથી અને કઠમાં શોભતા સ્થળકમળ-ગુલાબથી મિશ્રિત મોગરાના
પુષ્પોના હારોથી વિરાજતા હતા. આવી શોભાએ સંપન્ન તે ભગવાનને
સર્વ કોઈતે ભક્તજનો પોતાનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા ઉઠેલા બળીને
પ્રેમરસપરિપૂર્ણ નેત્ર કમળોવડે ભક્તિપૂર્વક બેવા લાગ્યા. તે સમયે આ
ભગવાન્ કમળનાં દીર્ઘ તોરણોની શોભાએ સંપન્ન હોયને શુ ? એમ
શોભ્યા હતા. સર્વ ભક્તોએ તે સમયે ચઢી ગએલા હર્ષવેગથી અર્ધો
જમ્બેલો ધોળીયો મુખમાં ભરેલો હોવાથી અસ્પષ્ટપણે (વ્યક્તિ વિના)
નીકળતાં દીર્ઘ જયજય એવાં વચનોવડે આ ભગવાનને બહુ હસાવ્યા
હતા ॥૬॥ તે સમયે શ્રીહરિએ જોલાવેલા, માટેજ સત્વર સમીપે આવેલા,
પદ્માનથી ભરેલાં વિશાળ તામ્રપાત્રો જેમના હાથમાં છે, શ્રીહરિની
આગળ ચપળતાથી પાછે પથે ચાલવામાં પ્રવીણ અને શ્રીહરિના હસ્તક-
મળ સન્મુખ નિધળ નેત્રો જેમનાં છે એવા કેટલાએક પીરસનારા મુનિઓ
શ્રીહરિપાસે આવીને ઉભા રહ્યા ॥૭॥ એટલે ભગવાને જે મુનિઓએ
ઉપાડેલા તે પાત્રથકી પોતાના બનેય હાથવડે જલદી છ સાત જલેળી
આદિક લઈ લઈને પ્રત્યેક પાત્રમાં પીરસતા થકા ચપળ ચરણચાલથી
ભક્તોનું મન રંજન કર્યું હતું તેઓ જમનારાઓ પોતપોતાના પાત્રોમાં
જમવાની વસ્તુઓ ભરેલી છે તથાપિ ભગવાનના હસ્તકમળના સ્પર્શ-

પાત્રસ્થાઘૈરપિ સૈર્વિકચસરસિજામોર્ધ્વદ્વસ્તદ્વયૈસ્તૈઃ પ્રીત્યૈવામ્ય-
 થ્યમાનઃ સિતમધુરમુખઃ પક્લિશઃ સર્વતોઽગાત્ ॥૮॥ યકવારં
 હરિઃ કૃત્વા સર્વેષાં પરિવેષણમ્ । પરિંકાલાજકાર્દોશ્ચ સ મુહુઃ
 પર્યવેષયત્ ॥૯॥ પરિવેષણચતુર્યાન્મુહુઃ સર્વેષાં ચેક્ષણાત્ । યદુરુપ
 દ્વાદર્શિ જનૈરચિરકૃતપ્રમુઃ ॥૧૦॥ ગૃહાણ પિષ્ટકં સોમ ! ગૃહા-
 ણાલકં ! શાકુલીમ્ । મૃદુલં રાજકમિદં જીવવર્મન ! ગૃહાણ મો !
 ॥૧૧॥ ગૃહાણ ગોલકં ધીર ! રત્નજિત્ । પરિંકાં ચ મો ! । વદન્નેયં
 હરિઃ પ્રાદાત્સર્વેભ્યોઽપિ મુહુર્મુહુઃ ॥૧૨॥ હરેઃ પ્રસાદમાદ્યાત્મ્યં વિ-
 દન્તો મોજકાશ્ચ તે । અમુજત તદાઽઽકણ્ઠં સ્વયં ચાપ્યાસ-

વાળા પ્રસાદના મહિમાના અધ્યવસાયથી બે હાથ ઉઠ્યા કરીને પ્રાર્થના
 કરવા લાગ્યા. તેઓની પ્રીતિપૂર્વકની પ્રાર્થનાને જાણીને લગવાનું મંદહાસ-
 વડે મધુર મુખારવિંદવાળા હોદ્દને તેમનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા સમસ્ત
 પંક્તિઓમાં સ્વયં વિચર્યા ॥૮॥ શ્રીહરિ એકવાર સમગ્ર પંક્તિઓમાં
 યથાક્રમે જલેથી પીરસીને પછીથી બરફી ખાતું આદિક પદાર્થોને વારંવાર
 પીરસવા લાગ્યા ॥૯॥ તે સમયે આ જલદી પીરસનારા પ્રભુ એકતો
 પીરસવાની ચાતુરીને સ્તીધે અને ચાલવાની લાઘવતાથી સર્વ પંક્તિઓમાં
 સર્વને વારંવાર એક સાથે નયનગોચર થવાથી પોતે એકરૂપ છે પણ
 બહુ બહુરૂપે થયા હોયને શું ? એમ જનોના બેવામાં આવ્યા હતા
 ॥૧૦॥ હે સોમવર્મન ! આ પેડાને ગ્રહણ કરો. હે અલક ! આ જલે-
 થીને ટ્યો. હે જીવવર્મન ! આ પોચાં ખાતું ટ્યો. હે વીરવર્મન ! આ
 શોળ મોતીયા લાડુને ટ્યો. હે રત્નજીત આ બરફીને ગ્રહણ કરો હે
 રાજન ! શ્રીહરિએ આ પ્રકારે જમનારાઓનાં અને જમવાનાં પદાર્થોનાં
 નામો ઉચ્ચારણ કરવાપૂર્વક (પોતાનો પ્રેમ પ્રદર્શવતા થકા) બધાય
 બ્રહ્મોને વારંવાર તે તે લોકલ્ય વસ્તુઓ પીરસી ॥૧૧-૧૨॥ તે જમનારા
 ઓ પણ લગવડપ્રસાદનો મહિમા જાણીને, પોતે પણ ‘અહો ! આટલું તો
 ક્યારેય પણ જમ્યો નથી, આજતો નિસના કરતાં પણ ઘણું જ જમ્યો,
 તથાપિ ઉદરપૂરણ ન થયું હોય એમ કેમ જણાય છે ? ’ એવું આશ્ચર્ય

વિસયા: ॥૧૩॥ તૃપ્તવાચ સફૂત્કારમશ્રન્મૃદુલશક્તુલીમ્ । સુ
 રક્તાં દદતં પ્રાહ તુન્દસ્ફાટો મવિપ્સ્યતિ ॥૧૪॥ શ્ત્યુક્તવન્તં તં
 સ્વામી પ્રાહ ચિન્તાઽત્ર નાસ્તિ ચૈ । યતઃ કૃષ્ણપ્રસાદમશ્રન્તાં
 નોદરં સ્વકમ્ ॥૧૫॥ અનૂર્ધ્વધનં નાહં કુર્વન્તં કરધૂનનમ્ । દૃષ્ટા
 કરેણ તત્પાત્રે શક્તુલીં હરિરક્ષિપત્ ॥૧૬॥ અન્નુવાણં તથાપ્યેનં
 દૃષ્ટ્વાવાત્સ હસન્ પ્રભુઃ । તિસ્ત્રોઽન્યાઃ સ તદા ચક્રે હૃદ્યેદક્ સિંહ-
 ગર્જનામ્ ॥૧૭॥ દૂરાદૃષ્ટ્વા હરિં સ્વીયં ધૂનયન્તં શિરઃ શનૈઃ । સોમં
 પામીને ગળાપર્યંતે તેતે વસ્તુ પ્રીતિથી સમગ્રપણે જમી ગયા ॥૧૩॥ તે
 સમયે સૂરવર્મા નામના કોઈક ભક્ત ભગવત્પ્રસાદી જમીને અત્યંત તૃપ્ત
 થએલા હોવાથી જેમ તેમ ફુટકાર સાથે ધીમે ધીમે ખોચી જલેખીને
 જમતા થકા ફરીથી ખીજ જલેખીને આપતા ભગવાનને નિવારણ કરવા
 એમ બોલ્યા કે-હે ભગવન્ ! જો હું હવે પછી જમીશ તો માફ પેટ ફાટી
 જશે ॥૧૪॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે કહેતા તે ભક્તને હસાવામાટે
 ભગવાન્ એમ બોલ્યા કે-હે સૂરાભક્ત ! જો તમારે 'આ ભગવાનનો
 પ્રસાદ છે' એવો વિશ્વાસ હોય તો આ પાંચલૌતિક ઉદરમાં 'માફ છે'
 એવી મમત્વબુદ્ધિ કેમ થટે ? કેમકે 'આ તો ભગવત્પ્રસાદ છે' એવી
 બુદ્ધિથી અચને જમનારા એકાતિક ભક્તોની દૃષ્ટિએ ઉદર પોતાનું છે
 નહિ (આત્માને ત્રણ દેહથકી વિલક્ષણ માનનારાને ઉદરમાથે કશો સખન્ધ
 નથી) તો આ લૌતિક ઉદરના વિદારણમાં ભગવત્પરાયણ તમોને હાનિ શી
 છે ? કાઈ પણ નથી (આવો ઉપદેશ આપવા પૂર્વકનો આ પરિહાસ છે)
 ॥૧૫॥ નાભે નામે કોઈ ભક્ત નીચું મુખ રાખીનેજ મુખથી બોલ્યા વિના
 કેવળ હાથ હસાવાવડે નિપેધ કરવા લાગ્યા ભગવાને તો તેણે નહિ લક્ષ
 કરેલાજ પોતાના હાથવડે તેના પાત્રમાં જલેખી નાખી તથાપિ તેણે એક-
 પણ નિપેધનો અક્ષર ઉચ્ચાર્યો નહિ સારે ભગવાને હસતા થકા ખીજ
 ગળું જલેખી ફરીથી તેના પાત્રમાં નાખી તેજ સમયે તેણે મુખ ઉચ્ચ
 કરીને ભગવાનને જોવાપૂર્વક પ્રતિપેધને પ્રદર્શાવનારી સિંહગર્જના કરી
 ॥૧૬-૧૭॥ દૂરથીજ ભગવાનને ભાળીને પ્રતિપેધને જણાવામાટે અસ

દૃષ્ટ્વા તત્સમીપં સ ઉપેત્યાગ્રવીરઃ ॥૧૮॥ સ્યવિરેણ ત્વયા સાધે
 ન ગૃહીતેઽયમુત્તમઃ । લજ્જિપ્યત્ત્વમિતિ પ્રોચ્ય વદૌ તસૈ સ શાટ-
 કાન્ ॥૧૯॥ દૂરાદેવ પ્રકુર્વન્તમલીકં સિંહગર્જનમ્ । માત્રિકં સ
 પ્રભુઃ પ્રાપ્ત્તદ્વિદ્વિરદનાનનમ્ ॥૨૦॥ પાયસેન ઘૃતાક્તેન પૃથુલં
 કાંસ્યભાજનમ્ । તદીયં પૂરયામાસ તદોદયૈઃ સોઽકરોદ્દનિમ્ ॥૨૧॥
 તતોઽન્યત્ર હસન્પ્રાયાદોશ્ચતુર્લઙ્કુકઃ પ્રભુઃ । રિક્તે હમ્મીરજિત્પાત્રે
 તાન્ ક્ષિત્વા જગૃહેઽપરાન્ ॥૨૨॥ લજ્જયેવ નિપેધન્તં કરાભ્યાં
 તમવેત્ય ચ । પુનઃ કરસ્યાંસ્તાન્દત્ત્વા સિંહધ્વનિમચીકરત્ ॥૨૩॥
 દૃષ્ટ્વા વૈરિભયં ઘૃદ્ધં ચર્વન્તં પર્પટં શનૈઃ । ત્વઘોગ્યમેતદિત્યુક્ત્વા પ્રા-

મયે પોતાના મસ્તકને ધૂણાવતા સોમવર્માને બેધને અને તેમનો આશય
 બાધી જળને તેમની પાસે જળને લગવાનું એવું વચન બોલ્યા કે-હે સોમવ
 ર્માનું ! વૃદ્ધ એવા તમો બે આ ખાધને નહિ ચંદણ કરો તો તમારી સમીપે
 બેઠેલા યુવાન આ ઉત્તમ રાજા લાજ પામશે એટલે 'જ્યારે આ વૃદ્ધ
 નથી ચંદણ કરતા તો મારા યુવાનથી કેમ ચંદણ થાય' એવી લાજને
 લીધે આ ચંદણ કરશે નહિ એમ કહીને સોમવર્માને શાટા આપ્યા
 ॥૧૮-૧૯॥ દૂરથીજ ખોટા ખોટા સિંહગર્જનને કરતા, દાંત વિનાનું સુખ
 જેમનું છે, તથાપિ આસ્વાદમા લોહુપતાવાળા, માત્રિક નામના વૃદ્ધ
 લક્ષ્મણે બેધને 'આ ખોટા સિંહગર્જના કરેછે' એમ બાધી ગએલા લગવાને
 તેની સમીપે જળને તેનું વિશાળ કાસાનું પાત્ર ઘૃતમિશ્રિત દુધપાકથી
 ભરી દીધું (દાંત વિનાનાને આ તો સુખેથી જમાય એવું છે) તે સમયે
 સતુષ્ઠ થએલા તે લક્ષ્મણે પૃષ્ઠિને જણાવનારો સાચો સિંહનાદ કર્યો ॥૨૦-૨૧॥
 તે પછી લગવાને હસતા હસતા બન્ને હાથમા બે બે લાડુ લધને બીજી
 યજ્ઞિમા ધધારીને, શાકાદિકને પણ જમી જળને ખાવી કરી દીધેલા
 હમ્મીરજીત લક્ષ્મણ પાત્રમા તે ચારેય લાડુઓ નાખીને, ફરીથી ખીન
 ચાર લાડુઓ લધને, કેવળ હાથ હલાવાવડે તેમની લગ્નલગ્નને બાધી જળને,
 ફરીથી પોતાના કરકમળમા રહેલા તે ચારેય લાડુઓ તેમનાજ પાત્રમાં
 નાખ્યા એટલે હમ્મીરજીતે સતૃપ્ત થઈને સાચી સિંહગર્જના કરી

દાક્ષિણ્યે સ પર્પિકામ્ ॥૨૪॥ એવમાનન્દયન્મકાન્ પાર્પદાન્ સ્વાન્સ
ઈશ્વરઃ । સર્વાનપિ મુદુઃ પ્રીત્યા યથેષ્ટં પર્યવેષયત્ ॥૨૫॥ પક્ષાન્ન-
મૃતપાત્રાણિ ગૃહીત્વા મુનયઃ પ્રભોઃ । સમીપ એવ વહવસ્તિષ્ઠન્તિ સ
વિચક્ષણાઃ ॥૨૬॥ સમાપ્યમાન પક્ષસિન્ પાત્રે સચોડપરં પરે ।
ન્યધારયન્ પૂર્ણપાનં નારાયણમુનેઃ પુરઃ ॥૨૭॥ હરેઃ પૃષ્ઠચરો વ્રહ્મા-
નન્દોડદત ઉવાચ તાન્ । एतादृशप्रसादाप्ती राजानो ! दुर्लभा
ननु ॥૨૮॥ અનિત્ય એવ દેહોડસ્તિ યૂયમિત્યપિ વેત્ય વૈ । અતો
વપુરનાદત્ય સમ્યગશ્રીત નિર્ભયાઃ ॥૨૯॥ इत्युक्ते तेन जहसुर्मो-
जकाश्च हरिः स्वयम् । सर्वत्र पात्रपूरं हि चकार परिवेषणम् ॥૩૦॥

॥૨૨-૨૩॥ ત્યારપછી વેરીભાઈ નામના વૃદ્ધ લક્ષ્મણે ધીમે ધીમે પાપક
આવતા બેઠને 'આ ખાઈ તો તમારે યોગ્ય છે' એમ કહીને તેમને બરશી
આપી ॥૨૪॥ પરમેશ્વર શ્રીહરિ આ પ્રકારે પોતાના સૌમવર્મા વિગેરે
પાર્ષદો અને બીજા દેશાતરના સર્વ ક્ષત્રલક્ષ્મણોને આનંદ આપતા થકા તે
સર્વેને વારવાર પ્રીતિથી પોતે યથેષ્ટ પીરસવા લાગ્યા ॥૨૫॥ એરીતે ભગ
વાન પીરસવામા તત્પર થતાં, બહુ મુનિઓ પકવાનથી ભરેલાં પાત્રો લઈને
શ્રીહરિની સમીપેજ તૈયાર રહેતા હતા, કેમકે તેઓ વિચક્ષણુ-ભગવાનનો
આશય જાણવામાં કુશળ હતા ॥૨૬॥ એક પાત્ર ખાલી થતા બીજા મુનિ-
ઓ બીજું પકવાનપરિપૂર્ણ પાત્ર તત્ક્ષણુજ ભગવાનની આગળ લાવતા
હતા, એમાં ક્ષણુપણુ વિલંબ કરતા નહિ ॥૨૭॥ ભગવાનની ખાછળ કરતા
પ્રદાનનંદ નામના મુનિવર જમતા તે સર્વ લક્ષ્મણે હસાવામાટે એમ બોલ્યા
કે-હે રાજાઓ ! આવા સાક્ષાત્ ભગવાને આપેલા પ્રસાદની પ્રાપ્તિ નિશ્ચે
દુર્લભ છે દેહ તો નશ્વરજ છે અવર્જનીય નાશ જેનો છે એવા દેહના
નાશ ખાછળ શોક કરવો ઉચિત નથી આ બધી બાબતને તમે તો જાણો
છો (અતિ લોજનથી દેહપાત થશે એવી શકા ન કરવી) માટે શરી
રને નહિ ગણીને નિર્લય થઈને મારીરીતે જમો ॥૨૮-૨૯॥ હે રાજા !
એરીતે પ્રદાનનંદમુનિએ કહ્યું એટલે બધા જમનારા અને સ્વયં શ્રીહરિ
અને બીજા બધાપણુ બહુ હસવા લાગ્યા ભગવાને તો સર્વ પક્ષિઓમાં

સહાસમિત્યં તાન્ સર્વાન્ યથેષ્ટં પરિવેપ્ય ચ । હસ્તપ્રક્ષાલનં કૃત્વા
 પીઠે તથૌ તત્ત. પ્રભુઃ ॥૩૧॥ લલાટં શુશુમે તસ્ય શ્રમસ્વેદસ્ય
 ચિન્દુભિઃ । મુક્તાફલાનાં દામન્યા વિભૂષિતમિવાર્ચકૈઃ ॥૩૨॥
 અતિવૃત્તાંસ્તથાચાન્તાન્ સ્વસ્થાવાસગમાય સઃ । પ્રીત આશાપયા-
 માસ જન્મુસ્તે ચ નરાધિપ ! ॥૩૩॥ ગતેષુ તેષુ ભગવાન્મોક્તૃ તાન્
 પરિવેપકાન્ । આશાપ્ય યોપિતસ્તાશ્ચ નિજમન્દિરમાયયૌ ॥૩૪॥
 કૃષ્ણાર્થં ચ સ્વયં પાકં શુચિર્ભૂત્વા વિધાય સઃ । તસ્મૈ નિવેદ્ય
 તચ્છેષ્ટં વુભુજે ધર્મધારકઃ ॥૩૫॥ શુક્ત્વાથ સમ્યક્ સસ્યાનં
 યયુસ્તે પરિવેપકાઃ । લલિતા ભોજયામાસ તત્ત' સર્વાશ્ચ યોપિત.
 ॥૩૬॥ નાપિતેભ્યઃ કુલાલેભ્યો હ્યન્નાર્થિભ્યશ્ચ સર્વેશ । દેશાન્ત

સર્વેના પાનો ભરાઈ બધ એરીતે પીરસ્યુ ॥૩૦॥ શ્રીહરિ આ પ્રકારે સર્વેને
 આનંદ અને હાસ ઉપજાવતા થકા યથેષ્ટ પીરસીને, હસ્તપ્રક્ષાલન કરીને,
 વેદીઉપર વિરાજમાત પોતાના સિંહાસનમા સરાજમાન થયા ॥૩૧॥ તે
 સમયે ભગવાનનુ લલાટ પીરસવાના પરિશ્રમથી પ્રકટેલા પરસેવાના
 જળના બિંદુઓવડે પૂજક શક્તજનોએ મોતીઓની દામણીથી સમનકૃત
 કર્યું હોયને શુ ? એમ શોભતું હતું ॥૩૨॥ હે નરાધિપ ! તે પછી
 પ્રસન્ન થએલા ભગવાને અતિ તૃપ્ત થઈને ચણુ કરવાપૂર્વક હસ્તમુખની
 શુદ્ધિ જેમણી કરી છે એવા સર્વ ભક્તજનોને પોતપોતાને ઉતારે જવાની
 આજ્ઞા આપી ભગવાને આજ્ઞા આપેલા તેઓ પોતપોતાને ઉતારે ગયા
 ॥૩૩॥ તેઓ પોતપોતાને ઉતારે ગયા પછી ભગવાન પીરસનારા મુનિ
 ઓને અને નારીઓને જમવાની આજ્ઞા આપીને પોતાના મંદિરમા પધાર્યા
 ॥૩૪॥ પોતાના ભવનમા પધારીને સ્નાનાદિકથી શુદ્ધ થઈને સ્વયં રસોઈ
 કરીને શ્રીકૃષ્ણને નિવેદન કરીને તેમનુ શેષ (પ્રસાદી) અન્ન જમ્યા
 કેમકે એમનુ અવતરણ ધર્મરક્ષણ માટે છે, ધર્મના રક્ષકે સ્વાર્થસાદ પાક
 ન કરવો બેધએ, માટે કૃષ્ણાર્થે પાક કરીને તેમને નિવેદન કરીને અવશેષ
 રહેલુજ જમ્યા ॥૩૫॥ તે પછી પીરસનારા મુનિઓ યથેષ્ટ જમીને
 સ્વસ્થાનમા સીધાંબ્યા એટલે લલિતાએ સર્વ સ્ત્રીઓને જમાડી ॥૩૬॥ તે

રીંચલોકેભ્યઃ પ્રાદાચાન્નં યંથોચિતમ્ ॥૩૭॥ દીયતાં દીયતાં ચેતિ
ગૃહ્યતાં ગૃહ્યતામિતિ । શબ્દો વધૂવાંવિરતં નૃપતેર્મન્દિરે તદા ॥૩૮॥
જનેભ્યો વિભજન્તી તદન્નં પ્રાસાદિકં હરેઃ । આસાયમપિ તસ્યાન્તં
ન લેમે લલિતા તુ સા ॥૩૯॥ હરેરેય પ્રતાપં તં જાનતી સાતિવિ-
સંયા । તમેવ સર્વમાલેન મેજે નિત્યમતન્દ્રિતા ॥૪૦॥ इत्थं नरेश !
પ્રમુરજ્જકૂટમહોત્સવં સમ્યગકારયત્સઃ । યેનોજ્જવલા કીર્તિરમ્ભઃ
જ્જગત્યાં તસ્ય ક્ષિતીન્દ્રસ્યં નૃપૈર્દુરાપા ॥૪૧॥ આસંશ્ચ દીપાંવલયો
નિશાયાં તથાહિ પૂર્વે હરમન્દિરાદૌ । સમા મહત્યાડડસ ચ તત્ર
તેસ્યામુપાવિશત્ પીઠ ઉદાર ઈશઃ ॥૪૨॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारा-

પછી લલિતાએ બાઈ રહેલું લક્ષ્ય લોજ્યાદિ અન્ન વાળું દુંભાર અને
જે અન્નાર્થિઓ હતા તથા બીજા જે દેશાંતર થઈ આવેલા હતા તે તમા-
મને યથાયોગ્ય આપ્યું ॥૩૭॥ તે સમયે તે ઉત્તમ રાજાના લવનમાં
'આપો આપો' અને 'ચહલું કરો ચહલું કરો' આવો લેનારા તથા આપ-
નારાઓનો પરસ્પર પ્રયોગ કરેલો શબ્દ અવિરત પ્રવર્ત્યો હતો ॥૩૮॥
શ્રીહરિના પ્રસાદભૂત તે અન્ન પ્રસાદની આકાંક્ષાવાળા જનોને વિલાસ
કરીને આપતાં તે લલિતા તેના અંતને તો સાયંકાળસુધી પેલું પામ્યાં
નહિ, અર્થાત્ સાયંકાળસુધી આપ્યાં કર્યું પેલું લેશ ખુટ્યું નહિ ॥૩૯॥
તે આ સર્વ (અન્નને ખુલ્લું વિગેરે) શ્રીહરિમોજ પ્રતાપ છે એમ
જાણતાં લલિતા અતિવિસ્મયપામીને આજણે રહિત થઈ તેમનેજ સર્વ
લાવથી નિત્ય લજવા લાગ્યાં ॥૪૦॥ હે નરેશ ! પ્રભુ શ્રીહરિએ આ
પ્રકારે ઉત્તમ રાજાપાસે અન્નકૂટસર્વ સર્વોત્તમ કરાવ્યો હતો. જે મહો-
ત્સવ કરાવાથી ઉત્તમ રાજાની બીજા રાજાઓને દુર્લભ એવી ઉન્નત્વળ
કીર્તિ જગતમાં પ્રખ્યાત પામી હતી ॥૪૧॥ દીપોત્સવ દિવસે રાત્રિએ
જેવી દીપપંક્તિઓ થઈ હતી તેવી આ ઉત્સવ દિવસની રાત્રિએ પણ
હરિમંદિરાદિકમાં દીપપંક્તિઓ યોગરદમ થઈ હતી. તે સમયે કોઈ
મોટી સભા થઈ, તે સભામાં ભગવાન મહાસિંહાસનમાં વિરાજમાન થયા
॥૪૨॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने...तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे निज-

યજ્ઞચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે ષણ્ણકુનોત્સવે નિજપાર્વદોત્તમાદિરૂપતિ
મણ્ડલસન્તર્પણે ભગવત્પરિવેષણલીલાનિરૂપણનામૈકવિંશોઽધ્યાય ॥૨૧॥

સુમત ઉવાચ—સદ સ્થાસિલમકૌઘવીહ્યમાણાનતામ્બુજ ।
શ્રીનીલકણ્ઠ પ્રોવાચ સર્વાનથ નિજાધિતાન્ ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિ
સ્વાચ—ઔદ્ભવે સમ્પ્રદાયેઽસ્મિન્ સર્વે સત્સક્તિસંશ્રિતા । યૂયં
ભવથ તન્નામ ધાર્યમન્વર્યથ તત ॥૨॥ સત્સક્તેનૈવ મુક્તિ સ્યાદિ
સ્વાચાર્યમતં હિ ન । અસ્તીતિ સત્સક્તપદં નિર્વચ્મિ શૃણુતાલિલા
॥૩॥ સત્ચન્દ્રેન પરબ્રહ્મ સાધ્યચ્ચ તદાધિતા । પ્રોક્તાસ્તદીયો
પાર્વદોત્તમાદિનૃપતિમંડળસંતર્પણે ભગવત્પરિવેષણલીલાનિરૂ-
પણનામૈકવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૨॥

અધ્યાય ૨૨ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! તારપછી શ્રીનીલકક ભગવાન
પોતાના મુખારવિંદના મકરદના પાનમા લોહુપતાવાળા, સલામા બેઠલા
સમસ્ત લક્ષ્મસમૂહોએ ચદ્રચક્રોર ન્યાયથી નીરખ્યુ છે મુખકમળ જેમનું
એવા થકા સર્વે નિભાશ્રિતો પ્રત્યે જોલ્યા ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—
હે ભત્તો ! તમો સર્વે એકાગ્ર મનથી સાલજો આ ઉદ્ભવ સંપ્રદાયમા
અમારા ચરણકમળના સમાશ્રયવાળા જે તમો સર્વે સાર્યક સત્સંગિસસાથી
પ્રસ્થાતિ પાડ્યા છો તો આ ‘સત્સંગી’ એવું નામ તમારે સાર્યક પ્રીતિથી
ધારવું—રાખવું ॥૨॥ જે હેતુમાટે સત્સંગજ નિશ્ચયસમા મુખ્ય ઉપયોગી
છે અને આપણા આચાર્યો સત્સંગનેજ નિશ્ચયસમાર્જ માને છે માટે
અમારા આશ્રિતોની ‘સત્સંગી’ એવી સસા સાર્યક કહેવાય છે હવે
‘સત્સંગ’ એવા પદને તેની પ્રવૃત્તિનું જે નિમિત્ત તેના નિર્વચનદ્વારા હું
વ્યાખ્યાન કરીશ તો તમો સર્વે એકાગ્ર મનથી સાલજો ॥૩॥ સત્ શબ્દથી
પ્રતિપાદન કરવા ઇચ્છેલી આ ચાર બાણતો છે—પરબ્રહ્મ તેમના એક

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાને પોતાના ભત્તોની મહાસભાના મધ્યમા દૃષ્ટી
કરેલા સ સગદીપના પ્રકાશને અનુવાદ કર્યો છે

ધર્મશ્ચ શાસ્ત્રં ચૈતત્રિકાશ્રયમ્ ॥૫॥ તત્ર વિષ્ણુઃ પરંબ્રહ્મ યોડસૌ
 કૃષ્ણો નરાકૃતિઃ । નૃત્વેડપિ દિવ્યકર્મા ચ દિવ્ય એવ મૃનાટ્ય-
 ધૃત્ ॥૧॥ તદુક્તધર્મસંસ્થા યે સદ્ગુણાસ્તે તુ સાધવઃ । નિરુપ્ય-
 તેડથ સદ્ધર્મઃ સાક્ષાદ્ભગવતોદિતઃ ॥૬॥ શ્રીમદ્ભાગવતે પ્રાહ નાર-
 દસ્તં યુધિષ્ઠિરમ્ । રાજસૂયમલ્લસ્યાન્તે તમેવાહં બ્રુવે સ્ફુટમ્ ॥૭॥
 શ્રીનારદ ડવાચ—નત્વા ભગવતેડજાય લોકાનાં ધર્મહેતવે । ઘણ્યે

આશ્રયવાળા સાધુઓ, તેમનાજ એક સંબંધવાળો ધર્મ (ભાગવત)
 અને આ ત્રણનો અવબોધ આપનાર શાસ્ત્ર, આ ચાર છે ॥૪॥ તે ચારમાં
 પરંબ્રહ્મ વિષ્ણુ છે તે વિષ્ણુ સ્વેચ્છાથી સંમથે મનુષ્યોના નયનગોચરતાને
 પામેલા ધૃતનરાકાર જે આ કૃષ્ણ છે એજ છે (શ્રીકૃષ્ણજ પરંબ્રહ્મ
 વિષ્ણુ છે) દૃશ્યમાન નરાકૃતિમાત્રથી કે મનુષ્યભાવને સહજ (મળનારી)
 એવી ચેષ્ઠાથી તેમાં ધતરસત્તતીય જન્મની શંકા કરવી નહિ, કેમકે
 એમણે લોકોના અનુચલ અર્થે નરનાટ્ય ધાર્યું છે, તો તે શ્રીકૃષ્ણનું કર્મ
 તથા વપુ દિવ્ય છે. આ જે નરાકૃતિ કૃષ્ણ તે પરંબ્રહ્મનો અંશ છે એમ
 પણ નથી (કેટલાક એમ માને છે) કિંતુ પરંબ્રહ્મજ છે. (નરાકાર શ્રીકૃ-
 ણ્ણ પરંબ્રહ્મ છે એમ કહેવાથી—જે કેટલાકો 'જે ભક્તિ છે તે જ્ઞાનને
 માટે કલ્પાય છે' એમ માને છે તેનું ખંડન થઈ ગયું જાણું, કેમકે જે જ્ઞાનની
 સીમા એજ ભક્તિ છે, ભક્તિથીજ એક સેવ્ય શ્રીકૃષ્ણજ પરંબ્રહ્મ છે, પણ
 સ્પષ્ટિમાત્ર નિર્વિશેષ, તેથી (શ્રીકૃષ્ણથી) અધિક પર કાંઈ પણ પરંબ્રહ્મ નથી)
 ॥૫॥ તે લોકોના અનુચલ અર્થે અવતરેલા પરંબ્રહ્મ ભગવાને જે નિઃશ્રેય-
 સમાંજ મુખ્ય ઉપયોગી ધર્મો પ્રવર્તાવેલા છે, તે ધર્મમાંજ એક નિષ્ઠાવાળા
 તેમના જે ભક્ત સાધુઓ છે તે સચ્છબ્દવાચ્ય છે. જે સાક્ષાત્ તે ભગવાને
 કહેલો મોક્ષમાંજ મુખ્ય ઉપયોગી ધર્મ સચ્છબ્દવાચ્ય છે તેનું હવે નિરૂપણ
 કરેછું ॥૬॥ શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણમાં પૂર્વે નારદજીએ રાજસૂય યજ્ઞને
 અતે યુધિષ્ઠિર રાજ પ્રત્યે તે આ ધર્મ કહ્યો છે. તેજ ધર્મનો હું હવે
 સ્પષ્ટપણે અનુવાદ કરે છું ॥૭॥ હવે શ્રીમદ્ભાગવતમાં કહેલા આઠ
 શ્લોકોને શ્રીહરિ 'નારદ ડવાચ' ધ્યાનિકથી કહે છે—લોકાનાં ધર્મ-

સનાતનં ધર્મં નારાયણમુચ્ચાચ્છ્રુતમ્ ॥૮॥ યોડવતીર્યાત્મનોડશેન
દાક્ષાયણ્યાં તુ ધર્મતઃ । લોકાનાં સ્વસ્ત્યેડવ્યાસ્તે તપો વદરિકા-
ધ્રમે ॥૯॥ ધર્મમૂલં હિ ભગવાન્સર્વવેદમયો દરિઃ । સ્મૃતં ચ તદ્વિદાં

હેતવે-લોકોના જે અભ્યુદય અને નિ શ્રેયસના સાધનભૂત ધર્મો છે, ક્ષય
પામતા તે ધર્મોના સંસ્થાપન માટે પોતાના રૂપથી આ અવનિમાં અવત
રેલા હોવાથી તે આ ભગવાન ધર્મહેતુ કહેવાય છે. અભ્ય-નરતનુ
ધારી રહેલા છે પણ કર્મકૃત જન્મવાળા નહિ હોવાથી આ ભગવાન
અજ્ઞ છે, ‘અજાયમાનો વૃદ્ધા વિજાયતે’ ‘મજોડપિ સન્નિવ્યયાત્મા...
સમવામ્યાત્મમાયયા’ એવી શ્રુતિ સ્મૃતિ છે. ભગવતે-માટેજ જન્મ
ધારી થાય છે છતાં પણ પોતાના અસાધારણ પાડુગુણ (સાનાદિ છ
ગુણો) ગુણયોગથી નહિ પ્રચ્યુતિ પામેલા છે, અર્થાત્ પાડુગુણસપન્ન છે,
‘જ્ઞાનશક્તિવલૈશ્વર્યવીર્યતેજાસદોપતઃ । ભગવદ્વદવાચ્યાનિ વિતા દૈર્ઘ્યગુણા-
દિભિઃ ॥” આ સ્મૃતિએ છ ગુણો કહ્યા છે આથી પરંબ્રહ્મને અસાધારણ
એવું ઉભયલિંગપણું કહ્યું, નિત્યનિર્દોષતા અને સમસ્તકટયાણુગુણાકરતા
આ બે પરંબ્રહ્મના અસાધારણ લિંગ છે, તે ભગવન્છબ્દથી જણાયા
છે. આવા તે પરંબ્રહ્મને નમસ્કાર કરીને હું (નારદ) સનાતન ધર્મને
કહીશ આ સનાતન ધર્મ પૂર્વે ભગવાન શ્રીનારાયણના મુખકમળથી
સાલજ્યો હતો. કયા તે નારાયણ ? તો કહેછે કે-જે પૂર્વે ધર્મપ્રભાપતિ
થકી દક્ષપ્રભાપતિની પુત્રી મૂર્તિ નામની પત્નીમા પોતાના અશથી અવત-
રીને લોકોના કટયાણુ કરવા બદરિકાશ્રમમા તપ કરતા થકા અઘાપિ
રહેલાછે ॥૮-૯॥ સનાતન ધર્મના ઉપદેશથી શો અર્થ (લાભ) છે ?
તો મોક્ષમાર્ગની ઉપલબ્ધિ આથી થાય છે, કેમકે મોક્ષમાટે ધર્મ એજ
માર્ગ છે એમ શાથી ? તો ધર્મનું મૂળ ભગવાન છે, એટલે ધર્મની
ધર્મતામા ભગવાનજ મૂળ છે ધર્મતાતો એમાં સાધન થવારૂપ
જાણવી (શ્રેયમાં સાધન થાય એજ ધર્મની ધર્મતા છે) વેદવિવિશોધિત
ધર્મોની પણ જે શ્રેય સાધનતા છે તે રૂપરદ ભગવાનની પ્રસન્નતાના
ઉપાયપણુજ છે (ભગવાનની પ્રસન્નતામાં ઉપાય થાય છે માટે તે ધર્મો

રાજન્ ! યેન ચાત્મા પ્રસીદતિ ॥૧૦॥ સત્યં દયા તપઃ શૌચં તિત્તિ-

શ્રેયમાં સાધન થાય છે) વેદવિધિઓવિત ધર્મો ક્રિયારૂપ હોવાથી
જડ અને અસમર્થ છે તેનું આવું સામર્થ્ય નથી (જડ હોવાથી ફળ
આપવા સ્વયં સમર્થ થતા નથી) માટેજ ‘કલમત ઉપપત્તેઃ’ એમ સૂત્ર-
કાર કહેછે. તો આ રીતે ભગવાનની પ્રસન્નતા દ્વારાજ ધર્મોની ધર્મતા
(શ્રેયમાં સાધન થવું) સિદ્ધ થતાં, નિઃશ્રેયસમાં સાધનતાપણુ ધર્મોની
ન્યાય્યજ છે. એરીતે ધર્મનું મૂળ ભગવાન હોવાથીજ આ ધર્મ નિઃશ્રેય-
સનો માર્ગ થતાં, તેનો ઉપદેશ સફળ છે. શંકા- બીજા ઇન્દ્રાદિ દેવતાવિ-
શેષોને અવલંબીને બધા વિધિઓ પ્રવર્તે છે અને લોકમાં તેઓ ‘ફળપ્રદાતા
છે’ એવી પ્રસિદ્ધિ પણ છે, તો ભગવાનજ મૂળ છે એમ કેમ કહેવાય ?
તો તેમ નથી. સર્વવેદમય હુરિ છે-હરિજ સર્વવેદપ્રતિપાદ છે. ‘વેદૈશ્ચ
સર્વેરહમેવ વેદઃ’ ‘નારાયણપરા વેદાઃ’ ‘વાસુદેવપરા વેદાઃ’ ઇત્યાદિ સ્મૃતિ-
ઓ છે. ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ આ શ્રીહરિનીજ તનુ છે. તેમાં ‘તત્સર્વં વૈ હરે-
સ્તનુઃ’ એવી સ્મૃતિ છે. તો વેદની બિન્નબિન્ન દેવતાપરતા નથી કિંતુ ભગ-
વત્પરતા છે. તેમાં પણ ફળપ્રદાતાતો તેના તેના શરીરી આ ભગવાનજ છે.
તેમાં ‘લભતે ચ તતઃ કામાન્ મયૈવ વિહિતાન્ હિ જ્ઞાન્’ એવી સ્મૃતિ છે.
શંકા-સર્વશરીરી પરમાત્માની સર્વ વેદપ્રતિપાદતા ભલે હોય, તે તે ફળનું
આપવાપણું પણ તે પરમાત્માનુંજ ભલે હોય, તે પરમાત્માની પ્રસ-
ન્નતાના ઉપાયપણેજ ધર્મોની ધર્મતા ભલે હોય અને તેથી ધર્મોની અબ્યુદય
(ઐહિક ફળ) સાધનતા પણ પરમાત્મમૂળકતાજ ભલે હોય, પરંતુ
તેટલામાત્રથી ધર્મોની નિઃશ્રેયસસાધનતા શી રીતે સંભવે ? કેમકે જ્ઞાન-
નીજ નિઃશ્રેયસસાધનતા છે (મોક્ષમાં જ્ઞાનજ એક સાધન છે) ‘તમેવં
વિદ્વાનમૃત ઇદ્ ભવતિ નાન્યઃ પન્થા અયનાય વિચિતે’ ‘ઋતે જ્ઞાનાન્ન
મુક્તિઃ’ એવી શ્રુતિ છે. સમાધાન-વિજ્ઞાનજ સાક્ષાત્ નિઃશ્રેયસનું સાધન
છે એ સત્ય વાત છે, તે વિજ્ઞાનતો જો મન અનાદિ વિપરીત વાસનાથી
વાસિત હોય તો નજ ઉદ્ભવે. કિંતુ આ પરમાત્માના આરાધનરૂપ,
નિષ્કામપણે અનુષ્ઠાન કરેલા ધર્મથી આત્મા-મન પ્રસીદતિ-શુદ્ધ થાય છે.

દેક્ષા શંમો દમઃ । અહિંસા વ્રહ્મચર્યં ચ ત્યાગઃ સ્વાધ્યાય આર્જવમ્
 ‘ધર્મેણ પાપમપનુદતિ’ એવી શ્રુતિપણુ છે અને એમાં તદ્વિદાં-ધર્મના સ્વરૂ-
 પને પરમાર્થપણે બાણનારાઓનું સ્મૃતં-સ્મૃતિ ‘દ્વયાજ સોઽપિ સુષહૂન્ ય-
 જ્ઞાન્ જ્ઞાનવ્યપાશ્રયઃ । વ્રહ્મવિદ્યામધિષ્ઠાય સ્તુત્યં તત્તુમવિચયા’ એવું છે.
 તો ધર્મ નિઃશ્રેયસનો માર્ગ છે આ અર્થ સિદ્ધ થયો. માટે મોક્ષમાર્ગમાં
 પ્રવર્તેલાએ આગળ કહેવાશે એવો ધર્મ અવશ્યપણે બાણનો. અથવા—
 શંકા-‘સનાતન ધર્મ કહીશ’ એવી ધર્મની વૃથા સ્તુતિ કેમ કરો છો? તો
 તેમ નથી. આ પારમાર્થિક વિશેષણથી ધર્માલાસોની વ્યાવૃત્તિ (નિવારણ)
 કરી છે. તેતે પુરૂષોએ પોતાની બુદ્ધિથી ઉત્પ્રેક્ષા કરેલા, તેતે સંકેતને અનુ-
 સરનારાઓએજ દક્ષ સેવવા યોગ્ય એવા જે બીજા ધર્માલાસો છે તે
 સનાતન નથી, પરંતુ પુરૂષપ્રયુક્ત બુદ્ધિરૂપ હોયમૂળક હોવાથી આભાસજ
 છે. જે ધર્મ કહેવાશે તેતો સનાતન હોઈને સમય (સંકેત)ના પ્રવર્તક
 પુરૂષની બુદ્ધિરૂપ હોયથી ઝોળાએલો નથી. શંકા-વેદવિધિબોધિત ધર્મોની
 સનાતનતા શી રીતે સંભવે? કેમકે તેનો પ્રવક્તા કોઈપણ પુરૂષ હોવોજ
 જોઈએ? તો તેમ નથી. ધર્મનું મૂળ ભગવાન છે. જે આ અનાદિ અને
 અનંત છે એજ ભગવાન આ ધર્મનું મૂળ છે. ધર્મોનો અવબોધ આપનારા
 વેદોનું મૂળ ભગવાન છે માટે તે ધર્મોનું મૂળપણુ ભગવાનજ છે એમ કહ્યું
 છે, તો પ્રવક્તા પરમાત્માની સનાતનતા હોવાથી ધર્મોની સનાતનતા સં-
 ભવે છે. શંકા-ભગવાન અનાદિ અને અનંત લહે હોય, તેટલામાત્રથી
 તેમણે નિર્માણ કરેલા વેદોની પરમાત્માના જેવી સનાતનતા શી રીતે ઘટે?
 ભારતાદિકની અપેક્ષાએ પ્રાચીનતાતો ઘટે? તો તેમ નથી. સર્વવેદમય
 હરિ છે—સર્વ વેદો તે અનાદિ અનંત એવા ભગવાનનું રૂપાંતર છે, વેદનામની
 શબ્દમયી મૂર્તિથી તે ભગવાનજ સદા પ્રકાશે છે, તો વેદોનો સ્વતઃપ્રમા-
 ણતારૂપ વિશેષ જણાવ્યો છે. (ઈશ્વરે ઉચ્ચારેલા હોવાથી વેદોનું પ્રામાણ્ય
 છે એમ નૈયાયિકો મને છે. મીમાંસકો તો વેદોનું સ્વતઃપ્રામાણ્ય માને છે.
 આજ પક્ષ સમુચિત છે એમપણુ જણાવ્યું છે) શંકા-મન્વાદિ સ્મૃતિઓ
 ધર્મનો બોધ કરેછે, સ્મૃતિઓતો અર્વાચીન (પ્રાચીન નથી) છે, તો ધર્મ

॥૧૧॥ સન્તોષઃ સમદક્ષસેવા પ્રામ્યેહોપરમઃ શનૈઃ । નૃણાં વિપર્ય-
યેદેશા મૌનમાત્મવિમર્શનમ્ ॥૧૨॥ અન્નાદ્યાદેઃ સંવિભાગો ભૂતે-
ભ્યશ્ચ યથાર્હતઃ । સેષ્વાત્મદેવતાબુદ્ધિઃ સુતરાં નૃપુ પાળ્યવ ! ॥૧૩॥

સનાતન શી રીતે હોઈ શકે ? તો તેમ નથી. સ્મૃતિકારો યોગબળથી અનંત
શાખાઓને બાંધીને છે, તેઓ વેદાંતોનેજ સ્મરણ કરેછે, તો સ્મૃતિમૂળ
એવોપણુ ધર્મ સનાતનજ છે. જે આ ધર્મના અનુષ્ઠાનથી આત્મા-મન પ્ર-
સન્ન થાય છે. હે રાજન્ ! તે ધર્મને હું કહીશ ॥૧૦॥ એરીતે ધર્મમૂળ વેદનાં
વખાણુ કરીને, હવે મોક્ષાર્થિઓને અત્યંત અપેક્ષિત સામાન્ય ધર્મોને પાંચ
લોકથી કહેછે—સસ્ય-યથાદૃષ્ટાર્થ (જેવું દેખ્યું હોય તેવું) ભૂતહિતકારી
વચન, દયા-પરદુઃખની અસહનશીલતા, તપ-કૃત્યોદ્દાયણાદિ, શૌચ-
કાયિક, તિતિક્ષા-શુભદુઃખાદિ દ્વન્દ્વની સહનશીલતા, દૈક્ષા-આત્મા અના-
ત્માનો વિવેક, શમ-અંતર ઇન્દ્રિયનો નિગ્રહ, દમ-બાહ્ય ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ,
અર્હિસા-પ્રાણીપીડા નહિ કરવાના વ્રતમાં નિષ્ઠા, વ્રત્યર્ચ-અષ્ટપ્રકારે સ્ત્રીસં-
ગની રહિતતા, ત્યાગ-યથાકર્મ પ્રાપ્ત થએલા પદાર્થોમાં મમતાત્યાગ અથવા
સત્પાત્રમાં દાન, સ્વાધ્યાય-અધ્યયનશીલતા, શાર્જંવ-ત્રણેય કરણુ- (મન
વચન અને કર્મ) થી અકુટિલતા, સંતોષ અચલથી પ્રાપ્ત થએલા દેહયા-
ત્રામાત્રથી પણ સંતોષશીલતા, સમદક્ષસેવા-શત્રુમિત્રમાં સમદૃષ્ટિવાળા
(મહાત્માઓ)ઓની સેવાપરાયણતા, પ્રામ્યેહોપરમ-પ્રામ્ય-શબ્દાદિ વિપ-
ર્યોમાં ધીમે ધીમે ઇલા-એકાનો ઉપરમ-એપણાત્યાગ, નૃણાં વિપર્યયેદેશા-
મનુષ્યોની જે વિપરીત એણ છે તેવું દુઃખમાંજ પર્યવસાન થાય છે એવો
વિચાર, (તેમાં દુઃખપરિણતિરૂપ દોષનું ચિંતન કરવું) મૌન-વાણીનો
નિયમ, આત્મવિમર્શન-આત્મા જ્ઞાનકથન છે અને ત્રિશુભધર્મી અત્યંત
વિશિષ્ટ છે એવું વારંવાર વિચિંતન કરવું, પોતાની દેહયાત્રામાં ઉપયોગી
એવાપણુ અન્નાદિકનો ભૂતોને યથાયોગ્ય વિભાગ કરી આપવો, ભૂત-
માત્રમાં પોતાના ઇષ્ટદેવની શુદ્ધિ, (એકજ અંતર્યામી ઇષ્ટદેવે વ્યાપ્ત હોવાથી
ભૂતોમાં એકાત્મ્યશુદ્ધિ રાખવી) મનુષ્યોમાં તો વિશેષપણુ તેવી આત્મ
દેવતાશુદ્ધિ રાખવી, મોટા વ્રજાદિકોનાપણુ પરમ આત્મા હોવાથી ગતિભૂત

શ્રવણં કીર્તનં ચાસ્ય સ્મરણં મહતાં ગતેઃ । સેવેજ્યાવનતિર્દાસ્યં
 સત્યમાત્મસમર્પણમ્ ॥૧૪॥ નૃણામયં પરો ધર્મઃ સર્વેષાં સમુદા-
 હતઃ । ત્રિરાત્ર્યક્ષણવાત્રાજન્સર્વાત્મા યેન તુણ્યતિ ॥૧૫॥ इत्यं
 શ્રીનારદઃ પ્રાહ સતો ધર્માન્ યુધિષ્ઠિરમ્ । તેષામર્થે તત્ત્વતોઽહં
 કથયામિ સમાસતઃ ॥૧૬॥ તત્ર સત્યં તુ જીવનાં હિતકૃદ્વચનં
 મતમ્ । પરદુઃખાસહિષ્ણુત્વં દયા નત્વાત્મવન્ધકૃત્ ॥૧૭॥ यया

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની શ્રવણ-કીર્તન-સ્મરણ-સેવન-પૂજન-નમસ્કાર-દાસ્ય-
 -સખ્ય અને આત્મનિવેદન; આ નવ પ્રકારના ભક્તિના પર્વભેદો, હે રાજન !
 સર્વ નરોનો આ સત્યાદિ ત્રીશ લક્ષણવાળો પરો ધર્મ-વર્ણુ આશ્રમ વિશેષના
 નિયમની અપેક્ષા વિના (અમુક વર્ણુના કે અમુક આશ્રમના હોય તેણે
 પાળવાના છે એમ નહિ) નિઃશ્રેયસભાટે સર્વ કોઇને અનુગત (સર્વસાધા-
 રણ) ધર્મ કહ્યો છે, જે ધર્મના અનુષ્ઠાનથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થાય છે
 ॥૧૧-૨૫॥ હે ભક્તો ! આ પ્રકારે શ્રીનાદરજીએ સમગ્રજીવાન્ય સત્યાદિ
 ધર્મો યુધિષ્ઠિર રાજાને કહ્યા છે તે સત્યાદિકતું વિવેચન સ્પષ્ટ જ્ઞાનભાટે સંક્ષેપમાં
 હું કરું છું ॥૧૬॥ તેમાં સત્ય-તો યથાદૃષ્ટાર્થ (જેવું દેખ્યું હોય તેવું) જીવોના
 હિતને કરનાર વચન માનેલું છે. યથાદૃષ્ટાર્થ હોયપણુ જે ભૂતોને ઉપદ્રાત કર-
 નાઈ હોય તે સત્ય ન કહેવાય, કેમકે ધર્મ ભૂતોના શ્રેયસાર પ્રવર્ત્યો છે, જે
 પ્રાણિઓને પીડા કરનાઈ હોય તે યથાદૃષ્ટાર્થ હોય તોપણુ તે ધર્મ કેમ હોઈ
 શકે ? ભાટે જે યથાદૃષ્ટાર્થ ભૂતહિત વચન એજ સત્ય કહેવાય. દયા-
 પરપીડાની અસહન શીલતા, તેતો યથાધિકાર યથાયોગ્ય પરપીડાને નિવા-
 રણ કરનારી માની છે, ભાટેજ મુમુક્ષુએ જયો સંગ છોડી દીધા પછી પોતાને
 બન્ધન કરે એવા પરપીડાના વિનિવારણ વ્યાપારમાં દયાશીલિપણુ પ્રયત્ન
 કરવો નહિ, જેથી ઋપભેદના પુત્ર ભરતજી દયાપરવશતાથી મૃગયાળ-
 કના દુઃખના નિવારણમાં પ્રવર્તતાં બન્ધનને પામ્યા હતા. વળી જે દયાએ
 કરીને પોતાની અને પોતાના અનુયાયી-પોતાના આશ્રયથી જીવતા સંબન્ધિ
 આદિ જનોની અપકીર્તિ યાગ, આવી દયાપણુ અમારા મતમાં ધર્મપદને
 યોગ્ય નથી. (જેમ પતિએ કે બન્ધુઓએ દોષસંકાથી પરિત્યાગ કરતાં અન્ય

ભવેદપયશઃ સ્વસ્ય વા સ્નાનુયાયિનામ્ । સાપ્યસાકં મતે નૂનં
 દયા નૈવાસ્તિ સમ્મતા ॥૧૮॥ ઘતોપવાસકૃચ્છ્રાણિ સ્વધર્મશ્ચ તપો
 મતમ્ । શૌચં તુ દ્વિવિધં પ્રોક્તં વાહ્યં ચાભ્યન્તરં તથા ॥૧૯॥ તત્ર
 વાહ્યં મૃદન્બુધ્યામસ્પર્શાત્પાપકર્મણામ્ । ત્યાગાચ મઘમાંસાદે-
 સ્તથા સાદ્ધ્યર્થકર્મણઃ ॥૨૦॥ આભ્યન્તરં તુ સર્વેપામાત્મવચ્છ્રુભચિ-
 ન્તનમ્ । માનસાનાં મલાનાં ચ સદ્વિચારેણ શોધનમ્ ॥૨૧॥
 યત્પ્રાપ્તં દેશકાલાભ્યાં દુઃખં પ્રારબ્ધકર્મણા । તત્સમ્મર્પસ્તિતિ-
 ક્ષેપ્સા યુક્તાયુક્તવિવેચનમ્ ॥૨૨॥ શમસ્તુ મનસોઽક્ષોભઃ પશ્ચભિ-
 વિંપયૈરપિ । પ્રોક્તો વાહોન્દ્રિયાણાં ચ નિગ્રહોઽકાર્યતો દમઃ ॥૨૩॥

વજ્રની અપૂર્તિને લીધે કલેશ પામતી કોઈ યુવતિનું તેનો કલેશ ટાળવા
 તેને અન્ન વસ્ત્રાદિ આપીને તેનું સંકરણ કરવું વિગેરે) આવી દયાથી
 ખોતાની અપકીર્તિ થાય જેથી તે યોગ્ય નથી ॥૧૮-૧૯॥ તપ-એકાદશી
 જન્માદિની વિગેરે વ્રત, પ્રાયશ્ચિત્ત નિમિત્તના ઉપવાસો અને ચાંદ્રાયણાદિ
 કૃત્યો તથા વર્ણશ્રમોચિત સ્વધર્મ, આ બધું તપ માનેડું છે. શૌચ-બાહ્ય
 આબ્યંતર એવા બેદેથી ભિન્ન બે પ્રકારના શૌચમાં બાહ્ય શૌચતો મૃત્તિકા
 અને જળથી મળતી નિવૃત્તિ કરનારું સ્નાન તથા આન-ચાંડાળ-પાખંડી-
 પતિત વિગેરે અસ્પૃશ્યોના સ્પર્શનો ત્યાગ તથા મઘ માંસાદિકનો ત્યાગ
 તથા વર્ણસાંકર્ય કર્મનો ત્યાગ વિગેરે કહ્યું છે. આબ્યંતર શૌચ તો સર્વ
 ભૂતોનું આત્મવત શુભાચિતન કરવું અને મનસંબંધી કામક્રોધાદિ મળોની
 સદ્વિચારથી શુદ્ધિ કરવી વિગેરે માન્યું છે ॥૨૦-૨૧॥ તિતિક્ષા-દેશ કાળના
 વેગથી જે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય અને પ્રારબ્ધ કર્મથી જે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય તેની
 ધૈર્યથી સહનશીલતા. (તેમાં દેશદુઃખ-પ્રવાસાદિકમાં દુર્ગમ વનમાં પ્રવેશ,
 પર્વત ઉપર ચઢવું ઉતરવું વિગેરેથી થતું દુઃખ કાળદુઃખ-શીત ઉષ્ણ
 વાયુ વૃષ્ટિ વિગેરેથી થતું દુઃખ પ્રારબ્ધદુઃખ-ન ચિકિત્સા થાય એવો
 ક્ષયરોગ પિત્તપ્રક્રોપ ઓધીયો તાવ વાદનો વ્યાધિ વિગેરેથી થતું દુઃખ)
 દૈક્ષા-યુગ્માયુજનું વિવેચન ॥૨૨॥ શમ-શબ્દાદિ વિષયોની સનિધિમાંપણ
 મનના ક્ષોભે રહિતતા. દમ-વાગાદિ બાહ્ય ઇન્દ્રિયોનો અકાર્યથડી નિયંત્ર

આલિક્ષાયા આમનુષ્યાત્પ્રાણિમાત્રસ્ય સર્વથા । અદ્રોહો બુદ્ધિપૂર્વ
 યઃ સા ત્વહિંસેતિ કથ્યતે ॥૨૪॥ આત્મઘાતાનાચરણં સ્વર્ગાર્થમપિ
 સોચ્યતે । બ્રહ્મચર્યં ચાગૃહિણામપૃથા સ્ત્રીવિવર્જનમ્ ॥૨૫॥ ગૃહ-
 સ્થાનાં તુ તત્પ્રોક્તં પરસ્ત્રીસદ્ગવર્જનમ્ । ત્યાગસ્તત્સસ્ત્રિયાશ્ચોક્તં
 વ્રતશ્રાદ્ધાહપર્વેસુ ॥૨૬॥ અપૃથા પુરુષત્યાગો વિધવાનાં તદુચ્યતે ।
 સ્ત્રીણાં ચ સધવાનાં તત્પરપુંસદ્ગવર્જનમ્ ॥૨૭॥ ત્યાગઃ સ્વશક્તિતો
 દાનં પદાર્થાનાં સ્ત્રિયં વિના । સ્વાધ્યાયઃ સ્વોચિતસ્તોત્રમન્ત્રાદેઃ
 શક્તિતો જપઃ ॥૨૮॥ આર્જવં વ્રતતાત્યાગઃ સન્તોષોઽન્નાંશુકા-
 દિપુ । દૈવલબ્ધેષ્વલમ્બુદ્ધિસ્તથા સ્તેયસ્ય વર્જનમ્ ॥૨૯॥ બ્રહ્મચ-

॥૨૩॥ અહિંસા-પ્રાણિમાત્રનો અદ્રોહ, અટપ પ્રાણુવાળીપણુ લીખોને આર-
 ભીને મનુષ્યપર્યંત ક્રોધને પણ બુદ્ધિપૂર્વક સર્વથા પીડા ન કરવી, સ્વર્ગાર્થે
 પણ તીર્થાદિકમાં આત્મઘાત કરવો એ પીડાજ છે, તેથીપણુ નિવૃત્તિ
 પામવી એ અહિંસાવ્રત છે બ્રહ્મચર્ય-અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીસંગની રહિતતા,
 આવુ બ્રહ્મચર્યતો ઊર્ધ્વરેતા આશ્રમિઓમા (બ્રહ્મચારી-વાનપ્રસ્થ-સન્યાસી
 અને ભ્રામણોમાં) પ્રવર્તે છે ॥૨૪-૨૫॥ ગૃહસ્થોને તો બ્રહ્મચર્ય પર-
 દારામાં અષ્ટ પ્રકારના સગે રહિતતારૂપ જાણવું અને પોતાની પત્નીમાંતો
 ઋણુકાળ થકી અન્યત્ર સગે રહિતપણુ તથા વ્રત શ્રાદ્ધ અને પર્વ દિવ
 સોમા પોતાની પત્નીના સંગનો ત્યાગરૂપ જાણવું વિધવા સ્ત્રીઓને તે બ્રહ્મ-
 ચર્યતો ઊર્ધ્વરેતાઓની પેઠે અષ્ટપ્રકારે પુરૂષપ્રસંગના પરિત્યાગરૂપ જાણવું
 સધવા સ્ત્રીઓનેતો ગૃહસ્થ પુરૂષની પેઠે પરપુરૂષના પ્રસંગના પરિત્યાગરૂપ
 વિગેરે જાણવું ॥૨૬-૨૭॥ ત્યાગ-પોતાની પત્ની વિના દાનયોગ્ય દ્રવ્યનું
 સત્પાત્રમાં યથાશક્તિ દાન. સ્વાધ્યાય-પોતાને ઉચિત શાખાના મંત્ર સ્તોત્રા-
 દિકનું યથાશક્તિ અધ્યયન ॥૨૮॥ આર્જવ-ત્રણેય કરણની વિરૂપતાનો
 ત્યાગ, એટલે જેવું મનમા હોય એવુંજ જોણવું અને એવીજ ક્રિયા કરવી,
 મનમા કાઈકે હોય અને જોણે ત્યારે કાઈકે અને ક્રિયા કરે ત્યારે કાઈકે,
 એમ નહિ કરવું તે આર્જવ કહેવાય સતોષ-પ્રયત્ન વિના પ્રાપ્ત થએલા
 અટપ એવાપણુ અભવત્પ્રાદિકમાં અલબુદ્ધિ જે સતોષ ન હોય તો ચોરીમા

યાદિનિયમૈર્યુક્તાનાં કૃષ્ણસેવિનામ્ । સેવોક્તા સમદક્ષસેવા વિનયે-
નાનુવર્તનમ્ ॥૩૦॥ શનૈઃ શનૈર્પ્રામ્યસૌપ્યાદ્વિરામઃ સંસૃતિપ્રદાત્ ।
અનુદ્યોગસ્તદર્થં ચ પ્રામ્યેહોપરમો મતઃ ॥૩૧॥ પ્રોક્તા વિપર્યયેહેક્ષા
પ્રામ્યસૌપ્યાસત્યે નૃણામ્ । વહુધા યતમાનાનાં દુઃસ્વયાહુલ્યદર્શ-
નમ્ ॥૩૨॥ વૃથા પ્રલાપતો વુદ્ધ્યા નિવૃત્તિર્માનમુચ્યતે । દેહાત્પૃથ-
ક્તયા જ્ઞાનં જીવસ્યાઽઽત્મવિમર્શનમ્ ॥૩૩॥ યથોચિતં તુ જીવેભ્યો
દત્ત્વૈવાન્નોદકાદિ ચ । તસ્યોપભોગાચરણં સંવિભાગ ઇતીર્યતે ॥૩૪॥
જ્ઞાત્ત્વૈવ વ્યાપકં વિષ્ણું સર્વભૂતેષુ સન્નતિઃ । જ્ઞેયાઽઽત્મદેવતા-
વુદ્ધિર્માનમત્સરવર્જનમ્ ॥૩૫॥ કથામૃતસ્ય શ્રીવિષ્ણોઃ પાનં શ્રવ-
ણમુચ્યતે । ગુણાનાં ગાયનં તસ્ય પ્રેમ્ણા કીર્તનમુચ્યતે ॥૩૬॥ તસ્ય
મૂર્તેર્હૃદિ ધ્યાનં નિત્યદા સ્મરણં મતમ્ । તસ્ય નિઃશૃન્ગભાવેન સદા

પ્રવૃત્તિ થાય ॥૨૮॥ સમદક્ષસેવા-શ્રદ્ધયર્થાદિ નિયમોએ સંપન્ન અને શ્રી-
કૃષ્ણચરણના સમાશ્રયવાળા જે સંતો છે તે આ સમદર્શી કહેવાય, તેઓની
વિનયથી અનુવૃત્તિપૂર્વક સેવા કરવી. પ્રામ્યેહોપરમ-જન્મ મરણરૂપ સંસૃ-
તિને આપનારા પ્રામ્ય ભોગ થકી અને તેના ઉદ્ધમો થકી દોષદર્શનથી ધીરે
ધીરે વિરામ પામવો ॥૩૦-૩૧॥ વિપર્યયેહેક્ષા-પ્રામ્યશુભ સાદૃ બહુધા
પ્રયત્ન કરનારા નરોને ક્ષણેક્ષણે અચાનક બહુ દુઃખ આવી પડે છે એવો
વિચાર કરવો ॥૩૨॥ મૌન-વૃથા પ્રલાપથકી સદસતના વિવેકવાળી બુદ્ધિથી
નિવૃત્તિ પામવી તે. આત્મવિમર્શન-આત્મસ્વરૂપનું દેહાદિકથી વિલક્ષણપણે
વિચિતન કરવું તે ॥૩૩॥ સંવિભાગ-અન જળાદિક જે કાંઈ વસ્તુ પ્રાણિ-
ઓને યથાયોગ્ય વિભાગ કરી આપીનેજ પછીથી અવશિષ્ટ રહેલા અન્ના-
દિકનો ઉપયોગ કરવો તે ॥૩૪॥ આત્મદેવતાવુદ્ધિ-વિષ્ણુને સર્વ ભૂતોમાં
અંતર્યામી જાણીનેજ બધાય ભૂતોમાં ઇષ્ટદેવતાપણાની બુદ્ધિ કરવી તે. જે
બુદ્ધિથી માન મત્સરાદિકનો પ્રસંગજ ન આવે. આવી બુદ્ધિ મનુષ્યોમાં
તો વિશેષપણે કરવી ॥૩૫॥ શ્રવણ-શ્રીવિષ્ણુના દિવ્ય ગુણ ચેષ્ટિત કથામૃતનું
પ્રેમથી કર્ણપુટવડે પાન કરવું તે. કીર્તન-ભગવાનના તેવા ગુણોનું પ્રેમથી
ગાયન કરવું તે ॥૩૬॥ સ્મરણ-ભગવાનની દિવ્ય મૂર્તિનું સદા હૃદયમાં

સેવાનુવર્તનમ્ ॥૩૭॥ વિધિના પૂજનં જેજ્યા તસ્ય શક્ત્યનુ-
સારતઃ । નમસ્કારશ્ચ સાષ્ટાઙ્ગં તસ્યા અવનતિર્મેતા ॥૩૮॥
પરિચર્યા તસ્ય દાસ્યં સત્યં ક્ષેદ્દાતિશાયિતા । સર્વથા તદધીનત્વં
પ્રોક્તમાત્મસમર્પણમ્ ॥૩૯॥ સદ્ગર્મ ઇપ કથિતરિંશદ્વક્ષણ
વાન્ પરઃ । સચ્છબ્દાર્યં ઇતિ ત્રેધા તત્ત્વતોઽપ્ર નિરૂપિત
॥૪૦॥ સચ્છબ્દવાચ્યમેતશ્ચ ત્રિતયં યત્ર વર્ણિતમ્ । સ્યાત્તત્સચ્છા
સ્ત્રમુદિતં સહિતં વાપિ વિસ્તૃતમ્ ॥૪૧॥ વેદાઃ શ્રીમદ્ભાગવતં
નીતિશ્ચ વિદુરોદિતા । વિષ્ણોર્નામસહસ્રં ચ ગીતા ભાગવતી તથા
॥૪૨॥ શારીરકાત્મ્યસૂત્રાણિ યાશ્ચલ્ક્યસ્મૃતિસ્તથા । શ્રીવા
સુદેવમાહાત્મ્યમિતિ તજ્જ્ઞેયમષ્ટકમ્ ॥૪૩॥ યેઽનુસૃતા ભવે-
યુશ્ચ સદ્ગ્રન્થા યતદષ્ટકમ્ । તેઽપિ સચ્છાસ્ત્રમિત્યુક્તા સુમુ-
ક્ષુણાં હિતાવહાઃ ॥૪૪॥ સચ્છબ્દાર્યં ઇતિ પ્રોક્ત સદ્ગ્રન્થબ્દાર્યં

ધ્યાન કરવું તે સેવા-નિષ્કપટ ભાવથી નિરતર તેમના અરજીની પરિચર્યા
આચરવી તે ઠૂગા-યથાશક્તિ ભગવત્પ્રતિમાની પૂજા કરવી તે અનવતિ-
ભગવાનને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરવો તે દાસ્ય-દાસની પેઠે નિર્માન ભાવથી ભ-
ગવાનની સર્વદેશ સર્વકાળ અને સર્વ અવસ્થામાં ઉચિત પરિચર્યાપરાયણતા
તે સત્ય-ભગવાનમાં વિશ્વાસપૂર્વક અતિશય શ્રદ્ધ કરવો તે આત્મસમર્પણ
-સર્વથા ભગવાનને આધીન રહેવાનો અધ્યવસાય રાખવો તે ॥૩૭ ૩૮॥
એ રીતે સદ્ગ્રંથોનું વ્યાખ્યાન કર્યું સત્યાદિ ત્રિશ લક્ષણે યુક્ત સર્વોત્તમ જે આ
ધર્મ કહ્યો તેપણુ સચ્છબ્દવાચ્ય છે આ પ્રકારે આ પ્રકરણમાં ત્રણ પ્રકારે
(ભગવાન, તેમના સાધુઓ અને તેમણે કહેલો ધર્મ) સચ્છબ્દાર્યં યથાર્થ
પણે નિરૂપણુ કર્યો ॥૪૦॥ સચ્છબ્દવાચ્ય આ ત્રણનું જેમાં સંક્ષેપથી કે
વિસ્તારથી સર્વાધિકપણે વર્ણન કર્યું હોય તે સચ્છાસ્ત્ર કહ્યું છે ॥૪૧॥ તેમાં
પ્રધાન આ આઠ છે—વેદો, શ્રીમદ્ભાગવતપુરાણ, વિદુરનીતિ, વિષ્ણુ
નામસહસ્ર, ભગવદ્ગીતા, શારીરકસૂત્રો, યાસવલ્ક્યસ્મૃતિ, શ્રીવાસુદેવ
માહાત્મ્ય, આ આઠ ગ્રન્થો સચ્છાસ્ત્ર બાણુ ॥૪૨-૪૩॥ આ આઠ ગ્રન્થોને
અનુસરનારા બીજાંપણુ જે નિબંધો મુમુક્ષુઓના હિતને કરનારા હોય

उच्यते । सतः कृष्णस्य सङ्गस्तु साक्षाद्भक्तिर्दृढं स्थिरा ॥४५॥
साधूनां च सतां सङ्गः सेवाऽर्चा तद्वचःस्थितिः । धर्माणां
तु सतां सङ्गस्तद्व्यागो विषद्यपि ॥४६॥ सतः शास्त्रस्य सङ्गस्तु
कृष्णभक्त्यादिपुष्टये । श्रवणं कीर्तनं प्रीत्या पाठनं श्रावणं तथा
॥४७॥ एतेषां हि सतां सङ्गो येषामीदृग्भवेद्भुवि । सत्सङ्गि-
नस्ते कथिताः सम्प्रदाय इहौद्धवे ॥४८॥ एत एकान्तिका भक्ता
कथ्यन्ते शास्त्रदर्शिभिः । सन्तो भागवताश्चैव सात्त्वताः साधव
स्तथा ॥४९॥ भक्ता एते तु देहान्ते धाम गोलोकमुत्तमम् । लभन्ते
राजते यत्र श्रीराधाकृष्ण ईश्वरः ॥५०॥ एतं विहाय सत्सङ्गं स-

તેઓપણ 'સત્શાસ્ત્ર' એવા વ્યપદેશને યોગ્ય અમોએ માન્યા છે ॥૪૪॥
હે ભક્તો ! આ રીતે સત્ શબ્દનો અર્થ ચાર પ્રકારે નિરૂપણ કર્યા હવે
મંગ શબ્દનો અર્થ કહેલું—તેમા સત્ શબ્દથી કહેલા સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ
કૃષ્ણનો સગતો તેમને નિષે સ્થિર (વિદ્યોથી નહિ હણાએલી) દૃઢ (મા
હાત્મ્ય જ્ઞાનપૂર્વક પ્રેમથી) નવધા ભક્તિ કરવી તે ॥૪૫॥ સત્ શબ્દથી કહેલા
સાધુઓનો સગતો તેમની ચંદન પુષ્પાદિવડે પૂજા કરવી, તેમની આજ્ઞા વ
આદિકના પ્રદાનથી પરિચર્યા કરવી અને તેમણે ઉપદેશ કરેલા ધર્મમાર્ગમા
સ્થિતિ રાખવી વિગેરે સત્ શબ્દથી કહેલા ધર્મોનો સગતો મહાવિપત્તિમા
પણ તેનો લ્યાગ ન કરવો તે ॥૪૬॥ સત્શબ્દથી કહેલા શાસ્ત્રોનો સગતો
ભગવાનમા ભક્તિની અભિવૃદ્ધિમાટે વારેવારે તેનુ પ્રીતિથી શ્રવણ કીર્તન
પઠનાદિ કરવુ તે ॥૪૭॥ આ સત્શબ્દવાચ્ય પરબ્રહ્માદિ ચારનો કલ્પો એવો
સગ ભૂમિમા જે જનોને થાય તેઓ આ ઉદ્ધવ સપ્રદાયમા 'સત્સંગી' કલા
છે ॥૪૮॥ આજ સત્સંગિઓને એકાતિક, ભક્ત, સત્, ભાગવત, સાત્વત,
સાધુ, આ છ સસાથીપણુ શાસ્ત્રદર્શીઓ વ્યવહાર કરેછે ॥૪૯॥ આ
સત્સંગિ ભક્તોતો દેહને અતે ઉત્તમ ગોલોક નામના ધામને પામીને તેમા
નિરાજમાન શ્રીરાધાસહિત કૃષ્ણ સર્વેશ્વરેશ્વરને પામેછે ॥૫૦॥ સત્સંગિ
શબ્દનો અર્થ કહેવાના પ્રસંગથી વર્જવાવાસ્તે અસત્સગ શબ્દાર્થનેપણુ નવ
શ્લોકથી કહેછે—જે જનો પૂર્વોક્ત સત્સગનો લ્યાગ કરીને, કલા થકી ભિન્ન

જન્તેऽન્યત્ર ચેऽસતિ । કુસદ્ગિનસ્તે વિદ્યેયા અસદીશાદિસદ્ગિનઃ
 ॥૫૧॥ કાલો માયા સ્વભાવશ્ચ કર્મ તામસદેવતાઃ । અસ્વાતન્વ્યા-
 દિમે પ્રોક્તા અસદીશ્વરસંઘકાઃ ॥૫૨॥ કાલાદુપાસકા વિષ્ણું
 વિદ્યાય પરમેશ્વરમ્ । શ્રુતિસ્મૃતિવિરુદ્ધેહા અસન્તઃ સાધુસંઘકાઃ
 ॥૫૩॥ દમ્ભમાનકલિક્રોધહિંસાલોભસ્રરાદયઃ । અધર્મસર્ગજાઃ
 પાપા અસન્તો ધર્મવિભ્રમાઃ ॥૫૪॥ અસદેતવ્રયં યત્ર વર્ણિતં સ્યા-
 ન્નિજેચ્છયા । અસચ્છાસ્તં તુ તત્પ્રોકમલ્પં વા મહદસ્તુ તત્ ॥૫૫॥
 યત્તત્તુષ્ટયે સક્તા યે નરા અસતિ ધ્રુવમ્ । કુસદ્ગિનસ્ત યવોક્તા
 દમ્ભમત્કાદિનામકાઃ ॥૫૬॥ જના અસદ્વિયસ્ત્રેતે પાપણ્ડિગુરુ-

અસતમાં (આગળ કહેશે એવા અસત ચારમાં) સંગ પામે છે. અસત
 ઈશ્વર, (૨૭ તમના પ્રવર્તક દેવતાંતર) અસત સાધુ, અસત ધર્મ અને
 અસત શાસ્ત્રના સંગવાળા જે જનો છે તે હુસંગી બાણવા, કેમકે તેઓને કુ-
 ત્સિત એવા અસત ઈશ્વરાદિકનો સંગ વર્તે છે ॥૫૧॥ કયા તે અસત ઈશ્વરો ?
 તો કહે છે—કાળ માયા સ્વભાવ કર્મ અને તામસ દેવતાઓ, આ સર્વે
 અસ્વતંત્ર (પરતંત્ર) હોવાથી અસત ઈશ્વર સંજ્ઞાથી કહ્યા છે ॥૫૨॥ જેઓ
 સર્વેશ્વર વિષ્ણુનો ત્યાગ કરીને કાળાદિકની ઉપાસના કરનારા છે તેઓ સાધુ-
 નેપવાળા છે પણ શ્રુતિ સ્મૃતિ થકી વિરુદ્ધ વ્યાપારવાળા હોવાથી અસત
 સાધુઓજ કહ્યા છે ॥૫૩॥ દંભ માન કલિ ક્રોધ હિંસા લોભ કામ આદિક
 દોષો અધર્મવંશ થકી થએલા પાપહેતુ છે, માટેજ તેઓ અસત હોઈને
 ધર્માભાસીનું મૂળ થાય છે, અર્થાત્ પોતપોતાની ઈચ્છાથી કલ્પેલા અસ-
 દ્ધર્મો કહ્યા છે ॥૫૪॥ જે શાસ્ત્રમાં અસત શબ્દથી કહેલા, અસત ઈશ
 અસત ધર્મ અને તે અને પરાયણ અસત સાધુઓ; આ ત્રણનું દુરાચરથી
 યથેચ્છ વર્ણન કર્યું હોય તે અસચ્છાસ્ત્ર કહ્યું છે. તે શાસ્ત્ર ભલે નાનું હોય
 કે મોટું હોય પણ તે અસચ્છાસ્ત્રજ છે ॥૫૫॥ જે નરો તે આ અસચ્છ-
 બદવાચ્ય કાળાદિ ચારમાં સંગને પામ્યા છે તેઓજ હુસંગી કહ્યા છે. આજ
 હુસંગીઓ દંભભક્ત, ધર્મધ્વજ, પાખંડી, નાસ્તિક, અમુર, આદિક સંજ્ઞાથી
 પણ કહેવાય છે. તેઓ દંભથી ભક્તિભાવને ભૂમિમાં પ્રખ્યાપન કરતા થકા

મિર્મુદુઃ । વચ્ચિતા વિત્તયોપાદિગ્રહણેસ્તાંસ્યજન્તિ હિ ॥૫૭॥ સતઃ
શ્રયન્તે તેઽથૈયાં દ્વૃષ્ટા શીલં તુ દુષ્કરમ્ । હિત્વા તાનથ કુણ્ડા
દીન્ શ્રિત્વા ક્રીડન્તિ કીશવત્ ॥૫૮॥ તત્સત્તે ગુરુમિઃ સાકં
શિષ્યસંજ્ઞાઃ કુસક્લિનઃ । પ્રયાન્તિ નરકાન્ ઘોરાન્ દેહાન્તે નાત્ર
સંશયઃ ॥૫૯॥ ઇતિ સત્સગ્ગશબ્દાર્થદીપ ઉદ્દીપિતો મયા । જ્ઞાત્વા
તેનાન્વહં સન્તઃ સજ્જમ્યા ઈશ્વરાદયઃ ॥૬૦॥ સત્સગ્ગદીપકમિમં
કુમતાન્ધકારનાશં સમાશ્રયતિ યઃ શ્રુતિકીર્તનાભ્યામ્ । સોઽ-
જ્ઞાનસન્તમસતો ભવબન્ધહેતોર્મુક્તો ભવત્યભિમતં લભતે સ સૌ
વ્યમ્ ॥૬૧॥ સુવ્રત વચ્ચ—શ્રુત્વા ગુરોર્વચનમેતદસંશયં તે ભક્તા-

પોતે નરકમા પડતા થકા ખીલ્તઓનેપણુ પાડેછે ॥૫૭॥ તે આ અસત્ શુદ્ધિ
વાળા હુસગી લોકો પાખડિગુરુઓના ઉપદેશથી કળાધને વિત્ત વનિતા વિગેરે
વસ્તુઓના આહરણથી વારવાર કળાયા થકા અતે સુખલેશને નહિ પામીને
દુ ખથી પીડા પામતા તે ગુર્વાલાસીને ત્યાગ કરેછે ॥૫૮॥ ગુર્વાલાસીને ત્યાગ
કરીને પછી શ્રેયની કામનાથી સાચા સતોનો સમાશ્રય કરેછે, તે સતોએ
આચરણ કરાતા અને ઉપદેશ કરાતા શીલાદિ નિયમને તો પોતાથી દુષ્કર
માનીને તે આ સાચા સંતોને ત્યાગ કરીને, પછી વિષયભોગમાજ્ઞ એક
તત્પર એવા હુંડ ગોલકાદિક અસજ્જનોને આશરીને તેમની સાથે આમ્ય
ભોગમા પ્રવર્તતા વાનરવત્ ક્રીડા કરેછે ॥૫૯॥ તેપછી શિષ્યસંજ્ઞાને ધારી
રહેવા તે આ હુસગિજનો તે ગુર્વાલાસીની સાથે દેહને અતે ઘોર નરકને
પામેછે, એમા સશય નથી ॥૬૦॥ હે ભક્તો ! આ પ્રકારે તમારા તમામના
હિતમાટે મેં સત્સગ્ગશબ્દાર્થદીપ (સત્સગ્ગ શબ્દનો જે અર્થ તે ૩૫ દીપ)
ઉદ્દીપન કર્યો છે તે આ દીપથી સત્ ઈશ્વરાદિકને ભણીને તેમનો સગ
પ્રતિદિન તમારે કરવો ॥૬૦॥ જે જન મેં કહેલા, હુત્સિત મતરૂપ અધ
કારને નાશ કરનારા, આ સત્સગ્ગદીપને પ્રતિદિન સાલણે છે અને કીર્તન
કરેછે તે જન ભવબન્ધનમા કારણુભૂત અજ્ઞાનરૂપ મહાઅધકારથી નિનિ
ર્મુક્ત થઈને અભિયાપિત પરમ સુખને પામેછે ॥૬૧॥ હે રાજન્ ! સશયર
હિત તે આ ભગવાનના વચનને સાલણીને સતુષ્ઠ થએલા તેમના ભક્તોએ તે

સ્તદકેશરણા જગદુ. શિરોમિઃ । આશાપિતા નિજનિજાં વસતિ
યયુસ્તે તેનાથ સોઽપ્યુટજમાત્મન આજગામ ॥૬૨॥ इति श्रीसत्त्वकि-
जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे अन्नकूटोत्सवे उत्तमप्रीपप्रका-
शननामा द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥

મુનત ઉવાચ—તતો યમદ્વિતીયાયાં પોલિકાપાયસાદિમિઃ ।
વહુલાજ્યસિતૈર્મોઙ્યૈરતર્પયદ્વીષ્ટપ. ॥૧॥ તસ્યાં નિશિ સદ.સંસ્યં
ચરિતું ભૂતલે મુનીન્ । આજિણપયિયું ભૂપઃ પ્રોવાચ હરિમાનતઃ
॥૨॥ ઉત્તમ ઉવાચ—અન્નકૂટોત્સવે હ્યથ લલિતાયાસ્તુ સર્વથા ।
મનોરથસ્ત્વયા સર્વો ભક્તવત્સલ । પૂરિતઃ ॥૩॥ યવમેવ ત્વયા
કાર્યં પ્રયોધન્યુત્સવેઽપિ ચ । નાતિદૂરે વર્તમાને જયાયા અયિ
આ વચન તદેકશરણુ ચધને મસ્તકે ચઢણુ કર્યું તે પછી લગવાને આજ્ઞા
આપેલા તે લક્તો પોતપોતાને નિવાસસ્થાને ગયા અને લગવાનપણુ પોતાના
નિવાસ લવને પધાર્યા ॥૬૨॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિશ્ચવને તૃતીયપ્રકરણે
અન્નકૂટોત્સવે સત્સંગદીપપ્રકાશનનામા દ્વાવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૨॥

૧અધ્યાય ૨૩ મો.

મુપ્રતમુનિ કહેછે—હે રાજા । ત્યારપછી યમદ્વિતીયા (કાર્તિક
શુક્લ દ્વિતીયા) ને દિવસે ઉત્તમ રાજાએ ઘણુ ધી સાકર જેમા છે એવા
પોળીયો દુધપાક વિગેરે ઉત્તમ ભોજ્ય પદાર્થોવડે સમસ્ત મુનિઓને તૃપ્ત
કર્યા ॥૧॥ તે રાત્રિએ સલામા નિરાળમાન, મુનિઓને ધર્મપ્રચાર માટે
નાનાદેશો પ્રત્યે મોકલવા પ્રવર્તેલા લગવાનને પ્રણામ કરીને ઉત્તમ ભૂપતિ
એમ બોલ્યા કે ॥૨॥ હે લક્તવત્સળ । આપે લલિતાનો સમસ્ત મનોરથ
આ અન્નકૂટમહોત્સવ કરાવીને સર્વથા સપૂર્ણ કર્યો તો આ સમીપમાળ
આવનારા પ્રબોધનીના ઉત્સવમા પણ કૃષ્ણમહોત્સવ કરાવીને જ્યાનો

૧ આ અધ્યાયમા ઉત્તમ ભૂપની પ્રાર્થનાથી પ્રબોધનીનો ઉત્સવ વિશેષપણે કર
વાની ઈચ્છાવાળા લગવાને મુનિજનો અને હરિજનોની પૃષ્ઠિમાપર્યંત પોતાની
પાસેજ કરેલી સ્થાપનાનો અનુવાદ કર્યો છે

તોપણમ્ ॥૪॥ સ્થિતિમત્રેવ કુર્યન્તુ પૂર્ણિમાન્તે યથાસુપ્તમ્ । સ-
ર્વેઽપિ મુનયઃ સ્વામિન્નિત્યસ્તિ પ્રાર્થિત મમ ॥૫॥ વિપ્રાદયો યથા
પૂર્વ ગૃહસ્ત્વન્નાદિ મદ્ગ્રહાત્ । નિમિત્તમાત્રમેવાહં કર્તા કારયિતા
ભવાન્ ॥૬॥ સુવ્રત ડવાચ—ઇત્યુત્તમવચઃ શ્રુત્વા પદયન્ દૂરસ્થિતાં
જયામ્ । તથાસ્તિત્વતિ હરિઃ પ્રાહ પ્રહસન્મુપપદ્ગ્જઃ ॥૭॥ જયા
ન્તિકમથોપેત્ય તત્તથાઽવદદુત્તમઃ । સાપિ પ્રીતા સ્વાનુજાય-
ત્તત્સમ્ભારાનર્ચીકૃપત્ ॥૮॥ હરિશ્ચાહ મુનીન્સર્વાન્ ભક્તાંસ્તત્ર ચ
સદ્ગતાન્ । પૂર્ણિમાવધિ સર્વેઽપિ યૂયમત્ર વસન્તુ મોઃ ! ॥૯॥ આ

મનોરથ પણ લક્ષિતાની પેઠેજ પરિપૂરણ કરવો ॥૩-૪॥ હે સ્વામિન્ !
બધાય મુનિઓ કાર્તિક શુકલ પૂર્ણિમાપર્યંત મુખેથી અહીંજ નિવાસ કરી
રહો (જેથી આપના એકાતિક લક્ષ્ય મુનિજનોની પરિચર્યાનો અલબ્ધ
લાભપણ જ્યાને મળે અને મહોત્સવપણ સર્વજનોના મન નેનને આહ્વાદ
કરનારો પ્રવર્તે) તે આ મારી પ્રાર્થનાને આપ લગવાન્ સ્વીકાર કરો ॥૫॥
જે બ્રાહ્મણાદિ લક્ષ્યો અહીં રહ્યા છે તે સર્વ કોઈ યથાપૂર્વ મારાજ ગૃહથકી
અન્નાદિ અપેક્ષિત વસ્તુને મુખેથી ગ્રહણ કરો સર્વના સ્વામી આપજ
ઉત્સવાદિ કૃત્યમાત્રના કરનારા અને કરાવનારા છો હું તો એમા નિમિત્તમાત્ર
હું ॥૬॥ સુપ્રતઃકપિ કહેછે—હે રાજન્ ! આજ ઉત્તમ નૃપનુ વચન સા
લળીને અને બહુ દૂર નહિ રહેલા (લક્ષિત નિનયેયુક્ત) જ્યાને જોધને લ-
ગવાન્ સતતા હસતા તેમનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા ‘તથાસ્તુ’ એમ જોડ્યા
॥૭॥ તેપછી મનોરથની સિદ્ધિને પામેલા ઉત્તમ રાજાએ જ્યાને સમીપે
જોધને લગવાનની આજ્ઞા નિવેદન કરી જ્યાપણ મનમા પ્રસન્ન થઈને થો
તાથી નાની જોધને લાવિતાની પેઠે મહોત્સવોપયોગી સમગ્ર સામગ્રીનો સમગ્ર
કરવા તત્પર થયા ॥૮॥ તેપછી લગવાને સર્વ મુનિઓ અને અન્નકૃદોત્સવ
ઉપર આવેલા દેશદેશના હરિજનોને એમ કહ્યું કે—(આ શ્રદ્ધા લક્ષિએ
સપત્ર ઉત્તમ નૃપતિ પ્રાર્થના કરેછે, તેમનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા હું એવી
આજ્ઞા કરું છું કે) તમો સર્વે મુનિઓ તથા હરિજનો પૂર્ણિમાપર્યંત અહીંજ
નિવાસ કરો ॥૯॥ તમારામા જે બ્રાહ્મણાદિકો કાયા અન્નાદિકને લેનારા

માત્રાદેર્ગ્રહીતારો યેઽય સ્યુર્ગ્રાહણાદયઃ । નૃપમોદિવણિમોહાત્તે
 શૃણ્વન્તુ યથા પુરા ॥૧૦॥ સિદ્ધાન્તસ્ય ચ ભોક્તારો યે સ્યુસ્તૈર્નૃપમ-
 ન્દિરે । ભોજનીયં યથાકાલં દિવસાનિ ત્રયોદશ ॥૧૧॥ इति
 પ્રોક્તા ભગવતા વિપ્રાચાસ્તે તથાઽઽચરન્ । સુરેન ન્યવસંશ્ચતે
 ભક્તા ભૂપેન સત્કૃતાઃ ॥૧૨॥ મુન્યાર્દીપ્તાંસ્તતો રાજા યથેદં પ્રતિ-
 વાસરમ્ । પ્રચુરાજ્યસિતૈઃ સાઘૈઃ પ્રીણયામાસ ભક્તિતઃ ॥૧૩॥
 સમ્માવયનૃપં સોઽપિ ભગવાન્નિવિધાનિ ચ । કારયામાસ ભો-
 જ્યાનિ જયયા નૃપમન્દિરે ॥૧૪॥ રમા ચ લલિતામુર્યા યોપિત-
 ત્તત્ર સાદરમ્ । પાકસિદ્ધ્યાદિ ચક્રુસ્તા નિર્માનાઃ પૂર્વવદ્નૃપ !
 ॥૧૫॥ હરૌ ભક્તિં પરાં પ્રાપ્તા જયાપિ લલિતેષ સા । આરમ્ભેવ

હો તેઓ યથાપૂર્વ ઉત્તમ નૃપની આજ્ઞાને અનુવર્તનારા મોદી વાણીયાના
 ઘરથકી અપેક્ષિત અનાદિકને થકણ કરો જેઓ સિદ્ધાન્ત (તૈયાર)
 ભોજનમાં યોગ્ય હોય તે સર્વે નૃપતિનાજ ઘરમાં યથાકાળ સુખેથી જમો
 એરીતે તમો સર્વે ત્રયોદશ દિવસો સુખેથી અહીંજ નિવાસ કરી રહો
 ॥૧૦-૧૧॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભગવાને કહેલા મુનિઓ તથા વિપ્રાદિ
 ભક્તોએ તેમના કહેવાપ્રમાણે કર્યું અને ઉત્તમ ભૂપે સત્કાર કરેલા તે
 સર્વે સુખેથી ત્યા રહ્યા ॥૧૨॥ તેપછી ઉત્તમ રાજાએ પ્રતિદિન મુન્યાદિ
 ભક્તોને પુષ્કળ ઘૃતથી ભરપુર, સાકરે સમિશ્રિત ઉત્તમ ભોજ્યાગ્રવડે
 પ્રેમથી યથેદ તૃપ્ત કર્યા ॥૧૩॥ ભગવાન્ શ્રીહરિપદ્મ મુનિજનોની પરિચર્યા-
 પરાયણુ તે ઉત્તમ નૃપને સત્કાર કરતા થકા વિવિધ પકવાનો જ્યા પાસે
 નૃપમંદિરમાં કરાવા લાગ્યા (આથી ઉત્તમ નૃપની ભગવાનની આગળ
 દાસભાવને સમુચિત અત્યંત પરતંત્રતા, તેવી પરતંત્રતાને લીધે પોતાની
 બધી સ્વાર્થપ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિ અને સર્વથા રાજકર્તવ્યમાં પણ ભગવાનની
 સ્વતંત્રતા વ્યભૂત થાય છે) હે નૃપ ! નેમાં મુખ્ય રમા લલિતા આદિક
 પૂર્વોક્ત અબળાઓ પૂર્વની પેઠે પાકસિદ્ધિ આદિક કૃત્યને નિર્માની થઇને
 ભક્તિ શ્રદ્ધાપૂર્વક કરવા લાગી ॥૧૪-૧૫॥ આ જ્યા પણ લલિતાની પેઠે
 શ્રીહરિમા પરા ભક્તિને પામીને તૃતીયા તિથિને આરંભીનેજ પ્રબોધનીના

તૃતીયાયાઃ પ્રસિતાઽભવદુત્સવે ॥૧૬॥ પ્રમાશઙ્કરમુર્યાશ્ચ બ્રાહ્મણા
અપિ પૂર્વેવત્ । ગદ્ગાદ્યા વિપ્રપત્યશ્ચ વિદ્યુઃ પાકમાદૃતાઃ ॥૧૭॥
દૃઢવદ્ધકલિસ્ત્રિ નિત્યં પાકાદિ કારયન્ । આનન્દયામાસ હરિ-
ર્જયાં તાં લલિતામિવ ॥૧૮॥ મહાદાનાન્યથ સ્વભા કારયન્ હર્ય-
નુક્ષયા । આનયામાસ નૃપતિર્દેયવસ્તૂન્યુદારધીઃ ॥૧૯॥ પ્રશ્નોત્તર-
રનેકૈશ્ચ સભાયાં પ્રત્યહં પ્રભુઃ । સર્વાનાનન્દયામાસ કુર્વન્નિઃસં-
શયાન્ જનાન્ ॥૨૦॥ તૃતીયાયાં પ્રદોષેઽસૌ કૃષ્ણનીરાજનોત્ત-
રમ્ । નામસદ્ધીર્તનં કૃત્વા સદઃસંસ્થોઽવવીચ્છિજાન્ ॥૨૧॥ પ્રથ્વ્યં

ઉત્સવકર્મમાં અત્યંત તત્પર થયાં ॥૧૬॥ પ્રભાશકરપ્રમુખ વિગ્રો અને
ગંગાપ્રમુખ વિપ્રપત્નીઓ પણ યથાપૂર્વ આદરપૂર્વક પાક કરવા લાગી ॥૧૭॥
લગવાનપણ ઉત્સવના કૃત્યમાં સ્વયં દૃઢ કટિબદ્ધ (અતિ ઉઘોગે યુક્ત)
થઈને પ્રતિદિન તેમાં સ્વયં સનિધિ (હાજરી) આપીને પાકાદિ કરાવતા
થકા તે જ્યાંને લલિતાની પેઠે આનંદ આપતા હતા (લક્ષ્મણનોને આ-
ત્મા આપવો એજ એમનો સ્વભાવ છે, આ સ્વભાવ સૌશીલ્ય ગુણના
આવિષ્કારથીજ વૃદ્ધિ પામેછે, તો એનો આ અવસર છે) ॥૧૮॥ તેપછી
ઉત્સવ સમયે લગવાનની આજ્ઞાથી બહેન જ્યાં પાસે મહાદાનો કરાવા
ઉત્તમ રાત્રિએ દાનયોગ્ય દ્રવ્યો મંગાવ્યાં, કેમકે આ ઉત્તમ ભૂપતિ ઉદાર-
શુદ્ધિ-દેશ કાળ પાત્રમાં દાન આપવાનાજ એક અધ્યવસાયવાળા હતા
॥૧૯॥ પ્રભુ શ્રીહરિ પ્રતિદિન સભામાં વિરાજમાન થઈ, તેતે અનેકવિધ
પ્રશ્નોત્તરોવડે તેતે ધર્માદિકમાં સંશયને ટાળતા થકા સર્વ જનોને આનંદ
આપતા હતા ॥૨૦॥ તેપછી તૃતીયા તિથિએ પ્રદોષસમયે આ લગવાન
શ્રીહરિ શ્રીકૃષ્ણ લગવાનની સધ્યા આરતી કર્યાપછી લગવન્નામસંકીર્તનને
પરિસમાપ્ત કરીને, મહાસભામાં વિરાજમાન થઈને સર્વ આશ્રિતો પ્રત્યે
એમ બોલ્યા કે ॥૨૧॥ હે લક્ષ્મણ ! આ ભૂમિમાં લક્ષ્મિ ધર્મ સેવ્યા થકા
સર્વ ક્ષણે આપનારા થાયછે, (લક્ષ્મિ વિનાનો ધર્મ કે ધર્મ વિનાની લક્ષ્મિ
ક્ષણે આપનારી થતી નથી) એમાં સંશયજ નથી, માટે આ આખતમાં
જેને જે કાંઈપણ પુછવું હોય તે તમો મને પુછો (તેમા જે જાણવા જેવું

યસ્ય યત્કિશ્ચિદ્ધવેતૃચ્છતુ માં સ તત્ । નિ સંશયં સેવિતો યદ્ધ-
ક્તિધર્મો ફલપ્રદો ॥૨૨॥ હૈમન્તસિંહો નૃપતિસ્તદાનીં સદ સ્થિત
સ્તં વિનયેન નત્વા । સદ્ધર્મપુષ્ટિં હૃદિ કામયાન પપ્રચ્છ ચ સ્વસ્ય
સદ્ધાન્વયસ્ય ॥૨૩॥ इति श्रीसत्सद्गितगीतने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीय
प्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे दुर्गपुरे मुन्याद्यायासननामा प्रबोधिशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

રાજોવાચ—પુંસાં સ્ત્રીણાં ચ ભગવન્સમ્પ્રદાય इद्वौद्धवे । ધર્મ
રક્ષા ભવેદ્યેન સાધનં નૂહિ તદ્ધિ મે ॥૧॥ स्यात्सद्धर्मस्य संवृद्धि
र्यथा कृष्णस्य च प्रभो । । उपासनायास्तद्भासस्तथा सम्यक्किरू-
पय ॥२॥ श्रीनारायणमुनिद्वाच—शृणु राजन् ! वृत्ते तुभ्यं सद्धर्मा

છે તેને તું જણાવીશ) ॥૨૨॥ હે રાજન્ ! આ સમયે સભામાં બેઠેલા
હેમન્તસિંહ (જુનાગઢના જીલ્લોભાઈ) રાજા સપરિવાર પોતાની સદ્ધર્મ
પુષ્ટિને હૃદયમાં ઈચ્છતા થકા ભગવાનને પ્રણામ કરીને વિનયવિનમ થઈને
પુછવા લાગ્યા ॥૨૩॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને તૃતીયપ્રકરણે પ્રભો
ધન્યુત્સવે દુર્ગપુરે મુન્યાદ્યાયાસનનામાં પ્રબોધિશોઽધ્યાયઃ ॥૨૩॥

અધ્યાય ૨૪ મો.

હેમન્તસિંહ નજી પુછે છે—હે ભગવન્ ! આ ઉદ્ધવ સપ્રદાયમાં
પુરૂષો તથા સ્ત્રીયોને જે સાધન (ઉપાય)થી સદ્ધર્મનું સરક્ષણ (તેમાં
દૃઢ સ્થિતિ) થાય તે સાધન મને કહો ॥૧॥ વળી હે પ્રભો ! ભગવદુપાસના
અને તેમાં ઉપયોગી સદ્ધર્મની સંવૃદ્ધિ જેથી થાય અને જેથી દ્વાસ-ક્ષય
થાય તે બંનેને વિવેચન કરી કહો (જે બેના જણવાથી જે પરિત્યાગ કરવા
યોગ્ય હોય તેનો પરિત્યાગ થાય અને જે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય હોય તેનું
ગ્રહણ થાય) ॥૨॥ श्रीनारायणमुनि कहेछे—हे हेमन्तसिंह राजन् ! तमो
सावधताशी सावलो सद्धर्माना सरक्षणुमा शास्त्रसमत प्रधान साधन स
त्सग (सच्छब्दशी कहेया साधुओंनो समागम) नेज समजो असतनो

૧ આ અન્યાયમાં સાવળવા ઈચ્છતા મદ્દાણ હેમન્તસિંહ રાજાને ઉદ્દેશીને ભગ
વાને બહુ શુક્તિથી કરેલા ધર્મરક્ષાના ઉપાયના નિરૂપણનો અનુવાદ કર્યો છે

વનસાધનમ્ । સત્સદ્ગમેવ તન્મુલ્યં વિદિ સચ્છાત્રસમ્મતમ્ ॥૩॥
 દૈવસમ્પદ્યુજાં સદ્ગત્સદ્ગમોપાસનાયલમ્ । વિવર્ધતે ક્ષીયતે તત્સ-
 ક્ષાદ્યાસુરસમ્પદામ્ ॥૪॥ ધર્મજ્ઞાનવિરક્તીનાં ભક્તેશ્ચાપિ નિરુ-
 પણે । વાહ્યવેપે ચાસ્તિ સામ્યમુભયેષાં ચ યોપિતામ્ ॥૫॥ તત્ર
 નિષ્કપટં સ્વીયશ્રેયોર્થે દૈવસમ્પદઃ । પ્રીતયે ચ હરેર્નિત્યં સ્વધર્મા-
 ઘાચરન્તિ હિ ॥૬॥ સ્ત્રીદ્રવ્યરસમાનાદિપ્રાસયેऽન્યે તુ દામ્ભિકાઃ ।

સગ તો તેમા વિરોધી છે ॥૩॥ તેમા જે દેવી સપત્તિએ સંપન્ન હોય તે સંત
 અને જે આસુરી સંપત્તિએ સંપન્ન હોય તે અસંત કહેવાય તે બેમાં સતોના
 સગથી સદ્ધર્મ અને તે મૂળ જેમાં છે એવી ઉપાસતાનું બળ વૃદ્ધિ પામે
 છે અસતોના સગથી તો ક્ષય પામે છે ॥૪॥ દેવી સંપત્તિએ યુક્ત સાધુ
 અને આસુરી સંપત્તિએ યુક્ત અસાધુનાં લક્ષણોને સંક્ષેપમાં ચાર શ્લોકોથી
 વિવેચન કરી કહે છે-તેમાં જે ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય અને ભક્તિએ સંપન્ન છે
 તે દેવી સપત્તિએ યુક્ત ગાન્યા છે અને જે અધર્મ અજ્ઞાન અવૈરાગ્ય
 અભક્તિએ સંપન્ન છે તેતો આસુરી સપત્તિએ યુક્ત માન્યા છે. તેમા
 'કેને ધર્મ જ્ઞાનાદિ દેવી સપદાની સમૃદ્ધિ છે અને કેને અધર્મ અજ્ઞાન
 આદિક આસુરી સંપદાની સમૃદ્ધિ છે' એવો વિચાર નિસરતાં, ધર્મ જ્ઞાન
 વૈરાગ્ય અને ભક્તિનું શાસ્ત્રવચન કહેવાપૂર્વક લક્ષણ કહેવામા અને બાહ્ય-
 વેષમાં બંધેય (દૈવ આસુર) સમાન હોય છે, કેમકે આસુરી સંપદાએ
 યુક્ત એવા કેટલાક દંભપ્રધાન મહાપાપિણે દેવી સંપત્તિવાળા જનોના
 જેવાં બાહ્ય ચિહ્નોને ધારીને અંતે અત્યત અનર્થ કરનારા થાય છે, માટે
 'બંધેય સમાન છે' એમ આ સ્થળે કહે છે ॥૫॥ તેમાં જેઓ નિષ્ક-
 પટપણે પરમાત્માની પ્રીતિનીજ સ્પૃહા રાખીને પોતાના શ્રેયમાટે (પણ
 બીજને કગવા માટે નહિ) નિત્ય સ્વધર્માદિકને આચરણ કરે છે તેઓજ
 દેવી સંપદાએ સંપન્ન કહેવાય તે આ જનો બહુ કાળના પરિચયથી
 પરીક્ષા કરીનેજ જાણવા, કેમકે આ કલિકાળમાં દાલિકો દેવી સંપદાનું
 નાશ્ય કરનારા બહુ અસુરો હોય છે. તે આ દાલિકો તો સ્ત્રી દ્રવ્ય રસ
 માનાદિપરાયણ હોઈને તેની પ્રાપ્તિમાટે કાપલ્યરૂપ પટ (વસ્ત્ર) થી પોતાનું

ધર્માદિવાર્તાં કપટાદ્વાદ્વાત્રેણાન્ન કુર્વતે ॥૭॥ ફૂલત્વ ગુણં દં
શન્તો મૂપકા શ્વ તે શને. । ધર્માદિવાર્તાં દૃત્યેતન્મૂલચ્છેદ હિ
કુર્વતે ॥૮॥ સદસદ્વ્યક્તિવોધોઽતો યથા સ્યાદુદ્ધવાધ્વનિ । મનુ
પ્યાણાં તથા સ્પષ્ટં તદ્વક્ષમાયપિ કથ્યતે ॥૯॥ નિ થેયસાય જી
વાનાં શ્રીવિષ્ણુર્ભગવાન્સવયમ્ । આર્વિર્ભવતિ મૂલોકે સ્વતન્ન કવ

દુષ્ટ સ્વરૂપ ઢાંકી દબને ધર્માદિ વાર્તાને ઉપરથી વાણીમાત્રથી કરે છે પણ
ધર્માદિકને સ્વય આચરતા નથી તે આ દાલિકો પ્રથમ મુખવાયુથી
કુક્રી કુક્રીને પછીથી ગુપ્તપણે કરડતા ઉદરની પેઠે ધીમે ધીમે ધર્માદિ
વાર્તાથી લોકોને ઠગીને પછી બીજામા રહેલા ધર્મ જ્ઞાનાદિકનો પણ મૂળ
માધી ઉચ્છેદ કરેછે (આ તો આસુરોમા પણ આસુર છે) ॥૬-૮॥
માટે આ ઉદ્ધવાચાર્યે પ્રવતવિલા મોક્ષમાર્ગમા વિચરતા મનુષ્યોને સત્-
દેવી સપત્તિએ યુક્ત સાધુ અને અસત્-આસુરી સપત્તિએ યુક્ત અસાધુ
ઓની વ્યક્તિ-વિવેકથી બોધ જેમ સ્પષ્ટ થાય તેમ તેમનાં લક્ષણો વિગેરે
હવે કહું છું । ૯॥ જે સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલયરૂપ
લીલા જેમની છે એવા સર્વેશ્વરેશ્વર છે તેજ કર્ણુનિધિ શ્રીવિષ્ણુ ભગવાન
ચોતે જીવો કે જેમને કરણ કલેવરનો યોગ પણ વર્તે છે અને વેદરૂપ પ્રમા
ણપ્રકાશ પણ પ્રકાશમાન છે અને સ્મૃત્સાદિ ઉપયોગી ઉપકરણ પણ
વર્તે છે પણ અનાદિ અવિદ્યારૂપ અધકારથી આવરિત દુષ્ટિવાળા હોવાથી
મોક્ષમાર્ગને નહિ પામેલા છે તેઓને મોક્ષ પમાડવામાટે ભૂલોકમા પ્રાદુર્ભાવ
પામે છે ક્યારે ? કયા કારણે ? એવા તો પ્રશ્નનો અવસર નથી, કેમકે
તે ભગવાન સ્વતત્ર છે જે કર્મપરવશો હોય તેઓનેજ કાળનિયમ કે
દેશનિયમ કે હેતુનિયમ હોય જે આકર્ષવશ્ય સ્વતત્ર સર્વેશ્વરેશ્વર હોય
તેને આર્વિર્ભાવમા કાળ દેશાદિ નિયમની અપેક્ષા શી છે ? કાઈ નહિ કિંતુ
કર્ણુનિધિ તે ભગવાનનો કર્ણુપૂર જ્યારે ઉત્તરગિત (ઉછળતા તરંગો
વાળો) થાય ત્યારે અવતરેજ જેમ કહેવાથી-કેટલાક વૈદિકમન્યો-‘ભગ
વાન કેમ અવતરે ? ભલે અવતરે પણ ભૂમિમા કેમ અવતરે ? ભલે ભૂમિમા
અવતરે પણ હમણાં (કલિયુગમા) કેમ અવતરે ? અવતરેલા પણ ભગવાન

ણાનિધિઃ ॥૧૦॥ નરનારાયણો દત્ત ક્રપભઃ કપિલાદયઃ । રામ-
કૃષ્ણાદયશ્ચાસ્યાવતારાઃ સન્તિ ભૂતિશઃ ॥૧૧॥ તે નિહત્યાસુરાન્દુ-
ષ્ટાન્ધર્મસાધુસુરદુહઃ । ધર્મે પ્રવર્તયન્ત્યત્ર સેવ્યાસ્તે મોક્ષકા-
લ્લિપ્તિઃ ॥૧૨॥ અસુરાંસ્તે યથા મ્નન્તિ યાદશાસ્ત્રેઽસુરા યથા ।
જાતાસ્તદાદૌ વચ્ચ્યત્ર શ્રીમદ્ભાગવતોદિતમ્ ॥૧૩॥ સર્ગારમ્ભે
પુરા મહ્યા છાયયેવાત્મનોઽસૃજત્ । અવિદ્યાં પશ્ચપર્વાણં નિજસર્ગો-
પદ્મંદશામ્ ॥૧૪॥ તમો મોહો મહામોહસ્તામિશ્રં ચ તુરીયકમ્ ।
પશ્ચમે ત્વન્ધતામિશ્રમવિદ્યાપર્વે કીર્ત્યતે ॥૧૫॥ एतामविद्यां सृष्ट्वैव

અમાયિક (દિવ્ય) દેહવાળા કેમ હોય ?' કહ્યાદિ હૃતકર્ત્તે કરનારા જેઓ
હોય તે આસુરોજ છે, એ અર્થ સિદ્ધ થયો ॥૧૦॥ શ્રીવિષ્ણુના નરના-
રાયણ દત્તાત્રેય ક્રપભદેવ કપિલ રામ કૃષ્ણ આદિક અનેક અવતારો
થયા છે કે બહુના-બીજ પણ બહુ અવતારો થાય છે, તેમના અવતાર
સ્વરૂપને કોણ જાણવામાટે સમર્થ થાય ? કોઈ પણ નહિ તેમની કૃપાના
પાત્રભૂત કેટલાકજ હમણા પણ જાણે છે. આ અવતારો ધર્મ સાધુ અને
સુરોનો દ્રોહ કરનારા દુષ્ટ અસુરોને હણીને ભૂતળમા ધર્મને પ્રવર્તાવે છે
માટે તેમને વિષે મનુષ્યને સંભતીય આકારમાત્રથી અન્યથા શુદ્ધિનો
પરિભાગ કરીને તે આ અવતારો મુમુક્ષુઓએ સાક્ષાત્ સેવવા યોગ્ય છે
॥૧૧-૧૨॥ આ અવતારો અસુરોને જે પ્રકારે મારે છે તેનો પ્રકાર અને
આસુરવિભૂતિને સ્પષ્ટપણે તમોને જણાવામાટે હમણા પ્રથમ આસુર
સર્ગની ઉત્પત્તિનો પ્રકાર જે શ્રીમદ્ભાગવતમા કહ્યો છે તેને કહું છું ॥૧૩॥
પૂર્વે સૃષ્ટિના સમારંભ સમયે જગત્સૃષ્ટા બ્રહ્માએ પોતાની છાયાએ કરીને
સર્ગ વિસ્તારમા ઉપયોગી અવિદ્યા સર્થ (અવિદ્યાવડેજ પ્રજાસર્ગની વૃદ્ધિ
થાય છે) આ અવિદ્યા પથ પર્વે સપન્ન હતી તેના તે આ પર્વ કહ્યાં છે-
તમ, મોહ, મહામોહ, તામિસ્ર અને અધતામિસ્ર એમના લક્ષણો વિષ્ણુ
પુરાણમા કહ્યા છે-‘તમોઽવિવેકો મોહ. સ્વાદન્ત કરણવિભ્રમઃ । મહા-
મોહસ્તુ વિદ્યેયો મામ્યભોગસુલ્લેપણા ॥ મરણ છન્ધતામિશ્રં તામિસ્ર ક્રોધ
ઽચ્યતે । અવિદ્યા પશ્ચર્વેવા પ્રાદુર્ભૂતા મહાત્મન. ॥’ ઇતિ ॥૧૪-૧૫॥

તાં તનું વિજઘાવજઃ । તમોરૂપા નિશા સાઽભૂદસુરાણાં વલં યત.
 ॥૧૬॥ ઇતત્તનુસમુદ્ભૂતા વિધેર્જઘનજાસ્તથા । અસુરા યક્ષરક્ષાંસિ
 યમૂલુકે-પદેતવઃ ॥૧૭॥ સર્ગોઽધર્માત્તદા ચામૂદ્રહપૃષ્ઠોદ્ભવાદ-
 યમ્ । કામલોભમદેપ્યાં રુદ્ધ હિંસા માયા કલિર્મયમ્ ॥૧૮॥ મોહ-
 મત્સરમાનાઘા અધર્મકુલનાયકાઃ । ઇતે હ્યસુરદેહેષુ ન્યુપુઃ સર્વે
 યથાસુખમ્ ॥૧૯॥ તદાવિષ્ટાસ્તુ તે યન્નું ભોક્તું પાતું ચ નિર્દયા- ।
 વ્રહ્માણં હુદ્હુબુઃ સર્વે સ સં દેહં તદા જહૌ ॥૨૦॥ પતન્સ વેદઃ સ-
 ન્ધ્યાઽભૂત્તા તે મૂઢાઃ પ્રપેદિરે । ત્રિપુ લોકેષુ તે હુષ્ટાશ્વરન્તોઽ-
 મ્યાર્દયંશ્ચ તાન્ ॥૨૧॥ આસીત્તેષાં જીવનં ચાથૈહિકામુષ્મિકં સુ

બ્રહ્માએ પચપર્વા અવિદ્યાને ઉપજવીને, તેને આરભ કરનારી તે ધોરરૂપ
 તનુનો ત્યાગ કરી દીધો તેમણે ત્યાગ કરેલી તે તનુ તમોરૂપ રાત્રિ થઈ
 કે જેમાં અસુરોનું બળ વધે છે (તે રાત્રિને આશરીને અસુરો બળોદ્ભવ
 થયા) ॥૧૬॥ આ બ્રહ્માની તનુ થકી ઉત્પન્ન થએલા તથા દેહાતરને
 પામેલા બ્રહ્માના જઘન (કટીના અથ ભાગ) થકી ઉત્પન્ન થએલા
 અસુરો યક્ષો અને રાક્ષસો સર્વ જીવોને હુ ખનાજ એક કારણભૂત થયા
 ॥૧૭॥ તે સમયે બ્રહ્માના પૃષ્ઠભાગથકી ઉત્પન્ન થએલા અધર્મથકી
 ક્રોધ પણ આ (આગળ કહીશ) સર્ગ ઉત્પન્ન થયો, જે સર્ગમાં અધર્મ
 કુળના નાયકો-કામ લોભ મદ ઇર્ષ્યા રોષ હિંસા માયા (કપટ) કળિ લય
 મોહ મત્સર માન આદિક ઉત્પન્ન થયા આ કામાદિક સર્વે અસુરદેહોમાં
 અવકાશ પામીને સુખેથી નિવાસ કરી રહ્યા ॥૧૮-૧૯॥ આ અધર્મસર્ગે
 પ્રવેશ કરેલા તે નિર્દય અસુરો કામાદિકથી અભિભૂત ચિત્તવાળા થઈને,
 માસ ખાવા રૂઝિર પીવા અને મૈથુન કરવા બ્રહ્માનીજ પાછળ દોડ્યા
 તે સમયે અસુરોથકી લય પામેલા તે બ્રહ્માએ તે તનુનો તત્કાળ ત્યાગ
 કરી દીધો ॥૨૦॥ તેમણે ત્યાગ કરેલી તે તનુ સંધ્યા (સાયતની) થઈ
 મૂઢમતિના તે અસુરો આ ત્રિપિણી સંધ્યાને પામ્યા તે આ કામ
 ક્રોધાદિકથી કલુષિત ચિત્તવાળા ફર અસુરો ત્રણ લોકોમાં ભમતા થકા
 ત્રણ લોકોને પીડવા પ્રવર્ત્યા ॥૨૧॥ દુરાત્મા અસુરોને આ લોક પરલોકમાં

સમ્ । અધર્મસર્ગ પૈકમસુરાણાં દુરાત્મનામ્ ॥૨૨॥ તન્વાઽથ
પ્રમયા વિદ્યાતપોયોગસમાધિના । દેવાનૃપીન્ મનૂજંશ્ચ સસર્જ
વિધિરાદરાત્ ॥૨૩॥ સાક્ષાદ્ધર્મસ્તતો જાતો ગ્રહણો દક્ષિણસ્ત-
નાત્ । સહ સપરિવારેણ દેવાદિપ્યવસચ સઃ ॥૨૪॥ શ્રદ્ધા મૈત્રી
દયા શાન્તિસ્તુષ્ટિઃ પુષ્ટિઃ ક્રિયોન્નતિઃ । બુદ્ધિર્મેધા તિતિક્ષા
હીર્મૂર્તિર્ધર્મસ્ય યોપિતઃ ॥૨૫॥ ઇતા લક્ષ્મીર્યથા વિષ્ણું શિયા યા
શક્કર યથા । શક્તયોઽનુવતાઃ સન્તિ તથા ધર્મે હિ સર્વદા ॥૨૬॥
શુભં સુખં પ્રસાદશ્ચ ક્ષેમાભયમુદાદયઃ । પુત્રા ધર્મસ્ય તૈઃ સાકં
તનોવાસ સુસેન સઃ ॥૨૭॥ સહ સમ્બન્ધિભિર્ધર્મો દેવાદીનાં તુ
જીવનમ્ । આસીદન્ પરત્રાપિ સ પય સુલભીપ્સિતમ્ ॥૨૮॥ વપૂં-
પ્યધર્મમુખ્યાનાં સન્ત્યવિદ્યામયાનિ ચૈ । વિદ્યામયાનિ સર્વેષા
ધર્માદીનાં ભવન્તિ ચ ॥૨૯॥ દૈવી સમ્પદિતિ પ્રોક્તઃ સાન્વયો

ભોગભાટે અધર્મસર્ગ ૪ એક પ્રધાન સાધન થઇ પડ્યો (સર્વદા સર્વત્ર
અધર્મથીજ ઉપભોગ કરવા લાગ્યા) ॥૨૨॥ તે પછી શ્રદ્ધાએ પ્રભાવ
તનુએ કરીને વિદ્યા તપ યોગ સમાધિરૂપ બળે સપત્ર થઇને દેવો નૃપિઓ
મનુઓ અને મનુષ્યો આદરથી સન્ન્યા ॥૨૩॥ તેપછી તેજ શ્રદ્ધાના
દક્ષિણ સ્તનથી સાક્ષાત્ ધર્મપ્રભપતિ પ્રકટ થયા આ ધર્મ પોતાના
પરિવાર (આગળ કહેશે) સાથે દેવાદિકમા આવેશ કરીને મુખેથી રહ્યા
॥૨૪॥ ધર્મનો આ પરિવાર કહ્યો છે-શ્રદ્ધા મૈત્રી દયા શાન્તિ તુષ્ટિ પુષ્ટિ
ઠિયા ઉન્નતિ બુદ્ધિ મેધા તિતિક્ષા હી મૂર્તિ, આ તેર ધર્મની પત્નીઓ છે
આ શ્રદ્ધાદિ શક્તિઓ લક્ષ્મીજી વિષ્ણુનેજ જેમ અને પાર્વતી શકરનેજ
જેમ તેમ ધર્મને સર્વદા નિત્ય પતિવ્રતા ધર્મથી અનુવરેલીઓ છે શુભ
સુખ પ્રસાદ ક્ષેમ અભય આદિક તે ધર્મના પુત્રો છે તે આ પરિવાર
સાથે ધર્મ મુખેથી દેવાદિકમા નિવાસ કરી રહ્યો ॥૨૫-૨૭॥ તે દેવાદિ
કોને તો તે આ સપરિવાર ધર્મજ સર્વત્ર દેશમા સર્વત્ર કાળમા ઇપ્સિત
સુખસાધન થયો (અધર્મથી ઉપભોગમા તેઓની કદાપિ પ્રવૃત્તિ થતીજ
ન હતી) ॥૨૮॥ આ ધર્મવશના દેહો વિદ્યામય (જ્ઞાનપ્રધાન) છે અને

ધર્મ આસુરી । સમ્પદાધર્મસર્ગસ્તુ હરિગીતાસુ વિસ્તરાત્ ॥૩૦॥
 દૈવી સમ્પન્મોક્ષકર્ત્રી વન્ધકર્ત્રી મતાઽસુરી । દૈવતાસ્વસ્તિ દૈવ્યે-
 વમાસુરી ચાસુરેષ્વપિ ॥૩૧॥ દેશકાલક્રિયાસન્નવૈપમ્યાદૈવતે-
 પ્શ્વપિ । આસુરી સમ્પદાયાતિ તદા તેઽપ્યસુરા મતાઃ ॥૩૨॥ યથા
 શઙ્ગ્યાઃ પ્રસન્નેન પારિજાતતરોઃ શ્લેષે । કૃષ્ણેન ભૂરિ યુયુષે દેવે-
 ન્દ્રોઽપ્યસુરેન્દ્રવત્ ॥૩૩॥ દેશાદીનાં સતાં યોગાદસુરેષ્વપિ કુત્ર-
 ચિત્ । દૈવી નિવિશતે સમ્પત્તદા દેવા હિ તે મતાઃ ॥૩૪॥ પ્રહ્લાદો
 દૈત્યપુત્રોઽપિ યથા નારદસન્નમાત્ । દૈવી સમ્પદમેવાઽપ વિષ્ણો
 ભક્તિં પરાં વ્યધાત્ ॥૩૫॥ તસ્યૈવ સન્નાથ યથા તત્પૌત્રો વલિરા-

અધર્મવંશના તો દેહો અવિદ્યામય છે ॥૨૮॥ શ્રીભગવદ્ગીતામાં ‘અપરિવાર
 ને ધર્મ છે તે દૈવી સંપત્તિ છે’ એમ વિસ્તારથી કહ્યો છે અને ‘ને અધર્મ-
 સર્ગ છે તેતો આસુરી સંપત્તિ છે’ એમ વિસ્તારથી કહ્યો છે તેમાં ને
 દૈવી સંપત્તિ છે તે મોક્ષને કરનારી અને ને આસુરી સંપત્તિ છે તે બન્ધન
 કરનારી માની છે. દેવાદિકમાં દૈવી સંપત્ત અને અસુરાદિકમાં આસુરી
 સંપત્ત રહેલી છે. તે આ દેવાસુરનો વિભાગ વૃથાકૃપણે સ્પષ્ટ દેખાય છે
 ॥૩૦-૩૧॥ એમ ન માનવું કે-દેવયોનિના બધાય દૈવી સંપદાએ સંપત્ત
 હોય અને આસુર યોનિના બધાય આસુરી સંપદાએ સંપત્ત હોય કેમકે
 દેશ કાળ ક્રિયા અને સંગની વિવક્ષણુતાને લીધે દેવયોનિવાળા પણ કદા-
 ચિત્ આસુર વૃત્તિવાળા થાય અને અસુર યોનિવાળા પણ તે દેશ કાળા-
 દિકની વિવક્ષણુતાથી દૈવી સંપત્તિએ સંપત્ત થાય. જેમ દેવોના પણ ઇન્દ્રે
 ઇન્દ્રાણીના પ્રસંગથી પારિવ્રત તરુનિમિત્તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સાથે અમુ-
 રેન્દ્રવત્ થઈ યુદ્ધ કર્યું અને અમુરમુત પણ પ્રહ્લાદના નારદના સમા-
 ગમથી દૈવી સંપદાને પામીને પરમ ભાગવત થયા. મારે દેવયોનિમાં
 જન્મેલા હોય કે અસુરયોનિમાં જન્મેલા હોય પણ ને દૈવી સંપ-
 દાએ યુક્ત હોય તે દેવોજ માન્યા છે અને આસુરી સંપદાએ યુક્ત હોય
 તે અસુરોજ માન્યા છે ॥૩૨-૩૫॥ મારેજ પ્રહ્લાદના પૌત્ર (પુત્રના
 પુત્ર) બલિરાજે તેમનાજ સમાગમથી આસુર ભાવ ત્યાગ કરીને દૈવી

સુરમ્ । ત્યક્ત્વા ભાવં હરિં ચક્રે સ્વયશં દૈવસમ્પદા ॥૩૬॥ દેશા-
 દીનાં સદસતાં સમ્યન્ધાત્સમ્પદોર્ઘ્યમ્ । इदं देवासुराख्याकृन्म-
 नुष्येष्वपि वर्तते ॥૩૭॥ દેશાદેરસતો યોગાદૈવિકા અપિ માન-
 વાઃ । આસુરીં સમ્પદં પ્રાપ્ય લભન્તે હાસુરાભિધામ્ ॥૩૮॥ દુર્યો-
 ધનસ્યાશ્રયણાદ્રોળભીષ્માદયો યથા । આસન્નધર્મઃસ્વચસ્તતો
 દુર્યોધનાર્થિતૈઃ ॥૩૯॥ પાતાલસ્યાસુરૈર્વિષ્ટા દેવા અપ્યસુરા ઇવ ।
 નરનારાયણાભ્યાં તે કૃષ્ણાભ્યાં યુદ્ધમાચરન્ ॥૪૦॥ રૂતકાર્યેષુ
 દૈત્યેષુ નિર્ગતેષુ તદ્વ્રતઃ । પુનસ્તે ભગવદ્ભક્તિં ચક્રિરે ધર્મમા-
 શ્રિતાઃ ॥૪૧॥ સતો યોગાત્તથા કાપિ દેશાદેરાસુરક્રિયાઃ । અપિ
 દેવાભિધાં યાન્તિ દૈવીં પ્રાપ્યાન્ન માનવાઃ ॥૪૨॥ કદર્યપિફલા-
 સંપદાએ કરીને ભગવાનને પોતાને વશ કરી લીધા ॥૩૬॥ એવીજ રીતે
 માનુષ યોનિમાં પણ તે આ દૈવ આસુર વિભાગ શુભાશુભ દેશ કાળાદિકના
 સંબન્ધભેદથી પ્રવર્તે છે ॥૩૭॥ તે બતાવે છે-દૈવી સંપદાએ સંપન્ન એવા
 પણ મનુષ્યો કદાચિત્ અશુભ દેશાદિકના યોગને લીધે આસુર સંપદાએ
 આવિષ્ટ થઇને આસુરી ક્રિયાને અનુષ્ઠાન કરે છે, ત્યારે તેઓ તે સ્વભા-
 વથી ‘અસુર’ એવા બ્યવહારને યોગ્ય થાયછે જેમ ભીષ્મપિતા દ્રોણ-
 આર્ય આદિક દૈવી સંપદાએ સંપન્ન હતા પણ આસુરપ્રકૃતિ દુર્યોધનના
 સંબન્ધથી અધર્મરૂચિવાળા થયા. તે પછી દુર્યોધને પ્રાર્થના કરેલા પાતા-
 ળવાસી અસુરોએ અનુપ્રવેશ કરેલા તે દ્રોણ ભીષ્માદિકો દેવ-અથમ દૈવી
 સંપદાવાળા હતા પણ અસુરોની પેઠે સાક્ષાત્ નરનારાયણરૂપ કૃષ્ણ અર્જુન
 સાથે યુદ્ધમા પ્રવર્ત્યા. કાર્ય કરી લીધા પછી તે અસુરો તેમના શરીર થકી
 નીકળી જતાં આસુર સ્વભાવે રહિત થએલા તે દ્રોણ ભીષ્માદિક યથા-
 પૂર્વે દૈવ સ્વભાવે સંપન્ન થઇને ફરીથી ભગવદ્ભક્તિપરાયણ થયા હતા
 ॥૩૮-૪૧॥ તેજ પ્રકારે આસુર પ્રકૃતિવાળા પણ મનુષ્યો કદાચિત્ શુભ
 દેશાદિકના યોગથી દૈવી સંપદાને પામીને ‘દેવ’ એવા નિર્દેશને યોગ્ય
 થાય છે, જેમ અવંતી નગરીનો કદર્ય દ્વિજ (લોભાતુર) અને મિથિલા
 નગરીની પિંગળા વેશ્યા (કામાતુર) ગૂહરાજા શત્રી ભીલડી (હિસક)

દ્યાશ્ચ દત્તાત્રેયસમાગમાત્ । યથાઽઽસુરક્રિયા હિત્વા પૂજ્યા દેવા
 ઇવામવન્ ॥૪૩॥ ધર્મેણ ચાપ્યધર્મેણ સવંદ્યેનાશ્રિતાત્મનામ્ ।
 દેવાસુરાણામેતેપાં વૈરમસ્તિ પરસ્પરમ્ ॥૪૪॥ હિદ્રાણિ સ્વસ્થ-
 શ્રૂણાં તે પદ્યન્તે ઇતસ્તતઃ । વિચરન્તિ ત્રિલોક્યાં વૈ સ્વયૃથૈર્વિજિ-
 ગીપવઃ ॥૪૫॥ દેશકાલક્રિયાસજ્ઞાન્ સતો યર્હિં થયન્તિ હ ।
 દેવાસ્તર્હિં જયન્ત્યેવ ધર્માધૈર્નિજવૈરિણઃ ॥૪૬॥ દેશાદીનસતો
 યર્હિં થયન્તે દેવતાઃ ક્વચિત્ । તદા સ્વનિષ્ઠાધર્માધૈરસુરાસ્તા
 જયન્તિ હિ ॥૪૭॥ ઇત્યં દેવાશ્ચાસુરાશ્ચ સ્વસ્થયોઃ સમ્પદોર્વંશાત્ ।
 વ્યવહિયન્તે લોકેષુ તત્તજ્ઞાન્ના દ્વિધા કિલ ॥૪૮॥ તથેદશાસુરા-
 ન્હન્તિ ધર્મસંરક્ષણાય સઃ । કૃતાવતારો મગધાન્ દેધા તદધુ-
 નોચ્યતે ॥૪૯॥ પ્રવૃત્તિમાર્ગમાશ્રિત્ય મગધાન્ યર્હિં વર્તતે । રામ-

ધત્યાદિકો દત્તાત્રેય રામચંદ્ર આદિકના સમાગમથી આસુર સ્વભાવને
 ત્યાગ કરીને દેવી સંપદાને પામીને, દેવો જેવા પૂજ્ય થયા હતા ॥૪૨-૪૩॥
 પરસ્પર નિત્ય વૈર જેમને છે એવા ધર્મવંશ અને અધર્મવંશે પ્રકૃતિથી નિય-
 મથી આવેશ કરેલા હોવાથી તે દેવો અસુરોને વૈર કાયમથી અનુવર્તે છે.
 સપરિવાર ધર્મે પ્રવેશ કરેલા દેવાદિકો અને સપરિવાર અધર્મે પ્રવેશ
 કરેલા અસુરાદિકો પોતપોતાના સત્તુઓને છતવાની ધરણથી સદાય
 એક બીજાનાં હિદ્રોને ભેતા થકા પોતપોતાના મંડળોની સાથે ત્રિલોકીમાં
 અહીં તહીં વિચરે છે ॥૪૪-૪૫॥ જ્યારે દેવો શુભ દેશ કાળ ક્રિયાસંગનો
 આશ્રય કરે છે ત્યારે પોતામાં ઉદ્ભવેલા ધર્મવંશના બળને પામીને પોતાના
 વૈરી અસુરોને છતે છે. જો કદાચિત્ દેવતાઓ અશુભ દેશ કાળાદિકનો
 આશ્રય કરે છે તો અસુરો પોતામાં (દેવમાં) અનુપ્રવિષ્ટ થએલા અધર્મ
 વંશના બળને પામીને તે દેવતાઓને છતે છે ॥૪૬-૪૭॥ આ પ્રકારે દેવો
 અને અસુરો પોતામાં રહેલી દેવી આસુરી સંપદાના વશપણથી તેને દેવ
 અસુર નામથી લોકમાં બે પ્રકારે વ્યવહાર કરાય છે ॥૪૮॥

તેમાં ધર્મરક્ષણમાટે ધરામાં પારણુ કયો છે અવતાર જેમને એવા
 તે ભગવાન બે પ્રકારે આવા અસુરોને હલ્તે છે, તે ભેદને હવે હું કહું તેને

કૃષ્ણાદિરુપેણ તદા તાન્ હન્તિ હેતિમિઃ ॥૫૦॥ કચિત્કચિચ
તન્નિષ્ઠાન્કામાદીનાન્તરાસુરાન્ । જ્ઞાનોપદેશચ્છેન સ હન્તિ નતુ
તત્તનૂઃ ॥૫૧॥ નિવૃત્તિમાર્ગમાશ્રિત્ય ભગવાન્ યદ્દિ વર્તેતે । નારા-
યણાદિરુપેણ તદા હન્ત્યાન્તરાગ્રિપૂન્ ॥૫૨॥ સ્વાભાવિકાન્હન્તિ
દોષાન્કામાદીનસુરસ્થિતાન્ । સાંસર્ગિકાંશ્ચ દેવસ્થાન્નતુ તેષાં
તનૂઃ કચિત્ ॥૫૩॥ સ ઇવ ભગવાન્ પુંભિર્ધૃતમાનુપવિગ્રહઃ ।

સાવધતાથી સાંભળો ॥૪૯॥ જ્યારે ભગવાન્ શ્રીવાસુદેવ ભૂમિમાં રામ
કૃષ્ણાદિ રૂપથી અવતરીને શબ્દપરિપાલનાદિરૂપ પ્રવૃત્તિ ધર્મને આશ-
રીને તે અસુરોને આયુધોવડે હણે છે. ત્યારે તો તેમની તનુઓના ઉચ્છેદ-
રૂપ આ અસુરહનન કહેવાય છે. એજ ભગવાન્ કવચિત્ કવચિત્
અસુરોમાં રહેલા, (અંતરના) તેમની જીવિકારૂપ કામાદિ દોષોને
કેવળ જ્ઞાનોપદેશરૂપ ખડ્ગથી નાશ કરે છે, પણ તે સ્વાભાવિક આસુરી
સંપદાવાળા અને સાંસર્ગિક આસુરી સંપદાવાળા અસુરોના દેહોને નથીજ
નાશ કરતા ॥૫૦-૫૧॥ જ્યારે ભગવાન્ ભૂમિમાં શ્રીનરનારાયણાદિ
સાધુ સ્વરૂપે પારમૈકાંતિક ધર્મરૂપ નિવૃત્તિમાર્ગને આશરીને વર્તે છે
ત્યારે અસુરોની અંદર પ્રવેશ કરી રહેલા, તેમની જીવિકારૂપ કામાદિ
રિપુઓને જ્ઞાનખડ્ગથી છેદે છે. અસુરોમાં રહેલા સ્વાભાવિક કામાદિ
દોષો અને સાંસર્ગિક-અસુર સંપદાવિષ્ટ જનના સંબન્ધથી આવેલા,
દેવોમાં રહેલા કામાદિ દોષોને હણે છે, ક્યારેય પણ તેમની તનુઓને
હણતા નથી. ભગવાનનું આ અસુરપ્રકૃતિમાત્ર હનનરૂપ ચરિત્ર તો તેને
એનનોના નિઃશ્રેયસમાં અત્યંત ઉપયોગી હોધને તેમના સમુજ્જવનમાં
પર્યવસાન પામે છે, જેથી તેની શ્રેષ્ઠતા જણાવી છે ॥૫૨-૫૩॥ રૂપાથી
લોકોપકારાર્થે માનુષ ભાવ જેમણે સ્વીકાર્યો છે, પરમવત્સળ, સૌશી-
લ્યના એક નિધિરૂપ એજ ભગવાન્ મોક્ષાર્થીએ તેમના માહાત્મ્યજ્ઞાન-
પૂર્વક તેમના માનુષાકાર યોગમા અન્યથા સુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને ‘સર્વ
ધર્મોના ધર્મર, સર્વના સુહૃદ, અમારા ઉજ્જવન માટે ધાર્યું છે નરનાથ્ય
જેમણે એવા છે’ એવી પરા ભક્તિથી સેવનીય છે. જે સ્વરૂપ અક્ષર

उपासनीयः श्रेयोऽर्थमज्ञानतिमिरापहः ॥५४॥ स्वतन्त्रत्वात्स
भगवान्प्रत्यक्षः कापि वर्तते । कचित्परोक्षवच्चासावदृश्यो वर्तते
नृभिः ॥५५॥ अदृश्यः स यदा तर्हि तूपास्या तस्य सर्वथा ।
प्रतिमैवाथ साधूनां सेवा कार्या च पूजनम् ॥५६॥ निष्कामा

થકી પરતર, સર્વ ભૂતોનુ કારણુ, સત્ય જ્ઞાન અનત, નિત્યમુખોએ-
એક દર્શનીય, શ્રુતિએ-એક જ્ઞાતવ્ય છે તેને પ્રાકૃત પુરૂષો સેવવા
માટે સમર્થ થતા નથી, માટેજ પરમ કૃપાનિધિ ભગવાન પોતાના આરા
ધનની સુકરતા સપાદન કરી આપીને સર્વને શ્રેય પમાડવા પોતાના-
રૂપથી ધર્મરક્ષણના મિષથી પ્રકટ થાય છે આ ભગવાન અજ્ઞાન અધ
કારને હરનારા છે શકા-આ ભગવાન પણ નિયત કાળ વ્યવસ્થાવાળા
(અમુક કાળમાજ પ્રકટ થાય છે સર્વદા નહિ) છે તો સર્વના સમાશ્ર
યમા આવે એમ કેમ હોઈ શકે ? તો તે સત્ય છે એમા વિશેષ છે તે
સાલજો, ધીર-પ્રાકૃતના જેવુ એમનુ જન્મ કાળવિશેષ નિયત (અમુક
કાળમાજ થાય એમ) નથી તેમ કાળે પરિચિન્ન (અમુક કાળ
સુધીજ રહે) નથી, કેમકે આ તો સદા સર્વન નિત્ય સમીપસ્થ છે, સતત
ગતિ લેતી છે એવા સૂર્યના જેમ ઉદય અસ્તમય થાય છે તેમ ભગવા
નના જે અપરોક્ષ (પ્રત્યક્ષ) પરોક્ષ લાવ છે એજ પ્રાદુર્ભાવ તિરોભાવ
છે (અપરોક્ષને પ્રાદુર્ભાવ અને પરોક્ષને તિરોભાવ કહે છે) પર સ્વય
સ્વતન્ત્ર હોવાથી અમુક દેશમા કે અમુક કાળમા એવી નિયમની અપેક્ષા
વિના કવચિત્ કદાચિત્ નયનગોચર થાય અને કવચિત્ તિરોહિત (અત
ર્ધાન) રહે જ્યારે અપરોક્ષતા (પ્રત્યક્ષતા)ને પામે છે ત્યારે સુખેથી
સેવનીય થાય છે તેજ પ્રકારે ભગવાનનુ જેમ સ્વાતન્ત્ર્ય છે તેમ ભગ્ન
પરવશપણુ પણ નિરવધિક વર્તે છે, માટે પ્રકટ થઈને અતર્ધાન પામેલા
તે ભગવાનનાજ પ્રતિમાદિભૂત રૂપને તેથકી અનન્યભાવવડે ભજ્નતા
પુરૂષને તેના તેજ રૂપથી લોચનગોચર થાય છેજ. તો આ રીને આ ભગ
વાન સર્વદા પ્રત્યક્ષભાવને યોન્યજ છે, માટે તેમનુ પ્રેમપૂર્વક ભજન
સુકર અને સુસુખ છે વળી તે ભગવાનના પ્રત્યક્ષ અનુભવથી નિત્યનૃપ

અથ નિર્લોભા નિઃસ્વાદા નિષ્પરિગ્રહાઃ । નિઃલેહ્યા નિર્મમા દાન્તા
નિર્માનાઃ સાધવો મતાઃ ॥૫૭॥ તિતિક્ષવઃ કારુણિકાઃ સુહૃદઃ
સર્વદેહિનામ્ । અજ્ઞાતશત્રવઃ શાન્તાઃ સાધવઃ સાધુભૂષણાઃ
॥૫૮॥ સન્તોઽપિ દ્વિવિધા જ્ઞેયા ધીમન્તોઽલ્પચિયસ્તથા । ધીમ-
ન્તસ્તત્ર દેશાદીન્ સત્ પદ્માશ્રયન્તિ હિ ॥૫૯॥ હરેરદૃશ્યાદપિ તે
મિયા પૂર્વવદાત્મનઃ । વર્તન્તે સર્વથા ધર્મે જ્ઞાનન્તસ્તસ્ય નિત્ય-
તામ્ ॥૬૦॥ માહાત્મ્યવલમાશ્રિત્ય હરેરન્યે તુ નિર્મયાઃ । અસતો

એવા સાધુઓની સેવા પૂજા તેવા ભગવાનના પ્રત્યક્ષ ભાવને કરનારી થાય
છે માટે તે કરવી ॥૫૪-૫૬॥ તે સાધુઓનું આ લક્ષણ છે-નિષ્કામપણુ,
નિર્લોભપણુ, નિઃસ્વાદપણુ, નિષ્પરિગ્રહપણુ, નિઃલેહપણુ, મમતાએ
રહિતપણુ, જીતેન્દ્રિયપણુ, નિર્માનપણુ, ક્ષમાશીલપણુ, દયાશીલપણુ,
સર્વ દેહિઓ ઉપર સુહૃદપણુ, અજ્ઞાતશત્રુપણુ, ઉપશમશીલપણુ, ઇત્યાદિ
છે સાધુઓને આ ગુણોજ આભૂષણભૂત છે ॥૫૭-૫૮॥ તે આ સાધુઓ
પણુ ધીમંત તથા અત્પધીમંત આવા ભેદથી બે પ્રકારના બાણુવા
જેઓની ધી-બુદ્ધિ સત્ અસતના વિવેચનમા સમર્થ હોધને રજ તમથી
ક્યારેય પણુ પરાભવ ન પામે તે ધીમત કહેવાય અને જેઓની ધી-બુદ્ધિ
સત્ અસતના વિવેચનમા અધિક હોધને પણુ રજથી કે તમથી કદાચિત્
પરાભવ પામે તે અત્પધીમત કહેવાય તેમા ધીમંત સાધુઓ સદ્બુદ્ધિને
સમુત્તેજન આપનારા શુભ દેશ કાળાદિકનેજ આશરીને નિત્ય સત્ત્વગુણને
વધારીને, સર્વાન્તરાત્મા સર્વનિયામક પરમાત્મામા ચિત્તને જોડી દધને,
તેમની આજ્ઞાના ભગથી ભય પામીને તેમની આજ્ઞાને અનુસારે વર્તે
એ- એક ધર્મમા તત્પર થધને, સર્વથા ભગવત્પરાયણુ વર્તે છે, અર્થાત્
સ્વેચ્છાથી અદૃશ્ય ભાવને પામેલા પણુ ભગવાનને અતર્યામી ભાવથી
સદ્ભાવ સમજીને, અપ્રત્યક્ષ એવાપણુ તેમના થકી 'સર્વજ્ઞ અતર્યામી
ભગવાન્ મારા પાપને ભુવેજ છે' એમ ભય પામીને ભગવાનના પ્રત્યક્ષ
ભાવમાજ જેમ એમ પોતાના નિષ્કામાદિ ધર્મમા સર્વ પ્રકારે વર્તે છે
॥૫૯-૬૦॥ બીજાતો બુદ્ધિનુ અત્પ બળ છે માટે રજથી કે તમથી

દેશકાલાદીન્ સેવન્તે ચ નિરુદ્ધશાઃ ॥૬૧॥ તાનધર્મં સહ સ્વસ્ય
 વંશ્યેર્જયતિ સત્ત્વરમ્ । ધર્મં ભ્રષ્ટા ભવન્ત્યેવ તતસ્તે પાપચેતસ
 ॥૬૨॥ મક્તેષુ દ્વિવિધેષ્વેષુ પ્રાગુક્તા ધર્મસંસ્થિતા । યે તે તુ
 પરમપ્રીત્યા સેવનીયા મુમુક્ષુભિ ॥૬૩॥ નિયમાન્ બ્રહ્મચર્યાદીન્
 જહ્યુર્થે ભયાદ્દરે । જ્ઞાનિનો ભગવદ્ગત્તાસ્તદ્દશેઽસ્તિ યત પ્રમુ
 ॥૬૪॥ અધર્મસર્ગેણ જિતા મક્તાર્યા યે તુ નિર્ભયા । તે મહાપા

પરાભવ પામતા અશુભ દેશ કાળાદિકના સસર્ગને પામીને તેનાથી ક્ષોભ
 પામતા પોતાની ભક્તતા કે સાધુતાનું અભિમાન કરીને (અમો મોટા
 ભક્તો કે સાધુઓ છીએ) તેવા અભિમાનથીજ કરવા માડેલા અસતકર્મોથી
 પોતાની નિર્વેપતા માનીને (અમો તો નિર્લેપ છીએ) ભગવાનના મહિમાને
 અસ્થાનમા-પોતાના દુરાચારની અપાપજનકતામા સાધન માનીને
 (દુરાચારમા જે પાપજનક શક્તિ છે તે માહાત્મ્ય બળથી નાશ થાય છે
 એમ) પછી નિરુદ્ધશપણે પ્રવર્તે છે તે આ સાધ્વાલાસોને અત્ કોષે 'સાધુ
 એમ કહે છે આવા અતપધીમત સાધુઓને અધર્મ પોતાના વશના
 કામ લોભાદિવડે જલદી જીતી લે છે તે પછી તેઓ પાપચિત્તવાળા થઈને
 ધર્મભ્રષ્ટ થાય છે ॥૬૧-૬૨॥ આ જે પ્રકારના ભક્ત સાધુઓમા જે પ્રથમ
 સદ્ગુણકપરાયણ અને સાક્ષાત ભગવાન પુરુષોત્તમમા ભક્તિનિષ્ઠાવાળા
 છે તેઓજ પરમ પ્રીતિથી મુમુક્ષુઓએ સેવવા યોગ્ય છે પણ બીજા નહિ
 ॥૬૩॥ જે મહાસાધુઓ ધર્મ જ્ઞાનનો નહિ ઉચ્છેદ કરીને બ્રહ્મચર્યમા
 નિષ્ઠાવાળા થઈ, પ્રશાસિતા ભગવાનના સાન્નિધ્ય થકીજ જેમ જેમ
 અધમાચરણ થકી ભય પામીને, પરાત્પર પુરુષોત્તમમા પ્રેમરસપરિપૂર્ણ
 મનવાળા છે તેમના વશપણમા ભગવાન વર્તે છે મારે એમનો આશ્રય
 કરવાથી ભગવાનનું પ્રત્યક્ષપણુ થાયજ ॥૬૪॥ જેતો અશુભ દેશાદિ
 કના સેવનને લીધે કામાદિ અધર્મસર્ગ જીતેલા, બાહ્ય લિંગમાત્રથી ભન
 નામથી વ્યપદેશ કરાતા, ભગવાનના માહાત્મ્ય બળના આશ્રયથી પાપા
 ચરણ થકી નહિ ભય પામનારા છે તેઓ તો મુમુક્ષુઓએ મહાપાતકીની
 યેઠે તત્કાળ દૂરથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે (તેમનો સમાગમ ન કરવો)

પિવત્તૂર્ણ દુરાદ્વેયા મુમુક્ષુભિઃ ॥૬૫॥ ન તેષાં સૈવયા શ્રેયો ન
પ્રીતિશ્ચ શ્રિયઃ પતેઃ । કેવલં ધર્મહાનિઃ સ્યાદતસ્ત્યાજ્યા હિ તે
મતાઃ ॥૬૬॥ ધર્મસ્યોપાસનાયાશ્ચ ચલવૃદ્ધિર્મવેત્સતામ્ । સજ્ઞા-
ત્તદ્વલનાશશ્ચ સજ્ઞાતસ્યાદસતાં ધ્રુવમ્ ॥૬૭॥ સદસદ્વ્યક્તિવોધસ્તુ
ભવેદ્દુઃકૃયૈવ દેહિનામ્ । સા તુ સુજ્ઞેષુ પુંસુ સ્યાન્નતુ સ્ત્રીષુ કદાચન
॥૬૮॥ અતસ્તામિદં મક્ત્યા શ્રીવિષ્ણોઃ પ્રતિમૈવ હિ । સાક્ષાદ્વિ-
ષ્ણુધિયોપાસ્યા ન સન્તોઽન્તર્હિતે હરૌ ॥૬૯॥ યદિ સદૃત્તયઃ
સન્તઃ સ્યુસ્તર્હિ સ્ત્રીભિરાત્મનઃ । સાકં સમ્બન્ધિભિઃ શ્રવ્યા કથા
તેભ્યસ્તુ સંસદિ ॥૭૦॥ સમ્બન્ધિભિરપિ સ્ત્રીણાં પિતૃભ્રાતૃસુતા-

તેવા અટપધીમંત સતોની સેવાથી શ્રેય ન થાય શ્રીપતિની પ્રીતિ ન થાય
કિંતુ કેવળ ધર્મહાનિ થાય માટે શ્રેયની ઇચ્છાવાળાએ તેઓનો ત્યાગ
કરવો ॥૬૫-૬૬॥ પૂર્વોક્ત ધીમત સતોના સમાગમથી સદ્ધર્મનું તથા
ભગવદ્ભક્તિનું બળ વૃદ્ધિ પામે છે અને પૂર્વોક્ત અટપધીમંત નામમાત્ર
સાધુઓના સમાગમથી સદ્ધર્મ તથા ભક્તિનું બળ નિશ્ચે નાશ પામે છે,
માટે અસતનો સમાગમ નહિ કરવાપૂર્વક સતનો સમાગમ કરવો ॥૬૭॥
મનુષ્યોને 'આ સંત છે આતો અસત છે' એવા વિવેચનનું સામર્થ્ય શા-
સ્ત્રના સંસ્કારવાળી બુદ્ધિથીજ થાય, આવી બુદ્ધિ તો મુસ પુરૂષોમા હોય,
સ્ત્રીઓમાં તેવી બુદ્ધિ ક્યારેય ન હોય, જેથી સ્ત્રિયોને તેમનું વિવેચન દુર્ઘટ
છે, માટે સ્ત્રીઓએતો ભગવાન અંતર્ધર્મ પામેલા (પરોક્ષ) હોય ત્યારે
તેમનો પ્રત્યક્ષલાવ સંપાદન કરવા સંતોના સમાશ્રયનું શોધન ન કરવું,
કિંતુ સમીપમાં રહેલી તે ભગવાનની પ્રતિમાજ 'આ સાક્ષાત્ પુરૂષોત્તમ
છે' એવી દૃઢ ભાવનાથી ભક્તિપૂર્વક સદાય સેવવી ॥૬૮-૬૯॥ જે
ભાગ્યયોગે તેવા સાધુશીલ સંતો મળી આવે તોપણ સ્ત્રીઓએ પિતાપ્રમુખ
પોતાના બન્ધુજનો સાથે સલામાં તેવા સંતોથડી કથા સાભળવી,
તેમાપણ એકાંત સ્થળમાં કે બન્ધુવર્ગ વિના સ્વતંત્રપણે કથા નજ
સાભળવી ॥૭૦॥ જે આ સ્ત્રિયોના પિતા ભ્રાતા પુત્રાદિ બન્ધુઓ હોય
તેમણે પ્રથમ તે સાધુઓના શીલની સારી પરીક્ષા કરીનેજ પછી તેમનાં

દિભિઃ । પરીક્ષ્યાદૌ સતો નેયા યોપાસ્તદર્શનાય તાઃ ॥૭૧॥ અસ-
ન્તોઽપ્યન વહવઃ સદ્દેષા વિચરન્તિ હિ । વાચાતિજ્ઞાનવેરાગ્ય-
ભક્તિધર્મનિરૂપકાઃ ॥૭૨॥ અતસ્તેષાં પરીક્ષાપિ દુષ્કરા સર્વપૂ-
રુષૈઃ । સુમયુક્તસ્ય દમ્ભસ્ય નાન્તં ગન્તું હિ શક્યતે ॥૭૩॥ તથાપિ
ચતુરૈઃ પુમ્નિઃ પરીક્ષા શારવ્યુદ્ધિભિઃ । કર્તું તેષાં શક્યતેઽતો
ત્રુવે લક્ષ્માણિ સત્સતામ્ ॥૭૪॥ અહિંસાબ્રહ્મચર્યાદ્યાઃ સ્વધર્માઃ
સન્તિ યેઽમલાઃ । અલ્પસ્યાપિ ચ્યુતૌ તેષામનુતાપં વ્રજન્ત્યતિ
॥૭૫॥ તન્નિષ્કૃતિં યથોક્તાં ચ તતો ભગવતો મયાત્ । પરીક્ષાદપિ
કુર્વન્તિ પ્રત્યક્ષાદિવ ચ દ્રુતમ્ ॥૭૬॥ આપદ્વશાત્ કચિત્તસ્યામ-
શ્વતાયાં તુ નિષ્કૃતૌ । અનુતાપવિકાર સ્યાત્ યેષામન્તર્વહિર્મ-

દર્શન કરાવા તેમની પાસે તે ગુમુક્ષુ સબન્ધી સ્ત્રિયોને લઈ જવી, કેમકે
આ કલિયુગમા બહુજનો બાહ્ય ચિહ્નોને ધારણ કરીને, વાણીમાત્રથી જ્ઞાન
વૈરાગ્ય લક્ષિત અને ધર્મના સ્વરૂપના નિર્ણયમા અતિ પ્રવીણ, સતોના ધર્મને
દલથી અનુકરણ કરનારા સાધુનામધારીઓ (વસ્તુતાએ અસત) લટકે
છે ॥૭૧-૭૨॥ માટે સતોની પરીક્ષાપણ સર્વ પુરૂષોએ સુદુષ્કર છે સારી
રીતે પ્રયોજેલા દલનો અત-તત્ત્વજ્ઞાન (આ દલજ કેવળ છે એવો નિશ્ચય)
પામવામાટે પ્રશાશાળી પુરૂષપણ સમર્થ થતો નથી ॥૭૩॥ તથાપિ અતુર
નરો શાસ્ત્રથી અને શુદ્ધિથી સત અસતની પરીક્ષા કરી શકે છે. તો
તેમના સ્વરૂપનિર્ણય માટે સાચા સાધુઓના લક્ષણોનુ નિરૂપણ પ્રથમ
કરૂં ॥૭૪॥ આહિંસા બ્રહ્મચર્ય આદિક નિર્મળ જે સ્વધર્મો છે તેમાથી
અતપાશનો પણ ભગ પ્રમાદથીપણ (સ્વેચ્છાથી તો નહિજ) જે થઈ જાય
તો અત્યત પશ્ચાત્તાપને જેઓ પામેછે તેપછી જેના બચ થકી અગ્નિ ઈન્દ્ર
સૂર્ય આદિક પોતપોતાના કાર્યને કરેછે તે સર્વ ઈશ્વરોના ઈશ્વર સાક્ષાત્
સન્નિધિમા રહ્યા હોયનેજ જેમ એમ અત્યત ભય પામીને (પ્રત્યક્ષ ભગ
વાન થકીજ જેમ એમ પરીક્ષથકી પણ ભય પામીને) યથાશાસ્ત્ર
પ્રાયશ્ચિત્તને જેઓ જલદી કરેછે ॥૭૫-૭૬॥ કદાચિત્ આપત્તિવશાત્
અતપ ધર્મ ભગનુ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત જે ન કર્યું હોય તો નિરતર અંતર બહાર

હાન્ ॥૭૭॥ મહાપાપેષ્વન્યતમે ક્વાપિ જાતે યથાઽપદિ । સમ્મા-
વિતસ્ય પુંસઃ સ્યાત્તાપસ્તેપાં તથાલ્પકે ॥૭૮॥ વ્યાઘ્રાદપ્યધિકા
ચેપાં સ્ત્રિયાઃ સ્ત્રૈણાચ્ચ ભીર્ભુવિ । નાત્મશ્લાઘાં ચ કુર્વન્તિ યે તે
જ્ઞેયા હિ સાધવઃ ॥૭૯॥ પરીક્ષિતાનામેતેપાં દર્શનાર્થં ગૃહસ્થિતૈઃ ।
સમ્બન્ધિન્યઃ સ્ત્રિયો નેયાસ્તાભિઃ શ્રવ્યા ચ તત્કથા ॥૮૦॥ અથ
યે દામ્ભિકા ભક્તાઃ સદ્વેપા વાચિ સાધવઃ । દેહાચારેણ વાચા
ચ પરીક્ષ્યાસ્તેઽપિ સજ્જનૈઃ ॥૮૧॥ યે વાસુદેવમાહાત્મ્યે ધર્મો
ભગવતા સ્વયમ્ । કથિતાઃ સાધુભક્તાનાં તત્ર દ્વિત્રચ્યુતાવપિ
॥૮૨॥ તન્નિષ્કૃતેરાચરણે સ્વશૈથિલ્યસ્ય ગોપનમ્ । કર્તુ નારાયણ-

પ્રવૃદ્ધિ પામતા અનુતાપાતિશયથી જેઓ સંતાપને પામેછે, તે આ સાચા
સાધુ સમજવા. ‘આ ધાર્મિકાચેસર છે’ એમ લોકમાં સર્વેએ સંભાવિતપણે
માનેલા (શિષ્ટશ્રેષ્ઠ) પુરૂષને કદાચિત્ આપતકાળમાં બ્રહ્મહત્યાદિક મધ્યેથી
હરકોઈ મહાપાપ થઈ જતા જેટલો અનુતાપ થાય તેટલો અનુતાપ
જેઓને અત્પથક્રીપણુ અત્પ (અતિઅત્પ) પાપ પ્રમાદથીપણુ થઈ જતાં
થાય તે આ સત્ય સાધુઓ બાણુવા ॥૭૭-૭૮॥ જેઓને સ્ત્રી તથા સ્ત્રીલંપટ-
થક્રી વ્યાઘ્ર થક્રીજ જેમ એમ અધિક ભીતિ થાય તે આ સત્ય સતો છે
જેમના મુખ થક્રી આત્મશ્લાઘા ક્યારેયપણુ નજ થાય તે આ સત્ય સતો
સમજવા ॥૭૯॥ આવાં લક્ષણોવડે સતોના સદ્ભાવની પરીક્ષા કરીને પછીથી
અન્ધુજનોએ પોતાની સબન્ધિની સ્ત્રિયોને તેમના મુખથક્રી કથાશ્ર
વણુમાટે તેમની સમીપે લઈ જવી અને તે સ્ત્રીઓએપણુ તેમના મુખ
થક્રી ભગવત્કથા યથાસ્વધર્મ સાભળવી ॥૮૦॥ હવે સાધુઓના બાહ્ય ગ્રિહ
ધારણુ કરનારા, વાણુમાત્રથી સાધુતા કે ભક્તતાને પ્રખ્યાપન કરનારા જે
દંભમાત્રમાજ નિષ્ઠાવાળા અસાધુઓ છે તેઓનુપણુ જે મન તે કાય વાણુથી
સજ્જનોએ પરીક્ષા કરી લેવુ ॥૮૧॥ વાસુદેવમાહાત્મ્યમા સ્વયં શ્રીનારા-
યણે સાધુ ભક્તોના જે ધર્મો વિસ્તારથી કહ્યા છે તેમાથી એ ત્રણુ આદિક
ધર્મનો લોપ થાય તોપણુ દેશપણુ પશ્ચાત્તાપને નહિ પામનારા, માટેજ
પ્રાયશ્ચિત્તમા નહિ પ્રવર્તનારા જેઓ છે, તથાપિ પોતાની તેમાં શ્રદ્ધાશિથિ-

સ્વેત્યં માહાત્મ્યં દર્શયન્તિ ચે ॥૮૩॥ અધમોદ્ધારણો નૂન હરિ.
પતિતપાવન. । સઠ્ઠક્ષામકીર્ત્યાં વા પાપં નૈવાપશિષ્યતે ॥૮૪॥
નામ્નોઽસ્તિ યાવતી શક્તિઃ પાતકાનાં વિનાશને । તાત્કર્તુ ન
શક્નોતિ પાતકં પાતકી નરઃ ॥૮૫॥ અહ્નસઙ્ગં વૈષ્ણવાનાં યદેયુર્દુ
ર્લભં ચ ચે । આત્મશ્લાઘાં મુહુર્યં ચ કુર્યુઃ સિદ્ધત્વમુદ્ધયે ॥૮૬॥ ચે
ચ સ્વસદ્ધર્મરતાન્સાધકાનેવ ચક્ષતે । સ્થૈર તુ ચરતઃ સિદ્ધાન્મુ-

લતાને બહાર નહિ પ્રકાશ કરીને પરનો વિશ્વાસ લાવવા ભગવાનના આવા
પ્રકારના મહિમાને બહુધા જેઓ વર્ણન કરેછે તેઓ અસત છે એમ બાણુ
॥૮૨-૮૩॥ તે અસાધુઓનો ભગવન્મહિમા વર્ણનનો પ્રકાર આવો છે—
ભગવાનનાજ એક શરણુને પામેલા આપણુને ભૂત બનિયત કે વર્તમાન
પાપસંયયથડી શી લીતિ છે ? કેમકે ભગવાને ભતિથી અધમોનાપણુ ઉદ્ધા
રમા અને વૃત્તથી પતિતોનાપણુ પાવનમા સકલ કરેલો છે, એકવારપણુ
નારાયણના નામોચ્ચારણુમાત્રથી સર્વ પાપ નિ શેષ નાશ થઈ લાય છે, લેશ
પણુ અવશેષ રહેતું નથી જેટલી પાપોના વિનાશનમા ભગવત્તામની શક્તિ
છે તેટલું પાપ કરવા કયા પાતકો નરની શક્તિ છે ? એકપણુ સમર્થ નથી
માટે તે ભગવાનના આશ્રયવાળા આપણુને શો લાય છે ? લેશપણુ નવી,
વિગેરે મહિમા પ્રકાર ॥૮૪-૮૫॥ વળી અંતરમા નિગૂઢ વિષય કામનાવાળા
જેઓ એમ કહેછે કે—વૈષ્ણવોના અગસગના મહિમાને કોણુ કહેવા સમર્થ
થાય ? કોઈ પણ નહિ, કેમકે તેતો ભર્વશુભ નથી કિંતુ અનેક જન્મમા
કરેલા મુકૂતોના ફળભૂત છે, એમ જેઓ કહેતા હોય વળી અમારા જેવા
ભગવદેકપરાયણુ કોણુ છે ? એમ માનીને પોતાની સિદ્ધાઈ પ્રખ્યાપન
કરવા વારવાર આત્મશ્લાઘાને કરતા હોય તેયણુ અસત મમજવા ॥૮૬॥
વળી દુર્બુદ્ધિ જેઓ પોતાના નિષ્કામાદિ સદાચારમા નિષ્ઠાવાળા સાચા
સાધુઓને સાધનદશામા વર્તતાને કહેછે, એટલે જેઓ સ્ત્રીસ્પર્શાદિ પાપ
થડી લાય પામનારા છે તેતો સાધનશ્યામા રહેલા બાણુવા એમ કહેછે,
અને વિધિનિષેધને ઉલ્લવન કરીને યથેષ્ટ વર્તના અસાધુઓનેતો મિદ્ધ-સાને
પામેલા અને મુજબાવને પામેલા કહેછે, એટલે ધર્મનિષ્ઠા અવગુણ અને

કાન્પ્રાહુશ્ચ દુર્ધિયઃ ॥૮૭॥ વયં બ્રહ્મ જગત્સર્વં મૂર્તિમદ્ બ્રહ્મ
નિશ્ચિતમ્ । સ્ત્રીપુંસાનાં ચ શૃદ્ધારો બ્રહ્મકલ્પોલ એવ હિ ॥૮૮॥
રાધાકૃષ્ણસ્ય રાસોઽપિ ગોલોકેઽસ્માભિરેક્ષિ વૈ । સમાધૌ નાત્ર
સન્દેહઃ સ કૃષ્ણોઽસ્માસુ વર્તતે ॥૮૯॥ કૃષ્ણબુદ્ધિં કરિષ્યન્તિ
તસ્માદસ્માસુ યે જનાઃ । ભવિત્રી ભગવલ્લોકપ્રાપ્તિસ્તેષાં યથૈવ નઃ
॥૯૦॥ इत्थं मिथ्यादम्भवार्ताचाटुभिर्वञ्चितान् जनान् । स्ववि-
श्वस्तान् प्रकुर्युर्धर्मभ्रष्टान् दुराशयाः ॥९१॥ અધર્મસર્ગેણ જિતા
અસન્તસ્તેઽવગમ્યતામ્ । યદાથયાત્પ્રપચ્યન્તે કુમ્ભીપાકેષુ મા-
નવાઃ ॥૯૨॥ તત્પરીક્ષણકાલં ચ સૂચયામિ સમાસતઃ । તદ્દાર્દ
જ્ઞાયતે યત્ર મુદુસ્તત્પાર્શ્વગૈર્નરૈઃ ॥૯૩॥ સ્વતુલ્યશીલિનો યર્હિ ભવે-

યથેષ્ટાચારીમાં ગુણને કહેછે, તે આ અસાધુઓ બાણવા ॥૮૭॥ વળી અમો
તેઓ તમો જગત અધુય નિશ્ચે બ્રહ્મ જ છે, જે મૂર્તિમત્ છે તે બ્રહ્મ જ
કહેવાય, તેમાં 'દ્વે વા વ બ્રહ્મણો રૂપે મૂર્તં ચામૂર્તમેવ ચ' એવી શ્રુતિ છે,
તો શ્રીપુરુષનો જે શૃંગાર છે તેપણુ પરમાનંદમય બ્રહ્મનો આનંદકલ્પોલ જ
છે ॥૮૮॥ સમાધિનિષ્ઠ અમો કદાચિત્ સમાધિવિષે ગોલોકમાં રાધાકૃષ્ણનો
રાસપંજી બેઠ્યો છીએ, એમાં સંશય નથી. એજ રાધાકૃષ્ણ અમારે
વિષે સદાય નિવાસ કરી રહ્યા છે, તો અમારે વિષે અવિવેકથી કરાતા
મનુષ્યભાવને ભાગ કરીને 'આ સાક્ષાત્ કૃષ્ણ જ છે' એવી બુદ્ધિને જે
જનો કરેછે તેમને અમારીપેઠે નિયમથી ભગવાનના લોકની પ્રાપ્તિ થાયજ
॥૮૯-૯૦॥ ઈત્યાદિ મિથ્યાભૂત દંભવાર્તાઓનાં પ્રિયવચનોવડે ઠગીને;
પોતાવિષે વિશ્વાસને પામેલા લોકોને ધર્મથકી જેઓ બ્રહ્મ કરેછે, તે આ દુષ્ટ
આશયવાળા, અધર્મસર્ગે અભિનવ કરેલા અસંત બાણવા. જે અસાધુઓના
આશ્રયથી જનો કુંભીપાક નરકમાં રંધાય છે ॥૯૧-૯૨॥ તેઓની પરીક્ષા
કરવાના કાળને સંક્ષેપથી તમોને હવે સૂચવું છું, જે સમયે તેઓનો હૃદયગત
અભિપ્રાય તેમની પાસે નિત્ય વર્તનારા નરો બાણી શકે છે ॥૯૩॥ તેનેજ
ચાર શ્લોકથી કહેછે—જ્યારે પોતાને સમાન સ્વભાવવાળા અસંતો ભેગા
થાય ત્યારે તો 'આ સર્વ નિશ્ચે બ્રહ્મ છે' 'નીચે આત્મા છે અને ઉપરપણુ

યુક્તે તુ સદ્ગતા. । મક્તિધર્મવિરક્તોના કુર્યુર્મૂલચ્છિદાં તદા ॥૧૪॥
 પ્રહ્લણો જ્ઞાનમાત્રસ્ય કુર્યુથ્થ સ્થાપનં મુદા । યતસિદ્ધન્તરે કશ્ચિ
 ઘઘાનચ્છેદુપાસક. ॥૧૫॥ તદા તુ સસ્ય સિદ્ધાન્તમાચ્છાદેવાગુ
 તે સલાઃ । ધર્માદિસ્થાપનં કુર્યુસ્તસાદપ્યધિકં સત. ॥૧૬॥
 ક્ષત્યાદિકાલે હાસતા જ્ઞેય આભ્યન્તરાશય । નિત્યાનુયાયિભિ
 પુમિર્ધર્મધ્વંસેકલક્ષણ. ॥૧૭॥ મધે માંસે પારદાયં સ્તેન્યે સ્વપર
 હિંસને । ગુમં તેપા પ્રવૃત્તિશ્ચ જ્ઞેયા સાદ્ધર્મ્યકર્મસુ ॥૧૮॥ ધર્મસ્ય
 સ્થાપને યાદક્ ધર્મવિષ્ણોરાગ્રહોઽસ્તિ હિ । તથૈવ તેપામસતા
 ધર્મોન્મૂલન આગ્રહ ॥૧૯॥ ક્ષત્ય કુલક્ષણેર્જ્ઞાત્વા દામ્ભિકાનસત
 સલાન્ । તદ્દર્શનાર્થં ગૃહિભિર્ન નેયા યોષિત કચિત્ ॥૨૦॥ ન

આત્મા છે' 'દાશ (વ્યાધ) બ્રહ્મ છે અને દાસપણુ બ્રહ્મજ છે' માટે આ
 સર્વ બ્રહ્માત્મક છે એમ જાણતા આપણને સ્ત્રી પુરુષ એવો ભેદ શો ? પતિ
 પત્ની એવો ભેદ શો ? અને સ્વપર ભેદ શો ? કશો ભેદજ નથી, એવા શુદ્ધ
 બ્રહ્મજ્ઞાનવાદોને અતિદુર્લભ થઈને ભક્તિ ધર્મ વંશગ્યનુ મૂળમાથી
 ઉચ્છેદન કરે આવા રહસ્યવાર્તા પ્રવૃત્તિના અવસરમા જો કોઈ બીજો
 ઉપાસક આવી અઢે તો તત્કાળજ પોતાનો આશય ઢાકી દધને ધર્માદિ
 સ્થાપનમાજ એક ઉપયોગી તેથીપણ (ઉપાસક થઈ) અધિક વા
 કરવા મડી પડે, ઇત્યાદિ અવસરમા નિત્ય તેમની પાસે રહેનારા જનોએ
 તે અસાધુઓનો ધર્મધ્વસન એક લક્ષણુ જેનું છે એવો આભ્યતર આશય
 જેવો હોય તેવો સ્પષ્ટ જાણી શકાય છે ॥૮૪-૮૭॥ કિં બહુતા-મઘાન
 માસલક્ષણુ પરસ્ત્રીસગ ચાર્ય આત્મવાત પરવાત અને સસ્કરીકરણ
 નતિશ્રીકરણાદિ ક્રિયાઓમાં તે અસતોની જે ગુપ્તપણે પ્રવૃત્તિ છે તેપણ
 નિત્ય પાસે રહેનારા નરોએ જાણી શકાય છે ॥૮૮॥ શ્રીનિષ્ઠુ ભગવ નને
 જેવી ધર્મસ્થાપનમા અત્યાધિક આગ્રહવાળી પ્રવૃત્તિ છે તેવીજ અમતોને
 અધર્મસ્થાપનમા અધિક પ્રવૃત્તિ હોય ॥૮૯॥ આવા હુરિસત લક્ષણોએ
 કરીને દામિક ખળ અસાધુઓને જાણીને પડીથી તેમના દર્શન કરવા
 અનિવેચની પેઠે ગૃહસ્થ જનોએ પોતાની સગવડની નારીઓને ક્યારેય

પુમ્નિરપિ કર્તવ્યઃ સદ્ગુણેષાં તતઃ પરમ્ । શ્રીવિષ્ણોઃ પ્રતિમૈ-
વાચ્યાં સર્વૈરપિ મુમુક્ષુભિઃ ॥૧૦૧॥ एतां सच्छास्त्रमर्यादामतिक्र-
म्यात्र याः स्त्रियः । वर्तिष्यन्ते नरा वा ये न ह्वयन्ति च न संशयः
॥१०२॥ प्राप्स्यन्त्यपयशोऽत्रापि परत्र च यमालये । आर्तनादान्प्र-
कुर्वन्तो लप्स्यन्ते तीव्रवेदनाः ॥१०३॥ धर्मसंरक्षणेनैव मुक्तिमैका-
न्तिकीं तु ये । इच्छेयुस्तैश्चिन्तनीयमेतन्मद्वाक्यमादरात् ॥१०४॥
मुद्रत उवाच—श्रुत्वैतद्दरिणोदितं स नृपतिर्भूष ! स्वधर्मावनं प्रीतो-
ऽभूच्च सदःस्थिता मुनिगणाः स्त्रीपुंससङ्घास्तथा । प्रीतिं प्राप्य
परां प्रणम्य च हरिं तस्याक्षयेयुः स्वकानावासांश्च निजाश्रमं प्रभु-
रपि प्रायाद्गुरुणां गुरुः ॥१०५॥ योपाणां च नृणां स्वधर्ममवितुं

હઈ જવી નહિ ॥૧૦૦॥ તેઓનુ અસાધુપણુનું જ્ઞાન થયા પછી પુરૂષોએ
પણ અસતોનો ભગવત્કથાશ્રવણુ પ્રસંગથીપણુ સમાગમ કરવો નહિ મુમુક્ષુ
અર્થ સ્ત્રીયો તથા પુરૂષોએપણુ પોતાને પરમ પ્રિય એવી સાક્ષાત્ પ્રકટતાને
પામેલા પુરૂષોત્તમની પ્રતિમાજી સર્વ પ્રકારે પૂજવી ‘આજ સાક્ષાત્ ભગ
વાન છે’ એવી ભાવનાથી એનું શ્રેય સિદ્ધ થાયજ તે આ સચ્ચાસ્ત્રમર્યા-
દાને જેઓ અનુસરતા નથી કિંતુ અતિક્રમ કરીને વર્તે છે તે પુરૂષો કે
સ્ત્રિયો નાશ પામી જશે, એટલે પોતાના મોક્ષમાર્ગ થકી ભ્રષ્ટ જશે એમાં
સંશય નથી ॥૧૦૧-૧૦૨॥ મર્યાદાને હિલ્લુલન કરનારા તેઓ આ લોકમા
અપયશપ્રમુખ હુ.ખને પામીને પરલોક યમાલયમાં હુ ખી નાદને કરતા
થકા નરકભોગ સખન્ધી તીવ્ર વેદનાને પામશે ॥૧૦૩॥ માટે જે મુમુક્ષુ
જનો પારમૈકાતિક ધર્મથીજ એકાતિકી મુક્તિને ઇચ્છતા હોય તેમણે તો
આ માફ વચન આદરથી વિચારવું (શ્રદ્ધણુ કરવું) ॥૧૦૪॥ મુદ્રતઋષિ
કહેછે—હે ભૂપ ! તે આ ધર્મજ્ઞાનાદિ ગર્ભિત ભગવાનનું વચનામૃત
સાંભળીને હેમતસિંહરાજ, સલામા બેઠેલા સર્વે મુનિગણો અને સર્વ ભક્ત
સ્ત્રીપુરૂષો પરમ પ્રસન્નતાને પામીને, ભગવાનને સાદાંગ પ્રણામ કરીને,
તેમની આજ્ઞાથી પોતપોતાને નિવાસ સ્થાને ગયા. ગુરૂઓના ગુરૂ પ્રજુ શ્રી
હરિપણુ પોતાના નિવાસ ભવને પધાર્યા ॥૧૦૫॥ હે ભૂપતે ! ભગવાને પો-

સચ્ચાસ્ત્રવારાંનિધિં નિર્મથ્યૈવ સમુદ્ધૃતોઽસ્તિ હરિણા સારસ્તદીયો
હ્યયમ્ । પતં ચેઽનુદિન પઠન્તિ મનુજાઃ શૃણ્વન્તિ વા ભૂષતે ! તે
ધર્મ પરિરક્ષ્ય ચ સ્વમમલં યાન્ત્યેવ વિષ્ણો પદમ્ ॥૨૦૬॥ इति
શ્રીસત્સઙ્ગીજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રવોધયુત્સવે શ્રીનારા
યણહેમન્તસિંહસવાદે ધર્મરક્ષાનિરૂપણનામા ચતુર્વિંશોઽધ્યાય ॥૨૪॥

મુમત ઉવાચ—ચતુર્થ્યા તુ સદ સંસ્ય સ્વયમેવ હરિર્નિજાન્ । અસ્પૃ
શ્યસ્પર્શજાદોપાદ્રિરક્ષિપુરુવાચ હ ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિસ્ત્વાચ—શૃ
ણ્વન્તુ પુરુષાઃ સર્વે ગૃહિણસ્ત્યાગિનસ્તથા । સર્વેષાં હિ હિત વચ્ચિન્
યુષ્માક મામુપેયુષામ્ ॥૨॥ સ્ત્રિયોઽપ્ત દ્વિવિધાઃ સન્તિ તત્રૈકા

તાના આશ્રિત નરનારીઓના સ્વધર્મની રક્ષા કરવા હમણા જ આ અશ
ઉપદેશ ક્યોં તે આ સમગ્ર સન્ધ્યાસ્રૃષ્ટી ક્ષીરસાગરને મથન કરીને
તેનો સાર સમુદ્ધાર ક્યોં છે જે મનુષ્યો આ સારને પાઠ કરે કે સાબળે
તે આ આના સેવનપરાયણ જનો નિર્મળ સ્વધર્મનું અનુષ્ઠાન કરી, જ્ઞાન
વૈરાગ્યને પામીને ભગવાનમા પરા ભક્તિને પામીને ભગવાનના નિલમુખ
ભોગ્ય લોકને પામશે ॥૨૦૬॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને પ્રબોધયુ-
ત્સવે શ્રીનારાયણહેમન્તસિંહસવાદે ધર્મરક્ષાનિરૂપણનામા ચતુ-
ર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૪॥

અધ્યાય ૨૫ મો.

મુમતઃપિ કહેછે—હે રાજા ! ત્યારપછી કાર્તિક શુકલ ચતુર્થાએ
તો સંધ્યા આરતી થયા પછી થએલી સભામાં ભગવાન પોતાના સિંહા
સનમાં વિરાજમાન થઈને પોતાના ભક્ત સ્ત્રીપુરુષોને અસ્પૃશ્યના સ્પર્શથી
થતા હોષયથી રક્ષા કરવાની ઇચ્છાથી પોતેજ સ્પષ્ટ બોલ્યા ॥૧॥ શ્રીના
રાયણમુનિ કહેછે—હે ભગ્નો ! ગૃહસ્થાશ્રમી તથા ત્યાગી તમો સર્વે
જનો માફ વચન સાબળો મારા શરણને પામેલા તમો સર્વેના હિતને
કરનારા આ એક વચનને હમણા હું કહું છું ॥૨॥ આ જગતમા પ્રકૃતિથી

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાને પોતાના ભક્ત સ્ત્રીપુરુષોના નિષ્કામવળી કૃપાતા
કરતા સ્પર્શવિવેક કહ્યો છે

ધર્મસર્ગજાઃ । પતિવ્રતાસતીસાધ્વીસંજ્ઞાશ્ચ શુચયઃ સદા ॥૩॥
 અધર્મસર્ગજાશ્ચાન્યાઃ કૃત્યાઃ પાતકચેતસઃ । પુંશ્વલીકુલટાઘાત્યા
 અપવિત્રાઃ સદા મતાઃ ॥૪॥ સમ્બન્ધીતરપુંસ્પર્શં સતો જાતે વિના-
 પદમ્ । તન્નાઘા વિભ્યતિ યથા સર્પાદ્દેહામિમાનિનઃ ॥૫॥ સ્વં ચે-
 ત્કાપિ સ્પૃશેદન્યસ્તદા તુ પ્રાપ્ત્યુચ્ચ રજમ્ । સ્પર્શં યથૈવ વાનર્યાસ્તી-
 ક્ષ્ણાન્નેર્વા તથાત્ર તાઃ ॥૬॥ દ્વિતીયાસ્ત્વથ પુંસ્પર્શં સતો જાતે ચ વા-
 ન્યતઃ । ન તેન હૃદિ તપ્યન્તે ન ક્રિયાસ્વપિ તદ્ભયમ્ ॥૭॥ इत्थं द्वेधा
 स्त्रियः सन्ति पुंमासोऽपि तथा द्विधा । धर्मचंदयाः पुण्यवन्तोऽ-

સ્ત્રિયો બે પ્રકારની છે, તેમાં પ્રથમની ધર્મસર્ગથી થએલી ‘પતિવ્રતા સતી
 સાધ્વી’ એવા નામથી ઓળખાતી સદા પવિત્ર છે. બીજી તો અધર્મસર્ગથી
 થએલી, પાપયુક્ત અંતઃકરણવાળી, કૃત્યાપુલ્ક, ‘પુંશ્વલી કુલટા’ ઇત્યાદિ
 નામથી ઓળખાતી સદા અપવિત્ર છે ॥૩॥ તે બેમાં ધર્મસર્ગથી થએલી
 પતિવ્રતાઓ તો પિતા બ્રાતા આદિક સમીપના બન્ધુઓ થકી ભિન્ન પુરૂ-
 થના સ્વતઃ સ્પર્શ થકી કૃષ્ણસર્પના સ્પર્શ થકી દેહાત્મશુદ્ધિવાળા જનોજ
 જેમ એમ લયને પામે છે. પ્રાણુ પ્રયાણુરૂપ આપત્તિ (હુવામાં પડી જવું
 વિગેરે) માં ફક્ત શરીર સંરક્ષણમાજ એક ઉપયોગી પુરૂષસ્પર્શને સંકુ-
 ચિત શરીરવાળી થઇને સહન કરે છે ॥૪-૫॥ બે કદાચિત્ કોઈ અન્ય
 નર આપત્કાળ વિના પોતાના શરીરને સ્પર્શ કરે ત્યારે તો આ પતિવ્ર-
 તાઓ આ સ્પર્શમાં વાનરીના કે તીક્ષ્ણ અગ્નિના સ્પર્શથીજ જેમ એમ
 મહાબ્યથાને પામે છે ॥૬॥ અને બીજી કૃત્યાઓ તો પોતાથી કે બીજાથી
 પુરૂષનો સ્પર્શ થઇ જતાં તેથી મનમાં લેશપણ સંતાપને પામતી નથી
 અને જેમાં પુરૂષો બહુ જતા આવતા હોય એવાં માર્ગમાં ચાલવું વિગેરે
 ક્રિયાઓમાં પણ લેશપણ પુરૂષસ્પર્શના પ્રસંગથી ભીતિ રાખતી નથી
 ॥૭॥ આ પ્રકારે સ્ત્રિયો બે પ્રકારની કહી. એરીતે પુરૂષો પણ પ્રકૃતિથી
 બે પ્રકારના છે. તેમાં પ્રથમના તો ધર્મસર્ગથી ઉત્પન્ન થએલા, ધર્મમાજ
 એક રૂચિવાળા, પુણ્યશીલ છે, બીજા તો અધર્મસર્ગ થકી ઉત્પન્ન

ધર્મચંદ્યાશ્ચ પાપિન ॥૮॥ પતિવ્રતાતુલ્યશીલાસ્ત્રાઘા. પાપમી
 રચ.। કૃત્યારીલાશ્ચ સન્ત્યન્યે સ્ત્રીસ્પર્શાશક્તિનો નરા ॥૯॥ જ્ઞાના
 દ્વાજ્ઞાનતઃ સ્પર્શં સ્ત્રીપુંસાનાં પરસ્પરમ્। જાતે દોષો ભવત્યેવ પાપ
 રૂપશ્ચ દુઃસદ્. ॥૧૦॥ તસ્માત્સ્પર્શવિવેકોઽયં સ્ત્રીપુંસાનાં હિતાવહ।
 સર્વેપામપિ લોકેઽસિન્મયા સાધુ નિરૂપ્યતે ॥૧૧॥ અમઙ્ગલાનાં
 સર્વેપામશુચીનામમઙ્ગલ.। અશુચિર્વિધવાદેહ. પુરાણે વહુધોચ્યતે
 ॥૧૨॥ અતઃ ઉદ્ધવવર્ત્મસ્યૈર્વિધવા યોપિતો નરે। સ્પૃઘ્યા નાપિ

થએલા, અધર્મમાજ એક રૂચિવાળા પાપશી ન છે ॥૮॥ તેમા ધર્મસર્ગથી
 થએલા પ્રથમના જનો પતિવ્રતા વનિતાઓની પેઠે પોતે અન્ય નારીના
 નિરીક્ષણ થપી પણ ભય પામનારા એકપલી વ્રતવાળા પાપભીરૂ હોય
 છે, બીજા અધર્મસર્ગથી થએલા અનાયો તો ફુલટાની પેઠે પરસ્ત્રીસ્પ
 ર્શમા શકા રહિત, પાપ પ્રવૃત્તિવાળા હોય છે ॥૯॥ સ્ત્રીપુરૂષોને પરસ્પર
 બાલે અબાલે અગમાત્રનો સ્પર્શ થતા હોય થાય છેજ આ દોષ ચકાળાદિ
 સ્પર્શની પેઠે જ્ઞાનથી પરિહાર્ય નથી કિંતુ પાપરૂપ છે, પ્રાયશ્ચિત્તથી પરિ
 હાર કરવાયોગ્ય આ પાપવિશેષ છે તેનુ પ્રાયશ્ચિત ન કરે તો દુખ
 દેનારો થાય ॥૧૦॥ માટે હવે હું સ્પર્શવિવેક ફરીરીતે કહુંધુ જે આ
 નિવેક સ્ત્રીપુરૂષોના હિતને કરનારો છે અમારા ચરણના સમાશ્રયવાળા
 તમોને ઉદ્દેશીને પ્રવર્તેલો પણ આ ઉપદેશ સર્વ ક્રોધને આ લોકમા હિત
 કરનારો છે ॥૧૧॥ તેમા વિધવાઓ તો સર્વાધિક અપવિનપણે અને અમ
 ગળપણે તેતે પુરાણમા અદુધા કહી છે, માટે તેનો સ્પર્શ પુરૂષે નજ
 કરવો (આ સ્થળે 'સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરવો' એમ સામાન્યપણે કહેવાથી
 સ્ત્રીભક્તિ યોગથી વિધવાસ્પર્શનો પણ નિષેધ આવી જાય છે, છતા તેના
 સ્પર્શના નિષેધનુ નિમિત્તાતર યોગ (વિધવાપણા રૂપ) થી ફરીથી વિધાન
 કર્યું છે, તેથી પાપની અધિકતા જણાવી છે, એટલે બીજા સ્ત્રીઓ કરતા
 વિધવાના સ્પર્શમા અધિક પાપ છે) ઉદ્ધવસમ્રાજ કે જે પાર
 મૈકાતિક ધર્મના પ્રવર્તનરૂપ છે તેમાં રહેલા નરોએ તો અત્યત તે વિધ
 વાનો સ્પર્શ ન કરવો તથા તે વિધવાઓએ પુરૂષનો સ્પર્શ ન કરવો

ગૃહિમિસ્તામિઃ સ્પૃશ્યા ન તે તથા ॥૧૩॥ અજ્ઞાનાદિધવાસ્પર્શો
જાતે ક્ષાયાત્પુમાંશ્ચ સા । જ્ઞાનાચેત્તર્હિ કુર્યાતામેકેકં તાણુપોપ-
ણમ્ ॥૧૪॥ યદિ વુદ્ધ્યા સ્પૃશેત્કામાદિધવા પુરુષં કચિત્ । તદા
તુ નિષ્કૃતિસ્તસ્યાઃ શાસ્ત્રેષુ દિવિધોદિતા ॥૧૫॥ રહસિ સ્પર્શમાત્રે
તુ દિનદ્વયમુપોપણમ્ । તાદૃક્સ્પર્શો જનૈર્જાતે કાર્યં ચાન્દ્રાયણં
વ્રતમ્ ॥૧૬॥ યતાં યા નિષ્કૃતિં નારી ન કુર્યાદ્યજ્ઞનાદરાત્ । કાય-
ક્લેશમયાદ્યા સા પ્રામુયાદાપદં મૃશમ્ ॥૧૭॥ પ્રાપ્ય સાપયદોઽ-
ત્રાપિ મૃત્વાથ યમયાતનાઃ । મૃત્વા નિરુદ્ધકેઽરણ્યે પિશાચી

(એક જણે સ્પર્શ કર્યો તેથી બીજાને પણ સ્પર્શ થઈ જાય છે-એટલે
ઉભય સાધારણ થઈ જાય છે. પરંતુ જેણે પ્રથમ સ્પર્શ કર્યો તેને પાપ
અધિક થાય છે એમ જણાવામાટે પરસ્પર સ્પર્શનો પ્રતિબંધ કર્યો છે.
એટલે પુરુષે સ્ત્રીનો સ્પર્શ ન કરવો અને સ્ત્રીએ પુરુષનો ન કરવો. કરે
તો કરનારને પાપ અધિક છે) ॥૧૨-૧૩॥ અનજ્ઞથી વિધવાનો સ્પર્શ
થાય તો પુરુષ પહેરેલા વસ્ત્રે સહિત સ્નાન કરે. અનજ્ઞથી પુરુષનો સ્પર્શ
થાય તો વિધવા વસ્ત્રે સહિત સ્નાન કરે જે જણી જોઈને પરસ્પર સ્પર્શ
કરે તો બન્ને વિધવા સ્ત્રી તથા પુરુષ એક એક ઉપવાસ કરે ॥૧૪॥ જે
વિધવા શુદ્ધિપૂર્વક કામભાવથી કંદાયિત કામભાવે વર્જીત એવા પુરુષનો
સ્પર્શ કરે ત્યારે તો તે વિધવાને કરવાનું પ્રાયશ્ચિત શાસ્ત્રમાં બે પ્રકારનું
કહ્યું છે ॥૧૫॥ તે પ્રાયશ્ચિત્તને હવે કહે છે—એકાંત સ્થળમાં શુદ્ધિપૂર્વક
કામભાવથી કેવળ સ્પર્શ થયો હોય તો વિધવા બે દિવસ ઉપવાસ કરે.
(પુરુષ તો કામભાવે વર્જીત છે માટે એક ઉપવાસ કરે એમ જણી લેવું)
પોતે કરેલો તેવો સ્પર્શમાત્ર જે જનોના જણવામાં આવ્યો હોય તો
વિધવા ચાંદ્રાયણવ્રત કરે. (પુરુષ તો બે ઉપવાસ કરે એમ જણી લેવું)
॥૧૬॥ જે નારી આ પ્રાયશ્ચિત્તને અનાદરથી કે કાયકલેશના લયથી ન
કરે તો તે અત્યંત આપદાને પામે ॥૧૭॥ (આપદાને કહે છે) તે નારી આ
લોકમાં મહા અપયશને પામીને પછી મરીને પણ યમયાતનાઓ લોગવીને
જળ વિનાના મહાવનમાં ક્ષુધાતુર પિશાચીના જન્મને પામીને દશહબ્દ

સ્યાત્ શુધાકુલા ॥૧૮॥ અથ સ્પૃશેયઃ પુરુષઃ કામાદુઃક્રવા વિમર્ત-
કામ્ । તસ્યાપિ નિષ્કૃતિઃ પ્રોક્તા પૂર્વવદ્વિવિધૈવ હિ ॥૧૯॥ સ્પર્શ
જનૈરવિદિતે દિનદ્વયમભોજનમ્ । વિદિતે તુ યથાશાસ્ત્રં કાર્ય
ચાન્દ્રાયણં વ્રતમ્ ॥૨૦॥ ય પતન્નેવ કુર્ચીત પ્રાયશ્ચિત્તં પુમાન્
કુર્ધી । સોઽત્રૈવાપ્રોત્યપયશો મૃત્વા ચ યમયાતના ॥૨૧॥ તતો
ઽયુતં સવર્ષાણિ પિશાચઃ સ્યાત્ શુધાકુલઃ । વિષ્ણુચરક્તમાસાશી
વને ધાવન્નિતસ્તતઃ ॥૨૨॥ વિધવાનાં મુખ્યધર્મો વ્રહ્મચર્યસ્ય પાલ-
નમ્ । તદ્વ્રત્નઃ સ્યાદ્દિ પુંસ્પર્શાન્મહાન્ દોષસ્તતો મત ॥૨૩॥ તસ્યાશ્ચ
વ્રહ્મચર્યસ્ય સ્વસ્પર્શૈર્નૈવ નાશનાત્ । પુસો દોષો મહાનુકો વિધવા
સ્પર્શને કિલ ॥૨૪॥ યાદૃક્ પતિવ્રતાનાર્યાઃ સજ્જે પુંસઃ પરસ્ય વૈ ।

વર્ષપર્યંત મહા કલેશને અનુભવશે ॥૧૮॥ અને જે પુરુષ શુદ્ધિપૂર્વક કામ-
ભાવથી કામભાવે વર્તેત વિધવાનો સ્પર્શ કરે તેને પણ પ્રથમની પેઠે
જે પ્રકારનું પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે ॥૧૯॥ શુદ્ધિપૂર્વક કામભાવથી પોને કરેલો
વિધવાસ્પર્શ એકાંત સ્થળમાં થએલો હોવાથી જો જનોના જાણવામાં ન
આવ્યો હોય તો પુરુષ જે ઉપવાસ કરે (વિધવા તો કામભાવે વર્તેત
છે માટે એક દિવસ ઉપવાસ કરે એમ જાણી લેવું) તેવો વિધવાસ્પર્શ
જો જનોના જાણવામાં આવ્યો હોય તો પુરુષ યથાશાસ્ત્ર આદ્રાયણવ્રત
કરે. (વિધવા તો જે ઉપવાસ કરે એમ જાણી લેવું) ॥૨૦॥ કુશુદ્ધિ જે
પુરુષ આ મેં કહેલા પ્રાયશ્ચિત્તને ન કરે તે આ લોકમાં અપયશને પામે
છે અને મરીને યમયાતનાને પામે છે ॥૨૧॥ તે પછી તે પુરુષ દશહજાર
વર્ષપર્યંત શુધાકુળ, વિષ્ણુ મૂળ રુધિર અને માસને બદલાવું કરનારો, નિર્જળ
વનમાં અહીં તહીં દોડાદોડ કરતો પિશાચ થાય ॥૨૨॥ અથવા પુરુષ
સાગરપ્ર અદ્યચર્યવ્રત પાળવું એ વિધવાઓનો મુખ્ય ધર્મ છે, પોને વિધ-
વાએ કરેલા પુરુષસ્પર્શથી અદ્યચર્યવ્રતનો ભંગ થાય, માટે પૂર્વોક્ત મહાન્
દોષ વિધવાને થાય છે ॥૨૩॥ વિધવા નારીના અદ્યચર્યવ્રતનો પોતાના
સ્પર્શથીજ નાશ થવાનો સંભવ છે માટે વિધવાના સ્પર્શમાં પુરુષને પૂર્વોક્ત
મહાન્ દોષ કહ્યો છે અર્થાત્ વિધવા પુરુષનો સ્પર્શ કરે અને પુરુષ

સ્યાદોપસ્તાદગેવ સ્યાત્પુંસ્પર્શો વિધવાસ્ત્રિયાઃ ॥૨૫॥ દોષઃ સ્યાદ-
હિણો યાદક્ સ્વકીયેતરયોપિતઃ । સક્કે સ્યાદ્વિધવાસ્પર્શો વુદ્યા
તાદગસંશયમ્ ॥૨૬॥ સક્કે પરસ્ત્રિયા દોષો ગૃહિણો યાદગીરિતઃ ।
અગૃહસ્થસ્ય તાદક્ સ્યાત્સ્ત્રીમાત્રસ્પર્શને કિલ ॥૨૭॥ મૃતે પત્યૌ
બ્રહ્મચર્યં વિધવાયા દૃઢં મતમ્ । સ્ત્રીસ્પર્શાત્ બ્રહ્મચારીવ મીતા
પુંસ્પર્શતો ભવેત્ ॥૨૮॥ સચ્છાસ્ત્રચરણે દાને તીર્થે ચ બ્રાહ્મણાચ-
નમ્ । સદસ્યાવશ્યકં કુર્યાદ્દિ સા નાત્ર દોષમાક્ ॥૨૯॥ રહઃ-
સ્યાને યદિ તુ તત્કુર્યાત્તર્હિ તયોર્દ્વયોઃ । મક્તયોઃ સ્ત્રીપુરુષયોર્હરેઃ

વિધવાનો સ્પર્શ કરે તેમાં બન્નેને પૂર્વોક્ત અતિશય દોષ કહ્યો છે ॥૨૪॥
વળી વિધવા જે કામલાવથી પુરુષનો સ્પર્શ કરે તો તેના અંગસ્પર્શ માત્ર-
થી પણ પરપુરુષના ઉપભોગમાં સંધવા સાધ્વી સ્ત્રીને જે પાપ થાય તે
પાપને પામે. તથા પુરુષ કામલાવથી જે વિધવાનો સ્પર્શ કરે તો તેના
અંગસ્પર્શમાત્રથી પણ સાક્ષાત્ પરદારાના ઉપભોગમાં ગૃહસ્થ પુરુષને
જે પાપ થાય તે પાપને પામે, એમાં સંશય નથી ॥૨૫-૨૬॥ ગૃહસ્થને
પરદારાના ઉપભોગમાં જે પાપ થાય તે પાપને અગૃહસ્થ (બ્રહ્મચારી
વાનપ્રસ્થ સંન્યાસી અને ત્યાગી) કામલાવથી સંધવા વિધવા કે કુમારી
સ્ત્રીમાત્રના સ્પર્શમાત્રથી પામેછે ॥૨૭॥ પોતાનો પતિ મરણ પામતાં
વિધવાને અષ્ટ પ્રકારે પુરુષ પરિત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યમત દૃઢપણે પાળવાનું
શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, માટે તેણીએ નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી સ્ત્રીસ્પર્શથી જો મ લય
પામે તેમ લય પામનારી થવું ॥૨૮॥ હવે વિધવાને થતા પુરુષ સ્પર્શમાં
દોષાભાવનાં સ્થાનોને નવ શ્લોકથી કહેછે—જેમાં સાક્ષાત્ બ્રાહ્મણપૂજન
શાસ્ત્રમાં કરવાનું કહ્યું હોય તેવા સમ્પ્રજ્ઞાશ્રવણમાં દાનમાં અને તીર્થમાં
બ્રાહ્મણપૂજનમાંજ એક અંગભૂત, ચંદનપુષ્પાદિકના અર્પણ નિમિત્તથી
થતો તેનો સાક્ષાત્ અંગસ્પર્શ જે સહામાં કરાય તો વિધવાઓને દોષને
માટે નજ થાય. આજ સ્પર્શ જે એકાંત સ્થળમાં કરે તો દોષનેમાટે
થાયજ ॥૨૯॥ મનમાં તો કલંકકેશ વિધવાને નથી તથા તે પૂજ્ય વિપ્રને
નથી, બને ભગવાનવિષે લક્ષિબાવે સંપત્ત છે, પરંતુ જનસમાજ આ-

શુદ્ધિર્મતૈન્દવાત્ ॥૩૦॥ રોગે વૈદ્યસ્ય ચ સ્પર્શે મુળદને નાપિતસ્ય ચ ।
સ્પર્શે તસ્યા ન દોષોઽસ્તિ યદિ તન્નેતરો ભવેત્ ॥૩૧॥ આસન્નસ-
મ્બન્ધભાજાં સ્પર્શે જાતે નૃયોપિતામ્ । આવશ્યકત્વાદન્યોન્યં ન
દોષો હ્યગતિત્વતઃ ॥૩૨॥ પિતા બ્રાતા પિતૃવ્યશ્ચ તત્પુત્રાસ્તત્સુતા-
દયઃ । માતામહો માતુલશ્ચ તત્પુત્રાસ્તત્સુતાદયઃ ॥૩૩॥ માતૃષ્વસુઃ

દિક સંપત્તિનો અભાવ (કોઈ માણસ ન હોય) આદિક જે કોઈ પણ
કારણથી એકાંતમાં તેના પૂજનનિમિત્તથી આવી પડેલો અંગસ્પર્શ થાય
તો બન્ને-વિધવા બ્રાહ્મણે આંદ્રાયણમતનું અનુધાન કરવું. તેથી તે બન્નેની
શુદ્ધિ થાય. (જે કામકલંકિત ચિત્તવાળાં બન્ને હોય તો તો મહાપાતકજ
છે) ॥૩૦॥ એજ રીતે મહારોગાતુર થતાં વૈધવા નાડીપ્રદર્શન નિમિત્તે
થતા સ્પર્શમાં અને મસ્તકના દેશમુંડન નિમિત્તે થતા નાપિતના સ્પર્શમાં
વિધવાને દોષ નથી. જે તે સ્થળમાં ઈતર-ત્રીજે મનુષ્ય પુરુષ કે
સ્ત્રી હોય તો દોષ નથી (નહિ તો એક ઉપવાસ કરવાનો બાણવો)

॥૩૧॥ સમીપ સંબન્ધવાળા પિતા પુત્રી આદિકને (પિતાને વિધવા
પુત્રીનો અને વિધવા પુત્રીને પિતાનો) પરસ્પર આવશ્યક હોવાથી અને
ગત્યંતર નહિ હોવાથી અંગસ્પર્શ દોષને માટે થતો નથી. તેમાં આવ-
શ્યકતાતો-‘માતા ત્વમાયે સર્વેષાં’ ઇત્યાદિ વચન છે તો પિતા શ્વશુર
આદિકે રહિત એવી વિધવાને કન્યાદાનસમયે બ્રાહ્મણના સ્પર્શની આવ-
શ્યકતા છે. અગતિકતાતો-વિધવા પુત્રી અને તેના પિતાને પદાર્થ આપવું
લેવું આદિક આવશ્યક કર્મમાં ગત્યંતરનો અભાવ છે, ઇત્યાદિ બાણી લેવું
॥૩૨॥ આટલા સમીપ સંબન્ધજો સમજવા-પિતા, બ્રાતા, પિતૃવ્ય, (કાકો)
બાઈના પુત્રો, કાકાના પુત્રો, તેમના-બાઈના પુત્રોના પુત્રો તથા કાકાના
પુત્રોના પુત્રો અને તેઓની દીકરીઓના પુત્રો વિગેરે. તથા માતામહ,
(માનો બાપ) માગો, મામાના પુત્રો, મામાના પુત્રોના પુત્રો અને તેમની
દીકરીઓના પુત્રો વિગેરે. તથા માતૃશ્વસા (માથી)નો પતિ અને તેના
પુત્રો તથા પિતૃશ્વસા (શેઈ)નો પતિ અને તેના પુત્રો તથા આચાર્ય અને
તેનો પુત્ર તથા અગ્રદાતા (અગ્ર આપીને છવાડનારો) અને તેનો પુત્ર

પતિઃ પુત્રાસ્તથા પિતૃવસુઃ પતિઃ । તત્પુત્રા ગુરુતત્પુત્રાવન્નદાતા
 ચ તત્સુતઃ ॥૩૪॥ સમ્રાટ્કશ્ચ શ્વશુરસ્તથા જ્યેષ્ઠાશ્ચ દેવરાઃ । તેપાં
 પુત્રાશ્ચ દૌહિત્રા દુહિતૃપતયસ્તથા ॥૩૫॥ પુત્રપૌત્રાદયઃ સ્વસ્યા एते
 સમ્બન્ધિનો મતાઃ । एतेपां स्पर्शने दोषो नास्ति ते यदि धार्मिकाः
 ॥૩૬॥ एतद्भिन्ननरस्पर्शः क्रयविक्रयकर्मसु । जलाश्यादिभये वापि
 कृष्यादौ स्यान्न दोषकृत् ॥૩૭॥ तथा सम्बन्धयोपायाः स्पर्शेऽ-
 न्यस्याः क्रयादिषु । स्पर्शं च पुष्पस्यापि नास्ति दोषः स्त्रिया यथा
 ॥૩૮॥ प्रयाणकाले विधवादर्शनं चात्यमङ्गलम् । तिर्यग्गच्छत्क-

તથા બ્રાતાએ સહિત શ્વશુર (પોતાના પતિનો પિતા) તથા જ્યેષ્ઠો, (પો
 તાના પતિના મોટા ભાઈઓ) દેવરો (પોતાના પતિના નાના ભાઈઓ)
 અને તે જેઠ દીયેરના પુત્રો તથા પોતાની પુત્રીઓના પુત્રો અને દીકરી
 ઓના પતિઓ (જામાતાઓ) તથા પોતે વિધવાના પુત્રો, પુત્રાના પુત્રો
 અને તેમની દીકરીઓના પુત્રો વિગેરે આ પિતા આદિક સમીપના સખ
 ન્ધવાળાં જણુવા. આ પિતાદિકો જે ધાર્મિક હોય તો તેમનો આવશ્યક
 કાર્યમાં કરેલો સ્પર્શ વિધવા સ્ત્રીયોને દોષને માટે થતો નથી ॥૩૩-૩૬॥
 જળમા ડુબી જતાં આવેલા ભયમાં અને ઘરમાં અગ્નિ લાગતાં આવેલા
 ભયમા તથા કૃષીકર્માદિકના આચરણમા તથા ક્રય-તૃણ કાષ છાંણા સુતર
 પાત્ર અન્ન વસ્ત્ર પત્ર પુષ્પ ફળ મૂળ કંદ, ઘી તેલ દહી દુધ આદિક રસ,
 લવણ ગોળ મણિ ધાતુ વિગેરે વસ્તુઓ મૂલ્ય આપીને વેચાતી લેવી અને
 વિક્રય-મૂલ્ય લઈને વેચાતી આપવી વિગેરે ક્રિયાઓમા સમીપ સખન્ધી
 થકી ભિન્ન પુત્રપોના અંગનો સ્પર્શપણુ ભાવદોષે રહિત હોવાથી વિધવા
 સ્ત્રીયોને દોષને માટે થતો નથી ॥૩૭॥ એવીજ રીતે ગૃહસ્થ પુરૂષનેપણુ
 પૂર્વોક્ત સમીપના સખન્ધવાળી વિધવા નારીના સ્પર્શમા દોષ નથી અને
 જળ અગ્નિ આદિકનો ભય તથા ક્રય વિક્રય કર્મ તથા કૃષીકર્માદિ નિમિત્તે
 ભાવદોષવર્જિત ધતિર (સમીપ સખન્ધી થકી ભિન્ન) વિધવા સ્ત્રીમાત્રનો
 સ્પર્શ દોષને માટે થતો નથી ॥૩૮॥ પ્રસગાત્ આ કટુધુ કે-પ્રયાણસમયે
 સન્મુખ વિધવાનું દર્શન અતિઅમંગળ કરનાર અને માર્ગમાં વાટી રીતે

જ્ઞાનસર્પાદ્યેતદધિકં મતમ્ ॥૩૯॥ ન કેવલં કાર્યહાનિઃ કિન્તુ
 મૃત્યુરપિ ધ્રુવમ્ । સસ્ય સ્વીયસ્ય વાપિ સ્યાદ્ધનનાશોઽથગામિભી-
 ॥૪૦॥ અતસ્તદ્દર્શનાદયસ્ય શાન્તયે શાસ્ત્રવેદિમિઃ । સદ્ય પવાસ્તિ
 કથિતં દરિસરણમદ્ગલમ્ ॥૪૧॥ તાસાં ચાપ્યાશિપો દ્વેયા આશી-
 ચિપવિપોપમાઃ । તાભ્યો મેયમતઃ પુંભી રાક્ષસીભ્ય ઇવાસિલૈઃ
 ॥૪૨॥ માત્રા સ્વસ્ત્રા દુહિત્રા વા રહઃસ્થાને વયઃસ્વયા । ન તિષ્ઠેત્પુ-
 રુપસ્તાદૃક્ દરેર્મક્તો વિનાઽઽપદમ્ ॥૪૩॥ અજ્ઞાનાત્તુ રહઃસ્થાને
 સ્થિતાયેકમુપોપણમ્ । ઉભાભ્યામપિ કર્તવ્યં સ્ત્રીપુંસાભ્યાં પ્રય-
 ત્તત ॥૪૪॥ સવિકારેણ મનસા સ્પર્શમાત્રે રહઃકૃતે । ચાન્દ્રાયણં

જતા કાળા સર્પ થકીપણુ અધિક અપશકુન કરનાર માન્યુ છે ॥૩૯॥
 આવા અપશકુનનાં દર્શન થયા છતાપણુ બે પ્રયાણુ કરે તો કેવળ કાર્મની
 હાનિ થાય એટલુજ નહિ કિન્તુ પોતાનો કે સખન્ધી સ્ત્રી પુત્રાદિકનો મૃત્યુ
 પણુ નિશ્ચે થાય અથવા ધનનાશ થાય અથવા અગ્નિ આદિકનો લય થાય
 (કાષ્ઠકિપણુ થાયજ) ॥૪૦॥ માટે પ્રયાણુસમયે વિધવાના દર્શનથી થતા
 પાપની નિવૃત્તિ માટે શાસ્ત્રજોએ તત્કાલુજ દરિનામસ્મરણુરૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત
 કર્તુએ, કેમકે તેતો સર્વ અમગળને નિવારનારૂ મગળનુ પણુ મગળ છે
 ॥૪૧॥ વિધવાના ‘સુખી થા સ્વયં’ ઇત્યાદિ આશીર્વાદોપણુ કૃષ્ણસર્પના વિષ-
 સદૃશ છે, માટે સર્વ પુરૂષોએ વિધવા સ્ત્રીયોથકી રાક્ષસણીયો થકીજ જેમ
 એમ લય પામવો (પ્રસંગથી કહેલો આ બધો અર્થ વિધવાના પ્રસંગની
 લાગ્યતાને દૃઢ કરેછે) ॥૪૨॥ જે વિષયથકી વિરજત અને લગવાનમા રજત
 છે તે યુવા વયમા વર્તતો પુરૂષ યુવા વયમાં વર્તતી માતા કે બહેન કે દીકરીની
 સાથે પણુ એકામ સ્થળમા આપતકાળ વિના નજ રહે, કેમકે એકાતમા સ્ત્રીનુ
 સાન્નિધ્ય વિદુષોનાપણુ ચિત્તને ક્ષુબ્ધિત કરેછે ॥૪૩॥ અભણુથી એકાતમા
 જે સ્થિતિ થાય તો ઉઝ બને સ્ત્રીપુરૂષોએ પ્રયત્નથી એક ઉપવાસ કરવો
 ॥૪૪॥ વિકારવાળા મનથી એકાતમા જે સ્થિતિમાત્ર કરે તો ઉઝ બનેએ
 પોતાના પાપની નિવૃત્તિમાટે આદાયણુમત કરવુ ‘સ્પર્શમાત્રે’ એવો પાઠ

૧ ‘સ્થિતિમાત્રે’ इति पाठान्तरम् ।

વ્રતં કાર્યમુભામ્યાં સ્વાઘશાન્તયે ॥૪૫॥ એકલઃ પુરુષઃ ક્ષાપિ કયા-
ચિદપિ યોપયા । ગચ્છેદ્વિધવયા સાકં નૈવ વર્ત્તમ્નિ સર્વથા ॥૪૬॥
યદિ ગચ્છેત્પ્રમાદેન તર્હિ સાકં તયા સ્ત્રિયા । ઉપવાસં સ કુર્વોત
દિનમેકં સ્વશુદ્ધયે ॥૪૭॥ તરુણાનાં નરાણાં ચ તરુણીનાં ચ યોપિ-
તામ્ । સર્વથૈવ પ્રસજ્ઞોઽયં નિપિદ્ધોઽસ્તિ પરસ્પરમ્ ॥૪૮॥ અમર્ત-
કાણાં નારીણાં સંબન્ધિપુરુષૈઃ સદા । સ્વાતન્ત્ર્યગમનાદ્રક્ષા કાર્યા
પિતૃસુતાદિભિઃ ॥૪૯॥ સમાજોત્સવતીર્થેભ્યો વિવાહાત્પાન્થસા-
ર્થતઃ । સાધુભ્યોઽનાશ્રમિભ્યશ્ચ રક્ષ્યા યોપા હિ સર્વથા ॥૫૦॥
અસુરા રાક્ષસા યક્ષા અતિકામાતિર્હિંસકાઃ । સ્ત્રીદ્રવ્યહરણાર્થં

હોય તો સ્પર્શનું ચાંદ્રાયણમાં નિમિત્તપણું બણવું, (સ્પર્શ કરેતો ચાંદ્રાયણ
કરે) આતો સર્વસ્ત્રીસાધારણ છે. માતા આદિકની સાથે તેવી રીતે
સ્થિતિમાત્રમાં તો ચાંદ્રાયણ પ્રાયશ્ચિત્ત કહું તેતો યુક્તજ છે, ‘સ્પર્શમાત્રે’
પાઠની અપેક્ષાએ ‘સ્થિતિમાત્રે’ પાઠમાં સ્વારસ્ય રહું છે ॥૪૫॥ એકાકી
તરુણ પુરુષે એકાકી તરુણી સંબન્ધીની સ્ત્રી સાથેપણુ તેમાંપણુ વિધવાની
સાથે માર્ગમાં સર્વથા નજ જવું ॥૪૬॥ જો તે સ્ત્રીની સાથે પ્રમાદથી જાય
તો પુરુષ પોતાની શુદ્ધિમાટે એક દિવસ ઉપવાસ કરે. (સ્ત્રીપણુ જો ભગ-
વદ્ભક્ત હોય તો એક ઉપવાસ કરે એમ બણી લેવું) ॥૪૭॥ કે બહુના-
તરુણુ નરો અને તરુણી સ્ત્રિયોનો પરસ્પર જે પ્રસંગ છે તે સર્વથા નિષિદ્ધ
છે, માટે માર્ગમાં કે ઘરમાં ક્યારેયપણુ તેનો પ્રસંગ કરવો નહિ ॥૪૮॥
પિતા પુત્રાદિક સંબન્ધિ પુરુષોએ વિધવા નારીઓની જે કોઈપણુ સ્થળમાં
સ્વતંત્રપણે થતા વિચરણુ થકી રોકીને સદાય રક્ષા કરવી ॥૪૯॥ સ્ત્રીયોને
સ્વતંત્રપણે જવાનાં સ્થાનોને કહેછે—સમાજ, (જનોનો સંઘાત) ઉત્સવ,
(પુષ્પદોષોત્સવાદિક મહોત્સવ) તીર્થ, (યાત્રાનાં સ્થાન) વિવાહ, વટે-
માર્ગુ જનોનો સંઘ, વેરાગી વિગેરે સાધ્વાલાસો અને અનાશ્રમીઓ
(વંદેલા આદિક ભાર્યાવર્ત્ત જનો) થકી સંબન્ધિની સ્ત્રિયોની પુરુષોએ
સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરવી, કારણુ કે તે સમાજાદિકમાં અતિક્રામી અતિહિંસક
અસુરો રાક્ષસો અને યક્ષો સ્ત્રી દ્રવ્યના આહરણુમાટે ગુપ્ત ગતિથી સર્વદા

હિ તિષ્ઠન્ત્યેતેષુ નિત્યદા ॥૫૧॥ અવલાનામતસ્તેભ્યો રક્ષણં પુરપૈઃ
 સ્વકૈઃ । પ્રયત્નેનૈવ કર્તવ્યં ગૃહિભિઃ પાપમીરુભિઃ ॥૫૨॥ તાસાં
 રક્ષાપિ ધર્મિષ્ઠેર્વુદ્ધિમદ્ધિઃ સયુક્તિના । સામ્ના દાનેન વા કાર્યં
 પુંભિર્મંદેન વાપિ તૈઃ ॥૫૩॥ નાહ્નચ્છેદોઽક્કમક્કો વા તાસાં કાર્યો
 ન તૈર્વધઃ । તદાત્મઘાતહેતુશ્ચ ન વાચ્યા મર્મમિચ વાક્ ॥૫૪॥
 ધર્મસ્ય રક્ષણે શક્તિઃ સ્વસ્યાન્યેપાં ચ સર્વથા । ભુવિ ભૂપસ્ય ચ
 ગુરોઃ સર્વેભ્યોઽપ્યધિકાસ્તિ હિ ॥૫૫॥ શિક્ષયિત્વા પ્રજા રાજા

રહેછે ॥૫૦-૫૧॥ માટે સખન્ધી ગૃહસ્થ પુરુષોએ પાપથકી ભય પામીને
 પોતાની અખળાઓનું સમાજદિકથકી રક્ષણુ પ્રયત્નથીજ કરવું ॥૫૨॥
 સ્ત્રીયોનું સરક્ષણુ કરતા સ્વજને સદ્ગુણિ, સદ્ધર્મ અને યુક્તિયુક્ત વચનથી
 તેણીનું સરક્ષણુ કરવું. જો તે સ્ત્રીયો સ્વતંત્રપણાની વાસનાના લેશથી ઉ-
 ઘ્રત હૃદયવાળી હોય ત્યારે તો સામ (પ્રેમપર વાક્ય) દાન (જેયનું વસ્તુ
 આપવું) અને ભેદ (તેનો પક્ષ તોડી નાખવો)થી રક્ષા કરવી, પણ દડથી
 નહિ. કેટલાક અવિવેકીઓ સ્ત્રીયોના નાસિકા કર્ણાદિ અંગોનું ચ્છેદન ભેદન
 વધ આદિકમાં યતન કરેછે, આતો પાપ પથા છે, સરક્ષણુનો આ આનુપાય
 નથી, માટે અગમ્ભેદ અંગભંગાદિ ન કરે તથા મર્મભેદક વચન તેણીના
 પ્રત્યે ન બોલે, કેમકે સાહસાદિ સ્ત્રીસ્વભાવને લીધે આત્મઘાતમા તેણીઓ
 યત્ન કરે, માટે તેવી વાણીઓ નજ વદવી ॥૫૩-૫૪॥ જો જણાજ લોકમા-
 રક્ષણુવિષે અધિકાર કરેલા સમર્થ છે, કોણુ? તો એક રાજા અને બીજા ગુરુ
 તે આ બન્ને પોતાના અને પરના સર્વથા ધર્મરક્ષણુમા બીજાની અપેક્ષા
 વિના પિતાદિ સર્વ થકીપણુ અધિક સમર્થ છે, તેમા પ્રથમનો રાજા પ્રજાસન
 (સન્માર્ગના અતિક્રમમા દડ)થી નિયંત્ર કરીને રક્ષા કરેછે બીજા ગુરુ
 સન્માર્ગના ઉપદેશથી રક્ષા કરેછે આ દેશની અપેક્ષાએ ઉપદેશથી સર-
 ક્ષણુ કરનાર ગુરુ તો રાજાની અપેક્ષાએ અધિક છે, કેમકે આતો અજાનરૂપ
 અધિકારને ટાળીને જ્ઞાનરૂપ પ્રકાશ ઉપજાવીને સર્વને સન્માર્ગમા મુખેથી
 લઈ જાય છે ॥૫૫॥ માટે એમાનું પોતાના અધિકારને અનુસારે પ્રજાઓને
 અને શિષ્યોને યથાયોગ્ય શિક્ષા કરીને વિધવાઓનો અદયચરૂપ ધર્મ પુરુષ-

શિષ્યાંશ્ચ ગુરુણા તતઃ । પુંસ્પર્શાદ્વિઘ્નવાધર્મો રક્ષણીયઃ પ્રયત્નતઃ ॥૫૬॥ કુરુતો નૈવ યાવિત્યં તૌ પ્રજાશિષ્યપાતકૈઃ । નૃપો ગુરુશ્ચ યુજ્યેતે ભુજાતે તાન્યમુત્ર ચ ॥૫૭॥ પિતરશ્ચ પતન્ત્યેવ તયોઃ સ્વર્ગ-ગતા અપિ । પાપેન તેન મહતા નિરયેષુ ન સંશયઃ ॥૫૮॥ ઉદ્ધવ-સ્વામિનૈવૈપા મર્યાદાસ્તિ પુરા કૃતા । ઉલ્લહ્યેત્તાં યઃ કોઽપિ સ-ક્ષેયસ્તત્પથાદ્દહિઃ ॥૫૯॥ एतामुल्लङ्घ्य मर्यादां स्त्री पुमान्वा निजे-च्छया । वर्तिष्येते तयोर्मूर्ति भविष्यत्ययशो भुवि ॥६०॥ मिथ्या-कलङ्कानपि तौ प्राप्यान्ते निरयान्वहन् । भोक्ष्येते नात्र सन्देहो नीलकण्ठो घवीर्यहम् ॥६१॥ सुव्रत उवाच—एतन्निशम्य प्रमुदस्त-दानीं सर्वे जनाः प्राञ्जलयः प्रभुं तम् । प्रणम्य ते चाढमितीशचा-

સ્પર્શથી પ્રયત્નથી પણ રક્ષણ કરવો ॥૫૬॥ જો ગુરૂ તથા રાજા ઉક્ત પ્રકારે નજર કરે તો તેઓ પ્રભુપાપ અને શિષ્યપાપથી લેપાય છે. તે પાપના ફળને નરકમાં ભોગવે છે, અર્થાત્ રાજા પ્રભુપાપને ભોગવે અને ગુરૂ શિષ્ય-પાપને ભોગવે છે ॥૫૭॥ જો રાજા અને ગુરૂ પ્રભુ અને શિષ્યોને ધર્મમાર્ગમાં ન નિયમન કરે તો તે મહાપાપથી તેમના પિત્રિઓ સ્વર્ગમાં ગએલા પણ નરકમાં પડેજ એમાં સંશય નથી ॥૫૮॥ આ મર્યાદા પૂર્વે અમારા ગુરૂ સાક્ષાત્ ઉદ્ધવાવતારભૂત શ્રીરામાનંદસ્વામીએજ કરેલી છે. જે કોઈ પણ જન આ મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરે તે તેમના અભિમત સન્માર્ગ થકી અહિર્ભૂત હોઇને અમારો પ્રસાદપાત્ર ન થાય ॥૫૯॥ તે આ મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરીને પુરૂષ કે સ્ત્રી જો ઇચ્છામાં આવે તેમ વર્તે તો તેમનું પૃથ્વીમાં બહુ અપયશ સર્વત્ર નિન્દાસ્પદ થશે અને તેઓ મિથ્યા કલંકોનેપણ પામીને મરણ પામતા નરકમાં મહાવેદનાને અનુલવશે એમાં સંશય નથી. હું-જે સર્વનો પ્રશાસિતા છું તે સાક્ષાત્ કહું છું. નીલકંઠ-તપશ્ચર્યાવડે ભૂમિમાં 'નીલકંઠ' નામથી વિખ્યાત એવો હું કહું છું (આ ઉપરથી-આ મર્યાદાના ઉલ્લંઘનમાં નીલકંઠ-રૂદ્રના જેવો નિયત મહાન તમારે વિષે આવી પડે એમ પણ વ્યંજીત થાય છે) ॥૬૦-૬૧॥ સુવ્રતઋષિ કહે છે—હે નરેન્દ્ર । તે સમયે સભામાં બેઠેલા સર્વે લોકોએ ભગવાનનું આ વચન સાંભળીને તે

फ्यमुपाददुः सन्मतयो नरेन्द्र ! ॥६२॥ यः पूरुषः स्पर्शविवेकमेतं
 नारी पठेद्वा शृणुयात्प्रभूक्तम् । तावन्न कीर्तिं धनधान्यक्राद्धिं
 सम्प्राप्नुतो धाम हरेस्तथान्ते ॥६३॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणच-
 रित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे स्पर्शविवेकनिरूपणनामा पञ्चविंशो
 अध्यायः ॥१५॥

सुव्रत उवाच—प्रदोषकालेऽथ च पञ्चमीतिथौ महासभायामुप-
विष्टमीशम् । मुनिः शुक्लानन्द उदारबुद्धिः पप्रच्छ हेतुं नृप ! धर्म-
सिद्धेः ॥१॥ भगवन् ! हेतुना केन धर्मः सिध्यति सान्वयः । शीघ्रं
च मानवानां तद्वक्तुमर्हसि मेऽक्षसा ॥२॥ श्रीनारायणमुनिस्त्वाच—

મહાપ્રભુને પ્રણામ કરીને એ હાથ જોડીને નમ્ર મસ્તકે અગીકાર કર્યું, કેમકે
આ બધા ભક્તો સન્મતય -દૈવી સંપત્તિએ યુક્ત હતા એકપણ કુમતિ ન
હતો કે જેથી ભગવાનના આદેશમાપણ નર વિપરીત વૃત્તિવાળો થાય
॥૬૨॥ જે નર અથવા નારી ભગવાને કહેલા આ સ્પર્શવિવેકનો પાઠ કરે
અથવા સાંભળે તે બન્ને આ લોકમા સત્પ્રીતિ તથા ધનધાન્યસમૃદ્ધિને
પામીને, અતે પરલોકમા પરમ સુખને પામે ॥૬૩॥ ઈતિ શ્રીસત્સંગિ-
શ્યવને . તૃતીયપ્રકરણે પ્રયોધન્યુત્સવે સ્પર્શવિવેકનિરૂપણનામા
પંચવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૫॥

^१अध्याय २६ भा.

સુમતઃકપિ કહેછે—હે નૃપ ! તે પછી કાર્તિક શુકલ પચમી તિથિએ પ્રહોષ સમયે (સંધ્યા આરતી પછી) મહાસલામાં વિરાજમાન થએલા ભગવાનને ધર્મસિદ્ધિના ઉપાયને લાલુવાની ઈચ્છાવાળા વિશાળ શુદ્ધિ શાળી શુકાનદ્વુનિ પુછવા લાગ્યા કે—હે ભગવન ! આપના આશ્રિતજનોને સપરિવાર ધર્મ કયા ઉપાયથી સત્વર સિદ્ધ થાય તે ઉપાય મારી ઉપર પ્રસન્ન થઈને આપ તત્ત્વથી કહેવાને યોગ્ય છે (ચકારથી ‘ધર્મસિદ્ધિના વિદ્યાતના હેતુનેપણ કહેવાને યોગ્ય છે’ એમ પુછેલુ લાગી લેવું) ૥૨-૨૥

૧ આ અધ્યાયમા શુકાનદ્યુનિના પુત્રવાચી ભગવાને સત્ અસત્ દેશ કાળા દિકના વિશાગતુ નિરૂપણ કર્યું છે

ધર્મઃ સહાન્વયો બ્રહ્મન્ । દેશાદૌ સતિ વર્તતે । સિદ્ધેત્તત્સેવિનાં
 ધર્મઃ સ્યાદૈશ્વર્યં સુખં ચ તત્ ॥૩॥ અસત્યધર્મો દેશાદાવાસ્તે સપ-
 ત્તિવારકઃ । તત્સેવિનામધર્મઃ સ્યાદુઃખં ચૈશ્વર્યતશ્ચ્યુતિઃ ॥૪॥ દેશઃ
 કાલઃ ક્રિયા ધ્યાનં શાસ્ત્રં દીક્ષા તથા મનુઃ । સદ્ગ્રન્થેત્યષ્ટ ધર્મસ્ય
 હેતવો હીતરસ્ય ચ ॥૫॥ લક્ષણાનિ સતાં તૈષાં દેશાદીનાં તથા-
 સતામ્ । કથયामિ સમાસેન હિતાય વૈ નૃણામહમ્ ॥૬॥ ચતુર્વ-
 ણાશ્રમવતાં ધર્મો યત્ર વિભાગશઃ । યત્રૈકાન્તિકમક્તાઃ સ્યુર્હરેર્દેશઃ
 સ શોભનઃ ॥૭॥ યત્ર હ બ્રાહ્મણકુલં તપોવિદ્યાદયાન્વિતમ્ । યત્ર

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—મુને ! ધર્મ પોતાના વૃક્ષે સહિત શુભ દેશ
 શુભ કાળાદિકમાં વર્તે છે, માટે જેઓ શુભ દેશ શુભ કાળાદિકનું સેવન
 કરેછે તેઓને ધર્મ સિદ્ધ થાય છે અને તેથી ધર્મને અનુગુણ (ધર્મના
 ફળરૂપ અને ધર્મમાં વિરોધિ નહિ) ઐશ્વર્ય અને ધર્માનુબન્ધિ (ધર્મના
 ફળરૂપ અને ધર્મમાં વિરોધિ નહિ) મુખ સિદ્ધ થાયછે ॥૩॥ ધર્મસિદ્ધિનું
 કારણ કહીને તેના વિદ્વાતનું કારણ કહેછે—તેવીજ રીતે અધર્મ કામાદિ
 પોતાના પરિવારની સાથે અશુભ દેશ કાળાદિકમાં જાયછે, માટે જે જનો
 અશુભ દેશ અશુભ કાળાદિકનું સેવન કરેછે તેઓને અધર્મ થાય અને
 તેથી અધર્મના ફળરૂપ અર્થહાનિ તથા દુઃખપ્રાપ્તિ થાય ॥૪॥ તે દેશાદિ
 આઠ આ છે—દેશ કાળ ક્રિયા શાસ્ત્ર દીક્ષા મત્ર ધ્યાન અને સંગ તેમાં સત્
 દેશાદિકનું ધર્મમાં હેતુપણું અને અસત્ દેશાદિકનું અધર્મમાં હેતુપણું છે
 એવો વિભાગ સમજવો ॥૫॥ તે સત્ અસત્ દેશાદિક આઠનાં લક્ષણો
 હવે સંક્ષેપમાં કહુંછુ, જેથી સત્ અસતનો વિવેક ઉત્પન્ન થતાં સર્વજનોનું
 હિત થાયજ ॥૬॥ તેમાં પ્રથમ સત્ દેશનું લક્ષણ ચાર શ્લોકથી કહે
 છે—જે દેશમાં ચાર વર્ષ અને ચાર આશ્રમના ધર્મની વ્યવસ્થા નહિ
 હજીએલી પ્રવર્તે છે અને જેમાં ભગવાનના એકાંતિક ભક્તો હોય તે
 દેશ શોભન-શ્રેયસ્કર છે. આમ કહેવાથી ધર્મ અને ભક્તિ પરસ્પર
 અવિનાશી (ધર્મ સહિત ભક્તિ અને ભક્તિએ સહિત ધર્મ) જેમાં
 પ્રવર્તે છે તે દેશ શુભ છે, એટલું તાત્પર્ય નિકળે છે ॥૭॥ જેમાં તપ વિદ્યા

યત્ર હરેરર્ચાસદૈશ શ્રેયસ પદમ્ ॥૮॥ પુરાણપ્રથિતા યત્ર ગદ્ધાઘા
 સ્યુશ્ચ નિઘ્નગા । પુષ્કરાદીનિ તીર્થાનિ ક્ષેત્રાણ્યર્હાશ્રિતાનિ ચ ॥૯॥
 કુરક્ષેત્ર ગયાશીર્વે પ્રયાગ, પુલહાશ્રમ, । નૈમિષ પાલ્ગુન સેતુ
 પ્રભાસોઽથ કુશસ્થલી ॥૧૦॥ વારાણસી મધુપુરી પમ્પા વિન્દુસ
 રસ્તથા । નારાયણાશ્રમોઽયોધ્યા સીતારામાશ્રમાદય, ॥૧૧॥ સર્વે
 કુલાચલા પુણ્યામહેન્દ્રમલયાદય । દેશાનામુત્તમોદેશ સત્પાત્ર
 યત્ત લભ્યતે ॥૧૨॥ ઇતે પુણ્યતમા દેશા સેવ્યા શ્રેયોર્થિર્ભિર્નરૈ ।

દયાએ યુક્ત બ્રાહ્મણકુળ હોય અને જે દેશમાં પ્રતિમારૂપ ભગવાન સન્નિધિ
 પામેલા હોય તે દેશ શ્રેયનુ પદ છે, એટલે શુભ જાણવો (આ સ્થળે આ
 ટલુ જાણવું-જે શમદમરૂપ તપે વિહીન કે વિદ્યાએ વિહીન કે દયાએ વિ
 હીન હોય તે બ્રાહ્મણકુળ ન કહેવાય, કેમકે ભતિયોગમાનથી બ્રાહ્મણ
 પણીની સિદ્ધિ થતી નથી, માટે આ ગુણોએ પરિપૂર્ણ જે હોય એજ બ્રાહ્મણ
 કુળ કહેવાય, અન્યથા (ગુણ વિના) તો બ્રહ્મજન્યકુળજ કહેવાય, માટેજ
 આ અર્થને જણાવા ભગવાને 'તપોવિદ્યાદયાન્વિત' આવુ વિશેષણ બ્રાહ્મણ
 કુળને આપ્યું છે) ॥૮॥ જે દેશમાં પુરાણપ્રખ્યાત ગંગાપ્રમુખ નદીઓ
 હોય, પુષ્કરાદિ તીર્થો હોય અને પૂજ્ય મહર્ષિઓએ સેવેલાં ક્ષેત્રો હોય તે
 સર્વ દેશ ધર્મનો અભિવર્ધક છે જે જળપ્રધાન હોય તે તીર્થ કહેવાય
 અને જે આશ્રમપ્રધાન હોય તે ક્ષેત્ર કહેવાય એનો ભેદ જાણવો ॥૯॥ તેને
 કહે છે—કુરક્ષેત્ર, ગયાશીર્વે, પ્રયાગ, પુલહાશ્રમ, નૈમિષારણ્ય, કાશ્મીર
 (એ નામનું એક તીર્થ) સેતુબંધ, પ્રભાસ, દ્વારકા, કાશીપુરી મધુરાનગરી
 પાપાસર, વિન્દુસર (સિદ્ધપદ) બદરીકાશ્રમ, યોધ્યા, સીતારામાશ્રમ-
 ચિત્રકૂટ પથવતી વિગેરે, 'મહેન્દ્રો મલયઃ સઘ્ન શુક્તિમાનૃક્ષપર્વત । વિ
 ન્યશ્ચ પારિવાત્રશ્ચ સઘ્નૈતે શુલ્બપર્વતા' આ કહેલા મહેન્દ્ર મલયાદિ સાતેય
 કુળપર્વતો, આ બધાં સ્થાનવિશેષો પુણ્ય છે, અર્થાત્ શુભ દેશો જાણવા
 જેમાં સત્પાત્ર (ભગવાનમાં અનન્ય ભક્તિએ સપજ લાગવતોત્તમજ સ
 ત્પાત્ર છે) મળે તેજ દેગ શુભ દેશોને મધ્યે ઉત્તમ દેશ જાણવો ॥૧૦-૧૧॥
 માટે શ્રેયોર્ધા નરોએ આ પુણ્યતમ દેશોમાંથી હરકોઈ દેશનો આશ્રય

ધર્મો હ્યત્ર કૃતઃ પુંસાં સહસ્રાધિફલોદયઃ ॥૧૩॥ અસદેશાનયો
 વન્મિ હાતવ્યાન્ ધર્મવુદ્ધિમિઃ । અદ્વવદ્ગલિક્ષાશ્ચ મ્લેચ્છદેશાશ્ચ
 કીકટાઃ ॥૧૪॥ અસંસ્કૃતાશ્ચોપરાશ્ચ હર્યર્ચારહિતાશ્ચ યે । યત્ર-
 ત્સોદકપાનેન ભવેયુર્જાઠરા રુજઃ ॥૧૫॥ સ્વસ્વધર્મવિહીનાઃ સ્યુર્નરા-
 યત્ર તથા સ્ત્રિયઃ । ભક્તાશ્ચેકાન્તિકા યત્ર ન સ્યુર્ભગવતોડમલાઃ
 ॥૧૬॥ રાજા ચ રાજકીયા યા યલાદ્યત્ર પરસ્ત્રિયઃ । પરસ્વાનિ હરે-
 યુશ્ચ પીઢયેયુશ્ચ દુર્વલાન્ ॥૧૭॥ યત્ર ચ વ્યભિચારિણ્યો ભવેયુઃ
 પ્રાયશઃ સ્ત્રિયઃ । મઘમાંસાદિલેપાઃ સ્યુર્યત્ર ચ સ્તેયકર્મિણઃ ॥૧૮॥
 દેશે સત્યપિ યત્ર સ્યાન્મારીરોગાદ્યુપદ્રવઃ । રાજસૈન્યોપદ્રવશ્ચ

કરવો. તેમા અનુષ્ઠાન કરેલો ધર્મ હલાર ઘણા અધિક ફળને આપે છે
 અર્થાત્ ધર્મ અભિવૃદ્ધિ પામે છે ॥૧૩॥ હવે ધર્મર્થી જનોએ ત્યજવાના
 અસત્ દેશો કહું છું-અંગ વગ કલિંગ દેશો, મ્લેચ્છોએ આશરેલા
 સિન્ધુકી ઉત્તરના દેશો, કીકટનામના દેશવિશેષો, જે અસંસ્કૃત-વાળું
 છાંટું લીપું વિગેરે સસ્કારે રહિત હોઈને કીટાદિકની અધિકતાવાળા
 હોય, જે ખારયુક્ત હોય, જે ભગવત્પ્રતિમાના પ્રસંગે રહિત હોય, જે
 દેશમાં પર્તવું જળ પીવામાત્રમાં વિવિધ ઉદરવ્યાધિને ઉત્પન્ન કરતું
 હોય જે દેશમાં નરો કે નારીઓ પોતપોતાના ધર્મઘડી વિમુખ હોય,
 જેમાં ભગવાનના એકાંતિક ભક્તો ન હોય, જેમાં રાજા કે રાજપુરુષો
 બળાત્ પરદાર પરદ્રવ્યના હરણપરાયણ હોય અને દુર્જળ પીડનપરાયણ
 હોય, જેમાં કુલટા સ્ત્રીઓનું આધિમ્ય હોય, જેમાં મઘમાંસાદિ ભક્ષક જનોનું
 બહુપણ હોય તથા મઘમાંસાદિકના લેપો હોય, જેમાં ચોર નરોની વિશે-
 પતા હોય, તે આ સર્વે અસત્ દેશો જાણવા ॥૧૪-૧૮॥ શુભ દેશ છતાંપણ
 જેમાં મારીરોગ (જટ પ્રાણને હરનારો રોગવિશેષ) આદિક ન ચિકિત્સા
 થાય એવા રોગનો ઉપદ્રવ થતો હોય, વારેવારે જતા આવતા રાજસૈન્યની
 હુટ વિગેરે પીડા આવતી હોય, અનાવૃષ્ટિ વિગેરે સાત ઇતિઓનો ઉપદ્રવ
 થતો હોય, (ઇતિયો રાજધર્મમાં કહી છે-અતિવૃષ્ટિરનાવૃષ્ટિઃ કલમા મૂષકાઃ
 શુકાઃ । સ્વષકં પરષકં ચ સસૈતા દૈત્યઃ સ્મૃતાઃ ॥) હે ઝુને! જેમાં અન-

સ્યાચ્ચેતીનામુપદ્રવઃ ॥૧૧॥ યત્રાન્નવસ્ત્રાતિદુઃખાદપિ સ્વજનવિક્ર-
યમ્ । કુર્વોન્ પુરુષાશ્ચૈતે દેશાઃ સત્ત્વશુભા મુને ! ॥૨૦॥ શુભો
બ્રાહ્મમુહૂર્તાદિઃ પૂર્વાહ્નો દેવકર્મણિ । કાલોઽપરાહ્નઃ પૈત્રે ચ કર્મણિ
પ્રોચ્યતે શુભઃ ॥૨૧॥ તથાયનં ચ વિપુલં વ્યતીપાતો દિનક્ષયઃ ।
ચન્દ્રાદિત્યોપરાગશ્ચ દ્વાદશી ચૈષ્ણવં ચ ભમ્ ॥૨૨॥ અક્ષયાષ્ટ્યા
તૃતીયા ચ નવમી કાર્તિકે સિતા । ચતસ્રોઽપ્યષ્ટકાશ્ચૈવ માથે ચ
સિતસપ્તમી ॥૨૩॥ સમાસક્ષાઃ પૌર્ણમાસ્ય ઇકાદશ્યશ્ચ સર્વેશઃ ।

વસ્ત્રાદિ નહિ મળવાથી દુઃખી થતાં તેની પ્રાપ્તિ માટે હોદ્દો પોતાની પત્ની
પુત્ર પુત્રી વિગેરે સ્વજનનો વિક્રય કરતા હોય, તે આ બધા દેશો અશુભ
સમજવા ॥૧૮-૨૦॥ હવે સત્ કાળનાં લક્ષણો કહેછે-‘રાત્રેવાન્ત્યો
મુહૂર્તો બ્રાહ્મસંજઃ’ આ આચારમયૂખમાં કહેલો બ્રાહ્મમુહૂર્ત આદિક કાળ
શુભ-સત્ત્વશુભની અભિવૃદ્ધિ કરનારો સમય હોવાથી ઈશ્વરધ્યાનાદિકમાં
અત્યંત ઉપકાર કરનારો છે. પૂર્વાહ્ન-દિવસનો પૂર્વભાગ (મધ્યાહ્ન પહેલો)
કાળ શુભ છે. આ કાળ શ્રીવિષ્ણુ પ્રમુખ દેવોના પૂજન કર્મમાં, ગ્રેષ્ઠ છે,
તે સમયમાં કરેલા કર્મથી દેવો તૃપ્ત થાયછે, ‘પૂર્વાહ્નો વૈ દેવાર્જા’ એવી શ્રુતિ
છે. અપરાહ્ન-મધ્યાહ્ન થકી પછીનો છ ઘડીરૂપ કાળ શુભ છે, આ કાળનો
પિતૃસંબંધિ કર્મ (શ્રાદ્ધ)માં ગ્રેષ્ઠ છે, તે સમયમાં કરેલા શ્રાદ્ધકર્મથી
પિત્રિઓ તૃપ્ત થાયછે, ‘અપરાહ્નઃ પિતૃર્જા’ એવી શ્રુતિ છે ॥૨૧॥ તથા અ-
યન-દક્ષિણાયન અને ઉત્તરાયણ, (કર્ક સંક્રાન્તિ અને મકરસંક્રાન્તિનો કાળ)
વિપુલ, (તુળાસંક્રાન્તિ અને મેષસંક્રાન્તિનો કાળ) વ્યતીપાત, (વિકુંભાદિ
સત્તાવીશ યોગની અંદરનો યોગવિશેષ) દિનક્ષય-અવમદિન, (‘વૈશાકઃ
ચૃત્તાતિ તિથિદ્વયાધસાનં ચારશ્વેદવમદિનં સદુપમાર્યઃ’ આ રત્નભાળામાં
કહેલા લક્ષણવાળો કાળ) ચંદ્રસૂર્યના મેહણનો કાળ, સર્વ દાદશીઓ,
શ્રવણ નક્ષત્ર, અક્ષયતૃતીયા, (વૈશાખ શુકલ તૃતીયા) કાર્તિક માસના
શુકલપક્ષની નવમી તિથિ, માગશર પોષ માઘ અને ફાગણ આ ચાર માસની
કૃષ્ણપક્ષની ચાર અષ્ટમીઓ, માઘ માસના શુકલપક્ષની સપ્તમી, તેને
માસનાં નામનક્ષત્રે યુક્ત પૌર્ણમાસીઓ, સર્વ એકાદશીઓ, પોતાની પત્નીનો

સંસ્કારકાલો જાયાયા અપત્યસ્વાત્મનસ્તથા ॥૨૪॥ સત્તમી માનુ-
યુક્તા ચ સોમામા ચ બુધાષ્ટમી । અદ્વારકચતુર્થો ચ પૃષ્ઠી ચ
કપિલાહયા ॥૨૫॥ યસિંશ્ચાપરરાત્રે સ્યુર્દેવવિપ્રેક્ષણાદયઃ । સુસ્વમા-
શકુનાશ્ચ સ્યુઃ સન્ત કાલઃ સ શોભન ॥૨૬॥ પ્રેતત્રિયાયાઃ કાલશ્ચ
મૃતાહો વ્રતવાસરા । જન્મોત્સવા હરેશ્ચેતિ પુણ્યકાલા પ્રકી-
ર્તિતા ॥૨૭॥ ણ્ણુ જ્ઞાન જપો હોમો વ્રત દેવદ્વિજાર્ચનમ્ । પિતૃદેવ
નૃભૂતેભ્યો યદ્વત તત્ત્વજનશ્વરમ્ ॥૨૮॥ પ્રદોષશ્ચ નિશીથાદિઃ સૂતક

પુસવનાદિ સસ્કાર કાળ, પુનનો જ્વતકર્માદિ સસ્કારકાળ, પોતાનો વિજ્ઞ
દીક્ષા યજ્ઞદીક્ષાદિ સસ્કારકાળ, રવિવારસહિત સત્તમી, સોમવાર સહિત
અમાવાસ્યા, બુધવાર સહિત અષ્ટમી લૌભવારે યુક્ત ચતુર્થી, કપિલાપૃષ્ઠી
ઈત્યાદિ કાળવિશેષો શુભ-શુભકારી છે તે કાળમા કરેલુ દાનાદિ સત્કર્મ
અધિક ફળને આપનાર થાય (માટે આ કાળવિશેષો ધર્મવર્ધક હોવાથી
સત્કાળમા ગણ્યા છે) ॥૨૨-૨૫॥ વળી જે અપરરાત્ર-રાત્રિના પાછલા
ભાગમા દેવ ગ્રાહણ લગવદ્ભક્ત દર્શનાદિ શુભ સ્વપ્નો આવે તથા શખાદિ
મગળધ્વનિનુ શ્રવણાદિરૂપ શુભ શકુનો થાય તે સમયપણુ શુભ કહ્યો છે
॥૨૬॥ પોતાના પિતાની ઔર્ધ્વદૈદિક ક્રિયાનો કાળ, મૃતાહ-પોતાના માતા
પિતા આદિકનો સાવત્સરિક દિવસ, અધાય કૃત્ત્યાદિ વ્રતાચરણ દિવસો
અને લગવાનના જન્મ-માષ્ટમી રામનવમી વિગેરે જન્મોત્સવ દિવસો, ઈત્યાદિ
કાળો શુભ કહ્યા છે (કરેલા ધર્મનુ અધિક ફળ આપનારા છે માટે શુભ
કહ્યા છે) તેને સ્પષ્ટપણે કહે છે—આ શુભ કાળોમાં કરેલુ જ્ઞાન, જપ
હોમ, વ્રત, દેવ ભૂદેવ પૂજન અને દેવ પિત્રિ નર ભૂતોને અર્પણ કરેલુ તે
સર્વ અક્ષય ફળ આપનાર થાય (અધિક ફળ થાય ‘અક્ષય’ કહ્યુ એતો
એની સ્તુતિ કરેલી જાણવી, વસ્તુતાએ નહિ ॥૨૭-૨૮॥ હવે અશુભ
કાળનુ લક્ષણ કહે છે—પ્રદોષ-રાત્રિનુ મુખ, (જેમા યદ તારાઓ સ્પષ્ટ
દેખાતા હોય) મધ્યરાત્રિ આદિક, જન્મમરણાદિ આશૈય કાળ, દુર્હિન,
(અકાળમા આવેલા મેઘથી ઢાકાયેલા દિવસો) દિવ્ય-આકાશમા થતા
વિજળીપાત વિગેરે અને લૌભ-ભૂમિ ઉપર થતા ભૂકંપાદિ ઉપાતોનો

દુર્દિન્યાનિ ચ । દિવ્યમૌમોત્પાતદેતુઃ સર્વોદ્દેગાદિકૃત્તથા ॥૨૯॥
 આત્મનઃ પશુત્રિષ્ણદેહાનિકૃત્સર્વથા ચ યઃ । અસન્ત યતે વિજ્ઞેયાઃ
 કાલાઃ પુંભિર્વિચક્ષણૈઃ ॥૩૦॥ યસિશ્ચાપરરાત્રે સ્યુઃ કૃષ્ણસર્પેશ-
 નાદયઃ । દુઃસ્વપ્નાશ્ચાપશકુનાઃ પ્રોક્તઃ કાલઃ સ ચાપ્યસન્ ॥૩૧॥
 સત્ક્રિયાસ્તુ હરેર્ભક્તિર્નવધા શ્રવણાદિકા । અર્હિસયશા દાનાનિ
 વ્રતાનિ નિયમા યમાઃ ॥૩૨॥ સ્વધર્મશ્ચ સતાં સેવા ગ્રાહ્યનારાધનં
 તથા । તીર્થયાત્રાદિકા જ્ઞેયાઃ ક્રિયાઃ સત્યો મનીષિભિઃ ॥૩૩॥
 અસત્ક્રિયાસ્તુ વિજ્ઞેયા જીવર્હિંસાનૃતં તથા । મઘમાંસાશનં સ્તેયં
 દમ્ભઃ સાઙ્ગ્યકર્મ ચ ॥૩૪॥ દ્યુતં ચ પરનારીણાં સહ્નઃ ક્ષ્વેલિશ્ચ
 નર્મ ચ । અપમાનઃ સતાં ચેતિ હાસત્યઃ કથિતાઃ ક્રિયાઃ ॥૩૫॥
 શાન્તમૂર્તેર્ભગવતો વાસુદેવસ્ય સત્પતેઃ । નારાયણસ્ય થીર્મર્તુર્ય-

હેતુભૂત જે સમય તથા દુર્લિક્ષાદિ સર્વને ઉદ્દેગ કરનારો જે સમય તે આ
 બધોય અસત્ કાળ જાણવો ॥૨૯॥ જે કાળતો પોતાના પશુ વિત્ત વિગેરેના
 વિનાશને કરનારો છે તે કાળ અસત્કાળ છે એમ જણાય છે (કેમકે અ
 ધર્મ જે પાપ તેના ઉપભોગમા હેતુ થાયછે) આ પ્રલોપાદિ કાળો નિચક્ષણ
 પુરુષોએ એસત સમજવા ॥૩૦॥ જે અપરરાત્રિમા કૃષ્ણસર્પેદર્શન પ્રેતદર્શ-
 નાદિ દુ સ્વપ્નો આવે અને બીજાપણુ અપશકુનો થાય તે કાળપણુ અસત્કાળ
 જાણવો ॥૩૧॥ હવે સત્ ક્રિયાનાં લક્ષણ કહેછે—હે મુને! સત્ક્રિયાતો-
 ભગવાનમા શ્રવણ કીર્તનાદિ લક્ષણા નવધા ભક્તિ, હિંસારહિત યજ્ઞો, દાનો,
 વ્રતો, નિયમો, યમો, વર્ણાશ્રમપ્રાપ્ત સ્વધર્મ, સતોની સેવા, ગ્રાહ્યજીવોનું
 આરાધન, તીર્થયાત્રા, ઈલાદિ આ સત્ક્રિયાઓ સમજવી ॥૩૨-૩૩॥ હવે
 અસત્ક્રિયાનાં લક્ષણો કહેછે—અસત્ક્રિયાતો-પ્રાણિહિંસા, અસત્ય ભા-
 વણુ, મઘપાન, માંસલક્ષણુ, ચોરકર્મ, મિથ્યાચાર ક્ષણ જેનું છે એવો દમ્ભ,
 જાતિમાયી બ્રહ્મ કરનારું કર્મ, આ સર્વ અસત્કર્મ જાણવું. તથા દ્યુત, પર-
 પત્ની પરિમહ, તેની સાથે ક્રીડા, તેની સાથે પરિહાસ, સત્ય સાધુઓનું
 અપમાન, આ બધી અસત્ય ક્રિયાઓ કહીછે ॥૩૪-૩૫॥ હવે ગતિ ધ્યા-
 નનું લક્ષણ કહેછે—સત્ત્વ ગુણનાં એક પ્રવર્તક, સત્ત્વપ્રધાન જનોએ

ધ્યાનં તત્સદુચ્યતે ॥૩૬॥ કૃષ્ણસમ્બન્ધિનાં સ્યાનાસનભૂષણવાસ-
સામ્ । વેણુમાલાયુધાદીનાં ધ્યાનં ચ સદુદીરિતમ્ ॥૩૭॥ કાલી-
ભૈરવયક્ષાણાં મધમાંસાશિનાં તુ યત્ । ધ્યાનં તામસદેવાનામશુભં
પરિકીર્તિતમ્ ॥૩૮॥ મૂર્તયશ્ચાવતારાણાં શ્રીવિષ્ણોઃ પ્રતિપાદિતાઃ ।
શ્રીરામકૃષ્ણમુખ્યાનાં યત્ર સચ્છાસ્ત્રમેવ તત્ ॥૩૯॥ યત્તારદોઝ-
વાદીનામેકાન્તિકસતાં હરેઃ । પ્રતિપાદનકર્તૃ સ્યાન્મૂર્તીનાં તચ્ચ
સન્મતમ્ ॥૪૦॥ યત્ર સાક્ષાદ્ભગવતો ધૃતદિવ્યનરાકૃતેઃ । તત્સતાં

સમાશ્રયણીય, પ્રશાંત દિવ્ય મૂર્તિ જેમની છે, ભગવાન-જ્ઞાન શક્તિ બળ
ઐશ્વર્ય વીર્ય અને તેજના નિધિ, સર્વાવાસ વાસુદેવ, સંતોના પતિ એવા
શ્રીમાન્ નારાયણનું જે પ્રેમપૂર્વક અનુધ્યાન તે સત્ ધ્યાન કહ્યું છે, કેમકે
આ ધ્યાન સર્વશુદ્ધિ સપાદનદ્વારા પરમ નિઃશ્રેયસ ફળને આપનારૂં છે.
તે શ્રીકૃષ્ણનાં જે સ્થાન આસન આભૂષણ વસ્ત્ર વેણુ માળા આયુધ આ-
દિક છે તેમનું ધ્યાન પણ શુભ ધ્યાનજ નહીં ॥૩૬-૩૭॥ હવે અસત્
ધ્યાન કહે છે—તમ પ્રધાનપણે જેમને પ્રિય છે, તમોગુણના અભિવર્ધન-
માંજ એક તત્પર, મધ માંસાદિકનું નૈવેદ્ય જેમને પ્રિય છે એવા કાળીભૈરવ
યક્ષાદિ જે ક્ષુદ્રદેવતાઓ તેમનું જે ધ્યાન તે અસત્ ધ્યાન કહ્યું છે, કેમકે
તે તમ પ્રાય ક્ષુદ્ર અટપ ફળને આપનારૂં છે ॥૩૮॥ હવે સત્ શાસ્ત્રનું
લક્ષણ કહે છે—જેમાં ભગવાન્ શ્રીવિષ્ણુના અવતારભૂત શ્રીરામ શ્રીકૃષ્ણ
આદિકનું સ્વરૂપ અને તેમના સમ્બન્ધિ દિવ્ય ચરિત્ર પ્રતિપાદન કર્યું હોય
તેજ સત્ શાસ્ત્ર કહ્યું છે. ભગવાનના એકાંતિક લક્ષ જે નારદજી ઉદ્ધવજી
વિગેરે છે તેમનું સ્વરૂપ તથા ચરિત્ર જેમાં પ્રતિપાદન કર્યું હોય તેપણુ
સત્ શાસ્ત્ર માન્યું છે ॥૩૯-૪૦॥ જેમાં ધર્મરક્ષણ માટે દિવ્ય નરાકાર
સ્વીકારનાર સાક્ષાત્ ભગવાનના દિવ્ય સ્વરૂપનો તથા દિવ્ય ચરિતનો અનુ-
વાદ કર્યો હોય તે સચ્છાસ્ત્ર સમજવું. (આ સ્થળે આટલું નહીં—આ નિ-
ભાગ પૌરૂષેય-વેદથપ્તી લિન્ગમા નિરૂપણ કર્યું છે. અપૌરૂષેય વેદ સ્વતઃ પ્રમા-
ણભૂત હોવાથી તેનું સચ્છાસ્ત્રપણુંતો સિદ્ધજ છે માટે સિદ્ધ કરવાનું નથી
આમ કહેવાથી-વેદોની આમાં ગણના કેમ કરી નથી? એવી સંકાનો

ચ વચાંસિ સ્યુ પ્રતિપાદ્યાનિ તચ્ચ સત્ ॥૪૧॥ સચ્છાસ્ત્રલક્ષણ
પ્રોક્તમસચ્છાસ્ત્રં વ્રવીમ્યથ । एतच्छास्त्रविषद्वं यदसच्छास्त्रं तदु
च्यते ॥૪૨॥ આકારસ્વણનં યત્ર સ્યાદ્રેષ્ટાપિ તત્સતમ્ । આત્મ
નિષ્ઠા ચ ભક્તિશ્ચ સ્યાચત્ર રહિતા યમૈઃ ॥૪૩॥ અવતારચરિત્રેષુ
વિષ્ણોરારોપ્ય દૂષણમ્ । કૃતં સ્યાન્નિન્દનં યત્ર તદસચ્છાસ્ત્રમુચ્યતે
॥૪૪॥ યત્ર તામસદેવાનાં દ્રવ્યૈરશુચિમિર્ભવેત્ । પૂજાવિધિશ્ચ
તત્સર્વ શાસ્ત્ર હ્યસદિતીર્યતે ॥૪૫॥ કણ્ઠસ્ત્વક જપમાલા ચ પુણ્દ્ર
વસ્ત્રાણિ દૈહિકી । પ્રવૃત્તિશ્ચ ભવેત્સૌમ્યા યસ્યાં દીક્ષા તુ સા સતી
॥૪૬॥ આનંદાદાશિલ વેપો યસ્યા સ્યાચ્ચ ભયાનકઃ । યસ્યાં ક્રોધ

અવસર નથી) ॥૪૧॥ હે મુને ! એરીતે સચ્છાસ્ત્રનું લક્ષણ કહ્યું હુંવે
અસત્ શાસ્ત્રનું લક્ષણ કહું છું—આ સચ્છાસ્ત્રથી જે વિદ્વં હોય
તે અસચ્છાસ્ત્રો બણવા ॥૪૨॥ જેમા ભગવાન દિવ્યાકાર હોવા છતાંપણ
તેમના આકારને ખડન કરનારી હુયુક્તિ ગભિત વાક્યબળ હોય તથા
મુખોના આકારને ખડન કરનાર વાક્ય હોય તે અસત્ શાસ્ત્ર માન્યુ છે વળી
જેમા અહિંસાદિ યમોએ રહિત આત્મનિષ્ઠા કે ભક્તિનિષ્ઠા નિરૂપણ કરી હોય,
એટલે અહિંસા બ્રહ્મચર્ય આદિક યમોની અપેક્ષા વિનાજ આત્મનિષ્ઠા અને
ભક્તિનિષ્ઠાનું નિત્રેયસમા સાધનપણ કહ્યું હોય તેપણ અસત્ શાસ્ત્ર
માન્યુ છે ॥૪૩॥ વળી જેમા ભગવાનના અવતારચરિત્રોમા દૂષણ આરો
પણ કરીને નિંદા કરી હોય તેપણ અસચ્છાસ્ત્ર માન્યુ છે ॥૪૪॥ વળી
જેમા કાળી ભૈરવ ત્રિગેરે તામસ દેવોનો મઘમાસાદિ અપવિત્ર પદાર્થોવડે
પૂજાપ્રકાર પ્રતિપાદન કર્યો હોય તેપણ અસચ્છાસ્ત્ર કહ્યું છે ॥૪૫॥ હુંવે
સતી દીક્ષાનું લક્ષણ કહે છે—જે દીક્ષામા નિરતર જપવાનો મનજ
જેમ એમ બહારનોપણ તેનો માળા મુગ્ધાદિ અગવિશેષ સત્પણુનો સવ
ધક હોય જેમકે—જે દીક્ષાને પામેલો પુરૂષ પ્રકૃતિથીજ સામ્ય-સંન હોય
અને કઠમા ધારવાની માળા, જપ કરવાની માળા, તિલક વસ્ત્ર ત્રિગેરે
આદિ ચિહ્નપણ પ્રિયદર્શન હોય તે દીક્ષા સતી માનેલી છે ॥૪૬॥ હુંવે
અસતી દીક્ષાનું લક્ષણ કહે છે—જે દીક્ષામા તેના અગમ્ય વેષ નખને

આપશબ્દાઃ સા દીક્ષા ત્વસતી મતા ॥૪૭॥ યદર્શનાદ્વિभीयुश्च
जना व्याघ्रादितो यथा । मद्यमासाद्यभक्ष्यस्य भक्षणं यत्र वा
भवेत् ॥४८॥ आरक्ते लोचने यत्र गजभङ्गादिभक्षणात् । प्रोक्ता
सा चासती दीक्षा पारदार्यं च यत्र वा ॥४९॥ सन्मन्त्रः स तु
विज्ञेयो यत्र स्युर्मङ्गलामिधाः । कृष्णनारायणनखासुदेवादयो
हरेः ॥५०॥ असन्मन्त्रस्तु स ज्ञेयो मारणोच्चाटनादिरुत् । युक्त-
स्तामसदेवानां नाम्ना चित्तध्रमश्च यः ॥५१॥ ये तु भागवता-
स्तेषां सङ्गः सत्सङ्ग उच्यते । लक्षणैस्ते तु विज्ञेयाः सच्छास्त्रेषूप-
वर्णितैः ॥५२॥ अष्टाङ्गं ब्रह्मचर्यं ये पालयेयुर्दृढव्रताः । धन-

આરબીને શિષ્યાપર્યંત ભયાનક (જેમ ચિતાભસ્મનો લેપ કરવો અસ્થિ
ધારવા વિગેરે) હોય, જેમા ક્રોધ અને અપશબ્દો સહજ હોય તે દીક્ષાતો
અસતી માની છે ॥૪૭॥ જે વેષના દર્શનથી જનો વ્યાઘ્રાદિકથીજ જેમ
એમ ભય યાગતા હોય એવો વેષ ધારવાના નિયમવાળી અને જેમા મધ
માસ ડુંગળી લસણુ આદિક અભક્ષ્યનુ લક્ષણુ નિયમથી હોય તે દીક્ષા
અસતી સમજવી ॥૪૮॥ વળી જે દીક્ષામા ભાગ્ય ગાળે આદિક માદક
વસ્તુનુ સેવનાદિ અગતરીકે હોય, તેથી તે દીક્ષાવડે દીક્ષિત થએલો જન
સદાય લાલચોળ લોચનવાળો રહેતો હોય અને જેમા પરાગનાસગનો પ્રસંગ
હોય તેપણુ અસતી દીક્ષા ભણવી ॥૪૯॥ હવે સન્મંત્રનું લક્ષણુ કહે
છે—જેમા શ્રવણુમાત્રથી અને ઉચ્ચારણુમાત્રથી સકળમગળ કરનારાં
કૃષ્ણ-નારાયણુ-વાસુદેવ આદિક ભગવન્નામો બાધેલ હોય તેતો સન્મન સમ
જવો ॥૫૦॥ હવે અસન્મંત્રનું લક્ષણુ કહેછે—જેમા શ્રવણુમાત્રથી કર્ણુ
નિદારણુ કરનારો મારણુ ઉચ્ચાટનાદિકને કરનારો ભયાનક શબ્દ તામસ
દેવતાના નામયુક્ત જોડેયો હોય તે તથા જે લેશપણુ પ્રસ્ખલન થતા
ચિત્તવિગ્રાતિ વિગેરે અનર્થને કરનારો હોય તે મત્રતો અસત્ મન ભણવો
॥૫૧॥ હવે સત્સંગનું લક્ષણુ કહેછે—જેતો ભાગવત-ભગવાનના
એકાંતિક ભક્ત સાધુઓ હોય તેમનો જે સંગ-સમાગમ તે 'સત્સંગ'
કહ્યોછે. તે ભાગવતોતો સચ્છાત્રમા કહેલા લક્ષણુવડે ભણવા ॥૫૨॥ તે

માત્રત્યાગિનઃ નિ સ્વાદાઃ સ્નેહવર્જિતાઃ ॥૫૩॥ નિર્માના નિ-
સ્પૃહાઃ શુદ્ધાઃ ક્રોધેર્પ્યાદ્રોહવર્જિતાઃ । નિર્મત્સરાશ્ચ નિર્લોભા
આત્મનિષ્ઠા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥૫૪॥ ભક્તિં હર્ષવતારેષુ માહાત્મ્યજ્ઞા-
નપૂર્વિકામ્ । કુર્યુરેકાન્તિકા ભક્તાસ્તેષાં સદ્ગો હિ સન્મતઃ
॥૫૫॥ ધૃતાચારસ્ય હરેઃ સાક્ષાત્સદ્ગ્રહ્યો યો ભુવિ । તદીયાનાં
ચ શાસ્ત્રાણાં સદ્ગ્રહઃ સત્સદ્ગ્રહઃ ઉચ્યતે ॥૫૬॥ દેશાદિસત્ત્વકસ્યાપિ
સચ્છન્દેનોદિતસ્ય યઃ । સદ્ગ્રહઃ સ સર્વોઽપિ મતઃ સત્સદ્ગ્રહો
મુનિસત્ત્વમે ॥૫૭॥ સદ્ગ્રહોઽસતામસદ્ગુણો જ્ઞાતવ્યાસ્તેઽપિ લ-
ક્ષણેઃ । ભક્તિહીના ભવેયુર્યં થીવિષ્ણૌ વૈષ્ણવેષુ ચ ॥૫૮॥ એ

ભાગવતોના લક્ષણો સ્વય કહેછે—જેઓ અઘાગ પ્રહાર્ય તતમા દૃઢ નિષ્ઠા-
વાળા, ઉચ્ચ અગ્રિયકી જેમ એમ ધનમાન્યકી વિમુખ, તીવ્ર વિપથકીજ
જેમ એમ સ્વાદમાનથી નિવૃત્ત થએલા, કુટિલ ઝાઝાવાળી વાદ્યકીજ જેમ
એમ પુન કળત્રાદિકથી વિમુખ રહેનારા, (માટેજ) નિ સ્નેહ-દેહ દેહાનુ
અન્ધિમા ભમતાએ રહિત, (માટેજ) દેહપોષણના ઉપકરણોમાં નિ સ્પૃહ,
શતેન્દ્રિય, ક્રોધ ઇર્ષ્યા દ્રોહ માન મત્સર લોભ આદિક અત શત્રુઓનો
જય કરી રહેલા, માટેજ શુદ્ધ-નિર્મેળ મનવાળા, ત્રણ દેહકી નિ નક્ષણ
આત્મસ્વરૂપમા નિષ્ઠાએ સપથ અને ભગવાનના અવતારોમા માહાત્મ્ય
જ્ઞાનપૂર્વક ભક્તિએ મુજ્જ હોય આવા જે એકાન્તિક ભક્તો તેમનો જે સગ
તે સત્સગ સમજવો, અર્થાત્ ભક્તોનો સગ એજ સત્સગ ભણવો અને ભગ
વાન તથા તેમના અવતારોમા જેઓ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વક એકાન્તિકી ભક્તિને
કરેછે તે ભક્તો ભણવા ભૂમિમા સાક્ષાત્ પ્રકટતાને પામેલા ભગવાનમા
જે ભક્તિરૂપી સગ અને જે તેમના વચનામૃતોએ પરિપૂર્ણ તેમના શાસ્ત્રોનો
સગ તેપણ સત્સગ કહોછે તથા સત્ શબ્દથી અહીં કહેલા (શુભ) દેશ
દિક સાતનોપણ જે સગ તે સર્વ મુનિસત્ત્વમોએ સત્સગ માન્યોછે ॥૫૩-
૫૭॥ હવે અસત્સંગ કહેવાપૂર્વક અસંતોનાં લક્ષણો કહેછે—
અસતોનો સગ તે અસત્સગ કહોછે અસતોપણ તેમના લક્ષણોવડે ભણવા
જેઓ શ્રીવિષ્ણુ અને વૈષ્ણવોમાં ભક્તિએ રહિત, સત્ શાસ્ત્રોમા વિશ્વાસે

સચ્છાત્રેષ્વવિશ્વાસા નાસ્તિકા ધનલોલુપાઃ । પારદાર્યરક્તાઃ
 સ્તેનાઃ સુરામિપનિપેવિણઃ ॥૫૧॥ માનિનો મત્સરગ્રસ્તા દામ્ભિકા
 દ્યુતદેવિનઃ । અભક્ષ્યમક્ષા હિંસાશ્ચ મદમત્તાઃ પુરુક્રુધઃ ॥૬૦॥
 મહતો વ્રહ્મચર્યાદીન્ ગુણાંસ્ત્યક્ત્વાલ્પકેઽપિ યે । સતાં દોષે
 દૈહિકે તુ મહાદોષાપવાદિનઃ ॥૬૧॥ આત્મજ્ઞાણપરા યે ચ હરિ-
 તદ્ભક્તિનિન્દકાઃ । ગૃહ્ણન્તોઽન્નાદિ ચ સ્વાર્થમુપદ્રુત્ય પરાન્ મૃશમ્
 ॥૬૨॥ નૃદેહં હરિણા દત્તં કૃપયા ભક્તિધર્મયોઃ । સંસાધકમપિ
 પ્રાપ્ય પૌરુષં નાચરન્તિ યે ॥૬૩॥ કાલં દૈવં ચ સંસ્કારં કૃપાં

વર્તત નાસ્તિક, ધનમાજ એક લોલુપતાવાળા, પરદારા પરદ્રવ્યના હરણુપ-
 રાયણુ, સુરામાંસાદિકના સેવનપરાયણુ, માન મત્સર દંભાદિકે ગળી લીધેલા,
 ભુગટ રમવામાં આસક્ત, અભક્ષ્યના ભક્ષણમાં પ્રીતિવાળા, મદ ક્રોધથી
 ઉદ્વિત, પરહિંસાપરાયણુ, આ સર્વે અસંત સમજવા ॥૫૮-૬૦॥ વળી બ્રહ્મ
 ચર્યાદિ મહાવ્રતમાં નિષ્ઠાવાળા મહાત્માઓમાંપણુ તેમના ગુણોને નહિ ગણીને
 દૈહિક અટપ દોષ-શબ્દાદિ વિષયોનો સ્પર્શ થતાં અવશ્ય થનારા શીતઉષ્ણાદિ
 દુઃખની દેશ કાળ વધની વિષમતાને લીધે અસહનતારૂપ અથવા ભોગન
 કરવું વસ્ત્ર પહેરવું ઇત્યાદિકમાં અવ્યવસ્થારૂપ અટપમાત્ર દોષમાં દોષવાદોને
 જેઓ કરતા હોય તેપણુ અસંત કહ્યાછે ॥૬૧॥ વળી જેઓ વારંવાર પોતાના
 મુખથી પોતાની પ્રશંસાપરાયણુ, ભગવાન અને ભાગવતોની નિંદાપરાયણુ
 અને પરોપદ્રવ્યથીજ પોતાના ઉદરભરણુપરાયણુ હોય તે અસંત કહ્યાછે ॥૬૨॥
 વળી જેઓ નિઃશ્રેયસના સાધનભૂત એવા ભક્તિધર્મનાજ એક સાધનપણે
 ભગવાને કૃપા કરી આપેલા એવાપણુ મનુષ્ય દેહનો અસ્થાનમાં વિનિયોગ
 કરનારા અને શ્રેયના સાધનપણે કહેલા ભગવદુપાસન ધર્માનુષ્ઠાનરૂપ પૌ-
 રુષ (પુરુષપ્રયત્ન)માં તો વિમુખ રહેનારા છે તે આ અસંતો કહ્યાછે
 (સ્થાનમાં વિનિયોગ ન કરવો અને અસ્થાનમાં વિનિયોગ કરવો એમ બે
 મળીને એક દૂષણુ બણવું. 'આત્મા અત્યંત પરતંત્ર છે' એમ બણતા,
 અહ, અશક્ત, માટેજ ભગવાનના શરણુને પામેલા જનોને પાર્શ્વેયનો પરિ-
 ત્યાગ જે શરણાગતિધર્મથી પ્રાપ્ત થાયછે તેતો મહાન્ ગુણુ છે, આ આખતતો

ભગવતસ્તથા । શ્રેયોઽર્થે પૌરુષે દ્વેતું મન્યન્તે ચે પ્રમાદિનઃ ॥૬૪॥
 અશાન્ત્યાદિભિરન્યૈશ્ચ યુક્તા દુર્લક્ષણૈસ્તુ ચે । અસન્તસ્તે હિ પુરુ-
 પાસ્તેષાં સદ્ગત્ત્વસન્મતઃ ॥૬૫॥ દેશાદિસપ્તકં યદ્વદસચ્છન્દન
 કીર્તિતમ્ । તત્તત્સક્ષોઽપ્યસન્જ્ઞેયઃ સ્ત્રીભિઃ પુંભિશ્ચ તત્ત્વતઃ ॥૬૬॥
 इत्थं सतां चासतां च देशादीनां समासतः । लक्षणानि मयो-

સમગ્ર શાસ્ત્રોત્તુ નિગૂઢ હાઈ છે માટે અહીં એનો વિસ્તાર કરતા નથી) ॥૬૩॥
 વળી જેઓ પોતાના કુદુષપોષણમાં હજારો પ્રકારે વ્યાપાર કરે અને શ્રેયને
 માટેતો કેવળ આળસથી કાળ કે દૈવ કે સંસ્કાર કે ભગવત્કૃપામાં
 ભાર (જે કાળ અનુકૂળ હશે તો સર્વ શ્રેય સાધન સિદ્ધ થશે,
 હમણાં ચલ કરવાની શી જરૂર? તથા જે દૈવ (દિય) અનુકૂળ હશે
 તો ખંડુ સિદ્ધ થશે, જે પૂર્વસંસ્કાર સાનુકૂળ હશે તો સર્વ સપ્ત
 થશે, જે ભગવાનની કૃપા હશે તો સર્વ અર્થ સિદ્ધ થશે એવો ભાર)
 આરોપીને દેવાદિકના વાદી પ્રમાદીઓ છે તેપણુ અસત ભણુવા (જે
 આ જનો ઉદરભરણુ નિમિત્તના પ્રયાસથપીપણુ નિવૃત્ત પામી જાય ત્યારેતો
 ભગવાનનીજ એક કૃપાના શરણુને પામતા શ્રેયના સાધનપણુ કહેવા સર્વ
 ધર્મોથપી નિવૃત્તિ પામવામા અધિકારી થાય ત્યારે આ અનન્ય ગતિવાળા,
 પોતાના ચરણુમાજ એક નિષ્ઠાવાળા આ જનોને પોતે ભગવાનજ નિ શ્રે-
 યસ પમાડે છે અને ધર્માદિકતો એમને સાધનભાવે નહિ પ્રાપ્ત થતાં ભગ-
 વાનની પરિચર્યારૂપે પ્રાપ્ત થાયછે સર્વ કોઈ સર્વથપી વિવક્ષણુ આ શરણુ-
 ગતિ ધર્મના અધિકારી હોઈ શકતા નથી આનો વિસ્તારતો અન્ય થપી
 ભણુવો) ॥૬૪॥ વળી જેઓ અશાંતિ આદિક અનેક અપસક્ષણુએ યુક્ત
 હોય, એટલે દેશ કાળ વયની વિપરીતતા હોવા છતાપણુ જેમને રાગ
 લોભના તરંગો ક્ષણુ ક્ષણુ ઉઘા કરતા હોય અને સર્વ ઇન્દ્રિયોની
 શિથિલતા થઈ ગઈ હોય તોપણુ મનોવ્યાપાર જેમનો ઉપશાત થયો
 ન હોય તે આ અસત પુરૂષો માન્યા છે તેમનો જે સંગ તે અસતસંગ
 કહોછે ॥૬૫॥ વળી જે દેશાદિ સાત પ્રથમ અસત શબ્દથી (અશુભ)
 કહાછે તેનો સંગપણુ અસતસંગ કહેલો સ્ત્રીપુરૂષોએ તત્ત્વથી ભણુવો ॥૬૬॥

ક્તાનિ યોધાયૈવ મુમુક્ષતામ્ ॥૬૭॥ શુભૈરેતૈઃ સેવિતૈસ્તુ શુભા
 બુદ્ધિર્ભવેદ્ગુણામ્ । અશુભૈસ્તૈર્ભવેદ્બુદ્ધિરશુભા નાત્ર સંશયઃ ॥૬૮॥
 યાદશી યસ્ય બુદ્ધિઃ સ્યાત્કર્મ કુર્યાત્સ તાદશમ્ । કર્માનુરૂપં ચ
 ફલં પ્રાપ્નુયાત્સ તતો મુને ! ॥૬૯॥ અસતો દેશકાલાદીન્ન સેવેત
 તતઃ સુધીઃ । વિહાય તાન્શુભાનેવ હિતાર્થો શીઘ્રમાશ્રયેત્ ॥૭૦॥
 યથા પીયૂષમમલમજ્ઞાનાદપિ સેવિતમ્ । મૂર્ખે વા પણ્ડિતં વાપિ
 નયત્યમરતાં ફિલ ॥૭૧॥ તથા સદેશકાલાદિરજ્ઞાનાદપિ સે-
 વિતઃ । સંસૃતેર્મોચયત્યેવ સુજ્ઞમજ્ઞં ચ દેહિનમ્ ॥૭૨॥ પીતં ચ
 મદ્યમજ્ઞાદિ શાસ્ત્રજ્ઞં વા જડં નરમ્ । માદયિત્વા યથા સઘો નય-
 ત્યુન્મત્તતુલ્યતામ્ ॥૭૩॥ તથૈવ દેશકાલાદિરસન્નેપ સ્વસેવિનમ્ ।
 ઉત્પથં પ્રાપયત્યેવ વિદ્વાંસમપિ સાત્ત્વિકમ્ ॥૭૪॥ ઈદંસ્વમાચમે-

આ પ્રકારે સત્ અસત્ દેશાદિકના લક્ષણો મુમુક્ષુઓના યોધમાટેજ મેં
 સંક્ષેપમાં કહ્યાં ॥૬૭॥ હે મુને ! જે પૂર્વોક્ત શુભ દેશ કાળાદિકનું સેવન
 કરે તો જનોની બુદ્ધિ શુભ થાય અને તે શુભ બુદ્ધિથી શુભ કર્મ કરે
 અને તે શુભ કર્મથી શુભજ ફળ સિદ્ધ થાય તેમજ જે પૂર્વોક્ત
 અશુભ દેશકાળાદિકનું સેવન કરે તો જનોની બુદ્ધિ અશુભ થાય અને તે
 અશુભ બુદ્ધિથી અશુભ કર્મ કરે અને તે અશુભ કર્મથી અશુભજ ફળ
 સિદ્ધ થાય ॥૬૮-૬૯॥ માટે સ્વધર્મસિદ્ધિરૂપ હિતનો અર્થો સદ્બુદ્ધિ
 નર અશુભ દેશ કાળાદિકનું સેવન ન કરે તેનો ત્યાગ કરીને શુભ
 દેશાદિકનું જલદી સેવન કરે ॥૭૦॥ જેમ અજાણથીપણ પીધેયું નિર્મળ
 અમૃત અસજન કે સુસજનને પણ અમરતાને આપેછે, તેમ અજાણથી
 પણ સેવન કરેલા શુભ દેશ શુભ કાળાદિક સુસજન કે અસજનને વિષ્ણુ-
 પૂર્વક ધર્મસિદ્ધિદ્વારા લવચંધન થકી મુકાવેજ છે ॥૭૧-૭૨॥ જેમ મદ્ય
 ભાગ્ય આદિક માદક વસ્તુ પાન કર્યું થકુ પંડિત નર કે મૂર્ખ નરને મદ્યુક્ત
 કરીને તત્કાલજ ઉન્મત્તતુલ્યતાને પમાડે છે, તેમજ સેવન કરેલા અશુભ
 દેશકાળાદિક પોતાને સેવન કરનારા સાત્ત્વિક વિદ્વાન નરને પણ હુમાર્ગમાં
 લઈ નાંચે ॥૭૩-૭૪॥ હે મુને ! પોતાની પાસે રહેલાને પોતાના સ્વભા-

પ્રેતદ્વતતે સર્વથા મુને ! ! સ્વાભાવિક ગુણ નૈવ હાતુ શક્નોતિ
 કશ્ચન ॥૭૫॥ ય સતો દેશકાલાદીન્સેવતે નિત્યમાદત । ધર્મે
 સિદ્ધયતિ તસ્યૈવ સકલાભીષિતાર્થદ ॥૭૬॥ યાવજ્જીવં સુખ
 મુક્તે સ પવાન્ન ધરાતલે । દેહાન્તે પરમં ધામ ગોલોક લભતે
 પ્રમો ॥૭૭॥ તત્ર ચૈતન્યદેહેન સોઽનન્તાનક્ષયાન્નર । પ્રાપ્નોતિ
 સ્થેગિસતાન્ દિવ્યાન્મોગાનમરદુર્લભાન્ ॥૭૮॥ દેશાદીનસતો
 યસ્તુ સેવેત સ પુમાનિહ । યાવજ્જીવ દુ સમેવ પ્રાપ્તુયાદ્ધર્મત
 ઋપુતઃ ॥૭૯॥ દેહાન્તે નરકાન્ મુક્ત્યા વારુણાન્ સ યમાલયે ।
 વતુરશીતિલક્ષેષુ તતો ભ્રામ્યતિ યોનિષુ ॥૮૦॥ અસદેશાદિસ
 મ્બન્ધાદ્ધીત યવ તત પુમાન્ । ધર્મસ્ય સિદ્ધયે નિત્ય દેશાદીના
 શ્રયેત્સતઃ ॥૮૧॥ મુમત ડવાવ—શ્રુત્વેતિ નારાયણવાચમાપદ્ધર્મે

વને અનુરૂપ ભાવવાળો સર્વથા કરવો, એવોજ તે સત્ અસત્ દેશ કાળા
 દિક્કનો સ્વભાવ વર્તેછે આ દેશાદિકો (શુભ કે અશુભ) પોતાના સ્વભાવને
 છોડી શકતાજ નથી કોઈપણ પ્રાકૃતભાવ સ્વાભાવિક ગુણને ઉદ્ધવન કરવા
 સમર્થ થતો નથી જેમ જળનો પલાળવાનો સ્વભાવ છે તે ટળી જતો નથી,
 જેમ અગ્નિનો દાહક સ્વભાવ ટળી જતો નથી તેમ ॥૭૫॥ માટે જે જન
 શુભ દેશ કાળાદિકનુ આદરથી નિત્ય સેવન કરે તેનેજ સમગ્ર અભિલષિત
 અર્થને આપનારો ધર્મ સિદ્ધ થાય (વૃદ્ધિને પામે) ॥૭૬॥ ધર્મસિદ્ધિને
 પામેલો પુરૂષજ આ ભૂતળમા અવિતપર્યંત મુખને ભોગવીને દેહને અને
 મહાપ્રશુના પરમ ગોરોક નામના ધામને પામેછે ॥૭૭॥ તે ગોલોક લોકમા
 તે બ્રહ્મજન ચૈતન્યમય દિવ્ય દેહવાળો થઈ અનત અશ્વય અભિલષિત
 દિવ્ય દેવદુર્લભ ભોગોને પામેછે ॥૭૮॥ જેતો અશુભ દેશાદિકનુ સેવન
 કરેછે તે પુરૂષ પોતાનુ અવિત રહે ત્યાંપર્યંત દુ ખને પામીને ધર્મથપી બ્રહ્મ
 અર્થને દેહને અતે યમાવધને પામીને દુરત દુ ખથી નરકભોગોને ભોગવીને
 ફરીથી અહી નાનાવિધ નીચ યોનિયોમા (ચોરાશી લાખ) લટક્યા કરેછે
 ॥૭૯-૮૦॥ માટે શુદ્ધિમાન નર અશુભ દેશાદિકના સબન્ધથપી બહુ બધ
 પામીનેજ સ્વધર્મની સિદ્ધિ સાડ સર્વે । શુભ દેશાદિકનુ સેવન કરે ॥૮૧॥

મહાન્તં સ મુનિઃ સહાન્યૈઃ । મકૈસ્તમાનમ્ય તદીયવાચં જગ્રાહ
રાજન્ ! શિરસા હિતાર્થી ॥૮૨॥ इत्येषा धर्मसिद्धिर्भुवि नृपु गृहि-
णस्त्यागिनो वापि ये स्युस्तेषां धर्मावनार्थं निगमगणमता की-
र्तिता वर्णिताश्च । एतां श्रोष्यन्ति ये वा प्रतिदिनमपि ये कीर्त-
यिष्यन्ति तेषां धर्मस्थैर्यं च सौख्यं विविधमिह तथा संभविष्य-
त्यमुत्र ॥८३॥ इति श्रीवत्सङ्गिजीवने नारायणचरिते धर्मशास्त्रे तृतीयપ્રકરણે
પ્રવોધન્યુક્તવે શ્રીનારાયણશુકાનંદસંવાદે ધર્મસિદ્ધિનિરૂપણનામા પદ્વિંશોઽ-
ધ્યાયઃ ॥૨૬॥

સુમત ઉવાચ—પૃથ્વાં નિશાગમે રાજન્ ! સદસ્યુચાસનસ્થિતમ્ ।

સુમતઃપિ કહે છે—હે રાજન્ ! આવી શ્રીનારાયણમુનિની વાણી સંભળીને
શુકાનંદમુનિ સર્વ બીજ સલામાં બેઠેલા ભક્તો સાથે પરમ હર્ષ પામ્યા અને
તે ભગવાનને પ્રણામ કરીને, તેમણે તેમનું વચન હિતનીજ એક આકા-
શ્વાથી મસ્તકે પ્રતિષ્ઠ કર્યું ॥૮૨॥ હવે આ અધ્યાયમાં કહેલા અર્થની
સ્તુતિ કરે છે—ભૂમિમાં વર્ણિતજ ભગવાને ત્યાગી ગૃહી સર્વ કોળના સદ્ધર્મ
સંરક્ષણસાઝ જે આ ધર્મસિદ્ધિના ઉપાયરૂપ પોતાનું દિવ્ય વચનામૃત સ-
લામાં પ્રકાશ કર્યું છે તે આ સમય વેદના સારરૂપ ભગવાનના દિવ્ય વચનને
(ધર્મસિદ્ધિને) જેઓ પ્રતિદિન સાલગણશે કે કીર્તન કરશે તેઓને ધર્મ-
સમૃદ્ધિ અને તે મૂળ જેમાં છે એવું વિવિધ સુખ આ લોક પરલોકમાં
પ્રાપ્ત થશે ॥૮૩॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રવોધન્યુ-
ક્તવે શ્રીનારાયણશુકાનંદસંવાદે ધર્મસિદ્ધિનિરૂપણનામા પદ્વિં-
શોઽધ્યાયઃ ॥૨૬॥

૧અધ્યાય ૨૭ મો.

સુમતઃપિ કહે છે—હે પ્રતાપસિંહ રાજન્ ! ત્યારપછી કાર્તિક શુકલ
પક્ષી તિથિએ શ્રીવાસુદેવનારાયણની સંધ્યા આરતી થઈ રહ્યા પછી સલામાં

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાને નિષ્કામી નરોએ અનશ્વ પાળવા યોગ્ય નિષ્કામ
શુદ્ધિ પ્રદાનદમુનિને જોડેલાને કહી છે

બ્રહ્માનન્દો મુનીન્દ્રોઽથ પ્રણમ્યાપૃચ્છદીશ્વરમ્ ॥૧॥ સમ્પ્રદાયેઽત્ર
 ભગવન્નિષ્કામં હિ વૃહદ્વ્રતમ્ । આશ્રિતાઃ સન્તિ વહ્નવસ્ત્યાગિનસ્તા-
 થકા ઇમે ॥૨॥ વ્રતમદ્ધે કચિત્ત્વેષાં જાતે સમ્યન્ધતઃ સ્ત્રિયાઃ । યથા
 શુદ્ધિર્ભવેત્સ્વામિસ્તથા ચકું ત્વમર્હસિ ॥૩॥ શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—
 શુદ્ધિપૂર્વં ન કર્તવ્યો વ્રતમદ્ધઃ કચિન્મુને । જાતે ત્વજ્ઞાનતઃ કાર્યા
 તચ્છુદ્ધિઃ સદા ઇયં હિ ॥૪॥ અઘ્રાદ્ગ્રહસર્ચયસ્ય રક્ષણં સ્વાત્તપ્યા તતઃ ।
 ઇકાન્તિકત્વં ભક્તાનાં ભવત્યેવેતિ સોચ્યતે ॥૫॥ નિષ્કામવ્રતઠ-
 ઘસ્તુ પુરુષઃ કામિ યોષિતામ્ । વાર્તાં ચેચ્છુણ્યાત્ પ્રીત્યા કુર્યા
 દેકમુપોષણમ્ ॥૬॥ સ્ત્રીણાં ગુણાન્વાપ્યગુણાન્સચ્છાસ્ત્રીયકથાં

ઉંચા સિંહાસનમાં વિરાજમાન થએલા તે ભગવાન શ્રીહરિને મુનીન્દ્ર
 બ્રહ્માનંદજી પ્રણામ કરીને એમ પુછવા લાગ્યા કે—હે ભગવન! આ ઉદ્ધવ
 સંપ્રદાયમાં આ આપના આશ્રિત અનેક ત્યાગિઓ (વર્ણી સાધુ પાળાઓ)
 નિષ્કામ જૃહદ્ વ્રતને આશરીને નિ શ્રેયસ સાડ પ્રવર્તે છે. હે સ્વામિન! એ
 ત્યાગિઓને કદાચિત્ સ્ત્રિના દર્શનાદિ સંબન્ધથી નિષ્કામમતનો લંગ થાય
 તો શાથી તેની શુદ્ધિ થાય તે અમોને કહેવાને યોગ્ય છે ॥૨-૩॥ એરીતે
 મુનિએ પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ બોલ્યા કે—હે મુને! બલ્લીને તો
 તે નિષ્કામમતનો ભગ આરેયપણુ નજી કરવો. જે અબલુથી થઈ બંધ તો
 તેની શુદ્ધિ (આયધિત) તત્કાળ (કહીશ એવી રીતિએ) કરવી તત્કાળ
 કરેલી શુદ્ધિથી અઘાગ બ્રહ્મચર્યવ્રતનુ રક્ષણુ થાય અને બહિર્મા ભગ ન
 થાય અને તેથી ત્યાગિભક્તોને એકાતિકપણુ થાયછે માટે તે શુદ્ધિ તમોને
 કહું છું ॥૪-૫॥ નિષ્કામમતમાં નિષ્ઠાવાળો જે ત્યાગી પુરુષ છે ને એધિપણુ
 કાળમાં નારીઓની વાર્તાને જે અવધાનથી કાન દઈને સાંભળે તો ‘અરે
 મારાથી સ્ત્રીવાર્તા સંભળાઈ ગઈ’ એમ પથ્થાત્તાપ પામીને તત્કાળ એક
 ઉપવાસ કરે ॥૬॥ જે ઉપદેશ નિષ્કામમતવાળો પુરુષ સમ્બાસ્ત્રના કથા-
 પ્રસંગ વિના સ્ત્રીયોના ગુણ કે અવગુણ (દોષ) ને કહે તો તે તેવા સ્ત્રીયોના
 ગુણદોષ કહેવાના પ્રસંગરૂપ પ્રમાદથી જૃહદ્વ્રતનની રક્ષા કરવા એક ઉપ-
 વાસ કરે (સ્ત્રીયોના ગુણવર્ણનમાં એક ઉપવાસ તથા દોષવર્ણનમાં પણ એક

વિના । વ્રતી ચેદ્વર્ણયેત્તર્હિ કુર્યાદેકમુપોપણમ્ ॥૭॥ મુગ્ધામધ્યા-
દિકાન્મેદાનસત્કાવ્યોપવર્ણિતાન્ । શૃણુયાદેત્કીર્તયેદ્વા કુર્યાં
॥૮॥ રમમાણા યદિ સ્વૈરં યોપિતો મૂઢવચ્ચિરમ્ । પશ્યંસ્તિષ્ઠેત્તદા-
પ્યેપ કુર્યાં ॥૯॥ સ્ત્રિયા દશા નિજદશં યદ્ધન્ પ્રેક્ષેત તાં યદિ ।
ક્ષણમાત્રમપિ હોપ કુર્યાં ॥૧૦॥ રૂપદ્વયસ્પર્શસ્પર્શો ચ સ્પર્શો રૂપ-
યવસ્ય વા । સ્ત્રીધાર્યવસ્ત્રસ્પર્શોઽપિ કુર્યાં ॥૧૧॥ સ્ત્રિયમુદ્દિવ્ય ભગ-
વદ્ધાર્તાઃ પુંસાં પુરો યદિ । કુર્યાદ્વતી સ તુ તદા કુર્યાં ॥૧૨॥
સ્ત્રીસમ્બન્ધિનિ સદ્ગુણે દુષ્ટે જાતેઽપિ ચેતસિ । ભાષણે વા સ્ત્રિયા
જાતે કુર્યાં ॥૧૩॥ પુંદ્રારા વોધનં નાર્યાઃ પ્રચ્છન્નં કારયેત્તથા ।

ઉપવાસ કરે) ॥૭॥ એજ રીતે અસત્કાવ્ય જે રતિરહસ્ય અનંગરંગ રસ-
મંજરી વિગેરે છે તેમાં વયોવિશેષ વિગેરેને લીધે વર્ણુન કરેલા સ્ત્રીયોના
મુગ્ધા મધ્યા પ્રગલ્ભાપ્રમુખ ભેદો ખીજાએ વર્ણુન કરેલાને નિષ્કામી નર
સાંભળે અથવા સ્વયં વર્ણુન કરે તો એક ઉપવાસ કરે ॥૮॥ બગીચા આદિ-
કમાં યથેચ્છ પરસ્પર ક્રીડા કરતી નારીઓને મૂઢની પેઠે બહુ વાર બેતો
થકો બે ત્યાં ઉભો રહે તોપણ તત્ક્ષણ પશ્ચાત્તાપ પામીને આ નિષ્કામી નર
એક ઉપવાસ કરે ॥૯॥ બે સ્ત્રીની દૃષ્ટિસાથે પોતાની દૃષ્ટિને બાધીને
ક્ષણમાત્ર તેને જુલે, એટલે બેતી સ્ત્રીને ક્ષણમાત્રપણ બેતાં પરસ્પર
નેત્રસસર્ગને પામે તો તત્કાળ અનુતાપ પામીને નિષ્કામી નર એક દિવસ
ઉપવાસ કરે ॥૧૦॥ સ્ત્રીયોના કરચરણાદિક અવયવનો કે તેણીએ અંગમાં
ધારેલા વસ્ત્રનો કે તેણીએ અંગમાં ધારીને ઉતારી મુકેલાપણ વસ્ત્રનો (ધોયું
થકું બીનું કે ધોયું થકું શુક્રાએલું કે નવીન વસ્ત્ર થકી ખીજ) પ્રમાદથી
પણ સ્પર્શ થઈ જાય તો નિષ્કામત્રતધારી પુરૂષ એક ઉપવાસ કરે ॥૧૧॥
સભામાં પુરૂષોની આગળ લગવત્કથા કહેતાં સ્ત્રીને લક્ષ કરીને બે તે
વાર્તાને કરે તો નિષ્કામી નર એક ઉપવાસ કરે ॥૧૨॥ સ્ત્રીને લક્ષ કરીને
'આની રૂપ યૌવનની સંપત્તિ અહો !'—અલૌકિક છે' એવો મનમાં કામ-
કલંકિત બે સંકટપ થાય કે સ્ત્રીની સાથે બોલાય તો નિષ્કામત્રતધારી
પુરૂષ તુરત એક એક ઉપવાસ કરે ॥૧૩॥ તથા જે નિષ્કામત્રતવાળો

તદ્વાર્તા શૃણુયાદ્યોઽસૌ કુર્યાં ॥૧૬॥ પ્રાસાદિકં ભગવતો ગુપ્તં
 ચેત્રપ્રેપયેત્તિચયૈ । સ નિષ્કામવ્રતી તર્હિ કુર્યાં ॥૧૫॥ નાર્યાં વા
 પ્રેપિતં વિષ્ણોર્યદિ પ્રાસાદિકં પુમાન્ । ગુપ્તં શૃણોત તથૈવ કુર્યાં
 ॥૧૬॥ પ્રચ્છન્નં પ્રેપયેન્નાયૈ પુસ્તકં વા તયૈપિતમ્ । શૃણૌયાત્કાકુદં
 સોઽપિ કુર્યાં ॥૧૭॥ યત્કિશ્ચિદ્વસ્તુ વા નાર્યૈ પ્રેપયેદ્દૈપિતં તયા ।
 શૃણૌયાદુષ્પમેવાસૌ કુર્યાં ॥૧૮॥ સ્ત્રીચિત્રપ્રેક્ષણે ચાસૌ સ્ત્રીચિત્ર-
 કરણે તયા । સ્ત્રીવેશધારિપુંસ્પર્શે કુર્યાં ॥૧૯॥ યા ક્રિયા યત્ર ચ
 સ્ત્રીનાં ભવેત્સ્નાનાસનાદિકા । તાં તત્ર કુર્યાદશ્ચાસૌ કુર્યાં ॥૨૦॥
 સ્ત્રીનાં સચ્ચરણસ્થાને ચોત્સર્ગે મલમૂત્રયોઃ । યદિ કુર્યાત્તર્હિ પુમાન્

પુરુષ ગુપ્તરીતે પુરુષદ્વારા સ્ત્રીને કોઈપણ પ્રકારની બાબત જણાવે કે ગુપ્ત
 રીતે નારીએ નરદ્વારા મોકલેલા સંદેશાને શ્રવણ કરે તો તે તરત એક
 એક ઉપવાસ કરે ॥૧૪॥ તથા લગવાનના પ્રસાદભૂત ચંદન પુષ્પાદિકપણ
 બે ઇનીરીતે સ્ત્રીને ત્યાં મોકલે તો તે નિષ્કામી નર એક ઉપવાસ તુરત
 કરે ॥૧૫॥ અને ગુપ્તપણે મોકલેલા લગવત્રપ્રસાદભૂત ચંદન પુષ્પાદિકને
 નિષ્કામવ્રતવાળો પુરુષ બે ચઢણ કરે તો એક ઉપવાસ કરે ॥૧૬॥ તથા
 પુસ્તકાદિકપણ ઇનીરીતે નારીને ત્યાં નિષ્કામી નર મોકલે અથવા તેણીએ
 ઇનીરીતે મોકલેલા કાગળ-પત્રને ચઢણ કરે તોપણ એક ઉપવાસ
 કરે ॥૧૭॥ કિં બહુના-ચક્રિયિત વસ્તુમાત્ર ગુપ્ત પ્રકારે નારીને ત્યાં મોકલે
 અથવા તેણીએ ગુપ્તપ્રકારે મોકલેલાને ચઢણ કરે તો નિષ્કામવ્રતી
 એક એક ઉપવાસ કરે આ બધી બાબતમાં ગુપ્તપણ છે એજ કલંક
 માટે છે ॥૧૮॥ ભાત આદિકમાં શિદ્ધિએ ચિતરેલા સ્ત્રીચિત્રને મન દહન
 જીવે કે સ્ત્રીચિત્રને પોતે કરે કે સ્ત્રીવેશધારી પુરુષનો સ્પર્શ કરે કે તેની સાથે
 બાપણ કરે કે તેનું દર્શન કરે તો નિષ્કામવ્રતવાળો પુરુષ એક એક ઉપ
 વાસ કરે ॥૧૯॥ જે પ્રદેશમાં સ્ત્રીઓની સ્નાન આસન આદિક ક્રિયા નિયમથી
 ચાલી હોય તેજ પ્રદેશમાં નૈષ્ઠિક નર તેતે ક્રિયાઓને જો કરે તો એક ઉપ
 વાસ કરે ॥૨૦॥ નારીઓનું જવું આવવું જેમાં વિશેષપણે થતું હોય એવા
 સ્થાનમાં પોતે નિષ્કામી નર જો મળમૂત્રનો ત્યાગ કરે તો એક ઉપવાસ કરે

કુર્યાં ॥૨૧॥ સ્ત્રીમુખાદ્ભગવદ્વાર્તાં શ્રોતું તિષ્ઠેચ સન્મુખમ્ । સ્ત્રીના-
મુપવિશેષશ્ચ કુર્યાં ॥૨૨॥ ધનુર્માનાભ્યન્તરે ચ પૃથૌ માર્ગેઽપ્યના-
પદિ । યઃ કુર્યાદ્ભ્રમનં સોઽપિ કુર્યાં ॥૨૩॥ સહ સ્ત્રિયા ચોપવિશે-
દેકસિન્ચકટે તથા । સ્ત્રીચિત્રં ચ સ્પૃશેચોઽસૌ કુર્યાં ॥૨૪॥ કા-
ષ્ઠાદિજાયાઃ સ્ત્રીમૂર્તેઃ સ્પર્શં જાતેઽપિ ચ વ્રતી । સ્ત્રીગુહ્યાદ્દેક્ષણે
ચાસૌ કુર્યાં ॥૨૫॥ પશૂનાં પક્ષિણાં વાપિ મૈથુનસ્યેક્ષણે કચિત્ ।
જાતે મનોવશતયા કુર્યાં ॥૨૬॥ પ્રયોજનેન વા સ્વૈરં રૂપાગચ્છેચ્ચ-
ત્સવન્ધને । સ્વસ્થાને તત્ર ચૈકશ્ચેત્ કુર્યાં ॥૨૭॥ કાર્યાર્થં સહજં
વાપિ હ્યાપદૈકઃ સ્ત્રિયા ગૃહમ્ । પ્રવિશ્ય પ્રતિગચ્છેત્સ કુર્યાં ॥૨૮॥
સ્ત્રોસમ્બન્ધેન મલિને સ્વપ્ને જાતે તથા સ્ત્રિયાઃ । દર્શનાદ્દીર્યપાતે ચ

॥૨૧॥ જે સ્ત્રીયોના મુખથડી ભગવાનની વાર્તાનિપણુ સાલળવા ઉભો રહે કે
સ્ત્રીયોને સન્મુખ બેસે તો તે નિષ્કામી નર એક ઉપવાસ કરે ॥૨૨॥ જવાનો
માર્ગ વિશાળ હોવા છતાંપણુ અને આપત્કાળનો અભાવ હોવા છતાંપણુ
જતી સ્ત્રીથડી ચાર હાથની અંદરજ જે ચાલે તો નિષ્કામવ્રતધારી ત્યાગી
એક ઉપવાસ કરે ॥૨૩॥ સ્ત્રીની સાથે એક ગાડામાં બેસે તથા સ્ત્રીના
ચિત્રનો સ્પર્શ કરે તો નિષ્કામવ્રતી એક એક ઉપવાસ કરે ॥૨૪॥ કાષ્ઠ
પાપાણાદિકથી કરેલી સ્ત્રીની પુતળીનો સ્પર્શ થઈ જાય અને સ્ત્રીનું ગુણ
અંગ જેવાઈ જવાય તોપણુ આ નિષ્કામવ્રતીએ એક દિવસ ઉપવાસ કરવો
॥૨૫॥ કદાચિત્ પશુ પક્ષિઓનું પણ મૈથુન યુદ્ધિપૂર્વક જેવાઈ જવાય તો
નિષ્કામી નર એક ઉપવાસ કરે ॥૨૬॥ ભીંત વાડ કે વંદીથી આવરણવાળા
પોતાના નિવાસસ્થાનમાં કોઈ સ્ત્રી પ્રયોજનવશાત્ કે અભાણુપણુ કે સહજ
સ્વભાવે (કામકલુષિત ચિત્તથી નહિ કિંતુ યદૃચ્છાથી) જે આવી ચઢે અને
તેવા સ્થાનમાં જે પોતે એકાકીજ હોય તો નિષ્કામી જન એક ઉપવાસ
કરે ॥૨૭॥ કોઈ કાર્યવશાત્ કે સહજ સ્વભાવે કે આપત્કાળવશાત્ પોતે
એકાકીજ જેમાં સ્ત્રી એકાકી હોય એવા ઘરમાં પ્રવેશ કરીને તત્ક્ષણજ
પાછો નિકળી આવે તો તે નિષ્કામવ્રતધારી ત્યાગી એક દિવસ ઉપવાસ
કરે ॥૨૮॥ સ્ત્રીના દર્શનાદિ સબન્ધથી મલિન સ્વપ્ન આવે તથા સ્ત્રીના

કુર્યાં ॥૨૧॥ ઉપવિષ્ઠં ભોજનાર્થં યં નારી પરિવેષયેત્ । શુદ્ધ્યર્થમા-
ત્મનઃશ્વાસી કુર્યાં ॥૨૨॥ અનાચ્છાદિતકૌપીનસ્ત્યાગી ચેદ્રાસસા-
સમામ્ । આગચ્છેત્ સ્ત્રીયુતાં તર્હિ કુર્યાં ॥૨૩॥ દ્વયં સામાન્યતઃ
પ્રોક્તં સ્ત્રીસંસર્ગ ઉપોષણમ્ । અન્યત્રાપીદશે સ્થાને કુર્યાં ॥૨૪॥
एकाकिन्या स्त्रिया साकं सस्यकस्य रहःसितौ । स्त्रिया साकं
चाध्वगतौ दिनत्रयमुपोषणम् ॥૨૫॥ ફરેણ કામવૈવદ્યાદીર્યપાતે
કૃતે યતી । ઉપોષણં પ્રકુર્વોત દિનાનાં સ ચતુષ્ટયમ્ ॥૨૬॥ સ્ત્રીસંજ્ઞે
તુ કૃતે સાક્ષાદ્ધારણાપારણં યતમ્ । વર્ષમેકં પ્રકુર્વોત સકૂઞ્ચિલ-
ઘણાન્ પિયન્ ॥૨૭॥ યતત્કર્તુમશક્તસ્તુ ધર્મશાસ્ત્ર ઉદીરિતમ્ ।
વિધ્યન્તરં વિદિત્યા તત્કુર્યાચ્છત્ત્યનુસારતઃ ॥૨૮॥ શુદ્ધ્યર્થેપૂષ-

દર્શનથી વીર્યશ્બલન થાય તો આ બ્રહ્મચર્યવ્રતધારી એક ઉપવાસ કરે
॥૨૯॥ કોળન કરવા બેઠેલા પોતાને બે નારી પિરસે તો નિષ્કામવ્રતનિષ્ઠ
નર પોતાની શુદ્ધિમાટે એક દિવસ ઉપવાસ કરે ॥૩૦॥ દૂર રહેલી સ્ત્રીઓએ
સંયુક્ત એવી સભામાં ત્યાગી જન બે કૌપીન (અંતર્વસ્ત્ર)ને બહિર્વસિ નહિ
ઢાંકીને પ્રવેશ કરે તો તે એક દિન ઉપવાસ કરે ॥૩૧॥ ઠે મુને ! આ
પ્રકારે સામાન્યપણે સ્ત્રીના સંબન્ધમાં એક દિવસ ઉપવાસ કરવારૂપ પ્રા-
યશ્ચિત્ત કહ્યું. આવા બીજાપણુ સ્ત્રીસંગમાં એક દિન ઉપવાસરૂપ પ્રા-
યશ્ચિત્ત બહુ છે ॥૩૨॥ એકાંતમાં એકાકીની સ્ત્રીની સાથે એકાકી પોતાની
ક્ષણમાત્ર સ્થિતિ થઈ જાય તથા એકાકીની સ્ત્રીની સાથે એકાકી પોતાથી
માર્ગમાં ક્ષણપણુ અથાણુ થઈ જાય તો નિષ્કામી નર ત્રણ દિવસ લાગટ
ઉપવાસ કરે ॥૩૩॥ કામપરવશતાથી પોતાના હાથે વીર્યપાત કરે કે
બીજાના હાથે કરાવે તો મતી નર ચાર દિવસ લાગટ ઉપવાસ કરે ॥૩૪॥
બે સાક્ષાત્ સ્ત્રીસંગ કરે ત્યારે તો એક વર્ષ લગણુવર્ણત સાથવાને જળમાં
પલાળીને પારણાં દિવસે ખાતો થકો ધારણાપારણા મત કરે ॥૩૫॥ આવું
મત વર્ષપર્યંત કરવા અસમર્થ એવો મતી તો ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા પ્રકારથી
ગૌણપક્ષને આશરીને યથાશક્તિ પ્રાયશ્ચિત્ત કરે (આ બધું ચતુર્થ પ્રકરણમાં
ત્યાગિધર્મમાં કહેશે) ॥૩૬॥ પૂર્વોક્ત પોતાના પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રયોજનના ઉપ-

ઘાસેપુ નીરમાત્રં પિચેદ્ભતી । ન ત્વન્યદ્ધક્ષયેતિકિચ્છિદ્વાલો રુગ્ણો જર-
દ્ધપિ ॥૩૭॥ एतेऽवश्यं तूपवासा निष्कामव्रतचारिभिः । कार्या
इति भवैवाज्ञा भवतीत्यवगम्यताम् ॥૩૮॥ व्रतक्षतौ करिष्यन्ति
नोपवासांस्तथा च ये । निषेधिष्यन्ति तत्कर्तृस्ते भविष्यन्ति
कामिनः ॥૩૯॥ दयया ये निषेधेयुर्वालादीनुपवत्स्यतः । स्वयं त
एवोपवासान् विदध्युस्तद्विशुद्धये ॥૪૦॥ ये मया विहितामेतां म-
र्यादामात्मशुद्धये । पालयेयुस्तु ते बोध्या औद्धवीया नहीतरे ॥૪૧॥
मुम्रत उवाच—श्रुत्वेति वाक्यं सहरेर्महर्षिः प्रीतस्तथान्येऽपि गृही-
तराश्च । तथा विधातुं विदधुः प्रतिज्ञां प्रणम्य तं भक्तहितप्रसक्तम्

વાસોમાં વ્રતી લાગી કેવળ જળમાત્રજ પિચે પણ ખીન્નું કાંઈપણ વસ્તુ
નજ બક્ષણ કરે. આળક (આઠ વર્ષથી અધિક સોળ વર્ષ મુધીનો) હોય
કે રોગી હોય કે વૃદ્ધ (એંશી વર્ષ મુધીનો) હોય તોપણ સર્વેને આ નિયમ
છે ॥૩૭॥ આ પ્રાયશ્ચિત્તપણે કહેલા ઉપવાસોતો નિષ્કામવ્રતનિષ્ઠોએ અ-
વશ્ય કરવા. જે ન કરે તો મારી આજ્ઞાના ભગથી વિશેષપણે પાપલાગી
શાય ॥૩૮॥ નિષ્કામવ્રતના ભંગમાં પ્રાયશ્ચિત્તપણે મેં કહેલા ઉપવાસોને
જે લાગીઓ નહિ કરશે તથા તેને કરનારાને નિષેધ કરશે તે સર્વે કામથી
પરાભવ પામીને નરકપાતી થશે ॥૩૯॥ જેઓ બાલ્ય વય કે રોગ કે વૃદ્ધ
વયને લીધે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવામાં અશક્તિનો વિચાર કરીને તે આળક કે વૃદ્ધ
કે રોગી ઉપર દયાવશાત્ પ્રાયશ્ચિત્તને કરશે એવા તેઓને નિષેધ કરે તો
તેમણે તેમની શુદ્ધિમાટે નિષેધ કરનારા પોતે તે ઉપવાસોને કરે ॥૪૦॥
જે લાગીઓ મારી આ આજ્ઞાને પોતાની શુદ્ધિમાટે અનુસરે તેજ આ ઉદ્ધ-
વસંપ્રદાયમાં અપ્રસ્ખલિત મર્યાદાવાળા અને મારા અનુચ્છેદના પાત્રભૂત
જાણુવા, ખીન્ન નહિ ॥૪૧॥ મુમ્રતઃકપિ કહેછે—હે રાજન! આ પ્રકારનું
શ્રીનારાયણમુનિનું વચન સાંભળીને મુનિવર બ્રહ્માનંદ તથા ખીન્નપણુ
લાગીઓ (સાધુ-બ્રહ્મચારી-પાળાઓ) પ્રદર્પ પામ્યા. અને તેમણે પોતાના
બક્ષોનું દિત કરવામાંજ તત્પર એવા તે શ્રીહરિને પ્રણામ કરીને ‘અમો
તમારા કહેવા પ્રમાણેજ કરીશું’ એમ પ્રતિજ્ઞા લીધી-નિયમ ચઢણુ કર્યો

॥૪૨॥ इति परमपवित्रामत्र निष्कामशुद्धिं प्रतिदिनमनुरागाद्ये
पठेयुः प्रभाते । त्रिभुवनजयदर्पं ते सुखेनैव कामं सकलगुणकलङ्कं
नूनमुन्मूलयेयुः ॥४३॥ इति श्रीसत्सत्तत्त्विजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे श्रीनारायणप्रह्लादनन्दसवादे निष्कामशुद्धिनिर्णय
णनामा सप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥

સુમત વ્વાચ—સત્તમ્યામથ સંસત્ત્વં નારાયણમુનિં નિશ્ચિ । ગોપા-
લાનન્દ ઋષિરાઢ પપ્રચ્છ પ્રાજ્ઞલિર્નૃપ ! ॥૨॥ સાધૂનામિદ્ધ સર્વેષા
ત્યાગિનાં ત્વામુપેયુષામ્ । વુભુત્સાત્મ્યાદ્વિકવિધિમશુદ્ધેયં મહાપ્રભો!
॥૨॥ શ્રીનારાયણમુનિરવાચ—સદ્ધેપતો મુને ! વચ્મિ ત્વાગિનામાદ્વિક

॥૪૨॥ હવે આ નિષ્કામશુદ્ધિની સ્તુતિ કરેછે—ભગવાને સ્વય કહેલી આ
પરમ પવિત્ર નિષ્કામશુદ્ધિનો આ ઉદ્ધવસપ્રદાયમા જે ત્યાગિજનો પ્રતિદિન
પ્રભાતમા પ્રેમથી પાઠ કરે તેઓ ત્રિલોકીના જયથી ગર્વને પામેલા અને
સમગ્ર સદ્ગુણોને કલકિત કરનારા એવા કામને સમુળ મુખેથી નિશ્ચે ઉખાડી
નાખે એટલે પ્રતિદિન પાઠ કરવાથી થતા કામગત દોષના અનુસ્મરણથી તે
કામચક્રી દૂરજ રહેતા તેને વશ વર્તનારા ન રહે ॥૪૩॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિ-
છનને . તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે શ્રીનારાયણપ્રહ્લાનન્દસંવાદે
નિષ્કામશુદ્ધિનિર્ણયણનામા સપ્તવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૭॥

અધ્યાય ૨૮ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે નૃપ ! તેપછી કાંતિક શુકલ સપ્તમી તિથિએ
શ્રીવાસુદેવનારાયણની સધ્યા આરતી થયાપછી, મહાસલાના મધ્યભાગમાં
રહેલા ઉંચા સિંહાસનમા વિરાજમાન ભગવાનને ગોપાલાનન્દ નામના મુ-
નીન્દ્ર પ્રણામ કરીને જે વાચ જોડીને એમ પુછવા લાગ્યા કે—હે મહાપ્રભો !
આપના ચરણકમળના આશ્રયવાળા સર્વ ત્યાગી સાધુઓએ અવશ્ય અનુ-
દાન કરવાયોગ્ય આદિકરિધિ આપના મુખકમળથી હું સામળવા ઇચ્છુ
હુ ॥૨-૨॥ એરીને પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે મુને ! તમોએ

૧ આ અધ્યાયમાં ગોપાલાનન્દમુનિએ પુછેલા જનવાને ત્યાગિઓનો આદિક
રિધિ સંસેપમાં જોડે

વિધિમ્ । અનુષ્ટેયમવશ્યં હિ શૃણુ ત્વં મદુપાશ્રિતૈઃ ॥૩॥ રજન્યા
અન્તિમે યામે મુહૂર્તે બ્રાહ્મસંશ્લેષે । ઉત્થાયાઽઽશુ સ્થેષ્ટદેવં ત્યાગી
મક્તો વિચિન્તયેત્ ॥૪॥ નામસંકીર્તનં કુર્યાચ્છ્રીઘ્ણસ્ય તતો
મુનિઃ । પ્રણમ્ય વૈષ્ણવાન્ ગચ્છેત્સોદપાત્રઃ પુરાદ્વહિઃ ॥૫॥ મલોત્સ-
ર્ગવિધિં કૃત્વા વિજનેઽથ જલાશયમ્ । ઉપેત્ય કરપાદાદિશુદ્ધિં
કુર્યાન્મૃદમ્બુભિઃ ॥૬॥ ન તિષ્ઠન્નાપ્સુ નો વિપ્રગોવન્હર્ષકેન્દુસન્મુખઃ ।
ન ફાલરુષ્ટમૂભાગે ન માર્ગે ન નદીતટે ॥૭॥ ગર્વાં મધ્યે ધાન્યમધ્યે
જીર્ણદેવાલયે કચિત્ । વિષ્ણૂન્ને ધીવનં નૈવ કુર્યાત્સ્ત્રીસન્મુદાસ્તથા

બહુ સાં ૩ પુછ્યું. મારા આશ્રિત ત્યાગીઓએ અવશ્ય અનુદાન કરવા-
યોગ્ય એવો આદિકવિધિ સંક્ષેપમાં કહ્યું છે તેને સાવધાનતાથી તમો સર્વે
સંભળો ॥૩॥ ત્યાગી ભક્ત રાત્રિના છેલા પહોરમાં તેમાંપણુ શ્રાદ્ધ મુહૂ-
ર્તમાં જલદી ઉઠીને પોતાના ઈષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણનું પ્રથમ ધ્યાન કરે તેપછી
વાણી તથા શ્રવણના ફળભૂત એવું ભગવાનના રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ આદિક
નામોનું સંકીર્તન પ્રેમથી કરે (આ કીર્તન પ્રથમ કરેલા ભગવદ્ધ્યાનના
પ્રવાહરૂપ છે, એકલું કીર્તન નહિ) તેપછી સમીપમાં રહેલા વૈષ્ણવોને પ્ર-
ણામ કરીને, જળપાત્ર લઈને પુરથડી બહાર જાય ॥૪-૫॥ તેપછી
ત્રીયાદિ જનોના સસર્ગે વર્ણત એકાંત પ્રદેશમાં મળોત્સર્ગ વિધિ કરીને
જળાશય (નદી સરોવર વાવ્ય દૂવો વિગેરે) અત્યે જઈને મૃત્તિકા જળવડે
વિધિથી હસ્ત પાદાદિકની શુદ્ધિ કરે. યદ્યપિ ‘મળોત્સર્ગ કરીને’ એટલુંજ
કહેવું યુક્ત છે, મળોત્સર્ગ એ કાંઈ વિધિ નથી, કેમકે તેતો દેહસ્વભાવથી
પ્રાપ્ત થાયછે. (અપૂર્વ અર્થમાં વિધિ પ્રવર્તેછે) તથાપિ કાનમાં યજ્ઞોપવીત
વીંટવી વિગેરે નિયમયોગથી વિધિપણાની ઉપપત્તિ થાયછે, તો તેમ કહેવું
યુક્ત છે. તેમાં જે વિશેષ છે તે સમીપના શ્લોકથીજ કહેશે ॥૬॥ ઉભો
ઉભો મળમૂત્રનો ત્યાગ ન કરે જળમાં ન કરે ગો-શ્રાદ્ધણુ-અગ્નિ-સૂર્ય-
ચંદ્રને સન્મુખ ન કરે. હળથી ખેડેલા ભૂભાગમાં ન કરે માર્ગમાં ન કરે ન-
દીના તટમાં ન કરે તથા ગાયોના મધ્યમાં, ધાન્યમધ્યમાં, જીર્ણ દેવાલયમાં
ન કરે. તથા ત્રીયોને સન્મુખ ન કરે તથા આ જળાદિકમાં ધીવન-ના-

॥૮॥ સજન્તુર્મૃત્તિકા નૈવ ગ્રાહ્યા શૌચવિધૌ ક્વચિત્ । અશુચિસ્થા
 નગા ચૈવ શૌચશિષ્ટા ચ નાકુજા ॥૯॥ પકા લિન્ગે ગુદે તિસ્સો દશ
 ચામકરે મૃદઃ । દોષ્ણોર્દયોઃ સપ્ત દેયાસ્તિસ્તિસ્તિસ્તિ પાદયોઃ
 ॥૧૦॥ યથાલબ્ધેન કાષ્ઠેન દન્તધાવનમાચરેત્ । નતુ ત્યાગી સ્વયં
 છિન્ધ્યાદાર્દ્રકાષ્ઠં દુમાત્મકચિત્ ॥૧૧॥ યતોપવાસદિવસે ન કાર્યં દ
 ન્તધાવનમ્ । કાષ્ઠેનાપાંતુ ગણ્ડૂપૈસ્તદા દ્વાદશમિર્મતમ્ ॥૧૨॥ નઘાં
 તડાનો કૂપે ઘા તતઃ સ્નાનસમાચરેત્ । ઉષ્ણોદકેનાપદિ તુ માનસં
 ઘા તદાચરેત્ ॥૧૩॥ ધ્યાત્વા હરિં સ્વહૃદયે તન્નામોચારપૂર્વકમ્ ।
 મનસા કલ્પિતૈસ્તોયૈર્યત્સ્નાનં તત્તુ માનસમ્ ॥૧૪॥ જ્ઞાનકાલે

સિકામળનો ત્યાગપણુ ન કરે ॥૭-૮॥ શીથળે માટે મૃત્તિકા જળ લેવામા
 આ વિશેષ લાણુવો-કૃમિકીટાદિકે વર્જીત ૪ શુદ્ધ મૃત્તિકા ગ્રહણ કરવી
 અપવિત્ર પ્રદેશમાં રહેલી, બીજાએ શૌચ કરતા બાકી રહેલી અને રાક્
 ડાની મૃત્તિકા નજ ગ્રહણ કરવી ॥૯॥ વર્જવાની મૃત્તિકા કઢી, હવે સ્થાન
 ભેદથી મૃત્તિકાસખ્યાનો નિયમભેદ નિરૂપણ કરેછે—લિંગને મૃત્તિકાસહિત
 જળવડે એકવાર ધુવે, ગુદાને ત્રણવાર ધુવે, ડાબા હાથને દશવાર ધુવે, ડાબા
 જમણા અને હાથને ભેગા કરીને સાતવાર ધુવે અને બન્ને ડાબા જમણા
 પગને ત્રણવાર ધુવે ॥૧૦॥ ત્યાગી નહિ નિરોધ કરેલા કાષ્ઠોમાથી જેવું મળી
 આવે એવા કાષ્ઠથી દત્તધાવન કરે પોતેતો ક્યારેય પણ વૃક્ષથકી લીલા
 કાષ્ઠને કાપીને નજ લાવે યતોપવાસના દિવસે તો કાષ્ઠથી દત્તધાવન નજ
 કરે, કિંતુ જળના બાર કોગળાવડે તેને કરે, આવોજ આર્પ મત છે ॥૧૧-
 ૧૨॥ ત્યારપછી યથાસક્ષવ નદી કે સરોવર કે કુવામા સ્નાન કરે કુવામા
 સ્નાનતો તેમાથી જળ કાઢીને લાણુવું નદીમા સ્નાન પ્રવાહને અભિ
 મુખ કરવું અને તળાવ આદિકમા સૂર્યને અભિમુખ કરવું, એવો વિશેષ
 લાણુવો આપતકાળમા તો ઉષ્ણ જળથી સ્નાન કરે, તેમાપણુ રોગના ઉપ
 શોધમા માનસ સ્નાન કરે ॥૧૩॥ તે એવી રીતે કે—નામોચારણપૂર્વક ભગ
 વાનગુ સ્વહૃદયમા ધ્યાન કરીને 'તેમના ચરણનખમાથી નિકળતા જળની
 ધારાથી હું સર્વ અને સારી રીતે સ્નાન કરી રહો છું' એમ ધ્યાન કરે તે આ

સરેદ્રજ્ઞાં વિષ્ણુપાદોદકીં શિવામ્ । મગીરથતપઃસિદ્ધિ મહાપાત-
કનાશનીમ્ ॥૧૫॥ વસીત ધૌતં કૌપીનં વહિર્વાસંશ્ચ તાદૃશમ્ ।
ધૌતવસ્ત્રાન્તરાભાવે ત્વાદ્રવાસાશ્ચરેદ્રિધિમ્ ॥૧૬॥ ઉદબુધ્સઃ
પ્રાહુબુધો વા નિપીદેદાસને શુચૌ । ઇકોપવેશનાર્હે ચ કૌશાઘ-
ન્યતમે મુનિઃ ॥૧૭॥ નારાયણં વાસુદેવં વિષ્ણું ચેતિ ક્રમાત્સરન્ ।
કુર્યાદાચમનં ત્યાગી ગાલિતેન ત્રિરમ્ભસા ॥૧૮॥ નારાયણાર્ચાવ-
શિષ્ટચન્દનેન સચન્દ્રકમ્ । ઋર્ધ્વપુણ્દ્રં પ્રકુર્ચીત સ ગોપીચન્દનેન

માનસસ્નાન સમઝનું ॥૧૪॥ આજ્ઞા સ્નાનના અવસરમાં શ્રીવિષ્ણુના ચર-
ણમાંથી નીકળેલી, ભગીરથ રાત્રએ કરેલા તપના ફળભૂત, મહાપાતકને
પ્રણાશ કરનારી અને સમસ્ત શ્રેયને કરનારી એવી ગંગાજનું સ્મરણ
કરવાપૂર્વક સ્નાન કરે ॥૧૫॥ તેપછી ધોએહું કૌપીન અને બહિર્વસ્ત્ર ધારીને
આગળ કહેશે એવા પ્રકારે નિધિને કરે. ધોએહું બીજું વસ્ત્ર ન હોય તો
ધોએલા લીના વસ્ત્રનેજ વાયુથી પવિત્ર થએલાને ધારણ કરીને નિત્યવિધિ
કરે ॥૧૬॥ ત્યાગી ઉત્તરાભિમુખે કે પૂર્વાભિમુખે દર્શથી કે કામળી આદિ-
કથી બનાવેલા હરકોઈ એક પવિત્ર, પોતે એકજ ભેસી શકે (બહુ લાંબું
પહોળું નહિ) એવા આસનમાં ભેસે ભેસવામાત્રમાં વિધિ ન લેવો પરંતુ
ઉત્તરપૂર્વાભિમુખરૂપ તથા કાંબળાદિ આસનરૂપ વિશિષ્ટ અર્થમાં આ વિધિ
લેવો, તેથી પશ્ચિમાદિ મુખે ભેસવાનું નિવારણ કર્યું છે તથા આસન વિના
પણ ભેસવાનું નિવારણ કર્યું છે ॥૧૭॥ તેપછી ત્યાગી નારાયણ વાસુદેવ
અને વિષ્ણુને અનુક્રમે અનુસ્મરણ કરતો થકો ગાળેલા જળથી ત્રણવાર આ-
ચમન કરે. આ આચમનવિધિમાં ત્યાગીઓના પ્રતિ આ મંત્રવિશેષનું અહીં
વિધાન કર્યું છે. પૂર્વે ઉત્તર અનુક્રમે ઔંકારપદ અને નમઃપદના યોગથી
ચતુર્થી વિભક્તિનો પ્રયોગ કરતાં આ પહોળું મંત્રપણું જાણી લેવું. એટલે
ૐ નારાયણાય નમઃ એમ કહીને પ્રથમ આચમન કરે. ૐ વાસુદેવાય
નમઃ એમ કહીને દ્વિતીય આચમન કરે. ૐ વિષ્ણુયે નમઃ એમ
કહીને તૃતીય આચમન કરે. તેપછી શિખાબંધન કરે ॥૧૮॥ ત્યાગી
જન ભગવાનની પૂજા કરતાં આકી રહેલા ચંદનથી અથવા ગોપીચંદનથી

વા ॥૧૯॥ લલાટે હૃદયે નિત્યં કાર્યં પુણ્દ્રં ચ દૌર્દ્યયે । શ્રીરાધાર્વા-
શિષ્ટવરચન્દ્રકો વા તદન્તરે ॥૨૦॥ વાસુદેવં સરેજ્ઞાલે હૃદિ સઙ્ક-
ર્ષણં તથા । પ્રદ્યુમ્નમનિરુદ્ધં ચ દક્ષે વામે ચ દોષણિ ॥૨૧॥ આવ-
મ્યાથ યથાપૂર્વં નામભિર્વૈષ્ણવૈશ્ચિભિઃ । સાધુભૈર્વર્ણિકો મત્તયા
ગાયત્રીં વૈષ્ણવીં જપેત્ ॥૨૨॥ અસ્ય શ્રીવિષ્ણુગાયત્રીમન્ત્રસ્યર્પિંસ્તુ
નારદઃ । ગાયત્રીછન્દ ઉદિતં શ્રીવિષ્ણુદેવતા તથા ॥૨૩॥ જ્ઞાનં

ગોળ અદ્રકે સહિત ઊર્ધ્વપુડૂ તિલક કરે ॥૨૪॥ તે તિલક લલાટ,
હૃદય અને બે બાહુના મૂળમાં કરે. ધારવાનાં ઊર્ધ્વપુડૂના સ્થાન-
બેદના નિયમનુ અહીં વિધાન કર્યું છે. ઊર્ધ્વપુડૂ દ્રવ્યથીજ વિધાન કરેલા
અદ્રકનુજ ત્રિકૃતપદ્ધતિ વિધાન કરેછે—અથવા ઊર્ધ્વપુડૂના મધ્યમાં
રાધાલક્ષ્મીના પ્રસાદજ્ઞાત હુંદમથી ચંદ્રક કરે ॥૨૦॥ ઊર્ધ્વપુડૂના સ્થા-
નમાં અનુસધાન કરવાયોગ્ય લગવદ્વ્યૂહબેદો કહેછે—તેમાં જાણમાં વા-
સુદેવને સ્મરણ કરે હૃદયમાં સંકર્ષણને સ્મરણ કરે. દક્ષિણ બાહુ મૂળમાં
પ્રદ્યુમ્ને સ્મરણ કરે. વામ બાહુ મૂળમાં અનિરુદ્ધને સ્મરણ કરે. અર્થાત્
'વાસુદેવાય નમઃ' એમ જોડીને જાણમાં, 'સંકર્ષણાય નમઃ' એમ જોડીને
હૃદયમાં, 'પ્રદ્યુમ્નાય નમઃ' એમ કહીને દક્ષિણ બાહુ મૂળમાં, 'અનિરુદ્ધાય
નમઃ' એમ કહીને વામ બાહુ મૂળમાં તિલક કરે ॥૨૧॥ ત્યારપછી એના
એજ વૈષ્ણવ મંત્રોત્તરે (નારાયણાય નમઃ વાસુદેવાય નમઃ વિષ્ણુવે નમઃ)
ફરીથી ત્રણવાર આચમન કરીને, શ્રાક્ષણાદિ ત્રણ વર્ણનો સાધુ વૈષ્ણવી
ગાયત્રીનો ભક્તિથી જપ કરે. 'નારાયણાય વિદ્મહે વાસુદેવાય ધીમહિ ।
તન્નો વિષ્ણુઃ પ્રચોદયાત્' આ વિષ્ણુગાયત્રી મંત્ર છે. શ્રાક્ષણાદિ ત્રણ વર્ણની
અંતર્ગત સાધુઓનો આ જપવિધિ પોતપોતાના વર્ણગ્રાસ સામાન્યધર્મથી
અધિકપણે કહેલો જાણ્યો. એમ કહેવાથી—'આ સ્થળે સ્મૃતિગ્રાજ સંધ્યા-
ગાયત્રી આદિક વિધિનું ઉત્તમન કર્યું છે' એવી સંજ્ઞાનો પ્રસંગ રહ્યો નહિ
॥૨૨॥ હવે આ વિષ્ણુગાયત્રી જપના અગવિધિને નિરૂપણ કરેછે—આ
મંત્રના ત્રીપિ નારદ કથા છે. ગાયત્રી છંદ કથોછે. શ્રીવિષ્ણુ દેવતા કહી છે.
જ્ઞાન શ્રીજ કહ્યું છે. ધ્યાન શક્તિ કહી છે. આજ્ઞા ક્રીડક છે. શ્રીવિષ્ણુ શ્રી

વીજં મતં ધ્યાનં શક્તિરાહા ચ ફીલકમ્ । શ્રીવિષ્ણુદેવપ્રીત્યર્થે
વિનિયોગો જપે મતઃ ॥૨૪॥ શીર્ષાસ્યવક્ત્રોનાભ્યદ્વિસર્વાંગેષુ ક્રમા-
દ્યસન્ । નારદર્ષિમુખાન્ કુર્યાત્ ન્યાસાનૃપ્યાદિકાંસ્તતઃ ॥૨૫॥
વિભત્તયન્તૈર્મન્વપદૈઃ કરન્વાસાન્ સમાચરેત્ । તત્ર તન્નો વિષ્ણુરિતિ
ધ્યેયમેકં પદં મુને ! ॥૨૬॥ હૃદયાદીનેચમેવ ન્યાસાન્ કુર્યાત્તતઃ સ
ચ । લક્ષ્મીરૂપાં હૃદિ ધ્યાયેદ્વાયર્તી વૈષ્ણવી મુનિઃ ॥૨૭॥ શ્રીવિષ્ણુ-

ત્યર્થે જપે વિનિયોગ માન્યો છે ॥૨૩-૨૪॥ ઉક્ત ઋષિ છદ આદિક ઊનો
ન્યાસપ્રકાર કહેછે—તેમાં મસ્તકમાં ઋષિનો, મુખમાં હૃદનો, હૃદયમાં
દેવતાનો, નાભિમાં બીજનો, પાદમાં શક્તિનો અને સર્વાંગમાં ક્ષીલકનો,
આવા અનુક્રમથી ‘નારદક્રપયે નમઃ’ ‘ગાયત્રીહ્રદયે નમઃ’ ‘શ્રીવિષ્ણુપર-
મારમાદેવતાયૈ નમઃ’ ‘જ્ઞાનવીજાય નમઃ’ ‘ધ્યાનશષ્ટયે નમઃ’ ‘આશાફીલ-
કાય નમઃ’ આ તેના તેના મંત્રોવડે ન્યાસ કરવો ॥૨૫॥ હવે કર-ન્યાસ કહે
છે—વિષ્ણુગાયત્રીનાં જે વિલકત્યંત પદો ‘નારાયણાય’ ઇત્યાદિક છે તેણે
કરીને કર-ન્યાસને કરે તેમાં ‘તન્નો વિષ્ણુ’ આ લેખ મળેલ એક પદ જા-
ણવું. (જુદાં પદ નહિ) તો જો મન્નઘટક પદોનો અંગુષ્ઠ-તર્જની-મધ્યમા-
અનામિકા-કનિષ્ઠિકા અને કરતળ કરપૃષ્ઠમાં અન્વય અનુક્રમે જાણવો
તેનો પ્રકાર એવી રીતે કે—‘નારાયણાય’ इति अंगुष्ठान्यां નમઃ । ‘વિષ્ણુ-
તર્જનીન્યાં નમઃ । ‘વાસુદેવાય’ इति मध्यमान्यां નમઃ । ‘ધીમહિ’ इत्यना-
મિકાન્યાં નમઃ । ‘તન્નો વિષ્ણુ’ इति कनिष्ठिकान्यां નમઃ । ‘મ્રચોદયાત્’
इति करतलकरपृष्ठान्यां નમઃ । ઇતિ ॥૨૬॥ હવે હૃદયાદિ ન્યાસ કહેછે—એ-
વીજ રીતે ઉક્ત છ મન્નપદોવડેજ હૃદયાદિ ન્યાસને કરે. હૃદય-શિર-શિખા-
કવચ-નેત્ર અને અસ્ત્રમાં યથાક્રમે ‘નારાયણાય’ ઇત્યાદિકનો અન્વય જા-
ણવો. તેનો પ્રકાર આવો છે—‘નારાયણાયે’તિ હૃદયાય નમઃ । ‘વિષ્ણુ-
શિરસે નમઃ’ । ‘વાસુદેવાયે’તિ શિખાયૈ નમઃ । ‘ધીમહિ’ इति कवचाय નમઃ ।
‘તન્નો વિષ્ણુ’રિતિ नेत्राभ्यां નમઃ । ‘મ્રચોદયાત્’ इत्यस्त्राय નમઃ । ઇતિ
એરીતે ન્યાસ કરીને સાગીજન તે વિષ્ણુગાયત્રીનું લક્ષ્મીરૂપે હૃદયમાં ધ્યાન
ધરે ॥૨૭॥ ધ્યાનનો પ્રકાર આર શ્લોકથી નિરૂપણ કરેછે—વિષ્ણુના વામ

વામપાર્શ્વેસ્થાં સર્વકાલમનુવ્રતામ્ । કોટિશરદપૂર્ણેન્દુમ્બૈકૈકા
 ક્લુન્દરામ્ ॥૨૮॥ કોસુમ્ભવસનાં ગૌરીં નાનાલક્ષ્મીશોભનામ્ ।
 શાન્તાં સહાસવદનાં મહાપુરુષલક્ષણામ્ ॥૨૯॥ કમલં દક્ષિણે
 પાળૌ વામેऽમૃતઘટં કરે । દધતીં દેવદેવીભિર્વેન્દિતાં પૂજિતાં મુદુઃ
 ॥૩૦॥ મુક્તિમેકાન્તિકી તૂર્ણ ભક્તેભ્યો દદતીં પ્રિયમ્ । ધ્યાયામિ
 હૃદયે નિત્યં ગાયત્રીં વૈષ્ણવીમહમ્ ॥૩૧॥ ઇતિ ધ્યાત્વા યથાશક્તિ
 તત્ત્વવર્ણાં જપેત્સ તામ્ । નિવેદયેદ્ગગવતે યથાસહ્યં જપં તતઃ
 ॥૩૨॥ સહસ્રપરમાં દેવીં શતમધ્યાં દશાવરામ્ । ગાયત્રીં તા જપે

ભાગમાં સદા રહેલા, સર્વકાલમનુવ્રતાં-વિષ્ણુના દિવ્ય રૂપમાં સદા અવિના
 ભાવથી અનુવર્તતા અથવા તેમના ચિત્તને નિરતર અનુસરનારા, એક
 સાથેજ ઉદય પામેલા કોટિ શરદ ઋતુના પૂર્ણ ચંદ્રની પ્રભા જેવી જેના
 એક એક અગતી પ્રભા છે એવાં સર્વોગ સૌન્દર્ય સપન્ન, કમુખલ રંગથી
 રંગેલા દિવ્ય વસ્ત્રોને ધારી રહેલા, ગૌર વર્ણવાળા, નાનાવિધ દિવ્ય અલકારો
 વડે સુશોભિત, સર્વ કોઈએ સમાશ્રય કરવામાં સમુચિત શાત દિવ્ય આ
 કૃતિએ સપન્ન, મદહાસવડે મધુર મુખારવિંદવાળા, મહાપુરુષ ભગવાનના
 જે દિવ્ય લક્ષણો સ્નાન શક્તિ યજ્ઞ ઐશ્વર્ય આદિક તેણે સપન્ન, જમણા
 હાથમાં લીલાકમળ અને ડાબા હાથમાં અમૃતકળશને ધારી રહેલાં,
 ઇન્દ્રાદિ દેવો તથા ઇન્દ્રાણી આદિક દેવીઓએ વારંવાર નમસ્કાર કરીને
 પૂજ્યા છે ચરણકમળ જેમના, સર્વ રૂપને આપનારા, લક્ષ્મીને જલદી
 એકાંતિકી મુક્તિને આપનારા, એવા લક્ષ્મીરૂપ વૈષ્ણવી ગાયત્રીનું હૃદયમાં
 નિત્ય ધ્યાન કરેછું ગાયત્રીનું જે અધિષ્ઠાનીપણું તેરૂપ ગુણુયોગથી 'ગાયત્રી'
 એવો લક્ષ્મીમાં નિર્દેશ કર્યોછે ॥૨૮-૩૧॥ આ પ્રકારે ત્યાગિભક્ત ધ્યાન કરીને
 ચોવીશ અક્ષરવાળી ગાયત્રીને યથાશક્તિ જપે તેપછી જેટલી સખ્યાનો
 જપ કર્યો હોય તેટલો ભગવાનને નિવેદન કરે તે એવી રીતે કે- 'અનેત
 યથાશક્તિ કૃતેન પૃતાવત્સલ્યાકેવ જપેત સર્વાત્મા ભગવાન્ શ્રીલક્ષ્મીનાતા
 યજ્ઞ પ્રીયતા' ઇતિ ॥૩૨॥ સહઅવાર કે શતવાર કે દશવાર પ્રતિદિન
 (યથાશક્તિ યથાવકાશ) તે લક્ષ્મીરૂપ વૈષ્ણવી ગાયત્રીનો જપ કરે તે આ

મિત્યં સ્વાયકાશાનુસારતઃ ॥૩૩॥ સ્વેષ્ટદેવં તતો ભક્તઃ શ્રીકૃષ્ણં
સ પ્રવોધયેત્ । મન્ત્રેણાનેન સપ્રેમ કુર્વાણસ્તાલિકાધ્વનિમ્ ॥૩૪॥
ઉત્તિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ગોવિન્દ ! ઉત્તિષ્ઠ ગદ્ગધ્વજ ! । ઉત્તિષ્ઠ કમલાકાન્ત !
ત્રૈલોક્યે મદ્ગલં કુરુ ॥૩૫॥ તાં ચ મૂર્તિં ભગવત ઉપાવેદ્ય શુભા-
સને । પ્રમાર્જ્ય વસ્ત્રપણ્ડેન ધ્યાયેચ્છ્રીકૃષ્ણમન્તરે ॥૩૬॥ વિધાય
માનસીં પૂજાં સહુરુક્તક્રમેણ ચ । પ્રતિમાયામિષ્ટદેવં તં ભક્ત્યાવા-
હયેન્મુનિઃ ॥૩૭॥ શૈલી દાસમયી લૌહી લેખ્યા લેખ્યા ચ સૈકતી ।
મનોમયી મણિમયી પ્રતિમાઽપ્તવિધા સ્મૃતા ॥૩૮॥ ઉદ્ભુજઃ

તણુ પક્ષો અનુક્રમે ઉત્તમ મધ્યમ અને અધમ એવા ભેદથી ભેદ પામેલા
જાણુવા એટલે સહસ્રવાર જપ કરવો તે ઉત્તમ છે. શતવાર જપ કરવો
તે મધ્યમ છે. દશવાર જપ કરવો તે અધમ છે ॥૩૩॥ હવે ભગવાનનો
પૂજાવિધિ નિરૂપે છે-તેપછી સાધુભક્ત પોતાના ઇષ્ટદેવ પ્રતિમારૂપ શ્રીકૃષ્ણને
'ઉત્તિષ્ઠોત્તિષ્ઠ ગોવિન્દ' આ મંત્રથી તાળીયો વળડવાપૂર્વક પ્રેમથી જગાડે
જગાડવાના મંત્રનો અર્થ-હે ગોવિન્દ ! તમો ઉઠો ઉઠો. (આદરમાં
દ્વિરૂપિ છે) હે ગદ્ગધ્વજ ! તમો ઉઠો. હે કમળાકાન્ત ! તમો ઉઠો.
ઉઠીને ત્રિલોકીનું મંગળ કરો ॥૩૪-૩૫॥ ત્યારપછી તે ભગવાનની
મૂર્તિને વિશુદ્ધ કોમળ વસ્ત્રના કટકાથી માર્જન કરીને શુભ આસનમાં
પધરાવે. પછીથી તે શ્રીકૃષ્ણનું હૃદયમાં ધ્યાન કરે ॥૩૬॥ તેપછી
ગુરૂએ ઉપદેશ કરેલા પ્રકારે પ્રથમ માનસી પૂજા કરીને પછી
બાહ્ય પૂજામાં પ્રવર્તતાં તે પ્રતિમામાં તે ઇષ્ટદેવ શ્રીકૃષ્ણનું ભક્તિથી
આવાહન કરે ॥૩૭॥ આ પ્રતિમા આઠ પ્રકારની કહી છે-શૈલી-પાપાણુથી
બનાવેલી, દાઝમથી-અનિપિદ્ધ કાષ્ઠથી બનાવેલી, લૌહી-અનિપિદ્ધ સુવ-
ર્ણાદિ ધાતુથી બનાવેલી, લેખ્યા-ચંદનાદિમયી, લેખ્યા-ચિત્રમયી, સૈકતી-
વેળુથી બનાવેલી, મનોમયી (મન.સંકલિપતા) અને મણિમયી-સ્ફટિકાદિ
મણિની બનાવેલી જાણુવી (બાહ્ય પૂજામાં મનોમયીનો ઉપયોગ નથી,
સ્થંડિલમાં થતી પૂજામાં તેનો સંભવ સમજવો) ॥૩૮॥ ઉત્તરમુખે કે પૂર્વ-
મુખે કે પ્રતિમાસન્મુખ થઈ, જેવા મળી આવે એવા ઉપચારોવડે યથાવિધિ

પ્રાદુરુલ્લો વા પ્રતિમાસન્મુલ્લોઽથવા । યથાવિધ્યર્ચયેદ્ધત્તયા યથા-
 લન્ધોપચારકૈઃ ॥૩૯॥ અમાપમાણધ્યાન્યેન ભગવન્તં સમર્ચયેત્ ।
 ઉપચારૈઃ પોઢશભિસ્તદભાવે તુ મન્ત્રતઃ ॥૪૦॥ મન્ત્રૈઃ પૌરાણિકૈરેવ
 નામમન્ત્રેણ ચાર્ચનમ્ । સાર્ધુઃ સપ્રેમ કુર્ચીત શ્રીવિષ્ણોઃ પ્રતિચાસ-
 નમ્ ॥૪૧॥ પ્રમાદનાદરૌ ત્યક્ત્વા સ્વસ્યઃ પૂજનમાચરેત્ । તતો
 જપેત્ કૃષ્ણમન્ત્રં નિયતં શક્તિતઃ સદા ॥૪૨॥ તુલસીકાષ્ઠજા શ્રેષ્ઠા
 પદ્મવીજોદ્ભવાઽથવા । શ્રીરાણ્ડકાષ્ઠજા વાપિ જપમાલા શુભાવદા
 ॥૪૩॥ ઔર્ણ તાર્ણં ચ પાર્ણં વા ચાર્ણં વાઽઽજિનમાસનમ્ । મુની-
 નામુચિતં પ્રોક્તં ભૂમૌ મન્ત્રજપો વૃથા ॥૪૪॥ ક્રજુરેકામ્રદષ્ટિશ્ચ સ્વસ્તિ-

લક્ષિતી ઈષ્ટદેવનું પૂજન કરે ॥૩૯॥ ખીલની સાથે નહિ યોલતો થકો ભગ-
 વાનમાંજ મનને જોડી દધને સોજ ઉપચારોવડે લક્ષિતી ભગવાનનું પૂજન
 કરે. ઉપચાર પદાર્થો ન મળે તો તેના તેના મંત્રોવડેજ પૂજન કરે. આવા-
 હન-આસન-પાદ-અર્ધ્ય-આચમન-સ્નાન-વસ્ત્ર-ઉપવીત-ચંદન-પુષ્પ-
 ધૂપ-દીપ-નૈવેદ્ય-તાંબૂલ-બ્રહ્મહિષ્ણ અને નિસર્જન આ સોજ ઉપચારો
 કલા છે ॥૪૦॥ આવાહનાદિ તેતે ઉપચારોમાં જે મંત્રોનું વિધાન કર્યું છે
 તેનાથી પૂજન કરે. અધિકાર હોય તો શ્રીત મંત્રોવડે અને ન હોય તો પૌરા-
 ણિક મંત્રોવડે પૂજન કરે. અથવા અધિકાર હોય કે ન હોય પણ પૌરાણિક
 મંત્રોવડેજ (સાધારણ હોવાથી) પૂજન કરે અથવા નામમંત્રોવડે પ્રતિદિન
 પ્રીતિથી શ્રીકૃષ્ણનું પૂજન કરે ॥૪૧॥ પ્રમાદ અને અનાદરનો દૂરથી પરિ-
 ત્યાગ કરીને સ્થિર ચિત્ત થઈ પ્રતિદિન પૂર્વોક્ત પ્રકારે પૂજન કરે. તેપછી
 કૃષ્ણના અષ્ટાક્ષરમંત્રને યથાશક્તિ સંખ્યાનિયમથી સદા જપે ॥૪૨॥ તેમાં
 જપમાળા તુલસીકાષ્ઠથી કરેલી ચઢણ કરવી. એજ માળા શ્રેષ્ઠ કહીછે. તે
 ન મળે તો કમળખીજથી કરેલી લેવી. તે ન મળે તો ચંદન કાષ્ઠથી બના-
 વેલી માળા જપ માટે ચઢણ કરવી ઠીક છે ॥૪૩॥ આસનમાં બેસીનેજ
 જપ કરે, કેમકે આસન વિના કરેલો જપ વ્યર્થ થાય છે. તે આસન
 બિનથી બનાવેલું કે તૃણથી બનાવેલું કે પાંદડાથી બનાવેલું કે વસ્ત્રના
 કટકાથી કરેલું કે મૃગચર્મ વ્યાઘ્રચર્મ આદિકથી બનાવેલું આસન મુનિજ-

ફાસનમાસ્થિતઃ । ઘસાચ્છાદિતમાલશ્ચ જપેન્મૌનઘ્રતઃ સ્થિરઃ
॥૪૫॥ સ્તોત્રપાઠં યથાશક્તિ ધ્રીન્નિષ્ણોર્વિદધીત સઃ । નામસદ્ગીર્તનં
કુર્યાદાપત્કાલે તુ કેચલમ્ ॥૪૬॥ તતઃ સંસ્થાપ્ય ભગવત્પ્રતિમા
મુચિતસ્થલે । ગુરું પ્રણમ્ય ભિક્ષાયૈ સ ગચ્છેદ્દહિણઃ શુચીન્ ॥૪૭॥
અપકાલં તુ યાચિત્વા શુચિર્ભૂત્વા સમાહિતઃ । ગાયત્રીં કૃષ્ણમન્ત્રં ચ
યથાશક્તિ જપેત્પુનઃ ॥૪૮॥ આપત્કાલે તુ કુર્વોત્ પ્રાતર્માધ્યાહ્નિકં
જપમ્ । પ્રાતર્ભવં ચ મધ્યાહ્ને કુર્યાદેવં દ્વયં દ્વયમ્ ॥૪૯॥ નૈવેદ્યાર્થે
તતઃ પાકં વિષ્ણોઃ કુર્યાન્નુચિસ્થલે । મહાનૈવેદ્યમીદાય સમર્પ્ય

નોને શ્રેષ્ઠ કહ્યું છે ॥૪૪॥ સ્વતિકાસને બેસીને સરલ શરીરવાળો થઈ
એકાગ્ર દૃષ્ટિ રાખીને (સાવધાન થઈ) જપમાળાને વસ્ત્રથી ઢાંકીને
મૌન ઘ્રતમાં નિઠાવાળો અને સ્થિરમન થઈ જપને કરે ॥૪૫॥ એરીતે
જપ કર્યા પછી ત્યાગી સાધુ ભગવાનના સહસ્રનામાદિ સ્તોત્રનો પાઠ
યથાશક્તિ કરે-આપત્કાળમા તો દેવળ ભગવાનનામગીર્તન કરે ॥૪૬॥
એરીતે પૂજા-જપ-સ્તુતિ-પાઠ કરી રહ્યા પછી ભગવાનની પ્રતિમાને
તેને ઉચિત સ્થાનમા સ્થાપન કરીને, પછી ગુરૂને પ્રણામ કરીને ભિક્ષા-
માટે પવિત્ર ગૃહસ્થોના ગૃહોપ્રત્યે જાય-તેમના ઘરપ્રત્યે જઈને ભિક્ષા
માગે ॥૪૭॥ ગૃહસ્થના ગૃહથડી લોટ ચોખા દાળ આદિક કાચા અન્નરૂપ
ભિક્ષા પામીને પોતાના આશ્રમમા પાછો આવીને, ફરીથી શુદ્ધ
અને એકાગ્ર મનવાળો થઈ વૈષ્ણવી ગાયત્રી અને કૃષ્ણમંત્રને યથાશક્તિ
જપે ॥૪૮॥ એરીતે બે કાળમા કરવાના કહેલા ગાયત્રીજપ અને કૃષ્ણ
મંત્ર જપને કદાચિત્ આપત્તિપ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય તો એક કાળમાજ કરી લે,
મધ્યાહ્ને બે કર્તવ્ય છે તેનેપણુ પ્રાત કાળમાજ કરી લે અને પ્રાત કાળમાં
બે કર્તવ્ય છે તેને મધ્યાહ્ન કાળમા પણુ કરી લે ॥૪૯॥ ત્યારપછી ત્યાગી
ભગવાનના નૈવેદ્ય નિમિત્તે પવિત્ર સ્થળમા પાક પોતે કરે માટેજ ત્યાગીને
અપકવાત્ર ભિક્ષાગ્રહણુ કરવાનું વિધાન ભગવાને કયું છે, એમને પ્રવૃત્તિમાત્ર
ભગવાનનો બે યાગ (પૂજા વિગેરે) તેના અગપણુ કરવાની કહી છે,
માટેજ અધિકારીબેદથી (આ અધિકારી બિન છે માટે) પકવાત્ર ભિક્ષા

સ્વાપયેષ્ય તમ્ ॥૫૦॥ પ્રાસાદિક હરેરન્નં સમ્પ્રોક્ષ્યૈવાથ મક્ષયેત્ ।
 एकाद्वार च कुर्वीत प्रत्यहं स विनापदम् ॥५१॥ त्यागी न भक्षये
 दन्नं पिण्णवे ह्यनिवेदितम् । आपदि प्रतिमाभावे मनसा तन्निवे
 दयेत् ॥५२॥ यदि भोजनवेलाया कश्चिच्छाचेत मिथुक । तर्हि
 दद्यादात्मबुद्ध्या तस्मा अन्नमविह्वल ॥५३॥ एकादशीषु सर्वासु
 हरेर्जन्मोत्सवेषु च । प्रायश्चित्तोपवासेषु नाद्यादन्नं च सन्न
 ॥५४॥ पठन पाठन कार्यं सच्छास्त्रस्यानुवासरम् । न दिवा शयन
 कार्यं त्यागिना तु विनापदम् ॥५५॥ श्रवण कीर्तनं विष्णोर्ध्यान
 चन्दनमर्चनम् । विना कालો वृथा नैव नेतव्यस्तेन च क्वचित्
 ॥५६॥ मलोत्सर्गे कटिस्नान वस्त्रશુદ્ધિश्ચ योगિના । कार्याय મૂળો

અહીંનું વિધાન કરનારા બીજા વચનો સાથે એનો વિરોધ નથી
 રસીધે તૈયાર થતા તે આ નૈવેદ્ય ભગવાનને નિવેદન કરીને પ્રતિમારૂપ પ્રભુને
 પોદાડી દે ॥૫૦॥ તેપછી ત્યાગી ભગવાનનું પ્રસાદિ તે અન્ન પ્રાસાદિક
 જળથી કે ચરણોદકથી પ્રોક્ષણ કરીનેજ પોતે 'ભગવત્પ્રસાદ સ્વીકાર કરવો
 બેધએ એવી શુદ્ધિથી જન્મે પ્રતિદિન આપત્કાળ વિના એકજ વાર જન્મે
 (આપત્કાળમાં બીજી વાર જન્મવામાં હોય નથી) ॥૫૧॥ ત્યાગી પ્રતિમા
 રૂપ વિષ્ણુને નહિ નિવેદન કરેલું અન્ન આપતિમાપણુ નજ જન્મે પાસે
 પ્રતિમા ન હોય તો મનથી કટપેલી તે પ્રતિમાને નિવેદન કરે ॥૫૨॥ બે ભો
 જનવેળાએ જે કોઈપણ પુખ્તો લિણુક અન્ન ભાગે તો તેને આત્મશુદ્ધિથી
 (પોતાથકી અનન્ય માનીને) ક્ષુધાજન્ય વિકળતાએ રહિત થઇને અન્ન
 આપે ॥૫૩॥ સાધુપુરૂષ સર્વ એકાદશીઓ જન્માષ્ટમી આદિક ઉત્સવ
 દિવસો અને પ્રાયશ્ચિત્તાના અગમ્ય ઉપવાસ દિવસોમાં નજ જન્મે ॥૫૪॥
 ત્યાગીએ પ્રતિદિવસ સચ્ચાઅનુ પઠન પાઠનાદિ કરવું આપત્કાળ વિના
 તો દિવાનિદ્રા નજ કરવી ॥૫૫॥ સાધુએ વિષ્ણુના શ્રવણ-કીર્તન-સ્મરણ
 -વદન-પૂજન-આદિકમાંથી હરકોઈ એક ભક્તિવ્યાપાર વિના ક્યારેય
 ક્ષણપણુ કાળ વ્યર્થ નજ નિર્ગમન કરવો કિંતુ ભગવાનના ગુણશ્રવણ
 કીર્તનાદિકવડેજ કાળનિર્ગમન કરવો (આજ સાધુઓનું પ્રધાન લક્ષણ છે)

તસર્ગં તુ લિઙ્ગદોઃશુદ્ધિરમ્બુના ॥૫૭॥ સાયં શુચિઃ પ્રયોજ્યેશં કુર્યા-
ન્નોરાજનં તતઃ । નામસંકીર્તનં કૃત્વા કુર્ચોત સ્તુતિપાઠનમ્ ॥૫૮॥
નમસ્કૃત્ય સ્વાપયેચ શ્રીકૃષ્ણં હૃદયામ્બુજે । કરણ્ડકાદૌ પ્રતિમાં
વન્દેતાથ નિજં મુરુમ્ ॥૫૯॥ તતઃ શુચિઃ સમાસીનઃ પૂર્વવત્સુસ્થિ-
રાસનઃ । ગાયત્રીં કૃષ્ણમન્ત્રં ચ જપેત્સ નિજશક્તિતઃ ॥૬૦॥ તતઃ
સચ્છાસ્ત્રપઠનપાઠનધ્યાનકીર્તનૈઃ । વિષ્ણુસમ્બન્ધિભિઃ કૃત્યૈર્યામ-
મેકં સ જાગૃયાત્ ॥૬૧॥ શ્રીકૃષ્ણમેવ હૃદયે ચિન્તયન્ સ તતઃ
સ્વપેત્ । ભૂમાચાપદિ તુ ત્યાગી સદ્ધાયામપિ સંવિશેત્ ॥૬૨॥ ક્રમે-
ણાનેન કર્તવ્યં ત્યાગિના નિત્યમાત્મનઃ । આદ્ધિકં વિધિવત્તેન
શ્રીકૃષ્ણઃ પ્રીયતેતરમ્ ॥૬૩॥ મુમત ડવાવ—ઇત્યુક્તમાશ્રુત્ય મુનિપ્ર-

॥૫૬॥ ત્યાગીએ મળત્યાગમાં કટિસ્નાન કરવું અને તે સમયે ધારેલું વસ્ત્ર
ઘોઈ નાંખવું. મૂળત્યાગમાં તો જળથી લિંગ અને બને હાથની શુદ્ધિ
કરવી (અને જળના કોગળા કરવા) ॥૫૭॥ તેપછી ત્યાગી સાયંસમયે
(સ્નાન કરી) શુદ્ધ થઈ ભગવાનને જગાડીને સંધ્યા આરતી કરે. પછી
નામસંકીર્તન-સ્તુતિપાઠન-નમસ્કારાદિકને કરે. પછી પ્રાતઃકાળને પ્રારં-
ભીને આ રીતે આરાધેલા શ્રીકૃષ્ણને પોતાના હૃદયકમળમાં પોઢાડી દે.
અને પ્રતિમારૂપ કૃષ્ણને તો કંડીયા આદિકમાં કરેલી મુખશર્યામાં પોઢાડી
દે. પછીથી પોતાના ગુરૂને પ્રણામ કરે ॥૫૮-૫૯॥ તેપછી સાધુ શુદ્ધ થઈ
બેસીને પૂર્વવત્ સ્થિર આસનવાળો થઈ યથાશક્તિ વૈષ્ણવી ગાયત્રી તથા
કૃષ્ણમંત્રને જપે ॥૬૦॥ ત્યારપછી ત્યાગી સચ્છાસ્ત્રપઠન-પાઠન-ધ્યાન-
કીર્તન આદિક કૃષ્ણ સંબન્ધીજ વ્યાપારોવડે એક પહોર વ્યયે પછી સ્વેદ-
દેવ શ્રીકૃષ્ણનું જ ચિંતન કરતો થકો પૃથ્વી ઉપરજ સુઈ જાય. ખાટલામાં
ન સુવે. (ત્યાગીએને તેનો નિષેધ છે) રોગાદિ આપતકાળમાં તો ખાટલામાં
સુવે ॥૬૧-૬૨॥ હે મુને! ત્યાગીએ આ અનુક્રમે પોતાનું આદ્ધિક પ્રતિદિન
યથાવિધિ કરવું, તેથી સર્વાન્તરાત્મા ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ અતિશય પ્રસન્ન
થાયછે ॥૬૩॥ મુમતનરુપિ કહેછે—હે રાજન્! આ પ્રકારે ભગવાન નારા-
યણે ઉપદેશ કરેલા ઉત્તમ આદ્ધિક પ્રકારને ગોપાળાનંદ મુનીન્દ્ર સાંભળીને

વીરો નારાયણેનાહિકમુત્તમં સઃ । પ્રીતસ્તથૈવ સ્વયમાચરંસ્તદ-
વીવૃત્તત્સર્વેમુર્નીશ્ચ રાજન્ ॥૬૪॥ इति श्रीसत्सङ्गीवने नारायणचरित्रे
धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे धीनारायणमुनिगोपालानन्दसंवादे त्या-
गिनां साक्षिमाहिकविधिनिर्णयनामाष्टाविंशोऽध्याय ॥२८॥

મુનત ઉવાચ—અધાષ્ટમ્યાં નિશારમ્મે કૃતસન્ધ્યાવિધિર્હરિઃ ।
નીરાજનાન્તે કૃષ્ણસ્ય ન્યવીદદ્ભક્તસંસદિ ॥૧॥ પ્રણમ્ય તં મુનિશ્રેષ્ઠો
મુક્તાનન્દો મહામતિઃ । પપ્રચ્છ કુર્વન્સકલાન્ કૃષ્ણમક્તાનસંશ-
યાન્ ॥૨॥ સ્વામિન્ ! સ્વરૂપં કૃષ્ણસ્ય હુમુત્સામ્યહમજ્ઞસા ।
અસ્માકમિષ્ટદેવસ્ય પ્રતિપાદસ્ય ચાગમૈઃ ॥૩॥ કથં સ સગુણોક્તેયો

પરમ હર્ષ પામીને, ભગવાને ઉપદેશેલા પ્રકારે પ્રતિદિન આહિક પોતે
કરતા થકા બીજા અધા ત્યાગીઓ પાસે તેમજ કરાવા લાગ્યા ॥૬૪॥
इति श्रीसत्सङ्गीवने...तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे श्रीनारा-
यणमुनिगोपालानन्दसंवादे त्यागिनां साक्षिमाहिकविधिनिर्णय-
नामाऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८॥

અધ્યાય ૨૮ મો.

મુનતઝપિ કહેછે—હે રાજન્ ! તારપછી કાર્તિક શુકલ અષ્ટમી
તિથિએ સાયંકાળે સંધ્યાવિધિ કરી પરવારેલા ભગવાન્ શ્રીહરિ, શ્રીવાસુદેવ
ભગવાનની સંધ્યા આરતી થઈ રહ્યા પછી ભક્તમહાળપરિપૂર્ણ એવી સ-
લામાં વિરાજમાન થયા હતા ॥૧॥ તે ભગવાનને મુનિશ્રેષ્ઠ મહામતિ મુક્તા-
નન્દમુનિ નમસ્કાર કરીને, અધાય ભક્તોને ભગવત્સ્વરૂપમાં સશયરહિત
કરવા એમ પુછવા લાગ્યા કે—હે સ્વામિન્ ! જે આ આપણા ઇષ્ટદેવ કૃષ્ણ
છે તેનું સ્વરૂપ જે શ્રુતિસ્મૃતિઓએ ઉપજાવ કરેલું છે તેને તત્વથી હું
જાણુવા ઇચ્છુ છું ॥૨-૩॥ આમા વિવાદથી સંશય થાય છે કે—આ જગ-

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાને પરમલા પુરોહિતમ સ્વય શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કે
જે સાધુસંરક્ષણમાટે પૃથિવી ઉપર મનુષ્યરૂપથી પ્રકટતાને પામેલા છે તેમના
સ્વરૂપમા કે સ્વભાવમા અવિવક્ષણતારૂપ અદ્વૈત (એત્વ) ઉપદેશ કર્યું છે.

નિર્ગુણશ્ચ જગત્પ્રભુઃ । સાકારશ્ચ નિરાકારઃ કર્તાઽકર્તા કથં ચ
સઃ ॥૪॥ બ્રહ્મધામસ્થિતાદિદ્વિયાત્સ્વરૂપાન્મનુજાકૃતિઃ । મિત્રો
ભવત્યમિત્રો યા તન્મે વ્રૂહિ દયાનિધે ! ॥૫॥ પતેઽપિ વૈષ્ણ-
વાઃ સર્વે જિજ્ઞાસન્તીદમજ્ઞસા । શાસ્ત્રાનુભવસિદ્ધાન્તમતસ્ત્વં
વક્તુમર્હસિ ॥૬॥ હુવ્રત ડવાચ—ઇતિ જિજ્ઞાસુના તેન સમ્પૃષ્ટો
ભગવાન્ હરિઃ । ડવાચાનન્દ્યન્વાચા નિજાશ્રિતજનાદૃપ ! ॥૭॥
શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—ઽટ્ટણુ વૈષ્ણવસિદ્ધાન્તં મુનેઽવદ્યમુપાસકૈઃ ।

ત્રણુ ભગવાન્ સગુણ છે કે નિર્ગુણ છે ? અથવા સગુણ નિર્ગુણ બન્નેરૂપ
છે ? સાકાર છે કે નિરાકાર છે ? અથવા સાકાર નિરાકાર બન્નેરૂપ છે ?
કર્તા છે કે અકર્તા છે ? અથવા અકર્તા કર્તા બન્નેરૂપ છે ? શ્રુતિ સ્મૃતિ-
ઓમાં બન્ને પ્રકારનાપણુ વાદો હોવાથી એમાં સંશય મહાન્ થાયછે ॥૪॥
હે દયાનિધે ! વળી જ્યારે સાધુઓના સરક્ષણુમાટે અવતરે છે ત્યારે મ-
નુષ્યાકૃતિથી દૃશ્યમાન થતા ભગવાન્, અક્ષરબ્રહ્મ ધામમા રહેલા દિવ્ય
પોતાના સ્વરૂપથષ્ટી કે સ્વભાવથષ્ટી લેશપણુ વિલક્ષણતા (લિખતા)ને
પામેછે ? કે નથી પામતા ? (એજ આ છે કે કેમ ?) આજ અર્થને આ સર્વ
વૈષ્ણવો તરવથી જાણવા ઇચ્છેછે, કેમકે આ વિષય સર્વ કોઈ જાણી શકે
નહિ શાસ્ત્રદૃષ્ટિથી મુસંસ્કૃત એવી યોગસાક્ષાત્કાર દૃષ્ટિવડેજ આ અર્થમાં
નિશ્ચય થાય, માટે તમો અમારા સંશયને સદુપદેશથી નિરાકરણુ કરવાને
યોગ્ય છો ॥૫-૬॥ હુવ્રતઃપિ કહેછે—હે દૃપ ! એરીતે જ્ઞાસુ મુજ્ઞાનંદ
મહામુનિએ પુછેલા ભગવાન્ શ્રીહરિ સર્વ નિજાશ્રિત જનોને નિજ વચના-
મૃતથી આનંદ આપતાથકા યોડયા ॥૭॥ શ્રીનારાયણુમુનિ કહેછે—
હે મુજ્ઞાનંદ મુને ! વૈષ્ણવ થકી ખીજઓને આવી જ્ઞાસા થતી નથી, કેમકે
પરમાત્મા પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણના સ્વરૂપમાં જે આ જ્ઞાસા તે સર્વગુણની
પુષ્કળતાનું કાર્ય છે (સર્વગુણુ પુષ્કળ હોય તો એવી જ્ઞાસા થાય)
સર્વની પુષ્કળતાવાળા તો વૈષ્ણવોજ હોય. વળી જે અવતારની યથાર્થ
જ્ઞાસા છે તેપણુ પરમ નિ શ્રેયસમાટે થાયછે. માટેજ ભગવાને અવતારના
યથાવસ્થિત જ્ઞાનની ગીતામાં ‘અજોઽપિ સદ્વચ્યારમા’ ‘જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્ય’

શ્રોતવ્યં હૃદિ ધાર્યં ચ તત્ત્વતઃ કથયામિ તે ॥૮॥ શ્રીકૃષ્ણો ય પર
બ્રહ્મ સ્વયંજ્યોતિ પરાત્પરઃ । ક્ષેયો નારાયણો । વિષ્ણુર્મગવાન્
પુરુષોત્તમ ॥૯॥ મહેશ્વરો વાસુદેવો ભૂમા ચ પરમેશ્વર । આત્મા

ધ્યાદિકથી બહુ પ્રશંસા કરી છે તો અહીં મંત્ર પ્રતિપાદન કરવા ધારેલો સિદ્ધાંત
વેંણુવ-શ્રીકૃષ્ણની ચરણસેવામાં રસિકોને અત્યંત દૃષ્ટિમત્ત છે તે આ સિ
દ્ધાંત ભગવદુપાસકોએ અવશ્ય સાલળવા યોગ્ય અને હૃદયમાં ધારવા યોગ્ય
છે તે તમોને તત્ત્વથી હવે કહું છું તેને એકાદ્ય મનથી સાલળો ॥૮॥ ને શ્રીકૃષ્ણ
છે એજ પરબ્રહ્મ છે એમ કહેવાથી-‘સમગ્ર વિશેષમાં વિશેષિ સ્વરૂપવાળું
સમિમાન પરબ્રહ્મ છે’ એવા વાદનું નિરાકરણ થઈ ગયું વસ્તુતાએ આનંદ
મય સમસ્ત કલ્યાણગુણ પરિપૂર્ણ શ્રીકૃષ્ણ પરબ્રહ્મ છે તે સ્વયંજ્યોતિ-
સ્વયંપ્રકાશ છે કેમકે તે જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ છે, તેમાં ‘તદેવા જ્યોતિર્વાં જ્યોતિઃ’
એવી શ્રુતિ છે એજ પરાત્પર છે તેમાં ‘બક્ષરાત્પરત પર’ એવી શ્રુતિ છે
એજ નારાયણ વિષ્ણુ-પુરુષોત્તમ-ભગવાન્ આદિક શબ્દોથી તેને શાસ્ત્રમાં
પ્રતિપાદન કરાય છે, તેમાં ‘આપો નારા દત્તિ પ્રોક્તા આપો વૈ નરસૂનવ ।
અયન સત્ત્વ તા પૂર્વે તેન નારાયણ સ્મૃત ॥’ આ સ્થળ દૃષ્ટિથી વ્યુત્પત્તિ
છે, નરાણા સમૂહો નાર-નિલવસ્તુસમૂહ, તત્કાલન સદાપનમલ્લ ચ’ આવી
સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વ્યુત્પત્તિ છે, આવી જ પ્રકારની વ્યુત્પત્તિના યોગથી ‘નારા-
યણ’ કહેવાય છે સર્વેન અતર્યામિપણે વ્યાપ્તિ હોવાથી નિષ્કુલ શબ્દ
પ્રવર્તે છે જ્ઞાન શક્તિ-બળ-ઐશ્વર્ય-વીર્ય અને તેજ આ છ ગુણ
યોગને લીધે ભગવાન શબ્દ પ્રવર્તે છે ક્ષરઅક્ષરપુરૂષથકી ઉત્તમ હોવાથી
પુરૂષોત્તમ શબ્દ પ્રવર્તે છે ઈશ્વરોના ઈશ્વર હોવાથી મહેશ્વર શબ્દ
પ્રવર્તે છે સર્વ જગત્ એમાં વસે છે અને સર્વેન આ વસે છે માટે વાસુ-
દેવ શબ્દ પ્રવર્તે છે સ્વરૂપથી અને સ્વભાવથી અનવધિપ્રતિશય વિપુળ
તાના યોગને લીધે ભૂમા એવો શબ્દ પ્રવર્તે છે (આ શ્રોત પ્રયોગ છે)
નેની અપેક્ષાએ કોઈ પણ માનની માટે પરમેશ્વર (અનન્યેશ્વર)
શબ્દ પ્રવર્તે છે તે આ ભગવાન્ આત્માઓના આત્મા-શરીરીઓના
શરીરી છે, અર્થાત્ સર્વાંતર આત્મા છે અને ચેતનોના ચેતન છે, એટલે

ત્મનાં ચેતનાનાં ચેતનશ્ચ શ્રુતીરિતિઃ ॥૧૦॥ કાલસ્ય પ્રકૃતેશ્ચાપિ
નિયન્તા પુરુષસ્ય ચ । પ્રકાશકશ્ચ સર્વેયાં સ્વતન્ત્રો દિવ્યવિગ્રહઃ

સર્વ ચેતનોના ચેતન્ય-ચોતિષનો જે પ્રસરણવિશેષ (વિકાસ) છે તેને
કરાવનારા પરમ ચેતન આજ છે આવા 'શ્રીકૃષ્ણ પરંબ્રહ્મ છે' આ
અર્થ શ્રુતિઓમા કહ્યો છે આમ કહેવાથી-બીજાઓનો જે સગુણનિર્ગુણવાદ
છે, જેવો દે-જાન શક્તિ આદિક સમગ્ર વિશેષો (ભેદો)એ રહિત, માટેજ
ગુણમાત્રે રહિત હોવાથી નિર્ગુણ એવું જે બ્રહ્મ છે તે અનાદિ અવિદ્યાથી
સ્વસ્વરૂપ તિરોહિત થતા ઇશિ ઇશિતવ્ય (નિયામ્ય) આદિક સમગ્ર વિ-
કટપો (ભેદો)ના સ્થાનભૂત થાયછે તે આ બ્રહ્મ માયાથી શબ્દગિત-રંજીત
થતાં ઈશ્વરભાવને પામેછે, તો આ નિર્વિશેષ બ્રહ્મનું માયાનું અવિદ્યાન
થવાના વશપણથી ઈશ્વરપણ અને તેના સંબન્ધથી જ્ઞાન શક્તિ આદિક
ગુણયોગ લાગુ થાયછે, તે ઈશ્વરભાવ અને ગુણયોગ તો કાટપનિક છે,
માટે સગુણ સર્વેશ્વર કહેવાય છે, આવો જે વાદ છે તેનું પણ નિરાકરણ
થઈ ગયું, કેમકે સમગ્ર કટયાણુગુણે પરિપૂર્ણ શ્રીકૃષ્ણ પરંબ્રહ્મ છે એમ
નિરૂપણ કર્યું છે ॥૮-૧૦॥ કાળ પ્રકૃતિ અને પુરૂષ જે સૃષ્ટિના ઉપકરણભૂત
છે તેના નિયંતા-આત્માપણે અંત પ્રવેશ કરીને નિયંતા, માટેજ આ સર્વ
કાર્યોના પ્રકાશના કારણ છે, એટલે સર્વ કાર્યોના પ્રાદુર્ભાવનું કારણ છે જે
પ્રાદુર્ભાવ તિરોભાવ છે એજ કાર્યોની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ છે (પ્રાદુર્ભાવ
એજ ઉત્પત્તિ અને તિરોભાવ એજ વિનાશ છે) કેમકે જે છે એજ કાર્ય
થાય, જે નથી તે કાર્ય ન થાય અથવા-સર્વને પોતપોતાનું કાર્ય કરવામા
પ્રકાશ-જ્ઞાનવિકાસને સર્વના અંતરાત્મા આ ભગવાનજ કરી આપેછે આ
સર્વમા આત્માપણે વ્યાપી રહ્યા છે તથાપિ વ્યાપ્ય ચેતનોના કર્મોવડે આ
ભગવાન લેખાતા નથી, (તેના દોષો તેમને અડતા નથી) કેમકે સ્વતત્ર-
અકર્મવશ્ય (કર્મવશ નથી) છે અથવા પોતાના સકટપને આધીન સર્વની
પ્રવૃત્તિ છે તે આ ભગવાન દિવ્ય દેહવાળા છે એમ કહેવાથી-બીજાઓનો
જે નિરાકારતા વાદ છે તેનું નિરાકરણ થઈ ગયું ॥૧૧॥ તે આ પરંબ્રહ્મ
શ્રીકૃષ્ણનું ધામતો અક્ષર છે તેનેજ બ્રહ્મપુર કહેછે, 'તદેસસ્ય મહાપુર' એવી

॥૧૧॥ ધામાક્ષરં તુ ચત્તસ્ય તદ્વહ્નપુરમુચ્યતે । યસ્યૈકઃ સૂક્ષ્મદેશો-
 ઽપિ કોટિકોટ્યર્કમાસુરઃ ॥૧૨॥ યદુચ્યતે ચિદાકાશં ધ્રુવમાકા-
 શચત્સદા । અનાદ્યનન્તં ચાર્પણં સચ્ચિદાનન્દલક્ષણમ્ ॥૧૩॥
 નવીનનીરદ્વયામસ્ત્ર દિવ્યે સ્વધામનિ । વિભાત્યતિશ્વેતરુચિઃ
 સૂર્યચન્દ્રાગ્નિતેજસઃ ॥૧૪॥ તલ્યૈકરોમ્ણસ્તેજોઽપિ સમગ્રાક્ષરતે-
 જસઃ । અધિકત્વાન્ન તત્તેન તત્રસ્યૈરુપમીયતે ॥૧૫॥ સ પ્રભુર્દિવ્ય-
 વસનો દિવ્યાલક્ષારશોભનઃ । રાધારમાદિભિઃ સ્વામિઃ શક્તિ-
 શ્રુતિ છે જેની પ્રભાનો એક દેશ સૂક્ષ્મપણ કોટિગુણિત કોટી સૂર્યની
 પ્રભાનેપણ ઉલ્લંઘન કરે છે, (તેથી અધિક છે) એજ બ્રહ્મપુર ધામને ચિદાકાશ
 કહે છે જ્ઞાનમય અને સર્વત પ્રકાશમાન છે માટે ચિદાકાશ કહેવાય છે. વળી
 આકાશની પેઠે સદા ધ્રુવ-એકરૂપ છે એમણે ભૂતાકાશ તો નશ્વર છે, તથાપિ
 બહુ કાળ એકરૂપ રહે છે માટે લોકોની શુદ્ધિમા આ આમત ઉતારવા માટે
 તેનું દૃષ્ટાત આપ્યું છે, વસ્તુતાએતો અનાદિ અનત-ઉત્પત્તિ નાથે રહિત છે
 ભૂતાકાશથી વિલક્ષણતા આ એ પદથી સ્પષ્ટ કરી છે અથવા દેશપરિચ્છેદે
 રહિત એવો એનો અર્થ હોવો વળી અખડ-અવયવથી નહિ આરભેલું હો-
 વાથી અચ્છેદ છે જેને અથમવે આરભેલું હોય તે સખડ અને છેદ્ય હોય
 છે વળી સચ્ચિદાનંદલક્ષણ છે, જે ધામને પામેલાઓજ સચ્ચિદાનંદરૂપ
 સ્વસ્વરૂપને સાક્ષાત્કાર કરે છે અને સચ્ચિદાનંદધન પરબ્રહ્મના સ્વરૂપને
 સાક્ષાત્કાર કરે છે માટે સચ્ચિદાનંદલક્ષણ છે. અથવા-સ્વયં સચ્ચિદાનંદ-
 લક્ષણ છે-સતત એકરૂપ છે માટે સત્ કહે છે, અજડ છે માટે ચિત્ કહે છે,
 પ્રતિકૂળ જ્ઞાનરૂપ જે હુ ખ તેના સ્થાનભૂત નથી (હુ ખરહિત છે) માટે
 આનંદ કહે છે ॥૧૨-૧૩॥ આવા તે પોતાના દિવ્ય અક્ષર ધામમા તે પરં
 બ્રહ્મશબ્દવાચ્ય લગવાનું પુરૂષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણ નવીન મેઘ સરખા શ્યામ
 દિવ્ય દેહવાળા હોઈને સૂર્ય ચન્દ્રાદિ સર્વ તેને થકી પણ અતિશયિત દિવ્ય
 અતિઉજ્જ્વળ તેજથી વિરાજે છે. સમય અક્ષરબ્રહ્મતેજ જેના તેજના
 અંશલેશનીપણ સમાનતાને યોગ્ય થતું નથી, કેમકે આ તેજ અનવધિકા-
 તિશયિત છે ॥૧૪-૧૫॥ આ સર્વેશ્વરેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ પોતાને ઉચિત દિવ્ય

મિથ્ય નિવેદ્યતે ॥૧૬॥ શ્રીદામવિષ્વક્ષેનાદ્યૈઃ પાર્પદૈર્દિવ્યવિગ્રહૈઃ ।
 સેવ્યમાનશ્ચ સચ્છત્રચામરવ્યજનાદિભિઃ ॥૧૭॥ સુદર્શનાદિભિઃ
 સ્વાશ્વૈર્મૂર્તિમદ્ધિરુપાસિતઃ । પેશ્વર્યાદ્યૈર્મંગૈઃ પદ્મિઃ સિદ્ધિમિથ્યાણિ-
 માદિભિઃ ॥૧૮॥ અસહ્યૈશ્ચ મહામુક્તૈર્દિવ્યસુન્દરવિગ્રહૈઃ । દિવ્ય-
 રનેકોપચારૈઃ પૂજ્યમાનપદામ્બુજઃ ॥૧૯॥ દ્વિભુજઃ સ સદા સ્વામી
 ભક્તેભ્યો નિજદર્શનમ્ । ચતુર્મુજાદિરૂપેણ દત્તે ક્ષાપિ તદિચ્છયા
 ॥૨૦॥ ન પ્રાકૃતા ગુણાસ્તસિન્સન્તીત્યુક્તઃ સ નિર્ગુણઃ । અપ્રાકૃ-

વશ્વને ધારી રહેલા, દિવ્ય અલકારોથી અલંકૃત, રાધા રમા આદિક ને
 પોતાની અપૃથક્સિદ્ધ શક્તિવિશેષરૂપ છે તેમણે દિવ્ય ઉપચારોવડે પરિ-
 ચર્યા કરાતા, દિવ્ય દેહવાળા શ્રીદામ વિશ્વક્ષેનાદિ પાર્પદોએ છત્ર ચામ-
 રાદિ રાજોપચારવડે સેવા કરાતા, મૂર્તિમાન સુદર્શનાદિ પોતાનાં દિવ્ય
 આયુધોએ સદા સેવાતા, મૂર્તિમાન ઐશ્વર્ય આદિક છ ગુણોએ અને અણિ-
 માદિ સિદ્ધિઓએ સદા સેવા કરાતા, દિવ્ય સુંદર દેહવાળા અપરિમિત
 મહામુક્તોએ દિવ્ય ચંદન પુષ્પાદિ અનેક ઉપચારોવડે નિરંતર પૂજ્યાં છે
 ચરણકમળ જેનાં એવા થકા વિરાજે છે. તેમાં ‘તદક્ષરે પરમે વ્યોમનૃ’
 ‘દિવ્યે વ્રહ્મપુરે હોપ વ્યોમન્યાત્મા પ્રતિષ્ઠિતઃ’ એવી શ્રુતિ છે ॥૧૬-૧૮॥ તે
 આ સર્વ સ્વામી પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન સદા સ્વતઃ દ્વિભુજ દિવ્ય
 વિગ્રહવાળા છે છતાંપણ લક્ષ્મીની રૂચિને અનુરૂપ પોતાના સંકલ્પબળથી
 ચતુર્ભુજાદિ રૂપે પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનું દર્શન લક્ષ્મીને ક્યારેક આપે છે
 ॥૨૦॥ પ્રથમ સૂચવેલા નિર્ગુણ શ્રુતિઓના તાત્પર્યને હમણાં સ્પષ્ટ કહે છે—
 તે શ્રીકૃષ્ણમાં પ્રાકૃત ગુણો-કર્મવશ્યતાએ કરાવેલા પ્રકૃતિસંસર્ગને આધીન
 સુખદુઃખાદિ છેજ નહિ, માટેજ ‘નિર્ગુણ’ એમ શ્રુતિમાં ગુણનિષેધ કયો છે,
 ‘સત્ત્વાદયો ન સન્તીશે યથ ચ પ્રાકૃતા ગુણાઃ’ ‘યોઽસૌ નિર્ગુણ હ્યુક્તઃ સા-
 ક્ષેષુ જગદીશ્વરઃ । પ્રાકૃતૈર્હયસંયુક્તગુણૈર્હીનઃ સ ડચ્યતે’ એવી સ્મૃતિયો છે.
 અપ્રાકૃત ગુણો તો સત્યસંકલ્પત્વાદિ અનેક છે, તેમાં ‘અપ્રહતપાત્મા વિજરો
 વિમ્બયુર્વિશોકોઽવિજિઘ્રસોઽપિપાસઃ સત્યકામઃ સત્યસન્નિવ્યઃ’ એવી શ્રુતિ છે.
 તેમજ અપ્રાકૃત આકૃતિવાળા છે, માટે કવચિત્ શ્રવણ થતો આકૃતિનો

તાદૃતિત્વાદ્ય નિરાકારઃ સ કીલ્પંતે ॥૨૧॥ સ્વધર્મજ્ઞાનધૈરાગ્યયુજા
 ભક્ત્યા દ્યનન્યયા । યે ભજેયુસ્ત યવામું તથાભૂતં વિચક્ષતે ॥૨૨॥
 જ્ઞાનાદ્યેરપિ સમ્પન્ના ભક્ત્યા હીનાસ્ત્વનન્યયા । વ્રહ્મતેજઃ પ્રપ-
 ર્શ્યન્તિ ન તુ સાક્ષાત્તમીશ્વરમ્ ॥૨૩॥ તેજોમણ્ડલમધ્યસ્થં દ્વિભુજં
 દિવ્યવિપ્રદ્રૂમ્ । નેક્ષન્તેઽર્કં યથા લોકાઃ સાકારં તં તથેવ તે ॥૨૪॥
 તતો વ્રહ્મ નિરાકારમિતિ મન્યન્ત યેવ તે । તાવતા ન નિરાકારં
 કૃષ્ણારવં હિ પરં વૃહત્ ॥૨૫॥ એકદેશસ્થિતસ્યાપિ પૂર્ણત્વં તસ્ય

નિષેધપણુ પ્રાકૃત આકૃતિના નિષેધમા પર્યવસાન પામેછે ॥૨૧॥ યુગુક્ષુ
 ઓમા પણ કેટલાએક પ્રકૃતિવિલક્ષણુ શ્રદ્ધાત્મક ધોતાના આત્માના
 હિપાસનપરાયણુ હોવાથી ભગવાનમા અનન્ય ભક્તિએ રહિત હોવાથી તે
 આ પરાત્પર પરશ્રદ્ધા દિવ્યમૂર્તિ શ્રીકૃષ્ણને મૂર્જિતદશામાપણુ સાક્ષાત્ કરતા
 નથી જે અનન્યભક્તો છે તેઓ આ દિવ્ય રૂપને સદા સાક્ષાત્ કરેછે, માટે
 અનન્યભક્તિએ રહિત એવા જે કોઈ બીજાઓ છે તેમનો જે આ નિરાકારવાદ
 છે તે નજ માનવો એમ હવે કહેછે—ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યે યુક્ત એવી અનન્ય
 ભક્તિથી જેઓ આ શ્રીકૃષ્ણને ભજે છે તેઓજ તેવા દિવ્ય આકારવાળા
 આ ભગવાનને સાક્ષાત્ કરેછે અને જેવા જોયા હોય એવા સાકાર સ્વરૂ-
 પનેજ કહેછે જેઓ તો આ ભગવાનમા અનન્ય ભક્તિએ રહિત, શ્રદ્ધાત્મક
 સ્વાત્મસ્વરૂપના સાક્ષાત્કારમા તરવજ્ઞાન બળથી પ્રવર્ત્યા છે તેઓ જ્ઞાનાદિ
 બળે સમ્પન્ન હોય પણ અનન્યભક્તિએ રહિત હોવાથી તે ભગવાનને સાક્ષાત્
 કરતા નથી, કિંતુ અક્ષરને પામીને તેના જ્યોતિષમાત્રથી દૃષ્ટિ રોકાઈ
 જતા પરશ્રદ્ધાને નિરાકારપણેજ અનુભવીને તેવીજ રીતે (નિરાકાર) કહેછે
 જેમ તેજોમંડળરૂપ તેજ પુનઃથી જેમની દૃષ્ટિ અટકી ગઈ છે એવા લોકો
 તેજોમંડળના મધ્યમા રહેલા દ્વિભુજ દિવ્યવિશલ પુરૂષવિશેષ (સૂર્ય)ને
 સાક્ષાત્ કરવા સમર્થ થતા નથી, જેથી મંડળનેજ સૂર્ય કહેછે પણ તેનાથી
 ભિન્ન પુરૂષવિશેષને કહેતા નથી તેમજ આ કેવલ્યાધિઓપણુ સાકાર
 કૃષ્ણને જોતા નથી, અક્ષર તેજનેજ જુવે છે તેથી તેઓ તેમ માનેછે
 એટલામાનથી પરશ્રદ્ધા શ્રીકૃષ્ણનું નિરાકારપણુ યુક્ત નથી ॥૨૨-૨૫॥

તેજસા । સર્વગ્રાસ્તિ યથાકંસ્ય શૃણ્વન્ન વચનં ત્રિધેઃ ॥૨૬॥ અહો
ભાગ્યમહો ભાગ્યં નન્દગોપયજૌકસામ્ । યન્મિત્રં પરમાનન્દં પૂર્ણ
પ્રાપ્ત સનાતનમ્ ॥૨૭॥ અનેકાણ્ડોદ્ભવાદ્યર્થે નિર્ગુણઃ સ યદા પ્રભુઃ ।

શંકા-જે એરીને દેશવિશેષ (અક્ષરધામ)માં પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણની સ્થિતિ
માનશો તો તેમનું વિભુત્વ (સર્વવ્યાપકપણું) જે શ્રુતિમાં કહ્યું છે તેનો
ભંગ થશે અને જે વિભુત્વ માનશો તો દેશવિશેષમાં સ્થિતિ ઘટતી આ-
વશે નહિ. ઉત્તર-તો તેમ નથી. એક પ્રદેશમાં રહેલાપણુ તે પરબ્રહ્મ શ્રી-
કૃષ્ણનું પોતાના અનન્ય તેજ (જ્ઞાનમય)થી સર્વત્ર વ્યાપ્તિ હોવાથી પૂર્ણ-
પણું છે માટે વિભુપણાની હાનિ નથી. તેમાં આ દૃષ્ટાંત છે-જેમ મંડળરૂપે
એકત્ર રહેલા તેજોમય સૂર્યની પોતાના તેજથી સર્વ દિગંતમાં વ્યાપ્તિ છે.
અભિપ્રાય એવો કે-આ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં જ્ઞાનાનંદમય છે, તે
આ દિવ્યાકૃતિથી અક્ષરધામમાં નિત્ય નિરાજે છે, તેમની જે અંતર્યામી
શક્તિરૂપ જ્ઞાનપ્રભા, જે વસ્તુતાએ તેમનાથી અત્યંત ભિન્ન નહિ હોઈને
સર્વમાં અનુપ્રવેશ કરી રહી છે, માટે એજ સર્વમાં અનુપ્રવેશ કરી રહ્યા
છે તો તેમનું વિભુપણું મુખ્યજ છે (આજ અંતર્યામી સ્વરૂપ છે એમ
રામાનુજાચાર્ય કહે છે, તેમની સાથે આ અર્થની એકાર્થતા અન્યત્ર સ્પષ્ટ
છે.) ભૌતિક તેજઃપિંડરૂપ સૂર્યનું જે દૃષ્ટાંત આપ્યું છે તેતો આ અર્થ
હોઈનેની શુદ્ધિમાં ઉતારવામાટે છે આ ભગવાનના પૂર્ણપણામાં બ્રહ્માનું
વચન છે તેને સાંભળો ॥૨૬॥ શ્રીમદ્ભાગવતમાં 'અહો ભાગ્યમહો ભાગ્યં'
આવું વચન છે. તેનો અર્થ-મજાવાસિઓનાં અહો ભાગ્ય અહો ભાગ્ય
છે, તેમનું ભાગ્ય હું શું વર્ણન કરું? કેમકે પરમાનંદમય સનાતન
પૂર્ણ શ્રીકૃષ્ણ બ્રહ્મ જેના મિત્રભાવે વર્તે છે, 'પરમાનંદ' આ પદથી
અનવધિક્ક આનંદપણારૂપ આનંદમયત્વ જે પરબ્રહ્મને અસાધારણ
શ્રીત લિંગ તે કહ્યું છે. 'પૂર્ણ' આ પદથી મજાવાસિઓના ભાગ્યભૂત
પરબ્રહ્મનું પોતાને અસાધારણ એવું જે અંતર્યામિપણું તેરૂપ જે શક્તિ-
વિશેષ તેણે કરીને સર્વત્ર વ્યાપ્તિ છે માટે પૂર્ણપણું કહ્યું છે ॥૨૭॥ સમસ્ત
દેય ગુણોએ રહિત અને સમસ્ત કટયાણુ ગુણોએ પરિપૂર્ણ એવા પરબ્રહ્મ

માયાગુણાનુપાદત્તે સગુણઃ પ્રોચ્યતે તદા ॥૨૮॥ અનિરુદ્ધસ્વરૂપેણ

શ્રીકૃષ્ણનો પ્રકારાતરથી પણ આ સગુણ વ્યવહાર તેને શાસ્ત્રોમા અવલુ
થાયછે તે એવી રીતે કે-સત્ત્વ રજ અને તમ આ ત્રણ ગુણો કહ્યા છે
તેનાથી આ લેખાતાજ નથી, કેમકે આતો તેનાથી વિરોધિ સ્વભાવવાળા
છે, જેથી એના ઉપાસકોપણ ગુણાતીતતાને પામેછે. યદ્યપિ નિત્યમુક્તો
પણ તેવાજ છે, પરંતુ તેઓનું જે તેવાપણ છે તે આ ભગવાનની તેવી
નિત્ય ધ્વિંદ્રિયે આધીન છે એરીતે સ્વત ગુણોના પ્રતિબદ્ધ (સામાવાડીયા)
છે પણ ગુણોના અધિષ્ઠાનથી (સ્વયં તેને વશ નહિ હોઈને નેતા કે પ્રેરક થાય
તે) સગુણ અને અનધિષ્ઠાન (અધિષ્ઠાન નહિ થવાથી) થી નિર્ગુણ એવા
ભેદથી કહેવાય છે અધિષ્ઠાન અનધિષ્ઠાન ભેદ તો આ પ્રકારે છે-અનવધિક
આનંદમય, નિત્યમુક્તોએ નિરંતર પરિચર્યા કરાતા છે ચરણકમળ જેમનાં,
પોતાના આનંદમય દિવ્ય રૂપથી સદાય પોતાના બ્રહ્મપુર ધામમા વિરાજ-
માન એવા તે આ ભગવાન જ્યારે સૃષ્ટિઆદિક લીલાવ્યાપારોવડે નિહાર
કરવાનો સકલ્ય કરેછે ત્યારે તરત પોને અનિરુદ્ધરૂપે થઈને માયાના ગુણ
રજને અધિષ્ઠાન કરેછે, તેના અધિષ્ઠાનથી સદા બ્રહ્મા એમ કહેવાય છે,
કેમકે એમનોજ અશ બ્રહ્મા છે. ત્રણ ગુણની સામ્ય (ન્યૂન નહિ તેમ અ-
ધિક નહિ એક સરખી) અવસ્થાને પામેલી જે માયા તેમા રજનો ઉન્મેષ
અનિરુદ્ધના અધિષ્ઠાનથી થાયછે તથા પુરુષમા માયાને અભિમુખ
થવા રૂપ રજ કાર્ય ઉદ્ભવે છે, તેથી બ્રહ્માડની ઉત્પત્તિ થાયછે નિત્ય-
મુક્તોએજ એક અનુભવ કરાતા, અક્ષરજ એક રહેવાનું સ્થાન જેને છે
એવા પોતાના દિવ્ય રૂપથી ગુણોનું અધિષ્ઠાન નથી માટે એજ નિર્ગુણ કહે-
વાય છે અને અનિરુદ્ધરૂપે ગુણોના અધિષ્ઠાન થાયછે માટે એજ સગુણ
કહેવાય છે એટલામાનથી ગુણવશગામિનું જેનું સગુણત્વ છે તેનું એમનું
સગુણત્વ હેયમાં પર્યવસાન પામનારૂં નથી, કિંતુ એતો એક પ્રકારનું અશ્વર્ય
સર્વેએ ઉપસેવનીય છે, માટે અનિરુદ્ધ તે આ ભગવાનનો સગુણ મૂર્તિવિશેષ
છે એમ બાહ્યું મૂળમાં 'માયાગુણાનુપાદત્તે સગુણઃ પ્રોચ્યતે તદા' આમા
જે ઉપાદાન પદ છે, 'રજોગુણં ગૃહીત્વા' ઈત્યાદિકમાં જે ગૃહીત્વા પદ છે

માયાયાસ્તુ રજોગુણમ્ । ગૃહીત્વા બ્રહ્મસંઘઃ સન્ બ્રહ્માણ્ડં સૃજતિ
પ્રભુઃ ॥૨૯॥ ઐલોક્યમૌદરીકૃત્ય લયે નૈમિત્તિકે હસૌ । પકાર્ણવ-
જલે શેતે કાલે સૃજતિ તત્પુનઃ ॥૩૦॥ સ પ્રદ્યુમ્નસ્વરૂપેણ વાસુદે-
વોઽસિલં જગત્ । સત્ત્વં માયાગુણં ધૃત્વા પાતિ ત્રિષ્ણુઃ પ્રજાપતિઃ
॥૩૧॥ અસૌ વૈરાજપુરુષઃ કથ્યતે લોકપાલકઃ । મુક્તિં ચતુર્વિધાં
દત્તે સ્વમક્તેભ્યઃ સુરારિહા ॥૩૨॥ સદ્ધર્પણસ્વરૂપેણ વાસુદેવસ્તમો-
ગુણમ્ । અદ્વીકૃત્યૈવ માયાયાઃ શિવાચ્યઃ સંહરત્યદઃ ॥૩૩॥ શેષ-
રૂપેણ ભૂગોલં ધત્તે સદ્ધર્પણો હસૌ । મૂર્તયો વાસુદેવમ્ પટેતાઃ

તેનુ અધિધાનમાજ તાત્પર્ય લેવુ, અન્યથા તો તેનું નિરૂપણ દુ શક છે,
ખીનના અવિનાશુત (પોતામાજ અપૃથક્ષપ્તે રહેલા) ગુણોને ખીજો
થઇણ કરવા સમર્થ થાય નહિ, સત્વાદિક તો પ્રકૃતિના ગુણો છે તેને
તેનાથી લિન્ન પરમાત્મા શી રીતે થઇણ કરીલે, તેમજ ગુણમયમા બેગઈ
મએલાની પેઠે એમનું ગુણાધીન પ્રવૃત્તિવાળાપણુ નથી, કેમકે આ કર્મ
વશ્ય નથી ગુણોનુ જે વશીકરણ એજ એ છે એમ બે કહો તો તે વશી
કરણ એટલે શુ ? જે પોતાના સંકલ્પને આધીન ઉન્મેષ નિમેષ થવાપણુ
એમ કહો તો આજ અધિધાન બાણું, જે મૂર્તિથી ઉપલક્ષિત થઇને
સર્ગાદિકમા ઉપકરણભૂત માયાગુણોને અધિધાન કરેછે-પ્રેરેછે તે તેની
સગુણ મૂર્તિ છે એમ તેતે સ્થળમા પરિભાષાથી પ્રયોગ થાય છે, એવો
અભિપ્રાય છે ॥૨૮-૨૯॥ એજ આ અનિરૂદ્ધ નૈમિત્તિક લયમા ત્રિલોકીને
ઉદરમાં રાખીને એકાર્ણવ જળમા સુવેછે, તે રાત્રિને અતે ફરીથી ત્રિલો
કીને સર્જે છે ॥૩૦॥ એજ અક્ષરધામનિવાસી ભગવાન વાસુદેવ પ્રદ્યુમ્ન
સ્વરૂપે પ્રાદુર્ભાવ પામીને પ્રજાપતિ વિધુરૂપે થઇને માયાના સત્ત્વ ગુણને
અધિધાન કરીને સમસ્ત જગતની રક્ષા કરે છે ॥૩૧॥ તેજ આ પ્રદ્યુમ્ન
વૈરાજપુરુષરૂપે પ્રાદુર્ભાવ પામીને અમુરસંહારપૂર્વક લોકોની રક્ષા કરેછે
અને લોકોએ પ્રાર્થના કર્યા થકા તેમને અતુર્વિધા મુક્તિ આપેછે ॥૩૨॥
એજ ભગવાન વાસુદેવ સકર્ષણસ્વરૂપે તમોગુણને અધિધાન કરીને શિવ-
સંજ્ઞાથી થઇને (આ તો અનુપ્રવેશથી સમજવુ) આ ત્રિલોકીનો સહાર

સગુણા મતા ॥૩૪॥ કાર્યાર્થ મૂર્તિયોઽપ્યાસા સન્ત્યન્યાથ સહ
 જ્ઞાતા । एता' सर्वा गुणत्यागे प्रोच्यन्ते निर्गुणा अपि ॥૩૫॥ દિ
 વ્યાહો નિર્ગુણો દ્યૌપ દેવક્યા વસુદેવત । પ્રાદુર્વભૂવ વૃષ્ણાપ્યો
 મૂતલે મનુજાવૃતિ ॥૩૬॥ દિવ્યમૂર્તિનરાવૃત્યોસ્તસ્ય મેદો ન કિ
 જ્ઞાન । इति जानीहि सद्बुद्धे ! वेष्णवाचार्यनिश्चयम् ॥૩૭॥ સ દિવ્ય-
 મૂર્તિ સન્નેવ નરનાથ્ય દધૌ પ્રભુ । તેનૈવ ચ સ્વરૂપેણ સોઽમૂહિ
 વ્યાવૃતિર્મુહુ ॥૩૮॥ કથેપા વિસ્તૃતાઽસ્ત્યેવ પુરાણેષુ ચ ભારતે ।

કરે છે, તેજ આ સર્કર્પણ શેષરૂપે ભૂગોળને ધારણ કરે છે વાસુ
 દેવની આ છ (અનિર્દ્ધા, બ્રહ્મા, પ્રધુમ વિષ્ણુ સર્કર્પણ શિવ)
 મૂર્તિઓ સગુણ મૂર્તિઓ માની છે ॥૩૩-૩૪॥ સૃષ્ટ્યાદિ કાર્ય કરવા
 આ અનિર્દ્ધાદિકના સખન્ધિની બીજપણ મૂર્તિઓ બહુ થાય છે તે
 સર્કર્પણ સગુણ સમગ્રવી એજ મૂર્તિઓ બ્યારે પોતપોતાના બ્યાપા
 રમા વિરામ પામતા ગુણાધિષ્ઠાનથી નિવૃત્ત થાય છે ત્યારે નિર્ગુણ
 બાણવી ॥૩૫॥ હવે અવતારનુ યથાર્થપણ કહે છે—જે અક્ષર ધામમાં
 દિવ્ય મૂર્તિથી વિરાજમાન પરાત્પર પુરૂષોત્તમ નિર્ગુણ વાસુદેવ ભગવાન
 કહ્યા એજ મનુષ્યાકૃતિ થઈ દેવકીમા વસુદેવ થઈ કૃષ્ણનામથી ભૂતભા
 પ્રકટ થયા હતા જે અક્ષરધામમાં રહેની તેમની દિવ્ય મૂર્તિ છે અને
 જે આ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારેલી નરાકાર લક્ષણવાળી મૂર્તિ છે તે બનેમા
 લેશપણ ભેદ (વિલક્ષણતા) નથી એજ આ છે એવોજ પ્રામાણિકોનો
 વિનિશ્ચય છે સર્વે વૈષ્ણવાચાર્યો એમજ માને છે કે બહુના તે હું કહું છું—
 જે હું ભગવાન દિ ય મૂર્તિથી નરનાથ્ય કરતો થકો તેજ સ્વસ્વરૂપથી
 હમણા પ્રાદુર્ભાવ પામ્યો છું નરનાથ્ય સ્વીકારમાત્રથી પોતાના દિવ્ય
 સ્વરૂપ થઈ લેશપણ પ્રચ્યુતિ નથી, તે ગીતામાં કવ્યુ છે 'જ્ઞજોઽપિ સઘ
 વ્યયાત્મા મૂતાનામીશ્વરોઽપિ સન્ । પ્રકૃતિં સ્વામધિષ્ઠાય સમમવામયતમમા-
 યયા' ઇતિ સ્વય ભગવાને વસુદેવના શૃહમાં પ્રકટ થઈને સમગ્ર મનુ
 ધ્યોના નયનગોચરતાને પમાડેલા તે મનુષ્ય રચનાવાળા રૂપથીજ પોતાનું
 અસાધારણ દિવ્યાકૃતિપણુ પણ વારેવારે મૂર્તિકાલક્ષણ વિગેરે લીલા

તત્સારમાત્રમારુપ્ય કથયામિ સમાસતઃ ॥૩૧॥ સ વાસુદેવઃ
પ્રથમં સતાં ધર્મસ્ય ગુપ્તયે । ભૂમારહરણાર્થે ચ વસુદેવમનોઽવિ-
શત્ ॥૪૦॥ તદ્વારા દેવગકીર્ત્તિર્ભૂત્વા કાલે વ્યજાયત । પ્રાગ્જન્મ-
સ્મૃતયે પિત્રોર્વિષ્ણુરૂપઃ સ પય ચ ॥૪૧॥ પિતૃભ્યાં કંસર્ભોતાભ્યાં
પ્રાર્થિતોઽથાભવન્નરઃ । સ જૃમ્ભણે યશોદાયૈ વિશ્વરૂપમર્દશયત્
॥૪૨॥ મૃદ્ધક્ષણે પુનસ્તસ્યૈ નરાકૃતિરપિ સ્વયમ્ । બ્રહ્માણ્ડમ-
લિલં વ્યાપ્તં સ્વમુખે સમર્દશયત્ ॥૪૩॥ નરાકૃતિઃ સ પવેશો
દાન્નોલ્પલવન્ધને । અપરિચ્છેદ્યતાં સ્વસ્ય સર્વાં ગોપીરર્દશયત્
॥૪૪॥ ગોપવત્સાપહરણે કૃતેઽજ્ઞેન નરોઽપિ સન્ । તત્તદ્રૂપઃ

વ્યાપારોમાં પ્રદર્શાવ્યું હતું આ કથા શ્રીમદ્ભાગવત આદિક પુરાણોમાં
તથા ભારતમાં વિસ્તારથી વર્ણવી છે. હું હમણાં તેના સારમાત્ર આકર્ષણ
કરીને સંક્ષેપમાં કહું છું ॥૩૬-૩૮॥ તે દિવ્યમૂર્તિ વાસુદેવ લગવાન
પોતાના એકાતિક સાધુજનો તથા પોતાના આરાધનભૂત સદ્ધર્મની રક્ષા
કરવાનો અને પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાનો સકટપ કરીને પ્રથમ વસુદેવના
મનમાં પ્રવિષ્ટ થયા. વસુદેવદ્વારા દેવકીના ગર્ભભૂત થઈને સમય આવતાં
પ્રકટ થયા. પ્રકટ થઈને તરતજ માતા પિતાને પૂર્વ જન્મની સ્મૃતિ
કરાવા વિષ્ણુરૂપે થઈને પોતાનું દિવ્ય રૂપ પ્રદર્શાવ્યું ॥૪૦-૪૧॥ તે પછી
વળી કંસથકી લય પામેલાં માતાપિતાએ પ્રાર્થના કરતા એકદમ નરબાળ-
કાકાર થઈ ગયા. તે પછી કદાચિત્ બગાડુ ખાવાના સમયે મુખમાં માતા
યશોદાજીને વિશ્વરૂપ પ્રદર્શાવ્યું ॥૪૨॥ વળી નરાકાર એવા પણ પરમેશ્વર
શ્રીકૃષ્ણે કદાચિત્ મૃત્તિકા લક્ષણની આશંકા ટાળવાના મિષથી વિશાળ
પોતાના મુખમાં યશોદાને સમગ્ર બ્રહ્માંડ દર્શાવ્યું ॥૪૩॥ એજ નરાકાર
કૃષ્ણે પોતાને દામણાથી ખાંડણીયાએ બાધવાના સમયે પોતાની અમા-
પતા સર્વ ગોપીઓને બતાવી હતી (ખાંડણીયા સાથે બાધવા પ્રવર્તેલા
યશોદાજી બાળકૃષ્ણના ઉદરબંધનને પર્યાપ્ત દામણાને પાગ્યાજ ન હતાં)
॥૪૪॥ બ્રહ્માએ ગોપબાળકો અને વત્સોનું વૃદાવનમાથી અપહરણ કર્યું
ત્યારે નરાકારથી દૃશ્યમાન થતા એજ કૃષ્ણ સ્વયં વિવિધ વત્સ વત્સપાળ

સ્વયં ભૂત્વા સ ચિક્રીડેઽવત્સરમ્ ॥૪૫॥ વત્સવત્સપરુપાન્
 સ્વાન્વિષ્ણુરૂપાંસ્તતોઽલિલાન્ । બ્રહ્માણં દર્શયામાસ પુનરેકો
 ડભવન્નર ॥૪૬॥ કાલીયદમનં દૃત્વા વિપોદેન મૃતાન્ પદ્માન્ ।
 ગોપાંશ્ચ જીવયામાસ સ દૃષ્ટ્યામૃતવર્ષયા ॥૪૭॥ નિશિ દાવાનલં
 પીત્વા નરાદૃતિધરોઽપિ સ* । સર્વાન્ વ્યમોચયત્તીરે કાલિન્દ્યા
 વ્રજવાસિન ॥૪૮॥ પુનર્દાવાનલં પીત્વા ગા રરક્ષ સ ઇવ ચ ।
 સસાદમેકહસ્તેન દધે ગોવર્ધનં ચ સ ॥૪૯॥ નન્દ ચ દર્શય
 માસ વારુણે લોક ઉત્તમે । લોરુપાલેરર્ચ્યમાનાં નિજમૂર્તિં સ
 ઇવ ચ ॥૫૦॥ પુનર્વેંકુણ્ઠલોકેઽસો સર્વાન્ ગોપાનદીદશાત્ ।
 છન્દોમિ સ્તૂયમાન સ નન્દાદીન્ રૂપમદ્ભુતમ્ ॥૫૧॥ સર્વાસા

રૂપે થઇને એક વર્ષપર્યંત મનુષ્ય રમ્યા હતા તે પછી એજ બ્રહ્માને
 વત્સ વત્સપાળરૂપ પોતાના સર્વ સ્વરૂપોને ચતુર્ભુજ વિષ્ણુરૂપે (પોતાથી
 અનન્ધરૂપે) પ્રદર્શાવીને ફરીથી તરતજ એકાઠી નરખાળકાકાર થઇ
 ગયા હતા ॥૪૫-૪૬॥ એજ નરાકાર શ્રીકૃષ્ણે કાલીય નાગનુદમન કરીને,
 વિપળળના પાનથી ભરી ગએલા પશુઓ અને ગોપોને અમૃતવાર્ષિણી
 દૃષ્ટિથી જીવાડ્યા હતા ॥૪૭॥ નરાકૃતિ ધારી રહેલા એજ શ્રીકૃષ્ણે રાત્રિએ
 પ્રવૃદ્ધિ પામેલા દાવાનળનુ પાન કરી જઇને યમુના નદીના તટમાં રહેલા
 સર્વ મનુષ્યાસિઓને દાવાનળ દાહ થકી મુકાવ્યા હતા ॥૪૮॥ ફરીથી
 કદાચિત્ મનુષ્યના વનમાથી લાગેલા દાવાનળનુ પાન કરીને ગાયો ગોપોની
 તેથકી રક્ષા કરી હતી આદ્યવયમા વર્તતા એજ નરાકાર કૃષ્ણે સાત
 દિવસમુધી પોતાની એકજ આગળી ઉપર ગોવર્ધનગિરિ અધર ધારી
 રાખ્યો હતો ॥૪૯॥ કદાચિત્ વરૂણે હરણુ કરેલા નદગોપને પાછા લાવ
 વાના પ્રસંગમા તેના લોકમા પધારેલા નરાકૃતિ કૃષ્ણે વરૂણલોકમા તે
 લોકપાળોએ મહાવિબૂતિથી પૂજેલી પોતાની દિવ્ય મૂર્તિ નદજીને પ્રદ
 ર્શાવી હતી ॥૫૦॥ ફરીથી કદાચિત્ આજ દૃષ્ટે વૈકુંઠ જોનો અપર પર્વાય
 છે એવા અશ્વરધામમા મૂર્તિમાન વેદોએ સ્તુતિ કરાવું પોતાનુ અદ્ભુત
 દિવ્ય રૂપ નદાદિ સર્વ ગોપોને સદશાવ્યુ હતું ॥૫૧॥ એજ નરાકાર કૃષ્ણે

मपि गोपीनां परिपूर्णसुखाप्तये । तावद्रूपधरो भूत्वा स रेमे
रासमण्डले ॥५२॥ यमुनाया हृदेऽकूर कंसमारणशङ्कितम् । स्व
रूपं दर्शयामास तद्बहिः स्यन्दने च स. ॥५३॥ कंसरङ्गसभामप्ये
सर्वेभ्योऽपि स्वदर्शनम् । पृथक् पृथक् यथायोग्यं तत्तद्रसमयं ददौ
॥५४॥ स एव विष्णुरूपेण दृष्टो यवनभूभुजा । पलायमानो दृष्टश्च
मुच्युन्देन तादृश ॥५५॥ चिरान्मृतं गुरो. पुत्रमानिनाय यमाल
यात् । सोदरांश्चानिनायासौ मातु. प्रीत्यै रसातलात् ॥५६॥ दुःशा-
सनेन द्रौपद्या. दृष्टे वस्त्रे स्मृतस्तया । सद्य. श्रीशयनादेत्य तत्र
वासांस्यपूरयत् ॥५७॥ वने स्मृतश्च पाञ्चाल्या दुर्वास. शापसङ्कटे ।

पोतानी अनन्यभङ्ग गोपीओने रासमण्डलां रभवाना प्रसंगे पोताना
असाधारण आनन्दमय दिव्य स्वरूपनो परिपूर्ण सन्धेय (बेठ) प्रत्येकने
आपवा नेटकी गोपीओ ओटवान इपे यधने मुक्तोनेन ओक भणी
शक्तो पूर्ण अक्षानन्द आप्यो હતો ॥५२॥ पोताना परम लक्ष्म अक्षरलने
'कृष्णने कस भारशे' એવી આશાકા આવતા યમુનાજના ધરામા તેમજ
તેથી બહાર રથમા એકસાથે પોતાનુ દિવ્ય રૂપ દર્શાવ્યુ હતું ફરીથી પણ
જળમા શેષશાયી સ્વરૂપ દર્શાવ્યુ હતું ॥५३॥ કૃષ્ણમારણુ માટે કસે
કરાવેવી રંગસભાના મધ્યમા પધારેલા નરાકૃતિ ભગવાને મહાદિ તેતે
જનોને તેમના તેમના ભાવને અનુસારે પૃથક્ પૃથક્ પોતાનુ સ્વરૂપ તેતે રીઢ
અદ્ભુત શૃંગારાદિ રસમય પ્રદર્શાવ્યુ હતું ॥५४॥ એજ શ્રીકૃષ્ણે મથુરાથકી
પલાયન કરતા પણ કાળયવનને પોતાનુ વિષ્ણુરૂપ (અતુર્ભુજ) લળાવ્યુ
તથા મુચ્યુદ રાજાને તેવુજ દિવ્ય રૂપ લળાવ્યુ હતું ॥५५॥ બહુકાળથી
પ્રભાસમા મરણુ પામેલા ગુરુપુત્રને યમાલય થકી લાવી આપ્યો હતો
અને માતા દેવકીજીનુ પ્રિય કરવા ઇચ્છતા મરણુ પામેલા મોટા લાઇઓને
રસાતળ થકી લાવી આપ્યા હતા ॥५६॥ દુ શાસને દ્રૌપદીજનાં વસ્ત્ર
હરણુ કર્યો ત્યારે તેણીએ સ્મરણુ કરતા તરતજ રૂઢિમણીના શયનતળ
થકી ઉઠીને અદૃશ્ય રૂપથી સન્નિધિમા રહીને અપરિમિત પ્રિવિધ વસ્ત્રો
આપીને તે આપણ ટાળી હતી ॥५७॥ વનવાસ સમયે દુર્વાસાનકષિ

તત્રૈત્યાત્વાડ્ય શાકાન્નં ત્રિલોકીં સોડપ્યતર્પયત્ ॥૫૮॥ વિશ્વરૂ-
પોડમ્ભવત્સોડ્ય દ્રાકૃતિઃ પાર્થસારથિઃ । તાદૃર્ચારૂઢો યયૌ સર્ગે
પારિજાતજિહ્વીર્પયા ॥૫૯॥ દ્વાર્વત્યાં સફલસ્ત્રીણાં પ્રીતયે તાવદા-
કૃતિઃ । ચતન્મ્રતિગૃહં પ્રાદાન્નારદાય સ્વદર્શનમ્ ॥૬૦॥ આનેતું વિપ્ર-
તનયામ્રથસ્થઃ સાર્જુનો યયૌ । સ ગ્રહધામ સ્વસૈવ પ્રાકૃતાત્તમસ-
પરમ્ ॥૬૧॥ તપઃ કુર્વેન્સ પુજાર્થં હિમાદ્રૌ વૈષ્ણવાગ્નિના । સ્યાવ-
રાજ્જહ્નમાન્દગ્ધ્વા પુનસ્તાંધ્યાપ્યજીવયત્ ॥૬૨॥ વહુલાશ્વનૃપાવાસે
શ્રુતદેવગૃહે ચ સ. । મિથિલાયાં દ્વિધાડવાત્સીત્ દ્રાકૃતિર્ઋપિભિ-
સહ ॥૬૩॥ ઉભયત્ર ગ્રહાવાદં કુર્વન્નાનન્દયગ્નિજૌ । મત્કૌ રાજર્પિત્ર

થકી શાપસકટનો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા દ્રૌપદીએ સ્મરણ કરતા દ્વારકા
થકી એકદમ વનમાં આવીને શાકાન્નને પ્રેમપૂર્વક જમીને ત્રિલોકી પાણી
તૃપ્ત કરી હતી ॥૫૮॥ મનુષ્યાકાર એજ કૃષ્ણે સ્વયં સારથિ થઇને પ્રિય
પાર્થ (અર્જુન)ને યુદ્ધપ્રોત્સાહનના મિષથી વિશ્વરૂપ પ્રદર્શાવ્યું હતું
અને ગરૂડ ઉપર બેસીને પારિજાત તરૂના હરણમાટે ધન્વલોકમાં પધાર્યા
હતા ॥૫૯॥ વળી એજ નરાકાર કૃષ્ણે એકસમયે દ્વારકાપુરમાં સીળ
હજાર એકસો આઠ દિવ્ય મહિષી (પટ્ટરાણી)ઓએ અલગૂત એવા
અતપુરમાં પ્રત્યેક મહિષીજનની પ્રસન્નતામાટે પ્રત્યેક મહિષીલવનમાં
એક સાથેજ તેટલા બહુ રૂપો ધારીને રહીને પરમભક્ત નારણને પ્રત્યેક
મહિષીલવનમાં તેવાને તેવાજ દિવ્ય રૂપથી પોતાનું દર્શન આપ્યું હતું
॥૬૦॥ વળી કદાચિત્ આ લગવાન કૃષ્ણ મરણ પામેલા વિપ્રપુત્રોને પાછા
લાવવા અર્જુનસાથે રથમાં બેસીને પ્રાકૃત તમથકી પાર વર્તતા પોતા
નાજ ગ્રહધામમાં પધાર્યા હતા ॥૬૧॥ કદાચિત્ માનુષલાવનું અનુકરણ
કરીને પુત્રપ્રાપ્તિ માટે હિમાદ્રિમાં તપશ્ચર્યામાં પ્રવર્તતા પોતાના મુખ થકી
ઉત્પન્ન થએલા વૈષ્ણવ વહિવટે લસ્મસાત કદેલા સ્થાવરજંગમ સહિત
સમગ્ર વનને કૃપાકટાક્ષવડે ફરીથી જીવાડ્યું હતું ॥૬૨॥ નરાકૃતિ એજ
કૃષ્ણ કદાચિત્ મિથિલાનગરીમાં બહુલાશ્વસસિક જનક રાજના લવ
નમાં તથા શ્રુતદેવ વિપ્રના ઘરમાં એક સાથેજ બે રૂપ ધારણ કરીને વ્યા-

હર્ષો માસમેકમુવાસ સઃ ॥૬૪॥ તથાઽસૌ ભગવાન્કૃષ્ણો દેવમા-
નુપદુઃપદાન્ । દેવૈરવધ્યાનસુરાન્ જઘાનામાનવક્રિયઃ ॥૬૫॥ પૂતનાં
ચ તૃણાવર્ત શકટં ચત્સકં યકમ્ । અઘં ઘૃપં કેશિનં ચ ગજમહ્લો-
પ્રસેનજાન્ ॥૬૬॥ અન્યાંશ્ચ સદ્બુદ્ધો દૈત્યાન્નિર્દયાન્ નૃપરુપિણઃ ।
વહ્નન્સેતુમિદો દત્ત્યા ભુવિ ધર્મમતિષ્ઠિપત્ ॥૬૭॥ પદંવિધાન્યને-
કાનિ ચરિત્રાણ્યસ્ય સન્તિ ચૈ । માનુપત્વેઽપિ દિવ્યાનિ તાનીત્યેવ
વિદુર્બુધાઃ ॥૬૮॥ તસ્માદિવ્યારુતિઃ કૃષ્ણોઃ પ્રારુતિશ્ચૈક ઇવ સઃ ।
મેદં ય ઉભયોર્વિદ્યુસ્તે ત્વણાનિન ઈરિતાઃ ॥૬૯॥ અનેકરૂપિણોઽ-
પ્યસ્ય યે જાનન્ત્યેકરૂપતામ્ । માનુપ્યેઽપ્યસ્ય દિવ્યત્વં તે દ્વેયા

સાદિ મુનિઓ સાથે રહ્યા હતા ॥૬૩॥ રાજર્ષિ શ્રદ્ધર્ષિ બન્ને પોતાના તે
લક્ષ્મીને શ્રદ્ધવાદવડે આનંદ આપતા થકા એક માસમુધી તેમને ત્યાં
રહ્યા હતા ॥૬૪॥ આ બીજું અમાનુષ ચરિત્ર એમનું છે. શું ? તો જે આ
ભગવાન કૃષ્ણે સમગ્ર લોકના કંટકભૂત, દેવોએપણુ અવધ્ય એવા
અસુરો જેવા કે-પૂતના, તૃણાવર્ત, શકટાસુર, વત્સાસુર, બકાસુર, અઘા-
સુર, ઘૃપભાસુર, કેશી, કુવલયાપીડ, ચાલુર આદિક મધો અને કસ
આદિકને સ્વય હાણીને દેવ મનુષ્યોને નિર્ભય કરી દીધા અને બીજા શિશુ-
પાળપ્રમુખ જે સતીના દ્રોહમાજ પ્રવર્તેલા, અતિનિર્દય, ધર્મમર્યાદાને
ભેદનારા અનેક અસુર રાજાઓ હતા તેમને હાણીને પૃથ્વીમા ધર્મની
સ્થાપના કરી હતી ॥૬૫-૬૭॥ આ માનુષભાવ ધારી રહેલા કૃષ્ણનાં
આવા અનેક અમાનુષ દિવ્ય ચરિત્રો છે. તો આ માનુષભાવથી આલિ-
ભાવ પામેલા છે પણ એમના તે ચરિત્રો દિવ્ય છે એમજ એમના સ્વરૂ-
પને યથાર્થ જાણનારા લક્ષ્મીનો કહે છે ॥૬૮॥ માટે વસુદેવના ગૃહમાં જે
નરાકૃતિ કૃષ્ણ પ્રકટ થયા હતા તેમના સ્વરૂપમાં અને સાક્ષાત અક્ષર-
ધામમા રહેલા શ્રીકૃષ્ણના દિવ્ય સ્વરૂપમાં લેશપણુ અંતર નથી. (એકજ
છે) જે પુરૂષો તો એ બન્નેમા ભેદને સમજે છે તેતો અજ્ઞાનિયોજ
કલા છે ॥૬૯॥ અનેક રૂપને ધરનારાપણુ શ્રીકૃષ્ણની એકરૂપતા-આનં-
દમય દિવ્યેકરૂપણે અભેદતાને જેઓ જાણે છે તથા માનુષ રચનાવાળા

દ્વાનિનો નરા. ॥૭૦॥ યથા યો વલિના રાજ્યા વામનો ભગવાન્ પુરા ।
 દદૃઃ સ ઇવ ચૈરાજો વામનશ્ચ પુનઃ સ વૈ ॥૭૧॥ ઇક ઇવ યથા
 વિષ્ણુરજિતો ઽમૃતમન્થને । ચતુર્મૂર્તિધરશ્ચક્રે ક્રિયા દિવ્યા પૃથક્
 પૃથક્ ॥૭૨॥ તન્નાજિતો મમન્થાદિધ કૂમો દધે ચ મન્દરમ્ ।
 ધન્વન્તરિ' સુધાં નિન્ધે વ્યમજ્જતાં ચ મોહિની ॥૭૩॥ વિપ્રાકૃતિ
 યથા વાગ્નિઃ સ્વાણ્ડવસ્ય દિધક્ષયા । કૃષ્ણો સમ્પ્રાર્થયામાસ તુન્દરક
 શ્મશ્રુપિફલ ॥૭૪॥ તદાજ્ઞયા સ ઇવામૂજ્જ્વાલામાલી ચ તદ્વનમ્ ।
 દગ્ધ્યા સજીવમસ્થિલં વિપ્રો ઽમૃતપૂર્વચત્પુનઃ ॥૭૫॥ નરાકૃતિસ્તથા
 કૃષ્ણો જ્ઞાતવ્યો દિવ્યવિગ્રહઃ । દિવ્યવિગ્રહ ઇવાસૌ નરનાટ્યધરશ્ચ

લાવમાં પણ એમની દિવ્યસ્વરૂપતાને બાંહે છે તેજ શાનિઓ બાંધવા
 ખીલ નહિ ॥૭૦॥ શ્રીકૃષ્ણની નરાકૃતિ અને દિવ્યાકૃતિનું એકપણું ત્રણ
 દૃષ્ટાંતથી કહે છે-જેમ પૂર્વે વામનરૂપથી પ્રકટ થએલા જે ભગવાને બળિ
 રાજના યજ્ઞમાં ત્રણ પગલા પરિમિત પૃથ્વી માગી હતી તેજ વામને
 વિરાટસ્વરૂપે થઈ (નિવિક્રમ થઈ) ઘાવાપૃથિવીને જે પગલાવડે આ
 ક્રમણ (ભરી) કરી લીધી અને વગી એજ પાછા વામનરૂપે થઈ ગયા
 એ બન્નેમાં ભેદ નથી વળી જેમ પૂર્વે અણ્ણતનામે વિષ્ણુએ અમૃત મથન
 નિમિત્તે એક હોવા છતાં ચાર રૂપોને ધારીને પૃથક્ પૃથક્ દિવ્ય ક્રિયાઓ કરી
 હતી તેમાં કૃર્મરૂપ થઈને મદરાયણ ધાર્યા, સ્વયં અણ્ણતનામે થઈ સમુ
 દ્રમથન કર્યું ધન્વન્તરિ થઈ અમૃત લાવી આપ્યું અને મોહિનીરૂપ થઈ
 અમૃતનો વિભાગ કરી દેવતાઓને પાપ, આ ચાર મૂર્તિઓમાં વિષ્ણુસ્વ
 રૂપ થકી ભેદ નથી વળી જેમ પૂર્વે અગ્નિએ આડવન આળવાની
 ધ્વિજાથી વિપ્રરૂપ ધારી, તેમાંપણ હૃદરશેને યુક્ત અને ચીંગી દાઢી
 મુછવાળો થઈ શ્રીકૃષ્ણ અર્જુનની પ્રાર્થના કરી તે બંનેએ આજ્ઞા આપેયો
 અગ્નિ બળતી મોટી જ્વાળાવાળારૂપે થઈ તે સમય સજીવ વનને આળી
 મુકીને પૂર્વની પેઠ વિપ્રાકૃતિ થઈને તે બંને આગળ દેખાઓ, તે બંને
 સ્વરૂપમાં અગ્નિસ્વરૂપ થકી અત્યંત ભેદ નથી તેમજ નરનાટ્યધારી
 એવાપણ જે શ્રીકૃષ્ણ છે તેજ આ અક્ષરધામવાસી દિવ્યવિગ્રહ બાંધવા

૧૬ ॥૭૬॥ જન્મકર્માણિ દિવ્યાનિ જ્ઞાતવ્યાનિ તતોઽસ્ય ચ । અમેદ
 ય ચ સદા દિવ્યમાનુષરૂપયોઃ ॥૭૭॥ યાસુદેવોઽયમેવાસ્તિ મગ-
 વાજ્ઞગતઃ પ્રભુઃ । સ્વાતન્ત્ર્યેણ કરોત્યસ્ય ભવસિત્યપ્યયાન્ યતઃ ॥૭૮॥
 કાલકર્મસ્વભાવાનાં માયાયાશ્ચૈવ આદિતઃ । કર્તાત્સ્તીત્યુચ્યતેઽના-

॥૭૭-૭૮॥ માટે ભગવાનનાં જન્મ કર્મ દિવ્ય જાણવાં, તેમનું જે
 નિત્યમુખોએ ઉપસેવ્ય દિવ્ય રૂપ અને જે ધર્મરક્ષણમાટે ધારેલું માનુષ
 રૂપ તેમાં ભેદ જ નથી, કેમકે ભગવાન્ સ્વેચ્છાથી મનુષ્યને મળતું આવે
 એવું સાબલત્વ સંપાદન કરીને પોતાના જ દિવ્ય રૂપથી આભિર્ભાવ પામે છે
 ॥૭૭॥ આ જ વાસુદેવ ભગવાન્ આ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલ-
 યને સ્વેચ્છાથી સ્વતંત્રપણે કરે છે. પૂર્ણકામ સ્વતંત્ર આ ભગવાનનો જે
 વિદાર છે એ જ જગદ્વ્યાપાર છે ॥૭૮॥ હવે કર્તાપણું અને અકર્તાપણું
 ઉપપાદન કરે છે—કાર્યના આરંભમાં કાળ, કર્મ, સ્વભાવ અને ત્રિગુણ-
 ત્મિકા માયા આ સર્વ હેતુ થાય છે. અધુન કાર્ય કાળવિશેષને અનુસારે
 થાય છે, કેમકે અકાળમાં કાંઈપણ ઉદ્ભવતું નથી. તથા પ્રાણિઓનું
 જન્મ કર્મવિશેષને અનુસારે થાય છે, કેમકે કોઈપણ પોતાના કર્મને
 ઉદ્ધવન કરીને ઉદ્ભવે નહિ. તથા સર્વનો સ્વભાવે નિયત કરેલો સમુદ્ભવ
 છે, કેમકે સ્વભાવને સમુદ્ધન કરીને કિંચિત્પણ ઉદ્ભવે નહિ. જેમકે
 દુઃખ જ દધિરૂપે થાય છે અને પૃથ્વી જ અન્નરૂપે થાય છે (ખીજું થાય
 નહિ) તે આ પરિણામ સ્વભાવ સમગ્રવો. આ સર્વ વિકારવર્ગનું મૂળ
 ગુણમયી માયા છે, કેમકે ગુણવૈષમ્યવિશેષે કરેલો આ બધો વિકાર છે.
 તે માયા ગુણતરંગિત લક્ષણવાળી, (ગુણોના તરંગો ક્ષણેક્ષણે થયા કરે
 એ જ જેનું લક્ષણ છે) અને સતત ચેષ્ટાવાળી (એમાં અખડ ચેષ્ટા થયા જ
 કરે) છે. જેમ સમુદ્રવેળામાં સતત તરંગો ઉઠ્યા કરે તેમ તે માયા
 જાણવી. ઉચ્ચનીચ ભાવને પામેલા ગુણતરંગોએ કરીને જગતનો આરંભ
 થાય છે. પરંતુ આ કાળ કર્માદિ બધાં જડ હોવાથી સમર્થ ચૈતનવિશે-
 ધના અધિધાન (પ્રેરણા) વિના પોતાનું કાર્ય કરવાનું સામર્થ્ય એમને
 નથી. લોકદૃષ્ટિથી પણ આ બધું સ્પષ્ટ જણાય છે. યદ્યપિ કાળાદિકો

દિરાદિકર્તૈશ્વરેશ્વર. ॥૭૯॥ કાલાદિશક્તિભિઃ સ્વાભિર્વિશ્વસર્ગોદિ
કારયન્ । અર્કર્તા નિષ્ક્રિયશ્ચેતિ પ્રોક્તઃ સમ્રાઢિવૈપચ ॥૮૦॥ સ્વાત

પ્રવચવેળામા પણ અનુવર્તે છે પરતુ પરમાત્માના સૃષ્ટિસકલ્પ વિના
કાર્યના આરભમાટે સમર્થ થતા નથી શંકા-પ્રલય સમયે સ્વરૂપથી
વિવિધમાન એવાપણુ તે કાળ કર્માદિકમા તરત કાર્ય કરવાની ઉન્મુખતા
રૂપ ક્ષોભ છે પરિપાક નથી માટે તરત કાર્ય કરવાપણુ નથી પરિપાક
થતા તો તરતજ કાર્ય કરવાપણુ થાય છે? (માટે કાર્યારભમા અન્ય
સમર્થ એતનની અપેક્ષા નથી) એમ જો કહો તો તે પરિપાક પરમા
ત્માના સકલ્પ લક્ષણથી જીજ્ઞે નથી, પરમાત્માનો સકલ્પજ પરિપાક
સ્થાને છે માટે 'કાળ કર્મ સ્વભાવ અને માયાનાપણુ આદિકર્તા અનાદિ
ઈશ્વરેશ્વર ભગવાન છે' એમ આ સ્થળે કહે છે માટે કર્તાપણુ શ્રીકૃષ્ણ
પરમાત્મામા સુસ્થિત છે ॥૭૯॥ એરીતે ચક્રવર્તી નૃપની પેઠે ભગવાન
સર્વ સર્ગના કર્તા હોવા છતા પણ તેની વિષમતામા સ્વયં હેતુ થતા નથી
માટે અકર્તા અને નિષ્ક્રિય કહ્યા છે જેમ કોઈ દેવયોનિમા, કોઈ મનુષ્ય
યોનિમાં, કોઈ પશુયોનિમા જન્મ પામે છે આવા ઉચ્ચનીચ ભાવને સ્વત
પરમાત્મા કરતા નથી, કિંતુ યથાકર્મ કરે છે એરીતે કાળની વિષમતાને
અનુસારે, સ્વભાવની વિષમતાને અનુગુણુ ગુણોની વિષમતાને અનુરૂપજ
કાર્યવિષમતાને ઉપજાવે છે, માટે સૃષ્ટિની વિષમતામા પરમાત્માનુ અપ્ર
ધાનપણુ હોવાથી અકર્તા કહ્યા છે શકા-ન્યારે કાળકર્માદિકની વિષમ
તાને લીધે કાર્યની વિષમતા થાય છે તો એમા પરમાત્માની શી જરૂર ?
એમ કહેવુ નહિ, કેમકે તે કાળાદિક તો પરમાત્માનીજ શક્તિઓ છે
જે શક્તિ હોય તેતો શક્તિમાનને આધીન સત્તાવાળી સદાય હોય છે
તો નિશ્ચયસર્ગમા હેતુપણુરૂપ જે ઐશ્વર્ય છે તે પરમાત્માનુ જ છે ॥૮૦॥
માટે સ્વતંત્રપણુ-પરમાત્માની પ્રેરણા વિના કાળાદિકનુ જગત્સર્ગોદિ
કર્મા હેતુત્વ ઇજ નહિ તો તેઓનુ સ્વતંત્રપણુ હેતુત્વ નથી શકા-
પરમાત્માપણુ કાળકર્માદિ સહકારની સાપેક્ષતાથી જગત્ સર્જે છે તો
તે બનેનુ અસ્વાતંત્ર્ય ગુરુત્વ છે તો તેમા પરમાત્માનો વિશેષ શો ? તો

ન્યેયૈવ હેતુત્વં કાલાદીનામતઃ કચિત્ । ઉત્પાદનાદૌ જગતો
મન્તવ્યં નૈવ કહિંચિત્ ॥૮૧॥ વિનાપિ કાલમાયાદીન્સતન્મો મગ-

તેમ નથી, તે કાળાદિકતો પોતાની શક્તિઓ છે એમ પ્રથમ કહ્યું છે. અને ફરીપણ કહે છે કે કાળમાયાદિકના વિનાપણ અનંત જગતને સર્જવામાટે આ પરમાત્મા સર્વથા સમર્થ છે, કેમકે આ તો પ્રભુ છે. શંકા-જો પરમાત્મા સમર્થ હોય તો કાળાદિકની અપેક્ષા વિના જગતને કેમ સર્જતા નથી ? જો નિત્ય હોઈને સમર્થ હોય તેનું કાર્ય કરવાપણું અવશ્ય હોયજ. ક્યારેયપણ કોઈપણ કાર્ય કરવાપણું ન જોવામાં આવે તો તે અસામર્થ્યનેજ જણાવે. (સામર્થ્ય નથી માટે કાર્ય કરી શકતા નથી) ઉત્તર-તમો કહો છો તે સત્ય છે, એનો આ ભાવ છે—કાળમાયાદિકને વશ વર્તનારો પુરૂષ કાંઈપણ કાર્ય કરતાં કાળાદિકની અનુકૂળતાની રાહ જોઈ રહે છે. આ પરમાત્મા તો તેવા નથી. કિંતુ કાળાદિક વિનાપણુ-એટલે તેની અનુકૂળતા પ્રતિકૂળતા વિભાગની ચિંતાથી તેની વાટ જોવા વિના પણ સર્જે છે—સંકલ્પમાત્રથી સર્વ કાળાદિક કાર્ય કરવા અભિમુખ હોડીજ આવે છે તો પરમાત્માના વશમાં કાળાદિક વર્તે છે માટે એમના સ્વાતંત્ર્યની હાનિ નથી, એવો ભાવ છે તાત્પર્ય એવું છે કે-જો વિઘ્નમાન છતાં પણ જેના વિલંબથી કાર્યનો વિલંબ થાય, તે તેની અપેક્ષતાવાળો હોય. જેમ મૃત્તિકા દંડ કુલાલ આદિક પરસ્પર અપેક્ષાવાળા છે, મૃત્તિકા વિઘ્નમાન છતાં પણ દંડાદિકના વિલંબથી કાર્યનો વિલંબ થાય છે. દંડાદિક વિઘ્નમાન છતાં પણ મૃત્તિકાના વિલંબથી કાર્યનો વિલંબ થાય છે. તેમજ કાળાદિક વિઘ્નમાન છતાંપણુ પરમાત્માના વિલંબથી સર્ગાદિરૂપ કાર્યનો વિલંબ થાય. પરમાત્મા (સંકલ્પવિશિષ્ટ) થતાં તો કાળાદિકના વિલંબથી કાર્યનો વિલંબ થતો નથી, કેમકે કાળાદિકતો પરમાત્માને વશ હોવાથી તેના વિલંબની ઉપપત્તિ નથી. (વિલંબ થતો આવે નહિ) માટે કાળાદિક જગત્સર્ગમાં પરમાત્માની અપેક્ષાવાળો છે. પરમાત્મા તો તેની અપેક્ષાવાળા નથી આ સ્થળે સાપેક્ષતા તો અપેક્ષાવિશેષ સ્વતંત્રતાના અભાવરૂપ સમજવો. એટલામાત્રથી કાળાદિકોનું ઉપકરણભૂત થઈને

વાન્સયમ્ । પ્રહ્લાણ્ડકોદિસંગાંદી સમયોઽસ્તિ પ્રમુત્વતઃ ॥૮૨॥
 ઈદ્વક્સામર્થ્યવાનેવ પ્રાવૃતાવપિ સ પ્રભુઃ । ભવતીત્યસ્ય દિવ્યત્વં
 નૃત્યં ચૈક્યેન વર્ણિતમ્ ॥૮૩॥ કૃષ્ણસૈતાદશસ્યાપિ જન્મ કર્મ ચ
 વિપ્રહમ્ । પ્રાવૃતં રૂપમેદં ચ યે વદન્ત્યસુરા હિ તે ॥૮૪॥ સાધુ
 ધર્મસુરદ્રોહિદુષ્ટદૈત્યવધાદિપુ । દોષાનેવ પ્રપદયન્તિ કૃષ્ણલીલાસુ
 તે કિલ ॥૮૫॥ અમ્યસૂયન્તિ ભક્તેભ્યો વર્ણયદ્ભ્યો ગુણાન્નમોઃ ।
 યથાર્થાનપિ તે મન્દા સ્તુવન્ત્યન્યાંસ્તુ સદ્બુદ્ધ ॥૮૬॥ સતાં ગુણેષુ
 દોષેષ્વા ધૈરં ચાધાસતાં નૃણામ્ । દોષેષુ ગુણધર્મિન્મૈત્રીત્યસુરાણા
 સ્વભાવતઃ ॥૮૭॥ પુરાણાદિપ્રસિદ્ધા ચ ભવત્યાપ્યાયિકાઞ્ચ તામ્ ।

કાર્યમાં જે કારણપણ છે તે નથી ઘટતું એમ નહિ, ઘટેજ છે ॥૮૨॥
 આવા સામર્થ્યવાળા તે આ પરાતપર અક્ષરધામાધિપતિ શ્રીકૃષ્ણ નર
 નાથનો સમાશ્રય કરે તોપણ પોતાના અસાધારણ અભિય ઐશ્વર્ય
 સપન્નજ છે તો માનુષરૂપથી થતા પ્રાદુર્ભાવમા પણ એમનું દિવ્યપણું
 વિશ્લેષ પામતું નથી માટે ‘એજ આ છે’ એમ બંનેનું એકપણું વર્ણવ્યું
 છે ॥૮૩॥ આવાપણ કૃષ્ણના માનુષાકારની સમતાના દર્શનમાત્રથી જન્મ
 કર્મ અને દેહને પ્રાકૃત જેઓ કહે છે તથા દિવ્યાકાર મનુષ્યાકાર રૂપમા
 બેદને કહે છે તે પુરૂષો અસુરોજ છે તે ગીતામા કહ્યું છે—‘અવજાનન્તિ
 માં મુઢા માનુષીં તનુમાશ્રિતમ્ । પર ભાવમજાનન્તો મમ મૂતમહેશ્વરમ્ ॥
 મોઘાજ્ઞા મોઘકર્માણો મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ । રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવ પ્રકૃતિં
 મોહિનીં શ્રિતા ॥’ ઇતિ ॥૮૪॥ તે મૂઢ અસુરો કૃષ્ણની સાધુ ધર્મ અને
 દેવોના દ્રોહમાજ્ઞ એક પ્રવર્તેલા દુષ્ટ દૈત્યોનો વિનાશ વિગેરે દિવ્ય લીલાઓ
 કે જેનું સાધુ સરક્ષણજ એક રૂણ છે તેમા દોષોનેજ જીવે છે, અને ભગ
 વાનના યથાર્થ એવાપણ ગુણોને વર્ણન કરતા ભક્તોની ઉપર અભ્યસૂ
 યાને કરે છે તેમના ગુણોમા દોષારોપણ કરે, છે અને સતોનો દ્રોહ કર
 વામાં પ્રવર્તેલા ખીજ અસુરોનીતો પ્રશસા કરે છે, કેમકે અસુરોનો આ
 સ્વભાવ છે કે—સંતોના સદ્ગુણોમા દોષદર્શન અને સતોઉપર નિષ્કારણ
 વૈરભાવ રાખવો તેમજ અસતોના દોષોમા ગુણદર્શન કરવું અને અસતો

દાર્યં કૃતેઽવદત્ ॥૧૪॥ અન્નદસ્ય ગુરોર્દત્યાં દુષ્ટકંસવિનાશને ।
 રાજદત્યાં ચ તાં પ્રાહ પ્રહ્લહત્યાધિકાં ચલઃ ॥૧૫॥ સૈન્યૈઃ સત્તદશ-
 કૃત્વઃ સ્વજિવાંસોર્યદુદ્રુહઃ । જરાસન્ધસ્યાઽઽહ નાશે સ હલાદ્ધર્મિ-
 ઘાતનમ્ ॥૧૬॥ ઇત્યાદ્યસુવાક્યાનિ કૃષ્ણલીલાસુ સોઽવદત્ ।
 જગન્મદ્ગ્ધલરૂપાસુ ધર્મસ્થાપનદેતુષુ ॥૧૭॥ નૈષ્ઠિકવ્રતિનં મીષમ્
 પ્રશંસન્તં ગુણાન્ પ્રભોઃ । સ વષટ્ઠં ચન્દિધર્માણમપુત્રાઘં તથાવદત્
 ॥૧૮॥ કૃષ્ણાર્ચકં ધર્મનિષ્ઠમપિ મૂપં યુધિષ્ઠિરમ્ । સ તુ ધર્મઘટ્ટ-
 માહ ચા્યુદ્ધિં પશુધર્મિણમ્ ॥૧૯॥ યે તુ કામક્રોધલોભાદ્યધર્માન્વ-

પારદાર્ય દોષને કહેતો હતો ॥૧૪॥ કૃષ્ણે કરેલા કુષ્ટ કંસના વિનાશમાં
 અન્નદાતા ગુરૂની હત્યાદોષ અને પ્રહ્લહત્યા યજ્ઞી અધિક રાજહત્યાદોષ,
 એમ બે દોષને બળ એનો શિશુપાળ કહેતો હતો ॥૧૫॥ ત્રેવીશ
 અક્ષૌહિણી પરિમિત સૈન્યસાથે સત્તરવાર પોતાના વધમાં પ્રવર્તેલા યાદવ-
 દ્રોહી જરાસંધના વધમાં કપટથી ધર્મિંદ્રનો ઘાત કરવારૂપ દોષને આરો-
 પતો હતો ॥૧૬॥ ઇત્યાદિ અસુવાવાદોને, સ્મરણમાત્રથી સમસ્ત જગ-
 તના મંગળને કરનારી, ધર્મસ્થાપનજ જેનો મુખ્ય દેતુ છે એવી કૃષ્ણની
 દિવ્ય લીલાઓમાં અમુરપ્રધાન શિશુપાળ બોલતો હતો ॥૧૭॥ એરીતે
 ભગવાનના દિવ્ય ગુણોમાં દોષારોપણરૂપ તેનો આમુરસ્વભાવ કહીને, હવે
 ભગવદ્ભક્તોના ગુણોમાં દોષારોપણરૂપ તેનો આમુરસ્વભાવ કહેછે—પ્રભુ
 શ્રીકૃષ્ણના ગુણોની પ્રશંસા કરતા, નૈષ્ઠિકમતનિષ્ઠ લીધ્મપિતાને તે
 શિશુપાળ નપુસક, (વીર્ય વિનાનો) બંદિધર્મા (પરની સ્તુતિ કરીનેજ
 છવિકા કરનારો) અને પુત્રને નહિ ઉત્પન્ન કરવારૂપ પાપના પાત્રભૂત
 કહેતો હતો ॥૧૮॥ વળી રાજસૂયયજ્ઞમાં પરમ પ્રેમથી કૃષ્ણપૂજામાં
 પ્રવર્તેલા, ધર્મમાંજ દૃઢ નિષ્ઠાવાળા યુધિષ્ઠિર રાત્રને આ શિશુપાળ તો
 સ્ત્રીઘાતી ગોઘાતી એવા કૃષ્ણ ગોપતુ પૂજન કર્યું માટે ‘ધર્મઘટ્ટ’ અને
 રૂકમી આદિકના પાત્રપણાનું જ્ઞાન નથી માટે ‘હુદ્ધિરહિત’ અને એક
 પત્નીમાં પાંચ જણની પ્રવૃત્તિ છે માટે ‘પશુધર્મી’ કહેતો હતો (આ
 આમુરસ્વભાવમાં શું બાકી રહ્યું ? કાંઈ પણ નહિ, કેમકે આ તો અમુ

યમાસ્થિતાઃ । भूमायाः कृष्णतद्भक्तद्रोग्धारः पापबुद्धयः ॥१००॥
 यमिमसात्त्वैकलव्याद्या नृपा दैत्यांशसम्भवाः । तांस्त्वप्रपूज्याने-
 चाऽऽह महायज्ञे स तत्र च ॥१०१॥ दयाक्षमासत्यशौचधर्मज्ञा
 नादिभिस्तथा । धर्मचंदयैरनेकैश्च गुणैः कल्याणकारिभिः ॥१०२॥
 युक्तं कृष्णं नराकारं परं ब्रह्म तु सोऽसुरः । अपूज्यं भयकथाह-
 तुल्यं च प्राह दुर्मतिः ॥१०३॥ इत्थं स चैवः कृष्णस्य तद्भक्तानां
 गुणेष्वपि । दोषानेव हि जप्राह नत्वेकमपि सहणम् ॥१०४॥
 अन्येऽपि तद्वियो ये ते तदुक्तं मेनिरे ऋतम् । साम्प्रतं तादृशा ये
 स्युस्ते क्षया ह्यसुरास्ततः ॥१०५॥ ईदृशाः पुरुषा ये च नार्यो वा
 दुष्टचेतसः । कृष्णलीलासु मुह्यन्ति त एव भुरि नेतरे ॥१०६॥

રોમાં અગ્રેસર હતો) ॥૧૦૦॥ હવે અસતોના દોષોમાં ગુણબુદ્ધિરૂપ તેના
 અમુરસ્વભાવને બે શ્લોકથી કહે છે—૧) કોઈ કામ ક્રોધ લોભ આદિક
 અધર્મવશમાં જ એક નિષ્ઠાવાળા, કૃષ્ણ અને તેના ભક્તોના દ્રોહમાં પ્રવ
 ર્તેલા, પાપબુદ્ધિવાળા, ભૂમિના ભારભૂત, દેલાશથી ઉત્પન્ન થએલા એવા
 રૂકમી સાત્ત્વ એકલવ્ય આદિક રાત્રીઓ હતા તેમને તો રાજસૂય મહા
 યજ્ઞમાં અપૂજ્યપણે કહેતો હતો ॥૧૦૦-૧૦૧॥ દયા ક્ષમા આદિક
 અનેક કલ્યાણ ગુણગણોએ યુક્ત, નરાકારથી પ્રકટ થએલા સાક્ષાત્ પર-
 બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણને તો દુર્મેતિ શિશુપાળ અપૂજ્ય અને ભયક કાકાદિકનેતુલ્ય
 કહેતો હતો ॥૧૦૨-૧૦૩॥ આ પ્રકારે તે શિશુપાળે કૃષ્ણ અને કૃષ્ણભ
 ક્તોનો એકપણ ગુણ નજ અહણ કર્યો. કિંતુ તેમના ગુણોમાં પણ દોષોજ
 અહણ કર્યા ॥૧૦૪॥ તે સક્ષામાં શિશુપાળને સમાન સ્વભાવવાળા ૧૨
 બીજા રૂકમીપ્રમુખ રાત્રીઓ હતા તેમણે તેનું કહેલું જ સત્ય માન્યુ, માટે
 હમણા પણ ૧૨૦૫ ॥ તેવા સ્વભાવવાળા ૧૨ હોય તો તે સર્વે અમુરોજ
 ભણવા ॥૧૦૫॥ ૧૨ નરો કે નારીઓ સ્વય દુષ્ટચિત્ત હોવાથી કૃષ્ણની
 દિવ્ય લીલાઓમાં મોહ પામે છે—અન્યથા બુદ્ધિને કરેછે તે આવાજ-
 શિશુપાળની પેઠે આમુરસ્વભાવવાળાજ છે બીજા નહિ—દેવી સપત્તિએ
 સપત્ત તો એરીતે નથી જ મોહ પામતા ॥૧૦૬॥ અસ-સ્વય ન ભણતા

અમૃત્વં પારવદ્યત્વં વિધિમેદાદિકં તથા । તથા પ્રાકૃતદેહત્વં
દેહત્યાગાદિકં તથા ॥૧૦૭॥ અસુરાણાં વિમોહાય દોષા વિષ્ણોર્નદિ
યચિત્ । इति ब्रह्मपुराणे तु तन्मोह. स्पष्टमीरितः ॥૧૦૮॥ અમ-
ક્તાનાં હિ મોહ. સ્યાદાસુર્યાં દુષ્ટ્યા ધિયા । મક્તાનાં નેતિ મગ-
ધાન્ ગીતાયાં પ્રાહ સોઽર્જુનમ્ ॥૧૦૯॥ જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવ
યો વેત્તિ તત્તતઃ । त्यक्त्वा देहं पुनर्जन्म नैति मामेति सोऽर्जुन !

હોયને શુ ? પરવશ હોયને શુ ? વિધિનિવેધને વશવર્તી હોય ને શુ ?
આત્મ યોવન જરા અદિક પ્રાકૃત વિકારે યુક્ત હોય ને શુ ? અંત
દેહને ત્યાગ કરતા હોય ને શુ ? એમ જે આ ભગવાન જણાય છે તે
બધુ સાધુસરક્ષણમાટે અવતરેલા તેમના માનુષભાવનુ અનુકરણમાત્ર છે
આ આત્મને સાધુઓ સારીરીતે સમજેછે અને સૌશીલ્યવિશેષ મહાગુ-
ણને અનુસ્મરણ કરીને તેમનો સમાશ્રય કરેછે જે વિપરીત ચિત્ત
તિવાળા અમુરો છે તેમના વિમોહને માટે પૂર્વોક્ત સર્વ થાય છે અને
તેઓ પ્રાકૃત પુરુષને સભતીય બુદ્ધિથી દોષારોપ માટે પ્રવર્તે છે આ
બધોય આસુરસ્વભાવ દોષ છે ભગવાનને તો દોષલેશપણ નથીજ, તે
આ અર્થે બ્રહ્મપુરાણમા સ્પષ્ટપણે કહ્યો છે ॥૧૦૭-૧૦૮॥ આસુરી સપ-
દાને પામેલા (અલક્ષો) પરમાત્માના પ્રાદુર્ભાવમા મોહ પામે છે, દેવી
સંપદાએ યુક્ત (લક્ષો) તો મોહ પામતા નથી, એમ ગીતામા ભગવાને
સ્વય કહ્યું છે ॥૧૦૯॥ તેમના ‘જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્ય’ ઇત્યાદિ વચનો
છે એનો આવો અર્થ ભગવાન રામાનુજસાયે વર્ણવ્યો છે—હે અર્જુન !
એરીતે કર્મ મૂળ જેમા છે એવો જે ત્રિગુણ પ્રકૃતિનો સસર્ગ તેજ્ય જે
જન્મ તેણે રહિત, સર્વેશ્વરપણુ સર્વેશપણુ સત્યસકલપણુ વિગેરે
કલ્યાણ ગુણગણોએ યુક્ત એવો જે હું તે માફ સાધુઓના સરક્ષણ પ્રયો-
જનવાળુ મારો સમાશ્રય કરવારૂપ પ્રયોજનવાળુ, દિવ્ય, અપ્રાકૃત, મારે
અસાધારણુ જે જન્મ અને કર્મ (ચરિત્ર) તેને તત્ત્વથી જે જન જાણે છે
તે વર્તમાન દેહનો ત્યાગ કરીને ફરીને જન્મને પામતો નથી, મારા દિવ્ય
જન્મચરિત્રના યથાર્થ નિજાનથી મારા સમાશ્રયમા વિરોધિ સમસ્ત પ્રાણો

॥૧૧૦॥ અવજાનન્તિ માં મૂઢા માનુષીં તન્નુમાશ્રિતમ્ । પરં ભાવ-
મજાનન્તો મમ ભૂતમદેશ્વરમ્ ॥૧૧૧॥ મોઘાશા મોઘકર્માણો
મોઘજ્ઞાના વિચેતસઃ । રાક્ષસીમાસુરીં ચૈવ પ્રકૃતિં મોહિનીં શ્રિતાઃ
॥૧૧૨॥ તાનદં દ્વિપતઃ કૂરાન્સંસારેષુ નરાધમાન્ । ક્ષિપામ્યજ-
ન્નમશુભાનાસુરીષ્વેવ યોનિષુ ॥૧૧૩॥ આસુરીં યોનિમાપન્ના મૂઢા

વિનાશ થતાં આજ જન્મમાં યથોક્ત પ્રકારે મારો આશ્રય કરી હું એક
પ્રિય જીને છે અને મારે વિષેજ એક ચિત્ત જેનું છે એવો થકો મનેજ
પામે છે ॥૧૧૦॥ એરીતે સર્વ જૂતોનો મદેશ્વર, સર્વજ્ઞ સત્યસંકલ્પ, સમ-
સ્ત જગતનો પરમ કારણ અને પરમ કર્ણુએ કરીએજ સર્વ કોઈએ
સમાશ્રય કરી શકવામાટે માનુષી તનુને આશરેલા એવા મને (શ્રીકૃ-
ષ્ણને) ખોતે કરેલાં પાપકર્મોએ કરીને મૂઢ એવા જનો અવજ્ઞા કરેછે,
એટલે પ્રાકૃત મનુષ્યને સમાન માને છે. જૂતમદેશ્વર મારો પરંભાવ
જે આ અપાર કાર્ણુય ઔદાર્ય સૌશીલ્ય વાતસલ્યાદિ ગુણોથી પ્રવર્તેલો,
મનુષ્યપણાને સ્વીકાર કરવારૂપ છે તેને નહિ જાણીને, મનુષ્યતનુના સમા-
શ્રયણમાત્રથી મને ખીજ (પ્રાકૃત) જેવો જાણીને તિરસ્કાર કરે છે
॥૧૧૧॥ મારા મનુષ્યપણામાં વર્તતા પરમ કાર્ણુયાદિ પરંભાવને આચ્છા-
દન કરનારી રાક્ષસી આસુરી મોહિની પ્રકૃતિને આશરેલા તે મૂઢો, નિષ્કળ
વાંછિતવાળા, નિષ્કળ આરંભવાળા, નિષ્કળ જ્ઞાનવાળા (સર્વ મદાત્મક
ચરાચર અર્થોમાં વિપરીતજ્ઞાન હોવાથી નિષ્કળ જ્ઞાનવાળા) અને વિચે-
તસ-સર્વત્ર યથાર્થ જ્ઞાને રહિત થાય છે. અર્થાત્ મને સર્વેશ્વરને ધતિર
સત્વર્તીય સમજીને મારે વિષે જે કાંઈ કરવા ઇચ્છે છે, જેને ઉદ્દેશીને
આરંભ કરે છે તે સર્વ નિષ્કળ થાય છે ॥૧૧૨॥ જેઓ એરીને મારો
દેવ કરે છે તે કૂર નરાધમ અશુભોને હું નિરંતર સંસારમાં-જન્મ જરા
મરણાદિ રૂપથી ચક્રવર્તી પરિવર્તન થતા સંતાનમાં તેમાં પણ આસુરીજ
યોનિમાં નાંખું છું. એટલે મારી અનુકૂળતા (આશ્રય) માં વિરોધિ એવાજ
જન્મમાં નાંખું છું, કૂર જનોને તો તેતે જન્મની પ્રાપ્તિને અનુગુણ પ્રવૃ-
ત્તિમાં કારણભૂત શુદ્ધિમાં હું યોજું છું ॥૧૧૩॥ મારી અનુકૂળતામાં

જન્મનિ જન્મનિ । મામપ્રાપ્યૈવ કૌન્તેય ! તતો યાન્ત્યધમાં ગતિમ્
 ॥૧૧૪॥ મહાત્માનસ્તુ માં પાર્યં ! દૈર્ઘ્યં પ્રવૃત્તિમાશ્રિતા. । મજન્ત્ય
 નન્યમનસો જ્ઞાત્વા ભૂતાદિમવ્યયમ્ ॥૧૧૫॥ ઇત્યાદિ યદુશો વાક્યૈ
 રિદમેવ સ ઋચિવાન્ । ત્યક્ત્વાડતઃ પ્રાવૃત્તધિયં તસ્મિન્સૈવ્ય. સ
 સર્વથા ॥૧૧૬॥ યથા ચિન્તામણિલોકે કલ્પવૃક્ષશ્ચ કામધુક્ ।
 સેવિતોડસૌ તથા કૃષ્ણ સર્વામીષ્ટફલપ્રદઃ ॥૧૧૭॥ યત્ર કાપિ

વિરોધિ એવા જન્મને પામેલાઓ ફરી પણ જન્મોજન્મમા મૂઢ-મારા
 વિવથમા વિપરીત જ્ઞાનવાળા હોઇને મને નહિ પામીનેજ એટલે 'ભગવાન
 વાસુદેવ સર્વેશ્વર છે' એવા જ્ઞાનને નહિ પામીને તેને જન્મ થકી
 અધમજ ગતિને પામે છે ॥૧૧૪॥ જે કોઈતો પોતે કરેલા પુણ્ય કર્મા
 વડે મારા શરણને પામીને, તેથીજ સમગ્ર પાપખન્ધનનો વિનાશ થતા
 દેવી પ્રકૃતિને આશરેલા મહાત્માઓ છે તેઓ મને ભૂતાદિ-સર્વ જગતનું
 કારણ, અવ્યય અવિનાશી, મનવાણીને અગોચર નામ કર્મ સ્વરૂપવાળા,
 પરમ કશ્ણાથી સાધુ સરક્ષણુ સાડ મનુષ્યપણે અવતરેલા, એવાને બહુને
 અનન્યમન થઈ મને બળે છે, એટલે મારે વિષે પ્રીત્યતિશયપૂર્વક પ્રવ
 ર્તતા મારા ભજન વિના મન તથા આત્માનું ધારણ નહિ પામીને મારું
 ભજન કરવું એજ એક પ્રયોજનવાળા હોઇને બળે છે ॥૧૧૫॥ હે મુને !
 તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે ઇત્યાદિ બહુ વચનોવડે આ મેં કહેલો અર્થજ કહ્યો
 છે, માટે તેમને વિષે પ્રાકૃતપણાની શુદ્ધિનો ત્યાગ કરીને તે સર્વ પ્રકારે
 સેવનીય છે ॥૧૧૬॥ ચિંતામણિની પેઠે તથા કલ્પતરૂની પેઠે આ ભગવાન
 શ્રીકૃષ્ણ સેવનમાનથી સર્વ અભીષ્ટ અર્થને આપે છે જેમ ચિંતામણિ કે
 કલ્પવૃક્ષ આશ્રયલ્લથી બીજી આશ્રિતમા સત્કુળ કે સદ્વૃક્ષ કે તપ કે
 શ્રુત (શાસ્ત્રાધ્યયન)ની અપેક્ષા રાખતો નથી, તેમ આ ભગવાન સર્વ
 સમાશ્રિતોપ્રત્યે તુલ્યપણે યથેષિસત અર્થોને આપે છે વળી ચિંતામણિ
 આદિકની અપેક્ષાએ આમા નિશેર આ છે કે-ચિંતામણિ આદિક થકી
 તો પરિમિત ફળ મળે છે અને એમના થકી તો અપરિમિત ફળ મળે
 છે, કેમકે ભગવાન અમૃત આનન્દમય પોતાના આત્માનેજ આપી દે છે

વસેદ્દમૌ તત્ર ત્વપ્રાર્થિતોઽપ્યસૌ । સ્વપ્રતાપેન કુચ્ચતે ધનં ધર્મં
યશઃ સુખમ્ ॥૨૧૮॥ નિત્યં સન્નિહિતોઽસ્ત્યેવ સોઽધુના દ્વારિકા-
પુરિ । ભક્તૈરેકાન્તિકૈરેવ દૃશ્યતે દિ કચિત્ કચિત્ ॥૨૧૯॥ યા
દેહત્યાગલીલાઽસ્ય સા ત્વસ્ત્યસુરમોહિની । ન ત્વન્ન મોહો ભક્તાનાં
દૃષ્ટાન્તોઽન્ન નિગદ્યતે ॥૨૨૦॥ કશ્ચિદ્વાતિ યથા સર્ગમેન્દ્રજાલિ-

॥૨૧૭॥ ચિતામણિ આદિક થકી બીજે પણ આ એક વિશેષ ભગવાનનો
છે-શો ? તો ચિતામણિ અને કંઠપટ્ટ એક પગપુ પણ આગળ આવતા
નથી અને પોતાસાથે નિરંતર એક દેશમાં રહેલાઓને પોતાના સન્નિધિ
સમાગમ વિના તેમજ તેમની પ્રાર્થના વિના અંધ પણ આપતા નથી,
સ્વયં ઉદારસીન સ્તબ્ધજ રહે છે આ ભગવાન તો અત્યંત દૂર દેશમાં
રહેલા પણ મનુષ્યોનું હિત કરવાની કામનાથી પર અક્ષર સ્વસ્થાન થકી
ધરાતળમાં સ્વયં આવે છે, આવીને જે કોઈ સ્થળમાં નિવાસ કરી રહે
છે, ત્યાં રહેલા સર્વને પોતાના ચરણતળના સન્નિધિમાજ રહેલા માનીને
સ્વયં પ્રાર્થના કર્યા વિનાજ પોતાના પ્રભાવ બળથીજ તેઓને ધન ધર્મ
યશ અને મુખને આપે છે. તો એરીતે દયાનિધિ, વાત્સલ્ય સૌશીલ્યના
નિધિરૂપ તેજ આ ભગવાન છે ॥૨૧૮॥ તે આ કૃષ્ણ ભગવાન હમણાં
પણ દ્વારિકાપુરીમાં નિત્ય નિવાસ કરી રહ્યા છે. જે તેમના એકાતિક
ભક્તો છે તેઓ તેમને હમણાં પણ કવચિત્ કવચિત્ સાક્ષાત્ કરે છે
॥૨૧૯॥ શ્રીકૃષ્ણની જે દેહત્યાગ લીલા છે તે તો આમુર સ્વભાવવાળા-
ઓના વિમોહ વાસ્તે થાય છે. તેમના સ્વરૂપના તત્ત્વને જાણનારા ભક્તોને
તો તેમાં મોહ-અન્યથા ભુદ્ધિ થતીજ નથી, કેમકે તેઓ તો તેને માનુષ-
ભાવનું અનુકરણમાત્ર માને છે. આ બાળતમાં એક દૃષ્ટાંત દઉંછું
॥૨૨૦॥ જેમ કોઈ ઇન્દ્રજાલ વિલામાં નિપુણ નટ સભામાં ખેલ કરા-
વનાર રાજાના વશમાં પોતાની પત્નીને થાપણરૂપે સૌંપીને જોઈ રહેલા
સભાસદોની સમક્ષ સ્વર્ગમાં જાય છે અને સ્વર્ગમાં દેવો સાથે યુદ્ધ કરતા
અસુરો સાથે દેવોની સહાયમાટે યુદ્ધ કરે છે અને યુદ્ધમાં સર્વ અવ-
યવો વિચિત્ર થઈ ગયા હોય એમ જણાતો થકો ફરીથી પૃથ્વી ઉપર

કવિનટઃ । પત્નીં રાજેડર્પયિત્વા સ્વાં યુચ્યતે તત્ર ચાસુરૈઃ ॥૧૨૧॥
 વિચ્છિન્નસર્વાધયવઃ પુનઃ પતતિ સ ક્ષિતૌ । તતસ્તત્ક્રી રદન્ત્યમૌ
 તદ્દક્ષૈઃ સહ દહ્યતે ॥૧૨૨॥ પૂર્વવદ્વક્ત્રશસ્ત્રોડય નટ પત્ય નિજાં
 સ્ત્રિયમ્ । નૃપં યાચતિ સાક્રોશં જનયક્ષ્મવિસયમ્ ॥૧૨૩॥ નટ-
 વિદ્યાવિદો યે સ્યુસ્તે તુ મુહ્યન્તિ નાત્ર વૈ । અન્યે તુ સર્વે ભૂપાદ્યા

પટે છે પછી રૂદન કરતી તેની પત્ની તેના બળતા અંગોમાં તેની સાથેજ
 બળી મરે છે. એરીતે માયાશક્તિથી બતાવીને ફરીથી પોતાના પૂર્વ રૂપથી
 (બદ્ધશસ્ત્રાદિ)થી પાછો સમીપમાં આવીને રાજા પ્રત્યે થાપણરૂપ
 પોતાની પત્નીની આક્રોશ સાથે જોનારા જનોને વિસ્મય પમાડતો થકો
 યાચના કરે છે (પછી રાજાએ 'તારી પત્નીતો તારા અવયવોને ભેગા
 કરીને ચિત્તાશિમાં પોતાના શરીરને પ્રજ્વળાળીને પરલોકને પામી ગઇછે'
 એમ કહેતાં, રાજા થકી પહેરામણીની ઇચ્છાવાળો નટ 'હે અંગને ! તું
 આવ્ય' એમ તેને જોલાવે છે. એરીતે નટે જોલાવેલી તેની પત્ની રાજાના
 આસનના નીચલા પ્રદેશ થકી આવીને રાજાને નમસ્કાર કરે છે, આટલું
 પણ પ્રસંગાત્ જણવું) ॥૧૨૧-૧૨૩॥ તે આ બધી બાબતને તેના
 સ્વભાવને નહિ જણનારા બીજા બધા જોનારા રાજા વિગેરે જનો આશ્ચર્ય
 પામીને અસંભાવિત માને છે, નટમાયાની કુશળતાને જણનારા તો 'તેની
 આ માયા (વિચિત્ર શક્તિનું કાર્ય) છે' એમ નિશ્ચય કરીને નથીજ
 મોહ પામતા તેમજ માનુષલીલાના અનુકરણ માટે પ્રવર્તેલા, અચિત્ત
 માયાશક્તિશાળી એવા શ્રીકૃષ્ણે દેહત્યાગ લીલા કેવળ બતાવી છે પણ
 વસ્તુતાએ દેહતો ત્યાગ કયો નથી જો એક અપૂર્વ દેહ ધારણ કયો હોય
 તો તેનો ત્યાગ પણ ઘટે. જે આનંદમય અસાધારણ નિત્યસિદ્ધ દિવ્ય રૂપ
 છે તેના તેજ રૂપથી રૂક્ષ માનુષકારની સમાનતા સંપાદનમાત્રથી પ્રકટ
 થયા છે તે પોતાનો આત્મા કિંચિત્ કાળ સર્વને નયનગોચર કયો છે. ધર્મ-
 સ્થાપન કરીને કૃતકાર્ય થતાં અંતર્ધાનને પમાડ્યો છે ઇન્દ્રિય વિદ્યામાં
 કુશળ નર પોતાના અવયવ વિચ્છેદાદિને પ્રદર્શાવે છે તેની પેઠે દેહત્યાગાદિ
 સર્વ અચિત્ત માયાવૈભવનું કાર્ય છે આમ કહેવાથી-જે દિવ્ય દેહ સમગ્ર

મુહ્યન્ત્યેવાદ્યભાવતઃ ॥૧૨૪॥ તથૈવાત્રાપિ કૃષ્ણસ્ય દેહત્યાગોઽય
તદ્વપુઃ । ગૃહીત્વાગ્નિપ્રવેશોઽપિ રુક્ષિમળ્યાદેશ્ચ માયિકઃ ॥૧૨૫॥
પદ્યં ભગવતા તેન તિરોધાને નિજેચ્છયા । કૃતેઽપ્યજ્ઞા વિમુહ્યન્તિ
તન્માયાવેદિનો ન તુ ॥૧૨૬॥ અસુરાણાં મોહનાયં લીલાં ભગવતા
કૃતામ્ । યતાં વિદન્તો ભક્તાસ્તં પદ્યન્તીદં યથા પુરા ॥૧૨૭॥ સ
પ્ર ભગવાનકૃષ્ણઃ પુમ્મિઃ સ્ત્રીમિશ્ચ નિર્ગુણઃ । બ્રહ્મચર્યાદિનિય-
માન્પાલયન્નિરુપાસ્યતામ્ ॥૧૨૮॥ ઉપાસકાતાં તસ્યાપિ તત્સમ્ય-
ન્ધવશાન્મુને ! । નિર્ગુણત્વં ભવત્યેવ તદ્જ્ઞાનાદેશ્ચ સર્વથા ॥૧૨૯॥

મનુષ્યોના નયનગોચર થયો છે તેની માયાકટિપતત્વશંકાનું નિરાકારણ
થઈ ગયું (માયાકટિપત નથી) ॥૧૨૪-૧૨૫॥ એરીતે સ્વેચ્છાથીજ
પોતાના દિવ્ય રૂપથી ધર્મરક્ષણાર્થે પ્રકટ થએલા ભગવાને ધર્મસંસ્થાપન કાર્ય
પરિપૂર્ણ થતાં સ્વેચ્છાથી પોતાનો આત્મા અંતર્ધાન પમાડતાં, માનુષ-
લાવનું અનુકરણરૂપ દેહત્યાગાદિ લીલાને અજ્ઞાનો કર્મપરવશ પ્રાકૃત
જનોની પેઠે માનીને વિમોહ પામે છે પણ ભગવાનના દિવ્ય અવતાર
સ્વરૂપને જાણનારા, તેમની માયાશક્તિના વૈભવને જાણનારા ભક્ત-
જનો તો નથીજ મોહ પામતા ॥૧૨૬॥ અસુરોના મોહનમાટે ભગવાને
કરેલી આ દેહત્યાગ લીલાને જાણતા તેમના એકાતિક ભક્તો હમણાં
પણ (જેમ પૂર્વનાએ સાક્ષાત્ કર્યા હતા તેમજ) તે શ્રીકૃષ્ણને દ્વારિ-
કામાં સાક્ષાત્ કરે છે, કેમકે તે કૃષ્ણ તેમાં નિત્ય નિવાસ કરી રહ્યા છે
॥૧૨૭॥ તે આ ભગવાન કૃષ્ણ પૂર્વાક્ત પ્રકારે નિર્ગુણ-ગુણોને અનિરૂદ્ધાદિ
રૂપથી પ્રવર્તાવનારા છે તથાપિ પોતે ગુણોથકી વિરૂદ્ધ સ્વભાવવાળાજ
છે, કેમકે એમનેવિષે ગુણો પોતાનું કાર્ય (પરિણામાદિ) કરવા સમર્થ
થતા નથી. તો એરીતે નિર્ગુણ એવા આ શ્રીકૃષ્ણને જે સ્ત્રિયો કે પુરૂષો
બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમોએ સપત્ત થઈ અનન્ય ભક્તિથી જો સેવે તો તેમની
ઉપાસનાના બળથી તેઓપણ નિર્ગુણતાને પામે છે, એટલે ગુણોથકી
વિરૂદ્ધ સ્વભાવતાને પામે છે, એમનેવિષે ગુણો પોતાનું કાર્ય પણ કાર્ય
કરવા સમર્થ થતા નથી, અર્થાત્ ગુણાતીત થાય છે અને તેમના જ્ઞાનાદિક

શ્રીમદ્ભાગવતે દ્યોતદ્ધકમેકાન્તિકં નિજમ્ । ઉદ્ધવં ભગવાનાદ્
સ્વમુસેનૈવ તત્કૃણુ ॥૨૩૦॥ કૈવલ્યં સાત્ત્વિકં જ્ઞાનં રજો વૈકલ્પિકં

પણુ નિર્ગુણ થાય છે ॥૨૨૮-૨૨૯॥ આ ભાગવતમાં ભગવાને સ્વમુખથી
ભાગવતમા પોતાના એકાત્મિક લક્ષ્ણ ઉદ્ધવશ્ચ પ્રત્યે કહ્યું છે તેને તમો
માંભળો ॥૨૩૦॥ કૈવલ્ય-પ્રકૃતિ થયી વિલક્ષણ જ્ઞાનમય સ્વાત્મસ્વરૂપના
અવલબનવાળું જે જ્ઞાન તે સાત્ત્વિક કહ્યું છે, ઇન્દ્રાદિ વિવિધ પદના
અવલબનવાળું અને તેની પ્રાપ્તિના સાધનભૂત આગાદિકના સમન્ધવાળું
જે જ્ઞાન તે રાજસ કહ્યું છે, જે પ્રાકૃત-પશુની જેઠે આમ્ય લોગમાંજ
એક આસક્તિવાળું જ્ઞાન છે તે તામસ કહ્યું છે અને જે મારાજ એક
અવલબનવાળું જ્ઞાન છે તે તો નિર્ગુણ કહ્યું છે શકા-કેવળાત્મા નિર્ગુણ
હોવાથી તેના સમન્ધ જ્ઞાનપણુ કેમ નિર્ગુણ ન કહેવાય ? તે જ સાત્ત્વિક
છે તો ભગવાનના અવલબનવાળું પણ જ્ઞાન કેમ સાત્ત્વિક ન કહેવાય ?
(કેમકે તુલ્ય ન્યાય છે) સમાધાન-તો તેમ નથી, પ્રકૃતિવિલક્ષણ જ્ઞાન-
કાકાર આત્માના અવલબનવાળું જ્ઞાન સત્ત્વવૃદ્ધિથી સમુદ્ભવે છે અને
સત્ત્વપ્રવૃદ્ધિમા હેતુ થાય છે. અનુદિન આત્માના અનુધ્યાનથી અભિવૃદ્ધિ
પામ્યુ છે સત્ત્વ જેમાં એવુ અતઃકરણુ લક્ષિતરૂપ પરમાત્મોપાસનમાટે
સમર્થ થાય છે, કેમકે આત્મજ્ઞાન લક્ષિતમા અગ છે, અંગપણુ તો અગિ
(લક્ષિ)ના સ્વરૂપની સિદ્ધિ કરવાદ્વારા કે તેમાં તરત અતિશય કરવા-
દ્વારા છે તો આ જ્ઞાન સત્ત્વની પ્રવૃદ્ધિ મૂળ જેમા છે અને વળી ઉત્ત-
રોત્તર સત્ત્વાતિશયને જલદી કરનાર છે માટે સાત્ત્વિક કહ્યું છે ભગવા-
નમા જે લક્ષિ છે તે તો ગુણના વિનાશદ્વારા પરશ્વક્ષમા લય કરી દે છે
માટે ગુણવિરોધિસ્વભાવ હોવાથી ભગવાનનુ જ્ઞાન નિર્ગુણ કહ્યું છે
અથવા-સત્ત્વ રજ અને તમ આ ત્રણેય ગુણો બધક છે એમ ગીતામા
કહ્યું છે-‘સત્ત્વં રજસમ્ ઇતિ ગુણા’ પ્રકૃતિસમ્ભવા । નિયમન્તિ મહા
બાહો ! દેહે દેહિનમન્યયમ્ ॥ તત્ર સત્ત્વ નિર્મલવાત્પ્રકાશકમનામયમ્ ।
સુલ્લસક્તેન વપ્તાતિ જ્ઞાનસક્તેન ચાનધ ! ॥ રજો રાગાત્મક વિદિ તૃણાસક્ત-
સમુદ્રવમ્ । તચ્ચિવપ્તાતિ કૌન્તેય ! કર્મસક્તેન દેહિનમ્ ॥ તમસવજ્ઞાનજ

તુ યત્ । પ્રાકૃતં તામસં જ્ઞાનં મદ્વિષ્ટં નિર્ગુણં સ્મૃતમ્ ॥૧૩૧॥ વનં
તુ સાત્ત્વિકો વાસો ગ્રામો રાજસ ઉચ્યતે । તામસં દ્યુતસદનં
મદ્વિકેતં તુ નિર્ગુણમ્ ॥૧૩૨॥ સાત્ત્વિકઃ કારકોઽસદ્ગી રાગાન્ધો
રાજસઃ સ્મૃતઃ । તામસઃ સ્મૃતિવિધ્યો નિર્ગુણો મદુપાશ્રયઃ
॥૧૩૩॥ સાત્ત્વિકયાધ્યાત્મિકી ધ્વજા કર્મધ્વજા તુ રાજસી । તામ-

વિદિ મોહનં સર્વદેહિનામ્ । પ્રમાદાદ્વિચ્છન્નિદ્રાભિચ્છિન્નપ્રજ્ઞાતિ ભારત ! ॥

ધ્યાત્મિક. તો સાત્ત્વિક એવું પણ આત્માવલંબી જ્ઞાન કદાચિત્ આત્મસુખને
પ્રકાશ કરીને તેના સુખમાંજ એને બાંધી દેખે પરમાત્માના અનુભવમાં
એને પહોંચાડે નહિ તો સાત્ત્વિક એવું આ જ્ઞાન સત્ત્વને અનુગુણ એવા
બન્ધન કાર્યને કરે એપણ સલાવિત છે. પરમાનંદનો લાલ નહિ કરાવતાં
સ્વાત્મસુખમાં ડુબાડી દે છે માટે આ જ્ઞાનપણ બન્ધપ્રાય છે. માટે ધર્તર
સાત્ત્વિકનીજ જેમ એમ આ આત્મજ્ઞાનની પણ ન્યૂનતાની સલાવના કરીને
'સાત્ત્વિક' એમ કહ્યું છે. પરમાત્માનુલંબી જે જ્ઞાન છે તે તો ગુણબન્ધનને
ટાળી નાંખે છે માટે નિર્ગુણ કહ્યું છે તથા ઇન્દ્રિય પદના ભોગ સંયન્ધિ
જ્ઞાન રજથી ઉપજેલું અને રજમાં હેતુ છે માટે રાજસ કહ્યું છે. તથા
પ્રાકૃત જ્ઞાન તમનું કાર્ય અને તમમાં હેતુ છે માટે તામસ કહ્યું છે
॥૧૩૧॥ વનમાં જે વાસ તે સાત્ત્વિક છે, કેમકે સત્ત્વનું કાર્ય છે અને
સત્ત્વમાં કારણ છે. ગ્રામ કે જે વિવિધ ભોગોપકરણે પરિપૂર્ણ છે તેમાં
જે નિવાસ તે રાજસ છે. જુગદુ તથા મઘાદિ ખાન કરવાનું જે સ્થાન
તેમાં જે વાસ તે તામસ કહ્યો છે. મારા લવનમાં વાસ તો નિર્ગુણ છે,
કેમકે નિશ્રેયસ જેનું લક્ષણ છે એવું જે નિર્ગુણપણું તેમાં હેતુ છે
॥૧૩૨॥ કર્મકળનો પરિત્યાગ કરીને કર્મોનો જે કર્તા તે સાત્ત્વિક કહ્યો છે,
(કેમકે તેવું કર્મ સત્ત્વવિવૃદ્ધિમાં હેતુ છે) કળલાલસાથી કર્મનો કર્તા
રાજસ કહ્યો છે સ્મૃતિવિરૂદ્ધ કર્મોનો કર્તા તામસ કહ્યો છે. મારા આ-
શ્રયવાળો કર્તા-મારી પ્રસન્નતા એજ એક પરમ પ્રયોજનથી કર્મનો જે કર્તા
તે નિર્ગુણ છે (કેમકે કર્મના નિર્ગુણપણું સાધી આપે છે) ॥૧૩૩॥ એરીતે
પ્રકૃતિવિલક્ષણ કેવળ આત્મસ્વરૂપના અવલંબનવાળી શ્રદ્ધા સાત્ત્વિકી

સ્વધર્મે યા શ્રદ્ધા મત્સેવાયાં તુ નિર્ગુણા ॥૧૩૪॥ પથ્યં પૂતમના-
યસ્તમાદાર્યં સાત્ત્વિકં સ્મૃતમ્ । રાજસં ચેન્દ્રિયમેષ્ટં તામસં ચા
તિંદાશુચિ ॥૧૩૫॥ સાત્ત્વિકં સુચમાત્મોત્થં વિપયોત્થં તુ રાજ-
સમ્ । તામસં મોહવૈન્યોત્થં નિર્ગુણં મદુપાશ્રયમ્ ॥૧૩૬॥ હત્યેયં
ભગવદ્વાક્યપ્રામાણ્યાન્મામકૈર્જનૈઃ । સગુણત્વં નિર્ગુણત્વમિત્યં જ્ઞેયં
ન ચાન્યથા ॥૧૩૭॥ હત્યુક્તં વાસુદેવસ્ય સ્વરૂપં તે સુનિશ્ચિતમ્ ।
પેક્ષ્યં ચ દિવ્યમનુજાકારયોરપિ સન્મતે ॥૧૩૮॥ પતચ્છુતેર્વિ-
લીયન્તે કૃતર્કાઃ સંસૃતિપ્રદાઃ । દેશકાલાનુસારાસુ કૃષ્ણલીલાસુ

માની છે. યાગ તપ હોમાદિ કર્મમાં જે શ્રદ્ધા તે રાજસી માની છે. અધર્મમાં જે શ્રદ્ધા તે તામસી માની છે મારીજ એક સેવામાં જે શ્રદ્ધા તે નિર્ગુણ માની છે ॥૧૩૪॥ જે પથ્ય (હિતકારી) પૂત (જાતિ આ-
શ્રય નિમિત્ત દોષથી નહિ સ્પર્શ થએલું) અને અનાયાસની પ્રાપ્ત થએલું
અન્નાદિ છે તે સત્ત્વવર્ધક હોવાથી સાત્ત્વિક કહ્યું છે. જે ઇન્દ્રિયોનેજ રાજ
રાખવા મોટે છે તે રાજસ કહ્યું છે જે રોગાદિકને કરનાર અશુદ્ધ છે તે
તામસ છે અને મને નિવેદન કરેલું તો નિર્ગુણ છે ॥૧૩૫॥ દેહાદિ વિવશ્ય
દેવજ આત્મજાનથી ઉપજતું સુખ સાત્ત્વિક કહ્યું છે શબ્દાદિ વિષ-
યોના અનુભવથી ઉપજતું સુખ રાજસ કહ્યું છે. મોહ-માદક વસ્તુના
લક્ષણથી થતી ચિત્તની પરવશતા અને દૈન્ય-પુત્ર કલત્ર આદિકના લાલ-
નથી ઉપજતું સુખ તામસ કહ્યું છે. અને મારા અનુભવથી ઉપજતું જે
સુખ તે તો નિર્ગુણ માન્યું છે ॥૧૩૬॥ હે મુને! આવા ભગવદ્વાક્યનું
પ્રામાણ્ય છે તો મારા આશ્રિતોએ સગુણ નિર્ગુણપણાનો વિવેક ભગવા-
નના વચનને અનુસારે જાણવો, પણ પ્રકારાતરે નહિજ ॥૧૩૭॥ હે મુને!
આ પ્રકારે સાક્ષણવા ઇન્દ્રિયા સદ્શુદ્ધિશાળી તમોને અક્ષરધામમાં રહેલા
પર વાસુદેવભગવાનના અને દિવ્ય મનુષ્યાકારથી પ્રાકૃર્ભાવ પામેલા સ્વરૂ-
પનું એકપણું સ્પષ્ટપણું કહ્યું ॥૧૩૮॥ હવે આના શ્રવણાદિકનું ફળ કહે છે—
દેશકાળને અનુસરીને પ્રવર્તેલી કૃષ્ણની દિવ્ય લીલાઓમાં સસૃતિને આપ-
નારા જે કૃતર્કો થાય છે તે સર્વે આ જ્ઞાનવાદના શ્રવણથી નાશ થાય છે

યે નૃણામ્ ॥૧૩૯॥ નિરીક્ષશાસ્ત્રશ્રુતિજં વિશ્વોત્પત્તિલયાદિષુ ।
સ્વતન્ત્રદેનુતાદ્ધાનં કાલાદેશ્ય નિવર્તતે ॥૧૪૦॥ एतदेवाभ्यसेन्नित्यं
મુમુક્ષુર્મત્કિંવદ્યયે । સમ્યક્સરૂપજ્ઞાનાર્થે શ્રીકૃષ્ણસ્ય ચ સત્પતેઃ
॥૧૪૧॥ અધીયતે જ્ઞાનમેતત્સરુદપ્યાદરાચ યે । ભગવદ્વિપયાસ્તેષાં
સર્વે નદયન્તિ સંશયાઃ ॥૧૪૨॥ દિવ્યં કૃષ્ણસ્ય રૂપં ભવતિ ચ
સતતં તસ્ય લોકોઽપિ દિવ્યો દિવ્યા મોગાશ્ચ મોગ્યાન્યપિ ચ
ભગવત્સત્સ્ય દિવ્યાનિ સન્તિ । દિવ્યા વૈ પાર્ષદાશ્ચ પ્રકટિતનૃ-
તનોઃ શક્યસ્તસ્ય દિવ્યા દિવ્યા ભક્તાશ્ચ સર્વે જગતિ યદુપતેઃ
સન્તિ દિવ્યાઃ ક્રિયાશ્ચ ॥૧૪૩॥ इत्थं निर्दोषरूपं सकलगुणगणा-
લङ्घ्यं दिव्यमूर्तिं ज्ञात्वा श्रीवासुदेवं भजत भुवि सदा मुक्तये

અને અસમજાસૂત્રના શ્રવણથી થએલું જે કાળાદિકનું સર્ગાદિકમાં સ્વતંત્ર
દેનુપણાનું જ્ઞાન તેપણુ નિવૃત્ત થાય છે ॥૧૩૯-૧૪૦॥ મુમુક્ષુ મનુષ્ય મેં
ઉપદેશ કરેલા આ જ્ઞાનનોજ પ્રતિદિન મનનાદિકવડે અભ્યાસ કરે. તેનાથી
સ્વસ્વરૂપ તથા શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપના યથાર્થ જ્ઞાનની સિદ્ધિ થાય અને સત્તાં-
પતિ શ્રીકૃષ્ણવિષે ભક્તિની વૃદ્ધિ થાય જેઓ એકવારપણુ આ મેં કહેલા
જ્ઞાનવાદનો આદરથી પાઠ કરે તેમના ભગવત્સ્વરૂપ સબન્ધી સર્વે સંશયો
નાશ થાયછે ॥૧૪૧-૧૪૨॥ હવે કહેલાજ અર્થને વિશેષ સાથે ઉપસહાર
કરેછે—પોતાનાજ દિવ્ય રૂપથી અક્ષરધામમાં વિરાજમાન ભગવાનનુંજ
જેમ એમ પૃથ્વીમાં પ્રાદુર્ભાવ સમયે દિવ્ય નરાકારને ધારી રહેલા ભગ-
વાન શ્રીકૃષ્ણનું પણ સ્વરૂપ નિત્ય દિવ્ય છે. તેમનો લોકપણુ દિવ્ય છે.
તેમના બધા લોગો દિવ્ય છે. લોગયોગ્ય વસ્તુઓ પણ દિવ્ય છે.
વળી તેમના પાર્ષદો દિવ્ય છે. તેમની શક્તિઓ પણ દિવ્ય છે. તેમના
સર્વે ભક્તો દિવ્ય છે. તેમની ક્રિયાઓ દિવ્યજ છે ॥૧૪૩॥ હે મુક્તા-
નંદાદિ મારા ભક્તો ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે સર્વથા સર્વદા નિર્દોષસ્વરૂપ, સમગ્ર
કલ્યાણુ ગુણોએ પરિપૂર્ણ દિવ્યમૂર્તિ શ્રીવાસુદેવને સમજીને મુક્તિમાટે
તેમને પ્રીતિથી સદા તમો ભજો. તે ભગવાન ધર્મરક્ષણુમાટે પ્રકટતાને
પામતાં તે સમયના તેમના દિવ્ય મનુષ્યાકાર સ્વરૂપમાં લેશપણુ તે એક

મો મદીયા: ! । એકસિન્નદ્વિતીયે ભગવતિ ચ પરબ્રહ્મણિ દ્વૈતબુદ્ધિઃ
 કર્તવ્યા નૈવ તસિન્નણુરપિ ચ કુધીઃ સચ્ચિદાનન્દરૂપે ॥૧૪૪॥
 સુમતઃવાચ—ઈતિ શ્રુત્વાઽઽકુલ્યોર્હરિગદિતમદ્વૈતમૃપિરાદ્ રમાભર્તુઃ
 સોઽમૃત્સહ સકલભક્તૈઃ પ્રમુદિતઃ । નરાકારે તસિન્નભગવતિ હિ
 નારાયણમુનૌ દૃઢં દિવ્યં ભાષં સપદિ નૃપતે । પ્રાપદમલમ્ ॥૧૪૫॥
 સ્વરૂપાદ્વૈતં યઃ પઠતિ ચ શ્રુણોતીહ વિમલં પરં જ્ઞાનં નારાયણમુ-
 નિમુક્તાન્નિઃસૃતમિદમ્ । પ્રભૌ તસિન્ન ભક્તિં પરમસુખરૂપે સ
 પરમાં સમુક્તિં મુક્તિં ચેષ્ણિતમશ્વિલસૌખ્યં ચ લભતે ॥૧૪૬॥ ઇતિ
 શ્રીસત્સંનિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મેશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે શ્રીનારા-
 યણમુક્તાનન્દસ્રવાદે શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપાદ્વૈતજ્ઞાનનિરૂપણનામૈકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૧॥

અદ્વિતીય પરમાત્મ સ્વરૂપથી લેદબુદ્ધિ (લિન્નપણાની બુદ્ધિ) નજ
 કરવી, (બન્ને સ્વરૂપ એકજ છે) તેમજ તેમને વિષે અણુપણુ દોષબુદ્ધિ
 નજ કરવી, કારણકે તે પરંબ્રહ્મ ભગવાન્ સચ્ચિદાનંદરૂપ છે ॥૧૪૪॥
 સુમતઃરૂપિ કહેછે—હે નૃપતે ! મુક્તાનંદ નામના મહામુનિ આ પ્રકારે
 ભગવાને કહેલા બ્રહ્મસ્વરૂપમાં આ અદ્વૈત (અલેહભાવ)ને સાંભળીને
 સર્વ લક્ષ્ણોની સાથે સમગ્ર સશયે રહિત થઈને પરમ આનંદને પામ્યા અને
 સાધુઓના પરિરક્ષણમાટે પૃથ્વી ઉપર દિવ્ય નરાકારથી પ્રકટ થએલા
 તે આ પરંબ્રહ્મ ભગવાન્ નારાયણમુનિમા દૃઢ નિર્મળ દિવ્યભાવ બુદ્ધિને
 તત્કાળ પામ્યા ॥૧૪૫॥ તે આ બ્રહ્મસ્વરૂપમાં અદ્વૈત-પ્રાદુર્ભાવમાપણુ
 લેદાભાવને જણાવનારા, ભગવાન્ નારાયણમુનિના મુખક્રમજથી નિક-
 ળેલા નિર્મળ સર્વોત્તમ જ્ઞાનશાસ્ત્રને આ લોકમાં જે જન પાક કરેછે કે
 સાંભળે છે તે જન પરમ આનંદમય પ્રભુ શ્રીનારાયણમુનિમાં પ્રસન્નજિને
 પામીને, આ લોકમાં ધર્મિય સમગ્ર બુદ્ધિરૂપ અને પરલોકમાં મુક્તિરૂપ
 મુખને પામેછે ॥૧૪૬॥ ઇતિ શ્રીમત્સંનિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે
 પ્રબોધન્યુત્સવે શ્રીનારાયણમુક્તાનંદસ્રવાદે શ્રીકૃષ્ણસ્વરૂપાદ્વૈત-
 જ્ઞાનનિરૂપણનામૈકોનવિંશોઽધ્યાયઃ ॥૨૧॥

સુમત ત્વાચ—તં રાજમાનં સદસિ નવમ્યાં ચ નિશાગમે । વાસુ
 દેવાનન્દનામા પમ્પ્લ્લ વર્ણિરાઢથ ॥૧॥ કૃષ્ણમન્નજપસ્યાહં કાર્યસ્ય
 પ્રત્યહં હરે ! । વિધાનં શ્રોતુમિચ્છામિ કૃતઃ સિદ્ધ્યેત્સ યેન વૈ ॥૨॥
 શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—કથયામિ સમાસેન વિધિં તે વર્ણિસત્તમ ! ।
 મન્નરાજજપસ્યાહં સચ્છાલ્પ્રતિપાદિતમ્ ॥૩॥ છાતઃ શુચિઃ સ-
 સ્યચ્ચિત્તઃ ક્રોધચિન્તાવિવર્જિતઃ । સહુરુપાત્તમન્નશ્ચ જાપકઃ પુ-
 રુષો મતઃ ॥૪॥ યતીનામાસનં શ્લક્ષ્ણં કૂર્માકારમુદીરિતમ્ । અન્યેપાં

અધ્યાય ૩૦ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યારપછી કાર્તિક શુકલ નવમી
 તિથિએ શ્રીવાસુદેવની સંધ્યા આરતી થઈરહ્યા પછી, સલાના મધ્યભાગમાં
 રહેલા સિંહાસનમાં વિરાજમાન ભગવાનને વાસુદેવાનંદ નામના વર્ણિરાજે
 પ્રણામ કરીને પુછ્યું કે—હે હરે ! પ્રતિદિન કરવા યોગ્ય કૃષ્ણમન્ન જપના
 વિધિને સાંભળવા ઇચ્છું છું, જે વિધિથી કરેલો જપ સિદ્ધિને આપનારો
 થાય ॥૧-૨॥ એરીતે પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ બોલ્યા—હે વર્ણિવર્ય ! મન્ન-
 રાજ અષ્ટાક્ષરનો સચ્છાલ્પ્રમા પ્રતિપાદન કરેલો જપ વિધિપ્રકાર સક્ષેપમા
 તમોને હું કહું છું તેને સાવધાનતાથી સાંભળો ॥૩॥ તેમાં પ્રથમ ભપકનું
 લક્ષણ કહું છું—યથાવિધિ જ્ઞાન જેણે કર્યું છે, શુચિ-અસ્પૃશ્યના સ્પર્શ રહિત
 અથવા સંધ્યાદિ કર્મેના અનુષ્ઠાનથી શુદ્ધ થએલો, (આ જ્ઞાનાદિ બાહ્ય
 શૌચ સમઝવું) ક્રોધ ચિંતાએ રહિત, (આ આતર શૌચ સમઝવું) માટેજ
 સ્વસ્થ-સાવધ ચિત્તાવાળો, સદ્ગુરુશ્રી (આચાર્યપરંપરાથી) પ્રાપ્ત થયો છે
 મત્ર જેને, આવા લક્ષણવાળો જે હોય તેજ જપમા અધિકારી થાય. આથી
 વિપરીત લક્ષણવાળો અધિકારી ન હોઈ શકે ॥૪॥ તે જપમા યતીઓને
 બેસવા યોગ્ય આસન કૂર્માકાર (ગોળ) શ્રેષ્ઠ કહ્યું છે અન્ય આશ્રમિઓને
 તો જે પદાસન-પાટલો કે બાજઠ હોય તો ચાર પાયાવાળું અને તેથી

૧ આ અધ્યાયમા વાસુદેવાનંદવર્ણિને ઉદ્દેશીને ભગવાને કરેલું શ્રીકૃષ્ણમન્નજપ
 વિધિનું નિરૂપણ અનુવાદ કર્યું છે

તુ ચતુષ્પાદં ચતુરસ્ત્રં ચ સમ્મતમ્ ॥૫॥ કાર્ણાજિનં વ્યાઘ્રચર્મ
 કૌશેય વેત્રનિર્મિતમ્ । વાસ્ત્રં વા કામ્બલં કૌશમાસનં જપસિદ્ધિદમ્
 ॥૬॥ ગોમયં મૃન્મયં મિશ્રં પાલાશં પૈષ્પલં તથા । લોહવેદ્ય વંશજં ચ
 પાપાણં વર્જ્યમાસનમ્ ॥૭॥ કાષ્ઠં ચાઘટિતં વર્જ્ય લોહકીલમયશ્ચિ-
 યમ્ । સ્યાદાપદિ શુભં સર્વં વિના હ્યશુચિલેપનમ્ ॥૮॥ તુલસીકા
 ઇસમ્ભૂતા જપમાલા શુભા મતા । ધાત્રીકાષ્ઠમવા વાપિ પદ્મવીજો
 ઝવા તથા ॥૯॥ તથા સ્ફટિકમાલા ચ ગ્રાહ્યા રુદ્રાક્ષમાલિકા ।
 કુશપ્રસ્થિમવા વાપિ ચન્દનાદિમયી ચ વા ॥૧૦॥ સર્વાપિ માલા
 શ્રીવિષ્ણુપાદસ્પર્શાચ્છુચિર્મવેત્ । જપોચિતા ચ તસ્માત્તાં વિમૃશ્યા

ખીજી હોય તો ચાર ખુણાવાળું આસન શ્રેષ્ઠ માનેલું છે આસનનો આકાર
 કહીને તેનું દ્રવ્ય (શેનાથી આસન કરવું તે) કહેછે—કાળીયાર મૃગનુ
 ચર્મ, વ્યાઘ્રચર્મ, કાળજી-હીનથી બનાવેલું, રેશમી વસ્ત્રના કટકારૂપ, વસ્ત્રના
 કટકારૂપ, નેતરથી બનાવેલું, દર્ભથી બનાવેલું, આ બધા આસન જપસિદ્ધિને
 આપનારા છે ॥૫-૬॥ જપમા વર્જ્ય આસનો આ છે—ગોમય-છાણથી
 કટપેલું, મૃત્તિકામય, (ઈંટો આદિકથી કરેલું) ખાખરાના કાષ્ઠથી કરેલું,
 પિંપળાના કાષ્ઠથી કરેલું, લોહબદ્ધ-લોખડના ખીલા પાટીએ બંડેલું ‘લોહ
 જાત’ એવો પાઠ હોય તો લોખડના પતરાથી કરેલું, પાપાણથી બનાવેલું અને
 લાગી ગએલું, આ બધા આસનો જપમા વર્જ્ય છે તથા ઘડ્યા વિનાનું
 કાષ્ઠ-આસનને આકારે નહિ તૈયાર કરેલો કાષ્ઠનો કટકો, યજ્ઞાર્ધ કાષ્ઠથી કરેલું
 પણ લોખડના ખીલાથી બંડેલું, યજ્ઞને યોગ્ય નહિ એવા કાષ્ઠથી કટપેલું, આ
 સર્વ આસન વર્જ્ય છે આપટકાળમા તો અપવિત્ર પદાર્થના લેપે વર્જ્ય
 જે કોઈ આસન ચઢવું કરવું ॥૭-૮॥ હવે આ જપમા જપમાળા તુલસી
 કાષ્ઠથી કરેલી શ્રેષ્ઠ માની છે તેનો લાભ ન થાય તો આમળીના કાષ્ઠથી
 કરેલી, કમળ ખીજથી બનાવેલી, સ્ફટિક મણિમાળા, રુદ્રાક્ષમાળા, દર્ભની
 માકયો વાળીને બનાવેલી અથવા ચન્દ્રકાષ્ઠથી કરેલી ચઢવું કરવી ॥૯-૧૦॥
 આ માળામધ્યેથી યથાસક્તિ એક માળાને ચઢવું કરીને, તેને ભગવાનના

ત્તાદર્શી પુમાન્ ॥૧૧॥ નિશ્ચલા ત્રુટિતા ચૈવ સશબ્દા ચ પુરાતની ।
 પ્રથિતા જીર્ણસૂત્રેણ જપે માલા વિગર્હિતા ॥૧૨॥ ધૃતા પાપણ્ડિ-
 મિર્યાં તુ પાપિમિશ્ર દુરાત્મભિઃ । અસંસ્કૃતા તથા માલા જ્ઞેયા
 દુઃસ્વપ્નદા નૃણામ્ ॥૧૩॥ અષ્ટોત્તરશતેનોક્તા મણિભિર્માલિકોત્તમા ।
 મધ્યમા સ્યાત્તદર્ધેન તદર્ધેન કનીયસી ॥૧૪॥ અકારાદિક્ષકારા-
 ન્તાન્ વર્ણાન્ સર્વાન્ ક્રમેણ વા । લિખિત્વા સ્થાપયેદગ્રે પક્ષ્મચૈવ
 મણિકાનિવ ॥૧૫॥ એકૈકમાનુલોમ્યેન પ્રાતિલોમ્યેન ચ ક્રમાત્ ।

ચરણુકમળનો સ્પર્શ કરાવીને સુસંસ્કૃત કરે. અન્યથા-સંસ્કાર કરાવ્યા
 વિનાની માળા જપમાં અયોગ્ય માની છે. માટે બપુક જન તેવી સંસ્કૃત
 માળાનેજ જપમાં રાખે ॥૧૧॥ વર્જ્ય માળાઓ તો આ છે-જે નિશ્ચળ
 (પરોવાનો દોરો બડો હોવાથી અને પરોવાનું છિદ્ર જાણું હોવાથી દૃઢપણે
 પરોવેલા હોવાથી મણુકા ફેરવી શકાય નહિ તે નિશ્ચળ મણિકાવાળી માળા
 નિશ્ચળા કહેવાય) હોય, જે તુટી ગએલી હોય, જે મણુકા ફેરવતી વખતે
 કટકટ શબ્દે સહિત હોય, જે પુરાતની-જાણું હોય, જે જાણું સૂત્રથી પરો-
 વેલી હોય, તથા પાખંડી પાપી દુરાચારીઓએ પોતાના હાથ કંઠમાં ધારેલી
 હોય અને જે અસંસ્કૃત-ભગવાનના ચરણારવિંદનો સ્પર્શ વિગેરે સંસ્કારે
 વર્જ્ય હોય, આ બધી માળાઓ દુષ્ટ સ્વપ્નને આપનારી હોવાથી વર્જ્ય
 માની છે ॥૧૨-૧૩॥ તેમાં એકસો આઠ મણુકાની માળા ઉત્તમ માની છે,
 ચોપન મણુકાની માળા મધ્યમ માની છે અને સત્તાવીશ મણુકાની માળા
 અધમ માની છે ॥૧૪॥ અક્ષર જેમાં આદિ છે અને ક્ષકાર જેમાં અંત છે
 એવા ચોપન અક્ષરોને અનુક્રમે પંક્તિબંધ લખીને પોતાની આગળ મણુ-
 કાના સ્થાનમાં સ્થાપન કરીને, મંત્રાવૃત્તિના અનુક્રમને અનુસારે એક એક
 અક્ષરને અનુલોમ પ્રતિલોમ લાવથી (પ્રથમથી છેલાસુધી અને છેલ્લેથી
 પ્રથમ સુધી) ભેતો થકો મત્રજપને કરે તે આ અક્ષરમાળા બાણુવી
 તેમાં અક્ષરનો અનુક્રમ એવો છે-અ આ ઈ ઈત્યાદિ ચૌદ સ્વરો,
 ક થી મ સુધીના પચીસ સ્વરણો, ય ર લ વ આ ચાર અંત સ્થો, શ ષ સ હ
 આ ચાર જિહ્માણો, અનુસ્વાર વિસર્ગ આ બે, જહ્વામુળીય ઉપધ્માનીય આ

પદ્યન્વર્ણજપં કુર્યાદક્ષમાલેયમુચ્યતે ॥૧૬॥ આરમ્ભ્યાનામિકામ-
ધ્યાત્પ્રાદક્ષિણ્યેન ચ શ્રમાત્ । તર્જનીમૂલપર્વન્તં જપેત્ સા કરમા-
લિકા ॥૧૭॥ સ્વસ્તિકાસનમાસીનો મુક્તપદ્માસનં તુ વા । ક્રતુરે-
કામદૃષ્ટિશ્ચ ભગવન્તં હૃદિ સ્મરન્ ॥૧૮॥ ચત્ત્રગોપિતમાલશ્ચ મન્ત્ર
મેકૈકમુચ્યરન્ । ત્યજન્નેકૈકમણિકં જપેન્નિયતસહજયા ॥૧૯॥
તર્જન્યા ન સ્પૃશેત્સૂત્રં મધ્યમામધ્યપર્વણિ । અદ્વિષ્ટપર્વણા માલામ-
ણિમેકૈકમાહરેત્ ॥૨૦॥ ન સ્પૃશેદ્વામહસ્તેન જપમાલાં કદાચન । ન
પાતયેત્કરાત્તાં ચ જપાન્તાત્વધિ જાપકઃ ॥૨૧॥ પ્રમાદાત્પતિતાયાં
તુ માલાયાં સ્વસ્ય હસ્તતઃ । તદ્દોષશાન્તયે કુર્યાંજપમદ્યોત્તરં શતમ્

બે, ઐ સઃ ક્ષ આ વ્રણ, એમ મળીને ચોપન અક્ષરો બણવા ॥૧૫-૧૬॥
અનામિકા (છેલીની બેડેની) આંગળીના મધ્ય પર્વને આરંભીને પ્રદક્ષિણ ક-
મથી અનુક્રમે તર્જની (અંગુઠાની બેડેની) આંગળીના મૂળપર્વ પર્વેત ૬૧ પ-
ર્વમાં મંત્રાવૃત્તિને ગણતો થકો જપે, તે આ કરમાળા કહી છે. તેમાં મધ્યમા
(વચલી) આંગળીનું મૂળ તથા તેના મધ્યપર્વને એકમણે કટયેલા છે અને
તેના ઉલ્લંઘનમાં દોષ કહ્યો છે માટે તે બેને વર્જવા. તે તંત્રસારમાં કહ્યું છે—
'પર્વદ્વયં મધ્યમાયા જપકર્મણિ વર્જયેત્ । ઇતં મૈત્રં વિજાનીયાત્ દૂષિતં મ-
ક્ષણા સ્વયમ્ ॥' ધૃતિ ॥૧૭॥ સ્વસ્તિકાસને કે પદ્માસને બેસીને સરલ શરી-
રવાળો, એકાથ દૃષ્ટિવાળો (અહીં તહી દૃષ્ટિને નહિ દેનારો) થઇને હૃદયમાં
મંત્રપ્રતિપાદ ભગવાનને સ્મરણ કરતો થકો, વચ્ચથી માળાને ઢાકીને એક
એક મંત્રોચ્ચારણુમા એક એક મણકાને મુકતો થકો, 'પ્રતિદિન આટલો
જપ કરવો' એવા સંખ્યાનિયમથી જપ કરે ॥૧૮-૧૯॥ તર્જની (હાથના
અંગુઠાની પાસેની) આગળી વડે માળાના દોરાને સ્પર્શ કરે નહિ અંગુઠાના
પર્વના આગલા લાગથી એક એક માળામણકાને મધ્યમા આંગળીના મધ્ય
પર્વમા આહરણ કરે ॥૨૦॥ બપક જન તે જપમાળાને કદાપિ ઢાળા
હાથથી સ્પર્શ કરે નહિ અને જપની સમાપ્તિપર્વત તે માળાને જમણા હાથ
થી પાડી નાંખે નહિ પ્રમાદને લીધે માળા પોતાના હસ્તથી પડી જાય તો
તે દોષની શાંતિમાટે અષોત્તરશત જપ અધિક કરે (એક માળા વધારે

॥૨૨॥ માલાં ન સ્પર્શયેદ્ભૂમિં સ્વસ્ય પાદતલં તથા । જપં કુર્વન્ન હ-
સ્તં ચ ધૂનયેન્ન ચ મસ્તકમ્ ॥૨૩॥ ઉણ્ણીપી કણ્ઠુકી નમ્રો મુક્તકેશો
મલાવૃતઃ । અપવિત્રકરોઽશુદ્ધઃ પ્રલપન્ન જપેત્કચિત્ ॥૨૪॥ અપ્રા-
વૃતકરશ્ચૈવ સંવેદિતશિરાસ્તથા । ચિન્તાશોકાકુલમનાઃ કુદ્ધો
ભ્રાન્તઃ ક્ષુધાકુલઃ ॥૨૫॥ અનાસનઃ શયાનશ્ચ ગચ્છન્નુરિયત પવ
ચ । ઉપાનત્પાદુકારુદ્ધો યાનશય્યાગતસ્તથા ॥૨૬॥ ન જપેદ્વૈશ્ણવો
મન્ત્રં પ્રૌઢપાદશ્ચ કર્હિંચિત્ । પ્રસાર્ય પાદૌ ન જપેત્કાકાસનગતસ્તથા
॥૨૭॥ પ્રહસંસ્તવરમાણશ્ચ નૈક્ષમાણ ઇતસ્તતઃ । કરસંજ્ઞાં નૈત્રસંજ્ઞાં

દેરવે) ॥૨૧-૨૨॥ જપસમયે જાણેલી માળાને ભૂમિનો સ્પર્શ ન કરાવે
તથા પોતાના પાદતળનો સ્પર્શ ન કરાવે તથા જપ કરતાં હસ્ત મસ્તકાદિ
અંગને ન કંપાવે ॥૨૩॥ માથે પાઘડી વિગેરે મુકીને કે અગરખુ-કેડીયુ આ
દિક ધારીને કે નીચુ મુખ રાખીને (સરલ શરીર નહિ રાખીને) કે મસ્ત-
કના કેશને છુટા મુકીને (શિખાબધન નહિ કરીને) કે મળથી લિપાએલા
શરીરવાળો હોઇને કે અપવિત્ર હાથવાળો હોઇને કે ઉલટી આદિકથી અશુદ્ધ
શરીરવાળો હોઇને ભપક જન મત્ર જપને ન કરે તથા બીજા સાથે બોલતો
થકો ક્યારેય પણ જપ નજ કરે ॥૨૪॥ જમણા હાથમા ધારેલી જપ
માળાને ગોમુખી આદિકથી નહિ ઢાકીને કે વસ્ત્રવિગેરે વડે મસ્તકને બાંધીને
(એમ કહેવાથી-મસ્તકનુ વસ્ત્રથી નિબન્ધનજ નિષિદ્ધ છે, પણ ઉત્તરીય
વસ્ત્રાદિકથી મસ્તકનુ ઢાકવુ નિષિદ્ધ નથી, કેમકે 'નાપ્રાવૃતશિરાસ્તથા'
એમ પરાશરે મસ્તકને આચ્છાદન કર્યા વિના જપ ન કરવો એમ કહ્યું
છે) કે ચિંતા શોક ક્રોધ ભ્રાતિ ક્ષુધા આદિકે વ્યાકુળ હોઇને કે આસન
વિનાજ બેસીને કે મુતા મુતા કે ચાલતા ચાલતા કે ઉભાં ઉભા કે પગમા
પગરખાં પહેરીને કે પાદુકા પહેરીને કે રથાદિ વાહનમા બેસીને કે પર્યટાદિ
શય્યામા ચઢીને નજ જપ કરે ॥૨૫-૨૬॥ તથા લગવહલક્ત ભપક પ્રૌઢ
પાદ-જંઘાઉપર કે ઢીચણુઉપર કે સાથળઉપર બીજો પગ મુકીને કે પગને
લાંબા કરીને કે કાકાસનથી બેસીને જપ નજ કરે ॥૨૭॥ તથા હસતો
થકો કે ત્વરાને કરતો થકો (દોડતો થકો કે સત્ત્વર મંત્રવર્ણને ઉચ્ચા

કુર્વન્નૈવ જપેત્પુમાન્ ॥૨૮॥ રથયાયામશિવસ્થાને ન જપેત્તિમિરા-
ન્તરે । દુર્ગન્ધિવાતસ્થાને ચ ન પાપિજનસન્નિધૌ ॥૨૯॥ નિદ્રાત્સ્યો-
ઽસ્તિ મહાન્વિદ્ધો જપે હ્યલસદુર્જયઃ । જયેત્તં સાવધાનોઽતો વિફ-
લોઽસ્ત્યન્યથા જપઃ ॥૩૦॥ અહુલ્યગ્રે તુ યજ્ઞસં યજ્ઞસં મેયલહ્વને ।
અસદ્ધવાતં તુ યજ્ઞસં તત્સર્વં નિષ્ફલં ભવેત્ ॥૩૧॥ નિષેધાતિફ્રમં નૈવ
કુર્યાદેષ વિનાપદમ્ । મનો નિયમ્ય મતિમાન્ જપં કુર્વીત સર્વથા
॥૩૨॥ મનઃસંયમનં શૌચં મૌનં મન્વાર્થચિન્તનમ્ । અવ્યગ્રત્વમનિ-
ર્વેદો જપસંસિદ્ધિહેતવઃ ॥૩૩॥ જપેચ્ચ નિયતો મત્સ્યા ત્રિકાલં પુર-

રણ કરતો થકો કે જલદી અહુ માળામણિકાને થહણ કરતો થકો)
કે અહી તહીં જોતો થકો કે હરતસંસાને કરતો થકો કે નેત્રસંસાને ક-
રતો થકો જપને ક્યારેય નજ કરે ॥૨૮॥ હવે જપમાં વળ્ય દેશો આ
છે-ખબરમાં કે અશિવ સ્થાન-શ્મશાનાદિકમાં કે ગાઢ અંધકારથી આવ-
રિત પ્રદેશમાં કે દુર્ગંધિ વાયુ આવતો હોય એવા સ્થાનમાં કે પાપિજનનાં
સન્નિધિમાં, ઈલાદિ દુષ્ટ સ્થાનોમાં જપને નજ કરે ॥૨૯॥ જપમાં આ
મહાન્ વિદ્ધ છે, શો? તો જે આ નિદ્રા છે તે, કેમકે જપમાં પ્રવર્તેલા અહુ
જનો નિદ્રાચુખના સમાગમને અનુભવીને નેત્રને મીચી જાય છે. આ
વિદ્ધ આજસુ જનથી દુર્જય છે. તો આ અંતરાયને સાવધાન થઈને છોડે.
ન છોડે તો કરેલો જપપણ નિષ્ફળ થાય ॥૩૦॥ જપમાળા વિના આંગ-
ળીના અગ્રથી જે જપ કરેલો છે તથા જપમાળામાં મેરૂને ઉઠાવીને જે
જપ કર્યો છે તથા ગણના કર્યા વિના જે જપ કર્યો છે તે સર્વ નિષ્ફળ
થાય છે ॥૩૧॥ મતિમાન્ નર જપમાં જે આ નિષેધો કલા તેને આપત્કાળ
વિના નજ ઉઠાવન કરે. સર્વ પ્રકારે મનને નિયમમાં રાખીને જપ કરે ॥૩૨॥
જપસિદ્ધિમાં આ છ દેવગુણો છે-મનનો અન્યવિષયો થકો નિરોધ, બાહ્ય
આકર્ષ્યંતર શૌચ, નહિ બાપણ કરવાશ્ચ મૌન, મંત્રના અર્થનું અનુસ્મરણ,
વ્યમતાએ રહિતપણું અને અનિર્વેદ-ઉતારીનતાએ રહિતપણું ॥૩૩॥
બાહ્ય પૂજપદાર્થોવડે કે મનઃકલ્પિત પૂજપદાર્થોવડે ત્રિકાળ (પ્રાતઃ-
કાળ-મધ્યાહ્નકાળ-સાંયંકાળ) ભગવાન્ શ્રીપુરૂષોત્તમનું અચળ મનથી

પોત્તમમ્ । વાહૈર્ધા માનસૈર્દ્રવ્યૈઃ પૂજયિત્વા સ્થિરાન્તરઃ ॥૩૪॥
માર્જારમૂપકસ્પર્શં ક્રોધેઽધોવાયુસર્પણે । જપકાલે તુ સજ્ઞાતે માલાં
વસ્ત્રોપરિ ન્યસેત્ ॥૩૫॥ આચમ્ય પ્રાણનાયમ્ય દૃષ્ટ્વા વાઽર્કં હરિં
સ્મરન્ । શેષં કુર્યાજ્જપં જ્ઞાત્વા સ્પર્શં ત્વસ્પૃશ્યવસ્તુનઃ ॥૩૬॥ ત્રયો
મેદા જપસ્યોક્તા વાચિકોપાંશુમાનસાઃ । કનીયોમધ્યમોત્કૃષ્ટા-
સ્તાન્ જ્ઞાત્વોત્તમમાચરેત્ ॥૩૭॥ ઉદાત્તનીચસ્વરિતૈઃ શબ્દૈઃ સ્પૃષ્ટ-
પદાક્ષરૈઃ । મન્ત્રસ્યોચારણં યત્ર સ જપો વાચિકો મતઃ ॥૩૮॥
કિન્ચિદ્ગુણયોગ્યં ચ મન્ત્રસ્યોચારણં શનૈઃ । યત્રેપયૌષ્ઠચલનં સ
ઉપાંશુર્જપો મતઃ ॥૩૯॥ ધિયા યત્રાક્ષરશ્રેણી સ્મરવર્ણપદાત્મિકા ।

પૂજન કરીને, પૂર્વોક્ત નિયમોએ યુક્ત થઈને લક્ષિતી મંત્રજપને કરે ॥૩૪॥
જપમધ્યે બિડાલ ઉદર આદિકનો સ્પર્શ થાય કે ક્રોધ ચઢી આવે કે
અધોવાયુનો ઉત્સર્ગ થાય તો જપમાળાને વસ્ત્રઉપર મુકીને, આચમન
કરી પ્રાણાણમ કરી સૂર્યદર્શન કરીને અથવા હરિસ્મરણ કરીને પછીથી
બાકી રહેલા જપને કરે અસ્પૃશ્ય-નીચ જાતિ કે મદ્ય માસ વિદ્યા મૂત્રા-
દિકના સ્પર્શમાં તો જ્ઞાન કરીને બાકીનો જપ કરે ॥૩૫-૩૬॥ જપમા-
ત્રણ પ્રકારનો ભેદ-વાચિક ઉપાશુ અને માનસ એવો છે. તેમા ઉત્તરોત્તર
શ્રેષ્ઠ છે અધમ મધ્યમ અને ઉત્તમ એવા ક્રમથી છે તે આ ભેદનો
વિચાર કરીને ઉત્તમજ (માનસ) જપ કરવો ॥૩૭॥ તેના લક્ષણો કહું
છું-ઉદાત્ત અનુદાત્ત અને સ્વરિત આવા ત્રિવિધ સ્વરથી યથાયોગ્ય ઉચ્ચા-
રણ કરેલા, સ્પષ્ટ મંદપદના અક્ષરો જેમા છે એવા શબ્દોથી જેમાં મંત્રનુ
ઉચ્ચારણ થાય તે જપ વાચિક કહ્યો છે અર્થાત્ બીજાના શ્રવણવિષયને
યોગ્ય થાય તે વાચિક કહેવાય ॥૩૮॥ જેમા કિંચિત્ શ્રવણને યોગ્ય
ધિમેથી મંત્રનુ ઉચ્ચારણ થાય (ચેતાના શ્રવણવિષયને યોગ્ય થાય) તે
જપ ઉપાંશુ માન્યો છે જેમા કિંચિત્ હોઠ હાલે તે જપ પણ ઉપાંશુ
માન્યો છે. આમા શબ્દ વિના હોઠ હાલવાનો સંભવ નથી માટે શબ્દનુ
સાક્ષિય સમજવું, એરીતે ઉપાશુ જપમા બે ભેદ જણવા ॥૩૯॥ જેમા
સ્વર વર્ણ પદ ક્રમવાળું શુદ્ધિથી જ એક સ્મરણરૂપ ઉચ્ચારણ (જેમાં

ઉચ્ચાયેત ચ સંસ્મૃત્યા સ જપો માનસો મતઃ ॥૪૦॥ ઉચ્ચૈર્જપાદુ-
પાંશુઃ સ્યાદ્વિશિષ્ટો દશમિર્ગુણૈઃ । જિહ્વાજપઃ શતગુણઃ સહસ્રગુણ
આન્તરઃ ॥૪૧॥ ગૃહે જપં સમં પ્રાહુર્ગોષ્ટે દશગુણં તથા । ગૃહોદ્યાને
શતગુણં સહસ્રગુણકં વનૈ ॥૪૨॥ અયુતં પર્વતે પુણ્યે નદ્યાં લક્ષ-
ગુણં તથા । દેવાલયે કોટિગુણમનન્તં હરિસન્નિધૌ ॥૪૩॥ इत्थं
યોપાપિ કુર્વોત નામમન્ત્રજપં હરેઃ । સધવા વિધવા વાપિ ભક્તા
ભગવતોઽનય ! ॥૪૪॥ અસ્નાતો માલયા નૈવ જપં કુર્વોત કહિંચિત્

હોઠ હાલે નહિ) થાય તે જપ માનસ માન્યો છે ॥૪૦॥ વાચિક જપની
અપેક્ષાએ ઉપાશુ જપ (કિંચિત્ શ્રવણ્યોમ્ય મંત્રાક્ષરરૂપ પ્રથમનો)
દશ ઘણો અધિક છે તેની અપેક્ષાએ જિહ્વાજપ (કિંચિત્ હોઠ હલાવા
રૂપ બીજો ઉપાશુ જપ) સો ઘણો અધિક છે જિહ્વાજપની અપેક્ષાએ
જે તો આતર-માનસ જપ છે તેતો સહસ્રઘણો અધિક છે ॥૪૧॥ તેમજ
જપનુ દેશવિશેષથી ગુણાધિક્ય છે, જેમકે-પોતાના ઘરમાં કરેલો જપ
સમ (ન્યૂનાધિક બળવાળો નહિ) છે, ઓઘ-આયો બાધવાના સ્થાનમાં
કરેલો જપતો દશઘણો અધિક (તેથી અધિક બળવાળો) છે, ગૃહો
દ્યાન-ઘરપાસે બનાવેલા બાગમાં કરેલો જપ સોઘણો અધિક (તેથી
અધિક બળવાળો) છે, વનમાં કરેલો જપ તો સહસ્રઘણો અધિક (તેથી
પણુ અધિક બળવાળો) છે, પુણ્ય પર્વતમાં કરેલો જપ તો દશલબ્ધ
ઘણો અધિક (તેથી પણુ અધિક બળવાળો) છે, પુણ્ય નદી તટે કરેલો
જપ તો લાખઘણો અધિક (તેથી પણુ અધિક બળવાળો) છે, દેવાલય-
રૂદ્રાદિ દેવાલયમાં કરેલો જપ તો કોટિઘણો અધિક (તેથી પણુ અધિક
બળવાળો) છે, ભગવદાલયમાં કરેલો જપ તો અનત ઘણા કળને આપનારો
છે ॥૪૨-૪૩॥ હે નિષ્પાપ વર્ણિન ! આ પ્રકારે સ્ત્રીયોએ પણુ ભગવાનના
નામમંત્રનો જપ કરવો, (ઓંકાર અને નમ શબ્દે રહિત) ઓંકારમાં
એમને અધિકાર નથી, સધવા હોય કે વિધવા હોય, સર્વ કોઈ સ્ત્રિયોને
તુલ્યપદો એમાં અધિકાર છે ભગવદ્ભક્ત નારીએ તો નામમંત્ર જપ
કરવો જ ॥૪૪॥ આન કર્યા વિના તુલસ્યાદિ માળાથી ક્યારેય જપ નજ

આપનો માનસં જ્ઞાનં કૃત્વા કુર્યાંજપં પુમાન્ ॥૪૫॥ જ્ઞાનાદિ-
નિયમો નાસ્તિ માનસે તુ જપે નૃણામ્ । કીર્તને ચ હરેર્નાન્નાં વિના
માલાં કદાચન ॥૪૬॥ માલામશુચિહસ્તેન ન સ્પૃશેન્ન ક્ષિપેદ્ભુવિ ।
સ્ત્રિયં ચ સ્પર્શયેન્નૈવ જપાન્તે નિદધીત સ્ત્રે ॥૪૭॥ इत्थं जपन्ति
नियतं हरिनाममन्त्रं ये मानवा भुवि सदैवद्वयवर्त्मसंस्थाः । ते
यान्ति धाम परमं परमात्मनो वै गोलोकसंज्ञममलं कमलाधवस्य
॥४८॥ सुव्रत उवाच—श्रुत्वा पुरातनमहामुनिनेत्यमुक्तं श्रीकृष्णम-
न्त्रजपनिर्णयमाप तुष्टिम् । वर्णो स चान्यमुनिमिः सह भूमिपाल !
प्रीतो ननाम च हरिं सकलार्थसिद्धिम् ॥४९॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने
नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयપ્રકરણે પ્રવોધન્યુત્સવે શ્રીનારાયણવાસુદેવાનન્દ-
સંવાદે શ્રીકૃષ્ણમન્ત્રજપવિધિનિરૂપણનામા ત્રિંશોઽધ્યાય ॥૩૦॥

કરે. આપત્તિને પામેલો પુરૂષ તો માનસ જ્ઞાન કરીને જપ કરે ॥૪૫॥
માનસ જપમાં તો જ્ઞાનાદિ નિયમ છેજ નહિ તથા માળા વિના લગવા-
નના નામકીર્તનમા જ્ઞાનાદિ નિયમ અચાર્ય છેજ નહિ ॥૪૬॥ જપ-
માળાને અપવિત્ર હાથથી નજ સ્પર્શ કરે. તેમ ભૂમિઉપર પણ અચાર્ય
પણ નજ નાંખી દે. તેમ નારીને સ્પર્શ નજ કરાવે, જપ કરી રહ્યા પછી
પોતેજ ખુંટી આદિક ઉપર મુકી દે ॥૪૭॥ આ પ્રકારે પ્રતિદિન ભક્તિથી
લગવાનના નામમંત્રને સંખ્યાના નિયમથી જેઓ ઉદ્ધવસપ્રદાયમાં
રહીને જપે છે તે મનુષ્યો કમળાકાત પરમાત્મા કૃષ્ણના નિર્મળ ગોલોક
નામના પરમ ધામને પામેછે ॥૪૮॥ સુવ્રતજપિ કહેછે—હે ભૂમિપાળ!
આ પ્રકારે પુરાતન લગવાન નારાયણ મહામુનિએ કહેલો શ્રીકૃષ્ણમંત્ર
જપવિધિ સાંભળીને વાસુદેવાનંદવર્ણી સહામાં બેઠેલા બીજા અધા મુનિ-
જનો તથા હરિજનો સાથે બહુ પ્રસન્ન થયા અને પ્રસન્ન થયેલા તેમણે
સમગ્ર પુરૂષાર્થની સિદ્ધિને આપનારા તે લગવાન શ્રીહરિને દંડવત
પ્રણામ કર્યા ॥૪૯॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને. તૃતીયપ્રકરણે પ્રવો-
ધન્યુત્સવે શ્રીનારાયણવાસુદેવાનંદસંવાદે શ્રીકૃષ્ણમંત્રજપવિધિ-
નિરૂપણનામા ત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૦॥

મુમત્ત ઉવાચ—અથો દશમ્યાં તરણૌ ગતેઽસ્તં વિધાય સાન્ધ્યં સ
વિધિં વિધિત્વ. । મહાસમાયામુપવિષ્ટ ઉચ્ચે પીઠે પ્રસન્નાસ્ય ઉવાચ
ભક્તાન્ ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિસ્ત્વચ—શૃણ્વન્તુ મુનયઃ, સર્વે ગૃહિણશ્ચ
સ્ત્રિયોઽસ્તિલા. । હિતં વદામિ સર્વેષાં શુસ્ત્વાદહમાદરાત્ ॥૨॥

અધ્યાય ૩૧ મો.

મુમત્તનપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યાર પછી કાર્તિક શુકલ દશમી
તિથિએ સૂર્ય અસ્ત પામતા વિધિ સભગવાન્ સાયસધ્યામા કરવાના
વિધિને યથાવિધિ કરીને, સર્વ ભક્તોને આનંદ આપવા મહાસભાના
મધ્યમા રહેલા ઉચ્ચા સિંહાસનમા વિરાજમાન થઇને, પ્રસન્ન મુખકમ
ળથી સર્વ ભક્તો પ્રત્યે બોલ્યા ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે
ભક્તો ! તમો સર્વે સાલળ્યો, કહીશ એવો હિતોપદેશ સર્વ કોઇને સમાન
છે, કેમકે એમા સર્વને અધિકાર છે, તો જે મુનિઓ જે શુદ્ધસ્થો
જે સ્ત્રિયો છે તે તમો સર્વે સાલળો સાવધતાથી સાલળો, કેમકે
આ તમારા સર્વેનું હિત કહું છું જે શુદ્ધો કોઇને સમયે હિતનો ઉપ
દેશ ન આપે તો દોષનું સ્થાન થાય છે, કેમકે ધર્મનું અનુશાસન કરવું
એ શુદ્ધોનો ધર્મ છે, તેનું ઉલ્લંઘન કરે તો દોષથી કેમ ન લેપાય ?
લેપાયજ, માટે તમારા તમામનું હું હિત કહું છું તેને એકાચ મન રાખી
સાલળો અથવા-નિર્નય, આસકામ અને આત્મકામો તત્વાર્થનો ઉપ
દેશ કરે કે ન કરે તેથી તેમને કશો અર્થ નથી તો પ્રાકૃત પુરુષોની પેઠે
અમો દોષથી લેપાતા નથી કિંતુ પરપીડાને નહિ સહન કરવાના સ્વભા
વવાળા અને પરપીડાની નિવૃત્તિર્માજ એક પ્રવર્તેલા અમારે હિતોપદેશ
સ્વયમ્પ્રયોજનપણે (સ્વાર્થ સીવાય) કરવો જોઇએ, કારણ કે શુદ્ધો
દયાપ્રધાન હોય છે, તો આદરપૂર્વક હું કહું છું, દિતશ્વવૃમ્ભા જે આદર
તમારો છે તેથી તમારા હિતના ક્યનમા અમારો અધિક આદર અનુવર્તે

૧ આ અધ્યાયમા સભગવાને ભક્તોને જરૂરથીને આદરથીને પ્રત્યક્ષમા સર્વા
ધિક કહ્યો છે

પ્રવોદન્યમિદા શ્વોઽસ્તિ તિથિરેકાદશી જનાઃ ! વ્રતં તસ્યાઃ પ્રક-
ર્તવ્યં સર્વૈરેવ મદાશ્રિતૈઃ ॥૩॥ અસ્માકમિદેવો હિ શ્રીકૃષ્ણઃ
પુરુષોત્તમઃ । વ્રતં તસ્યૈતદસ્તીતિ સર્વૈઃ કાર્યં પ્રયત્નતઃ ॥ ૪ ॥ ન
કરોતિ હિ યો મૂઢ એકાદશ્યામુપોપનમ્ । સ નરો નરકં યાતિ
રૌરવં તમસાવૃતમ્ ॥૫॥ યાનિ કાનિ ચ પાપાનિ બ્રહ્મહત્યાસ-
માનિ ચ । અન્નમાશ્રિત્ય તિષ્ઠન્તિ સંપ્રાપ્તે હરિવાસરે ॥ ૬ ॥
તાનિ પાપાન્યચાપ્નોતિ યો ભુક્તે હરિવાસરે । માતૃહા પિતૃહા ચૈવ
ગુરુહા ચ સ ઉચ્યતે ॥૭॥ એકાદશ્યાં તુ યો ભુક્તે પક્ષયોરુમયોરપિ ।
પ્રતિગ્રાસં સ ચૈ ભુક્તે મલં પૃથ્વીસમુદ્રવમ્ ॥૮॥ નિષ્કૃતિર્બ્રહ્મહ-
ત્યાયાઃ શાસ્ત્રે પ્રોક્તા મનીષિભિઃ । એકાદશ્યન્નકામસ્ય નિષ્કૃતિઃ
કાપિ નોદિતા ॥૯॥ ઇહ પાનેન મદ્યસ્ય પાતૈવ નરકં વ્રજેત્ । પવા-

છે ॥૨॥ હે જનાઃ ! આવતી કાલે પ્રબોધની નામની એકાદશી તિથિ છે,
તેનુ વ્રત અમારા આશ્રિત સર્વ કોઈએ વિશેષપણે કરવું ॥૩॥ વળી આ
એકાદશીવ્રત વ્રતાન્તરની અપેક્ષાએ અધિક છે, કેમકે આ વ્રત ભગવાન
પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણનું છે, તેનાથી તેમની પ્રસન્નતા થાય છે. એ શ્રીકૃષ્ણ
આપણા હૃદયે છે, માટે સર્વ મદાશ્રિતોએ આ વ્રત પ્રયત્નથી કરવું ॥૪॥
જે નર એકાદશી દિવસે ઉપવાસને ન કરે તે મૂઢ ગાઢ અંધકારથી વ્યાપ્ત
એવા શૈરવ નરકને પામે છે ॥૫॥ બ્રહ્મહત્યાને સમાન જે કોઈ પાપો છે
તેસવે હરિદિવસ આવતા અન્નનો આશ્રય કરીને રહે છે. માટે તે દિવસે જે
અન્નને જમે છે તે જન તે પાપોને પામે છે અને એકાદશી દિવસે અન્નને
ખાનારો તે જન માતૃહત્યા પિતૃહત્યા ગુરુહત્યાદિ મહાપાપનો ભાગી થાય છે
॥૬-૭॥ જે શુક્લ કે કૃષ્ણ બન્ને પક્ષની પણ એકાદશી તિથિએ અન્નને ખાય
છે તે પુરૂષ પ્રત્યેક કોળીએ પૃથ્વીથકી ઉત્પન્ન થતા કોઈ પણ મળને
ખાય છે (મળભક્ષણુ સદૃશ દોષભાગી થાય છે) ॥૮॥ બ્રહ્મહત્યાનું પણ
શાસ્ત્રમા મન્વાદિ મહર્ષિઓએ પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યું છે એકાદશી દિવસે અન્ન
ભક્ષણુનું તો કોઈપણ ધર્મગ્રંથમા પ્રાયશ્ચિત્ત કહ્યુંજ નથી, કે જેથી તે
શુદ્ધ થાય ॥૯॥ લોકમા મદ્યપાન કરનારો નર પોતે એકલોજ નરકને

દશ્યન્નકામસ્તુ પિતૃભિઃ સહ મજ્જતિ ॥૧૦॥ વૈષ્ણવઃ પુરુષઃ સ્ત્રી
 ચ કુર્યાદેકાદશીવ્રતમ્ । યથા શુક્લા તથા કૃષ્ણા વિશેષો નાન્
 વિદ્યતે ॥૧૧॥ અષ્ટવર્ષાધિકો મર્ત્યો દશીતિન્યૂનવત્સરઃ । એકાદશી
 સુપવસેત્ પશ્ચયોરુભયોરપિ ॥૧૨॥ વ્રહ્મચારી ગૃહસ્થઃ વાનપ્રસ્થઃ
 મિશ્રુકઃ । એકાદશીવ્રતં કાર્યં તૈશ્ચ સ્ત્રીભિશ્ચ સર્વશઃ ॥૧૩॥
 વિધવા યા ભવેન્નારી મુક્તિતૈકાદશીદિને । તસ્યાસ્તુ સુકૃતં નદયે-
 દ્વહ્નહત્યા દિને દિને ॥૧૪॥ સમ્પ્રાપ્ય વાસરં વિષ્ણોર્યો નરઃ સંય-
 તેન્દ્રિયઃ । ઉપવાસપરો ભૂત્વા પૂજયેન્મધુસૂદનમ્ ॥૧૫॥ તત્કથા-
 શ્રુતિકીર્તિભ્યાં રાત્રૌ કુર્યાન્ન જાગરમ્ । સ શોધયતિ પાપાનિ
 શરદમ્બુમલં યથા ॥૧૬॥ એકાદશીસમુત્થેન વહ્નિના પાતકેન્ધ-

પામે એકાદશી દિવસે અન્નભક્ષણ કરનારો તો પોતાના પિતાપ્રમુખ
 પૂર્વજો સાથે નરકમાં પડે છે ॥૧૦॥ વૈષ્ણવ પુરુષ કે સ્ત્રી તે આ એકાદશી
 વ્રતને કરે. જેવી શુક્લપક્ષની એકાદશી છે એવી કૃષ્ણપક્ષની છે, એ
 બેમાં ન્યૂનાધિક ભાવ નથી. એકાદશીમાત્ર તો વ્રતને યોગ્ય છે ॥૧૧॥ જે
 બાલક આઠ વર્ષથી અધિક વયનો ન હોય અને જે વૃદ્ધ અંશીવર્ષથી
 ન્યૂન વયનો ન હોય તેવા બાળ વૃદ્ધ વિના ધીલ બધાએ આ ઉપવાસ
 વ્રત કરવું ॥૧૨॥ આ વ્રત સર્વ આશ્રમને સાધારણ છે, નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચારી
 તથા સંન્યાસી વાનપ્રસ્થ અને ગૃહસ્થ આ સર્વેએ આ એકાદશીવ્રત
 કરવું તથા સધવા કે વિધવા સર્વે કોઈ ઋષિયોએ આ વ્રત કરવું ॥૧૩॥
 જે વિધવા નારી એકાદશી દિવસે અન્ન જમે તેનું તો સુકૃત નાશ પામે
 અને દિને દિને બ્રહ્મહત્યા પાપને પામે (આમ કહેવાથી આ વ્રત ન કરે
 તો વિધવાને વિશેષ પાપ છે એમ કહેવું જાણવું) ॥૧૪॥ જે નર એકા-
 દશીને દિવસે ઉપવાસ કરીને, છતેન્દ્રિય થઈને શ્રીકૃષ્ણનું પૂજન કરે
 અને તેમની કથાના શ્રવણ કીર્તન કરીને રાત્રિએ જાગરણ કરે તે નર
 શરદાકાળમાં નિર્મળ જળજળ જેમ એમ પાપમળને શુદ્ધ કરે છે (પોતે
 નિર્મળ થઈને પોતાના આશ્રિત જનના મળને પણ ટાળી નાખે છે)
 ॥૧૫-૧૬॥ યથાવિધિ કરેલા એકાદશીવ્રતથી ઉદ્ભવેલા અગ્નિધી પ્રાચીન

નમ્ । મસતાં યાતિ સકલમપિ જન્મશતોદ્ભવમ્ ॥૧૭॥ નેદશે
પાવનં કિચ્ચિન્નરાણામિદ્ધ વિદ્યતે । યાદશં પન્નનામસ્ય દિનં પાત-
કહાનિદમ્ ॥૧૮॥ તાવત્ પાપાનિ દેહે ઽસ્મિન્નિષ્ઠન્તિ હિ મહાન્સ્યપિ ।
યાવન્નોપોષ્યતે મર્ત્યઃ પન્નનામદિનં શુભમ્ ॥૧૯॥ કુરુક્ષેત્રે તુ
યત્પુણ્યં ગ્રહણે ચન્દ્રસૂર્યયોઃ । ગોદાનેન ભવેત્તત્સ્યાદેકાદશ્યામુ-
પોષણાત્ ॥૨૦॥ તપસ્વિનો ગૃહે નિત્યં લક્ષં યસ્ય ચ ભુજ્જતે ।
પષ્ટિવર્ષસહસ્રાણિ તસ્ય પુણ્યં તુ યદ્ભવેત્ ॥૨૧॥ એકાદશીવ્રતેનૈવ
તત્પુણ્યં પ્રાપ્ન્યાન્નરઃ । સ્વધર્મદ્વદ્વનિષ્ઠશ્ચ વાસુદેવપરાયણઃ ॥૨૨॥
અશ્વમેધસહસ્રાણિ રાજસૂયશતાનિ ચ । એકાદશ્યુપવાસસ્ય કલાં
નાર્હન્તિ પોઢશીમ્ ॥૨૩॥ એકાદશેન્દ્રિયૈઃ પાપં યત્કૃતં પૂર્વજન્મસુ ।
એકાદશ્યુપવાસેન તત્સર્વં વિલયં વ્રજેત્ ॥૨૪॥ એકાદશ્યા સમં

અનેક જન્મના સમગ્ર પાપરૂપ કાષ્ઠ ભસ્મપણુને પામે છે ॥૧૭॥ લોકમા
નેષુ એકાદશીવ્રત ઉપવાસ ભગવદ્ભજનાદિકવડે સેવન કર્યું થકું
પાપને નાશ કરે છે તેવું કોઈ પણ વ્રતાદિક નરોને પાવન કરનાર નથી
॥૧૮॥ બ્યાસુધી મનુષ્યોએ ઉપવાસ નામનું શુભ એકાદશીવ્રત કર્યું
નથી ત્યાંસુધી મોટા એવાં પણ પાપો દેહમા રહેછે (આ દેહીને ત્યાગ
કરતા નથી) આ વ્રતનું અનુષ્ઠાન કરતા તો મોટાં એવા પણ પાપો પ્રણાશ
પામી ભય છે ॥૧૯॥ કુરુક્ષેત્ર (દેશવિશેષ)મા ચંદ્ર કે સૂર્યના ચંદ્રણમા
(કાળ વિશેષમાં) કરેલા ગોદાનથી (દેયવિશેષના દાનથી) જે પુણ્ય થાય
તે પુણ્ય એકાદશીના ઉપવાસથી થાય (આ ઉપરથી આ વ્રતનું અધિક
પુણ્યમા હેતુપણુ કહેલું જાણવું) ॥૨૦॥ એનોજ પ્રપચ કરી કહે છે-
સાઠ હજાર વર્ષપર્યંત પ્રતિદિન લાખ તપસ્વિ ભક્ત બ્રાહ્મણોને જમાડ-
નારા જનને જે પુણ્ય થાય તે પુણ્ય દૃઢ ધર્મ ભક્તિએ સહિત એકાદશી
વ્રતનું અનુષ્ઠાન કરનારાને થાય ॥૨૧-૨૨॥ એકાદશી ઉપવાસનું જે
સુકૃત થાય તેના સોળમા ભાગને પણ હજાર અશ્વમેધ અને સો રાજસૂય
યજ્ઞનું સુકૃત સમાન થતું નથી ॥૨૩॥ પ્રાચીન અનેક જન્મમા નેત્ર
શ્રોત્રાદિ સર્વે દિન્દ્રિયોથી જે પાપ કર્યું છે તે સર્વ એકાદશીના ઉપવા

ક્ષિત્તિપાપત્રાણં ન વિદ્યતે । વ્યાજેનાપિ કૃતા યા તુ ન દર્શયતિ
 ભાસ્કરિમ્ ॥૨૫॥ સર્ગમોક્ષપ્રદા હોષા શરીરારોગ્યદાયિની । સુક-
 લત્રપ્રદા હોષા રાજ્યપુત્રપ્રદાયિની ॥૨૬॥ ન ગદ્ધા ન ગયા વાપિ ન
 કાશી ન ચ પુષ્કરમ્ । ન ચાપિ કૌરવં ક્ષેત્રં ન રેવા ન ચ દેવિકા
 ॥૨૭॥ યમુના ચન્દ્રભાગા ચ તુલ્યા નૈવાનયા યતઃ । અનાયાસેન
 વ્રતિભિઃ પ્રાપ્યતેઽસ્યાઃ પરં પદમ્ ॥૨૮॥ રાત્રૌ જાગરણોપેતં સમુ-
 પોપ્ય હરેર્દિનમ્ । સર્વપાપવિનિર્મુકો વિષ્ણુલોકં વ્રજેન્નરઃ ॥૨૯॥
 દશૈવ માતૃકે પક્ષે તથૈવ દશ પૈતૃકે । પ્રિયાયા દશ ચાત્માનં પુરુ-
 પાનુદ્ધરેત્સ ચ ॥૩૦॥ કલ્પદ્રુચિન્તામણિવત્રુણાં વાન્હિતપૂર્ણી ।
 ભવલેકાદશી તસ્માત્તદ્વ્રતાત્પૂર્ણકામતા ॥૩૧॥ ઇકાદશી પ્રપન્ના

સથી વિનાશ થાય છે ॥૨૪॥ આ એકાદશીવ્રતને સમાન પાવન બીજું
 કોઈ પણ વ્રતાદિ નથી કોઈ મિષથી પણ કરેલું જે આ ઉપોપણુ વ્રત
 યમદર્શન થકી નિવૃત્તિ કરે છે, જેનો ઉપવાસ કરનારાને કદાપિ યમરા-
 જનું દર્શન કરવાનું રહે નહિ, અર્થાત્ એનો નરકપાત ન થાય ॥૨૫॥ આ
 વ્રતના અનુધાનથી ઐહિક-કલત્ર પુત્ર ક્ષેત્ર આયુષ્ આરોગ્ય રાજ્ય
 આદિક, પારલૌકિક-સ્વર્ગાદિ અને નિઃશ્વેસ જે અનવધિક સુખસ્વરૂપ
 છે તે સિદ્ધ થાય છે. અર્થાત્ જે જન જેને ઇચ્છે તે તેને આ વ્રતથી
 પામે છે ॥૨૬॥ આ એકાદશીને તુલ્ય ગંગાજી નથી, ગયાજી પણ નથી,
 કાશીપુરી નથી, પુષ્કર સરોવર નથી, કુરુક્ષેત્ર પણ નથી, નર્મદા તથા
 દેવિકા નદી નથી, યમુના નદી તથા ચંદ્રભાગા નદી નથી, કૃષ્ણ આ
 એકાદશીના વ્રતથી જનો અનાયાસથીજ અપુનરાવૃત્તિ પરંપદ (લગ-
 વદ્ધામ) ને પામે છે ॥૨૭-૨૮॥ જે જન હરિદિને ઉપવાસ કરીને
 રાત્રિએ જાગરણુ લગવદ્ધલગનપૂર્વક કરે તે સર્વ પાપમાંથી વિનિર્મુક્ત
 થઈને વિષ્ણુલોકને પામે ॥૨૯॥ માતાના કુળમાં દશ, પિતાના કુળમાં
 દશ, પત્નીના કુળમાં દશ, અને પોતે, એમ એકત્રિશ પુરોને આ વ્રતમાં
 નિષાવાળો નર સંસારથકી ઉદ્ધાર કરે છે ॥૩૦॥ તે આ એકાદશી કૃષ્ણ
 વૃક્ષ ચિંતામણી આદિકની યેડ પોતાનું વ્રત કરનારા જનોના સમગ્ર વાંછિ-

યે નરાસ્તે હિ વરોત્તમાઃ । દ્વિદ્વન્દ્વવાહવો ભૂત્વા નાગારિકૃતવાહનાઃ
 ॥૩૨॥ સ્ત્રિગ્વિણઃ પીતવસ્ત્રાશ્ચ પ્રયાન્તિ હરિમન્દિરમ્ । પ્રાપ્નુવન્તિ
 પુનર્નૈવ સંસૃતિં ચ કદાચન ॥૩૩॥ એવ પ્રભાવો હિ મયા હોકા-
 દશ્યાઃ પ્રક્ષીર્તિતઃ । પાપેન્ધનસ્ય સર્વસ્ય પાવકાચ્યો મહીતલે ॥૩૪॥
 માહાત્મ્યમેકાદશિકાવ્રતસ્ય શુષ્કાર્દ્રપાપક્ષયકારિ ભક્તાઃ ! ।
 પ્રોક્તં મયૈતદ્બુદ્ધયેઽવધાર્યં તત્કાર્યમેવ સ્વહિતાય સર્વૈઃ ॥૩૫॥ શ્રી
 શ્રીસત્સન્નિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે એકાદ-
 શીવ્રતમાહાત્મ્યનિરૂપણનામૈકત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૬॥

મુવ્રત ઉવાચ—એકાદશ્યાસ્તુ માહાત્મ્યમિત્યં ભગવતોદિતમ્ ।
 શ્રુત્વાહપજ્ઞનાઃ સર્વે ધર્મેનિષ્ઠાસ્તુ નિર્ભરમ્ ॥૧॥ તેષુ યે પ્રશ્નનિ-

તને પૂરણ કરનારી છે, માટે તેના પ્રતાપરણુથી પૂર્ણકામતા થાય ॥૩૧॥
 જે નરો એકાદશીવ્રતને ભગવદ્ભક્તિપૂર્વક કરે છે તે નરો ઉત્તમોત્તમ
 થઈ, ચતુર્ભુજરૂપે થઈ, ગરૂડ ઉપર બેસીને, વનમાળા ધારીને પિતાંબર-
 ધારી થઈને, ભગવાનના ધામને પામે છે. અર્થાત્ ભગવાનનું જે સાલોમ્મ
 સાંપ્ય તે રૂપ મોક્ષને પામે છે. તેઓ કરીને સંસારને ક્યારેય નથીજ
 પામતા ॥૩૨-૩૩॥ ભૂતળમાં સર્વ પાપરૂપ કાષ્ઠનો અગ્નિરૂપ (દાહક)
 આ એકાદશીનો પ્રસિદ્ધ પ્રભાવ મેં તમોને કહી સંભળાવ્યો ॥૩૪॥ હે
 ભક્તા ! જે આ સાત અસાત પાપને પ્રણાશ કરનાર એકાદશીવ્રત મેં
 કહ્યું તેને હૃદયમાં ધારીને તમો સર્વેએ કરવુંજ, કેમકે આ તમારું હિત
 છે ॥૩૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સન્નિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે
 એકાદશીવ્રતમાહાત્મ્યનિરૂપણનામૈકત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૬॥

અધ્યાય ૩૨ મો.

મુવ્રતઋષિ કહે છે—હે રાજન ! પૂર્વોક્ત પ્રકારે ભગવાને કહેલું એકા-
 દશીનું માહાત્મ્ય સાંભળીને સર્વકોઈ ધર્મમાં નિષ્ઠાવાળા જનો બહુ હર્ષને

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાને એકાદશીવ્રતના સર્વાધિકપણમાં કહેલા હેતુ
 નિરૂપણનો અનુવાદ કર્યો છે

પુણા જનાસ્તેઽથ પ્રણમ્ય તમ્ । પપ્રચ્છુ સ્વામિનં મત્સ્યા
 વદ્ધાઞ્જલિપુટા નૃપ ! ॥૨॥ જના ઝચુઃ—તિથિરેકાદશી સ્વામિ-
 સ્ત્વયા સર્વવ્રતાધિકા । પ્રોક્તા મહાફલા ચાત્ર હેતું નો
 વક્તુમર્હસિ ॥૩॥ સુવ્રત ઝવાચ—ઇતિ પૃષ્ઠો નિર્જૈર્મકેર્મકવત્સલ
 ર્દેશિતા । તન્માહાત્મ્યાધિક્યહેતું વક્તું સમુપવપ્રમે ॥૪॥ શ્રીના
 રાયણમુનિરુવાચ—માહાત્મ્યસ્યાધિકત્વં તુ વિષ્ણો સમ્યન્ધતો
 નૃણામ્ । સર્વેષાં જાયતે નૂનમિતિ જાનીત સુવ્રતા ! ॥૫॥
 સાક્ષાચ્છ્રીવાસુદેવસ્ય દેહજત્વાત્તથા ઘરાત્ । માહાત્મ્યમીદશ
 તસ્યા યથા જાતં તથા બ્રુવે ॥૬॥ આસીત્પુરા રત્નયુગે નાડી
 જહ્વાભિધોઽસુર । તસ્ય પુનો મુરો નાન્ના વમ્ભૂવાતિવલોદ્ધત ॥૭॥
 વ્રહ્માણં તપસારાધ્ય દુષ્કરેણ સ દૈત્યરાટ્ । દેવે સર્વેરવધ્યત્વ

પામ્યા ॥૧॥ હે નૃપ ! તેમા જે કોઈ જનો જરામ્મ હોધને પ્રશ્ન પુછવામા
 પ્રવીણ હતા તેઓ સ્વામી શ્રીહરિને પ્રેમથી પ્રણામ કરીને જે હાથ બેડીને
 પુછવા લામ્યા ॥૨॥ હરિજનો પુછેછે—હે સ્વામિન્ ! આપે એકાદશી
 તિથિ સર્વ વ્રતોથકી અધિક અને મહાકૃણને આપનારી કહી, એના આવા
 મહિમામાં કારણ શું ? (તિથિઓ મધ્યે એનો શો વિશેષ છે ? અને એનો
 આટલો બધો મહિમા શાથી ?) તે તમો અમોને કહેવાને યોગ્ય છે ॥૩॥
 સુવ્રત સુધિ કહેછે—હે રાજન્ ! એરીતે નિજલક્ષ્મીએ પુછેલા લક્ષ્મી
 વત્સેણ ભગવાને એકાદશીના મહિમાના અધિકપણામા કારણ કહેવાનો
 ઉપક્રમ કર્યો ॥૪॥ શ્રીનાનયણમુનિ કહેછે—હે સુવ્રતા ! સર્વકોઈ નરોને
 વિષ્ણુના સબન્ધથીજ અધિક માહાત્મ્ય થાયછે, એમ તો તમો સર્વે નિશ્ચ
 યથી જાણો ॥૫॥ એકતો સાક્ષાત્ ભગવાન વાસુદેવના દિવ્ય દેહથી
 ઉત્પત્તિ થઈછે અને બીજા તેમના થકી વર મળ્યો છે માટે એકાદશીનો
 આવો મહિમા થયો છે, તે તમોને હું સંક્ષેપમા કહું છું ॥૬॥ પૂર્વે સત્ય
 યુગમા નાડીનંથ નામનો કોઈ એક અશુર હતો, તેનો પુત્ર મુરનામે મહા
 બળસૂયસ ઉદ્ભવ હતો ॥૭॥ આ દૈત્યરાજ શુર કુધર તપે કરીને વ્રહ્માનુ
 આરાધન કરીને, તેમના થકી સર્વ દેવોએ નહિ વધ થવારૂપ દક્ષિત વરને

વરં લેમે નિજેષ્વિતમ્ ॥૮॥ તતો મદોદ્ધતઃ સર્વાન્સ જિત્વા દિક્પ-
તીન્ દ્રુતમ્ । ચક્રે સ્વતેજસૈવાન્યાનિન્દ્રાદીનેકરાટ્ સ્વયમ્ ॥૯॥
તતઃ સુરગણાઃ સર્વે સ્થાનઘ્રષ્ટા દ્વતૌજસઃ । મીતા દૈત્યપતેશ્વરઃ
કામરૂપા મહીતલે ॥૧૦॥ કાલેન ક્રિયતા તેઽથ દુઃખિતાસ્ત્રિદિ-
વૌકસઃ । બ્રહ્માણં શરણં ગત્વા સ્વીયં દુઃખં ન્યવેદયન્ ॥૧૧॥
અકલ્પસ્તત્પ્રતીકારે સોઽપિ તૈઃ શઙ્કરેણ ચ । સાકં જગામ ક્ષીરોદં
શ્વેતદ્વીપોઽસ્તિ યત્ર તુ ॥૧૨॥ તીરે પયોનિઘેસ્તસ્ય સમાહિતધિયઃ
સુરાઃ । ઉપતસ્થૂ રમાકાન્તં નિરાહારા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥૧૩॥ ઇક-
પાદસ્થિતાઃ સર્વે હૃદ્ધ્વલોચનબાહવઃ । ચક્રુસ્તીવં તપોઽવ્યગ્રાસ્ત-
ત્પ્રસાદમભીન્સવઃ ॥૧૪॥ તૈપામત્યુગ્રતપસા સન્તુષ્ટઃ કમલાપતિઃ ।

પામ્યો હતો ॥૮॥ તેપછી પ્રકૃતિથીજ ઉદ્ધત આ સુરદાનવ વરલાલથી અ-
ત્યંત ઉદ્ધત થઇને ઇન્દ્રાદિ દિગ્ગ્ધાણોને જલદી છતીને, સ્વયં એકાધિપતિ
થઇને પોતાના સામર્થ્યથીજ તેમના તેમના સ્થાનમાં (એન્દ્રાદિ પદમાં)
પોતાની જાતિના બીજા દિગ્ધાણોની તેણે યોજના કરી ॥૯॥ તે સમયે સ્થાન-
ઘ્રષ્ટ થતાં નિસ્તેજ થએલા સર્વે દેવો દૈત્યપતિ સુરથકી લય પામીને કામરૂપ
(યથેષ્ટ પ્રચ્છન્નરૂપ ધારીને) થઇને ભૂતળમાં અહીં તહી વિચરવા લાગ્યા
॥૧૦॥ તેપછી તે ઇન્દ્રાદિ દેવો કેટલેક કાળે દુઃસહ દુઃખને પામતાં તેના
નિવારણનો ઉપાય નહિ પામીને, બ્રહ્માના શરણને પામીને તેમણે પોતાનું
દુઃખ તેમને નિવેદન કર્યું ॥૧૧॥ તેમના દુઃખનિવારણમાં અસમર્થ બ્રહ્મા-
પણ પોતાના વરદાનથી પ્રાપ્ત થએલા બળના મદે કરીને ઉદ્ધત તે મૂઠ
અસુરના નિયંત્રમાં અશક્ત હોઇને શ્રીનારાયણને પ્રસન્ન કરવા શકરને
સાથે લઇને તે ઇન્દ્રાદિકોની સાથે ક્ષીરસાગરના પ્રતિ ગયા, જેમાં શ્વેત-
દ્વીપ રહોછે ॥૧૨॥ તે ક્ષીરસાગરના ઉત્તર તીરમાં બ્રહ્માદિ દેવો સાવધાન
મનવાળા થઈ, નિરાહાર એતેન્દ્રિય થઈ, રમાપતિનું આરાધન કરવા
લાગ્યા ॥૧૩॥ તે લગવાનના પ્રસાદની આકાંક્ષાથી એક પગે ઉભા રહી,
હૃદ્ધ્વ દૃષ્ટિ અને હૃદ્ધ્વ બાહુ રાખીને લવબ્રહ્માદિ સર્વે દેવો અવ્યયપણે તીવ્ર
તપ કરવા લાગ્યા ॥૧૪॥ તેમના અતિહિત તપથી પ્રસન્ન થએલા લગવાન

પ્રાદુર્વમ્ભૂય વૈકુણ્ઠાત્તેપામગ્રે મહાધુતિઃ ॥૧૫॥ તપસ્યન્તઃ સુરાસ્તે-
 ઽથ મહાન્તં દદશુસ્તદા । અયુતાર્કપ્રતીકાશં તેજઃપુષ્કમતર્કિતમ્
 ॥૧૬॥ તત્ર શ્રીવાસુદેવં તે સાક્ષાદ્વિષ્ણું જગત્પતિમ્ । દદશૂ રમયા
 સાકં સેવિતં પાર્પદોત્તમૈઃ ॥૧૭॥ ચતુર્ભુજં ગદાપદ્મશઙ્ખચક્રવિભૂ-
 પિતમ્ । ઇન્દ્રનીલમણિશ્યામં પદ્માક્ષં સુસિતાનનમ્ ॥૧૮॥ તતસ્તં
 પરયા ભક્તયા નત્વા સ્તુત્વા પ્રસાદ્ય ચ । સર્વં નિવેદયામાસુઃ કર્મ
 દૈત્યપતેસ્તુ તત્ ॥૧૯॥ દૃષ્ટ્વા દેવગણાન્ હિષ્ટાન્મગધાન્કુરુણા-
 નિધિઃ । પ્રદાય તેભ્યો હ્યભયં દૈત્યં હન્તું મનોઽકરોત્ ॥૨૦॥ દેવૈઃ
 સહૈવ તસ્યાથ ગત્વા ચન્દ્રવર્તીં પુરીમ્ । પાશ્વજન્યં હરિર્દધ્મૌ તેન
 વ્રેસુઃ સુરાચ્યઃ ॥૨૧॥ અમૃત્યમાણસ્તં નાદ મુરઃ સ યુયુધે સુરૈઃ ।

શ્રીપતિ બહુ પ્રકાશયુક્ત થઈને વૈકુંઠ લોકથી તેમની આગળ પ્રાદુર્ભાવ
 પામ્યા ॥૧૫॥ તપ કરતા તે સર્વ મુરોએ તે સમયે અતર્કિત આવિર્ભાવ
 પામેલા, એક સાથે ઉદય પામેલા દશ સહસ્ર સૂર્યને સદૃશ ક્રોધિષ્ણ મહા-
 તેજ પુણ્ય જોયો ॥૧૬॥ તેના મધ્યમા નંદ સુનદાદિ પ્રવરપાર્ષદોએ રાજો
 પચારથી પરિચર્યા કરાતા, લક્ષ્મીએ સમલંકૃત, શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ આદિક
 દિવ્ય આયુધોને ધારી રહેલા, ચતુર્ભુજ, ઇન્દ્રનીલમણિ સરખા શ્યામ,
 કમળદળ સરખા સુંદર લોચનવાળા, મદહાસે સહિત મુખકમળવાળા,
 સમસ્ત જગતના અધીશ્વર સાક્ષાત્ શ્રીવાસુદેવ વિષ્ણુને જોયા ॥૧૭-૧૮॥
 તેપછી તે શ્રીવાસુદેવને પરાભિજિથી પ્રણામ કરી સ્તુતિ કરી પ્રસન્ન
 કરીને, દૈત્યપતિ મુરથી આવેલો સર્વ ભય યથાસ્થિત નિવેદન કર્યો
 ॥૧૯॥ તેપછી મહાકવેશને પામેલા દેવગણોને દેખીને ભગવાન કરુણાનિધિ
 હોવાથી તેઓને અભય આપીને, તે દૈત્યને હણવાનો સકલ્પ કરીને,
 દેવોની સાથે ચંદ્રાવતી નામની તે અમુરની પુરીને પામીને પાંચજન્ય
 નામનો પોતાનો મહાશખ વગાડ્યો. તે પાંચજન્યનાદથી સર્વ અમુરો
 ગ્રાસ પામી ગયા ॥૨૦-૨૧॥ તે મુરદાનવ તે શંખનાદને નહિ સહન કરીને,
 પુરી થકી એકદમ બહાર આવીને, મુરો સાથે ચંદ્રામ કરવા લાગ્યો તે
 સમયે તે મુરદૈત્યે કરેલા અઞ્જશઞ્જના પ્રદારને સહન કરવા અસમર્થ

અશક્તાસ્તત્પ્રહારં તે સોદું દશ દિશો યયુઃ ॥૨૨॥ ભગવાંનપિ
ચક્રેણ યુદ્ધં કુર્વન્ સ દારુણમ્ । હન્તું શશાક ન મુરં સહસ્રં
વત્સરા યયુઃ ॥૨૩॥ તતઃ શ્રાન્તો હરિઃ પ્રાયાત્સ્વકીયં વદરીચનમ્ ।
ગુહાં સિંહવર્તીં તત્ર પ્રાપ્ય શિશ્યે ભયાદિવ ॥૨૪॥ ઇન્દ્રિયાણિ
દશૈકં ચ સ્વસ્વરૂપોન્મુગ્ધાનિ સઃ । વિધાય સ્વીચકારાશુ યોગ-
નિદ્રાં ક્ષણં પ્રભુઃ ॥૨૫॥ યોજનાનિ દ્વાદશૈવ વિસ્તીર્ણમેકનિર્ગમ્મામ્ ।
તાં ગુહાં પૃથ્વલગ્નોઽસૌ મુરઞ્ચાપ્યાયયૌ દ્રુતમ્ ॥૨૬॥ તમાગતં હરિ-
દંદ્વા દુર્જયં દૈત્યમુદ્ધતમ્ । ચુક્રોધ તસ્મૈ વિજ્ઞાય વરેણાઘ્ચતાં
વિધેઃ ॥૨૭॥ એકાદશેન્દ્રિયભવાત્તદાર્તીં તસ્ય તૈજસઃ । દિવ્ય-

એવા દેવો દશ દિશામાં પલાયન કરી ગયા ॥૨૨॥ ચક્રાયુદ્ધ ભગવાનપણુ
તેની સાથે દારુણ યુદ્ધ કરતા થકા તેને હણવામાટે જાણે સમર્થ ન હોય
એમ થયા. એરીતે સહસ્ર સંવત્સર વીતિ ગયાં. (બ્રહ્માએ આપેલા વરદા-
નનું આ અનુપાળન જાણવું) ॥૨૩॥ તેપછી પરિશ્રમને પામ્યા હોય ને શું?
એમ ભગવાન પોતાના અદરીવનને પામીને, તેમાં રહેલી સિંહવર્તી નામની
ગુહામાં પ્રવેશ કરીને, તેના ભય થકીજ શું? એમ સ્વયં સુધી ગયા ॥૨૪॥
સુધી ગએલા ભગવાન શ્રીવાસુદેવે દશ ઇન્દ્રિયો અને મન એમ એકાદશ
ગણને સ્વસ્વરૂપને સન્મુખ કરીને (અહિર્વૃત્તિએ રહિત અંતર્ભુવૃત્તિ કરીને)
જલદી ક્ષણકાળ યોગનિદ્રા અંગીકાર કરી (આ યોગનિદ્રા દેવસંરક્ષણમાં
અને દૈત્ય સહરણુમાં ઉપયોગી સંકલ્પવિશેષરૂપ સમજવી) ॥૨૫॥ તે મુર-
દાનવતો વાસુદેવની પાછળ દોડતો દોડતો આર યોજન (અડતાળીશ ગઉ)
વિસ્તારવાળી અને એકજ નિકળવાના દ્વારવાળી (જે ગુહાદ્વારથી પ્રવેશ
કરાય તેજ દ્વારથી બહાર નિકળી શકાય પણ ખીજ દ્વારથી નહિ) તે ગુહામાં
એકદમ પ્રવિષ્ટ થયો ॥૨૬॥ યોગનિદ્રામાં રહેલા શ્રીવાસુદેવ તે આપેલા
દૈત્યને અતિઉદ્ધત દેખીને, ‘આને બ્રહ્માનો વર મળ્યો છે માટે દેવોએ
વધ થાય એવો નથી’ એમ નિશ્ચય કરીને, ઉપાયાંતરથી તેને હણવામાટે
તેની ઉપર મહાક્રોધને પામ્યા ॥૨૭॥ તે સમયે ક્રોધવેગથી સમુત્તેજ્ય
થયો છે શકલ્યતિશય જેમાં અને વાસુદેવે અધિધાન કરેલી એવી એ-

પ્રહરણૈકા સ્ત્રી વમૂવાતિતપસ્વિની ॥૨૮॥ રૂપસૌભાગ્યસમ્પન્નાં
દદ્વા તાં સ તુ દાનવ. । મુઘે ! માં વરયસ્યેતિ પ્રાર્થયામાસ
સાદરમ્ ॥૨૯॥ તં કામવિહ્વલ દેવી પ્રાહ સા દૈત્ય ! માં યુધિ ।
જિત્વા મૃહાણ યસ્માન્મે વ્રતં જેતા ભવેત્પતિ. ॥૩૦॥ તતસ્તયા સ
યુયુધે શસ્ત્રૈરશ્વૈશ્ચ દાનવઃ । ક્રુદ્ધા ચિચ્છેદ સા તસ્ય શિર. યજ્ઞેન
દુર્મતેઃ ॥૩૧॥ તતઃ પ્રસન્નો ભગવાન્દેવતાશ્ચાતિહર્ષિતા. । પ્રશ
ન્નસુઃ પૂજયન્તઃ પમ્રચ્છુશ્ચાસિ કેતિ તામ્ ॥૩૨॥ દેદ્યુવાચ—
અહમેકાદશી સ્વામિન્ ! શકિરસિ તવ પ્રભો ! । ત્વત્તેજસઃ
સમુદ્ભૂતા તપોરૂપાત્તપસ્વિની ॥૩૩॥ વ્રહ્માણ્ડે યાનિ પાપાનિ લઘૂનિ

કાદશ ઇન્દ્રિયોથકી કોઈપણ દુર્વિપક્ષ વેગવાળો તેનેરાશિ એકદમ ઉદય
પામ્યો તે તેજ્યકી દિવ્ય આયુધો ધારી રહેલી કોઈપણ અતિતપસ્વિની
એક સ્ત્રી પ્રકટ થઈ આવી ॥૨૮॥ તે સમયે તે મુરદૈત્ય તે સ્ત્રીને રૂપ
સૌભાગ્યે સપત્ન લાગીને, કામવ્યાકુળ થઈ એમ આદરથી પ્રાર્થના કરવા
લાગ્યો કે—હે મુઘે ! (તું રૂપ લાવણ્યે સપત્ન છું અને હું રૂપ ચીવન ઐશ્વર્ય
અનુપમ છું તો) મને તું વર્યે એમ ॥૨૯॥ તે કામવિહ્વળ દૈત્યત્યે તે દેવી તે
કાળમા ઉચિત વચન બોલી કે—હે દૈત્ય ! આવું તો મારે વ્રત છે, શું ? તો
'જે યુદ્ધમાં મને જીતે તે મારો પતિ થાય' મારે મને યુદ્ધમાં જીતીને અહણું
કર્યે ॥૩૦॥ તેપછી મુરદાનવ તે દેવીસાથે વિવિધ શસ્ત્ર અશ્ત્રોવડે યુદ્ધ કરવા
લાગ્યો મહા ક્રોધને પામેલી તે દેવીએ ખડ્ગે કરીને દુર્મતિ દૈત્યનું મસ્તક
છેદી નાખ્યું ॥૩૧॥ તેપછી દેવો સતુષ્ઠ થઈને દેવીને સત્કાર કરતા થકો
પ્રશંસા કરવા મથ્યા અને ભગવાન પ્રહર્ય પામ્યા તેપછી ભગવાન
બાહે બાજુતાળ ન હોય એમ તે દેવીને 'તું કોણ છું' એમ પુછવા લાગ્યા
તથા દેવો પણ પુછવા લાગ્યા ॥૩૨॥ તેપછી પુછેલી દેવી બોલી કે—હે
સ્વામિન્ ! હે પ્રભો ! હું એકાદશી—તમોએ અરિધાન કરેલી એકાદશ
ઇન્દ્રિયોથકી ઉત્પન્ન થવાપણું હોવાથી એકાદશી નામથી વિખ્યાત તમા
રીજ શક્તિવિશેષરૂપ છું અને આપના તપરૂપ તેજ્યકી ઉત્પન્ન થવાપણું
હોવાથી તપસ્વિની નામથી પ્રખ્યાત છું ॥૩૩॥ અભાડમાં જે નાના

ચ ગુરુણિ ચ । દૈત્યાશ્ચ યૈઽહિલાસ્તેપામસિ સંહારકારિણી ॥૩૪॥
તાં પ્રસન્નઃ પ્રભુઃ પ્રાહ ત્વદીયેઽઘ દિનેઽનથે ! । આનન્દોઽભૂત્રિ-
લોક્યાં વૈ સા ત્વં વરય મદ્વરમ્ ॥૩૫॥ ઇકાદશ્યુવાચ—યદિ
તુણોઽસિ મે દેવ ! યદિ દેવો વરો મતઃ । તર્હિ મદ્વતકર્તૃણાં સર્વે
સિદ્ધ્યતુ વાઙ્મિતમ્ ॥૩૬॥ ઉપવાસં તુ યઃ કુર્યાન્મદીયે વ્રતવા-
સરે । સર્વપાપવિનિર્મુકો ભુક્તિ મુક્તિ સ ચાપ્રુયાત્ ॥૩૭॥ ઇકમ-
કેન નકેન તથૈવાયાચિતેન વા । યોઽશક્તોઽપિ વ્રતં કુર્યાત્સોઽપિ
વાઙ્મિતમાપ્રુયાત્ ॥૩૮॥ ત્રિપુ લોકેષુ ભગવંશ્ચતુર્વપિ યુગેષુ ચ ।
ઢાદશસ્વપિ માસેષુ પ્રવર્તેત વ્રતં મમ ॥૩૯॥ ચતુર્વિંશતિરૂ-
પિણ્યા મમ સ્વામી ત્વમીશ્વર ! । ભૂત્વાનન્દય માં નિત્યમિત્યૈતદા-
ચિતં મમ ॥૪૦॥ શ્રીભગવાનુવાચ—મદ્રે ! ત્વયા વરો મત્તો દેવેશૌરપિ

મોટાં પાપો છે અને જે દૈત્યસમૂહો છે તે સર્વના સંહારને કરનારી હું છું
॥૩૪॥ હે ભક્તાઃ ! એરીતે બોલતી એકાદશી ઉપર પ્રસન્ન થએલા પ્રભુ
શ્રીવાસુદેવ બોલ્યા કે—હે અનથે ! આ તારે દિવસે ત્રિલોકીમાં આ મહાન
આનંદ થયો છે, તો મારા થકી તું વર માગ્ય ॥૩૫॥ તે પછી ભગવાનના
પ્રસાદથી પ્રસન્ન થએલી એકાદશી બોલી કે—હે દેવ ! જે મારી ઉપર પ્ર-
સન્ન થયા હો તો મારે આજ વર માગવો છે કે—જે જન મારા વ્રતનું અનુ-
ધાન કરે તેનું આલોક પરલોકમાં સર્વ વાંછિત સિદ્ધ થાય ॥૩૬॥ તથા
જે જન મારા વ્રતદિવસે ઉપવાસ કરે તે સર્વ પાપમાથી વિનિર્મુક્ત થઈને
મુક્તિને પામે અને યાવજીવિત આ લોકમાં સુખને પામે ॥૩૭॥ તથા જે
રોગાદિકના વશપણથી ઉપવાસ કરવામાં અસમર્થ હોય તે એકલક્ષ-
એકવાર ભોજનથી કે નક્ત-સાયસમયમાત્ર ભોજનથી કે અયાચિત-યા-
ચના વિના મળેલા ભોજનથી વ્રતને કરે તેપણુ વ્રતફળને પામીને વાંછિ-
તને પામે ॥૩૮॥ વળી હે ભગવન ! ત્રણેય લોકમાં આરેય યુગમાં આરેય
માસમાં માફ વ્રત પ્રવર્તે ॥૩૯॥ હે ઈશ્વર ! ચોવીશ રૂપવાળી (એક વ-
ર્ષમાં ચોવીશ એકાદશીઓ આવે છે) હું તે મારા આપજ સ્વામી થઈને
મને નિત્ય આનંદ આપો આટલજ માફ યાચિત છે ॥૪૦॥ એરીતે એકા-

દુર્લભઃ । યાચિતોઽસૌ તથાપ્યથ પ્રસન્નોઽહં દદામિ તે ॥૪૧॥
 અથપ્રભૃતિ યે કેચિત્કરિષ્યન્તિ વ્રતં તવ । મત્પૂજનોત્સવોપેતં તે
 પ્રાપ્સ્યન્ત્યેવ વાચ્છિતમ્ ॥૪૨॥ વ્રતકર્તા તુ મોક્ષાર્થી મોક્ષં પ્રાપ્સ્યતિ
 સંસ્તૃતેઃ । સાંસારિકસુચાર્યૌ ચ કામાન્ સર્વાન્ હિ લપ્સ્યતે ॥૪૩॥
 સર્વાન્કામાનવાપ્સ્યન્તિ ત્વદ્વ્રતેન યતો નરાઃ । મુક્તિદા મુક્તિદા
 ચાતઃ રયાતા લોકે ભવિષ્યસિ ॥૪૪॥ ચતુર્વિંશતિસહસ્રાકૈઃ
 સ્વરૂપૈઃ કેશવાદિમિઃ । ચતુર્વિંશતિરૂપિણ્યા ભરિષ્યામિ પતિસ્તવ
 ॥૪૫॥ શ્રીનારાયણમુનિરુવાચ—પ્રભોઃ પ્રાત્તવરા સૈવં સન્તુષ્ટૈકાદરી
 ગતા । ભગવાન્કારયામાસ વ્રતં તસ્યાસ્તદા નિજાન્ ॥૪૬॥ ચક્રુઃ
 સ્તન્મુનયઃ સર્વે વદરીવનવાસિનઃ । તત આરભ્ય લોકેષુ વ્રતમેત
 ત્પ્રવર્તતે ॥૪૭॥ એકાદશ્યૈ ઘરં દત્ત્વા વ્રતં તસ્યાથ ભૂતલે । પ્રવર્ત-

દશીએ પ્રાર્થના કરેલા ભગવાન્ બોલ્યા કે-હે ભદ્રે ! ભવપ્રજ્ઞાદિ દેવોનેપણ
 દુર્લભ એવો આ વ્ર તમોએ મારાથકી માથ્યો છે, તથાપિ તમારી ઉપર
 પ્રસન્ન થએલો હું હવે તે વ્ર તમોને આપુ છું ॥૪૧॥ આ દિવસને આર
 બીને (માગશર માસના શુકલપક્ષની એકાદશીને આરબીને) ને કોઈ
 (જાતિથી ઉત્કૃષ્ટ કે કનિષ્ઠ) મારા પૂજનોત્સવે સહિત તમારૂં મત કરશે,
 તે સર્વે પોતપોતાના અલ્પિલ્પિતને પામશેજ વ્રતકર્તા ને મોક્ષાર્થી હશે
 તો મોક્ષને પામશે અને ને સાંસારિક-આલોક પરચોકના મુખની સ્પૃહા
 વાળો હશે તો તે તે મુખને નિશ્ચે પામશે ॥૪૨-૪૩॥ ને હેતુ
 માટે તમારા વ્રતપરાયણુ નરો સર્વ કામોને પામશે તે માટે તમો લોકમા
 ‘મુક્તિદા’ અને ‘મુક્તિદા’ એરીતે વિખ્યાત થશો ॥૪૪॥ વળી હું કેશવાદિ
 ચોવીશ રૂપથી ચોવીશ રૂપવાળા તમારો પતિ થઈને તમોને આનંદ આ
 ખીશ ॥૪૫॥ શ્રીનારાયણુમુનિ કહેછે—એરીતે ભગવાન વાસુદેવથકી
 વરદાનને પામેલી એકાદશી દેવી પ્રસવ થઈને અતર્ધાન થઈ ગઈ, પછી
 ભગવાને પોતાના બધા દેવોપાસે એકાદશીનું મત કરાવ્યું ॥૪૬॥ બદરી-
 વનવાસી બધા મુનિઓએપણુ તે મત કર્યું તે દિવસને આરબીને લોકમાં
 આ મત પ્રવર્તે છે ॥૪૭॥ ભગવાન્ વાસુદેવ એગીને એકાદશીને વ્ર

યિત્વા ભગવાન્સ્વધામ પરમં યયૌ ॥૪૮॥ એકાદશી યોગનિદ્રા
વિષ્ણોર્લઘ્વવરાઽથ સા । તદ્ભવાસં લક્ષ્મીવત્સ્વસ્યાચીકમત
ધ્રુવમ્ ॥૪૯॥ તં પ્રસન્નં પુનઃ કર્તું શ્વેતદ્વીપેઽમૃતસ્યલે । તપઃપ્રિયા
તપો ઘોરં સાઽકરોચ્છતવત્સરાન્ ॥૫૦॥ તસ્યા ભક્ત્યા ચ તપસા
સ પ્રસન્નઃ પુનર્હરિઃ । તત્સમીપમુપેત્યાહ વરં વરય મત્પ્રિયે ! ॥૫૧॥
એકાદશ્યુવાચ—યદિ પ્રસન્નો ભવસિ પ્રભો ! મયિ તદા નિજે । એક-
સ્મિન્નૈવ મામકે વાસય ત્વં રમામિવ ॥૫૨॥ શ્રીભગવાનુવાચ—અધઃ
કઠ્યા મદક્લં તુ ગરુડેનાત્મસાત્કૃતમ્ । વક્ષો લક્ષ્મ્યા ચ ચક્રાદ્યૈ-

આપીને, તેનું વ્રત લોકોએ મા પ્રવર્તાવીને સ્વયં સ્વધામ પધાર્યા ॥૪૮॥

તે આ એકાદશી યોગનિદ્રાને પામેલા ભગવાન થકી પ્રાદુર્ભાવ પામી
છે માટે પોતે યોગનિદ્રારૂપજ છે તે આ એકાદશીએ વિષ્ણુથકી વરદાન
મેળવ્યા પછી વળી લક્ષ્મીજીની પેઠે ભગવાનના દિવ્ય દેહમાંજ નિશ્ચળ
નિવાસની ઇચ્છા કરી ॥૪૮॥ તેની પ્રાપ્તિમાટે ભગવાનને ફરીથી પ્રસન્ન
કરવા તપ પ્રિયા તેણીએ અમૃતસ્થળ શ્વેતદ્વીપમા શતસંવત્સરપર્યંત ઘોર
તપ કર્યું ॥૫૦॥ એકાદશીની ભક્તિ અને તપથી ફરીથી પ્રસન્ન થએલા
ભગવાન શ્રીપતિ તેની સમીપે પ્રકટ થઈ આવીને બોલ્યા કે—હે પ્રિયે !
મારા થકી વર માગ્ય ॥૫૧॥ એરીતે ભગવાને કહેલી એકાદશી પ્રભુમ
કરીને બોલી કે—હે પ્રભો ! જો તમો મારી ઉપર પ્રસન્ન થયા હો તો
લક્ષ્મીજીની પેઠે મને પણ આપના એક અગમાજ નિવાસ આપો ॥૫૨॥
એરીતે વર માટે પ્રાર્થના કરેલા શ્રીભગવાન બોલ્યા કે—હે પ્રિયે !
મારાં અંગોને મધ્યે બહુધાપણે બધા અંગ ભક્તપરાધીન મેં તેમના
તેમના નિવાસપણે કંટપી દીધાં છે જેમ કે—કટિથકી નીચેનું માંડ અંગ
તો ગરૂડજીએ સ્વાધીન કરી લીધું છે, માંડ વક્ષ સ્થળ લક્ષ્મીજીએ સ્વાયત્ત
કર્યું છે, મારા બાહુઓ પણ ચક્રાદિ આયુધોએ સ્વાધીન કરી લીધા છે,
મારા કર્ણ દુંડળોએ (સાખ્યયોગરૂપ) કળજે કરી લીધા છે, માંડ સુખ
સરસ્વતીએ રોષ્ટી લીધું છે, માંડ મસ્તક સુકુટે તાબે કરી લીધું છે,
એરીતે તેતે અગ તેમના તેમના નિવાસસ્થાન થઈ ગયું છે હવે એક

રાયુધેર્વાદ્વોઽપિ મે ॥૫૩॥ ધ્રુવસી કુણ્ડલામ્યાં ચ સરસ્વત્યા ચ
મે મુખમ્ । કિરીટેન શિરો રુદ્ધં નેત્રસ્થાનં તુ તે દદે ॥૫૪॥ અતિ-
પ્રિયસ્ય હિ સ્થાનં નેત્રમુક્તં મનીષિભિઃ । લક્ષ્મ્યા અતિપ્રિયાસિ
ત્વમતો નેત્રે નિવાસયે ॥૫૫॥ અઘાસ્ત્યાપાદમાસસ્ય શુક્લા લેકા
દશો તિથિઃ । રૂત આરમ્ય મન્ત્રેત્રે માસાંસ્ત્વં ચતુરો ઘસ ॥૫૬॥
વાર્ષિકાંશ્ચતુરો માસાન્પ્રતિવર્ષં તપસ્વિનિ ! । ધારયિત્વા સ્વનયને
સ્વપ્સ્યામિ ક્ષીરનીરઘૌ ॥૫૭॥ ત્વં હિ જાતા તપોરૂપાદૈન્દ્રિયાત્તે
જસો મમ । હન્તું દૈત્યં મુરં નાન્ના યોગનિદ્રાઽસિ સુન્દરિ ! ॥૫૮॥
અઘૌ શેષાહિશયને સ્વીકૃતાયાં મયા ત્વયિ । તપ ઇવ ફરિપ્યન્તિ
મદ્મક્તા ગૃહિણોઽપિ હિ ॥૫૯॥ મત્પ્રીતયે તપો યોગં મત્પૂજાં વાપિ
યે નરાઃ । ચાતુર્માસ્યે ફરિપ્યન્તિ સિદ્ધિઃ શીઘ્રં ભવિષ્યતિ ॥૬૦॥
રૂતિ દત્ત્વા ઘર તસ્યે વાસુદેવોઽમૃતોદઘૌ । નેત્રયોર્ધારયિત્વા

નેન અગ બાકી રહ્યુ છે તે તમને આપુ છુ લોકમાં શુદ્ધિશાળીઓ જે
અતિપ્રિય હોય તેનુ સ્થાન નેત્ર કહે છે, (મારે તો તમો આખ્યને ઠકાણુ
છો એમ) તમે મને લક્ષ્મી થકી પણ અતિ પ્રિય છો, માટે તમને મારા
નેત્રમાં નિત્ય નિવાસ આપુ છુ ॥૫૩-૫૫॥ આ દિવસે તો આપાદ
માસના શુક્રપક્ષની એકાદશી તિથિ છે, તો આ તિથિને આરબીને
મારા નેત્ર સ્થાનમાં આર માસમુધી તમો વસો દે તપસ્વિનિ ! પ્રતિવર્ષ
વાર્ષિક આપાદાદિ આર માસ તમોને મારા નેત્રમાં ધારણુ કરીને ક્ષીર
સાગરમાં શયન કરીશ ॥૫૬-૫૭॥ હે સુન્દરિ ! તમો મુરદૈત્યને હણવા
માટે મારા દૈન્દ્રિયોમાં રહેલા તપરૂપ તેજ થકી પ્રકટ થયાં છો માટે
તમો યોગનિદ્રારૂપ છો, માટે મારા નેત્રમાં તમારો નિવાસ ઉચિત છે
ક્ષીરસમુદ્રમાં શેષનાગરૂપ પર્વતમાં શયન કરતા મેં તમારો સ્વીકાર કરતા,
મારા બન્ન ગૃહસ્થો પણ તપનેજ કરશે (બીજું મગળ કાર્ય નહિ કરશે)
॥૫૮-૫૯॥ જે જનો મારીજ પ્રીતિ માટે ચાતુર્માસ્યમાં મારી પૂજા તપ
યોગને કરશે તેમને અક્ષીટ સિદ્ધિ જલદી થશે ॥૬૦॥ હે બન્નો ! આરીને
એકાદશીને વર આપીને ભગવાન વામુદેવ યોગનિદ્રારૂપ તે એકાદશીને

તાં શેષેઽશેતેવ મન્ત્રકે ॥૬૧॥ ત્યક્ત્વેન્દ્રિયાણામાહારં તત્તદ્વિપ-
 યલક્ષણમ્ । વૃત્તીસ્તેષાં સમનસાં ચકાર સ્વસ્વરૂપગાઃ ॥૬૨॥
 નિરાહારે ભગવતિ યોગનિદ્રામુપેયુપિ । નિરાહારા ચકારાસ્ય
 પાદસંવાહનં રમા ॥૬૩॥ તદા નન્દસુનન્દાદ્યાઃ પાર્ષદાસ્તસ્ય
 સર્વશઃ । ક્ષીરાબ્ધેરુત્તરે તીરે નિરાહારાસ્તપોઽચરન્ ॥૬૪॥
 તથા મુનિગણાસ્તત્ર તન્મૂર્ત્યર્પિતદૃષ્ટયઃ । નિર્નિમેષમતપ્યન્ત નિરા-
 હારા જિતેન્દ્રિયાઃ ॥૬૫॥ ચાતુર્માસ્યે તતઃ સર્વેર્યથાશક્તિ તપો
 જનાઃ ! । કર્તવ્યં વાસુદેવસ્ય સહ લક્ષ્મ્યા ચ પૂજનમ્ ॥૬૬॥
 યોગનિદ્રાં તપોરૂપાં હરાવિત્થં તુ વિશ્રતિ । સ્થિયન્તે હૃદિ તે ભક્તાઃ

નેત્રમાં ધારીને ક્ષીરસિંધુમાં શેષપર્યંકપર પોઢી ગયા ॥૬૧॥ તે પછી
 યોગનિદ્રામાં પ્રવર્તેલા ભગવાને ઇન્દ્રિયોના તેતે વિષયરૂપ આહારને
 ત્યાગ કરીને, તેમની બધી વૃત્તિઓને સ્વસ્વરૂપને સન્મુખ કરી દીધી.
 યદ્યપિ પ્રાકૃત પુરૂષની પેઠે ભગવાનનાં ઇન્દ્રિયો પ્રાકૃત નથી તેમ પ્રાકૃત
 વિષયો શબ્દાદિક નથી, કેમકે ભગવાન પ્રાકૃત ઇન્દ્રિયોથી પ્રાકૃત વિષયોને
 ભોગવતા નથી, કારણ કે આતો આત્મકામ આત્મારામ ઈશ્વર છે, તથાપિ
 પોતાના ભક્તજનોએ કરાતા સેવાવિશેષને સ્વીકાર કરવારૂપ, ખીલથી
 વિલક્ષણ, વિષયોપભોગો આહારશબ્દથી કહેવા ઇચ્છ્યા છે ॥૬૨॥
 એરીતે ભગવાન નિરાહાર (આત્મામાંજ એક આરામવાળા) હોઈને
 યોગનિદ્રાને પામતાં તેમની સાથે અખંડ અનુવર્તતાં રમાપણુ નિરાહાર
 (ભગવાનમાંજ એક વિલીન હૃદયવાળાં) થઈને તેમના ચરણકમળ
 આપવા લાગ્યાં ॥૬૩॥ તે સમયે ભગવાનના નંદ સુનંદ આદિક સર્વે પાર્ષદો
 ક્ષીરસાગરના ઉત્તરતીરમાં નિરાહાર થઈ તપ કરવા લાગ્યા ॥૬૪॥ તથા
 શ્વેતદ્વીપવાસી મુનિઓ (મનનેકશીલ) નિરાહાર છોતેન્દ્રિય હોઈને વાસુ-
 દેવની મૂર્તિમાંજ અંતર્દષ્ટિ અર્પણ કરીને નિર્નિમેષ-નિમેષવિચ્છેદે રહિત
 થઈ ત્યાં તપ કરવા લાગ્યા (ધ્યાનમાંજ એક નિષ્ઠાવાળા થયા) ॥૬૫॥
 માટે છે જનો ! આતુર્માસ્યમાં યથાશક્તિ તપ અને લક્ષ્મીએ સહિત
 વાસુદેવનું પૂજન સર્વ જનોએ કરવું ॥૬૬॥ એરીતે તપોરૂપ યોગનિદ્રા

ક્ષીરાબ્ધિતટવાસિન. ॥૬૭॥ નોત્રેણાપ્યાત્મતપસા તેષા શ્વેદોઽમ
 વત્કચિત્ । કષ્ટં તુ સ્વાસિનો વ્રીહ્ય શ્વિન્નાસ્તે ભક્તમાવત ॥૬૮॥
 ભુવિ મહ્નલરુત્યાનિ ચાતુર્માસ્યે બુધાઃ કચિત્ । ગૃહિણોઽપિ ન વુ
 ધંન્તિ કુર્વન્ત્યેવ તપસ્વત ॥૬૯॥ ચાતુર્માસ્યે વ્યતીતેઽથ કાર્તિકે
 કાદશીદિને । જાગર્તિ ભગવાંસ્તર્હિ જાયતે હ્યુત્સવો મહાન્ ॥૭૦॥
 આનન્દં પરમં પ્રાપ્ય મુનય પાર્ષદાસ્તથા । વ્રહેન્દ્રમુત્યા સગણા
 દેવાશ્ચાર્ચન્તિ ત પ્રભુમ્ ॥૭૧॥ દિવ્યૈરનેકોપચારિર્યાદયન્ત સ્વદુ
 ન્દુમીન્ । યોગેશ્વર તમર્ચન્તિ લક્ષ્મ્યા યુક્ત સુરાસ્તદા ॥૭૨॥
 અત્પ્રાનન્દો ભવત્યેવ વ્રહ્માણ્ડેઽવ્યલિલે જના ! । યકાદશ્યામૂર્જ

નામની દેવીને ભક્ત પરવશતાથી (વરદાનને અનુસારે) પોતાના નેત્રમાં
 ભગવાને ધારણ કરતા તો ક્ષીરસમુદ્ર તટે રહેલા સર્વે ભક્તો ભગવાનના
 પ્રેમાતિશયથી અહો ! આને કમળદળ થકી પણ અતિક્રોધન નય
 નથી કેમ વહન કરે છે, આ તો મહાકષ્ટ છે હન્ત ! (ખેડમાં)
 ભક્ત માટે સ્વય કરેશને અનુભવે છે, એમ હૃદયમાં ખેદ કરવા લાગ્યા
 આ બધા ભક્તો પોતે અનુદાન કરાતા ઉચ્ચ તપથી આરેય ખેડ પામતા ન
 હતા કિંતુ પ્રેમોત્કર્ષે કરેલા વ્યામોહથી સર્વસમર્થ એવા ભગવાનના
 પ્રયાસદુ ખની આશકા કરીને ખેદ પામ્યા હતા પ્રેમાતિશયે કરેલી ભગ
 વાનમાંપણુ આ અતિશકા છે, તેથી આતો ભક્તિપરિપાકરૂપ ગુણુવિશેષ
 છે (હોય નથી) ॥૬૭-૬૮॥ માટેજ ભૂમિમાં વિવેકી ગૃહસ્થોપણુ ચાતુ
 માસ્યમાં તપશ્ચયનિજ આચરેછે મગળકર્મ વિવાહ વિગેરે ઉત્સવમાં
 પ્રવર્તતા નથી ॥૬૯॥ તેપછી ચાતુર્માસ્ય વ્યતીત થતા કાર્તિકે શુક્લ એકા
 દશીએ ભગવાન યોગનિદ્રાથકી જાગે છે ત્યારે તે નિમિત્તનો મહોત્સવ થાય
 છે ॥૭૦॥ તે સમયે તે વાસુદેવના સર્વે પાર્ષદો મુનિઓ અને સગણુ શ્રદ્ધાદિ
 દેવો પરમાનન્દ પામીને તે પ્રભુ વાસુદેવની પરા ભક્તિથી પૂજા કરેછે ॥૭૧॥
 તે સમયે સર્વકોઈ મુરો દિવ્ય વિવિધ ઉપચારોવડે દુદ્ધલિલા નૃપૃષ્ઠ
 પરમહર્ષથી લક્ષ્મીએ યુક્ત યોગેશ્વર શ્રીવાસુદેવની આરાધના કરેછે ॥૭૨॥
 હે જના ! માટેજ કાર્તિકે શુક્લ એકાદશી દિવસે શ્રદ્ધાક્રમાં સર્વ ન મહાન્

શુક્લે તતો હ્યેપાઽધિકા મતા ॥૭૩॥ ઇપા જન્મતિથિશ્ચાસ્તિ
 સાક્ષાદ્ધર્મસ્ય મત્પિતુઃ । આત્રેયમુનિશત્તસ્ય તતોઽપીઘાઽસ્તિ નઃ
 ચલુ ॥૭૪॥ યોગેશ્વરો વાસુદેવઃ પ્રાતરસ્યાં સહ ધિયા । પૂજ્યશ્ચ
 ભક્ત્યા સહિતો ધર્મદેવો મદાશ્રિતૈઃ ॥૭૫॥ એકાદશ્યધિપશ્ચાચ્ચૌ
 રાઘયા સહિતો જનાઃ । પ્રદોષકાલે ભગવાન્ પ્રીત્યા દામોદરા-
 મિધઃ ॥૭૬॥ ઉપવાસો જાગરશ્ચ બ્રહ્મચર્યાદિભિર્યમૈઃ । સહાન્ન
 કાર્યો દ્વાદશ્યાં પુનશ્ચોત્તરપૂજનમ્ ॥૭૭॥ સન્તર્પ્ય ભગવદ્ભક્ત-
 આહ્વાણાંશ્ચેષ્ઠભોજનૈઃ । સહ સ્વેષ્ટજનૈઃ કાર્યા વ્રતિભિઃ પારણા તતઃ
 ॥૭૮॥ આરભ્યેકાદર્શી ભક્તા ! દિનાનાં પશ્ચકં સુરાઃ । મહોત્સવં
 પ્રકુર્વન્તિ ક્ષીરાબ્ધૌ મુનિભિઃ સહ ॥૭૯॥ દિનપશ્ચક એતસિન્નમ્
 દોષોઽપિ નાસ્તિ ચૈ । બ્રાહ્મણાનામપિ તતો ભવેદુદ્ગાહમદ્ગલમ્
 ॥૮૦॥ પ્રવોધન્યુત્સવો હ્યેપ પ્રતિવર્ષં મદાશ્રિતૈઃ । અવશ્યમેષ કર્તવ્યઃ

આનંદ ઉત્સવ થાય છે, આ કારણથીજ આ એકાદશી સર્વથાથી અધિક
 માની છે ॥૭૩॥ વળી તમો સર્વ સાલળો—આ એકાદશી દુર્વાસાના શાપને
 પ્રતિપાલન કરવાના મિષથી આ પૃથ્વીમા પ્રાદુર્ભાવ પામેલા સાક્ષાત્ ધર્મ-
 દેવ મારા પિતાની પ્રાદુર્ભાવતિથિ પણ છે, માટે અમને પ્રિયતમા આ
 તિથિ છે ॥૭૪॥ તો આ તિથિએ પ્રાત કાળે મારા આશ્રિતોએ લક્ષ્મીએ
 સહિત યોગેશ્વર વાસુદેવની અને લક્ષ્મીએ સહિત ધર્મદેવની પૂજા
 કરવી ॥૭૫॥ હે જના ! સાયંસમયે બ્રહ્મચર્યા એકાદશીના સ્વામી
 દામોદર નામના ભગવાનની રાધાસાથે પ્રીતિથી પૂજા કરથી ॥૭૬॥
 આ તિથિએ ઉપવાસ જાગરણ અને બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમ અવશ્ય અનુષ્ઠાન
 કરવો દ્વાદશીએ ફરીથી ઉત્તરપૂજન કરીને, ભગવદ્ભક્ત બ્રાહ્મણોને
 ઈષ્ઠ ભોજનોવડે જમાડીને પછીથી સ્વેષ્ટજનો સાથે સ્વયં મતી પારણા
 કરે ॥૭૭-૭૮॥ હે ભક્તો ! દેવતાઓ ક્ષીરસાગરના તીરમાં કાર્તિક
 શુકલ એકાદશીને આરંભીને પૂર્ણિમાપર્યંતના પાંચ દિવસ મુનિઓ
 સાથે મહોત્સવ કરેછે ॥૭૯॥ આજ પાંચ દિવસોમાં મહાવિગુણતાનો પણ
 દોષ નથી, માટેજ બ્રાહ્મણોએપણ નિવાહાદિ માગલિક કાર્યપણ તે આ

સર્વમતફલપ્રદઃ ॥૮૧॥ ઔદ્ધીવીયે સમ્પ્રદાયે સર્વાન્યેકાદશી
તિથિઃ । ઉપોપિતવ્યા પુરુષૈર્નાસીમિશ્ચાત્મશુદ્ધયે ॥૮૨॥ પેકાદશી
વાસુદેવ આત્મીયામેવ યત્તિધિમ્ । ચકારાતઃ સદોપોપ્યા શુદ્ધા
કૃષ્ણા ચ સાંચિલૈઃ ॥૮૩॥ યતિભિર્વિધવાસ્ત્રીમિસ્ત્વેપોપોપ્યા
વિશેષતઃ । અન્યથા વ્રહ્મહત્યા સ્યાત્તેષાં તાસાં દિને દિને ॥૮૪॥
પેકાદશીનાં સર્વાસામશક્તા ય ઉપોપણે । કુર્યુસ્તે ફલનનાઘૈરુ
ફલપૈરપિ વ્રતમ્ ॥૮૫॥ ઈદ્દશાઃ પુરુષા યે સ્યુરશક્તા યોપિતોઽપિ
ચ । ચાતુર્માસૈકાદશિકાસૈરુપોપ્યા, પ્રયત્નતઃ ॥૮૬॥ તન્નાપ્યશકૈ
પુરુષે, ફલમૂલાશનં જનાઃ । । વિધાય તદ્વ્રતં કાર્યં દાનપૂજાસમ
ન્વિતમ્ ॥૮૭॥ અપિ તાદગ્નિવધૈઃ પુમ્મિરુપોપ્યાસ્તિત્ર આદરાત્ ।

દિવસોમા થાયજ ॥૮૦॥ તે આ પ્રબોધનીનો ઉત્સવ સર્વ મારા આશ્રિતોએ
પ્રતિવર્ષ અવશ્ય કરવોજ, કેમકે આ ઉત્સવ સર્વ વ્રતકળને આપનારો
છે ॥૮૧॥ તો આ ઉદ્ધવસપ્રદાયમા રહેલા ઔપુરુષ સર્વેએ ચિત્તશુદ્ધિ
માટે તે આ સર્વ એકાદશીનુ ઉપોપણુવ્રત કરવુ ॥૮૨॥ ભગવાન વાસુ
દેવે એકાદશી તિથિને પોતાનીજ કરી માની છે, માટે શુકલ કે કૃષ્ણ
સર્વકોઈ એકાદશીનો ઉપવાસ અમારા આશ્રિતોએ કરવો ॥૮૩॥ યતિ
ઓએ અને વિધવાઓએ તો આ ઉપોપણુવ્રત વિશેષપણે કરવુ ન કરે
તો દિને દિને બ્રહ્મહત્યાને સમાન પાતક થાય ॥૮૪॥ જે પુરુષો વ્યાધિ
વિગેરેવડે પરાભવ પામ્યા હોય તેમણે તો કૃણાહાર નમ્તશોજન આ
દિક ગોણુપક્ષે કરીનેપણુ આ વ્રત રાખવુ ॥૮૫॥ તેવાપણુ અરાજ નર
નારીઓએ પ્રયત્નથી આતુર્માસ્ય સખન્ધી એકાદશીનો અવશ્ય ઉપવાસ
કરવો ॥૮૬॥ દે જના । સર્વથા જે અશક્ત હોય તેમણે તેમા પણ ઉપ
વાસના પ્રતિનિધિ તરીકે કૃણ મૂળાદિમાત્રના ભક્ષણથી એકાદશીવ્રત દાન
પૂજા આદિકે સહિત કરવુ ॥૮૭॥ તેવા અસમર્થ પુરુષોએપણુ રાયની,
(આપાઠ શુકલ એકાદશી) બોધની (કાર્તિક શુખ્ય એકાદશી) પરિવાર્તની
(ભાદ્ર શુખ્ય એકાદશી) આ ત્રણ એકાદશીનો અવશ્ય ઉપવાસ કરવો
ત્રણમા પણ આ પ્રબોધની અવ્યધિક છે, કારણ કે વ્રતથી અનુપાલન

કૈરત્ર મામકૈઃ ॥૧૬॥ એકાદશી તિથિ. પ્રેષ્ટા વાસુદેવસ્ય સદ્વિય !
 તતસ્તત્રોત્સવઃ કાર્યો વિશેષેણ મદાશ્રિતૈઃ ॥૧૭॥ ય ઇતા નૈવ
 મન્યેત તિથિં સ તુ પુમાક્ષનાઃ ! ! ઔદ્ધવીયાધ્વનો યાહો ભવતી
 સ્વગમ્યતામ્ ॥૧૮॥ સુવત ઉવાચ—ઇતદ્વિદ્યમાતિમુદં પ્રપન્ના
 મદ્મામુનેસ્તસ્ય વચો જનાસ્તે । વિધિં વ્રતસ્યાસ્ય લુભુત્સવસ્તં પુન-
 સ્વ પૃચ્છન્તિ હરિં નરેશ ! ॥૧૯॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्र
 धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे एकादशयुत्पत्तिद्वन्द्वानादितिरूपणनामा
 द्वात्रिंशोऽध्याय ॥૨૨॥

જના કહ્યું —એકાદશીવ્રતમિદં વિધિના કેન સત્પતે ! ! અસ્મા
 મિરિદ્ય કર્તવ્યં વક્તુમર્હસિ તદ્વિ ન ॥૧॥ શ્રીનારાયણમુનિઉવાચ—

ધનાઢય હોધને જો ધનયોલથી ન કરે તો તે મારો આશ્રિત નથી મારા
 આશ્રયણપરાયણોએ આ અવશ્ય કરવું ॥૨૬॥ હે સદ્ભુક્ત્ય ! એકા
 દશી તિથિ વાસુદેવ ભગવાનને પરમ પ્રિય છે, માટે મારા આશ્રિતોએ
 વિશેષપણે એકાદશી દિવસે મહોત્સવ કરવો ॥૨૭॥ હે જના ! જે જન
 આ એકાદશી તિથિને નજ માને (મત ન કરે) તે તો ઉદ્ભવસપ્રદાયથી
 વિમુખ થાય, એમ જાણવું ॥૨૮॥ સુવ્રતઃપિ કહે છે—હે નરેશ ! મુનિ
 રાજ ભગવાન શ્રીહરિનું પૂર્વોક્ત વચન સાંભળીને, સર્વે જનો પ્રહર્ષ પા
 મીને, વિશેષપણે આ વ્રતનો વિધિ જાણવાની વાછાથી ફરીથી તે શ્રીહરિને
 પુછવા લાગ્યા ॥૨૯॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને . તૃતીયપ્રકરણે પ્રબો-
 ધન્યુત્સવે એકાદશયુત્પત્તિ-તદ્વન્દ્વનાદિનિરૂપણનામા દ્વાત્રિંશોઽ-
 ધ્યાયઃ ॥૩૨॥

અધ્યાય ૩૩ મો.

હરિજનો પુછે છે—હે ભગવન ! આ એકાદશીવ્રત અમારે કયા
 વિધિથી અહીં કરવું, તે વિધિને વિસ્તારથી સ્પષ્ટપણે અગોને તમો કહે
 વાને યોગ્ય છે ॥૧॥ એરીતે પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ કહે છે—હે ભક્તો !

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાને એકાદશી વ્રતનો સર્વ વિધિ વિસ્તારથી વર્ણવ્યો છે

एकादशीव्रतविधिं स्मृतिवान्यैः सनिर्णयम् । मदाश्रितेभ्यो
वक्ष्यामि स्निग्धेभ्यो चोऽहमादरात् ॥२॥ उद्यात्प्राक् चत-
स्रस्तु घटिका अरुणोदयः । पलमात्रमपि त्याज्यं दशम्यास्तत्र
सर्वथा ॥३॥ शुद्धा विद्धा द्वयी नन्दा त्रेधा न्यूनसमाधिकैः ।

જેમ તમારે મારાથડી સાંભળવામાં આદર વર્તેછે તેમ તમોને કહેવામાં મનેપણુ આદર વર્તે છે, તો આદરથી હું કહું છું. વળી તમો મારાજ એક આશ્રયવાળા અને મારે વિષેજ સ્નેહવાળા છો. સ્નેહી આશ્રિત ઉપર કેને આદર ન થાય? થાયજ. યદ્યપિ સ્મૃતિવાક્યો વિવિધ હોવાથી મદમતિ-ઓને તેનાથી નિર્ણય થઈ શકે નહિ, તો જે રીતે તમોને નિર્ણય થાય તે રીતે અવિરોધથી એકાર્થતાને પમાડેલાં તે સ્મૃતિવાક્યોએ કરીને એકાદશીના વ્રતવિધિને સ્પષ્ટપણે તમારી આગળ નિરૂપણુ કરુંછું ॥૨॥ તેમાં એકાદશી દશમીના વેધવાળી વ્રતમાં ન લેવી, અરુણોદય સમયે પળમાત્રપણુ દશ-મીનો જે સંબન્ધ હોય તો તે એકાદશી વેધવાળી ગણાય, અરુણોદય તો સૂર્યોદય પહેલાં ચાર ઘડી પરિમિત સમય સમજવો, આ સ્થળે સૂર્યોદય શબ્દથી એક ઘડી પરિમિત, રાત્રિનો અવશેષ સમય કહેવા ઇચ્છ્યો છે પણ સૂર્યજિભના દર્શનરૂપ નહિ. માટેજ ‘દશમી પક્ષપક્ષાશ્વઘટિકા યાવદેવ હિ । તાવન્ન દશમીવેધઃ પ્રોક્તઃ પ્રોક્તસ્તદૂર્ણતઃ ॥’ આ ઉત્તર અથની સાથે એકાર્થતા થાય ॥૩॥ આ સ્થળે આટલું જણવું—નંદા-એકાદશી શુદ્ધા અને વિદ્ધા એરીતે બે પ્રકારની છે, બે પ્રકારની પણ આ એકાદશી ન્યૂન સમ અને અધિક એવા ભેદથી પ્રત્યેક ત્રણ પ્રકારની છે, શુદ્ધ-ન્યૂના શુદ્ધસમા શુદ્ધાધિકા તથા વિદ્ધ-ન્યૂના વિદ્ધસમા વિદ્ધાધિકા એમ મળીને છ પ્રકારની છે. એરીતે આ છ પ્રકારની એકાદશીઓ પ્રત્યેક, દ્વાદશીના ન્યૂન સમ અને અધિક એવા ભેદથી એટલે ન્યૂનદ્વાદશિકા સમદ્વાદશિકા અધિક-દ્વાદશિકા ભેદથી ફરી ત્રણ પ્રકારે થાયછે—એક એક ભેદ ત્રણ પ્રકારે કરવો, એમ થતાં અઠાર ભેદો થાય છે (આ સ્થળે—પર દિવસે સૂર્યોદયથી પ્રથમજ નિવૃત્ત થઈ જાય છે માટે ન્યૂનત્વ, સૂર્યોદયના સમસમયેજ નિવૃત્ત થઈ જાય છે માટે સમત્વ અને સૂર્યોદય થયા પછી અનુવર્તે છે માટે અધિકત્વ

પદ્મપ્રકારાઃ પુનસ્ત્રેધા દ્વાદશન્યૂનસમાધિકૈઃ ॥૩॥ એવમષ્ટાદશ-
વિધા પ્રોક્તા પૂર્વમ્મહર્ષિભિઃ । ત્રિદ્વાયાસ્તાન્ન હેયત્વાચ્છુદ્ધાર્યા
કિન્નિદુચ્યતે ॥૫॥ આદિત્યોદયવેલાયાઃ પ્રાગ્નુહર્તદ્વયાન્વિતા ।
एकादशी तु सम्पूर्णा शुद्धा च परिकीर्तिता ॥६॥ एकादशी
द्वादशी वाऽधिका चैत्यज्यतां दिनम् । पूर्वं ग्राह्यं तूत्तरं स्यादिति

છે, એવો ન્યૂન સમ અધિકનો વિભાગ બણવો) તે સેદો એવી રીતે થયા
કે—૧ શુદ્ધન્યૂન—ન્યૂનદ્વાદશિકા, ૨ શુદ્ધન્યૂન—સમદ્વાદશિકા, ૩ શુદ્ધન્યૂન-
અધિકદ્વાદશિકા, ૪ શુદ્ધસમ—ન્યૂનદ્વાદશિકા, ૫ શુદ્ધસમ—સમદ્વાદશિકા,
૬ શુદ્ધસમ—અધિકદ્વાદશિકા, ૭ શુદ્ધાધિક—ન્યૂનદ્વાદશિકા, ૮ શુદ્ધાધિક-
સમદ્વાદશિકા, ૯ શુદ્ધાધિક—અધિકદ્વાદશિકા, ૧૦ વિદ્ધન્યૂન—ન્યૂનદ્વાદ-
શિકા, ૧૧ વિદ્ધન્યૂન—સમદ્વાદશિકા ૧૨ વિદ્ધન્યૂન—અધિકદ્વાદશિકા, ૧૩
વિદ્ધસમ—ન્યૂનદ્વાદશિકા, ૧૪ વિદ્ધસમ—સમદ્વાદશિકા, ૧૫ વિદ્ધસમ-
અધિકદ્વાદશિકા, ૧૬ વિદ્ધાધિક—ન્યૂનદ્વાદશિકા, ૧૭ વિદ્ધાધિક-
સમદ્વાદશિકા, ૧૮ વિદ્ધાધિક—અધિકદ્વાદશિકા. એરીતે અઢાર પ્રકારની
એકાદશી પૂર્વના મહર્ષિઓએ કહી છે. તેમાં નવપ્રકારની વિદ્ધા એકાદશીતો
ત્યાજ્ય હોવાથી તેમાં કાંઈ કહેવાનું નથી. નવ પ્રકારની શુદ્ધા એકાદશી
આજ હોવાથી તેમાં જે કાંઈ કહેવાનું છે તે હવે હું કહું છું ॥૪-૫॥ એક
ઘટિકા પરિમિત રાત્રિ આઠી રહેવા રૂપ સૂર્યોદય કાળ થકી પૂર્વે
જે મુહૂર્તે યુક્ત-ચાર ઘટિકાપર્યંત વ્યાપતી એવી એકાદશી તો શુદ્ધ
અને સંપૂર્ણ કહી છે, કારણ કે ક્ષિત કાળમાં દશમીનો વેધ આવતો નથી
॥૬॥ એકાદશી જો અધિક-વૃદ્ધિને પામેલી હોય એટલે પ્રથમ દિવસે
એકાદશી સૂર્યોદયને સમારંભીને સાઠ ઘડીપર્યંત વ્યાપતી હોય અને
બીજે દિવસે વળી એક ઘડી પરિમિત હોય ત્યારે તો પ્રથમ દિવસ જે
સાઠ ઘડીરૂપ છે તેનો ત્યાગ કરવો-એટલે તે દિવસે વેપ્તુવોએ મત ન
કરવું કિંતુ ઉત્તર દિવસ જે એક ઘટિકારૂપ છે તે દિવસે એકાદશી મત
કરવું. તેમજ જો દ્વાદશી અધિક-એકાદશી જેમ વૃદ્ધિને પામેછે તેમ કોઈ
વખતે દ્વાદશી વૃદ્ધિને પામતી હોય ત્યારેપણ પૂર્વ દિવસ (એકાદશી દિન)નો

વૈષ્ણવનિર્ણયઃ ॥૭॥ યદા દ્વાદશી પરતો દ્વાદશી ભવેત્ ।

ત્યાગ કરીને ઉત્તર દિવસ (સાઠ ઘડીરૂપ દ્વાદશી દિવસ) પ્રતમાં ગ્રહણ કરવો. વિદ્વાનો ત્યાગ કરવાનો કહ્યો એથીજ પ્રથમ દિવસ ત્યાગ્ય છે એમ સિદ્ધ થઈ જાય છે તો 'વિદ્વાને અધિકાર કરીને આ વચન પ્રવર્ત્યુ છે' એમ કહેવું સાચું નથી, અથાપિ શુદ્ધાના વિવેચનમાં ઉપયોગી હોવાથીજ એનો અહીં પ્રસંગ છે એમ કહેવાથી કશી ક્ષતિ નથી. અથવા-શુદ્ધાને અધિકાર કરીનેજ આ વચનની પ્રવૃત્તિ છે—જે શુદ્ધા હોય તેજ જો અધિક હોય તો પૂર્વા (પ્રથમની) એકાદશી ત્યાગ કરવી અને પરા (પછીની) જ પ્રતમાં ગ્રહણ કરવી. એકાદશીતો અધિક ન હોય કિંતુ દ્વાદશી અધિક હોય ત્યારેપણ પૂર્વ દિવસ એકાદશીએ પૂર્ણ હોવા છતાં પણ તેનો ત્યાગ કરવો અને પર (પછીનો) દિવસ જે પ્રથમ દ્વાદશીરૂપ છે તે પ્રતમાં લેવો. 'શ્વેતદ્વાદશી સ્વાચ્છ દ્વાદશી વૃદ્ધિગામિની' આ ઉત્તરવચન તો અધિકદ્વાદશિકા અધિકશુદ્ધા વિષયવાળું છે માટે એનાથી એનો ભેદ છે. આ વચનતો ન્યૂન-દ્વાદશિકા શુદ્ધાધિકા અને અધિકદ્વાદશિકા શુદ્ધન્યૂના એકાદશીને અધિકાર કરીને પ્રવર્તેલું છે. આ વ્યાખ્યાન પદ્યમાં 'શુદ્ધાયાં કિંચિદુચ્યતે' આ ઉપક્રમ વાક્યની અનુરૂપતા સ્પષ્ટ છે ॥૭॥ જો એકાદશીનો લોપ હોય, એટલે સાક્ષાત્ સૂર્યોદય પછી એક ઘટિકાપરિમિત દશમી હોય, તેની ઉપર પંચાવન ઘટિકા પરિમિત એકાદશી હોય તે આ એકાદશી લુપ્તા-ક્ષય પામેલી કહેવાય. (કેમકે જન્મે તિથિમાં સૂર્યોદય સાથે એનો સંબન્ધ રહ્યો નહિ) આવા સમયે આ એકાદશી વિદ્વા થતાં પ્રતમાં અયોગ્ય હોવાથી આવી લુપ્તા એકાદશીને બીજે દિવસે જે દ્વાદશી હોય તેનોજ પરમ ગતિની ધૃષ્ટિવાળાએ ઉપવાસ કરવો. વિદ્વાનો નિષેધ કરવાથીજ આ અર્થ આવી જાય છે, એટલે આ વચનની જરૂર નથી. તથાપિ 'જ્યારે અંશથીપણ સૂર્યોદયસાથે એકાદશીનો સંબન્ધ નથી તો પર દિવસે (દ્વાદશી દિવસે) પ્રત કરવું તેતો અયોગ્ય હોવાથી બીજી કોઈ ગતિ નથી માટે વિદ્વાનો પણ આદર કરવો હીક છે' એમ કોઈ આશંકા લાવે તેનું નિવારણ કરવું એ આ વચનનું પ્રયોજન છે. તો આ વચન ન્યૂનદ્વાદશિકા અને ન્યૂના વિદ્વા એકાદશીને

उपोष्या द्वादशी तत्र यदीच्छेत्परमां गतिम् ॥८॥ दशमीमि
थिता पूर्वा द्वादशी यदि लुप्यते । उपोष्या द्वादशी तत्र त्रयो

અભિપ્રાય કરીને પ્રવર્ત્યુ છે, એમ સમજવું ॥૮॥ પૂર્વા-એકાદશી ને દશ
મીએ મિશ્રિત હોય અને દ્વાદશી હ્રસ્વ-ક્ષય પામી ગઈ હોય-એટલે પૂર્વ
દિવસે દશમી સૂર્યોદય પછી બે ઘડી કે ત્રણ ઘડી સખન્ધ ધરાવતી હોય
પછીથી એકાદશી પ્રવર્તતી હોય, આ એકાદશી અધિક હોવાથી બીજે
દિવસે સૂર્યોદય પછી ઘડી કે બે ઘડી પહોંચતી હોય, તેપછી દ્વાદશી
બેસતી હોય, આ દ્વાદશી પચાવન ઘડીપર્યંત રહેતી હોય, તે આ દ્વાદશી
પૂર્વ દિવસે અને ઉત્તર દિવસે સૂર્યોદય સમયે સખન્ધે રહિત હોવાથી
હ્રસ્વા સમજવી આવા યોગમાં ત્રયોદશીએજ પારણા કરવા, ઉપવાસ તો
દ્વાદશીએજ કરવો તેના થકી પ્રથમ દિવસે જ એકાદશી તેતો દશમીથી
મિશ્રિત હોવાથી હેયજ છે વિદ્વાનો ત્યાગ કરવાનો કહ્યો એથીજ આ
અર્થ આવી ભય છે તો આ વચનની જરૂર નથી, તથાપિ 'પારણામા ઉપ
યોગી દ્વાદશીનો યોગ નથી માટે અગતિથી વિદ્વાનોજ આદર કરવો' એવી
કોઈ શકા લાવે તેના નિવારણમાટે આ વચનનું પ્રયોજન છે. ચલ્પિ એકા
દશીનો બે દિવસે યોગ હોવા વિના દ્વાદશીના લોપનો સલવ નહિ હોવાથી
દ્વાદશીના લોપમાં એકાદશીનું અધિકપણુ પ્રાપ્ત થઈ ભય છે માટે 'एका
दशी द्वादशी वाऽधिका चेत्यज्यतां दिनम् । पूर्वं' આ પૂર્વ વચનથીજ એ
અર્થ આવી ભય છે તથાપિ તેમાં એકાદશીની વૃદ્ધિ એ શકામૂળ છે, અહી
તો તેની વૃદ્ધિ નથી એક તિથિ પૂર્વ દિવસે સૂર્યોદયને સમારમીને પ્રવર્તા
હોય તેનો બીજે દિવસે સૂર્યોદય પછી પણ યોગ રહેતો હોય તો તે 'વૃદ્ધિ'
એમ પરિભાષાથી કહેવાય છે અહીં 'दशमीमिष्टा' એમ કહ્યું છે તો પૂર્વ
દિવસે પ્રાત સમયે સૂર્યોદયપછી ઘટિકામાત્ર કે તેનો અશ દશમીનો સ
ખન્ધ જણાય છે, એમ કહેવાથીજ 'દશમીમિષ્ટા' આ પ્રયોગનું સ્વારસ્ય
આવે છે, અન્યથા તો દશમીવિદ્વા' એવો પ્રયોગ કરાત, માટે આવો
સૂક્ષ્મ લેદ લાણવો તેમ તેમા એકાદશીનો પુષ્કળ યોગ એ આશકાનું
બીજ છે, અહીં તો પારણામા ઉપયોગી દ્વાદશીનો અભાવ એ આશકાનું

દશ્યાં તુ પારણમ્ ॥૨॥ સમ્પૂર્ણકાદશી ત્યાગ્યા પરતો દ્વાદશી
યદિ । ઉપોપ્યા દ્વાદશી તત્ર દ્વાદશ્યામેવ પારણમ્ ॥૨૦॥ નવમી
પલમેકં સ્યાદશમી પરતો યદિ । ઉપોપ્યા દ્વાદશી શુદ્ધા ત્રયોદશ્યાં

બીજા છે એવો પણ લેદ છે ॥૮॥ પૂર્વ દિવસે યદ્યપિ એકાદશી સંપૂર્ણ હોય,
તે થકી બીજે દિને પ્રવર્તેલી જે દ્વાદશી તેજ તે થકી બીજે દિવસે પણ
જો પહોંચતી હોય તો પ્રથમ દ્વાદશીએ ઉપવાસ કરવો અને બીજા દ્વાદ
શીએ પારણા કરવા, પણ સંપૂર્ણ એકાદશીએ ઉપવાસ ન કરવો તેમ
પ્રથમ દ્વાદશીએ પારણા ન કરવા (અર્થાત્ પૂર્વદિને પૂર્ણ એકાદશી હોય,
બીજે દિને સૂર્યોદયને સમારંભીને સાઠ ઘડી પરિમિત દ્વાદશી હોય, આજ
દ્વાદશી બીજે દિવસે સૂર્યોદય પછી પણ બે ઘડી કે ત્રણ ઘડી વ્યા
પતી હોય, ત્યારે પ્રથમ દ્વાદશીમાં ઉપવાસ અને બીજા દ્વાદશીમાં પારણા
કરવા) યદ્યપિ આ વચનનો અર્થ ‘દ્વાદશી વાડધિકા ચેત્યજ્યતાં દિનં પૂર્વ
ગ્રાહ્યમુત્તર’ આ પૂર્વવચનથીજ આવી જાય છે તો આ વચનની જરૂર
જણાતી નથી તથાપિ દ્વાદશીની વૃદ્ધિને અધિકાર કરીનેજ આ વચન
પ્રવર્ત્યું છે એમ જાણવું. આમા ‘એકાદશીનું વિદ્વાપણ છે અને આમા
શુદ્ધાપણ છે’ એવા વિશેષને જણાવનારૂં તો કાઠિપણ પદ અને વચનમાં
પણ નથી, તથાપિ ‘સંપૂર્ણાં’ એવા વિશેષનો અહીં નિર્દેશ કયો છે અને વળી
શુદ્ધામાં ‘સંપૂર્ણાં’ એવા શબ્દની પરિભાષા અન્ય સ્થળે છે તો પૂર્વવચન
વિદ્વાને અભિપ્રાય કરીને પ્રવર્ત્યું છે અને આ વચન શુદ્ધાને અભિપ્રાય
કરીને પ્રવર્ત્યું છે આવી વિષમતા સમજવી પૂર્વવચન પણ શુદ્ધાપર છે
એમ લઈએ તો તેની દૃઢતા કરવા આ બીજું પ્રમાણ છે એમ જાણવું
॥૨૦॥ જે નવમી સૂર્યોદય પછી પણ પરિમિત હોય, તેપછી દશમી
પ્રવર્તતી હોય, તે આ દશમી બીજે દિવસે સૂર્યોદય પહેલાજ નિવૃત્ત થઈ
જતી હોય, ત્યારે દશમી હ્રસ્વ-ક્ષય પામેલી જાણવી તેથકી બીજે દિવસે
જે એકાદશી આવે તેનો ઉપવાસ ન કરવો, કેમકે તેમાં દશમીનો વેધ આવે
છે, માટે શુદ્ધ દ્વાદશીમાંજ ઉપવાસ કરવો અને ત્રયોદશીમાં તો પારણા
કરવા યદ્યપિ વિદ્વાપણથીજ તેનો ત્યાગ પ્રાપ્ત થાય છે તો દશમીનો ક્ષય

તુ પારણમ્ ॥૧૧॥ અવિદ્ધેકાદશી સ્યાચ્ચ દ્વાદશી વૃદ્ધિગામિની ।
 યદા તદોપવાસસ્તુ શક્તૈઃ કાર્યો દિનદ્વયે ॥૧૨॥ દ્વાદશ્યામેવ
 ચાશક્તૈર્વિષ્ણુમકૈરુપોષણમ્ । કર્તવ્ય સોત્સવ મક્ત્યા દ્વાદશ્યામેવ
 પારણમ્ ॥૧૩॥ એકાદશીમુપોષ્યાથ દ્વાદશીં સમુપોષયેત્ । ન તત્ર

ફરી વિધાનમા અહીં વિભેદક થતો નથી, અથાપિ ત્રયોદશીએપણુ પાર
 ણાનો સભવ બતાવામાટે એનો આ ઉપન્યાસ છે 'વેધ ન હોવા છતા
 પણ આ વિશેષવચન છે' એમ બીજા કહે છે આમા સપ્રદાયને અનુસારે
 નિર્ણય બાબતે ॥૧૧॥ અવિદ્વાજ એકાદશી પૂજમાનપણુ બીજે દિવસે
 પહોચતી હોય, તેની ઉપર પ્રાપ્ત થતી દ્વાદશી બીજે દિવસે સૂર્યોદય પછી
 ઘટીમાન કે પૂજમાન પહોચતી હોય, ત્યારે સમયોએતો બે દિવસ (શુદ્ધ
 એકાદશીમા અને પ્રથમ દ્વાદશીમા) ઉપવાસ કરવો અને બીજી દ્વાદશીમા
 પારણા કરવા ॥૧૨॥ અસમર્થ વિષ્ણુલક્ષ્મીએ તો પરદિન દ્વાદશીમાજ
 ઉત્સવ સહિત ઉપવાસ લક્ષિથી કરવો અને તેથી પરદિન બીજી દ્વા
 દશીમાજ પારણા કરવા 'શુદ્ધ એકાદશીનો પ્રથમ દિવસેજ લાભ થવાથી
 તે દિવસે ઉપોષણ પ્રાપ્ત થાય છે તો ફરી તે થકી બીજે દિવસે ઉપવાસ
 કરવામા આવે તો પ્રથમ ઉપવાસના અગત્ય પારણાનુ અનુધાન નહિ
 થવાથી ઋતમગ થાય' એમ કોઈ આશંકા કરે તો તેમ નથી દ્વાદશીની
 બ્યારે વૃદ્ધિ હોય ત્યારે તે થકી બીજે દિવસજ પારણાનો મુખ્ય સમય
 છે એમ સિદ્ધ થાય છે, વળી બને તિથિના (એકાદશી દ્વાદશી) દેવતા
 વિષ્ણુ હોવાથી તેમ બન્નેય દિવસે શુદ્ધ એકાદશીનો અન્વય હોવાથી બન્નેય
 તિથિઓ હરિદિન થતા ઉપવાસને યોગ્ય દિવસ થાય છે માટે બીજી દ્વા
 દશીએ પારણા કરવા વસ્તુતાએ ઋતમા મુખ્યપણું તો પછીના (બીજા)
 દિવસનુજ છે આ બે બે દિવસ ઉપવાસ કરવાનો કહ્યો, એતો શકોના
 પ્રત્યે અભ્યનુજામાન છે તો આ વચન અધિકદ્વાદશીકા અધિકશુદ્ધ
 એકાદશીને અભિપ્રાય કરીને પ્રવર્તેલું બાલુ બીજાઓતો—અધિક દ્વાદશીકા
 શુદ્ધનૂના એકાદશીને અભિપ્રાય કરીને પ્રવર્ત્યું છે એમ ધોળના કરે છે
 એમ માને તો શકોના પ્રત્યે બે બે દિવસ ઉપવાસ કરવાની અભ્યનુજા

વિધિલોપઃ સ્યાદેવો યદુભયોર્હરિઃ ॥૧૪॥ દશમી પશ્ચપશ્ચાશદ્વટિકા
યાવદેવ હિ । તાવન્ન દશમીવેધઃ પ્રોક્તઃ પ્રોક્તસ્તદૂર્ધ્વતઃ ॥૧૫॥
એવમેવ હિ ગોસ્વામિવિઠ્ઠલેશમતં તતઃ । મદીયૈરપિ યુષ્મામિસ્ત-
દેવ ગ્રાહ્યમાદરાત્ ॥૧૬॥ વહુવાન્ન્યવિરોધેઽથ સન્દેહે ચ તિથેવિ-
દામ્ । ઉપોષ્યા દ્વાદશી શુદ્ધા ત્રયોદશ્યાં તુ પારણમ્ ॥૧૭॥ એકા-
દશી પ્રમાદેન વિસ્મૃતા સ્યાદ્વદા તદા । પરેઽહ્નિ દ્વાદશીમેવ સમુ-
પોષ્ય વ્રતં ચરેત્ ॥૧૮॥ એકાદશેન્દ્રિયાણાં યત્તત્તદ્વિપયલક્ષણમ્ ।
હિત્વાઽઽહારં વાસુદેવસમ્મુખત્વમચ્છિન્નમ્ ॥૧૯॥ એકાદશીવત-
સ્યૈતન્મુખ્યં ભવતિ લક્ષણમ્ । ઉપવાસો નિરાહાર ઇવ એવ મતો બુધેઃ
॥૨૦॥ ઉપાવૃત્તસ્ય પાપેભ્યો યસ્તુ વાસો ગુણેઃ સહ । ઉપવાસઃ

કરી તેતો યથાસપ્રદાય જાણવી ॥૧૩-૧૪॥ દશમીનો વેધ સ્પષ્ટપણે પ્રતિ
પાદન કરેછે—જ્યાસુધી દશમી પંચાવન ઘડી વ્યાપતી હોય ત્યાસુધી
દશમીવેધ કહ્યો નથી જો પચાવન ઘડી ઉપર પળમાત્રપણુ દશમી હોય
તો દશમીવેધ કહેલો જાણવો વિઠ્ઠલેશ ગોસ્વામિઓનેપણુ આ અનુમત
છે, માટે મારા આશ્રિત તમારેપણુ એજ આદરથી ગ્રહણુ કરવુ ॥૧૫-
૧૬॥ જ્યારે નિઅન્ધકારો ગ્રહ હોવાથી તેમના વિવિધ વચનોના અર્થનો
વિચાર કરતા પરસ્પર વિરોધ આવવાથી વેધમા સંશય થાય કે તિથિ
નિર્ણયને જાણનારા જ્યોતિષોની ગણનામા પરસ્પર વિરોધ આવતા વેધમા
સંશય થાય ત્યારે શુદ્ધ દ્વાદશીનોજ ઉપવાસ કરવો અને ત્રયોદશીએ પા-
રણુ કરવા ॥૧૭॥ હવે પ્રમાદથી શુદ્ધ એકાદશીના ઉપવાસના અતિક્રમમાં
નિર્ણય કહેછે—જો એકાદશી પ્રમાદને લીધે વિસ્મૃત થઈ જાય તો બીજે
દિવસે દ્વાદશીએ ઉપવાસ કરીને ત્રયોદશીએ પારણુ કરવા ॥૧૮॥ હવે
ઉપવાસનુ સ્વરૂપ કહેછે—આ એકાદશીવતમા નિરાહારતારૂપ જે ઉપ-
વાસ કહ્યો તે કેવળ અન્નભાગમાત્રરૂપ ન સમજવો, કિંતુ શ્રોત્રાદિ તેતે એ
કાદશ ધન્દ્રિયોના આહારરૂપ જે શબ્દાદિ વિષયો તેના ભાગરૂપ મુખ્ય ઉપ-
વાસ જાણવો તેતે ધન્દ્રિયોના આહારનો ભાગ કરવાપૂર્વક જે વાસુદેવનુ
અવિચ્છિન્ન સન્મુખપણુ (વાસુદેવપરાયણતારૂપ) છે એજ એકાદશીનુ

સ વિશેય. સર્વભોગવિચર્જિત. ॥૨૧॥ તલ્લપ્યજપનં ધ્યાનં તત્કથા
શ્રવણાદય* । ઉપાસકૃતામેતે ગુણા પ્રોક્તા મનીષિભિ ॥૨૨॥
ક્ષમા સત્ય દયા શોચ દાનમિન્દ્રિયનિગ્રહ । દેવપૂજાગ્રિહવનં
સન્તોષ સ્તેયચર્જનમ્ ॥૨૩॥ એકાદશં વ્રહ્મચર્યમહિંસા રસવર્જનમ્ ।
સર્વવ્રતેષુ સામાન્યા ધર્મા एते ત્રયોદશ ॥૨૪॥ સ્મૃતિશ્ચાલોકન
ગન્ધ. સ્વાદન ચાપિ કીર્તનમ્ । અન્નસ્ય સર્વથા વર્જ્યમુપવાસં પ્રકુ-
ર્વતા ॥૨૫॥ પત્તિતાન્નાસ્તિકાન્દિહસ્ત્રાનન્ત્યજાન્વેદનિન્દકાન્ । નામિ

નિરાહાર ઉપવાસવ્રત બુધજનોએ મુખ્ય માન્યુ છે ॥૨૬-૨૦॥ ઉપવાસ
શબ્દની નિરૂક્તિ આ છે-પાપકર્મોથકી ઉપ-ઉપનિવૃત્ત થએલા જનને
આગળ કહેશે એવા જપાદિ ગુણોસાથે જે વાસ સ્થિતિ તે આ સર્વ વિ-
પયલોગવર્જિત ઉપવાસ સમજવો ॥૨૧॥ તે વામુદેવનો જપવા યો ય
જે મન તેનો જપ કરવો, તેમની મૂર્તિનુ ધ્યાન કરવું, તેમની કથા
સાલજવી, તેમની પૂજા કરવી, ઈત્યાદિ આ સર્વે ઉપવાસવ્રતમાં
નિષ્ઠાવાળાઓને અપેક્ષિત ગુણો મુનિઓએ કહેલા જાણુવા ॥૨૨॥ વળી
સર્વ વ્રતોમાં સાધારણ ક્ષમા આદિક જે તેર ધર્મો છે તેમણુ આ વ્રતમાં
નિષ્ઠાવાળાને અપેક્ષિત જાણુવા તેમાં ક્ષમા-પરાપરાધ સહન કરવો, સત્ય-
ભૂતદિતપૂર્વક યથાર્થ લાપણુ, દયા-પરપીડાનું અસહન, શૈય-આદ્ય
આદ્યતર એમ બે પ્રકારનું, દાન-પોતાના વિતાદિકનું પરને સ્વત્વ (મા-
લકીપણુ) સપાદન કરી આપવું, ઇન્દ્રિય નિયંત્ર-નિયમોને અલિમુખ
મર્યાદા મુકીને દોડતી શ્રોનાદિ ઇન્દ્રિયોનું નિયમન, દેવ-પોતાના ઇષ્ટદેવનું
પૂજન, અગ્રિહવન-અગ્નિમાં તેમનું યજન, સતોષ-સદા સતુષ્ટ રહેવા
રૂપ લોભરાહિત્ય, અસ્તેય-પરપદાર્થનું અપહરણ ન કરવું, વ્રહ્મચર્ય-
સ્ત્રીસંગત્યાગ અહિંસા-પ્રાણીઓને પીડા ન કરવી, રસવર્જન-રસા
સ્વાદનો પરિત્યાગ, આ તેર ધર્મો સર્વ વ્રતોમાં સામાન્ય પાળવાના જાણુવા
॥૨૩-૨૪॥ ઉપવાસવ્રતમાં નિષ્ઠાવાળો નર અન્નનું વારેવારે અનુસ્મરણ
રાગપૂર્વક તેનું દર્શન, તેના ગંધનું 'અહો ! કેવો ગંધ છે,' એમ મંદણુ અને
તેના ગુણોનું વર્ણન પણ સર્વથા નજ કરે તેમજ રસપરીક્ષામાટે યત્ન

માપેત નેક્ષેત ન સ્પૃશેચ વ્રતી નરઃ ॥૨૬॥ અનાતુરોઽસઠ્ઠૈવ પિવે-
ત્તોયં વ્રતી ક્વચિત્ । ઇન્દ્રિયક્ષોભજનનં ભક્ષયેન્ન ચ કિશ્ચન ॥૨૭॥
ગાત્રાભ્યઙ્ગં શિરોભ્યઙ્ગં તામ્બૂલં ચાનુલેપનમ્ । વ્રતસ્યો વર્જયેદેવ
પદ્માયાં શયનં તથા ॥૨૮॥ સ્ત્રીणां सम्प्रेक्षणात्स्पर्शात्तामિः सङ्क-
थनादपि । विपद्यते ब्रह्मचर्यं स्वदारेषु तु सङ्गमात् ॥૨૯॥ પ્રાપ્ત
આવશ્યકે કાર્યે માપણે તુ પરસ્ત્રિયા । સ્પર્શે વાપદિ સંબૃત્તે ન દોષો
ગૃહિણાં સ્મૃતઃ ॥૩૦॥ असकृज्जलपानाच्च सकृत्ताम्बूलचर्चणात् ।

અનને નજ લક્ષણ કરે ॥૨૫॥ વ્રતી નર પતિત, નાસ્તિક, હિંસક, અ-
લજ, (ધોળી મોચી આદિક) વેદનિદક, (બૌદ્ધ જૈનાદિક) આ સર્વની
સાથે બોલે નહિ, તેમ તેમનો સ્પર્શ ન કરે અને તેમને બુવેપણુ નહિ.
યદ્યપિ પતિતાદિકની સાથે નહિ બોલવાનો વિધિ સર્વને સાધારણ છે (વિ-
શેષ નથી) તથાપિ વ્રતિના પ્રતિ જે તેનું વિધાન છે તે વ્રતલંગને કરવા-
પણું જણાવામાટે છે, અન્યથા (ન જણાવે તો) ‘પાપસંપાદક છે પણ
વ્રતલંગ કરનાર નથી’ એવી કોઈ શંકા કરે ॥૨૬॥ ઉપવાસવ્રતમાં નિઃકા-
વાળો નર વારંવાર જળને ક્યારેય નજ પિવે, કારણ કે વારંવાર જળપાન
કરવાથી પણ ઉપવાસનો લંગ થાય છે. આ અનાતુર (નિરોગી) ને પ્રતિ-
પેધ છે, આતુર-રોગીને તો આ પ્રતિપેધ નથી. તથા અશક્તને અભ્યનુસાર
કરેલો ક્ષણાદિ આહારપણુ જે ઇન્દ્રિયશોભ કરનારો હોય તો તેને ક્યારેય
નજ લક્ષણ કરે ॥૨૭॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ ગાત્રાભ્યંગ-મુગન્ધિ તૈલાદિક
શરીર ઉપર મર્દન કરીને સ્નાન કરવું, શિરોભ્યંગ-મુગન્ધિ તૈલાદિકથી
મસ્તક કેશનું પ્રસાધન કરવું, તાંબૂળ-નાગરવેલના પાનની બીડીનું લક્ષણ,
ચંદનથી અંગરાગ, આ સર્વનો ત્યાગ કરે-નજ કરે. તથા ખાટલામાં શય-
નને નજ કરે ॥૨૮॥ વ્રતમાં પાળવાપણુ કહેલું જે બ્રહ્મચર્ય તે નારીઓના
નિરીક્ષણથી, તેના સ્પર્શથી, તેની સાથે સંભાષણથી વિદુષ્ઠ થાયછે, માટે
વ્રતીએ એનો પરિત્યાગ કરવો. ગૃહસ્થને તો પોતાની પત્નીમાં કેવળ
સંગમથીજ બ્રહ્મચર્યલોપ થાય પણ તેના નિરીક્ષણાદિકથી ન થાય. આવ-
શ્યક કાર્ય પ્રાપ્ત થતાં તો પરસ્ત્રી સાથે ભાષણથી તથા આપત્કાળમાં તેના

સ વિદ્યેયઃ સર્વભોગવિવાર્જિતઃ ॥૨૧॥ તજ્જપ્યજપનં ધ્યાનં તત્કથા
શ્રવણાદયઃ । ઉપવાસકૃતામેતે ગુણાઃ પ્રોક્તા મનીષિભિઃ ॥૨૨॥
ક્ષમા સત્યં દયા શૌચં દાનમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ । દેવપૂજાશિહવનં
સન્તોષઃ સ્તેયવર્જનમ્ ॥૨૩॥ એકાદશં વ્રહ્મચર્યમહિંસા રસવર્જનમ્ ।
સર્વવ્રતેષુ સામાન્યા ધર્મા एते ત્રયોદશ ॥૨૪॥ સ્મૃતિશ્ચાલોકનં
ગન્ધઃ સ્વાદનં ચાપિ કીર્તનમ્ । ગદ્યસ્ય સર્વથા વર્જ્યમુપવાસં પ્રકુ-
ર્વતા ॥૨૫॥ પતિતાન્નાસ્તિકાન્હિંસાનન્ત્યજાન્વેદનિન્દકાન્ । નામિ-

નિરાહાર ઉપવાસવ્રત બુધજનોએ મુખ્ય માન્યું છે ॥૨૬-૨૦॥ ઉપવાસ
શબ્દની નિરૂપિત આ છે-પાપકર્મોથડી ઉપ-ઉપનિવૃત્ત થએલા જનને
આગળ કહેશે એવા જપાદિ ગુણોસાથે જે વાસ-સ્થિતિ તે આ સર્વ વિ-
ષયભોગવર્જિત ઉપવાસ સમજવો ॥૨૧॥ તે વાસુદેવનો જપવા મોઝ
જે મંત્ર તેનો જપ કરવો, તેમની મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું, તેમની કથા
સાલજવી, તેમની પૂજા કરવી, ઇત્યાદિ આ સર્વ ઉપવાસવ્રતમા
નિષ્ઠાવાળાઓને અપેક્ષિત ગુણો મુનિઓએ કહેલા બાબુવા ॥૨૨॥ વળી
સર્વ વ્રતોમા સાધારણ ક્ષમા આદિક જે તેર ધર્મો છે તેપણુ આ વ્રતમા
નિષ્ઠાવાળાને અપેક્ષિત બાબુવા તેમા ક્ષમા-પરાપરાધ સહન કરવો, સત્ય-
બ્રતહિતપૂર્વક યથાર્થ ભાષણુ, દયા-પરપીડાનું અસહન, શૌચ-આદિ
આભર્યંતર એમ બે પ્રકારનું, દાન-પોતાના વિતાદિકનું પરને સ્વત્વ (મા-
લકીપાણું) સપાદન કરી આપવું, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ-વિષયોને અભિમુખ
મર્યાદા મુકીને હોડતી શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયોનું નિયમન, દેવ-પોતાના ઇષ્ટદેવનું
પૂજન, અશિહવન-અશ્નિમા તેમનું જ યજન, સતોષ-સદા સતુષ્ટ રહેવા
રૂપ લોભરાહિત્ય, અસ્તેય-પરપદાર્થનું અપહરણુ ન કરવું, બ્રહ્મચર્ય-
સ્ત્રીસંગત્યાગ, આહિંસા-પ્રાણીઓને પીડા ન કરવી, રસવર્જન-રસા
સ્વાદનો પરિત્યાગ, આ તેર ધર્મો સર્વ વ્રતોમા સામાન્ય પાળવાના બાબુવા
॥૨૩-૨૪॥ ઉપવાસવ્રતમાં નિષ્ઠાવાળો નર અનનું વારેવારે અનુસ્મરણુ
રાગપૂર્વક તેનું દર્શન, તેના ગંધનું 'અહો ! દેવો ગંધ છે,' એમ મહત્તુ અને
તેના ગુણોનું વર્ણન પણુ સર્વથા નજ કરે તેમજ રસપરીક્ષામાટે થતું

માપેત નેક્ષેત ન સ્પૃશેચ વ્રતી નરઃ ॥૨૬॥ અનાતુરોઽસકૃન્નૈવ પિત્રે-
ત્તોયં વ્રતી ક્વચિત્ । ઇન્દ્રિયક્ષોભજનનં ભક્ષ્યેન્ન ચ કિઞ્ચન ॥૨૭॥
ગાત્રાભ્યક્લં શિરોભ્યક્લં તામ્બૂલં ચાનુલેપનમ્ । વ્રતસ્યો ઘર્જયેદેવ
સદ્વાયાં શયનં તથા ॥૨૮॥ સ્ત્રીणां સમ્પ્રેક્ષણાત્સ્પર્શાત્તાભિઃ સઙ્ક-
થનાદપિ । વિપદ્યતે બ્રહ્મચર્યં સ્વદારેષુ તુ સઙ્કમાત્ ॥૨૯॥ પ્રાપ્ત
આવશ્યકે કાર્યે માપ્ને તુ પરલ્લિયા । સ્પર્શં વાપદિ સંવૃત્તે ન દોષો
ગૃહિણાં સ્મૃતઃ ॥૩૦॥ અસકૃલ્લપાનાચ સકૃત્તામ્બૂલચર્વણાત્ ।

અન્નને નજ લક્ષણ કરે ॥૨૫॥ વ્રતી નર પતિત, નાસ્તિક, હિંસક, અં-
લજ, (ધોળી મોથી આદિક) વેદનિંદક, (બૌદ્ધ જૈનાદિક) આ સર્વની
સાથે જોલે નહિ, તેમ તેમનો સ્પર્શ ન કરે અને તેમને જીવેપણુ નહિ.
યદ્યપિ પતિતાદિકની સાથે નહિ જોલવાનો વિધિ સર્વને સાધારણ છે (વિ-
શેષ નથી) તથાપિ વ્રતિના પ્રતિ જે તેનું વિધાન છે તે વ્રતલંગને કરવા-
પણું જણાવામાટે છે, અન્યથા (ન જણાવે તો) ‘પાપસંપાદક છે પણ
વ્રતલંગ કરનાર નથી’ એવી કોઈ શંકા કરે ॥૨૬॥ ઉપવાસવ્રતમાં નિષ્કા-
વાળો નર વારંવાર જળને ક્યારેય નજ પિવે, કારણ કે વારંવાર જળપાન
કરવાથી પણ ઉપવાસનો લંગ થાય છે. આ અનાતુર (નિરોગી) ને પ્રતિ-
પેધ છે, આતુર-રોગીને તો આ પ્રતિપેધ નથી. તથા અશક્તને અભ્યનુસા
કરેલો ક્ષણાદિ આહારપણુ જે ઇન્દ્રિયશોભ કરનારો હોય તો તેને ક્યારેય
નજ લક્ષણ કરે ॥૨૭॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ ગાત્રાભ્યંગ-સુગન્ધિ તૈલાદિક
શરીર ઉપર મર્દન કરીને સ્નાન કરવું, શિરોભ્યંગ-સુગન્ધિ તૈલાદિકથી
મસ્તક કેશનું પ્રસાધન કરવું, તાંબૂળ-નાગરવેલના પાનની ખીડીનું લક્ષણ,
અંદનથી અંગરાગ, આ સર્વનો ત્યાગ કરે-નજ કરે. તથા ખાટલામાં શય-
નને નજ કરે ॥૨૮॥ વ્રતમાં પાળવાપણુ કહેલું જે બ્રહ્મચર્ય તે નારીઓના
નિરીક્ષણથી, તેના સ્પર્શથી, તેની સાથે સંભાષણથી વિલુપ્ત થાયછે, માટે
વ્રતીએ એનો પરિત્યાગ કરવો, ગૃહસ્થને તો પોતાની પત્નીમાં કેવળ
સંગમથીજ બ્રહ્મચર્યલોપ થાય પણ તેના નિરીક્ષણાદિકથી ન થાય. આવ-
શ્યક કાર્યે પ્રાપ્ત થતાં તો પરત્ત્રી સાથે લાપણુથી તથા આપઠ્યાળમાં તેના

ઉપવાસઃ પ્રણયેદૈ દિવાસ્વાપાચ મૈથુનાત્ ॥૩૧॥ અશ્રુપ્રપાતો રો-
પશ્ચ કલહસ્ય કૃતિસ્તથા । પુરુષં ચ સ્ત્રિયં સઘો વ્રતાઙ્ગંશયતિ
ધ્રુવમ્ ॥૩૨॥ દાનં વ્રતં ચ નિયમા દ્વાનં ધ્યાનં હૃતં જપઃ । યક્ષેનાપિ
કૃતં સર્વં ક્રોધિતસ્ય વૃથા ભવેત્ ॥૩૩॥ મિથ્યાવાદે દિવાસ્વાપે
વહુરોઽમ્યુનિપેવણે । અષ્ટાક્ષરં વ્રતી જપ્ત્વા શુદ્ધેદષ્ટોત્તરં શતમ્
॥૩૪॥ સ્તેજનાસ્તિકર્હિન્દ્રાદિભાષણાદૌ વ્રતી પુમાન્ । અષ્ટાક્ષરં
જપેત્ક્રાત્વા શતત્રયમુદશ્ચયઃ ॥૩૫॥ તામ્બૂલમઘમાંસાદિમક્ષણે

અંગના કાર્યવશાત્ સ્પર્શથી શુદ્ધસ્થાને શ્રદ્ધાચર્યલોપ ન થાય ॥૨૯-૩૦॥
જેમ વારેવારે જળપાનથી ઉપવાસવ્રતનો ભંગ થાય તેમ એકવાર તાંબૂળ
ચર્વણથી તેનો ભંગ થાયછે, તથા જેમ મૈથુનથી ઉપવાસવ્રતનો ભંગ
થાય તેમ દિવાનિદ્રાથી પણ તેનો ભંગ થાય. વારંવાર જળપાનનું અને
મૈથુનનું દૃષ્ટાંતપણે મહણુ કર્યું છે માટે પુનરૂક્તિ દોષ નથી. અથવા-પોતે
કહેલા અર્થમાં આ સ્મૃતિવાક્યનું પ્રદર્શન છે એમ ભણવું ॥૩૧॥ રોધા-
વેશ, કલેશ કરવો અને અશ્રુપ્રપાત-રૂદન કરવું, આ દોષો નર-
નારીના વ્રતના વિલોપને અવશ્ય કરનારા છે, માટે વ્રતી નર તે આ
દોષોને નજર કરે ॥૩૨॥ મહા યજ્ઞથી અનુષ્ઠાન કરેલાં જપ-દાન-વ્રત-
નિયમ-ધ્યાન-જ્ઞાન-હોમ આદિક સત્કર્મો ક્રોધ કરવાથી નિષ્ફળ થાય
છે, માટે ક્રોધને સર્વ પ્રકારે પરિત્યાગ કરે ॥૩૩॥ હવે વ્રતનિયમ
ભંગમાં પ્રાયશ્ચિત્તને કહેછે—શરીરની અસ્વસ્થતાને લીધે (પ્રામાદિક)
દિવાસ્વાપ થઈ જાય કે અસત્ય ભાષણ થઈ જાય કે બહુવાર જળપાન
થઈ જાય તો વ્રતી નર એકસો આઠવાર અષ્ટાક્ષરમંત્રનો જપ કરવાથી
શુદ્ધ થાય છે (તે દોષના નિવારણદ્વારા વ્રતકળને પામેછે) ॥૩૪॥
ચોર-નાસ્તિક-હિંસક-પતિત-વેદનિહત આદિકની સાથે પ્રામાદિક સંભા-
વણાદિક થઈ જાય તો વ્રતી પુરૂષ જ્ઞાન કરી ઉત્તરમુખે બેસીને ત્રણસો
વાર અષ્ટાક્ષરમંત્ર જપ કરવાથી શુદ્ધિને પામે છે ॥૩૫॥ પ્રાયશ્ચિત્તથી
પણ ન પરિહાર થાય એવા તો આ દોષો છે, કયા ? તો કહે છે—
તાંબૂળ-મઘ-માંસાદિકનું પ્રમાદથી પણ ભક્ષણ, તથા આશ્વવાર્તાનું

મૈથુને તથા । ગ્રામ્યવાર્તાપ્રકથને ગાલિદાને ચ તાડને ॥૩૬॥ તમા-
લમક્ષે મદકુન્દ્રક્ષે ચ દ્યુતદેવને । અજ્ઞાનાદપિ સજ્ઞાતે વ્રતલોપો ભવે-
ન્નુવમ્ ॥૩૭॥ વિમર્ત્તકાયાઃ સ્પર્શસ્તુ ભવેત્પુંસો ધિયા યદા । તસ્યાઃ
પુંસોઽથ ચ સ્પર્શો વ્રતલોપસ્તદોભયોઃ ॥૩૮॥ બુદ્ધિપૂર્વં વીર્યપાતઃ
પુંસઃ સ્વપ્નેઽપિ ચેદ્ભવેત્ । તદાપિ વ્રતલોપઃ સ્યાત્તત્પુમાન્ વિભિ-
યાત્તિચ્ચયાઃ ॥૩૯॥ અઘ્રાવેવાવ્રતપ્તાનિ જલં મૂલં ફલં પયઃ । હવિર્બ્રા-

કથન-ગાળિદાન-તાડનાદિ, તથા તમાકુનું લક્ષણ, માદક વસ્તુનું લક્ષણ,
દ્યુતક્રીડા અને સ્ત્રીસંગ આમાંથી એક પણ દોષ અજ્ઞાનથી જો થઈ જાય
તો નિશ્ચે વ્રત લોપ થાય ॥૩૬-૩૭॥ એરીતે જો પુરૂષને બુદ્ધિપૂર્વક વિધ-
વાનો સ્પર્શ થાય અને જો વિધવાને બુદ્ધિપૂર્વક પુરૂષનો સ્પર્શ થાય તો
અજ્ઞેના વ્રતનો લોપ થાય ॥૩૮॥ જો પુરૂષને બુદ્ધિપૂર્વક વીર્યપાત થાય
અને સ્વપ્નમાં પણ વીર્યપ્રસ્ખલન થાય તો તેના પણ વ્રતનો વિલોપ પ્રાય-
શ્ચિત્તથી પણ ન પરિહાર થાય એવો થાય, માટે વ્રતી પુરૂષ સ્ત્રીચક્રી લય
પામે ॥૩૯॥ આ ઉપવાસ વ્રતમાં નહિ વિરોધ કરનારાં આ આઠજ છે-
જળ, (એકવાર કે બે વાર પીધેલું) મૂળ ફળ કે દુધ (એક વાર સેવેલું)
હવિઃ-હોમતાં બાકી રહેલું, વિધિપ્રાપ્ત, ઋત્વિજોને નિયમથી લક્ષણપણે
લાગુ થતું એવું હવિષ્યાન્ન, (અથવા વ્રતોચિત હવિષ્યાન્ન) બ્રાહ્મણકા-
મ્યાથી અન્નનો સ્વીકાર (એકાદશીએ શ્રાદ્ધમાં કોઈ બ્રાહ્મણે પિત્રાદિકને
સ્થાને નિર્મત્રણ કરેલાને તે બ્રાહ્મણની કામ્યાથી અન્નનો સ્વીકાર વ્રત-
લોપ માટે ન થાય) ગુરૂનું વચન-ગુરૂવચનથી અન્નસ્વીકાર, શંકા-ગુરૂ
હોધને શિષ્યને અધર્મમાં કેમ પ્રેરે ? એકાદશીવ્રતનો નિલ છે, તેનો જે
પ્રતિરોધ થાય એ અધર્મજ કહેવાય. સમાધાન-તો તે સત્ય છે, ગુરૂચક્રી
બીજાએ કરેલો એકાદશીવ્રતનો જે પ્રતિરોધ તે અધર્મ કહેવાય, ગુરૂએ
કરેલો તેનો પ્રતિરોધ અધર્મ ન કહેવાય, કેમકે આજ તેમાં અપવાદ
વચન છે, તો ગુરૂ સ્વયં અધર્મમાં પ્રેરતા નથી. એમ થાય તો વ્રતના
નિલપણમાં વિરોધ આવશે ? તો વિરોધ પણ નથી, કેમકે વયોવિશેષની પેઠે
ગુરૂવચનરૂપ જે પ્રતિરોધ તેનો અભાવ પણ અધિકારીમાં વિશેષણ થાય

હાણકામ્યા ચ ગુરોર્વચનમોપધમ્ ॥૪૦॥ સર્વભૂતભયેનાથ વ્યાધિ
નાઽજ્ઞાનતોઽપિ યા । વ્રતમદ્ધો યદિ ભવેચ્છદિ દોષો ન વિદ્યતે ॥૪૧॥
પૂર્વે વ્રતં ગૃહીત્વા યો નાચરેત્કામમોદિતઃ । જીવન્ભવતિ ચણ્ડાલો

છે એટલે જેમ આ વ્રત નિત્ય હોવા છતાં અમુક વર્પનાજ મનુષ્યને નિત્ય
લાગુ થાય છે (પણ બાળ વૃદ્ધાદિકને નહિ) તેમ ગુરુવચનરૂપ પ્રતિરોધ
જેને ન હોય એવા અધિકારીને આ વ્રત નિત્ય લાગુ થાય (પ્રતિરોધવા-
ળાને નહિ) એમ કહેવાથી વ્રતના નિત્યપણામાં કશો વિરોધ આવતો નથી
વળી શિષ્યનું કાંઈ પણ હિત ચિંતન કરતા થકાજ ગુરુ આ અર્થને ઉપ-
દેશ કરે છે માટે ગુરુની અસ્થાનમાં વિના કારણ આવી વચનપ્રવૃત્તિ
નથી, તો લેશપણ ગુરુ ઉપર આક્ષેપનો પ્રસંગ નથી ઔપધ-વ્યાધિ
પ્રશમન માટે સેવેલું ઔપધ, આ આઠ વ્રતને હણતાં નથી ॥૪૦॥ ધાડ
સ્વચક્ર પરચક્રાદિકથી આવેલા સર્વ પ્રાણીને સાધારણ ભયથી કે વ્યાધિથી
કે અજ્ઞાનથી જો વ્રતભંગ થાય તો દોષ નથી ॥૪૧॥ લીધેલા વ્રતના ત્યાગમાં
પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે—જે પુરૂષ પ્રથમ 'બહેય પક્ષનું પણ એકાદશીવ્રત
હું કરીશ' એવો સંકલ્પ કરી વ્રતને ચઢણ કરીને, પછીથી કોઈ કામનાથી
મોહિત થતા તે વ્રતનો ત્યાગ કરે છે તે પુરૂષ જીવતો થકો ચંડાળ સમાન
ધર્મા થાય છે અને મરીને જ્ઞાન થાય છે. (આ લોક પરલોકમાં હું ખને
પામે છે) સંકા-પ્રથમ ચઢણ કરેલા વ્રતના ત્યાગમાં દોષ કહ્યો, તે ઉપ-
રથી અચઢણપક્ષ (વ્રત નહિ ચઢણ કરવાનો પક્ષ) વ્યંજીત થાય છે, તેથી
આ વ્રતની કામ્યતા (આ વ્રત કામ્ય છે) જણાય છે તો એની નિત્યતા
શી રીતે સંભવે ? (સમાધાન) તો એમ નથી એકાદશીવ્રતમાં નિત્યત્વ
અને કામ્યત્વ એ બંનેનો અન્વય છે, તેવાં સ્મૃતિવચનો છે, તેમાં 'ઉપોદ્ય-
વાદર્શી નિત્યં પક્ષયોરુમયોરપિ ।' 'ન કરોતિ હિ યો મૂઢ પ્કાદશ્યમુપો-
પનમ્ । સ નરો નરકં યાતિ શૈરવં તમસાઽઽવૃત્તમ્ ॥' ઇત્યાદિ વચનો નિત્ય-
ત્વને જણાવે છે 'યદીચ્છેત્ વિષ્ણુસાધુચં મુક્તાન્ સંપદમારમઃ । પ્કા-
દશ્યાં ન મુક્તિ પક્ષયોરુમયોરપિ ॥' ઇત્યાદિ વચનો કામ્યતાને જણાવે છે
તો નિત્ય અનિત્યનો એકમા સંયોગ થવામાં કશો વિરોધ નથી. ખાદિર

મૃતઃ શ્વા ચ સ જાયતે ॥૪૨॥ ક્રોધાત્પ્રમાદાહ્લોભાદ્વા વ્રતમહ્નો
ભવેચદિ । દિનત્રયં ન મુક્ષીત મુણ્ડનં શિરસોઽથવા ॥૪૩॥ જાતા-
શૌચે મૃતાશૌચે વ્રતપ્રારમ્ભતઃ પુરા । પ્રાપ્તે નિત્યં વ્રતં કુર્યાદનાર્ચા-
દિવિવર્જિતમ્ ॥૪૪॥ ઉપાવસંશ્ચ નિયમાન્ પાલયન્સૂતકી સ્વયમ્ ।
વ્રતાન્નદેવપૂજાદિ કારયેદ્બ્રાહ્મણેન વૈ ॥૪૫॥ પ્રારબ્ધેઽથ વ્રતે પ્રાપ્તે
સૂતકે તુ વ્રતી સ્વયમ્ । સ્નાત્વા વ્રતાન્નદેવસ્ય ભક્ત્યા કુર્વાત પૂજ-
નમ્ ॥૪૬॥ નારી રજોદર્શને તુ કૃત્વા સ્વયમુપોષણમ્ । દેવાર્ચનાદિ
ચાન્યેન કારયેત્પ્રયતા વ્રતે ॥૪૭॥ વ્રતોપવાસદિવસે શ્રાદ્ધપ્રાપ્તૌ

યૂપની પેઠે દ્વિરૂપતા (નિત્યત્વ કામ્યત્વ) ની ઉપપત્તિ થાય છે. 'સ્નાદિરો
યૂપો ભવતિ' એમ યજ્ઞમાં ખાદિર યૂપને નિત્યપણે કહ્યો છે, 'સ્નાદિરં વીર્ય-
કામસ્ય યૂપ કુર્વાત' એમ તેજ યજ્ઞમાં કામ્યપણે તે ખાદિર યૂપને કહ્યો
છે. એરીતે નિત્ય અનિત્યના સંયોગનો વિરોધ નથી, તો એકાદશીવતનું
નિત્યત્વ કામ્યત્વ સંભવે છે. (ખાદિર યૂપ એટલે એરના કાષ્ઠનો યજ્ઞ-
સ્તંભ કરવો) ॥૪૨॥ જો ક્રોધવેગથી કે લોભવેગથી કે પ્રમાદવશથી આરં-
ભેલા વ્રતનો વિલોપ થાય તો ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરવારૂપ અથવા શિખા-
શ્મશ્રુસહિત મસ્તકનું મુંઝન કરાવારૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત બાણુવું ॥૪૩॥ હવે
વ્રતવિધમાં વિનિર્ણય કહે છે—વ્રતારંભ પહેલાંજ જન્માશૌચ કે મૃતા-
શૌચ આવી પડે તો સૂતકી નર દાન પૂલહિકે વર્ણત ઉપવાસરૂપ નિત્ય વ્રત-
માત્રને સ્વય કરે અને તેમાં ઉપયોગી અહિંસા બ્રહ્મચર્ય આદિક નિય-
મોને સ્વયં પાળે વ્રતના અંગભૂત દેવપૂજા વિગેરે તો બ્રાહ્મણદ્વારા કરાવે
॥૪૪-૪૫॥ અને વ્રતનો આરંભ કર્યા પછી મધ્યે સૂતકાદિ પ્રાપ્ત થાય તો
સ્વયં વ્રતી સ્નાન કરીને વ્રતના અગદેવ શ્રીકૃષ્ણનું ભક્તિથી પૂજનાદિકને
કરે, આ વ્રતનિષ્ઠને આશૌચનો અન્વય વ્રતાંગ પૂજનાદિકમાં વિરોધી
નથી (કેમકે આ તો દીક્ષિત છે) ॥૪૬॥ તથા નારી રજસ્વળાપણું
પ્રાપ્ત થતાં તો સ્વય ઉપવાસ કરીને, પોતે આરંભેલા વ્રતનિયમાદિકમાં
તત્પર થઈને દેવપૂજાદિ બીજાપાસે કરાવે (સ્વયં ન કરે) ॥૪૭॥ વ્રતો-
પવાસ દિવસે પિત્રાદિકના શ્રાદ્ધનો પ્રસંગ આવે તો શ્રાદ્ધ કરીને,

દાણકામ્યા ચ ગુરોર્વેચનમોપધમ્ ॥૪૦॥ સર્વભૂતભયેનાથ વ્યાધિ
નાઽદ્વાનતોઽપિ ચા । મતમદ્ધો યદિ ભવેત્તદ્દિં દોષો ન વિચિત્તે ॥૪૧॥
પૂર્વે મતં ગૃહીત્વા યો નાચરેત્કામમોહિતઃ । જીવન્મચતિ ચણ્ડાલો

છે એટલે જેમ આ મત નિત્ય હોવા છતાં અનુક વર્ષનાં મનુષ્યને નિત્ય
લાગુ થાય છે (પાત્ર બાળ વૃદ્ધાદિકને નહિ) તેમ ગુરુવચનરૂપ પ્રતિરોધ
જેને ન હોય એવા અધિકારીને આ મત નિત્ય લાગુ થાય (પ્રતિરોધવા
જાને નહિ) એમ કહેવાથી મતના નિત્યપણામાં કશો વિરોધ આવતો નથી
વળી શિષ્યનું કાંઈ પણ હિત ચિંતન કરતા થકાં ગુરુ આ અર્થને ઉપ
દેશ કરે છે માટે ગુરુની અસ્થાનમાં નિના કારણ આવી વચનપ્રવૃત્તિ
નથી, તો લેશપણ ગુરુ ઉપર આક્ષેપનો પ્રસંગ નથી ઔપધ-વ્યાધિ
પ્રશમન માટે સેવેલું ઔપધ, આ આઠ મતને હણુતાં નથી ॥૪૦॥ ધાક
સ્વચક્ર પરચક્રાદિકથી આવેલા સર્વ પ્રાણીને સાધારણ બધથી કે વ્યાધિથી
કે અજ્ઞાનથી જે મતભંગ થાય તો દોષ નથી ॥૪૧॥ લીધેલા મતના ત્યાગમાં
પ્રાયશ્ચિત્ત કહે છે—જે પુરૂષ પ્રથમ ‘બન્નેય પક્ષનું પણ એકાદશીમત
હું કરીશ’ એવો સંકલ્પ કરી મતને ગ્રહણ કરીને, પછીથી કોઈ કામનાથી
મોહિત થતાં તે મતનો ત્યાગ કરે છે તે પુરૂષ જીવતો થકો ચકાળ સમાન
ધર્માં થાય છે અને મરીને શ્વાન થાય છે (આ લોક પરલોકમાં હું અને
પામે છે) શંકા-પ્રથમ ગ્રહણ કરેલા મતના ત્યાગમાં દોષ કહે, તે ઉપ
રથી અગ્રહણપક્ષ (મત નહિ ગ્રહણ કરવાનો પક્ષ) વ્યજીત થાય છે, તેથી
આ મતની કામ્યતા (આ મત કામ્ય છે) જણાય છે તો એની નિત્યતા
શી રીતે સભવે ? (સમાધાન) તો એમ નથી એકાદશીમતમાં નિત્યત્વ
અને કામ્યત્વ એ બંનેનો અન્વય છે, તેવાં સ્મૃતિવચનો છે, તેમાં ‘ઉપોચ્યૈ
કાદર્શી નિત્ય પક્ષયોરુમયોરપિ ।’ ‘ન કરોતિ હિ યો મૂઢ ઇકાદશ્યામુપો
પગમ્ । સ નરો નરક યાતિ રૈરવ સમસાઽઽવૃત્તમ્ ॥’ ઇત્યાદિ વચનો નિત્ય
ત્વને જણાવે છે ‘યદીચ્છેત્ વિણ્ણસાયુગ્મ સુતાન્ સંપદમાત્મન । ઇકા-
દશ્વાં ન મુક્તીત્ પક્ષયોરુમયોરપિ ॥’ ઇત્યાદિ વચનો કામ્યતાને જણાવે છે
તો નિત્ય અનિત્યનો એકમા સંયોગ થવામાં કશો વિરોધ નથી. ખાદિ

મૃતઃ શ્વા ચ સ જાયતે ॥૪૨॥ ક્રોધાત્પ્રમાદાહોભાદ્વા વ્રતમદ્ધો
ભવેદ્યદિ । દિનત્રયં ન ભુજીત મુણ્ડનં શિરસોઽથવા ॥૪૩॥ જાતા-
શૌચે મૃતાશૌચે વ્રતપ્રારમ્ભતઃ પુરા । પ્રાપ્તે નિત્યં વ્રતં કુર્યાદનાર્ચા-
દિવિવર્જિતમ્ ॥૪૪॥ ઉપાવસંશ્ચ નિયમાન્ પાલયન્સૂતકી સ્વયમ્ ।
વ્રતાન્નદેવપૂજાદિ કારયેદ્બ્રાહ્મણેન વૈ ॥૪૫॥ પ્રારબ્ધેઽથ વ્રતે પ્રાપ્તે
સૂતકે તુ વ્રતી સ્વયમ્ । સ્નાત્વા વ્રતાન્નદેવસ્ય ભક્ત્યા કુર્યાત પૂજ-
નમ્ ॥૪૬॥ નારી રજોદર્શને તુ કૃત્વા સ્વયમુપોપનમ્ । દેવાર્ચનાદિ
ચાન્યેન કારયેત્પ્રયતા વ્રતે ॥૪૭॥ વ્રતોપવાસદિવસે શ્રાદ્ધપ્રાપ્તૌ

યૂપની પેઠે દ્વિરૂપતા (નિત્યત્વ કામ્યત્વ) ની ઉપપત્તિ થાય છે 'સાદિરો
યૂપો મવતિ' એમ યજ્ઞમાં ખાદિર યૂપને નિત્યપણે કહ્યો છે, 'સાદિરં વીર્ય-
કામસ્ય યૂપં કુર્વાત' એમ તેજ યજ્ઞમાં કામ્યપણે તે ખાદિર યૂપને કહ્યો
છે એરીતે નિત્ય અનિત્યના સંયોગનો વિરોધ નથી, તો એકાદશીત્રતનું
નિત્યત્વ કામ્યત્વ સંભવે છે. (ખાદિર યૂપ એટલે ખેરના કાષ્ઠનો યજ્ઞ-
સ્તંભ કરવો) ॥૪૨॥ જો ક્રોધવેગથી કે લોભવેગથી કે પ્રમાદવશથી પ્રારં-
ભેલા વ્રતનો વિશોષ થાય તો ત્રણ દિવસ ઉપવાસ કરવારૂપ અથવા શિખા-
શ્મશ્રુસહિત મસ્તકનું મુઠન કરાવારૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત જાણવું ॥૪૩॥ હવે
વ્રતવિગ્નમાં વિનિર્ણય કહે છે—વ્રતારંભ પહેલાંજ જન્માશૌચ કે મૃતા-
શૌચ આવી પડે તો સૂતકી નર દાન પૂલહિદે વર્ણત ઉપવાસરૂપ નિત્ય વ્રત-
માત્રને સ્વય કરે અને તેમાં ઉપયોગી અહિંસા બ્રહ્મચર્ય આદિક નિય-
મોને સ્વયં પાળે વ્રતના અંગભૂત દેવપૂજા વિગેરે તો બ્રાહ્મણદ્વારા કરાવે
॥૪૪-૪૫॥ અને વ્રતનો પ્રારંભ કર્યા પછી મધ્યે સૂતકાદિ પ્રાપ્ત થાય તો
સ્વયં વ્રતી જ્ઞાન કરીને વ્રતના અંગદેવ શ્રીકૃષ્ણનું ભક્તિથી પૂજનાદિકને
કરે, આ વ્રતનિષ્ઠને આશૌચનો અન્વય વ્રતાંગ પૂજનાદિકમાં વિરોધી
નથી (કેમકે આ તો દીક્ષિત છે) ॥૪૬॥ તથા નારી રજસ્વળાપણું
પ્રાપ્ત થતાં તો સ્વય ઉપવાસ કરીને, પોતે પ્રારંભેલા વ્રતનિયમાદિકમાં
તત્પર થઈને દેવપૂજાદિ બીજાપાસે કરાવે (સ્વયં ન કરે) ॥૪૭॥ વ્રતો-
પવાસ દિવસે પિત્રાદિકના શ્રાદ્ધનો પ્રસંગ આવે તો શ્રાદ્ધ કરીને,

તુ પૂરય. । પિત્ર્યમન્નમુપાધાય પુત્રીંત પ્રતમાદરાત્ ॥૪૮॥ વૈષ્ણવૈસ્તુ
વિશેષેણ શ્રાદ્ધમેવાદશીમયમ્ । દ્વાદશ્યામેય કર્તવ્યં પિતરો
વૈષ્ણવાયત ॥૪૯॥ ગર્ભિણી રોગિણી ચ સ્ત્રી સ્તુતિયા ચાપદ ગતા ।
અન્યેનેવ વ્રતં સ્વીય કારયેન્ન તુ દ્વાપયેત્ ॥૫૦॥ માર્યા પત્યુર્મત
કુર્યાન્નાર્યાયાશ્ચ પતિર્વ્રતમ્ । તદભાવે પરસ્તામ્યા વ્રતે પ્રતિનિધિ
ર્મતઃ ॥૫૧॥ પુત્રં શિષ્યં યિનીત વા મર્ગિનીં શ્વાતર ચ વા । ઇપા
મભાવે વિપ્ર વા વ્રતે સ્વસ્ય નિયોજયેત્ ॥૫૨॥ પિતૃમાતૃપતિભ્રાતૃ

પિત્રિઓને નિવેદન કરેલું અસ મુઘીને આદરથી મતનુ સરક્ષણુ કરે
(આ સ્થળે ને અસ મુઘવાનુ કહ્યું તે જમવાને ડેકાણે નાણુવુ) ॥૪૮॥
વૈષ્ણવોએ તો એકાદશીના ઉપવાસ દિવસે શ્રાદ્ધ નજ કરવુ,
કિંતુ દ્વાદશીએજ કરવુ પિત્રિઓ એકાદશી દિવસે કન્યને જમતા
નથી, કારણ કે તેઓ પણ વૈષ્ણવો છે (તેઓ પણ વિષ્ણુની ઉપાસના
કરે છે) ‘ દ્વાદશી યદા તિથ્યા શ્રાદ્ધ નૈમિત્તિક મયેત્ । ઉપવાસ તદા
કુર્યાત્ દ્વાદશ્યા શ્રાદ્ધમાચરેત્ ॥ ’ ‘ યે કુર્વન્તિ મહીપાલ ! શ્રાદ્ધ સ્વેકા
દશીદિને । પ્રયસ્યે નરક યાન્તિ દાતા મોક્ષા પરેતક ’ ॥ એવી સ્મૃતિ છે
(અહીં ‘ વૈષ્ણવૈઃ ’ એમ કહ્યું છે તેથી એકાદશીએ પણ શ્રાદ્ધ કરવાનુ કહેનારા
વચનોનુ વૈષ્ણવો થકી અન્ય વિષયપણું નાણુવું) ॥૪૯॥ ને ગર્ભિણી
રોગિણી, પ્રસૂતિકા અને ને કોઈ પણ આપત્કાળને પામેલી સ્ત્રીયો હોય
તેમણે પણ ‘ જન્મે પદ્મની એકાદશીનુ મત હું કરીશ ’ એવા સકલપ
વિશેષપૂર્વક પ્રારભેલું એકાદશીવ્રત નજ ત્યાગ કરવુ, કિંતુ પ્રતિનિવિભૂત
બીજા પાસે કરાવવુ ॥૫૦॥ હવે પોતાથી મત ન થઈ શકે તો તેમાં પ્રતિ
નિધિઓને કહેછે-પતિનુ મત પત્ની કરે અને પત્નીનું મત પતિ કરે તેના
અભાવમાં બીજા પ્રતિનિધિ પાસે મત કરાવે ॥૫૧॥ તેમા પણ પુત્રને,
પુત્રના અભાવમાં શિષ્યને, શિષ્યના પણ અભાવમા શ્વાતાને, શ્વાતાના
પણ અભાવમા ભગિનીને ભગિનીના પણ અભાવમા ને કોઈ પણ ધર્મિષ્ઠ
વિપ્રને પ્રતિનિધિપણે નિયોગ કરે ॥૫૨॥ પિતા માતા પતિ શ્વાતા અને
ગુરુ આદિકના નિમિત્તે ને જન વિશેષ ઉપવાસને કરે તે સૌ ઘણા પુણ્યને

ગુર્વથૈં ચ વિશેષતઃ । યઃ કુર્યાદુપવાસં સ પુણ્યં શતગુણં વ્રજેત્ ॥૫૩॥
 ઉપવાસાસમર્થો વા વિપ્રમેકં સુભોજયેત્ । તાવદ્ધનં ચ વા દદ્યા-
 દ્ધુક્તસ્ય દ્વિગુણં પુમાન્ ॥૫૪॥ સદસ્યસંમિતાં દેવીં અપેદ્વા પ્રાણસં-
 યમાન્ । કુર્યાદ્વાદશસહ્સ્રાકાન્ યથાશક્ત્યાતુરો નરઃ ॥૫૫॥ શારી-
 રાશ્ચિયમાસ્ત્વત્ર કર્તા કારયિતા તથા । પાલયેત્સકલાન્મત્કયા થમ
 ઇવાન્યથા ભવેત્ ॥૫૬॥ કાંસ્યં માપાન્મસૂરાંશ્ચ ચળકાન્કોરદૂપ-
 કાન્ । શાકં મધુ પરાન્નં ચ પુનર્ભોજનમૈથુને ॥૫૭॥ દ્યૂતમત્યમ્બુ-
 પાનં ચ મૃપાવાદં તથા કલિમ્ । ગન્ધતામ્બૂલપુષ્પાદિ દશમ્યાં
 વૈવિધ્યસ્યજેત્ ॥૫૮॥ અત્યાહારમસત્સન્નમનૃતં ચ દિવાસ્વાપિમ્ ।

પામે ॥૫૩॥ અથવા ઉપવાસ કરવામાં અસમર્થ પુરૂષ એક ધર્મનિષ્ઠ
 બ્રાહ્મણને દ્વાદશીએ મિષ્ટાન્નથી રૂડી રીતે જમાડે, જમાડવાની અનુકૂ-
 ળતા ન હોય તો મિષ્ટાન્ન લોજન પર્યાપ્ત ધન થકી જમણું ધન આપે
 અથવા તેમા અસમર્થ તો મિષ્ટાન્નલોજનપર્યાપ્ત ધન આપે. તેમાંપણ
 અસમર્થ તો સદસ્યપરિમિત વિષ્ણુગાયત્રી મંત્રનો જપ કરે. તેમાં પણ
 અસમર્થ નર દ્વાદશ પ્રાણાયામને યથાશક્તિ કરે ॥૫૪-૫૫॥ આ વ્રતમાં
 કર્તા (પ્રતિનિધિ) અને કારયિતા (અશક્ત મુખ્ય કર્તા) શરીર સંગન્ધી
 શૌચાદિ સર્વ નિયમોને આદરથી પાળે. અન્યથા-નિયમ ન પાળે તો
 બ્રતનો પરિશ્રમ વ્યર્થજ થાય (વ્રત ફળને ન પામે) ॥૫૬॥ હવે એકા-
 દશીવ્રતના અંગભૂત, દશમીએ પાળવાના નિયમવિશેષને કહે છે—એકા-
 દશીના વ્રતમાં પ્રવર્તેલો વૈષ્ણવ પૂર્વદિવસે દશમીએ અકદ મસૂર ચણા
 કોદર આદિકને ખાય નહિ, કાંસાના પાત્રમાં કાંઈપણ ખાય નહિ, દશ
 પ્રકારના શાકને લ્યાગ કરે, ફરીવાર લોજનને લ્યાગ કરે. પારકા અન્નને
 લ્યાગ કરે, મધ (મહિકાઓએ બનાવેલું) ને લ્યાગ કરે, આત જળપાનને
 લ્યાગ કરે તથા દ્યૂતસેવન, કલ્પક, આમ્યવાર્તાવાદ વિગેરેને લ્યાગ કરે તથા
 ગંધ તાંબૂળ પુષ્પમાળાદિકને લ્યાગ કરે ॥૫૭-૫૮॥ તથા અતિશય આ-
 હાર, અસતોનો સંગ, અસલ લાપણ અને દિવાનિદ્રાને લ્યાગ કરે. રાત્રિએ
 પર્યંકશયનને લ્યાગ કરે (પૃથ્વી ઉપર સુઈ રહે) અને શબ્દાદિ વિષ-

ત્યજેત્સવેન્નિશિ ભુવિ શઞ્ચાદિવિપયોઽજ્ઞિતઃ ॥૫૧॥ દિવા દશમ્યાં
 લઘુભુક્ સ્નાત્વામ્યર્ચ્ય હરિં નિશિ । ડદ્ધુલ્લો વ્રતસ્યાસ્ય ગૃહીયા-
 ન્નિયમં નરઃ ॥૬૦॥ એકાદશ્યાં તુ વા પ્રાતર્દન્તધાવનપૂર્વકમ્ ।
 સ્નાત્વોપવાસનિયમં ગૃહીયાત્સન્નિધૌ હરેઃ ॥૬૧॥ એકાદશ્યાં નિરા-
 હારઃ સ્થિત્વાહમપરેઽહનિ । મોક્ષ્યાસિ પુણ્ડરીકાક્ષ ! શરણં મે
 મવાચ્યુત ! ॥૬૨॥ રજન્યા અન્તિમે યામે સમુત્થાય હરિં હૃદિ ।
 ધ્યાત્વા પ્રણમ્ય ભક્તાંશ્ચ કુર્યાચ્છૈચન્નિધિં પુમાન્ ॥૬૩॥ ન દન્ત-
 ધાવનં કાર્યં કાષ્ટેનૈકાદશીદિને । અપાં દ્વાદશ ગણ્ઢૃપૈઃ પર્ણાદ્યેઃ
 શોધયેન્મુષમ્ ॥૬૪॥ સ્નાત્વા સ્વં નૈત્યકં કર્મ વિધાય સ સમાહિતઃ ।
 શક્ત્યા સમ્મૃતસમ્ભારઃ કુર્યાત્કૃષ્ણમહાર્ચનમ્ ॥૬૫॥ વ્રતકર્તા પુમા-
 યોપલોગ થઙ્ગી વિમુખ થાય ॥૫૮॥ દશમીને દિવસે મિતાહારી થઈ,
 સાયસમયે સ્નાન કરી, રાત્રિમુખમા દેવનું પૂજન કરી, રાત્રિએ દેવની
 આગળ ઉત્તરમુખે થઈને એકાદશીવ્રતના નિયમોને ચઢણુ કરે ॥૬૦॥
 અથવા એકાદશીએ પ્રાતઃકાળમાં દંતધાવનપૂર્વક સ્નાન કરી, ભગવત્પ્રતિ
 માસમીપે ઉપવાસનિયમને ચઢણુ કરે ॥૬૧॥ નિયમચઢણુનો પ્રકાર કહે
 છે-હે ભગવન ! હું આવતી કાલે આવનારી એકાદશીએ અનાદિ ધન્નિ
 યાહારે રહિત થઈ અપર દિવસ દ્વાદશીએ ભોજન કરીશ તો હે પુત્રી-
 કાક્ષ ! (કમળનયન) હે અચ્યુત ! આ વ્રત (તમારીજ પ્રસન્નતા
 પ્રયોજનવાળા) મા તમેજ શરણુ થાવ (આ વ્રતને વિના વિદ્રે પરિપૂરણુ
 કરો) ॥૬૨॥ હવે એકાદશીએ જે કર્તવ્યશ છે તેને કહે છે—વ્રતકર્તા
 પુરૂષ રાત્રિના છેલ્લા પહોરમા ઉઠીને, ભગવાનનું હૃદયમા ધ્યાન કરીને,
 તેમના ભક્તોને મનથી પ્રણામ કરીને, પછી શૌચવિધિ કરે ॥૬૩॥ એકા-
 દશી દિવસે કાષ્ઠથી દંતધાવન (દાંત ઘસવાપૂર્વક શુદ્ધિ) ન કરે, કિંતુ
 જળના બાર કોગળાવડે અને ખાદડાની સળી ઘસવી ત્રિગેરેવડે મુખ-
 શુદ્ધિને કરે ॥૬૪॥ તે પછી સ્નાન કરી પોનાના નિત્યકર્મને કરીને,
 શક્તિને અનુસારે સમય પૂતસામથીને ભેગી કરીને, કૃષ્ણની મહાપૂજનને
 કરે ॥૬૫॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ પોતપોનાની શક્તિઓએ સહિત એવા દેશવાદિ

નર્વેદેકાદયધિપેઃ સહ । સશક્તિમિશ્ર શ્રીકૃષ્ણં સ્વિમળીકાન્ત-
માદરાત્ ॥૬૬॥ એકાદશીસ્વામિનામ્ના કૃષ્ણં વૈકં સમર્ચયેત્ ।
તચ્છક્તિનામ્ના લક્ષ્મીં ચ ભક્ત્યાઽશક્તસ્તુ પૂરુષ- ॥૬૭॥ માર્ગશીર્ષે
શુક્લપક્ષે મોક્ષદૈકાદશી મતા । પૂજનીયશ્ચ માલત્યા કેશ-
વોઽન્ન શ્રિયા સહ ॥૬૮॥ અર્ધ્યં ફલં તુ નારિઙ્ગ નૈવેદ્યે મોદકા-
સ્તથા । સપ્ત ધાન્યાનિ દેયાનિ મુખ્યાન્યત્રોદિતાનિ ચૈ ॥૬૯॥
માર્ગશીર્ષે કૃષ્ણપક્ષે સફલેકાદશી મતા । સઙ્કર્ષણોઽન્ન સમ્પૂજ્યઃ
સુનન્દાસહિતઃ પ્રભુઃ ॥૭૦॥ પૂજાયાં મુનિપુષ્પાણિ નૈવેદ્યે ગુઢકા
મતાઃ । અન્નાર્ધ્યં ચામૃતફલં સ્વર્ણદાનં ચ કથ્યતે ॥૭૧॥
પોપે શુક્લા તુ સાનન્દા કથિતૈકાદશી તિથિઃ । નારાયણોઽન્ન

એકાદશીના અધિદેવો સાથે રૂઢિમણીસહિત શ્રીકૃષ્ણની આદરથી અર્ચ્યા
કરે અશક્ત પુરૂષતો તેતે એકાદશીના અધિપતિ કેશવાદિ નામથી એકલા
શ્રીકૃષ્ણની જ લક્ષિતથી પૂજા કરે અને તેમની તેમની શક્તિભૂત શ્રીઆદિ
નામથી રૂઢિમણીરૂપ લક્ષ્મીની પૂજા કરે (પૂર્વોક્ત વિસ્તૃત પક્ષ છે,
અસમર્થને આ ઉત્તરપક્ષ સક્ષિત છે, એવો ભેદ જાણવો) ॥૬૬-૬૭॥ હવે
માસ પક્ષ ભેદથી વિભિન્ન એકાદશીઓ, તેના અધિપતિ દેવો, તે દેવોની
શક્તિઓ અને તે દેવોની પૂજના ઉપકરણવિશેષોને કહે છે—માગશર
માસના શુક્લપક્ષની એકાદશી મોક્ષદા નામની કહી છે, તેના અધિષ્ઠાતા
કેશવ નામે છે, તેમની શ્રીનામની પત્નીની સાથે માલતી (જયપુષ્પ) થી
આ એકાદશીએ પૂજા કરવી અર્ધ્યમા નારંગફળ કહ્યું છે નૈવેદ્યમા
મોદક (ઘીમા તળેલા લાડુ) કહ્યા છે આ એકાદશીએ જવ વિગેરે
સાત ધાન્યનુ દાન મુખ્ય માન્ય છે (જવ ઘઉં ડાંગર તલ ડાંગ
શ્યામો અને ચીજો આ સાત ધાન્ય કહ્યા છે) ॥૬૮-૬૯॥ માગશર
માસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી સઙ્કળા નામની માની છે તેના અધિ
ષ્ઠાતા સંકર્ષણ પ્રભુ માન્યા છે તેમની સુનંદા નામની શક્તિસાથે આ
એકાદશીએ મુનિપુષ્પો (અગધીયો) વડે પૂજા કરવી અર્ધ્યમા અમૃત
ફળ (જમફળ) કહ્યું છે નૈવેદ્યમા ગૂડક (લાકડશા લાડુ) માન્યા છે

સમ્પૂજ્યઃ પદ્મયા સહ ભક્તિઃ ॥૭૨॥ કુમ્ભાન્યુક્તાનિ પુષ્પેષુ ચૂર્ણં
 નૈવેદ્યમત્ર ચ । અર્ધ્યં ચ દાઢિમફલં દેયં ચ ઘૃતપાત્રકમ્ ॥૭૩॥
 એકાદશી પૌષઠ્ઠણા તિલદાહ્યા ચ કીર્તિતા । તસ્યાં શ્રીપ્રિ-
 યયા સાકં વાસુદેવોઽર્ચ્ય ઉચ્યતે ॥૭૪॥ કહારાણ્યત્ર પુષ્પાણિ
 નૈવેદ્યે ઘૃતપૂરકાઃ । દ્વેયા દ્રાક્ષાફલં ચાર્ધ્યં વસ્ત્રદાનમિહો-
 સ્તમમ્ ॥૭૫॥ માઘે શુક્લા જયાનામ્ની કથિતૈકાદશી તથા ।
 નિત્યયા સહ સમ્પૂજ્યો માઘવસ્તત્ર હીશ્વરઃ ॥૭૬॥ પુષ્પેષુ વકુ-
 લાન્યર્ધ્યં ધીજપૂરં નિવેદને । મળ્ડકાશ્ચાત્ર દાને ચ તિલદ્રોણઃ
 પ્રકીર્તિતઃ ॥૭૭॥ એકાદશી માઘઠ્ઠણે વિજયાહ્યાથ કથ્યતે ।

દાનમાં તો સુવર્ણ સુખ્ય માન્યું છે ॥૭૭-૭૮॥ પૌષમાસના શુકલપક્ષની
 એકાદશી તો સાનંદા નામથી વિખ્યાત છે. તેના અધિષ્ઠાતા નારાયણ
 નામે છે. તેમની પદ્મા નામની પત્ની સાથે ગુગુળુ (ગુગળ વૃક્ષનાં)
 પુષ્પોવડે આ એકાદશીએ ભક્તિથી પૂજા કરવી. અર્ધ્યમાં દાઢમફળ કહ્યું
 છે. નૈવેદ્યમાં ચુરમાના લાડુ કહ્યા છે. (પ્રથમતો ધીમાં તળેલા લાડુ
 કહ્યા, આતો રોટલો બનાવી શેકીને કરેલા જાણુવા, એવો ભેદ સમજવો)
 અને ઘૃતપાત્ર (ધીથી ભરેલું કાંસાનું પાત્ર)નું દાન કહ્યું છે ॥૭૨-૭૩॥
 પૌષમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી તિલદા નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેના
 અધિષ્ઠાતા વાસુદેવ નામે છે. તેમની શ્રીપ્રિયા નામની પત્ની સાથે આ
 એકાદશીએ કહાર (એક જાતનું કમળ-લગાર ધોળું લગાર લાલ નાની
 આકૃતિવાળું) પુષ્પોથી પૂજા કરવી. અર્ધ્યમાં દ્રાક્ષાફળ કહ્યું છે. નૈવેદ્યમાં
 દેવર જાણુવા. આમાં દાનતો વસ્ત્રનું ઉત્તમ માન્યું છે ॥૭૪-૭૫॥
 માઘમાસના શુકલપક્ષની એકાદશી કથા નામની જાણુવી. તેના અધિ-
 ષ્ઠાતા માઘવ નામે જાણુવા. તેમની પત્ની નિત્યા નામે જાણુવી. તેની
 સાથે માઘવ ભગવાનની તે એકાદશીએ ઓરસડીનાં પુષ્પોવડે પૂજા કરવી.
 અર્ધ્યમાં ણીજેડ કહ્યું છે. નૈવેદ્યમાં માંડા માન્યા છે. દાનમાં દ્રોણ-
 (જત્રીશ શેર. આ શેર એંશી રૂપીયા ભારનો સમજવો) પરિમિત તલથી
 ભરેલું તાંબાનું પાત્ર કહ્યું છે. ॥૭૬-૭૭॥ માઘમાસના કૃષ્ણપક્ષની

રયમાત્રપુષ્પં ચ પૂજને । નૈવેદ્યે સક્તચશ્ચાન દાને પદ્માદર્શનમ્
 ॥૮૬॥ એકાદશી કૃષ્ણપક્ષે ચૈત્રે પ્રોક્તા વરુથિની । નન્દ્યા
 સહિતઃ શક્ત્યા તત્રાર્ચ્યઃ પુરુષોત્તમઃ ॥૮૭॥ અર્ચ્યે જાતીફલં પ્રોકં
 નૈવેદ્યે વટકાસ્તથા । ચમ્પકાનિ ચ પુષ્પેષુ તત્ર દાને ચ ભૂમતા
 ॥૮૮॥ એકાદશી મોહિની ચ વૈશાખસ્ય સિતોદિતા । માધવ્યા સહ
 સમ્પૂજ્યસ્તસ્યાં તુ મધુસૂદનઃ ॥૮૯॥ પુષ્પેષુ મહિષાત્રોક્તા નૈવેદ્યે
 પાયસં તથા । અર્ચ્યે ફલં ચ પનસં શય્યા દાનં ચ કીર્ત્યતે ॥૯૦॥
 એકાદશી ત્વપરાસ્યા વૈશાખસ્યાસિતા મતા । કેતકે પૂજનીયોઽપ્ર
 સહ પ્રય્યા હ્યધોક્ષજઃ ॥૯૧॥ અર્ચ્યે વહુફલં પ્રોકં દુગ્ધોદનનિવેદ-
 નમ્ । સવત્સાયાશ્ચ ગોર્દાનં દ્રાહ્મણાયોદિતં ત્વિહ ॥૯૨॥ એકાદશી

વડે પૂજ કરવી (યથાવિત્ત યથાવિધિ ષોડશ ઉપચારથી પૂજ કરવી,
 આટલો સર્વત્ર સબન્ધ લેવો) અર્ધ્યમાં ચિર્લટ નામનું ફળ માન્યુ છે
 નૈવેદ્યમાં દળના લાડુ માન્યા છે દાનમાં પકવાન કહ્યુ છે ॥૮૪-૮૬॥
 ચૈત્રમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી વરુથિની નામે વિખ્યાત છે તેના
 અધિષ્ઠાતા પુરુષોત્તમ નામે પ્રખ્યાત છે તેની શક્તિ (દેવી) નંદા નામે
 છે તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ ચપાના પુષ્પોવડે પૂજ
 કરવી અર્ધ્યમાં જાયફળ જાણુવું નૈવેદ્યમાં વડાં જાણુવા દાનમાં તો ભૂમિ
 માની છે ॥૮૭-૮૮॥ વૈશાખમાસના શુકલપક્ષની એકાદશી મોહિની
 નામથી વિખ્યાત છે તેના અધિષ્ઠાતા મધુસૂદન નામે છે તેમની દેવી
 માધવી નામે છે તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ મોટા મોગ
 રાના પુષ્પોવડે પૂજ કરવી અર્ધ્યમાં ફનસ ફળ કહ્યુ છે નૈવેદ્યમાં પાયસ-
 દુધપાક કહ્યો છે દાન તો શય્યાનું માનેલું છે ॥૮૯-૯૦॥ વૈશાખમાસના
 કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી અપરા નામથી પ્રખ્યાત છે તેના અધિષ્ઠાતા
 અધોક્ષજ નામે છે તેની શક્તિ ત્રથી નામે છે તેની સાથે તે ભગ
 વાનની તે એકાદશીએ કેતકી દુધમથી પૂજ કરવી અર્ધ્યમાં ઓફલી
 માની છે નૈવેદ્યમાં દુધશાત માન્યો છે દાન તો સવત્સા ગાયનું માનેલું
 છે ॥૯૧-૯૨॥ જ્યેષ્ઠમાસના શુકલપક્ષની એકાદશી નિર્જળા નામે છે

નિર્જલાલ્યા જ્યેષ્ઠશુક્રે પ્રકીર્તિતા । પદ્માક્ષ્યા સહ સમ્પૂજ્યસ્ત્રિવિ-
ક્રમઃ પ્રભુઃ ॥૧૩॥ પુષ્પેષુ યૂથિકા મુલ્યા અર્ઘ્યેન્દ્રાન્નપ્રફલં મતમ્ ।
નૈવેદ્યે દધિમક્તં ચ દાને છત્રં પ્રકીર્ત્યતે ॥૧૪॥ એકાદશી જ્યેષ્ઠ-
કૃષ્ણા યોગિનીસંજ્ઞિકા મતા । ક્ષેમદ્વયાં સદાન્નાચર્યો નૃસિંહાદ્ય
ઈશ્વરઃ ॥૧૫॥ મૃદ્ધરાજોઽત્ર પુષ્પેષુ ત્રેયોઽર્ઘ્યં જામ્બવં ફલમ્ । નૈ-
વેદ્યે પિષ્ઠકાઃ પ્રોક્તા દાનં ચ જલગોર્મતમ્ ॥૧૬॥ આપાદે શુક્લ-
પક્ષેઽથ શયન્યેકાદશી મતા । વામનઃ કમલાયુક્તઃ પૂજનીયોઽત્ર
ભક્તિતઃ ॥૧૭॥ અપામાર્ગોઽત્ર પુષ્પેષુ નૈવેદ્યે પૂરિકાસ્તથા । નાલિ-
કેરીફલં ત્વર્ઘ્યં દાનં ચ સ્વર્ણગોર્મતમ્ ॥૧૮॥ આપાદકૃષ્ણપક્ષે ચ
કામિકૈકાદશી મતા । અચ્યુતો વિજયાયુક્તઃ સમ્પૂજ્યસ્તત્ર ભક્તિતઃ
॥૧૯॥ પુષ્પેષુ પારિજાતાનિ વિલ્વમર્ઘ્યં ફલં મતમ્ । શતચ્છિદ્રં ચ

તેના અધિષ્ઠાતા ત્રિવિક્રમ નામે છે તેમની દેવી પદ્માક્ષી નામે છે.
તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ ભુજના પુષ્પોવડે પૂજા કરવી.
અર્ધ્યમાં આન્નકૃણ (કેરી) માન્યું છે. નૈવેદ્યમાં દહીભાત માન્યો છે.
દાન તો છત્રનું માન્યું છે ॥૧૩-૧૪॥ જ્યેષ્ઠમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકા-
દશી યોગિની નામે વિખ્યાત છે તેના અધિષ્ઠાતા નૃસિંહ નામે છે.
તેમની દેવી ક્ષેમંકરી નામે છે. તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ
ભાંગરાનાં પુષ્પોવડે પૂજા કરવી. અર્ધ્યમાં ભંજુકૃણ કહ્યું છે. નૈવેદ્યમાં
પેડા કહ્યા છે. દાનમાં જળધેનુ કહી છે ॥૧૫-૧૬॥ આપાદમાસના
શુક્લપક્ષની એકાદશી શયની નામે માની છે. એના અધિષ્ઠાતા વામન
નામે માન્યા છે. તેમની દેવી કમળા નામે માની છે. તેની સાથે તે
ભગવાનની તે એકાદશીએ અંધેડાના પુષ્પોવડે ભક્તિથી પૂજા કરવી.
અર્ધ્યમાં નાળીયેર માન્યું છે. નૈવેદ્યમાં પુરીઓ માની છે. દાનમાં તો
મુવર્ણધેનુ માની છે ॥૧૭-૧૮॥ આપાદમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી
કામિકા નામે કહી છે. તેના અધિષ્ઠાતા અચ્યુત નામે કહ્યા છે. તેમની
શક્તિ વિજયા નામે કહી છે. તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ
પારિજાતાનાં (દારશપુગાર) પુષ્પોવડે પ્રેમથી પૂજા કરવી. અર્ધ્યમાં બીલી-

નૈવેદ્યે દાન સ્ત્રીપુસવસ્ત્રયો ॥૧૦૦॥ ષ્ઠાદશી પુનર્દાસ્યા શ્રાવ
 ણસ્ય સિતા મતર । શ્રીધર પૂજનીયોઽત્ર કાન્તિમત્યા સદૈવ ચ
 ॥૧૦૧॥ શતપત્રાણિ પુષ્પેષુ નૈવેદ્યેઽપ્પકાસ્તિવહ । પ્રોક્તા સીતા
 ફલ ચાર્ધ્યે પાદુકાદાનમુત્તમમ્ ॥૧૦૨॥ અજ્ઞાસ્યા શ્રાવણે માસિ
 વૃષ્ણેકાદશ્યુદીરિતા । સુન્દર્યા ચ સદૈવાર્ચ્યસ્તસ્યા દેવો જનાર્દન
 ॥૧૦૩॥ પુષ્પેષુ પાટલા મુર્યા અર્ધ્યે પૂર્ણફલ મતમ્ । દાને ચ
 મહિષી પ્રોક્તા નૈવેદ્યે શુદ્ધમોદકા ॥૧૦૪॥ ષ્ઠાદશી ભાદ્રપદે શુક્લા
 પદ્મામિધા મતા । હૃષીકેશોઽત્ર સમ્પૂજ્યો હ્યપરાજિતયા સહ
 ॥૧૦૫॥ કાશપુષ્પાણિ પૂજાયા તિલપિટં નિવેદને । કૃષ્ણાણ્ડમર્ધ્યે
 વિજ્ઞેય દાને બ્રહ્મપુરી મતા ॥૧૦૬॥ ષ્ઠાદશી ભાદ્રપદે વૃષ્ણા ચ

રૂપી જાણુવુ નૈવેદ્યમા ખાળ જાણુવા દાનતો શ્રીપુરુષોએ ધારવા યોગ્ય
 વસ્ત્રોનુ જાણુ ॥૧૦૦-૧૦૦॥ શ્રાવણમાસના શુકલપક્ષની એકાદશી પુનર્દા
 નામે સમજવી એના અધિષ્ઠાતા શ્રીધર નામે સમજવા તેમની શક્તિ
 કેતિમતી નામે સમજવી તેની સાથે તે જગવાનની તે એકાદશીએ
 કમળોવડે પૂજા કરવી અર્ધ્યમાં સીતારૂપ સમજવુ નૈવેદ્યમા તો માલ
 પુવા સમજવા દાન તો પાદુકાનુ ઉત્તમ સમજવુ ॥૧૦૨-૧૦૨॥ શ્રાવણ
 માસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી અમળ નામે માની છે તેના અધિષ્ઠાતા
 જનાર્દન નામે માન્યા છે તેની શક્તિ મુદરી નામે માની છે તેની
 સાથે તે જગવાનની તે એકાદશીએ સુવરશેણના પુષ્પોવડે પૂજા કરવી
 અર્ધ્યમા તો સોપારી માની છે નૈવેદ્યમા ગોળના લાડુ માન્યા છે દાન તો
 મહિષી (લેસ) નુ માન્યુ છે ॥૧૦૩-૧૦૪॥ ભાદ્રપદમાસના શુકલપક્ષની
 એકાદશી પદ્મા નામે છે તેના અધિષ્ઠાતા હૃષીકેશ નામે છે તેમની દેવી
 અપરાજિતા નામે છે તેની સાથે તે જગવાનની તે એકાદશીએ કાશ
 (કાઢી) ના પુષ્પોવડે પૂજા કરવી અર્ધ્યમાં કોણુ કણુ છે નૈવેદ્યમા
 તલસાકળી કહી છે દાનમા તો બ્રહ્મપુરી કહી છે ॥૧૦૫-૧૦૬॥ ભાદ્ર
 પદમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી હન્દિરા નામે માની છે એના અધિ
 ષ્ઠાતા ઉપેન્દ્ર નામે માન્યા છે તેમની શક્તિ મુલગા નામે માની છે

કથિતેન્દિરા । એન્દ્રઃ સુભગાયુક્તઃ પૂજ્યો દુર્વાભિરત્ર તુ ॥૧૦૭॥
અર્ધ્યં શિયાફલં પ્રોક્તં કર્ણવેદ્યં નિવેદને । કન્યાદાનં તથાત્રોક્તં
વ્રતસાક્ષફલાત્તયે ॥૧૦૮॥ એકાદશ્યાશ્વિને માસિ શુક્લા પાશાકુ-
શામિથા । પદ્મનાભઃ પદ્મવત્યા સહ પૂજ્યોઽત્ર ભક્તિઃ ॥૧૦૯॥
શમીપત્રાણિ પૂજાયામર્ધ્યં કામફલં મતમ્ । શાલિપિટ્ટં ચ નૈવેદ્યે
દાને પ્રોક્તાસ્તુ મોદકાઃ ॥૧૧૦॥ આશ્વિને કૃષ્ણપક્ષે તુ રમાપ્યૈકા-
દશી મતા । હિરણ્યયા સહાભ્યર્ચ્યો હરિસ્તસ્યામધીશ્વરઃ ॥૧૧૧॥
પુષ્પેષુ મુચુકુન્દાનિ તત્રાર્ધ્યં કદલં મતમ્ । નૈવેદ્યેઽપિ ચ તત્સાજ્યં
દાનં ઘૃતઘટસ્ય ચ ॥૧૧૨॥ કાર્તિકે શુક્લપક્ષે તુ વૌધન્યેકાદશી
મતા । રાઘયા સહ સન્પૂજ્યસ્તત્ર દામોદરઃ પ્રભુઃ ॥૧૧૩॥ પદ્મપુ-
ષ્પાણિ પૂજાયાં મુત્યાન્યત્ર નિવેદને । મુદ્રચૂર્ણં પદ્મફલમર્ધ્યં દેય-

તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ દુર્વા (ધરો) વડે પૂલ કરવી
અર્ધ્યમાં આમળીનું ફળ માન્યું છે. નૈવેદ્યમાં બલેળી માની છે. દાનતો
કન્યાનું માન્યું છે ॥૧૦૭-૧૦૮॥ આસોમાસના શુક્લપક્ષની એકાદશી
પાશાકુશા નામે છે. તેના અધિષ્ઠાતા પદ્મનાભ છે. તેમની પત્ની પદ્મ-
વતી છે તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ શમડીનાં પત્રોવડે
પ્રીતિથી પૂલ કરવી અર્ધ્યમાં મીઠળ માન્યું છે. નૈવેદ્યમાં હરિસો કહ્યો
છે. દાનમાં તો ઘૃત સાકરે સહિત ઓખાના લોટના લાડુઓ કહ્યા છે
॥૧૦૯-૧૧૦॥ આસોમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી રમા નામે બાણવી.
તેના અધીશ્વર હરિ નામે બાણવા. તેમની શક્તિ હિરણ્યયા નામે બાણવી
તેની સાથે તે હરિ ભગવાનની તે એકાદશીએ સાતપડા મોગરાનાં પુષ્પો-
વડે પૂલ કરવી. અર્ધ્યમાં ફેળાં કહ્યા છે. નૈવેદ્યમાં પણ ઘૃતસાકરે સહિત
ફેળાં કહ્યાં છે. દાન તો ઘૃતપૂર્ણું ઘટનું કહ્યું છે ॥૧૧૧-૧૧૨॥ કાર્તિક
માસના શુક્લપક્ષની એકાદશી તો વૌધન્યની નામે માની છે. તેના
પ્રભુ દામોદર નામે માન્યા છે તેમની દેવી રાઘા નામે માની છે. તેની
સાથે તે ભગવાનની તે એકાદશીએ કમળપુષ્પોવડે પૂલ કરવી અર્ધ્યમાં
કમળફળ માન્યું છે. નૈવેદ્યમાં મગદળ માન્યું છે. દાન તો મચ-ખાટ-

સ્તુ મન્ત્રકઃ ॥૧૧૪॥ કાર્તિકે કૃષ્ણપક્ષે સ્યાદેકાદશ્યમયામિધા ।
 કૃષ્ણઃ સુલક્ષ્ણોપેતઃ પૂજનીયોઽન ચ પ્રભુઃ ॥૧૧૫॥ તિલપુષ્પાણિ
 પૂજાયાં નૈવેદ્યે ચ ગુઢૌદનઃ । ગ્રાહ્યં સદાફલં ચાર્ધ્યં તત્ર દેયો વૃષો
 મતઃ ॥૧૧૬॥ એકાદશ્યધિકે માસિ કમલાત્યા ચ તત્પતિઃ । પુર-
 પોત્તમ ઇત્યુક્તો વિધિસ્તન્માસિકોઽપરઃ ॥૧૧૭॥ ઇત્યેકાદશિકા-
 ધીશા મયા પ્રોક્તા સશક્તિકા । તત્તત્પૂજાવિશેષશ્ચ પૂજકેન્સિત-
 પૂરકઃ ॥૧૧૮॥ અભામે તૂક્તવસ્તૂનાં સર્વાલેકાદશીપ્ત્વપિ । કાર્યા
 પૂજા યથાશક્તિ યથાલઘ્ધોપચારકૈઃ ॥૧૧૯॥ ફલે પૂર્ણફલં દેયં
 પુષ્પે ચ તુલસીદલમ્ । નૈવેદ્યે શર્કરાલ્પાન્દો દાને ચાન્નં સશક્તિતઃ
 ॥૧૨૦॥ આનૂકૂલ્યે સતિ પુમાનનુકલ્પં ન કદ્દિંચિત્ । ગૃહીયાદ્વિ-

લાનુ માન્યુ છે ॥૧૧૩—૧૧૪॥ કાર્તિકમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી
 અભયા નામની કહી છે તેના અધીશ્વર કૃષ્ણ નામે કહ્યા છે તેમની
 શક્તિ મુલક્ષણા નામે કહી છે તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદ-
 શીએ તલપુષ્પોવડે પૂજા કરવી અર્ધ્યમા સદાક્ષ (નાળીયેર)
 કહ્યું છે નૈવેદ્યમા ધીરજ કહ્યો છે દાનમા તો વૃષભ કહ્યો છે
 ॥૧૧૫-૧૧૬॥ અવિક્રમાસની એકાદશી કમળા નામની કહી છે તેના
 પતિ પુરુષોત્તમ નામે કહ્યા છે બીજે વિધિ જે જે અધિક માસ આવે
 તે તે માસમા કહેલો પૂર્વોક્ત લક્ષણો ॥૧૧૭॥ હે ભક્તા ! આ પ્રકારે
 મેં એકાદશીઓના અધિષ્ઠાતાઓ તે તે મંત્રિઓ સાથે કહ્યા અને પૂજકોના
 અપેક્ષિત અખિય અર્થોને આપનારો તેમનો તેને વિશેષપૂત્રપ્રકાર કહ્યો,
 (એક જ વિષય સજ્જાબેદથી તથા રૂપબેદથી ભિન્ન ભિન્ન એકાદશીઓના
 અધિષ્ઠાતાપણે કહ્યા છે, પણ વસ્તુતાએ સ્વરૂપમા બેદ નથી) ॥૧૧૮॥
 પૂર્વોક્ત પૂજેપકરણાદિકના અભાવમાં તો સર્વ એકાદશીઓમા યથાશક્તિ
 મળી આવેલા ઉપચારોવડે પૂજાને પ્રીતિથી કરે ॥૧૧૯॥ અભાવમા પ્રતિ-
 નિધિ કહે છે-ઉક્ત ફળોના અભાવમા ફળને ઠેકાણે મોપારીફળ સમ
 ર્પણ કરવું ઉક્ત પુષ્પોના અવાખમાં તુળસીદળ સમર્પણ મુખ્ય નૈવેદ્યના
 અવાખમા સાકરનો કટકો નિવેદન કરવો મુખ્ય દાનમોખ્ય પાંચમી

ત્તલોમેન પ્રમાદાદ્યાપ્યનાદરાત્ ॥૧૨૧॥ પ્રતિમાં કારિતાં શક્ત્યા
શ્રીકૃષ્ણસ્ય સહશ્રિયઃ । હૈમ્યાદિ પૂજયેદ્દક્ત્યા સર્વતોભદ્રમણ્ડલે
॥૧૨૨॥ ચતુર્વિંશતિસહ્યાકૈઃ પૂર્વોક્તેઃ કેશવાદિભિઃ । નન્દાદિભિઃ
પાર્પદૈશ્ચ તમર્ચેત્સ સહશ્રિયમ્ ॥૧૨૩॥ અશક્તસ્ત્વેકમભ્યર્ચેત્તળુ-
લાષ્ટદલામ્બુજે । શ્રીકૃષ્ણં સશ્રિયં ભક્ત્યા યથાલબ્ધોપચારકૈઃ
॥૧૨૪॥ ઇકાદશ્યધિપો યઃ સ્યાત્તન્નામ્ના કૃષ્ણમર્ચયેત્ । તસ્ય શક્તિ-
ર્ભવેદ્વા ચ તન્નામ્ના રુક્મિણીં તથા ॥૧૨૫॥ ઇકાદશ્યધિપાઃ સર્વે
કૃષ્ણસ્યૈકસ્ય પૂજયા । પૂજિતાઃ સ્યુઃ શક્તયશ્ચ તેપાં લક્ષ્મ્યાસ્તુ
પૂજયા ॥૧૨૬॥ સ્થાપયિત્વાઽધ્વજં કુમ્ભં રત્નગર્ભં સકાશ્ચનમ્ । વ-
ચ્ચેન વૈષ્ણિતે તસ્મિન્ સ્થાપયેત્પાત્રમુત્તમમ્ ॥૧૨૭॥ કમલં દ્વાદશ-
દલં કૃત્વા તત્ર સુશોભનમ્ । તત્રાર્ચેત્સશ્રિયં કૃષ્ણં સ્થાપયિત્વા

અલાલમા યથાશક્તિ અન્ન આપવું ॥૧૨૦॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ મુખ્યપક્ષથી
કરવાની અનુકૂળતા હોય તો વિત્તલોલને લીધે દે અનાદરથી દે પ્રમા-
દથી ગૌણપક્ષને કદાચિત્ પણ નળ થઈણ કરે ॥૧૨૧॥ સુવર્ણથી દે રત્ન-
તથી દે ખીજ કોઈ ધાતુથી યથાશક્તિ લક્ષ્મીની તથા કૃષ્ણની પ્રતિમા
કરાવીને, તે લક્ષ્મીસહિત શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિની સર્વતોભદ્રમંડળમાં ભક્તિથી
પૂજ કરે ॥૧૨૨॥ શક્તિ પુરૂષ ચોવીશ પૂર્વોક્ત સશક્તિક કેશવાદિક એકા-
દશીઓના અધિપતિઓ સાથે નંદાદિ પાર્પદોથી વીંટાએલા તે શ્રીસહિત
શ્રીકૃષ્ણની પૂજ કરે ॥૧૨૩॥ અશક્ત પુરૂષતો શ્રીસહિત એક શ્રીકૃ-
ષ્ણની ચોખાથી પરિકટપેટા અણ્ણના કમળમાં યથાલબ્ધ પુષ્પાદિ
ઉપચારોવડે ભક્તિથી પૂજ કરે. જે જે એકાદશીના અધિપતિ હોય તેના
નામથી કૃષ્ણની પૂજ કરે અને તેમની જે જે શક્તિ હોય તેના નામથી
રુક્મિણીની પૂજ કરે. રુક્મિણીસહિત એક કૃષ્ણની પૂજ કરવાથી
શક્તિઓએ સહિત સર્વે એકાદશીઓના અધિપતિઓ પૂજીત થાય છે
॥૧૨૪-૧૨૬॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ છિદ્ર વિનાના હુંલને સ્થાપીને, તેમાં જળ
પુરીને, તેમાં કાંચન તથા રત્નને નાંખીને, વચ્ચેથી વીંટીને, તે હુંલની
ઉપર ઉત્તમ એક પાત્ર સ્થાપીને, તેમાં સુશોભિત ખાર ણનું કમળ

સ્તુ મન્ત્રક. ॥૧૧૪॥ કાર્તિકે વૃષ્ણપક્ષે સ્યાદેકાદશ્યમયામિધા ।
 વૃષ્ણ. સુલક્ષ્ણોપેત. પૂજનીયોઽન્ન ચ પ્રભુ ॥૧૧૫॥ તિલપુષ્પાણિ
 પૂજાયાં નૈવેદ્યે ચ શુદ્ધૌદન. । ગ્રાહ્ય સદાફલ ચાર્ધ્યે તન્ન દેવો વૃષો
 મત્ત ॥૧૧૬॥ એકાદશ્યધિકે માસિ કમલાસ્ત્યા ચ તત્પતિ । પુર
 પોત્તમ હત્યુક્તો વિધિસ્તન્માસિકોઽપર ॥૧૧૭॥ કલ્યાણદશિકા-
 ધીશા મયા પ્રોક્તા સશક્તિકા । તત્તત્પૂજાવિશેષશ્ચ પૂજયેન્નિત
 પૂરક ॥૧૧૮॥ અભામે વૃક્ષચસ્તૃના સર્વાસ્ત્રેકાદશીપ્ત્વપિ । કાર્યા
 પૂજા યથાશક્તિ યથાલઘ્નોપચારકે ॥૧૧૯॥ ફલે પૂર્ણફલં દેયં
 પુષ્પે ચ તુલસીદલમ્ । નૈવેદ્યે શર્કરાલ્પકે દાને ચાન્ન સશક્તિ
 ॥૧૨૦॥ આનૂકૂલ્યે સતિ પુમાનનુકટપ ન કદ્દિચિત્ । શૃણુયાદ્ધિ

લાનુ માન્યુ છે ॥૧૧૩—૧૧૪॥ કાર્તિકમાસના કૃષ્ણપક્ષની એકાદશી
 અભયા નામની કહી છે તેના અધીશ્વર કૃષ્ણ નામે કહ્યા છે તેમની
 શક્તિ સુલક્ષણા નામે કહી છે તેની સાથે તે ભગવાનની તે એકાદ
 શીએ તલપુષ્પોવડે પૂજા કરવી અર્ધ્યમા સદાફળ (નાળીયેર)
 કહ્યું છે નૈવેદ્યમા ધીરજ કહ્યો છે દાનમા તો વૃષભ કહ્યો છે
 ॥૧૧૫-૧૧૬॥ અધિકમાસની એકાદશી કમળા નામની કહી છે તેના
 પતિ પુરપોત્તમ નામે કહ્યા છે બીજો વિધિ જે જે અધિક માસ આવે
 તે તે માસમા કહેયો પૂર્વોક્ત ભણવો ॥૧૧૭॥ હે ભક્ત ! આ પ્રકારે
 મેં એકાદશીઓના અધિષ્ઠાતાઓ તે તે શક્તિઓ સાથે કહ્યા અને પૂજકોના
 અપેક્ષિત અભિલ અર્થોને આપનારો તેમનો તે તે વિશેષપૂજાપ્રકાર કહ્યો,
 (એકજ વિધિ સરાભેદથી તથા રૂપભેદથી લિન્ન લિન્ન એકાદશીઓના
 અધિષ્ઠાતાપણે કહ્યા છે પણ વસ્તુતાએ સ્વરૂપમા ભેદ નથી) ॥૧૧૮॥
 પૂર્વોક્ત પૂજેપકરણાદિકના અભાવમાં તો સર્વ એકાદશીઓમા યથાશક્તિ
 મળી આવેલા ઉપચારોવડે પૂજને પ્રીતિથી કરે ॥૧૧૯॥ અભાવમા પ્રતિ
 નિધિ કહે છે-ઉક્ત ફળોના અભાવમાં ફળને ઠેકાણે સોપારીફળ સમ
 ર્પણ કરવું ઉક્ત પુષ્પોના અભાવમા તુલસીફળ સમર્પણ મુખ્ય નૈવેદ્યના
 અભાવમા સાકરનો કટકો નિવેદન કરવો મુખ્ય દાનયોગ્ય પદાર્થના

ત્તલોમેન પ્રમાદાદ્યાપ્યનાદરાત્ ॥૧૨૧॥ પ્રતિમાં કારિતાં શક્ત્યા
 શ્રીકૃષ્ણસ્ય સહશ્રિયઃ । હૈમ્યાદિ પૂજયેદ્ભક્ત્યા સર્વતોભદ્રમણ્ડલે
 ॥૧૨૨॥ ચતુર્વિંશતિસહ્યાકૈઃ પૂર્વોક્તિઃ કેશવાદિભિઃ । નન્દાદિભિઃ
 પાર્પદૈશ્ચ તમર્ચેત્સ સહશ્રિયમ્ ॥૧૨૩॥ અશક્તસ્ત્રેકમભ્યર્ચેત્તણ્ડ-
 લાદ્દલામ્બુજે । શ્રીકૃષ્ણં સશ્રિયં ભક્ત્યા યથાલબ્ધોપચારકૈઃ
 ॥૧૨૪॥ એકાદશ્યધિપો યઃ સ્યાત્તન્નાન્ના કૃષ્ણમર્ચયેત્ । તસ્ય શક્તિ-
 મર્ચેદ્યા ચ તન્નાન્ના સન્નિર્મણીં તથા ॥૧૨૫॥ એકાદશ્યધિપાઃ સર્વે
 કૃષ્ણસૈકસ્ય પૂજયા । પૂજિતાઃ સ્યુઃ શક્તયશ્ચ તેષાં લક્ષ્મ્યાસ્તુ
 પૂજયા ॥૧૨૬॥ સ્થાપયિત્વાઽવ્રણં કુમ્ભં રત્નગર્ભં સકાશ્ચનમ્ । વ-
 ળેણ વેષ્ટિતે તસ્મિન્ સ્થાપયેત્પાત્રમુત્તમમ્ ॥૧૨૭॥ કમલં દ્વાદશ-
 દલં કૃત્વા તત્ર સુશોભનમ્ । તત્રાર્ચેત્સશ્રિયં કૃષ્ણં સ્થાપયિત્વા

અલાભમાં યથાશક્તિ અન્ન આપવું ॥૧૨૦॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ મુખ્યપક્ષથી
 કરવાની અનુકૂળતા હોય તો વિત્તલોભને લીધે કે અનાદરથી કે પ્રમા-
 દથી ગૌણપક્ષને કદાચિત્ પણ નજી શકણ કરે ॥૧૨૧॥ શ્રુવર્ણથી કે રત્ન-
 તથી કે બીજા કોઈ ધાતુથી યથાશક્તિ લક્ષ્મીની તથા કૃષ્ણની પ્રતિમા
 કરાવીને, તે લક્ષ્મીસહિત શ્રીકૃષ્ણની મૂર્તિની સર્વતોભદ્રમંડળમાં ભક્તિથી
 પૂજા કરે ॥૧૨૨॥ શક્તિ પુરૂષ ચોવીશ પૂર્વોક્તિ સશક્તિકે કેશવાદિક એકા-
 દશીઓના અધિપતિઓ સાથે નંદાદિ પાર્પદોથી વીંટાએલા તે શ્રીસહિત
 શ્રીકૃષ્ણની પૂજા કરે ॥૧૨૩॥ અશક્ત પુરૂષતો શ્રીસહિત એક શ્રીકૃ-
 ષ્ણની ચોખાથી પરિકલ્પેલા અદ્વલના કમળમાં યથાલબ્ધ પુષ્પાદિ
 ઉપચારોવડે ભક્તિથી પૂજા કરે. ને ને એકાદશીના અધિપતિ હોય તેના
 નામથી કૃષ્ણની પૂજા કરે અને તેમની ને ને શક્તિ હોય તેના નામથી
 રૂડિમળીની પૂજા કરે. રૂડિમળીસહિત એક કૃષ્ણની પૂજા કરવાથી
 શક્તિઓએ સહિત સર્વે એકાદશીઓના અધિપતિઓ પૂજીત થાય છે
 ॥૧૨૪-૧૨૬॥ વ્રતકર્તા પુરૂષ છિદ્ર વિનાના હુંભને સ્થાપીને, તેમાં જળ
 પુરીને, તેમાં કાંચન તથા રત્નને નાંખીને, વસ્ત્રથી વીંટીને, તે હુંભની
 ઉપર ઉત્તમ એક પાત્ર સ્થાપીને, તેમાં સુશોભિત ખાર દળનું કમળ

યથાવિધિ ॥૧૨૮॥ ઉપચારૈઃ પોઢશમિર્મહાપૂજાં સમાચરેત્ । લઘુ-
પૂજામશક્તસ્તુ ભક્ત્યા કુર્વીત પૂરુષઃ ॥૧૨૯॥ સંઘૈષ્ઠ વૈદિકૈર્મંત્રે-
દ્વિજઃ પૂજનમાચરેત્ । દેશકાલાદિ સઙ્કીર્ત્ય મન્ત્રાનેતાંશ્ચ કીર્ત-
યન્ ॥૧૩૦॥ તેજોમણ્ડલમધ્યસ્થં કોટિકન્દર્પસુન્દરમ્ । નવીનની-
રદશ્યામં પીતામ્બરધરં પ્રભુમ્ ॥૧૩૧॥ દક્ષેણ પાણિના ચક્રં શઙ્ખં
વામેન વિશ્રતમ્ । રમયા સેવિતં ધામે દિવ્યપદ્મજહસ્તયા ॥૧૩૨॥
અનેકદિવ્યાલંકારં વનમાલાવિભૂષિતમ્ । ઉપાસ્યમાનં પ્રયતેઃ પાર્પ-

(ચોખાથી) કરીને, તે કમળમાં શ્રીસહિત કૃષ્ણની સ્થાપના કરીને,
યથાવિધિ પોઢશ ઉપચારોવડે તેમની મહાપૂજા કરે અશક્ત પુરુષતો
ભક્તિથી લઘુ પૂજા કરે ॥૧૨૭-૧૨૮॥ તેમા દ્વિજ-ત્રેવર્ણિક નર 'અમુક
દેશમા અમુક તિથિએ આ કર્મ હું કરીશ' એમ દેશકાળાદિકનો સકલપ
કરીને, વૈદિક મંત્રોસાથે આ કહીશ એવા પણ મંત્રોને ઉચ્ચારતો થકો
પૂજાને કરે ૧૩૦॥ તેમાં ધ્યાન આવાહન આદિકનો પ્રકાર કમથી નિરૂ-
પણ કરે છે—દિવ્ય તેજોમણના મધ્યમા વિરાજમાન સિંહાસનમા સરા-
જમાન, કોટિ કામદેવ સરખા સુંદર, (સૌન્દર્યાતિશયનુ નિરવધિપણ
આપણી સુદ્ધિમા બેસારવા વાસ્તે આ દૃષ્ટાંત કલ્પનામાત્ર છે, કામદેવ થકી
પણ અતિસુંદર છે એટલોજ પરમાર્થ છે) નવીન મેઘસમાન રયામ,
(સર્વ સતાપને સહરનાર નયનરમણીય રયામ દિવ્ય દેહવાળા) પીતા-
મ્બરને ધારી રહેલા, (આ બે વિશેષણથી-વિજળીની પ્રભાથી પ્રભાસ્વર
મેઘની પેઠે રહેલા, એવો ભાવાર્થ સમજવો) પ્રભુ, (સર્વના પ્રશાસિતા)
પ્રભુપણને જણાવનારા શંખ ચક્રાદિ દિવ્ય આયુધોને ધારી રહેલા,
દિવ્ય કમળને હાથમા ધારી રહેલા રૂડિમણીરૂપ રમાએ સેવ્યો છે વામ
ભાગ જેમનો, કટક ચુકટ આદિક અનેક અપ્રાકૃત અલંકારોવડે અલંકૃત,
ગળામા પહેરેલી વનમાળાઓવડે વિભૂષિત, (ધોળું કમળ, ક્રોર, ભુધ,
કદળ, કેવડો, તુળસી, આસોપાલવ, ધસાદિના નાનાવિધ પક્ષવ પુષ્પોવડે
કરેલી માળાને વનમાળા કહેછે) ગરૂડાદિ અનેક પરિચર્યાપરાયણ પાર્પ-
નોએ શભેપચારથી પરિચર્યા કરાતું છે ચરણકમળ યુગળ જેમનું, સનક

દૈર્ઘ્યરુડાદિભિઃ ॥૧૩૩॥ સ્તૂયમાનં મુનિગણૈર્દેવગન્ધર્વકિન્નરૈઃ ।
 કૃષ્ણમેવંવિધં ધ્વાત્વા તતઃ પૂજનમાચરેત્ ॥૧૩૪॥ આવાહનીયં
 દેવેશં ભક્તાનામભયપ્રદમ્ । સુક્ષિગ્ધં ચરદં શાન્તં મનસાવાહયા-
 મ્યહમ્ ॥૧૩૫॥ સુવર્ણમણિભિર્દિવ્યૈઃ ચચિતે દેવનિર્મિતે । દિવ્યસિં-
 હાસને ક્ષિગ્ધે નિષીદ ત્વં સુરાધિપ ! ॥૧૩૬॥ ગદ્ગોદકં સુરશ્રેષ્ઠ !
 સુવર્ણકલશે સ્થિતમ્ । ગન્ધપુષ્પાક્ષતૈર્યુક્તં ગૃહાણ રમયા સહ
 ॥૧૩૭॥ ગન્ધપુષ્પાદિસંયુક્તં સ્વર્ણપાત્રે સ્થિતં જલમ્ । અર્ચ્યં ગૃહાણ
 મો દેવ ! ભક્તાનામભયપ્રદ ! ॥૧૩૮॥ દેવદેવ ! નમસ્તુભ્યં પુરાણ !
 પુરપોત્તમ ! । મયા દત્તમિદં તોયં ગૃહ્ણીષ્વાચમનીયકમ્ ॥૧૩૯॥

સનંદન નારદ આદિક મુનિગણોએ અને બ્રહ્માદિ દેવગણોએ અને ગંધર્વ
 કિન્નર ગણોએ સ્તુતિ કરાતા, આવા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું ધ્યાન કરીને
 પછી પૂજન કરે ॥૧૩૩-૧૩૪॥ તે આવાહનાદિકમા વિનિયોગ કરવાના
 મંત્ર વિશેષો ‘આવાહનીયં’ ઇત્યાદિકને હવે કહેછે—(તેમા પ્રથમ આવા-
 હનમંત્ર કહેછે)—બ્રહ્માદિકોએપણુ આવાહન કરવા યોગ્ય, તે બ્રહ્માદિ
 દેવોના ઇશ, ભક્તોની સમગ્ર પીડાને પ્રજ્ઞાશ કરનારા, વાંચિત સમગ્ર
 વરને આપનારા, પોતાના ભક્તોવિષે વત્સળતાવાળા, પ્રસન્ન ગંભીર દિવ્ય
 આકૃતિવાળા, એવા તમો શ્રીકૃષ્ણનું પ્રેમરસપરિપૂર્ણ મનવડે આવાહન
 કરે હું (આ મંત્રવડે આવાહન કરે આ પ્રકારે આગળ પણ જાણી લેવું)
 ॥૧૩૫॥ (હવે આસન પ્રદાન મંત્ર કહે છે—) હે સુરાધિપતિ ભગવન !
 નાનાવિધ રહે જડિત, સુવર્ણમય, દેવનિર્મિત, મનોહર આ દિવ્ય
 સિંહાસનમાં આપ વિરાજમાન થાઓ ॥૧૩૬॥ (હવે પાદાર્પણ મંત્ર
 કહે છે—) હે સુરશ્રેષ્ઠ ! આ કનકમય કળશમા ભરેલું, ગંધ પુષ્પ
 અક્ષતે યુક્ત, આ ગગોદકને પાદમાટે તમો રમાસાથે ગ્રહણ કરો ॥૧૩૭॥
 (હવે અર્ધ્યાર્પણમંત્ર કહે છે—) હે ભક્તોને અભય આપનારા દેવ ! આ
 કાંચનમય કળશમા રહેલું, ગંધ પુષ્પાદિકે સંયુક્ત એવું જળ અર્ધ્ય માટે
 અંગીકાર કરો ॥૧૩૮॥ (હવે આચમનીય જળાર્પણ મંત્ર કહે છે—) હે
 દેવદેવ ! હે પુરાણ પુરિષોત્તમ ! તમોને નમસ્કાર છે એ ભક્તિથી અર્પણ

પયો દધિ ઘૃતં ચૈવ મધુ શર્કરયા યુતમ્ । પશ્ચામૃતેન સ્નાપનં
 પ્રીત્યર્થં પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥૧૪૦॥ કામધેનુસમુદ્ભૂતં સર્વેષાં જીવનં
 પરમ્ । પાવનં યજ્ઞહેતુસ્તે પયઃ સ્નાનાર્થમર્પયે ॥૧૪૧॥ પયસસ્તુ
 સમુદ્ભૂતં યદમ્લદ્રવ્યયોગતઃ । દધ્યાનીતં મયા દેવ ! સ્નાનાર્થં
 પ્રતિગૃહ્યતામ્ ॥૧૪૨॥ નવનીતસમુત્પન્નં સર્વસન્તોષકારકમ્ ॥
 યજ્ઞાક્લં દેવતાહારં ઘૃતં સ્નાનાર્થમર્પયે ॥૧૪૩॥ વૃક્ષસારસમુદ્ભૂતં
 સર્વતેજોવિવર્ધનમ્ । સર્વપુષ્ટિકરં દેવ ! મધુ સ્નાનાર્થમર્પયે ॥૧૪૪॥
 શ્લુસારસમુદ્ભૂતાં શર્કરા સુમનોહરામ્ । મલાપહારિણીં સ્નાતું
 ગૃહાણ ત્વં મયાર્પિતામ્ ॥૧૪૫॥ નદીનાં ચેવ સરસાં મયા નીતં
 જલં શુભમ્ । ગૃહાણ સ્નાનમન્ત્રેણ પ્રભો ! સ્નાનીયમર્પિતમ્ ॥૧૪૬॥

આચમનીય જળને ગ્રહણ કરો ॥૧૩૯॥ (હવે પચામૃત સ્નાનમત્ર કહે
 છે-) મધ સાકરે સહિત દુધ દહી ઘૃત આ પચામૃત સ્નાનમાટે પરિક-
 ટ્પેલું છે, તે આ પચામૃતથી સ્નાન તમો પ્રીતિથી પ્રતિગ્રહ કરો ॥૧૪૦॥
 (હવે પૃથક્ પૃથક્ પચામૃત મત્રોવડે સ્નાન કહેતા પ્રથમ પય સ્નાનમત્ર
 કહેછે—) કામધેનુથડી ઉપજેલું, સર્વના સજ્જનરૂપ, પાવન, યજ્ઞસાધન
 આ પય (દુધ) આપના સ્નાનમાટે પરિકટ્પેલું છે તેને સ્વીકાર કરો
 (હવે દધિસ્નાન મત્ર કહેછે—) હે દેવ ! ગાયના પયથડી ખાટા વસ્તુના
 યોગથી બનેલું આ દહી સ્નાનમાટે મેં સમર્પ્યું છે તેને સ્વીકાર કરો
 (હવે ઘૃતસ્નાન મત્ર કહેછે—) માખણમાંથી તાણું બનેયું, સર્વને સતોષ
 કરનાર, યજ્ઞના અગ્રભૂત, દેવતાઓને પ્રીતિ કરનાર, આ ઘૃત સ્નાનાર્થે
 આપને અર્પણ કરૂં છું તેને અગીકાર કરો (હવે મધુસ્નાન મત્ર કહેછે—)
 હે દેવ ! સર્વ વૃક્ષોના સારભૂત રસથડી ઉત્પન્ન થયેલું, સર્વને વૃદ્ધિ કર
 નાર, સર્વને પુષ્ટિ કરનાર એવું મધ સ્નાનમાટે સમર્પ્યું છું તેને સ્વીકારો
 (હવે શર્કરાસ્નાન મત્ર કહેછે—) શેલડીના સારથી ઉપજેલી, સુમનોહર,
 ઘૃતાદિકની ચિકાસને હરનારી, મેં અર્પણ કરેલી આ શર્કરાને તમો સ્નાન
 માટે સ્વીકારો ॥૧૪૧-૧૪૫॥ (હવે શુદ્ધોદકસ્નાનમત્ર કહેછે—) હે
 પ્રભો ! નાનાવિધ પુણ્ય ગણાદિ નદીઓથડી અને પુષ્કરાદિ સરોવરો થડી

વસ્ત્રયુગ્મં ગૃહાણત્વં પટસૂત્રેણ નિર્મિતમ્ । સૂક્ષ્મં કાર્પાસતન્તૂનાં
સુવર્ણેન વિરાજિતમ્ ॥૧૪૭॥ નારાયણ ! નમસ્તેઽસ્તુ પાહિ માં
ભવસાગરાત્ । બ્રહ્મસૂત્રં સોત્તરીયં ગૃહાણ પુરુષોત્તમ ! ॥૧૪૮॥
કેયૂરમુકુટૈશ્ચૈવ નૂપુરૈરઙ્ગુલીયકૈઃ । પૂજિતોઽસિ પ્રયત્નેન રત્નૈરા-
ભરણૈર્વિભો ! ॥૧૪૯॥ ચન્દનં મલયોદ્ભૂતં કસ્તૂર્યં ગુરુસંયુતમ્ ।
કર્પૂરેણ ચ સંમિશ્રં સ્ત્રીકુરુવાનુલેપનમ્ ॥૧૫૦॥ શતપત્રૈઃ
કાર્ણિકારૈશ્ચન્પકૈર્મલ્લિકાદિભિઃ । પુષ્પૈર્નાનાવિધૈશ્ચૈવ પૂજયામિ
સુરેશ્વર ! ॥૧૫૧॥ દશાઙ્ગસંશ્લિતં ધૂપં સુગન્ધં ચ મનોહરમ્ ।

મેં આંણેલું આ શુદ્ધોદક સ્નાનમાટે સમર્પે છું તેને સ્વીકાર કરો ॥૧૪૬॥
(હવે વસ્ત્રાર્પણ મંત્ર કહેછે—) કપાસના તંતુઓને મધ્યે પટસૂત્ર (રેશમી
સૂતર અથવા રંગેલું સુતર) થી નિર્માણ કરેલું, માટેજ સૂક્ષ્મ, સુવર્ણના
તતુમય કોર પાલવે સમલંકૃત એવા વસ્ત્રયુગળ (પહેરવા ઓઢવાનું) ને
થહણુ કરો ॥૧૪૭॥ (હવે યજ્ઞોપવીતાર્પણમંત્ર કહેછે—) હે પુરુષોત્તમ !
નારાયણ ! તમોને નમસ્કાર હો. ભવસાગરથી મારી રક્ષા કરો. મેં અર્પણ
કરેલું, ઉત્તરીયાર્થક ઉપવીતસાથે આ યજ્ઞોપવીતને અંગીકાર કરો ॥૧૪૮॥
(હવે આભરણાર્પણમંત્ર કહેછે—) હે વિભો ! આભુબંધ મુગટ કડાં
ઝાંઝર વીંટીઓ આદિક અનેક રત્નમય આભરણોવડે પ્રયત્નથી સમલંકૃત
કરીને આપને પુણુંછું ॥૧૪૯॥ (હવે ચંદનાર્પણમંત્ર કહેછે—) કસ્તૂરી
કપૂર અગરથી સંમિશ્રિત, મલયાચળમાં નિપજેલું આ ઘસેલું ચંદન અંગ-
રાગ માટે અર્પણ કરુંછું તેને અંગીકાર કરો ॥૧૫૦॥ (હવે પુષ્પાર્પણમંત્ર
કહેછે—) હે સુરેશ્વર ! કમળ, કાણુંકાર (ગરમાળો) અપો મોગરો વિગેરે
વિવિધ સુગન્ધભર પુષ્પોવડે આપની પૂજા કરુંછું ॥૧૫૧॥ (હવે ધૂપનિવે-
દન મંત્ર કહેછે—) હે દેવદેવેશ ! દશાંગ સંસાર જેની છે એવો સુગન્ધ
સુમનોહર ધૂપ આપને ભક્તિથી અર્પણ કરુંછું તેને થહણુ કરો. (ધૂપનાં
દશ અંગ-ઉપલોટના છ ભાગ, લાખના ત્રણ ભાગ, નખલાના પાંચ ભાગ,
શીલાછતના ત્રણ ભાગ, કપૂરના ચાર ભાગ, ગોળના ચાર ભાગ, સર્જરસ
(રાણ) હરડ જટામાંસી અને ગુગળનો એક એક ભાગ, આ દશાંગ ધૂપ

ગૃહાણ દેવદેવેશ ! મયા ભક્ત્યા સમર્પિતમ્ ॥૧૫૨॥ આરાત્રિકાં
સુરશ્રેષ્ઠ ! વત્યાં ગોઘૃતસિક્તયા । સંયુક્તાં તેજસા કૃષ્ણ ! ગૃહાણ
સુરપૂજિત ! ॥૧૫૩॥ અન્નં ચ પાયસં ભક્ત્યં સિતાલેહ્યસમન્વિતમ્ ।
દધિક્ષીરઘૃતૈર્યુક્તં ગૃહાણ સુરવહ્નમ્ ! ॥૧૫૪॥ નાગવહ્નીદલૈર્યુક્તં
પૂર્ણાફલસમન્વિતમ્ । કર્પૂરલદિરોપેતં તામ્બૂલં પ્રતિગૃહ્યાતામ્
॥૧૫૫॥ વીજપૂરાન્નપનસલજ્જૂરીકદલીફલમ્ । નાલિકેરફલં દિવ્યં
ગૃહાણ ભગવન્નિદમ્ ॥૧૫૬॥ ન્યૂનાતિરિક્તપૂજાયાઃ સમ્પૂર્ણફલહેતવે
દક્ષિણાં કાશ્ચર્નીં દેવ ! સ્થાપયામિ તવાગ્રતઃ ॥૧૫૭॥ નીરાજનં
ગૃહાણેશ ! પશ્ચવર્તિસમન્વિતમ્ । તેજોરાશે ! મયા દત્તં લોકાનન્દ-
કર ! પ્રભો ! ॥૧૫૮॥ જય દેવ ! જય દેવ ! જય મક્કલદાતા ૨

કહો છે ॥૧૫૨॥ (હવે દીપનિવેદન મંત્ર કહેછે—) હે સુરપૂજીત કૃષ્ણ !
ગાયના ધીમાં પલાળેલી વાટોવાળી પ્રકટાવેલી મંગળ દીપશિખાવડે આ-
રતી આપને અર્પણ કરું છું તેને સ્વીકારો ॥૧૫૩॥ (હવે નેવેઘનિવેદન
મંત્ર કહેછે—) હે સુરવહ્ન ! દધિ દુગ્ધ ઘૃતે યુક્ત આ અન્ન, (ભીજ્ય)
તથા સાકર અને લેણગુણે યુક્ત આ દુધપાક, (લેણ) તથા જલેથી આ-
દિક ભક્ત્ય તથા ચોખ્ખ, એરીતે ચાર પ્રકારનું અન્ન ભક્તિથી હું અર્પણ
કરું છું તેને ગ્રહણ કરો ॥૧૫૪॥ હવે તાંબૂલાર્પણમંત્ર કહેછે—) કર્પૂર તથા
એરના રસે સહિત, સોપારીએ સહિત, નાગરવેલનાં પાને સહિત એવા
તાંબૂળને ગ્રહણ કરો ॥૧૫૫॥ (હવે ફલાર્પણમંત્ર કહેછે—) હે ભગવન !
બીભેરી આંબો ફનસ ખજૂરી કેળ આદિકનું આ દિવ્ય ફળ તથા નાળી-
યેરને ગ્રહણ કરો ॥૧૫૬॥ હવે દક્ષિણાર્પણ મંત્ર કહેછે—) હે દેવ !
પૂજામાં બે ન્યૂનાધિક હોય થયો હોય તો તેના નિવારણદ્વારા સંપૂર્ણ
ફળની પ્રાપ્તિ માટે સુવર્ણની દક્ષિણા આપની આગળ અર્પણ કરું છું તેને
સ્વીકાર કરો ॥૧૫૭॥ (હવે મહાનીરાજન મંત્ર કહેછે—) હે ઈશ !
સર્વ લોકોને આનંદ કરનારા તમો મેં અર્પણ કરેલા પાંચ વાટોએ સહિત
નીરાજન (આરતી) ને ગ્રહણ કરો. યદ્યપિ આપ નિરવધિ તેજના રાશિ
છો તે તમારા પ્રકાશનમાટે આ નથી, કિંતુ પ્રીતિથી કરાતો સાંદર્શનિક

લક્ષ્મીવર ! રાધાવર ! ૨ શરણાગતપાતા । ધ્રુવપદમ—હર્તુ ભાર-
મવન્યા જાતો ભુવિ વિષ્ણુ ૨ દિંતિજાનીકમનેકં ૨ જઘનિથ
સહજિષ્ણુઃ । મીષ્મકતનયાવરણે વિચિસુરપતિમુખ્યૈ ૨ રભિપિ-
કોઽધિપતિસ્ત્વં ૨ નરપતિગણમુખ્યૈઃ જય દેવ ॥૧૫૧॥ પાર્થમે-
મવશસ્ત્વં બહુધા પુરિ તેષાં ૨ ન્યવસો નનુ ભવસિ ત્વં ૨ જીવન-

કોઈ ઉપચારવિશેષ છે તો તેને પ્રતિચ્છ કરો ॥૧૫૮॥ હવે નીરાજન
સમયે બોલવાના જ્યાશંસારૂપ મંત્રવિશેષોને કહેછે—હે દેવ ! અનન્ય-
સામાન્ય ઐશ્વર્યથી સર્વદા આપ જય પામો. 'હે દેવ ! જય પામો'
એમ જે અહીં જે વાર કહેવામાં આવ્યું છે તે આદરાતિશયને જણા-
વામાટે બહુવુ હે લક્ષ્મીવર ! હે રાધાવર ! તમો સર્વ ક્રોધને મગળના
દાતા છો (આપના આશ્રયથી સર્વે સર્વ મગળને પામેછે, કારણ કે
આપ મંગળમૂર્તિ છો) અને શરણાગતોના સમયે પીડાના પ્રશમનપણે
સરક્ષક છો સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલયરૂપ લીલા
જેમની છે એવા તે વિષ્ણુ તમો ભૂમિનો ભાર ઉતારવા ભૂમિમા અવત-
રીને, દૈત્યના અશભૂત દુર્યોધન જેનો અધિષ્ઠાતા છે એવું અનેક રાજ-
સૈન્ય યુદ્ધમા અર્જુનને નિમિત્તમાત્ર કરીને તમોએજ સંહાર્યું હતું રૂડિ-
મણીનું સ્વયંવરણ થતા, સર્વ મુખ્ય મુખ્ય રાજાઓએ તથા બ્રહ્મા ધન્વ-
પ્રમુખ સર્વ દેવોએ સર્વ લોકોના અધિપતિપણામાં તમારો મહાભિષેકો-
પચારોવડે અભિષેક કર્યો હતો (આ કથા હરિવંશથકી સવિસ્તર
બહુલી) ॥૧૫૮॥ હે ભગવન ! આપનો આશ્રિતમાટે પક્ષપાત નિરવધિ
વર્તે છે, કારણ કે જે તમો પાર્થ—યુધિષ્ઠિરાદિ પાંડવોનો જે પોતાવિષે પ્રેમ
અથવા પાંડવો ઉપરનો જે પોતાનો પ્રેમ તેને પરવશ થઈને દ્વારિકાપુરીનો
પણ પરિભ્રમ કરીને તેમના હસ્તિનાપુરમાં બહુધા નિવાસ કરી રહ્યા હતા.
વળી સ્વયં સર્વેશ્વરેશ્વર હોવા છતા પણ પાર્થ—અર્જુન ઉપર પ્રેમાતિશયને
લીધે તેનું સારથિપણું પણ સ્વીકારીને, સ્વયં શસ્ત્રધારણે રહિત હોઈનેજ
પોતાની સન્નિવિમાત્ર બળથી વિજય—અર્જુનને પ્રતિપક્ષી રાજસઘો અને
સુરસંઘોએપણુ દુર્જય કરી દીધા હતા કે બહુના—સમયે સમયે સન્નિધિ

મપિ તેપામ્ । સૌત્યં વિદધદ્વિજયં પ્રતિભદનૃપસહૈ ૨ હૃર્જયમુ-
જ્જિતશસ્ત્રોઽ ૨ પ્યકરોઃ સુરસહૈઃ જય દેવ૦ ॥૧૬૦॥ નૂનં પાણ્ડવ-
પત્ન્યા ત્વયિ કૃતવહુદાને ૨ પ્રેમા કાર્મણવિદ્યા ૨ નિદધે ત્વિતિ
જાને । નિઃસ્પૃહમુક્તપતિસ્ત્વં વિવશો હિ વનાર્દિ ૨ યયિથ યયા
સ્મૃતમાત્રો ૨ હિત્વા કમલાર્દિ જય દેવ૦ ॥૧૬૧॥ વાત્સ્યાયનમુ-
નિગીતં પ્રથમં રસમશ્વિલં ૨ ગોપીપુ ચ ભામાયાં ૨ વિદધિથ તે
સફલમ્ । સાકં દેવકલત્રૈર્નિજલલનાસહૈઃ ૨ કેલિં ચામ્બુધિવા-
રિણિ ૨ યદુસુરમુનિસહૈઃ જય દેવ૦ ॥૧૬૨॥ ચન્દ્રકકિરીટં

આપીને સર્વ આપતિના નિવારણથી તમોજ તેમના જીવનરૂપણ થયા
હતા (અથવા તેઓએ તમો જીવિત થકીપણ અધિકપણે માન્યા હતા) ॥૧૬૦॥ વળી પાંડવપત્ની દ્રૌપદીએ બહુધા તેના મનોરથ પુરનારા
આપને વિષે પરમપ્રેમરૂપ કોઈ પણ કામણવિદ્યા (વશીકારવિદ્યા)નો
પ્રયોગ કર્યો હોય એમ હું માનું છું, કેમકે આપ આત્મકારામ એવા
મુક્તોના ધર્મર હોવા છતાં પણ જોણીએ કેવળ સભાર્યા થકાજ પરવશ
થઈને પોતાની રાજધાની દ્વારિકાનો પરિત્યાગ કરીને તથા દિવ્ય મહિપી
લક્ષ્મીજનોપણ પરિત્યાગ કરીને વનમાં પણ પધાર્યા હતા ॥૧૬૧॥ વળી
ગોપીઓ તથા સત્યભામા આદિકનો જે શૃંગારરસ તેને પોતાના સંસ્લેષથી
આપે સફળ કર્યો હતો. એટલે જે પ્રિયતમ આપના સંસ્લેષથી શૃંગારરસ
પરમનિઃશ્રેયસ (મોક્ષ) રસરૂપ થઈને સફળતાને પામ્યો હતો આનંદ-
મયથકી અન્યત્ર પ્રવર્તેલો જે શૃંગાર રસ છે તે વસ્તુતાએ વિચાર
કરતાં રસાભાસતાનેજ પામેછે. નિરવધિક આનંદમયમાં પ્રવર્તેલો તો આ-
નંદમયતાને પામે છે. જે આનંદ છે એજ રસ છે. શૃંગાર રસપણ કોઈ
આનંદનો લવવિશેષ છે. જે આ આનંદમય (પરમાત્મા) છે તે સર્વથકી
સમધિક રસ છે. (એમ કહેવાથી પામશેની જે શૃંગારરસમાં આમ્ય
સુખાનુભવની શંકા છે તેનું નિવારણ મઈગયું) વળી કોઈ સમયે પોતાની
રૂડિમળી આદિક પદ્મગનાઓના સંઘો તથા દેવાંગનાના સંઘો તથા યદુસંઘો
સુરસંઘો અને મુનિસંઘોની સાથે સમુદ્રના જળમાં આપે વિહાર કર્યો હતો

નવજલદશ્યામં ૨ મકરામશ્રુતિભૂષણ ૨ મીપત્તિસતરામમ્ ।
સ્વર્ણદ્યુતિ વસનં ત્વાં દધતં ચ નવીનં ૨ વન્દે હારિલકણં
૨ દશિમોદિતદીનં જય દેવ૦ ॥૧૬૩॥ અજ્જલિસ્થાનિ પુષ્પાણિ
ચાર્પયામિ જગત્પતે ! । ગૃહાણ સુમુખો ભૂત્વા જગદાનન્દદાયક !
॥૧૬૪॥ નમસ્તે દેવદેવેશ ! નમસ્તે ગરુડધ્વજ ! । નમોઽસ્તુ
વિષ્ણવે તુભ્યં વ્રતસ્ય ફલદાયક ! ॥૧૬૫॥ પદ્મ્યાં કરાભ્યાં જાનુ-
ભ્યામુરસા શિરસા દશા । વચસા મનસા ચેતિ પ્રણામોઽ-
ષ્ટાઙ્ગ ઈરિતઃ ॥૧૬૬॥ વાહુભ્યાં ચૈવ જાનુભ્યાં શિરસા વચસા
દશા । પદ્માઙ્ગોઽયં પ્રણામઃ સ્યાત્પૂજાસુ પ્રવરાવિમૌ ॥૧૬૭॥

(આપણુ કથા હરિવંશમાં પ્રસિદ્ધ છે) ॥૧૬૨॥ પ્રકાશમાન દિવ્ય રત્નમય
સુકુટથી અલંકૃત, મકરાકાર હુંડળોથી સમલંકૃત છે કર્ણયુગળ જેમનું, મ-
નોહિરામ મંદ હાસ જેમનો છે, સુવર્ણમય નવીન પીતાબરને ધારી રહેલા,
મનોહર ત્રણ રેખાથી અંકિત સુદર કંઠપ્રદેશ જેમનો છે અથવા મુક્તાહારથી
સમલંકૃત છે કંઠપ્રદેશ જેમનો, નવીન મેઘ સરખા શ્યામ, કૃપામૃતને વર્ષનારા
કટાક્ષવડે દીનવર્ગને આહ્વાદ આપનારા એવા આપને હું નમસ્કાર કરું છું
॥૧૬૩॥ (હવે પુષ્પાંજળિ નિવેદન મત્ર કહે છે—) હે જગત્પતે ! આ
ઋગાદિ વેદત્રયીના મંત્રોથી અભિમત્રેલા અંજળિમાં રહેલા પુષ્પોને આપ
પ્રસન્ન મુખવાળા ચર્ધ અંગીકાર કરો અને જગતને આનંદ આપો ॥૧૬૪॥
(હવે નમસ્કાર મત્ર કહે છે)—હે દેવદેવેશ ! હે ગરુડધ્વજ ! જે આપના
સમારાધનથી ત્રતો કૃણને આપનારાં થાય છે તે તમો વિષ્ણુને વારંવાર નમ-
સ્કાર છે ॥૧૬૫॥ પ્રસંગાત્ નમસ્કારના ભેદનું નિરૂપણ કરે છે—એ પાદ,
(આ એક અંગ) બન્ને બાહુ, (આ બીજું અંગ) બન્ને દીર્ઘાણુ (આ ત્રીજું
અંગ) વક્ષ સ્થળ, મસ્તક, દૃષ્ટિ (ભગવાનના ચરણમાં એકાદ્ય નમા-
વેથી) વચન, (નમ શબ્દ પૂર્વ જેમાં છે એવી સ્તુતિવાણી) અને મન
(ભગવન્માહાત્મ્યના વિચારથી કરેલા અસ્તબ્ધ મન)થી સંપન્ન એનો
જે પ્રણામ તે અષ્ટાંગ કહ્યો છે ॥૧૬૬॥ બે બાહુ, (એક અંગ) બે દીર્ઘાણુ,
(એક અંગ) મસ્તક, વચન અને દૃષ્ટિથી જે પ્રણામ તે આ પંચાંગ પ્ર-

તનાણા પ્રણામસ્તુ પુંસામેવ હિતો મતઃ । અન્યઃ પુસાં તથા
સ્ત્રીણાં સર્વેષામપિ સમ્મતઃ ॥૧૬૮॥ પ્રણમેદક્ષિણે ભાગે કિચ્છિદ્રે
તુ દણ્ડવત્ । કરાભ્યા દક્ષવામાભ્યા પાદૌ ગૃહ્ણન્ હરે ક્રમાત્
॥૧૬૯॥ ગોવિન્દ ! માધવ ! દયાલય ! દીનવન્ધો ! શ્રીમન્ ! મનોન
યનનન્દન દિવ્યમૂર્તે ! । દિવ્યેન્દ્રનીલમણિકાન્તિમનોહરાક્ષ ! શ્રીદ

ણામ કહોછે આ અને પ્રણામો પૂજાવિધિમા પ્રવર માન્યા છે ॥૧૬૭॥
તેમા અષ્ટાંગ પ્રણામ પુરુષોએજ કરવો પચાસ પ્રણામતો સ્ત્રીપુરુષ બન્નેએ
પણ કરવો આવો વિશેષ છે ॥૧૬૮॥ ભગવાનના જમણા ભાગમા રહીને
પોતાના જમણા ડાબા હાથવડે અનુક્રમે ભગવાનના જમણા ડાબા ચરણને
પકડીને કિચિત્ દૂર રહી દડની પેઠે પડીને સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરે (આ
ચરણમેહણ માનસિક સમજવું) એક હસ્તથી પ્રણામનો પ્રતિવેધ છે માટે
'કરાભ્યા' આ દ્વિવચન કહ્યું છે 'एकहस्तप्रणामश्च एका चापि प्रदक्षिणा ।
भक्त्या दत्तं च विष्णोर्हन्ति पुण्यं पुरा कृतम्' એવી વિધ્યુસ્મૃતિ છે વામ
ભાગમાં પ્રણામનો પ્રતિવેધ છે માટે દક્ષિણભાગમા પ્રણામ કરવાનો કહોછે
માટેજ 'અમે પૃથે વામમાને સમીપે ગર્ભમન્દિરે । અપદોમનમસ્કારાન્ ન
કુર્વાન્કેશવાણ્યે' એમ હરિભક્તિવિલાસમા કહ્યું છે ॥૧૬૯॥ (હે પ્રાર્થના
ગર્ભિત સ્તુતિને નવ જ્યોત્ષી કહેછે—) સર્વોપરીપણું-સુવલપણું-
સુશીલપણું-વત્સલપણું-ધૃત્યાદિ દિવ્ય ગુણોને જણાવનારાં તે તે સંબોધન
પદોવડે સ્તુતિ કરતા થકા 'ગોવિન્દ' ધૃત્યાદિકથી પ્રાર્થના કરેછે—હે મા
ધવ ! શ્રીમન્ !-માધવ (લક્ષ્મીપતિ) હોવાથી નિરતિશય શ્રીમાનપણું
અહીં અભિપ્રાય કરેલું છે નિરતિશય શ્રીતો સર્વેશ્વરેશ્વર હોવાથી યુક્ત છે
સર્વેશ્વરેશ્વરપણું તો સકળ જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ અને પ્રલયરૂપ લીલા
પણું હોવાથી યુક્ત છે હે મનોનયનનન્દન દિવ્યમૂર્તે !-તમારી દિવ્ય આન-
મથી મૂર્તિ નિલ મુખોના મનોનયનને આનંદ કરનારી છે તેવા નિલમુખ
સસેવ્યમાન, સર્વેશ્વરેશ્વર, સર્વકારણભૂત, શ્રીપતિ તમો ભવાટવીમા થના
પરિશ્રમભૂધી પરિષેદ પામતા, ધર્મેપયધધી પરિશ્રદ થએલા, કુપહરી
ધામાં પડીને પીડા પામતા દીન જનોને ભોળને, દયાથી ભૂમિમાં અવતાર

કિમળીરમણ ! મામવ વાસુદેવ ! ॥૧૭૦॥ કંસાદિદુષ્ટદમન ! પ્રણ-
તૈફવન્ધો ! કામાન્તકાદિનુત ! શહ્વરયાદ્રુપાણે ! । શ્રીદ્વારિકાપુ-

ધરો છો તો તમો દયાના આલય-લવનભૂત અને દીનના બન્ધુરૂપ છો.
આ અર્થ હે દયાલય ! હે દીનબન્ધો ! આ સબોધનપદથી સૂચ્યો છે. હે
દિવ્યેન્દ્રનીલમણિકાતિમનોહરંગ ! નદલવનમાં પ્રકટતાને પામેલા આપનું
દિવ્ય રૂપ દિવ્ય ઇન્દ્રનીલ મણિની કાંતિ સરખું મનોહર હતું (સુર નર પશુ
પક્ષ્યાદિ સર્વ બૂતોને આહ્વાદ આપનારૂં હતું) હે ગોવિંદ !-‘ગોવિંદ’ એવા
અસાધારણ નામથી તમો વિખ્યાત છો આવા હે શ્રીરૂઢિમણીરમણ ! હે
વાસુદેવ ! મારી આ દુઃખમય સસારથકી રક્ષા કરો. (અહીંથી આરંભીને
સાતેય શ્લોકમાં પૂર્વ શ્લોકના અતિમ પાદની યોજના કરવી) ॥૧૭૦॥ આળ
લાવમાંજ પ્રકટ કરેલા, કંસસંહારસુધીના અમાનુષ સામર્થ્યને અનુ-
સ્મરણ કરતા થકા તથા કાળયવન જરાસંધ આદિક અસુરોના અભિલાતને
મિષ કરીને કરેલા દ્વારકા નામના દિવ્ય નગરના પ્રતિષ્ઠાપનને અનુસ્મરણ
કરતા થકા સ્તુતિ કરેછે—હે કંસાદિદુષ્ટદમન !-પુતના શકટાસુર તૃણા-
વર્ત આદિકમાં અગ્રેસર અસુરેશ્વર કસ બાઘમાંજ આપે હણ્યો હતો તે
ધર્મમાર્ગને ઉપમર્દન કરનારા અસુરોને હણીને તમારૂંજ એક શરણ જેને
હતું એવા અકૂર માળાકાર વિગેરે આપે ઇષ્ટ રૂળ પ્રતિ પમાડ્યા હતા,
માટે આપ પ્રણુત જનના એક બન્ધુ છો હે શ્રબરથાંગપાણે !-પોતાને
અસાધારણ એવાં શંખ ચક્ર દિવ્ય આયુધોવડે દુષ્ટદમનપણું અને પ્રણુત-
બન્ધુપણું પ્રખ્યાપન કરતા થકા વિરાજે છો. હે કામાન્તકાદિનુત !-જે હેતુ
માટે તમો ઇશ્વરોના ઇશ્વર શંખરથાંગપાણિ છો, માટેજ કામાંતક-રૂદ્ર
આદિક ઇશ્વરોપણુ આપની સ્તુતિ કરેછે. હે શ્રીદ્વારિકાપુરપુરંદર !-ભૂમિમાં
જેમણે અવતરણુ કર્યું છે એવા તમો પોતાના ઐશ્વર્યને અસાધારણ દ્વારિકા
નામનું દિવ્ય નગર નિર્માણ કરીને તેમાં નિવાસ કરી રહેલા તમો જેમ
પુરંદર (ઇન્દ્ર) નાક લોકમાં સર્વ અમરોએ સ્તુતિ કર્યો થકો શોભે છે
તેમ સ્તુતિ કર્યા થકા સદા શોભો છો. હે પૂર્ણકામ !-આપ સત્યસંકટપ છો,
જેનો સંકલ્પ અસત્ય થાય તે પૂર્ણકામ ન કહેવાય અથવા કામનાએ

રપુરન્દર! પૂર્ણકામ! શ્રી૦ ॥૧૭૧॥ આનન્દકન્દ! યદુનન્દન! શાર-
દીયપૂર્ણેન્દુવિમ્બવદનામ્બુજમન્દહાસ! । ભૂભારરાજવલ્લનાશન!
શેષવન્ધો! શ્રી૦ ॥૧૭૨॥ ભામાનુરજ્જનસમાહૃતપારિજાત! પ્રયુક્ત-

રહિત માટે પૂર્ણકામ કહેવાય. અથવા-ભવબ્રહ્માદિ સમગ્ર સુરેશ્વરોએ
સેવનીય, પોતાને અસાધારણ, શંખચક્રને હાથમાં ધારી રહેલા, તેજ
દિવ્ય રૂપથી વસુદેવના ગૃહમાં પ્રકટ થઈને પોતાના પાદારવિંદનાજ
એક સમાશ્રયવાળા માળાકાર આદિક પ્રણીત જનો ઉપર બન્ધુભાવને
પોતાનો સંશ્લેષ-આલાપ-પ્રીતિભોજનાદિકવડે પ્રકાશ કરીને, તેમના
વિરોધી કંસાદિકને હણીને ઓઢુળ-મથુરા-દ્વારકામાં અનુક્રમે નિવાસ
કરીને, આનંદમય આત્માને ‘આ શાસ્ત્ર છે આ નાગરિક છે’ એવા ભેદ-
ભાવ વિના અને ‘આ સુર છે આ નર છે આ તિર્યગ્ (મથુ પદ્મ્યાદિક)
છે’ એવા ભેદભાવ વિના સર્વ ક્રોધને અનુભવ કરાવીને, તેમના સંશ્લે-
ષથી પોતેપણ પરમાનંદ પામીને પૂર્ણકામ હોઈને દ્વારકા નગરમાં વિરાજે
છો. (સૌશીલ્ય નામનો જે ગુણવિશેષ કહેવાય છે તે આજ છે, એનો
આવિષ્કાર કરવો એજ અવતારધારણનું પ્રયોજન છે, એવો ભાવાર્થ
છે) ॥૧૭૧॥ કૃષ્ણે કરેલા શિશુપાલાદિ બૂભારના હરણને અનુસ્મરણ
કરતા થકા સ્તુતિ કરેછે—હે શેષવન્ધો!-શેષાવતાર બળભદ્રના ભાઈ
કૃષ્ણ! જે શિશુપાળ વિગેરે પોતાવિષે વેરાનુબંધ બાંધી રક્ષા હતા તેમના
તિરસ્કાર વચનને સાંભળતા થકા પણ તમો ભગવાન યદુનંદન સ્વયં આનં-
દકંઠ માટેજ પોતાનું સ્વાભાવિક જે સર્વભૂત ઉપર સૌહાર્દ અને દ્વેષ્ય પ્રિય
વિભાગરહિતતા છે તેને લીધે સ્વયં ચિત્તમાં લેશપણ વિકાર નહિ પામીને
શારદ પૂર્ણચંદ્રવત્ પ્રસન્ન મુખકમળવાળા અને મદસ્મિતે મધુર અધ-
રવાળાજ રક્ષા હતા. અંતે આપે બૂભાર હરણના એક પ્રયોજનની પ્રવૃ-
ત્તિથીજ તે શિશુપાળ આદિકનો સંહાર કર્યો હતો. તે આ સર્વ અભિ-
પ્રાયને અનુસરીને આનંદકંઠ! શારદીયપૂર્ણેન્દુવિમ્બવદનામ્બુજ-
મંદહાસ! ભૂભારરાજબળનાશન! ઇત્યાદિ કહ્યું છે ॥૧૭૨॥ ઇન્દ્રા-
દિકના અશ્વર્યને અતિક્રમ કરનારા પારિજાત આહરણાદિકને અનુસ્મ-

તાત ! પુરુહૂતસભાસદસ્ય ! । પદ્માક્ષનાદ્વિગુણિતાષ્ટસહસ્રકાન્ત !
 શ્રી૦ ॥૧૭૩॥ આત્મીયપાણ્ડવહિતે રત ! જિણ્ણસૂત ! કૃણ્ણામનો-
 મિલપિતપ્રદકલ્પવૃક્ષ ! । દેવેન્દ્રવન્ધ ! ગરુડધ્વજ ! શાર્ફપાણે !
 શ્રી૦ ॥૧૭૪॥ ધર્માધ્વસેતુરચનોદયત ! નિત્યદાનૈઃ સન્તપિંતદ્વિજવ-
 રૈઃ ! હરે ! મુરારે ! । શ્રીનારદાદિમુનિગીતપવિત્રકીર્તે ! શ્રી૦ ॥૧૭૫॥

રણુ કરતા થકા સ્તુતિ કરેછે—હે સત્યભામાના અનુરંજન માટે પારિ-
 જાત તરૂને લાવનારા, હે પ્રધુમ્મના તાત, હે ઈન્દ્રે મોકલેલી સુધર્મા નામની
 સલાના મહાસભ્ય, હે અષ્ટ પદ્મીનાઓએ સહિત એકસોએ સહિત
 સોળ હાંતર રાણીઓના કાંત-સ્વામી એવા તમો છો ॥૧૭૩॥ હવે પાંડવ
 કૌરવ યુદ્ધના મિષથી કરેલા ભૂભારહરણુને અનુસ્મરણુ કરતા થકા
 સ્તુતિ કરેછે—હે આત્મીય પાંડવોના હિતમાં રત-તત્પર, પોતા થકી
 અન્ય શરણુ જેમને નથી એવાઓનું હિત કરવું એજ ભગવાનનું કૃત્ય છે,
 જે અનન્યશરણુ હોય એજ આત્મીય કહેવાય, પાંડવો તો તેવાજ હતા,
 માટેજ તેમનું જે હિત-પ્રતિકૂળતા ટાળી નાખવી અને અનુકૂળતા સંપા-
 દન કરી આપવી તેમાં સ્વય તત્પર છે માટેજ અર્જુનનું સારથિપણું
 પણ સ્વીકારીને કૌરવ કુળનું નિકંદન કર્યું અને તેનું પક્ષપાતી જે રાજ-
 કુળ ભૂભારભૂત હતું તેનો સંહાર કર્યો. વળી શરણાગત દ્રૌપદીજના
 સમગ્ર મનોરથો કટપવૃક્ષવત્ પરિપૂરણુ કર્યા. તો એરીતે આત્મીયજનો-
 નુંજ હિત કરવામાં સદા પ્રવર્તેલા તે આ તમો ગરુડધ્વજ છો (ગરુડ-
 ધ્વજપણું આશ્રિતોના સંરક્ષણુમા ચિહ્નભૂત છે) તમો શાર્ફપાણિ હોવા
 છતાં પણ, ગરુડધ્વજ હોવા છતાં પણ, દેવેન્દ્રવંદનીય હોવા છતાં પણ
 આત્મીય જનોના હિતમાટે અને શરણાગતના મનોરથો પરિપૂરણુ કરવા
 સારથિપણું સ્વીકાર કરનારા તમો બહુ ઉદાર હૃદયવાળા છો ॥૧૭૪॥
 હે હરે ! હે મુરારે ! એરીતે દુષ્ટસંહાર અને શિષ્ટસરક્ષણુથી નિરંતર
 ધર્મમાર્ગની મર્યાદાના દૃઢીકરણુમાં દૃઢ ઉઘમી છો અને તે તે અભિલષિત
 અર્થ આપવાવડે નિરંતર બ્રાહ્મણમહાજને સંતૃપ્ત કરનારા છો. અને નાર-
 દાદિ દેવર્ષિઓએ પણ સ્તુતિ કર્યા છે ચરણુ કમળ જેમનાં એવા છો. કેમકે

કારુણ્યસાગર ! ભવામ્બુધિપારદાયિનુ ! કલ્યાણકૃત્પતિતપાવન-
નામધેય ! । ગ્રહણ્યદેવ ! નરદેવશિસામણે ! ત્વં શ્રી૦ ॥૧૭૬॥
સંસારચિન્નશરણાગતજીવરક્ષાનિત્યોદ્યતોદ્ધવસમર્પિતનૈજબુદ્ધે ! ।
નાનાવતારપરિપાલિતસાધુલોક ! શ્રી૦ ॥૧૭૭॥ અન્યથા શરણં
નાસ્તિ ત્વમેવ શરણં મમ । તસ્માત્કારુણ્યમાલેન રક્ષ રક્ષ રમેશ્વર !
॥૧૭૮॥ પરમાત્મમિદં દિવ્યં કાંસ્યપાત્રેણ સંયુતમ્ । વાણકં દ્વિજ-
વર્યાય સહિરણ્યં દદામ્યહમ્ ॥૧૭૯॥ इति सम्पूज्य सम्प्रार्थ्य दिवा-
शेषं नयेत्ततः । श्रीमन्नारायणकથાકીર્તનશ્રવણાદિમિઃ ॥૧૮૦॥

આપની કીર્તિ અનુસ્મરણ કરતાં સમસ્ત દોષના નિવારણમાં સમર્થ છે
॥૧૭૫॥ વળી તમો સ્વયં કૌશ્લસાગર હોઈને લવસાગરના તો તારક
છો સમગ્ર કલ્યાણ ગુણોએ સપન હોવાથી આશ્રિતોને પણ સકળ
કલ્યાણને આપનારા છો, આપના નામસ્મરણમાત્રથી પતિતો પણ
પાવન થઈ જાય છે. આદ્યલોના હિત દેવ અને નર તથા દેવોના શિષા-
મણિ તમો છો. અવતરણમાં માનુષભાવના એવા અનુકરણથી 'નરોના
શિષામણિ' એમ કહ્યું છે અથવા 'નરદેવોના શિષામણિ' એવો અર્થ
કરવો ॥૧૭૬॥ વળી તમો સંસારસાગરમાં નિમગ્ન થએલા, માટેજ શરણે
આવેલા ચેતનોના ઉદ્ધારમાં ઉઘોગ કરનારા છો અંતર્ધાનસમયે તમોએ
પોતાનું જ્ઞાન પોતાના અનન્યલક્ષ્મ ઉદ્ભવજીને લોકહિત માટે સમર્પ્ય
હતું. વળી તે તે સમયે (ધર્મશાનિસમયે) પૃથ્વી ઉપર પ્રકટ થઈને
સાધુલોકોને પરિપાલન કરો છો એવા હે શ્રીકૃષ્ણમણીરમણ ! વાસુદેવ !
મારી રક્ષા કરો ॥૧૭૭॥ હે રમેશ્વર ! મારે તમારા થકી બીજું કોઈ
શરણ નથી. તમો એકજ મારે શરણ છો, તો અનન્યશરણ મારી કૃપા
કરીને રક્ષા કરો રક્ષા કરો ॥૧૭૮॥ (હવે વાચન પ્રદાનમંત્ર કહે છે—)
કરેલી પૂજાની સદ્ગુણતા માટે સુવર્ણસહિત, કાંસાના પાત્રમાં રહેલું સુંદર
આ પરમાત્મ (એષ અત્ત) ને વાચન નામથી વિખ્યાત છે તે વિપ્રવર્ધને
હું આપું છું ॥૧૭૯॥ હે ભક્તા ! આ પ્રકારે શ્રીકૃષ્ણની પૂજા કરી
પ્રાર્થના કરીને પછી અવશેષ દિવસને ભગવત્કથા શ્રવણ કીર્તનાદિવડે નિર્મિ-

ન વ્યાવહારિકં કર્મ કાર્યમેકાદશીદિને । ઔદ્ધવીયૈર્નૃભિઃ સ્ત્રીભિઃ
 કિન્ચિદપ્યાપદં વિના ॥૧૮૧॥ કર્ણુકૈર્ન કૃપિઃ કાર્યા વણિગ્મિઃ
 પણનં ન ચ । ન ક્રયો વિક્રયશ્ચાપિ કાર્યઃ કસ્યાપિ વસ્તુનઃ ॥૧૮૨॥
 સ્ત્રીભિઃ શોકો રોદનં ચ નં કાર્યં સૂત્રકર્તનમ્ । ન વૃથાભાષણં
 કાર્યં નાસ્પૃશ્યસ્પર્શનાદિ ચ ॥૧૮૩॥ હર્યર્થમેવ કર્તવ્યમિદં
 ત્વેકાદશીદિનમ્ । મદાશ્રિતૈઃ કૃષ્ણમકૈઃ પુમ્મિઃ સ્ત્રીભિશ્ચ સર્વથા
 ॥૧૮૪॥ પરતન્ત્રો ભવેદ્યસ્તુ દરિદ્રો દુર્વલોઽથવા । આવશ્યકં સ
 કુર્વાંત વ્યવહારં ન ચાધિકમ્ ॥૧૮૫॥ દાનં દેયં યથાશક્તિ
 દ્વિજાય પ્રીતયે પ્રમોઃ । રાત્રૌ જાગરણં કાર્યં ભગવત્કીર્તનાદિભિઃ
 ॥૧૮૬॥ વિષ્ણુવાલયં જાગરાર્થં સન્મણ્ડલમથાપિ વા । ગચ્છતોઽ-
 સ્ત્યશ્વમેધસ્ય ફલં પુંસઃ પદે પદે ॥૧૮૭॥ સ્ત્રીભિઃ સ્ત્રીષ્વેવ કર્તવ્યઃ

મન કરે ॥૧૮૦॥ ઉદ્ધવસંપ્રદાયમા વર્તતા નરનારી જનોએ એકાદશીએ
 પ્રતાદિ ધાર્મિક ક્રિયાએ રહિત વ્યવહારૈકપ્રધાન કર્મ કાઈ પણ આપત્કાળ
 વિના નજ કરવું ॥૧૮૧॥ તેજ વ્યાવહારિકને વિવેચન કરી કહેછે—ખેડુ-
 તોએ ખેતી ન કરવી વણિજોએ પણુન—નાણાની દેવણુ લેવણુ ન કરવી
 કોઈ પણુ વસ્તુનો ક્યવિક્ય—વેચણુ લેવણુનો વ્યાપાર ન કરવો ॥૧૮૨॥
 સ્ત્રીયોએ શોક અને તે નિમિત્તનુ રોદન ન કરવું. શ્રામ્યવાર્તાનું લવન,
 અસ્પૃશ્યનો સ્પર્શ, અભાષ્ય સાથે ભાષણુ, સૂતર કાંતવું વિગેરે ન કરવું
 ॥૧૮૩॥ મારા આશ્રિત કૃષ્ણુલક્ષ્મી સ્ત્રીપુરુષોએ તે આ એકાદશી દિવસ
 તો ભગવાનની પૂજા વિગેરે કર્મવડેજ નિર્ગર્ભન કરવો પણુ અન્યથા નહિ
 ॥૧૮૪॥ જે કોઈ પરતન્ત્ર હોય કે દરિદ્ર—ધનદુર્ભણ હોય કે દુર્ભણ—શરીર-
 દુર્ભણ હોય તે નર તો વ્યાવહારિક પણુ આવશ્યક કર્મને કરે, તેથી
 અધિક તો ન કરે ॥૧૮૫॥ એકાદશી દિવસે પ્રભુની પ્રસન્નતામાટે યથાશક્તિ
 પાત્ર વિપ્રને દાન કરવું અને ભગવત્કીર્તનાદિવડે ભગરણુ રાત્રિએ કરવું
 ॥૧૮૬॥ રાત્રિએ ભગરણુમાટે વિષ્ણુમંદિરમાં કે સંતમઝળસન્નિધિમાં જતા
 પુરુષને પદે પદે અશ્વમેધ યજ્ઞના ફળની સિદ્ધિ થાય છે ॥૧૮૭॥ તેમા
 ભગરણુમાટે પ્રવર્તેલા પુરુષોએ પુરુષ એવાજ સંતોના મઝળની સમીપે

પુમ્નિઃ પુંસેવ જાગરઃ । કથાદિમિહરેરેવ નતુ ઘૃતાદિમિઃ ક્વચિત્ ॥૧૮૮॥
 ॥૧૮૮॥ એકાદશીદિને યસ્તુ ભુક્ષીતાન્નં કુસન્નતઃ । ચાન્દ્રાયણેન
 શુદ્ધિઃ સ્યાત્તસ્ય પુંસો ન ચાન્યથા ॥૧૮૯॥ એકમકેન નકેન તથે-
 વાયાચિતેન ચ । ઉપવાસેન દાનેન નં નિર્દ્વાદશિકો ભવેત્ ॥૧૯૦॥
 નકં હવિષ્યાન્નમનોદનં વા ફલં તિલાઃ ક્ષીરમથામ્બુ ચાજ્યમ્ । ય-
 ત્પન્નગવ્યં યદિ વાપિ વાયુઃ પ્રશસ્તમત્રોત્તરમુત્તરં હિ ॥૧૯૧॥ પ્રાતઃ
 સ્નાત્વા પુનઃ પૂજાં નિત્યનૈમિત્તિકાર્ચયોઃ । કુર્યાત્તત્ર યથાસેન સદ-
 નેન નિવેદનમ્ ॥૧૯૨॥ તન્નેણ મૂર્ત્યોરુમયોઃ સમાપ્ય પ્રાતરર્ચનમ્ ।

જવું. સ્ત્રિયોએ તો સતી સ્ત્રિયોનાજ મંડળની સમીપે જવું. તે ભાગરણ
 ભાગવાનની કથા વિગેરેવડેજ કરવું પણ ઘૃત આમ્યવાર્તા વિગેરેવડે ક્યારેય
 ન કરવું ॥૧૮૮॥ જે કોઈ પુરૂષ હુસંગદોષથી એકાદશી દિવસે અન્નને
 જમે તો તે આંદ્રાયણવ્રત કરવાથી શુદ્ધ થાય. અન્યથા-અન્ય પ્રકારથી શુદ્ધ
 ન થાય ॥૧૮૯॥ એકાદશીદિવસે ઉપવાસ કરે. તેમાં અશક્તોને અધિકાર
 કરીને ઉપવાસના પ્રતિનિધિભૂત આર ગૌણપક્ષ છે. જેમકે-એકભક્ત-મ-
 ધ્યાહુ પછી યથાલબ્ધ યોગ્ય અન્નનું એકવાર ભક્ષણ, નક્ત-જ્યારે પોતાની
 છાયા દ્વિગુણ થાય એવા સમયમાં યથાલબ્ધ પવિત્ર મિત્ર અન્નનું ભક્ષણ,
 અયાચિત-યાચના વિના પ્રાપ્ત થએલા પવિત્ર મિત્ર અન્નનું ભક્ષણ અને
 દાન-તે નિમિત્તે સુવર્ણ અન્ન આદિકનું યથાશક્તિ પ્રદાન, આમાંથી
 હરકોઈ એક પક્ષના આશ્રયણથી એકાદશી જતને સાધે પણ ત્યાગ ન કરે
 ॥૧૯૦॥ ઉપવાસમાં ગૌણ પક્ષભેદો બીજા પણ છે, જેવા કે-પૂર્વોક્ત
 પ્રકારે નક્તભોજન, વ્રતહવિધ્યાનભોજન, બાતવર્થત હવિધ્યાન ભક્ષણ,
 ખલૂર નાળીયેર આદિક ફળભક્ષણ, કેવળ કાળા તલે વર્થત તલ ભક્ષણ,
 યથોચિત પયઃપાન, જળપાન, સ્વરૂપ પૃતપાન, પંચગવ્ય ભક્ષણ, પવનપાન
 આ દશ અનુકલ્પો મધ્યે ઉત્તર ઉત્તર (નક્ત થકી આગળ આગળ)
 ઉત્તમ માન્યા છે ॥૧૯૧॥ હવે દ્વાદશીનો વિધિ કહે છે—દ્વાદશીના પ્રાતઃ-
 કાળમાં આન કરી નિત્ય અર્ચા અને નૈમિત્તિક અર્ચાની અર્ચા કરે. તે
 દિવસે યથાલબ્ધ શ્રેષ્ઠ અન્નથી તે જને પ્રતિમાનું નિવેદ કરે ॥૧૯૨॥

વ્રતં નિવેદયેદ્ધત્યા હરયે સ્વકૃતં વ્રતી ॥૧૯૩॥ અજ્ઞાનતિમિરા-
ન્ધસ્ય વ્રતેનાનેન મે હરે ! । પ્રસીદ સુમુખો ભૂત્વા જ્ઞાનદ્વિપ્રદો
ભવ ॥૧૯૪॥ કૃષ્ણમૂર્તિં તતો દયાદ્રાક્ષણાય સદક્ષિણામ્ । દાનાનિ
દયાચ્છાન્યાનિ યથાશક્ત્યન્નમેવ વા ॥૧૯૫॥ ભોજયિત્વા તતો
વિપ્રાન્ શક્ત્યા સાધૂંશ્ચ વૈષ્ણવાન્ । હવિષ્યાન્નેન કુર્વૌત પારણાં
પ્રયતો વ્રતી ॥૧૯૬॥ દિવાનિદ્રાં પરાશ્નં ચ પુનર્ભોજનમૈથુને ।
દ્વાદશ્યાં વર્જયેત્તૈલં કાંસ્યપાત્રે ચ ભોજનમ્ ॥૧૯૭॥ પારણાદે તુ
લભ્યેત સત્પાપિ દ્વાદશી યદિ । તન્નેવ પારણાં કુર્યાન્ન તામુલ્લ-
હ્યેદ્વ્રતી ॥૧૯૮॥ કલાર્ધાં દ્વાદર્શીં દૃષ્ટ્વા નિશીથાદૂર્ધ્વમેવ હિ ।
ઐરીતે નિત્ય નૈમિત્તિક અન્ને પ્રતિમાનુ પ્રાત પૂજન સાથેજ કરીને, તે
પ્રાત પૂજનને પરિસમાપ્ત કરીને, વ્રતકર્તા નર પોતે કરેલુ સાગ્ર વ્રત શ્રીહ-
રિને લક્ષ્મીથી નિવેદન કરે ॥૧૯૩॥ તેમા વ્રતનિવેદન મત્ર આ છે-અજ્ઞા
નરૂપ અધિકારથી અન્ધ થએલા મારી ઉપર આ વ્રતથી પ્રસન્ન થાવ
અને મને અભિમુખ થઇને જ્ઞાનદ્વિપ્રે આપનારા થાવ ॥૧૯૪॥ ત્યારપછી
તે નૈમિત્તિક કૃષ્ણમૂર્તિને દક્ષિણાસાથે ગ્રાહણને આપે બીજા પણુ જે
દાનો વિહિત હોય તેને પણ આપે અથવા યથાશક્તિ અન્ન આપે ॥૧૯૫॥
તે પછી વ્રતી નર નિયમતત્પર થઇને પોતાની શક્તિને અનુસારે વિષ્ણુ
લક્ષ્મી વિપ્રોને અને સાધુઓને જમાડે પછી સ્વયં હવિષ્યાન્નથી પારણા
કરે ॥૧૯૬॥ હવે દ્વાદશીએ વર્જનને કહેછે-દિવાનિદ્રા, પારકા અન્નનો
પ્રતિયહ, બીજાવાર લોજન, કાસાના પાત્રમા લોજન, તેલલક્ષણુ, મૈથુન,
આટલાને દ્વાદશીએ વર્જી મુકે ॥૧૯૭॥ હવે પારણાનિર્ણય કહેછે-
જો પારણા દિવસે ઘટિકામાત્ર પરિમિત પણ દ્વાદશી મળે તો તેમાજ
પારણા કરે, તે દ્વાદશીને ઉલ્લઘન ન કરે તેને ઉલ્લઘીને પારણા ન
કરે ॥૧૯૮॥ નિશીથ (મધ્યરાત્રિ થઇ ઉપરનો એક પ્રહરરૂપ) કાળ
થઇ ઉપરજ અર્ધ કળામાત્ર પણ દ્વાદશી જો હોય તો તે નિશીથ થઇ
ઉર્ધ્વ પરદિને કરવાની જ્ઞાન સધ્યાદિ સમગ્ર મધ્યાહ્નમુધીની ક્રિયાઓ
કરી લઇને પારણા કરે એવું શશુનુ શાસન છે, માટે તે સમયે નિત્ય

આમધ્યાહ્નાત્ક્રિયાઃ સર્વાઃ કર્તવ્યાઃ શંભુશાસનાત્ ॥૨૦૧॥ યદા
ભવેદતીવાલ્પા દ્વાદશી પારણાદિને । ઉપ.કાલે દ્વયં કાર્યં પ્રાતર્મ-
ધ્યાહ્નકર્મ ચ ॥ ૨૦૦॥ સફ્ટે સમનુપાસે દ્વાદશ્યાં દૈવયોગતઃ ।
અદ્વિસ્તુ પારણાં કુર્યાત્પુનર્મુક્તં ન દોષકૃત્ ॥૨૦૧॥ દ્વાદશ્યાઃ પ્રથમઃ
પાદો હરિવાસરસંસિતઃ । તમતિક્રમ્ય કુર્વીત પારણં વિષ્ણુતત્પરઃ
॥૨૦૨॥ આમાકાસિતપદ્મેષુ મૈત્રશ્રવણરેવતી । સદ્ગમે નૈવ મોક્તવ્યં
દ્વાદશ દ્વાદશીર્હરેત્ ॥૨૦૩॥ મૈત્રાચપાદે સ્વપિતીહ વિષ્ણુઃ શ્રુતેષ્ઠ
મધ્યે પરિવર્તમેતિ । પૌષ્ણાન્સપાદે પ્રતિબોધમેતિ સુતિપ્રવોધપરિ-
વર્તનમેવ ઘર્જ્યમ્ ॥૨૦૪॥ ઇકાદશીવ્રતવિધિસ્તુ મયા યથાવદુક્તો

ક્રિયા પછી પારણા કરવામા હોય નથી ॥૨૬૮॥ જો પારણાદિને દ્વાદશી
અતીવ અલ્પ હોય તો ઉપકાળે જે સાક્ષાત્ સૂર્યોદય પહેલાં પાંચ
ઘટિકા૩૫ છે તેમાંજ પ્રાત કાળ મધ્યાહ્નકાળમાં કરવાનું સંધ્યાદિકર્મ
કરવું ॥૨૦૦॥ યથાકાળ પારણા કરવામાં અતિથિ આદિકનો સમુપરો-
ધ૩૫ સકટ દૈવયોગે પ્રાપ્ત થતાં કેવળ જળવટે પારણાસમયે પારણાં
કરીને પછી યથાવસર ભોજન કરે. એમાં કોઈદોષ (ખીજવાર ભોજન
વિગેરે) નથી ॥૨૦૧॥ તેમાં પરદિવસે દ્વાદશી જે અધિક કાળ વર્તતી
હોય તો દ્વાદશીનો જે પ્રથમ પાદ (પંદર ઘટિકા૩૫) છે તે 'હરિવાસર'
સંજ્ઞાથી કહ્યો છે. તેને અતિક્રમ કરીને પછી વૈષ્ણવ પુરૂષ પારણાં
કરે ॥૨૦૨॥ આપાદ, ભાદ્રપદ અને કાર્તિક માસની શુક્લ દ્વાદશીએ
અનુક્રમે અનુરાધા શ્રવણ અને રેવતી નક્ષત્રનો યોગ હોય તો જ્યાંસુધી
સંયોગ હોય ત્યાંસુધી પારણાને નજ કરે જે કરે તો દ્વાદશ એકાદ-
શીવ્રતના આચરણનું ફળ નાશ થાય ॥૨૦૩॥ તેમાં આપાદમાસમાં
અનુરાધાના આદિપાદમાં ભગવાન શ્રીવિષ્ણુ શયન કરેછે ભાદ્રપદમાસમાં
શ્રવણના મધ્યભાગમાં પરિવર્તન (પડખું ફેરવવું) ને કરેછે. કાર્તિ-
કમાસમાં રેવતીના અતિમ પાદમાં પ્રબોધને પામેછે-ભગેછે માટે તે તે
નક્ષત્રોના તે તે પાદો (શયનસમય ભગરણસમય અને પાશ્વપરિવર્તન
સમયને) પારણામાં પરિભ્રાજ્ય છે-તેમાં પારણાં ન કરવાં ॥૨૦૪॥

જનાઃ ! સ્મૃતિવચોન્વિતવર્ત્મનેત્યમ્ । સર્વેર્ભવદ્વિરયમાદરતો
વિધેયોઽથોદ્યાપનં વિધિવદસ્ય વદામિ સમ્યક્ ॥૨૦૫॥ इति श्रीसत्स-
ङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे एकादशीम-
तविधिनिरूपणनामा त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥

શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ-ઉદ્યાપનં વિના નૈવ વ્રતં હિ ફલદં ભવેત્ ।
તસ્માત્પ્રયત્નતઃ કાર્યમેકાદશ્યા વ્રતસ્ય તત્ ॥૧॥ અસ્તગે ચ ગુરો
શુક્રે વાલે વૃદ્ધે મલિન્મુચે । ઉદ્યાપનં ન કર્તવ્યં કાર્યમન્યત્ર શક્તિઃ
॥૨॥ મદ્વાપૂજા પ્રકર્તવ્યા વિપ્રસન્તર્પણં તથા । શત્રુયા સ્વર્ગે ચ
ગૌર્દેયા સામાન્યોદ્યાપનં ત્વિતિ ॥૩॥ સકૃદેવ હવિષ્યાશી દશમ્યાં

હે જના ! આ પ્રકારે તમારું હિત કરવાની કામનાથી એ યથાર્થપણે
એકાદશી વ્રતવિધિ શાસ્ત્રદૃષ્ટ માર્ગથી કહ્યો. તો આ વિધિ તમો
સર્વેએ આદરથી કરવો હવે આ વ્રતનો ઉદ્યાપનવિધિ યથાશાસ્ત્ર રૂઢીરીતે
કહું છું ॥૨૦૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધ-
ન્યુત્સવે એકાદશીવ્રતવિધિનિરૂપણનામા ત્રયસ્ત્રિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૩॥

અધ્યાય ૩૪ મો.

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે લજ્જા ! જે હેતુ માટે સર્વ કોઈ વ્રત
ઉદ્યાપનના અનુષ્ઠાન વિના રૂળ આપવા સમર્થ નજ થાય, માટે તે એકા-
દશીવ્રતનુ ઉદ્યાપન પ્રયત્નથી કરવું. તેનો વિધિ હવે નિરૂપણ કરું છું ॥૧॥
તે ઉદ્યાપનમા પ્રતિપિદ્ધ કાળ આ છે—ગુરુ શુક્રનો અસ્તમય સમય તથા તે
બન્નેનો બાળ વૃદ્ધ લાવ સમય તથા મળમાસ (અધિક માસ) તથા બૃહસ્પ-
તિનો સિંહ રાશિમા સ્થિતિ સમય, આ બધા નિપિદ્ધ કાળ છે—તેમા ઉદ્યા-
પન ન કરવું. તેથી અન્ય (કાર્તિક—માર્ગશીર્ષ—માઘ—વૈશાખ માસમાથી
હરકોઈ એકમાં) કાળમા યથાશક્તિ કરવું ॥૨॥ તેમાં ઉદ્યાપનસામાન્યમાં
કર્તવ્યાર્થ આટલો છે—યથાશક્તિ સુવર્ણદાન, ગોદાન, બ્રાહ્મણસતર્પણ અને
મહાપૂજા કરવી (આ ઉદ્યાપનનુ સામાન્ય લક્ષણ છે) ॥૩॥ એકાદશીના

મયત પુમાન્ । મહાચર્યપરો રાત્રૌ સ્વપેદ્મૌ હરિં સ્મરન્ ॥૪॥
 રજન્યા અન્તિમે યામે સમુત્થાય યથાવિધિ । અદીર્ઘસૂત્રી કુર્યાંત
 શૌચસ્નાનાદિ નેત્યકમ્ ॥૫॥ પૂજોપહારાન્સમ્ભૂત્ય વિધિન્ બ્રાહ્મણ
 તત । આહૂય સ્વસ્થચિત્તોઽર્ચેદ્મકત્યા શ્રીપુદ્ગોત્તમમ્ ॥૬॥
 સ્વકીયગેહે સુસચ્છે પુણ્યક્ષેત્રેઽથવા શુભે । ત્રિપ્તવાલયે વિશેષેણ
 કુર્યાંત્પૂજાવિધિં વ્રતી ॥૭॥ મળ્ડપે નિર્મિતે રમ્યે કદલીસ્તમ્ભમ
 ણિહતે । વિધાય સર્વતોમદ્રં તન્મધ્યે સ્થાપયેદ્દટમ્ ॥૮॥ પન્નપદ્મ
 ઘસંયુકે સૂક્ષ્મવસ્ત્રાભિવેદિતે । તસ્મિન્ પાત્ર નિદધ્યાચ રમ્યાસ્તર
 ણમણિહતમ્ ॥૯॥ કમલં દ્વાદશદલ નાનાવર્ણોપશોભિતમ્ ।
 અન્તર્દ્વાદશભિ પત્રૈર્યુક્ત કુર્યાંત્તદન્તરે ॥૧૦॥ તન્મધ્યે વાસુદેવસ્ય

ઉઘાપનમા તો તતકર્તા પુરૂષ દશમીએ એકજવાર તતહનિધ્યાનનુ લક્ષણ
 કરીને નિયમ તત્પર થઈ બ્રહ્મચર્યજતપરાયણ થઈ રાત્રિએ શ્રીહરિનુ
 સ્મરણ કરતો થકો ભૂતળ ઉપર સુવે ॥૪॥ રાત્રિના છેલા મહોરમા (આઠ
 સુહર્તમા) ઉઠીને અદીર્ઘસૂત્રી-અળસતાનો ત્યાગ કરી શૌચસ્નાનાદિ નિત્ય
 પ્રાપ્ત કર્મ યથાવિધિ કરે ॥૫॥ તેપછી અદન પુષ્પાદિ સર્વ પૂજેપચારો
 લેગા કરીને વિશેષવિધિને જાણનારા વિવ્રને આગળ રાખીને સ્વસ્થચિત્ત
 થઈ પ્રીતિથી શ્રીપુરૂષોત્તમનુ પૂજન કરે ॥૬॥ પૂજા કરવાના સ્થાનો કહેછે
 —પોતાના ઘરમા સુસ્વચ્છ સ્થાનમા અથવા પુણ્યક્ષેત્રપ શુભ સ્થાનમા
 અથવા વિષ્ણુમંદિરમા વિશેષપણે ત્રી નર તે પૂજાવિધિને કરે તેમા ઉત્ત-
 રોત્તર સ્થાન શ્રેષ્ઠ સમઝવુ ॥૭॥ કેળના થાલલાથી સમલકૃત, યથાવિધિ
 યથાશોભા કરેલા રમણીય મડપમા સર્વતોલદ્ર નામનુ મડળ કરીને, તે
 મડળના મધ્યમા મહાકુલને સ્થાપન કરે ॥૮॥ પિપળી, ઉમરડો પીપર
 આબો અને વડ આ પાંચ પદ્મવૈએ યુક્ત, સૂક્ષ્મ વસ્ત્રથી વીરેલા તે કુલ
 ઉપર રમણીય આસ્તરણ વસ્ત્રથી સમલકૃત એક પાત્રને સ્થાપન કરે ॥૯॥
 તે પાત્રના મધ્યમા બાર બાજુપત્રો અને તેથી સૂક્ષ્મ ણીળ બાર આર્ય
 તર પત્રોએ યુક્ત, નાનાવિધ વર્ણોવડે વિરાજમાન કમળ કરે તે કમળના
 મધ્યમા લક્ષ્મીસહિત વાસુદેવની પ્રતિમા સુવર્ણની યથાશાસ્ત્ર કરાવીને

हेमीं लक्ष्मीयुतस्य च । यथाशाखं कारयित्वा प्रतिमां स्थापये-
न्नरः ॥११॥ पूर्वाद्यनुक्रमेणैव केशवाद्याः सशक्तयः । तदङ्गदेवताः
स्थाप्याः पद्मपत्रेषु सर्वतः ॥१२॥ आचेदले केशवस्तु स्थापनीयः
श्रिया सह । नारायणस्तदग्रे च पद्मया दक्षिणक्रमात् ॥१३॥
माधवो नित्यया साकं गोविन्दश्चन्द्रया सह । रमया सह विष्णुश्च
माधव्या मधुसूदनः ॥१४॥ त्रिविक्रमश्च पद्माक्ष्या धामनः कमला
युतः । श्रीधरः कान्तिमत्या च हृषीकेशापराजिते ॥१५॥ पद्मनाभ-
पद्मवत्या राधादामोदरौ ततः । स्थापनीयाः क्रमेणैवमेता द्वादश
देवताः ॥१६॥ तथाभ्यन्तरपत्रेषु स्थाप्या द्वादश देवताः । सङ्क-

स्थापन करे ॥१७-११॥ शक्तिसहित केशवादिक योवीश भूतिओनी अंग-
देवता तरीके समग्र कमलपत्रोभा कमलना पूर्व दिशाभा रडेला पत्रथडी
दक्षिण अनुक्रमथी स्थापना करे ॥१२॥ तेभा पूर्व दिशाभा रडेला प्रथम
पत्रभा केशव लगवाननी श्रीशक्ति साथे स्थापना करे तेथडी आगलना
पत्रभा प्रदक्षिणक्रमथी नारायण लगवाननी पद्मा पत्नीनी साथे स्थापना
करे तेथडी नित्या पत्नी साथे माधव लगवाननी, तेथडी चंद्रवती
पत्नी साथे गोविंद लगवाननी, तेथडी रमादेवी सहित विष्णु लग-
वाननी, तेथडी माधवी शक्ति सहित मधुसूदन लगवाननी, तेथडी
पद्माक्षी पत्नी साथे त्रिविक्रम लगवाननी, तेथडी आगलना पत्रभा
कमला देवी सहित धामन लगवाननी, तेथडी कान्तिभती पत्नी साथे
श्रीधर लगवाननी, तेथडी अपराजिता पत्नी साथे हृषीकेश लग-
वाननी, तेथडी पद्मवती पत्नी सहित पद्मनाभ लगवाननी, तेथडी
राधा देवी साथे दामोदर लगवाननी स्थापना करे आवा अनुक्रमथी
आ शुक्लपक्षनी ऐकादशीना अधिदैव केशवादिक आरनी अहारना आर
पत्रोभा स्थापना करे ॥१३-१६॥ तेथडी पूर्वोक्त कमलीन आगतार
पत्रोभा कृष्णपक्षनी ऐकादशीओना अधिपति सकर्षणदि द्वादश देवोनी
स्थापना करे तेने कडेछे—तेभा पूर्व दिशाभा रडेला प्रथम पत्रभा संक-
र्षण लगवाननी सुनंदा शक्तिसाथे स्थापना करे तेथडी भीम पत्रभा

પ્રયતઃ પુમાન્ । બ્રહ્મચર્યપરો રાત્રૌ સ્વપેદ્દમો હરિં સ્મરન્ ॥૪॥
 રજન્યા અન્તિમે યામે સમુત્થાય યથાવિધિ । અદીર્ઘસૂત્રી કુર્વાત
 શૌચસ્નાનાદિ નૈત્યકમ્ ॥૫॥ પૂજોપહારાન્સમ્ભૂત્ય વિધિશ્ચ બ્રાહ્મણં
 તતઃ । આહૂય સ્વસ્થચિત્તોઽર્ચેદ્ભક્ત્યા ધીપુરુષોત્તમમ્ ॥૬॥
 સ્વકીયગેદ્દે સુસ્વચ્છે પુણ્યક્ષેત્રેઽથવા ગુપ્તે । વિષ્ણ્વલયે વિશેષેણ
 કુર્યાત્પૂજાવિધિં વ્રતી ॥૭॥ મण्डपे निर्मिते रम्ये कदलीस्तम्भ-
 ण्डिते । विधाय सर्वतोभद्रं तन्मध्ये स्थापयेद्भट्टम् ॥૮॥ पञ्चपल-
 षसंयुक्ते सूक्ष्मवस्त्राभिषेष्टिते । तस्मिन् पात्रं निदध्याच्च रम्यास्तर-
 णमण्डितम् ॥૯॥ कमलं द्वादशदलं नानावर्णोपशोभितम् ।
 अन्तर्द्वादशभिः पदैर्युक्तं कुर्यात्तदन्तरे ॥૧૦॥ तन्मध्ये वासुदेवस्य

ઉઘાપનમા તો વ્રતકર્તા પુરૂષ દશમીએ એકજ વાર વ્રતહવિધ્યાનનુ લક્ષણ
 કરીને નિયમ તત્પર થઈ બ્રહ્મચર્યવ્રતપરાયણ થઈ રાત્રિએ શ્રીહરિનું
 સ્મરણ કરતો થકો ભૂતળ ઉપર સુવે ॥૪॥ રાત્રિના છેલા પહોરમા (બ્રાહ્મ
 મુહૂર્તમા) ઉઠીને અદીર્ઘસૂત્રી-અળસતાનો ત્યાગ કરી શૌચસ્નાનાદિ નિત્ય-
 ગ્રાસ કર્મ યથાવિધિ કરે ॥૫॥ તેપછી ચંદન પુષ્પાદિ સર્વ પૂજોપચારો
 ભેગા કરીને વિશેષવિધિને જાણનારા વિવ્રને આગળ રાખીને, સ્વસ્થચિત્ત
 થઈ પ્રીતિથી શ્રીપુરૂષોત્તમનુ પૂજન કરે ॥૬॥ પૂજા કરવાના સ્થાનો કહેછે
 —પોતાના ઘરમાં મુસ્વચ્છ સ્થાનમા અથવા પુણ્યક્ષેત્રરૂપ શુભ સ્થાનમાં
 અથવા વિષ્ણુમંદિરમા વિશેષપણે વ્રતી નર તે પૂજાવિધિને કરે તેમા ઉત્ત-
 રોત્તર સ્થાન શ્રેષ્ઠ સમઝવું ॥૭॥ કેળના થાંભલાથી સમલકૃત, યથાવિધિ
 યથાશોભા કરેલા રમણીય મંડપમાં સર્વતોલદ્ર નામનુ મંડળ કરીને, તે
 મંડળના મધ્યમાં મહાકુંભને સ્થાપન કરે ॥૮॥ પિંપળો, ઉમરડો પીંપર
 આંબો અને વડ આ પાંચ પલ્લવોએ યુક્ત, સૂક્ષ્મ વસ્ત્રથી વીંટલા તે કુંભ
 ઉપર રમણીય આસ્તરણ વસ્ત્રથી સમલકૃત એક પાત્રને સ્થાપન કરે ॥૯॥
 તે પાત્રના મધ્યમા બાર બાહ્યપત્રો અને તેથી સૂક્ષ્મ બીજાં બાર આર્ય-
 તર પત્રોએ યુક્ત, નાનાવિધ વર્ણોવડે વિરાજમાન કમળ કરે તે કમળના
 મધ્યમા લક્ષ્મીસહિત વાસુદેવની પ્રતિમા સુવર્ણની યથાશક્તિ કરાવીને

हेमीं लक्ष्मीयुतस्य च । यथाशास्त्रं कारयित्वा प्रतिमां स्थापये-
न्नरः ॥११॥ पूर्वाद्यनुक्रमेणैव केशवाद्याः सशक्तयः । तदङ्गदेवताः
स्थाप्याः पद्मपत्रेषु सर्वतः ॥१२॥ आद्ये दले केशवस्तु स्थापनीयः
श्रिया सह । नारायणस्तदग्रे च पद्मया दक्षिणक्रमात् ॥१३॥
माघवो नित्यया साकं गोविन्दश्चन्द्रया सह । रमया सह विष्णुश्च
माघव्या मधुसूदनः ॥१४॥ त्रिविक्रमश्च पद्माक्ष्या वामनः कमला-
युतः । श्रीधरः कान्तिमत्या च हृषीकेशापराजिते ॥१५॥ पद्मनाभ-
पद्मवत्या राधादामोदरौ ततः । स्थापनीयाः क्रमेणैवमेता द्वादश
देवताः ॥१६॥ तथाभ्यन्तरपत्रेषु स्थाप्या द्वादश देवताः । सङ्क-

स्थापन करे ॥१७-१८॥ शक्तिसहित केशवादिः ओषीश भूर्तिओनी अग
देवता तारीङ्गे समग्र उभयपत्रोभा उभयना पूर्व दिशाभा रहेला पत्रयष्टी
दक्षिण अनुक्रमेण स्थापना करे ॥१८॥ तेभा पूर्व दिशाभा रहेला प्रथम
पत्रभा केगव लगवाननी श्रीशक्ति साथे स्थापना करे तेथष्टी आगणना
पत्रभा प्रदक्षिणक्रमेण नागयष्टी लगवाननी पद्मा पत्नीनी साथे स्थापना
करे तेपछी नित्या पत्नी साथे माघव लगवाननी, तेपछी चंद्रवती
पत्नी साथे गोविंद लगवाननी, तेपछी रमादेवी सहित विष्णु लग-
वाननी, तेपछी मांघवी शक्ति सहित मधुसूदन लगवाननी, तेपछी

વંશઃ પૂર્વપત્ને સ્થાપ્યઃ સહ સુનન્દયા ॥૧૭॥ વાસુદેવો હરિષ્યાય
 દક્ષિણક્રમતસ્તતઃ । પ્રધુન્નથ ધિયા સાકમનિરુદ્ધઃ સુશીલયા
 ॥૧૮॥ સ્થાપનીયઃ ક્રમેણૈવ નન્દયા પુરુષોત્તમઃ । અધોક્ષજસ્રયી-
 યુક્તઃ ક્ષેમદ્વયાં નૃકેસરી ॥૧૯॥ અચ્યુતો વિજયાયુક્તઃ સુન્દર્યા ચ
 જનાર્દનઃ । ઉપેન્દ્રઃ સુમગાયુક્તો હરિઃ સહ હિરણ્યયા ॥૨૦॥ કૃષ્ણઃ
 સુલક્ષણાયુક્તઃ સ્થાપનીયોઽન્તિમે દલે । તતઃ પૂજાં પ્રકુર્વંત
 યથાશક્તિ યથાવિધિ ॥૨૧॥ પન્નામૃતેન ચ જ્ઞાનં કાર્યમભ્યક્તપૂ-
 ર્વકમ્ । મહાભિષેકઃ કર્તવ્યઃ કૃત્વાદૌ લઘુપૂજનમ્ ॥૨૨॥ નવી-
 નવસ્ત્રભૂષાદિ સમર્પ્ય ચ ચતુઃસમમ્ । સર્વગન્ધં ચ વા ભક્ત્યા
 સુમનોમિઃ પ્રપૂજયેત્ ॥૨૩॥ સહસ્રતુલસીપતૈઃ પૂજયિત્વાઽમૃતા-

હુરિણી (પૂર્વે શ્રીપ્રિયા નામથી કહેલી) પત્નીસાથે વાસુદેવ ભગવાનની,
 તેપછી ધી શક્તિસાથે પ્રધુન્ન ભગવાનની, તેપછી સુશીલા શક્તિ
 સહિત અનિરુદ્ધ ભગવાનની, તેપછી નંદા દેવી સાથે પુરુષોત્તમ ભગ-
 વાનની, તેપછી ત્રયી શક્તિસહિત અધોક્ષજ ભગવાનની, તેપછી ક્ષેમ-
 કરી શક્તિ સહિત નૃકેસરી ભગવાનની, તેપછી વિજયા પત્ની સાથે
 અચ્યુત ભગવાનની, તેપછી સુંદરી શક્તિ સહિત જનાર્દન ભગવાનની,
 તેપછી સુભગા શક્તિ સાથે ઉપેન્દ્ર ભગવાનની, તેપછી હિરણ્યા દેવી
 સાથે હુરિ ભગવાનની, તેપછી સુલક્ષણા શક્તિસહિત કૃષ્ણ ભગવાનની
 અંતિમ પત્રમાં સ્થાપના કરે આવા અનુક્રમથી દ્વાદશ દેવતાઓની સ્થા-
 પના કરવી. ત્યારપછી સ્થાપેલી દેવતાઓની યથાશક્તિ યથાવિધિ પૂજા
 કરે ॥૧૭-૨૧॥ તેનો પ્રકાર કહે છે—પ્રથમ લઘુ પૂજા કરીને, પછી પુષ્પ
 તૈલ મર્દનપૂર્વક પંચામૃતથી આનાદિ કરાવારૂપ મહાઅભિષેક કરે ॥૨૨॥
 તેપછી નવીન વસ્ત્ર વિભૂષણુ વિગેરે સમર્પાને, ચતુ સમ નામના કે સર્વગંધ
 નામના ચંદનવિશેષને સમર્પાને, પુષ્પમાળાઓવડે લક્ષિથી પૂજા કરે
 (કસ્તુરિના બે ભાગ, ચંદનના ચાર ભાગ, હુંકુમના ત્રણ ભાગ અને કપૂરનો
 એક ભાગ, આ ‘ચતુ સમ’ કહ્યું છે) કપૂરના બે ભાગ, હુંકુમનો સમાંશ
 ભાગ, કસ્તુરીના બે ભાગ અને ચંદનના ચાર ભાગ, આ ‘સર્વગંધ’ કહ્યું

ह्वयम् । धूपं समर्प्य दीपं च नैवेद्यं तु निवेदयेत् ॥२४॥ मोदकान्
गुडकांश्चैव चूर्णानि घृतपूरकान् । सोहालिकाश्च कंसारं सक्तून्से
वाश्च मण्डकान् ॥२५॥ वटकान् पायसं दुग्धकूरं दध्योदनं तथा ।
पिण्डकान् पूरिकाश्चैव शतच्छिद्रांश्च लडुकान् ॥२६॥ तिलपिष्टं
कर्णवेष्टं शालिपिष्टं सशर्करम् । रम्भाफलं च सघृतं मुदचूर्णं
गुडोदनम् ॥२७॥ समर्प्यत्यादि नैवेद्यं ताम्बूलं च फलं वती ।
महानीराजनं कृत्वा दद्यात्पुष्पाञ्जलिं ततः ॥२८॥ समाप्य पूजां
दानानि दद्याच्छक्त्यनुसारतः । गोभूतिलहिरण्याश्वगजादीनि
दद्वयतः ॥२९॥ ततो देवस्य पुरतो गोष्ठे वा होममाचरेत् । मन्त्रे-
णेदं विष्णुरिति समिदाज्यतिलौदनैः ॥३०॥ तैरेव च यजेत्पश्चा
ग्रामभिः केशवादिभिः । गाश्चतुर्विंशतिं दद्याद्दशैकां वाथ काञ्च-

छे ॥२३॥ तेपछी सहस्र तुलसी दण्डी पूजा करीने, अमृत नाम्नो धूप
अर्पण करीने दीपने अर्पण करीने नैवेद्यने निवेदन करे (अगद्व अदन
नागरमोथ लोमान् कस्तुरी, आ सर्वने समान लागे जखु ते 'अमृत'
नामनो धूप छळो छे) ॥२४॥ ते नैवेद्यमा-तज्या लाडु, लाडुशा लाडु,
रोटलो जनावी शेष्टीने करेला जज्या लाडु, घेजर, भाडा, सुहाणियो, कसार,
सेवो, दणना लाडु, वडा, दुधपाक दुधसात, दहीसात, पेडा, पुरीयो, जालं,
भाजपुवा, गोणना लाडु, तवसाकणी, जलेबी, हरिसो, घृत साकरे सहित
टुणा, भगदण, गीरज, धसादिक नैवेद्यने यथाशक्ति लक्ष्मिणी अर्पण करे
॥२५-२७॥ मती नर धसादि नैवेद्यने समर्पिने ताजून तथा कृणने सम
पिने पछीथी आरती करे तेपछी पुष्पाञ्जलि समर्पे ॥२८॥ त्यार पछी दृढ
मती नर पूजने परिससास करीने, शक्तिने अनुसारे गायो भूमि तव भुवर्ष
अथ गज शय्या आदिकुन दान करे ॥२९॥ त्यारपछी मंडणभा स्थापेला
देवनी आगण अथवा गोष्ठ-गायो अधिवाना स्थानभा 'इद विष्णु' आ
भजवडे समिध-मराडाछ घी तव कातथी होम करे ॥३०॥ त्यारपछी
केशवादिक तेते नाम भजवडे तेना तेज होमद्रव्य समिध घृतादिके करीने
ऐक ऐक आहुतीने आपे तेपछी शीवीश गायोन दान करे अथवा दश

નમ્ ॥૩૧॥ દેયા ગાયઃ શ્વેચતર્ણાઃ કપિલા વા યથાવિધિ । રાત્રૌ
 જાગરણં કૃત્વા પ્રભાતે ચાર્ચયેદ્દરિમ્ ॥૩૨॥ સુવર્ણનિર્મિતાં મૂર્તિં
 દદ્યાત્સગુરવે હરેઃ । અલક્ષારાંશ્ચ વાસાંસિ દત્ત્વા વિપ્રાંશ્ચ ભોજયેત્
 ॥૩૩॥ ચતુર્વિંશતિસહ્સ્રાકાન્સતિલાઘ્નફલોદકાન્ । ઘટાન્દત્ત્વા
 દ્વિજેભ્યશ્ચ પ્રદદ્યાદક્ષિણાં નરઃ ॥૩૪॥ ગન્ધપુષ્પાંશુકાઘૈશ્ચ
 સમ્પૂજ્યા બ્રહ્મચારિણઃ । સાધવો ભોજનીયાશ્ચ સદન્નૈર્વિષ્ણુસેવકાઃ
 ॥૩૫॥ તતશ્ચ પારણાં કુર્યાત્સ્વજનૈઃ સહ સ વ્રતી । एवं કૃતે વ્રત-
 મિદં યથોક્તફલદં ભવેત્ ॥૩૬॥ इत्येकादशिकाव्रतस्य महिमा
 सच्छास्त्रवृन्दं मया निर्मम्योद्धृत आदराद्ब्रतविधिः साङ्गश्च सङ्क्षे-
 पतः । प्रोक्तः श्रीरमणाधिताखिलजनप्रीत्यै तमेतं नरो यः श्रोष्य-
 त्यथवा पठिष्यति स तु प्राप्स्यत्यमीष्टं फलम् ॥३७॥ इति श्रीसत्स-

અથવા એક ગાયનું યથાશક્તિ દાન કરે, અશક્ત જન તેના પ્રતિનિધિભૂત
 સુવર્ણને અથવા આપે ॥૩૨॥ ગાયો શ્વેત વર્ણવાળી યથાવિધિ આપવી
 અથવા હરકોઈ કપિલા ગાય આપવી તેમજી રાત્રિએ જાગરણ કરીને
 પ્રભાતમાં ભગવાનનું પૂજન કરે ॥૩૩॥ જે સુવર્ણમૂર્તિ સ્થાપી હોય તે
 અલક્ષાર વસ્ત્રોએ સહિત પૂજને અંતે પોતાના ગુરૂને આપે. પછી વિપ્રોને
 જમાડે ॥૩૪॥ તેમજી વ્રતી નર તથા અન્ય ફળ જળે સહિત ચોવીશ
 કળશો દક્ષિણાસાથે બ્રાહ્મણોને આપે ॥૩૫॥ અને વિષ્ણુસેવાપરાયણ
 બ્રહ્મચારીઓ તથા સાધુઓ અંદન પુષ્પવસ્ત્રાદિવડે પૂજને મિહામવડે
 જમાડવા ॥૩૬॥ ત્યારપછી સ્વયં વ્રતી સ્વજનો સાથે પારણાં કરે. એરીતે
 ઉઘાપન કરે તો આ વ્રત શાઓજ સંપૂર્ણ ફળને આપનારૂં થાય ॥૩૬॥
 હે ભક્તાઃ ! આ પ્રકારે મેં એકાદશીવ્રતાચરણ પ્રકાર અંગસહિત મહિમા-
 સહિત સર્વ સન્ધ્યાસ્ત્રનું મંથન કરીને સારપણે સમુદ્ધાર કરી સંઘહથી
 વૈષ્ણવોના પ્રિય હિતમાટે તમોને કહ્યો જે નર આને આદરથી સાંભળશે કે
 પાઠ કરશે તે તો અબીદ ફળને પામશે ॥૩૭॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવન

ત્રિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે એકાદશીવ્રતો-
ધાપનવિધિનિરૂપણનામા ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૪॥

જના ડગુઃ—કેશવાદીનિ રૂપાણિ યાન્યેકાદશિકાતિથૌ ।
પૂજ્યાન્યુક્તાનિ તેષાં ત્વં બ્રૂહિ લક્ષમાણિ નઃ પૃથક્ ॥૧॥ શ્રીનારાયણ-
મુનિસ્વાચ—મૂર્તીનાં કેશવાદીનાં વાસુદેવસ્ય ચો જનાઃ । । કથ-
યામિ યથાશાસ્ત્રં લક્ષણાનિ પૃથક્ પૃથક્ ॥૨॥ ચતુર્વિંશતિ-
રૂપિણ્યા એકાદશ્યાઃ પ્રિયાય સઃ । ચતુર્વિંશતિમેકોઽપિ વિષ્ણુ-
મૂર્તીર્દધાતિ વૈ ॥૩॥ શાસ્ત્રચક્રગદાખજાનાં સ્થાનમેદેન ધારણાત્ ।
નામાન્યુક્તાનિ તાસાં વૈ ચતુર્વિંશતિરેવ હિ ॥૪॥ ધારણં સ્થાન-
મેદેન શાસ્ત્રાદીનાં યથા તથા । વદામિ તત્તુ વિશ્વેયં દક્ષિણાધઃ-

...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે એકાદશીવ્રતોધાપનવિધિનિરૂ-
પણનામા ચતુર્વિંશોઽધ્યાયઃ ॥૩૪॥

અધ્યાય ૩૫ મો.

હરિજનો પુછેછે—હે ભગવન્ ! એકાદશી તિથિએ જે કેશવાદિ ૩૫
પૂજ્યપણે કહ્યાં તેમનાં લક્ષણો પૃથક્ પૃથક્ આપ સ્પષ્ટપણે નિરૂપણ કરે
॥૧॥ એરીતે ભક્તજનોએ પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ બોલ્યા કે—હે જનાઃ ।
કેશવાદિક જે વાસુદેવનાજ મૂર્તિભેદો છે તેમનાં પૃથક્ પૃથક્ યથાશાસ્ત્ર
લક્ષણો તમોને કહુંછું ॥૨॥ તે શ્રીવાસુદેવ ભગવાન્ યદ્યપિ સ્વરૂપથી એકજ
છે પણ ચોવીશ રૂપ ધારી રહેલી એકાદશીનું પ્રિય કરવા પોતેપણ ચોવીશ
મૂર્તિભેદોને ધારણ કરેછે. તેમાં શંખ ચક્ર ગદા પદ્મ આ ચાર આયુધોના
ધારણ કરવાના સ્થાનભેદથી કેશવાદિ ચોવીશ સંજ્ઞાભેદ થાય છે ॥૩-
૪॥ શંખાદિકનો સ્થાનભેદથી ધારણપ્રકાર અને તેને લીધે થતો કેશવા-
દિક નામભેદ તમોને કહુંછું. હું કહીશ એવો ધારણક્રમ ભેદતો જમણા
નીચેના કરકમથી બાણવો. એટલે પ્રથમ નીચેનો જમણો કર, તેપછી ઉપ-

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાને કેશવાદિક મૂર્તિઓનાં પૃથક્ પૃથક્ લક્ષણો
અનુક્રમે નિરૂપણ કર્યા છે.

કરકમાત્ ॥૫॥ પદ્મં શઙ્ગં તથા ચક્રં ગદાં વહતિ કેશવઃ । શઙ્ગં
 પદ્મં ગદાં ચક્રં ધત્તે નારાયણઃ સદા ॥૬॥ ગદાં ચક્રં તથા શઙ્ગં
 પદ્મં વહતિ માધવઃ । ચક્રં ગદાં પદ્મશઙ્ગો ગોવિન્દો ધરતે
 ભુજે ॥૭॥ ગદાં પદ્મં તથા શઙ્ગં ચક્રં વિષ્ણુર્વિભતિં ચ । ચક્રં
 શઙ્ગં તથા પદ્મં ગદાં ચ મધુસૂદનઃ ॥૮॥ પદ્મં કૌમોદકીં ચક્રં
 શઙ્ગં ધત્તે ત્રિવિક્રમઃ । શઙ્ગં ચક્રં ગદાં પદ્મં વામનો ધરતે સદા
 ॥૯॥ પદ્મં ચક્રં ગદાં શઙ્ગં શ્રીધરો ધરતે ભુજે । દૃષીકેશો ગદાં
 ચક્રં પદ્મં શઙ્ગં દધાતિ ચ ॥૧૦॥ પદ્મનાભઃ કર્કશ્ચેત્તે શઙ્ગં પદ્મ
 મરિં ગદામ્ । પદ્મં શઙ્ગં ગદાં ચક્રં ધત્તે દામોદરઃ સદા ॥૧૧॥
 સંકર્ષણો ગદાશઙ્ગપદ્મચક્રધરઃ સ્મૃતઃ । વાસુદેવો ગદાશઙ્ગચક્રપ
 દ્મધરો મતઃ ॥૧૨॥ ચક્રશઙ્ગગદાપદ્મધરઃ પ્રદ્યુમ્ન ઉચ્યતે । અનિરુદ્ધ
 શ્ચક્રગદાશઙ્ગપદ્મધરઃ સ્મૃતઃ ॥૧૩॥ ચક્રં પદ્મં તથા શઙ્ગં ગદાં ચ

રનો જમણો કર, તેપછી ઉપરનો ડાબો કર, તેપછી નીચેનો ડાબો કર,
 આવા અનુક્રમથી જાણવો ॥૫॥ પદ્મ શબ્દ એક અને ગદાને કેશવ ભગવાન
 અનુક્રમે વહન કરેછે શબ્દ પદ્મ ગદા અને ચક્રને અનુક્રમે નારાયણ ભગ
 વાન ધારણ કરેછે ગદા ચક્ર શબ્દ અને પદ્મને અનુક્રમે માધવ ભગવાન
 ધારે છે ચક્ર ગદા પદ્મ શબ્દને હાથવડે અનુક્રમે ગોવિંદ ભગવાન ધારેછે
 ગદા પદ્મ શબ્દ તથા ચક્રને અનુક્રમે વિષ્ણુ ભગવાન ધારણ કરેછે ચક્ર શબ્દ
 પદ્મ ગદાને અનુક્રમે મધુસૂદન ભગવાન વહન કરેછે પદ્મ ગદા ચક્ર અને
 શબ્દને અનુક્રમે ત્રિવિક્રમ ભગવાન વહન કરેછે શબ્દ ચક્ર ગદા પદ્મને
 ઉક્ત અનુક્રમે વામન ભગવાન વહન કરેછે પદ્મ ચક્ર ગદા શબ્દને ભુજ
 વડે અનુક્રમે શ્રીધર ભગવાન ધારણ કરેછે ગદા ચક્ર પદ્મ શબ્દને અનુ
 ક્રમે દૃષીકેશ ભગવાન ધારણ કરેછે શબ્દ પદ્મ ચક્ર ગદાને કરવડે અનુ
 ક્રમે પદ્મનાભ ભગવાન ધારેછે પદ્મ શબ્દ ગદા ચક્રને દામોદર ભગવાન
 ધારેછે ગદા શબ્દ પદ્મ ચક્રને અનુક્રમે સંકર્ષણ ભગવાન ધારી રજાછે
 ગદા શબ્દ ચક્ર પદ્મને અનુક્રમે વાસુદેવ ભગવાન ધારી રજાછે ચક્ર શબ્દ
 ગદા પદ્મને અનુક્રમે પ્રદ્યુમ્ન ભગવાન ધારેછે. ચક્ર ગદા શબ્દ પદ્મને

પુરુષોત્તમઃ । પદ્મં કૌમોદકીં શઙ્ખં ચક્રં ધત્તેઽપ્યધોક્ષજઃ ॥૧૪॥
 ચક્રં પદ્મં ગદાં શઙ્ખં નરસિંહો વિભર્તિ ચ । ગદાં સરોજં ચક્રં ચ
 શઙ્ખં ધત્તેઽચ્યુતઃ સદા ॥૧૫॥ પદ્મં સુદર્શનં શઙ્ખં ગદાં ધત્તે
 જનાર્દનઃ । શઙ્ખં કૌમોદકીં ચક્રમુપેન્દ્રો ધરતેઽમ્બુજમ્ ॥૧૬॥ શઙ્ખં
 ચક્રં સરોજં ચ ગદાં વહતિ વૈ હરિઃ । શઙ્ખં કૌમોદકીં પદ્મં ચક્રં
 રુષ્ણો વિભર્તિ ચ ॥૧૭॥ હત્યેતાઃ કેશવાદ્યા વો મૂર્તયો લક્ષણૈર્મયા ।
 નિરૂપિતા ભક્તજનાઃ । પૂજ્યા ઇકાદશીપુ તાઃ ॥૧૮॥ ઇકાદશીનાં
 શુક્લાનામીશ્વરાઃ કેશવાદયઃ । દ્વાદશોક્તાશ્ચ રુષ્ણાનાં શ્રેયાઃ
 સદ્કર્પણાદયઃ ॥૧૯॥ માર્ગશીર્ષે શુક્લપક્ષે ઇકાદશ્યાં તુ કેશવઃ ।
 પૂજ્યસ્તથા રુષ્ણપક્ષે તત્ર સદ્કર્પણોઽર્ચકૈઃ ॥૨૦॥ એવં પૌષાદિમા-
 સેષુ પક્ષયોઃ શુક્લરુષ્ણયોઃ । નારાયણાદયઃ પૂજ્યા મલે તુ પુરુષો-

અનિરૂદ્ધ ભગવાન્ અનુક્રમે ધારેછે. ચક્ર પદ્મ શંખ ગદાને અનુક્રમે પુરુ-
 ષોત્તમ ભગવાન્ વહન કરેછે, પદ્મ ગદા શંખ ચક્રને અનુક્રમે અધોક્ષજ
 ભગવાન્ વહન કરેછે. ચક્ર પદ્મ ગદા શંખને અનુક્રમે નરસિંહ ભગવાન્
 ધારેછે. ગદા પદ્મ ચક્ર શંખને અનુક્રમે હાથવડે અમ્બુજ ભગવાન્ ધારેછે.
 પદ્મ ચક્ર શંખ ગદાને અનુક્રમે કરવડે જનાર્દન ભગવાન્ ધારણ કરેછે.
 શંખ ગદા ચક્ર પદ્મને અનુક્રમથી ઉપેન્દ્ર ભગવાન્ ધારણ કરેછે. શંખ
 ચક્ર પદ્મ ગદાને અનુક્રમે હરિ ભગવાન્ વહન કરેછે. શંખ ગદા પદ્મ ચક્રને
 અનુક્રમે કૃષ્ણ ભગવાન્ વહન કરેછે ॥૬-૧૭॥ આ કેશવાદિક મૂર્તિયો
 આવા લક્ષણોવડે મેં હાથમાં નિરૂપણ કરી, હે ભક્તજના ! તે આ મૂર્તિ-
 ઓની એકાદશી દિવસે પૂજા કરવી ॥૧૮॥ શુક્લપક્ષની એકાદશીઓના
 કેશવાદિક દ્વાદશ ઈશ્વરો કલા છે અને કૃષ્ણપક્ષની એકાદશીઓના સંક-
 ર્પણાદિ દ્વાદશ ઈશ્વરો કલા છે ॥૧૯॥ એજ અર્થને સ્પષ્ટપણે બે શ્લોકથી
 કહેછે—માગશર માસના શુક્લપક્ષની એકાદશીએતો કેશવ ભગવાનની
 પૂજાએ પૂજા કરવી અને કૃષ્ણપક્ષની એકાદશીએ સંકર્ષણ ભગવાનની
 પૂજાએ પૂજા કરવી. આ પ્રકારે પૌષાદિ માસોમાં શુક્લ કૃષ્ણપક્ષ ભેદથી
 અનુક્રમે નારાયણાદિ તથા વાસુદેવાદિકની પૂજા કરવી. મળમાસમાં

કરક્રમાત્ ॥૫॥ પદ્મં શઙ્ખં તથા ચક્રં ગદાં વહતિ કેશવઃ । શઙ્ખં
 પદ્મં ગદાં ચક્રં ધત્તે નારાયણઃ સદા ॥૬॥ ગદાં ચક્રં તથા શઙ્ખં
 પદ્મં વહતિ માધવઃ । ચક્રં ગદાં પદ્મશઙ્ખૌ ગોવિન્દો ધરતે
 ભુજૈઃ ॥૭॥ ગદાં પદ્મં તથા શઙ્ખં ચક્રં વિષ્ણુર્વિભતિં ચ । ચક્રં
 શઙ્ખં તથા પદ્મં ગદાં ચ મધુસૂદનઃ ॥૮॥ પદ્મં કૌમોદકી ચક્રં
 શઙ્ખં ધત્તે ત્રિવિક્રમઃ । શઙ્ખં ચક્રં ગદાં પદ્મં વામનો ધરતે સદા
 ॥૯॥ પદ્મં ચક્રં ગદાં શઙ્ખં શ્રીધરો ધરતે ભુજૈઃ । હૃષીકેશો ગદાં
 ચક્રં પદ્મં શઙ્ખં દધાતિ ચ ॥૧૦॥ પદ્મનાભઃ કરૈર્ધત્તે શઙ્ખં પદ્મ-
 મરિં ગદામ્ । પદ્મં શઙ્ખં ગદાં ચક્રં ધત્તે દામોદરઃ સદા ॥૧૧॥
 સદ્કર્પણો ગદાશઙ્ખપદ્મચક્રધરઃ સ્મૃતઃ । વાસુદેવો ગદાશઙ્ખચક્રપ-
 દ્મધરો મતઃ ॥૧૨॥ ચક્રશઙ્ખગદાપદ્મધરઃ પ્રયુક્ત ઉચ્યતે । અનિરુદ્ધ-
 શ્ચક્રગદાશઙ્ખપદ્મધરઃ સ્મૃતઃ ॥૧૩॥ ચક્રં પદ્મં તથા શઙ્ખં ગદાં ચ

૨નો ૪મણો કર, તેપછી ઉપરનો ડાળો કર, તેપછી નીચેનો ડાળો કર,
 આવા અનુક્રમથી ૮૧ણવો ॥૫॥ પદ્મ શખ ચક્ર અને ગદાને કેશવ ભગવાન
 અનુક્રમે વહન કરેછે શખ પદ્મ ગદા અને ચક્રને અનુક્રમે નારાયણ ભગ
 વાન ધારણ કરેછે ગદા ચક્ર શખ અને પદ્મને અનુક્રમે માધવ ભગવાન
 ધારે છે ચક્ર ગદા પદ્મ શખને હાથવડે અનુક્રમે ગોવિંદ ભગવાન ધારેછે.
 ગદા પદ્મ શખ તથા ચક્રને અનુક્રમે વિષ્ણુ ભગવાન ધારણ કરેછે. ચક્ર શખ
 પદ્મ ગદાને અનુક્રમે મધુસૂદન ભગવાન વહન કરેછે. પદ્મ ગદા ચક્ર અને
 શખને અનુક્રમે ત્રિવિક્રમ ભગવાન વહન કરેછે શંખ ચક્ર ગદા પદ્મને
 ઉક્ત અનુક્રમે વામન ભગવાન વહન કરેછે પદ્મ ચક્ર ગદા શખને ભુજ
 વડે અનુક્રમે શ્રીધર ભગવાન ધારણ કરેછે ગદા ચક્ર પદ્મ શખને અનુ-
 ક્રમે હૃષીકેશ ભગવાન ધારણ કરેછે. શંખ પદ્મ ચક્ર ગદાને કરવડે અનુ-
 ક્રમે પદ્મનાભ ભગવાન ધારેછે પદ્મ શખ ગદા ચક્રને દામોદર ભગવાન
 ધારેછે ગદા શખ પદ્મ ચક્રને અનુક્રમે વાસુદેવ ભગવાન ધારી રહ્યાછે ચક્ર શખ
 ગદા પદ્મને અનુક્રમે પ્રયુક્ત ભગવાન ધારેછે. ચક્ર ગદા શંખ પદ્મને

શ્રીકૃષ્ણં ધર્મનન્દનમ્ । તદગ્ર એવં નિયમં જગૃહુસ્તદ્રતસ્ય તે ॥૨॥
 સ્વસ્વસ્થાનં તતો ગન્તુમાશ્વાપ્ય સ્વાશ્રિતાંશ્ચ તૌન્ । સ્વાવાસમગમ-
 ત્સ્વામી વન્ધમાનો જનવ્રજૈઃ ॥૩॥ એકાદશીવ્રતવિધિમાચરિષ્યન્
 કૃતાણ્ણુવઃ । કૃષ્ણં સોઽભ્યર્ચ્ય જગ્રાહ તદગ્રે નિયમં નૃપ ! ॥૪॥
 મહાનૈવેદ્યસામગ્રીં કારયમાસ વાઙ્મયૈઃ । રમ્ભાસ્તમ્ભાદિમિઃ પૂજા-
 મણ્ડપં ચાપ્યચીકરત્ ॥૫॥ પૂજોપહારાન્સમ્પાદ્ય કિશ્ચિત્સુખ્યાપ
 ભૂતલે । તૃતીયઃ પ્રહરસ્તાવદ્રાત્રેઃ પ્રાપ્તસમાપનમ્ ॥૬॥ અલબ્ધનિદ્ર
 પવાસાદ્યુત્તસ્યૌ સહસા તતઃ । સ્વસ્વરૂપં હૃદિ ધ્યાત્વા સાકં ભક્તૈ-
 નર્દાં યયૌ ॥૭॥ આદૌ શૌચવિધિં કૃત્વા ગણ્ડપાન્ દ્વાદશૈવ ચ ।

પને પામ્યા ॥૧॥ તે સમયે તેઓએ તે ધર્મનંદન શ્રીહરિનેજ સાક્ષાત્ શ્રી-
 કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમપણે હૃદયમાં નિશ્ચય કરીને, તેમનીજ આગળ તેમનાજ
 આરાધનરૂપ એકાદશીવ્રતનો 'નિયમથી અમો કરીશું' એનો સંકલ્પ કર્યો.
 ॥૨॥ તેપછી સહજનંદસ્વામી પોતાના આશ્રિત તેઓને સ્વસ્વસ્થાને જ-
 વાની આરા આપીને, સર્વ સમાશ્રિતોએ નમસ્કાર કર્યા થકા પોતાના
 નિવાસસ્થાને પધાર્યા ॥૩॥ હે નૃપ ! ત્યાર પછી લગવાન્ શ્રીહરિએ પોતે
 ઉપદેશેલા એકાદશીવ્રતની પોતાના આચરણથી પ્રતિષ્ઠા પમાડવા દશમી-
 દિવસે સ્નાન કરી, પોતાને નિત્યપૂજ્ય અર્ચામૂર્તિ કૃષ્ણની પૂજા કરીને,
 તેમની આગળ આવતી કાલે કરવાના એકાદશીવ્રતનો નિયમથી સંકલ્પ
 યથાવિધિ કર્યો ॥૪॥ તેપછી લગવાને તે વ્રતના અંગભૂત કૃષ્ણપૂજનમાં ઉપ-
 યોગી મહાનૈવદ્ય સામગ્રી પૂર્વોક્ત રસોયા વિપ્રોપાસે કરાવી અને કેળના
 થાંભલા વિગેરે વડે સમઘંકૃત પૂજામંડપ કરાવ્યો ॥૫॥ તેપછી સમય પૂજે-
 પહારોને સંપાદન કરીને તે રાત્રિએ ભૂતળ ઉપર સુઈ ગયા. સુઈ ગયા
 પણ નિદ્રાને નહીજ પામેલા તે લગવાનને રાત્રિનો ત્રીજો પહોર વીતિ ગયો.
 પછી તત્કાળજ શયનથથી ઉઠીને, સ્વસ્વરૂપનું હૃદયમાં (સુહૃત) ધ્યાન
 કરીને, પછી સમીપમાં રહેલા સેવકો સાથે ઉત્તમતર્ંગના નદી પ્રતિ પધાર્યા
 ॥૬-૭॥ પધારીને પ્રથમ શૌચ અને વ્રતદિન હોવાથી દંતધાવન સ્થાને
 ખાર કોગળા યથાવિધિ કરીને, યથાવિધિ તે ઉત્તમતર્ંગનામાં સ્નાન કરી, સ્ના-

ત્તમઃ ॥૨૧॥ અન્ન સદ્વર્ષણાદ્યા યાશ્ચતસ્રો મૂર્તયો મયા । પ્રોક્તા-
સ્તાસ્તુ પૃથગ્જેયાશ્ચતુર્વ્યૂહસ્વરૂપતઃ ॥૨૨॥ વિત્તશાઢ્યં ન કર્તવ્ય-
મેકાદશ્યુત્સવે જનાઃ । । લક્ષ્મીકાન્તોઽન્ન સર્વાસાં દાના તુલ્યતિ
સમ્પદામ્ ॥૨૩॥ યઃ પ્રાતરુત્થાય વિકુણ્ઠમર્તુઃ કૃણ્ણસ્ય રૂપાણ્યઘ
નાશનાનિ । શ્રીકેશવાદીનિ પુમાનુત સ્ત્રી સ્મરેત્સ વૈ મહ્નલમિદ્-
મેતુ ॥૨૪॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नाटयणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे
प्रबोधन्युत्सवे केशवादिमूर्तिलक्षणनिरूपणनामा पञ्चविंशोऽध्यायः ॥૩૫॥

સુવ્રત ઠવાચ—इति श्रीहरिणा गीतं माहात्म्यादि निशम्य ते ।
एकादश्या जनाः सर्वे सन्तुष्टिं परमां ययुः ॥१॥ तमेव हृदि जानन्तः

તો બન્ને પક્ષમા પુરૂષોત્તમ ભગવાનની પૂજા કરવી ॥૨૦-૨૧॥ આ
ઓવીશ વ્યૂહમા જે સંકર્ષણાદિ આર મૂર્તિઓ મેં કહી તે તો ચતુર્વ્યૂહ
સ્વરૂપ થઈ જુદી બાણુવી ॥૨૨॥ હે જના ! આ એકાદશ્યાદિ ઉત્સવમા
ધનસપત્તિ હોય તો વિત્તશાઢ્ય—આવશ્યક એવાપણુ ધર્મકાર્યમા ધનસ
કોચરૂપ ધનશકતાને નજ કરે, કારણુ કે સર્વ સંપત્તિના સમ્રાટના લક્ષ્મી
પતિ ભગવાન્ આ વ્રત કરવાથી સતુષ્ઠ થાય છે તે સતુષ્ઠ થતાં કઈ સપત્તિ
ન સિદ્ધ થાય ? સર્વ સપત્તિ સિદ્ધજ થાય તો એમા ધનસકોચ સ્વ
ભાવતા ઉચિત નથી ॥૨૩॥ અને વળી જે પુરૂષ કે સ્ત્રી પ્રાતઃકાળમા
ઉઠીને વૈકુઠપતિ કૃષ્ણના પૂર્વોક્ત પાપનિવર્તક શ્રીકેશવાદિ રૂપોને જે
અનુસ્મરણુ કરે તો તે તત્કાળ આ લોક પરલોકમાં અભિલષિત મગળને
પામેછે ॥૨૪॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने . तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्यु-
त्सवे केशवादिमूर्तिलक्षणनिरूपणनामा पञ्चविंशोऽध्यायः ॥૩૫॥

²અધ્યાય ૩૬ મો.

સુવ્રત-ઠપિ કહેછે—હે રાજન્ ! એરીતે શ્રીહરિએ કહેલું એકાદશીનુ
માહાત્મ્ય આદિકને સાંભળીને સભામા બેઠલા તે સર્વે જનો પરમ સતો

૧ આ અધ્યાયમા લોકોને પોતાના આચરણથી ધર્મમા વ્રતતાવના ભગવાને
કરેલુ એકાદશીવ્રતનુ અનુષ્ઠાન નિરૂપણુ કર્યું છે

કોવિદાઃ ॥૧૫॥ પશ્ચપલ્લવસંયુક્ટે સૂક્ષ્મવહ્નાભિવેષ્ટિતે । તત્ર
સ્થિતે શુભે પાત્રે રમ્યાસ્તરણમણ્ડિતે ॥૧૬॥ કમલં દ્વાદશદલં
નાનાવર્ણોપશોભિતમ્ । અન્તર્દ્વાદશભિઃ પત્રૈર્યુક્તં ચકુર્મનોહરમ્
૧૭॥ તન્મધ્યે પ્રતિમાં હૈમીં લક્ષ્મીયોગેશ્વરસ્ય તે । પ્રાણપ્રતિષ્ઠાં
હૃત્વૈવ સ્થાપયામાસુરાદરાત્ ॥૧૮॥ તદ્ભદ્રદેવતાશ્ચાન્યાઃ પાર્પદાંશ્ચ
યથાદિશમ્ । સ્થાપયામાસુરવ્યગ્રાસ્તન્નોક્તવિધિના દ્વિજાઃ ॥૧૯॥
પૂર્વાદ્યનુક્રમેણૈવ કેશવાદ્યાઃ સશક્તયઃ । વાહ્યાભ્યન્તરપત્રેષુ સ્થા-
પિતા હ્યદ્ભદ્રદેવતાઃ ॥૨૦॥ આદ્યે દલે કેશવસ્તુ સ્થાપિતસૈઃ શ્રિયા
સહ । નારાયણસ્તદગ્રે ચ પદ્મયા દક્ષિણક્રમાત્ ॥૨૧॥ માધવો
નિત્યયા સાકં ગોવિન્દશ્ચન્દ્રયા સહ । રમયા સહ વિષ્ણુશ્ચ માધવ્યા

સૂક્ષ્મ વસ્ત્રથી સમલંકૃત કરીને, તેના ઉપર સ્થાપેલા શુભ પાત્રમાં રમ-
ણીય આસ્તરણ વસ્ત્ર આસ્તરીને, તેમાં બાહ્ય આભ્યંતર આર આર દળોએ
યુક્ત મનોહર કમળને નાનાવિધ વર્ણ દ્રવ્યથી ઉપકટપીને, તેના મધ્યમા
દશમીસહિત યોગેશ્વર ભગવાનની સુવર્ણનિર્મિત મૂર્તિને પ્રાણપ્રતિષ્ઠાવાળી
કરીનેજ આદરથી સ્થાપન કરી ॥૧૪-૧૮॥ તેપછી તે વિગ્રોએ વિના
વ્યગ્રતાએ તેમના અંગભૂત દેવોની અને બીજા નદાદિ પાર્પદોની આગળ
કહેશે એવા અનુક્રમથી યથાક્રમે યથાવિધિ સ્થાપના કરી ॥૧૯॥ તે હવે
કહેછે—શક્તિસહિત કેશવાદિક અગદેવતાઓની પૂર્વાદિ દિશા ક્રમથીજ
બાહ્ય આભ્યંતર પત્રોમાં તે વિગ્રોએ સ્થાપના કરી ॥૨૦॥ તેમાં પૂર્વ
દિશામાં રહેલા પ્રથમના પત્રમાં શ્રીશક્તિસહિત કેશવ ભગવાનની
સ્થાપના કરી. તેથકી આગળ પ્રદક્ષિણ ક્રમથી પદ્મા પત્નીસહિત નારા-
યણ ભગવાનની સ્થાપના કરી. તેપછી નિત્યા શક્તિ સાથે માધવ ભગ-
વાનની, તેપછી ચંદ્રવતી શક્તિ સહિત ગોવિંદ ભગવાનની, તેપછી રમા
દેવી સાથે વિષ્ણુ ભગવાનની, તેપછી માધવી દેવી સાથે મધુસૂદન ભગ-
વાનની, તેપછી પદ્માક્ષી પત્ની સાથે ત્રિવિક્રમ ભગવાનની, તેપછી કમળા
દેવી સહિત વામન ભગવાનની, તેપછી કાંતિમતી શક્તિસાથે શ્રીધર
ભગવાનની, તેપછી આગળ અપરાજિતા પત્નીસાથે દુષીકેશ ભગ-

તસ્યામુન્મત્તગદ્ગાયાં ચકાર વિધિનાઽઽશ્વમ્ ॥૮॥ ક્ષાનાઙ્ગં તર્પણ
 વૃત્વા કલશેઽત્યુજ્વલે જલમ્ । મૃત્વાઽર્ચનાર્થે શ્રીવિષ્ણોરાદ્રવાસા
 મૃદ્ધ યયૌ ॥૯॥ ઈશ્વરોઽનેકશિષ્યોઽપિ દર્શયન્ હરિસેવિનામ્ ।
 દાસધર્મે સ્વયં તોયમાનિનાય નિજાશ્રમમ્ ॥૧૦॥ પુષ્પાણિ ચ ગૃહો
 ધાનાદાનીય તુલસીં ચ સ. । ધૌતાદ્વિપાણિ શુચિની પર્યધાત્સિ
 તવાસસી ॥૧૧॥ ઉપવિદ્યાસને કૌશે ગોપીચન્દનમૃત્સયા । વૃત્વા
 પશ્ચોર્ધ્વપુષ્પદ્માણિ સન્ધ્યાચન્દનમાચરત્ ॥૧૨॥ નિત્યહોમ તત
 વૃત્વા બ્રાહ્મણાન્વેદવિત્તમાન્ । પૂજાવિધિજ્ઞાનાહ્ય પ્રારેમે વૃષ્ણપૂ
 જનમ્ ॥૧૩॥ ત પૂર્જાં કારયામાસુર્ગ્રાહણાસ્તે યથાવિધિ । વિદધુ
 સર્વતોમદ્રમાદૌ તે મણ્ડલં શુભમ્ ॥૧૪॥ વિચિત્રરક્તશોભાલ્યે
 તસ્મિન્કલશમુજ્વલમ્ । સૌવર્ણ સ્થાપયામાસુર્ગ્રાહણા વિધિ-

નના અગભૂત તર્પણ કરીને, સ્વયં પરમેશ્વર હોવા છતાં અને અનેક શિષ્યો
 વડે વીંટાએલા હોવા છતાપણુ દાસભાવપ્રકાર ને નિરતર આદરપૂર્વક
 સર્વેએ આચરવા યોગ્ય છે તેને પોતાના લક્ષ્મીને પોતાના આચરણથી
 ચંદ્રણુ કરાવા પોતેજ અદર બહાર ખાટુ વસ્તુ ચોપડવાપૂર્વક શુદ્ધ
 મૃત્તિકાથી માલને અતિ ઉજ્જવળ કરેલા કળશમા ગાળેડુ સ્વચ્છ ગંગા
 જળ શ્રીકૃષ્ણના અર્ચનમાટે ભરી લઇને, બીને વસ્ત્રેજ પોતાના નિવાસ
 લવનમા આવ્યા ॥૮-૧૦॥ લવનમા આવીને તેના સમીપમાજ રહેલા
 નાના બાગમાથી પુષ્પો તથા તુળસીદળો સ્વયં લાવીને, પાણિપાદનુ પ્રક્ષા
 લન કરીને, પછી ધોએલા શુદ્ધ ધોળા વસ્ત્રો ધાર્યો ॥૧૧॥ તેપછી દર્ભાસન
 ઉપર બેસીને, ઝોપીચદન મૃત્તિકાથી પાંચ ઉર્ધ્વપુટ્ટોને લલાટાદિ તેતે
 સ્થાનમા ધારીને, પ્રાત કર્તવ્ય સંધ્યાવદન કરીને યથાવિધિ નિત્યહોમ
 કરીને, પછી વિશેષત વેદવેદી મૂલવિધિપ્રવીણ વિપ્રોને જોલાવીને, તેમને
 આગળ રાખીને તેમના કલાપ્રમાણે કૃષ્ણપૂજનો પ્રારભ કર્યો ॥૧૨-૧૩॥
 તે નિમજેલા વિધિજ્ઞ વિપ્રોએ યથાવિધિ પૂજ કરાવતા પ્રથમ શુભ સર્વતો
 ભદ્ર મડળ વિનિધ રજન દ્રવ્યથી મુશોભિત કરીને તે મડળમા સુવર્ણમય
 ઉજ્જવળ કળશ સ્થાપીને, તેને આમપલ્લવપ્રમુખ પત્ર પલ્લવો અને નવીન

કોવિદાઃ ॥૧૫॥ પચ્ચપલ્લવસંયુકે સૂક્ષ્મવલ્લામિવેષ્ટિતે । તન
સ્થિતે શુમે પાત્રે રમ્યાસ્તરણમણ્ડિતે ॥૧૬॥ કમલં દ્વાદશદલં
નાનાવર્ણોપશોભિતમ્ । અન્તર્દ્વાદશભિઃ પત્રૈર્યુક્તં ચકુર્મનોહરમ્
૧૭॥ તન્મધ્યે પ્રતિમાં હૈર્મીં લક્ષ્મીયોગેશ્વરસ્ય તે । પ્રાણપ્રતિષ્ઠાં
કૃત્વેવ સ્થાપયામાસુરાદરાત્ ॥૧૮॥ તદ્ગદેવતાશ્ચાન્યાઃ પાર્પદાંશ્ચ
યથાદિશમ્ । સ્થાપયામાસુરવ્યગ્રાસ્તન્ત્રોક્તવિધિના દ્વિજાઃ ॥૧૯॥
પૂર્વાદ્યનુક્રમેણૈવ કેશવાદ્યાઃ સશક્તયઃ । વાહ્યાભ્યન્તરપત્રેષુ સ્થા-
પિતા હ્યગ્દેવતાઃ ॥૨૦॥ આદ્યે દલે કેશવસ્તુ સ્થાપિતસૈઃ શ્રિયા
સહ । નારાયણસ્તદગ્રે ચ પદ્મયા દક્ષિણક્રમાત્ ॥૨૧॥ માધવો
નિત્યયા સાકં ગોવિન્દશ્ચન્દ્રયા સહ । રમયા સહ વિણુશ્ચ માધવ્યા

સૂક્ષ્મ પત્રેથી સમલંકૃત કરીને, તેના ઉપર સ્થાપેલા શુભ પાત્રમાં રમ-
ણીય આસ્તરણુ વત્રે આસ્તરીને, તેમાં બાહ્ય આભ્યંતર આર આર દળોએ
યુક્ત મનોહર ક્રમળને નાનાવિધ વર્ણુ દ્રવ્યથી ઉપકટપીને, તેના મધ્યમાં
લક્ષ્મીસહિત યોગેશ્વર ભગવાનની સુવર્ણનિર્મિત મૂર્તિને પ્રાણપ્રતિષ્ઠાવાળી
કરીનેજ આદરથી સ્થાપન કરી ॥૧૪-૧૮॥ તેપછી તે વિપ્રોએ વિના
વ્યગ્રતાએ તેમના અંગભૂત દેવોની અને બીજા નદાદિ પાર્ષદોની આગળ
કહેશે એવા અનુક્રમથી યથાક્રમે યથાવિધિ સ્થાપના કરી ॥૧૯॥ તે હવે
કહેછે—શક્તિસહિત કેશવાદિક અગદેવતાઓની પૂર્વાદિ દિશા ક્રમથીજ
બાહ્ય આભ્યંતર પત્રોમાં તે વિપ્રોએ સ્થાપના કરી ॥૨૦॥ તેમાં પૂર્વ
દિશામાં રહેલા પ્રથમના પત્રમાં શ્રીશક્તિસહિત કેશવ ભગવાનની
સ્થાપના કરી તેથડી આગળ પ્રદક્ષિણુ ક્રમથી પદ્મા પત્નીસહિત નારા-
યણુ ભગવાનની સ્થાપના કરી તેપછી નિત્યા શક્તિ સાથે માધવ ભગ-
વાનની, તેપછી ચંદ્રવર્તી શક્તિ સહિત ગોવિંદ ભગવાનની, તેપછી રમા
દેવી સાથે વિષ્ણુ ભગવાનની, તેપછી માધવી દેવી સાથે મધુસૂદન ભગ-
વાનની, તેપછી પદ્માક્ષી પત્ની સાથે ત્રિવિક્રમ ભગવાનની, તેપછી ક્રમળા
દેવી સહિત વામન ભગવાનની, તેપછી કાંતિમતી શક્તિસાથે શ્રીધર
ભગવાનની, તેપછી આગળ અપંગલતા પત્નીસાથે દુષીકેશ ભગ-

મધુસૂદનઃ ॥૨૨॥ ત્રિવિક્રમઃ પદ્માક્ષ્યા ધામનઃ કમલાયુતઃ ।
 ધીધરઃ કાન્તિમત્યાડમે દૃષીકેશાપરાજિતે ॥૨૩॥ પદ્મનાભઃ પદ્મ-
 ઘટ્યા રાધાદામોદરી તતઃ । સ્થાપિતા દ્વાદશૈવતા યદિઃ પત્રેષુ
 દેવતાઃ ॥૨૪॥ માર્ગદીર્ઘાદિમાસેષુ દ્વાદશસ્વપ્યનુક્રમાત્ । ઇકા-
 દશીનાં શુક્લાનામેતા એવ દિ દેવતાઃ ॥૨૫॥ તથાભ્યન્તરપત્રેષુ
 દ્વાદશસ્વપિ દેવતાઃ । શુભ્ણિકાદયધિષ્ઠાન્યઃ સ્થાપિતાથ સશક્તયઃ
 ॥૨૬॥ સદ્ગુરુપ્પણઃ પૂર્વપત્રે સ્થાપિતસ્તુ મુનન્દયા । વાસુદેવો હરિણ્યા
 ચ સદામે પ્રાક્ષણેસ્તતઃ ॥૨૭॥ પ્રશુભ્ણથ ધિયા સાકમનિરુદ્ધઃ
 મુશોલયા । સ્થાપિતોડનુક્રમેણેઘ નન્દયા પુરુષોત્તમઃ ॥૨૮॥ અધો-
 ક્ષજગ્રયીયુક્તઃ ક્ષેમદૂર્યા નૃકેસરી । અચ્યુતો વિજયાયુક્તઃ મુન્દર્યા
 ચ જનાર્દનઃ ॥૨૯॥ ઉપેન્દ્રઃ મુમગાયુક્તો હરિઃ સદ્દ હિરણ્યયા ।
 શુભ્ણઃ મુલક્ષણાયુક્તો દ્વાદશ સ્થાપિતા ઇતિ ॥૩૦॥ સ્થાપયિત્વાય

વાનની, તેપછી પદ્મવતી પત્નીસાથે પદ્મનાભ ભગવાનની, તેપછી રાધા
 શક્તિ સાથે દામોદર ભગવાનની સ્થાપના કરી આ બાર દેવતાઓની
 બહારના મોટા પત્રોમાં સ્થાપના એરીતે કરી માર્ગદીર્ઘદિ દ્વાદશ માસોમાં
 શુક્લ પક્ષની એકાદશીઓના અનુક્રમથી પૂર્વોક્ત કેશવાદિક બાર અધિદેવો
 છે ॥૨૧-૨૫॥ તેજ પ્રકારે બાર આલ્યતર પત્રોમાં પણ કૃષ્ણપક્ષની
 એકાદશીના અધિષ્ઠાતા દેવોની દેવીઓ સાથે અનુક્રમે સ્થાપના કરી ॥૨૬॥
 તે વિત્રોએ પૂર્વ પત્રમાં મુનંદા શક્તિસહિત સંકર્ષણ ભગવાનની, તેથી
 આગળ હરિણી શક્તિસાથે વાસુદેવ ભગવાનની, તે થકી આગળ ધી
 શક્તિસાથે પ્રદુમ્ન ભગવાનની, તેપછી મુશીલા શક્તિસાથે અનિરુદ્ધ
 ભગવાનની, તેપછી નંદા દેવી સાથે પુરુષોત્તમ ભગવાનની, તેપછી
 ત્રયી શક્તિસાથે અધોક્ષજ ભગવાનની, તેપછી ક્ષેમંકરી પત્નીસાથે
 નૃકેશરી ભગવાનની, તેપછી વિજયા પત્નીસાથે અચ્યુત ભગવાનની,
 તેપછી મુંદરી શક્તિ સાથે જનાર્દન ભગવાનની, તેપછી મુલગા શક્તિ
 સહિત ઉપેન્દ્ર ભગવાનની, તેપછી હિરણ્યા શક્તિસાથે હરિ ભગવાનની,
 તેપછી મુલક્ષણા શક્તિસાથે કૃષ્ણ ભગવાનની, એરીતે બાર દેવતાઓની

નન્દાદીન્ પાર્પદાનદિદ્ધુ તે । પૂજામકાર્યન્વિપ્રા મન્નૈવૈવંદિકતા-
ન્નિકૈઃ ॥૩૧॥ તત્રાદૌ હૃદયે દધ્યૌ સ્વામી યોગેશ્વરં પ્રભુમ્ । વામ-
પાર્શ્વસ્થયા લક્ષ્મ્યા સહ પદ્મજહસ્તયા ॥૩૨॥ પદ્માસનસમાસીનં
કિશ્ત્રિન્મીલિતલોચનમ્ । ઘ્રાણાગ્રદત્તદાષ્ટિં ચ શ્વેતપદ્મોપરિસ્થિતમ્
॥૩૩॥ મેઘદયામં ચતુર્બાહું કૌસ્તુમેન વિરાજિતમ્ । નાનાભરણશો-
ભાઢ્યં કિરીટવિલસન્મુલમ્ ॥૩૪॥ અઢ્ઢે કૃત્વા વામદક્ષાવુત્તાનો ચ
મુજૌ સ્થિતમ્ । તત્કરદ્વયપાર્શ્વસ્થે દધ્યૌ પદ્મમહાગદે ॥૩૫॥ ઝઢ્ઢે
કરદ્વયે તસ્ય પાશ્ચજન્યસુદર્શને । ધ્યાત્વા તસ્મિન્વાસુદેવે ચકાર
સ્વં મનઃ સ્થિરમ્ ॥૩૬॥ ઉપચારૈઃ પોઢશમિસ્તત આવાહનાદિમિઃ ।
નીલકણ્ઠોઢર્ચયામાસ સ્વપ્રેષ્ટં તમનન્યધીઃ ॥૩૭॥ પશ્ચામૃતેન

સ્થાપના કરી ॥૩૭-૩૮॥ તેપછી તે વિપ્રોએ નંદાદિ પાર્વદોની યથાક્રમે
આઠ દિશાઓમાં સ્થાપના કરી, એ રીતે સર્વને સ્થાપીને, સ્થાપેલા સાંગ
સપરિવાર યોગેશ્વર ભગવાનની વૈદિક તાંત્રિક મંત્રોવડે તે શ્રાદ્ધલો શ્રીહરિ-
પાસે પૂજા કરાવા લાગ્યા ॥૩૯॥ તે પૂજામાં પ્રથમ સર્વના સ્વામી-સ્વામી
એવી યોગેશ્વર સંપ્રાપ્તી પ્રખ્યાત ભગવાને પોતાના હૃદયક્રમણમાં—
શ્વેત પદ્મ ઉપર દિવ્ય પદ્માસન વાળીને બેઠેલા, કિંચિત્ મીઢ્યાં છે
લોચન જેમણે, નાસિકાના અગ્રભાગ ઉપર દીધી છે દૃષ્ટિ જેમણે, દિવ્ય
કૌસ્તુભ મણિથી વિરાજમાન છે વક્ષસ્થળ જેમનું, અનેક પ્રકારનાં
દિવ્ય મુકુટાદિ આભરણોએ સંપન્ન, નવીન મેઘસમાન શ્યામ વર્ણવાળા,
ચતુર્ભુજ, હસ્તમાં ક્રમણને ધારી રહેલાં વામ ભાગમાં રહેલાં લક્ષ્મીએ
સહિત એવા યોગેશ્વર વાસુદેવનું ધ્યાન કર્યું ॥૩૨-૩૪॥ પોતાના ખોળામાં
એક એક ઉપર છતા કરીને સ્થાપન કરેલા ડાબા જમણા હાથને અને તે
બન્ને હાથના પડખામાં પદ્મ ગદારૂપ દિવ્ય આયુધને અને ઉપલા બન્ને
હાથમાં પાંચજન્ય શંખ તથા સુદર્શન ચક્રને ધ્યાન કરતા થકા, આવા અનુ-
ક્રમથી તે વાસુદેવ યોગેશ્વરમાં પોતાના મનને સ્થિર કર્યું ॥૩૫-૩૬॥ ત્યાર
પછી નીલકંઠ વર્ણુએ તદેકાગ્રમન થઈ ધ્યાન આવાહનાદિ ક્રમથી સોળ
ઉપચારો વડે પ્રિયતમ તે યોગેશ્વરની પૂજા કરવા માંડી ॥૩૭॥ પંચામૃતથી

સંજ્ઞાપ્ય લઘુપૂજાં વિધાય ચ । મહાભિષેકવિધિના સ્તપયામાસ તં
 પુનઃ ॥૩૮॥ સુગન્ધિના કેસરેણ ચન્દનેન સિતાક્ષતૈઃ । સુગન્ધિમિ-
 વંહુવિઘ્નૈઃ પુષ્પૈરાનર્ચ્યં તં તતઃ ॥૩૯॥ ધૂપં દત્ત્વા દશાઙ્ગં ચ તસ્મૈ
 દીપાન્નિવેદ્ય ચ । અર્પયામાસ નૈવેદ્યં ચતુરૈઃ પાચકૈઃ કૃતમ્ ॥૪૦॥
 મોદકાન્ શુઢકાંશ્ચૈવ ચૂર્ણાનિ ઘૃતપૂરકાન્ । સોદાલિકાશ્ચ
 કંસારં સત્કૂન્સેવાશ્ચ મણ્ડકાન્ ॥૪૧॥ ઘટકાન્ પાયસં દુग्ધકૂરં
 દધ્યોદનં તથા । પિણ્ડકાન્ પૂરિકાશ્ચૈવ શતચ્છિદ્રાંશ્ચ લઙ્કુકાન્
 ॥૪૨॥ તિલપિષ્ટં કર્ણવેદ્યં શાલિપિષ્ટં સશર્કરમ્ । રમ્ભાફલં ચ
 સઘૃતં મુદ્ગચૂર્ણં શુઢોદનમ્ ॥૪૩॥ મધ્યમોઞ્યાનિ ચાન્યાનિ
 સમર્પ્ય ચ જલં શુચિ । દદૌ તામ્બૂલપૂગાદિ ફલાનિ વિવિધાનિ
 ચ ॥૪૪॥ ચકાર ઘનસારેણ મહાનીરાજનં તતઃ । ગીતવાચનિ-
 નાદોઽમૂજયશબ્દયુતસ્તદા ॥૪૫॥ તદા સુરગણાઃ સર્વે વાદયન્તઃ

જ્ઞાન કરાવીને લઘુપૂજા કરીને, પછી મહાપૂજા કરીને, મહાભિષેકવિધિથી
 ફરી તે યોગેશ્વરને જ્ઞાન કરાવ્યું ॥૩૮॥ તેપછી સુગંધભરપુર કેસરયુગ્મ
 અદન, અખડિત અક્ષત અને સુગન્ધિ સુમનોહર વિવિધ પુષ્પોવડે પૂજા
 કરીને, પછી દશાંગ ધૂપ તથા દીપને અર્પણ કરીને, પછી ચતુર રસોયાએ
 કરેલું ભક્ષ્ય બોળ્યાદિ મધુમધુર મહાનૈવેદ્ય નિવેદન કર્યું ॥૩૯-૪૦॥ નૈવેદ્ય
 કહેલો—તળ્યા લાડુ, લાડકશા લાડુ, બજ્યા લાડુ, ઘેબર, માંડા, મુંદાળિઓ,
 કંસાર, સેવો, દળના લાડુ, વડા, દુધપાક, દુધભાત, દહીભાત પેંડા,
 પુરીયો, ખાલ, માલપુવા, ગોળના લાડુ, તલસાકળી, જલેબી, હરિસો,
 ઘૃતસાકર સહિત કેળાં, મગદળ, ખીરંજ વિગેરે ॥૪૧-૪૩॥ બીજાપણુ ભક્ષ્ય
 બોળ્યાદિ નિવેદન કરીને, પછી નિર્મળ જળ, તાંબૂળ, સોપારી, નાનાવિધ
 ફળાદિકને અર્પણ કરીને, પછી કર્પૂરથી મહા આરતી કરી તે સમયે ભક્ષ
 જનોને ઉભરાએલા પરમાનંદપૂરના તર્ંગરૂપ જયજય શબ્દથી ઘણો ઘાટો
 થએલો ગીત વાજતોનો ધ્વનિ અતિમહાન થયો હતો ॥૪૪-૪૫॥ તે સ-
 મયે સ્વયં ભંગવાને ધર્મસ્થાપનમાટે કરેલા એકાદશી મહોત્સવને બોધને
 પ્રહર્ષ પામેલા દેવમણી હુંદુભિચોને વલ્લહતા થકા પુષ્પવૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા

સ્વદુન્દુભીન્ । વૃષ્ટુઃ પુષ્પવર્ષાણિ જગુર્ગન્ધર્વકિન્નરાઃ ॥૪૬॥
 નીરાજનં વિધાયાથ દદૌ પુષ્પાક્ષલિં હરિઃ । નમસ્કૃત્ય ચ
 સમ્પ્રાર્થ્ય વિષ્ણું પૂજામપૂરયત્ ॥૪૭॥ પૂજયામાસ ચ તતો ધર્મદેવં
 યથાવિધિ । યુક્તં સ્વપરિવારેણ તળહલાષ્ટદલામ્બુજે ॥૪૮॥ દશ
 દાનાનિ વિપ્રેભ્યો વ્રતાક્ત્વાદદૌ તતઃ । માધ્યાહ્નિકં વિધાયાદા-
 ક્ષત્કેભ્યો નિજદર્શનમ્ ॥૪૯॥ પ્રવર્તયન્ ધર્મવિધિં ધરાયાં સ્વયં
 યથાશાસ્ત્રમિહાચરંસ્તમ્ । આનન્દયામાસ સ ધર્મસંસ્થાન્ ભક્ત-
 વ્રજાન્ ભૂમિપ ! ધર્મસંસ્થઃ ॥૫૦॥ ઇતિ શ્રીસત્સક્તિજીવને નારાયણચરિત્રે
 ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે નારાયણમુનિકૃતૈકાદશીવ્રતવિધિરુપ-
 નનામા પદત્રિશોડ્ધ્યાયઃ ॥૩૬॥

અને ગંધર્વ કિન્નરો ગાન કરવા લાગ્યા ॥૪૬॥ એરીતે શ્રીહરિએ મહા આ-
 રતી કરીને પુષ્પાળણિ સમર્પાને, પ્રણામ પ્રાર્થના વિગેરે કરીને તે પૂજા
 પરિપૂર્ણ કરી ॥૪૭॥ તેપછી શ્રીહરિએ યોગાથી પરિકટપેલા અષ્ટ દળના
 કમળમા સપરિવાર ધર્મદેવ પિતાની સ્થાપના કરી યથાવિધિ પૂજા કરી
 ॥૪૮॥ તેપછી વ્રતના અંગભૂત દશ પ્રકારના દાનો વિપ્રોને આપ્યા (ગાય,
 ભૂમિ, તલ, સુવર્ણ, ઘૃત, વસ્ત્ર, ધાન્ય, ગોળ, રૂપું, લવણ, આ દશ દાનો
 અનુક્રમથી કલા છે) પછી માધ્યાહ્નિક કર્મ કરીને પોતાના દર્શન કરવા
 આવેલા ભક્તોને સર્વ દળને આપનાર પોતાનું દર્શન સભામા આવી સિંહા-
 સનમા વિરાજમાન થઇને આપ્યું ॥૪૯॥ હે ભૂમિપ ! એરીતે ભગવાન
 ભૂમિમાં તેતે ધર્મોને ઉપદેશ કરીને અને સ્વયં તે ધર્મોને યથાશાસ્ત્ર
 આચરીને ભૂમિમા ધર્મશ્રદ્ધાને વિસ્તારતા થકા ધર્મમાંજ એક રૂચિવાળા
 સર્વ ભક્તોને આનંદ આપતા હતા ॥૫૦॥ ઇતિ શ્રીસત્સક્તિજીવને...
 તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે નારાયણમુનિકૃતૈકાદશીવ્રતવિધિ-
 નિરૂપણનામા પદત્રિશોડ્ધ્યાયઃ ॥૩૬॥

મુવ્રત ઉવાચ—एकादश्यां दिने प्रातर्जया साऽथ यथाविधि ।
 प्रातः स्नानादिकं कृत्वा चक्रे भगवदर्चनम् ॥१॥ सौवर्णं पूजया-
 मास लक्ष्मीयोगेश्वरं तु सा । तथैव भक्तिधर्मं च सर्वतोभद्रम-
 ण्डले ॥२॥ पञ्चामृतैश्चन्दनेन पुष्पैः सुरभिभिस्तथा । धूपदीपो-
 पहारैश्च फलैर्नानाविधैरपि ॥३॥ पूजयित्वाऽकरोत्प्रेम्णा महानी-
 राजनं ततः । मन्त्रपुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्रणनाम कृताञ्जलिः ॥४॥
 ततो भगवतः प्रीत्यै महादानानि साऽकरोत् । धेनूर्दशविधाः
 प्रादान्मेरुन्दशविधांस्तथा ॥५॥ तत्र गोमयलिप्तायां दर्भानास्तीर्य
 सा भुवि । उदक्पादाः प्राञ्जुखीश्च कल्पयामास गा दश ॥६॥

અધ્યાય ૩૭ મો.

મુવ્રતઋષિ કહે છે—હે રાજન! સ્વારપછી ભગવાનના ચરણકમળ-
 પરાયણ હોઈને તેમને પ્રસન્ન કરવા એકાદશી મતને આચરતાં જ્યાએ
 (ઉત્તમ નરપતિના મોટા બહેન) એકાદશી દિવસે પ્રાત સમયે પ્રાત
 સ્નાનાદિક કરીને, ભગવાનનું યથાવિધિ પૂજન કરીને, સર્વતોભદ્ર મંડળમાં
 સુવર્ણપ્રતિમારૂપ લક્ષ્મીસહિત શ્રીયોગેશ્વર ભગવાનનું યથાવિધિ પૂજન
 કર્યું. તથા ભક્તિદેવી સહિત ધર્મદેવનું યથાવિધિ પૂજન કર્યું ॥૧-૨॥
 પચામૃત, સુગન્ધ ચદન, પુષ્પો, ધૂપ દીપાદિ અને નાનાવિધ ફળોવડે
 યથાવિધિ યથાક્રમે પૂજ કરીને પ્રેમથી મહા આરતી કરીને, પુષ્પાંજલિ
 સમર્પાવિ, બે હાથ બેડીને પૂજાને અંતે ભક્તિથી પ્રણામ કર્યો ॥૩-૪॥
 સ્વારપછી જ્યાએ ભગવાન શ્રીહરિની પ્રસન્નતા માટે દશ પ્રકારની ગાયો
 અને દશ પ્રકારના મેરૂઓનું આગળ કહેશે એવા પ્રકારથી મહાદાન દીધું
 ॥૫॥ હવે તેનો વિશેષવિધિ નિરૂપણ કરે છે—તે બે મહાદાનો મધ્યે પ્રથમ
 ગાયના છાણથી લીપિકી પૃથ્વી ઉપર દબો પાથરીને, ઉત્તર દિશા તરફ
 પગવાળી અને પૂર્વદિશા તરફ સુખવાળી દશ ગાયોની પરિકટપના કરી

૧ આ અ-ધ્યાયમાં ભગવાનની આજ્ઞાને અનુવર્તનારાં જ્યાએ કરેલાં સુ-પિતુ
 પ્રમુખ મહાદાનોના વિધિ નિરૂપણ કર્યો છે.

ગુહધેનું ગુહેનૈવ ચતુર્માસમિતેન સા । કારયામાસ તદ્વત્સં મારે-
 નૈકેન શોભનમ્ ॥૭॥ અનર્ચ્યૈવૈસનૈઃ સૂક્ષ્મૈર્વૈદ્યયિત્વા ચ તાલુમૌ ।
 શોભયામાસ વિવિધૈ રત્નૈશ્ચ મણિમિશ્ચ તૌ ॥૮॥ શુક્તિકર્ણાવિ-
 બ્રુપાદૌ શુચિમુક્તાફલેક્ષણૌ । તામ્રપૃષ્ઠૌ ક્ષૌમપુચ્છૌ સિતકમ્બલ-
 કમ્બલૌ ॥૯॥ સ્વર્ણશૃઙ્ગૌ રૂપ્યચુરૌ વિદ્રુમધ્રુકુટીયુતૌ । નાનામર-
 નશોભાદ્યૌ કાંસ્યદોહનસંયુતૌ ॥૧૦॥ एवं વિધાય ગોવત્સૌ પૂજયા-
 માસ સાદરમ્ । તથાવિધાશ્ચકારાન્યા ઘૃતધેનુમુખાશ્ચ ગાઃ ॥૧૧॥

॥૬॥ તેતો-ગુહમયી ઘૃતમયી ક્ષીરમયી શર્કરામયી તિલમયી મધુમયી
 રસમયી દધિમયી જળમયી સુવર્ણમયી, આવા અનુક્રમથી દશ જાણુવી.
 તેમાં મુખ મુખ્ય જેમાં છે અને ઉદર અંતે જેમાં છે એવા પ્રધાન અવ-
 યવની કટપના ગોળ આદિક તેને વસ્તુવડે કરવી અને પાદ શૃંગ આદિક
 ઉપાંગની કટપનાતો શેલડી આદિક હરકોઈ દ્રવ્યથી કરવી એવો વિશેષ
 સમજવો. તેમાં ઘૃતાદિ દ્રવીભૂત દ્રવ્યથી તેની જે કટપના કરવાની તેતો
 તેનાથી ભરેલા ઘટદ્વારા છે એમ જાણવું. તેમાં જ્યાંએ ગુહધેનુ (ગોળની
 ગાય) ચાર ભાર પરિમિત ગોળથીજ કરાવી (એવકારથી પ્રવાહી પદાર્થ-
 માંજ જેમ એમ ગોળથી ભરેલા ઢુંલથી નહિ કરવી, એમ નિવારણ કર્યુંછે)
 અને તેનો વત્સ એક ભારથી સુશોભિત કરાવ્યો. (પચીસ શરાવનો
 એક ભાર કહેવાય. એક શેર માપને શરાવ કહેછે) ॥૭॥ ગોળથી કટપેક્ષી
 ગાય અને તેના વત્સને બહુ મૃદ્ધવાળાં વસ્ત્રોવડે વીંટીને (ઓઢાડીને)
 નાનાવિધ મણિઓ તથા રત્નોવડે તેમને સુશોભિત બનાવ્યા ॥૮॥ તે
 ગોવત્સના કર્ણને શુક્તિ (છીપ) થી, ચરણને શેલડીના દંડથી, નેત્રને શુદ્ધ
 મોતીથી, પૃષ્ઠભાગને તાંબાથી, પુચ્છને ક્ષૌમ (રેશમી કે શણનું બનાવેલું)
 વસ્ત્રથી, સાસ્ત્રા (ગળા આગળ લબડતો માંસનો વાળવાળો ભાગ, જેને
 ગોદડી કહેછે) ને શ્વેત કાંમળીથી, શીંગડાને સુવર્ણથી, ખરીઓને રજ-
 તથી અને ભ્રુકુટીને વિદ્રુમ (પ્રવાળા) થી કટપીને અનેકવિધ અલંકારો-
 વડે અલંકૃત કર્યા. અને કાંસાનું ઉત્તમ દોહનપાત્ર જ્યાંએ કરાવ્યું
 ॥૯-૧૦॥ આ રીતે ગાય-વત્સને બનાવીને તેમની આદરથી યથા-

ઘૃતધેનું ક્ષીરધેનુ શર્કરાધેનુમુત્તમામ્ । તિલધેનું મધુધેનું રસધેનું
 ચ સાઽકરોત્ ॥૧૨॥ દધિધેનું ચામ્બુધેનું સ્વર્ણધેનું તથાન્તિ-
 મામ્ । યથાવત્કત્પયામાસ શાલ્લોકવિધિના જયા ॥૧૩॥ ચતુ-
 ભારમિતેનૈવ ઘૃતેન પરિપૂરિતાન્ । કુમ્ભાનસ્થાપયત્તન ઘૃતધેનુ-
 વિધૌ તુ સા ॥૧૪॥ ભારેણકેન વત્સં ચ વિધિમન્યં તુ પૂર્વવત્ ।
 ચકાર સા બુદ્ધિમતી દુષ્કરં ભૂમિપૈરપિ ॥૧૫॥ દ્રવદ્રવ્યસ્ય
 કુમ્ભાશ્ચ તિલાદીનાં તુ રાશયઃ । સ્થાપિતાસ્ત્ર સર્વે તુરી-
 યાંશેન વત્સકાઃ ॥૧૬॥ ચતુ પલસુવર્ણેન સ્વર્ણધેનું ચકાર ચ ।
 વર્ણવિભૂષણેસ્તાશ્ચ સાઽલશ્ચક્રેઽધિલા જપિ ॥૧૭॥ સમ્પૂજ્ય
 તાશ્ચ વિપ્રેભ્યઃ પૂજિતેભ્યો દશાપિ ગાઃ । તદા દદૌ જયા ભત્તયા
 ભગવત્પ્રીતયે નૃપ ! ॥૧૮॥ મેરુસંશાન્પર્વતાંશ્ચ તતઃ સાઽકલ્પ-

વિધિ પૂજા કરી બીજી ઘૃતધેનુ, ક્ષીરધેનુ, શર્કરાધેનુ, તિલધેનુ, મધુધેનુ,
 રસધેનુ, દધિધેનું, જળધેનુ, સુવર્ણધેનુની જગ્યાએ યશશાસ્ત્ર પૂર્વોક્ત
 પ્રકારેજ યથાયોગ્ય કરાવી ॥૧૨-૧૩॥ તેમા પ્રવાહી પદાર્થભૂત ઘૃત-
 મયી આદિક ધેનુઓના નિર્માણનો પ્રકાર કહેછે—તેમા ઘૃતધેનુ વિધા-
 નમા તો જગ્યાએ શત શરાવ પરિમિત ઘૃતથી ભરેલા હુલોની સ્થાપના
 કરી અને પચીશ શરાવ પરિમિત ઘૃતથી ઘૃતધેનુનો વત્સ કર્યો અને
 બીજો વિધિતો ગુડધેનુની ચેક કર્યો એરીતે બુદ્ધિશાળી જગ્યાએ રાત્ર-
 ઓએપણ હુધર આ બધું કર્યું ॥૧૪-૧૫॥ તે સમસ્ત ધેનુઓમા ઘૃતાદિ
 દ્રવીભૂત દ્રવ્યના તો ઘડાઓ સ્થાપન કર્યા અને તિલ ગુડ શર્ક-
 રાના તો રાશિઓ (ઢગલાઓ) સ્થાપન કર્યા અને ધેનુપરિમાણ ચક્રી
 અતુર્થાશ પરિમાણ ઘૃતાદિકથી વત્સો સ્થાપન કર્યા ॥૧૬॥ જગ્યાએ ચાર
 પળ પરિમિત સુવર્ણથી સુવર્ણધેનુ કરી અને એક પળ પરિમિત સુવર્ણથી
 વત્સ કર્યો (ચોસક માપાનો એક પળ કહેવાય) તેપછી જગ્યાએ ગુડ
 ધેનુ આદિક બધીય ધેનુઓને વિવિધ વસ્ત્ર વિભૂષણોવડે નિભૂતિત કરી
 ॥૧૭॥ હે નૃપ ! ત્યાર પછી જગ્યાએ તે દશેય ગાયોની પૂજા કરીને, તેજ
 સમયે પૂજેલા વિપ્રોને ભક્તિથી ભગવાનની પ્રીતિની કામનાથી આપી ॥૧૮॥

યદ્દશ । ઘૃક્ષૈઃ સરોવરૈર્યુક્તાન્નાનાવઘ્નૈર્વિરાજિતાન્ ॥૧૯॥ પ્રથમો
ધાન્યશૈલશ્ચ દ્વિતીયો લવણાચલઃ । ગુડશૈલસ્તૃતીયશ્ચ ચતુર્થો
હેમપર્વતઃ ॥૨૦॥ પશ્ચમસ્તિલશૈલશ્ચ પટ્ટઃ કાર્પાસપર્વતઃ । સ-
પ્તમો ઘૃતશૈલશ્ચ રત્નશૈલસ્તથાષ્ટમઃ ॥૨૧॥ રૂપ્યશૈલશ્ચ નવમો
દશમઃ શર્કરાચલઃ । યથાવિધિ દશૈવૈતે પર્વતાઃ સ્થાપિતાસ્તયા
॥૨૨॥ મળ્ડપં કારયામાસ વાસુદેવાક્ષણે શુભમ્ । તત્ર ગોમય-
લિપ્તાયાં મુચ્યાસ્તારીત્કુશાનૃજૂન્ ॥૨૩॥ મધ્યે ઘ્રીહિમયસ્તત્ર
સહસ્રદ્રોણસન્મિતઃ । મેઘઃ કૃતોઽથ તત્પૂર્વે મુક્તાવજ્રાણ્યતિ-
ષ્ઠિપત્ ॥૨૪॥ ગોમેદપુષ્પરાગાંશ્ચ દક્ષિણેઽસ્થાપયન્મળીન્ ।
તથા નીલાન્મરકતાન્પશ્ચિમે સા ન્યધારયત્ ॥૨૫॥ વૈદ્યુર્યલો-

ત્યાર પછી પ્રથમનો ધાન્ય રાશિથી બનાવેલો ત્રીહિપર્વત, બીજો
લવણ રાશિથી કરેલો લવણાચળ, ત્રીજો ગોળરાશિથી નિર્માણ કરેલો ગુડ-
શૈલ, ચોથો કાચનથી કરેલો હેમપર્વત, પાંચમો તિલ રાશિથી ગોડવેલો
તિલપર્વત, છઠો કાર્પાસપુજથી રચેલો કાર્પાસપર્વત, સાતમો ઘૃત પરિ-
પૂર્ણ ઘટસમૂહથી કરેલો ઘૃતશૈલ, આઠમો રત્ન સમૂહથી બનાવેલો રત્નાચળ,
નવમો રજતરાશિથી રચેલો રૂપ્યાચળ, દશમો શર્કરાથી કરેલો શર્કરાગિરી,
એરીતે જ્યાએ અનુક્રમે કટપેલા દશ મેઢ નામના પર્વતોને વિવિધ વૃક્ષ
સરોવરથી સમલંકૃત અને વિવિધ વસ્ત્રોવડે વિરાજીત કરીને યથાવિધિ
સ્થાપન કર્યા ॥૧૮-૨૨॥ હવે તેના સ્થાપનો પ્રકાર વિવેચન કરી કહું છું-
લગવાન શ્રીવાસુદેવના મંદિરના આગણામાં શુભ મહત્ત્વ કરાવીને, તેમાં
ભૂમિને ગોમયથી લીંખાવીને, તેમાં સરલ દલોને પાથરીને, આવી ભૂમિના
મધ્યભાગમાં એક સહસ્ર દ્રોણ પરિમિત ત્રીહિમય મેઢપર્વત કરાવ્યો
(જત્રીશ શેરનો એક દ્રોણ કહેવાય, એમ શાર્દૂધરમાં કહ્યું છે) તેપછી
તે મેઢપર્વતના પૂર્વભાગમાં મુક્તાક્ષ અને હીરા (મોતી અને શ્વેતવર્ણના
મણિ)ઓની સ્થાપના કરી તથા મેઢના દક્ષિણભાગમાં ગોમેદ અને
પુષ્પરાગમણિ (પીતલવર્ણવાળા મણિઓ)ઓની સ્થાપના કરી તથા મેઢના
પશ્ચિમભાગમાં નીલમણિ અને મરકતમણિ (શ્યામવર્ણના મણિઓ)-

હિતમણીનુત્તરે મેરુતસ્તથા । સંસ્થાપ્ય વિદુમલતા અભિતસ્તં
 યચન્ધ હ ॥૨૬॥ દ્વિચુંડૈર્ગુહાશ્ચક્રે શિલાસ્તસ્ય ચ શુકિમિ । સા
 ચકાર ઘૃતેનૈવ વહુપ્રસ્ત્રવણાન્યપિ ॥૨૭॥ પૂર્વે શુક્લામ્બરચયૈર્મેઘ-
 પદ્મિ તથાકરોત્ । દક્ષિણે પીતચલ્લેશ્ચ કર્બુરેસ્તસ્ય પશ્ચિમે ॥૨૮॥
 ઉત્તરે રક્તચલ્લેશ્ચ મેઘપદ્મિ વિધાય સા । ચક્રે શ્વદ્વાણિ ચત્વારિ
 રૌપ્યાણિ કટકાનિ ચ ॥૨૯॥ મેરોર્મૂર્ધ્નિ બ્રહ્મવિષ્ણુરુદ્રાર્વાશ્ચ દિર-
 ણ્મયાન્ । દેવાનન્યાન્મુર્તિશ્ચાપિ હૈમાંશ્ચક્રે સ્વદાક્તિઃ ॥૩૦॥
 ઇન્દ્રાદીનપ્રદિપ્તપાલાન્કૃત્વા સા રાજતાન્શુભાન્ । ફલૈ. પુષ્પૈશ્ચ
 ન્દનૈશ્ચ શોભયામાસ તં ગિરિમ્ ॥૩૧॥ તસ્યોપરિ ચ સૌવર્ણાન્નૃદૃક્ષાં
 સ્ત્રીનપ્યતિષ્ઠિપત્ । મન્દારં પારિજાતં ચ તૃતીયં કલ્પપાદપમ્ ॥૩૨॥
 લસન્મુક્તાપુષ્પહારં વિતાનં પશ્ચવર્ણકમ્ । અચન્ધયત્તાદશાદ્રેરુપરિ

ઓની સ્થાપના કરી તથા મેરુના ઉત્તરભાગમા વૈદુર્ય અને લોહિતમણિ
 (રક્તમણિઓ)ઓની સ્થાપના કરી એરીને સ્થાપના કરીને પ્રવાળ
 લતાઓ સરલ મેરુપર્વતની યોગરદમ વીંટી બાધી (આ ઉપરથી નવ
 મહારતનો સનિવેશ કહ્યો) ॥૨૩-૨૬॥ તેપછી જ્યાએ ઉક્ત મેરુગિરિની
 ગુહાઓ શેલડીના દડો અને વાસના દડોવડે કરી અને શિલાખડે શુક્તિ
 (હીંપ)ઓ વડે કરી અને અનેક નિઝરણાં પણ ઘૃતથીજ કર્યાં ॥૨૭॥
 વળી આ મેરુપર્વતના પૂર્વ દિગ્ભાગમા શ્વેત વસ્ત્રોવડે તથા દક્ષિણ
 દિગ્ભાગમા પીળા વસ્ત્રોવડે તથા પશ્ચિમ દિગ્ભાગમા કર્બુર (કાળર
 ચિત્રા) વસ્ત્રોવડે તથા ઉત્તર દિગ્ભાગમાં રક્ત વસ્ત્રોવડે મેઘઘટાની
 ઘટના કરી અને તે પર્વતનાં ચાર શિખરો રજતમય કરાવ્યા અને તેની
 પ્રાત જ્વમિઓ રજતમયી કરાવી ॥૨૮-૨૯॥ તે મેરુને મસ્તકે શ્રદ્ધા
 વિષ્ણુ રૂદ્ર અને સૂર્યને સુવર્ણમય કરાવીને ખીલ દેવતાઓ તથા મુનિઓ
 પણ યથાશક્તિ સુવર્ણમય કરાવ્યા ॥૩૦॥ ઇન્દ્રાદિ અષ્ટ દિગ્પાળો રજ-
 તથી રમણીય કરાવ્યા તેપછી જ્યાએ તે મેરુગિરિને અદન કુળ પુષ્પોરૂઠે
 સુશોભિત બનાવ્યો ॥૩૧॥ ચાર પછી તે મેરુ પર્વતની ઉપર મહાર પારિલત
 અને કટપવૃક્ષ આ ત્રણ વૃક્ષોને પણ સુવર્ણમય કરાવીને સ્થાપન કર્યાં ॥૩૨॥

ક્ષિતિપાત્મજા ॥૩૩॥ મેરુમેવંવિધં કૃત્વા તત્તુરીયાંશસમ્મિતાન્ ।
 સાઽવષ્ટમ્ભનગાંશ્ચક્રે ચતુરસ્તચતુર્દિશમ્ ॥૩૪॥ મન્દરાદિં યવૈઃ
 પૂર્વે સા ચકાર ફલાદિભિઃ । નાનાવલ્લૈશ્ચ પુષ્પૈસ્તં શોભમાનં ચ
 ચન્દનૈઃ ॥૩૫॥ તસ્યોપરિ દ્વમૌ દ્વૌ ચ હૈમૌ ભદ્રકદમ્બકૌ । વનં
 રૌપ્યમયં ચાપિ ચક્રે ચૈત્રરથાભિધમ્ ॥૩૬॥ તસ્મિંશ્ચ કાઞ્ચનમયં
 કામમથ્યાપયજ્ઞયા । ક્ષીરોદં ચારુણોદાઘ્યં સરો રૌપ્યમયં તથા
 ॥૩૭॥ ચકાર દક્ષિણે મેરોસ્તતઃ સા ગન્ધમાદનમ્ । ગોધૂમૈઃ પર્વતં
 નાનાવલ્લાદિભિરલઙ્કૃતમ્ ॥૩૮॥ હેમજમ્બૂં ચ તન્મૂર્ધ્નિં તથા રૂપ્ય-
 મયં વનમ્ । ગાન્ધર્વાઘ્યં તત્ર ચાસૌ રૌપ્યં ચક્ષપતિં ન્યધાત્ ॥૩૯॥
 ધૃતોદં માનસાઘ્યં ચ સરો રૂપ્યમયં તથા । કૃત્વા તમદિં વિવિધૈ-
 વૈલ્લૈઃ પુષ્પૈરશોભયત્ ॥૪૦॥ સુમેરોઃ પશ્ચિમે સાઽથ તિલૈર્વિપુલ-

તેવા પર્વત ઉપર જ્યાએ પચવર્ણના વસ્ત્રોવડે રચેલો અને મુક્તાહાર
 પુષ્પહારોવડે સમલકૃત કરેલો ઉલ્લોચ બંધાવ્યો ॥૩૩॥ એરીતે મેરુગિરિ
 કરીને, તેના ચતુર્થાંશ પરિમાણ (અહીસો દ્રોણ પરિમિત)વાળા ચાર
 મંદરાદિ ટેકાના પર્વતો જવાદિ ધાન્યથી પૂર્વાદિ દિશાના અનુક્રમથી કરાવ્યા
 ॥૩૪॥ તેમા મેરુના પૂર્વ ભાગમાં જવવડે મદરાચળ કરીને, તેને નાનાવિધ
 વસ્ત્રો પુષ્પો ચંદન અને ફળાદિકવડે સમલકૃત કરીને, તે મંદર પર્વતની
 ઉપર ભદ્ર અને કદંબક નામના બે વૃક્ષો સુવર્ણમય કરાવીને, ચૈત્રરથ નામનું
 વન રજતથી રચાવીને, ક્ષીરોદ તથા અરુણોદ નામના બે સરોવર રજતથી
 કરાવીને, તે મદરાદિમા કાંચનમય કામદેવ (બ્રહ્મસૂર્ય) કરાવીને સ્થાપના
 કરી ॥૩૫-૩૭॥ ત્યાર પછી જ્યાએ મેરુના દક્ષિણ દિગ્ભાગમાં ઘઉંથી ગંધ
 માદન પર્વત કરાવીને, તેને વિવિધ વસ્ત્ર પુષ્પો વિગેરેવડે સમલકૃત કરીને,
 તેના શિર પ્રદેશમાં સુવર્ણમય જંબૂવૃક્ષની સ્થાપના કરી તથા ગંધર્વ નામનું
 વન રૂપ્યમય સ્થાપન કર્યું તથા માનસ નામનું અને ધૃતોદ નામનું સરોવર
 રજતમય રચાવીને, તે ગંધમાદન પર્વતમાં રજતમય ચક્ષપતિ કુબેરની
 સ્થાપના કરી ॥૩૮-૪૦॥ તેપછી જ્યાએ તે સુમેરુના પશ્ચિમ દિગ્ભાગમાં
 મહા તિલરાશિથી વિપુળ નામનો નગ કરીને, તેને અદ્ભુતવિધ વસ્ત્ર ફળ

પર્વતમ્ । કૃત્વા નાનાવિધૈર્ધૈટૈઃ શોભયામાસ તં ફલૈઃ ॥૪૧॥ તસ્યો-
પરિ ચ સૌવર્ણં ન્યધાદ્દંસં ચ પિષ્પલમ્ । રૌપ્યં વૈશ્વજાત્યવનં
દધિશુદ્ધોદકં સરઃ ॥૪૨॥ મેરોઃ સૌમ્યે સુપાર્શ્વોદ્રિ કૃત્વા માપમયં
તતઃ । તસ્યોપરિ ઘટં દૈમં દૈર્ઘ્યં કામદુર્ધાં ન્યધાત્ ॥૪૩॥ સાવિ-
ત્રાત્પ્યં ઘનં રૌપ્યં મધુમદ્રસરસ્તથા । કૃત્વા તમદ્રિં ઘર્યાદૈર્વિવિધૈઃ
સમશોભયત્ ॥૪૪॥ રચયિત્વેદશં મેદં વિધિજ્ઞૈઃ સા તતો દ્વિજૈઃ ।
વાચયિત્વા સ્વસ્ત્યયનં પ્રહશન્તિ વિધાય ચ ॥૪૫॥ આવાહ્ય પર્વ-
તાન્ દેવાંસ્તાન્સમ્પૂજ્ય યથાવિધિ । પુપૂજ સ્વગુદં ભક્તયા ચન્દનાં-
શુકભૂષણૈઃ ॥૪૬॥ મધ્યમં પર્વતં તસૈ પ્રદદૌ મેરુસંશ્લકમ્ । તદ્દાન
સાક્ષતાસિદ્ધયૈ ગાશ્વતુર્ચિશતિં વદૌ ॥૪૭॥ અવષ્ટમ્મગિરીતન્યાં-
શ્ચતુરશ્ચ તતઃ પરમ્ । સ્તિવિગ્મ્યોડદાશ્ચતુર્ભ્યઃ સા ભગવત્પ્રીતયે

પુષ્પાદિવડે અલકૃત કરી, તેની ઉપર રજતમય વૈશ્વજા નામનુ વન બનાવીને, દધિ સરોવર અને શુદ્ધોદક સરોવર રૂપ્યમય રચાવીને, તે વિપુળ પર્વત ઉપર સુવર્ણમય પિષ્પળ વૃક્ષ અને હંસપક્ષીની રચાપના કરી ॥૪૨-૪૨॥ તેપછી જ્યાએ પૂર્વોક્ત મેરુના ઉત્તર દિગ્બાગમાં અડધપુજ્ય સુપાર્શ્વ નામનો પર્વત કરીને, તેની ઉપર રજતમય સાવિત્ર નામનુ વન બનાવીને, મધુભદ્ર નામનુ સરોવર રૂપ્યમય કરાવીને, તે સુપાર્શ્વ પર્વતને વિવિધ વસ્ત્ર વિગેરેવડે વિરાજીત કરીને, તેની ઉપર સુવર્ણમય વટવૃક્ષ અને કાચનમયી કામધેનુની સ્થાપના કરી ॥૪૩-૪૪॥ જ્યાએ પૂર્વોક્ત મકારે ચાર ત્રાત પર્વતોથી વીંટાએલા સુમેરુ પર્વતની રચના કરાવીને, તેપછી વિધિજ્ઞ વિપ્રોપાસે સ્વસ્તિવાચન વચાવીને, અહશાતિ કરાવીને, તેતે પર્વતો વિષે તેતે પર્વતો અને દેવવિશેષોનુ આવાહન કરીને, તેમની યથાવિધિ પૂજા કરીને, આચાર્યની ચંદન વસ્ત્ર નિશૂષણોવડે ભક્તિથી પૂજા કરીને, મેરુ નામનો મધ્યમ પર્વત આચાર્યને આપીને, અંગસહિત મેરુદાનની સદ્ગુણતામાટે ચોવીશ ગાયોનુ દાન દીધુ ॥૪૫-૪૭॥ તેપછી જ્યાએ એજ સમયે બીજા ચાર મદરાદિ ટેકાના પર્વતો ચાર નક્તિવને (બ્રહ્મા-હોતા-ઉદ્દગાતા અધ્વર્યુ)ને લગવાનુ શ્રીહરિની પ્રસન્નતા માટે આપ્યા

તદા ॥૪૮॥ एतेन विधिना दत्त्वा धान्यशैलं तु सा जया । लवणा-
द्रिमुखानन्यान् गिरीन्वयरचयन्नव ॥४९॥ लवणाद्रिं तत्र चक्रे द्रोणैः
षोडशभिर्मितम् । विष्कम्भाद्रिंश्च चतुरस्तच्चतुर्थीशसम्मितान्
॥५०॥ द्रुमान्सरांसि देवांस्तु यथापूर्वं चकार सा । विविधैर्वसनैः
पुष्पैः फलाद्यैस्तमशोभयत् ॥५१॥ गुडाद्रिं दशभिर्भारैः सा चकार
ततः शुभम् । सहस्रेण पलानां च विदधे हेमपर्वतम् ॥५२॥ ततश्च
सा जया चक्रे हरिप्रीत्यै महामनाः । तिलाद्रिं दशभिर्द्रोणैः पूर्ववच्च
यथाविधि ॥५३॥ कार्पासाद्रिं च विंशत्या भारैः परिमितं तथा ।
कुम्भैर्विंशतिसहस्रपाकं घृताद्रिं च चकार सा ॥५४॥ मुक्ताफलसह-
स्रेण रत्नाचलमथाकरोत् । तत्पूर्वं मन्दराद्रिं तु गोमेदैर्हारकैस्तथा
॥५५॥ इन्द्रनीलैः पुष्परत्नैर्दक्षिणे गन्धमादनम् । वैदूर्यैर्विद्रुमैश्चक्रे

॥૪૮॥ આ પૂર્વોક્ત પ્રકારે ધાન્યમય મેરૂપર્વત આપીને, પછીથી લવણાદ્રિ
આદિક બીજા નવ પર્વતોની રચના કરી ॥૪૯॥ તેમા સોળ દ્રોણ પરિમિત
લવણથી લવણાયણ કરીને, તેના ટેકાના વિષ્કંભાદિ ચાર પર્વતો લવણ-
ચળના ચતુર્થીશ (ચાર દ્રોણ) પરિમાણથી ચાર દિશામાં કરીને, તેતે પ-
ર્વતો ઉપર વન વૃક્ષ સરોવર દેવોને યથાપૂર્વ (ધાન્ય પર્વતમાળા જેમ એમ
કેટલાક સુવર્ણમય તો કેટલાક રજતમય) સ્થાપન કરીને, તે લવણાદ્રિને
વિવિધ વસ્ત્રો પુષ્પો ફળાદિકવડે સુશોભિત કર્યો તેપછી શ્રીહરિ પ્રીત્યે
ઉદાર સુદ્ધિવાળાં જ્યાએ યથાવિધે દશ ભાર પરિમિત ગુડથી ગુડગિરિ,
સહસ્ર પળ પરિમિત કાચનથી કાંચનગિરિ, દશ દ્રોણ પરિમિત તિલથી
તિલગિરિ, વીશ ભાર પરિમિત કાર્પાસથી કાર્પાસપર્વત, વીશ હુંસ પરિમિત
ઘૃતથી ભરેલા હુલોથી ઘૃતાદ્રિ, (ચોસક શરાવનો એક હુંસ બાણવો) સહસ્ર
પરિમિત સુકાફળથી રત્નાચળ, દશ સહસ્ર પળ પરિમિત રજતથી રજ-
તાદ્રિ, અષ્ટ ભાર પરિમિત શર્કરાથી શર્કરાશૈલ, એરીતે નવ પર્વતો કરાવ્યા
આ લવણાયણાદિ નવેય પર્વતોમા ચાર ચાર ટેકાના પર્વતો પ્રધાનપર્વતના
ચતુર્થીશથી કરાવ્યા રત્નાચળમા તો વિશેષ એટલો કે-તેના પૂર્વ ભાગમાં
ગોમેદ અને હીરાવડે મંદરગિરિ કરાવ્યો તથા દક્ષિણ ભાગમાં ઇન્દ્રનીલ

પશ્ચિમે વિપુલાચલમ્ ॥૫૬॥ પદ્મરાગૈઃ સસૌવર્ણેશ્વરે ચ સુપાર્શ્વ
કમ્ । ચકાર શેષં તુ વિધિં સા પૂર્વેવદુદારધીઃ ॥૫૭॥ અયુતેન પલૈ
શ્ચક્રે તતો રૂપ્યાચલં ચ સા । પ્રાગ્યદ્યદ્રાજતં પ્રોક્તં હેમં તત્તદિદા
કરોત્ ॥૫૮॥ તતો ભારૈઃ પરિમિતં સાષ્ટભિઃ શર્કરાચલમ્ । યથા-
વિધિ વિધાયેધં ચચ્ચાદ્યેસ્તમશોભયત્ ॥૫૯॥ મધ્યમાદિચતુર્થાશ-
સમ્મિતાંશ્ચતુરો ગિરીન્ । સર્વત્રૈવાકરોચાન્યદ્ધિધાનં ધાન્યશૈલવત્
॥૬૦॥ ચચ્ચાદ્યે શોભિતાંસ્તાંશ્ચ સર્વાનપિ ચ પર્વતાન્ । યથાવિધિ
બ્રાહ્મણેભ્યો દદૌ સા પ્રીતયે હરેઃ ॥૬૧॥ એવં સ ઉત્તમો રાજા પ્રીત્યે
ભગવતો હરેઃ । તદાહ્યૈવ જયયા મહાદાનાન્યદીદપત્ ॥૬૨॥
ઓદાર્યમીદૃશં તસ્ય વિલોક્યેવાલિલા નૃપા । દેશાન્તરીયા
લોકાશ્ચ વિસયં પ્રતિપેદિરે ॥૬૩॥ રાજૌ સા ચ યથાશાસ્ત્રં રાધા-
દામોદરં જયા । ઇકાદશ્યધિયં ભક્ત્યા પુપૂજ શુચિમાનસા ॥૬૪॥

અને પુષ્પરાગમત્રિવડે ગધમાદન કરાવ્યો તથા પશ્ચિમ ભાગમા વૈદ્ય અને
વિદ્વન્ન મહાશીથી વિયુગ પર્વત કરાવ્યો તથા ઉત્તર ભાગમા સુવર્ણવિકારે
સજ્જિત પદ્મરાગ મહાશી સુપાર્શ્વ પર્વત કરાવ્યો રજતમય સુભેદ્મા વિશેષ
એટલો કે-જેને વન સરોવર નિગેરે રજતમય અન્યત્ર કહ્યું છે તેને સર્વ
આમા સુવર્ણમય કરાવ્યું બીજું બધું વિધાન ધાન્યશૈલની પેઠે કરાવ્યું
॥૫૦-૬૦॥ જ્યાએ તે આ સમસ્ત પર્વતોને વસ્ત્ર વિગેરેવડે સમલકૃત
કરીને, ભગવાનની પ્રસન્નતામાટે બ્રાહ્મણોને યથાવિધિ આપ્યા ॥૬૧॥ હે
રાજન્ ! આ પ્રકારે જેમણે જ્યાને માથે શુકલ પદ્મમા આવતા મહો-
ત્સવનો કાર્યભાર આરોપ્યો છે એવા ઉત્તમ રાજાએ ભગવાન્ શ્રીહરિની
પ્રસન્નતામાટે તેમની આજ્ઞાથીજ ચોતાના મોટા જહેન જ્યા પાસે પૂર્વોક્ત
ગુહ્યેનુ પ્રમુખ મહાદાનો અપાવ્યા ॥૬૨॥ ભગવત્રીણુને કપરાયણુ તે ઉત્તમ
રાજાનુઆવું અનન્યસાધારણુ ઔદાર્ય દેખીને બીજા બધાય રાજાઓ અને
દેશદેશમાથી આવેલા સમસ્ત લોકો બહુ વિસ્મયજ પામી ગયા ॥૬૩॥
તેપછી રાજાએ જ્યાએ પ્રસન્ન મનવાળા થઈ પરા ભક્તિથી પ્રબોધની
એકાદશીના અધિપતિ રાધાસનાથ દામોદર ભગવાનની યથાવિધિ પૂજ

વૃદ્ધા યુવાનઃ શિશવઃ પુમાંસસ્તસ્મિન્ દિને તુ પ્રભુતોપણાર્થમ્ ।
 ચક્રુર્નિરાહારવતં ચ યોપા રાજન્ ! યથાવન્નિશિ જાગરં ચ ॥૬૫॥
 इति सत्सन्निजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे जया-
 कृतगुढधेन्वादिमहादानविधिनिर्हणनामा सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥

સુપ્રત ઉવાચ-તસ્મિન્દિને સોઽપિ નિરત્નમેવ વતં ચકાર પ્રભુ-
 રપ્યુદારઃ । માનુષ્યલીલાં વિદધચ્ચ ધર્મં પાતું નરેશાત્ર કૃતા-
 વતારઃ ॥૧॥ રાત્રૌ સમાયાં નિજમુદ્ધપીઠમધ્યાસ્ય નારાયણના-
 મઘોપમ્ । કૃત્વા ચ શુશ્રાવ વસિષ્ઠગીતં માહાત્મ્યમેકાદશિકા-
 ત્થિયેઃ સઃ ॥૨॥ कुर्वस्ततो जागरणं मुनींस्तान् जनांश्च गातुं

કરી ॥૬૪॥ હે રાજન્ ! તે દિવસે સ્ત્રિયો બાળકો વૃદ્ધો વિગેરે સર્વ કોઈ
 પરા શ્રદ્ધાએ સપન્ન થઈ, ભગવાનની પ્રસન્નતા એજ એક પરમ પ્રયોજન
 માનીને, નિરાહારવ્રત અને રાત્રિએ જાગરણવ્રત યથાર્થ કર્યું ॥૬૫॥ ઇતિ
 श्रीसत्संगिजीवने.. तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे जयाकृतगुढधे-
 न्वादिमहादानविधिनिर्हणनामा सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥

અધ્યાય ૩૮ મો.

સુપ્રતત્રપિ કહેછે—હે નરેશ ! ભગવાન શ્રીહરિ સ્વયં પ્રભુ-વિધિવશ્ય
 નથી તથાપિ આ માનવ લોકમાં ભાગવતધર્મના પરિરક્ષણમાટે અવતરેલા
 હોવાથી માનુષ્ય લીલાને અનુકરણ કરતા થકા પોતે શ્રીહરિએ તે દિવસે
 નિરાહારજ એકાદશીવ્રત કર્યું ॥૧॥ શ્રીહરિએ સાયંસંધ્યા આરતી પછી
 સકળ જનોના શ્રવણને મંગળ કરનારા નારાયણના નામોને ઉચ્ચ સ્વરથી
 ઉચ્ચારીને, પછી પ્રબોધનીના અધિપતિ રાધા દામોદર ભગવાનનું પૂજન
 કરીને, સભામાં પોતાના ઉન્નત સિંહાસનમાં સંરાજમાન થઈને, પુરાણમાં
 વસિષ્ઠ મુનિએ કહેલું એકાદશીનું માહાત્મ્ય પોતાના પૌરાણિકના મુખ
 થકી સાંભળ્યું ॥૨॥ તેપછી જાગરણને કરતા ભગવાને સભામાં બેઠેલા

૧ આ અધ્યાયમાં એકાદશીએ જાગરણ કરતા ભગવાને કરેલું દ્વાદશીએ પારણા
 માટે કરેલા વિવિધ પાકાદિકનું અવલોકન અનુવાદ કર્યું છે

ભગવદ્ગુણાન્ સઃ । આશાપયામાસ ચ ગીયમાનાન્ ગુથાવ તાન્મ-
ક્તમનોભિરામાન્ ॥૩॥ તતસ્તૃતીયે પ્રહરે નિશાયા ગાયત્રુ ભ-
કેષુ સતાલિવાદ્યમ્ । ઉત્તીર્ય પીઠાદ્ગવાક્ષયાયા દ્રઢું સમાપાત્સ
તુ પાકશાલામ્ ॥૪॥ વિધાપ્ય પક્ષાન્નચયાન્નિપણ્ણાઃ ક્ષણં રમાદ્યાઃ
શ્લિપ્ય આશુ તત્ર । સમાગતં પ્રેષ્ટમવેક્ષ્ય દૂરાદુત્થાય નત્વા વદુ-
રાસનં ચ ॥૫॥ તત્રોપવિશ્ય પ્રમુરૈક્ષતાગ્રે સચ્છન્કુલીનાં નગરા-
જમેકમ્ । તત્પાર્શ્વયોઃ સ્વાજકગણ્ડશૈલાન્ સ શ્વેતવર્ણાશ્વતુરા-
ચિતાંચ ॥૬॥ યતાવતા કિં ભવિતાત્ર પૂર્તિઃ પાકેન વાન્યં વિદધી-
મહીમમ્ । इत्थं तमूचे ललिता तदानीं कृत्यं तदीयं हृदि जानती

સર્વ મુનિજનો અને હરિજનોને ભગવાનના ગુણો ગાવાની આશા કરી
આસાને અનુસારે તે ભક્તોએ ભક્તિપૂર્વક ગાન કરેલા ભક્તજનમનો-
ભિરામ તે ગુણો પ્રીતિથી સાંભળ્યા ભક્તોએ ગાન કરેલું પોતાના ગુણ-
ગણનું શ્રવણપણુ ભક્તપ્રિય ભગવાનની પ્રીતિમાટે આમણે ॥૩॥ તેપછી
રાત્રિના ત્રીજા પ્રહરમાં મુનિપ્રમુખ ભક્તજનો તાળીયો પાડવાપૂર્વક
ભગવદ્ગુણગાન કરવામાં તત્પર થતા, ભગવાન શ્રીહરિ પોતાના સિંહા-
સનથી ઉતરીને, પોતાના ચરણની પરિચર્યાપરાયણુ જ્યાના પાક-
સંપાદન પ્રોત્સાહને સફળ કરવા તેમની પાકશાળામાં પધાર્યા ॥૪॥ તેજ
સમયે પડવાનપ્રમુખને કરાવીને વિશ્રાંતિવાસને ક્ષણમાત્ર ત્યાં બેઠેલી તે
રમા આદિક અળળાઓએ પધારતા પ્રાણપ્રિય શ્રીહરિને સાંભળીને એક-
દમ ઉઠીને તેમને દૂરથીજ દેખીને પ્રણામ કરીને તેમને આસન આપ્યું
॥૫॥ ભગવાન શ્રીહરિએ તે આસનમાં બેસીને, પોતાની પાસેજ ઉત્તમ
જલેખીનો એક મહાગિરિસદૃશ મુજ અને તેના બન્ને પડખાના બાગમાં
નિપુણ નારીજને યુક્તિથી ગોઠવેલા ગંડશૈલસદૃશ શ્વેતવર્ણવાળા ખાલના
પુત્રે બેઠા ॥૬॥ તે સમયે ભગવાનનું અન્નરૂપોત્સવમાં કરાવેલું ખમણું પાક
કરાવારૂપ ઔદાર્ય કાર્યને હૃદયમાં સારી રીતે સમજતાં તે લલિતા ભગ-
વાનનો આશય બાણવાની ધરિયાથી તેમના પ્રતિ એમ બોલ્યાં કે-“હું ભગ-
વાન! આ પાકશાળામાં વર્તતા આટલા પડવાનથી સમસ્ત મુનિજનોની

વૈ ॥૭॥ તદા સ તામાહ નરેશકન્યે ! નાહં મુનીંશ્ચેત્પરિવેપયેય ।
 પ્રાક્ષપક્લિભાજાં તુ તદા કથશ્ચિત્પૂર્વેન પુણ્યેન તપસ્વિનીનામ્ ॥૮॥
 મિતસિતા તં ભગવન્તમૂચે તદામલા સાપિ વચોવિદ્ધા । જા-
 નાસિ કિં દ્વાદશિકાદિનીયમેતત્ત્રમો ! પાશ્ચદિનં હિ વિદ્ધિ ॥૯॥
 સ્પર્શો ન યાવત્તુ તપસ્વિનસ્તે પક્ષાદ્ધરાશેઃ કિલ તાવદસ્ય । શઙ્કા
 ભવત્સેવમપૂર્ણતાયા જાને કરસ્પર્શફલં યતસ્તે ॥૧૦॥ इत्थं तयोक्ते
 हरिमानतास्यं तं धूनयन्तं च शिरः सचिन्तम् । प्रदर्शयामास रमा

ભોજનપૂર્તિ થશે કે નહિ થાય ? ન થાય તો બીજો આ પાક અમો કરીએ,
 આ પ્રકારે બોલ્યાં ॥૭॥ તે સમયે લગવાનુ બોલ્યા કે-હે નરેશકન્યે !
 (આ સંબોધન પદથી રાજકન્યાઓનો ઉદાર સ્વભાવ બોલો ઉચિત છે
 એમ જણાવ્યું છે) બે હુ પીરસનારો ન હોઉં (બે મારાથકી બીજો
 કોઈ પીરસનાર હોય) તો પ્રથમ પંક્તિમાં બેઠેલા મુનિઓનેજ આ પાક
 પરાંણે પર્યાપ્ત થાય. તેપણુ તમો તપસ્વિનીઓના પુણ્યપ્રતાપથી પરિપૂર્ણ
 થાય. (અર્થાત્ કલેશથી પરિપૂર્તિ થાય) ॥૮॥ હે રાજનુ ! તે સમયે
 લગવાનું આવું પીરસવામાં ઔદાર્ય બહુને, તેમને પ્રેમાતિશયથી ઉપ-
 હસતાં હોયને શું ? એમ મંદસ્મિતવડે મધુર મુખારવિંદવાળાં, બોલવામાં
 બહુ ચતુર લલિતા પણ એમ બોલ્યાં કે-હે લગવનુ ! આ જલેથી આદિક
 પાકને દ્વાદશીનાં પારણાંમાત્રમાં પર્યાપ્ત સપાદન કરેલો આપ માનો છો કે
 શું ? તો તેમ નથી, કિંતુ આ પાકતો અમોએ પાંચ દિવસપર્યંત પર્યાપ્ત થાય
 એટલો બનાવેલો છે એમ બહુ. વળી હે હરે ! 'બે હુ પીરસું તો પ્રથમ
 પંક્તિમાં બેઠેલાઓના પણ ભોજનમાટે નજર પર્યાપ્ત થાય' એવી આપ
 આશંકા કરોછો, પણ અમો તો એમ માનીએ છીએ કે-બે મહાતપસ્વી
 આપના હસ્તકમળનો સ્પર્શ આ પકવાનપુંજને લેશપણુ થાય તો અધિક
 અધિક અક્ષય થાય, કારણ કે અમો સર્વે આપના દિવ્ય હસ્તકમળના
 સ્પર્શના મહિમાને યથાર્થ બહુએ છીએ. આપના હસ્તનો સ્પર્શ થતાં તો
 અપૂર્ણપણાની શંકાનો અવકાશજ નથી ॥૯-૧૦॥ એરીતે લલિતાએ કહેલું
 વચન સાંભળીને, માનુષલીલાથી પોતાની અશક્તતાને પ્રખ્યાપન કરતા,

દ્વિતીયે ગેહે તુ પાકં કિલ જાયમાનમ્ ॥૧૧॥ સ તત્ર ગત્વાથ
 દદર્શ યોષા ગદ્ધાં ચ રામાં યમુનાં ચ રેવામ્ । તતચ તામિ ક્રિય
 માણમીશ કૃત ચ પયૈક્ષત પાકમેવ ॥૧૨॥ તુક્કે ચયે મૌક્તિકલદ્ધ
 કાનામુત્ફુલ્લગોલાયિતપૂરિકાણામ્ । ચયે ચ તત્સામ્યદર્શિ તદીયો
 વર્ણસ્તુ પીતશ્ચ સિતો ન્યપેધીત્ ॥૧૩॥ ગોલાન્ ઘનીભૂતઘૃતેન
 શુઞ્ચાન્ સ લઙ્ગકાનૈક્ષત ચૂર્ણપૂર્વાન્ । દશપ્રમેદાન્સ્થિરકાંચ તત્ર
 દ્વિ પીતસત્ફાણિતશુભ્રવર્ણાન્ ॥૧૪॥ મહાન્તિકાર્યા પૃથુલ વટાહં
 નિઘાય દોઘ્યાં ધૃતહસ્તકાભ્યામ્ । સંહેલયન્ત્યૌ સમમાલુલોકે
 સંયાવમીશો યમુના ચ રામામ્ ॥૧૫॥ પ્રફુલ્હિતા ફુલ્લવટીશ્ચ નાથી

સચિત હોયને શુ ? એમ કિંચિત્ નીચુ મુખકમળ કરીને, કિંચિત મસ્તક
 કપાવાવડે અપરિપૂર્ણતાનેજ બજાવતા ભગવાન્ શ્રીહરિને તેમની ચિંતા
 પુરતાને નહિ સહન કરતા મહાતપસ્વિની રમાએ બીજા શૃદ્ધમા બનતો
 પાક પ્રદર્શાવ્યો ॥૧૧॥ તેપછી ભગવાને તે મહાનસ (રસોદુ)મા રસોદ
 કરવામા પ્રવર્તી ગયા રામા યમુના રેવા આદિક અબજાઓને બોધને પછી
 તેમણીએ કરેલો અને કરાતો વિવિધ પાક ચારે બાજુ ભેધો ॥૧૨॥ ત્યા
 સ્થાપન કરેલો મોતીયા લાડુનો અતિડંચો પુજ અને બરોબર કુલેથી
 માટેજ ગોળાકાર રહેલી પુરીઓના મહાપુજમા આકાર સન્નિવેશ માનથી
 થએલા એક લાતીયપણાના ધ્રમને (બન્નેય પુજે લાડુઓનાજ છે એવી
 બ્રાતિ) તે બન્નેને જે પીત શ્વેતવર્ણુ તેજ નિવારણુ કરનારો થયો પુરી
 યોગે શ્વેતવર્ણુનુ અને મોતીયા લાડુઓના પીત વર્ણુનુ જ્ઞાન થયા પછી 'આ
 પુરીયો છે અને આ લાડુઓ છે' એમ બજાવમા આવ્યુ ॥૧૩॥ તેપછી
 ભગવ ને ચોમેર ગોળાકાર, ઉપર ચોમેર હરીમએલા વાટા ધૃતથી ન્યાસ
 હોવાથી ચદ્રચંદિકા જેવા ધોળા સુરમાના લાડુઓ અને જે વાર ખાડની
 ચામણી પાએથી હોવાથી ઉલ્લસળ વર્ણવાળા દશ પ્રગરના ગિયરકો
 (દોર નામના બક્ષ્યવિશેષો) તે પાકશાળામા ભેધા ॥૧૪॥ મોટી ચુક
 ઉપર મોટા કદાયાને મુકીને, તેમા નાખેલા સયાવ (શિરો)ને હાથમાં
 ધારેલા લાકગના હાથલા (કડછા-તમેલા)વડે એ સાથેજ હવ.વની યમુના

સમ્ભૂત્ય પાને પૃથુલેઽથ પૂપાન્ । કર્તુ પ્રસક્તા દદૃશે ચ તેન મૌના
ચ મજ્યાનિ વિધાય ફેળીમ્ ॥૧૬॥ અન્યત્ર ચાપદ્યદસૌ મુની-
શોઽમરીં કૃતાનેકવિચિત્રશાકામ્ । પ્રકુર્વતીં સદ્વટકાન્ ગુલાલાં
વિધાય સન્મણ્ડકપુજ્જમાશુ ॥૧૭॥ દૌહિત્રકપ્રત્થિકધુર્ધુરાણાં પુ
જ્જાન્તિકે તાચદુપેત્ય તૂર્ણમ્ । સ્થિતાં હસન્તીમમૃતામવેક્ષ્ય તત્કર્મ
તસ્યા ઇતિ સ વ્યજાનાત્ ॥૧૮॥ સમાનયન્ત્યૌ નિજદાસિકામિ-
પુનઃ પુનર્દુગ્ધઘટાનનેકાન્ । વિધાયન્ત્યૌ પરમાન્નમાશુ ક્ષિતી-
શપત્ત્યૌ સ દદર્શ તન્ન ॥૧૯॥ દદર્શ સત્કાન્દવિકોપહૃતાન્સત્પર્પિ
કારણ્ડકપિણ્ડકાંશ્ચ । રમાસમીપે સમુપાહરન્તીં પાશ્ચાલિકાં
ચાપિ સ તત્કનિષ્ઠામ્ ॥૨૦॥ એવં સ્ત્રિયોઽન્યા અપિ પાત્રકર્મસક્તા

અને રામાએ કરાતો સયાવ શ્રીહરિએ જોયો ॥૧૫॥ તેપછી નાથી
નામની નારીએ કરેલી, વિશાળ પાત્રમા ભરેલી, કુલેથી કુલ્લવડી અને
તેણીએ કરાતા પૂષો (પુડલા) જોયા અને મૌના નામની નારીએ કરેલા
ભજ્યા અને કરવા માટેલી સુતરફેણી ભગવાને જોઈ ॥૧૬॥ તેપછી તેથકી
બીજા ગૃહમા અમરીએ કરેલા અનેક વિચિત્ર શાકા શ્રીહરિએ જોયા તથા
ગુલાલાએ કરેલા ઐષ માડાનો પુજ અને તેણીએ જલદી કરવા માટેલા
ઐષ વડા શ્રીહરિએ જોયા ॥૧૭॥ તેપછી ભગવાને દહીયરા ગાઠીયા ઘુઘરા
આદિકભક્ષ્યવિશેષનો પુજ જોયો તેની સમીપે તે સમયે એકદમ આવીને
ઉભી રહેલી, મહાસ વિનયથી શોભમાન સુખવાળી અમૃતા નામની
નારીને લાળીને ‘આણીએજ આ બધુ કર્યું છે’ એમ પણ જણવ્યું ॥૧૮॥
તેપછી પોતાના દાસીજનો પાસે અનેક દુધ ભરેલા ઘડાઓને વારેવારે
મગાવતી અને જલદી દુધપાકને કરાવતી ઉત્તમ નૃપતિની હુમુદ જુદુ
નામની પત્નીયો તે પાકશાળામા શ્રીહરિના જોવામા આવી ॥૧૯॥ કુશળ
કદોઈ દ્વિજેએ કરેલી ઉત્તમ અરફી અને પેંડાને રમા સ્ત્રીના સમીપમા
લાવતી ઉત્તમ રાજની જહેન પાચાણિકા અને તેથી કનિષ્ઠ જહેન નાની
નામની પણ શ્રીહરિના જોવામા આવી ॥૨૦॥ આ પ્રકારે પોતાના પ્રીયુન
માત્રમા પ્રવર્તેથી, (કર્મેનુ ફળ પામવાની ઇચ્છાથી પામર જનો અદુષ્ટાપણે

નિજપ્રીણનમાત્રકામાઃ । દદર્શ લાટું યતિનીં ચ જીવામુમાકુમા-
રીકુશલાસુપાદ્યાઃ ॥૨૧॥ નેહાન્તરે ચાથ દદર્શ દૈવિઃ ક્ષત્રાજ્ઞનાઃ
પાકરતાઃ સતુષ્ટ્યૈ । ક્ષેમામલામર્યદિતીશ્ચ ફુલ્લાં સ રત્નમાલારતિ-
દેવિકાયાઃ ॥૨૨॥ સ્વદૃષ્ટિવિપ્રાકૃતપાકતુલ્યં પાકં ઘૃતં ચ ક્રિયમા-
ણમાભિઃ । સ્વપ્રીણનાથં વહુયત્તતોઽસૌ દદર્શ સાશ્વર્યમુદારકુલ્યઃ
॥૨૩॥ સ પાકદક્ષામિદદારધીમિસ્તપસ્વિનીમિઃ ક્રિયમાણમિ-
ત્થમ્ । પાકં વિલોક્ય પ્રશંસં નારીઃ સર્વા જયાદ્યાવશગા જયાં
ચ ॥૨૪॥ યાવાંસ્તુ પાકો લલિતાઘૃહેઽભૂતતોઽપ્યયં દ્વિત્રગુણોઽસ્તિ
નૂનમ્ । પદાર્થસદ્ગુણા તિવદ્ તાયતીતિ જ્ઞાત્વા સ્વચિત્તે સ જહર્પ

કર્મને કરેછે આ અબળાઓતો સર્વકર્મસમારાધ્ય આ ભગવાનના પ્રીણ-
નથકી અપર ક્ષણને ઈચ્છતી નથી માટેજ આ શુદ્ધ ભાવવાળી છે, માટેજ
પોતાના પ્રીણન આપારના દર્શનમાં ભગવાનપણ ઉત્સાહથી પ્રવર્ત્યા હતા)
લાટું યતિની જીવા ઉમા કુમારી કુશળા મુખા પ્રમુખ, પાકકર્મમાં પ્રવર્તેલી
બીજી પણ અબળાઓ ભગવાને જોઈ ॥૨૧॥ તેપછી ધર્મતનય ભગવાને
બીજા ઘરમાં પોતાની પ્રીતિમાટે પાકમાં પ્રવર્તેલી ક્ષેમા અમલા અમરી
અદિતિ કુશા રત્નમાળા રતિ દેવિકા આદિક ક્ષત્રાંગનાઓ જોઈ ॥૨૨॥
વિપ્રપત્નીઓએ કરેલો જે પાક અન્ય પાકશાળામાં પ્રથમ જોયો હતો
તેને તુલ્યજ આ ક્ષત્રિયાણીઓએ પોતાની પ્રસન્નતામાટે બહુ પ્રયત્નથી
કરેલો અને કરવા આરંભેલો પાક મહાકાર્યકારી શ્રીહરિએ જોયો. તેમનો
તેમાં અનુપમ ઉત્સાહ જોઈને સ્વયં મહા આશ્ચર્યને પામ્યા ॥૨૩॥ એરીતે
પાકકર્મમાં કુશળ, ઉદાર હૃદયવાળી, તપસ્વિની એવી પણ વિપ્રક્ષત્રિય
સ્ત્રિઓએ કરવા માટેલો પાક જોઈને પ્રહર્ષ પામેલા ભગવાને જ્યાની
આજ્ઞાને અનુસારે પાકને કરતી તે સમસ્ત સ્ત્રિઓની પ્રશંસા કરી અને
આ સર્વ કાર્યને પ્રવર્તાવનારા તે જ્યાની વિશેષ પ્રશંસા કરી ॥૨૪॥ અન-
દૂરોત્સવમાં લલિતાના લવનમાં જોઈલો પાક કયાં હતો તેથકીપણ આ બે
ત્રણ ઘણો પાક જ્યાના લવનમાં થયો છે. આમા ભોજ્ય પદાર્થની સખ્યા
તો તેટલીજ (એકસો એક) છે એમ મનમાં નિશ્ચય કરીને, નિરવધિક

भूमा ॥२५॥ ततः समाप्ताप्य स पाचिकास्ताः सदोदनं च कथिकां च सूपम् । प्रातर्विधातुं निजवासमायात्तावच्चुकुजुः कृकचाकचोऽपि ॥२६॥ जागरं सह निजैर्हरित्यं भूपते ! स तु विधाय विभाते । निम्नगाप्लवविधिं च विधिशः कर्म नैत्यकमुपाचरदीशः ॥२७॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भगवत्कृतपाकपाचिकादर्शननिरूपणनामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥३८॥

सुप्रत उवाच—प्रातःकृत्यं विधायान् द्वादशीदिने । न्यपीदत्पीठमारुह्य वेद्यां निम्नतरोरधः ॥१॥ देशान्तरीयाश्च जनाः

ऐश्वर्यं संपन्न स्वयं श्रीहरि मनभा अहुर्ध्वं पाभ्या ॥२५॥ तेपछी 'अवशिष्टं सात उढी तुवेरनी दाण आदिकने प्रातःकाणे करो' ऐम ते रसोई करनारी नारीओने आशा करीने स्वयं निजनिवास लवने पधार्था ऐटला-कभा कुकडाओपणु अब्ज शब्द ओलवा लाग्या ॥२६॥ हे भूपते ! आ प्रकारे कृष्णधीर्तेनादिवडे सर्वने जगरणु करावता श्रीहरि स्वयं लज्जोसाथे जगरणुप्रत करीने, पछी प्रातःकाणे विधिश श्रीहरिऐ उन्नतगंगाभां स्नानविधि करीने संध्यावदनादि नित्यकर्म यथाविधि कर्तुं ॥२७॥ धृति श्रीसत्सङ्गिजीवने.. तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भगवत्कृतपाक-पाचिकादर्शननिरूपणनामाष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥३८॥

१ अध्याय ३८ भा.

सुप्रतःकपि कहुछे—हे राजन् ! भगवान् श्रीहरि द्वादशीऐ प्रातः योगेश्वरनुं उत्तरपूजन अने तेमनी भूर्तिनु प्रदान आदिक कार्य उतावणधी करी परवारीने, निजतत्तणे रहेली वेदीउपर स्थापन करेली पाखणपर आवीने विराजमान थया ॥१॥ ते समये देशांतरना हरिजनोपणु भगवानना अरण्यकुमजना दर्शनपरायणु मुनिजनो साथे जलदी नित्यविधि करी

१ आ अन्यायमा पोताना करतजयी अपैवा प्रसादनी आकाशावाणा मुनि ओना भोजनपात्रभा भगवाने साक्षात् करेली लक्ष्मि भोज्यादि पीरसवानी दीवानो अनुवाद कर्तो छे

કૃત્વા નિત્યવિધિં દ્રુતમ્ । મુનિભિઃ સહ તત્રૈત્ય નિપેદુશ્ચ વ્યવ-
સ્થયા ॥૨॥ યોગેશ્વરસ્ય કૃત્વા ચ જયાઽપ્યુત્તરપૂજનમ્ । ચકાર
તન્મૂર્તિદાનં ગોદાનાદિ ચ સાદરમ્ ॥૩॥ વર્ણિરાદૃતાવદ્ભ્યેત્ય
દીર્ઘપાણદુજટાધરઃ । પાકસિદ્ધિરભૂત્સ્વામિન્નિત્યુવાચ મહાપ્રભુમ્
॥૪॥ તદાક્ષતા મગવતા સર્વેઽપિ મુનયો નૃપ ! । અતિહર્ષાન્વિતા-
સ્તૂર્ણ મોક્તુમાયંશ્ચ યૂથશઃ ॥૫॥ પચ્ચાર્દાઃ સામ્યુપાત્રાશ્ચ તત્ર
પદ્મિણુ સર્વશઃ । મર્યાદયા નિપેદુસ્તે હર્યાસ્યાર્પિતદૃષ્ટયઃ ॥૬॥
કટિવસ્ત્રાવદ્ધકચ્છાશ્ચતુરાઃ પરિવેપકાઃ । ભુક્તિપાત્રાણિ ઘાંબૂનિ
દદુરાદૌ દ્વિજાતયઃ ॥૭॥ તતો મહ્યાણિ મોજ્યાનિ લેહ્યાન્યપિ ચ

પરવારી, શ્રીહરિની સમીપે આવીને સમામાં યથાયોગ્ય બેસી ગયા ॥૨॥
વળી જ્યાએ પણ યોગેશ્વરનું ઉત્તરપૂજન કરીને, તેમની મૂર્તિ આચાર્યને
આદરથી આપીને, તેના અંગપણે ગાયોનું દાન દીધું ॥૩॥ તેટલાકમાં લાંબી
પીળી જટાને ધારી રહેલા મુકુંદાનંદ નામના વાહુિરાજ શ્રીહરિની સમીપે
આવીને 'હે સ્વામિન! રસોઈ તૈયાર થઈ છે' એમ મહાપ્રભુપ્રતિ બોલ્યા
॥૪॥ હે નૃપ! તે સમયે ભગવાને વાહુિરાજનું વચન સાંભળીને સંવને
જન્મવાની આજ્ઞા આપી. ભગવાનના આજ્ઞાવચનના શ્રવણમાત્રથી પરમ
હર્ષ પામેલા અથવા ભગવાનના કરતળના સ્પર્શથી પવિત્ર થએલા પરમ
પ્રસાદના લાભના ઉત્સાહાતિશયથી પરમ હર્ષ પામેલા તે સમસ્ત મુનિઓ
સંઘથી તત્કાળ જન્મવા સાઝ આપ્યા ॥૫॥ જેમણે મુખ પાદ હસ્તાનું પ્રક્ષા-
લન કર્યું છે, જેમણે પોતપોતાના હસ્તમાં જળગાલન વસ્ત્રેસહિત લોજન-
પાત્રેસહિત તુળીકમંડળાં ધાર્યાં છે એવા તે સમગ્ર મુનિઓ સજા બેસવાના
સ્થાનમાં મર્યાદા મુજબ પંક્તિબંધ ભગવાનના મુખક્રમળ સન્મુખ એકામ્ર
દૃષ્ટિરાખીને બેઠા ॥૬॥ કટિબંધન વસ્ત્રથી બાંધ્યા છે દૃઢ કમ્બો જેમણે એવા
પીરસવામાં પ્રવીણ વિગ્રેએ પ્રથમ તેઓને લોજનપાત્ર-પનવાડાં પડીયા
અને જળપાત્ર-તુળડાં કમંડળામાં પીવાનું પાણી આપ્યું ॥૭॥ તેપછી
વિગ્રેએ જલેની આદિક ભક્ષ્ય, ગિરંજ આદિક ભોજ્ય, દુધપાક આદિક
લેહ્ય અને ચોખ્ખા આ ચાર પ્રકારનું સમસ્ત અન્ન અનુક્રમથી યથોચિત-

કૃત્સશઃ । યથોચિતં યથાભોક્તુ પક્ષિશઃ પર્યવેપયન્ ॥૮॥ સર્વે
સર્વેષુ પાત્રેષુ પરિવેપિતમિત્યસૌ । દૃષ્ટ્વા તાન્ ભગવાન્ ભોક્તુમા-
જિજ્ઞાસપદુદાત્તદોઃ ॥૯॥ તસ્મિન્ દિને તુ સ સ્વામી મુક્તાનન્દમુપાન્
સતઃ । ભોક્તું સમુપવેશ્યૈવ ચકાર પરિવેપણમ્ ॥૧૦॥ ભુજાનાં-
સ્તાન્ મુનીન્ રાજન્ ! દ્વિજૈઃ સાકં દ્રુતક્રિયૈઃ । પર્યવેપયદીશોઽસૌ
સર્વપક્ષિચરો દ્રુતમ્ ॥૧૧॥ પક્ષાન્નમૃતપાત્રેભ્યો વિઘૃતેભ્યો દ્વિજૈઃ
પ્રભુઃ । શંકુલીપ્રન્થિકાદીનિ સ મુહુઃ પર્યવેપયત્ ॥૧૨॥ ભોજ્ય-
હસ્તો યયૌ પક્ષૌ યસ્યાં યસ્યાં યદા યદા । ભોજકાન્ યાચતોઽ-
પદ્યત્તસ્યાં તસ્યાં તદા તદા ॥૧૩॥ પાત્રપૂરં તનસ્તેભ્યો હસન્
ભોજ્યાનિ સોઽર્પયન્ । તર્પયામાસ સકલાન્ ભુજાનાંસ્તામુની-

લક્ષ્ય લોભ્ય લેભ્ય ચોધ્યમાં જે જેટલું પીરસવાનું તે તેટલું અને યથા-
ભોક્તૃ-જમનારાની રૂચિને નહિ હિંદુધન કરી પક્ષિના અનુક્રમથી પીરસી
દીધુ ॥૮॥ સમગ્ર લોભ્ય પદાર્થ સર્વ પાત્રોમાં પરિપૂર્ણ પીરસાઈ ગએલું
જેઘને પછી ભગવાન્ શ્રીહરિએ ચોતાનો આહુ ઉંચો કરીને મુનિઓને
જમવાની આજ્ઞા આપી ॥૯॥ તે દિવસે તો મુજાનંદાદિ સમસ્ત મુનિઓને
જમવામાટે બેસારી દધનેજ (પીરસવા કોધને નહિ રાખીને) સ્વયં ભગ-
વાનેજ તે સર્વેને પરિવેપણ કર્યું ॥૧૦॥ હે રાજન્ ! પીરસવાની ક્રિયાને
ઝડપથી કરનારા વિપ્રોની સાથે તે આ ભગવાન્ શ્રીહરિ પોતેપણ પીરસ-
વામાં સત્વર તત્પર થઈને સર્વ પંક્તિઓમાં ઝટઝટ વિચરતા થકા પ્રીતિથી
જમતા મુનિઓને જલદી પીરસવા લાગ્યા ॥૧૧॥ એનેજ સ્પષ્ટપણે કહેછે
—શ્રીહરિની અભિમુખ પાછે પગે ચાલવામાં ચતુર પીરસનારા વિપ્રોએ
હાથમા ધારેલા પકવાન્ ભરેલા મહાપાત્રમાંથી સ્વયં ભગવાન્ જલેથી
ગાંઠીયા આદિક લક્ષ્યને લઈ લધને વારંવાર પીરસવા લાગ્યા ॥૧૨॥ હે
નૃપ ! ભગવાન્ લોભ્ય વસ્તુ હસ્તમા લધને ન્યારે ન્યારે જે જે પક્ષિમાં
પધારે ત્યારે ત્યારે તે તે પંક્તિમા ભગવાનના હસ્તતળથી પવિત્ર થએલા
તે લોભ્ય વસ્તુને ‘મને આપો મને આપો’ એમ માગ્યા કરતા જમનારા
મુનિઓને જોધને, સ્વયં ક્રિયિત હસતા હસતા તે સર્વને તેમના પાત્ર પરિ-

હૃપ ! ॥૧૪॥ આશ્ચર્ય જનયન્મૃણાં દોઝ્યાં તદાચિતં દદત્ । દિવ્ય-
 દેહાગતાન્મુક્તાનદદ્યાનપ્યમોજયત્ ॥૧૫॥ તત્કૃપાપ્રાપ્તદિવ્યાક્ષા-
 સ્તદાર્નીં કતિચિન્નરાઃ । નાર્યસ્તાન્ દદશુર્દેવાનપિ તન્ન સમાગ-
 તાન્ ॥૧૬॥ પકાક્ષાનાં ચ વહુશઃ પર્વતાન્નુચિરંસ્તથા । ઘૃતકુલ્યાઃ
 પયઃકુલ્યાઃ પાયસાદિનદીરપિ ॥૧૭॥ તમેવ ભગવન્તં તે તૈર્વાં સમ્પ-
 રિવેષણમ્ । કુર્વન્તમૈક્ષન્ત તદા ચરન્તં સર્વપદ્મિણુ ॥૧૮॥ તત્કરાર્પિ-
 તપકાક્ષપ્રદ્વણે સાદરાંસ્તુ તે । દૈવાદીંસ્તાંસ્તથૈવૈતાન્ મુર્તિંશ્ચ દદશુઃ
 સમાન્ ॥૧૯॥ તૃષ્ટુ તેષુ પકાક્ષૈઃ સંપૂત્કૃતિમુખેષુ ચ । દ્વિજાનુ

પૂર્ણ જે રીતે ભરાઈ જાય તેરીતે ભોજ્ય પદાર્થ પીરસીને, જમતા તે સમયે મુનિઓને યથેષ્ટ વૃક્ષ કર્યા ॥૧૩-૧૪॥ તે સમયે અક્ષરાદિ અનેક ધામોથડી ભગવત્પ્રસાદના મહિમાને જાણનારા મુક્તોપણુ ભગવાનના હસ્ત-
 તળથી અપેલા પવિત્ર પ્રસાદને જમવામાટે અસાદરથી અદૃશ્ય દેહથી ત્યા આઘા આઘેલા તે દિવ્ય દેહવાળા મુક્તોને પણ પ્રેમથી બંધે હાથવડે તેતે અપેક્ષિત વસ્તુ આપીને ભગવાને જમાડ્યા હતા તે સમયે ભગવાનની દાનક્રિયાને કેવળ નિરીક્ષણ કરતા અને પ્રતિષ્ઠ કરનારા મુક્તોને નહિ નિરીક્ષણ કરતા જનોના મનમા મહા આશ્ચર્ય ઉપજ્યું હતું ॥૧૫॥ તે સમયે શ્રીહરિની પરમ કૃપાથી દિવ્ય દૃષ્ટિને પામેલા કેટલાએક નરનારી જનોએ ભગવાને જમાડવા માડેલા તે મુક્તો અને અઘ્નાદિ દેવોને પ્રત્યક્ષ જોયા હતા ॥૧૬॥ વળી તે સમયે ભગવાને સંકટપ્રમાત્રથી નિર્માણુ કરેલા, પર્વતની ઉપમા આપવા યોગ્ય, જલેષી મોતીયા આદિક પકવાનના મનોહર અનેક રાશિઓ તથા ધીની કૃત્રિમ નદીઓ તથા દુધની કૃત્રિમ નદીઓ તથા દુધપાક શીખડ આદિકની નદીઓપણુ દેખી હતી તે સમયે દિવ્ય દૃષ્ટિને પામેલા તે નરનારી જનોએ ભોજનમાટે બેઠેલા અસખ્યાત મુક્તો દેવો અને સાધુઓની પક્ષિઓમા પોતેજ પીરસતા, તેતે સર્વ પક્ષિ ઓમા વિચરતા ભગવાનનેજ લાજ્યા ॥૧૭-૧૮॥ તે દિવ્ય દૃષ્ટિવાળા જનોએ ભગવાને પોતાના હસ્તતળથી અપેલા પકવાનના ચહણુમા મુનિ ઓને સમાન આદરવાળા મુક્તો તથા દેવોને જોયા (આ મુનિઓનોજ

વાચ મગવાન્ મક્કમાનીયતામિતિ ॥૨૦॥ લઙ્કુરં વામહસ્તે ચ દક્ષે
પાયસભાજનમ્ । ગૃહીત્વા પરિચક્ષામ સ તતઃ સર્વપક્ષિષુ ॥૨૧॥
યયાચે ન યદા કોઽપિ પ્રત્યાગચ્છત્તદા સ તુ । પ્રસાદદૌર્લભ્ય
વિત્તં વ્રહ્માનન્દો જુહાવ હ ॥૨૨॥ एहोहि भगवन्नत्र पात्रं नो विस्मृ

જેમ એમ મુક્તો તથા દેવોનો પણ આદર અલવિક જોયો) ॥૧૮॥ તેપછી તે
મુનિઓ સમધિક લોજનથી તૃપ્ત થઈને મુખમાં ફુલકાર કરતા (બહુ હાફ્યા
કરતા) જોઈને ભગવાને પીરસનારા વિપ્રોને લાત (પકવાન લોજનને અતે
જમવાનો) લાવવાનું કહ્યું ॥૨૦॥ એરીતે કહીને પછી સ્વયં ભગવાન્ વામ
હસ્તમાં મોતીયા મોદક અને જમણા હસ્તમાં દુધપાક ભરેલું પાન લઈને
'કોઈપણ મુનિજન માગશે' એમ જાણીને સમસ્ત પક્ષિઓમાં વિચર્યા
પરંતુ અત્યંત તૃપ્ત થએલા હોવાથી કોઈએપણ કોઈપણ જગ્યાએ ન માગ્યું
ત્યારે ભગવાન્ પાછા વળી ગયા તે સમયે બ્રહ્માનન્દમુનિતો પ્રસાદના મહિ
માને જાણતા હોવાથી (પ્રસાદની લાલસાથી) શ્રીહરિને ઉઘાડી રીતેજ
પાસે બોલાવા મંથ્યા કે-॥૨૧-૨૨॥ 'હે ભગવન્ ! 'અહીં આવો અહીં
આવો'-સર્વેશ્વર હોવા છતાં પણ ભક્તપરવશતાથી પીરસવાની લીલાવડે
સૌશીલ્યને પ્રકાશ કરતા, હસ્તમાં ભક્ષ્યપાત્રને ધારી રહેલા આપની
જવા આવવાની દિવ્ય શોભા મારા નયનને હરણ કરનારી છે, તે આ
શોભાને વારંવાર અનુભવ કરવા હું પ્રાર્થના કરું છું કે-'આપ અહીં આવો
આવો' અમારૂં પાત્ર વિસરી ગયા છો કે શું ?-અમોને પ્રેમરસપરિપૂર્ણ
દૃષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરતા આપે આ અમારૂં પાત્ર વિસારી દીધું છે, તો હવે
પાત્રઉપર દૃષ્ટિ થો અમારૂં આ ખાલી પાત્ર અમારી પ્રસાદપાત્રતાને જણાવે
છે આ નિત્યાનન્દમુનિપણુ મારી પેઠે ખાલી પાનવાળા છે પણ વારંવારે
માગવા માટે 'કોઈને રસલોલુપતાની શકા થાય' એમ જાણીને લગભગ પા-
મેછે આપ નિરવધિ અનંત રસમય છો તેવા રસસ્વરૂપ આપના કરતળ
સ્પર્શને લીધે ગુણમયપણુ ગુણભાવે વર્ણત થઈને રસરૂપ આપણાજ એક
સ્વભાવવાળું થઈ જાય છે, તો તે આ રસમાં ત્વદેકરસિક એવા અમોને
લોલુપતા સ્વરૂપાનુરૂપ અત્યંત અપેક્ષિતજ છે અર્થાત્ અમો અનરસની

તોઽસ્યમ્ । નિત્યાનન્દો રિક્તપાત્રો લજ્જતે યાચિતું મુદુઃ ॥૨૩॥
 તદા તથૈત્ય સ હરિર્માજને તસ્ય પાયસમ્ । ન્યપિશ્વન્સ તદોવાચ
 પદ્યંસ્તદોષિણ લઙ્કુકમ્ ॥૨૪॥ લિહ્યાં પાયસમાત્રં ચેત્તન્નિત્યાનન્દ
 યમ મામ્ । પૂર્ણં વદ્યતિ સ્વામિસ્તદ્ગોલકમપિ ક્ષિપ ॥૨૫॥ તતો
 હસન્સ ભગવાન્દાસયંસ્તાંધ્ય ભોજકાન્ । તત્પાત્રે લઙ્કુકં ક્ષિત્વા
 સિંહનાદમચીકરત્ ॥૨૬॥ ઘર્ણિરાદ્ તાવદાગત્ય લઙ્કુકામત્રકં
 કરે । વિશ્વચ્ચરેઃ પુરસ્તસ્યૌ દ્વૌ તતઃ સોઽગ્રહીદ્રુતમ્ ॥૨૭॥ હરિં
 વીક્ષ્યાન્તિકપ્રાપ્તં મુક્તાનન્દોઽતિવૃત્તવાન્ । મુક્તશિષ્ટં સ્વપાત્રસ્યં

અપેક્ષાવાળા નથીજ, કિંતુ રસભૂતિ આપના હસ્તતળના સ્પર્શવાળા રસની
 અપેક્ષાવાળા તો છીએ, માટે અમોને તે આપો ॥૨૩॥ હે રાજન્ ! આપું
 શ્રદ્ધાનંદમુનિનું વચન સાંભળીને તેમની સમીપે જઈને તેમના પાત્રમાં ભગ-
 વાને પાયસ (દુધપાક) પિરસ્યો. તે સમયે શ્રદ્ધાનંદમુનિ ભગવાનના કર-
 કમળમાં મોતીયા મોઢક દેખીને એમ જોત્યા કે-હે સ્વામિન્ ! બે હું દુધ
 પાકમાત્રને આટીશ તો આ નિત્યાનંદમુનિ મને પુષાદેવની પેઠે દાંત વિનાનો
 (જોખો) કહેશે. તો અપર હસ્તમાં ધારેલુ જે ગોળાકાર (લાડુ) છે તે
 પણ પીરસીજ ઘો દુધપાકતો દાંત વિનાના વૃદ્ધોએજ આટવા યોગ્ય છે,
 હું તો તેવો નથી, તો લાડુપણુ મારા પાત્રમાં નાંખી ઘો અહીં ગૂઢ અભિ-
 પ્રાય એવો કે-દુધપાકને પાત્રના અંતરાયથી ભગવાનના હાથનો પરંપરા
 સંબન્ધ છે, હસ્તમાં રહેલા લાડુને તો સાક્ષાત્ સંબન્ધ છે, માટે તેના ચઢ-
 ણુમાટે મુનિનો આ વિનોદ છે ॥૨૪-૨૫॥ હે રાજન્ ! ત્યાર પછી ભગવાને
 સ્વયં હસતા થકા અને જમતા મુનિજનોને હસાવતા થકા શ્રદ્ધાનંદમુનિના
 પાત્રમાં લાડુ નાંખીને તેમને સિંહગર્જના કરાવી ॥૨૬॥ તેટલાકમાં મુકુંદા-
 નંદ વર્ણુન્દ્ર મોતીયા મોઢકથી ભરેલો મોટો થાળ બે હાથમાં લઈ આવીને
 શ્રીહરિની સમીપે ઉભા રહ્યા, તેમાંથી જલદી બે લાડુ લઈને પોતાની પાસે
 પધારેલા ભગવાનને લાળીને મુક્તાનંદ મહામુનિ અત્યંત વૃષ થએલા હો-
 વાથી જમવામાટે અસમર્થ હોઈને પોતાના પાત્રમાં જમતાં બાકી રહેલો
 લાડુ તેમને બતાવવા ૯૧-યા. ભગવત્પ્રસાદનો સ્વમુખથી નિપેધ કરવો

લઙ્કાં તમદીદશત્ ॥૨૮॥ અપેક્ષિતોઽસ્ય ત્વેતાવાનિતિ જ્ઞાત્વા ચ
સ પ્રભુઃ । યાવત્ ક્ષિપતિ તં તાવત્સોઽકરોત્સિહગર્જનામ્ ॥૨૯॥
ચૈતન્યાનન્દમાલોક્ય પાત્રે કૃન્વા કરં શિરઃ । ધૂનયન્તં સ તત્પાત્રે
હરિર્લઙ્કામક્ષિપત્ ॥૩૦॥ ઊર્ધ્વં શિરો ધૂનયન્તં નિત્યાનન્દં હસન્મુ-
ચમ્ । ત્વં જ્ઞાત્વા લઙ્કાર્ધં તત્પાત્રેઽક્ષિપદીશ્વરઃ ॥૩૧॥ કૃતસિ-
હરવે તસિન્નાનન્દાનન્દમાયયૌ । જ્ઞાત્વા શિથિલદન્તં તં દાપયા-
માસ પાયસમ્ ॥૩૨॥ ગોપાલાનન્દમાલોક્ય મિતાહારં હરિર્હ-
સન્ । અર્ધાર્ધં લઙ્કાસ્યાદાત્કારયન્સિહગર્જનામ્ ॥૩૩॥ સચ્ચિદાન-
ન્દમેત્યાસૌ ધૃત્યાઽઽદૌ સિંહનાદિનમ્ । દૃષ્ટ્વા રિક્તં તુ તત્પાત્રં લઙ્ક-

અયોગ્ય હોવાથી લાડુનું પ્રદર્શનતો ભગવાને આપવા માટેલા લાડુના નિ-
પેધ માટેજ છે, એવો ભાવાર્થ છે. ભગવાનતો પોતાને અપેક્ષિત લાડુની
સંખ્યા અને માપને ‘આટલોજ’ મારે અપેક્ષિત છે’ એમ ચિહ્નથી બતાવે
છે એવો મુનિનો અભિપ્રાય નિશ્ચય કરીને, બેટલાકમાં તે લાડુને પાત્રમા-
નાંખે છે તેટલાકમાં મુક્તાનંદમુનિએ નિષેધની દૃઢતાને જણાવનારો સિદ્ધધ્વનિ
કર્ત્યો ॥૨૭-૨૮॥ તેપછી પોતાના ભોજનપાત્રને જમણા હાથવડે ઢાંકી દબને,
મસ્તકને નીચું કરીને ધુંણાવતા ચૈતન્યાનંદમુનિને બેઠને તેમના પાત્રમાં
ભગવાને એક મોતીયો મોદક નાંખ્યો. તેથી તેમણે સિંહનાદ કર્યો ॥૩૦॥
ભગવાનના મુખ સન્મુખ દૃષ્ટિ રાખેલી હોવાથી બિર્ધ ૨હેવા મસ્તકને
પ્રતિપેધ માટે હલાવતા, હસતા મુખવાળા નિત્યાનંદમુનિને તૃપ્ત થએલા
ત્રણે છે તોપણ શ્રીહરિએ તેમના પાત્રમાં અર્ધો લાડુ નાંખ્યો એટલે
પ્રતિપેધની વ્યક્તિ કરવા તેમણે સિદ્ધધ્વનિ કરતાં, ત્યાંથી આનંદાનંદ
નામના મુનિની સમીપે જઈને તેમને શિથિલ દાંતવાળા બાણુતાં, લુક-
બક્ષણુમાં અશક્તતાને માનીને તેમના ભોજનભાજનમાં ભગવાને પાયસ
પીરસ્યો ॥૩૧-૩૨॥ અતિમિતાહારી ગોપાળાનંદમુનિને બેઠને હાસ કરતા
શ્રીહરિએ તેમને કેશરિગર્જના કરાવામાટે લાડુનો ચતુર્થાંશ આપ્યો ॥૩૩॥
ભગવાનના સમીપે આવવા પૂર્ણાજ સિંહગર્જના કરતા સચ્ચિદાનંદમુનિને
‘આ ખોટો ખોટો પ્રતિપેધનાદ કરેછે’ એમ બાણી જઈને અને તેમના પાત્રને

કદ્વયમક્ષિપત્ ॥૩૪॥ કૃપાનન્દં સ દૃષ્ટ્વાઽથ પ્રતીક્ષ્ય સ્વમવસ્થિ-
તમ્ । તત્સમીપમુપેયાય ગૃહીત્વા લઙ્કુકં કરે ॥૩૫॥ તૃપ્તં જ્ઞાત્વા
ભઙ્ગુકામં લઙ્કુકં વીક્ષ્ય સોઽવ્રવીત્ । પતન્નદ્વજેઽઙ્ગુલીનાં તે ધ્રુમઃ
સ્યાદિતિ નિઃક્ષિપ ॥૩૬॥ તં ચ ક્ષિત્વા સ તત્પાત્રે યાવત્ક્ષિપતિ
ચાપરમ્ । ઝઞ્ચૈર્નનાદ સ તદા શુકાનન્દમગાત્સ ચ ॥૩૭॥ પાત્રા-
વશિષ્ટપક્વાન્નં ચર્ચન્તં શણ્કુલીં શનૈઃ । અર્ધાં દત્વા લજ્જમાનમા-
ત્માનન્દં વ્યચષ્ટ સઃ ॥૩૮॥ નિષ્કાસિતેતઃ સન્તાડ્ય બ્રહ્માનન્દેન

ખાલીખટ બેઠને ભગવાને બે લાડુ નાંખ્યા ॥૩૪॥ તેપછી ભગવાન શ્રીહરિ
પોતાની સાલિલાપ રાહ બેઠ રહેલા કૃપાનંદમુનિને બેઠને, હસ્તમાં એક
લાડુ લઇને તેમની પાસે જતાં તેમને તૃપ્ત થએલા બાણીને અર્ધો લાડુ
લાગીને આપવા ઇચ્છતા શ્રીહરિને બાણીને કૃપાનંદમુનિ બોલ્યા કે- ‘હે
ભગવન! આ અતિ દૃઢ લાડુને ભાગતાં આપની ક્રોમળ આંગળીયોને શ્રમ
થશે, તો ભાગ્યા વિના આખોજ લાડુ મુકી દો’ એમ બોલ્યા. આવું તેમનું
વચન સાંભળીને તેમના પાત્રમાં તે એક લાડુ નાંખીને જેટલાકમાં બીજે
લાડુ નાંખવા બધે છે તેટલાકમાં તેમણેપણ સિંહગર્જના કરી તેથી રોકાઈ
જતાં પાછા વળીને શુકાનંદમુનિ પાસે પીરસવા ગયા ॥૩૫-૩૭॥ ખટ
બેસી રહેવાના પ્રસંગને લીધે મંદ જઠરાગ્નિ થવાથી આહારથી અધિક જમવા
માટે અશક્ત હોવાથી ભોજનભાજનમાં અવશેષ રહેલા પ્રથમ શ્રીહરિએ
પીરસેલા પકવાન-જલેખીને દાંતવડે ધીમે ધીમે ચાવતા શુકાનંદમુનિને
તૃપ્ત થએલા બાણીને ‘જે હું અધિક પીરસીશ તો મારું શાસ્ત્રશોધન આલો-
ચનાદિ કાર્ય બેસીને આ નહિ કરી શકે’ એવો વિચાર કરીને શ્રીહરિએ
અરધીજ જલેખી આપી. તેપછી માગવા માટે લજ્જાતા આત્માનંદમુનિને
જેવા ‘હે મુને! તમો લાજવ્યાકુળ કેમ વર્તો છો? બ્રહ્માનંદમુનિએ તો
‘અહીં આવો અહીં આવો’ એમ મને સ્પષ્ટ ભાષામાં બોલાવીને લાજને
તો સમ્યક્ પ્રહાર કરીને અહીંથી દૂર કાઢી મુકીજ છે, તેનો હવે ફરીથી
આ સમવાયમાં પ્રવેશ થવો ઉચિત નથી, તો હવે લાજને મુકીને તમો
યથેચ્છ માગીને ગ્રહણ કરો અને પુષ્કળ જમો’ એમ બોલતા થકા ભગ-

તુ ત્રપા । મૃહાણ મુક્ત તત્ત્વેષ્ટમિત્યુક્ત્યાદાત્સ લઙ્કૌ ॥૩૧॥
 શાકુલીભૃતવક્રેણ વ્રુવતે ચાસ્ફુટં દદૌ । મહાનુભાવાનન્દાય
 કરસ્યં સાર્થલઙ્કુમ્ ॥૪૦॥ પવમન્યાનપિ હરિર્મોજકાન્પરિવેપ્ય
 સઃ । મક્તં ચ કથિકાં સૂપં દાપયિત્વાશુધત્કરૌ ॥૪૧॥ મુક્ત્વા
 કરમુલં તે ચ વિશોધ્ય સ્વસ્થકેતનમ્ । કુહ્લતુન્દા યયુઃ સર્વે
 મોજકા મુલ્લફલ્કતાઃ ॥૪૨॥ તતશ્ચ પાર્પદાન્સર્વાન્ ક્ષત્રિયા-
 દીન્સ પૂર્વેવત્ । મોજયામાસ મક્તાન્સ્વાનન્યાંશ્ચાન્નાર્થિનો જનાન્
 ॥૪૩॥ તતઃ સ પારણાં કર્તુ યોપાશ્ચાહ્વાપ્ય સર્વેશઃ । મોજનાર્થે
 તતસ્ત્વાયાન્નિજમન્દિરમીશિતા ॥૪૪॥ પાકં વિધાય શ્રીકૃષ્ણને-
 વેદ્યં વૈશ્વદેવિકમ્ । કૃત્વૈવ વિદધે સ્વામી પારણાં ધર્મવત્સલઃ
 ॥૪૫॥ અકુવેન્સ દિવાનિદ્રાં પાર્પદાનાં પુરો ગુણાન્ । જયાયા
 વાને તેમના પાત્રમા બે મોતીયા લાડુ એકદમ પીરસી દીધા, તેથી તેમણે
 સિંહ ગર્જના કરી ॥૩૮-૩૯॥ તેપછી જલેખીથી મુખ ભરેલું હોવાથી
 અસ્પષ્ટપણે બોલતા મહાનુભાવાનંદમુનિને ભગવાને પોતાના હસ્તમા રહેલો
 દોઢ લાડુ આપ્યો એટલે તેમણે કેસરીનાદ કર્યો ॥૪૦॥ આ પ્રકારે ખીન્ત
 પણ જમતા મુનિઓને પીરસીને, પીરસનારા વિપ્રો પાસે ભાત કઢી દાળ
 પીરસાવીને, પોતે હસ્ત શુદ્ધિ કરી ॥૪૧॥ તે તમામ જમનારા મુનિજનો
 પૂર્વોક્ત પ્રકારે યથેષ્ટ જમી તૃપ્ત થઇને, હસ્ત મુખની વિશુદ્ધિ કરીને, પ્રકુ-
 લિત પેટવાળા અને કુત્કારાથી પરિપૂર્ણ મુખવાળા (મુખથી હાડતા) હોઇને
 ધીમે ધીમે પોતપોતાને નિવાસ સ્થાનકે ગયા ॥૪૨॥ તેપછી ભગવાને
 સોમવર્માદિ સમસ્ત પાર્પદો, હેમંતસિંહાદિ ક્ષત્રિયાદિ પોતાના ભક્તો અને
 અન્નાર્થિજનોને અન્નદ્યોત્સવમા જેમ એમ જમાવ્યા ॥૪૩॥ તેપછી ભગ-
 વાન્ જયાપ્રમુખ ભક્ત સ્ત્રિયોને પારણા કરવાની આજ્ઞા આપીને, ત્યાંથી
 પોનેપણ પારણાં કરવા પોતાના મંદિરમાં પધાર્યા ॥૪૪॥ તે આ ભગવાને
 ધર્મકપ્રિય હોવાથી સ્વયં પાક કરીને, ભગવાનને નિવેદન કરીને, વૈશ્વદેવ
 કરીનેજ પારણાં કર્યા ॥૪૫॥ પારણાં કર્યા પછી દિવસે નિદ્રાને નહિ કરતા
 ભગવાન્ પોતાના સોમવર્માદિ પાર્પદોની આગળ જયાની પરમ ભક્તિ અને

વર્ણયન્નેવ તત્ર યામમુપાવિશત્ ॥૪૬॥ એવમેવ નૃપતે ! જગત્પતિઃ
શ્રીહર્ષર્ભવતિ ભક્તચત્સલઃ । દમ્મહીનનિજસેવિમાનયાત્રાધિકં
કિમપિ તસ્ય સર્વથા ॥૪૭॥ इति श्रीसत्सत्तिजीवने नारायणचरित्रे धर्म-
शास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भोजने हरिपरिवेषणलीलावर्णननामैकोनच-
त्वारिंशोऽध्यायः ॥३९॥

સુવ્રત ઉવાચ—અથ પ્રદોષે ભગવાનુપાયાત્ પુનર્વહિર્વેદિમુદાર-
કીર્તિઃ । તાવજ્જનૌઘા મુનયશ્ચ સર્વે યોપાશ્ચ તત્રૈત્ય મુદા નિપેદુઃ
॥૧॥ तत्रोपविश्य प्रभुरात्मपीठे पर्यैक्षत स्वान् विनयावनम्रान् ।

ગુણવિશેષોને વખાણતા થકાજ પોતાના મંદિરમાં એક પહોર વિરાજમાન
રહ્યા ॥૪૬॥ હે નૃપતે ! તે આ જગત્પતિ ભગવાન્ શ્રીહરિ પૂર્વોક્ત પ્રકારે
ભક્તવત્સળ હોવાથી તેમને પોતાના ચરણનીજ એક સેવાપરાયણ દંભ-
રહિત જન થકી બીજું કંઈપણ અધિક અભિમત ભૂમિમાં સર્વથા છેજ
નહિ. ભક્તજ એક સર્વથકી અધિક અભિમત છે ॥૪૭॥ इति श्रीसत्सं-
गित्वने...तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे भोजने हरिपरिवेषण-
लीलावर्णननामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥३९॥

૧અધ્યાય ૪૦ મો.

સુવ્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન્ ! તેપછી સર્વત્ર પ્રસરી છે વિપુલ કીર્તિ
જેમની એવા ભગવાન્ શ્રીહરિ આવીને સાયંકાળે ફરીથી નિજતર તળે
રહેલી અહિર્વેદી ઉપર રહેલા સિંહાસનમાં વિરાજમાન થયા. તેટલાકમાં
સમસ્ત મુનિજનો અને સમસ્ત સ્ત્રીપુરૂષ સત્સંગિજનો તે સભાસ્થાનમાં
સત્વર આવીને ભગવાનના વચનામૃત રસને પાન કરવાની સિખાથી મ-
ર્યાદા મુજબ હર્ષથી ઘેરી ગયા ॥૧॥ प्रभु श्रीहरि श्रीवासुदेवनी संध्या
आरतीने अंते शीनारायणना नामना उच्चारणुनो ध्वनि (नारायण धूनम्)
करीने, ફરીથી તે સભામાં રહેલા પોતાના ઉચત આસનમાં ઘેરીને ભક્તિ

૧ આ અધ્યાયમાં પુનઃપ્રમુખ ભક્તજનોએ પુણેલા ભગવાને કરેલો
વિદુરનીતિના ઉપદેશનો અનુવાદ કર્યો છે.

સુશિક્ષિતાંસ્તાનપિ સાધુવર્ત્મ ભૂયો વિવક્ષુઃ સ ગિરં જગાદ ॥૨॥
 શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—યૂયં હિ વર્ણાશ્રમિણસ્ત્વાગિનો મુનયસ્તથા !
 સર્વે સમ્મિલિતાઃ સ્વાત્ર કૃષ્ણમક્તા યમાન્વિતાઃ ॥૩॥ તૈવાં મધ્યે
 ભવેદ્યેવાં પ્રપ્ત્યં કિમપિ પ્રજાઃ ! । તે માં પૃચ્છન્તુ નિર્ભાકાઃ કશ્ચિદ્વો
 માસ્તુ સંશયઃ ॥૪॥ સુવ્રત ઇવાચ—પવમુકે ભગવતા રાજાનસ્તત્ર

વિનયથી અતિનમ્ર પોતાના ભક્તોને કૃપાદૃષ્ટિથી ચારે આલુ બેઠને,
 ધર્મમાર્ગમાં સુશિક્ષિત એવા પણ તે સમસ્ત ભક્તોને ફરીથી વિશેષપણે
 સંતોના માર્ગનો બોધ આપવાની વાંછાથી એવું વચન બોલ્યા ॥૨॥
 શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે જના. ! તમો સર્વે વર્ણાશ્રમી-વર્ણાશ્રમ-
 ધર્મથી નહિ પટેલા, કેવળ વર્ણાશ્રમધર્મનું અનુપાલન કરનારા એમ નહિ
 કિંતુ સ્વાગી-પોતપોતાને જે વિહિત હોય તેથી ધૃતિર વિષયના સ્વાગમાં
 નિષ્ઠાવાળા, (આતો ગૃહસ્થ અને તેથી ધૃતિરને સાધારણ છે, અર્જુનીય
 વિહિતસેવનમાત્ર પરાયણ પણ કામનાને અનુસારે ગતિવાળા નહિ) કેવળ
 કામનાએ રહિતપણું એમજ નહિ કિંતુ મુનિ-મનનશીલ, (દેહાતિરિક્ત
 આત્મસ્વરૂપના મનનશીલ) કેવળ આત્મમનનપરતા નહિ કિંતુ ભગ-
 વાન પુરુષોત્તમ શ્રીકૃષ્ણમા સાક્ષાત્ ભક્તિનિષ્ઠાને પામેલા, મારેજ એમાં
 અનુગુણ એવા યમ નિયમાદિકે સપક્ષ છો. આવા સુગુણશીલ તમો અ-
 મારી સન્નિધિમાં હમણાં એક સ્થળમાં ભેગા મળ્યા છો તો હે જના. !
 તમારે મધ્યે જે કોઈ એકને પણ જે કોઈપણ અર્થમાં અજ્ઞાતા હોય તો
 મને નિર્ભય થઈને પુછો, જેથી એક જણનો સંશય દાળવાના પ્રસંગથી
 અધાય કૃતાર્થ થઈ જાય અથવા એવો અર્થ કરવો કે-અહીં ભેગા મળે-
 લામાં કેટલાએક વર્ણિઓ, કેટલાક ગૃહસ્થો, કેટલાક સાધુઓ અને કેટ-
 લાક સ્વાગધર્મમાં નિષ્ઠાવાળા પાર્પદો છે, તે તમો સર્વે આ સભામાં ભેગા
 મળેલા છો. (આ યોજનામાં 'વર્ણાશ્રમિણ' આ પદથી વર્ણિઓ અને ગૃહ-
 સ્થો લેવા, 'મુનય' આ પદથી સાધુદીક્ષાને પામેલા લેવા, 'સ્વાગિન' આ
 પદથી સાધુઓ થઈ બિન્ન સ્વાગનિષ્ઠ પાર્પદો લેવા) ॥૩-૪॥ સુવ્રતઋષિ
 કહેછે—હે રાજા ! એરીને ભગવાને કહેતાં સભામાં બેઠેલા પુનઃત

સંસ્થિતાઃ । પુણ્નજિદ્વાસ્તુસૂરાદ્યા ભક્તાઃ પ્રશ્નમકુર્વન્ત ॥૫॥ પરસ્પરં
તે સમ્મન્નય નમસ્કૃત્ય પ્રમું નૃપ ! । વદ્વાજ્જલિપુટાઃ પ્રોચુર્વાંચ
લોકહિતાવહામ્ ॥૬॥ રાજાન ઠ્ઠુ — વયં સર્વે નૃપાઃ સ્વામિન્ !
પ્રજાશ્ચેમા નિરન્તરમ્ । પ્રવૃત્તિધર્મેસ્થિતયસ્ત્વાં ધ્રિતાઃ સ્મો જગ-
હરો ! ॥૭॥ તેષાં નો યદ્ભવેત્કાર્યમકાર્યં યચ્ચ સર્વથા । તત્પૃથગ્વિ-
શદીકૃત્ય ત્વં વોધયિતુમર્હસિ ॥૮॥ સુવ્રત ડ્વાચ—ઈતિ તૈરાદરા-
ત્પૃષ્ઠઃ પ્રસન્નઃ સ મુનીશ્વરઃ । સ્પરન્સ્વભક્તં વિદુરં પ્રોવાચ વચનં
નૃપાન્ ॥૯॥ શ્રીનારાયણમુનિરુવાચ—યે પળિહતા ઇતિ પ્રોક્તાઃ સચ્છા-
લ્લેપુ ચ સાધવઃ । તેષાં યદ્વચનં તત્તુ કાર્યમેવેતિ નિશ્ચિતમ્ ॥૧૦॥
તથેવોક્તાશ્ચ યે મૂર્ખા અસ્મન્તશ્ચ કુબુદ્ધયઃ । તદુક્તં વચનં ભક્તા !

પ્રમુખ રાજવંશીઓ પુછવા યોગ્ય અંશમાં પરસ્પર વિચાર કરીને, બે
હાથ બેડી પ્રભુને પ્રણામ કરીને સર્વ જનોના હિતમાટે એમ પુછવા
લાગ્યા ॥૫-૬॥ રાજાઓ પુછેછે—હે સ્વામિન્ ! અમો રાજાઓ છીએ,
પ્રજાનું પરિપાલન કરવું એ અમારો ધર્મ છે, તો આ અમારે સહજ
ધર્મમાં પ્રવૃત્તિ ઘણીજ ક્ષણેશ્ણે થયા કરે, બે આ પ્રજાઓ પરિપાલનીય
છે તેપણુ પત્ની પુત્ર પથુ ક્ષેત્રાદિકના સંરક્ષણને અનુગુણ પ્રવૃત્તિ-
માર્ગમાં નિષ્ઠાવાળી વર્તે છે, એરીતે સતત અવર્જનીય પ્રવૃત્તિમાર્ગવાળા
અમારે મોક્ષમાર્ગમાં વિરોધિ અકાર્યનો પ્રસંગ બે રીતે ન થાય અને તેને
અનુકૂળ કાર્યમાજ અન્વય થાય તે રીતે સર્વથા કાર્ય અકાર્યનો વિવેક
સ્પષ્ટપણે જગદ્ગુરુ આપના શરણપરાયણુ અમોને કહેવાને યોગ્ય છે
॥૭-૮॥ મુપ્રતઃકપિ કહેછે—હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભક્તરાજ રાજાઓએ
આદરથી પુછેલા મુનિપતિ ભગવાન્ પ્રસન્ન થઈને પોતાના એકાંતિક ભક્ત
વિદુરજીને સ્મરણ કરતા થકા તે રાજાઓ પ્રત્યે વચન બોલ્યા ॥૯॥
શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે ભક્ત નૃપા ! સમ્પ્રજાઓમાં જેમને પંડિત
અને સાધુ કલા છે તેઓનું બે વચન એજ કરવા યોગ્ય છે (તેમણે
અવબોધ કરેલુંજ કાર્ય છે) એવો નિશ્ચય કરેલો છે. અને સમ્પ્રજાઓમાંજ
જેમને મૂર્ખ અસંત હુબુદ્ધિ કલા છે તેમનું બે વચન (તેમણે અવબોધ

અકાર્યમિતિ મે મતમ્ ॥૧૧॥ પण्डितानां च मूर्खानां लक्षणानि
 सविस्तरम् । कार्याकार्ये च विदुरो धृतराष्ट्रं पुराऽवदत् ॥१२॥
 પ્રોકા વિદુરનીતિઃ સા ગૃહિણાં ત્યાગિનાં હિતા । તામભ્યસ્ય તતો
 દ્વેયઃ કાર્યોઽકાર્યવિનિર્ણયઃ ॥૧૩॥ સર્વેષાં નીતિશાસ્ત્રાણાં સારો વૈદુ-
 રિકો નયઃ । તેનૈવ વર્તમાનાનાં યુષ્માકં સર્વતઃ સુચમ્ ॥૧૪॥ એત-
 ત્સંશીલિનઃ કાપિ સન્તાપૈહિવિધૈરપિ । પીઢિતું નૈવ શક્યન્તે
 સ્થિતાવ્યવહૃતૌ જનાઃ ॥૧૫॥ એતદુક્તપ્રકારેણ વર્તમાનાઃ ક્રિયા-
 સ્વપિ । યૂયં મજન્તઃ શ્રીકૃષ્ણં સુખિનોઽન્ન મવિવ્યથ ॥૧૬॥ સુમત
 ડવાચ—ઇત્યુક્તાસ્તે નૃપતયો રાજન્મગધતાઽશ્વિલાઃ । જનાશ્ચ
 મુનયો હૃષાસ્થૈત્યૂચુઃ પ્રણમ્ય તમ્ ॥૧૭॥ સ્વસ્થસ્થાનં તતો ગન્તુ-

કરેહું) તે તો નજ કરવા યોગ્ય છે એવો અમારો સિદ્ધાંત છે ॥૧૦-૧૧॥
 પંડિતો અને મૂર્ખોનું લક્ષણ સમજાવ્યું થકી જાણવું. તેમાં પણ મહા-
 ભારતમાં ધૃતરાષ્ટ્ર વિદુરના સંવાદરૂપ, નીતિનો અવબોધ આપનાર,
 વિદુરનીતિ નામથી જે વિખ્યાત છે તે મુખ્ય પ્રમાણ છે, કારણ કે
 તેમાં પંડિતો અને મૂર્ખોનાં લક્ષણો કહ્યાં છે તથા કાર્ય કાર્યનો વિવેક
 વિસ્તારથી કહ્યો છે ॥૧૨॥ તે આ વિદુરનીતિ ગૃહિણનો તથા ત્યાગિ-
 નનોના પરમ હિતને જણાવે છે, તેનો અભ્યાસ કરનારાને કાર્ય
 અકાર્યનો સમુચિત વિવેક જાણવામાં આવે છે. ધર્મ્ય નીતિને પ્રતિપાદન
 કરનારાં સમસ્ત શાસ્ત્રોને મધ્યે વિદુરજીએ કહેલી નીતિ એ સારતમ
 માની છે. માટે તેમાં કહ્યા પ્રમાણેજ વર્તનારા તમોને સર્વ પ્રકારે
 સુખજ થાય ॥૧૩-૧૪॥ વ્યવહાર માર્ગમાં રહેલા પણ જનો જે આ
 નીતિમાં કહેલા માર્ગને અનુસારે પ્રવર્તે તો તેઓ ક્યારેય પણ ત્રિવિધ
 તાપને પામતાજ નથી ॥૧૫॥ માટે તમો સર્વે વિદુરનીતિમાં કહેલી
 રીતિએ વ્યવહારક્રિયામાં વર્તતા થકા પણ લગવહલજનની સંપત્તિને લીધે
 આ લોક પરલોકમાં પરમ સુખી થશો ॥૧૬॥ સુમતઃપિ કહેછે—હે
 રાજન્ ! આ પ્રકારે લગવાને ઉપદેશ આપેલા સમસ્ત પુંજીતપ્રમુખ
 રાજાઓ, સમગ્ર મુનિઓ તથા ણીજ બધા જનો પ્રહર્ષ પામીને શ્રીહરિને

માહતા હરિણા ચ તે । યયુસ્તતો હરિરપિ સ્વીયં મન્દિરમાયયૌ
 ॥૧૮॥ ત્રયોદશીતસ્ત્રિદિને રાત્રો હરિરકારયત્ । સભાયાં પશ્ચમ
 સ્કન્ધકથાં પૌરાણિકેન ચ ॥૧૯॥ નોહ્યહથા સ્વસ્વમર્યાદેત્યર્થ
 તસ્યા અબુવુધત્ । સદ્ગદોપં કર્મફલાવદ્યમોગ્યત્વમપ્યસૌ ॥૨૦॥
 અષ્ટાદશદિનાનીત્યં સર્વે તે ભગવજ્જનાઃ । લેભિરે પરમાનન્દં
 કારુણ્યેન જગત્પતેઃ ॥૨૧॥ પોર્ણમાસ્યાં ચ મહતા સમ્ભારેણ સ
 સત્પતિઃ । કારયામાસ જયયા ભક્તિજન્મમહોત્સવમ્ ॥૨૨॥ ઉત્સ
 વાન્તે નિશ્ચિ જનાન્મકાંસ્તાન્મગવાંસ્તત । આજિઘ્ણપત્સભાસંસ્યો
 ગન્તુ દેશં નિજ નિજમ્ ॥૨૩॥ ધ્રોનારાયણમુનિઘ્વાચ—યૂયં સર્વે ભક્ત
 જના દેશાન્સ્વાન્સ્વાનર્હમુલ્લે । યોપિતોઽધ્વનિ રક્ષન્તઃ સાવધાના

પ્રણામ કરીને 'જેમ કહ્યો છો તેમજ' અમો વર્તીશુ' એમ બો'યા ॥૧૭॥
 તે પછી શ્રીહરિએ સ્વસ્વસ્થાને જવાની આજ્ઞા આપેલા તેઓ પોતપો
 તાને સ્થાને ગયા તે પછી ભગવાન પણ પોતાના મંદિરે પધાર્યા ॥૧૮॥
 ત્રયોદશી તિથિને આરંભીને ત્રણ દિવસપર્યંત રાત્રિએ સભામા ભગવાને
 પૌરાણિક પ્રયાગજીત વિપ્રપાસે ભાગવતના પચમ સ્કન્ધની કથા કરાવી
 ॥૧૯॥ પોતપોતાની મર્યાદા કોઈએ પણ નજ ઉલ્લંઘન કરવી, મગદોષ
 (ભગવાન થઈ ઇતર વસ્તુમા આસન્નિરૂપ) અનર્થ કરનારો છે, કર્મ
 ક્ષણ અવશ્ય ભોગવવુ પડે છે, આટલો તે પચમસ્કન્ધ કથાનો સારારા
 શ્રોતાઓ પ્રતિ ભગવાને સુખેથી બોધ આપે એ રીતે સમજાવ્યો ॥૨૦॥
 એરીતે સમસ્ત તે ભગવજ્જનો સ્વામિનારાયણ ભગવાનની પરમ કૃપાથી
 અઠાર દિવસ પર્યંત પરમાનંદ પામ્યા ॥૨૧॥ કાર્તિક પૂર્ણિમાએ સતાપતિ
 શ્રીહરિએ મદાસભારથી ભક્તિજન્મમહોત્સવ જ્યાપાસે કરાવ્યો ॥૨૨॥
 ઉત્સવને અતે રાત્રિએ થએલી સભામા વિરાજમાન ભગવાને સર્વ ભક્ત
 જનોને દુર્ગપુર થઈ પોતપોતાના દેશપ્રતિ જવાની આજ્ઞા આપી
 (મુનિઓને પણ અજજનોને બોધ આપવા દેશાતંગમા જવાની આજ્ઞા
 આપી) ॥૨૩॥ આનાપનનો પ્રકાર એવો કે-કે ભક્તજનો ! તમો
 સવ આવતી કાલે પ્રાત કાળે અર્ધાથી નીકળીને માર્ગમા સાવધાન થઈ

વ્રજન્તિવતઃ ॥૨૪॥ દેહાદન્યં બ્રહ્મરૂપં નિશ્ચિત્યાત્માનમચ્યુતમ્ ।
 ભજન્તશ્ચ સ્વધર્મસ્યાસ્તદ્ધામ પ્રાપ્સ્યથ હ્રુવમ્ ॥૨૫॥ પ્રાપ્ય બ્રહ્મપુરં
 તત્ત્વ સર્વધામોત્તમોત્તમમ્ । ભોગાનલૌકિકાંસ્તત્ર તસ્માદપ્રાપ્સ્યથ
 વાન્નિજતાન્ ॥૨૬॥ સુવ્રત ઉવાચ—હતિ શ્રુત્વા પ્રમોર્વાક્યં મુનિભિઃ
 સહ તે જનાઃ । નત્વા તં દ્વણ્મનસઃ પપ્રચ્છુરિદમાદગત્ ॥૨૭॥
 જના ઋતુ—પ્રકાન્તિકાઃ કૃષ્ણભક્તા જ્ઞાનવૈરાગ્યભક્તિભિઃ ।
 સમ્પન્ના ભગવન્ ! ધર્મેર્લભન્તે ધામ તસ્ય યત્ ॥૨૮॥ યશ્ચોચ્યતે
 પરં ધામ ત્વયા બ્રહ્મપુરામિધમ્ । તદ્ધિ વેદિતુમિચ્છામો વયં સર્વે
 સ્વરૂપતઃ ॥૨૯॥ તસ્માત્ત્વં કૃપયાસભ્યં સ્વરૂપં તસ્ય તત્ત્વતઃ । વક્તુ-
 મર્હસિ મો સ્વામિસ્ત્વદન્યો નૈવ વેત્તિ તત્ ॥૩૦॥ સુવ્રત ઉવાચ—
 પૃષ્ઠઃ સ इत्थं निजभक्तसङ्घैर्विविक्तसुभिर्धाम परं मुरारेः । प्रहर्षयं-

સ્વસ્વસંબન્ધવાળી સ્ત્રિયોની રક્ષા કરતા થકા પોતપોતાના દેશોપ્રતિ
 બળ્યો ॥૨૪॥ આત્માને દેહ થકી વસ્તુતાએ વિલક્ષણ બ્રહ્માત્મક નિશ્ચય
 કરીને, એજ રીતે આત્માનું અનુસ્મરણ કરતા, કૃષ્ણપરમાત્માને સર્વ
 પ્રકારે ભજતા, સ્વધર્મમા વર્તતા તમો સર્વે સુખેથી તેમના ધામને
 દેહને અંતે નિશ્ચ પામશો ॥૨૫॥ સમસ્ત ઉત્તમ ધામોને મધ્યે પણ
 ઉત્તમ બ્રહ્મપુર નામના તે ભગવદ્ધામને પામીને, તેમા અલૌકિક
 અભિવ્યક્તિ ભોગોને તે શ્રીકૃષ્ણભગવાન થકી પામશો ॥૨૬॥ હે રાજન્ !
 આવું ભગવાનનું વચન સાલળીને તે સત્સંગિજનો મુનિજનોની સાથે તેની
 જ્ઞાસાવાળા થઈ ભગવાનને નમસ્કાર કરીને, મનમાં પરમ હર્ષ પામીને
 એમ આદરથી પુછવા લાગ્યા હે—હે ભગવન્ ! ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્યે સપત્ત
 અને કૃષ્ણ પરમાત્મામા પરમા ભક્તિને પામેલા એકાતિક જનો જે ધામને
 પામે છે અને જેને તમો બ્રહ્મપુર નામથી પરધામ કહો છો, તેને અમો સર્વે
 સ્વરૂપ સ્વભાવથી જાણવા પાંછીએ છીએ હે સ્વામિન્ ! તમારા થકી
 બીએ કોઈ પણ તે ધામના સ્વરૂપને જાણતોજ નથી, માટે આપજ કૃપા
 કરીને તેનું સ્વરૂપ તત્ત્વથી અમોને કહેવાને યો ય છો ॥૨૭-૩૦॥
 મુવ્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન્ ! ભગવાનના પરમ ધામને જાણવાની

સ્તાનવદહયાલુર્નારાયણો ભક્તજનૈકચન્ધુ. ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સાક્ષિજીવને
નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધયુત્સવે વિદુરનીત્યુપદેશકથાનામા
ચત્વારિંશોઽધ્યાય ॥૪૦॥

શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—ભક્તા ! ઝટપુત વક્ષ્યામિ રૂપં દ્રઘ
પુરસ્ય ચઃ । एकान्तिकानां भक्तानां प्राप्यस्यातिसुखस्य च ॥૧॥
एतद्रहस्यमस्तीति पुराणेषु महर्षिभिः । न सम्यग्विस्तरेणोक्तं
प्रोक्तं नामान्तरेण च ॥૨॥ छान्दोग्योपनिषद्येतन्मोक्षधर्मेण भारत ।

વાછવાછા પોતાના ભક્તસમાજે આ પ્રકારે પુછેલા પરમ કૃપાળુ ભક્ત
જનૈકચન્ધુ ભગવાન સ્વામિનારાયણુ તે ભક્તોને આનંદ આપતા થકા
ખોટ્યા ॥૩૧॥ ઇતિ શ્રીસત્સાંગિજીવને તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધ-
ન્યુત્સવે વિદુરનીત્યુપદેશકથનનામા ચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૦॥

અધ્યાય ૪૧ મો.

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે ભક્તા ! એકાતિક ભક્તોએજ પ્રાપ્ય
અને જેને પામેલાઓને સુખ નિરવધિ મળે છે, તે શ્રદ્ધાપુર ધામનુ સ્વરૂપ
ગુણાદિક તમોને કહું છું તેને સાવધ મનથી સાલજો ॥૧॥ આ ધામ ભક્તિ
રસવેદીઓ થકી અન્યત્ર નહિ પ્રકાશનીય હોવાથી પરમ રહસ્ય છે એમ
અભિપ્રાય કરીને મહર્ષિઓએ પુરાણમા વિસ્તારથી રૂઢી રીતે કહ્યું નથી
કવચિત્ કવચિત્ વૈકુઠ ગોલોક આદિક પર્યાય નામોથી સચહુમા કહ્યું છે
॥૨॥ આ શ્રદ્ધાપુર છાંદોગ્યોપનિષદમા “તદશ્વ હ વૈ પચશ્ચાર્ણવો મહાલોકે
તૃતીયસ્વામિતો દિવિ તદૈરમદીય સરસદશ્વતથ સોમસવનસદપરાનિતા
પૂર્વજ્ઞાન પ્રમુવિમત હિરણ્યમયમ્” “પૂરવા જરીરમકૃત કૃતાત્મા મહાલોકે
કમભિસમભવામિ” “તદેતલ્ સત્ત્વ મહાપુરમ્” (અક્ષરશ્રદ્ધા નામનુ પુર
જેનુ છે એવો તેનો અર્થ કરવો, તેથી અક્ષર તેમનુ ધામ છે એમ જણાય
છે) ઇત્યાદિ શ્રુતિઓએ સપેક્ષમા ઉપવર્ણવ્યુ છે ઉપનિષદતરમાં પણ

૧ આ અધ્યાયમા અક્ષરધામાધિપતિ ભગવાને એકાતિક ભક્તોએ પ્રાપ્ય
શ્રદ્ધાપુર ધામના સ્વરૂપ ગુણાદિકનુ નિરૂપણ કર્યું છે

સ્કાન્દાદિપુ પુરાણેષુ સહ્સ્રેપેણોપવર્ણિતમ્ ॥૩॥ યુષ્માકં ચાધિકા-
રિત્વાન્મદ્ગત્ત્યા શુદ્ધચેતસામ્ । કથયામિ કથામેતાં જના !
બ્રહ્મપુરાથ્રયામ્ ॥૪॥ બ્રહ્માણ્ડગોલકે હ્યસ્મિન્ભુવનાનિ ચતુર્દશ ।
સતોર્ધ્વં સત્ત ચાધસ્તાદ્વર્તન્તે સંસ્થિતાનિ ચૈ ॥૫॥ લોકાંશ્ચતુર્દશૈ-
તાન્ પૃથિવ્યાવરણં જનાઃ ! । કોટિયોજનવિસ્તીર્ણમભિતો વ્યાપ્ય
વર્તતે ॥૬॥ ઉપર્યુપરિ તસ્યાપિ જલં તેજો મરુત્તમઃ । અદ્ભુતારો મહ-
ત્તત્ત્વમિતિ ચાવરણાનિ પદ્ ॥૭॥ પૈકૈકસાદ્દશદશગુણિતં હ્યુત્તરો-
ત્તરમ્ । શ્રેયં ચાવરણં પૂર્વાત્સૌદમ્યેણાપ્યધિકં પરમ્ ॥૮॥ પતેપામપિ
સર્વેષાં કારણં યત્તદદૃશમ્ । પ્રકૃત્યાસ્થં નિગદિતં મહદાવરણં

‘તદક્ષરે પરમે ધ્યોમન્’ ‘યો વેદ નિહિતં ગુહ્યાયં પરમે ધ્યોમન્’ ઇત્યાદિ
શ્રુતિઓએ સંક્ષેપમાં ઉપવર્ણન કર્યું છે. તથા મહાભારતના શાંતિપર્વમાં
આવેલા મોક્ષધર્મમાં ‘પ્રાપ્યાધર્મં બ્રહ્મપુરં રાજેવ સ્યામહં સુખી’ ઇત્યાદિ
વચનથી સંક્ષેપમાં ઉપવર્ણવ્યું છે તથા રકાંદાદિ પુરાણોમાં ‘બ્રહ્મપુરમિ-
ત્યાદુર્ભગવદામ સાત્વતાઃ’ ‘દર્શયામાસ લોકં સ્વં ગોપાતાં તમસઃ પરમ્’
ઇત્યાદિ વચનોવડે સંક્ષેપમાં ઉપવર્ણન કર્યું છે ॥૩॥ હે જનાઃ ! યદ્યપિ આ
ધામના સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકનું વર્ણન તો અલક્ષણે નજ કહેવા યોગ્ય છે
તથાપિ તમો મારેવિષે અનન્યલક્ષિતી શુદ્ધ ચિત્તવાળા હોવાથી આના
શ્રવણમાં અધિકારી છો, માટે એના સંબન્ધવાળી સ્વરૂપ સ્વભાવાદિકના
નિરૂપણની કથાને હું કહું છું ॥૪॥ આ બ્રહ્માંડ ગોલકમાં બૂરાદિ સાત
ઉપર ઉપર રહેલાં અને અતળાદિક સાત નીચે નીચે રહેલાં, એરીતે ચાંદ
ભુવનો વર્તે છે ॥૫॥ હે જનાઃ ! તે આ ચૌદ લોકોને ચારે બાજુ વ્યાપીને
એક કોટી યોજન વિસ્તારવાળું (વિશાળ) પૃથિવીનું આવરણ વર્તે છે
॥૬॥ પૃથિવ્યાવરણની પણ ઉપર ઉપર જળ તેજ વાયુ આકાશ અહંકાર
અને મહત્તત્ત્વ આ છ આવરણો વર્તે છે. એક એક આવરણ થકી ઉત્ત-
રોત્તર આવરણ દશ દશ ઘણું અધિક બળવું અને વળી પ્રથમ આવરણ
થકી ઉત્તર ઉત્તર આવરણ સૂક્ષ્મતા ગુણથી પણ અધિક બળવું ॥૭-૮॥
હે જનાઃ ! આ સાતેય મહાદિ આવરણોનું કારણ જે ત્રણ ગુણની સમ-

જનાઃ ॥૧॥ તતઃપરં ચિદાકાશમસ્તિ તેજોમયં મહત્ । અનાયનન્તં
 તદ્ધામ પરમવ્યોમસંશ્લિતમ્ ॥૧૦॥ કોટિચન્દ્રાર્કવહ્નીનાં મિલિતં
 યન્મહન્મહઃ । તદેકદશતેજોઽગ્રે યાતિ સયોત્તતાં હિ તત્ ॥૧૧॥
 અસ્તિ તથાનન્દમયી સુધાસિન્ધુર્મહાનદી । નિત્યાનન્તા ચ
 ગમ્भीરા યામાહુર્વિરજામપિ ॥૧૨॥ સુધાસિન્ધોરસ્તિ મધ્યે દ્વીપઃ
 સત્તાત્મકો મહાન । ભૂરિતેજોમયો દિવ્યઃ સુસરૂપઃ સનાતનઃ । ૧૩॥
 નિવહ્તેઃ કામધેનૂનાં વૃષભૈશ્ચારવિગ્રહૈઃ । જુષ્ઠાપ્રાકૃતૈરન્યૈર્વિવિ-
 ધૈર્મૃગપદ્મિભિઃ ॥૧૪॥ પારિજાતૈઃ કલ્પવૃક્ષૈર્મન્દારાદિભિરહ્વિપૈઃ ।

તા૩પ પ્રકૃતિ નામનું છે તે સમસ્ત ઉજા આવરણોને અભિવ્યાપીને આવ-
 રણ છે. તે આ આઠમું આવરણ સર્વથી મોટું છે ॥૮॥ તે પ્રકૃતિના આવ-
 રણ થયી અનંતર તેજોમય મહત્-અપરિચિન્ન ચિદાકાશ (સ્વયપ્રકાશ
 દ્રવ્યવિશેષ) વર્તે છે, આઘતે રહિત (દેશથી અને કાળથી અપરિચિન્ન)
 તે ચિદાકાશ પરમ વ્યોમ સંશ્લિત ધામ કહ્યું છે, તે આ ધામના એક દેશના
 તેજની સન્નિધિમાં એક સાથે ઉદય પામેલા કોટિ પરિમિત ચંદ્ર સૂર્ય અગ્નિનું
 એકત્ર હોયું મળેયું મહાતેજ પણ થયોત (આગીયો જીવડો) પણાને
 પામી જાય છે, આવું એ તેજોમય ધામ છે. 'ન તત્ર સૂર્યો માતિ ન
 ચન્દ્રતારક નેમા વિદ્યુતો માન્નિ કુતોઽપ્યગ્નિઃ' એવી શ્રુતિ છે ॥૧૦-૧૧॥
 તે ચિદાકાશમાં વિરજાનામે વિખ્યાત કોઈ મહાનદી સુધાપૂરમયી આન-
 દમયી અનંતા ગમ્भीરા નિત્યસિદ્ધા વહે છે. 'સ ભાગચ્છતિ વિરજાં નદીં
 તાં મનસાચેતિ' ઇત્યાદિ શ્રુતિ છે. 'ગચ્છન્ દદર્શં ચિત્તામગાધાં વિરજાં
 નદીં' એમ સ્કંદપુરાણમાં કહ્યું છે ॥૧૨॥ તે મહાનદીથી યોગરદમ
 વિદ્યાએલો, કેવળ સત્તાત્મક, (વિકારે રહિત હોવાથી સતત એક સ્વરૂપ
 છે માટે સત્યસ્વરૂપ) અપરિમિત તેજોમય, સુખૈકરૂપ, સનાતન, દિવ્ય
 એવો એક મહાન દ્વીપ વર્તે છે ॥૧૩॥ તે આ સત્યદ્વીપ સુખૈકમય અપ્રા-
 કૃત કામધેનુઓના સમૂહો, સુદર. અપ્રાકૃત આકારવાળા વૃષભોના
 સમૂહો અને બીજા વિવિધ અપ્રાકૃત મૃગપક્ષિઓના સમૂહોથી
 સમલકૃત છે ॥૧૪॥ વળી અઘ્નોકિક પારિજાત કલ્પવૃક્ષ મંદાર આદિક

મલ્લિકાજાતિમુર્યાભિર્વેલીભિઃ પરિતો વૃતઃ ॥૧૫॥ નાનાવિધે-
રુપવનૈઃ ફલપુષ્પસમૃદ્ધિભિઃ । નદીભિઃ સરસીભિશ્ચ વાપીભિર્મ-
ણિપર્વતૈઃ ॥૧૬॥ ઇતૈસ્તેજોમયૈઃ સર્વૈઃ સુખરૂપૈરલૌકિકૈઃ । નિત્ય-
શ્રીભિઃ પરિવૃતઃ સત્યદ્વીપઃ સ રાજતે ॥૧૭॥ અસ્તિ તસ્મિન્ વૃહ-
દુર્ગે શતશૃંગાચલામિધમ્ । લોકાલોકાચલનિર્મં પુષ્કરીકાકૃતિ
ધ્રુવમ્ ॥૧૮॥ મહદ્ગિર્ગોપુરૈ રમ્યં ચતુર્ભિસ્તચતુર્દિશમ્ । સુરક્ષિતં
પ્રતીહારૈઃ સુવલપ્રવલાદિભિઃ ॥૧૯॥ સુદર્શનાદિભિઃ શસ્ત્રૈર્મૂર્તિમ-
દ્ધિરુપાશ્રિતમ્ । અણિમપ્રમુખાભિસ્તન્મહતીભિશ્ચ સિદ્ધિભિઃ ॥૨૦॥
તસ્યાન્તર્વર્તતે દિવ્યા ભૂમિસ્તેજોમયી શુભા । ઉપમાનં કચિત્તસ્યા

દેવતાઓ અને તેવીજ મલ્લિકા જાતિ (મોગરો જાઈ) પ્રમુખ લતાઓથી
સર્વતઃ વીંટાએલો છે ॥૧૫॥ વળી નિરંતર અનુવર્તતી ફળ પુષ્પોની સમૃ-
દ્ધિવાળાં, વૃંદાવનાદિ બહુવિધ ઉપવનો (બાગબગીચા) તથા અપ્રાકૃત
નદીઓ સરોવરો વાળો તથા અપ્રાકૃત મણિમય પર્વતોવડે સુશોભિત છે
॥૧૬॥ વળી ખીજાં અલૌકિક, તેજોમય, મુખૈકરૂપ, નિત્યશ્રીએ સંપન્ન,
એવાં ભોગ્ય ભોગોપકરણોથી વિંટાએલો તે આ સત્યદ્વીપ સદા વિરાજે
છે ॥૧૭॥ તે આ દ્વીપમાં લોકાલોકાચળને તુલ્ય, કમળની પેઠે ગોળા-
કાર, નિત્ય અપ્રાકૃત, શતશૃંગાચળ નામનું મોટું દુર્ગ (કોટ-કીલો) વર્તે
છે. (કોઈને પણ સદૃશ નહિ અને સર્વવિલક્ષણ આ શતશૃંગાચળને જે
લોકાલોકાચળનું દૃષ્ટાંત આપ્યું છે તે તો અહીંના લોકોની શુદ્ધિમાં આ
બાબત ઉતારવા માટે છે) તે આ મહાદુર્ગ યુગળ પ્રયળ પ્રમુખ દ્વારપાળ
પાર્ષદોએ અધિષ્ઠાન કરેલાં ચાર ઉન્નત પુરદ્વારો (દરવાજાઓ) વડે
સુશોભિત ચાર દિશાવાળું, સદા મૂર્તિમાન સુદર્શનાદિ દિવ્ય આયુધોએ
સંરક્ષણ કરેલું અને મૂર્તિમાન અણિમાદિ મહાસિદ્ધિઓએ ઉપસેવેલું
વર્તે છે ॥૧૮-૨૦॥ તેવા દુર્ગની અદર દિવ્ય તેજોમયી-સ્વયપ્રકાશ શુભ
કોઈ ભૂમિ વર્તે છે આ ભૂમિ તો કોઈ પણ દૃષ્ટાંતથી નિરૂપણ કરી
શકાય એવી નથી, કારણ કે આ બ્રહ્માંડમાં કોઈ પણ તેને તુલ્ય લેશથી
પણ નથી કે જેથી 'આ અંશાંશથી તેને સદૃશ છે, આવી જાતિનું આથી

પ્રહ્લાપ્તે નાન વર્તતે ॥૨૧॥ અમૂતોપમયા તાં ચ નિર્દિશામિ તતો
જના ! ! યથેવ સ્યાત્કચિત્તર્હિ સોપમીયેત તેન ચૈ ॥૨૨॥ સ્વચ્છ
કાચમયી ભૂમિરિયં સર્વા સંવર્તતા । તાદૃશ્ય સ્યુદ્યાદૃતય સર્વા
સ્થાવરજઙ્ગમા ॥૨૩॥ યાવત્યશ્ચાન્તરિક્ષસ્થા પ્રહનક્ષતતારકા ।
તાવન્ત યવ સૂર્યા સ્યુ. સર્વતઃ સુપ્રકાશકા. ॥૨૪॥ તૈ પ્રકા
શિતયા ભૂમ્યા કાચમય્યાતિરમ્યયા । આશ્ચર્યરૂપયા નૂન સા

પણ ઉત્કૃષ્ટ એને બાણો' એમ આપણે દૃષ્ટાત આપી શકીએ યથાકથ
ચિત્ ઉપમાને આરોપીને પણ સુદ્ધિમા ઉતારવા માટે કહેવું હોય ત્યારે
પણ અમૂત વસ્તુની કલ્પના કરીનેજ કહેવું બેઠાએ, તો હે જના ! હવે
હું તેવું અમૂત ઉપમાન આપુ છું કે—જે આ પર્વતસહિત સમસ્ત
ભૂમિ સ્વચ્છ કાચમયીજ હોય અને તેમા વર્તતી સમગ્ર સ્થાવર જંગમ
આકૃતિઓ સ્વચ્છ કાચમયીજ હોય અને આકાશમા પ્રકાશમાન શુક્રાદિ
ગ્રહમંડળ અને અશ્વિની આદિક નક્ષત્રમંડળ અને તારામંડળ નેટકું
છે તેટલું બધુંય સર્વતઃ સુપ્રકાશક સૂર્યમંડળજ હોય, તેવા અપરિમિત
સૂર્યમંડળે પ્રકાશ કરેલી અતિમનોહર આશ્ચર્યરૂપ કાચમયી આ ભૂમિની
સાથે જેમ તેમ દૃષ્ટાતરૂપ કરીને 'એવી તે આ પ્રકાશમયી દિવ્ય ભૂમિ
છે એમ યથાકથચિત્ ઉપમા આપી શકાય, વસ્તુતાએ તે પણ કૃત્તેલું
હોવાથી દૃષ્ટાત થઈ શકેજ નહિ, કારણ કે આતો જડ છે અને એતો
અજડ છે મુખ્ય પ્રકાશ તો અજડ વસ્તુનોજ સ્વભાવ છે, સૂર્યાદિકનો
જે પ્રકાશ છે તે તો શુક્લ બાસ્વત્ક સ્વભાવવાળો પ્રભાવિશેષ હોઈને
દૃષ્ટિને પ્રતિરોધ કરનારા અધકારને ટાળવામાન ફળવાળો છે તે પ્રકાશ
પ્રકાશશબ્દનો મુખ્ય અર્થ નથી, જ્ઞાનગતજ જે પ્રકાશધર્મ છે તે તેને
ઉત્પન્ન કરનારી જે અનેક સામગ્રી તેનો ઘટક જે એક દેશ ચક્રુ સગન્ધ
તેને પ્રતિરોધ કરનારી જે તમરૂપ જવનિકા (પડદો) તેને નિવારણ
કરવાના સ્વભાવયોગથી કેવળ તે તેજોમય પ્રકાશમા ઉપચાર થાય છે
(વસ્તુતાએ તે પ્રકાશ ન કહેવાય, પ્રકાશધર્મ તો જ્ઞાનગતજ મુખ્ય છે)
તો ઔપચારિક એવા પણ પ્રકાશને સ્વીકાર કરીને આશ્ચર્યમયપણે

ભૂમિરુપમીયતે ॥૨૫॥ તદેતત્પરમં ધામ શ્રીકૃષ્ણસ્ય સનાતનમ્ ।
ગોલોકૃત્ત્વમ્ ॥૨૬॥ દર્શનીયતમં
તદ્દિ સર્વતોઽસ્તિ મનોહરમ્ । તત્ર યદ્યચ્ચ રત્નાદિ તત્તત્સર્વમલૌ-
કિકમ્ ॥૨૭॥ મુક્તાનાં તત્ર પુંસાં ચ યોપિતામપિ કોટિશઃ ।
દિવ્યાનિ ચાતિભાસન્તિ મન્દિરાણિ ભવન્તિ વૈ ॥૨૮॥ જન્મધ્યે
ઽસ્તિ મહત્તેજઃ કોટિકોઽર્ચ્યક્રમાસુરમ્ । મનોહરમતિશ્ચેતં ઘનં
સચ્ચિત્સુષાત્મકમ્ ॥૨૯॥ યદાદુરક્ષરં બ્રહ્મ સર્વાધારં તથામૃતમ્ ।
અનાદ્યનન્તં પૂર્ણં ચ સ્વયંજ્યોતિઃ સનાતનમ્ ॥૩૦॥ યોગસંસિદ્ધિ-

અશથી લોકોની બુદ્ધિમાં ઉતારવાવાસ્તે દૃષ્ટાંતરૂપ કરાય છે ॥૨૧-૨૫॥
શ્રીકૃષ્ણભગવાનું તે આ સનાતન પરમ-સર્વોત્કૃષ્ઠ ધામ છે, જે આ
ધામને ગોપગોપીઆના ગણાથી વીંટાએકું ગોચોક નામથી કહે છે, તેમાં
'યત્ર ગાવો મૂરિશૃંગા અયાસઃ અગ્રાહ તદુરુગાયસ્ય વૃણ્ણઃ પરમ પદમવ-
ભાતિ મૂરિ' એવી શ્રુતિ છે તથા 'ક્રાંત્વા દશોત્તરગુણઃ પ્રાપ ગોલોકમચ્છુ-
તમ્ । ધામ તેજોમયં તદ્દિ પ્રાપ્યમેકાન્તિકૈર્નૈર.' એવી સ્મૃતિ છે ॥૨૬॥
જે હેતુ માટે તે ધામ સર્વતો મનોહારિ છે માટેજ અતિશય દર્શનીય
છે, તે ધામમાં જે જે રત્નાદિ વસ્તુમાત્ર છે તે તે સર્વ અપ્રાકૃત છે ॥૨૭॥
તે ધામમાં શ્રીકૃષ્ણના ચરણની પરિચર્યાપરાયણ મુક્તા સ્ત્રીપુરુષોનાં
મંદિરો પ્રકાશક સ્વભાવવાળા અપ્રાકૃત અપરિમિત વર્તે છે ॥૨૮॥ તે
ધામના મધ્યપ્રદેશમાં એકસાથે ઉદય પામેલા કોટિગુણિત કોટિ સૂર્યો-
ચક્રી પણ અતિશય શુકલભાસ્વર મનોહર થાકું તરવત સચ્ચિદાનંદરૂપ
મહત્ કોઈ પણ તેજ વર્તે છે, જેને તરવદર્શિઓ અક્ષરબ્રહ્મ કહે છે, જે
અક્ષરબ્રહ્માત્મક તેજ આ સમસ્ત જગતના તેના અભિમાની નિત્યમુક્તોના
આશ્રયપણે અથવા સ્વસત્તાના ઉત્કર્ષવિશેષથી આશ્રયભૂત, સનાતન-
નિત્યસિદ્ધ, સ્વયંજ્યોતિ-સત્તાથીજ પ્રકાશમાન, દેશથી વા કાળથી
આઘતે રહિત અને પૂર્ણ અમૃત-મુક્તોએજ એક પ્રાપ્ય પરમાનંદમય
પરંબ્રહ્મગર્ભિત હોવાથી નિરૂપાધિક અમૃતે પરિપૂર્ણ છે માટે પોતે પણ
પૂર્ણ અમૃતપણે પ્રકાશે છે ॥૨૯-૩૦॥ એજ અક્ષરબ્રહ્મતેજને યોગ-

માપન્નાઃ પદ્મફાણિ નિજાન્તરે । વ્યતીત્ય મૂર્ધ્નિ પદ્યન્તિ યચ્ચ કૃષ્ણ-
 પ્રસાદતઃ ॥૩૧॥ તદેતદ્વગન્તવ્યં ધામ વ્રહ્મપુરં હરેઃ । સર્વધામોત્તમં
 કાલમાયાદિભયવર્જિતમ્ ॥૩૨॥ તન્નાશ્ચર્યમયં દિવ્યં મન્દિરં વર્તતે
 પ્રભોઃ । તત્સૌન્દર્યં ન શક્નોઽહં મક્ષા ! વર્ણયિતું કિલ ॥૩૩॥
 કોટિસૂર્યપ્રતીકાશરત્નસ્તસ્માતિમાસુરમ્ । ઋદ્ધિમિઃ સકલામિશ્વ
 જુષ્ટં તત્સર્વસિદ્ધિમિઃ ॥૩૪॥ ઇકાન્તિકાનાં મુક્તાનાં કોટિમિસ્ત-
 ત્પરિશ્રિતમ્ । યોપામિઃ કૃષ્ણમક્ષામિર્મુક્ષામિશ્વાપિ કોટિશઃ ॥૩૫॥
 રાધાલક્ષ્મ્યાદિમિસ્તત્ર સેવ્યમાનઃ સુશક્તિમિઃ । રત્નાસિંહાસને
 રમ્યે શ્રીકૃષ્ણો હિ વિરાજતે ॥૩૬॥ ન તાદૃશં હિ ભવનં કાપિ

સિદ્ધિએ સંપન્ન એવા યોગિજનો પોતાના શરીરની અંદરજ મૂળાધારાદિ
 છ અકોને અતિક્રમ કરીને બ્રહ્મરંધ્રમાં રહેલા સહસ્રદળના કમળમાં
 શ્રીકૃષ્ણના અનુચલથી ભુલે છે (અર્થાત્ તે અક્ષર યોગિઓને જ્ઞાનેકલ્પન
 સ્વરૂપથી પ્રકાશે છે) ॥૩૨॥ તે આ સર્વ ધામોપધી અત્યુત્તમ, કાળ-
 માયાદિકના બધે રહિત, સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણનું બ્રહ્મપુરધામ બલુવું ॥૩૨॥
 હે લક્ષ્મી ! તે આ ધામના મધ્યે શ્રીકૃષ્ણનું સર્વાશ્ચર્યમય દિવ્ય મહામં-
 દિર વર્તે છે. જે આ મંદિરનું નિરવધિ સૌન્દર્ય વર્ણન કરવા સર્વને સર્વ-
 પ્રકારે બલુતો હું પણ સંમર્થ થતો નથી ॥૩૩॥ તે મંદિર કોટિ સૂર્ય-
 સમાન પ્રકાશમાન દિવ્ય રત્નસ્તંભોવડે સમલંકૃત, અપ્રાકૃત દિવ્ય
 સમસ્ત સંપત્તિઓ અને તેવીજ સમય સિદ્ધિઓએ સંપૂર્ણ છે ॥૩૪॥
 વળી તે મંદિર શ્રીકૃષ્ણના ચરણકમળની પરિચર્યાપરાયણ અપરિમિત
 નિલયમુક્ત પુરૂષો અને તેવી નિલયમુક્ત નારીઓથી નિરંતર વિદ્યાએકું
 વિરાળે છે ॥૩૫॥ તે મંદિરમાં રહેલા દિવ્ય રત્નાસિંહાસનમાં (સકળ
 ભુવનની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયરૂપ લીલા જેમની છે અને સમય નિગ-
 મોએ જ્ઞાન કર્યું છે ચરણારવિંદ જેમનું એવા) શ્રીકૃષ્ણ લગવાન રાધા
 લક્ષ્મી આદિક પોતાની અસાધારણ શક્તિઓએ સેવ્યા થકા સદા વિરા-
 ઘે છે ॥૩૬॥ કોઈ પણ લોકમાં તેની શોભાના એક દેશનું પાત્ર પણ
 કોઈ પણ ભુવન નથી કે જેથી તેને તેની યથાકથંચિત્ પણ ઉપમા આપી

લોકેષુ વિચતે । ઉપમીયેત તથેન તતો નિરુપમં સ્મૃતમ્ ॥૩૭॥
 અનેકશોઽપિ મુક્તાનાં પુંસાં સ્ત્રીणां ચ તત્ર વૈ । ભોગસ્થાનાન્ય
 નેકાનિ સન્તિ દિવ્યાનિ સુવ્રતા ! ॥૩૮॥ ભોગા ભોગોપકર-
 ણાન્યપિ દિવ્યાનિ સર્વેશઃ । વર્તન્તે સુપ્રરૂપાણિ તાનિ નિત્યાનિ
 તત્ર ચ ॥૩૯॥ યથેદ્ધ ભૌતિકા ભોગાઃ પાશ્વભૌતિકદેહિનામ્ ।
 સન્તિ તેષાં તથા તત્ર ચિદ્રૂપાણાં હિ ચિન્મયાઃ ॥૪૦॥ તેજોમયા સર્વે
 પતે ગુણાતીતાસ્તથાક્ષયાઃ । સત્યજ્ઞાનાનન્દરૂપા દિવ્યા નિરુપમા-
 સ્મૃતાઃ ॥૪૧॥ સ્ત્રિયશ્ચ પુરુષાશ્ચૈતે ભવન્તિ દિવ્યમૂર્તયઃ । અપ્રાકૃ-

શકીએ, માટે તે મદિર નિરૂપમ કહ્યું છે ॥૩૭॥ હે સુવ્રતા ! તે બ્રહ્મપુર-
 ધામમાં મુક્ત નરનારીઓના ભોગસ્થાનો દિવ્ય અપરિમિત વર્તે છે, તથા
 તેમનાં સમગ્ર ભોગો અને ભોગોપકરણો પણ દિવ્ય અપરિમિત વર્તે છે
 તે આ સમસ્ત ભોગસ્થાનો ભોગો અને ભોગોપકરણો પ્રાકૃત જેવા
 અનિત્ય નથી તેમ હુ ખસમિશ્રિત નથી, કિંતુ મુખેકમય અપ્રાકૃતજ
 વર્તે છે ॥૩૮-૩૯॥ તે બધા ભોગાદિક હુ ખરૂં કેમ નહિ ? તો તેમ
 નથી તે ધામમાં તે ભોગાદિક ત્રિગુણલક્ષણવાળા નથી કે જેથી અહીંની
 પેઠે હુ ખમિશ્રિત હોઈ શકે કિંતુ સ્વસ્વરૂપના પ્રાદુર્ભાવને પામેલા, જ્ઞાનેક
 ઘન, ચિદ્રૂપ મુક્તોના ભોગ્ય ભોગોપકરણાદિ સર્વ જ્ઞાનમય-અળડ દ્રવ્ય
 વિશેષરૂપ છે જેમ આ ભૂલોકમાં પાચ ભૌતિક દેહયોગવાળાઓને દેહા-
 નુગુણ ભોગસપત્તિ પણ ભૌતિક છે તેમ ભૌતિક દેહયોગે રહિત થએલા,
 ચૈતન્યેકરૂપ સ્વસ્વરૂપના પ્રાદુર્ભાવને પામેલા મુક્તોને ભૌતિકપ્રસંગ
 ક્યાં છે ? કે જેથી હુ ખનો સખન્ધ લાગુ થાય ॥૪૦॥ તે આ ભોગો
 ભોક્તાઓ ભોગસ્થાનો અને ભોગોપકરણાદિક સર્વે પરબ્રહ્મની દિવ્ય વિભૂ-
 તિમાં અતર્ગત, પ્રાકૃત સત્ત્વાદિ ગુણોધકી વ્યતીત, માટેજ દિવ્ય, સ્વય
 પ્રકાશ સ્વરૂપસ્વભાવવાળા, નિત્ય આવિર્ભૂત સત્ય જ્ઞાનાનન્દ લક્ષણ સ્વસ્વ
 રૂપવાળા, (અવિકારી હોવાથી સત્યસ્વરૂપ, અળડ હોવાથી જ્ઞાનસ્વરૂપ
 અને અદ્ભુ ખ હોવાથી આનન્દસ્વરૂપ છે) નિત્ય, નિરૂપમ જાણવા ॥૪૧॥
 તે આ મુક્તો લગવાનની કૃપાથી અપ્રાકૃત ધન્નિદ્ર્ય પ્રાણુવાળા, દિવ્ય

તેન્દ્રિયપ્રાણા દિવ્યાલક્ષારવાસસઃ ॥૪૨॥ કૃષ્ણાદેવ સુખેચ્છાસ્તિ
તત્તેષાં ન ચાન્યતઃ । સુખં સમં હિ સર્વેભ્યો દદાતિ સ ચ સર્વદા
॥૪૩॥ રૂપં સમૃદ્ધિરૈશ્વર્યં સ્થાનં ભોગાઃ સુચાનિ ચ । સમાન્યેતાનિ
સર્વેષાં સચ્ચિદાનન્દરૂપિણામ્ ॥૪૪॥ ન્યૂનત્વે ચાધિકત્વે વા ભોગાદે-

અલકાર વસ્ત્રોએ સપદ્મ, ભગવત્પરિચર્યાને અનુરૂપ શ્રીપુરૂષ વિભેદથી
લિખિત દિવ્ય મૂર્તિઓથી વિરાજે છે ॥૪૨॥ તે આ અક્ષરધામમા રહેલા
મુક્ત શ્રીપુરૂષો શ્રીકૃષ્ણની પરિચર્યાપરાયણ હોવાથી તેમના અનુભવ-
ન્યેન પરમાનંદને અનુભવે છે (ખીલ સુખને અનુભવતા નથી) તેમાં
તેઓ વિષે પરસ્પર આનંદમા તારતમ્ય નથી, કારણ કે આનંદ આપનારા
નિરવધિક આનંદમય પરમાત્મા છે તે પોતાના આત્માને સર્વને સર્વદા
સરખીજ રીતે અનુભવ કરાવે છે ॥૪૩॥ જે હેતુમાટે આ મુક્તો સચ્ચિ
દાનંદવન પરમાત્મસ્વરૂપનેજ અનુભવે છે અને પોતે તેમના પ્રસાદથી
પ્રાપ્ત થએલા તેમના સાધર્મ્યયોગથી સચ્ચિદાનંદવન છે, માટેજ એમને
સર્વને રૂપ સ્થાન સમૃદ્ધિ આદિકનુ સુખ સમાનજ (ન્યૂનાધિકભાવે
વર્ણત) છે ॥૪૪॥ તેમા કોઈકે 'મહમદ્વાદોઽમદ્વાદ,' એમા કલા-
પ્રમાણે બ્રહ્મામૃતપાનથી તૃપ્તિને પામે છે, કોઈક ભગવત્પરિચર્યાએ કરી
નેજ તૃપ્તિને પામે છે, કોઈકે 'સ ચદિ પિષ્લોકકામો ભવતિ સદ્ગતરાદે
વાસ્ય પિતરઃ સમુત્તિષ્ઠન્તિ' આ શ્રુતિમા કહેલી પ્રક્રિયાએ કરીને પરમાત્મ-
વિભૂતિના અનુભવથી તૃપ્તિને પામે છે, એરીતે દેટલાક મુક્તો ભોગપ્રધાન
અને દેટલાક પરિચર્યાપ્રધાન છે. તેમાં ભોગપ્રધાન મુક્તોની ભોગવિનિ-
ધતાને લીધે ત્રિવિધતા છે. તે આ બધા મુક્તોના આનંદાશમા તો તુલ્યતા
છે, પણ ભોગમા જે ન્યૂનત્વ અધિકત્વ છે તે તો તેમની ધ્યજાએ કરી
નેજ કેવળ છે પણ અન્ય કોઈ (કર્માદિ) કારણથી ક્યારેય પણ નથી
પરિચર્યામા રસિક મુક્ત ભોગને અપ્રધાન માને છે, ભોગરસિક મુક્ત પરિ-
ચર્યાને અપ્રધાન માને છે, ભોગમાં પણ દેટલાક સાક્ષાત્ ભગવદ્ભોગ-
પરાયણ છે અને દેટલાક તેમની વિભૂત્યાદિકના અનુભવપરાયણ છે અને
દેટલાક ભગવદ્વાસતૈક આત્માના અનુભવપરાયણ છે. આ બધાય મુક્તોને

જ્ઞાતિમહાપુજાવૃત્તવાચ્છેતદર્શનઃ ॥૫૦॥ શ્રીદામનન્દમસુલૈઃ પાર્પ-
 દૈર્દિવ્યવિગ્રહૈઃ । સેવ્યમાનઃ સિતચ્છત્રચામરાદિભિરાદરાત્ ॥૫૧॥
 શિવબ્રહ્માદિમિનૈકબ્રહ્માણ્ડાધીશ્વરૈર્નૈતૈઃ । મુક્તૈરનૈશ્ચાર્ય્યમાનો
 ગન્ધપુષ્પાંશુકાદિભિઃ ॥૫૨॥ ધર્મેણ સહ ભક્ત્યા ચ ભગૈર્વેદેશ્વ
 સંસ્તુતઃ । આસ્તે રાજાધિરાજશ્રીર્ભગવાન્ પુરુષોત્તમઃ ॥૫૩॥ સ
 ચ તેષુ સ્વભક્તેષુ દિદક્ષા સ્વસ્ય યાદશી । ચેષાં સ્યાત્તાદૃશં તેભ્યો
 દર્શનં સ્વં દદાતિ હિ ॥૫૪॥ કેચિચતુર્ભુજં કેચિત્પદ્યન્ત્યષ્ટભુજં
 તથા । કેચિત્સહસ્રવાહું તં તસિન્ વૃદ્ધતિ ધામનિ ॥૫૫॥ યદેત-
 ત્પરમં ધામ શ્રીકૃષ્ણસ્યોદિતં જનાઃ ।। અતર્ક્યં તદગમ્યં ચ
 સદાનન્દરસાત્મકમ્ ॥૫૬॥ તદીયા ચેઽચતારાઃ સ્યુસ્તેષામેવ

રનો જે તેજ. પુંજ તેના ઉત્કર્ષથી વળી શુકલભાસ્વર દિવ્ય દર્શન જેમનું
 છે, દ્વિભુજ એવા શ્રીકૃષ્ણભગવાન તે અક્ષરના મધ્યમાં વિદ્યોતમાન દિવ્ય
 મહિરમાં વિરાજમાન છે ॥૫૦॥ સર્વેશ્વરેશ્વર રાજાધિરાજશ્રી પુરુષોત્તમ
 ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ તે ધામમાં દિવ્ય મુદર શરીરવાળા શ્રીદામા નંદાદિ પાર્પ-
 દોએ હાથમાં ધારેલાં શ્વેત છત્ર ચામરાદિવડે આદરથી ઉપસેવન કર્યા
 થકા અને તે તે બ્રહ્માંડનો અધિપતિ તે તે ભવબ્રહ્માદિ અનેક અધીશ્વ-
 રોએ પ્રણામ કર્યા થકા અને અન્ય અનેક મુક્તોએ નિરંતર ગદ્ય પુષ્પ
 ધૂપાદિકવડે પૂજા કર્યા થકા અને ભક્તિસહિત ધર્મ તથા જ્ઞાન શકત્યાદિ-
 રૂપ ભગો તથા મૂર્તિમાન નગાદિ વેદોએ સદા સ્તુતિ કર્યા થકા સદા
 વિરાજે છે ॥૫૧-૫૩॥ જૂહત્ ધામમાં રહેલા ભક્તો તે ભગવાનને જેવા
 દિવ્ય દેહની સસ્થિતિવાળા ચતુર્ભુજ કે અષ્ટભુજ કે સદસભુજ જેવાને
 ઇચ્છે છે તે-સે ભક્તોને તેમની રૂચિને અનુસારે સ્વયં ભગવાન તેમની
 આગળ પ્રાદુર્ભાવ પામીને તે તે રીતે અનુભવ કરાવે છે ॥૫૪-૫૫॥ દે
 જનાં । જે આ મેં પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણનું બ્રહ્મપુર નામનું પરમ
 ધામ નિરૂપણ કર્યું તે સદાનન્દરસરૂપ છે અને અતર્ક્ય-‘આ આવું છે’
 એમ કેવળ તર્કશુદ્ધિથી કે વિજ્ઞાનબળથી તર્ક કરી શકાય નહિ એવું અને
 અગમ્ય-કોઈએ પંજુ પ્રાપ્ત કરી શકાય નહિ એવું છે, પરંતુ તે ભગવાન

હુપાસયા । ભક્તૈઃ સ્વધર્મેનિરતૈસ્તત્પ્રસાદાત્તદાપ્યતે ॥૫૭॥ इत्ये-
 તત્પરમં ગુહ્યં મયા પ્રહ્લપુરં જનાઃ । । યુષ્મત્પ્રીતિવશાદય સહેપે-
 નોપવર્ણિતમ્ ॥૫૮॥ कृष्णामकाय धूर्ताय नास्तिकाय फदाचन ।
 રહસ્યમેતદ્ગો ભક્તા ! વક્તવ્યં નૈવ સર્વથા ॥૫૯॥ मुनत उवाच—
 इत्येतत्परमदयालुना प्रगीतं माहात्म्यं सदसि बृहत्पुरस्य तेन ।
 શ્રુત્વા તે સહ મુનિભિર્જનાઃ પ્રહર્ષે સમપ્રાપ્ય પ્રભુમણિલા વચન્દિરે
 તમ્ ॥૬૦॥ श्रीकृष्णं ननु भगवन्तमेव ते तं जानन्तस्तदपि च
 ધામ તસ્ય રાજન્ ! । નિશ્ચિત્યાથ ચ વપુષોઽન્ત આત્મલભ્યં તદ્ભ્યે-
 વેત્યપિ વિવિદુઃ પ્રહૃષ્ટચિત્તાઃ ॥૬૧॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायण-
 चरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधन्युत्सवे ब्रह्मपुरधामवर्णननामैकवत्वारि-
 शोऽध्यायः ॥४१॥

શ્રીકૃષ્ણ અને તેમના અવતારોની ધર્મસહિત ઉપાસનાથી શ્રીકૃષ્ણને વિષે
 ભક્તિરસના ઉત્કર્ષને જેઓ પામ્યા છે તેઓજ તેમના પ્રસાદથી તે ધામને
 પામે છે ॥૫૬-૫૭॥ હે જનાઃ । આ પ્રકારે પરમ રહસ્યરૂપ એવું પણ
 બ્રહ્મપુરનું સ્વરૂપ મેં તમારે વિષે પ્રીતિના પરવશપણાથી આજ તારવથી
 સંક્ષેપમાં નિરૂપણ કર્યું. હે ભક્તાઃ । આ બ્રહ્મપુરનું સ્વરૂપ નાસ્તિક
 અભક્ત ધૂર્ત જનને કદાપિ સર્વથા નજ કહેવું, કેમકે આ તો અતિ રહસ્ય
 છે ॥૫૮-૫૯॥ સુમતઃપણે કહે છે—હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભગવાન
 શ્રીહરિએ પરમ કૃપા કરીને સભામાં સ્વભક્તોને કહેલું તે આ અક્ષર
 બ્રહ્મપુરનું માહાત્મ્ય સાંભળીને સર્વે મુનિજનો અને હરિજનો પ્રહર્ષ
 પામીને પ્રભુ શ્રીહરિને પ્રણામ કરવા મંડ્યા ॥૬૦॥ હે રાજન્ ! તે પછી તે
 સમસ્ત ભક્તજનો 'તે આ શ્રીહરિકૃષ્ણજ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે'
 એમ નિશ્ચયથી જાણીને, 'તે આ બ્રહ્મપુર ધામ પણ તે શ્રીહરિકૃષ્ણનુંજ
 છે' એવો નિશ્ચય કરીને અને 'દેહને અંતે તે અક્ષર ધામજ આપણે પ્રાપ્ય
 છે' એવો વિનિશ્ચય કરીને મનમાં બહુ હર્ષ પામ્યા ॥૬૧॥ ઇતિ શ્રીસ-
 ત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે બ્રહ્મપુરધામવર્ણન-
 નામૈકવત્વારિશોઽધ્યાયઃ ॥૪૧॥

મુમત્ત ઉવાચ—અથાજ્ઞાતા ભગવતા સ્વસ્વવાસાન્ યયુર્નૃપ ! । સર્વે
 ભક્તાઃ પ્રભું નત્વા સ ચાપિ નિજમન્દિરમ્ ॥૧॥ અનુત્સાહા અપિ
 નિજાન્ દેશાન્ ગન્તુ જનાશ્ચ તે । હરેરાજાપરા રાજો પાથે
 યાદીનિ ચક્રિરે ॥૨॥ પ્રભો પ્રાસાદિકં વસ્તુ ભૂત્વા પેશીષુ
 યુક્તિઃ । તન્મુખાન્યન્યસીચ્યંસ્તે દૂરદેશનયાય વે ॥૩॥ વસ્ત્રપા
 તાઘ્રમહ્યાદિ કોષ્ઠલેષુ નિમૃત્ય ચ । યોજયિત્વા વાહનાનિ સજ્ઞા
 આસન્નહર્મુલે ॥૪॥ પ્રાતઃ કૃત્યં વિધાયૈવ તુમ્બિકાવદ્દરજ્જવઃ । સજ્ઞા
 વમ્ભૂર્મુનયઃ સ્કન્ધલમ્બિતપુસ્તકા ॥૫॥ નૃપાદ્ગુણમુપેત્યૈવ ભગવ

અધ્યાય ૪૨ ભો.

મુમત્તઃકપિ કહેછે—હે નૃપ ! ત્યારપછી ભગવાને આજ્ઞા આપેલા
 સમયે ભક્તો પ્રભુને પ્રણામ કરીને પોતપોતાને ઉતારે ગયા ભગવાન પણ
 પોતાના નિવાસભવને પધાર્યા ॥૧॥ ઉતારે ગએલા તે આ હરિજનો
 ભગવાનના વિયોગની અસહનતાને લીધે પોતાના દેશોપ્રતિ જવામાં
 અનુત્સાહી છે તથાપિ ભગવાનની આજ્ઞાને પરતવ્ર હોધને જવાની ઈ
 રછાથી રાત્રિએ પાથેય (ભાતું) આદિક તૈયાર કરવા લાગ્યા ॥૨॥ તેઓએ
 જવાનો દેશ અદુ દૂર હોવાથી પ્રભુના પ્રસાદભૂત શર્કરા આદિક વસ્તુને
 સરક્ષણ કરવા નાની કોથળીઓમાં ભરીને યુક્તિથી તેનાં મુખોપલુ સારી
 રીતે સીવી લીધા ॥૩॥ તે હરિજનો વસ્ત્રો પાત્રો પાથેય આદિક સમગ્ર
 યાત્રોપકરણોને મોટા કોથળામાં ભરી બાંધીને, વાહનોને બેડીને, પડવાના
 પ્રાત કાળમાં પ્રયાણ માટે તૈયાર થઈ ગયા ॥૪॥ દેશાતરમાં અજ્ઞ જનોને
 બોધ આપવા શ્રીહરિએ પ્રથમ આજ્ઞા આપેલા મુનિઓ સ્નાનાદિ પ્રાત
 કૃત્યને પરિસમાપીને, તુમ્બિકાઓના મુખમાં દૂપાદિક થકી જળ કાઢવામાં
 ઉપયોગી હોરીઓ બાંધી દહન, અવશ્ય રાખવાના પુસ્તકોને બાંધીને
 ખજાણેપર લટકતા ધારીને, પ્રયાણસમયે ભગવાનનાં દર્શનની ઉત્કટ

૧ આ આધ્યાયમાં મુનિસંઘોએ તાત્કાલિક યુક્તિ દર્શાવી સર્વાધિકષણે કરેલી
 ભગવાનની સ્તુતિનું વર્ણન થયું છે

દર્શનોત્સુકાઃ । તસ્થુઃ સર્વેઽપિ વિપ્રાઘાઃ સ્વસ્કન્ધાર્પિતયૃષ્યઃ
 ॥૬॥ નારાયણમુનિઃ સોઽપિ તેભ્યો દર્શનદિત્સયા । ભક્તપ્રિ-
 યોઽશ્વમારુહ્ય નિર્વયૌ નગરાદ્વહિઃ ॥૭॥ જનસમ્મર્દમીત્યેવ
 નિર્ગચ્છન્તં પુરાદ્વહિઃ । તમન્વયુર્જનાઃ સર્વે મુનયઃ પાર્પદાસ્તથા ॥૮॥
 ક્રોશાર્ધદૂરાં નૃપતેર્દાર્ધિકામેત્ય ચ પ્રભુઃ । ભક્તાનાનન્દયંસ્તસ્થા-
 વશ્વારુઢઃ સ વર્ત્મનિ ॥૯॥ મુનીનાં તત્ર યૂથાનિ જનસંઘાશ્ચ
 ભૂરિશઃ । ઘૃન્દાનિ યોષિતાં ચાશ્રુ તં સમેત્ય વચન્દિરે ॥૧૦॥
 અસ્માકં નગરે પ્રેષ્યા મુનયો ભગવંસ્તવયા । પુનસ્તે દર્શનં શીઘ્રમ-

ઉત્કંઠાથી ઉત્તમ નૃપના લવનના આગણામાં આવીને ઉભા રહ્યા બીજા
 શ્રાક્ષણાદિ હરિભક્તો પણ પોતાના ખસાઉપર વાસની લાકડીઓ મુકીને
 ત્યાં આવીને ઉભા રહ્યા ॥૫-૬॥ ભગવાન નારાયણમુનિ પણ પોતાના
 ભક્તજનોએ ઈચ્છેલું પોતાનું દર્શન તે ભક્તોને આપવામાટે સ્વયં અશ્વ
 ઉપર બેસીને દુર્ગનગર થકી બહાર નિકળ્યા, કેમકે ભગવાન ભક્તપ્રિય
 હોવાથી ભક્તમનોરથના પરિપૂરણનેજ પોતાનું પ્રયોજન માને છે, માટેજ
 સંઘથી રહેલા તે હજારોહજાર ભક્તોને પોતાના દિવ્ય રૂપનાં દર્શન દેવાની
 ઇચ્છાથી સમુચિત વિસ્તૃત પ્રદેશને ઈચ્છતા થકા નગર થકી તરત બહાર
 નિકળી આવ્યા. ‘જનોની ભારે લીડય થઈ જશે’ એવા ભય થકીજ શું ?
 એમ બહાર નીકળેલા તે આ ભગવાનની પાછળ સર્વે હરિજનો મુનિજનો
 તથા પાર્પદો આલી નીકળ્યા ॥૭-૮॥ નગરથકી બહાર નીકળેલા પ્રભુ
 શ્રીહરિ નગરથકી અર્ધો કોશ દૂર પ્રદેશમાં વર્તતી ઉત્તમ નૃપતિની
 વાવ્ય (રાધા નામની)ને પામીને સમગ્ર ભક્તોને આનંદ આપવા અશ્વ
 ઉપર બેસીનેજ માર્ગના સમીપ પ્રદેશમાં ઉભા રહ્યા ॥૯॥ તે સમયે ત્યાં
 તત્ક્ષણ મુનિમંડળો સોએસો આવીને ભગવાનને પ્રણામ કરવા લાગ્યાં
 તથા હરિભક્ત સ્ત્રીપુરુષોના અનેક સંઘો ત્યાં તત્કાળ આવીને ભગવાનને
 પ્રણામ કરવા લાગ્યા. તેમાં સત્સંગિજનો એમ પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે-
 હે ભગવન ! અમોને સદુપદેશથી કૃતાર્થ કરવા આપે આપના મુનિઓ
 અમારા ગામ નગરો પ્રતિ મોકલવા તથા આપનું દર્શન અમોને કરીથી

સ્તિપતિ પ્રાર્થયન્ જનાઃ ॥૧૧॥ પ્રજિગ્મ્યન્તોઽય મુનયો નાનાદેશા-
સ્તદાસયા । પદ્માઙ્ગલિપુટાઃ પ્રીત્યા તં પ્રણમ્ય ચ તુટ્ટુઃ ॥૧૨॥
મુનય ઝુઝુઃ—સ્વામિસ્ત્યં પરમેશ્વરશ્ચ પરમં પ્રહાસિ વેદોદિતં
ધૃત્વાદૌ પુરુષાટ્ટતિ વિધિમરીચ્યાદિક્રમેણાલિલમ્ । વિશ્વં

જલદી જેમ થાય તેમ અમારી ઉપર અનુમદ કરવો ॥૧૦-૧૧॥ તેપછી
શ્રીહરિની આરાધી નાનાદેશો પ્રત્યે પ્રયાણ કરશે એવા મુનિઓ શ્રીહરિને
પ્રણામ કરીને બે હાથ જોડીને પ્રીતિથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૧૨॥

મુનિઓ સ્તુતિ કરેછે—હે સ્વામિન્ ! અગો સર્વે આપના શેષભૂત
(પરતંત્ર) દાસ છીએ અને આપ અમારા શેષી સ્વામી છો, કેવળ
અમારા સ્વામી છો એટલુંજ નહિ કિંતુ આ સમસ્ત જગતના આપ
સ્વામી છો, 'વતિં વિશ્વસ્ય' એવી શ્રુતિ છે. 'સ્વરચમામ્ભિ સજ્જાતં સ્વામિત્વં
મદ્ભાગિ સ્થિતં' 'દાસમૂઠાઃ સ્વતઃ સર્વે દ્યામાનાઃ પરમાત્મનઃ' 'પૃથ્વ્ય
હરિઃ સ્વામિશબ્દવાચ્યોઽસ્તિ સર્વથા' એવી સ્મૃતિ છે. સર્વના સ્વામી આપને
લીધે અગો સનાથ યદને અગો ધન્યશાળી થયા છીએ. વળી વેદોદિત
પરમેશ્વર આપજ છો—'તમીશ્વરાણાં પરમં મહેશ્વરમ્' ઈત્યાદિ શ્રુતિમાં ઈશ્વર
બ્રહ્માદિકના પછુ ઈશ્વરપણે શ્રવણ થતા પરમેશ્વર આપજ એક છો. વળી
વેદોદિત પરબ્રહ્મ આપજ છો—'યતો વા હમાભિ મૂતાભિ જાયન્તે વેન
જાતાભિ જીવન્તિ યષ્યયન્ત્યભિસંવિશન્તિ' ઈત્યાદિ વેદાંત વાક્યોએ પર-
બ્રહ્મપણે તેમનાં અસાધારણ લક્ષણોવડે નિરૂપણ કરેલા આપજ છો
આવા સર્વના સ્વામી પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર આપજ પ્રથમ પુરૂષરૂપે (પુરૂષ-
સૂક્ત પ્રતિપાદ્ય પુરૂષરૂપે) પ્રાદુર્ભાવ પામીને બ્રહ્મા, તેના પુત્ર મરીચિ,
તેના પુત્ર કરચપ, આવા અનુક્રમથી સ્થાવર જંગમાદ્યેક આ સમસ્ત
(વ્યહિરૂપ) વિશ્વને સર્જે છો સૃષ્ટિમાં અન્ય ઉપકરણની આપને અપેક્ષા
નથી, કેમકે પોતાની શક્તિથીજ આપ સર્જે છો. સર્ગમાં જે આ કાળ
અદૃષ્ટાદિ સદ્કારિ કારણ કહેવાય છે તે પછુ તમારીજ શક્તિ છે. સર્વ
શરીરી આપનું તે પછુ શરીર છે, માટે તે તમારૂં કાર્યોપયોગી અપૃથક્-
સિદ્ધ વિશેષણ થાય છે, તેથી તે તમારી શક્તિજ કહેવાય અથવા—'વરા-

સ્થાવરજઙ્ગમાત્મકમિદં શક્ત્યા સૃજસ્યાત્મનઃ પાતું તત્તિમિકૂર્મ-
શૂકરમુલા ઘત્સે સ્વતન્નસ્તનૂઃ ॥૧૩॥ દેવાન્સાધુજનાંશ્ચ ધર્મ-
મિતો રક્ષંશ્ચ ધર્મદ્રુહો દૈત્યાન્હંસિ ધૃતાકૃતિઃ પ્રતિયુગં ધર્મપ્રિ-
યસ્ય શક્તિર્વિવિધૈવ શ્રૂયતે સ્વાભાવિકી જ્ઞાનબલક્રિયા ચ' આ શ્રુતિએ
નિરૂપણ કરેલી પોતાને અસાધારણ (પોતા વિષે નિલ્ય વર્તતી) વિચિત્ર
શક્તિએ યુક્ત એવા આપનું જે આ વિચિત્ર જગતનું નિર્માણ છે તે
અનાયાસસાધ્ય છે, એવા અભિપ્રાયથી 'શક્ત્યાઽઽત્મનઃ' એમ કહેછે.
અથવા 'આત્મનઃ' આ પદ પંચમી વિલકત્યંત લેવું, અર્થ એવો કરવો
કે-પોતાથી આ જગતને સ્વશક્તિથી પ્રથમ સર્જે છે. 'સૃજસિ' આ
નિર્દેશથી નિમિત્તકારણત્વ, 'આત્મનઃ' આ પચમ્યંત નિર્દેશથી ઉપાદાનકાર-
ણત્વ, 'શક્ત્યા' આ નિર્દેશથી સહકારિકારણત્વ સિદ્ધ થાય છે, તો એરીતે
સર્વવિધકારણપણું આપનુંજ સિદ્ધ થાય છે, એટલું તાત્પર્ય છે. સૂક્ષ્મ
ચિત્ અચિતે વિશિષ્ટ એવા આત્માથી આ સ્થૂળ વિશ્વનો આવિર્ભાવ કરે
છે, એમ કહેવાથી ઉપાદાનકારણપણાની ઉપપત્તિ થાય છે. 'સૃજસિ'
આ પદનો આવૃત્તિથી અન્વય લેતાં, 'પ્રથમ પોતાથી મહદાદિ અંકાંત
આ જગતને શક્તિવડે સર્જે છે' એમ કહેવાથી સમષ્ટિસૃષ્ટિ કહી અને
'પુરૂષાકૃતિને ધારીને વિધિ મરીચ્યાદિ ક્રમથી આ સ્થાવર જંગમ વિશ્વને
સર્જે છે' એમ કહેવાથી વ્યષ્ટિસૃષ્ટિ કહી. એરીતે તમો સમષ્ટિસૃષ્ટિ
તથા વ્યષ્ટિસૃષ્ટિના કારણ છો. સર્જેલા આ વિશ્વમાં અનુપ્રવેશ કરીને
અંતર્યામિરૂપે રહીને તેનું રક્ષણ કરતા થકા પણ તે તે સમયે આ જગતને
આવી પડતા ઉપદ્રવની નિવૃત્તિમાટે તમોજ સ્વતંત્રપણે મત્સ્ય કૂર્મ વરાહ
વિગ્રેએ અવતારોને ધારણ કરો છો ॥૧૩॥ હે વિભો ! ધર્મપ્રિય આપનું
ધર્મરક્ષણ પરમ કૃત્ય છે, માટેજ ધર્મનિષ્ઠ દેવો અને સાધુજનોનું ધર્મ-
વિરોધી અસુરો થકી સંરક્ષણ કરવા યુગયુગમાં રામ કૃષ્ણાદિ દિવ્યાકારને
ધારણ કરીને, ધર્મવિરોધી દૈત્યોને હણીને ધર્મનિષ્ઠ જનો અને તેમણે
પાળવાના ધર્મનું સર્વથા સંરક્ષણ કરો છો. તે અવતારરૂપ સમસ્ત દિવ્ય
મૂર્તિઓ તમારાજ દિવ્ય અસાધારણ ઐશ્વર્યે સદા સંપન્ન છે અને પોતાને

યસ્ત્વં વિમો ! । સર્વાસ્તાસ્તનવસ્તવાશિલનિજૈશ્વર્યેણ યુક્તા-
સ્તથા ચક્રાધાયુધદર્શિતાતિમદ્દસઃ સન્નિત પ્રતાપશ્રુતાઃ ॥૧૪॥
મૂર્તિસ્તે ભગવન્નિયં ત્વિદ્દ નૃણામજ્ઞાનવિચ્છિન્નત્ત્વે જાગ્રત્સ્વપ્નસુપ્-
ત્તિભિઃ પરિહૃતાઽવસ્થાભિરવજેક્ષણ ! । ધર્મે પારમહંસ્યમેવ દ્વતી પ્ર-
હ્લક્ષ્મરૂપસ્થિતિરુન્નિદ્રા ભવપાશમોચનકરી વર્વર્તિ સર્વોપરિ ॥૧૫॥

આસાધારણ સુદર્શનાદિ દિવ્ય આયુધોએ પ્રકાશમાન દિવ્ય તેજ સંપન્ન છે અને પોતાના પ્રતાપથી પ્રખ્યાત છે તે મૂર્તિઓ પ્રાકૃત નથી ॥૧૪॥ હે કમળનયન ભગવન્ ! જે આ આપે હમણાં પરમ કૃપાથી અમારા પ્રત્યક્ષ-પથને પમાડેલી દિવ્ય મૂર્તિ છે, તે આ દિવ્ય મૂર્તિ તો આ લોકમાં વર્તતા મનુષ્યોના અનાદિ અજ્ઞાનની નિવૃત્તિમાટે પ્રકટેલી છે-અજ્ઞાનથી પ્રબળ આસુરવર્ગ કોઈ પણ નથી, દિવ્યાયુધ સુદર્શનાદિકની પણ એના નિવારણમાં શક્તિ નથી, તે આ આસુરવિશેષ અજ્ઞાનની વિચ્છિન્નિમાટે આપે સાક્ષાત્ તે આ દિવ્યાકૃતિ કૃપાથી હમણાં અમારા નયનગોચર કરી છે. ઇતર મનુષ્યને સમાનપણે જણાતી પણ આ મૂર્તિ સર્વાદિ ગુણના કાર્યમૂલ ભવેતાદિ પણ અવસ્થાએ રહિત દિવ્યજ વર્તે છે. વળી આ મૂર્તિ પારમહંસ્ય ધર્મ જે પરમ-હસોના પરમગુરૂ શ્રીનરનારાયણાદિકને પ્રિય આહિંસા ઉપશમ તપાદિરૂપ સદાચાર છે તેને જગતમાં સુદૃઢ કરવા સ્વયં એજ ધર્મને ધારણ કરી રહેલી વર્તે છે. શસ્ત્રથી જેનું નિરાકરણ થઈ શકતું હોય તેના નિરાકરણ માટે ધારેલા અવતારમાં શસ્ત્રધારિપણું અપેક્ષિત છે. (શિશુપાલાદિ દૈત્યોના હનનમાં આ પ્રસિદ્ધ છે) પારમહંસ્ય ધર્મથીજ એક વિનિવારણ કરવા યોગ્ય અજ્ઞાનની નિવૃત્તિમાટે પ્રવર્તેલા આ અવતારે પારમહંસ્ય ધર્મધારી થવું જોઈએ. માટે જેવું જે નિવર્તનીય હોય તેને અનુગુણ સાધનનો આ પરિચ્છદ યુક્ત છે. અજ્ઞાન તો શસ્ત્રથી નિવર્તનીય નથી કિંતુ પારમહંસ્ય ધર્મથીજ નિવર્તનીય છે માટે તેનોજ આ મૂર્તિએ પરિચ્છદ કર્યો છે, માટેજ આ મૂર્તિની પોતાને આસાધારણ બ્રહ્મસ્વરૂપમાં સ્થિતિ વર્તે છે, માટેજ ઉન્નિદ્રા-તમના વિશેષિ સ્વભાવવાળી, વાસના જેનું લક્ષણ છે એવા સમય ભવપાશને વિનાશ કરનારી, સમસ્ત અવતારો

શ્રદ્ધા શાન્તિરતિક્ષમા નિપુણતા લજ્ઞાં તિતિક્ષા દયા તુષ્ટિર્મેઘ-
ભયં શમો દમતપો વિદ્યા નયઃ સત્ક્રિયા । વૈરાગ્યોપરતી વિવેક-
વિનયાવદ્યાક્ષયોગઃ સ્મૃતિરૈશ્વર્યાણિ મહાન્તિ સન્તિ મગવન્નેતાનિ
મૂર્તાવિદ્ ॥૧૬॥ નિષ્કામત્વમનન્યસાધ્યમુદ્ધવા નિઃસ્વાદનિર્લોભતે
નિઃક્લેહત્વમમાનિતા વિમદતા જ્ઞાનં ચ વિજ્ઞાનયુક્ત । इत्याद्याः

થકી અત્યુત્કૃષ્ટપણે વિરાજે છે ॥૧૫॥ હે ભગવન્ ! આપની આ
દિવ્ય મૂર્તિમાં શ્રદ્ધા શાંતિ ક્ષમા નિપુણતા લજ્ઞા તિતિક્ષા દયા તુષ્ટિ મૈત્રી
અભય શમ દમ તપ વિદ્યા નીતિ સત્ક્રિયા વૈરાગ્ય ઉપરતિ વિવેક વિનય
વિગેરે દિવ્ય ગુણો, અષ્ટાંગયોગ, (નિષ્પન્ન સમાધિપણાદિ) સ્મૃતિ-ભૂત-
ભવિધ્યાદિ અભિજ્ઞ અર્થોના જ્ઞાનનું સામર્થ્ય અને અણિમાદિ મહાઐશ્વર્યો
સન્તિ-વર્તે છે. આ સ્થળે ‘સન્તિ’ પદથી કહેલી સત્તા તો પ્રયોજ્ય-
પ્રયોજક ભાવથી સમજવી. શ્રદ્ધાદિ ગુણો ભગવાનને વિષે વર્તે છે એમ
કહેવામાં કશું સ્વારસ્ય નથી માટે આ ગુણો પ્રયોજ્ય છે અને ભગવાન્
પ્રયોજક છે, એટલે અર્થ એવો થયો કે આ શ્રદ્ધાદિ સર્વે આપની દિવ્ય
મૂર્તિને અધીન સત્તાવાળું છે (શ્રદ્ધા શાંતિ આદિકના સંપાદન માટે
અન્ય સાધનના શોધનની અપેક્ષા નથી આ સર્વ શાંત્યાદિ ગુણગણ આજ
મૂર્તિના અનુધ્યાનથી આવી મળે છે. આ મૂર્તિના અનુસ્મરણથીજ
શ્રદ્ધાદિ સર્વેની સિદ્ધિ થાય છે, એવો ભાવ છે) અથવા જે આ શ્રદ્ધા
આદિ જેમાં છે અને અષ્ટાંગયોગ અતે જેમાં છે એવો નિઃશ્રેયસનો ઉપાય-
વર્ગ છે તથા જે અણિમાદિ યોગસિદ્ધિરૂપ ઐશ્વર્યો છે તે આ સર્વે
આપની આ દિવ્ય મૂર્તિમાં નિલ્ય પ્રાકુર્ભૂત વર્તે છે, નિઃશ્રેયસ આપવા
પ્રકટ થએલા આપ તેમાં ઉપયોગી આ સર્વ ગુણગણ સદૈવ પ્રકાશ
કરો છો, એવો તેનો આશય સમજવો. પ્રથમ પદ્યમાં શ્રદ્ધાદિગુણો ભગવ-
ન્મૂર્તિના ધ્યાનથી આવે છે એવો અર્થ છે અને દ્વિતીય પદ્યમાં શ્રદ્ધાદિ
ગુણો ભગવન્મૂર્તિમાં અખંડ અનુવર્તે છે એવો અર્થ છે ॥૧૬॥ હે ભગ-
વન્ ! અનન્યસાધ્ય નિષ્કામતા નિઃસ્વાદતા નિર્લોભતા નિઃક્લેદતા નિર્મા-
નિતા નિર્મદતા જ્ઞાનવિજ્ઞાન સદિતતા, ઈત્યાદિ આપનાજ સદૈવ શક્તિ

શ્વલુ શક્યસ્તુ ભગવન્મૂર્ત્યાઽનયાઽઽવિષ્કૃતાસ્તન્વા નાપરયાઽ-
સ્ત્યતો મુનિવરબ્રહ્માદિસેવ્યા ત્વિયમ્ ॥૧૭॥ યેઽત્રાત્મીયકુર્મતો
ભુવિ નરા જાતાશ્ચ નીતા ઘર્શં સર્ગેણાત્મમધર્મજેન ભગવંસ્તાન્દુ-
ર્નિવાર્યાત્તતઃ । કો વા મોચયિતું ક્ષમસ્ત્વદપરો દૈત્યાંશપાપઙ્કિનાં
શાસ્ત્રૈઃ કલ્પિતયુક્તિર્કનિવહૈર્વસ્થ્રમ્યમાણાન્ભુવિ ॥૧૮॥ સ્વીયાન્
પાસિ સદા હ્યધર્મજકુલાત્વં દમ્ભમાયાકલિર્હિંસાક્રોધદુરત્કિમ્-

વિશેષો છે, તે આપના અનુગ્રહવિશેષથીજ કોઈકજ આવી જાતના
ગુણવિશેષને પામે છે. આપ હમણાં અનન્યસાધારણ નિષ્કામતાદિરૂપ
શક્તિઓને આ મૂર્તિવિશેષમાં પ્રકાશ કરતા થકા પ્રકટ થયા છો. આવા
ગુણો અન્ય અવતારે આવી રીતે અવિષ્કાર કર્યા નથી. માટે આ દિવ્ય
મૂર્તિજ ઉક્ત ગુણની પ્રાપ્તિમાટે મુનિવરો તથા બ્રહ્માદિ સર્વેએ સેવનીય
છે ॥૧૭॥ હે ભગવન્ ! જે નરો મુકૂતના ફળભૂત માનવ જન્મને પામીને
પણ પોતાના પ્રબળતર પાપના પરિપાકે અધર્મવંશભૂત લોભ ક્રોધ
કામાદિકના અત્યંત વશપણને પમાડેલા છે અને આમુરંશભૂત
પાપહિગુરુઓના સહવાસને પામીને તેમણે ઉપદેશ કરેલાં અસમ્ભાઓમાં
મળી આવતા, કુકટપનાજ એક મૂળ જેમાં છે એવા અસત્ અનેક
તર્કોએ કરીને વ્યાકુળ બુદ્ધિવાળા હોઈને અસન્માર્ગમાં વારંવાર ભમ્યા
કરતા છે, આવા તે દુર્જનોને પણ પોતાના દિવ્ય તેજથી પોતાવિષે અભિ-
મુખ કરીને, તે દૂર્નિવાર્ય અધર્મવશ થકી અને પાપંડિઓના અસત્ તર્કરૂપ
કંટકમય અસન્માર્ગ થકી પાછા વાળીને, જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિ સંપાદન કરાવીને
લવસાગર થકી પાર ઉતારવા આપના થકી બીજે કોણ સમર્થ થાય ?
કોઈ પણ નહિ ॥૧૮॥ હે હરે ! જેઓ યુદ્ધપરિપાકથી સ્વતઃ તમારે અભિ-
મુખ થઈને તમારા ચરણના શરણને પામ્યા છે તે આત્મીય જનોનું દંભ
માયા કળિ હિંસા ક્રોધ દુરજિ મૃત્યુ શકતા વ્યામોહ વિગેરે મુખ્ય જેમા છે
એવા અધર્મકુળ થકી અને અવિદ્યાના કાર્યભૂત તામિસ અંધતામિત્ર તમ
મોહ મહાતામ આ પંચક થકી પણ નિરંતર તમો રક્ષણ કરો છો અર્થાત્ તે-
મની અનાદિકાળથી અનુવર્તતી વિપરીત વાસનાને નિરવશેષ વિનાશ કરીને,

ત્યુનિરુતિવ્યામોહમુખ્યાજ્ઞનાન્ । તામિચ્છાદિમપશ્ચકાદપિ ચ
તાનાવિચકાત્પાલયન્નષ્ટં પારમહેસ્યમાત્મમહસા ધર્મે મુદ્દાડવપ્રથઃ
॥૧૯॥ યે કેચિદ્દુરવોડચ વૈન્યમલ્લરુદ્ધશકાત્તદ્વાતાકૃતીર્વિશ્રાણા
ધનલોલુપા વિનિયમા જૈદ્ધે ચ શૈશ્વે રતાઃ । શાસ્ત્રાર્યોશ્ચ કુતર્કયુ-
ક્ત્યમિહતાન્સાન્વોધયન્તો જનાંસ્તેડચ ત્વન્મહસા તમાંસિ તરણે-
ર્માસેવ યાન્તિ ક્ષયમ્ ॥૨૦॥ લોકેડસિન્દિ નરાઃ સ્ત્રિયશ્ચ કલિના
કામેન ચાપ્યર્દિતાઃ સર્વે વાનરતુલ્યતામુપગતાઃ સન્તિ પ્રમો !

પ્રમાદથી પણ પ્રવર્તતા અધર્મવંશ પ્રસંગને દૂર કરીને, હુસંગદોષથી કદાચિત્
ઉદ્ભવનારા તામિચ્છાદિ લયને ટાળીને, ધર્મે જ્ઞાન ભક્તિની અભિવૃદ્ધિ
કરતા થકા પોતેજ દત્તાવધાન (મન દધને) થઈ તમો રક્ષા કરો છો.
એરીતે કાળબળથી નહપ્રાય થએલા પારમહંસ્ય ધર્મને પોતાના પ્રતાપથી
પૃથ્વીઉપર આપ ઉત્સાહથી વિસ્તારો છો ॥૧૯॥ પૃથુરાબના સોમા
અશ્વમેધ યજ્ઞના ભંગમાટે પ્રવર્તેલા ઇન્દ્રે પરિચ્છ કરેલા અને કાર્ય કરી
રહેતાં પછીથી પરિત્યાગ કરેલા વિવિધ પાપંડવેધોને લોકોને ઠગવા માટે
ધારી રહેલા, પોતાને અસાધારણ ગુરૂપદને પ્રખ્યાપન કરતા, ધનનારીના
અપહરણપરાયણ, શૌચાદિ નિયમોએ વર્ણત, રસના ઉપસ્થના તર્પણ-
માંજ એક પ્રવર્તેલા, સમ્પ્રદાયોને ઉપઘાત કરનારા કુતર્ક બળનેજ
પોતાના આશ્રયમા આવેલા જનોને બોધ કરતા, ભૂમિ ઉપર સદ્ધર્મનો
ઉપઘાત કરનારા જે કોઈભટકે છે તે અશુર ગુરૂઓને પોતાના પ્રતાપથી
ઉદય પામેલો સૂર્ય અધકારનેજ જેમ એમ તત્ક્ષણુ તમો પ્રજ્વાલ કરો છો
॥૨૦॥ હે પ્રભો ! આ લોકમાં પ્રાય. નરનારીઓ અધર્મબન્ધુ કલિયુગ
અને અધર્મસર્ગભૂત કાર્મે પરાલવ પમાડેલા, માટેજ પરસ્પર વ્રાતુભ-
ગિનીભાવ ભર્તૃભાર્યાભાવ આદિકને ઉદ્ધવન કરીને વાનરસમાન યથેષ્ટ-
ચારી થઈ નિર્લજ્જ વર્તે છે. બ્રહ્માને પણ ભક્ષણ કરી જવા અભિમુખ
દોડી આવેલા યક્ષોજ જેમ એમ હમણાં નરો પ્રાયઃ મર્યાદા મુકીને પૂજ્ય-
ને પણ ભક્ષણ કરવા અભિમુખ દોડી આવે છે, અર્થાત્ પરદ્રવ્યના ઉપ-
ભોગ અર્થે ખરપ્રાણના અપહરણપર્યંત પણ પ્રવર્તે છે. અને હાલમાં

નિશ્ચયાઃ । યદ્વા અત્તુમિવ દ્રુતા વિધિમપિ પ્રાયો નરાઃ સામ્પ્રત
સ્વૈરિણ્યાદય એવ સન્તિ ધનિતાશ્લેષા વલાસ્યોદ્ગતાઃ ॥૨૧॥ તાને
તાન્કૃપયા ત્વમેવ સદય ! ત્રાતું સમર્થોઽસિ વૈ પ્રાગુક્તાન્સ્વસમા-
નદીલિનિ ઇમે યસ્યાન્નજન્તે ગુરૂન્ । પ્રાયઃ શિષ્યપરમ્પરાં તુ ગુરવો
ધાવન્ત્યદેવા યથા વ્રહ્માણં જગનોદ્ભવાઃ સ્વલુ મતિસ્તેષાં કથં
સ્યાન્નુભા ॥૨૨॥ ૐદ્વરૂપાતકદુર્વિધાન્ હૃતધિયસ્તાન્ સમ્પદાઽઽ-
સુર્યયા ક્રદ્ધાન્સંસૃતિકપ્લવસ્ત્વમધિતું સ્વૈશ્વર્યમાવિષ્કુર । દૈર્ઘ્યં

વનિતાઓ પણ બળ નામના દૈત્યના મુખથી ઉત્પન્ન થએલી ત્રણ પ્રકારની સ્વૈરિણી આદિકજ છે (એજ આ રીતે મૂર્તિમાન થઈ આવી છે) જે નારી સમાન વર્ણુમા પ્રીતિવાળી તે સ્વૈરિણી કહી છે, જે અસંવર્ણુમા પણ રૂચિવાળી તે કામિની કહી છે. તેમા પણ જે અતિ ચંચળ હોય તે પુશ્વતી કહી છે ॥૨૧॥ હે સદય ! તે આ દુર્બુદ્ધિ જનો પૂર્વોક્ત સમાન સ્વભાવવાળા ગુરૂઓનો આશ્રય કરે છે, જે ગુરૂઓનો પર પરા ક્રમથી ગુરૂપીઠને પામીને, પીઠલાક્ષને કામોપભોગેમાટેજ માનીને, વિષયોપભોગમાટે શિષ્યપરપરામાજ્જનનમાથી જન્મેલા અમુરો મૈથુન માટે પિતા બ્રહ્માની પાછળજ જેમ દોડી આવ્યા હતા તેમ માહાત્મ્ય દર્શનપૂર્વક મૈથુન માટે નિર્ભજ થઈને દોડાહોલ્ય કર્યા કરે છે આવા ગુરૂશિષ્યોની શુભ ગતિ કેમ થાય ? નજ થાય માટે કામાન્ધ વાનરાચાર એવા પણ તે જનોને તમો એકજ કૃપા કરીને પોતાના પ્રભાવમાત્રથી પોતાને સન્મુખ કરીને, જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિ ઉપનિષદીને કવિકામાદિક થકી રક્ષણ કરવા સમર્થ છે ॥૨૨॥ આવા પાતકોએ કરીને દુર્ગતિને પામનારા, આમુરો સપદાએ સંપન્ન, નષ્ટ શુદ્ધિવાળા જનોનું સમુજ્જવન કોઈ પણ પ્રકારે નજ થાય, કારણ કે તેઓ આપના નિયંત્રણમાત્ર થયા છે, 'ક્ષિપામ્યજહમસુમાનામુરિચ્ચેવ ચોનિષ્ઠ' એમ આપે પૂર્વે કહ્યું છે આવાઓ ઉપર પણ હમણા આપ મનમા દયા લાવીને પોતાનાજ સાક્ષાત રૂપથી પ્રાદુર્ભૂત થઈને પોતાના અસાધારણુ એશ્વર્યને પ્રકટ કરો છે માટે તમો તેજ પરમ કૃપાથી તેવા અમુરજનોના સમુજ્જવન માટે પોતાના એશ્વ

સમ્પદમાગ્રિતાંસ્તુ ભગવંસ્ત્વન્નકિવોધોદ્યતાઃ સયઃ સાધવ एव
ધામ પરમં તે પ્રાપયન્તિ ક્ષિતૌ ॥૨૩॥ સચ્છાસ્ત્રીયપદૈશ્ચ યુક્તિસ-
હિતૈસ્તાન્સન્પથં વોધયન્નન્તર્યામિતયા તદીયહૃદયામીષ્ટાંશ્ચ દેવા-

ર્થને આવિષ્કાર કરો. 'તમો પણ સમર્થ છો ? તો તેમનું સમુજ્જવન તમો કરો' એમ જો આપ કહેતા હો તો અમો કહીએ છીએ કે-હે ભગ-
વન ! પૃથ્વી ઉપર જે કોઈ દૈવી સંપદાને આશરેલા છે તેઓના સમુ-
જ્જવનને તો તમારા અનન્યભક્ત સાધુઓજ તમારા સંબન્ધવાળા
ભક્તિયોગાદિકના ઉપદેશથી કરાવશે અને તેઓને તમારી ભક્તિથી તમારા
પરમ ધામપ્રતિ તત્કાળ પહોંચાડશે, કારણ કે દૈવીસંપદાએ સંપન્ન જનોને
સાધુઓ ઉપર અને સદુપદેશમાં આદર સહજ વર્તે છે, અસુરજનો તો
પ્રકૃતિથી તેમાં વિદ્વેષી હોય છે, માટે તેમનું સમુજ્જવન તો તમારા
ઐશ્વર્યને આધીન છે. તેવા અસુર જનોના સમુજ્જવનમાં સંતો સમર્થ
નથી માટે તેતો તમારેજ કરવું ॥૨૩॥ 'ક્ષિપામ્યજલ્મમશુમાનાસુરીવ્યેવ
યોનિષુ' એમ ભગવાનેજ નિશ્ચળના પાત્રપણે કહેલાઓનું સમુજ્જવન કેમ
ઘટે ? એવી તો શંકા નજ કરવી. જેનોજ અધોગતિ આપવાનો સંકલ્પ
હોય તેનોજ જો ફરી ઉર્ધ્વગતિ આપવાનો સંકલ્પ થાય તો તેઓનું સમુ-
જ્જવન કેમ ન ઘટે ? ઘટેજ. જો સંકલ્પને ઈરવે તો અવ્યવસ્થિત
સ્થિતિવાળા ગણાય ? તો તેમ નથી. સર્વેશ્વર હોવાથી પ્રશાસન પથમાં
સતત જગદ્ગ રહેનારાપણુ નિરવધિ કૃપાનિધિ ભગવાનનો જે કૃપાતિશય
છે, તે સ્વાભાવિક પોષ્યપોષક ભાવ(જીવો પોષ્ય છે અને ભગવાન પોષક
છે આ ભાવ સ્વાભાવિક છે)ને સમુદ્દ્યોધ (અનુસ્મરણુ) કરાવીને,
તેથીજ સંકલ્પેલા દડથડી ભગવાનને વિમુખ કરાવીને સંરક્ષણના ઉપા-
યમાં પ્રવૃત્તિને કરાવે. તો આ ભગવાનનો અવતાર ધૃતિર અવતારોની
અપેક્ષાએ અત્યંત વિલક્ષણુ, આસુરસંરક્ષણુનો એકાંતિક છે, આ અર્થને
સ્પષ્ટ જણાવા માટે હવે કહે છે—હે વિશ્વો ! તમો અત્યંત વિમુખ,
પ્રકૃતિથી વિદ્વેષી એવા પણ અસુરજનોને કેવળ કૃપાથીજ સમુજ્જવિત
કરવા પ્રથમ તેમના આક્ષુષ અને માનસ પ્રલક્ષમાં તેમને તેમને અભીષ્ટ

ન્વિદન્ । તત્તન્મૂર્તિધરો મનાંસિ સહસા સ્વસિસ્ત્વમાકર્ષયન્નૈશ્વ
 યંણ નિજેન તદ્દુદયગો ભૂયાઃ સમાધૌ વિમો ! ॥૨૪॥ યેશ્વર્ય મહ-
 દેતદેવ તવ વૈ પ્રોક્તં હ્રાસાધારણં દુષ્ટાનામપિ યન્મનોનિયમનં
 મૂર્તૌ તવ સ્યાદ્ભુતમ્ । કામાહદ્ભુતિકોપમત્સરમુર્ખદંતૈર્હતૈસ્ત્વચશઃ

તે તે દેવોરૂપે સન્નિધિ આપીને તેમના મનને પોતાવિષે આકર્ષણ કરીને
 પોતાને સન્મુખ કરો છો અતર્થામી આપને તેમના હૃદયને પ્રિય તે તે
 દેવોના સ્વરૂપાદિકનું વિજ્ઞાન દુર્બેદ નથી એરીતે પોતાવિષે અભિમુખ્ય
 સંપાદન કરીને, તે પછી સમ્પ્રાપ્તિ તાત્પર્ય યુક્તિપૂર્વક નિરૂપણ કરીને,
 પોતાના અસાધારણ ઐશ્વર્યથી તેઓના મનને આકર્ષિત પોતાવિષે પ્રેમ
 રસપૂર્ણ કરીને અનાયાસથી સમાધિ સંપાદન કરાવીને તે સમાધિસમયે
 સ્વાસાધારણ દિવ્ય રૂપને પ્રકાશ પણ કરો છો, માટે અમો એજ પ્રાર્થના
 કરીએ છીએ કે-એજ રીતે તે સર્વને અભિમુખ કરીને સદર્શનો અવબોધ
 આપીને, તેમના મનને એકદમ આકર્ષણ કરીને, તેથી તેમને થએલી
 સમાધિમા આપ આવિર્ભાવ પામો સર્વતનુ આપ લગવાનું તે તે
 ઈશ્વરો રૂપે પ્રથમ જે પ્રકાશન છે તે વિમુખોને અભિમુખ કરવામાત્ર
 માટે છે જેમ વેદનું નિર્જગુણ્યમાં પરમ તાત્પર્ય છે છતાં પણ જનોને
 પોતાવિષે અભિમુખ કરવા ત્રેગુણ્યવિષયયણ છે તેમ ॥૨૪॥ હે સ્વામિન !
 સહસ્ર શસ્ત્રોવડે પણ જેનો વિનાશ શક્ય નથી, અધર્મવશમા મુખ્ય
 એવા કામ અહંકાર ક્રોધ મત્સર આદિક આતર આસુરોના વિના
 શરૂપ તમારેજ અસાધારણ જે આ યશ છે તે પૂર્વે કરેલા શ્રિતિસુત
 હિરણ્યાક્ષાદિ બાહ્ય દૈત્યોના વિદારણ થકી પણ અત્યંત શ્રેષ્ઠપણે જગ
 તમા પ્રખ્યાતિ પામ્યુ છે અને પ્રખ્યાતિને પામશે, કારણ કે આ કામાદિ
 આતર અસુરોના વિનાશથી ઉક્તવિધ દુષ્ટ જનોના પણ મનનું પરબ્રહ્મ
 આપને વિષે એકદમ નિયમન થઈ જાય છે આજ તમારૂં અતિશયિત
 અસાધારણ ઐશ્વર્ય છે કેટલાએક અસુરોનો વિનાશ તો આપના પ્રતા
 પથી ઈન્દ્રાદિ દેવો પણ કરી શકે છે અસુરોના અસુરપણાને કરનારા
 જે કામાદિ દૈત્યો છે તેમનું હનન તો તમોએજ એક સાધ્ય છે,

પુત્રાણાં હનનાદિતેરતિતરાં સ્થાતં ભવિષ્યત્યપિ ॥૨૫॥ દૈત્યા યે વ-
લિનો હિરણ્યકશિપુપ્રાધાનિકાશ્ચાત્મનો રૂપૈર્દિવપતિચન્દ્રમાસ્ક-
રમુલ્લૈર્યજેષુ ભાગપ્રદાઃ । સ્વીયં તેઽપિ મનો ન યન્તુમશક્ત્કામ-
ક્રુધાદૈર્ભૂશં ક્ષિપ્ત્રાસ્તદ્ગગનંસ્ત્વમાન્તરરિપૂન્નિપ્ત્રન્નસીશેશ્વરઃ ॥૨૬॥
કર્તું નૈવ પરાભવં તવ તુ તે કિચ્ચિત્કથચ્ચિત્કચિત્કામાદ્યા
વલિનોઽપિ વૈરિણ ઇમે શક્તા ભવન્તિ પ્રભો ! । યસ્માત્વત્પદસે-
વકા અપિ ચ યે જેતું સમર્થા ન તાન્સાક્ષાત્તર્હિં પરાત્પરે ભગવતિ

એવો ભાવાર્થ છે ॥૨૫॥ આજ અર્થને સ્પષ્ટપણે કહે છે—હે ભગવન !
જે હિરણ્યકશિપુપ્રમુખ દૈત્યેન્દ્રો પોતાના બળથી ઈન્દ્રાદિ દેવોને ત્રાસ
પમાડીને, ત્રિલોકીનું મહાઐશ્વર્ય પામીને, તે તે લોકમાં પ્રવર્તતા યજ્ઞોમાં
સૂર્ય ચંદ્રાદિ૩પથી પોતે સન્નિધિ આપીને સ્વયં તેમના હવિર્ભાગને અપહ-
રણ કરનારા હતા, તેઓ પણ અધર્મવશીય આભ્યંતર કામ ક્રોધાદિ૩પ
આમુરોને છતવામાટે નજ સમર્થ થયા હતા માટે તેમણે પણ દુર્જય
એવા આ અત શત્રુ કામ ક્રોધાદિકનો વિનાશ કરવાથી તમોજ સર્વેશ્વ-
રેશ્વર છો. (માટે આ તો પરમેશ્વર એક આપેજ સાધ્ય છે એવો ભાવ
છે) ॥૨૬॥ હે પ્રભો ! તે આ અધર્મવંશીય કામ ક્રોધાદિકો નિશ્ચે મહા-
બલિષ્ઠ અતર્વેરિઓ છે, પરંતુ પરમેશ્વર આપનો પરાભવ કરવા કૃપચિ-
દ્વિપિ—પોતાના સામ્રાજ્યની પ્રબળતાવાળા આ પ્રાકૃત મંડળમાં પણ
સમર્થ થતા નથી (પ્રકૃતિ મંડળમાં પ્રકટ થએલા પણ આપનો પરાભવ
કરવા તેઓ સમર્થ થતા નથી) કથંચિદ્વિપિ—તે બધા લેગા થઈને
પુષ્કળ પ્રબળ પ્રયત્નને કરીને પણ શક્ત થતા નથી કિંચિદ્વિપિ—લેશથી
પણ નથીજ સમર્થ થતા જે દેતુમાટે આપના ચરણસરોજના
સમાશ્રયવાળા જે સાધુજનો (ગુણમય અન્નમયાદિકના સસર્ગવાળા
છતાં પણ) છે તેમને પણ તેઓ પરાભવ કરવા સમર્થ થતા નથી,
તો તેવા તે અસમર્થ કામાદિકો પરાત્પર સાક્ષાત્ ભગવાન તમારો
પરાભવ કરવા સમર્થ ન થાય એમા કહેવુંનું શું ? ઉદ્ધટા આપની સન્નિ-
ધિમા આવતાં અગ્નિમાં પતગીયાજ જેમ એમ તેઓ આત્મનાશનેજ

ત્વચ્ચેવ કે નામ તે ॥૨૭॥ ચે દૈત્યાસ્તુ પુરા ત્વયા વિનિહતા રૂપૈ-
નૃસિંહાદિભિસ્તે દેવારિતયા પ્રસિદ્ધિમગમન્વેદે ચ લોકેઽલિલે ।
પતે તુ પ્રથિતા ભવન્ત્યગણિતઘ્રણાણ્ડકોટિધ્રમજીવેશારય इत्यમૂ-
ન્હતવતા સર્વોપરિ સ્થીયતે ॥૨૮॥ ચે ત્વાં સંસૃતિવન્ધમુકય इह
ધ્યાતુ યતન્તે જનાસ્તિપાં વિઘ્નકરા અપિ ધ્રુવમિમે સન્તીત્યતઃ

પામી ભય. આપના મહાધીર ઉપાસકોથકી ભય પામનારા તે કામાદિકો
તમારી આગળતો અતિ તુચ્છ છે ॥૨૭॥ ફરી પણ કામાદિકોનું
બળવત્તરપણું કહેવાપૂર્વક તેના હનનથી શ્રીહરિનું સર્વેશ્વરેશ્વરપણું
સમર્થન કરતા થકા કહે છે—હે હરે ! પૂર્વે આપે નૃસિંહાદિ રૂપોએ
કરીને દેવોના ફક્ત શત્રુપણે લોક વેદમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા જે હિરણ્ય-
કશિપુપ્રમુખ દૈત્યો હતા તેમનું હનન કર્યું હતું હાલમાં તો સાક્ષાત્
પ્રાદુર્ભાવ પામેલા આપે અગણિત બ્રહ્માંડમંડળના મધ્યમાં કર્મપરવશ-
તાથી અતિશય ભટક્યા કરતા સમય સ્થાવર જંગમ જીવો અને
ભવ બ્રહ્માદિ ઈશ્વરોના શત્રુપણે પ્રખ્યાતિ પામેલા તે આ અધર્મવશીય
કામક્રોધાદિકનો વિનાશ કરીએ છીએ. માટે નિરવધિ આપના અસા-
ધારણ ઐશ્વર્યને આપ પ્રકાશ કરો છો, જેથી આપ સર્વોપરી વિરાજો
છો ॥૨૮॥ આ કામાદિક અસુરો આપના થકી પરાધુમ્બોને પરાભવ
કરનાર છે એમ કેવળ નહિ, કિંતુ કિંચિત્ પ્રમાદવાળા તમારા આત્મિ-
તોમા પણ પાદપ્રક્ષેપ માટે ઉલ્લભી છે, તો તેમની તેમના થકી
આપે રક્ષા કરવી, એમ હવે કહે છે—હે હરે ! આ લોકમાં જે જનો
જનન મરણ ગર્ભવાસાદિ દુઃખેઝલક્ષણ સંસરણુથકી અતિશય ભય
પામીને, તે સંસરણુ કરાવનાર કર્મપાશ થકી પોતાના આત્માને મુકાવાની
કામનાથી સર્વાન્તરાત્મા આપનું ધ્યાન કરવાનો જ્યારે પ્રયત્ન કરે છે
ત્યારે તરતજ તે આ અંતરમાંજ નિગૂઢપણે નિવાસ કરી રહેલા કામાદિક
શત્રુઓ સમુદ્ભવીને, તે જનોના ધ્યાનમાં નિશ્ચ વિઘ્ન નાંખીને પ્રહર્ષ પામે
છે, તે આ વિઘ્નસંતોષી આક્યંતર અરિઓ બ્રાહ્મ દૈત્યોની અપેક્ષાએ
દુરંત દારૂણ પાપીઓ છે. દેવતાઓએ અનુભવ કરાતા સ્વર્ગમુખને સ્વયં

પાહિ તાન્ । દૈત્યાનાં હનનં પુરા યદકરોસ્તસાદપિ ય્યાયસીમેતાં
તે તુ કૃતિં વિદન્તિ ભુવિ યે તે સૂક્ષ્મદર્શ્યુત્તમાઃ ॥૨૯॥
દેવા વા દનુજા નરાશ્ચ ક્રપ્યસ્તેપાં ચ નાર્યોઽપિ વા લઘ્વાં
પ્રાક્ષપદવીસિદ્ધાતિમહર્તીં યે યે ચ્યુતાસ્તત્પદાત્ । તે કામેન ચ
મત્સરણે ચ રુપા માનેન લોમેન વા તસ્માત્વં ભુવિ તેભ્ય एव
જનતાં પાતું સદૈવાર્હસિ ॥૩૦॥ ધન્યઃ કોસલદેશજઃ સહ નિજૈઃ

હીનવી લઈ ઉપલોગવવા માટે તેમની સાથે યુદ્ધ કરનારા અસુરો
વૈર બાધી રહ્યા છે. એકજ લોગ્યવિશેષ (સ્વર્ગસુખ)માં બન્ને (સુર
અસુર) લોગાસકત હોવાથી પરસ્પર જે તેમનો વૈરભાવ છે તે કોઈપણ
પ્રકારે ઘટતો આવે છે પરંતુ બ્રહ્માના ભુવન પર્યંતના યત્કિચિત્ લોગ્ય-
માત્રને તિરસ્કાર કરીને સર્વવિલક્ષણુ પોતાના અંતરાત્મામાં સ્વયં પ્રવેશ
કરવાનો પ્રયત્ન કરનારાઓની સાથે વિરોધ કરવામાં, અસંખ્યાત યોનિ-
ભેદને અનુગુણુ તે તે અસંખ્યાત વિષયોમાં જેનું સામ્રાજ્ય અપ્રસ્ખ-
લિતપણે પ્રવર્તતું છે એવા આ કામાદિકને શો સ્વાર્થ છે ? કશો પણ
નથી એવા આત્મારામોની સાથે વિરોધ કરવામાં કશો સ્વાર્થ નહિ હોવા
છતા પણ તેમના નિ શ્રેયસનો વિનાશ કરવામાટે પ્રયત્ન કરનારા તે આ
કામાદિકો તો મહાકૂર પાપો છે માટે તે આ અતરાયભૂત આંતર અરિ-
ઓને હણીને આપના આશ્રિતોની આપ રક્ષા કરો પૂર્વે આપે કરેલા
પ્રસિદ્ધ દૈત્યોના હનનથડી પણ અત્યારે કરેલા આ આભયંતર આસુર
અરિઓના હનનરૂપ આપના અસાધારણુ ઐશ્વર્યને અત્યધિકપણે ઉત્તમ
સૂક્ષ્મદર્શિઓજ સમજે છે બીજા-સ્થૂળ બુદ્ધિવાળા નહિ ॥૨૯॥ ફરીપણુ
કામાદિકનું પ્રબળપણુ પ્રદર્શવતા થકા તેમના થડી સર્વ જનોના રક્ષણુની
પ્રાર્થના કરે છે—હે ભગવન્ ! જે જે દેવો દાનવો મનુષ્યો કે મહર્ષિઓ
અને તેઓની નારીઓ પણ લોકમા તપશ્ચર્યાથી પ્રથમ મહાપદવી
પામીને, તુરત તે પદવી થડી પ્રચ્યુતિને પામેલા પ્રખ્યાત થયા છે તે સર્વ
કોઈ કામ મત્સર રોષ માન લોભાદિ દોષોથીજ પ્રચ્યુતિ પામ્યાછે, આ
તો સ્ફુટ છે. માટે પરમ કૃપાનિધિ તમોજ તે કામાદિ અંતઃશત્રુઓ

શ્રીદેવશર્મા દ્વિજો ધન્યા પ્રેમવતી ચ યોપિદ્વપિ યન્નારાયણોઽમ્
 સ્વયમ્ । ધન્યાસ્તિત્થમવા અપીહ ચ વયં ત્વત્પાદપદ્મેક્ષણાસ્તસૌ
 શ્રીહરયે નમો ભગવતે તુભ્યં મહાવર્ણિને ॥૩૧॥ સુમત ઉવાચ—
 इति विधाय हरे. स्तवनं च तं मुनिगणा क्षितिपाल ! ववन्दिरे ।
 सपदि तानभिनन्द्य धरातले विचरितुं नृहिताय स चादिशत्
 ॥३२॥ यथावन्मानयित्वेव भक्तान् सर्वान्स ईश्वर । आह्वय्य गच्छ
 न्त्विति तान्साश्रुनेत्राद्वयवर्तत ॥३३॥ अध्येतु किमु वेगसौष्ठवमसौ

થયી સર્વ જનોનું સરક્ષણ કરવાને સદેવ યોગ્ય છે ॥૩૦॥ હવે આવા
 મહૈશ્વર્ય સપત્ર શ્રીહરિકૃષ્ણ ભગવાનના સખન્ધને પામેલાઓની કૃતાર્થતા
 કહેતા થકા શ્રીહરિને નમસ્કાર કરે છે—હે ભગવન્ ! જે આપના પ્રાદુ
 ભાવને લીધે તે કોસળદેશ ધન્ય-કૃતાર્થ થયો છે તથા તે દેશમા જન્મેલા
 દેવશર્મા દ્વિજ (ધર્મદેવ) અને તેમની પત્ની પ્રેમવતી પણ પુનરૂપે જે
 આપ સ્વયં નારાયણના પ્રાદુભાવને લીધે ધન્ય છે તથા તે જતેના ખીન્ન
 સખન્ધ જનોપણ જે આપ ભગવાનના સખન્ધને લીધે ધન્યશાળી થયા
 છે તથા તેવા જે આપના ચરણકમળના દર્શનને લીધે કળિયુગમા ઉત્પન્ન
 થએલા પશુ અમો મુનિઓ (તથા હરિજનો) ધન્યભાગી થયા છીએ
 તે તમો શ્રીહરિ-સમસ્ત પાપ સતાપને હરનારા મહાવર્ણી ભગવાન નારા
 યણને અમો મુનિઓ કાય વાણી મનથી નમસ્કાર કરીએ છીએ ॥૩૧॥

મુમતઃપિ કહેછે—હે ભૂમિપાળ ! આ પ્રકારે તે સર્વે મુનિઓએ
 ભગવાન્ શ્રીહરિની સ્તુતિ કરીને તેમને નમસ્કાર કર્યો તે શ્રીહરિએ
 પાપુ તેમને અભિનંદન કરીને તે તે ધરાતળમા સદુપદેશવિધાનથી ચેત
 નોના સમુજ્જવન અથ વિચરવાની તત્ક્ષણજ આજ્ઞા આપી ॥૩૨॥
 સર્વેશ્વર શ્રીહરિ પોતાના વિયોગની વ્યથાને નહિ સહન કરી શકવાના
 સ્વભાવને લીધે પડતા આશુઓના પૂરથી રોજાઈગઈ છે દૃષ્ટિ જેમની
 એવી તે સર્વ બકોને યથાયોગ્ય માન આપીનેજ 'તમો મુખેથી સ્વસ્વદે
 દેશમા જાઓ' એમ કથયિત્ અનુજ્ઞા આપીને સ્વયં પાછા વડ્યા ॥૩૩॥
 તે પછી ભગવાન્ નારાયણમુનિ વેગના સૌંધવને શીખવા માટેજ મુ ?

પાંશુચ્છલેનાગતૈશ્વેતોમિઃ સમુપાસ્યમાનચરણં નૃણામણુત્વાહ્નિતૈઃ ।
 અશ્વં કાશ્ચનવર્ણમાત્મચરણસ્પર્શનં સન્દ્રાવયન્સઘઃ પ્રાપ પુરં
 પુરાતનમુનિઃ સક્ષીતકીર્તિર્નિજૈઃ ॥૩૪॥ નૈપુણ્યં નિજવાજિનઃ સ
 ભગવાનાસ્કન્દિતે ધૌરિતે પદ્યન્ રેચિતવલ્ગિતમૃત ઇતિ હ્યાન-
 ન્દયન્સ્વાધિતાન્ । સઘઃ પ્રાપ્ય પુનર્મુનીશ્ચ જનતામગ્રેઽપિ તેષાં
 વ્રજન્ હૃષ્ટાંસ્તાન્વિદધત્ પુનશ્ચ નગરીં પ્રાપ્યાત્સચેતોહરઃ ॥૩૫॥ તે

એમ શિષ્યભાવને સ્વીકારીને અશ્વખરીથી ઉડેલી ધૂળના મિપવડે
 આવેલાં જનારા જનોનાં અણુપરિમાણુ મનોએ ફરીતે સેવ્યા છે ચાર
 ચરણુ જેના (અર્થાત્ મન થકી પણ વિશેષ વેગવાળા) અને સુવર્ણના
 જેવો વર્ણુ જેનો છે એવા પોતાના વાહનભૂત અશ્વને પોતાના ચરણુની
 પેનીના સ્પર્શમાત્રથી ગતિવિશેષના પ્રદર્શનમાટે વેગથી દોડાવતા થકા
 પોતાના લક્ષ્મીએ કીર્તન કરાતી છે કીર્તિ જેમની એવા થકા તત્ક્ષણ જ દુર્ગ-
 પુરને પામી ગયા ॥૩૪॥ એજ પુર ગમનને ફરી વર્ણુવે છે-પુરને પામેલા
 ભગવાન્ શ્રીહરિ પોતાના વેગવાળા અશ્વની આસ્કન્દિત ધૌરિત રેચિત
 વલ્ગિત મૃત, આ નામની પાંચ આલની વિચિત્રતામા નિપુણતાને
 પ્રદર્શાવતા થકા, સ્વદેશપ્રતિ જતા લક્ષ્મીજનોને પોતાની તાત્કાલિક દિવ્ય
 શોભાથી આનંદિત કરવા ફરીથી તત્ક્ષણ જ રાધાવાવ્યની આગળ જતા
 મુનિસઘ અને હરિજન સઘને પામીને, તેમને પણ ઉલ્લંઘન કરી દર્શનદાન
 માટે આગળ જઈને, તેમને દર્શનદાનથી પ્રહર્ષિત કરીને, પોતાની
 દિવ્ય શોભાથી તેઓના મનોને પોતાની મૂર્તિમા આકર્ષણુ કરીને, ફરીથી
 પણ દુર્ગ નગરીને પામ્યા અશ્વોની પચઘા ગતિધારા વૈજયંતી કોપમા
 કહી છે-‘અમાનોં તુ ગતિધારા વિમિશ્રા સા ચ વજ્રધા । આસ્કન્દિતં ધૌરિ-
 તક રેચિતં વલ્ગિતં મૃત’ ઇતિ તેમાં વેગાતુર અશ્વ કશુ સાલળે નહિ
 તેમ જીવે નહિ એવી ગતિ તે આસ્કન્દિત કહેવાય ચતુરતાએ યુક્ત સરલા
 ગતિ તે ધૌરિતક કહેવાય મધ્યમ વેગથી ચઢાકાર જે ભ્રમણુ તે રેચિત
 કહેવાય અચકાયને સમુપાસ કરીને હૃત્સિત સ્થળાદિકમા મુખને વાકુ
 વાળીને આલણુ તે વલ્ગિત કહેવાય. પૂર્વાપર કાયના ઉત્તમનથી અગ્રક્રમે

તુ ભક્તજનાઃ સર્વે યથાદૃષ્ટં તમોશ્વરમ્ । ધ્યાનેન પથિ પશ્યન્તઃ
 સ્વસ્વદેશાન્ યયુક્તતઃ ॥૩૬॥ હરિશ્ચ તન્ન નગરે સંપ્રાપ્ય નૃપમન્દિ-
 રમ્ । સ્વેદિમમિતશ્ચાશ્વં કાષ્ઠામક્રામયદ્ધસન્ ॥૩૭॥ આનન્દયન્
 જયામુહ્યા યોપિતોઽપિ સર્વેશ્વરઃ । અશ્વેન કારયામાસ ગતમ
 ધંપુલાયિતમ્ ॥૩૮॥ તતો વાહાત્સમુત્તીર્ય નારાયણમુનિર્નૃપ ।
 નિજમન્દિરમશ્વેભ્ય નિપસાદાસને સુખમ્ ॥૩૯॥ સ્વસ્થચિત્તસ્તતઃ
 સ્વામી પ્રસન્નમુખપદ્મજઃ । સ્તુવન્ જયાં ચ લલિતાં સોમાદીન્પ્રાહ
 પાર્પદાન્ ॥૪૦॥ આસીન્મદ્દૃઢયે યાદૃકાદગેવોત્સવો મહાન્ ।

જે આરોપણુ તે ખુલ કહેવાય ॥૩૫॥ તે સમય ભક્તજનો તો સ્વસ્વદેશ-
 પ્રતિ જતા માર્ગમા તે પરમેશ્વર શ્રીહરિને ક્ષણુ ધ્યાનમાવથી યથાદૃષ્ટ
 સાક્ષાત્ કરતા અને પ્રદર્શ પામતા થકા ત્યાથી પોતપોતાના દેશપ્રતિ
 મુખેથી ગયા ॥૩૬॥ શ્રીહરિએતો દુર્ગનગરમા નૃપભવનને પામીને નિખત-
 રતળે રહેલી પોતાને ગેસવાના સ્થાનભૂત વેદીની યોગરદમ પોતાના અશ્વને
 માથે ક્ષણપર્યંત મંદમંદ હસતા થકા ચલાવ્યો ॥૩૭॥ પોતાના ચરણની
 એકાતિકે ભક્ત જયા આદિક અળગાઓને અને ઉત્તમાદિ ભક્ત પુરૂષોને
 પણ આનંદ આપવા પોતાના વાહનભૂત અશ્વને શ્રીહરિએ અર્ધપુલાયિત
 નામની ચાલવિશેષથી ચલાવ્યો 'શતાર્ધધંક્રમાદૃનૈર્મળહાયતચાલિતૈઃ ।
 ઢન્મુલ્લસાદમુહ્યસ્ય ગતિરર્ધપુલાયિતમ્' એવું તેનું લક્ષણ કહ્યું છે ॥૩૮॥
 તે પછી શ્રીનારાયણુમુનિ પોતાના ઘોડા ઉપરથી ઉતરીને પોતાના મંદિરને
 પામીને મુખેથી પોતાના ઉત્તમ આસનમા વિરાજમાન થયા ॥૩૯॥ તે
 પછી સર્વના સ્વામી શ્રીહરિ તે સમસ્ત ભક્તજનો અને મુનિજનોને વળા-
 વીને સ્વયં એકાતિકે નિવાસી હોવાથી સ્વસ્થ ચિત્તવાળા હોઈને આશ્રિત-
 જનોનો પોતાવિષે વર્તતો ભક્તિપ્રકર્ય અનુસ્મરણુ કરીને પ્રસન્ન મુખક-
 મળવાળા થઈને ભગવત્સેવૈકપરાયણુ જયા લલિતાની પ્રશંસા કરતા થકા
 સોમવર્માપ્રમુખ પાર્પદો પ્રતિ એમ જોડ્યા કે-॥૪૦॥ દે પાર્પદો ! મારા
 મનમા જેવો સકલ્પ હતો તેવોજ આ મહોત્સવ નિષ્પન્ન થયોછે. તેણે
 કરીને મારા હૃદયમા આજ ઉદય પામેલો પરમ પ્રદર્શ મયાંદા મુખીને

જાતોડ્યં તેન હૃદિ મે મૃશં હર્ષોડ્ય વિચતે ॥૪૧॥ નૈવ કિંચિદપિ
ન્યૂનમાસીઘ્રનમિહોત્સવે । ન શક્યો હિ નૃપૈઃ કર્તુમીદશસ્તુ
મહોત્સવઃ ॥૪૨॥ ન સન્લેતાદશા ષત્ર મનુષ્યાસ્તુ ભુવસ્તલે ।
લલિતેવ જયૈકાસ્તિ જયેવ લલિતા નનુ ॥૪૩॥ ઉત્તમસ્તૂત્તમો નૂનં
પિતુરપ્યધિકો ગુણૈઃ । રાજાડનુપમ ઇવાસ્તિ ભક્ત આત્મનિવે-
દની ॥૪૪॥ સુમત ઉવાચ—નિજમક્તજનપ્રશંસનં વિદધત્યેવમુદાર-
કર્મણિ । ક્ષિતિપાલ ! મહામુનીશ્વરે તમુપાયન્નવલાઃ સમર્ચિતુમ્
॥૪૫॥

પ્રવહેછે ॥૪૧॥ આ ઉત્સવમા કિયિત્ પણુ ન્યૂન નિશ્ચે નથીજ રહ્યું.
આવો મહોત્સવતો મહારાજાઓએ પણુ નજ કરી શકાય ॥૪૨॥ આ જ્યા
લલિતાની ભક્તિના ઉત્કર્ષમા એક પણુ મનુષ્ય સમાન આ ભુવનમંડ-
ળમા નથી જ્યા લલિતા જેવા એકજ છે અને લલિતા જ્યા જેવા
એકજ છે, એમ એ બંને પોતે પરસ્પર ઉપમાનભૂત છે, પણુ તે બંનેને
ત્રીજા કોઈની ઉપમા નજ આપી શકાય એવા સર્વોત્તમ છે ॥૪૩॥ આ
ઉત્તમ ભૂપતિ તો ગુણોએ કરીને પિતા અલય ભૂપતિ થકી પણુ અત્યધિક
ઉત્તમ છે, માટેજ ઉપમાને વર્ણત (અનુપમ) જ નિશ્ચે છે અને વળી
લક્ષ્મીમા અચગણ્ય છે, કેમકે આ અબરીપ રાજાની પેઠે આત્મનિવેદી
છે—એમણે પોતાનો આત્મા સર્વેશ્વરેશ્વર પરમાત્મા મારે વિષે સમર્પણ
કયો છે ‘આત્માનું સ્વરૂપ પરમાત્માને અત્યંત પરતંત્ર છે અને પરમાત્મા
સર્વેશ્વર સર્વોત્તમી સર્વ પ્રકારે મારા શેષી સ્વામી છે’ એવો નિશ્ચય
કરીને પોતાના રક્ષણમા પોતાનો સળન્ધ રાખવારૂપ ભાર પોતાથકી
ઉતારી દધને ‘તદ્દહ તત્ર પાદપદ્મપોરહમર્ધં મયા સમર્પિતઃ’ આવા અનુ-
સંધાનપૂર્વક સ્વાત્મા મને સમર્પણ કયો છે, માટે આ આત્મનિવેદી છે,
માટેજ લક્ષ્મીમા અગ્રેસર હોવાથી આ ઉત્તમ રાજા ઉત્તમજ છે ॥૪૪॥
સુત્રતત્ત્વપિ કહેછે—હે પૃથ્વીપાળ ! આ પ્રકારે મહાયરિત્રશાળી મહા-
મુનીશ્વર ભગવાન્ શ્રીહરિ નિજલક્ષ્મીનોની પ્રશંસા કરે છે એટલાકમાજ
એકાતિક લક્ષ અબળાઓ ભગવાનનુ પૂજન કરવા આવી ॥૪૫॥ ઇતિ

ત્ત્વે દેશાન્તરાગતમક્તસદ્વપ્રત્યેષણે મુનિસદ્ધકૃતનારાયણસ્તુતિનિરૂપણનામા દ્વિ-
ત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૨॥

મુવ્રત ઉવાચ—બ્રહ્મચર્યવ્રતપરા જયા ચ લલિતા રમા । સમી-
પમાયયુક્તસ્ય ગૃહીતાર્હણપાણયઃ ॥૧॥ અમરીપ્રમુખાશ્વાન્યા
યોપિતોઽપ્યર્ચનોત્સુકાઃ । નારાયણસ્ય તાસ્તિસ્તો મુખ્યા અન્વા-
યયુક્તદા ॥૨॥ સાક્ષોપાક્ષોત્સવસ્યૈવ સમાપ્ત્યા સ્વસ્થચેતસઃ ।
કૃતનિત્યવિધાનાસ્તાઃ શુચયસ્તં વવન્દિરે ॥૩॥ તં સ્મેરવદનામ્મોજં
દૃષ્ટ્વા સ્વસ્થં સમાશ્રિતમ્ । પૂજનાવસરામિદ્ધાઃ પૂજયન્તિ સ

શ્રીસત્સંગિશ્રુત્યને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્તમે દેશાન્તરાગત-
ભક્તસંઘપ્રત્યેષણે મુનિસંઘકૃતનારાયણસ્તુતિનિરૂપણનામા દ્વિ-
ત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૨॥

અધ્યાય ૪૩ મો.

મુવ્રતમુનિ કહેછે—હે રાજન! બ્રહ્મચર્યવ્રતૈકપરાયણુ જયા
લલિતા રમા વિગેરે વનિતાઓ ભગવાનની પૂજા કરવા પૂજેચિત ઉપક-
રણો હાથમા લઇને તેમની સમીપે આવી ॥૧॥ તે અવસરે અમરી
અમળા આદિક અન્ય અમળાઓ પણ ભગવાનની પૂજા કરવામા ઉત્સા-
હવાળી થઇને મુખ્ય તપુ સ્ત્રિયોની પાછળ આવી પહોચી ॥૨॥ પ્રારભેલા
મહોત્સવની સાગોપાગ નિર્વિદ્ધ પરિસમાપ્તિ થવાથી સ્વસ્થ ચિત્તવાળી
તે આ જયા આદિક અમળાઓએ નિત્યવિધિ કરી પરવારી પવિત્ર થઈ
ભગવાનને પ્રથમ પ્રણામ કર્યો ॥૩॥ પ્રણામ કરીને (દરિભક્તોને પોત-
પોતાના દેશપ્રતિ મોકલીને અને મુનિમંડળને સદુપદેશ આપવા તે તે
દેશમાં મોકલીને પરિમિત પરિજનવાળી સભામાં) સ્વસ્થચિત્તપણથી
સર્વના લક્ષમા આવતા મંદહાસવડે મધુર મુખારવિદની દિવ્ય શોભાએ
સંપન્ન અને દિવ્ય સિંહાસનમા સરાજમાન એવા શ્રીહરિનુ અર્ચનના

૧ આ અઆપમાં જયા આદિક પાત્ર ત્રિયાણે કરેલી બાલાનની સ્તુતિના
અનુવાદ કર્યો છે

મક્તિતઃ ॥૪૥॥ સુગન્ધિના ચન્દનેન કુન્દુમાગુરકેસરૈઃ । ફસ્તૂર્યા
ચાક્ષતૈર્નાનાપુષ્પહૃદૈશ્ચ શેઝરૈઃ ॥૫॥ વચ્ચૈર્નાનાવિધૈઃ સૂક્ષ્મૈરનર્ધ્ય
રત્નભૂષણૈઃ । ધૂપદીપોપહૃદૈશ્ચ ફર્પૂરારાત્રિકાદિભિઃ ॥૬॥ સમ્પૂજ્ય
વિધિચન્દ્રત્યા પ્રભું નત્વા નિજં નિજમ્ । ભાવં પ્રકટયન્ત્ય-
સ્તાસ્તુષ્ટયુસ્તં પૃથક્ પૃથક્ ॥૭॥ જયોવાચ—નમામિ કૃષ્ણાય

અવસરની અભિજ્ઞ એવી તે અબલાઓ લક્ષિથી અર્ચન કરવા લાગી ॥૪૥॥
હુંહમ અગુર કેસર કર્તુરીએ યુક્ત સુગન્ધ ચંદન, અશ્વત, નાનાવિધ
પુષ્પહારો તોરાઓ, સૂક્ષ્મ વિવિધ વસ્ત્રો, બહુમત્યવાળાં રત્નજડિત સુવ-
ર્ણમય વિભૂષણો, ધૂપ, દીપ, ફળાદિ ઉપહારો, કર્પૂરની આરતી આદિક
મહોપચારોવડે યથાવિધિ લક્ષિથી ભગવાનની પૂજા કરીને, પ્રણામ કરીને
પોતપોતાના લક્ષિભાવને પ્રકટ કરતી થકી તે જયા આદિક અબળાઓ
પૃથક્ પૃથક્ સ્તુતિ કરવા લાગી ॥૫-૭॥

તેમા પ્રથમ જયા સ્તુતિ કરેછે—હે હરે ! ત્વાં નમામિ—તમો પરમ
કૃપા કરીને મારી પ્રાચીન પાપ વાસનાનો વિનાશ કરીને, અંચળ એવા
પણ મનને વિષયોથકી પાણુ વાળીને, પોતાના ચરણારવિંદમાં બેડી
દબને, પાપસચય થકી મારો ઉદ્ધાર કરનારા છો, તેવા તમો હરિને હું
નમસ્કાર કરું છું તમારા ગુણોને અનુસ્મરણ કરતી હું વારંવાર ‘નમ
ઝર્કિં વિધેમ’ આ શ્રુતિમા કહ્યાપ્રમાણે ‘નમો નમ.’ એટલુજ કહી શકું
હું, મહાવિની પેઠે આપના મહિમાને વર્ણન કરવા હું સમર્થ થતી નથી
(‘કૃષ્ણાય’ ઇત્યાદિ પ્રત્યેક અતુર્થાં વિભક્તિને આતે ‘નમ.’ આ પદનો
અન્વય લેવાનો અભિપ્રાય છે) કૃષ્ણાય તે નમઃ—તમો કૃષ્ણ-નિરવધિક
આનંદમય છો, જે તમારા આનંદ મહાસાગર તરંગોને ગણવામાટે પ્રવ-
ર્ત્તો વેદપણુ અતને પામતો નથી, તે તમોને નમઃ—નમસ્કાર છે અલિ
લાક્ષ્મનાં આત્મા અસ્તિ—અખિલ આત્માઓના આપ આત્મા છો, (કેમકે
‘યસ્યામા શરીર’—જેનું આત્મા શરીર છે એવી શ્રુતિ છે) સદા ચા-
રમાડસિ—અને વળી આપ સદા આત્મા છો, અર્થાત્ કર્મગતિની વિચિત્ર-
તાને લીધે આ જીવ જે જે યોનિવિશેષમાં દોડી જાય છે ત્યાં ત્યાં તે તે

હરેઽલિલાત્મનાં સદાત્મને શ્રીપુરુષોત્તમાય તે । અનન્તકોટ્યણ્ડ-
ભવાદિદેતવે હ્યશેષકલ્યાણનિકેતમૂર્તયે ॥૮॥ અધોક્ષજાયાક્ષર-

યોનિઓના દોષોને નહિ ગણીનેજ, મત્ત મુતની પાછળ જનનીજ જેમ
એમ તમો પણ તેની પાછળ સાથે દોડી જઈને તેના જાણવામા ન આવે
એમ તેનામા અનુપ્રવેશ કરીને સત્તાધારણુથી તમો તેની રક્ષા કરો છો
જયત્ સ્વમ્ સુપુત્રિ આ ત્રણ અવસ્થામા પણ અનુપ્રવેશ કરીને તેની
સત્તાને ધારી રહો છો તો એ રીતે તે તે યોનિગત દોષસમૂહની નહિ આ
લોચના કરીને સદા સર્વેન તેનામા અનુપ્રવેશ કરીને તેનું રક્ષણ કરો છો
તો એરીને પરમવત્સળ તમોને નમ્ -નમસ્કાર છે લોકમાં જે આ જે
પુરૂષ ક્ષર અક્ષર કહ્યા છે તે એના થકી ઉત્કૃષ્ટ પુરૂષોત્તમ તમો કહેવાઓ
છો આવા છો તથાપિ અમારા જીવનના આગણાને અલકૃત કરવા આપ
આવિર્ભાવ પામ્યા છો, તે તમો પુરૂષોત્તમને નમ્ -નમસ્કાર છે જે તમો
અનેકકોટિ અરોના ઉદય અસ્તમયમા કારણભૂત છો છતાં પણ મારા
જેવા જીવોના સમુજ્જવન સાડ અંડની અદર એક ખુલાના એક પ્રદેશ
રૂપ આ માનુષ લોકમા કોઈકના પુત્રભાવનું નાશ્ય કરતા થકા મારા
લોચનગોચર હાલ થયા છો તે તમો અનન્તકોટિ અરોના ઉદ્યાદિકના
દેવતૃત્વને નમસ્કાર છે તે તમારી મૂર્તિ શ્રદ્ધાદિ સર્વ કોઈના કંઠ્યાણને
કરનારી છે અને રમાદિકે પણ સમુપસેવનીય કંઠ્યાણુ ગુણગણને વહન કરે
છે. એવી દિવ્ય મૂર્તિવાળા આપ લગવાનું મારા પણ મગિન નયનમાર્ગને
પાવન કરવા આ લોકમા પ્રકટ થયા છો આવા અશેષ કંઠ્યાણુમૂર્તિ
આપને નમસ્કાર છે અધોક્ષજ-દન્દ્રિયને જગોચર છો તથાપિ સર્વના
નેત્રગોચરપણે પ્રકટિત દિવ્યસ્વરૂપવાળા છો, તેવા તમોને નમસ્કાર
છે અક્ષર પરમ વ્યોમ નિવાસી છો છતાં પણ દેશ ગેહની વિગુણતાનો
નહિ વિચાર કરીને પરોજ્જવતનેજ પરમ પ્રયોજન માનીને પ્રાદુર્ભાવ
પામ્યા છો, તે તમો અક્ષરધામવાસિને નમસ્કાર છે જે જે ભક્તજન
જે જે રૂપથી તમારા દર્શન કરવા ઇચ્છે છે તે તે રૂપથી પ્રાદુર્ભાવ પામો
છો, માટે તમારૂં સંશીલ્ય પરમ છે, તો એરીને પરમ સંશીલ્યના નિધિ-

ધામવાસિને સ્વમકહદ્વાન્નિહતમૂર્તિધારિણે । અનેકમાયાપુરુષે-
શ્વરાય તે નમો નિયન્ત્રેઽશ્વિલદેહધારિણામ્ ॥૯॥ અચિન્ત્યમા-
નન્દમયં ચ નિર્ગુણં વદન્તિ વેદાન્તવિદોઽવ્યયં ચ યત્ । પરં
પરંબ્રહ્મ પરાત્મશબ્દિતં તદેષ સાક્ષાદ્ભગવાંસ્ત્યમેવ હિ ॥૧૦॥
સુખં પ્રદાતું સ ભવાનિદ્વાદ્ય નો નિજાશ્રિતેભ્યો નૃતનું હિ
શિશ્ચિયે । શ્માં તપોધર્મવિરક્તિવેદનૈર્નિવેદિતાં નિત્યમનન્યસંશ્રયૈઃ

૩૫, સ્વલક્ષ્મીએ દુદયથી વાંછેલી રામકૃષ્ણાદિ દિવ્ય મૂર્તિને ધારણ કર-
નારા તમોને નમસ્કાર છે. વળી તમો સર્વેશ્વરેશ્વર છો અને અનેક માયા
પુરૂષોના ઈશ્વર છો તથાપિ માયાનું સામાન્ય નેમાં અત્યધિક છે એવા
આ ભવમંડળમાં માયાયત્રી સમુદ્ધરણુમાટે મારા નેવા જનો ઉપર
કૃપા કરીને પ્રકટ થયા છો. તેવા પરમ કૃપાનિધિ માયાપુરૂષેશ્વર તમોને
નમસ્કાર છે. વળી તે તે સુકૃત કુષ્ઠતની તરતમતાને અનુસારે તે તે
દેહના ધરનારાઓના તે તે ધારણાદિ૩૫ કર્મકળના નિર્વાહક તમો છો,
માટે અખિલ દેહધારિઓના નિયંતા તમોને હું નમસ્કાર કરું છું ॥૮-૯॥
વ્યાસાદિક વેદાંતવિદો જેને નિરતિશય બૃહત્વ (મોટાપણું) ગુણુયોગથી
પરંબ્રહ્મ શબ્દથી કહે છે, સમસ્ત ચેતન અચેતનના અંતર્યામિપણાને
હીધે પરમાત્મા શબ્દથી કહે છે, નિરવધિક સ્વાભાવિક આનંદવાળા
હોવાથી આનંદમયપણે કહે છે, અપરિચ્છેદ સ્વરૂપ સ્વભાવવાળા
હોવાથી અચિંત્યપણે કહે છે, સમસ્ત હેયના વિરોધી હોવાથી નિર્ગુણ-
પણે કહે છે, સ્વરૂપતઃ એકરૂપ હોવાથી અવ્યયપણે કહે છે, સર્વકારણ,
સર્વવ્યાપક અને સર્વશેષી હોવાથી પરપણે કહે છે તેજ પરંબ્રહ્મ ભગ-
વાન સાક્ષાત્ નિશ્ચે તમોજ છો ॥૧૦॥ એરીતે વેદાંતવેદ, સર્વથકી પર-
તર, પૂર્ણકામ એવા પણ આપ સંસારસિંધુમાં નિમગ્ન થએલા ચેતનોનો
ઉદ્ધાર કરવાની વાંછાના મિષથી પોતાના ચરણારવિંદના સમાશ્રિત તે તે
જનોને અને અમોને પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરાવી યોગિ-
ઓએ પણ અપ્રાપ્ય બ્રહ્માનંદરૂપ નિરવધિ મુખ આપવામાટે આપને
અસાધારણ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ તપોએ નિત્ય નિષેવેલી, મનુષ્ય સન્નતીય

॥૧૧॥ નિજેચ્છયા સ્વીરુતયાઽનયા વિમો ! મનુષ્યતન્વા સુરવૃ-
ન્દવન્દયા । ત્વમાદદાન, કૃપયાસદર્ચનં મહોત્સવૈર્નઃ સુરયસ્ય
થેદૃશૌ ॥૧૨॥ સુલં તનોતિ શ્રવણં ચ કીર્તનં સ્મૃતિર્નતિઃ પૂજન-
મદ્ધિસેવનમ્ । પ્રમો ! સલિલ્લં ચ તવાત્ર દાસતા ચપુષ્મતામાત્મ-
નિવેદનં તથા ॥૧૩॥ તવાત્ર મૂર્તો યદિ ભક્તિલક્ષણં દૃઢં ભવેદેક
તમં નવસ્થપિ । જનસ્ય યસ્યાત્ર સ કાર્યકારણાત્મકં હિં તીર્ણ-
સદૃશા તમોઽનુધિમ્ ॥૧૪॥ હૃતાર્થે યદાજનિ સોઽવ્ર ભૂતલે

અવયવોની ગોઠવણીવાળી આ દિવ્ય તનુને આ લોકમા આશરેલા છો
॥૧૧॥ માનવ અવયવોની ગોઠવણીની સંબંધિતામાનથી ધીરની પેઠે
આપની આ તનુ કર્મકૃત નથી, કિંતુ સ્વેચ્છાથીજ સ્વીકારેલી દિવ્ય છે
'દૃષ્ટાગૃહીતાભિમતોરદેહ સસાધિતાદોષજગદિતો હિ' એવી સ્મૃતિ છે
હે વિભો ! તેવી આ સમસ્ત દેવવૃન્દોએ વહેલી દિવ્ય તનુથી અમોએ કરેલા
પણ અર્ચનને કૃપાથી સ્વીકારીને અમોને મુખી કરો છો—લવણ્યાદિ
દેવો પણ પ્રશાસનને વશ વર્તનારા કંકરોની પેઠે દૂરથીજ પ્રણામ કરીને
જે આ તનુની સ્તુતિ કરે છે, તે તનુથી મારા જેવા માનુષ્યને કરેલી
અદન પુષ્પાદિક અદ્ય પૂજને સાક્ષાત્ સ્વીકારો છો, મારે આપની કૃપા
આમરી ઉપર નિરવધિ વર્તે છે, તે કૃપાથી અમોને મળેલું સેવામુખ
સર્વાધિક માનીએ છીએ અને વર્ણી હમણા કરેલા મગળમય અન્ન
કૂટાદિ મહોત્સવોએ ઠગીને અમોને મુખી કરો છો નિત્યમુક્તોએ અનુભવ
કરેલા યોગ્ય એવા મહોત્સવોનેજ એક સમુચિત એવા પણ આપ મારા
જેવા પામરજનોની પાસે મહોત્સવ કરાવીને તૃપ્ત થાઓ છો, તો આપનો
પરમ કૃપાપ્રવાહ અમારેવિષે પ્રસરે છે ॥૧૨॥ હે પ્રભો ! પરમ પ્રેમ
મર્સિત, શ્રવણપ્રીતનાદિ લક્ષણા, નવ પ્રકારની લાજિ તમારે વિષે પ્રવર્તતા,
જનોને નિરવધિ નિઃશયસ સન્નિધિ મુખને આ લોકમાંજ આપે છે, જે
જનને શ્રવણાદિ નવવિધ ભક્તિ લક્ષણો મધ્યે દરકોઈ એક પણ લાજિ
લક્ષણ પરાનુરાગમર્મિત આ આપની મૂર્તિમાં જો દૃઢપણે સિદ્ધ થાય
તો તે જન કાર્યકારણાત્મક-પ્રકૃતિ પ્રાકૃતાત્મક તમોનિધિને તરત

દમ્બદઘૌઘોઽપિ ચ તસ્ય મક્ષસાત્ । યમૂચ મુક્તિઃ કિલ તસ્ય
જીવતઃ પ્રભો । યયં વિદ્ય હિતિ સ્વચેતસિ ॥૧૫॥ સ્વમક્તસંરક્ષ-
ણતત્પરસ્ય તે ન જન્મનામન્ત ઉતાસ્તિ કર્મણામ્ । અરોપ-
દુઃપ્રપ્રશમૈકહેતવે નમોઽસ્તુ તસ્યૈ પરમેશ્વરાય તે ॥૧૬॥ સ
વૈ ભવાન્સલ્યયમેવ સમ્પદામિદ પ્રકુર્વન્સુપદઃ સદૈવ નઃ ।

તરીજ્ જલ્ય છે ॥૧૩-૧૪॥ હે પ્રભો ! તેવો જન આ દેહથી વર્તે છે
તથાપિ આજ ભૂતળમાં કૃતાર્થજ થઈ ગયો છે, કેમકે એણે યોગિઓને
પણ અગમ્ય એવો પરમાત્મા તમારેવિષે પરમપ્રેમલક્ષણુ ભક્તિવિશેષ
પામ્યો છે, જે હેતુમાટે આ ભક્તિવિશેષ મુક્તિ થકી જુદો નથી, અર્થાત્
મુક્તિને તુલ્ય છે માટે જીવતાંજ એની મુક્તિ નિશ્ચે થઈ ગયેલી છે. અને
તે જનનો સંચિત પાપપુંજપણુ સમૂળ વિનષ્ઠ થઈ ગયો છે. તમારૂં આ
યથાર્થપણું મંદ જનો જાણુતા નથી. અમો તો મનમાં જાણીએ છીએ-
કેમકે ભગવાનનો પ્રાદુર્ભાવ અને તેમના ઐશ્વર્ય આદિકનું જે યથાર્થ
વિજ્ઞાન તે સુકૃતપરિપાકથીજ એક પ્રાપ્ય છે, આમાં અમારૂં સુકૃત તો
તમારો જે પ્રસાદવિશેષ એજ એક છે, જાણુ નથી (આવા પ્રસાદની
પાત્રતાએ કરીને અને ભગવદવતારના યથાર્થ વિજ્ઞાને કરીને ખીજાઓ
થકી પોતાવિષે ઉત્કર્ષને જણાવવા 'વયં'-અમો એમ બહુવચનથી પોતાનો
નિર્દેશ કરે છે) ॥૧૫॥ પોતાના ભક્તજનોના સંરક્ષણમાં નિરંતર તત્પર
એવા આપનાં જન્મો-પ્રાદુર્ભાવોનો અંત-પાર નથી, જ્યારે જ્યારે સાધુ-
ઓના સંરક્ષણુ માટે પ્રવર્તો છે ત્યારે ત્યારે પ્રાદુર્ભાવ પામો છો, માટે
આપના પ્રાદુર્ભાવનો દશત્વાદિ સંખ્યા નિયમ છેજ નહિ. તથા તે તે અવ-
તારનાં દિવ્ય ચરિત્રોનો પણ અંત નથી. 'મહૂનિ મે વ્યતીતાનિ જન્માનિ'
એમ ગીતામાં કહ્યું છે તથા 'જન્મકર્માભિધાનાનિ સન્તિ મેઙ્ગ સહસ્રશઃ ।
ન શક્યન્તેઽનુસંજ્ઞ્યાતુમનન્તત્વાન્મયાપિ હિ' ઇત્યાદિ ભાગવતમાં કહ્યું છે.
આશ્રિતોનાં સમગ્ર દુઃખોના પ્રશમનમાં એક કારણુભૂત સર્વેશ્વરેશ્વર તમો
તે શ્રીહરિને નમસ્કાર છે ॥૧૬॥ હે પ્રભો ! સંપદાઓ બહુધાપણે જ્ઞાન-
દૃષ્ટિને રજથી પરાભવ પમાડીને અવળા માર્ગમાં પુરૂષને પ્રયોજીને નર-

સ્થિતિ શરીરસ્ય તુ યાવદેવ ન પ્રભો! નિવસ્તુ સલ્લુ તાવ
 દર્હસિ ॥૧૭॥ સુવ્રત ઉવાચ—ઇતિ સ્તુત્વા હરિં મત્કયા વિરરામ
 જયા તત । યદ્દાઙ્ગલિપુટાઽસ્તૌપીત્ત પ્રણમ્ય રમા નૃપ ! ॥૧૮॥
 રમોવાચ—સ્વામિન્સ્ત્વચ્ચરણામ્બુજં ભવદવક્ત્રિષ્ટાત્મના સૌત્યદ દેહા
 ન્ત કરણેન્દ્રિયાસુભિરહ વન્દે નત સર્જનૈ' । મૃયસ્યામિહ

કમા નાળે છે, માટે જે સપદાઓ છે તે એક વિપદાઓજ છે, તો સપ
 દાના મિદ્યથી રહેલા વિપદિરોપથી અભિભૂત થએલી અમો અખળાઓનું
 સરક્ષણ કરવા તમો અમારી સપદાઓનો મહોત્સવાદિ નિમિત્તે સદૃશ્ય
 યજ કરાવીને રજોદોષને ટાળીને અમોને સુખજ આપી રહ્યા છો અમો
 જ્યાસુધી જીવીએ ત્યાસુધી અહીંજ અમારા લવનમા નિત્ય નિવાસ કર
 વાને યોગ્ય છો જેથી અમો આત્મસ્વરૂપને સમુચિત એવી આપના
 ચરણની પરિચર્યાને પ્રતિદિન પામીને કૃતાર્થ થઈ રહીએ ॥૧૭॥

સુવ્રતઃકપિ કહેછે—હે નૃપ ! એરીતે જ્યા લક્ષ્મીથી લગવાનની
 સ્તુતિ કરીને વિરામ પામ્યા તે પછી રમા પ્રણામ કરીને બે હાથ બેડીને
 શ્રીહરિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૧૮॥ હે સ્વામિન!—તમારૂં અસાધારણ
 સર્વસ્વામિત્વને સમજનારો કયો જન શોકને પામે ? નજ પામે સર્વ
 કોઈ સ્વતંત્રપણના મદથી અથ થઈને 'હું કર્તા છું હું બોક્તા છું' એવી
 શુદ્ધિથી અવળા રસ્તામા રખડતા એદને પામે છે જે તો સર્વેશ્વરેશ્વર
 સમસ્તકલ્યાણ ગુણપરિપૂર્ણ તમો સ્વામીને તત્ત્વથી જાણે છે તે તમારા
 ચરણમાત્ર શરણપાળો જન સર્વ સતાપમાધી સુખ થઈને સુખેથી વૃદ્ધિ
 પામે છે તો હું આપનું સ્વામિત્વ સારીરીતે સમજીને, 'સ્વામિના ચર
 ણની સેવાજ સુખરૂપ છે' એવો નિશ્ચય કરીને હું સમસ્ત સતાપે રહિત
 થઈ રહી છું સ્વામિનું ચરણારવિંદજ દાસભૂત જને સેવવું સમુચિત છે,
 તો હું દાસ્યભાવને તત્ત્વથી જાણીને તમારા ચરણારવિંદને વદન કરૂં છું
 આ અરવિંદ (કમળ) તો સમસ્ત ધર્તિર થકી વિનમ્રજ છે, જેથી લવન
 વાનજ તાપની ઉપશાન્તિ થઈ જાય છે (માટેજ 'મવદવક્ત્રિષ્ટાત્મનાં
 સાંપદ' એમ કહે છે) વગી આપના સાધુજનોએ નમસ્કાર કરેલા

સંસૃતૌ સ્વવિહૃતૈ. કર્માત્મપાશૈર્દંડં વદ્ધાન્મોચયિતું તતઃ
 સ્વલુ જનાન્માયાધિપસ્ત્વં પ્રભુ ॥૧૧॥ માયાયાઃ પરતઃ પરશ્ચ ભગ-
 વાન્સર્વેશ્વર શ્રીહરિઃ સત્ત્વં પુ પ્રકૃતી. પ્રવિદ્ય કુરુવેડનેકાળ-
 સર્ગાદિકમ્ । તત્રાપીદા ! ન વધ્યસે પ્રકૃતિમિનિત્યં સ્વતત્ર. પ્રભુ-

અરણ્યકમળને અવનમ્ર એના દેહ અત કરણુ ઇન્દ્રિય પ્રાણથી હું વદન-
 પ્રણામ કરું છું દેહશબ્દથી કાયિક પ્રણામ લેવો, અત કરણુશબ્દથી
 માનસિક પ્રણામ લેવો, ઇન્દ્રિયશબ્દથી વાયિક પ્રણામ લેવો, (પ્રાણ
 ધારણુમાત્ર પણ પ્રણામમાત્ર એક ઉપકરણુ થાય, એવી ઇચ્છા જણાવા
 પ્રાણનો પૃથક્ નિદેશ કર્યો છે) અર્થાત્ હું મન વાણી કાયથી નમ્ર થઈને
 નમસ્કાર કરું છું આ અનાદિ કાળથી અનુવર્તતી, માટેજ અતિ મોટી
 સમૃત્તિ-જનન મરણ ચક્રરૂપ વિષમ માર્ગમા પોતે કરેલા પૂર્વ પૂર્વ
 કર્મરૂપ પાશ (રાશ દોરી) થી સુદૃઢ બધાઈ રહેલા જનોને તે થકી મુકા
 વાને માટે તમારા થકી બીજો કોઈ પણ પ્રભુજ નથીજ આપ માયારિપ
 છો, જેની આ ગુણમયી માયા છે તેને તેમના વિના બીજો કોણુ ટાળવા
 માટે સમર્થ થાય ? નજ થાય ॥૧૮॥ હે હરે ! તમો માયાથકી પર
 અક્ષરથકી પણ પર છો, 'અક્ષરાત્પરત પર' એવી શ્રુતિ છે ભગવાન-
 ભગવદ્ગુણ તમો પરબ્રહ્મવિષેજ મુખ્ય વૃત્તિથી પ્રવર્તે છે, કેમકે હેયગુ-
 ણાદિક વિના જ્ઞાન શક્તિ બળ ઐશ્વર્ય વીર્ય અને તેજ આ છ ગુણો તમારે
 વિષેજ વર્તે છે માટેજ સર્વ ઇશ્વરોના આપ ઇશ્વર છો વળી સમાશ્રિત
 જનોના સમસ્ત પાપને હરોછે માટે તમો હરિનામથી ગાન કરાઓ છો
 તે તમો પ્રકૃતિ પુરૂષમા અતર્યામિપણુ અનુપ્રવેશ કરીને અનેક અડ
 મડળના સર્ગાદિકને કરો છો હે ઇશ ! તેમા તેમા અતર્યામિપણુ અનુ
 પ્રવેશ કહી રહ્યા છો તથાપિ તે પ્રાકૃત ગુણોથી તમો બધાતા નથી, કારણુ
 કે તમો નિત્ય સ્વતત્ર તેને વશ વર્તનારા નથી અને પ્રભુ-પ્રશાસિતા છો
 માટેજ તમો સર્ગાદિ કર્મથી બધાતા નથી વળી તેમા અનુપ્રવેશ
 માત્રથી તેના ગુણોથી લેપનો પ્રસંગ આપને લેશ પણ નથી જેમ
 પવન સર્વમા અનુપ્રવેશ કરીને એધાને કરાવે છે તથાપિ નિર્લેપજ છે તેમ

નિર્લેપઃ પવનો યથાઽલિલગતશ્ચેષ્ટાઃ પ્રકુર્વન્નપિ ॥૨૦॥ આત્મીયેન
સુખેન નિત્યસુખવાનેકસ્ત્વમેવાસિ વૈ દેવાદેવનરાઃ પરેતુ સુખિનઃ
સ્ત્રીવિત્તધામાદિભિઃ । ત્વદ્ગત્તાસ્તુ સદા ત્વયૈવ સુખિનો દુઃસ્તાનિ
જાનન્તિ તાન્ શબ્દાદીન્વિપયાંશ્ચ યેઽન્ન રસિતા યચ્છન્તિ વૈ
સંસૃતિમ્ ॥૨૧॥ વ્રહ્માદ્યા જગતીહ યે તનુભૃતસ્તે કાલશત્રયૈવ તે

તમો તેમાં રહેલા દોષસંસર્ગે શૂન્ય છે ॥૨૦॥ હે ભગવન્ ! તમો એકજ
સ્વાભાવિક અનવધિકાતિશય આનંદસ્વરૂપ છો, જે હેતુ માટે તમો આનં-
દમય સ્વરૂપ છો, માટે આત્મીય આનંદથીજ તેવા નિત્ય આનંદવાન્
છો. નિત્યમુક્તો તો નિત્ય સુખી છે ખરા પણ આત્મીય સુખથી નહિ, પરંતુ
આનંદમય આપના સુખથીજ સુખી છે. અર્થાત્ આપના અનુભ-
વજન્ય મહા આનંદવાળા છે. તેથી જીભ મુક્તોતો પ્રથમ બદ્ધ હોઈને
પછીથી બોધને પામેલા હોવાથી નિત્ય સુખી નથી. જે આ ધર્તર સુર
અસુર નરો છે તે તો પ્રાકૃત સ્ત્રી ધન ધામાદિકવડે સુખાભાસને પામીને
'અમો સુખી છીએ' એમ માની બેસે છે. તમારા ભક્તો તો શબ્દાદિ
વિષયોને દુઃખમય જાણીને, આનંદમય આપને વિષે અનુરક્ત મનવાળા
થઈને આપના અનુભવ સુખથીજ સદા સુખીયા છે. જે શબ્દાદિ વિષયો
લોકમાં પુરૂષોએ શ્રોત્રાદિ ઇન્દ્રિયોવડે આસ્વાદ લેતાં જનન મરણાદિ
લક્ષણ સસરણુ દુઃખનેજ આપે છે, માટે તેને દુઃખરૂપ સમજીને સેવન
કરતા નથી ॥૨૧॥ હે વિભો ! બહુ જનો ઇન્દ્રાદિ પદ સંબન્ધિ ઐશ્વર્યને
ભલે ઇચ્છે છે પરંતુ જે તેનું નિરૂપણ કરીને જુલે તો તેમાં સુખ જન નજ
રમણુ કરે. (તે જતાવે છે) આ જગતમાં જે વ્રહ્માદિકો આ સુર નર
પ્રપચના વિધાતાપણે વિખ્યાત છે તેઓપણુ સૃષ્ટિ સંહારમાં ઉપકરણ-
ભૂત જે કાળ નામની આપની શક્તિ છે તેનાથીજ નિયંત્રિત-વશીકૃત
વર્તે છે, એટલે મત્યોની પેઠે તેઓ પણ કાળના પરિપાકમાં આવે છે,
કેમકે તેઓપણુ તનુધારી છે, દેહયોગ તો કર્મકૃત છે, તો કાળકૃત પરિ-
પાકમાં કેમ ન આવે ? આવેજ. તે આ વ્રહ્માદિ તનુધારીઓ કર્માનુસારે
ફળપ્રદાતા આપે કરી આપેલા પોતપોતાના જીવનને પામે છે, પશુઓ

વર્તન્તે હિ નિયન્નિતા નિજનિજામાજીવિકાં ત્વત્ક્રતામ્ । આશ્રિ-
ત્યૈવ વિમો ! ઘૃપા ઇવ નસિ પ્રોતાઃ કૃપિં કુર્વતઃ સર્વે તે તુ વશે
ભવન્તિ તવ ધૈ યાવન્નિજાયુઃક્ષયઃ ॥૨૨॥ મર્યાદાં રચિતાં ત્વયૈવ
ભગવન્ ! કાલોઽપિ સમ્પાલયન્નાવિર્ભાવયતિ ક્ષિતૌ દિવિ તથા
નાનાક્રતૂનાં ગુણાન્ । વાયુર્વાતિ દિવાકરો ભ્રમતિ સ્થે વર્પત્યમ-
ત્યૈશ્વરો મૃત્યુર્ધાવતિ સર્વતશ્ચ સમયં નેશસ્તદુલ્લહને ॥૨૩॥
યોપાદેમવિભૂષણાંશુકગૃહગ્રામાદિષુ શ્રીહરે ! ત્વન્માયારચિતેપુ

તૃણથી, નરો ધાન્યથી અને દેવો મુધાથી જીવનને પામે છે, અનને અદન
કરનારા એઓ વિષે કશો વિશેષ નથી. એજ રીતે વનમાં કોઈક મૃગેન્દ્રો,
પૃથ્વીમાં કોઈ પૃથ્વીન્દ્રો અને દુલ્લોકમાં કોઈક દેવેન્દ્રો એમ જેઓ પ્રખ્યાતિ
પામ્યા છે આમાં પણ કશો વિશેષ નથી, માટે બ્રહ્માદિકો પણ યથા-
કર્મ આપને આધીન જીવનવાળા છે. તે આ તમામ બ્રહ્માદિ તનુધારીઓ
નાસિકામાં નાથથી પરોવેલા બળીવદોજ જેમ એમ સર્ગાદિ કૃપિકર્મને
તમારી પ્રેરણાથી તેતે કાળમાં કરતા યકા યાવદાયુષ આપના વશમાં વર્તે
છે, માટે ‘આ તો બ્રહ્મા છે આ તો પશુ છે’ એવો વિશેષ સંસ્તુતિયક્રમાં
ભમ્યા કરનારાઓમાં નથી. માટેજ સાધુજનો સમસ્ત પ્રાકૃતનો પરિત્યાગ
કરીને તમારૂં સેવન કરે છે ॥૨૨॥ હે ભગવન્ ! ભવ બ્રહ્માદિકો પણ જે
કાળથી રંધાય છે તે સમર્થ કાળ પણ આપે કરી આવેલી મર્યાદા—દિન-
પક્ષ-માસ-અયન આદિક લેદની વ્યવસ્થાને સભય સંપાદન કરતો થકોજ
ભૂલોક દૂલોકમાં વસંતાદિ ઋતુગુણોને પ્રકટ કરે છે. વાયુ સૂર્ય અગ્નિ
ઈન્દ્ર મૃત્યુ આ સર્વે આપનીજ આજ્ઞાભંગના લાયથી પોતપોતાના કાર્યમાં
પ્રતિદિન અપ્રમત્તપણે પ્રવર્તે છે. તમોએ કરી આપેલી મર્યાદાને અતિ-
ક્રમણ કરવા કોઈ પણ સમર્થ નથી તેમાં ‘જઃ કાલકાલઃ’ ‘મીવાડસ્તા-
દ્વાતઃ પવતે મીવોદેતિ સૂર્યઃ । મીવાડસ્તાદગ્નિશ્ચેન્દ્રશ્ચ મૃત્યુર્ધાવતિ પદ્મમઃ ।’
એવી શ્રુતિ છે ॥૨૩॥ હે શ્રીહરે ! સંતોના સંરક્ષણ સાડ પ્રાદુર્ભૂત થએલા
આપ ગુણુમય આ પ્રાકૃત પ્રપંચમાં ગુણુમય વનિતા વિત્ત વિભૂષણ વસ્ત્ર
ગૃહ આમ આદિકના સંયોગરૂપ સંગને પામતા થકા પણ તેનાથી કદાચિત્

સદ્ગમપિ યન્નૈવ કચિલ્લિપ્યસે । ઔર્વોઽગ્નિર્જલધૌ વસન્નપિ પરા-
 ભૂતિં જલૈર્નાપુવંસ્તાન્યશ્ચતુત વર્ધતે ચલુ યથા ત્વં તદ્વદન પ્રભો !
 ॥૨૪॥ ત્યક્તાઃ પ્રાકૃતિકા મયા તુ નિશ્ચિલા મુક્તૈસ્તથાન્યૈર્ગુણા યે
 તેભ્યોઽપિ ધયં વિભીમ ઉરુધા ત્વત્પ્રેમવૃદ્ધીપ્સવઃ । તેષુ ત્વં તુ
 વસન્નપીશ્વરતયા નો વધ્યસે નાજ્યસે વ્યોમેવ સ્થિરજઙ્ગમસ્થમઘ-
 હન્ન સ્પૃશ્યસે તદ્ગુણૈઃ ॥૨૫॥

પણ લેપાતા નથી, કેમકે તે અધા ભાવો આપની માયાએ રચેલા છે, તેઓ
 માયાનિયતા આપને લેપ કરવા નજ સમર્થ થાય વળી હે પ્રભો !
 તમો સ્વતઃ હેયત્રિરોધી અને જ્યોતિષોના જ્યોતિષ છો, ‘તં દેવા જ્યો-
 તિષાં જ્યોતિઃ’ એવી શ્રુતિ છે. માટે ગુણમય આ ભાવમંડળમા વર્તતા
 થકા પણ, વડવાનળ જેમ સમુદ્રમા વસીને પણ સમુદ્રનળથી પરાભવ
 પામતો નથી કિંતુ જળને જમતો થકો ઉટલો સ્વયં દેદીપ્યમાન સ્વરૂપ-
 વાળોજ રહે છે, તેમ તમો ગુણમય ત્રિયાદિ ભાવોથી નહિ પરાભવ
 પામીને યથાપૂર્વ દેદીપ્યમાન દિવ્ય સ્વરૂપવાળાજ રહો છો ॥૨૪॥ હે
 અઘડારિ હરે ! મેં તથા બીજા મુક્તપ્રાપ્ત સાધુતમોએ પ્રાકૃતિક સમસ્ત
 વસ્ત્ર વિભૂષણ પિત્ત વિગેરે વિષયો સર્પોની પેઠેજ દોષદર્શનવડે દૂરથીજ ત્યાગ
 કરી દીધા છે, ત્યાગ કરી દીધેલા પણ તે વિષયો થકી તમારેવિષે પ્રેમવૃ-
 દ્ધિની ઇચ્છાવાળી અમો સર્વે અત્યંત ‘ક્યારે આ બળાત પાછા વળી
 આવીને અમોને દૂષિત કરશે ?’ એમ ભય પામતી રહીએ છીએ ખજોની
 પેઠે આ વિષયો વિનિવારણ કર્યા થકા પણ છિદ્ર મળતા પ્રહાર કરવા
 તત્પર રહે છે એરીને અમોને તો એમના થકી બારે ભીતિ રહે છે.
 તમો તો તે પ્રાકૃત ગુણમા નિવાસ (તેનું સેવન) કરી રહો છતા પણ
 ચરાચરમા રહેલા આકાશની પેઠે તે ગુણોથી ઈશ્વર હોવાથી બંધાતા નથી,
 લેપાતા નથી અને સ્પર્શાતા નથી ॥૨૫॥ હે ભગવન્ ! સાધુજનોના સર-
 ક્ષાપ્ત સાડ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારેલા માનુષસન્નતીય સ્થાનવાળા પણ
 આપનું જે આ માયાગુણોથી અનંતન-નિર્દેપતા છે તે અસાધારણ
 આપનું ઇશત્વ છે (માયા ગુણથી જે નિર્દેપપણું એજ ઈશ્વરનું ઈશ્વર-

ન જનં જાનન્ત્યપ્ર મહાજના હિ સુધિયો ભક્તપ્રિય ! શ્રીહરે ! ।
ત્વય્યેવાસ્તુ મનો મદીયમનિશં ત્વાં પ્રાર્થયામીત્યદં ત્વન્માયાગુ-
ણતઃ સદાસદવનં કર્તું ત્વમેવાર્હસિ ॥૨૬॥ સુપ્રત વચાચ—ઈતિ
સ્તુત્વા રમા ભક્તયા નારાયણમુનિં નૃપ ! । તૂળ્ણીમાસાથ લલિતા
તં તુષ્ટાય કૃતાઙ્ગલિઃ ॥૨૭॥ લલિતોવાચ—શ્રીવાસુદેવ ! પુરુષોત્તમ !

પણું છે) અનીશને તો તેનાથી લેપ થાયજ, કેમકે તે તો માયાથી સન્નિ-
૩૬—આવરિત છે, તમો તો માયાના નિયંતા મહેશ્વર છો. ‘અસ્માન્માયી
ષ્ટજતે ત્રિશ્વમેતત્તત્સિદ્ધાન્વો માયયા સન્નિરુદ્ધ.’ ‘માયાં તુ પ્રકૃતિં વિષાત્
માયિનં તુ મહેશ્વરમ્’ એવી શ્રુતિ છે ‘પ્રકૃતિં સ્વામિષ્ઠિણ્ય સમ્મવાગ્યાત્મ-
માયયા’ એવી સ્મૃતિ છે તે આ તમારા પ્રાદુર્ભાવનું ચથાર્થપણું મુધી
મહાજનો-દૈવી સંપદાએ સંપન્ન જનો બાલું છે. માટે હે ભક્તપ્રિય
શ્રીહરે ! આપના પ્રતિ હું એટલીજ પ્રાર્થના કરું છું કે—મારું મન નિરંતર
તમારે વિષેજ રહો મન પ્રકૃતિથી ચંચળ, વિવિધ વાસનાએ યોગરહમ
ખેચી લઈ જવાતું, પ્રમાથિ, બળવત્, દૃઢ હોવાથી તેને વિષયોથકી
વિનિવર્તન કરીને આપને વિષે ભેડવામાટે પોતાના સોએ સો પ્રયત્નોવડે
પણ સમર્થ થવાતું નથી, કેમકે આ દૈવી ગુણમયી આપની માયા દુર-
ત્યય છે. જેઓ તમારાજ શરણને પામે છે તેઓ આ માયાને તરી બંધ
છે, તો તમો સદાય મારા હૃદયમાં સન્નિધિ આપીને માયાગુણ રાગ
દ્વેષાદિક થકી અમારું રક્ષણ કરવાને યોગ્ય છો ॥૨૬॥

સુપ્રતઃપિ કહેછે—હે નૃપ ! આ પ્રકારે નારાયણમુનિની લક્ષ્મીથી
સ્તુતિ કરીને રમા વિરામ પામ્યા તે પછી લલિતા બે હાથ બેડીને શ્રીહ-
રિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૨૭॥ હે શ્રીવાસુદેવ—સર્વમાં આપનો અને
આપમાં સર્વનો આવાસ હોવાથી સાર્થક વાસુદેવ નામથી વિખ્યાત છો.
‘વસન્તિ તત્ર ભૂતાનિ વસત્યત્રેતિ ચ યતઃ । તત્ત્વ સ વાસુદેવેતિ વિદ્વન્નિઃ
પરિપ્રચ્યતે’ એવી નિર્ઙ્ગિ છે હે પુરુષોત્તમ—ક્ષર અક્ષર પુરૂષ થકી પરતર
હોવાથી પુરુષોત્તમ સજ્જાથી પ્રખ્યાત છો, ‘વસ્નાત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ
ચોત્તમઃ । અતોઽસિ લોકે વેદે ચ પ્રચિતઃ પુરુષોત્તમ.’ એમ ગીતામાં કહ્યું

પાદપદ્મં ભક્તયા નમામિ તવ કાયવચોમનોમિઃ । સંસારવારિ-
ધિનિમજ્જદનેકજીવપ્રોચ્ચારણપ્લવમહં શ્રુતિવૃન્દવન્ધમ્ ॥૨૮॥
માયાપરોઽપિ જગદુદ્ભવપાલનાન્તલીલાર્થમાત્તવિધિવિન્નુશિવા-
દિરૂપઃ । અપ્રાકૃતૈર્ગુણગણૈરભિસેવિતાક્ષિસ્ત્વં રાજસે હિ પરમેઽ-
ક્ષરવાન્નિ ભૂમન્ ! ॥૨૯॥ ત્વં પ્રાકૃતારયતમસઃ પર એવ તસ્મિન્

છે. આવા વાસુદેવ પુરૂષોત્તમ જે તમારા ચરણારવિંદને સમસ્ત શ્રુતિસમૂહ
સ્તુતિ કહે છે, 'સર્વે વેદા યત્પદમામનન્તિ' 'વેદૈશ્ચ સર્વૈરહમેષ વેદઃ.' એવી
શ્રુતિ સ્મૃતિ છે. વળી આપનું પાદપદ્મ સંસારસાગરમાં હુણકાં ખાતા
અનેક જીવોના તે થકી ઉત્તરણમાં આ કોઈ પણ નૌકા છે. તે આ ચરણાર-
વિંદને પણ લક્ષ્મી કાય વાણી મનવડે પ્રણામ કરેછું. દંડની પેઠે પૃથ્વી
ઉપર પડીને પ્રણિપાત કરવો તે કાયિક પ્રણામ કહ્યો છે, 'નમઃકંતિ વિધેમ'
એમાં કદા મુગ્ધ જે નમઃક્રિયા તે વાચિક પ્રણામ કહ્યો છે, નમઃશબ્દના
અર્થનું અનુસંધાન કરવું તે માનસિક પ્રણામ કહ્યો છે, એમ જાણી
લેવું ॥૨૮॥ હે ભૂમન્—'ભૂમા યેવ વિજિજ્ઞાસિતવ્યઃ' એવો ઉપદેશ કરીને
'યન્ નાન્યપદ્યતિ નાન્યત્ જ્ઞાનોતિ નાન્યદિજાનાતિ સ ભૂમા યય યન્ના-
ન્યપદ્યત્યમ્યત્ જ્ઞાનોત્યન્યદિજાનાતીતિ તદવ્યં યો યૈ ભૂમા તદમૃતમય ય-
દવ્યં તન્મત્યં સ ભગવઃ કસિન્ પ્રતિષ્ઠિતઃ સ્વે મદિશ્તિ' આ શ્રુતિમાં અ-
નુપ મુખરૂપપણે અને અનન્યપ્રતિષ્ઠપણે શ્રવણ થતા તમોજ છે. વળી
આપ માયાથકી પર છો-એજ ભૂમવિદ્યાના આરંભમાં 'નામ યા ધ્રુવેદો
યજુર્વેદ' ઇત્યાદિકથી નામનો પ્રક્રમ કરીને, તેથકી ભૂયસ્ત્વ (અધિકપણું)
વાણીમાં, વાણીથકી પણ ભૂયસ્ત્વ મનમાં, આવા અનુક્રમથી નામ આદિ
જેમા છે અને આશા અને જેમાં છે એવા માયિક જ્ઞાનો થકી ભૂયસ્ત્વ
ભૂમામાં ઉપપાદન કર્યું છે. વળી પ્રાણશબ્દવાચ્ય જીવથકી પણ ભૂયસ્ત્વ
ઉપપાદન કર્યું છે. એરીને માયાદિ સર્વથકી આપ પર છે તથાપિ જગ
તોની ઉત્પત્તિ રિથિનિ પ્રવયરૂપ લીલાવ્યાપારોને કરવા વ્યદિસૃષ્ટ્યાદિ
વ્યાપારના ઠારજૂત વિરિ વિધતુ શિવાદિ રૂપથી અવતરો છો તેવા તમો
અપ્રાકૃત દિવ્ય ગુણગણોએ અભિમેવ્યાં છે ચરણારવિંદ જેમનાં એવા થકી

ધાતૃચ્છિદ્રિમિદ્ધ મદત્તીમિરુપાસિતોઽસિ । રાધારમાપ્રમુખશક્તિ-
મિરાનતામિર્મત્તયાઽનુવેલમમિસેવિતપાદપદ્મઃ ॥૩૦॥ મૂર્તો વૃષા-
સ્વમમવઃ સલુમાનવાનાં નારાયણર્પિરભવાય પુરાત્ન સળ્દે । પ્રાદુ-
ર્ધમ્ભૂવિથ સુતોઽથ તયોનૃતન્વોઃ શ્રીનીલકણ્ઠ ઇતિ કોસલદેશ
ઈશ ! ॥૩૧॥ હીનો ગુણૈભિરધીશ્વર ! માયિકૈસ્ત્વં નૃત્વેઽપિ
દિવ્યતનુરિત્યસિ નિર્ગુણાચ્યઃ । સમ્પોષણં વિદધદેવ તયોઃ સ્વપિત્રોઃ

પોતાના આનંદમય રૂપથી પરમ અક્ષરધામમાં સદૈવ વિરાજે છે. હિ-
આ અર્થ શ્રુતિ પુરાણાદિકમાં પ્રસિદ્ધ છે ॥૨૮॥ વળી હે હરે ! તમો તમઃ-
પ્રકૃતિથી પર પ્રકાશમાન તે બ્રહ્મપુર ધામમાં નિરવધિક અનંત સમૃદ્ધિ-
ઓએ સંપન્ન અને પોતાને અસાધારણ પ્રણત રાધા રમાપ્રમુખ દિવ્ય
શક્તિઓએ યથાસમય ભક્તિથી ઉપસેવ્યાં છે ચરણારવિદ જેમનાં એવા
થકા વિરાજે છે ॥૩૦॥ હે ઇશ ! બ્રહ્મપુરના અધિપતિ જે તમો પ્રથમ
આ ભરતખંડમાં માનવોને અનાદિ ભવબંધન થકી મુકાવા માટે ધર્મ-
પ્રભાવિત થકી તેમની મૂર્તિ નામની પત્નીમાં શ્રીનરનારાયણ રૂપિરૂપે
પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા હતા. એજ બ્રહ્મપુરાધિપતિ તમો હાલમાં હુવાંસા
નપિના શાપભિપથી માનવાકારને પમાડેલાં તેજ મૂર્તિ (ભક્તિ) ધર્મના
શ્રીનીલકંઠ નામના પુત્રરૂપે કોસલ દેશમાં (મારા જેવા જનના કટ્યાણુ
માટે) પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છે ॥૩૧॥ હે અધીશ્વર ! (ઇશ્વરોના પણ ઇશ્વર,
'તમીશ્વરાણાં પરમં મહેશ્વરમ્' એવી શ્રુતિ છે) તમો 'નિર્ગુણ' નામથી
વિખ્યાત છો, તેમાં નિમિત્ત તો આ છે કે-તમો સાધુઓના સંરક્ષણ સાડ
આ લોકમાં મનુષ્યસન્નતીય રૂપથી પ્રકટ થયા છતાં પણ આપ્રાકૃત સ્વા-
સાધારણ આનંદમય દિવ્ય તનુવાળા હોવાથી પ્રાકૃત પુરુષની પેઠે માયાના
સત્ત્વ રજ તમ ગુણોથી લેપાતા નથી. તો એરીતે ગુણવિરોધીપણાના
સ્વભાવને લીધે 'નિર્ગુણ' નામથી કહેવાઓ છો. 'યોઽસૌ નિર્ગુણ ક્વયુક્તઃ
શાષ્ટેષુ જગદીશ્વરઃ । પ્રાકૃતૈર્દેવસંયુક્તૈર્ગુણૈર્દાનઃ સ ઽચ્યતે ॥' એવી સ્મૃતિ
છે. પોતાનાં માતા પિતા ભક્તિ ધર્મે (મૂર્તિમાન) અધિષ્ઠિત અમૂર્ત
તે ભક્તિ ધર્મનું અત્ર-પૃથ્વીમાં ચોરગમ પ્રવર્તનથી પરિષોષણ કરતા થકા

કલ્યાણમત્ર તનુપે શ્રિતદેહભાજામ્ ॥૩૨॥ વર્ણાશ્રમેષુ સકલેષ્વપિ
કાલનષ્ટં ધર્મં પ્રવર્તયિતુર્માશ ! સનાતનં ત્વામ્ । જાતં વદન્તિ
કતિચિત્કતિચિચ્ચ ભૂમન્ ! પાપણ્ડિભિન્નમિહ પારમહંસ્યધર્મમ્
॥૩૩॥ કેચિદ્વદન્તિ પૃથુચક્ષ્મહેન્દ્રહાતપાપણ્ડલિન્નગુરુભિઃ કૃશતાં
હિ નીતમ્ । સત્સમ્પ્રદાયમનઘોદ્ભવસમ્પ્રણીતં પુષ્ટં વિધાતુમિહ
જાત્વ ઇતિ પ્રભો ! ત્વામ્ ॥૩૪॥ પુષ્ટિં વિધાતુમિહ ધર્મયુજઃ સ્વભ-
ક્તેર્ધર્મારિગુર્વસુરસદ્ધતનૂતાયાઃ । પ્રાદુશ્કૃતદ્વિજવરાકૃતિરિત્યહં
તુ જાને ભવન્તમ્ સ્થિલાર્થદમાશ્રિતેભ્યઃ ॥૩૫॥ શૃણ્વન્તિ ચે તવ
ગુણાનિહ નાથ ! સદ્ભ્યો ગાયન્તિ ચા સ્વહૃદયે શ્રુતિગાન્ સ્મરન્તિ ।

પોતાના ચરણના સમાશ્રિત જનોના પરમ નિઃશ્રેયસરૂપ કલ્યાણને
કરો છો ॥૩૨॥ હે ઇશ ! કળિકાળથી વિનાશ પામેલા સનાતન વર્ણ-
શ્રમધર્મને તેને વર્ણશ્રમી સમસ્ત જનોમાં પ્રવર્તાવવા પ્રકટ થયા છો
એમ તમોને કેટલાક વર્ણશ્રમધર્મરસિક જનો કહે છે. હે ભૂમન્ ! કેટલાક
પ્રાદુર્ભાવપ્રયોજનને બાળુનારા જનો આ લોકમાં પાપગિઓએ ઉચ્છેદન
કરેલો સનાતન પારમહંસ્ય ધર્મ ને નિવૃત્તિવશણુ અને પરશ્વતી-
કનિષ્ઠાવશણુ છે તેને પ્રવર્તાવવા પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છો એમ કહે છે
॥૩૩॥ હે પ્રભો ! પૃથુરાબ્જના છેલા અશ્વમેધ યજ્ઞના ભગ માટે મહેન્દ્રે
ને પ્રથમ મહણુ કરીને કાર્ય પરિપૂર્ણ થતા પછી ત્યાગ કરેલા પાખડો
તેનાં ચિહ્નો ધારણુ કરીને પોતાનું ગુરુત્વ પ્રખ્યાપન કરતા ગુર્વાભાસીએ
કૃશતાને પમાડેલા નિર્દોષ ઉદ્ભવસંપ્રદાયની લોકમાં પરિપુષ્ટિ કરવા
તમો પ્રકટ થયા છો એમ કેટલાક સમ્પ્રદાય સ્વરૂપના અભિન્ન જનો
કહે છે ॥૩૪॥ હે ભગવન્ ! હું તો આશ્રિત જનોને સમસ્ત પુરુષાર્થને
આપનારા આપને આપની ઉપાસના અને આપના અર્ચનાદિરૂપ
ધર્મો કે ને તેના વિશેષિભૂત અનેક આમુર ગુર્વાભાસીના બળથી કૃશ
થઈ ગયા હતા તેના પૃથ્વી ઉપર પ્રવર્ધન માટે વિપ્રવરાકારથી
પ્રાદુર્ભાવ પામેલા છો એમ માનુંધુ ॥૩૫॥ હે નાથ ! ને જનો
તમારા કલ્યાણુ શુભગુણોને પ્રીતિથી તમારા સાધુ જનોયથી માંભળે છે

તેપાં ચ યે વિદધતે ડ્યનુમોદનં વા તે યાન્તિ ધામ તવ સંસ્કૃતિ-
ચન્ધમુક્તાઃ ॥૩૬॥ ભક્તિં તવાથ તવ ઘાપિ સતાં પ્રસન્નં હિત્વાત્મ-
યોધમુપલબ્ધુમિહાજ્ઞસા યે । ક્લિદ્યન્તિ ભૂરિનિયમૈસ્ત ઇતો લભન્તે
ક્લેશં ફલં નનુ યયેહ પુલાકકણ્ડાઃ ॥૩૭॥ મુર્યા મયા તુ તવ

અને જેઓ સાંભળેલા ગુણગણોને ગાય છે અને જેઓ પોતાના હૃદયમાં
તેને અનુસ્મરણ કરે છે અને જેઓ તે આ શ્રવણ ગાયન મનનપરાયણ
જનોને અનુમોદન પણ આપે છે તે સર્વે જનો સંસાર બંધન થકી
મુક્ત થઈને પર અમૃત આનંદમય આપને પામે છે ॥૩૬॥ લોકમાં જે
જનો તો આત્મજોધથી નિઃશ્રેયસને પામવાની કામનાથી આત્મજોધ-
સર્વાન્તરાત્મા પરમાત્માના યથાર્થ અવજોધ માટે કેવળ શ્રવણ મનનાદિ
માર્ગથી અને તેમા ઉપયોગી અંતઃકરણની નિર્મળતા કરનાર આહાર-
વિશુદ્ધિ વિગેરે વિવિધ નિયમોથી યતન કરે છે, પરંતુ આપના ચરણના
એકાંતિક લક્ષ્મીના સમાગમને અને પરમાત્મા તમારે વિષે લક્ષ્મીને
અવલંબતા નથી, તેતો લોકમા અંદર ચોખાએ રહીત છાંડાંમાત્ર ડાંગરને
ખાંડનારા જનોજ જેમ એમ એથી કેવળ કલેશનેજ પામે છે પણ તેઓ
અર્થસિદ્ધિને પામતા નથી તત્ત્વથી પરમાત્માના સાક્ષાત્ જ્ઞાનમાં લક્ષ્મીનું
સાધનપણું ગીતામાં કહ્યું છે—‘મક્તયા મામભિજ્ઞાનાતિ યાવાન્ યશ્ચાસિ
તત્ત્વતઃ’ ઇતિ. સ્વતોનો સમાગમજ્ઞ જ્ઞાનલક્ષ્મીમાં હેતુ છે અને અંતઃકરણની
નિર્મળતા કરનાર છે એમ વિશેષપણે સ્મૃતિમાં નિરૂપણ કર્યું છે—‘મવા-
પવર્ગો ઋમતો યદા ભવેજ્ઞનસ્ય તદ્યુત્તસસમાગમઃ । સરસજ્ઞમો યદિં તદૈવ
સદ્ગતૌ પરાવરેશે ત્વયિ જાયતે મતિઃ ॥’ ‘સતાં પ્રસન્નાન્મમ વીર્યસંવિદો
ભવન્તિ હૃત્કર્ણરસાયનાઃ કથાઃ । તત્ત્વોપણાદાશ્વપવર્ગવર્મણિ શ્રદ્ધા રતિર્મ-
ચિરનુકમિષ્યતિ ॥’ ‘નૃપ્રાપ્યેશ્વભદ્રેષુ નિલયં ભાગવતસેવયા । ભગવત્યુત્તમ-
શ્લોકે ભક્તિર્ભવતિ નૈષ્ઠિકી ॥’ ‘યેપાં સંસરણાણુંસાં સઘઃ શુદ્ધયન્તિ વૈ
ગૃહાઃ । કિં પુનર્દર્શનસ્પર્શપાદજ્ઞોષાસનાદિભિઃ ॥’ ‘તે પુનન્ત્યુરુકાલેન દર્શના-
દૈવ સાધવઃ’ ઇત્યાદિ ॥૩૭॥ હે ભગવન્ ! મેં આપના એકાંતિક સાધુજનો
થકી સાંભળ્યું છે કે—ધર્મચરણથી પાપ ટળી જાય છે, એટલે ક્ષણાનુસધાને

મત્ત્યધિકારિણો યે વૈરાગ્યધર્મનિજવોધયુતાસ્તપ્ય । સત્ત્વઃ શ્રુતા
 इति चपुर्वेचनात्मभिस्ते सेवां करोमि निजशक्त्यनुसारिणीं वै
 ॥૩૮॥ સ્વાદ્યન યત્ર મમ જન્મ ચ તત્ર તત્ર હ્યપ્યપ્યમુત્ર ચ નિર-

રહિત, પરમાત્માના સમારાધનરૂપ, પોતાના વર્ણાશ્રમને અનુગુણ એવા
 ધર્મ કર્મનું અનુદિન અનુષ્ઠાન કરવાથી રજ તમની પુષ્કળતા કરનાર
 પાપનો પ્રક્ષય થાયછે, તેથી થએલી સત્ત્વવિવૃદ્ધિથી અંત કરણ જ્યારે નિર્મળ
 થાયછે ત્યારે વિષયવાસનાના વિરામથી વૈરાગ્ય થાય અને તે વૈરાગ્યથી
 સ્વાત્મસ્વરૂપના અવજોધમાં આલિંગ્ય થાય અને આપ પરમાત્માવિષે
 પરાનુરાગ થાય અન્યથા વૈરાગ્ય કેમ થાય ? અને લક્ષિતપણુ કેમ થાય ?
 નજ થાય જ્યામુઘી આત્માનુ આપ પરમાત્મકેદાસતારૂપ સ્વરૂપ જેમણે
 જાણ્યું નથી તેમને તમારે વિષે પરાનુરાગ કેમ થાય ? નજ થાય આત્મા
 ત્રણ દેહ થકી વિલક્ષણ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એમ જાણતા હોય તોપણ
 ‘હું સ્વતત્ર હુ’ એવા ભ્રમથી અંધ થતા જરામરણમોક્ષમાત્રમાં રસિક
 થએલા જનો તમારા લક્ષિતરસથકી વિમુખ થાયછે, માટે જેઓ વૈરાગ્ય
 ધર્મ અને નિજજોધે યુક્ત છે તેઓજ તમારી લક્ષિતા મુખ્ય અધિ
 કારીઓ છે, એમ સાધુઓથકી જ સાલજુ છે તો એરીતે સાધુઓથકી
 સાલજીને, મારા આત્માને આપ પરમાત્માનીજ એકેદાસતા રસવાળો
 જાણીને, કાય વાણી મનથી જેજે ક્રિયાઓ વર્ણથી પ્રાપ્ત થતી છે તે સર્વને
 આપની સેવારૂપ થાય એમજ કહ્યું અર્થાત્ યથાશક્તિ ત્રણ કરણ (મન
 વાણી કાય)થી આપની પરિચર્યાપરાયણજ હુ તે આ આત્મશાને
 સહિત ધર્મના અનુષ્ઠાનથી તમારે વિષે લક્ષિત મારે પ્રવૃદ્ધિ પામો ॥૩૮॥
 હે ધર્શ ! હુ અપુનર્લવમાત્રને (જરામરણમોક્ષમાત્ર) વાછતી નથી, કેમકે
 તમારે વિષે અનન્ય પ્રેમરસે રહિત એવા જરામરણનિવૃત્તિમાત્રથી મારે કરો
 અર્થ નથી લહે મને પુનર્લવ થાય પર હું એજ માગુ છું કે-આ ભૂલોકમા
 દુ સ્વર્ગાદિ પરલોકમા જેજે યોનિમા મારે જન્મ થાય તે તે યોનિમા તમારે
 વિષે મારે અનન્યલક્ષિત થાય અને તોજે કરાવેલી રસમથી નિષ્કામ એવી
 આપના ચરણની સેવા સતત સર્વ પ્રકારે મને મળે સર્વ ક'યાનુગુણ

નત્રમેકમવયા । નિષ્કામમેવ તવ સેવનમીશ ! મે સ્તાદિત્યર્થયા-
મ્યહમતિપ્રણયાદ્ઘવન્તમ્ ॥૩૧॥ સુવ્રત ઉવાચ—લલિતા લલિતેઃ
પદેરિતિ સ્તુત્વા નિજં પ્રભુમ્ । તૂષ્ણીમાસીત્તતશ્ચાન્યાઃ સ્ત્રિયો
મક્તાસ્તમસ્તુવન્ ॥૪૦॥ અમર્યુવાચ—વન્દેઽહં નમદમરીલલાટભૂપા
હીરાલિદ્યુતિવિલસન્નચન્દુકાન્તિ । પાદાન્જં તવ સુરસિદ્ધસહ
સેવ્યં સદ્ઘવ્યા નિગમસરસ્વતીપ્રગીતમ્ ॥૪૧॥ નિત્યં તે ચરણયુગે
મમાસ્તુ ચિત્તં સંસારે સ્વજનધનાદિષુ કચિન્મા । સદ્ઘસ્તે

પરિપૂર્ણ સર્વશેષી પરમાન્દમય પોતાના સ્વામિના પરમ પ્રેમરસકોમળ
એવા સેવારસ થકી બીજો કોઈ મુક્તાન્દ અધિક નથી યોગિઓને પણ
દુર્લભ અને અપુનર્લવ થકી અધિક આવા સેવારસને ‘હું એને લાયક
કેમ હોઈ શકું?’ એમ વિચાર્યા વિના પ્રણયપ્રકર્ષને લીધે હું યાચું છું
તમો પ્રણયી જનમાં વત્સળતાવાળા છો, તો પ્રણયી સ્ત્રીજનની આ
પ્રાર્થનાને સફળ કરો ॥૩૮॥

સુવ્રતઋષિ કહે છે—હે રાજન્ ! એરીતે લલિતા લલિત-શબ્દથી
અને અર્થથી મધુર પદોવડે પોતાના પ્રભુની સ્તુતિ કરીને વિરાગ પામ્યાં
તેપછી બીજી લક્ષ્મી સ્ત્રિયો શ્રીહરિની સ્તુતિ કરવા લાગી ॥૪૦॥ તેમા
અમરી સ્તુતિ કરે છે—હે ભગવન્ ! આપનું ચરણકમળયુગળ પ્રણામ
કરતી સાવિત્ર્યાદિ અમરનારીઓના લવાટાભરણોમા પક્ષિબધ રહેલા હીરા
ઓની પ્રભાઓથી વ્યામિશ્રિત એવી નખચદ્રકાંતિઓવડે અતિશય પ્રકાશે
છે, તેવું તથા આલસે રહિત અપોદપેય વેદોએ સ્તુતિ કરેલું તથા વાગ્-
દેવીએ ગાન કરેલું અને સમગ્ર સુરસિદ્ધસઘોએ સેવનીય એવા આપના
ચરણારવિંદને નિષ્કામ લક્ષ્મી હું નમસ્કાર કરું છું ॥૪૧॥ હે હરે ! અનાદિ
આ સંસારમાં ભટક્યા કરતા જનોનું ચિત્ત સ્વજન ધન ધામાદિકમાજ
હોઆહોય્ય કરે છે, માટે હું પ્રાર્થના કરું છું કે—મારું ચિત્ત સંસારવાસનાના
વશપણથી સ્વજન ધન ધામાદિકમા ક્યારેયપણ નજ પ્રવેશ કરો, પરંતુ
આપના ચરણકમળયુગળમાજ નિત્ય આસક્ત રહો તથા તમારા ચરણ
સરોજમાં સલગ્ન મનવાળી રમા આદિક અબળાઓ સાથેજ મારે સમા

ચરણસરોજલગ્નહૃદ્વિયોંપાભિર્ભવતુ ભવે સદૈવ ચાસિન્ ॥૪૨॥
 અમલોવાચ—મક્તાનામમિલપિતાર્થદાનદક્ષં તં ત્વાહં નિજહૃદયે
 દધામિ નિત્યમ્ । મર્ત્તિ મે ધ્રુવમધિમાન્ય યસ્ત્વમભ્યાં કારુણ્યાદ-
 ધિકમુપૈપિ હિ પ્રસાદમ્ ॥૪૩॥ ચિત્તં મે ગુણમણિમણ્ડને હિ તસ્મિ-
 સ્ત્વચ્ચેવ પ્રકટદયાગુણે ચ ભૂમ્નિ । સંલગ્નં ભવતુ વિદ્યાય દૈદિકાનાં
 સંસર્ગ ધરણિવદસ્તુ તરિસ્થર ચ ॥૪૪॥ મેનોવાચ—મત્તયાહં તવ
 પદસારસં દયાલો ! વન્દે તત્પ્રણતજનાર્તિનાશશીલમ્ । યત્સ્પર્શ-

ગમ સદાય રહો, કિંતુ હૃદયમા આસક્ત ચિત્તવાળી સ્ત્રિયોનો સંગ કદાપિ
 નજ થાય ॥૪૨॥ હવે અમલા સ્તુતિ કરેછે—હે હરે ! જેને જન જેને
 પ્રામનાથી ભજે છે તેને ભજનારના અભિક્ષિપિત તેને અખિવ અર્થને આપ
 આપો છો, કેમકે તમો સમગ્ર પુરુષાર્થના પ્રદાનમા સમર્થ છો સર્વ પુરુષાર્થ
 ના પ્રદાનમા મહા સમર્થ દયાનિધિ તે તમો હૃદયમા સનિધિ પામી રહેલા
 છો, તો હવે બીજી શુ પ્રાર્થનીય છે ? કાંઈપણ નથી તો એવો નિશ્ચય
 કરીને તમોને હું નિત્ય હૃદયમા ધારણ કરું છું. તમો તો પરમ ઉદાર છો,
 તેથી મેં કરાતી શ્રવણ કીર્તનાદિક્ષણા અટપપણુ ભક્તિને અભ્યધિક
 માનીને, એટલે જે જનો અનન્ય મનથી તમારૂં ચિંતવન કરાતા થકા
 પર્યુપાસન કરેછે, નિત્ય તમારી સાથે જોડાઈ રહેવા તે જનોના ભજન
 પ્રકાનેજ જેમ એમ કૃપાવશાત્ અત્યુત્તમ માનીને અધિક અનુચ્છ કરો
 છો ॥૪૩॥ હે હરે ! મારૂં હૃદય દેહ અને તેના સંબન્ધિ વિગેરે કે જે
 અટપપણુ અસ્થિરપણુ ઉત્તર પ્રાણમા હુ ખદેવાપણુ વિગેરે અનેક
 દોષોએ પરિપૂર્ણ મુખાભાસરૂપ છે તેના સસર્ગનો પરિત્યાગ કરીને, ગુણ
 મણિઓનું મકન—આભરણુ જેનું છે અથવા ગુણમણીઓના મકનભૂત,
 (જેમના આશ્રયવાભથી ગુણો કટ્યાણુતાને પામેછે) સમસ્ત દોષે રહિત,
 સમગ્ર કલ્યાણગુણોના નિધિરૂપ, સર્વેએ સાક્ષાત્ અનુભવ્યો છે દયારૂપ
 ગુણ જેમને વિષે, નિરવધિ મુખરૂપ એવા તમારે વિષેજ સદગ્ર મન
 પૃથ્વીવત્ સ્થિર થઈ રહો ॥૪૪॥ હવે મેના સ્તુતિ કરેછે—હે દયાળો !
 જે તમારા ચરણકમળના પવિત્ર સ્પર્શથી વૈભવને પામેથી ગમા

દક્ષિણમિદં પુનાતિ વિશ્વં રૂપૈઃ સૈલ્પિભિરમરેશ્વરાંશ્ચ ગદ્ધા ॥૪૫॥
તત્તેડહં દૃઢતરમાવતઃ પદાન્નં સેવે વૈ ગૃહધનતોડપરુપ્ય ચિત્તમ્ ।
નેચ્છામિ ધ્રુવમમરાદિભોગજાતં ત્વત્તોડન્યત્તત ઇદ્દ માં સદા
નિષેદિ ॥૪૬॥ સર્વાઃ સ્ત્રિયઃ ક્ષુ — અતિમનોહરં સર્વસુન્દરં તિલ-
કલક્ષણં ચન્નલેક્ષણમ્ । વિવુઘવન્દિતં સ્વામિનાથ ! તે વપુરિદ્ધા-
સ્તુ નો નિત્યદર્શને ॥૪૭॥ મદનમોહનં પ્રેમદોહનં નયનગોચરં મન્ત્ર-

પોતાના મદાકિની ગંગા ભોગવતી નામનાં ત્રણ રૂપે કરીને ત્રણ લોકોને
પવિત્ર કરેછે તથા ભવ બ્રહ્માદિ દેવોને પવિત્ર કરેછે. તે તમારા ત્રણુત
જનોની સમગ્ર પીડાને નાશ કરવાના સ્વભાવવાળા ચરણારવિંદને હું
ભક્તિથી વદન કરુંછુ ॥૪૫॥ હે ભગવન્ ! હું ધામ ધનાદિકમા રહેલા
દોષનો વિચાર કરીને, તે થકી ચિત્તને ખેંચી લઇને, સમગ્ર પીડાને પ્રશમન
કરનારા સકળમંગળકારી એવા આપના તે પાદપદ્મને દૃઢતર પ્રેમ
ભાવાનુબંધપૂર્વક સેવું છુ તમારા થકી વ્યતિરિક્ત બ્રહ્માદિ સુરેશ્વરભોગ-
સમૂહને પણ હું તમારા થકી નિષ્કે નથીજ ધ્વિષ્તી, તો મને આપના
આજ ચરણસરોજની સેવામા સદા સ્થાપન કરો ॥૪૬॥

હવે અમૃતા હુમારી આદિક અન્ય સમસ્ત સ્ત્રિયો સાથેજ સ્તુતિ
કરેછે—હે સ્વામિનાથ !—સ્વામિઓના પણ સ્વામિન્ ! (‘વર્તિ પતીના’
એવી શ્રુતિ છે) જોનારા સમગ્ર જનોના મન નયનને હરનાઈ, સર્વાતિશાયિ
સૌન્દર્ય સંપન્ન, નાસિકાના સમીપમા વર્તતા તિલક નામના ચિહ્નવિશેષથી
અથવા ભાલના ભૂખણુત સચદ્રક બિર્ધપુડ તિલકથી શોભાયમાન,
અચળ લોચનકમળથી રમણીય, ભવબ્રહ્માદિ વિશુદ્ધ વૃન્દોએ વંદેલુ એવું
આપનુ આ વપુ (શ્રીમૂર્તિ) આ પુરમા અમારા નિત્ય દર્શનમાં રહો,
અર્થાત્ સર્વદા અમારા નયનગોચર આપ રહો ॥૪૭॥ આ આપનું વપુ
સમસ્ત જનોના મનને મોહ પમાડનારા મદન (કામ)ને પણ મોહ પમા-
ડનાઈ, (તેથી પણ અતિ સુદર) જોનારા જનસમાજને પોતાના ભાવ-
પ્રયાતિશયથી પોતાવિષે પ્રેમને દોહન કરનાઈ, (પ્રેમને વધારનાઈ)
યોગિઓએપણુ અગમ્ય હોવા છતાપણુ કેવળ કૃપાએ કરીને સમસ્ત મનુ-

સચ્ચરમ્ । મુવિ સુદુર્લભં સ્વામિં ॥૪૮॥ નિજજનૈઃ સદા યાચ્છિતં
 હૃદા પરસુલાવહં દૃષ્ટમોપહમ્ । પરમમદ્ગલં સ્વામિં ॥૪૯॥ હૃદ-
 યરોચનં ચદ્રમોચનં વિગતશોચનં દીર્ઘલોચનમ્ । મૃદુસિતામ્બરં
 સ્વામિં ॥૫૦॥ મધુરભાષણં પુષ્પભૂષણં વિજિતદૂષણં શોકશોષ-
 ણમ્ । પ્રહસદ્રાવનં સ્વામિં ॥૫૧॥ કુસુમશેષરં કોમલાન્તરં સદ-
 યદર્શનં દુઃખકર્શનમ્ । વિધિહરાર્ચિતં સ્વામિં ॥૫૨॥ પરમપારનં

ધ્યોના લોચનચોર કરેલું, ભક્તોમાં સદા સચરણ કરવાના સ્વભાવવાળું
 (ભક્તવશ વર્તનાર) વર્તે છે. તેવું આ આપનું શૂલોક ઘૂલોકમાત્રો સુદુર્લભ
 વપુ સદા અમારા નેત્રમાર્ગે આગળ વિરાજમાન રહો ॥૪૮॥ આત્મીય
 અનન્યભક્તોએ સદા હૃદયથી વાંછેલું, (તેમને તમારા આ વપુષ્ટી પ્રિય
 તમ ખીજું કાઢપિણુ નથી, કેમકે તેઓ અપુનર્લવની સ્પૃહા રાખતા નથી)
 જોનારા જનોને નિરવધિ સુખ આપનાર, આતર અનાદિ અજ્ઞાનરૂપ અંધ
 કારને અપહરનાર, મંગળોનું મંગળ એવું તે આ તમારે દિવ્ય વપુ અમારા
 નયનપથમાં નિલ્યા આનિર્ભાવ પામે ॥૪૯॥ હે સ્વામિનાથ ! આ આપનું વપુ
 દર્શન કરનારા કે ધ્યાન કરનારા ભક્ત જનોના હૃદયને આહ્વાદ આપ
 નાંરે, અનાદિ કાળથી અનુવર્તતા ભવબંધનને દર્શનમાવથી મુકાવનારે,
 શોક મોહાદિ પ્રાકૃત દોષોએ રહિત છે, આવું આ આપનું કર્ણપર્યંત વિશાળ
 વિચોચનવાળું અને કોમળ ઉજ્જવળ વસ્ત્રોને ધારી રહેલું દિવ્ય વપુ
 અમારી દૃષ્ટિ આગળ નિલ્ય પ્રકાશમાન રહો ॥૫૦॥ વળી હે સ્વામિનાથ !
 આશ્રિતોના સમસ્ત સંતાપને સહનારે મધુર ભાષણ જોમનું છે, સુગન્ધિ
 મુકોમળ દિવ્ય વિવિધ પુષ્પોનાં હાર બાણુબધાદિ વિભૂષણોવડે વિભૂષિત,
 સમસ્ત હેયગુણોનું વિરોધિ, સમાશ્રિતોના સમસ્ત શોકને શોભણ કરનાર,
 મંદસ્મિતવડે મધુર મુખારવિંદથી રમણીય, પાદમા ધારેલા પુષ્પતોરાઓથી
 સંમલકૃત, વાત્સલ્ય સૌશીલ્ય સૌલભ્ય આદિકની અધિકતાને લીધે
 કોમળ હૃદયવાળું, કૃપાપૂર્વક અવલોકન (જોવું) જોતું છે, સમાશ્રિતોના
 સમગ્ર દુઃખને આકર્ષણ કરનાર, ભવ શ્રદ્ધાદિ અધીશ્વરોએ અર્ચેલું,
 સચિત સમસ્ત પાપપુજને પ્રણાશ કરનાર હોવાથી પરમ પાવન, સકળ

લોકભાવનં કુટિલકુન્તલં પુષ્પકુણ્ડલમ્ । ભવભયાપહં સ્વામિં
॥૫૩॥ સકલસિદ્ધિભિઃ સર્વેઋદ્ધિભિઃ ધ્રિતપદં સદા યોગિભિ-
ર્મુદા । તદિદમેવ હિ સ્વામિં ॥૫૪॥ તથા નિવાસતો દુર્ગપત્તનં
જયતિ ભૂતલે સર્વતોઽધિકમ્ । ભવદુપાશ્રયા મુક્તિરત્ર યદ્વસતિ
સર્વદાઽન્યત્ર દુર્લભા ॥૫૫॥ કુમતદુર્વનાદ્દોરયૌવનાદ્રસનવૃશ્ચિકા-

લોકનું સંરક્ષણ કરવાના શીઘ્રવાળુ, લવલયને ટાળનારું, કુટિલ કેશો અને
પુષ્પમય હુંડળોવડે શોભમાન, સર્વ અભિમાદિ ઐશ્વર્યોએ અને સમગ્ર અપ્રા-
કૃત સંપદાઓએ સદા સંપન્ન અને યોગિઓએ હર્ષથી સદા સેવેલા ચરણવાળુ
એવું આ આપનું દિવ્ય વપુજ અમારી દૃષ્ટિગોચર નિત્ય નિવાસ કરી રહ્યો
॥૫૨-૫૪॥ હે હરે ! આ દુર્ગપત્તન નામનું નગર ક્ષરાક્ષરાધિપતિ આપના
નિવાસને લીધે ભૂતળમાં સર્વ તીર્થ ક્ષેત્રાદિક થકી અત્યધિક વિજયકારી
વર્તે છે, કેમકે આપના આશ્રયથીજ એક મુલલ એવી જે મુક્તિ સાધના-
વ્યાસથી પણ અન્ય સ્થળમાં દુર્લભ છે તે આ સ્થાનમાં તો જલદી સિદ્ધ
થાય છે, માટે મુક્તિસ્થાનોમાં આ ક્ષેત્ર સર્વથી સમધિક વર્તે છે ॥૫૫॥ વળી
લોકમાં કુમત-શ્રુતિ સ્મૃતિ ન્યાય થકી વિરૂદ્ધ, કૃતકોંજ એક મૂળ જેમાં
છે એવા આર્હત (જૈન) સૌગત (બૌદ્ધ) માયાવાદિ (શાંકર) વિગેરે
જે મત છે તે આ વન-મહા અરણ્ય છે, જેમ મહા અરણ્યના મધ્યને
પામેલો પુરૂષ કોઈપણ ગામ નગરાદિમાર્ગને ન પામે તેમ કુમતના મધ્યને
પામેલો પુરૂષ નિઃશ્રેયસ માર્ગને પામતો નથી તેમ ત્રૈવર્ગિક ક્ષણે પામતો
નથી, તે બન્ને થકી પરિવ્રજ થઈને કેવળ મોહ પામે છે કુમત કેવળ મહા
અરણ્ય છે એમજ નહિ કિંતુ દુર્વન-હિંસક પ્રાણિપ્રાય છે, જેમ હિંસક
પ્રાણિપ્રાય વનને પામેલો જન મૃત્યુમુખને પામે છે તેમ કૃતકોંવડે
હણાએલો આ જન સસૃતિલક્ષણ મૃત્યુને પામે છે, તો એરીતે આત્મ
સત્તાને પ્રણાશ કરનાર કુમતરૂપ દુર્વનથકી અમારું આપે સરજાઆર્થનો
સુખોદ આપીને અને સમસ્ત સરજાસ્ત્રના પરમ તાત્પર્યના વિષયભૂત
પોતાના અરણ્યારવિદનો સમાશ્રય આપીને વારંવાર રક્ષણ કર્યું છે તથા
વિરામ વિના મર્યાદા મુકીને ઉછળતા ન પાછા વાળી શકાય એવા કામતરંગ-

હોમલુપ્ચકાત્ । યદુતરાપદો ભૂરિસમ્પદો મુદુરિહ ત્વયા રક્ષિતાં
વયમ્ ॥૫૬॥ પ્રવલસંશયાદુષ્ટસંશયાન્મદવિલેશયાત્કુત્સિતાશ-

વેગોએ પોતામાં સંશય થતા બ્રહ્મા રૂદ્ર ઇન્દ્રાદિકને પણ સમૃદ્ધિત કરી દેતા
એવા ઘોર યૌવન થપ્પી અમારી આપે વિષયવૈરાગ્યને સિદ્ધ કરી આપનારો
મુક્તોએ ઉપજોગ્ય એવા પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર સંપાદન કરી
આપીને અનેકવાર રક્ષા કરી છે. તથા રસનેન્દ્રિય અતિચપળ હોવાથી
રસાસ્વાદના મિષથી વીંછી પુચ્છના અમ્રભાગમાં રહેલા વિષમય કંટક-
થીજ જેમ એમ વસ્તુતાએ વિષ પરિપૂર્ણ પોતાના અતિચપળ અમ્રભા-
ગથી પ્રતિશ્ણુ વીંધી વીંધીને પુરૂપને પીડે છે, આવા સમમ ઇન્દ્રિયોના
લોભમાં હેતુબૂત દુર્જય રસનેન્દ્રિયરૂપ વીંછીથપ્પી અમારૂં આપે આપના
ગુણામૃત રસાસ્વાદમાં રસિકતા સંપાદન કરી આપીને વારંવાર રક્ષણ
કર્ચું છે. તથા જેમ લુબ્ધક-પારાધી વિવિધ ડગવાના ઉપાયોવડે જાળમાં
મૃગાદિકને પાડીને તેના પ્રાણહરણપર્યંતના પણ વ્યાપારથી સ્વાર્થને સિદ્ધ
કરેછે તેમ લોભ અતિમૃદ્ધિ પામતા સ્વાર્થસિદ્ધિસાડે ઠગાઇથી પરપ્રાણના
હરણપર્યંતના પણ વ્યાપારમાં પ્રયત્ન કરેછે, તો આવા લોભરૂપ લુબ્ધક
થપ્પી અમારી આપે ગુણદોષનો વિવેક કરી આપીને વારંવાર રક્ષા કરી છે.
તથા જે કોઈ સપત્તિ ક્ષેત્ર ઉપવન લવન સુવર્ણાદિ સમૃદ્ધિરૂપ કહેવાય
છે તેતો વસ્તુતાએ વિપત્તિજ છે કારણ કે તેનાથી અનર્થનીજ અપ્રાપ્તિ
થાયછે, જે ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય લક્ષિતની સમૃદ્ધિ છે એજ સાચી સંપત્તિ
છે, કેમકે તેનાથીજ નિઃશ્રયસની સિદ્ધિ થાયછે તેવી ક્ષેત્ર આરામ લવન
કનકાદિ વિવિધ મિષથી રહેલી વિવિધ વિપદાઓથપ્પી (સપત્તિ સંસારથી
રહેલી વિપત્તિઓથપ્પી) અમારૂં આપે તેનું અભિમાન ટાળવાપણે અનેક-
વાર સંરક્ષણ કર્ચું છે ॥૫૬॥ હે મુનિપતે ! જે પ્રબળ-ન સમાધાન થાય
એવા પ્રબળદોષમૂળક સંશયો છે તેથપ્પી, જે પરાવર પરમાત્માના દર્શ-
નથી હૃદયચથિઓ ભેદાઈ જાય છે સર્વ સંશયો છેદાઈ જાય છે અને સર્વ
કર્મો પ્રક્ષય પામી જાય છે તે દર્શનપદને પામેલા આપ લગવાને અમારી
રક્ષા કરી છે તથા દુષ્ટ સંશય-અંદર નિશૂદ્ર વિષયરાગરૂપ અગ્નિથી

યાત્ । સ્વરસરીલુગન્માનકોણપાન્મુનિપતે ! ઘયં મોચિતાસ્ત્વયા ॥૧૭॥
મધુમમાયતઃ ક્રોધદાયતો મૃતિજનુર્મયાત્પાપદુર્નવાત્ ।
મધુમહાવિવાન્સર્વધામિપાદ્યતિપતે ! ઘયં રક્ષિતાસ્ત્વયા ॥૧૮॥

અતિશય બેઠ્યા કરતા અને બહાર ધર્મવાદથી પોતાના દોષને પ્રચ્છન્ન રાખનારા, દંભેકનિષ્ઠ દુષ્ટ જનોના સમાશ્રયણથી અમારી આપે યોગર-દમ સત્સંગ વધારીને રક્ષા કરી છે તથા ધન અભિજનાદિકનો જે મદ છે તે કૃષ્ણસર્પજ છે, તે વિપને વમન કરીને સન્નિધિમાં રહેલા સાધુઓનું પણ સંહનન કરેછે, માટે આવા ધનાદિમદરૂપ કૃષ્ણસર્પથી અમારે વિપે વિનયનો પ્રવેશ કરાવીને અમારી આપે રક્ષા કરી છે તથા અનાદિકાળથી અનુવર્તતી વિપરીત વાસના મૂળ જેમા છે અને વિષયલોગજ એક કૂળ જેનું છે એવા વિપરીત આશય થકી અમારૂં તત્ત્વ-હિત-પુરૂષાર્થનો યથાર્થ અવબોધ આપીને આપે રક્ષણ કર્યું છે તથા જે કામ છે તે અજગર જેવો અત્યુચ્ચ છે અને જે માન છે તે અતિકૂર રાક્ષસ છે, તે કામરૂપ અજગર થકી અને માનરૂપ રાક્ષસ થકી અમારૂં આપે વૈરાગ્ય સંપાદન કરાવીને સંરક્ષણ બહુધા કર્યું છે ॥૧૭॥ હે યતિપતે ! પ્રાણિમાત્રમાં પણ અશુભ લાવ-અશુભ ચિંતન કરવારૂપ નરકપ્રદાયક વર્તે છે, વિવેકિઓનેપણુ વાસનાવેગથી ઉદ્ભવતી શત્રુશુદ્ધિથી અશુભ લાવ આવે છે, તે આ અશુભ લાવથી અમારી આપે સર્વભૂતસૌહાર્દ મતનો વિબોધ આપીને રક્ષા કરી છે તથા જેમ દાવાનળ સમગ્ર વનને બાળ્યા વિના પ્રશાન્તિને નથીજ પામતો તેમ ક્રોધ પોતાના સંબન્ધમા આવતા સર્વ ક્રોધને, અંતે આત્માને કે આત્મીયને વિનાશ કર્યા વિના ઉપશાન્તિને નથીજ પામતો, તો જે ક્રોધ છે તે વિલક્ષણુ એક દાવાનળજ છે, તેથી અમારી ક્ષમામતના સંબોધથી આપે રક્ષા કરી છે તથા પાપનેજ એક પેદા કરનારા દુરાચરણુ થકી સદાચરણુનો સંબોધ આપીને અમારી આપે રક્ષા કરી છે તથા મઘમાસના ભક્ષણુ પ્રધાન ધર્માભાસ થકી સદ્ધર્મનો સદ્બોધ આપીને અમારૂં સંરક્ષણુ કર્યું છે કે બહુના-જનનમરણુ લયથીપણુ આપે આપના સમારાધનની સિદ્ધિ કરવા કૃપાથી સાક્ષાત્ સર્વને ગોચર થઈ અને તે સમાગ્રધનથી પ્રસન્ન થઈ

વિષયવારિષેસ્તારિતા યથા કરુણયા વયં ભૂરિશસ્તથા । તવ પદા-
મ્બુજાસક્તિવિગ્નતઃ સતતમેવ નઃ પાતુમર્હસિ ॥૫૧॥ કચન માનસં
ત્વત્પદામ્બુજાદ્વજતુ માઽન્યતો નાથ ! નઃ સદા । इति वयं मुहुः
प्रार्थयामहे निजजनप्रियं त्वयामधीश्वरम् ॥६०॥ सुप्रत उवाच—इति
ताभिः स्वभक्ताभिर्योपाभिः संस्तुतो हरिः । प्रसन्नः सोऽभयं
प्रादात्ताभ्यो भक्तपतिर्नृप ! ॥६१॥ श्रीनारायणमुनिस्त्वाच—भवतीनां
हि सर्वासां यो यो हृदि मनोरथः । वर्तते स स संपूर्णो भविष्यति
न संशयः ॥६२॥ देहदैहिकसम्बन्धं दुस्त्यजं ह्यपि योगिभिः ।

અમારી સર્વથા સરક્ષા કરી છે ॥૫૮॥ આ અપર પ્રાર્થના કરીએ છીએ
કે-જેમ પરમ કૃપાથી અમોને વિષયસમુદ્ર થકી પાર ઉતાર્યા છે તેમજ
તમારા ચરણકમળમાં જે પરમ પ્રેમરસ પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામતો જાય
છે તેને અંતરાય જે રીતે ન થાય તેમ તેવકી અમારી નિરંતર રક્ષા
કરવાને યોગ્ય છે. વૃદ્ધિ પામતો તમારા ચરણારવિંદમાં પ્રેમરસ જે
પરમ લક્ષ્મણ છે તે નિઝેયસ આનંદ થકી ન્યૂન નથી, માટે એમાં
કોઈ વિગ્ન ન થાય એવી અમારી નમ્ર પ્રાર્થના છે ॥૫૯॥ હે નાથ !
અમારું મન આપના ચરણકમળથકી અન્યત્ર જે રીતે કદાચિત્ પણ
થવાયમાન ન થાય તે રીતે અમારી રક્ષા કરો, કેમકે તમો અધીશ્વર
છો-અધીશ્વર આપને અમારા મનનું નિયમન કરવું હુકર નથી વળી
તમો નિજજનપ્રિય છો-તો નિજજનોના મનને પોતાના પદપદ્મમાંજ
એક આસક્ત કરવાને તમો યોગ્ય છો, માટે આપની અમો નિરંતર
વારેવારે એજ પ્રાર્થના કરીએ છીએ ॥૬૦॥ સુપ્રતઃપિ કહેછે—હે નૃપ !
એરીતે પોતાની અનન્યલક્ષ્મણી સ્ત્રિયોએ સ્તુતિપૂર્વક પ્રાર્થના કરેલા
લક્ષ્મણ પતિ ભગવાન્ શ્રીહરિ પરમ પ્રસન્ન થઈને તેમના પ્રતિ અભય
દાન વચન જોડ્યા ॥૬૧॥ તેનેજ શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે લક્ષ્મણ !
તમારા સર્વેના દૃઢયમા જેને મનોરથ વર્તે છે તેતે સર્વેપણ સંપૂર્ણ થશે,
એમાં સંશય નથી ॥૬૨॥ હે અભજા ! જે કારણ માટે યોગિઓએપણ
દુસ્ત્યજ એવા દેહ દૈહિકાદિકના અભિમાનને મારે વિષે પરમ પ્રેમને લીધે

મયિ પ્રેમ્ણા તુળમિવ દિત્વા માંભજથાવલાઃ ! ॥૬૩॥ મુનત વચાચ—
 શ્વ્યાદિભિઃ સુમધુરૈર્યેવનૈર્વિચિત્રૈસ્તં તોપયન્તમૃપિનાયકમાત્મ-
 નસ્તાઃ નત્વા નરેશ ! વનિતાઃ સકલાસ્તદાર્નીં પપ્રચ્ચુરેતદનઘાશ્ચ
 તદેકચિત્તાઃ ॥૬૪॥ ઇતિ ધીરાત્મત્રિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીય-
 પ્રકરણે પ્રવોધન્યુત્સવે દુર્ગપુરસ્થજયાદિયોપિન્ગળલટ્ટતભગવત્સ્તુતિનિરૂપણનામા
 ત્રિચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૩॥

જયાદય કચુ — નારાયણમુને ! સ્વામિન્ ! ભક્તવત્સલ ! સત્પતે !
 પૃછામસ્ત્વાં વયં કિંચિત્કૃપયા તત્ત્વજ્ઞ પ્રભો ! ॥૧॥ ત્વાં પ્રસાદ-
 તુણની પેઠ તરત ત્યાગ કરીને મને લાગે છો, માટે તમારા મનોરથના પૂર્ણ-
 પણામાં લેશ સંશય નથી ॥૬૩॥ મુનતઃપિ કહેછે—હે નરેશ ! ઈશ્વાદિ
 મધુર મધુર વિચિત્ર વચનોવડે પોતાની લક્ષ્મિઓને સંતુષ્ટ કરતા મુનિ-
 પતિ શ્રીહરિને નમસ્કાર કરીને તે નિદોષ તદેકચિત્ત સમસ્ત જયા વિગેરે
 વનિતાઓએ તે સમયે એવો પ્રશ્ન પુછ્યો ॥૬૪॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજી-
 વને તૃતીયપ્રકરણે પ્રવોધન્યુત્સવે દુર્ગપુરસ્થજયાદિયોપિન્ગ-
 લલટ્ટતભગવત્સ્તુતિનિરૂપણનામા ત્રિચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૩॥

અધ્યાય ૪૪ મો.

જયા આદિક અબળાઓ પુછેછે—હે ભગવન્ નારાયણમુને ! તમો
 ભક્તવત્સળ, નિરૂપાધિક સ્વામી, સતાંપતિ છો માટે તમોજ એક નાથ
 જેના છો એવા ભક્તોનું જાણવા વાછેછું હિત જાણવાને આપ યોગ્ય છો.
 તો હે પ્રભો ! અમો કિંચિત્ અમારૂં હિત અને સકળ લોકનું હિત તમોને
 પુછીએ છીએ, તેને કૃપા કરીને સાલજો ॥૧॥ હે ભગવન્ ! તમોને-સં-
 તોના પતિ, સર્વના સ્વામી આપ નારાયણને પ્રસન્ન કરવા દાન યજ્ઞ તપ
 યોગ જપ છન્દ વ્રત વિગેરે બહુ ગુણો-ઉપાયો શાસ્ત્રોમા પ્રદર્શાવ્યા છે

૧ આ અધ્યાયમા પોતાના પ્રસાદના ઉપાયોમા પ્રધાન ઉપાયને પુછતી જયા
 ૨મા લલિતા આદિક અબળાઓના પ્રતિ ભગવાને નિરૂપણ કરેલું પોતાની ભક્તિનું
 પ્રાધાન્ય અનુવાદ કર્યું છે.

યિતું પ્રોક્તાઃ શાસ્ત્રેષુ વહ્વો ગુણાઃ । દાનયજ્ઞતપોયોગજપચ્છન્દો
વ્રતાદયઃ ॥૨॥ તેષુ મુખ્યોઽસ્તિ કઃ સ્વામિન્ ! યેન સંસેવિતેન
વૈ । નિતરાં ત્વં પ્રસન્નઃ સ્યાઃ સ્વમક્તેભ્યો વરપ્રદઃ ॥૩॥ પ્રાપ્તેન યેન

ભાવાર્થ એવો છે કે—અભ્યુદય (નિર્વર્ગ કૃણ)ના કે નિ શ્રેયસના જે
ઉપાયો દાન યજ્ઞાદિ નિદર્શાવ્યા છે તે સર્વે તમારા પ્રસાદના ઉપાયોજ છે,
કેમકે આપના પ્રસાદ વિના કોઈપણ પુરુષાર્થ સિદ્ધ થતો નથી, ઈન્દ્રાદિ
તેતે દેવતાઓપણ સર્વાન્તરાત્મા આપની તનુઓજ છે, જેને ભક્ત જેને
તનુનું શ્રદ્ધાદિ અર્ચન કરવા ઇચ્છે છે તેની તેની તે શ્રદ્ધાને તમોજ
નિશ્ચળ કરો છો, પછી તે જન તે શ્રદ્ધાએ યુક્ત થઈને તેનું આરાધન
કરેછે, તે આરાધનથી તમોએજ આપેલા તેને કામોને પામેછે. કેટલાક
જનો તમારી પ્રસન્નતાના તે ઉપાયોને જાણે છે તો ખરા પણ ભોગવાસ-
નાથી અલિભૂત ચિત્તવાળા હોવાથી એજ યજ્ઞાદિ કર્મોવડે તમોને પ્રસન્ન
કરીને સ્વર્ગતિની પ્રાર્થના કરેછે કેટલાક અલિપ્ત નરો કૃણસંગનો ત્યાગ
કરીને તમારા પ્રસાદનીજ ઇચ્છાથી યજ્ઞાદિકર્તું અનુષ્ઠાન કરે છે. જીન
મહાત્માઓ તો 'વાસુદેવ. સર્વમિતિ' 'મારે તો સર્વ વાસુદેવજ છે'
એમ અનન્યભક્તિથી તમોને ભજે છે તેમાં ભક્તિ આદિશબ્દથી કહેવા
ઇચ્છી છે. તો સર્વ પ્રકારે તે આ યજ્ઞાદિક સર્વે તમારી પ્રસન્નતાના
ઉપાયભૂતજ છે હે સ્વામિન્ ! તે આ ઉપાયોમાં મુખ્ય કોણ છે ? પોતાના
ભક્તોને વરદાન દેનારા તમો, એટલે તેતે યજ્ઞાદિ ઉપાયોવડે તમોને તેતે
અર્થની કામનાથી ભજતા અર્થીઓને તેમણે તેમણે અભ્યર્ચેવા તે તે
અર્થોને આપનારા આપ જેના સંસેવનથી અત્યંત પ્રસન્ન થાવ—'આતો
મારોજ છે' એવો ભાવ કરો અને વળી જે એકની પ્રાપ્તિ થતાં બીજા
બધા યજ્ઞ દાનાદિ ગુણો—યજ્ઞદાનાદિકમાં નિષ્ઠા રાખવારૂપ ગુણો સમુદ્રમાં
ગોળ્પદની પેઠે મુખ્ય ગુણમાં સર્વ સાધન અને સાધ્ય (કૃણ)નો સમાવેશ
હોવાથી પ્રાપ્ત થઇ જાય અને વળી જે એક મુખ્ય ગુણ ન પ્રાપ્ત
થતાં તો યજ્ઞાદિકમાં નિષ્ઠારૂપ જીન બધા ગુણો ગત-અર્થસિદ્ધિ
નહિ કરનાર હોવાથી રજા હોય તોપણ ગતજ થઇ જાય સ્વર્ગાદિકતો

ચૈકેન પ્રાપ્તાઃ સ્યુઃ સકલા ગુણાઃ । અપ્રાપ્તે ચ ગુણે યસ્મિન્ ગતાઃ
 સ્યુરપરે ગુણાઃ ॥૪૯॥ ઘયં ઘેદિતુમિચ્છામઃ સર્વાસ્તં ત્વદુપાસિકાઃ ।
 વક્તુમર્હસિ તસ્માત્ત્વં વાસુદેવ ! સુનિશ્ચિતમ્ ॥૫૦॥ શ્રીનારાયણમુનિ-
 જ્ઞાત્ર—મત્તયૈવાહં પ્રસન્નઃ સ્યાં યથા મક્તાસ્તથેતરૈઃ । સાધનૈર્નૈવ
 તુપ્યામિ જાનીતેતિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥૬૦॥ દાનયજ્ઞતપોયોગજપચ્છ-

અર્થાભાસ અનર્થજ છે. અથવા—પ્રાપ્ત-સંપન્ન થએલા સકળ યજ્ઞાદિકો
 જે એક મુખ્યની પ્રાપ્તિ થતાં ગુણુ-અતિશય કરનારા થાય અને જે
 એક મુખ્ય ન હોય તો બીજા તે સમગ્ર ગુણો ગત-ગુણભાવે રહિત થઈ
 જાય, એટલે અતિશય કરવાપણું દૂર થઈ જાય, કેમકે ભક્તિરહિત તે
 યજ્ઞાદિક ગુણોની નિરર્થકતા કહી છે ॥૨-૪૯॥ હે વાસુદેવ ! આપનુંજ એક
 શરણુ જેમને છે એવી અમો અબળાઓ સર્વે તે મુખ્ય ગુણને લાલુવા
 ઇચ્છીએ છીએ, તો તમો કૃપા કરીને નિશ્ચિત કરેલો તે અર્થ કહેવાને
 યોગ્ય છે ॥૫૦॥ એ રીતે પોતાની એકાતિક જ્યાં આદિક ભક્તાણીઓએ
 પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ બોલ્યા કે—હે ભક્તાઃ ! સત્કૃત-૩૩ી રીતે આચ-
 રણુ કરેલા, એટલે મનેજ સર્વ કર્મ સમારાધ્ય સર્વાન્તરાત્મા સર્વફલપ્રદ
 સમજીને આચરણુ કરેલા દાન યજ્ઞ તપ યોગ જપ છન્દ વિગેરે ગુણપર્યાય
 સાધનોવડે યદ્યપિ હું પ્રસન્ન થઈ છું, પરંતુ અનન્ય ભક્તિથી જેવો
 પ્રસન્ન થઈ છું તેવો ભક્તિ વિનાના કેવળ યજ્ઞાદિકથી નંથીજ પ્રસન્ન થતો
 એવો નિશ્ચય કયો છે, (‘મક્ત્યા હમ્યસ્ત્વનન્યયા’ ‘નાહં વૈદૈર્નં તપસા ન
 દાનેન ન ચેજ્યયા । શક્ય ઇવંવિધો દ્રષ્ટુ દ્રષ્ટવાનસિ માં યથા’ ‘મક્ત્યા
 સ્ત્વનન્યયા શક્ય બદ્ધમેવંવિધોઽશું ! । જાતુ દ્રષ્ટું ચ તત્ત્વેન પ્રવેદું ચ પરંતવ !’
 ‘મત્તયા મામભિજાનાતિ’ ઈત્યાદિ ગીતામાં કહ્યું છે) કેમકે જે જન ‘મારે
 તો ભોગ્ય ભોગોપકરણાદિક સર્વ વાસુદેવ ભગવાનજ છે’ એમ અનન્ય
 મનથી પરાનુરાગપૂર્વક મને ઉપાસે છે તેતો મારો આત્મા છે, ‘વાસુદેવ,
 સર્વમિતિ સ મહારમા સુદુલ્ભ.’ ‘જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મે મત્તમ્’ એમ
 ગીતામાં કહ્યું છે જેઓ અનન્ય ભક્તિથી મને ભજે છે તેઓને હું તેજ
 રીતે ભજુ છું. સર્વ યોગિઓને મધ્યે મારે વિષે મન બેડી દબને જે જન

ન્દોષતાદિભિઃ । તુપ્યેય સત્વૃતૈઃ કિન્તુ યથા ભક્ત્યા ન તેસ્તથા
॥૭॥ ન ચિપ્રત્વં ન દેવત્વં નોત્કૃષ્ટં જન્મ ચાપરમ્ । મત્પ્રીતિકારણં
કિન્તુ ભક્તિરેકાસ્તિ સર્વથા ॥૮॥ સ્નેહેન સેવન યત્તુ માહાત્મ્ય
જ્ઞાનપૂર્વકમ્ । તદેવ લક્ષણં જ્ઞેયં ભક્તેરિહ મહાવ્રતાઃ ! ॥૯॥ નરા-

શ્રદ્ધાથી બાળે છે તે મેં યુક્તતમ માન્યો છે, 'યોગિનામપિ સર્વેષાં મદ્વ્રતેના
ન્તરાત્મના । ધ્વજ્ઞાવાન્ મજતે યો માં સ મે યુક્તમો મત' એમ ગીતામા
કહ્યું છે માટે હું ભક્તિથીજ પ્રસન્ન થઉં છું ॥૬-૭॥ પોતપોતાના શુભાશુભ
કર્મની ગતિની નિયંત્રતાએ કરેલો બે મનુષ્ય પશ્ચાદિ યોનિસેદ તેને લીધે
થએલો બે હિચનીય વિભાગ છે તે ભવમાર્ગમા યથાધિકાર વિદ્યા
વૃત્ત કર્મમા અન્વય કરાવીને કેવળ ગતાગત (પરલોકમા જવું આવવું)
એવા કલેશમય ફળને માટે થાય છે, તો એ રીતે જવા આવવામા કાંઈક
નિશેષ કરી આપે એવું વિપ્રયોનિ દેવયોનિ વિગેરેમા મળેલા જન્મને
લીધે કહેવાતું ઉત્કૃષ્ટપણ કે દીક્ષાઘડણાદિ વૃત્તને લીધે કહેવાતું ઉત્કૃષ્ટ
પણ કે ત્રયીવિદ્યાની સપત્તિએ કરેલું વિદ્યાથી ઉત્કૃષ્ટપણ સર્વેશ્વરેશ્વર
સર્વભૂતસુદૃઢ એવા મારા પોતાના સતોષનું કારણ નથી, કારણ કે હું તો
સર્વભૂતોમાં સમ છું, મારે કોઈ દ્વેષ કે પ્રિય નથી કિંતુ મારેવિષે બે
એક અનન્ય ભક્તિ-પ્રીતિ એજ સર્વથા વિશેષપણે સતોષનું કારણ છે.
તે શ્રીમદ્ભાગવતમા કહ્યું છે—'નાલ દ્વિજાત્વ દેવત્વમૃષિત્વ વાઽસુરા
ત્મજા, ' । પ્રીયતાય મુકુન્દસ્ય ન વૃત્તં ન ચતુશ્ચતા । ન દાન ન તપો નેઝ્યા ન
શૌચ ન વ્રતાનિ ચ । પ્રીયતેઽમલયા ભક્ત્યા હરિરન્યદ્વિદ્યમ્યનમ્' ઇતિ ॥૮॥
હે મહાવ્રતા ! હવે મારી પ્રસન્નતાના પરમ કારણભૂત ભક્તિનું લક્ષણ કહું
છું—મારા માહાત્મજ્ઞાનથી સમભિવૃદ્ધિ પામેલા મારે વિષે પરમ અનુ
રાગથી બે અનન્ય પ્રયોજનવાળું માઈ સેવન છે એજ ભક્તિ કહી છે
॥૮॥ માહાત્મ્યજ્ઞાનતો આ છે—'ક્ષરાક્ષર સર્વથષ્ટી સમધિક પુરિષોત્તમ
પરમ અક્ષરધામનિવાસી ભગવાન્ શ્રીકૃષ્ણ સમસ્ત જીવવર્ગની ઉપર પરમ
કૃપા કરીને પુરિષાકારથી પ્રાદુર્ભાવ પામેલા બે છે તે આ ભગવાન્ માનવ
અવસથોની ગોકવણીની સદૃશતામાનથી પ્રાકૃત પુરિષસંભતીય નથી, કિંતુ

કૃતિરપિ કૃષ્ણઃ સકલૈશ્વર્યસંયુતઃ । દિવ્યવિગ્રહ પદેતિ માહાત્મ્યં
 જ્ઞેયમસ્ય ચ ॥૧૦॥ તાદૃગ્મક્તિગુણે પ્રાપ્તે પ્રાપ્તાઃ સર્વે ગુણાઃ કિલ ।
 ભવન્તિ તસ્મિન્પ્રાપ્તે ગતા દૃવ પરે ગુણાઃ ॥૧૧॥ ક્રિયમાણાપિ
 મક્તિસ્તુ માહાત્મ્યજ્ઞાનમન્તરા । ન વર્ધતે નચ ગુણાસ્તં ભજન્તિ
 શમાદયઃ ॥૧૨॥ સાપ્યારમ્ભદશાયાં તુ વર્ધમાનાપિ નિર્વલા ।
 ધ્રુવં નદયતિ તારુણ્યાત્પ્રાક્ ક્ષીવ ક્ષયરોગિણી ॥૧૩॥ તસ્યાં ચ
 ક્ષીયમાણાયાં પ્રાગુપાત્તાઃ પરે ગુણાઃ । રક્ષ્યમાણા અપિ વલાદ્વિ-
 યન્ત્યેવ ન સંશયઃ ॥૧૪॥ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વે સા ક્રિયમાણા ત્વનુ-

સર્વેશ્વર હોધને પોતાના અસાધારણ, સમગ્ર દિવ્ય ઐશ્વર્ય વિગેરેએ વિશિષ્ટ,
 એવા દિવ્ય દેહથીજ અમારી ઉપર અનુગ્રહ કરવા પ્રકટ થયા છે' આતું
 તત્ત્વથી જે વિજ્ઞાન એજ કહ્યું છે. આ માહાત્મ્યજ્ઞાનજ લક્ષિની અભિ-
 વૃદ્ધિ કરનારો ગુણ છે. તેવો લક્ષિરૂપ ગુણ પ્રાપ્ત થાય તો શમદમાદિ સર્વ
 ગુણો અનાયાસથી પ્રાપ્તજ થાય. અને જે તેવો લક્ષિલક્ષણ ગુણ ન પ્રાપ્ત
 થાય તો બળાત્ સાધેલા પણ તે બીજા બધા ગુણો છિદ્રવાળા ઘટમાં
 ભરેલું જળજ જેમ એમ અનુક્રમે નિકળીજ નય. તે શ્રીભાગવતમાં
 કહ્યું છે-‘યસ્યાસ્તિ મક્તિર્ભગવલ્કિજ્ઞના સર્વેર્ગુણૈસ્તત્ર સમાસતે સુરાઃ ।
 હરાવમક્તસ્ય કુતો મદદ્રુણા મનોરથેનાસતિ ધાવતો ઘહિઃ’ ધતિ ॥૧૦-૧૧॥
 તથા પૂર્વોક્ત માહાત્મ્યજ્ઞાન વિનાની લક્ષિ પણ વૃદ્ધિને ન પામે, કિંતુ
 કાળે કરીને ક્ષય પામી નય. તો શમ દમાદિક ગુણોનો સંભવપ્રસંગજ
 કયાં છે? માટે માહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિતજ લક્ષિ કરવી. તેનાથીજ બધા
 શમાદિ ગુણો પ્રાપ્ત થાય ॥૧૨॥ આરંભ દશામાં વૃદ્ધિ પામતી જેવી
 આપાતતઃ લાસમાન થતી એવીપણ તે લક્ષિ માહાત્મ્યજ્ઞાનરૂપ બળે
 હીન હોવાથી જન્મારમ્ય ક્ષયરોગથી પરાલપ પામેલી હુમારી યુવા વય-
 થકી પ્રથમજ જેમ નાશ થઈ નય એમ નિશ્ચે નાશ થઈ નય છે ॥૧૩॥
 મદિમા જ્ઞાને રહિત એવી લક્ષિ પ્રક્ષય પામતા, પ્રથમ લક્ષિસિદ્ધ્યર્થે
 સંપાદન કરેલા બીજા શમાદિક ગુણો બળાત્ રાખવા માંડ્યા થકા પણ
 કાળે કરીને નાશ થઈ નય છે; એમાં સંશય નથી ॥૧૪॥ માહાત્મ્યજ્ઞાન-

ક્ષણમ્ । વિવર્ધતેऽતિવલિની દાવવહ્નિશિખા યથા ॥૧૫॥ તપોમુ
 ર્યાશ્ચ નિયમા બ્રહ્મચર્યાદયો યમા । તથા શમદમાદ્યાશ્ચ
 પ્રોચ્યન્તે વિબુધૈર્ગુણાઃ ॥૧૬॥ માહાત્મ્યજ્ઞાનહીનો હિ તેષુ ચૈકનમો
 ગુણઃ । ન તિષ્ઠેન્મનુજે તર્હિ કુતઃ સર્વેર્ગુણા તુ સઃ ॥૧૭॥ વિદ્વાતં
 યેન માહાત્મ્યં યાવત્તસ્ય તુ તાવતી । શ્રદ્ધા કૃષ્ણે ભવેત્સાચ
 ભક્તિઃ શ્રદ્ધાનુરૂપિણી ॥૧૮॥ વિદ્વાય તસ્ય માહાત્મ્યં શ્રદ્ધયા યા
 વૃતા દૃઢમ્ । ભક્તિઃ સૈકૈવ મેઽત્યન્ત પ્રસન્નત્વસ્ય કારણમ્ ॥૧૯॥

પૂર્વક કરવા માટેથી તો તે ભક્તિ સર્વ પાપને પ્રણાશ કરનારી થઈને
 દાવાનળની જ્વાળાજ્ જેમ એમ પ્રતિક્ષણ પ્રવૃદ્ધિ પામે છે ॥૧૫॥
 (ગુણો કહે છે) તપ પ્રમુખ જે નિયમો તથા બ્રહ્મચર્યપ્રમુખ જે યમો (આ
 યમનિયમો બારબાર શ્રીભાગવતમા વિભાગ કરીને કહ્યા છે) તથા શમદ-
 માદિ જે સર્વ સાધનો, આ બધા ભક્તિમા ઉપકારક હોવાથી ભગવદ્ભક્ત
 વિદ્વજ્જનોએ ગુણો કહ્યા છે 'જ્ઞાનમતતપોદોમજપસ્વાધ્યાયસયમે ।
 શ્રેયોભિર્વિવિધેઽન્યૈ કૃષ્ણે ભક્તિર્હિ સાધ્યતે ॥' એમ ભાગવતમા કહ્યું છે
 તે ગુણો થકી પ્રધાનતો ભગવન્માહાત્મ્યજ્ઞાન છે, આ ન હોય તો તપ આદિ
 ક્રમાથી એકપણ ગુણ ભક્તિમા અતરંગતાને ન પામે અને સ્થિર થઈને
 પણ ન રહે, કારણકે અત કરણ વિષયવાસનાએ વિશેષ વાસિત હોવાથી
 તેથકી પ્રચ્યુતિ પામવાનો સંભવ છે ભગવન્માહાત્મ્યજ્ઞાનતો અત-
 કરણની કલ્પતા કાઢી નાખવામા પ્રબળ સાધન છે તો તે બળથી
 તપ પ્રમુખ ગુણોનું પણ સ્થિરપણુ થાય અને તેથી પરમાત્મામાં પરમ
 પ્રેમવક્ષણ ભક્તિ સિદ્ધ થાય આવી સ્થિતિ છે તો જો ભગવન્મા
 હાત્મ્ય વિજ્ઞાન ન હોય તો તપઆદિક બહુ ગુણોના સમાશ્રયભૂત
 એવી તે ભક્તિ કયાથી સિદ્ધ થાય? નજ સિદ્ધ થાય ॥૧૬-૧૭॥ જે જને
 જેટલો ભગવન્મદિમા ભણ્યો હોય તેને તેટલી શ્રદ્ધા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ
 વિષે થાય તે પછી શ્રદ્ધાને અનુસારે તે જનને ભગવાનવિષે ભક્તિ થાય
 ॥૧૮॥ તો ભગવાનનું માહાત્મ્ય યથાર્થપણે જાણીને શ્રદ્ધાથી દૃઢપણે કરવા
 માટેથી એક ભક્તિજ મારા પ્રસાદમા પ્રધાન કારણ છે તેવી ભક્તિ

ભવતીનાં તુ સર્વાસામસ્તિ માહાત્મ્યવેદનમ્ । કિન્તુ તદ્વૃદ્ધતા-
સિદ્ધૈ શ્રોતવ્યાઃ સત્કથાઃ સદા ॥૨૦॥ વેદેષુ કૃષ્ણમાહાત્મ્યં
ચર્ણિતં વર્તતે ભૃશમ્ । દુર્ણેયો દિ તદર્થસ્તુ વિદ્વદ્ધિરપિ સર્વથા
॥૨૧॥ તેનૈત્રાતસ્તદર્થસ્તુ વ્યાસરૂપેણ સદ્ધિયઃ । પુરાણેષ્વિત્તિ-
દ્વાસે ચ મુખેયોઽસ્તિ નિરૂપિતઃ ॥૨૨॥ સારઃ સર્વપુરાણાદેઃ શ્રીમ-
દ્ભાગવતં સ્ત્રિયઃ । તસ્યાપિ દશમસ્કન્ધઃ સાર इत्यસ્તિ મે મતમ્
॥૨૩॥ કૃષ્ણાકારસ્ય તત્રાસ્તિ સ્થાપનં ભક્તિધર્મયોઃ । આશ્રયસ્યે-
ત્યસૌ નૂનં મયા સર્વાધિકો મતઃ ॥૨૪॥ તસ્માદવદ્યં શ્રોતવ્યઃ

થી- મારો પ્રસાદ સમધિક થાય ॥૨૬॥ મારા ભક્ત તમો સર્વેને તો
શ્રીકૃષ્ણના પ્રાદુર્ભાવનુ યથાર્થ વિજ્ઞાનપૂર્વક માહાત્મ્યવિજ્ઞાન વર્તે છે,
કિન્તુ તેની વૃદ્ધતા માટે તે શ્રીકૃષ્ણની સત્કથાઓ (પ્રાદુર્ભાવના દિવ્ય ચરિતો)
સદા સાલગવી વારવાર દિવ્ય ચરિત્રના શ્રવણથી તે વિજ્ઞાન કોઈપણ
પ્રકારે ન પ્રચલિત થાય ॥૨૦॥ યદપિ સમસ્ત જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ
પ્રલયરૂપ લીલા જોમની છે, સર્વ અવતારોના મૂળભૂત પરંબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણનું
માહાત્મ્ય તેમનું સ્વરૂપ તેમનું આરાધન તેમનું ઉપાસનપરાયણ શ્રુતિઓ
કે જે ઝગ યજુ સામ અથર્વ ભેદથી ભિન્નભિન્ન છે તેમા વિસ્તારથી વર્ણ
વેલું વર્તે છે પરંતુ તેનો અર્થ તો વિદ્વાનોએ પણ સર્વથા દુર્વિજ્ઞેય
છે ॥૨૧॥ માટેજ તે શ્રીકૃષ્ણે ભગવાન વ્યાસરૂપથી મુખેથી તેનો અવ-
બોધ થવામાટે પુરાણ ધૃતિહાસી રચીને વેદોના અર્થનો પ્રકાશ કર્યો છે
જે હેતુ માટે તમો સદ્બુદ્ધિવાળી-મારે વિષે પ્રાદુર્ભાવના યથાર્થ વિજ્ઞાન
પૂર્વક શ્રદ્ધાભક્તિએ સપન્ન છો માટે મારા માહાત્મ્યનો અવબોધ
આપનારા તેમા તમારે શુશ્રૂષાતિશય થાયજ. માટે તમારે સત્કથાઓ
સદા સાલગવી ॥૨૨॥ તેમાપણ સર્વ પુરાણાદિકનો સાર શ્રીમદ્ભાગવત
છે, તેનો પણ સાર દશમસ્કન્ધ છે એનો અમારો મત છે, કારણ કે તે
દશમસ્કન્ધમા ભક્તિધર્મના આશ્રય-આલંબનભૂત (ભક્તિધર્મવેડે ભજ-
નીય) શ્રીકૃષ્ણદિવ્યપ્રાદુર્ભાવ વિશેષનું સ્વરૂપ ગુણ વિભૂતિ વિગેરેનું
સ્થાપન (તેના નિરૂપણરૂપ) વર્તે છે માટેજ મેં (મારા માહાત્મ્યનો બોધ
આપનારા ગ્રંથોમા સારરૂપ હોવાથી) તે દશમસ્કન્ધ સર્વાધિકપણે માન્યો

પઠનીયશ્ચ સોઽન્વહમ્ । માહાત્મ્યજ્ઞાનદાતૃ સ્યાત્તાભ્યાં ભક્તિશ્ચ
વર્ધતે ॥૨૫॥ સુમત ઉવાચ—ઈતિ શ્રુત્વા ભગવતો વાક્યં તા યોપિ-
તોઽસ્થિલાઃ । લઙ્ઘ્યૈવ પરમાનન્દં સાદરં તં વચન્દિરે ॥૨૬॥ તતો
ભગવતાઽઽહ્મતાસ્તા યયુઃ સ્વસ્વમન્દિરમ્ । તદ્ગુણાનેવ ગાયન્ત્ય
શ્ચક્રુઃ કર્મં ચ નૈત્યકમ્ ॥૨૭॥ નારાયણશ્ચ સકલાન્મત્તાનાનન્દ-
યન્નિજાન્ । ઉવાસ મન્દિરે સ્વીયે શ્રેયોમૂર્તિઃ સ સત્પતિઃ ॥૨૮॥
નૃપતિરુત્તમ આત્મમનોરથો ભગવતઃ કૃપયા ચ્છલુ તસ્ય સઃ । અચ-
લભક્તિભરેણ તમન્વહં પરિચચાર નરેશ ! ગતસ્મયઃ ॥૨૯॥ ઇતિ
શ્રીસત્સત્ત્રિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મેશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે ભગવ-
દતિતોપકગુણનિરૂપણનામા ચતુશ્ચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૪॥

છે ॥૨૩-૨૪॥ માટે તમારે અવશ્યપણે તે દશમસ્કંધનો પ્રતિદિન પાઠ
કરવો અને તેનું શ્રવણ કરવું. તેના શ્રવણપાઠથી શ્રીકૃષ્ણના માહાત્મ્ય
જ્ઞાનની દૃઢતા થાય અને તેથી ભક્તિ વૃદ્ધિ પામે ॥૨૫॥ સુમતઃકપિ
કહે છે—હે રાજા! આણું ભગવાન શ્રીહરિનું વચન સાંભળીને, સમસ્ત તે
જગ્યાદિ યોધિતાઓ પરમ આનંદ પામીને તેમને આદરથી વંદના કરવા લાગી
॥૨૬॥ તે પછી ભગવાને અનુરા આપેલી તે અજળાઓ પોતપોતાને લવને
ગઈ. લવને જાળને તરતજ તેજ પુરૂષોત્તમ કે જે સાક્ષાત્ ભૂમિમાં લોકાનું
અહ માટે ધર્મનંદનરૂપે પ્રાહુર્ભાવ પામેલા છે તે શ્રીહરિના દિવ્ય ગુણોને ગાતી
થકીજ નિત્ય નૈમિત્તિક અને ખીજું બધું કર્મ કરવા લાગી (ભગવાનના
પ્રીણનમાં ન પર્યવસાન પામે એવું એકપણું કર્મ તેમનું ન હતું) ॥૨૭॥
ભગવાન સતપતિ શ્રેયોમૂર્તિ-દર્શનસ્મરણમાત્રથી શ્રેયને આપનારી દિવ્ય
મૂર્તિ જેમની છે એવા નારાયણમુનિ પોતાના સમસ્ત ઉત્તમાદિ જગ્યાદિ
ભક્તોને આનંદ આપતા થકા પોતાના મંદિરમાં સુએથી રહ્યા ॥૨૮॥ હે
નરેશ ! તે ઉત્તમ નૃપતિ ભગવાન શ્રીહરિની પરમ કૃપાથી સપૂર્ણ સમય
મનોરથવાળા થઈને, તેમને વિષે પ્રતિશ્ણવુ પ્રવૃદ્ધિ પામતા આચળ ભક્તિ-
ભરથી તેમની પ્રતિદિન નિર્માનીપણે સર્વ પ્રકારે પરિચર્યા કરવા પરાયણ
થયા ॥૨૯॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિયજીવને...તૃતીયપ્રકરણે પ્રબોધન્યુત્સવે
ભગવદતિતોપકગુણનિરૂપણનામા ચતુશ્ચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૪॥

સુમત ઉવાચ—અથ તા ભગવદ્ભક્તા યોપિતઃ સકલા નૃપ ! ।
 સમેતા અભવન્સાયં લલિતાયાસ્તુ મન્દિરે ॥૧॥ વિશાલે
 મન્દિરે તત્ર હરિનામધ્વનિં તતઃ । મુહૂર્તે ચક્રિરે હર્ષાત્કુર્વ-
 ન્ત્યસ્તાલિકાધ્વનિમ્ ॥૨॥ નામમંત્રં ભગવતો જનું તાઃ
 શુચયઃ સ્ત્રિયઃ । ગૃહીતમાલિકાઃ સર્વાં નિપેદુઃશ્વાસનેષ્વથ ॥૩॥
 ધૌતવસ્ત્રપરીધાનાઃ સ્વસ્તિકાસનમાસિયતાઃ । શ્રઙ્જુકાયાશ્ચિન્ત-
 યન્ત્યો યથાદૃષ્ટં હરિં હૃદિ ॥૪॥ વિશુદ્ધહૃત્પસ્કુરિતે ભગવદ્વપુષિ
 સ્વકમ્ । મનઃ સંયોજ્ય તન્મંત્રં જપન્તિ સ્થિરેક્ષણાઃ ॥૫॥
 ધ્યાનસિયતા રમા તત્ર જયા ચ લલિતાઽમરી । અમલા કમલા-
 ઘાસ્તાશ્ચિયોપા શ્વાભવન્ ॥૬॥ ભગવન્મૂર્તિસંલગ્નમનઃસુ સ્ત્રીપુ

અધ્યાય ૪૫ મો.

સુમતઃકપિ કહેછે—હે નૃપ ! તે પછી ભગવદ્ભક્ત તે સમગ્ર રમા
 જયા આદિક અળખાઓ સાયંકાળે લલિતાના ભવનમા ભેગી થઈ ॥૧॥ તે
 વિશાળ ભવનમાં ભેગી થએલી રમાઆદિક નારીઓએ ભગવાનમા વિલીન
 થિતવાળી થઈ તાળિકાધ્વનિપૂર્વક મુહૂર્તપર્યંત હરિનામકીર્તન હર્ષથી કર્યું
 ॥૨॥ ત્યાર પછી તે સમસ્ત રમાપ્રમુખ સ્ત્રિયો શુચિ-હસ્ત મુખ પાદની
 શુદ્ધિ કરીને, ભગવાનનો નામમંત્ર જપવા જમણા પાણીમાં જપમાળા
 લઈને, ધોએલાં વસ્ત્ર ધારીને, ધોળી કામળી આદિક પોતપોતાના આસ-
 નોમાં બેસીને, સ્વસ્તિકાસન વાળીને, કાચ શિર શ્રીવાને સમ-સરલપણે
 ધારીને, યથાદૃષ્ટ ભગવાનનું હૃદયમાં ચિંતન કરવા પ્રવર્તતાં, એકદમ
 નિર્મળ હૃદયકમળમાં સ્ફુરણાયમાન થએલા ભગવાનના દિવ્ય રૂપમા
 પોતાનું મન દઢપણે બેઠી દઈને, સ્થિર દૃષ્ટિવાળી થઈને ભગવન્નામ મંત્રનો
 જપ કરવા લાગી ॥૩-૫॥ તે સમયે તે ધ્યાન સ્થિતિવાળી રમા જયા
 લલિતા અમરી અમળા કમળા આદિક તે સમગ્ર અળખાઓ ચિત્રમા

૧ આ અધ્યાયમા રમાદિ ભક્તનારીઓને ભગવત્કૃપાળળથી થએલો ભક્તિ
 દેવીનો સાક્ષાત્કાર અનુવાદ કર્યો છે

તાસુ ચ । इत्थं स्थितासु तत्रैकमाश्रयं नृपतेऽभवत् ॥७॥
 तासां तपःस्थभक्तानां मध्य आविर्बभूव ह । सहसा तेजसः पुञ्जः
 स च द्वाग्व्याप तद्गृहम् ॥८॥ अयुतेन्दुमतीकाशं घनीभूतं
 च तन्महः । यमौ पिङ्गितकार्पासचयश्चेतं मनोहरम् ॥९॥
 तस्मिन् गृहेऽथ तत्तेजो वियत्याकસિકામ્ભવત્ । પ્રાદુર્ભૂતમપિ
 સ્થૈર્યં પ્રાપ વિદ્યોતયદિશઃ ॥૧૦॥ સસસ્વગાત્રયો પ્રામા મૂર્છ-
 નાશ્ચકર્વિશતિઃ । નાદો વહુવિધશ્ચાસીત્તસિન્હોત્તમનોહરઃ ॥૧૧॥
 સમાધુર્યેણાચક્રપત્ સ તાસામપિ યોપિતામ્ । માનસં ભગવ
 ન્મૂર્તેર્યદિરિત્યદ્ભૂતં મહત્ ॥૧૨॥ સસમ્ભ્રમં તતસ્તાશ્ચ દદ્યુસ્ત-

ચિતરેલી હોય એમ સ્થિર દેહવાળી થઇ ગઈ હે નૃપતે ! એરીતે તે
 સ્ત્રિયો પ્શાનમાં આવિર્ભાવ પામેલા ભગવાનની દિવ્ય મૂર્તિમાં સંલગ્ન
 મનવાળી થઈ રહેતા, તે સ્થળમાં એક અપૂર્વ આશ્ચર્ય થયું ॥૬-૭॥
 આ તે આશ્ચર્ય—તે સમયે તપોનિષ્ઠ ભગવદ્ભક્ત તે રમાદિ નારીઓના
 મધ્યમાં કોઇ તેજનો પુજ્ય અકસ્માત્ પ્રકટ થઇ આવ્યો પ્રકટ
 થએલો તે તેજ પુજ્ય તરતજ તે ગૃહના બધા આભ્યંતર ભાગમાં વ્યાપી
 ગયો ॥૮॥ તે સમયે ઘણું ઘાટું, એક સાથે ઉદય પામેલા દશસહસ્ત્ર
 સોમને સમાન એવું તે તેજ પિંજેલા કપાસના પુજ્ય જેવું ચેત મનોહર
 વિરાજતું હતું ॥૯॥ તેપછી આકાશમાં અકસ્માત્ ઉદય પામેલા
 વાદળાની માફક તે ભવનની અંદર એકદમ ઉદય પામેલું તે તેજ
 દશેય દિશાને પ્રકાશ કરતું થકું તે ભવનમાંજ સ્થિરતાને પામ્યું—ઘણું
 ઘાટું નિશ્ચળ દેખાયું ॥૧૦॥ તેપછી સ્થિર થઈ ગએલા તે તેજ પુજ્યમાં
 પડ્મલદિ સાત સ્વરો, પડ્મ શ્રામાદિ સ્વરોના સદૌહરૂપ ત્રણ શ્રામો
 અને સ્વરોના આરોહ અવરોહરૂપ મૂર્છનાઓ પ્રકટ થઈ અને શ્રોતા
 જનસમાજના શ્રવણ મનને સમાહ્વાદ કરનારો વિવિધ નાદ પ્રકટ
 થયો ॥૧૧॥ આ નાદ પોતાની મધુરતાથી તે રમાપ્રમુખ નારીઓના
 ભગવત્સ્વરૂપમાં સંલગ્ન એવા પણ મનને તરતજ ભગવત્મૂર્તિ થકી
 બહાર આકર્ષણ કરવા લાગ્યો હે નૃપ ! મધુરધ્વનિથી આકર્ષિત અંત-

ન્મહન્મહઃ । સાશ્વર્યં શુશ્રુવુર્નાદાન્ તર્સિશ્ચ મધુરાનૃપ ! ॥૧૩॥
 સાદરં વીક્ષમાણાસુ યોપાસ્થિત્યં રમાદિપુ । તસ્મિન્નદૃશ્યતૈકા
 સ્ત્રી દિવ્યરૂપા મનઃપ્રિયા ॥૧૪॥ દિવ્યકૌસુમ્ભવસના દિવ્યા-
 લઢ્કારમણિડતા । રૂપાનુરૂપાવયવા પ્રસન્નમુલપદ્મજા ॥૧૫॥
 સુવર્ણગૌરી તન્વદ્ધી સર્વાવયવસુન્દરા । સમાનકર્ણાભરણા સુક-
 પોલોન્નસાનના ॥૧૬॥ નવયૌવનનિર્વૃત્તસ્તનભારકુશોદરી ।
 મુખામોદાનુરક્તાલિહ્ણહ્કારોદ્વિગ્નલોચના ॥૧૭॥ વિશ્રતી કેશમા-
 રેણ માલામુત્ફુલ્લમલ્લિકામ્ । સર્વીડસુસ્મિતોત્ક્ષિપ્તભ્રૂવિલાસા-
 વલોકના ॥૧૮॥ વિરજામ્બરસંવીતનિતમ્બદ્વીપશોભયા । કાઙ્ગ્યા-

કરણવાળી થતાં ધારણા થકી એકદમ ઉઠેલી તે વનિતાઓએ તે મહા-
 તેજ સભ્રમથી જોયું અને તેમાં અતિમધુર વિવિધ નાદો આશ્ચર્યથી
 સાંભળ્યા ॥૧૨-૧૩॥ એરીતે રમા વિગેરે સમસ્ત વનિતાઓ આશ્ચર્યથી
 આદરપૂર્વક તે મહાતેજને જોઇ રહેતાં તેના મધ્યમાં કોઇ એક અતિ અદ્-
 ભુત દિવ્ય મનોહર રૂપસંપન્ન સ્ત્રી તેમના જોવામાં આવી ॥૧૪॥ તેના
 દિવ્ય આકારને અનુવર્ણુવે છે—કમુખા રંગથી રંગેલા દિવ્ય વસ્ત્રને ધારી
 રહેલી, મણિમય દિવ્ય કંકણ આદિક અનેક અલંકારોથી સમલંકૃત,
 રૂપને અનુરૂપ અવયવવાળી, પ્રસન્ન મુખારવિંદવાળી, તપાવેલા સુવર્ણને
 સમાન ગૌર અંગવાળી, સૌન્દર્યસારના એકસ્થાનભૂત દિવ્ય અવયવવાળી,
 કૃશ અંગવાળી, દિવ્ય તારંક (કર્ણુકુલ) થી સમલંકૃત સમાન કર્ણયુગળ-
 વાળી, સુંદર કપોળ અને દીર્ઘ નાસિકાવડે વિરાજમાન દિવ્ય વદનાર-
 વિંદવાળી, નવ યૌવનથી વિવૃદ્ધિ પામેલા સ્તનભારવાળી, કૃશ ઉદરવાળી,
 મુખકમળના સૌરભ લોભને લીધે ચોમેરથી આવી પડતા ભમરોના ઝકારથી
 સભ્રમિત ચંચળ વિશાળ લોચનયુગળવાળી, પ્રકુલિત મોગરાનાં પુષ્પોવડે
 બનાવેલી માળાથી સમલંકૃત કેશભારવાળી, સ્ત્રીસ્વભાવને સમુચિત એવી
 લગ્ન અને પ્રેમપ્રદર્શક મંદહાસ અને પ્રૌઢિમા પ્રદર્શક બ્રહ્મટી નિલાસવડે
 વિરાજીત દિવ્ય અવલોકનની શોભાએ સંપન્ન, રજરહિત વિશુદ્ધ વસોવડે
 આચ્છાદન કરેલા વિશાળ નિતંબવાળી, નિતંબને અલંકૃત કરતી કટિમેખ-

ડતિશોભના વલ્ગુચરણસ્વર્ણનૂપુરા ॥૧૯॥ રત્નેન્દ્રકણ્ઠાભરણા
 કરકઢ્ઢળભૂપિતા । મોહયન્તી મનાંસિ સ્વલાવળ્યેનાપિ યોપિ-
 તામ્ ॥૨૦॥ વાદયન્તી વિપર્જ્વી સ્વાં સલ્યાનુપૂરિતસ્વરા ।
 માનં હરન્તી ગીત્યેવ ગન્ધર્વાપ્સરસામપિ ॥૨૧॥ પ્રાક્તનાનિ
 ચરિત્રાણિ નારાયણમુનેર્મુદા । ગાયન્તીં તાં સમીક્ષ્યેવ મુમુઢઃ
 સકલાઃ સ્ત્રિયઃ ॥૨૨॥ તતો વિતર્કયન્તિ સ્મ દિવ્યાં તાં
 પ્રમદાં પ્રતિ । इयं किंनु भवेद्दक्ष्मी राधा वापि सरस्वती ॥२३॥
 સાવિત્રી વાપિ શર્વાળી સ્વર્ગલક્ષ્મીશ્ચ વા કિમુ । અન્યા વા દેવતા
 કાચિત્સમાયાતેયમત્ર કિમ્ ॥૨૪॥ નારાયણમુનેઃ કિંવા નિરતા
 પાદસેવને । સાક્ષાન્મુકિરિયં વક્તે કૃપયા નઃ સ્વદર્શનમ્ ॥૨૫॥

જાએ કરીને મુશોભાયમાન, સુવર્ણનૂપુરથી સમલંકૃત મુદર દિવ્ય ચરણ
 કમળવાળી, દિવ્ય રત્નમય પદકાદિ કંઠાભરણોને ધારી રહેલી, કંકણથી
 અલંકૃત કરકમળયુગળવાળી, દિવ્ય લાવણ્યથી રમા આદિક નારીઓના
 પાણુ મનને મોહ પમાડતી, પોતાની વીણાને મધુર સ્વરથી વગાડતી,
 પોતાની મધુર સ્વરવાળી ગાન કરતી સખી જેને પાછળ વીણાસ્વર
 પુરી આપે છે, ગાનમાધુર્યથીજ ગંધર્વસહિત અપ્સરાઓના મન (ગાન
 પ્રાવીણ્યગર્વ)ને હરણ કરતી, આવી કોઈ સ્ત્રી જોવામાં આવી ॥૧૫-૨૧॥
 આ ભગવાન નારાયણમુનિનાં પ્રાક્તન શ્રીકૃષ્ણાદિ પૂર્વ પ્રાદુર્ભાવનાં દિવ્ય
 ચરિત્રોને અત્યાનંદથી ગાયન કરતી તે આ દિવ્યરૂપા સ્ત્રીને સમીક્ષણ
 કરીને તે રમા આદિક સમસ્ત સ્ત્રિયો અદૃષ્ટપૂર્વ અત્યાશ્ચર્યમય રૂપલાવ-
 ણ્યથી મોહજ પામી ગઈ ॥૨૨॥ ત્યાર પછી તે દિવ્ય પ્રમદાને દેખીને, આ
 સ્ત્રી સ્વયં લક્ષ્મી હશે? કે સ્વયં રાધા હશે? કે સ્વયં સરસ્વતી હશે? કે
 સ્વયં સાવિત્રી હશે? કે સ્વયં શિવા હશે? કે સ્વર્ગલોકની અપિષ્ઠાત્રી
 સ્વયં શ્રી આવી હશે? કે કોઈ બીજી દેવતા આવી હશે? કે નારાયણમુનિને
 પરમ પ્રિય અને તેમના ચરણપરિચરણમાં નિરંતર તત્પર મુક્તિદેવી
 સાક્ષાત્ ભૂર્તિમતી થઈને પૃથાકી આપણને પોતાનું સ્વરૂપ સાક્ષાત્કાર
 કરાવા અહીં આવી હશે કે શું? અથવા પૂર્વ ભગવાને શિવજીને મોહ

કિંચા ભગવતા પૂર્વે મોહનાથં શિવસ્ય યત્ । ગૃહીતં મોહિનીરૂપં
તત્તેનૈવ પ્રદર્શ્યતે ॥૨૬॥ તદ્ભૂપગાનમાધુર્યમોહિતા ઇતિ તાઃ સ્ત્રિયઃ ।
બહુધા તર્કયન્ત્યોઽપિ નિશ્ચયં નાપુરજસા ॥૨૭॥ ઉત્સુકા અપિ
તાં પ્રદું તેજસાઽસ્યાઃ પ્રધર્ષિતાઃ । તાઃ સ્ત્રિયઃ શેકિરે નૈવ ચકું
કિંચિદપિ ધ્રુવમ્ ॥૨૮॥ વિરક્તાસ્વપ્રગળ્યાથ રમાપિ સ્વં મનો
હરિમ્ । વિદ્વાય તદ્ગતં વુદ્ધા ચિન્તયામાસ ચેતસિ ॥૨૯॥ અદ્વો
અત્યદ્ગતં હોતન્મમાપિ સુદૃઢં મનઃ । અસ્યાં યોપિત્યમૃહુબ્ધં સચો
દર્શનમાત્રતઃ ॥૩૦॥ એકં હરિં વિના કાપિ ગ્રહ્યાળ્હેઽત્ર નરાકૃતૌ ।
કાપિ મોહં ન યત્પ્રાપ મોહિતં તત્કથં સ્ત્રિયામ્ ॥૩૧॥ પેહિકે ચ
સુખે કાપિ તથા ચૈ પારલૌકિકે । વિરક્તં માનસં યન્મે તત્કથં

પમાડવામાટે ધારેલું જે મોહિનીસ્વરૂપ તેને તે ભગવાન પ્રદર્શાવે છે કે શું ?
હે રાજન! આ પ્રકારે બહુધા વિતર્કને કરતી એવી પણ તે રમા આદિક
અબળાઓ તે સ્ત્રીના રૂપલાવણ્યથી તથા ગાનમાધુર્યથી મોહિત હૃદયવાળી
હોવાથી તત્ત્વથી કશા નિશ્ચયને નજ પામી ॥૨૭-૨૭॥ તે સ્ત્રીને 'તમો
કોણુ છે?' એમ પૂછવામાટે બહુ ઉત્સાહવાળી છે પણ તે સ્ત્રીના દિલ્લ
તેજથી પરાભવ પામેલી હોવાથી તે સ્ત્રીયો કિંચિત્ પણ કહેવામાટે નજ
સમર્થ થઈ ॥૨૮॥ તે પછી તે વિરક્ત વનિતાવર્ગમાં અચગણ્ય એવાં રમા
ધ્યાનપ્રાપ્ત પ્રાણુપ્રિય શ્રીહરિમાંજ એક સલગ્ન એવું પોતાનું પણ મન
ભગવન્મૂર્તિનો પરિત્યાગ કરીને તે આ સ્ત્રીમાં સલગ્ન થએલું જણીને
મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યાં ॥૨૯॥ તે વિચારને કહે છે-અહો!! (એદમાં)
ભગવાન થકી વ્યતિરિક્ત સર્વ વિષયોથકી વિરક્ત અને ભગવાનમાંજ
સુદૃઢ સંનિવિષ્ટ થએલું માફ પણ મન આ સ્ત્રીમા દર્શનમાત્રથી તત્ક્ષણજ
સલગ્ન થઈ ગયું, આ તો અત્યાશ્ચર્ય છે ॥૩૦॥ જે માફ મન એક શ્રીહરિ
વિના બ્રહ્માંડમા કોઈપણ નરાકારમાં કદાચિત્ પણ મોહ નજ પામતું
હતું તે આ મન હાલમા આ સ્ત્રીમાં કેમ મોહ પામે છે ? ॥૩૧॥ વળી જે
આ લોકસંબન્ધિ કે સ્વર્ગાદિ સત્યાંત લોકસંબન્ધિ સુખ છે તે આ સર્વથકી
અત્યંત વિરક્ત એવું માફ મન આ સ્ત્રીને વિષે કેમ એકદમ વિમોહને

મુહ્યતિ સ્ત્રિયામ્ ॥૩૨॥ અલૌકિકેષુ યત્પુંસુ સ્ત્રીપુ ધામસુ ભૂરિપુ ।
 નાભૂતસમાધિદેષુ સત્કં ક્વાપિ મનો મમ ॥૩૩॥ તદસ્યાં યોયિતિ
 કથં ત્યસ્તૈવ હરિચિન્તનમ્ । સદ્ય યવામ્બલુઘમિત્યાશ્ચયં
 મહન્નુ ॥૩૪॥ હરેરન્યત્ર મે ચિત્તં જ્યાલલિતયોરપિ । અમર્યાદેશ્ચ
 ન ક્વાપિ સજ્જેતેત્યસ્તિ નિશ્ચયઃ ॥૩૫॥ તસ્માદિદં હરેરેવ કિશ્ચિત્ક-
 તૈવ્યમસ્તિ વૈ । અન્યથા કઃ સમર્થઃ સ્યાન્મનો મોહયિતું હિ ન.
 ॥૩૬॥ સાન્નિધ્યેઽપિ સ્ત્રિયા નિત્યં સ્વચિત્તાક્ષોભસમ્ભવમ્ । દર્પ
 યથાહરચ્છમ્ભોમૌહિનીરૂપધૃદ્ધરિઃ ॥૩૭॥ તથૈવાસ્તપરીક્ષાર્થ
 તાદૃશ્પધર. પુનઃ । હરિરેવ મનો નૂનમસ્માકં મોહયત્વસૌ ॥૩૮॥
 છલયન્તં નિજા ભક્તા અસ્માન્નૂપાન્તરેણ હિ । પૃચ્છેયૈનાં કસ્ય પુત્રી

પામે છે ? ॥૩૨॥ જે અપ્રાકૃત અનેકવિધ ધામો અને અપ્રાકૃત સ્ત્રી
 પુરૂષો સમાધિમા સાક્ષાત્ કર્યા હતા તેમાથી એકમા પણુ જે માફ મન
 સંલગ્ન થયું ન હતું તે આ મન હોલ આ સ્ત્રીને વિષે તત્ક્ષણજ શ્રીહરિ
 ચિતનનેપણુ ત્યાગ કરીને કેમ આસક્ત થઇ ગયુ ? આ તો અત્યાશ્ચર્ય
 છે ॥૩૩-૩૪॥ માફ ચિત્ત અને જ્યા લલિતાનું પણુ ચિત્ત અને અમરી
 આદિક અન્ય અબળાઓનુપણુ ચિત્ત શ્રીહરિસ્વરૂપ થકી ઇતર કોઇપણુ
 નરાકારમા નજ આસક્તિને પામે એવો નિશ્ચયજ છે તો આ ભગવાન
 શ્રીહરિનુજ આપણુ અનુચિત્ત અર્થે કિચિત્ કર્તવ્ય નિશ્ચે છે એમ હું માનુ
 છુ જે એમ ન હોય તો અમારા સર્વવિરક્ત મનને મોહ પમાડવા કોણુ
 સમર્થ થાય ? કોઇપણુ નજ થાય ॥૩૫-૩૬॥ જેમ પૂર્વે હરિએ હરના
 સર્વદા સ્ત્રીસાન્નિધ્ય છતાપણુ અવિકૃત ચિત્તપણુના અભિમાનરૂપ ગર્વને
 હરવા માટે મોહિનીરૂપ ધારણુ કર્યું હતું તેમજ તે આ નારાયણુમુનિ
 અમારા હૃદયની 'એમનું મન રમણીય નિપથની સન્નિધિ સતે મારા થકી
 અન્યત્ર જાય છે કે નહિ ? એવી' પરીક્ષા કરવા ફરીથી આ મોહિનીરૂપથી
 પ્રકટ થઇનેજ અમારા મનને નિશ્ચે મોહ પમાડે છે, એમ હું માનુ
 છું ॥૩૭-૩૮॥ તો એરીતે પોતાના બક્ષ એવાપણુ અમો અબળાને
 આ રૂપાંતરથી છેતરતા આ શ્રીહરિને 'કેની પુત્રી છો ? અને કેની પત્ની

કસ્ય ભાયેતિ નર્મણા ॥૩૯॥ इति निश्चित्य मनसा सा रमाऽति-
दृढव्रता । पप्रच्छ नत्वा विनयाद्वायन्तीं तां हरेर्गुणान् ॥४०॥
रमोवाच—नारायणि ! नमस्तुभ्यं मनोनयननन्दिनि ! । कासि
कस्यासि पुत्री त्वं भार्या कस्यासि सुन्दरी ॥४१॥ भक्तानां स्वात्मनि
मनः कर्षन्ती कापि देवता । नूनं भवसि मातस्त्वं ब्रूहि न.
स्वचिकीर्षितम् ॥४२॥ अस्माकं भगवद्भवानि विक्षेपो जायते ध्रुवम् ।
उपत्वातः सस्य कर्तव्यं गच्छ मातर्यथागतम् ॥४३॥ इति पृष्ट्वा
महाबुद्ध्या तीव्रवैराग्यसम्पदा । तया सा मधुर प्राह धर्मपट्टाङ्गना
वचः ॥४४॥ भक्तिरुवाच—रमाद्या योषितो भक्ताः । सर्वा ऋणुत
मद्भक्त्यः । साक्षाच्छीर्षमर्धदेवस्य पत्नीं भक्तिमयेत माम् ॥४५॥
नारायणमुनेर्नित्यमन्तिकेऽहं सभर्तृका । वसामि दिव्यदेहेति न

છો' ઇત્યાદિ પરિહાસગભિતજ વચનવડે હું પુધુ ॥૩૯॥ હે રાજન્! આ
પ્રકારે મનમાં નિશ્ચય કરીને અતિદૃઢ વ્રતવાળા તે રમા પ્રજ્ઞામ કરીને,
વિનયનિમગ્ન થઈને ભગવાનના ગુણોને ગાતી તે સ્ત્રીને પુછવા લાગ્યા ॥૪૦॥
રમા પુછેછે—હે નારાયણિ! તમને નમસ્કાર છે દર્શનમાનથી મારા મનો
નયનને આપ આનંદ આપો છો તમો જોનારા સમગ્ર જનોના મનોનયનને
આહ્વાદ આપનારા દિવ્ય રૂપવાળા છો આવા તમો દેવગન્ધર્વ આદિક
અમાનુષ જાતિમાં કઈ જાતિના છો? અને કેના પુત્રી અને કેના લાર્યા
છો? ॥૪૧॥ હે માત! તમો ભગવદ્ભક્તિનિષ્ઠ એવાપણુ અમારા મનને
સ્વસ્વરૂપમાં સમાકર્ષણુ કરો છો, માટે કોઈપણુ દેવતા છો એમ હું નિશ્ચ-
યથી માનુ છુ તમોએ શુ કરવા ધારેલુ છે? હે માત અમારે ભગવાનના
ધ્યાનમાં વિક્ષેપ થાય છે તો અહીં પ્રાદુર્ભાવ પામેલા આપનુ જે કર્તવ્ય
હોય તે અમોને નિવેદન કરીને જેમ આવ્યા હોય તેમ જલદી આપ્યા
જાવ હે રાજન્! એરીતે તીવ્ર વૈરાગ્યસપ્દા અને ભગવાનનાજ એક
નિશ્ચયરૂપ મહાબુદ્ધિએ યુક્ત એવા રમાએ પુછેલા ધર્મદેવતા દિવ્ય
પટ્ટાંગના ભક્તિદેવી મધુર વચન જોડ્યા ॥૪૨-૪૫॥ હે ભક્તા! રમા
આદિક સમગ્ર સ્ત્રિયો તમો માફ આ વચન સાવધતાથી સાંભળો સાક્ષાત્

માં પડ્યન્તિ માનવા. ॥૪૬॥ પ્રીણિતાહ કિલ જ્યારલિતાભ્યા
 વિશેષતઃ । અન્નકૂટે પ્રયોધન્યામુત્સવેન ચ ભૂયસા ॥૪૭॥
 ભવતીમિથ્ સર્વાભિરનાદત્ય નિજાસ્તનૂ । ધમ વૃતો મહાનેવ
 સાદર દ્યુત્સવદ્રયે ॥૪૮॥ અતઃ આભ્યા ચ યુષ્મન્થ સર્વાભ્યોઽપિ
 પ્રસન્નયા । મયા સ્વદર્શન દત્તમિતિ વિત્ત તદાગ્યા ॥૪૯॥
 નાન્યથા દર્શનં મે સ્યાત્પ્રત્યક્ષ યોગિનામપિ । વર વૃણીત તુષ્ટાયા
 યૂયં મત્સ્વામિવાચ્છિતમ્ ॥૫૦॥ સુવતઃ ઉવાચ—ઈતિ મંત્રેવેચ-
 શ્રુત્વા પ્રહૃષ્ટા ગતસશયા । સાશ્વર્યં ચ સરોમાન્નં પ્રણેમુસ્તા
 રમાદય ॥૫૧॥ તતો વદ્વાલ્લિપુટા પ્રસન્નમુરોષકુજા । તામૃચુ
 યોષિત સર્વા નારાયણમન પ્રિયામ્ ॥૫૨॥ રમાદય ઋચુ—

શ્રીમાન્ ધર્મદેવની ભાર્યા ભક્તિદેવી મને ભણી હોડોના અનુબ્રહ્મણે
 નારાયણુનિરૂપથી પ્રકટતાને પામેલા આ અક્ષરધામાધિપતિ ભગવાનનીજ
 સમીપે હું બતાવહિત સદાય દિવ્ય દેહથી નિનસુ છું માનવો તો
 પ્રાકૃત અશુભાળા હોવાથી દિવ્ય દેહથી રહેથી મને બેઈ શકતા નથી
 શ્રીહરિની દયાથી દિવ્ય દૃષ્ટિને પામેલા જનોતો મને સાક્ષાત્ બેઈ શકે
 છે ॥૪૬॥ લલિતા તથા જયાએ કરેલા અન્નકૂટમહોત્સવથી અને પ્રણો
 ધનીમહોત્સવથી હું અત્યંત પ્રસન્ન થઈ છું તથા તે અને મહોત્સવમા
 તમો સર્વેએ આદરસહિત શારીર પરિશ્રમ નહિ ગણીનેજ અતિશય સેવા
 કરીછે, તેનાથી સુપ્રસન્ન થએલી હું ભગવાનનીજ આશાથી તમો સર્વેને
 મારા દિવ્ય રૂપના દર્શન દેવા તમારા દર્શનપથમા પ્રકટ થઈ આવી છું,
 એમ મને ભણી ॥૪૭-૪૮॥ ભગવાનના પ્રસાદ નિના માફ પ્રત્યક્ષ દર્શન
 મોગિજનોનેપણ દુર્લભ છે, તો તમો ભગવાનના સતોષપુથી વિશેષ સતુષ્ટ
 થએલી મારા થકી સ્વાભિવાદિત વર માગો ॥૫૦॥ સુપ્રતઃ સપિ કહેછે—
 હે રાજન્ ! તે આ ભક્તિદેવીનું વચન સુણીને પ્રલંબ પામેલી સમસ્ત
 રમાપ્રમુખ વનિતાઓ તેમના રૂપાદિ વિષયમાં વિનષ્ટ સશયવાળી થઈને
 અભાવ્યથેથી રોમાંચિત શરીરવાળી થઈને, નારાયણુનિના પરમ પ્રેમના
 પાનબૂત તે ભક્તિદેવીને પ્રણામ કરીને, બે હાથ બોડીને પ્રસન્ન મુખકમ

નમસ્તે સર્વકલ્યાણિ ! ભક્તે ! ભગવતિ ! ધ્રુવે ! ! ત્વદર્શનાન્મહાનેવ
હૃદયાનન્દોદયોઽસ્તિ નઃ ॥૫૩॥ યદિ પ્રસન્ના ભવસિ તર્હિ ત્વં
સર્વમફલે ! ! કુરુ સ્થિતિં હૃત્સ્વસ્માકં સર્વાસામપિ સર્વદા ॥૫૪॥
પતમેવ વરં દેહિ મહારાજિ ! ત્વમય નઃ ! એતદન્યત્તુ નાસ્માકં
પ્રાર્થનીયં ત્વદીશ્વરિ ! ॥૫૫॥ ગાને ત્વદીયે ચિત્તં નો લુબ્ધં ભવતિ
ચૈ શ્વરમ્ ! તસ્માત્ત્વં વ્રહ્મિ કિં માતર્ગાયસ્યતિમનોહરમ્ ॥૫૬॥ ઇતિ

૭થી એમ બોલી કે-॥૫૩-૫૨॥ હે ભગવતિ-પૂજ્યે ! સર્વનાં કલ્યાણ
કરનારાં નિત્ય એવાં હે ભક્તિદેવી ! તમને નમસ્કાર છે. ભક્તિથીજ સર્વ
અર્થની સિદ્ધિ તથા નિઃશ્રેયસ થાય છે, તે આ ભક્તિનાં અધિષ્ઠાત્રી હોવાથી
ભક્તિ નામનાં દેવી અને પ્રાકૃત જનનીપેઠે જન્મ મરણાદિકે વર્જીત
હોવાથી નિત્ય તમો છો. તમારા દર્શનથી આજ અમારા મનમાં મહાન
આનંદ ઉપજ્યો છે ॥૫૩॥ હે સર્વભગો ! જે તમો પ્રસન્ન થયાં હો તો
અમારા સર્વેના હૃદયમાં સર્વદા નિવાસ કરી રહો. આ થકી અન્યતો
અમારે આપના થકી પ્રાર્થનીય છેજ નહિ, કારણ કે સાલોક્ય સાયુજ્યાદિ-
૩૫ નિઃશ્રેયસની અપેક્ષાએ ભગવાનમાં પરમા ભક્તિજ રસમયી
હોવાથી પ્રાર્થનીય છે, ભક્તિરસથકી અપર સમધિક રસ કોઈપણ
નથી, તો હે ઈશ્વરિ ! મહારાજિ ! આજ વર અમોને આજ આપ
આપો ॥૫૪-૫૫॥ વળી હે માતઃ ! તમોએ ગવાતા આ ગાનમાં અમારૂં
ચિત્ત અત્યંત આસક્ત થાય છે, અમારૂં ચિત્ત પ્રાકૃત વસ્તુના ગાનમાં
ક્યારેયપણુ લુબ્ધ નજ થાય એવો નિશ્ચય છે, તો વિષયવિરક્ત એવીપણુ
અમો અભળાઓના મનને હરનારૂં કેના વિષયવાળું તમો ગાન કરો છો ?
તે તમો અમોને કહો ॥૫૬॥ હે રાજન ! આ પ્રકારે રમા વિગેરે વનિતા-
ઓએ પ્રાર્થના કરેલાં ભક્તિદેવી પ્રસન્ન થઈને તેમનાપ્રતિ બોલ્યાં કે-હે
ભદ્રાઃ-કલ્યાણ્યઃ ! મારૂં જે નિત્યસાન્નિધ્ય હૃદયમાં પ્રાર્થના કરો છો તેમાં
મારૂં નિશ્ચિત વચન સાંભળો. જેમાં ધર્મ નિત્ય નિવાસ કરી રહે તેમાં
હું નિત્ય નિવાસ કરી રહું છું. જેનાથી ધર્મ નાશી જાય તેનાથકી હું
પણુ તત્ક્ષણજ નાશી જઉં છું, એવી મારે પ્રતિજ્ઞા છે. કારણ કે હું ધર્મની

તામિઃ પ્રાર્થિતા સા પ્રસન્ના ભક્તિરાહ તાઃ । શ્રૂયતાં વચનં મદ્રા !
 યથાર્થં મમ નિશ્ચિતમ્ ॥૫૭॥ યત્ર ધર્મો વસેત્તત્ર વાસો ભવતિ
 મે હ્રુવમ્ । યતશ્ચાપસરેદ્ધર્મસ્તતો ગચ્છામિ તત્ક્ષણમ્ ॥૫૮॥
 પતિવ્રતાયા મમ વૈ પ્રતિજ્ઞેપાસ્તિ યોપિતઃ । નાહં જહામિ તં
 સ્નિગ્ધં સ્નિગ્ધાં માં ન જહાતિ સઃ ॥૫૯॥ વશીકૃતોઽસ્તિ સતુ વૈ ભવ-
 તીભિર્યતાત્મભિઃ । યમૈશ્ચ નિયમૈસ્તસાદહમસિ વશીકૃતા ॥૬૦॥
 અતઃ સદૈવ પત્યાહં વાસં યુષ્માસ્વમીપ્સતા । ભવતીનામપિ હૃદિ
 સ્યાસ્યામ્યત્ર ન સંશયઃ ॥૬૧॥ કિં ગાયસીતિ યત્પૃષ્ઠં શ્રૂયતાં ચ
 તદુત્તરમ્ । મુલ્ખયેત્સં યસ્તુ તસ્ય મેયં યશ્ચ ઇતિ સ્થિતિઃ ॥૬૨॥
 અત્ર નારાયણમુનિઃ સાક્ષાત્કૃષ્ણો હિ વર્તતે । સોઽરક્ષદસુરેભ્યો નઃ

સહચારિણી પતિવ્રતા છુ. તે મારા પ્રિયતમને ક્ષણપણુ હું ત્યાગ કરતી
 નથી અને તેપણુ મને સહચારિણી પ્રિયતમાને ક્ષણુ પરિત્યાગ કરતા
 નથી ॥૫૭-૫૮॥ તમોએ તો યમ નિયમોવડે મનનો નિમ્રહ કરીને તે
 ધર્મને વશ કરી લીધા છે, માટે મનેપણુ વશ કરી લીધીજ છે, તો હવે
 એમાં પ્રાર્થનીય કિચિતપણુ નથી, કેમકે તમારા હૃદયમાં નિત્ય નિવાસને
 વાંછતા પતિ ધર્મની સાથેજ હું પણ નિવાસ કરી રહીશ, એમાં સદેહ
 નથી ॥૬૦-૬૧॥ વળી 'શું ગાઓછો ? એમ ને તમોએ પુછ્યું તેનો ઉત્તર
 આપું છુ તેને સામળો સ્વાત્મસ્વરૂપને જે મુખી કરે તેનુ યશતો ગાવુ
 બેઠાએ એવી લોકિકી વૈદિકી મર્યાદા છે શબ્દાદિ બાહ્ય વિષયો આત્માને
 મુખી કરવા સમર્થ થતા નથી, કેમકે તેતો ચક્ષુરાદિ ઇન્દ્રિયોના સંપ્રયોગને
 અધીન પ્રકાશ પામનારા કોઈને સુખેતર આરોપિત મુખાવભાસરૂપ
 હોવાથી વસ્તુતઃ દુઃખકારણજ છે. આનંદમય આ પરમાત્મા પોતાના
 સંલેખથી આત્મસ્વરૂપને આનદી કરેછે, 'एष ह्येषामन्दयाति' 'રસો
 વૈ સઃ રસં દેવાયં જમ્વા જાનન્દીમવતિ' એવી શ્રુતિ છે ॥૬૨॥ આ
 ઉત્તમ નૃપના ભવનમાં દમણાં એજ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ નારાયણમુનિરૂપથી
 સાક્ષાત્ વિરાજે છે. તે આ ભગવાને પૂર્વે યદુકુળમાં પ્રાદુર્ભાવ પામીને
 હંસાદિરૂપથી ઉદ્દેશવેલા અમુરોએ પીડા પમાડેલા ધર્મની તથા મારી

પ્રાક્તેભ્યોઽય ચ રક્ષતિ ॥૬૩॥ પ્રાક્તનાનિ ચરિત્રાણિ વ્યાસસ્તસ્ય
જુગુમ્પ દ્વ । ગાયામિ તાન્યહં નિત્યં મનઃશાન્તદાનિ હિ ॥૬૪॥
અગ્રે ત્વદ્યતનાન્યસ્ય ચરિત્રાણિ મહામુનિઃ । ગુમ્ફિપ્યતિ શતાન-
ન્દસ્તાનિ ગાસ્યામિ ચ સ્ત્રિયઃ ! ॥૬૫॥ મુત્રત ડગચ—હતિ તામ્યો
ચરં દત્ત્વા તત્પ્રશ્નસ્ય ચ સોત્તરમ્ । તિરોવભૂવ સહસ્રા વિદ્યુલ્લેસેવ
ભૂપતે ! ॥૬૬॥ સાશ્વર્યં મૃશમાનન્દં પ્રાપ્તાસ્તાશ્ચ તદીક્ષણે । હેતું તુ
શ્રીહરેરેવ પ્રસાદં મેનિરેઽવલાઃ ॥૬૭॥ એવં ભગવતા તેન સ્વમ-
ક્તાનાં મનોરથાઃ । પૂર્યન્તે સકલા રાજન્ ! રક્ષ્યન્તે તે ચ સર્વેતઃ
॥૬૮॥ પતાદશાન્મૂરિશ પચ તત્ર મહોત્સવાન્મક્તમનોભિરામઃ ।

તથા અમારા વંશની તેમના થકી રક્ષા કરી હતી અને હમણાપણ રક્ષા
કરીએ છીએ ॥૬૩॥ તે આ ભગવાનનાં પ્રાકૃત દિવ્ય ચરિત્રો વ્યાસ-
મુનિએ ભાગવતાદિ નિબંધરૂપે ગુથ્યા છે, વક્ષા શ્રોતાના મનને મહા
આનંદ દેનારાં તે ચરિત્રોને હમણા હું નિત્ય ગાન કરું છું અને જે હમણાં
થએલાં નારાયણમુનિરૂપથી પ્રકટ થએલા ભગવાનનાં દિવ્ય ચરિત્રો છે તેને
તો શતાનંદ નામના મહામુનિ નિબંધરૂપે આગળ ઉપર ગુથશે તેને હું ગાન
કરીશ ॥૬૪-૬૫॥ મુત્રતઃપિ કહે છે—હે ભૂપતે ! આ પ્રકારે ભક્તિદેવી
રમાદિ નારીઓને કહીને અને વર આપીને તેમના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપીને
વિજળીજ જેમ એમ એકદમ અંતર્ધાન થઈ ગયા ॥૬૬॥ તે પછી તે સર્વ
રમાદિ સ્ત્રિયોએ આશ્ચર્ય સાથે પરમાનંદ પામીને ભક્તિદેવીના દર્શનમાં
ભગવાનનાજ પ્રસાદને હેતુ માન્યો ॥૬૭॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભગવાન
શ્રીનારાયણમુનિ પોતાના ભક્તોના સમગ્ર મનોરથોને કૃપાથી તેતે કાળે
પરિપૂર્ણ કરે છે અને આ લોક પરલોકમા અનિષ્ઠનિવારણપૂર્વક ઇષ્ટપ્રાપ્તિ
પ્રાપ્તિ રક્ષણ કરે છે ‘અનન્યાશ્ચિન્તયન્તો માં યે જના. પર્યુપાસતે । તેષાં
નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વદામ્યહમ્’ એમ ગીતામાં સ્વયં ભગવાને કહ્યું
છે ॥૬૮॥ હે નૃપ ! તે આ ભગવાન ભક્તજનપ્રિય નારાયણમુનિ તે દુર્ગ-
પુરમાં પોતાના ભક્ત ઉત્તમપ્રમુખોએ યથાયોગ્ય પરિચર્યા કર્યા થકા
પોતાનું નિર્મળ યશ જગતમાં વિસ્તારતા થકા આવાને આવાજ બહુજ

સ કારયમાસ મૃપ ! સ્વભક્તૈર્નિપેવ્યમાણઃ પ્રથયન્ યશઃ સ્વમ્
 ॥૬૯॥ પવિત્રમેતદ્ભગવચ્ચરિત્રં યઃ શ્રાવયેદ્યઃ શૃણુયાચ્ચ ભક્ત્યા ।
 વિમુચ્ય તૌ સંસૃતિસંઘપાશાદિત્યા ઘપુર્વહ્યર્ગતિં લભેતામ્
 ॥૭૦॥ इति श्रीसत्सत्तिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे प्रबोधनु-
 त्सवे रमादीनां भक्तेः प्रत्यक्षदर्शनादिनिरूपणनामा पञ्चवत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥

સુવ્રત ઉવાચ—યથા ભગવતા રાજન્ ! દુર્ગપત્તન ઉત્સચાઃ ।
 હૃતાઃ સ તાદૃશાનેવાન્યત્રાપિ વિદયે વહન્ ॥૧॥ વૃત્તાલયે શ્રીન-
 ગરે જીર્ણદુર્ગાદિપુ પ્રમુઃ । ઉત્સવાન્મહતશ્ચક્રે સુખયચાત્મસંશ્રિ-
 તાન્ ॥૨॥ द्वितीये वा तृतीयेऽप्ये जीर्णदुर्गे महोत्सवम् । चक्रे

महोत्सवो कुरावता हता ॥६९॥ पवित्रो न मध्ये पवित्र औवुं आ लगव-
 च्चरित्रने ने नन लक्षित्थी समणावे अने ने नन सांलणे ते अने
 वक्ता श्रोताઓ પુણ્યપાપરૂપ સસૃતિસંશ્રિત પાશબંધન થકી નિમુક્ત
 થઇને (વપુનો પરિત્યાગ કરીને) પરબ્રહ્મના પરં પદને પામે । ૭૦॥ इति
 श्रीसत्संगिष्टवने.. तृतीयप्रकरणे प्रबोध-नुत्सवे रमादीनां भक्तेः
 प्रत्यक्षदर्शनादिनिर्पणनामा पञ्चवत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥

અધ્યાય ૪૬ મો.

સુવ્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન્ ! દુર્ગપત્તનમાં ભક્તજનોના મનનયનને
 આનંદ આપનારા જેજે મહોત્સવો જેવા જેવા પ્રકારથી સંપ્રમથી ભગ-
 વાને કર્યા હતા તેતે અનેક મહોત્સવો તેવા તેવા પ્રકારથી તેવાજ સંપ્ર-
 મથી અન્યત્ર—વૃત્તાલય શ્રીનગર છર્ણુદુર્ગ આદિકમાં કર્યા હતા જેણે કરીને
 તેને સ્થાનના નિવાસી સમસ્ત ભક્તો પરમાનંદને પામ્યા હતા ॥૧-૨॥ તેમાં
 જુનાગઢમાં ખીજે કે ત્રીજે વર્ષે શ્રીહરિ સ્વયં પધારીને અનેકવાર મહો-
 ત્સવ કરતા હતા. શ્રીનગરમાં તો ભક્તોની આર્થનાથી પ્રતિવર્ષ એકવાર

૧ આ અધ્યાયમાં વૃત્તાલયાદિ તે તે પુરમાં ભગવાને કરેલા મહોત્સવોનું
 નામનિર્દેશથી વર્ણન અને તેના અવલુગ્ન્ય શુશ્રૂષાતિરાધથી રાજ્યને કરેલો
 મહોત્સવનિરતાર પ્રકાર પ્રશ્નનો પ્રકાર કર્યો છે

શ્રીનગરે ત્વેપ પ્રત્યદ્ સ્વજનાર્થિતઃ ॥૩॥ વૃત્તાલયે ત્વદ્મધ્યે
દ્વિસ્ત્રિચાપિ ક્વચિન્નતુઃ । ગત્વોત્સવાંધકારાસૌ ભક્તિધર્મો મપો-
પયન્ ॥૪॥ એકાદશ્યાં મોક્ષદાયાં સફલાયાં ચ કદ્દિચિત્ । સાન-
ન્દાયાં ચકારાસૌ તિલદાયાં તથોત્સવમ્ ॥૫॥ જયાયાં વિજયાયાં
ચ ધાન્યામપિ ચકાર સઃ । તત્પુરે પાપમોચન્યામેકાદશ્યાં મહો-
ત્સવમ્ ॥૬॥ વિમલાયાં વરૂથિન્યાં મોહિન્યામપિ કદ્દિચિત્ । અપ-
રાયાં નિર્જલાયાં યોગિન્યાં ચાકરોન્મદમ્ ॥૭॥ શયન્યાં કામિ-

સ્વયં પધારીને મહોત્સવ કરતા હતા. વૃત્તાલયમાં તો કોઈ વર્ષમાં બે વાર
તો કોઈ વર્ષમાં ત્રણ વાર કે ચાર વાર પણ સ્વયં પધારીને પ્રતિવર્ષ
ભક્તિધર્મનું પ્રકર્ષથી પોપણ કરવા મહોત્સવો કરતા હતા ॥૩-૪॥ એરીતે
પ્રતિવર્ષ વૃત્તાલયમાં કરેલા મહોત્સવોના સમયોને કહે છે-આ શ્રીહરિએ
વૃત્તાલયપુરમાં સ્વયં પધારીને કદાચિત્ માર્ગશીર્ષ માસના શુકલપક્ષની
મોક્ષદા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ માર્ગશીર્ષ માસના કૃષ્ણપક્ષની
સંક્રાન્તિ નામની એકાદશીએ, તો ક્યારેક પૌષ માસના શુકલપક્ષની
સાનન્દા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ પૌષ માસના કૃષ્ણ પક્ષની
તિલદા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ માઘ માસના શુકલ પક્ષની
જયા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ માઘ માસના કૃષ્ણ પક્ષની
વિજયા નામની એકાદશીએ, તો ક્યારેક ફાલગુન માસના શુકલ પક્ષની
ધાત્રી નામની એકાદશી તિથિએ, તો ક્યારેક ફાલગુન માસના કૃષ્ણ પક્ષની
પાપમોચની નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ ચૈત્ર માસના શુકલ
પક્ષની વિમલા નામની એકાદશી તિથિએ, તો કદાચિત્ ચૈત્ર માસના
કૃષ્ણ પક્ષની વરૂથિની નામની એકાદશી તિથિએ, તો કદાચિત્ વૈશાખ
માસના શુકલ પક્ષની મોહિની નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્
વૈશાખ માસના કૃષ્ણ પક્ષની અપરા નામની એકાદશીએ, તો ક્યારેક
જ્યેષ્ઠ માસના શુકલ પક્ષની નિર્જળા નામની એકાદશીએ, તો ક્યારેક
જ્યેષ્ઠ માસના કૃષ્ણ પક્ષની યોગિની નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્
આષાઢ માસના શુકલ પક્ષની શયની નામની એકાદશી તિથિએ, તો

કાયા ચ પુત્રદાયા ચ કહિંચિત્ । અજાયા કાપિ પન્નાયામિન્દિ
 રાયા ચ સ પ્રભુ ॥૮॥ પાપાક્રુશામિધાયા ચ રમાસ્યાયા ચ
 કહિંચિત્ । વોધન્યામભયાયા ચ મહોત્સવમકારયત્ ॥૯॥ જન્મા
 ઘમ્યાદિપુ તથા વૃષ્ણજન્મતિથિષ્વપિ । શિવરાત્ર્યા પુરે તત્ર ચક્રે
 કાપિ મહોત્સવમ્ ॥૧૦॥ દીપાવલ્યાદિપુ તથા સ વૃર્વદુત્સવ
 પ્રભુ । સ્વભક્તાન્ સુસયામાસ પુરપાર યોપિતસ્તથા ॥૧૧॥ દેશા
 ન્તરીયા લોકાશ્ચ ભક્તા ભગવતોઽસિલા । પ્રત્યવ્દભાવિનો હોતાન્
 જાનન્તિ સ્મ મહોત્સવાન્ ॥૧૨॥ સમીપસ્થા હરેર્ભક્તા યે તે તુ
 પ્રતિવત્સરમ્ । પ્રત્યુત્સવ સમાજગ્મુ સોઽવસત્તત્ર તત્ર વૈ ॥૧૩॥

કદાચિત્ આપાઠ માસના કૃષ્ણ પક્ષની કામિકા નામની એકાદશી તિથિએ,
 તો ઝ્યારેક શ્રાવણ માસના શુક્લ પક્ષની પુત્રદા નામની એકાદશીએ, તો
 ઝ્યારેક શ્રાવણ કૃષ્ણ પક્ષની અન્જના નામની એકાદશીએ, તો ઝ્યારેક ભાદ્રપદ
 શુક્લ પક્ષની પદ્મા નામની એકાદશીએ, તો ઝ્યારેક ભાદ્રપદ કૃષ્ણ
 પક્ષની ઇન્દિમા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ આશ્વિન શુક્લ પક્ષની
 પાપાક્રુશા નામની એકાદશીએ, તો કદાચિત્ આશ્વિન કૃષ્ણ પક્ષની રમા
 નામની એકાદશીએ તો ઝ્યારેક કાર્તિક શુક્લ પક્ષની પ્રજોધની નામની
 એકાદશીએ, તો ઝ્યારેક કાર્તિક કૃષ્ણ પક્ષની અભય નામની એકા
 દશીએ મહોત્સવ કર્યો હતો ॥૫-૮॥ તથા વૃત્તાલયમા કદાચિત્ જન્મા
 દેવી આદિક ભગવત્પ્રાદુર્ભાવ તિથિઓમા તે તે મહોત્સવો કર્યા હતા તથા
 કદાચિત્ શિવરાત્રિનો મહોત્સવ તથા દીપાવળી આદિકનો મહોત્સવ કર્યા
 હતા એરીતે વૃત્તાલયપુરમા અનેક મહોત્સવો કરીને ભગવાને પોતાના ભક્ત
 નરનારીઓને મહાઆનન્દ આપ્યો હતો ॥૧૦-૧૧॥ દેશાતરના સર્વ કોઈ
 હરિભક્તો પ્રતિવર્ષ ભગવાને કરાતા આ મહોત્સવોને લાગીને યથાસમય
 પ્રતિવત્સર ભગવદુત્સવના દર્શનમાટે જે જે સ્થળમા ભગવાન્ ઉત્સવ
 કરતા ત્યા ત્યા આવતા હતા તેમા જે હરિભક્તો વૃત્તાલય દુર્ગપુરાદિકના
 સમીપમાં રહેનારા હતા તેઓ પ્રતિવત્સર પ્રતિઉત્સવ આવતા હતા મધ્ય
 દેશના નિવાસી હરિજનોતો જે કે નણુ ઉત્સવો ઉપર આવના હતા તેથી

દ્વિત્રેષુ મધ્યદેશીયા ઉત્સવેષ્વાયયુર્જનાઃ । દૂરસ્થાસ્તુ સમાજમુ-
ર્યત્ર તપ્રેકફોત્સવે ॥૧૪॥ ક્વચિત્તપ્રાકરોત્સ્વામી વિષ્ણુયાગામિથં
મરમ્ । વિષ્ણુમન્ત્રજપં ક્વાપિ કારયામાસ વાઙ્મયઃ ॥૧૫॥ વિષ્ણુ-
સ્તોત્રપુરસ્થયાં ક્વાપિ વિપ્રૈરકારયત્ । કઠિંચિલ્લક્ષહોમં ચ ફોટિ-
હોમં ચ કુત્રચિત્ ॥૧૬॥ બ્રાહ્મણાન્મોજયામાસ ક્વચિત્તત્ર સહ-
સ્રશઃ । દાનાન્યેવ દદો ક્વાપિ વિપ્રેભ્યઃ સ મહાન્તિ ચ ॥૧૭॥
ઘચિદ્વિપ્રકુમારાણાં મોહીવન્ધાનકારયત્ । ક્વચિચ્ચ ભગવન્મૂર્તિ-
સંસ્થાપનમહોત્સવમ્ ॥૧૮॥ ક્વચિદિષ્ટોત્સવં તત્ર ક્વચિત્પૂર્તોત્સવં
ચ સઃ । ચકાર તેન ભગવદ્ધર્મઃ પુષ્ટિમગાત્ પરામ્ ॥૧૯॥ યત્ર
યત્રાવસત્સ્વામી પુરે ગ્રામેઽથવા ગ્રામે । તત્ર તત્ર જના આયન્ શત-

પણ અતિ દૂરદેશના નિવાસી જનોતો વર્ષમા એકવાર જે કોઈ એક ઉત્સવ
ઉપર આવતા હતા ॥૧૨-૧૪॥ વળી તે વૃત્તાલયપુરમાં લગવાનું સ્વામિ-
નારાયણ કદાચિત્ વિષ્ણુયાગને તો કદાચિત્ અષ્ટાક્ષર દ્વાદશાક્ષર આદિક
વિષ્ણુમન્ત્રોનો જપ વિપ્રો પાસે કરાવતા હતા ॥૧૫॥ કદાચિત્ સહસ્ર-
નામાદિ વિષ્ણુસ્તોત્રનું પુરસ્કરણ વિપ્રો પાસે કરાવતા હતા ક્યારેક લક્ષ
આહુતિ પ્રદાનનો જેમા નિયમ છે એવો હોમવિશેષ તો ક્યારેક કોટી
આહુતિ આપવાનો જેમા નિયમ છે એવા હોમવિશેષને બ્રાહ્મણો પાસે
કરાવતા હતા ॥૧૬॥ વળી શ્રીહરિ વૃત્તાલયમાં કદાચિત્ બહુ બ્રાહ્મણોને
તથા સાધુઓને પણ જમાડતા હતા અને કદાચિત્ પાત્ર વિપ્રોને ગુરુધેનુ
ધાન્યશૈયાદિ મહાદાનો દેતા હતા ॥૧૭॥ કદાચિત્ બહુ બ્રાહ્મણ બાળકોને
મૌલ્યબધન (ઉપવીત) કરાવતા હતા તથા કદાચિત્ ભગવન્મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા-
પનનો મહોત્સવ કરાવતા હતા ॥૧૮॥ વળી શ્રીહરિ વૃત્તાલયપુરમાં કદા-
ચિત્ અગ્નિહોત્રાદિરૂપ ઈષ્ટકર્મ મહોત્સવને તો કદાચિત્ દેવમંદિર બગીચા
હવા વાગ્ય વિગેરેરૂપ પૂર્તકર્મ મહોત્સવને કરાવતા હતા આવા તે તે
વિષ્ણુયાગાદિ મહોત્સવોના આચરણથી યોગરદમ પારમૈકાતિકરૂપ લગ
વર્ધ્ધમ પરા પુષ્ટિને પામ્યો હતો ॥૧૯॥ જે જે ગ્રામ નગરમાં કે વનમાં
લગવાનું વસતાં ત્યાં ત્યાં હજારો હજાર તેમના ચરણકમળના સેવનમાં

શશ્વ સહસ્રશઃ ॥૨૦॥ તાંસ્તાન્ જનાન્વિમોચ્યાસાવધર્માન્વયપા
શતઃ । સન્માર્ગે વર્તયામાસ સ્વપ્રતાપેન ભૂપતે ! ॥૨૧॥ અધર્મોઽ-
દ્વ્યતાં યાતઃ કલિર્નિર્ગલતાં યયો । પ્રાપ ધર્મઃ પ્રતિષ્ઠાં ચ તસિ-
ન્વસતિ ભૂતલે ॥૨૨॥ इति ते कथिता राजनारायणकथा मया ।
तव प्रश्नानुसारेण किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥२३॥ इति श्रुत्वा स
नृपतिः सुमतोक्तां हरेः कथाम् । भूयस्तामेव पप्रच्छ सुमुक्षुस्तं
महामुनिम् ॥२४॥ राजोवाच—न तृप्तिमधिगच्छामि पीत्वा हरि
कथामृतम् । पुनस्तत्पातुमिच्छामि पिपासुर्मुनिसत्तम ! ॥२५॥
वृत्तालये भगवता कृता बहव उत्सवाः । इत्युक्तं हि त्वया ब्रह्मन् !
श्रोतुमिच्छामि तानहम् ॥२६॥ अन्यच्च भगवान् यच्च हृतमानव

સમુક્ક જનો આવતા હતા હે ભૂપતે ! આવેલા તે તે જનોને સદુપદે
શાહિવડે અને અનન્યસામાન્ય પોતાના પ્રતાપથી અધર્મપરિવારરૂપ કામ
કોધાદિ પાશમાથી મુકાવીને સન્માર્ગમા વર્તાવતા હતા ॥૨૦-૨૧॥ ભગવાન
શ્રીહરિના તે આ ભૂતળમા નિરવિશય ધર્મપ્રવર્તન પ્રતાપથી અધર્મતો અદ્વ-
શ્યતાને પામી ગયો હતો અને કલિતો નિર્મળતાને પામી ગયો હતો અને
ધર્મતો પ્રતિષ્ઠાને પામીને પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામ્યો હતો ॥૨૨॥ હે પ્રતાપ
સિંહ રાજન્ ! લોકાનુચ્છ માટે પ્રકટ થએલા સાક્ષાત્ અક્ષરાધિપતિ આ
નારાયણમુનિનુ દિવ્ય ચરિત સાલળવા ધ્વજતા શ્રદ્ધાસપન્ન તમોને તમારા
પ્રશ્ને અનુસારે મેં કહ્યું હવે તેમનુ બીજું શુ ચરિતામૃત સાલળવા ધ્વજો
છે ? ॥૨૩॥ આ પ્રકારે સુમતમુનિએ કહેલી ભગવાનની દિવ્ય કથાને
સાલળીને, તે કથામૃતના આસ્વાદમા આસક્ત એવા તે આ સુમુક્ષુ પ્રતાપ
સિંહ રાજાએ ફરીથી એજ શ્રવણભગળભૂત સર્વપાપપ્રશમની દિવ્ય
કથા સુમત મહામુનિ પ્રત્યે પુછી ॥૨૪॥ પ્રતાપસિંહરાજા પુછેછે—હે
મુનિસત્તમ ! શ્રીહરિનુ આ કથામૃત જેમ જેમ પાન કરાય છે તેમ તેમ ફરી
ફરી તેની પિપાસાજ પ્રવૃદ્ધિ પામતી જાય છે મને તેનાથી તૃપ્તિ થતીજ
નથી. તો હે બ્રહ્મન્ ! વૃત્તાલયમા ભગવાને જે જે મહોત્સવો કર્યા હતા
તેને હું નિસ્તારથી સાલળવા ધ્વજુ છું વળી હે મુને ! ધર્મરક્ષણ માટે

વિગ્રહઃ । ચકાર ચરિતં તત્તદ્વક્તુમર્હસિ મે મુને ! ॥૨૭॥ કથારસ-
વિદા તેન પૃષ્ઠ હત્યં મહીભુજા । દરિસંસારણાનન્દઃ સુમતસ્તમુ-
વાચ સઃ ॥૨૮॥ સુમત ઉવાચ—સાધુ પૃચ્છસિ ભૂપાલ ! મતિસ્તે
વિમલા નનુ । નારાયણકથામેવ શ્રોતુમિચ્છસિ યત્પુનઃ ॥૨૯॥
વિસ્તરેણ ચરિત્રાણિ નરનાટ્યધૃતઃ પ્રભોઃ । સકલાનિ ન શક્નોમિ
વક્તું વચ્ચિમ સમાસતઃ ॥૩૦॥ પ્રતિવર્ષે દુર્ગપુરાદ્દરિવૃત્તાલયં પુરમ્ ।
મુહુર્જગમ નૃપતે ! ધર્મેસ્થાપન ઉદયતઃ ॥૩૧॥ તેનોત્સવાસ્તત્ર
મહાન્ત ઇવ કૃતા હનેકેઽધિલસૌલ્યકર્ત્રા । યદામિ તત્રૈકતમં

માનવરૂપથી અવતરેલા તે ભગવાનનું જે બીજું ગુણગુણનોના કર્ણરસા-
યનરૂપ ચરિત્ર હોય તે સમગ્ર મને કહેવાને આપ યોગ્ય છે ॥૨૫-૨૭॥
ભગવત્કથામૃત રસના અતિશયને બાળુનારા તે પ્રતાપસિંહ રાબએ આ
પ્રકારે પુછેલા સુમતમુનિ ભગવત્કથાના સંસ્મરણથી પરમાન્દ પામીને
રાબપ્રતિ જોડ્યા ॥૨૮॥ સુમતતઃકપિ કહેછે—હે ભૂપાળ ! તમો બહુ સાડ
પુછો છો—જેના શ્રવણથી બીજું બધુંય શ્રવણ થઈ જાય એજ પૃષ્ઠવ્ય છે,
શ્રોતવ્યપણ તેજ છે કે જેના શ્રવણથી શ્રોત્રેન્દ્રિયની સાર્થકતા થાય,
મંતવ્યપણ તેજ છે કે જેના મનનથી મનની સાર્થકતા થાય, ધ્યેય પણ
તેજ છે કે જેના ધ્યાનથી આત્મા-સ્વસ્વરૂપની સત્તા મળે, ભગવાનના
દિવ્ય ચરિત્ર થકી બીજું શું તેવું છે? કાંઈપણ નથી, તો તમોએ તે બહુ
સાડ પુછ્યું છે. તમારી મતિ અતિ વિમળા છે, કેમ કે જે આ મતિ
ભગવાનના દિવ્ય ચરિત્રના શ્રવણમાં શ્રદ્ધામયી અને પરમ પ્રીતિરૂપા
છે, જેથી ગુણગુણનોએજ એક સંસેવનીય એવા નારાયણકથામૃતનેજ
તમો ફરી ફરી સાંભળવા ઇચ્છો છો ॥૨૯॥ હે રાજન્! નરનાટ્યધારી
પ્રભુ શ્રીહરિનાં દિવ્ય ચરિત્રોને સમગ્રપણે વિસ્તારથી કહેવા માટે હું
અસમર્થ છું, માટે હું સંક્ષેપથી કહું છું ॥૩૦॥ હે નૃપતે! એકાંતિક ધર્મના
સંસ્થાપનમાં તત્પર થએલા શ્રીહરિ પ્રતિસંવત્સર વારંવાર દુર્ગપુર થકી
વૃત્તાલયપુરમાં પધારતા હતા ॥૩૧॥ સકળ સ્વભક્તજન સુખકારી
શ્રીહરિએ વૃત્તાલયપુરમાં મોટા અનેક ઉત્સવો કર્યા છે, તેમાંથી એકાદ

સમાસાત્તેનાનુમેયા इतरेऽपि तद्वत् ॥૩૦॥ इति धीरात्સપ્તઋષિજીવને
નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયપુરોત્તવપ્રશ્નનિરૂપણનામા ઘડ
ચત્વારિંશોઽધ્યાય ॥૪૬॥

સુવ્રત ઉવાચ—અસ્તિ વૃત્તાલયં નામ ગુર્જરેષુ પુરં મહત્ । ચત્વા-
રોઽપિ હિ યત્રત્યા મેજુર્વર્ણા હરિં મુદા ॥૧॥ તેઽર્ચીકમન્ત સર્વેઽપિ
જના સ્વનગરે હરિમ્ । આનીય દુર્ગપુરતઃ કર્તું દોલોત્સવં નૃપ !
॥૨॥ કુચેરો યૌવનાશ્વશ્ચ તત્ર દ્વાવધિકારિણૌ । તૌ તૈઃ સહ
વિનિશ્ચિત્ય સમ્મારાંશ્ચક્રતુર્વહન્ ॥૩॥ આતર પ્રેયયામાસ યૌવ-

ઉત્તમવને હુ સક્ષેપમા કહું છું તે પ્રકારે બીજા અધ્યાય ઉત્સવો પણ
'આવાળ કયાં હશે' એમ અનુમાન કરી લેવા ॥૩૨॥ ઇતિ શ્રીસત્સં-
ગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયપુરોત્તવપ્રશ્નનિરૂપણનામા
પદચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૬॥

અધ્યાય ૪૭ મો.

સુવ્રતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ગુજરાત દેશમા વૃત્તાલય નામનું એક
મહત્ પુર વર્તે છે, જેમા વર્તતા ચારેય વર્ણો પણ પ્રીતિથી સાક્ષાત નારા
યણુ મુનિરૂપ આ ભગવાનને ભજનારા હતા ॥૧॥ હે નૃપ ! તે આ સમસ્ત
હરિભક્તોને કોઈપણ એવી વાછા થઈ આવી કે-ભગવાન પુરૂષોત્તમને
દુર્ગપુર થકી પ્રાર્થના કરીને તેડી લાવીને આપણા વડતાલ પુરમા પધરા
વવા અને તે ભગવાનપાસે પુષ્પદોલોત્સવ સારો કરાવવો ॥૨॥ તેમા
કુચેરલાઈ પટેલ અને યૌવનાશ્વ (જેબનપગી) આ બન્ને વડતાલપુરમા
મુખીપણાના અધિકારવાળા હતા તે બન્ને જણાઓએ બીજા પુરવાસી
જનો સાથે વિચાર કરી વિનિશ્ચય કરી પુષ્પદોલોત્સવમા સમુપયોગી સમય
સામગ્રી તૈયાર કરી ॥૩॥ તે પછી જેબનપગીએ પોતાના સુંદરપગી

૧ આ અધ્યાયમા વૃત્તાલયના ભક્તજનોની પ્રાર્થનાથી ભગવાનનું ભક્તજનો
મુનિજનો સાથે વૃત્તાલયમા આગમન અને વડતાલમા દેશાતરના જનસમા
જનુ આગમન અનુદર્શ્યુ છે

નાશ્વો નિજં તતઃ । નારાયણમુનેઃ પાશ્વે સોઽપિ માધ્યામુપાયયૌ
॥૪॥ સ તં પ્રાપ્ય પ્રમું નત્વા ભક્તમણ્ડલમધ્યગમ્ । પ્રાર્થયામાસ
ચઘુધા પુરં ન. પાવયેતિ ચ ॥૫॥ તતઃ પ્રસન્નો ભગવાન્ ભક્તવત્સલ
ઈશ્વરઃ । અનન્યભક્તાંસ્તાન્ જાનંસ્તાન્નાજિગમિપત્પુરે ॥૬॥ પ્રાહાથ
સુન્દરાણ્યં તં દૂતં દરિસંદારધીઃ । ગચ્છાધુનાઽઽગમિપ્યામિ ત્વત્પુરં
માસિ ફાલગુને ॥૭॥ ઇત્યુક્તઃ સ પ્રહૃષ્ટાત્મા તૂર્ણ સ્વપુરમેત્ય તત્ ।
પૌરાનુચેઽથ તે દ્વષાસ્તં પ્રતીક્ષ્યાવતસ્થિરે ॥૮॥ ઉદ્વોપઃ સુમ-
હાનાસીદ્ધુવિ દિશ્ચુ વિદિશ્ચુ ચ । સ્વામિનારાયણો વૃત્તાલયમા
યાસ્યતીતિ હ ॥૯॥ પત્રદૂતેશ્ચ મુન્યાદીન્નાનાદેશસ્થિતાન્ સ ચ ।

નામના લાઘને નારાયણમુનિને તેડી લાવવા માટે દુર્ગપુર પ્રત્યે મોકલ્યા
તેમણે મોકલેલા સુદરપગીપણ દુર્ગપુરમાં ભગવાનની સન્નિધિને સંવત
૧૮૭૫ ના માઘ માસના શુકલપક્ષની પૂર્ણિમાએ પામ્યા ॥૪॥ પામીને
મુનિજન મડળના મધ્યમા વિરાજમાન, ભક્તજનોએ પરિચર્યા કરાતા
ચરણુકમળવાળા તે મહાપ્રભુને સાદાગ પ્રણામ કરી, વિનયથી બે હાથ
બેડીને ‘અમારા પુરને પધારીને પાવન કરો’ એમ બહુ પ્રાર્થના કરવા
લાગ્યા ॥૫॥ તે પછી તે સર્વેશ્વર ભગવાન્ શ્રીહરિ ભક્તવત્સળ હોવાથી
ભક્તોના ભક્તિરસથી ભીના વચનના શ્રવણથી પ્રકટેલા પ્રહર્ષથી પ્રસન્ન
મુખવાળા થઈને, વૃત્તાલયવાસી સર્વ જનોને પોતાના એકાતિક ભક્તો
બણીને, તેમના મનોરથને અનુસારે લા જવાની ઇચ્છાથી તે સુદર નામના
દૂત પ્રતિ એમ બોલ્યા કે-હુ ફાલગુન માસમા તમારા પુરપ્રતિ આવીશ
તમો હંમણા બલ અને આ અમારૂં આવવાનું વૃત્તાંત પુરવાસીને નિવેદન
કરો ॥૬-૭॥ હે રાજન્ ! આ પ્રકારે શ્રીહરિએ કહેલા સુદર ભક્તે મનમા
પ્રહર્ષ પામીને જલદી વૃત્તાલયપુરને પામીને ભગવાનનું વચન વિનિવેદન
કર્યું પુરવાસી જનો તેને સાલળીને સંહર્ષ પામીને, ભગવાન પધારવા-
નીજ એક રાહ બેઠી રહ્યા ॥૮॥ ‘શ્રીમાન્ સ્વામિનારાયણ વૃત્તાલય પુરમાં
પધારશે’ એવા સમાચાર કર્ણાકર્ણી યોગરદમ પ્રસરતા તે તે દિશાવિ
દિશામા તે તે જનોએ ઉદ્વેષથી પ્રવર્તાવ્યા હતા ॥૯॥ દુર્ગપુરમા વર્તતા

स्वभक्तान् क्षापयामास वृत्तान्तमिममीश्वरः ॥१०॥ सौराष्ट्रादिषु
देशेषु ये भक्ता मुनयश्च ते । सहैव हरिणा गन्तुमाययुर्दुर्गपत्तनम्
॥११॥ तस्मिन् विवृतवर्षेऽथ सम्प्राप्ते फाल्गुने हरिः । वृत्तालयपुरं
गन्तुं ततः पष्ठ्यां विनिर्ययौ ॥१२॥ तद्देशे धर्मरक्षार्थमुत्तमं नृपतिं
हरिः । आयास्यामो वयं शीघ्रमित्युक्त्वाऽऽस्थाप्य तं ययौ ॥१३॥
जया च ललिताद्याश्च योपितोऽपि सहस्रशः । तमन्वीयुर्वाह-
नस्थाः पौरा लोकाश्च सर्वशः ॥१४॥ सहस्रशो मुनिगणैर्वणि-
भिश्च सहस्रशः । सहस्रशो गृहस्थैश्च सहैव भगवान् ययौ ॥१५॥
सौराष्ट्रीयादिभिर्मकैरनुयातः सहस्रशः । सहस्रशोऽश्ववारैश्च
वेष्टितश्च पदातिभिः ॥१६॥ अश्वां माणिक्यवर्णां द्रुततरंगमनां

तेष्वगवान् पोतासुं वृत्तालयं जवानु वृत्तांतं दूतद्वारा भगवन्निज्यो भोक्-
लीने देशांतरमां रढेला मुनिजो तथा हरिज्जोने जल्लाभ्युं ॥१०॥ वृत्तां-
तने जल्लाभने सौराष्ट्रादि देशोभा रढेला मुनिज्जो तथा हरिज्जो श्रीहरि
साथेज वृत्तालय आववानी धरिछाशी दुर्गपुर आव्या ॥११॥ ते पछी
विकृत नामना सवत्सरमा (१८७५) सुंदर दूतप्रति प्रतिशा करेको क्षाटुगुन
भास प्राप्त यतां तेना शुक्ल पक्षनी पछी तिथिजे भगवान् श्रीहरि
वृत्तालयपुरप्रति जवाभाटे दुर्गपुर थकी आली नीकल्या ॥१२॥ उत्तम
राजने तो (प्रयागुनी तैयारी करता) 'अभो जलदी अही आवीशुं'
जेम कहीने ते देशमां धर्मरक्षणे भाटे (प्रलयपरिपालनरूप क्षात्रधर्मेना
अनुवर्तन भाटे) दुर्गपुरभाज संस्थापीने स्वयं श्रीहरि दुर्गनगर थकी
नीकल्या ॥१३॥ जया ललिता आदिक् अनन्यलज्ज अनैक अजलाओ पणु
रथादि वाढनोमां भेसीने श्रीहरिनी पाछण आली नीकजी तथा दुर्गपुर-
वासी समस्त सत्संगिज्जो पाछण आली नीकल्या ॥१४॥ पोताविजे
अनन्य मनवाणा हलरोहलर मुनिगणो तथा वारिज्जो तथा हलरोहलर
सत्संगिज्जो तथा सहस्राधिक सौराष्ट्रीय जनो तथा हलरोहलर अश्व-
वारो तथा हलरोहलर पगपाणा पदातिओथी वीटाजेला भगवान् श्रीहरि
दुर्गपुरथी नीकल्या ॥१५-१६॥ अस्थान समयनी श्रीहरिनी दिव्य

સોઽધિરુદોઽર્કઃ કાન્તિઃ પીતં માલે વિશાલે તિલકમથ દધત્કૈ-
સરં સેરવક્રઃ । ચન્દ્રત્કુન્તમવેદૈર્નિજચરણરતેરશ્વચારે પરીતો
વલ્ગાં દોષ્ણા દધાનઃ સિતવસનધરો નન્દયન્સ્વાજ્ઞગામ ॥૧૭॥
યાનાયાં મઙ્ગલાર્થં દ્વિજચરરચિતં સાક્ષતં ફોકુમં સે વિઘ્ન-છોણં
લલાટે મુનિહૃદયહર ચન્દ્રકં ચારુનેત્રઃ । શૃણ્યન્મન્દ્યોઘવાચં નિજ-
ગુણરચનાં ચિત્રવાદિત્રઘોપૈ. સમ્યદ્દામૃધ્વૈહસ્તૈર્જયજયવચનૈર્મ-
ક્તસદૈર્નુતશ્રી ॥૧૮॥ નાનાગ્રામાગતેઃ સ્વેરનુપદમમિતઃ સક્તૈઃ

શોભાને અનુવાર્ણવે છે—અતિતીવ્ર ગતિવાળી, રક્ત મણિને સમાન
વર્ણવાળી અથવા ભતિથી માણુકી નામની, એવી ઘોડી ઉપર બેઠેલા,
સૂર્યસમાન પ્રકાશમાન દિવ્ય પ્રભાથી શોભમાન, કેસરયુક્ત ચદનથી કરેલું
હોવાથી પીણું હુકુમચક્રસહિત ઊર્ધ્વપુડ તિલકને વિશાળ લાલમા ધારી
રહેલા, મદદાસમધુર મુખારવિંદવાળા, ચળકતા લાલા જેમના હાથમા
છે અને નિજચરણસેવાપરાયણ એવા સોમવર્માદિ અશ્વચારોથી વીંટા-
એલા, ડાબા હાથથી લગામને ધારી રહેલા, ચેત વસ્ત્રોને ધારી રહેલા
એવા તે આ લગવાન પોતાના લક્ષ્મીને તે સમયની આવી દિવ્ય દેહ
શોભાથી માર્ગમા મહાનદ આપતા થકા નીકળ્યા ॥૧૭॥ વળી ભેનારા
મુનિજનોના મનને હરનારા, ત્રયાણુમા મગળ થવામાટે મયારામાદિ
દ્વિજવરોએ રચેલા, અક્ષતસહિત, હુકુમથી કરેલા માટેજ રક્ત એવા
ચક્રને પોતાના લલાટમા ધારી રહેલા, વિચિત્ર વાદિત્રના ઘોષપૂર્વક અનેક
અન્દિજનોએ ગાન કરેલી પોતાના ગુણચરિત્રના વર્ણનવાળી મધુર વાણીને
શ્રવણ કરતા, તેના શ્રવણથી ઉપજેલા પ્રેમને પ્રદર્શાવનારા પ્રકુલિત
કમળદળ જેવા વિશાળ લોચનયુગળથી રમણીય, લેગા ભેડી દધને ઉંચા
હાથ જેમણે કર્યા છે અને ‘જય જય’ એવો ઉચ્ચ સ્વરથી જયધ્વનિને
કરતા લક્ષ્મીસઘોએ સસ્તુતિ કરી છે પ્રસ્થાનોચિત શ્રી (શોભા) જેમની એવા
લગવાન શ્રીહરિ પોતાના લક્ષ્મીને આનંદ આપતા થકા ચાલી નીકળ્યા
॥૧૮॥ માર્ગમા નાનાવિધ ગામો થકી આવીને પદે પદે યોગરદમથી
લેગા થઈ ગએલા તે તે લક્ષ્મીનોએ નાનાવિધ ઉપહારોવડે પૂલ કરેલા,

પૂજ્યમાનો દૃષ્ટૈવાનન્દવૃષ્ટ્યા સ ચ પથિ સુખયંસ્તાન્ યયૌ પૂર્ણ
કામઃ । દેવૈરાકાશસંસ્થૈઃ સિતકુસુમચયૈશ્ચામિવૃષ્ટઃ સદાસં
પસ્પર્શામ્યસ્તત્પૂર્ણાશ્ચનનિજવડવાં પાર્ષ્ણના કિશ્ચિદેવ ॥૧૯॥ સહ-
માના ન તત્સ્પર્શમાત્રમવ્યતિવેગિની । ગત્યા જિતમરુત્સૂર્ણ પુષ્ટવે
તાર્ક્ષ્યવત્તુ સા ॥૨૦॥ પશુજાતેરપિ સ્વસ્યાઃ પ્રભોઃ સ્પર્શાદિ ભાવિ-
નીમ્ । દર્શયન્તીવૌર્ધ્વગતિમૂર્ધ્વે દુદ્રાવ સા જઘાત્ ॥૨૧॥ ધાવન્ત્યા
અતિવેગેન પાદન્યાસં ન ભૂતલે । તસ્યાસ્તદા જનઃ પદ્યન્ વિસ્યં
પ્રાપ સર્વશઃ ॥૨૨॥ દષ્ટાધરાઃ પાદહતાશ્વતુન્દાઃ કશાભિરશ્વાન-
તિવેગિનોઽપિ । મન્તોઽશ્વવારા હરિપૃષ્ઠવદ્દશોઽન્વધાવંશ્ય સહ-

પ્રેમપ્રવાહગર્ભિત આનંદધારામયી દૃષ્ટિવડે માર્ગમા આવેલા ભક્તજનોને
શુભ આપતા, નિમાનમા બેસીને આકાશમા સઘથી ભેગા થએલા પ્રભાદિ
અમરગણોએ એત પુષ્પપુલોવડે વધાવેલા તે આ પુર્ણકામ લગવાન
શ્રીહરિ દુર્ગેપુર થકી આલી નીકળ્યા તે પછી કિચિત્ મદદાસ કરતા
શ્રીહરિએ બહુકાળથી ઉતાવળી ગતિનો બેને અભ્યાસ સહજ પડી ગયો
છે એવી પોતાની તે માણુકી ઘોડીનો પેનીથી કિચિત્માત્રજ સ્પર્શ
કર્યો ॥૧૯॥ પેનીના કિચિત્ સ્પર્શમાત્રનેપણ નહિ સહન કરતી, તીમ
વેગવાળી, માટેજ ગતિએ કરીને વાયુવેગને વિજીતનારી એવી તે માણુકી
ઘોડી ગરૂડનીપેઠે વેગથી એકદમ દોડી ॥૨૦॥ યદ્યપિ પોતે પશુભૂતિ છે
તથાપિ પ્રભુ-સમસ્ત એતન અએતન પ્રપથના પ્રભુ શ્રીહરિના સ્પર્શમાત્રથી
પોતાને ભવિષ્યમા નિશ્ચયથી થનારી નિ શ્રેયસરૂપ જીર્ધ્વગતિને સૂચવતી
હોયને શુ ? એમ તે ઘોડી ઉર્ધ્વ કુટીને તીમ વેગથી એકદમ દોડી ॥૨૧॥
તે સમયે અતિવેગથી દોડતી તે ઘોડીના ભૂતળમા પાદન્યાસ (પગલા)ને
નહિ ભેનારા સર્વ કોઈ જનો ‘આ આકાશમા શી રીતે ઉડી નય છે’
એમ વિસ્મયને પામી ગયા ॥૨૨॥ તે સમયે બહુ દૂર આગળ ગએલા
લગવાનની પાછળ દત્તદૃષ્ટિવાળા તે હજારો અશ્વવારો પોતપોતાના અશ્વોને
લગવાનના અશ્વની પાછળ દોડવામા અસમર્થ બનીને, દ્રોપવેગથી અધ
રોધને પીશીને, પગની પેનીથી ઘોડાઓના પેડોને તાડન કરતા અને

સ્રશોઽથ ॥૨૩॥ પ્રાન્તૈશ્ચલદ્વિઃ પૃથુવેષ્ટનાનાં તદ્વચ્ચનુદ્રાવિતવા-
જિલોલાઃ । અદૃશ્યરૂપૈર્વમુરાદિતેયે. સંવીજ્યમાના ઇવ ચામૈરસ્તે
॥૨૪॥ શ્રમેણ સ્વિન્નગાનાશ્ચ શ્રમફેનમુપાન્દયાન્ । તાડયન્તોઽપિ
ન પ્રાપુરશ્વારૂઢં પ્રભું તુ તે ॥૨૫॥ અશ્વૈઃ સહાતિસ્વિન્નાંસ્તાનથ
વિશ્રમયન્પ્રભુઃ । સ્વાશ્વાં નિયમ્ય પ્રસભં સ પ્રત્યૈક્ષત ઘર્ત્મનિ ॥૨૬॥
અથાપદ્યન્દુરાચ્છપલતુરંગીકેસરકરં કરેણૈકેનોર્ધ્વાં દધતમુરુપુ-
ષ્પામ્નલતિકામ્ । હસન્તં દદ્ધા સ્વાન્દદપરિકરં ચારુનયનં શ્રમસ્વિ-

આખડોવડે વિશેષ ચલાવામાટે પ્રહાર કરતા અને સ્વત. વેગથી દોડતા
એવાપણુ તે અશ્વોને તે થકી પણ તીવ્ર ગતિથી દોડાવતા થકા શ્રીહરિને
પામવા માટે પાછળ દોડ્યા ॥૨૩॥ વળી તે શ્રીહરિની ઘોડીની પછવાડે
વેગથી દોડાવેલા જે પોતપોતાના ઘોડાઓ તેણે કરીને અતિશય ઉછળતા
દેહ જેમના છે એવા તે આ ઘોડેસ્વારો ઉર્ધ્વ ઉછળતાં શરીર હોવાથી
છુટી ગએલા અતિ મોટા શિરોવેષ્ટન વસ્ત્રો (ફેટાઓ)ના ઉછળતા અથ
લાઓએ કરીને, અદૃશ્ય રૂપથી રહેલા અમરોએ આમરોવડે આમર કયાં
હોયને શુ ? એમ તે સમયે શોધ્યા હતા ॥૨૪॥ તીવ્રવેગથી દોડવાના પરિ
શ્રમને લીધે નીકળતા ફીણજળથી વ્યાસ મુખવાળા પોતપોતાના ઘોડાઓને
આખડોવડે વારવાર તાડન કરીને ખુબ દોડાવતા થકા પણ તે ઘોડેસ્વારો
માણુકી ઘોડી ઉપર બેઠેલા પ્રભુને તો નજ પામી શક્યા. પોતેપણુ ઘોડા દોડા
વાના દાખડાથી ચએલા પરશેવાથી વ્યાસ શરીરવાળા થઈ ગયા ॥૨૫॥
લગવાન્ તો તે સોમવર્મા વિગેરે અશ્વારો અને તે અશ્વોને અત્યંત થાકી
ગએલા જણીને, તેમને વિશ્રામ આપવા પોતાની ઘોડીને બળાત્ રોકી
રાખીને માર્ગમા તે અશ્વારોની આવવાની રાહ બેઠી રહ્યા ॥૨૬॥ તે પછી
પ્રકૃતિથી અપજ, એટલે બળાત્ ગતિ રોકી રાખ્યા છતાં પણ ક્ષણપણુ
સ્થિરપગે નહિ રહેનારી (ઉત્તમ અશ્વોની આવી પ્રકૃતિ હોય છે) એવી
માણુકી ઘોડીની કેશવાળી (ખંધોલાના વાળ)ને એક કરથી પકડી રહેલા
અને ખીલ કરથી ઉન્નત અધિક પુષ્પવાળી આખાની લતિકા (ડાળખી)ને
પકડી રહેલા, પોતાની ઘોડી સર્વાતિશાથી વેગથી દોડતા છતાંપણુ જેમનો

ત્રાઙ્ગાસ્તે પથિ ગતરજોધૂસરપટમ્ ॥૨૭॥ વિલોક્ય તં પ્રભું સાશ્વં
તૂર્ણં સમ્પ્રાપ્ય સાદિન. । તે સર્વે જહપુર્મ્જાસ્તદ્દર્શનગતશ્રમા
॥૨૮॥ તાનાશ્વાસ્યાથ ભગવાન્સાક તૈશ્વ શને શને । ચચાલ માર્ગો
મધુરૈર્વાક્યૈ સ્નાન્દાસચન્દ્રહસન્ ॥૨૯॥ હરિરાગચ્છતૈત્વિવમુદ્ધોપ-
સુમહાન્મુચિ । પૂ પુ ગ્રામેષુ શ્લેષુ સર્વેષુપ્યપ્યમૂત્તદા ॥૩૦॥ અને
કેમ્યશ્ચ દેશેભ્યો ભગવદ્દર્શનોત્સુકા. । ર્દ્યુર્વૃત્તાલયં લોકા વૃદ્ધ
વાલપુર સરા. ॥૩૧॥ કોસલાઃ કાશિદેશીયા મૈથિલાશ્ચ સહસ્ર-

દૃઢ કટિબધનાદિ પરિકર કિંચિત્પણુ શિથિલ થયો નથી, રસ્તામા ઉડેલી
જીભી ધૂળથી ધૂસર-ખોરસડીના પુષ્પો જેવા બુખરા વસ્ત્રો જેમના ચર્ધ
ગયા છે, પ્રેમગર્ભિત નિરીક્ષણ કરવાનો સ્વભાવ હોવાથી જોનારા જનોના
મનને અને હરનારા કમળદળ જેવા સુદર નેત્ર જેમના છે, પોતાના જનોને
બોધને મદમદ હસતા જેવા તે ભગવાનને પરિશ્રમના પરશેવાથી પરિ-
પૂર્ણ સર્વ અવયવવાળા તે આ અશ્વવારોએ દૂરથી દેખ્યા ॥૨૭॥ તે પછી
તે સર્વે ભક્ત અશ્વારો અશ્વઉપર વિરાગમાન ભગવાનને લાળીને વેગથી
તેમના સમીપને પામીને, તેમના દર્શનસમાગમથી માર્ગપરિશ્રમે રહિત
થઈને પ્રદર્પને પામ્યા ॥૨૮॥ તે પછી ભગવાન યાત્રી ગએલા તે અશ્વ
વારોને પ્રેમરસથી કોમળ અવરોકન પ્રિયલાપણાદિવડે આશ્વાસન કરીને
સ્વયં હસતા અને મધુરવચનામૃતોવડે અશ્વારોને હસાવતા થકા તેમની
સાથે ધીમે ધીમે માર્ગમા ચાલ્યા ॥૨૯॥

હવે શ્રીહરિએ ગોકુલેલી ભગળપત્રિકાના શ્રવણુથી પ્રમોદ પામેલા
દેશાતરના હરિભક્ત જનોના વૃત્તાલયમા આગમનને અને વૃત્તાલય પ્રદે-
શના પ્રશસનને કહે છે—તે સમયે જૂમિમાં તે તે નગર મામ ખેટ
(ખેડુતના આગો) ખર્વટ (પર્વતની તળેટીમા રહેલા આગો)મા પણ સર્વજ્ઞ
'સ્વામિનારાયણ ભગવાન વડતાલમા પધારશે' એવો ઉદ્ધોષ પ્રદર્પ
વેગથી પ્રવૃદ્ધિ પામ્યો હતો ॥૩૦॥ તે સમયે અનેક દેવો થકી વૃદ્ધો
બાળકો યુવાનો સર્વ કોઈ લોકો ભગવાનના દર્શન કરવાના ઉત્સાહવેગથી
વૃત્તાલયમા આવ્યા હતા ॥૩૧॥ કોસલદેશ-કાશીદેશ-મૈથિલદેશ-ગૌડ

शः । तथैव गौडदेशीया लोकाः किलकिलाश्रिताः ॥३२॥ पुरुषोत्त-
मपूजाता वङ्गदेशोद्भवास्तथा । गयन्तीनगरस्थाश्च प्रयागप्रान्त-
वासिनः ॥३३॥ शोणभद्रतटस्थाश्च वृन्दावननिवासिनः । माथुराः
शूरसेनाश्च तत्रावन्त्या उपागमन् ॥३४॥ एते चान्येऽपि बहवः
पूर्वदेशात्समागमन् । तथा काश्मीरदेशीया हरिद्वारनिवासिनः
॥३५॥ कुरुक्षेत्रगता ये च पुष्करप्रान्तवासिनः । मरुधन्वोद्भवा
लोका अर्जुनाचलसम्भवाः ॥३६॥ जनाः सिद्धपदस्थाश्च शतशोऽथ
सहस्रशः । वृत्तालयमुपाजग्मुर्द्वीच्या एत आदृताः ॥३७॥
तथाऽऽययुः पश्चिमतः सैन्धवाः कच्छदेशजाः । सौराष्ट्रा अपि
पाञ्चालाः सौवीराश्च सहस्रशः ॥३८॥ तथा दक्षिणतस्तत्र लोका-
श्चायन्सहस्रशः । सेतुबन्धोपकण्ठस्था येङ्गटाचलजास्तथा ॥३९॥
श्रीरङ्गप्रान्तसज्जाताः काष्ठीपुरनिवासिनः । दण्डकारण्यवासाश्च
मलयाद्रिभवास्तथा ॥४०॥ विन्ध्याचलसमुद्भूतास्तापीतटनिवा-

देश-किलकिलदेश-वंगदेश प्रमुञ्च ते ते देशना निवासीओ तथा पुत्रो-
त्तमपुर-गयतीनगर-प्रयागप्रांत-शोणभद्रनदतट-वृन्दावन प्रमुञ्च ते ते
नगर निवासीओ तथा मथुरादेश-शूरसेनदेश-अवंतीदेश प्रमुञ्च ते ते
देशना निवासीओ, आ सर्वे पूर्वदेशवासी ढलरो हरिद्वारो वृत्तालयमा
आव्या ढता ॥३२-३४॥ गीतपणु णहु अवातरदेश निवासी पूर्व
देशीय भजो आव्या तथा काश्मीर-हरिद्वार-कुरुक्षेत्र-पुष्करप्रांत-मरु-
धन्वदेश-अर्जुनाचलप्रांत-सिद्धपदक्षेत्रप्रांत धल्यादि तेते स्थानना
निवासी ढलरोढलर उत्तरदिशाना भजलोको अत्यादरथी वृत्तालयमा
आव्या ॥३५-३७॥ तथा पश्चिम दिशाथडी सिंधुदेशीय-कच्छ
देशीय-सौराष्ट्रदेशीय-पयाणदेशीय-सौवीरदेशीय ढलरोढलर हरिजनो
वृत्तालयमा आव्या ॥३८॥ तथा दक्षिण दिशाथडी सेतुबंधसमीप-वेङ्कटा
चलप्रांत-श्रीरंगप्रांत-काष्ठीपुर-दंडकारण्य-मलयाचलप्रांत-विन्ध्याचल
प्रांत विगेरे तेते स्थानना निवासी तथा तापीतट-नर्मदातट आदिक तेते
स्थानना निवासी तथा गुर्जरदेशना निवासी जनो ढलरोढलर वृत्ता

સિન. । નમદાતીરવાસાશ્ચ ગોર્જરાશ્ચ સહસ્રશઃ ॥૪૧॥ ભગવદર્શ
 નોત્કણ્ઠૈઃ સ્ત્રીયાલસ્યવિરૈઃ સહ । શકટાભૃતસંભારાસ્તનાજમ્
 ર્જનાસ્તુ તે ॥૪૨॥ યાતું શક્તિર્યદિ સ્યાત્પચિચલત તદેત્યેવમુક્તા.
 સુતૈઃ પ્રાગ્ગેહે યૈ જીર્ણદેહા હરિચરણયુગં દ્રષ્ટુમુત્કણ્ઠચિત્તા. ।
 ધૃત્વા યપ્તીશ્ચલન્તઃ સહ તરુણજનૈઃ શ્વાસફુલ્હારદાસૈર્નામાન્યુચૈ
 વેદન્તો દ્રુતતરમગમન્સ્તત્ર કૃષ્ણસ્ય તેઽપિ ॥૪૩॥ પાલયન્ત્યોઽથ
 મર્યાદાં યોપાશ્ચ ભગવત્કૃતામ્ । પુસોઽસ્પૃશન્ત્યો માર્ગેઽપિ તન્ના-
 જમ્મુસ્ત્વરાન્વિતા ॥૪૪॥ અહં પૂર્વમહં પૂર્વં દ્રક્ષ્યામિ શ્રીહરિં

લયમા હર્ષથી આવ્યા ॥૩૯-૪૧॥ આ પૂર્વોક્ત ચારેય દિશાના સર્વ કોઈ
 જનો ભગવાનના દર્શન કરવામા ઉત્કટ ઉત્ક્રાવાળા સ્ત્રીઓ બાળકો
 વૃદ્ધોની સાથે પાત્ર અન્નાદિ ઉપયોગી સમય સામગ્રીઓ ગાડાઓમા
 ભરીને વૃત્તાલયમા આવ્યા ॥૪૨॥ કેટલાક વૃદ્ધો પણ જરાને લીધે છૂર્ણ
 દેહવાળા હોવાથી માર્ગમા ચાલવા માટે અશક્ત છે પણ ભગવાનના ચર-
 ણના સાક્ષાત્ સમીક્ષણ કરવાની ઉત્કટ ઉત્ક્રાથી મનોભળ પ્રવૃદ્ધિ પામતા
 ભગવદર્શનમાટે તીવ્ર ત્વરા કરતા, 'એ અમારી સાથે માર્ગમા ચાલવાની
 શક્તિ હોય તો ચાલો' એમ નિકળવાના સમયે ઘરમાજ પુત્રોએ કહ્યા
 છતાં 'અમો આત્મીયુ' એમ કહીને આત્મી નીકળેલા પુત્રો સાથે ચાલી
 નીકળતા વાસની લાકડીઓને હાથમા આલીને તેની સહાયથી જવાન
 જનોની સાથે વેગથી જેમ તેમ ચાલતા, તેના પરિશ્રમથી વૃદ્ધિ પામેલા
 નિ શ્વાસથી કુલેલા ચાલવાળા દાંત વિનાના મુખોવડે વારવાર ભગવાનનાં
 શ્રીસ્વામિનારાયણ હરિકૃષ્ણ આદિક મગળધારી નામોને ઉચ્ચ સ્વરથી
 પ્રતિશ્વાગ ઉચ્ચારતા થકા તે વૃત્તાલયમા તે તરૂં જનોની સાથે
 જલદી આવ્યા ॥૪૩॥ અબળાઓપણ ભગવાને કરેલી પોતાની મર્યાદાને
 અનુચરતી, માટેજ માર્ગમા પણ લીંગ્યવશાત્ સંભાવિત પુરૂષસ્પર્શ થકી
 પણ પોતાનું પરિરક્ષણ કરતી થકી ત્વરાથી વૃત્તાલયમા આવી ॥૪૪॥
 બાળકોપણ બાળબાવને સમુચિત ચચળતાથી અને નિષ્કપટ શ્રદ્ધાથી 'હું
 પ્રથમ ભગવાનના દર્શન કરીશ હું તારાથી પ્રથમ દર્શન કરીશ' એમ

ત્વિતિ । પુરશ્ચરન્તો ધાવન્તઃ શિશવોઽપ્યાયયુર્દુતમ્ ॥૪૫॥
 નાનાદેશસમાયાતેર્જનેસ્તૈરતિસક્કુલમ્ । મહીસામ્રમતીવેત્રવતીના-
 મન્તરં હ્યભૂત્ ॥૪૬॥ તાવાન્ સ ભુવિ દેશોઽપિ વર્તતેઽપ્રતિમો
 નૃપ । યેનોપમા ભવેત્તસ્ય દેશોઽન્યો નાસ્તિ તાદૃશઃ ॥૪૭॥ રસાલા
 સફલા ભૂમિઃ સર્વર્તુષુ સુસપ્રદા । વર્તતે યત્ર દેશે ચ કર્પકાળા
 મનઃપ્રિયા ॥૪૮॥ મૃષ્ટોદકા નિર્વિકારા ધાપ્યઃ કૃપાઃ સરાંસિ ચ ।
 વર્તતેઽનુપદં યત્ર ગ્રામે ગ્રામે વને વને ॥૪૯॥ આમ્રાણાં ક્ષીરિકાણાં
 ચ યત્ર સહ્યા ન વિચતે । અન્યેઽપિ વહવઃ સન્તિ વૃક્ષા યત્ર
 સુસપ્રદાઃ ॥૫૦॥ ઉદુમ્બરાઃ કપિત્થાશ્ચ ઘટાઃ છક્ષાશ્ચ પીલઘઃ ।
 અમ્લિકાશ્વત્થગુન્દ્રાશ્ચ નાલિકેરાસ્તૃણદ્રુમાઃ ॥૫૧॥ વીજપૂરકના

પરસ્પર ઉત્સાહાતિશયથી બોલતા થકા સર્વની આગળ આવીને વેગથી
 દોડીને જલદી વૃક્ષાલયમા આવ્યા ॥૪૫॥ તે સમયે મહી સામ્રમતી
 અને વેત્રવતી નદીનુ જે અંતર તે સર્વ નાના દેશોમાથી આવેલા પૂર્વોક્ત
 અસખ્યાત જનોએ કરીને લારે લીધવાળુ થઇ ગયુ ॥૪૬॥ હે નૃપ ।
 તે આ સામ્રમતી વેત્રવતી મહી નદીના આલ્યતર પ્રદેશાત્મક દેશવિશેષ
 ભૂમિમા અનુપમ વર્તે છે (તેને દૃઢ કરેછે) તે આ દેશને જે દેશની સાથે
 ઉપમા અપાય તેવો બીજો ભૂમિમા એકપણુ દેશ નથી ॥૪૭॥ આ દેશમા
 સમગ્ર ભૂમિ રસાળા-અતિશય રસવાળી ઓષધિનો પરિપાક પ્રધાન
 હોવાથી સ્વયં રસાળા છે, માટેજ ખેડુત લોકોના મનને પરમા પ્રીતિ
 પ્રદાત્રી વર્તે છે વળી વસત મિજેરે સમસ્ત ઋતુઓમા તેને તેને અનુસારે
 રૂળ પુષ્પ પક્ષવ પ્રમુખને આપનારી હોવાથી તેમા વસનારા સર્વ જનોને
 સુખાકારી વર્તે છે વળી આ દેશમા નિર્ભેજ નિર્વિકાર મધુર શીતળ જળ
 વાળી વાળ્યો ફુવાઓ અને સરોવરો ગામગામમા વનવનમા પદેપદે વર્તે
 છે ॥૪૮-૪૯॥ વળી આ દેશ વિવિધ વૃક્ષવૃદ્ધી નિરાજમાન વર્તે છે. આખા
 ક્ષીરિકા (રાયણ) ના સઘો તો સખ્યાતીત વત છે બીજા પણુ બહુ ઉમરડો-
 કોડી-વડ-પીંપર-પીલુડા-આમલી-પીંપળો-ગુદ્ર (પ્રિયશુ ઘઉંલા) ઉત્તમ
 નાળીયેરી-તાડખજુરી-નારંગી ક્ષીંબોઈ-આમ્રાતક (એક જાતનો આખો)

રક્તજમ્વીરાધાતકાસ્તથા । નાગકેસરપુન્નાગવકુલાશોકપાટલા-
 ॥૫૨॥ સુવર્ણકેતકીજાતીશતપત્રયશ્ચ મલ્લિકા । પશ્ચકા. કરવી
 રાશ્ચ શમીવિલ્વદ્રુમોત્પલા. ॥૫૩॥ વદર્ય. કિંચુકા. પૂગા કદ
 મ્બાશ્ચ કુરુણ્ટકા । પનસાશ્ચ કદલ્યશ્ચ વન્ધુજીવકયૂથિકા
 ॥૫૪॥ નિમ્બજમ્બૂમધૂકાયા. પત્રપુષ્પફલાદિસિ । સુસયન્તો
 જનાન્સર્વે વર્તન્તે યત્ર સર્વેત. ॥૫૫॥ વનેડપિયત્ર પાન્થાનાં ગૃહા
 કારદ્રુમાન્ધિતે । છાયાફલોદકપ્રાપ્ત્યા ગ્રામકાર્યં ન શિષ્યતે ॥૫૬॥
 તાવાન્દેશ પુણ્યભૂમિર્વૃન્દાવનમિવોત્તમ. । સાધવો ભગવદ્ભક્તા
 પ્રાયશો વિચરન્તિ યત્ર ॥૫૭॥ ઈદ્રેશે તત્ર દેશે તે નિવાસાંશ્ચન્દ્રિ
 જના । વૃત્તાલયં વેદ્યમિત્થા સર્વતો દૃષ્ટમાનસાઃ ॥૫૮॥ તદેપુ
 સરસાં કેચિન્નદીનાં પુલિનેષુ ચ । કેચિત્કૃપોપકળેષુ ન્યવસન્ક

નાગકેસર-પુન્નાગ-જોરસડી-આસોપાલવ પાટલ-સુવર્ણકેતકી-ચમેલી બી
 બેરી શતપત્રી (આમળી) મલિકા (બટમોગરો) પચકા (પીળા
 પુષ્પની જુઈ) કણેર-શમડી-બીવી-ખડચપો-જોરડી-ખાખરા-સોપારી-
 કદમ્બ-કુરુટક (પિળા કાટા શેરીયા) ફનસ-કેળો બન્ધુજીવક (બપોરીયા)
 યૂથિકા (જુઈ) લીબો-જીજીકા-મહુડા આદિક અનેક વૃક્ષો તથા લતાઓ
 પન પુષ્પ ફળ છાયા વિગેરેવડે સર્વ જનોને સુખી કરતા થકા જે દેશમા
 ચોમેર પ્રદેશમા વત છે ॥૫૦-૫૫॥ જે દેશમા વટેમાર્ગુઓને પન
 પુષ્પ ફળથી પરિપૂર્ણ, સમુજત, વિશાળ, અનેક શાખા હિપશાખાવાળા
 શીતળ છાયાવાળા વૃક્ષવૃદ્ધની નિશેષતાને લીધે વન પાણુ છાયા ફળ
 જળની પ્રાપ્તિ થતી હોવાથી ગૃહથકી કિંચિત્ પણ નહિ ન્યૂન (તુલ્ય)
 સુખને આપે છે, માટેજ તેઓને આમપ્રવેશકાર્ય અવશેષ રહેતું નથી
 ॥૫૬॥ તે આ તેટલો દેશ વૃદ્ધાવન જેવી પુણ્યભૂમિ સર્વ થકી સમ
 થિક છે, કારણ કે એમા ભગવાન શ્રીહરિના એકાંતિક ભક્ત સાધુઓ
 બહુધા વિચરે છે ॥૫૭॥ આવા તે દેશમાં વૃત્તાલયને ચોમેર વીંટાળને
 પૂર્વોક્ત સર્વ જનો મનમા મહા આનંદ પામીને સર્વત્ર નિવાસ કરી રહ્યા
 ॥૫૮॥ તેમા કેટલાક જનો મહાતપાવોના તટમા તો કેટલાકો નદીઓના

તિચિજ્ઞનાઃ ॥૫૯॥ ગૃહાફારાન્ દુમાનેવ ન્યૂપુરાશ્રિત્ય કેચન ।
 પ્રામેષુ કેચિદ્વ્યવસન્ યથાસુપ્પતતન્દ્રિતાઃ ॥૬૦॥ કૃતાવાસાશ્ચ તે
 સર્વે દશમ્યાં તત્ર સદ્ગતાઃ । ભુક્ત્વા પીત્વા સુપ્તાસીનાઃ પ્રત્યેક્ષ
 ન્તાગમં હરેઃ ॥૬૧॥ પશ્ચાલદેશ સમતીલ્ય ભદ્રાં તીર્ત્વા વ્યતિક્રમ્ય
 ચ બાહ્યદેશમ્ । તીર્ત્વા તતઃ સાધ્મતીં હરિશ્ચ પ્રાપ્તુરીયેઽહિ
 ચરોત્તર સઃ ॥૬૨॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीय-
 प्रकरणे वृत्तालयेदोत्सवे भगवत्प्रयाणदेशान्तरीयजनसङ्घागमननिरूपणनामा
 सप्तचत्वारिंशोऽध्याय ॥४७॥

સુમત ઉવાચ—તં દેશં ચ રસાલાદીન્ પ્રશંસન્વહુધા દુમાન્ ।

કાઠમા તો કેટલાકો કુવાઓના સમીપ પ્રદેશમા તો કેટલાક જનો ગૃહા-
 કાર વૃક્ષોનોજ આશ્રય કરીને (તેની નીચે) તો કેટલાક જનો આળસે
 રહિત થઈ ગામોમા સુખેથી નિવાસ કરી રહ્યા ॥૫૯-૬૦॥ એરીતે કયાં છે
 સુખાવાસો (ઉતારાઓ) જેમણે એવા પૂર્વોક્ત સર્વ કોઈ દશમી દિવસે
 પ્રાત કાળે વૃત્તાલયમા પહોંચીને, ખાનપાનાદિ વ્યાપારો કરી પરવારીને,
 સુખેથી બેસીને ભગવાનની પધારવાની રાહ બોધ રહ્યા ॥૬૧॥ દુર્ગપુર
 થકી નીકળેલા ભગવાન્ શ્રીહરિતો પચાળ દેશને અતિક્રમણ કરીને,
 આગળ ચાલતા આવેલી ભદ્રા નામની નદીને ઉતરીને, બાહ્યદેશને ઉલ્લંઘન
 કરીને, સાધ્મતી નદીને સમુત્તરીને પછી ચોથે દિવસે ચરોત્તર નામના
 દેશને પામ્યા ॥૬૨॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તા-
 લયદોષોત્સવે ભગવત્પ્રયાણ-દેશાંતરીયજનસંઘાગમનનિરૂપણ-
 નામા સપ્તચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૭॥

૧અધ્યાય ૪૮ મો.

સુમતમુનિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યાર પછી ભગવાન્ દુર્ગપુરથી
 નીકળ્યા તેને આરબીને પાંચમે દિવસે તે ઉત્તમ ચરોત્તર દેશ અને તે

૧ આ અધ્યાયમા ભગવાનના દશમ પરવામા સમુલ્લેખિત ચિત્તવાળા ભક્તોને
 મળેને સંપરિવાર લાવાનના દર્શનનો આનંદ અનુવર્ણવે છે

પશ્ચમેऽહનિ મધ્યાહ્ને પિપ્પલાવનમાગમત્ ॥૧॥ તત્ર તત્ર ચ તત્રત્યેઃ
 ફલપુષ્પાદિમિર્નૃપ ! । ઉપાયનૈર્યદુવિધૈઃ પૂજિતઃ સાદરં જનૈઃ ॥૨॥
 અનુગૃહ્ય મધુરૈર્વાપયૈસ્તાન્દશમીદિને । સાયં વૃત્તાલયં પ્રાપ
 જનાનાનન્દયન્પ્રભુઃ ॥૩॥ પ્રતીચ્યાં દિશિ લોકાશ્ચ તે સર્વે વદ્ય-
 ણયઃ । શ્રુત્વાગમં હરેર્હૃદ્યાઃ સઘ ઉત્તસ્યુરાદરાત્ ॥૪॥ પ્રાણાગમે
 યથાજ્ઞાનિ પ્રોત્થિતાંસ્તેઽથ તત્ક્ષણમ્ । પ્રત્યુલ્લગ્નુઃ પ્રહર્ષેણ તં પ્રમું
 લક્ષશો જનાઃ ॥૫॥ તત્પૂર્નિવાસિનઃ સર્વે બ્રાહ્મણાઃ ક્ષત્રિયા વિશઃ ।
 શૂદ્રાઃ કોલાશ્ચ શતશો હરિભક્તાસ્તથા સ્ત્રિયઃ ॥૬॥ શ્રુત્વા હરિમુ-
 પાયાતં તદ્દર્શનમહોત્સવાઃ । પ્રત્યુદ્ગન્તું તમુત્તસ્થુઃ પીરાઃ સર્વે
 સસન્ધ્રમમ્ ॥૭॥ શ્રુત્વા હરેરાગમનં પ્રેમવિહલચેતસઃ । પ્રીતા

આંખા આદિક પૃથ્વીને વિશેષપણે વખાણતા થકા પિપ્પલાવ્ય ગામે આવી
 પહોચ્યા ॥૧॥ હે નૃપ ! માર્ગમાં આવતાં તે તે ગામોમાં તે તે ગામના
 નિવાસી જનોએ આદરપૂર્વક અદુવિધ ફળ પુષ્પાદિ ભેટ આપવાવડે
 સત્કાર કરેલા પ્રભુ શ્રીહરિ તે સર્વ જનોને પ્રેમગર્ભિત હુશળપ્રશ્ન અભિ-
 નંદનાદિરૂપ મધુર વચનોવડે આનંદ આપતા થકા દશમી દિવસે સાયં-
 સમયે વૃત્તાલય પુરે પધાર્યા ॥૨-૩॥ લગવાન પધારવાની રાહ ભેદને
 પશ્ચિમદિશા તરફ દૃષ્ટિ રાખી રહેલા તે દેશાંતરના સમય લોકો લગવાન
 પધારવાની વાર્તા સાંભળતાં સંહર્ષ પામીને તત્ક્ષણજ આદરથી સામું જવા
 માટે ઉઠ્યા ॥૪॥ કોઈ મૂર્છાદિ દોષવશાત્ નીકળી ગયેલા પ્રાણો પાછા
 આવતાં પ્રથમ નિશ્ચેષ્ટ હસ્તપાદાદિ અવયવોજ જેમ એકદમ ઉઠેછે તેમ
 સત્ય પ્રાણ આ પરમાત્માનો સમાગમ મળતાં એકદમ ઉઠેલા તે લાખો
 જનો તત્ક્ષણ પ્રહર્ષથી તે પ્રભુની સન્મુખ ગયા ॥૫॥ વૃત્તાલય પુર-
 નિવાસી બ્રાહ્મણ-ક્ષત્રિય-વૈશ્ય-શૂદ્રાદિક હજારો હજાર હરિભક્તો શ્રીહરિને
 સમીપપ્રદેશમાં આવેલા સાંભળીને, તેમના દર્શનમહોત્સવમાં સંબ્રમસહિત
 તેમને અભિમુખ આવવા તત્કાળ ઉઠ્યા ॥૬-૭॥ વૃત્તાલયપુરની સમસ્ત
 વનિતાઓ પણ શ્રીહરિનું આગમન સાંભળતાં-પ્રહર્ષ પામીને, પ્રેમપ્રકર્ષથી
 વિહ્વળચિત્તવાળી થઇને, તે સમયે સન્મુખ જવાના સંબ્રમાતિશયને લીધે

યમૂયુઃ સકલાસ્તદાર્નીં પૌરયોપિતઃ ॥૮॥ વાસસાં ભૂપણાનાં ચ
તદાનીમતિસમ્ભ્રમાત્ । વમૂવ વ્યલ્યયસ્તાસાં દર્પાશ્ચુરુતચક્ષુપામ્
॥૯॥ યથાતથાધૃતાભૂપા યત્તદ્વિધૃતવાસસઃ । ઉત્કાસ્તદેવ તં દ્રષ્ટું
ગૃહેમ્યસ્તા વિનિર્યયુઃ ॥૧૦॥ માર્જયન્ત્યો ગૃહાન્કાશ્ચિહ્નિમ્પન્ત્યશ્ચા
પરાઃ સ્ત્રિયઃ । જ્ઞાન્ત્યઃ કાશ્ચિદિસ્રિયઃ સઘસ્યક્ત્વા તત્સત્ત્વરં યયુઃ
॥૧૧॥ કાશ્ચિત્પાકં પ્રકુર્વેત્યઃ કાશ્ચિદ્દોદોહનં તથા । સુતાન્ પયઃ
પાયયન્ત્યસ્ત્યક્ત્વા તત્કાશ્ચનાગમન્ ॥૧૨॥ ધ્યાયન્ત્યઃ કાશ્ચન
હરિં કાશ્ચિત્તત્પદકાર્ચનમ્ । કુર્વેત્યસ્તદ્વિદ્યાયૈવ સાક્ષાત્તં યયુરી-
ક્ષિતુમ્ ॥૧૩॥ કાશ્ચિત્સમાધૌ પદ્યન્ત્યો હરિં સઘસ્તિરોહિતમ્ ।
સસમ્ભ્રમં સમુત્થાય યયુઃપ્રમત્તચત્તિરયઃ ॥૧૪॥ પ્રત્યુજ્ઞમુર્હરિં

વશ્ચો વિભૂષણો વિગેરેના વ્યલાસનેપણુ નહિ લક્ષમા લધને, જેમ તેમ
જેવું હાથમા આવ્યું તેવું વશ્ચ વિભૂષણુ ધારીને, આનંદનાં અશ્નુઓથી
અપૂર્ણ નેત્રવાળી થઈને, તે ભગવાનના સદર્શન કરવાની સમધિક સમુ-
ત્કંઠાથી તત્ક્ષણુજ ગૃહોથકી બહાર નીકળી આવી ॥૮-૧૦॥ તેમા કેટ-
લીક સ્ત્રિયો વાળવું લીધું ઓદોહન પાક આદિક ગૃહકાર્યમા વ્યાપૃત
હોવા છતાં પણ તે તે ગૃહવ્યાપારોને તેવીજ સ્થિતિમા પરિત્યાગ કરીને
તત્કાળ સત્ત્વર આલી નીકળી કેટલીક સ્ત્રિયો સ્નાનાદિ દૈહિક વ્યાપારમા
પ્રવર્તેલી હોવા છતાં પણ તે ક્રિયાઓને જેમ તેમ સમાપ્ત કરીને સન્મુખ
આલી નીકળી કેટલીક સ્ત્રિયો સુતોને સ્તનપાન કરાવતી થકી પણ તે
કાર્યને તેજ સ્થિતિમા પડતું મુકીને એકદમ આલી નીકળી ॥૧૧-૧૨॥
કેટલીક નારીઓ ભગવાનના ધ્યાન પૂજનમા પ્રવર્તેલી હોવા છતાં પણ
તત્કાળ તેનો ત્યાગ કરીને સાક્ષાત્ અપરોક્ષભાવને પામેલા આ ભગવાનના
દર્શન કરવા એકદમ હીડી નીકળી ॥૧૩॥ કેટલીક સ્ત્રિયો સમાધિમા
શ્રીહરિનોજ અનુભવ કરતી થકી તત્ક્ષણુજ તેમને તિરોહિત થએલા
બળીને ઉન્માદને પામી ગઈ હોય એમ વેગથી ઉઠીને સંભ્રમસહિત
સન્મુખ હીડી નીકળી ॥૧૪॥ એરીતે નરનારી સમસ્ત જનો સંભ્રમથી
નીકળીને ગીત ગાવાપૂર્વક અને વાજત્રો વગડવાપૂર્વક ‘જય જય’ એવો

પ્રીત્યા ગીતવાચપુરઃસરમ્ । જયધ્વનિં પ્રકુર્વન્તસ્તદા પૌરાઃ સયો-
 પિતઃ ॥૧૫॥ સત્વરં તે ચલન્તોઽપિ વાચઘોષં હરેઃ પુરઃ । ધ્રુત્વા
 દૂરાજ્ઞાયમાનમધાવન્દર્શનોત્સુકાઃ ॥૧૬॥ હરેઃ પુરઃસરાંસ્તાવચ્છ-
 તશશ્ચ સહસ્રશઃ । દૃષ્ટ્વા મુનીન્મણમ્યાથ સાક્ષાદૈક્ષન્ત તે પ્રમુમ્
 ॥૧૭॥ અશ્વાધિરૂઢં ધૃતચારુચલં સહાસવક્રામ્બુજમજ્જનેત્રમ્ ।
 માગં જનૈશ્ચન્દનપુષ્પહારૈઃ સમ્પૂજિતં મત્કમનોભિરામમ્ ॥૧૮॥ ચ-
 ત્તચલત્માન્તસિતાંશુકેન તૂર્ણં દદાવદ્ધકટિં કટાક્ષૈઃ । સંવીક્ષ્ય ભ-

ઘણો ઘાટો ઘોષ કરતા કરતા પ્રીતિથી શ્રીહરિની સામા ગયા ॥૧૫॥ આ
 સર્વે જનો સત્વર આલતા પુરતરફ પધારતા શ્રીહરિની આગળ થતો
 વાચંઘોષને દૂરથી સાંભળીને બહુ ઉત્સાહ પામીને તેમનાં દર્શન કરવા
 ‘હું આની પહેલો પહોચી જઉં હું આની પહેલો પહોચી જઉં’ એવા
 ભાવથી એકદમ દોડ્યા ॥૧૬॥ સન્મુખ દોડી ગએલા આ જનોએ
 શ્રીહરિની આગળ આલ્યા આવતા સોએ સો મુનિજનોનાં દર્શન કરી
 તેમને પ્રણામ કરીને પછીથી તેમનાથી વીંટાએલા ભગવાન શ્રીહરિનાં
 સાક્ષાત્ સંદર્શન કર્યા ॥૧૭॥ ભગવાનની તે સમયની દિવ્ય શોભાને વર્ણવે
 છે—માણુકો ઘોડી ઉપર વિરાજમાન, એક ડાબા કરથી ઘોડીની સુંદર
 ભગામને ધારી રહેલા, મંદહાસથી મનોહર મુખારવિંદવાળા, કમળદળ
 જેવાં વિશાળ લોચનયુગળવાળા, જવાના માર્ગમાં તે તે જનોએ ચંદન
 પુષ્પહારોવડે સંપૂર્ણેલા, આવી દિવ્ય શોભાવડે (અથવા રવાલાવિક દિવ્ય
 શોભાવડે) સકળ ભક્તોના મનને મહા આનંદ આપનારા, ચળકતા ચંચળ
 અંચળ (પાલવ) યુગળે યુક્ત શ્વેત વસ્ત્રથી કટિભાગને દૃઢ બાધી રહેલા,
 પોતાને લક્ષ કરીને વેગથી સન્મુખ દોડ્યા આવતા સમસ્ત ભક્ત જનોને
 કૃપાકટાક્ષોવડે નિરીક્ષણ કરીને, વિસ્મયવશ થકોજ શું? એટલે ‘અહો !
 કળિસામ્રાજ્યને વશ વર્તનાર આ માનવમંડળ વિષયોને અભિલક્ષ કરીને
 અભિધાન કરનાર સતે પણ મને ભગવાનને અભિલક્ષ કરીને પણ આ
 અસંખ્યાત જનો અભિમુખ દોડી આવે છે’ એવા આશ્ચર્યવશ થકોજ
 શું? (‘અથવા આ બાળકો પૃથ્વો અશક્તો છતાં પણ હલરો હલરે મારે

કાનમિ ધાવતઃ સ્વં હસન્તમાશ્ચર્યવશાદિવોચૈઃ ॥૧૯॥ કરેણ ચૈવેન
સમાવજક્લો ભક્તમ્જેભ્યો દામયં દદાનમ્ । તમશ્ચવારૈર્વૃતમાનુ
દૃષ્ટ્વા ચવન્દિરે ચેડપ્રગતાસ્ત આદૌ ॥૨૦॥ કુચેરમુચ્યાઃ સકલાશ્ચ
પારા ભક્તાઃ પુમાંસો દ્રુતમેત્ય તત્ર । તં ભૂરિહર્ષસ્તવદશ્તુનેત્રાઃ
પ્રીત્યા પ્રભું દણ્ડવદાનુ નેમુઃ ॥૨૧॥ સ્ત્રીણાં ચ વૃન્દાનિ સહસ્ર-
શોડશ દ્રષ્ટું તમુત્કઞ્ઠિતમાનસાનિ । તદાવલોક્ત્ય પ્રભુમાનુ
હર્ષાન્નિધાય શીર્ષાણિ ભુવિ પ્રણેમુઃ ॥૨૨॥ દૃષ્ટ્વા તમાત્મપરમપ્રિય-

અભિમુખ દોડી આવે છે' એવા આશ્ચર્યથી) સમધિક હાસ કરતા, અલ-
યમુદ્રાથી સમલંકૃત એક કરથી પોતાની સામા આવતા ભક્તસમાજને
અલય આપતા, ચોમેર અનેક અશ્વવારોથી વિંટાએલા, એવા તે ભગવા-
નને લાળીને જે જે દોડીને આગળ આવ્યા હતા તેઓ પ્રથમ જલદી
નમસ્કાર કરવા લાગ્યા ॥૧૮-૨૦॥ તે સમયે કુચેર પ્રમુખ વૃત્તાવયપુર-
વાસી સમગ્ર ભક્તપુરુષો જલદી ભગવાનને પામીને, દર્શનજન્ય આનં-
દાતિશયથી સવતા આમુથી વ્યાસ નેત્રવાળા થઇને પ્રભુને પ્રીતિથી દડ-
વપ્રણામ કરવા લાગ્યા ॥૨૧॥ તે પછી તે સમયે ભગવાનનાં દર્શન કર-
વામા સમુત્કઞ્ઠિત મનવાળી વનિતાઓ પણ હનરો હનર ત્યાં આવીને
સાક્ષાત્ ભગવાનના દર્શન કરીને પ્રહર્ષ પામીને તત્કાળ મસ્તકને ભૂમિ
ઉપર મુકીને પ્રણામ (પચામ) કરવા લાગી ॥૨૨॥ તે સમસ્ત નારીઓ
તે આત્મપરમપ્રિય—યદ્યપિ શબ્દાદિ વિષયો પ્રિય તો થાય છે પણ તે
પરમ પ્રિય નથી, કેમકે આનંદનીજ સાક્ષાત્ પ્રીતિવિષયતા છે, વિષયોમા
મુખસાધનતાશુદ્ધિથી જે પ્રીતિ થાય તે સૌપાધિકી છે માટે તે પરમ
પ્રિય ન કહેવાય, આ ભગવાન તો આનંદમય હોવાથી એમનીજ પરમ
પ્રિયતા વાસ્તવિકી છે, વિષયો અલ્પ છે અને અતિ ક્ષુદ્ર છે માટે
તેઓ પરમ પ્રિય થવાને યોગ્ય નથી, જે આ અનવધિક આનંદસ્વરૂપ છે
એજ આ પરમ પ્રિય થવાને યોગ્ય છે, જે પત્તાદિકો પરમ પ્રિય જણાય
છે તે પિડવિશેષમાં આત્મદૃષ્ટિને લીધેજ તેમ જણાય છે પુરુષસ્ત્રીરૂપ
પિડવિશેષમાંજ પતિપત્નીભાવના વ્યાપ્તિને લીધે કામાન્ધોને પરમા પ્રીતિ

મમ્નુજાક્ષં નાર્યં પ્રહર્ષમતુલ સમયાપ્ય તૂર્ણમ્ । દગ્મિનિંધાય દદ
 યેપુ હરિં મનોમિરાલિદ્વ્ય તા. પુલકિતાક્લરુદ્ધા વમૂઘુ ॥૨૩॥
 દેશાન્તરીય. સર્વોઽપિ જનો હરિસહાગતાન્ । પરિરેમે દુવન્ દર્પા
 જય શ્રીઘૃણાં હત્યસૌ ॥૨૪॥ દેશાન્તરીયા નાર્યોઽથ પ્રમુળા સદ્
 ચાગતા. । પાઘ્યાત્યા યોપિતો દદ્ધા પરિરબ્ધુ વિદુદ્રુઘુ ॥૨૫॥
 સ્તનોપપીઢમૌત્સુક્યાસ્ત્રપેળ મહતા વૃતા । જય શ્રીઘૃણાં હત્યેવં
 વદન્ત્ય. પરિરેમિરે ॥૨૬॥ દેશાન્તરેભ્ય આગત્ય સ્થિતા કુઞ્જેષ્વિ

થાય છે, માટે પિંડવિરોધ લક્ષણવાળા તેઓ પિંડવિરોધને પરમ પ્રિય થાય
 છે પણ આત્મસ્વરૂપને પરમ પ્રિય થતા નથી, કારણ કે આત્મા પુરૂષ
 પણ નથી અને સ્ત્રી પણ નથી તો આત્મસ્વરૂપને પરમ પ્રિય તો આન-
 દમય તે આ પરમાત્મા જ એક છે વિજ્ઞાનમય (શ્વાત્મા) ને આનંદ
 મય (પરમાત્મા) જ પ્રિયતમ થવાને યોગ્ય છે વિજ્ઞાનમયને યોતાનુ
 રૂપ પણ પ્રિય છે ખરું પણ પ્રિયતમ તો આનંદમય પરમાત્મસ્વરૂપ જ
 છે તે આ નારાયણ છે કે જે અશુભશ્ચ-ક્રમજનનયન છે, જે ક્રમજનનયન
 પણ છે તે અસાધારણ નારાયણનું લિંગ (સાપક) છે, તેમા 'તસ્ય યથા
 કપ્યાસ પુણ્દરીકમેવમક્ષિણી' એવી શ્રુતિ છે, તે આ ક્રમજનનયન આત્મ
 પરમપ્રિય પરમાત્મા શ્રીહરિના દર્શન કરીને અતુળ હર્ષ પામીને તેમને
 નેત્રવૃત્તિવડે આદરથી ગ્રહણ કરી લાવીને હૃદયક્રમજનમા આરોપીને, મન
 વડે ગાઢ આલિંગન કરીને રોમાચિત તનુવાળી થઈ ગઈ યોગથી ઉઘડી
 ગએલા હૃદયક્રમજનવાળાઓને કર્તવ્ય આજ છે, આ થકી પરમ પ્રયો
 જન માનવદેહયોગનું કશું નથી ॥૨૩॥ તે સમયે શ્રીહરિ સાથે આવેલા
 ભક્તજનોને દેશાતરનો સર્વ કોઈ ભક્તજન ગ્રહર્ષથી 'જય શ્રીકૃષ્ણ જય
 શ્રીકૃષ્ણ' એમ બોલતો થકો ભેટવા લાગ્યો ॥૨૪॥ તથા તે સમયે મહાપ્ર
 ભુતી સાથે આવેલી પશ્ચિમ દિશાની રમા જયા આદિક અખળાઓને
 જોઈને દેશાતરની સર્વ સત્તારીઓ તેમને સત્વર સન્મુખ જઈને 'જય
 શ્રીકૃષ્ણ જય શ્રીકૃષ્ણ' એમ મહાહર્ષથી બોલતી થકી અત્યત ઉત્સાહથી
 સ્તન સાથે બહુ દબાવીને (ગાઢ) આલિંગન કરવા લાગી ॥૨૫-૨૬॥

તસ્તતઃ । ત્યાગિનો ભગવદ્વક્તાસ્તત્રાજગ્મુઃ સદ્વસ્રશઃ ॥૨૭॥
 યથાન્તરિક્ષગા હંસા લક્ષ્મીરુત્યેવ માનસમ્ । સરસ્તથા હરિં તે
 ચ દૂરાદભ્યપતન્ દ્રુતમ્ ॥૨૮॥ તત્રાગત્ય હરિં નત્વા ધ્વજવત્તેઽથ
 સંસ્થિતાઃ । તાનાલોક્ય જનાસ્તે તુ પ્રણેમુઃ સમુપેત્ય ચ ॥૨૯॥
 કુર્યેન્તશ્ચ જય સ્વામિનારાયણ ઇતિ ધ્વનિમ્ । જાનન્તસ્તાન્હરેઃ
 પ્રેષ્ટાન્ હર્ષેણ વિલુલોકિરે ॥૩૦॥ તાનાગતાન્ યથાયોગ્યં માનયા-
 માસ સ પ્રભુઃ । પ્રણતાનાત્મનો ભક્તાન્સર્વાન્સન્તોષયન્ૃપ ! ॥૩૧॥
 કરસ્પર્શન કાંશ્ચિદ્ધ કાંશ્ચિત્સન્માપણેન ચ । કાંશ્ચિદ્ધાભયદાનેન
 કાંશ્ચિત્સસિતવીક્ષણેઃ ॥૩૨॥ સમ્માદ્યેતિ જનાન્ સર્વાન્નિશ્ચયશ્ચ
 ભગવાંસ્તતઃ । જયધ્વાનૈઃ સ્તૂયમાનઃ સહ તૈઃ પુરમાયયૌ ॥૩૩॥

દેશાતરમાથી આવીને અહીં તહીં હુંજે-લતા આદિકથી આગળાદિત
 અંદરનાં સ્થાનોમાં રહેલા ભગવદેકાતિક ભક્ત હજારો હજાર ત્યાગીઓ
 (સાધુઓ) ગગનમાર્ગમાં ગતિ કરનારા હસી માનસ સરોવરનેજ જેમ
 એમ ભગવાનને લક્ષ કરીને દૂરથી એકદમ અભિમુખ થોડા ॥૨૭-૨૮॥
 શ્રીહરિની સમીપે આવીને તે ત્યાગીજનો ભગવાનને દંડવત્ પ્રણામ કરીને
 અંતરમાં અત્યંત આનંદ પામીને ઉભા રહ્યા તે આ ત્યાગિજનોને જોઇને
 શ્રીહરિ સાથે આવેલા જીભ સર્વ જનો તો તેમની સમીપે આવીને પ્રેમથી
 પ્રણામ કરવા લાગ્યા ॥૨૯॥ તે આ ત્યાગિજનોને 'શ્રીહરિને પરમ પ્રિય છો'
 એમ બાણુતા તે હરિજનો 'જય શ્રીસ્વામિનારાયણુ' એવો પ્રેમરસ પરિપૂર્ણ
 મધુર ધ્વનિનો ઉદ્ગાર કરતા થકા આનંદથી તેમનાં દર્શન કરવા
 લાગ્યા ॥૩૦॥ હે નૃપ ! પોતાને અભિમુખ આવેલા, પાદમૂળમાં પ્રણામ
 કરતા, પોતાના અનન્ય ભક્ત એવા સમસ્ત ત્યાગિજનોને તથા હરિજ-
 નોને કેટલાએકને હસ્તસ્પર્શથી તો કેટલાકને 'સુખી છો' એવા સંભાષ-
 ãથી તો કેટલાકને અભયદાન મુદ્રાપ્રદર્શનથી તો કેટલાકને મદદાસસહિત
 સમીક્ષણથી સંતોષ પમાડતા થકા પ્રભુ શ્રીહરિએ યથાયોગ્ય સંભાવના
 કરી ॥૩૧-૩૨॥ એરીતે ભગવાન્ તે તે સ્ત્રીપુરૂષ સર્વ ભક્તજનોની
 યથોચિત સંભાવના કરીને, પછી તે જનોએ 'જય જય' એવા ઉચ્ચ

કુત્રેરો યૌયનાશ્વઘ્ન ગૃહીત્વા ચામરે ઉભૌ । ધીજયામાસતુર્મકો
 તં તત્પાશ્વચરૌ તદા ॥૩૪॥ સદ્દશ્વો દીપિકાનાં મહતા તેજસા
 તદા । ચન્દ્રફાન્ત્યા ચ તિમિરં સર્વદિદ્યં વ્યલીયત ॥૩૫॥ રાહુમે
 રીમૃદક્ષાનાં દર્શણાં સદ્દશ્વશઃ । કાંસ્યાનાં ડિણ્ડિમાના ચ તત્ર
 ધ્યાનો મહાનભૂત ॥૩૬॥ તસિસ્તુ તુમુલે ઘોષે કોઽપિ કેનચિદી
 રિતમ્ । ઘાત્યં ન કિશ્ચિદુથાવ કરસશાઽભવત્તદા ॥૩૭॥ વટિ
 રાત્રવળે પુર્યાઃ સ્વાવાસસ્થાનમીશ્વરઃ । અકારયચ્છોદ્ધરિપ્યન્સ
 જન્તૂન્સ્થાયરાનપિ ॥૩૮॥ જનૌઘવેષ્ટિત સ્થાન તત્પ્રાપ્તસ શનૈ
 શનૈઃ । પુર્યા ઉદન્દિશિ શ્વેષ્ઠં સર્વલોકમનોહરમ્ ॥૩૯॥ તત્રોત્ત
 રત્યથ વિમૌ તુરક્ષ્યાઃ પાર્શ્વિકઃ પુમાન્ । યાવત્કર ધારયતિ

ધ્વનિથી સ્તુતિ કર્યા થકા તેમની સાથે વૃત્તાલય પુરપાસે આવ્યા ॥૩૩॥
 તે સમયે કુબેરભાઈ પટેલ અને જોબન પગી આ બન્ને ભાવિક ભક્તો
 આમર લઈને ભગવાનના બંને પડખામા રહીને તેમની ઉપર ભક્તિથી
 આમર કરવા લાગ્યા ॥૩૪॥ તે સમયે પ્રભાવેથી દીપિકાઓ (મશાલો)
 ના મહાતેજથી તથા ચોમેર પ્રસરતી ચદ્રકાંતિથી સમસ્ત દિશાઓમા
 રહેલું અધકાર વિનીન થઈ ગયું હતું ॥૩૫॥ તે સમયે હંભરો હંભર
 વાજતા શબ્દ ભેરી મૃદગ ડિડિમ કાસ્ય ઝર્જર વિગેરે વિવિધ વાજોનો
 ધ્વનિ અતિમહાન થયો હતો ॥૩૬॥ તે સમયે ચોગરદમ ઘણો ઘાટો
 ઘોષ પ્રવૃદ્ધિ પામતા રોકાઈ ગયા છે કર્ણ જોમના એવા તે જનો ઉચ્ચારેલા
 વાક્યોને સાંભળવામા અસમર્થ હોઈને પરસ્પર હસ્તસહાયીજ બધો
 બ્યવહાર કરતા થયા હતા ॥૩૭॥ સર્વેશ્વર શ્રીહરિએ સ્થાવર જાતિના પણ
 જતુઓનું પરમ શ્રેય સપાદન કરવા વૃત્તાલયપુર થકી બહાર વર્તતા
 આજ્ઞાના વનમાજ પોતાનો ઉતાર્યા કરાવ્યો ॥૩૮॥ ચારે બાજુથી એક
 સાથે ભેગા થઈ ગએલા જનસઘથી વીંટાએવા ભગવાન પુરના ઉત્તર
 દિગ્ભાગમા વર્તતા સર્વલોકમનોહર તે ઉત્તમ સ્થાનને ધીમે ધીમે
 પામ્યા ॥૩૯॥ તે પછી તે સ્થાનમા ભગવાન માણુકી ઘોડી થકી ઉત
 રવા પ્રવર્તતા તેમની પાસેજ સદા વર્તનારા રત્નજ્વલ પાર્ષદ ઉતરવાની

તાવત્તસ્યૌ સ ભૂતલે ॥૪૦॥ સ્વદર્શનં ભવેદેય સર્વેયમિતિ સ
પ્રભુઃ । ઉચ્ચં પીઠં ચતુષ્પાદં તસ્યાવારુણ શોભનમ્ ॥૪૧॥ સદ્દા-
ગનાનાં સર્વેયાં સ્થાનાન્યથ યયોચિતમ્ । દાપયામાસ ભગવાન્નિ-
પસાદાસને તતઃ ॥૪૨॥ કિંચિત્તત્ર ચ વિશ્રમ્ય પીત્વા ઘારિ તત્તો
જનાન્ । નાનાદેશસમાયાતાનયૈક્ષત સમન્તતઃ ॥૪૩॥ તપ્રાસન્
પ્રાયશો ભક્તાઃ પ્રેક્ષકા અપિ કેચન । તત્ર સ્થિતિમિયા કેચિત્સી-
યાન્નેતુમુપાગતાઃ ॥૪૪॥ યત્ર યયૈક્ષત વિભુસ્તત્ર તત્ર સુસદ્ગુલાન્ ।
જનાનેવ સ્થિતાન્સસિન્ધુદ્દદ્વીનયૈક્ષત ॥૪૫॥ પુરઃસ્થિતાશ્ચ યા-

મુકરતા સાઃ જેટલાકમાં શ્રીહરિના હાથને અવલબન આપવા ભય છે
તેટલાકમાં પોતે ઉતરવાના લાઘવથી એકદમ ભૂતળ ઉપર ઉતર્યા ॥૪૦॥
ઉતરીને જનોની તે મહાગર્દામાં પોતાનાં દર્શનમાં સમુત્સુક સર્વ કોઇને
પોતાનું દર્શન સુખેથી થાય એવા અભિપ્રાયથીજ ત્યાં પોતાને બેસવા વાસ્તે
સ્થાપેલા, આર પાયાવાળા, અતિ ઉંચા રમણીય પીઠ (મથ) ઉપર
ચઢીને ક્ષણુ ઉભા રહ્યા ॥૪૧॥ ઉભાજ રહીને ભગવાન્ પોતાસાથે આવેલા
સર્વ જનોને ઉતારાનાં સ્થાનો મથાયોગ્ય અપાવીને પછી તે સિંહાસનમાં
પોતે બેઠા ॥૪૨॥ તે આસનમાં કિંચિત્ વિશ્રામ લઈને જળપાન કરીને પછી
નાના દેશો થકી આવેલા અનેક લક્ષ્મણોને યોગરદ્દમ બેવા લાગ્યા
॥૪૩॥ તે જનસમાજમાં બહુધાતો બધા લક્ષ્મણ હતા કેટલાએક જનો
તે સમયના સંબ્રમનાં સંદર્શનમાત્રમાં સમુત્સુક હતા. કેટલાક તો 'આ
મારો બ્રાતા આ મારો પિતા કદાચિત્ આ સ્વામિનારાયણના દર્શનના
મહાસુખમાં સમાસક થઈને બહુકાળ તેમની સમીપે રહેશે' એવી સ્થિ-
તિભીતિથી તે બ્રાતા પિતા પ્રમુખ બન્ધુજનોને પોતપોતાને લવને પાછા
તેડી જવા પણ આગ્યા હતા ॥૪૪॥ શ્રીહરિએ જે જે પ્રદેશમાં બેયું તે તે
પ્રદેશમાં સમસ્ત જનોને એક પોતાવિષેજ એકાગ્ર દૃષ્ટિ બાંધી રહેલા,
ઉત્કટ ઉત્સાહવાળા અને ઘણી ઘાટી સ્થિતિથી ઉભાજ રહેલા બેયા.
એક પણ જન અન્યપર ન હતો તેમ દૃષ્ટિમાર્ગને યોગ્ય એક પણ પ્રદેશ
જનહીન ન હતો (ઘણી ગર્દા હતી) ॥૪૫॥ જેટલી સંખ્યાના જનો

વન્તસ્તાવન્તઃ પાર્શ્વયોરપિ । સ્વપૃષ્ઠતોઽપિ તાવન્તો દૃષ્ટા ભગવતા
 જનાઃ ॥૪૬॥ દુર્ગે ક્ષેત્રેષુ સર્વેષુ સરોવરતટેષુ ચ । જનાન્કૃપોપ-
 કण્ઠેષુ શકટાદિષુ ચૈક્ષત ॥૪૭॥ પ્રતિવૃક્ષં ચ શાલાસુ હુપર્યુપરિ
 સંશ્ચિતાન્ । પ્રતિચ્છદિસ્તદ્દહ્લોકાનેષ સમૈક્ષત ॥૪૮॥ પદ્યત્રેવં
 સ ઝત્યાય દિશાસુ વિદિશાસુ ચ । જતાનેષ સમીક્ષ્યૈવ જહાસ
 ચ ભૃશં પ્રભુઃ ॥૪૯॥ સવિસ્મયં શિરઃ સં ચ ધૂનયન્તોઽપ્યહો
 અહો । વદન્નિતિ પુનઃ પીઠે નિપસાદ હસન્નૃપ ! ॥૫૦॥ ઝઘ્વાં
 કૃત્વા ભુજૌ સ્વસ્ય તતઃ સ્થાપનમુદ્રયા । ઉપાવીવિશદીશોઽસૌ
 તિષ્ઠતઃ સકલાજ્ઞતાન્ ॥૫૧॥ આજ્ઞાકરાશ્ચ તે સર્વે લોકાસ્તત્કર-
 સંઘયા । નિપેદુર્વાંઘિતાઃ સઘો લક્ષ્મણોઽપ્યેકચેતસઃ ॥૫૨॥

પોતાના અગ્રપ્રદેશમાં રહેલા હતા તેટલાજ પોતાના વામદક્ષિણ પ્રદેશમાં
 અને પૃષ્ઠપ્રદેશમાં રહેલા ભગવાને લાલ્યા. સાક્ષાત્ સંદર્શનનો લાલ થાય
 એવા અગ્રપ્રદેશમાં બેટલા જનો હતા તેટલાજ તેને અયોન્ય એવા પણ
 પ્રદેશમાં હતા. (એમ કહેવાથી જનસમાજની ભારે બીડ જણાવી
 છે) ॥૪૬॥ તે સમયે શ્રીહરિએ કેટલાક જનોને વૃત્તાલયપુરને ફરતા
 કોટ ઉપર રહેલા, તો કેટલાકને કુવાના સમીપ પ્રદેશમાં રહેલા, તો કેટ-
 લાકને ગાડી ગાડાં આદિકમાં રહેલા, તો કેટલાકને પ્રતિવૃક્ષ શાખાઓમાં
 ઉપર ઉપર રહેલા, તો કેટલાકને પુરમાં પ્રતિપડાળ રહેલા બોલા
 ॥૪૭-૪૮॥ હે નૃપ ! તે પછી પ્રભુ શ્રીહરિ આસન થકી ઉઠીને દિશા
 વિદિશામાં અક્ષુપનો પ્રસાર કરતાં, યોગરદમ જનોને ઘણી ઘાટી સ્થિતિ-
 વાળા બોધને વિસ્મય સાથે પોતાના મસ્તકને કંપાવતા થકા ‘અહો !!
 અહો !!’ એમ આશ્ચર્યસૂચક પદને ઉચ્ચારતા થકા પ્રસન્નવદનથી હસતા
 હસતા ફરી પોતાના સિંહાસનમાં બેઠા ॥૪૯-૫૦॥ ત્યારપછી સર્વેશ્વર
 શ્રીહરિએ ઉભા રહેલા તે સમસ્ત જનોને પોતાના બે બાહુ ઉંચા કરીને
 સ્થાપનમુદ્રા (બેસારી દેવાનો સંકેત)થી બેસારી દીધા ॥૫૧॥ તે સર્વ
 જનો ભગવાનની આજ્ઞાના અનુવર્તનમાંજ એક તત્પર હોવાથી ફરત-
 સંજ્ઞાથી સૂચના આપતાંજ લક્ષાવધિ હતા પણ એકદમ એક હૃદયવાળા

ઉપવિષ્ઠાંશ્ચ તાન્મૂયો ભગવાન્મૌનમુદ્રયા । ચકાર સંયતગિરસ્તા-
લિકાવાદ્યપૂર્વકમ્ ॥૫૩॥ તૂર્ણીં તેપૂર્વવિષ્ટેષુ ભગવાન્મક્તવત્સલઃ ।
સર્વેષાં સ્વાગતં તેષાં સુતાવાસં ચ પૃષ્ટવાન્ ॥૫૪॥ एकैकदेश-
मुप्यांश्च द्वित्रान्द्वित्रात्रिजान्तिके । आहूय तच्चदेशीयं वृत्तान्तं
समपृच्छत ॥૫૫॥ તસ્કરાદ્યપ્રવેશાર્થે તતસ્તાનન્વશાત્પ્રભુઃ ।
સ્વસ્થાવાસેવ્યવિશાતો નિષ્કાસ્યઃ પુરુષસ્તિવતિ ॥૫૬॥ આશ્વા-
સ્તેऽથ હરિણા તં પ્રણમ્ય જના યયુઃ । સ્વસ્થાવાસાન્નિજં ભાગ્યં
મન્યમાના મદત્તરમ્ ॥૫૭॥ સ્વે સ્વે વાસે ચૈકમેકં મનુષ્યં

થઇને બેઠી ગયા ॥૫૨॥ હસ્તસંસ્પાથી બેસી ગએલા પછુ તે લાખો
જનોને ભગવાને ફરીથી પછુ તાળિકાવાદનપૂર્વક કરેલી મૌનમુદ્રાથી
(નાસીકા ઉપર તરંગની આંગળી મુકવી તે) પ્રતિરૂઢ વાળીવાળા (મૌન)
કરી દીધા ॥૫૩॥ તે સર્વે જનો ભગવાનના મુખકમળમાથી ટપકતા
મધુપાનની ઈચ્છાથી સાવધ થઈ જતાં તે આ ભક્તવત્સળ ભગવાને તે
સમસ્ત જનોનુ સ્વાગત (મુખેથી આવ્યા ?) અને સુખાવાસ (ઉતા
રાનુ સુખ) પુછ્યુ ॥૫૪॥ વળી એક એક દેશમાં મુખ્યભૂત બે બે કે
ત્રણ ત્રણ ભક્ત જનોને પોતાની પાસે બોલાવીને તેમના તેમના દેશનુ
વૃત્તાંત પુછ્યું ॥૫૫॥ તે પછી ભગવાને ‘પોતપોતાના ઉતારામા અપરિ-
ચિતપૂર્વે કોઈપણ પુરૂષ તમારે પેસવા દેવો નહિ, બહાર કાઢી મુકવો,
આવા જનસમાજમા ચોર લોકો ધનાદિકના અપહરણ માટે પ્રવૃત્તિ
કરે છે, માટે તમારે સર્વેએ ભગરૂક રહેવું’ એમ સમયોપયોગી ઉપદેશ
આપ્યો ॥૫૬॥ ત્યારપછી ભગવાને ઉતારા પ્રતિ જવાની આજ્ઞા આપેલા
તે સમગ્ર જનો ભગવાનના મુદુર્લભ દર્શન સ્પર્શન લાપણુ આદિકનો મહા
લાભ થવાથી પોતાનુ મહા મોટું લાગ્ય માનીને, મનમા મહા આનંદ
પામીને ભગવાનને પ્રણામ કરીને પોતપોતાને ઉતારે ગયા ॥૫૭॥ ઉતારે
ગએલા સર્વે ભક્તજનો પોતપોતાના ઉતારામા ચોર લોકો થઈ પોતાનુ
રક્ષણ કરવા એક એક મનુષ્યને રાખીનેજ, ભગવાનના દર્શનાનંદમા નહિ
તૃપ્ત થઈને જ્યાસુધી દર્શનમુખના અનુભવનો અવસર રહે ત્યાસુધી

સંસ્થાપ્યૈતે ભૂય ઇત્યાગ્રતોઽસ્ય । તસ્યુઃ સર્વે દ્રઘમુક્તાસ્તર્માશં
યાવત્તસ્યેશાઽભવત્તાવદેવ ॥૫૮॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને નારાયણચરિત્રે
ધર્મેશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે ધૃતાલયદોલોત્સવે ભક્તાનાં સપરિવારભગવદર્શનાનન્દ-
નિરૂપણનામાઽષ્ટચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૮॥

સુમત ઉવાચ—પતસિન્નન્તરે તત્ર પ્રમોક્તસ્ય તુ સોદરૌ । નરા-
કૃતિધરસ્યોભાવાજગ્મતુરકલ્મષૌ ॥૧॥ યસ્મિન્દિનેઽસૌ ભગવાન્ની-
લકણ્ઠામિધો ગૃહમ્ । હિત્વા પ્રચવાજ નિજાંસ્તદ્દિનાત્તચ્છુ-
ચાકુલૌ ॥૨॥ રામપ્રતાપેચ્છારામસંજૌ બુદ્ધિમતાં ઘરૌ । ભગવદ્વિ-
રહક્ષામૌ નિત્યં તચ્ચિન્તને રતૌ ॥૩॥ વૈશાન્તરે વિચરતામાગતાનાં

દર્શન મુળને અનુભવવાની વાંછાથી ફરીથી પણ શ્રીહરિસમીપે આવીને
તેમની આગળ વિનયભક્તિથી અવનમ્ર મસ્તકધાળા થઈને તેમના દર્શ-
નાર્થે બેસીજ રહ્યા ॥૫૮॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે
ધૃતાલયદોલોત્સવે ભક્તાનાં સપરિવારભગવદર્શનાનંદનિરૂપણ-
નામાઽષ્ટચત્વારિંશોઽધ્યાયઃ ॥૪૮॥

અધ્યાય ૪૯ મો.

સુમતઃકથિ કહેછે—હે રાજન્ ! આવા મહોત્સવની પ્રવૃત્તિના અવ-
સરમાં તે લોકાનુગ્રહ અર્થે દિવ્ય નરાકાર ધારી રહેલા પરમેશ્વર શ્રીહ-
રિના રામપ્રતાપ ઇચ્છારામ નામના અને નિષ્પાપ ભ્રાતાઓ વડતાલમાં
શ્રીહરિની સમીપે આવ્યા ॥૧॥ કેવા ભ્રાતાઓ તો—નીલકંઠ ભગવાન જે
દિવસે તીવ્ર વૈરાગ્ય બળથી સંબંધિ જનોને ત્યાગ કરી ભવન થઈ વન-
પ્રતિ ચાલી નિકળ્યા તે દિવસને આરંભીને તેમના વિયોગશોકથી વ્યાકુળ,
તેમનો વિરહ નહિ સહન થવાના સ્વભાવવાળા હોવાથી તેમનાજ એક
ચિંતનમાં નિત્ય તત્પર, ભગવાનના વિરહને લીધે કૃશ શરીરવાળા,
દેશાંતરમાં શ્રીહરિની આજ્ઞાથી વિચરતાં વિચરતાં યદૃચ્છાથી પોતાને

૧ આ અધ્યાયમાં ભગવાનના બન્ધુઓ રામપ્રતાપાદિકનું વડતાલમાં આગ-
મન અનુવર્ણનું છે.

સ્વદેશમનિ । મુખાન્મુનીનાં તદ્દર્શો શ્રુત્વા તદ્દર્શનોત્સુકૌ ॥૪॥
 તત્ત્વેહિમિશ્ચ વહુભિર્વન્ધુભિઃ સહિતૌ નિજૈઃ । સઘો નિર્યયતુર્ગ્રામા
 ત્સાશ્ચર્યૌ કૃતમક્કલૌ ॥૫॥ યદા તૌ નિર્ગતૌ ગ્રામાઢ્ઢાતરૌ કૃતનિ-
 શ્ચર્યૌ । તદા તત્પરિવારોઽપિ સાકં તાભ્યાં ચ નિર્યયૌ ॥૬॥ યોપા
 રામપ્રતાપસ્ય ભગવદ્દીક્ષણોત્સુકા । નામ્ના સુવાસિની ર્યાતા
 પતિભક્તિપરાયણા ॥૭॥ તથા રામપ્રતાપસ્ય ત્રયઃ પુત્રાઃ સુબુદ્ધયઃ ।
 નન્દરામઘાકુરોઽયોઘ્યાપ્રસાદ ઇતિ શ્રુતાઃ ॥૮॥ તથા તસ્ય સુતા
 ચૈકા નામ્ના સિદ્ધિરિતિ શ્રુતા । નન્દરામસ્ય યોપાઽથ દિનમા-
 નાભિધા શુભા ॥૯॥ તત્સુતૌ રામશરણનારાયણસમાહ્વયૌ ।
 મેઘાનામ્ની ચ તસ્યૈવ તનયા શુભલક્ષણા ॥૧૦॥ ઠાકુરાચ્યસ્ય

ઘેર આવેલા માયાજીતાનંદાદિ મુનિઓના મુખ ઘટ્ટી લગવાનની વાર્તા
 સાલણીને તેમના દર્શન કરવામા અત્યંત ઉત્કંઠિત મનવાળા, નિર્મળ મન-
 વાળા, લગવાનવિષે સ્નેહાનુબંધવાળા અહુ બન્ધુજનોથી વીંટાએલા, એવા
 રામપ્રતાપ ઇચ્છારામ બ્રાતાઓ વડતાલમા આવ્યા તેનો પ્રકાર કહે છે—
 મુનિઓના મુખઘટ્ટી લગવાનની વાર્તા શ્રવણુ ક્ષણમાજ પિતા ધર્મદેવે
 પોતાના દેહલ્યાગસમયે જે શ્રીહરિસ્વરૂપનું જ્ઞાન કહ્યું હતું તેની સ્મૃતિ
 આવતાં મનમાં મહા આશ્ચર્ય પામેલા, શ્રીહરિની સમીપે જવાનો જેમણે
 નિશ્ચય કર્યો છે, કુળવૃદ્ધોએ દૂર પ્રવાસમા વિદ્ર વિનિવારણુ માટે કર્યું છે
 શાસ્ત્રોક્ત પ્રસ્થાનોચિત મંગળ જેમનુ એવા તે બ્રાતાઓ જ્યારે પોતાના
 ગ્રામ ગૃહઘટ્ટી લગવાનના દર્શન કરવા આલી નીકળ્યા ત્યારે તેમનો
 પરિવાર પણ તેમની સાથે આલી નીકળ્યો ॥૨-૬॥ તેમનો આ પરિવાર—
 બાત્યમા પોતે લાલ લડાવેલા લગવાન શ્રીહરિકૃષ્ણના દર્શન કરવામા
 અતિ ઉત્કંઠાવાળાં પતિપરિચર્યાપરાયણુ સુવાસિની નામથી નિખ્યાત
 એવા રામપ્રતાપના પત્ની તથા તેમના મુખુદ્ધિશાળી નંદરામ ઠાકુરરામ
 અયોધ્યાપ્રસાદ નામના ત્રણ પુત્રો તથા તેમની સિદ્ધિ સજાની સુતા તથા
 દિનમાના નામની નંદરામની પતિવ્રતા પત્ની તથા નંદરામના રામશરણુ
 નારાયણુ નામના જે પુત્રો અને તેમનીજ શુભલક્ષણુસપન્ન મેઘા નામથી

ભાર્યાઽથ નામ્ના શિવકુમારિકા । ગોવિન્દાનુન્તિનામ્નૌ ચ તસ્ય
 પુન્યાયુમે અપિ ॥૧૧॥ ભાર્યાઽયોગ્યાપ્રસાદસ્ય સુનન્દાસંશ્લિષ્ઠા
 તથા । તસ્યૈવ તનયા નામ્ના યમુનેત્યભિવિશ્રુતા ॥૧૨॥ ઇચ્છારામસ્ય
 ભાર્યાઽથ રયાતા નામ્ના વરીયસી । પુત્રાશ્ચ તસ્ય પ્રવરા પદ્મ દ્વે
 કન્યકે અપિ ॥૧૩॥ ગોપાલો રઘુવીરશ્ચ તથા વૃન્દાવતામિધ ।
 સીતારામશ્ચ વદરીનાથ ઇત્યાત્મજા શ્રુતા ॥૧૪॥ રયાતે કુલ્લસરી-
 પુલ્લહરીસંશે તુ વન્યકે । સ્ત્રી ગોપાલસ્ય મળ્ડાત્યા વિરજાઽસ્યા
 નુજસ્ય ચ ॥૧૫॥ સુફલાલ્યસ્તથા ચૈક ઇચ્છારામ્ય શાલક ।
 માનસારામસંશ્લોઽસ્ય માતુલેયશ્ચ બુદ્ધિમાન્ ॥૧૬॥ एतैरन्यैश्च
 सहितो बन्धुभिर्भ्रातरौ च तो । भगवद्दर्शके पान्यै सारु तनोप
 जग्मतु ॥૧૭॥ પ્રતિગ્રામં પૂજ્યમાનૌ માર્ગેઽપિ ભગવજ્જનૈ ।
 સ્વસ્થામિસમ્બન્ધિતયા વિનયેનાદરેણ ચ ॥૧૮॥ તત્ર તત્ર તદૈશ્વર્ય

પ્રખ્યાત પુત્રી તથા ઠાકુરરામની શિવકુમારિકા નામની ભાર્યા અને ગોવિંદા
 આકૃતિ નામની બે પુત્રીઓ તથા અયોધ્યાપ્રસાદની સુનન્દા સજ્જાની
 ભાર્યા અને તેમનીજ ચમુના નામથી પ્રખ્યાત પુત્રી તથા ઇચ્છારામની
 વરીયસી નામની ભાર્યા અને તેમનાજ ગોપાળરામ રઘુવીર વૃન્દાવન
 સીતારામ વદરીનાથ નામના પાત્ર પ્રવર પુત્રો અને કુલ્લસરી કુલ્લહરી
 નામથી પ્રખ્યાત બે પુત્રીઓ તથા ગોપાળરામની મડા નામની ભાર્યા
 તથા તેમના નાના ભાઈ રઘુવીરજીની વિરજા નામની ભાર્યા તથા ઇચ્છા
 રામનો મુકુળ સજ્જાનો એક શ્યાલક અને આ ઇચ્છારામના મામાનો
 પુત્ર બુદ્ધિમાન્ માનસારામ, તે આ અને અન્ય કાહ્ શિવદિન ભાગવત
 આદિક બન્ધુજનોએ સહિત તે રામપ્રતાપ ઇચ્છારામ બ્રાતાઓ ભગવા
 નના દર્શન કરવા આવતા પથિક જનો સાથે વૃત્તાલયમાં આવ્યા
 ॥૭-૧૭॥ માર્ગમાં પણ ગામોગામ ભગવાનના અનન્યભક્ત સત્સંગિ
 જનોએ ‘અહો !’ આ આપણા ઇષ્ટદેવ સ્વામિનારાયણ ભગવાનના
 બ્રાતાઓ છે’ એવા અત્યાદરથી સવિનય ઉતારો અત્ર જળાદિકવડે પરિ
 ચર્યા કરેલા, તે તે માર્ગમાં આવતા સત્સંગિઓના ગામોમાં તે તે ભક્ત

શ્રુત્વા વિસિતમાનસૌ । તત્પુરસ્યોપકળ્થે તૌ દૂરાદ્દરિમપદ્યતામ ॥૧૯॥
 લક્ષણૈરાત્મવન્ધું તં સ્વાનુભૂતૈરવેત્ય તૌ । દૂરાદુદ્રુવતુઃ પ્રેમ્ણા
 પરિરન્ધું મુદાન્વિતૌ ॥૨૦॥ આયાતૌ નિજદર્શનાર્થમથ તૌ ત્યક્ત્વા
 ગૃહં દૂરતઃ પ્રેમાશ્રુતિલોચનાવતિમુદૌ દૃષ્ટ્વા સ તદ્ભાવવિત્ ।
 ભ્રાતૃભેદવિહીનધીરપિ તદા ભક્તપ્રિયત્વાત્પ્રભુઃ પીઠાદુત્તરતિ
 સ હાવવિકસદ્ધ્રામ્બુજઃ સત્ત્વરમ્ ॥૨૧॥ તાવતૌ દ્રુતમેત્ય તં
 સ્વપરમપ્રેષ્ટં ક્રમેણાદરાદ્દોભ્યાં સમ્પરિરમ્ય હર્ષવિવશાઘાસ્તાં ચિરં
 ભ્રાતરૌ । તૌ સમ્માન્ય યથોચિતં સ ભગવાનન્યાંશ્ચ વન્ધૂન્નિજા-

નનોના મુખથકી ભગવાનનું અતિમાનુષ ઐશ્વર્ય સાંભળીને મનમાં
 મહા વિસ્મય પામેલા, એવા તે ભ્રાતાઓએ વૃત્તાલય પુરને પામીને તેના
 સમીપમાં વિરાજમાન શ્રીહરિને દૂરથી જ દેખ્યા ॥૧૯-૧૯ા॥ તે ભ્રાતાઓ
 ગૃહમાં શ્રીહરિના નિવાસ સમયે સારીરીતે અનુભવમાં આવેલાં તે તે
 લક્ષણો (મુખલાવણ્ય, નાસિકા નજીક રહેલું તિલનું ચિહ્ન, વામ કર્ણમાં
 શ્યામ બિંદુ વિગેરે) વડે 'આ અમારા સહોદર છે' એમ વિનિશ્ચય કરીને,
 બહુ હર્ષ પામીને પ્રેમોત્કર્ષથી ભેટવા માટે તેમની અભિમુખ દૂરથી દોડ્યા
 ॥૨૦॥ ગૃહ ક્ષેત્ર આરામ આદિક સર્વનો પરિત્યાગ કરીને બહુ દૂરથી
 માર્ગશ્રમને પણ નહિ ગણીને કેવળ નિજદર્શનાર્થે આવેલા, પ્રેમોત્કર્ષને લીધે
 આવી ગએલાં અશ્રુઓથી વ્યાપ્ત નેત્રવાળા, પ્રહર્ષપરિપૂર્ણ એવા ભ્રાતા-
 ઓને જાણીને તેમના ભાવના અભિસ સર્વોત્તર આ ભગવાન શ્રીહરિ
 સ્વયં પ્રકૃતિસંસર્ગકૃત ભ્રાતૃભેદે વિહીન છે તથાપિ પોતે ભક્તવત્સળ
 હોવાથી તેમના ભેદાતિશયને લક્ષમાં લઈને, મંદહાસથી વિકસિત વદ-
 નારવિંદવાળા હોઈને તે સમયે સ્વયં સિંહાસન થકી સત્ત્વર ઉતર્યા ॥૨૧॥
 બેટલાકમાં ભગવાન આસન થકી ઉતરે છે તેટલાકમાં તે શમપ્રતાપ
 ધ્વિજારામ સહોદરો સત્ત્વર સમીપે આવીને, પોતાના પ્રિયતમ તે ભ્રાતા
 ભગવાનને એ બાહુમાં ઘાલીને પરમાદરથી અનુક્રમે ભેટીને તેનાથી ઉપ-
 નેલા પ્રહર્ષાતિશયથી બહુ કાળ પરવશ થઈ ગયા. તે પછી તે સહોદરોને
 શ્રીહરિએ કૃશળ પ્રશ્નાદિવડે યથોચિત સન્માન કરીને અને બીજા બન્ધુ-

નિમિત્તપ્રાદીન્પરિરમ્ય સાશ્રુનયનાનાનન્દયામાસ તાન્ ॥૨૨॥ રામ
પ્રતાપ જ્યેષ્ઠં તં નારાયણમુનિસ્તદા । પ્રણનામ કનિષ્ઠત્વાદિચ્છા
રામસ્તમાદરાત્ ॥૨૩॥ દુરતાનપિ ચન્ધૂન્ સ્થાનેષમેવ યથોચિતમ્ ।
ચવન્દે ભગવાન્ કેઽપિ ત નમશ્ચકુરુત્મુકા ॥૨૪॥ ચિરેણ હૃદ્યા
તે સર્વે પ્રાણપ્રેષ્ટ તમીશ્વરમ્ । જહુર્વિરહજ તાપ હેમિરે પરમ
સુખમ્ ॥૨૫॥ ઉપવેદયાસને તાઽથ ભગવાન્ પીઠમાસ્થિત । પપ્રચઽ
સ્વાગત તેષા વૃત્તાન્ત કુશલ તથા ॥૨૬॥ મુનયોઽથ જનાસ્તે ચ

જનોને સન્માન કરીને અને મિત્રજનો પણ પ્રીતિથી મળીને પોતાના
અગસ્પર્શને લીધે ઉપજેલા હર્ષાતિશયે કરીને ધારાબધ પડતાં આનંદાશ્રુ
ઓથી પરિપૂર્ણ નેત્રવાળા તે સર્વ સખન્ધિજનોને મહા આનંદ આપ્યો
॥૨૨॥ તે સમયે ભગવાન્ નારાયણમુનિએ લોકમર્યાદાને અનુપાનન
કરવા, પોતાને પ્રણામ કરવા ઉદ્ધમી થએલા મોટા ભાઈ રામપ્રતાપને
નિવારણ કરીને તે મોટા હોવાથી પોતે પ્રણામ કયોં ઈચ્છારામે તો કનિષ્ઠ
હોવાથી આદરથી શ્રીહરિને પ્રણામ કયા ॥૨૩॥ તે પછી ભગવાને બીજા
પણ બન્ધુઓને એજરીતે યથાયોગ્ય નમસ્કાર કયોં તેમા ઉદ્દભાક બન્ધુ
ઓએ ભગવાનના ચરણમા પ્રણામને સ્વભાગ્યપરિપાક માનીને અતિ
ઉત્સાહથી તેમને નમસ્કાર કયા ॥૨૪॥ તે સર્વે બન્ધુઓએ પ્રાણચક્રી
પણ અતિપ્રિય (ભગવાન્ પ્રાણના પ્રાણ છે એવી શ્રુતિ છે) એવા
સર્વેશ્વર શ્રીહરિને બહુ કાળે નીરખીને બહુ કાળના વિરહજન્ય તાપને
તત્કાળ ત્યાગ કરી દીધો તે યુગ્મ છે, કેમકે અમૃતસાગરમા સમગ્ર થએ
લાનો તત્કાળ સર્વ સતાપ ટળી જાય છે, આ શ્રીહરિ આનંદામૃતસા
ગર છે માટેજ તેઓ પરમ સુખને પામ્યા ॥૨૫॥ તે પછી ભગવાને
બ્રાતાદિ સખન્ધિજનોને યોગ્ય આસનમા બેસારીને સ્વયં સિંહાસનમા
બેસીને તે સર્વેનુ સ્વાગત અને બીજી દેશબન્ધુ આદિક સખન્ધિ કુશળ
વૃત્તાત પુછ્યું ॥૨૬॥ તે પછી સુક્તાનંદાદિ મુનિઓ, સુકુદાનંદાદિ
વાલ્મીકી સોમવર્મા પ્રમુખ પાર્ષદો મયારામ હેમતસિંહાદિ ગૃહસ્થ સત્સ
ગિઓ જ્યા રૂમા આદિક અખળાઓ આ સર્વેએ તે આવેલા રામપ્રતાપ

પાર્વદા યોપિતસ્તથા । આતરૌ તૌ પ્રમોર્ષાત્વા પ્રણેમુસ્તમિવા
 દરાત્ ॥૨૭॥ તતસ્તેપાં નિવાસાર્થે પ્રાસાદં સ ત્વદીદપત્ ।
 શુશ્રૂપાયાં યૌવનાશ્ચં મુકુન્દં ચાપ્યયુયુજત્ ॥૨૮॥ તે સર્વેઽપિ
 તદૈશ્વર્યં દૃષ્ટ્વા શ્રુત્વા ચ વિસિતાઃ । મેનિરે વાસુદેવં તમાત્મવન્ધું
 નરાકૃતિમ્ ॥૨૯॥ યથાસુખં વસન્તિ સ પ્રાસાદે તત્ર તેઽસ્થિલાઃ ।
 જ્ઞાનપાનોપહારાદ્યૈઃ સેવ્યમાના હરિપ્રિયૈઃ ॥૩૦॥ રામપ્રતાપમુખ્યેષુ
 પ્રમોર્વન્ધુષુ તેષ્વથ । ગતેષ્વાવાસમીશં તમાનન્દાનન્દ ઋચિવાન્
 ॥૩૧॥ પૃચ્છામિ ભગવન્નેકં સંશયં ત્વાધુનોદિતમ્ । જ્યેષ્ઠં
 સહોદરં વીક્ષ્ય સાકેતાદાગતં તવ ॥૩૨॥ પ્રણેમે સ ત્વયૈવાદૌ
 દદે પ્રણમિતું ન સઃ । તત્ર કિં ત્વયિ તદ્ભક્તેન્યૂનતાસ્તિ વૃષાત્મજ !

ઈચ્છારામને પ્રભુ શ્રીહરિના બ્રાતાઓ બળીને તેમને શ્રીહરિનેજ જેમ
 એમ આદરથી યથોચિત પ્રણામ કર્યાં ॥૨૭॥ તે પછી ભગવાને તે બન્ધુ
 જનોના નિવાસભાટે રાજોચિત હવેલી અપાવી અને તેમની પરિચર્યામા
 ભેજનપગી તથા મુકુદાનદવર્ણિની પણ નિયોજના કરી ॥૨૮॥ તે અધાય
 રામપ્રતાપાદિ બન્ધુઓ ભગવાનનુ અતિમાનુષ ઐશ્વર્ય અનુક્રમે અવલો
 કીને અને ભક્તો થકી સાબળીને વિસ્મય પામતા થકા આત્મબન્ધુપણે
 નરાકારથી અવતરેલા શ્રીહરિને વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણજ માનવા લાગ્યા ॥૨૯॥
 શ્રીહરિના પ્રીતિપાન અને તેમની આજ્ઞાને અનુસારેજ વર્તનારા તે ભેજન
 પગી આદિકે તે તે સમયે ખાનપાન ઉપહારાદિ તૈયાર કરી આપવાવડે
 સેવા કરેલા તે રામપ્રતાપાદિ અધાય બન્ધુજનો તે હવેલીમા મુખેથી રહ્યા
 ॥૩૦॥ રામપ્રતાપપ્રમુખ તે બન્ધુજનો પોતાને નિવાસ સ્થાને ગયા
 પછી આનંદાનંદ નામના મુનિ ભગવાન્ શ્રીહરિ પ્રતિ એમ બોલ્યા કે-
 ॥૩૧॥ હે ભગવન્ ! હું તમોને પુછુ છુ, મારા મનમા કોઈ એક સશય
 હમણા થયો છે, જે આ હમણા અયોધ્યાનગર થકી આપના મોટા ભાઈ
 આવ્યા છે તેમને તમોએ પ્રથમ પ્રણામ કર્યા અને આપને પ્રણામ કરવા
 પ્રવર્તેલા પણ તેમને આપે પ્રણામ કરવા દીધો નહિ, તો હે ધર્માત્મજ !
 તેમનો પ્રણામ નહિ સ્વીકારવામા આપને ત્રિપે તેમની ભક્તિની ન્યૂનતા

॥૩૩॥ મર્યાદારક્ષણાર્થં યા સદાચારસ્ય કિં ત્વયા । તથાચરિત-
મેતન્મે વક્તુમર્હસિ સત્પતે ! ॥૩૪॥ તદા સ ભગવાનૂચે સર્વેપાં
ઋણવતાં ચ તમ્ । અસ્ય ભક્તિર્મયિ મુને ! શ્વાકલ્કેરિવ વર્તતે ॥૩૫॥
આગચ્છન્ ગોકુલં માર્ગે મથુરાયાઃ સ યાદશમ્ । પ્રાપ્તો ભાવં
તાદશં વૈ પ્રાપ્તો ભવતિ મય્યસૌ ॥૩૬॥ ભક્તૌ ન્યૂનત્વશઙ્કાઽત્તો
માસ્તુ તે મુનિસત્તમ ! । કૃતં પ્રણામાદાનં તુ મર્યાદાસ્થિતયે મયા
॥૩૭॥ ઇતિ વાક્યં પ્રભોઃ શ્રુત્વા સ મહર્ષિસ્તથાઽપરે । સદઃસ્થિતાઃ
પ્રજહપુર્જનાઃ પ્રાપુશ્ચ વિસયમ્ ॥૩૮॥ દેશાન્તરેભ્યઃ સમુપાગતાનાં

વર્તે છે કે શું ? અથવા હે સત્પતે ! 'જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠ' પ્રણમેષ્ણામજસ્તુ કની-
યસં' આવા જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠાદિ ધર્મરૂપ મર્યાદા સ્થાપન માટે તમોએ તેહું
આચરણ કર્યું છે કે શું ? આવા મારા પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાને આપ
યોગ્ય છો ॥૩૨-૩૪॥ એરીતે પુછેલા ભગવાન શ્રીહરિ તે સમયે સર્વ
જનોની સન્નિધિમાં એમ બોલ્યા કે-હે મુને ! મારેવિષે આ રામપ્રતા-
પની ભક્તિ ન્યૂન નથીજ, અકૂરની ભક્તિ શ્રીકૃષ્ણ વિષે જેવી હતી તેવીજ
મારે વિષે એમને પરા ભક્તિ વર્તે છે, કંસની આજ્ઞાએ કરીને મથુરા
થઈ ગોકુળ પ્રતિ આવતાં અકૂરજીને માર્ગમાં કૃષ્ણને વિષે જેવો પ્રેમાનુ-
બન્ધ પ્રકટ્યો હતો તેવોજ આ રામપ્રતાપનો મારેવિષે પરમ પ્રેમાનુ-
બન્ધ વર્તે છે ॥૩૫-૩૬॥ તો હે મુનિસત્તમ ! એમની મારેવિષે ભક્તિ
ન્યૂન છે એવી શંકા તમારે કાઢીજ નાખવી, તે આ રામપ્રતાપ તો
ભક્તિપરવશ થઈને મને નમસ્કાર કરવા તત્પર થયા હતા પણ મેંજ
ધર્મમર્યાદાના સ્થાપન માટે રોષી રાખ્યા હતા. (જે હું ધર્મમર્યાદાનો
વ્યતિક્રમ કરૂં તો આ લોક અવળા માર્ગમાં પ્રવર્તીને વિનષ્ટ થઈ જાય)
॥૩૭॥ હે રાજન ! આવું પ્રભુ શ્રીહરિનું વચન સાંભળીને તે આનંદા-
નંદ મહર્ષિ તથા જીજ્ઞ પદ્મ સહામાં બેઠેલા જનો પ્રદર્શ આગીને ભગવા-
નના ધર્મમર્યાદા સ્થાપનની પ્રવૃત્તિને અનુગુણ માનુષ ભાવના અનુકરણથી
વિસ્મય પામ્યા ॥૩૮॥ હે નરેશ ! વૃત્તાત્રય પુરમાં દેશાંતર થઈ આવેલા
સર્વ કોઈ જનોને તે દશમી દિવસે ભગવાન શ્રીહરિના આજ્ઞાતકારથી

નુગાન્મોજયિષ્યજગાદતાન્ ॥૫॥ હે સોમ ! સૂર ! સદ્ગાહ ! માત્રિ
 કાલર્ક ! મૂલજિત્ ! । સાયન્તનાશનં કર્તુમિચ્છા ચેદ્ભૂત સત્વરમ્
 ॥૬॥ એકાદશ્યસ્તિ મહતી શ્વો નૂનં ધાત્રિકામિધા । અન્નાનિ નૈવ
 ભક્ષ્યાણિ યન્ન નારાયણાશ્રિતૈઃ ॥૭॥ इति श्रुत्वा प्रभोर्वाक्यं
 વીક્ષમાણા. પરસ્પરમ્ । ઉપવાસાવશ્યકતાં પ્રિદન્તસ્તે ડ્યુવન્નિદમ્
 ॥૮॥ પાર્પદા ઝચુ. — સ્વામિન્માર્ગે લઙ્કુકાદિ ગ્રામે વૈ પિપ્પલાવને ।
 અન્ત તેન ક્ષુધા સમ્યદ્ગોદરે વિચતે ડ્યુના ॥૯॥ તથાપિ સ્વામિનો
 ધાવ્યં પાલનીયં હિ સેવકૈઃ । અત્સ્યામસ્તેન ભગવન્ભક્ત્યં કિચ્ચિત્

પ્રવર્તનિ તદેકતત્પર થઈ હતી ॥૪॥ ત્યારપછી ભગવાન્ પરદિને એકાદ
 શીનો ઉપવાસ અવશ્ય કરવાનો આવવાનો હોવાથી પોતાના અનુયાયી
 ઓના ક્ષુધાપરિશ્રમને ટાળવામાટે તે સમયે જમાડશે એવા થકા તેમના
 પ્રતિ પ્રીતિથી એમ બોલ્યા કે— ॥૫॥ હે સોમવર્મન ! હે સૂરવર્મન ! હે
 ખદ્વાગ ! હે માત્રિક ! હે અલર્ક ! હે મૂળજિત ! અને જે બીજા અહીં
 અમારા પાર્પદો છે, તે તમો સર્વને હું સંબોધ આપુ છું કે—આવતી કાલેજ
 એકાદશી મોટી ધાત્રી નામની છે, તે દિવસે નારાયણના સમાશ્રિતોએ
 પ્રસાદભૂતપણુ અનાદિક નજ બક્ષણુ થાય તો સાયસમયપ્રાપ્ત
 ભોજન કરવાની તમારે ઈચ્છા જો હોય તો સત્વર બોલો, અન્યથા કદા
 ચિત્ ક્ષુધા પીડા પમાડે, તો એકાદશી ઉપોવણુ વ્રતનો વિભગ ન થાય
 એમ અવશ્ય કરો ॥૬-૭॥ હે રાજન્ ! આવું મહાપ્રભુનું અમૃતતુલ્ય
 વચન સાંભળીને તે સોમવર્માદિ પાર્પદો એક બીજાના મુખ સામું જોતા
 થકા ભગવાનની આજ્ઞાને અનુસારેજ વર્તવારૂપ ધર્મશીલ હોવાથી એકા
 દશી ઉપવાસની અવશ્ય કર્તવ્યતાનો વિનિશ્ચય કરીને એમ બોલ્યા કે—
 ॥૮॥ હે સ્વામિન્ ! માર્ગમા પિપળાવ્ય ગામમા અમો લઙ્કુકાદિ લક્ષ્ય
 જગ્યા છીએ, માટે હમણાં તો ઉદરમાં ક્ષુધા નથીજ વર્તતી ॥૯॥ હે
 ભગવન્ ! આપના પ્રસાદનો મહિમા એકાદશી ઉપોવણુ થકી પણ અવિક
 રૂળ આપનારો છે એમ જાણતા પણ અમો સંકર્ષમંપ્રવર્તક આપની
 આજ્ઞાના અનુયાયી હોઈને તે આજ્ઞાનુવર્તનજ પરમ ધર્મ આત્મસ્વરૂપને

સામ્પ્રતમ્ ॥૧૦॥ ત્વત્પ્રસાદસ્ય માહાત્મ્યમેકાદશ્યધિકં પ્રભો ! ।
જાનીમોઽથાપિ તે પ્રીત્યૈ નૈવાત્સ્યામઃ પરેઽહનિ ॥૧૧॥ શ્રુત્વેતિ
વચનં તેષાં તદિદ્ધિતવિદીશ્વરઃ । કોઽસ્તિ પૌરજનોઽન્નેતિ પ્રહસન્ન-
ત્થિતોઽબ્રવીત્ ॥૧૨॥ વદ્ધાઞ્જલિપુટસ્તાવત્કુબેરઃ પ્રાહ તં વચઃ ।
एप दासोऽस्ति भगवन्नाह्ना देया यथारुचि ॥૧૩॥ તમાહ ભગવાન્
પાકઃ કારિતોઽસ્યન્ન વા ન વા । સ પ્રાહ સિદ્ધ યવાસ્તિ પાકોઽન્ન
ક્ષીરિકાતલે ॥૧૪॥ ગણેશઞ્જયરામાદ્યૈર્વિપ્રૈઃ સત્ત્વરકારિભિઃ ।
પ્રચુરાજ્યસિતાઃ કૃત્વા સ્થાપિતાઃ સન્તિ ગોલકાઃ ॥૧૫॥ ઓદન-
આઢકીસૂપઃ કથિકા વટિકાન્વિતા । વ્યજ્જનાનિ વિચિત્રાણિ
કૃતાનિ સન્તિ ભૂરિશઃ ॥૧૬॥ તચ્છૃત્વા વચનં તસ્ય પાકશાલાં
સ સત્ત્વરમ્ । ગત્વા દૃષ્ટ્વા હરિઃ પાકં ચિન્તયામાસ ભૂપતે ! ॥૧૭॥

અનુરૂપ છે એમ માનીને, આપનીજ પ્રીતિ માટે આવતી કાલે એકાદ-
શીનો ઉપવાસ અવશ્ય કરીશું. તેમજ હે પ્રભો ! ક્ષુધાબાધા અમોને
નથી વર્તતી તોપણ આપ સ્વામિની આજ્ઞા અમો સેવકોએ અવશ્ય
પાળવી ભેધએ, તો હાલમાં કિંચિત્ લક્ષ્ય તો જમીશું ॥૧૦-૧૧॥ ઉપો-
પન્નપ્રતના અનભ્યાસી તે સોમવર્માદિ પાર્યદોનું આવું વચન સુણીને તેમના
હૃદયગત અભિપ્રાયને બાણતા લગવાનું કિંચિત્ હસતા હસતા આસનમાં
ઊઠીને ‘આ સલામાં કોઈ પણ વૃત્તાલય પુરવાસી જન છે ?’ એમ જોડ્યા
॥૧૨॥ તેજ સમયે કુબેર પટેલ ઉભા થઈને બે હાથ બેડીને વચન જોડ્યા
કે-હે ભગવન્ ! આ આપનો દાસ હાજર વતે છે તો યથારૂચિ આપ આજ્ઞા
આપો ॥૧૩॥ તે પછી ભગવાને પણ કુબેરભાઈને પુછ્યું કે-આ પુરમાં
રસોઈ કરાવી છે કે નહિ ? કુબેર ભાઈએ કહ્યું કે-હે ભગવન્ ! રાયણુતળે
પાકશાળામાં રસોઈ તૈયાર થઈ ગઈ છે ॥૧૪॥ જલદી પાકક્રિયામાં
કુશળ ગણેશ જયરામ આદિક વિપ્રોએ ઘણું ધી સાકરે મિશ્રિત મોદકો
કરીને રાખી મુક્યા છે તથા લાત, તુવેરની દાળ, વડીઓએ યુઝ્મ કઢી
અને વિવિધ પુષ્કળ શાકાં કરી મુક્યાં છે ॥૧૫-૧૬॥ હે ભૂપતે ! કુબેર
પટેલનું આવું વચન સાંભળીને ઝટ પાકશાળામાં પ્રવેશ કરીને,

પ્રસાદમાદ્યાત્મ્યવિદાં પત્નીનાં ત્યાગિનાં તથા । પત્નેષાં ચલુ નૈતાવાન્
 પાકઃ પર્યાપ્ત ઈક્ષયતે ॥૧૮॥ તતો હરિચૌવનાશ્ચ કર્ણે પ્રાહ પુરા-
 હુતમ્ । આનાચ્ચપતાં પિષ્ઠકાદિ ભક્ષ્યમન્યત્ ઘૃતાદિ ચ ॥૧૯॥
 તેનાથ પ્રેરિતાઃ પ્રેપ્યાઃ પુરં ગત્વૈવ સત્વરમ્ । મૃત્વા ભક્ષ્યાણિ
 પાત્રેષુ ગૃહીત્વા તાનિ ચાયયુઃ ॥૨૦॥ તાવદ્ભગવતઃ પ્રીત્યૈ જનાઃ
 સૂર્યપુરાગતાઃ । પર્પિકાપિષ્ઠકામૂર્ણપાત્રસ્કન્ધા ઉપાયયુઃ ॥૨૧॥
 સમયોચિત્તસેવાં તાં દૃષ્ટ્વા તેષાં હસન્હરિઃ । પ્રસન્નઃ પ્રશશંસૈવ
 ભાલચન્દ્રમુષાંસ્તુ તાન્ ॥૨૨॥ માયુરાસ્તાવદેત્યાશુ હરેશ્ચરણયોઃ
 પુરઃ । મીતા ઇવાપરિચયાચ્ચક્રુઃ પિષ્ઠકપર્વતમ્ ॥૨૩॥ તતોઽતિ-
 દ્વિષ્ટઃ સ મહામુનીશઃ સર્વાન્ સમાહ્રય ચ પાર્પદાન્સ્વાન્ । ઇદાસતાં

તૈયાર થએલો સમગ્ર પાક જોધને, 'પ્રસાદમાદ્યાત્મ્યને બાણુનારા
 આ મુનિ પાર્પદાદિકને આટલો પાક પર્યાપ્ત નહિ થાય' એમ મનમા
 વિચારીને શ્રીહરિએ જોળનપગીના કાનમા કહ્યું કે-આ થકી બીજી
 પેઢા આદિક લક્ષ્ય અને ઘણું ઘૃતાદિ સત્વર પુરમાથી મંગાવો
 ॥૧૭-૧૮॥ તે પછી અનુજાને અનુસારે જોળનપગીએ પ્રેરેલા પરિચા
 રકો પુરમા સત્વર પ્રવેશ કરીને પેઢાપ્રમુખ લક્ષ્ય તાબા પિતળના
 વિશાળ આળમા સ્વયં લરીને તેને માથે લધને શ્રીહરિ સમીપે આબ્યા
 ॥૨૦॥ એજ અવસરમા સૂર્યપુરથકી આવેલા ભાલચન્દ્રાદિ ભાવિક ભક્ત-
 જનો ભગવાનની પ્રસન્નતામાટે અરફી પેઢાથી ભરેલા પાત્રો પોતાના ખલા
 ઉપર મુકીને ભગવાન પાસે આબ્યા ॥૨૧॥ ચુરતપુરવાસી હરિભક્તોની
 તે સમયસમુચિત સેવાને જોધને તેમની ઉપર પ્રસન્ન થએલા ભગવાને
 મદહાસ કરતા થકા તે ભાલચન્દ્રપ્રમુખ ભક્તોની બહુ પ્રશસા કરી ॥૨૨॥
 તેટલાકમાજ મથુરાપુરના હરિભક્તોએ આવીને ભગવાન સાથે બહુ કાળના
 પરિચયના અભાવને લીધે લય પામ્યા હોય એમ ધીમે ધીમે આવીને
 ભગવાનના ચરણસન્નિધિમા ભેટતરીકે આણેલો પિંડકપુજ પર્વતને
 આકારે કયો ॥૨૩॥ ભારપછી મુનિજનેશ્વર ભગવાન અતિહર્ષ પામીને
 પોતાના સર્વ પાર્પદોને બોલાવીને 'તમો સર્વે યથાયોગ્ય પક્તિબધ અહીં

મોક્ષમરં ભવન્તો યથોચિતં પક્ષિશ્ચ ઇત્યુવાચ ॥૨૪॥ ઉપાવિશંસ્તે
 શુચયોઽથ ભૂત્વા હર્યાજ્યા પક્ષિશ્ચ એવ સર્વે । તાવદ્વિચિન્ત્ય
 પ્રમુરાજુઘાવ મુનીનપિ સ્નાનનુગાંશ્ચ મોક્ષમ્ ॥૨૫॥ હર્યાહત્યા-
 ઽતિહૃષ્ટા યુગપદપહતસ્વાસનસ્થાનકંથા ઉત્ફુલ્લામ્બોજવત્રાઃ
 કરધૃતકરકાન્ધૂનયન્તોઽતિવેગાત્ । પચ્ચાર્દ્રા મોક્ષમાયુર્હરિવ
 દનદશ સાધુસહ્યા હસન્તો મિક્ષાપાત્રાણિ દર્પાદ્રુતપદગમના
 વિમ્બ્રતસ્તે શુર્ચાનિ ॥૨૬॥ તાનાગતાન્પ્રણમતો મુકુન્દો હર્યનુજ્યા ।
 યથોચિતં યથાસ્થાનમુપાવીવિશદસયઃ ॥૨૭॥ તતઃ સૂતા માગ-
 ધાશ્ચ ગાયકા વાદ્યવાદકાઃ । નિપેદુર્મોક્ષમાગત્ય ચન્દિનશ્ચાજ્યા
 હરેઃ ॥૨૮॥ દીપાનાં રાજયસ્તત્ર વમૂવુર્દિં સહસ્રશઃ । દુર્ગાળ્યાસ-

જમવામાટે જલદી બેસી બવ' એમ બોલ્યા ॥૨૪॥ તે પછી તે સર્વે
 પાર્ષદો પાણિપાદનુ પ્રક્ષાલન કરી પવિત્ર થઈ હરિની આજ્ઞાથી જમવા
 માટે પંક્તિબધ બેસી ગયા. આ અવસરમા ભગવાને 'સાધુઓનેપણુ
 જમાડવા બેઠએ અને તેઓ પ્રથમ પક્તિને યોગ્ય છે' એવો વિચાર કરીને
 પોતાસાથે આવેલા અને દેશાતરમાથી આવેલા તે મુનિઓને પણ જમવા
 વાસ્તે બોલાવ્યા ॥૨૫॥ શ્રીહરિએ બોલાવેલા, બોલાવામાત્રથી અત્યંત
 આનંદ પામેલા, એક સાથેજ પોતપોતાના આસનસ્થાન કંથાનો તેની
 તેજ સ્થિતિમા જેમણે લાગ કરી દીધો છે, પ્રદર્પથી પ્રકુલિત મુખકમળ
 જેમના છે, પોતપોતાના હસ્તમા ધારેલા કર્મડળાને હલાવતા, કાષ્ઠ તું
 બીના શુદ્ધ લિક્ષાપાત્રોને ધારી રહેલા, ભગવત્પ્રસાદમા સમધિક આદરને
 લીધે તીવ્ર વેગથી જલદી ચાલી આવતા, ભગવાનના વદનારવિદનેજ
 બેઠ રહેલા એવા સાધુસંઘો પચાર્દ્ર-પાણિપાદનુ પ્રક્ષાલન અને આચમન
 કરીને જમવામાટે હસતાહસતા આવ્યા ॥૨૬॥ જલદી જમવામાટે
 આવેલા, શ્રીહરિને પ્રણામ કરતા તે સાધુસંઘોને ભગવાનની આજ્ઞાથી
 મુકુંદાનંદ વાળુએ 'હું શ્રીહરિનો મુખ્ય સેવક છું' એવા ગર્વે વર્ણત થઇને
 યથોચિત યથાસ્થાન બેસારી દીધા ॥૨૭॥ તે પછી ભગવાનની આજ્ઞાથી
 સૂતા માગધ ગાયક વાદ્યવાદક બન્દિ આદિક બીજાઓપણુ આવીને જમવા

ન્નેશકાણાં મોજકાનમિતો નૃણામ્ ॥૨૯॥ મર્યાદયોપવિષ્ટેષુ તેષુ
 સર્વેષુ પક્ષિણાઃ । આશાપયામાસ વિભુઃ પરિવેષ્ટું દ્વિજાંસ્તતઃ ॥૩૦॥
 દક્ષા દ્વિજા યે શતશઃ પ્રીતયે સહુરોઃ પ્રભોઃ । વદ્મકચ્છાઃ
 ક્ષણેનૈવ ચકુસ્તે પરિવેષણમ્ ॥૩૧॥ દત્તવાદૌ મોજ્યપાત્રાણિ તતસ્તે
 જલગર્ગરીઃ । ગૃહીત્વા વિમરામાસુદપાત્રાણિ સત્ત્વરમ્ ॥૩૨॥
 તતઃ પક્ષિક્રમેણૈવ યથોચિતમસમ્પ્રમાઃ । અન્યોન્યાસ્પૃષ્ટશાકાદિ
 પરિવેષણમાચરન્ ॥૩૩॥ દૃષ્ટ્વાથ ગૌર્જરીં રીતિં પરિવેષણચાતુરીમ્ ।
 પાશ્ચાત્યા જહસુઃ કેચિત્પ્રદાશંસુશ્ચ દાક્ષિણાઃ ॥૩૪॥ વ્યજ્જનાનિ

માટે બેસી ગયા ॥૨૮॥ તે સમયે તે પંક્તિસ્થળમાં દીવાઓની પક્તિઓ
 હળરોહળર થઈ હતી ભોજન જનસમાજની ચોગરદમ ભોજનસંજ્ઞ-
 મનો નિરીક્ષક જનસમુદાય ઘાટા કીધા જેવો ગોકવાયો હતો ॥૨૯॥ તેઓ
 સમસ્ત યથામર્યાદા પંક્તિબધ બેસી ગયા પછી ભગવાને અનુસા-
 આપેલા, પીરસવામાં પ્રવીણ તે પાચક વિગ્રો સોએસો સદ્ગુરુ તે શ્રીહ-
 રિની પ્રસન્નતા માટે કટિબંધનથી દૃઢ કચ્છ બાંધીને ક્ષણભાંજ સર્વને
 પીરસી વળ્યા ॥૩૦-૩૧॥ તેનો કેમ કહે છે—તે રસોયા વિગ્રો પ્રથમતો
 ભોજનપાત્ર-પતરાળાં પડીયા આપીને, પછી જળ ભરેલી માગચોં ચઢણ
 કરીને જલદી પાનીયપાત્રમાં પાણી પુરાવીને, પછી વ્યગ્રતા વિના પંક્તિના
 અનુક્રમથીજ યથોચિત શાકાદિકનો એક બીજાને સ્પર્શ ન થાય એમ
 જુદું જુદું પીરસવા મંડયા ॥૩૨-૩૩॥ તે સમયે તે આ ગુજરાત દેશની
 પીરસવાની ચાતુરીને જોતા અને પાકવિચિત્રતાને નહિ જાણતા પશ્ચિમ
 દેશના જનો ‘આ અનેક પ્રકારનું જુદું જુદું શું પીરસે છે ? વિવિધ શાક
 બાકના અટપઅટપ પીરસણથી ભોજનપાત્રને પરિપૂર્ણ કરે છે પણ
 એક જાતના ઘી શર્કરાપ્રાય મોદક શીરો આદિક હરકોઈ એક રાશિથી
 પરિપૂર્ણ કેમ કરતા નથી ?’ એમ વિચારીને ચોતાના દેશમાં તેનો અભાવ
 છે માટે વિસ્મય પામીને હસવા લાગ્યા અને વિવિધ શાક પાકાદિકના
 રસના અભિજ્ઞ દક્ષિણાચોતો પ્રશંસા કરવા લાગ્યા ॥૩૪॥ સર્વના પાત્રોમાં
 પીરસેલાં વિવિધ વ્યજનો અને બરછી પેડા લાડુઓ પાત્રની વિશાળતાને

વિચિત્રાણિ પર્ણપિષ્ઠકલ્પુકાઃ । સર્વેર્પામેવ પાત્રેષુ નાઽપુરન્યો-
ન્યમિશ્રતામ્ ॥૩૫॥ સર્વ સર્વપુ પાત્રેષુ પરિવેપિતમીશ્વર । વિલો-
ક્યાજ્ઞાપયામાસ મોક્ષ સર્વાન્નિજાશ્રિતાન્ ॥૩૬॥ સુસ્વાદુ ભોજનં
પ્રીત્યા કુર્વન્નસ્તેભ્ય ઈશ્વર । લલ્પુકાન્ દાપયામાસ પિષ્ઠકાંશ્ચ
પુન પુનઃ ॥૩૭॥ તૃપ્તાન્ સર્વાન્ સદન્નેસ્તાનિચ્છતઃ સ્વકરાર્પિતમ્ ।
જ્ઞાત્વા સ્વયં શુચિર્મૂત્વા ચક્રાર પરિવેપનમ્ ॥૩૮॥ તૃપ્તાનામપિ
તેર્પાં તત્પ્રાપ્તં ભગવતઃ કરાત્ । નામૂદરોચકં કિશ્ચિલ્લલ્પુકાદિ
મુહુર્મુહુઃ ॥૩૯॥ ઓદને ભુજ્યમાનેઽથ ધારયૈવ દદદ્વૃતમ્ । રુચિ
સમાપયામાસ તેર્પાં વૈ ભોજને પ્રભુ ॥૪૦॥ તત્ક્રાન્તં ભોજનમિતિ

લીધે અને પીરસનારાની હુશળતાને લીધે પરસ્પર મિશ્રભાવને નજ
પામ્યા ॥૩૫॥ સર્વના સર્વ પાત્રોમા સર્વ પાક પીરસાઈ ગએલો બેઇ
જાણીને ભગવાને સર્વ નિભાશ્રિતોને જમવાની આજ્ઞા આપી ॥૩૬॥ સ્વત
સ્વાદુ અને વળી ભગવત્પ્રસાદ હોવાથી સુસ્વાદુ લોભ્ય વસ્તુને પ્રીતિથી
જમતા તે મુનિઆદિકને દર્શનદાન માટે પક્ષિમા વિચરતા ભગવાને લડુક
પિંડક ફરીફરી પ્રીતિથી પીરસાવ્યા ॥૩૭॥ સુસ્નાદુ અન્નથી તૃપ્ત થયા
છે તથાપિ પોતાના હસ્તતળથી સાક્ષાત્ સમર્પેલા મુપાવન મોદકાદિકને
જમવા ઇચ્છતા તે સર્વેને જાણીને ભગવાન્ સ્વયં હસ્તપાદની શુદ્ધિ કરીને
પીરસવા લાગ્યા ॥૩૮॥ અત્યંત તૃપ્ત થએલાપણુ તેઓને ભગવાનના
કરતળથી વારવાર પ્રાપ્ત થયું તે લક્ષ્ય લડુકાદિ કાઇપણુ અરૂચિકર
ન થયું કિંતુ ભુખાજવાની પેઠ અતિરૂચિકર થયું ॥૩૯॥ ભાત જમવાનો
આરભ થતા ભગવાને ધારાથીજ ઘણું ઘૂત પિરસીને લોખાઓની લોજ
નમા રૂચિ સપૂર્ણ કરી ॥૪૦॥ તે સમયે 'તત્કાત્ ખતુ લોજન' લોજનને
અતે તો અવશ્ય તક (છાસ) બેઇએ' એમ સાલિપ્રાય પરસ્પર બોલતા
સોમાદિ પાર્પદોને 'તત્કના ઉચ્ચારણુ મિષથી એમને દુધ બેઇએ છીએ'
એમ તેમના હૃદયગત અભિપ્રાયને જાણતા ભગવાને દળેથી શુદ્ધ સાકરે
સહિત દુધ પાચુ (તે પાર્પદો પય પ્રિય હોવાથી સોપહાસ તક શબ્દથી
પયને સૂચવતા થકા 'તત્કાત્ લોજન' એમ બોલ્યા તેમના આવા અભિ

વદતઃ પાર્પદાનથ । સશર્કરં પયોઽપિપ્યત્તર્હોઽક્ષિતવિદીશ્વરઃ ॥૪૧॥
 નિપિચ્યમાનં હરિણા પયઃ પાત્રેષુ ધારયા । આપૂર્ય તાનિ મૂમૌ ચ
 પ્રયાતિ સ્વ તતસ્તતઃ ॥૪૨॥ સમ્મુલ્લસ્યસ્ય સોમસ્ય પયઃશ્વેતાસ્યદ-
 ર્શનાત્ । મૃશં જહાસાલ્કસ્તુ સ્વયં મૂયઃ પયઃ પિવન્ ॥૪૩॥ પાત્ર-
 મસ્યાપતદ્રૂમાવદૃહાસં પ્રકુર્વેતઃ । બ્રહ્મસત્તેન ભગવાન્હાસયન્નશ્ન-
 તોઽસિલાન્ ॥૪૪॥ યવમાનન્દયન્મકાન્મોજયામાસ સોઽનઘ ॥
 સન્તૃપ્તાંસ્તાંશ્ચ વિદાય ચક્રે સ્વકરશોધનમ્ ॥૪૫॥ અન્યોન્ય-
 સ્યોપરિ જનાઃ સ્વપાદસ્પર્શકામ્યયા । પતિપ્યન્તીતિ તત્સ્થાનાદ્ઘ-
 ન્તુમૈચ્છદરિસ્તતઃ ॥૪૬॥ અથોઽસ્તાન્ હરિઃ પ્રાહ પ્રેક્ષકા
 મોજકાશ્ચ મો ! । સ્વં સ્વં સ્થાનં પ્રયાતાઘ શ્વશ્ચાઽઽયાયાત
 સત્ત્વરમ્ ॥૪૭॥ ભવન્તઃ સમ્યગશ્નન્તુ પાચકાઃ પરિવેપકાઃ । इति

પ્રાયને આ ભગવાનજ નાણુતા હોવાથી પયઃપાન કરાવ્યું) ॥૪૧॥ તે
 સમયે ભગવાને પાત્રોમાં ધારાથી રેડવા માંડેલું પય તે પાત્રો ભરાઈ જતાં
 ભૂમિ ઉપર અહીં તહી વહેવા લાગ્યું ॥૪૨॥ સન્મુખ બેઠલા સોમવર્માનું
 પયઃપાનથી ધોળુ થએલું મુખ દેખીને અલર્ક ભક્ત ફરીથી પણ પયઃપાન
 કરતા થકા બહુ હસવા મંડ્યા ॥૪૩॥ તે સમયે ખડખડાટ હાસ કરતા
 તે અલર્કના કરથકી પયઃપાનપાત્ર પૃથ્વી ઉપર પડી ગયું, તેથી
 જમતા સમસ્ત જનોને હસાવતા ભગવાન્ બહુ હસવા લાગ્યા ॥૪૪॥ હે
 રાજન્ ! એરીતે ભક્તજનોને આનંદ આપતા થકા તેમને જમાડીને તેમને
 અત્યંત તૃપ્ત થએલા નાણીને ભગવાને પોતાના હસ્તની શુદ્ધિ કરી ॥૪૫॥
 તે પછી ભગવાન્ આ સર્વે જનો મારા ચરણારવિંદના સ્પર્શની 'હું પહેલો
 હું પહેલો સ્પર્શ કરું' એવી સ્પૃહાથી પરસ્પર ઉપરાઉપરી પડતા થકા
 આવશે, તો આ સ્થાન થકી જતા રહેવું, એવો વિનિશ્ચય કરીને તે જનો
 પ્રતિ ઉચ્ચ સ્વરથી બોલ્યા કે-હે મારાં દર્શન કરનારા જનો ! તથા હે
 મુનિપ્રમુખ જમનારા જનો ! તમો સર્વે આજ પોતપોતાને નિવાસ સ્થળે
 બાંધો, તે આવતી કાલે મારાં દર્શન કરવા ફરી સત્ત્વર આવો ॥૪૬-૪૭॥
 એરીતે તે સર્વેને અનુશા આપીને અને પાચકો તથા પરિવેપકોને પણ

चाक्षापयामास पाचकादीनपि प्रभुः ॥४८॥ इत्यनुज्ञाप्य तान्सर्वो-
न्भक्तकल्पद्रुमः प्रभुः । जय सच्चिदानन्देति प्रोच्य स्वं पीठमाययौ
॥४९॥ सम्यग्भुक्तीक्षणेन प्रमुदितवदनः स्वीयपादाश्रितानां
पश्यन्वद्वाञ्छलीस्तानतिमधुरदृशा भक्तनारीनरौघान् । कट्यां
दत्तैकपाणिश्चपलतरपदैर्घावितस्वानुयायी विभ्रद्गोष्णा च वेत्रं
हरिरखिलगुरुः पीठमध्याखरोह ॥५०॥ भुक्त्वाऽऽचान्ताश्च ते
सर्वे पार्षदाद्या मुहुर्मुदा । वीक्षमाणा हरिं दूरात्स्वं स्वं स्थानं
ययुस्ततः ॥५१॥ उच्चपीठं समासीने तदा योगीश्वरे प्रभौ ।
जनसङ्घो नृपागच्छद्गुणकच्छपुराद्भुतम् ॥५२॥ प्रणम्य स हरिं
भक्त्या मानितस्तेन सादरम् । उपहारानुपानीतानर्पयामास

‘तमो सर्वे साारी रीते नमो’ ऐम आशा आपीने, लक्ष्मोना मनोरथो
पूरवार्मा कटपवृक्षरूपे ते आ महाप्रभु श्रीहरि ‘जय सच्चिदानन्द’ ऐम
गोलीने पोताना सिंहासनमां विराजमान थया ॥४८-४९॥ ते समयनी
श्रीहरिनी दिव्य शीलाने अनुवर्णवे छे-पोताना लक्ष्मोने भुक्ति मुक्ति
आपनारा, लक्ष्मनोऐ इरी रीते प्रीतिपूर्वक कराता पोताना प्रसादना
लोजनना निरीक्षणथी आनदित मुभारविदवाणा, ऐ हाथ जेडीने दर्शन-
भाटे डिला रडेला अपरिभित लक्ष्म नरनारीओने प्रेम भधुर दृष्टिवडे
निरीक्षण करता, कटितट उपर ऐक डाया हाथने धारी रडेला, अटअट
पगला सुकवावडे पोताना अनुयायिओने द्रोडावता, नमला करमा नेतरनी
नानी सोटीने धारी रडेला, समस्त जगतना सहृदु लखवान श्रीहरि
पोताना सिंहासनमां संराजमान थया ॥५०॥ पार्षदप्रभुभ ते सर्वे
लक्ष्मनो नमोने यणु करवापूर्वक हस्तमुपनी शुद्धि करीने, सिंहासनमा
विराजमान लखवानने प्रहर्षथी दूर थप्रीन वारंवार लक्ष्म विनयसहित नि
रभता थका ते स्थण थप्री पोतपोताने निवासस्थाने गया ॥५१॥ हे नृप ।
महायोगीश्वर प्रभु श्रीहरि छिन्नत सिंहासनमा विराजमान थया ते समये
लृगुकच्छपुर थप्री हरिजनसंघ छितावणथी आवीने लखवानने लक्ष्मिथी
प्रलाभ करीने तेभले यथायोग्य सत्कार कयों थको तेमना यरखुनी सचि-

તત્ક્ષણમ્ ॥૫૩॥ વિલમ્બકારણં પૃષ્ઠસ્તદાનીં હરિણા સ ચ ।
 ગત્રીમઙ્ગં મહીનદ્યામુક્તવાવાસાય જગિમવાન્ ॥૫૪॥ તદર્પિતાનિ-
 શ્વદણ્ડાન્સુવર્ણકદલાનિ ચ । વીક્ષ્યામૃતફલાનીશઃ સ્વપુરસ્તાદ-
 વૈક્ષત ॥૫૫॥ સ્વસ્ય પૌરાણિકં વિપ્રં દદાવદ્ધકટિં સ્થિતમ્ । નતાંસં
 મયરામં ચ નાચિકેતં સમૈક્ષત ॥૫૬॥ પ્રયાગજિતમાહાથ પ્રહસ-
 ન્મગવાન્વચઃ । અધ્યાશનેચ્છા ભવતાં વર્તતે વા ન વા દ્વિજ !
 ॥૫૭॥ સ ગ્રાહાસ્તિ શ્વદુદ્ગોધસ્તથાપ્યધ્વશ્રમાર્દનાત્ । નાચ પાકં
 કરિપ્યામઃ સ્વપ્સ્યામઃ પ્રાપ્ય વૈ પયઃ ॥૫૮॥ હરિસ્તમાહાથ
 હસન્કદલાનિ ઘૂતં સિતામ્ । ભવન્તઃ સમ્યગશન્તુ શ્વઃ કર્તવ્યં

ધિમા આણેલી શેલડીના દડા કેળા આદિક ભેટો આદરથી તત્ક્ષણ અર્પણ
 કરીને કૃતાર્થ થયો ॥૫૨-૫૩॥ તે સમયે ભગવાને 'તમારે માર્ગમા વિલંબ
 કેમ થયો ?' એમ વિવળકારણુ પ્રતિ પુછેલા તે ભરૂચનિવાસી ભક્તો મહી
 નદીમા બળદગાડી ભાગી જવારૂપ વિલબનિમિત્ત નિવેદન કરીને, પછી
 ભગવાને અનુજ્ઞા આપવાથી ઉતારો કરવા ગયા ॥૫૪॥ તે પછી ભરૂચના
 ભક્તોએ ભેટમાં અર્પણ કરેલા શેલડીના દડો, સોનેરી કેળા અને ભમ-
 રફળને ભેદને, સલામા બેઠેલા જનોને ભેટા, પોતાની પાસે કેથ દૂદ
 બાધીને બેઠેલા પ્રયાગજીત નામના પોતાના પૌરાણિક વિપ્રને તથા પૃથ્વવચને
 સ્ત્રીધે નમતા ખમા જેમના છે એવા મયારામ વિપ્રને તથા નાચિકેત
 નામના વિપ્રને ભેદને તેમના પ્રતિ ભગવાન્ હસતા હસતા વચન બોલ્યા
 કે-હે દ્વિજે ! આજ તમારે ત્રણેયને જમવાની ધરજ છે કે નહિ ? ॥૫૫-
 ૫૭॥ એરીતે ભગવાને કહેલા તેઓ બોલ્યા કે-બુખતો ઘણી લાગી છે,
 પણ માર્ગપરિશ્રમ પીડાને સ્ત્રીધે અત્યારે અમો પાક કરવા તો શક્તિમાન
 નથી, તો કેવળ જળપાન કરીને સુઈ રહીશું ॥૫૮॥ તે વિપ્રોનું તેનું વચન
 સાંભળીને તેમના અભિપ્રાયને જણતા શ્રીહરિ દ્વિચિત્ર હસતા થકા એમ
 બોલ્યા કે-તમોને અત્યારે ક્ષુધા લાગી છે એ નિશ્ચિત છે અને આવતી
 કાલે એકાદશીનું ઉપોષણમત અવશ્ય કરવાનું છે, કેવળ પાનીયપાનથી
 ક્ષુધા મટશે નહિ, અને તેથી ઉપવાસ કરવોપણ કાણુ પડશે, તો તમો

વ્રતં યતઃ ॥૫૯॥ इत्युक्तवन्तं तं ग्राह स ग्रहस्य द्विजोत्तमः ।
 इच्छेयं सफलैवास्तु कृपानाथ ! तवाधुना ॥६०॥ ततो ददौ स
 भगवांस्तेभ्यस्त्रिभ्योऽपि भूरिशः । रम्भाफलानि पक्वानि शर्करां
 चातिनिर्मलाम् ॥६१॥ इयतीयतीति गिरा निपेधद्भ्योऽपि
 पाणिभिः । तेभ्यः पुनः पुनः प्रादात्कदलानि च पर्पिकाम् ॥६२॥
 ततश्च दापयामास प्रस्थत्रयमितं घृतम् । पयोभृतां च कलशीं
 भगवान्ब्राह्मणप्रियः ॥६३॥ दत्तं भगवता सर्वं गृहीत्वा तच्च ते
 त्रयः । जग्मुः स्वोत्तरणस्थानं भारावनतकन्धराः ॥६४॥ फलानां
 हरिदत्तानां माधुर्यं ते मुहुर्मुहुः । प्रशंसन्तः फलाहारं चकिरे तत्र
 वाडवाः ॥६५॥ सन्तुतास्ते ततः प्रोचुस्तुन्दभ्रामितपाणयः ।

ત્રણેય જણાઓ આ સોનેરી કેળાને ધી સાકરમા સંમિશ્રિત કરીને યથેચ્છ
 જમો ॥૫૯॥ આ પ્રકારે કહેતા શ્રીહરિ પ્રતિ પૌરાણિક પ્રયાગજીત વિપ્ર-
 વર્ય હસતા હસતા એમ બોલ્યા કે-હે ભગવન! આપ કૃપાનાથની આ
 ઈચ્છા હમણાજ સફળ થાવ, જો આપ કૃપાથી આપતા હો અને જમ-
 વાની આજ્ઞા કરતા હો તો અમો બ્રાહ્મણો જમવા તૈયારજ છીએ ॥૬૦॥
 એવું વચન સાંભળ્યા પછી ભગવાને તે ત્રણેય વિપ્રોને પાકા બહુ કેળા
 અને નિર્મળ સાકર આપી ॥૬૧॥ ‘એટલીજ અલ છે’ એવા અભિ-
 પ્રાયથી ‘એટલી એટલી’ એવી વાણીવડે અને હાથ હલાવાવડે પ્રતિપેદ
 કરતા પછુ તે વિપ્રોને ભગવાને ફરી ફરી કેળા બરણી આદિક આપ્યુ
 ॥૬૨॥ તે પછી વળી બ્રાહ્મણપ્રિય આ ભગવાને ત્રણ પ્રસ્થ (૭ શેર)
 પરિમિત ઘૃત અને આખડી લેસના દુધથી ભરેલો પિતળનો ઘડો
 અપાવ્યો ॥૬૩॥ તે ત્રણેય વિપ્રો ભગવાને આપેલુ તે બધુ બાધી લઇને
 મસ્તકે મુકેલી પોટલીના ભારથી નમી જતી છે થીવા જેમની એવા થકા
 ધીમે ધીમે પોતાને ઉતારે ગયા ॥૬૪॥ ઉતારે જઇને ત્યા તેઓએ ભગ-
 વાને આપેલા ફળોની મધુરતાને વારંવાર વખાણુતા થકા ફળાહાર
 કર્યો ॥૬૫॥ ફળાહારથી અત્યંત તૃપ્ત થએલા તેઓ ઉદર ઉપર વારેવારે

ફલાદારઃ સદૈવાસ્તુ માસ્તુ પાકપરિધમઃ ॥૬૬॥ સર્વાન્ સન્તો-
 પયિત્વેતથં ભક્તાંસ્તન્નાગતાન્નિજાન્ । અચ્ચીકીર્પદ્ધરિરપિ કર્મ સાય-
 ન્તનં સ્વકમ્ ॥૬૭॥ ઉત્તીર્ય પીઠાત્કરસંઘયૈવ દૂરે પ્રકુર્વન્ જનતાં
 જનેશઃ । યુક્તસ્તદા પञ્ચપપાર્પદૈઃ સ્વેર્નિવેશનં સ્વીયમુપાજગામ
 ॥૬૮॥ સ્નાત્વા વિશુદ્ધે વસને વસિત્વા પ્રવાસધર્માનુસૂતો યથા-
 વત્ । સન્ધ્યાદિ કર્માચરદીશ્વરોઽપિ વેદોદિતં ગ્રાહયિતું સ્વકી-
 યાન્ ॥૬૯॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे
 वृत्तालयदोलोत्सवे भगवत्पार्यदादिभोजनानन्दनिरूपणनामा पञ्चाशत्तमोऽ-
 ध्यायः ॥५०॥

વામ કરને ફેરવતા થકા 'આવો ફળાદારજી અમોને સદૈવ મળો, પાક
 કરવાનો પરિશ્રમતો નજ રહો' એમ પરસ્પર બોલ્યા ॥૬૬॥ હે રાજા!
 એરીતે વૃત્તાલયપુરમા આવેલા સમસ્ત સમાશ્રિતોને સંતોષીને, પછી
 થીહરિએ વાલ્મીઓને સાયસમયે સમુચિત સંધ્યાવંદનાદિક કર્મ કરવાની
 ઈચ્છા કરી ॥૬૭॥ તે સમયે સમસ્ત જગતના સ્વામી શ્રીહરિ સિંહા-
 સન થકી હિતરીને પોતાના પાંચ છો પાર્ષદોથી વિદાધને, માર્ગમાં
 ચોમેર પ્રસરતા જનસમાજને હસ્તસંસાથીજ દૂર કરતા થકા પોતાના
 નિવાસ સ્થાને આવ્યા ॥૬૮॥ આવીને સ્નાન કરીને વિશુદ્ધ વસ્ત્રોને
 પહેરી ઝોઢીને, પ્રવાસમાં વિદિત વિધિને અનુસરીને યથાવિધિ સંધ્યાદિ
 કર્મ કર્યું 'ભો હું કદાચિત્ અપ્રમત્ત થઈને કર્મમાં ન વળું તો આ બધાય
 મનુષ્યો મારા માર્ગને અનુસરે. હું કર્મ ન કરું તો આ સર્વે
 લોકો હિતસન્ન થઈ જાય' આવા આશયથી સ્વયં સર્વેશ્વર હોવા છતાં
 પણ પોતે વેદોક્ત ધર્મ પોતાના આશ્રિત વર્ણી વિગેરેને ગ્રહણ કરાવા તે
 કર્મ કર્યું ॥૬૯॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલય-
 દોલોત્સવે ભગવત્પાર્યદાદિભોજનનંદનિરૂપણનામા પંચાશ-
 ત્તમોઽધ્યાયઃ ॥૫૦॥

સુવ્રત ઉવાચ—પુરેऽપિ ભક્તૈઃ પુરુષૈઃ સ્ત્રીમિશ્ર નૃપ ! તત્કૃતે ।
 ફલાહારસ્ય સામગ્રી તદર્હા સમસાધ્યત ॥૧॥ ધર્મસ્થયા ભક્તયા
 ચ ગજ્ઞાનાદ્યા તુ વિપ્રયા । સૂરણાદિ ઘૃતેનૈવ પચ્યતે સ્વ વિશોધિ-
 તમ્ ॥૨॥ સ્વારિકાક્ષીરિકા ચક્રે સચ્છુક્કાટકપૂરિકાઃ । તયા ચ
 પિણ્ડકાઃ શુભ્રાઃ પર્પિકા ચ મનોહરા ॥૩॥ કૃત્વૈતત્ત્રોઞ્જવલે પાત્રે
 નિધાયાહ પુરૌકસઃ । મુખ્યાન્મક્તાન્મવન્તોઽત્ર હરિમાનયતેતિ સા
 ॥૪॥ યૌવનાશ્વાદિમિરથો પલ્ય તત્ર સ ચાર્થિતઃ । પુરાગમાય મુ-
 કલ્યથં પ્રમુસ્તાન્પ્રત્યુવાચ હ ॥૫॥ અત્યન્તજનસમ્મર્દે કથં પુરિ મમા-
 ગમઃ । ભવેત્તતોઽત્રાઽનયત કિશ્ચિદ્ધક્ષ્યં પયોઽથ વા ॥૬॥ તતસ્તૈઃ

૧અધ્યાય ૫૧ મો.

સુવ્રતઋષિ કહેછે—હે નૃપ ! વળી પુરમાં હુબેરાદિ ભક્ત પુરુષોએ
 અને માન્યા આદિક ભક્ત સ્ત્રિયોએ ભગવાનના ફળાહાર માટે તેમના
 ઉપયોગમા આવે એવી શુદ્ધ સામગ્રી ધર્મમાર્ગમાં દૃઢ નિષ્ઠાવાળી ગંગા
 નામની ભક્ત બ્રાહ્મણી પાસે તૈયાર કરાવી રાખી હતી તે આ ગંગાએ
 છરીથી છોલીને શુદ્ધ કરેલું સૂરણ રતાળું પરવળ વિગેરેનું શાક કેવળ
 ઘૃતમાંજ પકવ કરીને અને ખારિકા ક્ષીરિકા (ખારેકોની ખીર) તથા શ્રેષ્ઠ
 શીંગોડાની પુરીઓ તથા શ્રેષ્ઠ પેંડા તથા મનોહર બરણી વિગેરે બનાવીને
 ઉજળવળ પાત્ર (થાળ) માં ભરીને, પુરજનોમાં મુખ્ય જોળનપગી
 હુબેર પટેલ પ્રમુખ ભક્તોના પ્રતિ 'ફળાહારની સમગ્ર સામગ્રી તૈયાર થઈ
 ગઈ છે, તો તમે ભગવાનને અહીં તેડી લાવો' એમ કહ્યું ॥૧-૪॥ તે પછી
 તથાસ્તુ કહીને જોળનપગી વિગેરે મુખ્ય ભક્તોએ ભગવાનની સમીપે
 જઈને ફળાહાર નિમિત્તે પુરમા પધારવાની પ્રાર્થના કરતાં તેમના પ્રતિ
 મહાપ્રભુ શ્રીહરિતો—'જનસમાજની ઘણી ગર્દાવાળા નગરમાં મારાથી
 કેમ આવી શકાય ? તો યત્કિચિત્ ભક્ષ્ય કે હુધમાત્ર અહીંજ લાવો'

૧ આ અધ્યાયમા ભક્ત્રાધીન ભગવાને ભક્તજનોના મન પ્રીલુન માટે કરેલી
 ફળાહાર લીલાનું વર્ણન કર્યું છે

પ્રેપિતો દૂતો ગત્વા તાઃ પ્રાહ યોપિતઃ । નાયાત્યત્ર હરિસ્તસ્માન્નસ્યં
 નયત તત્ર વૈ ॥૭॥ આજ્ઞાકર્યોઽથ તાઃ સર્વા ભક્તા માન્યામુતાઃ
 સ્ત્રિયઃ । શ્રુત્વા તદ્વત્તવચનં ગદ્ગામાદુસ્તથૈવ તાઃ ॥૮॥ નાયાત્યત્ર
 હરિસ્તસ્માત્ સ્વાયં પાત્રે નિધાય તત્ । ત્વમાયાહિ શૃહીત્વૈવ ઘયં
 ગચ્છેમ તત્પુરઃ ॥૯॥ ધર્મજ્ઞા સા તતો માર્ગે હાસ્પૃશ્યસ્પર્શશઙ્કયા ।
 ઘૃતપકાદિ તત્ત્વાર્થં સર્વં પાત્રે વમાર હ ॥૧૦॥ પિધાયાન્યેન
 પાત્રેણ તદ્વધ્વા શાળવાસસા । કરેણૈકેન જગ્રાહ દ્વિતીયેન ગલન્તિ-
 કામ્ ॥૧૧॥ સાઘપાત્રકરણ ગદ્ગા તાશ્ચ નાર્યસ્તતો યયુઃ । રાજમાર્ગે
 વિહાયૈવ માર્ગેણાન્યેન સત્ત્વરમ્ ॥૧૨॥ પુરાદ્વહિશ્ચ નિર્યાન્તિ ભ-
 કાસ્તા યાવદુત્સુકાઃ । તાવત્તત્રાપિ સદ્વાતો જનાનામભવન્મહાન્

એમ બોલ્યા ॥૫-૬॥ હે રાજન્ ! આવું લગવાનું વચન સાંભળીને
 બેબનપત્ની પ્રમુખ ભક્તોએ મોકલેલા દૂતે પુરમાં જઈને માન્યા આદિક
 અબળાઓને કહ્યું કે-લગવાન અહીં નહિ આવશે, માટે તમોજ જન્મ-
 વાનું ત્યાં લઈજાઓ ॥૭॥ આવું દૂતનું વચન સંભળીને શ્રીહરિની આજ્ઞાપરા-
 યણ માન્યાપ્રમુખ સમગ્ર ભક્ત સ્ત્રિયોએ ગંગાપ્રતિ જેમ દૂતે કહ્યું હતું
 તેમજ કહ્યું કે-શ્રીહરિ અહીં જનસમુદાયની બારે બીડયના લયને લીધે
 નહિ આવશે, તો તમો આ બધું કરેલું ખાઘ શુદ્ધ પાત્રમાં ભરીને તમોજ
 લઈને અમારી સાથે ચાલો, અમો સર્વે શ્રીહરિની સમીપેજ જઈએ
 છીએ ॥૮-૯॥ એરીતે કહેલાં ગંગા ધર્મજ્ઞ હોવાથી માર્ગમાં અસ્પૃશ્ય
 જનના સ્પર્શની શંકાને લીધે ઘૃતમાં પકવ કરેલું સૂરણ આદિક તે સમગ્ર
 ખાઘ રૂપાના પાત્ર (થાળ) માં ભરીને, ખીલ તેનાથી પણ મોટા પાત્રથી
 તે રૂપામય પાત્રને ઢાકીને, શણના વસ્ત્રથી (કંતાન) બાંધીને, તે ખાઘ-
 પાત્રને એક કરમાં લઈને અને ખીલ કરમાં કનકમય ઝારીને લઈને
 ત્યાંથી નીકળ્યાં. તેમની સાથે બીજા માન્યા આદિક ભક્ત નારીઓ શ્રીહ-
 રિનાં દર્શન કરવાના મહોત્સાહથી નીકળી, નીકળતાં રાત્રમાર્ગને જન-
 સંઘની ઘણી ગર્દાવાળો લેઈને તેને ત્યાગ કરીનેજ અન્ય માર્ગથી સત્ત્વર
 નીકળી. તે માર્ગમાં પણ જતા આવતા જનમંઘની બારે લીડય થઈ ગઈ

॥૧૩॥ યાવત્તાસ્તત્સ્થલાદીપત્પરાવૃત્તિં પ્રકુર્વતે । તાવત્કુવેરમક્તેન
જનાન્ દૂરયિતું પથિ ॥૧૪॥ પ્રેપિતા આયયુર્વેંગાચ્છૂરા રાજમટાઃ
પુરઃ । કરેષુ યઘ્રીર્દધતો દૂરદૂરેતિ વાદિનઃ ॥૧૫॥ પુરઃસૈરશ્ચ તૈઃ
પદ્મૈરુર્ધ્વહસ્તૈઃ કૃતે પથિ । ચેલુસ્તાઃ શતશો યોપા દૂરાદૈક્ષન્ત ચ
પ્રમુમ્ ॥૧૬॥ અવાચ્યાં સોઽપિ તા દૂરાદૃષ્ટ્વા વેત્રધરાંસ્તથા ।
જહાસ ચ વિવેદૈવ જ્ઞાતમાનીતમિત્યપિ ॥૧૭॥ ઉપેત્ય તાસ્તં નૃપ !
મક્તયોપા નત્વા હરિં દૂરત્ત ઇવ તસ્થુઃ । તદ્ગદ્યપાત્રં પુરતોઽસ્ય
મૃમૌ ધૃત્વા તતઃ સાપિ નનામ ગદ્ધા ॥૧૮॥ સાયન્તનં સોઽપિ
વિધિં વિધાય પ્રક્ષિપ્ય કન્દાદિષુ સૈન્ધવં તત્ । નિવેદ્ય કૃષ્ણાય

હતી ॥૧૦-૧૩॥ તે જનોના પરસ્પર ધસારાને લીધે આગળ જવા માટે
અસમર્થ એવી તે ગંગાદિ અખળાઓ તે સ્થળ થકી જનસંઘના અડ-
વાના લયથી નેટલાકમાં કિંચિત્ પાછી વળે છે તેજ સમયે લક્ષ્મી હુબેર
પટેલે જતા આવતા જનોને દૂર કરવા જલદી મોકલેલા, શૂરવીર, જન-
સંઘના રક્ષણ માટે અંગદીય રાજાએ યોગેલા રાજભટ્ટો ‘દૂર ખસો દૂર
ખસો’ એમ બોલતા થકા નેતરની સોટી હાથમાં લઇને વેગથી તે સ્ત્રિયોની
આગળ આવી પહોંચ્યા ॥૧૪-૧૫॥ તે સ્ત્રિયોની આગળ ચાલતા, જન-
સંઘને દૂર કરવા જ્યાં હાથ નેમણે કર્યા છે એવા તે પગપાળા રાજભ-
ટ્ટોએ જતા આવતા જનોને દૂર કરીને કરી આપેલા માર્ગમાં સોએ સો
તે સ્ત્રિયોએ ચાલતાં દૂરથીજ પ્રભુ શ્રીહરિને જોયા ॥૧૬॥ શ્રીહરિ પણ તે
સમસ્ત સ્ત્રિયોને હસ્તમાં નેતરની સોટી ધારીને આગળ ચાલતા રાજભ-
ટ્ટોએ કરી અપાતા માર્ગાવકાશમાં ધીમે ધીમે આવતીને દક્ષિણ દિશામાં
દૂરથી દેખીને, ‘મારે માટે ખાવાનું લાવે છે’ એમ જાણીને તે સ્ત્રિયોના
ઉત્સાહાતિશયને લક્ષમાં લઇને મંદમંદ હસવા લાગ્યા ॥૧૭॥ હે નૃપ ! તે
સમસ્ત લક્ષ્મીસે લગવાનને પામીને પ્રણામ કરીને દૂરજ ઉભી રહી
કૃણાહાર સામગ્રીને ઉપાડી લાવનાર ગંગા પણ તે ખાદ્યપાત્ર લગવાનની
આગળ ભૂમિઉપર મુકીને પ્રણામ કરીને તે સ્ત્રિયોની સાથે દૂરજ ઉભા
રહ્યા ॥૧૮॥ લગવાન તો સાર્યસંધ્યોપાસનાદિ સર્વ વિધિ સમાપ્ત કરીને,

ચ મક્તુષ્ઠ્યૈ મોક્તું સ્વયં પૂર્વમુસો ન્યપીદત્ ॥૧૯॥ પીતં વાસો
 વસાનઃ સિતતિલકધરઃ સ્કન્ધદત્તોત્તરીયઃ સ્વાહુલ્યાઽઽપૃથ્વ
 કન્દાદ્યપિ ચ તદમિધાં પૂર્વમાપૃચ્છ્ય ગદ્ગામ્ । છીપુસૈરાત્મમક
 મિતંહસિતમુલ્લૈરીક્ષ્યમાણઃસ દૂરાદ્રાસે ગ્રાસેઽમ્બુપાનં વિદધદસ્તિ-
 લદ્ધમૂપતેઽમુક્ત મૂમા ॥૨૦॥ મધુરંસ્તુ નિજાહુલ્યા પદાર્થાનસ્પૃ-
 શત્પ્રમુઃ । સર્વેષાં પ્રીતયે કિન્નિદુમ્બુજેઽન્યત્સતાંપતિઃ ॥૨૧॥ ત્તો-
 ઽસીતિ તત્તશ્ચોક્ત્યા શિષ્ટપાદમમત્રકમ્ । દાસેભ્યો દાપયિત્વૈવ

સૂરણશાકાદિકમાં લવણ નાખીને, શ્રીકૃષ્ણને નિવેદન કરીને, સ્વયં અશના
 પિપાસાએ રહિત છે પણ લક્ષ્મણનોના મન પ્રીણન માટે પૂર્વમૂખે જમવા
 બેઠા ॥૧૯॥ તે સમયની શ્રીહરિની દિવ્ય શોભાને અનુવર્ણવે છે-હું ભૂપતે ।
 રેશમી પીતાબરને પહેરી રહેલા, ખભા ઉપર યજ્ઞોપવીતને આકારે લાણુ
 ધારેલું રેશમી ઉત્તરીય વસ્ત્રથી શોભમાન, એ ત 'લક્ષ્મ્યુ તિલકથી અલકૃત
 લાલદેશ જેમનો છે, આવી ભોજનસમયમા સમુચિત વસ્ત્ર તિલકા-
 દિકની શોભાવડે લક્ષ્મણનોના મનનેત્રને આકર્ષણ કરતા, પાકકર્ત્રી
 ગંગાના લાવાતિશયથી તેની ઉપર સંતુષ્ટ થએલા, પોતાની જમણા
 હસ્તની તર્જની આંગળીથી તેને કંદાદિકનો સ્પર્શ કરીને, તેનાં તેનાં
 નાભોને પણ આ ગંગાના મન પ્રીણન માટે તલે નગ્ન જણુતા હોય એમ
 તેને પ્રથમ પુછતા, અનુક્રમે એક એકને અદપ અદપ જમતા, ગ્રાસે ગ્રાસે
 જળપાનને કરતા, દિવ્ય શોભાના દર્શનથી ઉપજેલા આનંદાતિશયે
 પરિપૂર્ણ એવા પોતાના નરનારી લક્ષ્મણે મંદહાસસહિત દૂરથી નિરીક્ષણ
 કરેલા, સ્વયં સ્વલક્ષ્મણે કૃપાથી નિરીક્ષણ કરતા એવા ભૂમા (સ્વરૂપ
 સ્વભાવથી મોટા) યજ્ઞભોક્તા ભગવાન શ્રીહરિ કૃણાહાર કરવા લાગ્યા
 ॥૨૦॥ સતાંપતિ પ્રમુ શ્રીહરિ જે મધુર પદાર્થો પેડા જરફી આદિક
 હતા તે સર્વેને પોતાની આંગળીના સ્પર્શમાત્રથી સ્વીકારીને, બીજી
 જે સીંધોડાની પુરીઓ સૂરણ આદિક હતુ તેને તો કિંચિત્ કિંચિત્ સર્વ
 લક્ષ્મણની પ્રીતિ માટે જમ્યા ॥૨૧॥ તે પછી 'તમોએ ભાવપૂર્વક કરેલા
 આ અતિસ્વાદુ ભોજ્ય પદાર્થોવડે હું હવે તૃપ્ત થયો છું' એમ કહીને

જગ્રાહ ચુલુકોદકમ્ ॥૨૨॥ પ્રક્ષાલ્ય હસ્તૌ ચ મુરં સ્વાપસ્થાનમ-
ગત્તતઃ । સ્વં સ્વં સ્થાનં યયુઃ સર્વે તદા મક્તાસ્તદીક્ષકાઃ ॥૨૩॥
ક્ષણં સુસ્વાઽથ ચોત્થાય પાર્ષદં ગ્રાહ સત્ત્વરમ્ । અશ્વં સમાનયે-
તીશઃ સોઽશ્વમપ્યાનયદ્દુતમ્ ॥૨૪॥ તમારુરોહ ભગવાન્મક્તાભી-
ષ્ટફલપ્રદઃ । સર્વાવાસાન્ દ્રષ્ટુકામઃ પરિમેયપુરઃસરઃ ॥૨૫॥ દૂર-
દેશેભ્ય આયાતા મદર્થં હિ જના ઇમે । માભૂવન્કાપિ તે સ્થાને
ક્ષિપ્તા इति ययौ स तान् ॥૨૬॥ તતો જનાનાં સર્વેપામાવાસેષુ
પૃથક્પૃથક્ । ગત્વા તત્સ્વાસ્થ્યમાપૃચ્છથ ન્યૂનં યત્તદદાપયત્ ॥૨૭॥
સવિસ્મયં જનૈઃ સર્વેઃ પ્રણતોઽભિષ્ટુતશ્ચ સઃ । પુનઃ સ્વસ્થાનમાગત્ય

અવશિષ્ટ ખાદ્યવાળુ તે પાત્ર પોતાનો પ્રસાદજ એક લોભ્ય જેમને છે
એવા પોતાના પાર્ષદોને મુકુંદાનંદવર્ણિ દ્વારા અપાવરાવીને, સ્વયં ચળુ
કરીને હસ્ત મુખને પ્રક્ષાલન કરીને, પછી શયનસ્થાનને પામ્યા. એટલે
તેમનાં દર્શન કરનારા સમથ લક્ષ્મીપણુ પોતપોતાના નિવાસસ્થાને ગયા
॥૨૨-૨૩॥ શયનસ્થાનને પામીને મુહૂર્તમાત્ર શયન કરીને, એકદમ
ઉઠીને નામ નામના પાર્ષદને સત્ત્વર અશ્વ લાવી આપવાનું કહેતાં તેણે
તત્ક્ષણજ લાવી આપેલા અશ્વ ઉપર બેસીને, પરિમિત પાર્ષદોથી પરિ-
વીટાએલા તે આ લક્ષ્મીના સકળ કૃણપ્રદાતા ભગવાન સર્વ લક્ષ્મીના
ઉતારા ભવામાટે નિકળ્યા ॥૨૪-૨૫॥ ‘જે હેતુ માટે આ લક્ષ્મીનો
મારે વિષે નિરતિશય પ્રીતિને લીધે દૂર દેશથકી અહીં આવ્યા છે
માટે તેઓ કોઈપણ સ્થાનમાં કલેશ લેશને નજ પામે એરીતે મારે
તેમની સલાવના કરવી’ એવો સકલ્પ કરીને તેમના તેમના નિવાસ
સ્થાને સ્વયં ભગવાન ગયા ॥૨૬॥ તે પછી ભગવાને સર્વ જનોના જુદા
જુદા ઉતારા પ્રતિ જળને તેમનું સ્વાસ્થ્ય પુછીને, જેજે ઉપકરણાદિ
ન્યૂન હતું તેને અપાવ્યું ॥૨૭॥ હે ભૂપતે ! પોતાના તે આ સૌલભ્ય
સૌશીલ્ય વાત્સલ્ય વિગેરે કલ્યાણ ગુણગુણને લક્ષ્મી લખને વિસ્મય
પામેલા તે સમસ્ત લક્ષ્મીનોએ નમસ્કાર કરેલા અને સ્તુતિ કરેલા
ભગવાન શ્રીહરિ ફરીથી સ્વસ્થાનમાં પાછા આવીને મુખેથી પોદી ગયા

સુલં સુધ્વાપ ભૂપતે ! ॥૨૮॥ ભક્તિ પરા નિર્યાધિ પુરમાનવાનાં
દેશાન્તરાગતનૃણાં ચ મુહુઃ પ્રશંસન્ । અગ્રે સ્વસન્નિધિનિવિષ્ટવૃદ્ધ
દ્વિતાના નિદ્રાં સ કિન્નન દગ્ધાગ્ર ડરીચકાર ॥૨૯॥ इति श्रीसत्सङ्गि
जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे भगवत फला
हारलीलावर्णननामैकपद्याशतमोऽध्याय ॥५१॥

સુપ્રત ઉવાચ—અથ નિશોઽન્તિમયામ ઉપાગતે નિપુણચન્દિજનૈઃ
સમુદીરિતામ્ । મધુરમદ્ભલગીતતાર્તિ પ્રમુદ્ધતમવોધિ નિશમ્ય સ
ભૂપતે ! ॥૧॥ कृतदृढासन आत्मनि घातमना निजमलौकिकमक्ष
रत परम् । अवलरूपमसौ पुद्गपोत्तमाभिधमचिन्तयदेकमखण्डि-

॥૨૮॥ वृत्तालयपुरवासी जनो अने देशांतरभांशी आवेला जनोनी
पोताविषे निष्कपट परा लक्षितना पोतानी समीपे थेठेला नैष्ठिकमतधारी
मुकुटानदादिकनी आगण वारेवारे वणाए करता, सेवाभा समुपस्थित
थजेवी योगनिद्राने श्रीहरिजे पोताना नेत्रकमणना अथ लागभा डिचि
न्मान अगीकार करी ॥२९॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने तृतीयप्रक-
ण्ण्ण वृत्तालयदोलोत्सवे भगवतः इलाहारदीक्षानिष्पन्नामैक-
पद्याशतमोऽध्याय ॥५१॥

અધ્યાય પર મો.

સુપ્રતઃપિ કહેછે—હે ભૂપતે ! તે પછી સન્નિવો અતિમ પ્રહર
પ્રાસ થતા ગીતવાદ્યમા નિપુણ ચન્દિજનોએ રૂડી રીતે ઉચ્ચારેલી,
શબ્દથી અર્થથી અને સ્વરથી મધુર એવી ભગળ ગીતવાદ્યોને સામળતા
મહાપ્રભુ શ્રીહરિ જલદી લગ્યા ॥૧॥ લગીને તેજ પર્યંકમાં દૃઢ પદ્મા-
સન કરીને આત્મનિ-આનંદમય દિવ્યરૂપ આત્મામા આત્મના-પોતાને
અસાધારણ જ્ઞાનરૂપ આત્મજ્યોતિષથી સર્વપર અક્ષર થકી પરતર
અચળ સ્વરૂપ સ્વભાવવાળું અદ્વિતીય, પુરૂષોત્તમસંનિન અખંડિત

૧ આ અર્થમાં નેકાદમી તિલે લખાતે કરેલો શ્રીકૃષ્ણદાસજીનો
મહો નન લખાસિવાર્થ લખવો છે

તમ્ ॥૨॥ સ ચ તતઃ કૃતશૌચવિધિઃ પ્રમુર્ઝરિતિ ભક્તજનાહત-
વારિમિ । શુચિતરૈઃ સ્નપનં વિદધે તતઃ પરિદધો શુચિની સિત-
વાસસી ॥૩॥ સમુપવિદ્ય કુશાસન ઉત્તમે તિલકમૂર્ધ્વમસાવક-
રોત્તતઃ । પ્રથમમેવ ચકાર ચ નૈત્યકં વિધિમશેષજગદ્ગુરૃશ્વરઃ
॥૪॥ અથ તસ્મિન્ દિને ચક્રે શ્રીકૃષ્ણસ્ય મહાધ્વનમ્ । એકાદશીપુ
સર્વાસુ ક્રિયતે તેન યત્સદા ॥૫॥ આહૂતા બ્રાહ્મણાસ્તેન તનાજ
મુશ્વ વૈદિકાઃ । શાસ્ત્રોક્તલક્ષણૈર્યુક્તાઃ પૂજાવિધિવિશારદાઃ ॥૬॥
તં પૂજાં કારયામાસુબ્રાહ્મણાસ્તે યથાવિધિ । જાનન્તો ધર્મમર્યા
દાસ્થાપનાર્થા હરેઃ કૃતિમ્ ॥૭॥ મળ્ડલં સર્વતોભદ્રં નાનારક્ષોપશો
ભિતમ્ । કૃત્વા તન્મધ્યભાગે ચ હૈમં કલશમાદધુઃ ॥૮॥ પશ્ચપ-

એશ્વર્યવાળુ, સમસ્ત હેય (હોય) વિરોધિ, આવા પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનુ
લક્ષણશિક્ષાભાટે ધ્યાન કરવા લાગ્યા ॥૨॥ ધ્યાન કરીને પછી ભગવાને
શૌચવિધિ કરીને, લક્ષ્મણનોએ લાવેલ નિર્મળ જળવડે જલદી સ્નાન
કરીને, વિશુદ્ધ એત વસ્ત્રોને ધારીને, ઉત્તમ દર્શાસનમા બેસીને, સચદ્રક
ઊર્ધ્વપુર્વ તિલક કરીને, નિત્યપ્રાપ્ત સધ્યાદિ કર્મ પ્રથમજ કર્યું જે હેતુ
ભાટે આ ભગવાન સમસ્ત જગતના ગુરુ છે, માટેજ સ્વય સર્વેશ્વર હોવા
છતાપણુ એમણે લોકશિક્ષાએ સર્વ ધર્મનુ અનુષ્ઠાન કરવુજ બોધ્યે,
જેથી સધ્યાદિ નિત્યકર્મ કર્યું ॥૩-૪॥ નિત્યવિધિ કર્યા પછી શ્રીહરિએ
શ્રીકૃષ્ણની મહાપૂજા જે પ્રત્યેક એકાદશીએ સર્વદા કરાતી હતી તે મહા
પૂજા તે દિવસે (ફાલગુન શુકલ એકાદશી તિથિએ) આગળ કહેશે
એવા પ્રકારથી કરી ॥૫॥ (આ તેનો પ્રકાર) ભગવાને બોલાવેલા, પૂજ-
વિધિમા પ્રવીણ, શાસ્ત્રોક્ત બ્રાહ્મણવક્ષણોએ સંપન્ન, વૈદિક એવા હરિશર્મા
વિગેરે વિપ્રો લા આયા ॥૬॥ આવેલા આ વિપ્રો 'ધર્મમર્યાદા સ્થાપન
માટે પ્રકટ થએલા ભગવાનની આ બધી કૃતિ પૂજાવિધાનની પ્રવૃત્તિ
માટે છે' એમ બણીને શ્રીહરિપાસે યથાવિધિ પૂજા કરાવા લાગ્યા ॥૭॥
તે બ્રાહ્મણોએ રક્ત પીત નીલાદિ નાનાવિધ રંગથી સુશોભિત સર્વતોભદ્ર
મંડળ કરીને, તેના મધ્યભાગમા પચ પદ્મવે યુક્ત અને સૂક્ષ્મ વસ્ત્રથી

હવસંયુક્તં સૂક્ષ્મવસ્ત્રાભિવેષ્ટિતમ્ । તસ્યોપરિ શુભે પાત્રે રમ્યા-
સ્તરણમણિહતે ॥૧॥ શોભનાં પ્રતિમાં દૈર્ઘ્યં ધીકૃષ્ણસ્ય મનોહરામ્ ।
પ્રાણપ્રતિષ્ઠાં કૃત્તૈવ સ્થાપયામાસુરાદરાત્ ॥૧૦॥ તદ્વદેવતા-
શ્રાન્યાઃ પાર્ષદાંશ્ચ યથાદિશમ્ । સ્થાપયામાસુરવ્યગ્રાસ્તન્ત્રોક્તવિ-
ધિના દ્વિજાઃ ॥૧૧॥ પૂજાદ્રવ્યાણિ ચાહત્ય સ્વસમીપેઽલિલાનિ તે ।
પૂજામકાર્યન્યિપ્રા મન્ત્રૈર્વૈદિકતાન્નિકૈઃ ॥૧૨॥ નારાયણેન મુનિના
કુર્વતા ધર્મપોષણમ્ । પૂજાર્યાં ક્રિયમાણાયમાનન્દો ભુવ્યજાયત
॥૧૩॥ વીળાવેણુમૃદદ્વાશ્ચ શહ્ણુન્દુન્દુભયસ્તથા । નાનાવિધાનિ વા-
યાનિ તત્રાવાચન્ત વૈ મુદ્ ॥૧૪॥ તાવત્સહસ્રશસ્ત્ર હરેર્મંત્રા હિ
યોપિતઃ । इतस्ततः समाजम् पुष्पाश्च सहस्रशः ॥૧૫॥ સર્વે
મહાભીતાનિ તદાઽગાયન્મુદા મૃશમ્ । વેદઘોષં દ્વિજાશ્ચકુરુચઃ

વીટલા કનકકળશને સ્થાપન કરીને, તેની ઉપર સ્થાપેલા, રમણીય
આરગદનવશ્રી સુશોભિત શુભ પાત્રમા શ્રીકૃષ્ણની શોભાયમાન સુવર્ણ
મયી મનોહર પ્રતિમા સ્થાપન કરીને, પ્રાણપ્રતિષ્ઠાને કરીને, તેની પૂજા
કરાવાનો આદરથી આરભ કર્યો ॥૮-૧૧॥ તે પછી અન્યથ મનવાળા
તે શ્રાદ્ધલોએ શ્રીકૃષ્ણની અન્ય અગદેવતા કેશવાદિકની અને નદ
સુનદાદિ પાર્ષદોની દિશાના અનુક્રમથી યથાવિધિ સ્થાપના કરી, તે પછી
તે વિપ્રો ચદન પુષ્પાદિ સમય પૂજા પદાર્થો પોતાની પાસે લાવી મેળ
વીને વૈદિક તથા તાત્ત્વિક મંત્રોપડે પૂજા કરાવા લાગ્યા ॥૧૨॥ ધર્મસ્થાપન
માટે પ્રકટ થએલા ભગવાન નારાયણમુનિએ મહાપૂજનો પ્રારભ કરતા
શ્રુતિમા સર્વને મહાન આનંદ ઉપજ્યો હતો ॥૧૩॥ તે સમયે વીળા
વેણુ મૃદગ શખ હુન્દુલિ વિગેરે વિવિધ વાજત્રો વારંવાર વાગવા લાગ્યા
॥૧૪॥ તેટલાકમા હજારોહજાર હરિભક્ત સ્ત્રીપુરુષો અહીંથી તહીંથી
પૂજેતસવના દર્શનના સમુત્સાહથી સત્વરેલા આવી પહોંચ્યા ॥૧૫॥
તે સમયે ત્યાં સત્વર વેદમંત્રોને સમુત્સાહથી પકતા વિપ્રોનો ઉચ્ચ વેદ-
ઘોષ અને આનંદથી મગળ જીનોને સુસ્વર ગાતા સમસ્ત હરિજનોનો
ગાનધ્વનિ શ્રોતા જનોના શ્રવણને અતિપ્રિય થયો હતો ॥૧૬॥ સ્વર્ગ

સસ્વરમુત્સુકાઃ ॥૧૬॥ બ્રાહ્મણોક્તક્રમેણૈવ ચકારાભ્યર્ચનં પ્રભોઃ ।
 ઉપચારૈ. પોઢશમિર્હરિરાવાહનાદિભિઃ ॥૧૭॥ પશ્ચાન્મૃતેન સંજ્ઞાપ્ય
 શ્રીકૃષ્ણં પયઃપાદિના । ચક્રેઽભિષેકં શુદ્ધોદૈર્મદાપુરુષવિદ્યાયા
 ॥૧૮॥ અમૂલ્યવસ્ત્રાભરણૈઃ પૂજયામાસ તં સ ચ । સુગન્ધિના ચન્દ-
 નેન પુષ્પહારેર્મનોહરૈઃ ॥૧૯॥ દત્ત્વા દશાઙ્ગં ધૂપં ચ દીપાંશ્ચ શતશો
 હરિઃ । નૈવેદ્યમર્પયામાસ વિવિધં સુમનોહરમ્ ॥૨૦॥ તતશ્ચ મધ્યે
 પાનીયમુત્તરાપોશનં તથા । દત્ત્વા તામ્બૂલપૂગાદિ ચક્રે નીરાજનં
 પ્રભોઃ ॥૨૧॥ દત્ત્વા પુષ્પાઞ્જલિં ભક્ત્યા નત્વા સાષ્ટાઙ્ગમાદરાત્ ।
 અર્થયિત્વા હરિસ્તં ચ પૂજાં તામસમાપયત્ ॥૨૨॥ પૂજાં સમાપ્ય
 વિધિવન્નિત્યદાનં વિધાય ચ । બ્રાહ્મણાન્ પૂજયામાસ સર્વાસ્તત્ર
 સમાગતાન્ ॥૨૩॥ ઘેનૂનાં ચ શતં પ્રાદાત્તતઃ સ્વર્ણ તિલાંસ્તથા ।
 શતશો રુપ્યમુદ્રાશ્ચ બ્રાહ્મણેભ્યો દદૌ પ્રમુઃ ॥૨૪॥ નાનાવિધાનિ

શ્રીહરિ સર્વશ અને સર્વ ધર્મના પ્રવર્તક છે પણ લોકોને શિખવવા
 સાડ વિપ્રોએ કહેલા કમથીજ આવાહન આદિક સોળ મહોપચારો-
 વડે શ્રીકૃષ્ણની મહાપૂજા કરી ॥૧૭॥ (તેનો પ્રકાર કહેછે) પચ પ્રમુખ
 પચામૃતથી શ્રીકૃષ્ણને સ્નાન કરાવીને, પછી નિર્મળ જળવડે મહાપુરુષ
 વિદ્યા-‘જિત તે પુણ્ડરીકાક્ષ’ ઇત્યાદિ સ્તોત્રથી મહાભિષેક કર્યો ॥૧૮॥
 તે પછી અમૂલ્ય વસ્ત્રો, આભરણો, સુગંધિ ચંદન અને મનોહર પુષ્પ-
 હારોવડે શ્રીકૃષ્ણની પૂજા કરી ॥૧૯॥ તે પછી દશાંગ ધૂપ, સોએ સો
 દીપો સમર્પાને બહુ પ્રકારનું સુસ્વાદુ સુપાવન નૈવેદ્ય મધ્યે પાનીય સાથે
 નિવેદન કરીને, ઉત્તરાપોશન અર્પણ કરીને પછી સોપારી આદિકથી
 ભરેલી તાંબૂળખીડીરૂપ મુખવાસ સમર્પાને શ્રીકૃષ્ણની આરતી કરી
 ॥૨૦-૨૧॥ ત્યાર પછી પુષ્પાજળિ સમર્પાને ભક્તિથી સાષ્ટાંગ પ્રણામ
 કરીને આદરથી શ્રીકૃષ્ણની પ્રાર્થના કરીને તે પૂજને પરિસમાપ્ત કરી
 ॥૨૨॥ પૂજને પરિપૂર્ણ કરીને યથાવિધિ નિત્યદાન કરીને ત્યાં આવેલા
 સમગ્ર બ્રાહ્મણોની પૂજા કરી ॥૨૩॥ તે પછી પ્રભુ શ્રીહરિએ ઘેનુદાન
 સુવર્ણદાન તિલદાન બ્રાહ્મણોને આપ્યું અને સોએ સો રૂપ્યમુદ્રાઓ વિપ્રોને

વસંતાનિ વિભૂષણાનિ દત્ત્યાં તંતઃસંકલમ્ભકજનેભ્ય ઈક્ષામ્ । દાતું
નિજં સ્વયસત્તેર્વહિરેત્ય પીઠમુચ્ચં સમારુહદુદાર્યશાઃ સંભૂપ ॥૨૫॥
इति श्रीसत्तद्विजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलो-
त्सवे भगवत्कृतश्रीकृष्णमहापूजेत्सवनिरूपणनामा द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥

મુપ્રત યવાચ—તદા જયં જયેત્યેવં સર્વત્રૈકોઽભવદ્ગુનિઃ । સાષ્ટાઙ્ગં
પ્રણિપત્યાદૌ ચક્રુસ્તદ્દર્શનં જનાઃ ॥૧॥ મુહૂર્તમેવં સર્વેભ્યો દત્ત્વા
દર્શનમાત્મનઃ । તાંશ્ચોપવેશયામાસ હરિઃ સ્થાપનમુદ્રયા ॥૨॥
यथोचितं च ते तत्र निषेदुः सकला जनाः । स्त्रियश्च मुनयः सर्वे
वीक्षमाणाः प्रभोर्मुखम् ॥३॥ तत्र ज्ञानतपोवृद्धा मुनयस्त्वप्रतो

આપી ॥૨૪॥ હે ભૂપ ! નાનાવિધ વસ્ત્રો વિભૂષણો તેતે વિપ્રોને આપીને
પ્રદર્પ્ય પામેલા તે આ ઉદારકીર્તિ ભગવાન પોતાના સમગ્ર ભક્તજનોને
પોતાનું અમૂલ્ય દર્શન દેવાની ઇચ્છાથી પોતાના નિવાસસ્થાન થકી બહાર
આવીને પોતાના ઉત્તર સિંહાસનમાં સંરાજમાન થયા ॥૨૫॥ ઇતિ
શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે ભગવત્કૃત-
શ્રીકૃષ્ણમહાપૂજેત્સવનિરૂપણનામા દ્વિપંચાશત્તમેઽધ્યાયઃ ॥૫૨॥

અધ્યાય ૫૩ મો.

મુપ્રતમહર્ષિ કહેછે—હે રાજન ! ભગવાન સમુચિત દિવ્ય સિંહા-
સનમાં વિરાજમાન થયા તે સમયે સર્વત્ર ‘જય જય’ એવો એક મહાન
ધ્વનિ થયો હતો. ત્યાં આવેલા હજારોહજાર ભક્તજનોએ પ્રથમ સાષ્ટાંગ
પ્રણિપાત કરીને ભગવાનના ચરણકમળનું સકળ મંગલકારી દર્શન
ઉભા રહીને કર્યું ॥૧॥ એરીતે મુહૂર્તમાત્ર સર્વે ઉભા રહેલા જનોને
પોતાનું દર્શનસુખ આપીને તે સર્વેને શ્રીહરિએ સ્થાપનમુદ્રાથી (એસારી
દેવાનો સંકેત) એસારી દીધા ॥૨॥ તરતજ તે સમસ્ત નરનારી હરિ-
જનો અને મુનિજનો ભગવાનના વદનારવિદનેજ એક નિહાળતા થકા

૧ આ અધ્યાયમાં સત્તામાં વિરાજમાન ભગવાનનું ચતુર્વિદેશીય ભક્તોએ
કરેલું પૂજન નિરૂપણ કર્યું છે.

હરેઃ । તેપાં ચ પૃથતઃ સર્વેં નિપેદુર્મુનયોઽપરે ॥૪॥ ગૃહસ્થા લક્ષ-
શસ્તાંશ્ચ સંવેષ્યૈવાર્ધચન્દ્રવત્ । નિપેદુર્દક્ષિણે ભાગે સમ્મુલાશ્ચ
હરેર્નૃપ ! ॥૫॥ અગ્રે વૃદ્ધાશ્ચ તત્રાપિ યુવાનો મધ્યદેશગાઃ । પૃથ-
તશ્ચ કિશોરાશ્ચાસ્તસ્યુર્મર્યાદયાઽલિલાઃ ॥૬॥ પુરતો વામભાગે ચ
હરેઃ સદ્વાસ્તુ યોપિતામ્ । નિપેદુરસ્પૃશન્તો નૂન્સમેતા અર્ધચન્દ્ર-
વત્ ॥૭॥ તસ્યુર્મર્યાદયા તત્ર યોપાસ્તા અપિ સર્વેશઃ । પાર્ષ્વદાઃ
સોમમુખ્યાશ્ચ પાર્શ્વયોસ્તસ્યુરીશિતુઃ ॥૮॥ સ્ત્રીપુંસાનાં મધ્યભાગે
હરિપૂજનયાયિનામ્ । ધનુઃપ્રમાણવિતતં વર્ત્માકાર્યત દળ્ઢવત્ ॥૯॥
મુનિભિશ્ચ જનૈઃ સર્વૈર્માનિતૌ તાવુભાવથ । રામપ્રતાપેચ્છારામૌ
હરેરગ્રે નિપેદતુઃ ॥૧૦॥ સ્નાનન્દમેવં સર્વેપુ નિષળ્ણેષ્વથ ગાયકાઃ ।

સભામાં યથોચિત બેસી ગયા ॥૩॥ (યથોચિતતા કહેછે) તેમાં જ્ઞાનવૃદ્ધ
તપોવૃદ્ધ મુનિઓ તો ભગવાનના સમીપવર્તી દક્ષિણ ભાગમાં આગળ
બેઠા. તેમની પાછળ ધીલ બધા મુનિઓ બેઠા. લક્ષ્યાવધિ ગૃહસ્થ
લકાપુત્રો મુનિઓને અર્ધચંદ્રાકાર વીંટાળને ભગવાનને અભિમુખ મુખ
રાખીને દક્ષિણ ભાગમાં બેઠા. ગૃહસ્થોમાંપણ આગળ વૃદ્ધો, મધ્યે યુવાનો
અને પાછળ કિશોરો એવા અનુક્રમથી યથામર્યાદા બધાય બેઠા.
ત્યાં આવેલા સ્ત્રીયોના સંઘોતો શ્રીહરિની આગળ વામ ભાગમાં વૃદ્ધા
તરૂણી કિશોરી એવા અનુક્રમથી પુરૂષસ્પર્શ ને રીતે ન થાય એરીતે
અર્ધચંદ્રાકારે બેઠા. સોમપ્રમુખ પાર્ષ્વે ભગવાનના કિચિત્ પશ્ચાદ્વર્તી
વામ દક્ષિણ ભાગમાં ઉભા રહ્યા ॥૪-૮॥ એરીતે યથાવિભાગ બેઠેલા
સ્ત્રીપુરૂષોના મધ્ય ભાગમાં ભગવાનની પૂજા કરવા આવનારા જનોની
ભગવાનની સન્નિધિમાં આવવાની અનુકૂળતામાટે દંડાકાર લાંબો અને
ધનુઃપ્રમાણ (ચાર હાથ) પહોળો માર્ગ ભગવાનેજ કરાવ્યો ॥૯॥ તે પછી
રામપ્રતાપ ઇચ્છારામ બન્ને ભગવદ્ભક્તાઓ મુનિજનો અને સમસ્ત
સત્સંગિજનોએ સત્કાર કર્યા થકા ભગવાનના અગ્ર ભાગમાં બેઠા ॥૧૦॥
આ પ્રકારે સમગ્ર જનો આનંદથી બેસી ગયા પછી ગાનકુશળ પરમભક્ત
કેટલાક પ્રેમાનંદાદિ મુનિઓ વીણા મૃદંગ ઝરૂર કાંસ્યતાળ વિગેરે

મુનયઃ સ્વસ્વવીણાદિવાદ્યાનિ સમસજ્જયન્ ॥૧૧॥ વિપશ્ચિકા મૃદ-
 ક્લાંશ્ચ કાંસ્યતાલાન્સદ્ગર્જરાન્ । સજ્જીકૃત્ય સ્વરાલાપં કૃત્વા ગાય-
 નમાચરન્ ॥૧૨॥ મુહૂર્તે તેષુ ગાયત્સુ ભગવાન્સર્વદર્શનઃ । દેશાન્ત-
 રીયાનદ્રાક્ષીત્ સજ્જવાદ્યાન્ સ ગાયકાન્ ॥૧૩॥ તતો મુનીનનુ
 જ્ઞાપ્ય ગાતું તાન્પ્રેરયત્પ્રભુઃ । તેષાં ગાયનચાતુર્યં જ્ઞાત્વા તાનત્યમા
 નયત્ ॥૧૪॥ સજ્જતાસાદિવાદ્યાં ચ દૃષ્ટ્વાઽથો વાદકાયલિમ્ ।
 ગાયકાન્વિરમય્યૈષ પ્રેરયન્સ કરેણ તામ્ ॥૧૫॥ અત્યુત્સુકાશ્ચ તે
 સર્વે સ્વસ્વવાદ્યાન્યવાદયન્ । તદ્વસ્તલાઘવં દૃષ્ટ્વા પ્રશરંસ ચ તાન્
 સ્વયમ્ ॥૧૬॥ ઘઘ્નાણિ ચ દ્વદૌ તેભ્યઃ સન્તુષ્ટો ભગવાંસ્તદ્વા । ઉત્થાય
 સ તતોઽપદ્યત્ સર્વાં જનમયીં ભુવમ્ ॥૧૭॥ પૂજોપહારપાત્રાણિ

પોતપોતાના વાદ્યને સજ્જ-તેતે રાગગાનમા ઉચિત કરીને, સ્વરાલાપ
 કરીને ભગવદ્ભક્તિરસપ્રધાન પદ્યોને ગાવા લાગ્યા ॥૧૧-૧૨॥ મુનિઓ
 મુહૂર્તપર્યંત ગાયન કરતા, સર્વેને સર્વદા સાક્ષાત્કરવા સમર્થ ભગવાન
 શ્રીહરિએ પોતપોતાના વાદ્યને સજ્જ કરી રહેલા દેશાતરના ગાયકોને
 જોયા ॥૧૩॥ જોયા પછી તેમના અભિપ્રાયને બહુતા ભગવાને પ્રેમા
 નદાદિ ગવૈયા મુનિઓને મુહૂર્ત વિશ્રામ લેવાની અનુશા આપીને
 દેશાતરના ગાયકોને ગાવાની પ્રેરણા કરી તેઓ ગાયન કરતાં તેમની
 ગાનઠળાકૃશળતા બહુને તેમનું અભિનંદનથી સન્માન કર્યું ॥૧૪॥
 ત્યાર પછી તાસા વિગેરે વાદ્યને તૈયાર કરીને બહુ દૂર નહિ રહેલી વાદ્ય
 વાદક મડળીને બાળીને ભગવાને દેશાતરના ગાયક જનોને વિરામ પમા
 ડીને, હસ્તસસાથી વાદકમડળીને જ વગાડવાની પ્રેરણા કરી ॥૧૫॥
 પ્રેરણા કરેલા સર્વે વાદ્યવાદકો અત્યંત ઉત્સાહ પામીને પોતપોતાના
 વાદ્યોને વગાડવા લાગ્યા તેઓના વાદ્યવાદનમાં હસ્તલાઘવને દેખીને
 સ્વયં શ્રીહરિએ તેમની પ્રશંસા કરી ॥૧૬॥ અને તે સમયે સતુષ્ઠ થએલા
 ભગવાને તેમને પોતાના મદાવએ આપ્યા તે પછી 'આ મદા જન
 સમવાયમાં કોણે કોણે દેવા દેવા મનોરથવાળા છે' એમ બહુવા માટે
 સ્વસિદાસનમાં જ બેસી ઉઠતા ભગવાને તે સર્વ પ્રદેશ જનમયજ જોયો

ધૃત્વા તાન્સમવસ્થિતાન્ । અશ્વાસીત્પૂજનં સ્વસ્ય કર્તુમત્યુત્સુકાઙ્ગ-
 નાન્ ॥૧૮॥ તેપાં મનોરથં પૂર્ણં કર્તું ભક્તપ્રિયઃ સ ચ । મેઘગમ્भी-
 રયા વાચા તાનુવાચ દયાનિધિઃ ॥૧૯॥ एकैकग्रामलोका ये ते
 संहत्य परस्परम् । पृथक्पृथग्निहायान्तु यूथशः सत्वरं जनाः ।
 ॥२०॥ पूजने दीर्घसूत्रित्वं न कार्यं चात्र केनचित् । आगन्तव्यं गते
 यूथे ह्येकस्मिन्नपरेण च ॥२१॥ सुव्रत उवाच—प्रभो ! तथा करिष्याम
 इत्याशां शिरसा हरेः । गृहीत्वा ते जनाश्चक्रुस्ततो भगवदर्चनम्
 ॥२२॥ तत्रादौ गौर्जरा लोका ह्यल्पसत्त्वाः पृथक् पृथक् । कोला-
 हलं प्रकुर्वन्तो यूथशस्तत्र चाययुः ॥२३॥ ददुर्भगवते तस्मै वस्त्रा-

॥૧૭॥ તેમાં ચંદન પુષ્પાદિ પૂજેપહારોથી ભરેલાં રૂપાકિકનાં પાત્રાને
 પોતપોતાના હાથમાં લઈને ઉભા રહેલા, પોતાના પૂજનમાં અત્યંત
 ઉત્સાહવાળા, પૂજવસરની રાહ બેઠે રહેલા કેટલાક જનોને બોલ્યા ॥૧૮॥
 તેઓનો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા ભક્તપ્રિય દયાનિધિ તે આ ભગવાન
 મેઘગંભીર વાણીથી તેમના પ્રતિ બોલ્યા ॥૧૯॥ હે જનાઃ ! અહીં અસં-
 ખ્યાત ભક્તજનો પૂજેપહારો હાથમાં લઈને આવ્યા છે, પ્રત્યેકની
 તે તે પૂજ સ્વીકારવાનો અવસર તો અપર્યાપ્ત છે, તો જેઓ એક
 એક આમના લોકો હોય તેઓ પરસ્પર મળીને સંઘથી પૃથક્ પૃથક્
 સત્વર અહીં પૂજ કરવા આવો. કોઈએ પણ આ મારા પૂજનમાં દીર્ઘ-
 સૂત્રિપણું (વિલંબ) કરવું નહિ. એક સંઘ પૂજ કરીને જાય ત્યારે બીજા
 સંઘે આવવું ॥૨૦-૨૧॥ સુવ્રતઋષિ કહે છે—હે રાજન્ ! ભગવાનનો
 આવો આદેશ સાંભળીને તે સર્વે જનો ‘હે પ્રભો ! તમારા કહેવા
 પ્રમાણેજ અમો કરીશું’ એમ પ્રતિવચન આપીને તે શ્રીહરિની આસાને
 મસ્તકે ચઢાવીને અનુક્રમે ભગવાનનું અર્ચન કરવા મંડયા ॥૨૨॥ તે
 જનોને મધ્યે પ્રથમ સ્વલ્પ શરીર સામર્થ્યવાળા ગુજરાતદેશીય એક
 એક આમના નિવાસી લોકો સંઘથી ભેગા મળીને પૃથક્ પૃથક્ પ્રદર્પ-
 વેગથી સમુદ્ભવેલા કોલાહળને કરતા થકા શ્રીહરિ સમીપે આવ્યા
 ॥૨૩॥ તે ગુજરાતી લોકોએ અલ્પાદરથી ચંદન પુષ્પાદિવડે ભગવાનની

પિ રુચિરાણિ તે । ચન્દ્રનૈ પુષ્પહારૈશ્ચ પૂજયામાસુરાદતા ॥૨૪॥
 અલક્ષારાંશ્ચ વિવિધાન્સૌવર્ણાન્મણિમણ્ડિતાન્ । અર્પયિત્વોપહારાંશ્ચ તદગ્રે નિવધુસ્તત ॥૨૫॥ અતીવ જલ્પતસ્તાશ્ચ તર્જન્યા નસિ
 દત્તયા । ન્યવારયન્ત્સ ભગવાન્ પૂજાન્તે ચ વ્યસર્જયત્ ॥૨૬॥ તે
 કૃતા પીતસારાણાં મિણ્ડકાના ચ રાશય । ફલાનાં વિવિધાના
 ચ ત્રિરેજુર્ગિરિસાન્નુવત્ ॥૨૭॥ તદેશીયા ચોપિતશ્ચ ફલપુષ્પાદિ
 પાણય । હરે' પૂજાં વિધાયાશુ જન્મુ એદાધિકા હરૌ ॥૨૮॥
 નિરપેક્ષોઽપિ ભગવાન્ભક્તાનામેવ તુષ્ટયે । ભૂષણાદીનિ કૃપયા સ્વી
 ચકાર સતા પ્રિય ॥૨૯॥ ભક્તોપનીતાન્ પૃથુકચુકાદીન્ નીહાર

પૂજા કરીને ઉત્તમ વસ્ત્રો અને અમૂલ્ય મણિગણિત સુવર્ણમય વિવિધ
 આભરણો અર્પણુ કરીને, તે પછી તેમની આગળ વિવિધ શેટો સમર્પણુ
 કરી ॥૨૪-૨૫॥ સમર્થન સમયે સ્વભાવથીજ અધિક કોલાહળ કરતા
 તે ગુજરાતી જનોને શ્રીહરિએ નાસિકા ઉપર મુકેલી જમણા હાથની
 તર્જની આગળીવડે કોલાહળ થકી નિવારણુ કર્યા અને પૂતની સમાપ્તિમા
 તેમની ઉપર સમગ્રબહ કરીને વિસર્જન (સમીપ પ્રદેશ થકી દૂર)
 કર્યા ॥૨૬॥ ગુજરાતી સત્સંગિજનોએ તે સમયે સમર્પેલા પતાસા પેશ
 અને વિવિધ ફળોના રાશિઓ શેઝશિખરસદૃશ શોભતા હતા ॥૨૭॥ તે
 પછી શ્રીહરિમા નિરતિશય સ્નેહવાળી ગુજરાત દેશની મ્હિયો વિવિધ
 ફળ પુષ્પ વગેરે વિભૂષણુ વિગેરે ઉપહારો હાથમા લઇને સઘથી સમીપે
 આવીને ભગવાનની પૂજા પરા લક્ષિથી કરીને જલદી ત્યાંથી આવી
 ગઇ ॥૨૮॥ પૂર્ણકામ હોવાથી નિરપેક્ષ એવાપણુ તે આ સતાપ્રિય
 ભગવાને ભક્તોની પ્રસન્નતામાટેજ દેવળ ભૂષણાદિકનો સ્વીકાર કર્યા
 ભગવાન્ ભૂષણુપ્રિય નથી, કાચન કહો કે મણિ કહો પણુ તે એક મૃત્તિકા
 વિકાર છે, તે સમસ્ત દેયવિશેધી (નિર્દોષ) નિર્બિકારી જ્ઞાનાન મય
 ભગવાનનું ભૂષણુ થવાને યોગ્ય નથી, મૃત્તિકાવિકાર પિંડવિશેષનુ તે
 વિભૂષણુ થાય, લક્ષિથી લખ્મોએ અર્પણુ કરેલું દોવાથીજ ભગવાનને
 પ્રિય થાય છે, માટેજ ભક્તોની પ્રીતિમાટે તે સર્વનો સ્વીકાર કર્યો ॥૨૯॥

ચન્દ્રાભિઘતુન્નવાયઃ । સેવારતોઽસ્યૈવ વિધાય સઘસ્તદ્ધારણાર્હો-
સ્તમધારયચ્ચ ॥૩૦॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीय-
प्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे गुर्जरदेशस्थभक्तकृतभगवत्पूजननिरूपणनामा त्रिपद्या-
शतमोऽध्यायः ॥५३॥

સુવ્રત ડવાચ—પ્રાચ્યોદીચ્યાસ્તતો લોકા નૃપાજગમુર્દરેઃ પુરઃ ।
મહાવલાઃ પ્રૌઢદેહા દીર્ઘનેત્રા મહામુજાઃ ॥૧॥ અમૂલ્યાનિ ચ
વસ્ત્રાણિ પુષ્પહારાન્મનઃપ્રિયાન્ । સહસ્રશો મૌક્તિકાનાં ઈજસ્તે ચ
સમાર્પયન્ ॥૨॥ તથાવિધાઃ સ્ત્રિયસ્તેપાં ધૃત્વા પાત્રાણિ પાણિપુ ।

લક્ષ્મીનોએ પોતાની શુદ્ધિથી નિધારિલા માપથી સીવી લાવેલા વિશાળ
ચોળાદિક (જમા અંગરખા)ને તે સમયે ભગવાનની પરિચર્યામાંજ એક
તત્પર નીહારચંદ્ર નામનો દરજી શ્રીહરિના અંગમાં બરોબર બેસતા
આવી જાય એવા માપમાં કરીને તેને તત્ક્ષણજ ભગવાનને, ધારણ કરા-
વતો હતો ॥૩૦॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલ-
યદોલોત્સવે ગુર્જરદેશસ્થભક્તકૃતભગવત્પૂજનનિરૂપણનામા ત્રિ-
પંચાશત્તમોઽધ્યાયઃ ॥૫૩॥

૧અધ્યાય ૫૪ મો.

સુવ્રતઋષિ કહેછે—હે નૃપ! ત્યારપછી પ્રૌઢ આકૃતિવાળા, મહા
બાહુવાળા, દીર્ઘ નેત્રવાળા, મહા બળવાળા, પૂર્વ દિશાના તથા ઉત્તર
દિશાના હરિજનો શ્રીહરિની સમીપે પૂજા કરવા આવ્યા ॥૧॥ તે લક્ષ્-
મીનોએ મનઃપ્રિય ચંદન પુષ્પહારાદિકવડે પૂજા કરીને, અતે અમૂલ્ય
મહાવસ્ત્રો (શાલ દુશાલા શેલા વિગેરે) અને મૌક્તિક માળાઓ સોએસો
શ્રીહરિને સમર્પણ કરી ॥૨॥ તે પછી તેમની તેવી (પૂર્વોક્ત મહાબળાદિ
પુરૂષ વિશેષણોએ વિશિષ્ટ) સ્ત્રિયોએ સાકર આદિકથી ભરેલાં પાત્રો
(થાળ) હાથમા ધારીને સમીપે આવીને લક્ષ્મીથી ભગવાનની પૂજા

૧ આ અધ્યાયમા તેતે દેશના સમસ્ત સત્સંગિજનોએ નાનોપચારોવડે કરેલા
ભગવત્પૂજનનું નિરૂપણ કર્યું છે

પ્રમું પુપ્પુરાગલ્ય મૃતાનિ શર્કરાદિભિઃ ॥૩॥ ઉપહારાન્સમર્પ્યાય
 ગચ્છદ્વસ્તેભ્ય ઈશ્વરઃ । સ્વકળ્ઠતઃ પુષ્પહારાનુત્તાર્યેવ દદૌ મુદા
 ॥૪॥ ફલાનાં નૈકજાતીનાં શર્કરાણાં ચ રાશયઃ । વ્યરાજન્ત પ્રમો-
 રગ્રે ગણ્ડશૈલા દ્યોન્નતાઃ ॥૫॥ અથાગચ્છન્દાક્ષિણાત્યા વર્તુલો-
 પ્પીપમણિહતાઃ । ઘટ્ઠકચ્છાશ્ચ તન્નાર્યશ્ચપલા દ્વચ વિદ્યુતઃ ॥૬॥
 ઉપચારૈઃ પોહશમિસ્ત આનર્ચ્યંથાવિધિ । તેષાં પૂજનચાતુર્યં દૃષ્ટ્વા
 તુષ્ટોઽમવદ્ધરિઃ ॥૭॥ પરિધાપ્ય ચ વાસાંસિ સિતપીતારુણાનિ તે ।
 મૂષણાન્યપ્યનર્પ્યાણિ યથાસ્થાનં ન્યધારયન્ ॥૮॥ કટકાનિ શ્લઘ-
 લાનિ કરયોઽધ્યાપ્યધારયન્ । બહુલીપુ પ્રમોક્તે ચ સદ્રજા ઝર્મિકાઃ
 શુભાઃ ॥૯॥ કેયૂરાદીનિ વાહોશ્ચ કળ્ઠે સન્મૌલિકક્ષ્તજઃ । શિર-

કરી ॥૩॥ ઉપહારો અર્પાને પાછા વળતા તે પ્રાચી ઉદીચી દિશાના
 હરિભક્તોને ભગવાને પોતાના કંઠ થકી પુષ્પહારો ઉતારીને પોતાનો
 પ્રસાદ વિશેષપણે જણાવા હર્ષથીજ આપ્યા ॥૪॥ તે સમયે તેઓએ
 સમર્પણાં નાના જાતીનાં શુસ્વાદુ ફળોના રાશિઓ અને શર્કરાના રાશિઓ
 મહાપ્રભુની આગળ સમુન્નત ગડશૈલો (મહાપર્વત ઉપરથી પડી
 ગએયો મોટો પાથાણુ) જેવા વિરાજતા હતા ॥૫॥ સ્વાર પછી ગોળા-
 કાર (ચક્રી) પાથડીવડે અલકૃત મસ્તકવાળા દક્ષિણ દિશાના હરિભક્ત
 નરો અને તેમની પશ્ચાત્ કચ્છ ધારી રહેલી, વિજળીના જેવી ચપળ
 નારીઓ પૂજા કરવા આવી ॥૬॥ તે દક્ષિણાત્ય હરિજનોએ ધ્યાન
 આવાહનાદિ સોળ ઉપચારોવડે યથાવિધિ ભગવાનની પૂજા કરી
 તેઓનું પૂજનચાતુર્ય જોધને ભગવાન્ વિશેષપણે સંતુષ્ટ થયા ॥૭॥
 આ દક્ષિણાત્ય હરિભક્તોએ શ્વેત પીત રક્ત વસ્ત્રો પ્રીતિથી પહેરાવીને
 અમૂલ્ય આભરણોપણુ યથાસ્થાન ધરાવ્યાં (ભૂપણોની યથાસ્થાન ધાર-
 ણુતા કહેછે—) તે દક્ષિણાત્ય ભક્તોએ ભગવાનના હાથમાં (કાડામાં)
 કડાં સાંકળા પહેરાવ્યાં. આગળીયોમાં ઉત્તમ રત્નજડિત શોભાયમાન
 મુવર્ણમય વીંટીઓ પહેરાવી ભુજમાં બાણબધાદિક ધરાવ્યા ગળામાં
 શોભન ઉત્તમ મુક્રાહારો ધરાવ્યા. મસ્તકે સૂર્યસમાન તેજસ્વી દિવ્ય

સ્યધારયન્દિવ્યં કિરીટં સૂર્યવર્ચસમ્ ॥૧૦॥ કર્ણયોઃ કુણ્ડલે તસ્ય
હીરકાવલિભાસુરે । ધારયિત્વા વચન્ધુશ્ચ ગોધૌ મૌકિકદામનીમ્
॥૧૧॥ કાર્શ્વીં રત્નમર્યાં કટ્યાં નૃપુરાદીનિ પાદયોઃ । ધારયિત્વો-
પહારાંશ્ચ નિદધુસ્તસ્ય ચાગ્રતઃ ॥૧૨॥ નાનાવિધાનિ શ્વાદ્યાનિ
કદલાનિ સહસ્રશઃ । આર્દ્રદ્રાક્ષાફલાનીક્ષૂન્મત્તયા તસ્મૈ ન્યવેદ-
યન્ ॥૧૩॥ મહાનીરાજનં ચાથ ગીતવાદિત્રપૂર્વકમ્ । કૃત્વા પુષ્પા-
ઞ્જલિં દત્ત્વા પ્રણમ્ય ચ તતો યયુઃ ॥૧૪॥ પ્રાસાદિકાનિ તેભ્યોઽ-
દાત્ફલાનિ ભગવાન્મુદા । પુષ્પાણાં ચ સમૂહા યે મુનિભ્યો વ્યભ-
જતુ તાન્ ॥૧૫॥ ઉત્થાય તસ્યૌ પીઠે ચ તતઃ સઘઃ સર્વેશ્વરઃ ।
તદા જય જયેત્યેવં ત્રિલોક્યામભવદ્ધનિઃ ॥૧૬॥ ભાસ્વદ્ધાસુરસ-

મુકુટ ધરાવ્યો. કર્ણમા હીરાઓની પક્ષિથી પ્રકાશમાન મકરાકાર હુંડળ
ધરાવીને લક્ષાટમા મોતીની દામણી બાંધી કટિપ્રદેશમાં રત્નમયી મેખળા
(કઠોરો) અને ચરણમાં નૃપુરાદિકને પહેરાવીને શ્રીહરિની આગળ
વિવિધ ઉપહારો (ભેટ) મુકીને, નાનાવિધ પેંડા બરફી વિગેરે ખાદ્યો,
હળરો કેળા, લીલી દ્રાખ, શેલડીના સાંઠા ભક્ષિથી ભગવાનને નિવેદન
કર્યા ॥૮-૧૩॥ તે પછી ગીતવાદિત્રપૂર્વક મહાનીરાજન (આરતી)
કરીને પુષ્પાળિ સમર્પાને સાદાંગ પ્રણામ કરીને પૂજને પરિસમાપ્ત
કરીને સ્વાંથી ગયા ॥૧૪॥ પોતાની પૂજ કરીને પાછા વળતા તે દાક્ષિ-
ણાત્વ હરિજનોને વિવિધ પ્રસાદભૂત ફળો હર્ષથી આપ્યા પોતાના પ્રસાદ-
ભૂત જે નાનાવિધ પુષ્પહારો હતા તેતો મુનિઓને મથાયોગ્ય વહેંચી
આપ્યા ॥૧૫॥ તે પછી ભગવાન બહુ કાળ એસી રહેવાના શ્રમને
ટાળવા માટેજ શુ? એમ તત્ક્ષણ સ્વાંથી ઉડીને તેજ સિંહાસનમાં ઉભા
રહ્યા. તે સમયે ‘જય જય’ એરીતે થએલો ધ્વનિ ત્રિલોકીમાં વ્યાપી
ગયો. અથવા તે સમયે ‘જય જય’ એવો ધ્વનિ ત્રિલોકીમાંપણ થયો
હતો, એટલે તેતે લોકમાં રહેલા જનોએ જય જય ધ્વનિ કર્યો. અથવા
તે સમયે બહુ મુક્ત નિત્યમુક્ત રૂપથી રહેલા ત્રણેય પ્રકારના ચેતનવર્ગે
‘જય જય’ ધ્વનિ કર્યો ॥૧૬॥ તે સમયની શ્રીહરિની શોભાને અનુ-

ત્રિકીટવિલસતપૂર્ણેન્દુચિમ્બાનનો નાનાલક્ષ્મિભૂષણાક્ષમધુરઃ શ્રો-
 નિસ્વપાણિદ્વયઃ । કળ્પાત્પાદતલાવધિપ્રમગતૈઃ પૌષ્પૈશ્ચ મુક્તામ-
 યૈર્હારૈર્મકમનોદ્ધરઃ સ ભગવાન્પર્વૈશ્વતાઽઽત્મપ્રિયાન્ ॥૧૭॥ તાવ-
 ત્પાશ્ચાત્યપુરુષા આયયુઃ સ્થૂલવેદનાઃ । ગુણૈર્દ્વાદશભિર્યુક્તા પ્રાહ્ણા
 ભગવત્પ્રિયાઃ ॥૧૮॥ શસ્ત્રાસ્ત્રચિદ્રાનિષ્ણાઃ ક્ષત્રિયા દૃઢનિશ્ચયાઃ ।
 તત્ત્વોપવિદ્ય તત્ત્વજ્ઞાં પ્રમુરદ્વીચકાર સઃ ॥૧૯॥ વિધિના કુર્વતઃ
 પૂજાં હૃદ્યા તાનપ્યતદ્વિદઃ । મૃશં જઘાસ ભગવાન્દાસયન્મુનિમણ્ડ-

વર્ણવે છે—સૂર્યસમાન દેહીધ્યમાન દિવ્ય મુકુટથી સમલક્ષ્મિ મુખચન્દ્ર
 જેમનો છે, કડાં ખાણુખંધ હાર આદિક વિવિધ દિવ્ય વિભૂષણ વિગેરે
 વડે અલક્ષ્મિ દિવ્ય અંગ જેમનું છે, કટિતટ ઉપર મુક્યા છે એ બુજ
 જેમણે, કંઠપ્રદેશને આરબીને પાદતળપર્યંત એક એક થકી નીચે નીચે
 અનુક્રમે મળી રહેલા વિવિધ પુષ્પમય હારો અને મોતીમય હારોવડે
 સમલક્ષ્મિ, આવી દિવ્ય શૌભાથી લક્ષ્મણનોના મનોનયનને હરનારા
 એવા ભગવાન શ્રીહરિ પોતાના પરમ પ્રિય સર્વ લક્ષ્મણનોને એમર
 બોલા લાગ્યા ॥૧૭॥ તેજ સમયે મસ્તકે સ્થૂળ વસ્ત્ર (ફેરો) બાંધી
 રહેલા પશ્ચિમ દિશાના લક્ષ્મણ પુત્રનો પૂજ કરવા આવ્યા તેમાં ‘ધર્મશ્ચ
 સત્ત્વં ચ વ્રમ ક્ષત્તં ચામારસર્વં ક્ષીરિત્તિક્ષાઽનઘૃવા । વાન ચ વજ્રશ્ચ હૃતિઃ
 શમશ્ચ ॥’ આ સનત્સુજાત મુનિએ કહેલા બાર ગુણોએ સંપન્ન, ભગવાન
 પરમ પ્રિય જેમને છે અને ભગવાનને અત્યંત પ્રિય એવા આશ્વર્યો
 તથા શસ્ત્ર અસ્ત્ર વિદ્યામા નિપુણ, શૌર્ય તેજ બળ આદિક ક્ષાત્ર સ્વભાવે
 સંપન્ન, ભગવાનમા દૃઢ નિશ્ચયે સંપન્ન એવા ક્ષત્રિયો તથા બીજા વૈશ્યો
 તથા શૂદ્રો, આ સર્વે સઘથી શ્રીહરિ સમીપે આવ્યા તે સમયે ભગવાને
 તેજ સિંહાસનમાં બેસીને તેમણે કરાતી પૂજ અંગીકાર કરી ॥૧૮-૧૯॥
 પ્રેમપૂર્વક પોઽશોપચારથી દાક્ષિણાત્મ જનોની પેઠે પૂજ કરવા પ્રવર્તેલા,
 તેના પ્રકારવિશેષમા પૂર્ણજ્ઞાને રહિત છે તથાપિ લક્ષ્મિથી યથાકથયિત
 થયું તેવા પ્રકારથી પૂજ કરતા અનન્યલક્ષ્મણ તે પ્રાશ્નાત્મ જનોને બોધને
 (અજ્ઞાતપ્રકારમાપણુ લક્ષ્મિથી પ્રવૃત્તિ છે એમ વિચારીને) ભગવાન

લમ્ ॥૨૦॥ પૂજયિત્વાથ તે તસ્ય ચલ્યાણ્યામરણાનિ ચ । દત્તોપ-
 હારાન્નિવિધાન્ યયુર્નત્વા તમીશ્વરમ્ ॥૨૧॥ તદ્દેશીયાઃ સ્ત્રિયશ્ચાથ
 તોપયન્ત્યો મનઃપ્રિયૈઃ । પ્રભું વચોભિર્મધુરૈરુપાજગ્મુઃ સહસ્રશઃ
 ॥૨૨॥ ગાઢસ્નેહા ભગવતિ કૃશાન્નચ તપોમતૈઃ । આતિથ્યે હરિ-
 ભક્તાનાં નિપુણાશ્ચ જિતેન્દ્રિયાઃ ॥૨૩॥ સર્જૂરસારિકાપૂગનાલિ-
 કેરૈર્ભૂતાનિ તાઃ । ગૃહીત્વા ચારુપાત્રાણિ તત્રાગત્યાર્ચયન્પ્રભુમ્
 ॥૨૪॥ પીતસારાણિ શુભ્રાણિ પિષ્ટકાંશ્ચ મનોહરાન્ । દધાનાઃ
 પૃથુભિઃ સ્થાલૈરૂપ્યમુદ્રાશ્ચ કાશ્ચન ॥૨૫॥ શર્કરાપાત્રહસ્તાશ્ચ પર્પી-
 પાત્રકરાઃ સ્ત્રિયઃ । તમભ્યર્ચ્યોપહારાંશ્ચ તદગ્રે નિદધુર્મુદા ॥૨૬॥
 પયં સર્વેઽપિ તે લોકાઃ સ્વસ્વશક્ત્યનુસારિણીમ્ । પૂજાં ભગવતશ્ચ-

મુનિમગ્ધને હસાવતા થકા સ્વયં અત્યંત હસવા લાગ્યા ॥૨૦॥ પાશ્વાલ
 જનો પ્રભુની પૂજા કરીને તેમને અમૂલ્ય વસ્ત્રો આભરણો અને બહુ-
 વિધ ઉપહારો અર્પણ કરીને તે સર્વેશ્વરને પ્રણામ કરીને ભાથી ગયા
 ॥૨૧॥ તદનંતર તે દેશની હબરોહબર સ્ત્રિયો કે જે ભગવાનમાં ગાઢ
 સ્નેહવાળી, તેમના આરાધનરૂપ તપોમત તત્પર, માટેજ કૃશ શરીર-
 વાળી, વિજિતેન્દ્રિય, હરિભક્તોનું આતિથ્ય કરવામાં સમુત્સુક કુશળ
 હતી, તે આ સ્ત્રિયો વિનયપ્રેમ મધુર, ભક્તિરસગભિત, ‘જય જય’
 ઇત્યાદિ મન પ્રિય વચનોવડે તે ભગવાનને સંતુષ્ટ કરતી થકી પૂજા કરવા
 પાસે આવી ॥૨૨-૨૩॥ તેવી પાશ્વાલ સ્ત્રિયોએ ખજૂર ખારેક સોપારી
 નાલીયેરથી ભરેલાં સુદર પાત્રોને લઈને ભા આવીને પ્રભુની પ્રેમથી
 પૂજા કરી ॥૨૪॥ કેટલીક સ્ત્રિયો જેત પતાસાં પૃથુ સ્થાળમાં ભરીને, તો
 કોઈ સ્ત્રિયો મનોહર પેંડા વિશાળ સ્થાળમાં ધારીને, તો કેટલીક નારીઓ
 શર્કરા ભરેલાં પાત્ર હાથમાં લઈને, તો કેટલીક નારીઓ ખરફી
 ભરેલાં પાત્રો હસ્તમાં લઈને સમીપે આવીને ભક્તિથી આંશુલા તેતે
 સર્વ ઉપહારો તેમના ચરણકમળની સન્નિધિમાં સંહર્ષથી સમર્પાને
 તેમની પૂજા કરવા લાગી ॥૨૫-૨૬॥ એરીતે તે સર્વ કોઈ લોકોએ પીત-
 પોતાની શક્તિને અનુસારે વસ્ત્રો વિભૂષણો વિગેરે ઉપહારોને અર્પણ

કુર્મત્તયા પરમયા યુતાઃ ॥૨૭॥ પદ્મં પુષ્પં ફલં વાઽપિ દરિદ્રા અપિ
પૂરપાઃ । દદુર્યત્તસ્વીચકાર ભાવગમ્યઃ સ ર્ઈશિતા ॥૨૮॥ રાજાનો
રક્તજીવાશ્ચ દરિદ્રા ધનિનોઽપિ ચ । તુલ્યા ભક્તપ્રિયસ્યેતે સર્વે
સન્તિ હરેઃ કિલ ॥૨૯॥ પ્રેમ્ણા ભક્તેન પુંસા યત્પત્રં પુષ્પં ફલં
જલમ્ । સ્તુતિદૂર્વાદિ વા દત્તં પ્રીત્યા ગૃહ્ણતિ તત્પ્રભુઃ ॥૩૦॥ અયો

કરતાયકા પરા ભક્તિથી ભગવાનની પૂજા કરી ॥૨૭॥ ફળમાત્ર કે પુષ્પ-
માત્ર કે પત્રમાત્ર જેને ભક્તિથી દરિદ્ર પુરુષોએપણુ આણીને અર્પણુ
કર્યું હતું તેને સર્વ પરા પ્રીતિથી ભગવાને અંગીકાર કર્યું, કેમકે તે આ
સર્વેશ્વરેશ્વર ભગવાન ભાવથીજ એક ગમ્ય છે ॥૨૮॥ રાજા હોય કે રંક
હોય, આદ્ય હોય કે અર્ધિચન હોય, આ સર્વ કોઈ જનો ભક્તપ્રિય ભગ-
વાનને ભક્તપણે પુજ્યજ છે, રાજ્ય કે ધન આ ભગવાનના પ્રીણન માટે
નથી, એક ભક્તિજ ભગવત્પ્રીણન માટે છે, આ ભગવાન સર્વ ભૂતોમા
સમ છે, એમને કોઈ દ્વેષ નથી તેમ પ્રિય નથી ॥૨૯॥ (એજ અર્થને
સુસ્પષ્ટ કહેછે) ભક્ત પુરુષે પ્રેમથી અર્પેલું ફળ પુષ્પ જળ કે પત્ર હોય,
તે પત્ર ભલે દુર્વાદિક હોય કે સ્તુતિ હોય તે સર્વને આ પ્રભુ પ્રીતિથી
ગ્રહણ કરેછે. અહીં જે સ્તુતિનું ગ્રહણ છે તે દૃષ્ટાંત માટે છે, એટલે
પ્રેમથી કરેલી સ્તુતિનેજ જેમ એમ દુર્વાદિ પત્રનેપણુ પ્રેમથી પ્રતિગ્રહ
કરેછે. 'સ્તુતિદૂર્વાદિ' એવો સમસ્ત (ભેગો) પાઠ હોય તો તેમાં પણ
આશય આજ છે અથવા આ પાઠમાજ 'સ્તુતિપૂર્વક દૂર્વાદિ' એવો
અર્થ કરવો, 'દૂર્વાદિ' ઉપરથી પત્ર પુષ્પાદિકનું ઉપલક્ષણ કરી લેવું,
એટલે 'પ્રેમથી સ્તુતિપૂર્વક અર્પેલું દૂર્વાપત્ર કે પુષ્પફળાદિ' એવો
અર્થ થાય. 'સ્તુતં દૂર્વાદિ' એવો પાઠ હોય તો પૂજામાં સ્તુત-પ્રશસ્ત
જે દૂર્વા તુલસી આદિક, એવો અર્થ કરવો. તાત્પર્ય એવું કે પૂજામાં
સ્તુત જે વિહિત દૂર્વા તુલસી આદિક અને જે અસ્તુત-અપ્રશસ્ત
યતિકચિત્ પત્ર પુષ્પાદિ તે સર્વ પ્રીતિથી અર્પેલાને તુલ્યપણે ભગવાન
ગ્રહણ કરેછે. 'પદ્મં પુષ્પં ફલં તોય યો મે મક્ત્યા પ્રચ્છતિ । તદદં

૧ 'સ્તુતં દૂર્વાદિ' इति पाठान्तरम् ।

મુનીનપિ જ્ઞાત્વા સ્વપૂજનસમુત્સુકાન્ । પૂર્ણં કર્તું હ્યાદિદેશ તેપા-
મપિ મનોરથમ્ ॥૩૧॥ યથાલઘ્ધોપચારૈસ્તે પત્રપુષ્પફલાદિભિઃ ।
પૂજાં ભગવતશ્ચક્રુઃ પ્રણમન્તસ્તપોધનાઃ ॥૩૨॥ એવં ભગવતા તત્ર
ભક્તકલ્પદ્રુમેણ વૈ । સત્સક્તિનાં હિ સર્વેષાં કૃતાઃ પૂર્ણા મનોરથાઃ
॥૩૩॥ પરિતશ્ચ હરેરાસન્ ભૂષણાનાં સુવાસસામ્ । પુષ્પાણાં ચોપ-
હારાણાં વિચિત્રાઃ પર્વતાઃ કિલ ॥૩૪॥ દિવ્યોચ્ચપીઠમાસીનસ્ત-
ન્મધ્યે ભગવાન્વભૌ । મેરુસ્થ ઇવ પૂર્ણેન્દુઃ કેસરાચલમધ્યતઃ ॥૩૫॥
તદૈવ વ્રાહ્મણેભ્યોઽથ સ પ્રમુર્ભૂષણાનિ ચ । વાસાંસિ ચાપ્યન-

મનયુપહૃતમશ્નામિ પ્રવતામન.' એમ ગીતામાં પોતેજ કહ્યું છે ॥૩૦॥
અનતર મુનિઓનેપણ પોતાના પૂજનમાં સમુત્સુક બાળીને તેમનો મનોરથ
પરિપૂર્ણ કરવા તેમનેપણ ભગવાને પૂજન કરવાની આજ્ઞા આપી ॥૩૧॥
આજ્ઞા આપેલા મુનિઓએ યથાલઘ્ધ પત્ર પુષ્પ ફળાદિ ખૂબોપકરણ પદાર્થો-
વડે પ્રણામપૂર્વક ભગવાનની પૂજા કરી અને તેમના ચરણમાં સર્વાધિક
સર્વોત્કૃષ્ટ તપોરૂપ ધન સમર્પણ કર્યું, કેમકે તે મુનિઓ તપોધન-તપરૂપ
ધનવાળા છે, તેઓ સુવર્ણ રજતાદિવડે ધની નથી, જેની પાસે જે ધન
હોય તેનાથી તેણે ભગવાનને પ્રસન્ન કરવા યુક્ત છે, ભગવાનપણ તપ પ્રિય
હોવાથી તપથી બહુ પ્રસન્ન થાય છે, માટેજ નિષ્કિંચન મુનિઓએ તપ-
પ્રિય ભગવાનના ચરણમાં તપોરૂપ ધન નિવેદન કર્યું ॥૩૨॥ હે રાજન્ !
ઐરીતે ભક્તકલ્પદ્રુમ ભગવાને તે સમયે વૃત્તાલય પુરમાં સમસ્ત સત્સગિ-
જનો અને મુનિજનોના મનોરથો પરિપૂર્ણ કર્યા હતા ॥૩૩॥ તે સમયે
ભક્તોએ પૂજનમાં સમર્પેલાં મહાવસ્ત્રો, મહામૂલ્ય આભરણો, નાનાવિધ
પુષ્પમાળાઓ અને ઉત્તમ ઉપહારોના રાશિઓ ભગવાનની યોગરદમ
વિચિત્ર પર્વત જેવા થયા હતા ॥૩૪॥ તેના મધ્યભાગમાં સુવર્ણમય
મુંદર સમુન્નત સિંહાસનમાં વિરાજમાન ભગવાન્ કુરરાદિ વીશ કેસરા-
ચળોના મધ્યભાગમાં રહેલા મેરુપર્વતની ઉપર રહેલો પૂર્ણચંદ્રજ જેમ
એમ શોભતા હતા ॥૩૫॥ તે આ ભગવાને આત્મારામ અને પૂર્ણકામ
હોવાથી તે સમયેજ તે ક્ષણમાંજ તે સર્વ અમૂલ્ય વસ્ત્ર વિભૂષણ વિગેરે
તેને પ્રાપ્ત્યોને આપી દીધું તથા જે યાચક જનો હતા અને જે બીજા

દર્યાણિ વદૌ સઘો જગત્પતિઃ ॥૩૬॥ યાચકેભ્યસ્તથાન્યેભ્યો દરિ-
 દ્રેભ્યો વિશેષતઃ । અધનેભ્યઃ કુટુમ્બિભ્યો દદૌ મૂરિ ધનં પ્રભુઃ
 ॥૩૭॥ તોયં ઘનાઘન ઇવ પ્રવવર્ષ તતઃ પ્રભુઃ । દ્રવ્યં મૂરિતરં પ્રીતો
 ગૃહસ્થેભ્યોઽપિ તત્ર સઃ ॥૩૮॥ તસ્મિન્નેવ ક્ષણે સર્વમેયં દત્વાપ્ય-
 વિસયઃ । સર્વાન્વિસાપયામાસ કુર્વન્કર્મ હ્રમાનચમ્ ॥૩૯॥ અત્યુ-
 દારધિય ઝર્જિતશ્રિયઃ શ્રીહરેર્ધિંતરણોદયતસ્ય તુ । વસ્તુ નાપ કિ-
 મપિ હ્યદેયતાં ભૂપતે ! સ્વધૃતવાસસી વિના ॥૪૦॥ इति श्रीसत्सङ्गि-
 जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे सकलमक-
 राहकृतभगवत्पूजननिरूपणनामा चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥५४॥

દરિદ્રજનો આદિચનજનો પત્ની પુત્ર પુત્રી આદિક અહુ પોષ્યવર્ગવાળા હતા તે તે તમામને વિશેષપણે પ્રભુએ ઘણું ધન આપ્યું તથા જે ખીન ગૃહસ્થો હતા તેમનેપણ પ્રસન્ન થઈને જળદ (મેઘ) જળધારાવડે જોમ જોમ અતિ ઘણું ધન તે સમયે વર્ષાવ્યું અર્થાત્ મેઘનીપેઠે પાત્રા-
 પાત્રનો વિચાર નહિ કરીને ભગવાને સર્વને આપ્યું ॥૩૬-૩૮॥ આ પ્રકારે તેજ ક્ષણમા તે સર્વ વસ્ત્ર આભરણ હિરણ્યાદિ વસ્તુમાત્રને આપી દઈને પણ સ્વયં અવિરમ્ય-દાતૃભાવે કરેલા અભિમાને રહિત એવા ભગવાને સર્વને વિરમ્ય પમાડ્યા, કેમકે આ કર્મ અમાનવ-મનુષ્યથી ન થઈ શકે એવું છે. ભૂમિમાં આવો દાતા કોઈપણ થવાને યોગ્ય નથી, માટેજ સર્વ કોઈને મહાન વિરમ્ય થયો ॥૩૯॥ હે ભૂપતે ! તે સમયે દાન દેવામાં ઉઘમી થએલા, અતિઉદાર ભુદ્ધિવાળા ભગવાન શ્રીહરિને પોતે ધારેલાં જે વસ્ત્રો વિના કોઈપણ વસ્તુ ન આપવા યોગ્ય ન રહ્યું. કિંતુ ધારેલાં જે વસ્ત્રો થકી ખીનું શરીરમા ધારેલું વસ્ત્ર ત્રિભૂષણ વિગેરે જે હતું તે તથા તેમની ચોમેર પાસે રહેલું જે વસ્ત્ર આભરણ દ્રવિણાદિ હતું તે સર્વ આપી દીધું. એરીતે સર્વસ્વનું સમર્પણ કરી દીધું તથાપિ પોતે ઊર્થતશ્રી —સ્વાભાવિક નિરવધિક ઐશ્વર્યસંપન્ન અને ભગવાન-જ્ઞાન શક્તિ ભળે અશ્વર્ય વીર્ય તેજના નિધિજ હતા ॥૪૦॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિ-
 જીવને...તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે સકલભક્તસંઘકૃત-
 ભગવત્પૂજનનિરૂપણનામા ચતુઃપંચાશત્તમોઽધ્યાયઃ ॥૫૪॥

सुव्रत उवाच—तस्मिन्दिने जनाः सर्वे एकादश्या उपोषणम् ।
 चक्रुः स्वयं स भगवान्मर्यादां रक्षणाय वै ॥१॥ नागदेवात्समारभ्य
 मुहूर्तात्पूजनोत्सवः । आर्यम्णावधि तत्राभूत्तद्दिने तस्य भूपते !
 ॥२॥ भाग्ये मुहूर्तेऽथ हरिर्ब्राह्मणांस्तत्र संस्थितान् । सायंसन्ध्या-
 वन्दनार्थं गच्छतेत्यादिदेश ह ॥३॥ स्वधर्मपालनं प्रेष्टं प्रभोरस्तीति
 ते द्विजाः । निश्चित्य सरसस्तीरं जग्मुः सर्वे तदाज्ञया ॥४॥ जना-
 नामपि विश्रामो मुहूर्तस्यादिति स्वयम् । तुङ्गासनात्समुत्तीर्य स्वा-
 वासान्तर्विवेश सः ॥५॥ ततो जनाश्च मुनयः स्वस्वावासान्समेत्य
 ते । किञ्चिद्विश्रम्य पीत्वाम्भः पुनराश्वगमन्सभाम् ॥६॥ कृत्वा

સન્ધ્યાવિધિ તૂર્ણ તે ચાગત્ય પુનઃદ્વિજા. । નિપેદુસ્તત્ર સદસિ યથા
 સ્થાનં યથોચિતમ્ ॥૭॥ તાવત્સ ચાપિ ભગવાન્પ્રણતાતિહન્તા
 વિશ્રમ્ય કિન્ચિદથ સાન્ધ્યવિધિં વિધાય । નૈસર્ગિકસ્વગતિધાવિ-
 તપાર્પદોષો લોલત્સદુત્તરપટોઽધિરોહ પીઠમ્ ॥૮॥ તત્ર સ્થિતઃ
 સ્વપરિતો નિજમક્તસદ્વાન્પદ્યન્દઢં સ્વકટિવન્ધપટ વિધાય । નારા-
 યણસ્ય ચ વદન્નમિધા સ ઉચૈસ્તાલધ્વાનિં પરિતતાન દ્વરિ કરા-
 મ્યામ્ ॥૯॥ તદાર્નાં તુ જના સર્વે સ્ત્રિયશ્ચ મુનયસ્તથા । તાલિકા
 ઘાદન ચક્રુ કીર્તયન્તોઽમિધા દ્વરે ॥૧૦॥ લક્ષદાસ્તાલિકાધ્વાનૈ
 સ્તત્કાલોત્પેશ્ય મિશ્રિત. । ભગવન્નામનિનદસિલોર્કીં ધ્યાનરો
 તદા ॥૧૧॥ ઋર્ધ્વર્જનાનાં લોલદ્ધિર્વમૌ મૂ કરપલ્લવૈ । ઘાતોહ્નોલે

કરીને ફરી જલદી સભાસ્થાનમા આવ્યા ॥૬॥ તથાવતટે ગએવા તે
 વિપ્રો ભગવાનના દિવ્યમગળ વિચહના દર્શન કરવામા ઉતકટ ઉત્સાહવાળા
 હોવાથી સન્ધ્યાવિધિને જલદી કરી આવીને ફરી તે સભામા ખોતખોતાના
 સ્થાનમા યથાયોગ્ય બેસી ગયા ॥૭॥ તે અવસરમા પ્રણુત જનોની પીડા
 હરનારા ભગવાન્ સ્વામિનારાયણપણુ કણુ વિશ્રામ લઈને સન્ધ્યાવિધિ
 કરીને, સ્વાભાવિકી ઉતાવળથી ચાલવાની ચાતુરીથી અનુયાયી પાર્પદ
 વર્ગને પાછળ દોડાવતા અને અર્દોતર્દો ચચળ (હાલતા-ઉડતા) ઉત્તમ
 ઉત્તરીય વસ્ત્રથી શોભતા થકા સભામા આવીને સ્વસિંહાસન ઉપર
 ચઢ્યા ॥૮॥ ચઢીને તે સિંહાસનમા ઉભાજ રહીને (બેસીને નહિ) કટિ
 તટપટને દૃઢ આધીને, ખોતાની આરેય આજી રહેલા ભગ્નસઘોને નિરીક્ષણ
 કરતા શ્રીહરિ નારાયણના નામોને ઉચ્ચ સ્વરથી ઉચ્ચારતા થકા હાથ
 વડે તાળિકાધ્વનિને કરવા લાગ્યા ॥૯॥ તે સમયે તો તે ભગવાનના તાળિ
 કાધ્વનિની પાછળ સર્વે સાધુઓ તથા સર્વે સ્ત્રીપુરુષ ભક્તજનો નારાયણના
 નામોને ઉચ્ચ સ્વરથી ધાર્તન કરતા થકા તાળીયો વગડવાનો ધ્વનિ કરવા
 મડ્યા ॥૧૦॥ તે સમયે એક સાથે ઉત્પન્ન થતા લાખો તાળિઓના શબ્દો
 સાથે સમિશ્રિત થએલો નારાયણનામસધાર્તનનો ઉચ્ચ ધ્વનિ ત્રિલોકીમા
 વ્યાપી ગયો ॥૧૧॥ તે સમયે ઉન્નત અને તાળિકાધ્વનિ કરવાના વેગને

સ્થલામ્ભોજૈઃ પ્રફુલ્લૈરિવ મણિડતા ॥૧૨॥ હસ્તલાઘવચાતુર્યાદ્યોજનં
ચ વિયોજનમ્ । ભગવત્તલયોઃ કશ્ચિત્ પૃથગ્વેત્તું શશાક નો ॥૧૩॥
સહસ્રશો દીપિકાશ્ચ તત્રાસન્નથ સર્વતઃ । દિવેવ તત્પ્રકાશેન
જ્યોત્સ્નાયા ચ વમૌ નિશા ॥૧૪॥ તદા વિદ્વલદાસશ્ચ કૃષ્ણદાસ
ઉમૌ હરેઃ । તસ્યતુઃ પાર્શ્વયોરુર્ધ્વપ્રવેષ્ટૃતદીપિકૌ ॥૧૫॥ કીર્ત-
નાન્તે નમન્તિ સ્વં યાવત્તે મુનયો જનાઃ । તાવત્સ્વયં જનાન્તઃ સ્યમુ-
પવિદ્ય સ્વમાનમત્ ॥૧૬॥ વિસિતાસ્તસ્ય તદ્દૃષ્ટ્વા હ્રુપવેશનલાઘ-
વમ્ । તં નમસ્કૃત્ય મુનયસ્તુષ્ટુષ્ટે નિજં પ્રભુમ્ ॥૧૭॥ ગોવિન્દ !

લીધે લોહ-અહીંતહી હાલતા જનોના કરપદ્મવોએ કરીને પૃથ્વી વાયુ-
વેગથી હાલ્યા કરતાં પ્રફુલ્લિત સ્થળકમળોવડે અલંકૃત કરી હોય એમ
શોભતી હતી ॥૧૨॥ તે સમયે ભગવાનના તાળીઓ પાડવામાં પ્રવર્તેલા
કરતળનો યોજન વિયોજન (હાથને ભેગા કરવા અને છુદા પાડવા)
વ્યાપારભેદને હસ્તલાઘવાતિશયની ચાતુરીને લીધે ક્રોધપણુ જન બણવા
માટે નજ સમર્થ થયો ॥૧૩॥ તે સમયે તે સભાપ્રદેશમાં હબરોહબર
દીપિકાઓ પ્રજ્વાળી હતી અને ચંદ્રજ્યોત્સ્ના સમયસહજ ચોમેર
પ્રસરી હતી. દીપિકાઓના તેજથી અને ચંદ્રમાની પ્રભાથી તે એકાદશીની
રાત્રિ દિવસ જેવી વિશેષપણે વિરાજતી હતી ॥૧૪॥ તે સમયે વિદ્વલદાસ
અને કૃષ્ણદાસ નામના આ બે નાપિતો જ્યાં રાખેલા હાથમાં દીપિકા
(મશાલ) લઈને ભગવાનના વામ દક્ષિણ ભાગમાં ઉભા રહ્યા હતા ॥૧૫॥
નારાયણનામસંકીર્તનને અંતે સભામાં રહેલા મુનિઓ તથા હરિજનો
જેટલાકમાં પોતાને નમસ્કાર કરવા પ્રવર્તે છે તેટલાકમાંજ ઝટ સિંહા-
સનમાં બેસીને શ્રીહરિએ પોતાની પાસે રહેલા સકળ જનોના હૃદયમાં
નિવાસ કરી રહેલા સ્વાત્માને સ્વયં નમસ્કાર કર્યો. અર્થાત્ સર્વોત્તર્યા-
મિભૂત સ્વાત્મામાં એકાગ્ર ચિત્તવાળા થયા ॥૧૬॥ શ્રીહરિનું તેલું બેસવાનું
લાઘવ જોઈને વિસ્મય પામેલા મુનિઓ અને હરિજનો પોતાના પ્રભુ શ્રીહરિને
પ્રણામ કરીને આગળ કહેશે એવા સ્તોત્રથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥૧૭॥
હવે સ્તુતિનો પ્રકાર કહે છે—હે ગોવિંદ! ગાં-ભૂમિને વિન્દતિ-પામેછે

નારાયણ ! વાસુદેવ ! શ્રીકૃષ્ણ ! સદ્કૃપણ ! પદ્મનાભ ! । નરાનિ-

તે ગોવિંદ કહેવાય, પૂર્વે મહાવરાહ થઇને નષ્ટ થએલી ધરણીને જે હેતુ માટે રસાતળ થકી ઉદ્ધાર કરીને પામ્યા માટે ગોવિંદ નામથી વિખ્યાત થયા છે. અથવા ગાઃ-ગિરાને વિન્દતિ-પામેછે તે ગોવિંદ કહેવાય, સંતોએ અને મુરોએ કરાતી સ્તુતિગિરાઓના તમો વિષય છે, માટે ગોવિંદ આખ્યાયી તમો ખ્યાત છે. તેમાં નદાં ચ ધરણીં પૂર્વં ગોવિન્દો યઃ સ લઘ્વવાન્ 'ગવાં સ્તુતિગિરાં વિન્દો ગોવિન્દઃ સ ઉદાહૃતઃ' એવી નિર્જિત છે. 'નદાં વૈ ધરણીં પૂર્વમવિન્દં વૈ ગુહાગતામ્ । ગોવિન્દ ઇતિ તેનાં દેવૈર્વામ્ભિરભિદ્રુતઃ' એમ મોક્ષધર્મમાં નિર્જિત કરી છે તથા 'અહં કિલેન્દ્રો દેવાનાં ત્વં ગવામિન્દતાં ગતઃ । ગોવિન્દ ઇતિ લોકાસ્ત્વં સ્તોષ્યન્તિ મુનિ શાશ્વતમ્' 'ગૌરેષા તુ તથા વાણી તાં ચ વિન્દયતે મવાન્ । ગોવિન્દસ્તુ તતો દેવ મુનિભિઃ કથ્યતે મવાન્' એમ હરિવંશમાં નિર્જિત કરી છે. અથવા ગોમિઃ-વેદવાણીવટે વેદ છે માટે ગોવિંદ કહેલા છે. 'ગોમિરેવ યતો વેદો ગોવિન્દઃ સમુદાહૃતઃ' એમ શ્રીવિષ્ણુતિલકમાં કહ્યું છે. હે નારાયણ ! નાર-નરથકી થએલાં જળો તે અયન-આશ્રય જે તમને છે (જળનો આશ્રય કરી રહેલા) માટે તમો નારાયણ કહેવાઓ છો, તેમા 'આપો નારા ઇતિ પ્રોક્ત આપો વૈ નરસૂનવઃ । અયનં તસ્ય તાઃ પૂર્વં તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ' એવું સ્મર્ત નિર્જિત છે. અથવા નર-પ્રકૃતિના અધિષ્ઠાતા પુરૂષ થકી પ્રકૃતિદ્વારા થએલાં મહદાદિ તત્વો તે નાર કહેવાય, તે નારશબ્દથી કહેલાં તત્વો સ્વતઃ જગત્સર્ગ કરવા અસમર્થ થતાં તેને અયતે-જગત્સર્ગવાનું સામર્થ્ય પોષવામાટે કારણાત્મના આપ બ્યાપોછો તેથી નારાયણ કહેવાઓ છો, તેમાં 'નરાજ્ઞાતાનિ ત્વગ્નિ નારાણીતિ વિદુર્બુધાઃ । તાન્યેવ ચાપન તસ્ય તેન નારાયણઃ સ્મૃતઃ' આ લારતમાં વચન છે. અથવા નારાણા-ઓનો પ્રલય સમયે અયન-આશ્રય છે માટે નારાયણ કહેવાઓ છો, તેમાં 'યમયન્ત્યભિસંવિશન્તિ' એવી શ્રુતિ છે. 'નારાણામયનં યસ્યાત્તસ્યા નારાયણઃ સ્મૃતઃ' એમ પ્રલયવર્તમાં કહ્યું છે. અથવા 'નારાયણાય વિદ્મહે' 'નારાયણઃ પરં બ્રહ્મ' 'પ્રકો હ વૈ નારાયણ આસીત્' 'અથ પુનરેવ નારાયણ.'

‘વશુશ્ચ દ્રવ્યં ચ નારાયણઃ’ ‘અથ દિવ્યો દેવ एको नारायण.’ એરીતે પ્રત્યેક શાખામાં આપ પરવસ્તુનું મૂર્યતર થકી વ્યાવૃત્તિ કરનાર અસાધારણ નામ છે. નારાણા—ચેતનાચેતનલક્ષણ સમસ્ત વસ્તુઓનો સમૂહ તે નાર કહેવાય, તે નાર અયન—આશ્રય જે તમને છે, (નરોનો આશ્રય કરી રહેલા) અથવા તે નરના અયન—આશ્રય તમો છો માટે નારાયણ કહેવાઓ છો, તેમાં ‘યદ્ કિંચિજગત્સર્વં દૃશ્યતે શ્રૂયતેऽપિ वा । अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं व्याप्य नारायणः स्थितः’ એવું શ્રીત નિર્જિત છે. હે વાસુદેવ—વાસુશ્ચાસૌ દેવશ્ચ વાસુદેવઃ—વાસુ એવા દેવ તે વાસુદેવ કહેવાય. સૂત્રમાં મણિગણો જેમ તેમ આ સર્વ ચેતનાચેતનાત્મક વિશ્વ જે તમારે વિષે વસે છે અને જે તમો સર્વેલા આ વિશ્વમાં અનુપ્રવેશ કરીને વસો છે અને સર્વ વિશ્વને પાંખોવડે જેમ એમ આચ્છાદન કરો છો માટે વાસુ અને દીવ્યતીતિ દેવઃ—સૃષ્ટિસ્થિતિ લયથી ક્રીડાદિકને કરો છો માટે દેવ, મળીને તમો વાસુદેવ કહેવાઓ છો. ‘છાદયામિ જગત્સર્વં ભૂવા સૂર્યં હવાંશુભિઃ । સર્વભૂતાર્થિવાસશ્ચ વાસુદેવસ્તતઃ સ્મૃતઃ ॥’ ‘વાસનાત્સર્વભૂતાનાં વસુત્વાદેવયોનિતઃ । વાસુદેવસ્તતો જ્ઞેયઃ સર્વેવામપિ પચ્યતે’ એવી મહાભારતમાં નિર્જિત કરી છે તથા ‘સર્વગ્રાસૌ સમસ્તં ચ વસત્યત્રેતિ વૈ યતઃ । તતઃ સ વાસુદેવેતિ વિદ્વદ્ભિઃ પરિપચ્યતે ॥ સર્વાણિ તગ્ર ભૂતાનિ વસન્તિ પરમાત્મણિ । ભૂતેષુ ચ સ સર્વાત્મા વાસુદેવસ્તતઃ સ્મૃતઃ.’ એવી વિષ્ણુપુરાણમાં નિર્જિત કરી છે. અથવા વસુદેવ (વસુઓ સાથે ક્રીડા કરતા, આનંદદુઃકુલિ જેમનું બીજું નામ છે) ના પુત્ર છો માટે વાસુદેવ કહ્યા છો, ‘વસુદેવાપત્યતશ્ચ વાસુદેવઃ પ્રસીદિતઃ’ એવી નિર્જિત છે. અથવા અત્યુર્ધ્વહમાં પ્રથમ વ્યૂહરૂપ વાસુદેવ તમો છો. હે શ્રીકૃષ્ણ ! નિરવધિક આનંદના તમો નિધિ છો, તેમાં ‘કૃષિર્ભૂવાચકઃ દાન્દો ણશ્ચ નિર્વૃત્તિવાચકઃ । વિષ્ણુસ્તન્નાવયોગાચ કૃષ્ણો ભવતિ દાશ્વતઃ’ એવું નિર્જિત છે. વળી અતિકમનીય મેઘરયામ અપ્રાકૃત દિવ્ય તનુવાળા હોવાથી કૃષ્ણ છો, તેમાં ‘કૃષ્ણો વર્ણશ્ચ મે યક્ષાસેન કૃષ્ણોઽહમહુંન’ એવું ભારતમાં વચન છે. તથા ‘અપ્રાકૃતાતિરચિરમેચકઃ કૃષ્ણ ફૈરિતઃ’ એવું નિર્જિત છે. દિવ્ય વિચિત્રમાં નિરતિ-

શય દીપ્તિયોગને લીધે શ્રીકૃષ્ણ કહ્યા છે હે સંકર્ષણ! સહાર સમયે
 ચિદચિદાત્મક પ્રપચને સ્વાત્મામા એક સાથે અવિલાગથી આકર્ષણ કરો
 છે માટે સંકર્ષણ છે, તેમા 'ય કર્પંતિ ચિદચિતૌ સ સદ્ગુણ ઉચ્યતે'
 આ નિરૂક્ત છે અથવા આશ્રિત જનોના સમૃતિ દુ અને સદ્ગુણ-વિનાશ
 કરોછો માટે સંકર્ષણ કહેવાઓછો અથવા નારદાદિ મુનિઓએ સદ્ગુણને
 ચતુર્વ્યહોપાસનમા ગણીએ છીએ માટે તમો સંકર્ષણ છે હે પદ્મનાભ!
 સદા વિધાતાનુ ઉદ્દેશવસ્થાન જે પદ્મ તે જે તમારી નાભિમા છે અથવા
 પદ્મ (કમળ) ના જેવી ગોળ નાભિ તમારી છે માટે પદ્મનાભ કહ્યા
 છે અથવા હૃદયપદ્મની નાભિ-મધ્યમા પ્રકાશો છે માટે પદ્મનાભ કહ્યા
 છે તેમા 'અજસ્ય નાભાવધ્યેકમાર્પિતમ્' 'અજસ્ય નાભાવધ્યેક યસ્મિન્ વિશ્વ
 પ્રતિષ્ઠિતમ્' એવી શ્રુતિ છે તથા તેમા 'પાર્યંત ધૃરિપદ્મ તુ નાભાવદ્દલ
 મહત્ । યસ્ય હેમમયી દિવ્યા કર્ણિકા મેરુરચ્યતે । યસ્ય નાભૌ તદુત્પત્તિ
 પદ્મનાભ સ ઉચ્યતે' 'નાભિશ્ચ પદ્મવચસ્ય પદ્મનાભ સ ઉચ્યતે' એવી
 નિરૂક્તિ છે હે નર! ર જે ક્ષય તેણે રહિત તે નર કહેવાય સ્વરૂપથી
 સ્તભાવથી અને નિભૂતિથી તમો અક્ષય છે માટે નર નામથી કહેવાઓ
 છે તેમા 'ર ક્ષયો યસ્ય ન દ્રશ્તિ સ નર. સમુદાહૃત' એવી નિરૂક્તિ છે
 અથવા નયતીતિ નર -પરમ પદને પમાડે છે માટે નર નામથી કહ્યાછો
 તેમા 'નયતીતિ નર પ્રોક્ત પરમાત્મા સનાતન' એવું વ્યાસવચન છે હે
 અનિરૂદ્ધ! જે તમારું સકળ લોકના જીવનરૂપ નિલનિર્દોષ નિરવધિક
 દિવ્ય ચરિત્ર કોઇનાથી પણ નિરોધ કરી શકાતું નથી માટે અનિરૂદ્ધ દિવ્ય
 ચેષ્ટિતાવાળા તમો અનિરૂદ્ધ છે, તેમા 'અનન્તચેદાણુત્તવાદનિરૂદ્ધ ઉદા-
 હૃત' એવી નિરૂક્તિ છે અથવા ચતુર્વ્યહમા અનિરૂદ્ધાત્મક વ્યૂહવિશેષરૂપ
 છે અથવા પ્રાકુર્ભાવમા કોઇથી પણ નિરૂદ્ધ નહિ થએલા માટે અનિરૂદ્ધ
 કહેવાઓ છે હે ઇશ્વર! અનુધ્યાદિ રૂપથી પ્રાકુર્ભાવમા પણ બ્રહ્માદિકના
 પણ ઇશ્વર છે તમારું સર્વેશ્વરેશ્વરપણુ કદાપિ પ્રચ્યુતિ પામતું નથી
 માટે ઇશ્વર સનાથી કહ્યા છે 'માનુર્પીં તનુમાશ્રિતમ્ । પર ભાવમજાનન્તો
 મમ ભૂતમદેશ્વરમ્' 'ભૂતાનામીશ્વરોઽપિ સન્' એમ ગીતામા કહ્યું છે

રુદ્રેશ્વર ! લોકનાથ ! હરે ! મુકુન્દાદ્ય ! નમો નમસ્તે ॥૧૮॥ આન-

અથવા અપાર એવા પણ પરલોગસ્થાનમાં (અક્ષરધામમાં) ધૃષ્ટે-નહિ
હંણાએલી સ્વેચ્છાવાળા છો માટે ઇશ્વર કહ્યા છો 'સત્યકામઃ સત્યસદ્ગત્પઃ'
'યત્ર કામગમો વશી' ઇત્યાદિ વચનો છે અને 'ઈશનાદ્રમણાચાપિ ઈશ્વરઃ
પરિકીર્તિતઃ' એવી નિર્જિતિ છે. અથવા સર્વશક્તિમાન હોવાથી સમસ્ત
જગતને નિયમમાં રાખવાનું નિરૂપાધિક ઐશ્વર્ય જે તમારું છે માટે ઇશ્વર
કહ્યા છો. 'પૂષ સર્વેશ્વરઃ' 'ઈશ્વરઃ સર્વેભૂતાનાં હૃદયેશ્વરોઽર્જુન ! તિષ્ઠતિ ।
આમયન્ સર્વેભૂતાનિ યન્નાસ્તુદાનિ માયયા' એવી શ્રુતિ સ્મૃતિ છે.
હે લોકનાથ ! ચેતનાચેતનરૂપ સકળ લોકોના કે શાસ્ત્રથી તથા લોકથી
સિદ્ધ સર્વ લોકોના તમો નાથ-પતિ છો, 'પતિં વિશ્વસ્ય' 'પતિં પતીનાં'
એવી શ્રુતિ છે. અથવા સકળ લોકોની સાથે સ્વાભાવિક અસાધારણ
આન્ધવ (સ્વજન) સંબંધ હોવાને લીધે તમો લોકનાથ નામથી
કહેવાયો છો. તેમાં 'લોકચન્દુત્વમૂલાદિ લોકસ્વામિત્વમિત્યતઃ । સ્વાભા-
વિકાચ સમ્પન્નઘાત્ લોકનાથ હતોરિતઃ' એવી નિર્જિતિ છે. અથવા સર્વ
લોકોએ સ્વસ્વાર્થ પ્રતિ યાચના કરાય છે, દુષ્ટ લોકોને ઉપતાપ ખમાડે છે,
સંત લોકોની આશંસા કરે છે, તે લોકોનાં ઐશ્વર્યને કરે છે તે લોકનાથ
કહેવાય. હે હરે ! પોતાના લોકોની આપદાને હરો છો અને જનમ
સમયે કર્કરાશિમાં ચંદ્ર છે માટે હરિનામથી કહ્યા છો, 'યુવયોશ્ચ સ્વ-
કીયાનાં હતાંસાવાપદો દિગ્ ! । હરિસંજોઽસ્યતઃ કર્કરાશિસ્થેન્દોશ્ચ
જન્મનિ' એમ આજ ઘંથમાં કહ્યું છે અથવા યદ્યાકથયિત્ સ્મરણ કર્યા
થકા પણ પાપને હરો છો અથવા યજ્ઞભાગને હરો છો અથવા હરિત્ વર્ણ-
વાળા છો માટે હરિ નામથી પ્રખ્યાતિને પામ્યા છો, તેમાં 'હરિર્હરતિ
પાપાનિ દુષ્ટચિત્તૈરપિ સ્મૃતઃ । જનિચ્છપાઽપિ સંસૃષ્ઠો વહલેવ હિ
પાવકઃ ॥' 'હરામ્યઘં હિ સર્વેણાં હવિર્ભાગં ક્રતુત્વહમ્ । યજ્ઞેશ્વ મે હરિચ્છેષ્ટ-
સક્ષાદરિરહં સ્મૃતઃ' એવું નિર્જિતિવચન છે. હે મુકુન્દ ! આશ્રિતોને મુક્તિ
આપવાનો સ્વભાવ હોવાથી મુકુન્દ નામથી ખ્યાતિ પામ્યા છો, તેમાં
'તૈઃ પ્રાર્થિતઃ સ્વયં મુર્કિ મુકુન્દઃ સ્યાદદાતિ સા' એવું નિર્જિતિ છે.

શય દીપ્તિયોગને લીધે શ્રીકૃષ્ણ કહ્યા છે હે સંકર્ષણ! સંહાર સમયે
 ચિદચિદાત્મક પ્રપચને સ્વાત્મામાં એક સાથે અવિભાગથી આકર્ષણ કરો
 છે માટે સંકર્ષણ છે, તેમાં 'ય. કર્પતિ ચિદચિતૌ સ સદ્કર્પણ ઉચ્યતે'
 આ નિરૂપિત છે અથવા આશ્રિત જનોના સંસ્મૃતિ દુ ખને સદ્કર્પતિ-વિનાશ
 કરોછો માટે સંકર્ષણ કહેવાયોછો અથવા નારદાદિ મુનિઓએ સદ્કૃપ્યતે
 ચતુર્વ્યહોપાસનમાં ગણીએ છીએ માટે તમો સંકર્ષણ છે હે પદ્મનાભ!
 આશા વિધાતાનુ ઉદ્દેશવસ્થાન જે પદ્મ તે જે તમારી નાલિમાં છે અથવા
 પદ્મ (કમળ) ના જેવી ગોળ નાલિ તમારી છે માટે પદ્મનાભ કહ્યા
 છે અથવા હૃદયપદ્મની નાલિ-મધ્યમાં પ્રકાશો છે માટે પદ્મનાભ કહ્યા
 છે તેમાં 'મજસ્ય નામાવધ્યેકમર્પિતમ્' 'મજસ્ય નામાવધ્યેક વસિન્ વિશ્વ
 પ્રતિષ્ઠિતમ્' એવી શ્રુતિ છે તથા તેમાં 'પાર્થિવં મૂરિપદ્મં તુ નામાવદલ
 મહત્ । યસ્ય હેમમયી દિવ્યા કર્ણિકા મેરુરુચ્યતે । યસ્ય નામૌ તદુત્પત્તિ
 પદ્મનાભ. સ ઉચ્યતે' 'નામિદ્ર પદ્મવદસ્ય પદ્મનાભ. સ ઉચ્યતે' એવી
 નિરૂપિત છે હે નર! ર જે ક્ષય તેણે રહિત તે નર કહેવાય, સ્વરૂપથી
 સ્વભાવથી અને વિભૂતિથી તમો અક્ષય છે માટે નર નામથી કહેવાયો
 છે તેમાં 'ર ક્ષયો યસ્ય ન દ્યક્ષિ સ નરઃ સમુદાહત' એવી નિરૂપિત છે
 અથવા નયતીતિ નર-પરમ પદને પમાડે છે માટે નર નામથી કહ્યાછે,
 તેમાં 'નયતીતિ નર પ્રોક્ત પરમાત્મા સનાતન.' એવું વ્યાસવચન છે હે
 અનિરૂદ્ધ! જે તમારે સકળ લોકના જીવનરૂપ નિત્યનિર્દોષ નિરવધિક
 દિવ્ય ચરિત્ર ક્રોધનાથી પણ નિરોધ કરી શકાતું નથી માટે અનિરૂદ્ધ દિવ્ય
 ચેષ્ટિતવાળા તમો અનિરૂદ્ધ છે, તેમાં 'અનન્તચેષ્ટાયુક્તવાદનિરુદ્ધ ઉદા-
 હત' એવી નિરૂપિત છે અથવા ચતુર્વ્યૂહમાં અનિરૂદ્ધાત્મક વ્યૂહવિશેષરૂપ
 છે અથવા પ્રાદુર્ભાવમાં ક્રોધથી પણ નિરૂદ્ધ નહિ થયેલા માટે અનિરૂદ્ધ
 કહેવાયો છે હે ઈશ્વર! મનુષ્યાદિ રૂપથી પ્રાદુર્ભાવમાં પણ બ્રહ્માદિકના
 પણ ઈશ્વર છે, તમારે સર્વેશ્વરેશ્વરપણું કદાપિ પ્રત્યુત્તિ પામતું નથી
 માટે ઈશ્વર સંપ્રાપ્તી કહ્યા છે 'માનુર્ષો તનુમાશ્રિતમ્ । પર ભાવમજાનન્તો
 મમ મૂતમદેશ્વરમ્' 'મૂતાનામીશ્વરોઽપિ સત્' એમ ગીતામાં કહ્યું છે

રુદ્રેશ્વર ! લોકનાથ ! હરે ! મુકુન્દાદ્ય ! નમો નમસ્તે ॥૧૮॥ આન

અથવા અપાર એવા પણ પરલોગસ્થાનમા (અક્ષરધામમા) ધટે-નહિ
હણુએલી સ્વેચ્છાવાળા છો માટે ઈશ્વર કહ્યા છો 'સત્યકામ સત્યસંકલ્પ'
'યત્ર કામગમો વશી' ઈલાદિ વચનો છે અને 'ઈશનાદ્રમણાચાપિ ઈશ્વર
પરિકીર્તિત' એવી નિરૂપિત છે અથવા સર્વશક્તિમાન હોવાથી સમસ્ત
જગતને નિયમમા રાખવાનુ નિરૂપાધિક ઐશ્વર્ય જે તમારૂં છે માટે ઈશ્વર
કહ્યા છો 'પપ સર્વેશ્વર' 'ઈશ્વર સર્વભૂતાનાં હૃદયેશ્વર' નિવૃત્તિ ।
આમયન્ સર્વભૂતાનિ યદ્વારુહાનિ માયયા' એવી શ્રુતિ સ્મૃતિ છે
હે લોકનાથ ! એતનાએતનરૂપ સકળ લોકોના કે શાસ્ત્રથી તથા લોકથી
સિદ્ધ સર્વ લોકોના તમો નાથ-પતિ છો, 'પતિ વિશ્વસ્ય' 'પતિ પતીના'
એવી શ્રુતિ છે અથવા સકળ લોકોની સાથે સ્વાભાવિક અસાધારણ
બાન્ધવ (સ્વજન) સબન્ધ હોવાને લીધે તમો લોકનાથ નામથી
કહેવાઓ છો તેમા 'લોકચન્દુરત્નમૂલાદિ લોકસ્વામિત્વમિત્યત । સ્વામા
વિકાચ સમ્યન્ધાત્ લોકનાથ ક્ષતીરિત એવી નિરૂપિત છે અથવા સર્વ
લોકોએ સ્વસ્વાર્થ પ્રતિ યાચના કરાય છે, દુષ્ટ લોકોને ઉપતાપ પમાડે છે
સત લોકોની આશસા કરે છે, તે લોકોના ઐશ્વર્યને કરે છે તે લોકનાથ
કહેવાય હે હરે ! પોતાના ભક્તોની આપદાને હરો છો અને જન્મ
સમયે કર્કશશિમા ચદ્ર છે માટે હૃદિનામથી કહ્યા છો, 'યુવયોશ્ચ સ્ય
કીપાના હૃતાંસાવાપદો દ્વિજ' । હરિસન્નોશ્ચત કર્કરાદિસ્યેન્દોશ્ચ
જન્મતિ' એમ આજ અથમા કહ્યું છે અથવા યથાકથયિત્ સ્મરણુ કર્યા
થકા પણ પાપને હરો છો અથવા યજ્ઞભાગને હરો છો અથવા દરિત વર્ણ
વાળા છો માટે હરિ નામથી પ્રખ્યાતિને પાન્યા છો, તેમા 'હરિર્હરતિ
પાપાનિ દુષ્ટચિત્તૈરપિ સ્મૃત । અનિચ્છયાપિ સસ્ટ્થો દદત્તેવ હિ
પાવક ॥' 'હરામ્પય હિ સર્વેણા હવિર્ભાગ જતુપ્ત્વહમ્ । યજ્ઞશ્ચ મે હરિચ્છેષ્ટ
સસ્તાદરિરદ્ સ્મૃત' એવુ નિરૂપિતયન છે હે મુકુન્દ ! આશ્રિતોને શુક્તિ
આપવાનો સ્વભાવ હોવાથી મુકુન્દ નામથી ખ્યાતિ પામ્યા છો, તેમા
'તે પ્રાર્થિત સ્વ મુર્કિ મુરુન્દ સ્પાદદાતિ સ' એવુ નિરૂપિત છે

ન્દકન્દાચ્યુત ! સુન્દરાક્ષ ! દયાનિધે ! માધવ ! મહાલાત્મન ! ।

હે આધ ! સર્વ કારણના કારણ હોવાથી આધ નામથી કહ્યા છે. એવા આપ ભગવાનને અમો વારંવાર નમસ્કાર કરીએ છીએ ॥૧૮॥
 હે આનંદકંડ ! નિરવધિકાતિશય આનંદસ્વરૂપ આપ છો, 'પુત્રસ્તૈવાનન્દ-
 સ્યામ્યાનિ ભૂતાનિ માત્રાસુપજીવન્તિ' 'આનન્દમયોઽધ્યાસાત્' એવી શ્રુતિ
 તથા સૂત્ર છે. અથવા આનંદવહ્નીમાં મીમાંસા કરેલો વાણીમનને
 અગોચર એવો જે મહાન્ આનંદ તેના કંદ-આશ્રયભૂત છે, 'યતો
 વાચો નિવર્તન્તે અપ્રાપ્ય મનસા સહ । જ્ઞાનન્દં વ્રજ્જ્ઞો વિદ્વાસ વિમેતિ
 કુતશ્ચન' એવી શ્રુતિ છે. હે અચ્યુત ! આશ્રિતો થકી કદાપિ ચ્યુત નહિ
 થનારા હોવાથી અચ્યુત કહેવાયો છો, (આશ્રિતોના યોગ દ્વેષ પરાયણ
 હોઈને સતત તેના સન્નિધિમાં રહેનારા) તેવું વચન છે- 'યસ્માન્ન ચ્યુતપ-
 વોઽદમચ્યુતસ્તેન કર્મેણા' 'તત્સાહં ન પ્રણશ્યામિ' 'ન ત્યજેયં કથમ્નન' ઇતિ.
 અથવા સ્વરૂપ સ્વભાવાદિક થકી નહિ પ્રચ્યુતિ પામનારા માટે અચ્યુત
 કહ્યા છે, 'જ્ઞાત્વંતં શિવમચ્યુતં' એવી શ્રુતિ છે. અથવા પ્રલેન્દ્રાદિ તેતે
 લોકોમાં તેને તેને સભાતીય દિવ્યાકાર યોગથી તેમના તેમના હિત માટે
 પ્રાદુર્ભાવ પામતા થકા પણ પોતાના અસાધારણ જ્યૈશ્વર્ય થકી લેશયજ્ઞ
 પ્રચ્યુતિને પામતા નથી માટે અચ્યુત કહ્યા છે, તેવી નિર્જિત છે- 'જ્યવ-
 નોત્પત્તિયુક્તેષુ મહોન્દ્રવરુણાદિષુ । યસ્માન્ન જ્યવતે સ્થાનાત્ સમાસક્રીલ્યં
 તેઽચ્યુતઃ' 'સાધર્મ્યેનાવતારેઽપિ મહોન્દ્રવરુણાદિભિઃ । ન સૈશ્વર્યાત્પ્રચ્યુતો
 યઃ સોઽચ્યુતઃ પરિકીર્તિતઃ ॥' ઇતિ. અથવા જન્માદિ પદ્ભાવવિકારે રહિત
 હોવાથી અચ્યુત કહ્યા છે. હે મુંદરાંગ ! આત્મારામોના પણ મનોનયનને
 હરનારા દિવ્ય સૌન્દર્ય સંપન્ન દિવ્ય અવયવવાળા હોવાથી મુંદરાંગ કહ્યા
 છે. જે દિવ્ય મુંદર રૂપમાં નિમગ્ન મનવાળા સૂરિઓ (મુનિ) સદા જેને
 જુવે છે. અથવા ત્રિશ્વાતિશાયિ સૌભાગ્યશાલી શરીરવાળા હોવાથી
 મુંદરાંગ કહ્યા છે. હે દયાનિધે ! સ્વાર્થનિરપેક્ષ પરપીડા દાળવાનીજ
 એક ઇચ્છા સ્વસ્થાવવાળા છો. હે માધવ ! મા-દયાગુણને સમુત્તેજન
 કરવાનો એક સ્વભાવ જેમનો છે એવાં કરુણમયમૂર્તિ શ્રી (લક્ષ્મી) ની

વિષ્ણો ! હૃષીકેશ ! પરાવરેશ ! પ્રદ્યુમ્ન ! પદ્માનન ! તે નમોઽસ્તુ

સાથે નિત્યયોગને પામેલા છો માટે માધવ (શ્રીપતિ) કહ્યા છો ‘અલ્પેશ્વર્યાના
જગતો વિષ્ણુપત્ની’ ‘હીશ્ચ તે લક્ષ્મીશ્ચ પરમૌ’ એવી શ્રુતિ છે ‘ત્રિય ધ્રુવા
દિનાશ્ચ પતિર્માધવ ઇપ્યતે’ એવી નિરૂક્તિ છે અથવા મા-સ્વસ્વરૂપ
વિષયિણી જે પરા વિદ્યા તેના પ્રવર્તનપણે ધન-ઈશિ છો, ભગવત્પ્રસાદ
વિના પરવિદ્યાની સિદ્ધિ નથી, માટે માધવ નામથી કહ્યા છો તેવું નિર્વ
ચન છે-‘મા વિદ્યા ચ હરે પ્રોક્તા તસ્યા હંશો ભવાન્ યત । તસ્યાન્માધવ
નામાઽસિ ધવ સ્વામીતિ શબ્દિત ॥’ ઇતિ અથવા મૌનધ્યાનાદિ યોગથી
માધવ કહ્યા છો તેમા આ નિર્વચન છે-‘મૌનાઙ્ગાનાચ યોગાચ વિદ્ધિ
ભારત માધવમ્’ ઇતિ અથવા મા-નથી ધવ-સ્વામી જેનો (જેનો કોઈ
ઉપરી ધણી નથી) માટે માધવ કહ્યા છો ‘ન તસ્યેશે વશ્વા’ ‘ન તસ્ય શોકે
પતિરસ્તિ કોઽપિ’ એવી શ્રુતિ છે અથવા મધુવશમા પ્રકટ થયા છો માટે
માધવ નામથી કહ્યા છો અથવા મધુનિદાવેદ્ય છો માટે માધવ કહ્યા
છો હે મંગલાત્મન્ ! તમારૂં સ્વરૂપ મગળ-હેયવિરોધિ યથ્યાણુ છે,
કારણ કે તમો અનત આનંદલક્ષણુ છો, માટેજ સ્વયપ્રકાશ આનંદસ્વરૂપ
હોવાથી કટ્યાણુકતાન અને હેયવિરોધી છો ‘આનન્દો બ્રહ્મ’ એવી શ્રુતિ
છે, તથા પોતાની સન્નિધિને પામેલાઓનું માગદય વિસ્તારો છો માટે
મગળાત્મા છો, ‘યસ્ય હેવાનન્દયાતિ’ એવી શ્રુતિ છે અર્થાત્ સ્વય મગ
ળમૂર્તિ (નિદાપ અને કટ્યાણુગુણૂર્ણ) હોઈને આશ્રિતોનું મગળ-કટ્યાણુ
કરનારા છો માટે મંગળાત્મા છો ‘અશુભાનિ તિરાચયે તનોતિ શુભસન્ત-
તિમ્ । સ્મૃતિમાત્રેણ ચપુસા બ્રહ્મ તન્મજ્જલ વિદુ’ એમ વિષ્ણુપુરાણમા
કહ્યું છે હે વિષ્ણો ! પોતાની વિભૂતિભૂત સર્વ વિશ્વમા વિશતિ આપ અનુ
પ્રવેશ કરો છો માટે સાર્થક વિષ્ણુ સજ્જાથી વિખ્યાત છો, ‘ત્રિવેશ મૂતાનિ
ચરાચરાણિ’ ‘તદેવાનુપ્રાવિશત’ એવી શ્રુતિ છે ‘વ્યાપ્ય સર્વાનિર્મોહોઽકાન્
સ્થિત સર્વંન કૈશવ । તત્તશ્ચ વિષ્ણુનામાસિ વિશેષાતો પ્રવેશનાત્ ॥’
એવી સ્મૃતિ છે અથવા વેવેદિ-સર્વ વસ્તુઓમા વ્યાપો છો માટે
વિષ્ણુ કહ્યા છો ‘ન તદસ્તિ વિના યાજ્ઞાન્મયા ભૂત ચરાચરમ્’ એવી

સ્મૃતિ છે 'વિષ્ણુ સ્વાદવિનામાવાદ્વાપ્યવ્યાપકમાવત.' એવી નિરૂપિત છે. અથવા વ્યાપ્તિનિયમનાદિ શક્તિદ્વારા સર્વ વિશ્વમાં આપની વ્યાપ્તિ છે માટે વિષ્ણુ કહ્યા છે, 'યસ્યાદ્વિષ્ટમિદં સર્વં તસ્ય શક્તયા મહાત્મનઃ । તસ્માત્ સ પ્રોચ્યતે વિષ્ણુર્વિશેષાતો પ્રવેશનાત્' એવી સ્મૃતિ છે અથવા રોદન્ય (સ્વર્ગ પૃથ્વી)ને વ્યાપીને અભ્યધિકા કાંતિ જેમની રહેલી છે અથવા સર્વ ઐશ્વર્યને અતિક્રમણ કરી રહ્યા હતા માટે વિષ્ણુનામથી પ્રખ્યાત છે 'વ્યાપ્ય મે રોદસી પાર્યં કાન્તિરમ્યધિકા સ્થિતા । ક્રમણાદ્વાપ્યહ પાર્યં વિષ્ણુરેત્વમિસસિત ॥' 'વિષ્ણુર્વિક્રમણાદેવ' એવી સ્મૃતિ છે હે હૃષીકેશ! હૃષીક-હન્દ્રિયોના ઇશ-નિયતા છે માટે હૃષીકેશ કહ્યા છે તેમા શ્રુતિ છે-'ધ્રોત્સ્ય ધ્રોત્ર મનસો મનો યદ્વાચો હ વાચ પ્રાણસ્ય પ્રાણ શ્ચુષ્ણુ' ઇતિ તથા સ્મૃતિ છે-'હૃષીકાણીન્દ્રિયાણ્યાહુસ્તેપામીશો યતો મવાન્ । હૃષીકેશસ્તતો વિષ્ણુઃ' 'સ્વાતો દેવેષુ કેશવ. ॥' ઇતિ અથવા 'હર્ષાત્ સૌહૃદ્યાત્ સુપૈશ્વર્યાત્ હૃષીકેશત્વમશ્નુતે' આ નિરૂપિત પ્રકારે તમો હૃષીકેશ છે અથવા જે સૂર્યરૂપ ચંદ્રરૂપ આપના દૃષ્ટા-વ્યગતને પ્રીતિ કરનારા દેશો-કિરણો છે તેવી તમો હૃષીકેશ કહ્યા છે, 'સૂર્યરશ્મિદં રિવેશ પુરસ્તાન્' એવી શ્રુતિ છે તથા મોક્ષધર્મમાં 'સૂર્યાંચન્દ્રમસૌ જથ દમ્ભુમિ વેશસન્નિવં । યોધયર્ સ્વાપયશ્ચૈવ જગદુચિષ્ઠતે વૃષહ્ ॥ યોધ નાત્ સ્વાપનાશ્ચૈવ જગતો હૃયંજ મયેત્ । મપ્તીપોમહૈતૈરેય કર્મસિ પાણ્ડુન ન્દન ॥ હૃષીકેશોઽહમીશાનો વરદો લોકમાવન' ઇત્યાદિ કહ્યું છે હે પદ્માવેશ! પર-અધારાદિક અને અવર-અધ્યાદિકના ઇશ-સ્વામી છે માટે તમો પરાવરેશ કહેવાઓ છે હે પ્રદ્યુમ્ન! પ્રકૃત પુરા-આત્મપ્ર ઘોતવક્ષણુ ઐશ્વર્ય જેમનું છે, અર્થાત્ સ્વયંપ્રકાશ સ્વભાવવાળા છે માટે પ્રદ્યુમ્ન નામલી કહ્યા છે અથવા અતુર્વ્યદમા પ્રદ્યુમ્નસ્વરૂપ છે હે પદ્માનન! પદ્મવત્ પ્રકુપિત આનન-મુખવાળા છે, અર્થાત્ નિરતર આનન-મદસ્મિતવડે મનોહર મુખવાળા છે માટે પદ્માનન કહ્યા છે એવા તમોને નમસ્કાર છે ॥૧૮॥ હે વિશુદ્ધમૂર્તે! જે તમારી મૂર્તિ પ્રાદુર્ભાવસમયે પણ વિશુદ્ધ-ત્રણ ગુણે રહિત છે માટે આપ વિશુદ્ધ-

॥૧૯॥ વિશુદ્ધમૂર્તે! મધુસૂદનાજ! દામોદર! શ્રીધર! સર્વવન્દ્ય! ।

મૂર્તિ છે 'ન તસ્ય પ્રાકૃતા મૂર્તિ' 'ન ભૂતસદ્સદ્ધાતો દેહોઽસ્ય પરમા-
ત્મન.' એવી સ્મૃતિ છે 'મદ્ભલ્યમૂર્તે' એવો પાઠ હોય તો પોતાના આ-
શ્રિત જનોના મંગળ-કૃત્યાણને આપનારી મૂર્તિ જેમની છે એવા છે હે
મધુસૂદન! મધુ નામના અશુરને સહરનારા છે અથવા મધુ-મુક્ત જનોના
કરણ (ઇન્દ્રિયો) ને પોતાવિષે ઉપસહરનારા છે માટે મધુસૂદન કહ્યા
છે 'મધ્વાત્પમસુર હન્તિ સૂરીણાં કારણ ચ વા । ઉપસંહરતિ સ્વસિન્
મધુસૂદન ! દૃપ્યતે' એવી નિર્ઙિ છે 'કર્ણમલોક્ત્ત્વં ચાપિ મધુનામમ-
હાસુરમ્ । વ્રહ્મણોઽપચિતિ કુર્વન્ જયાન પુરુષોત્તમ' । તસ્ય તાત વધાદેવ
દેવદાનવમાનવા । મધુસૂદન ! દ્વિત્યાહુર્કપયશ્ચ જનાર્દનમ્' એમ મહા-
ભારતમા કહ્યું છે. હે અજ! 'ન જાયતે इति अज' અર્થાત્ સર્વદા
સ્વત મિદ્ધસ્વરૂપવાળા છે 'ન જાતો ન જનિવ્યતે' એવી શ્રુતિ છે 'નહિ
જાતો ન જાયેહ ન જનિવ્યે ક્વાચન । ક્ષેત્રજ સર્વજીવાના તસ્માદહમજ
સ્મૃત' એમ મહાભારતમા કહ્યું છે અથવા એકાતિક ધર્મરક્ષણાર્થે અને
પોતાના એકાતિક ભક્તોના રક્ષણાર્થે દેવમનુષ્યાદિકમા જન્મ ગ્રહણ કરવા
છતા પણ કર્મપરવશોની પેઠે તમારો જન્મ કર્માંધીન નથી માટે અજ
કહ્યા છે તેમા 'ન જાયતે જનિવ્યા યદજસત્સાદનેકજિત્' એવી નિર્ઙિ
છે અથવા આશ્રિતોના પોતાના યથાર્થ જ્ઞાનમા વિરોધી સર્વને પોતેજ
અજતિ-નાશ કરે છે માટે અજ કહ્યા છે, તેમા 'તેષામેવાનુકમ્પાર્થમહ
મજ્ઞાનજ સમ । નાશયામ્યાત્મભાવસ્યો જ્ઞાનદીપેન ભાસ્વતા' 'બહુસ્વા સર્વ
પાપેભ્યો મોક્ષયિष्याમિ મા શુચ' એવી સ્મૃતિ છે તથા 'પ્રલયર્થિન સ્વસ
પ્રાહો ક્ષિપનીત્યજ ડચ્ચતે' એવું નિર્ઙિ છે અથવા-તત્ત્વના અવસાન
સમયે પ્રણવપ્રકૃતિભૂત અકારવાચ્યપણે સ્મરણીય છે માટે અ-અકાર
વાચ્ય જ-પ્રાદુર્ભૂત થયા માટે અજ કહ્યા છે 'તસ્ય પ્રકૃતિલીનસ્ય ય
પર સ મહેશ્વર' એવી શ્રુતિ છે હે દામોદર! તમારા ઉદરમા સર્વ
દામ-લોકો રહ્યા છે, અર્થાત્ સર્વ લોકના આપ આધાર છે માટે દામોદર

બ્રહ્મણ્યદેવાશ્વર ! પૂર્ણકામ ! પ્રભો ! વિમો ! નાથ ! નમો નમસ્તે

કહ્યા છે 'દામાનિ લોકનામાનિ તાનિ યસ્યોદરાન્તરે । તેન દામોદરો વેર' એવું આર્પ નિરૂક્ત છે અથવા દેવોની સુખાશરણ કરવારૂપ ગુણુયોગને લીધે દામોદર કહ્યા છે, તેમા દેવાના સુતશમિત્વાદમાહામોદર વિદુ' એવું આર્પ નિરૂક્ત છે અથવા સર્વ થકી પરતર છે તોયણ પોતાનો જે આશ્રિતપરવશતારૂપ સર્વોત્તમ ક'યાણુ ગુણુ તેને પ્રકાશ કરવા યશો-દાશ્વએ કરેલા દામ (રાશ)થી નિબન્ધનને સર્વ લોકના નિવાસભૂત ઉદરથી અગીકાર કરી રહ્યા હતા માટે દામોદર કહ્યા છે 'તવોર્મ ધ્યગત ધ્વજ દામ્ના ગાઢ તયોદરે । તત્તથ દામોદરતાં સ યયો દામયન્ધ નાત્' એવી સ્મૃતિ છે અથવા દમાદિ સાધનથી ઉદર-જે ઉત્કૃષ્ટ મતિ, તેણે કરીને પગાય છે માટે દામોદર કહ્યા છે, 'દમાદામોદરં વિદુ' એમ ભારતમા કહ્યું છે હે શ્રીધર ! દામોદર છો માટેજ નિવક્ષણ અપૂર્વ શ્રીને ધારણુ કરી રહ્યા છો આવી સૌલભ્ય સૌશીલ્ય વાત્સલ્યથી અશ્વ રધામમા પણુ સભાવિત નથી અથવા સર્વભૂતોની જનની શ્રી (લટમી) ને સર્વદા નિત્ય વક્ષ સ્થળમા ધારણુ કરી રહ્યા છો માટે શ્રીધર કહ્યા છે હે સર્વવન્ધ ! શ્રીધર છો માટેજ (સર્વપર) સર્વ પ્રદા શિવાદિએ અને અશ્વરનિવાસીઓએ નિત્ય વદનીય છે હે બ્રહ્મણ્યદેવ ! શ્રદ્ધાને દિત કરનારા, એટલે પ્રદક્ષશબ્દવાચ્ય વેદ, વેદવેદ ધર્મ અને વેદધર્મનિષ્ઠ શ્રદ્ધાણુ દિત તેતે સમયે અવતરીને કરે છે, તેવા દેવ તે બ્રહ્મણ્યદેવ કહેવાય અથવા-જેઓ શ્રદ્ધાણુઓ-વેદ અને વૈદિક ધર્મના પ્રવર્તનથી પ્રદક્ષ દિત કરનારાઓ છે, તેવા સતોએ સ્તુતિ કરવા યોગ્ય દેવ તે બ્રહ્મણ્યદેવ કહેવાય અથવા શ્રદ્ધાશબ્દવાચ્ય પ્રધાન જીવ અશ્વર, એ સર્વનું તેના તેના અતયાગિપણે સન્નિધિ આપીને તેની તેની સત્તાના ધારક થઈને દિત કરનારા એવા દેવ તે બ્રહ્મણ્યદેવ કહેવાય હે અશ્વર ! સ્વરૂપ સ્વભાવથી નિકારે રહિત હોવાથી અશ્વર નામથી કહ્યા છે હે પૂર્ણકામ ! પૂર્ણ-સપદ છે કામ-અર્થ મકલ્પો જેમના, અર્થાત્ સત્સક્તિ પો રાથવા પૂર્ણ-સપૂર્ણ કર્યા છે કામ-ભક્તમનોરથો જેમણે, અર્થાત્ ભક્તોના

॥૨૦॥ વૈકુણ્ઠ ! સત્યોત્તમ ! સત્ત્વ ! ભૂમન્ ! હિરણ્યગર્ભ ! ત્રિક

અતિદુર્લભ કોઈ પણ અભિલાષને નહિ અવશેષ રાખનારા માટે પૂર્ણકામ
કલા છે હે પ્રભો ! સકલને અનુસારે સર્વ કાર્ય કરવામાટે સમર્થ
થાઓછો માટે પ્રભુ કલા છે, અર્થાત્ સર્વશક્તિસપન્ન સત્યસકલપ
છે હે વિભો ! વિવિધ રૂપથી લોકરક્ષણ માટે થાઓ છો માટે વિભુ
કલા છે 'અજાયમાનો ઘટુઘા વિજાયતે' એવી શ્રુતિ છે અથવા સર્વમા
અતર્યામિપણે વ્યાપક છે માટે વિભુ કલા છે, 'નિત્ય વિમુ' એવી શ્રુતિ
છે હે નાથ ! સર્વ વિશ્વના નાથ છે, માટેજ સ્વસ્વામિભાવ સમન્વ
હોવાથી દાસભૂત સર્વ બ્રહ્માદિકોએ તમો નાથ્યસે-પુરૂષાર્થલાભ માટે
યાચના કરાઓ છો માટે નાથ કલા છે એવા તમોને અમારા વારવાર
નમસ્કાર છે ॥૨૦॥ હે વૈકુંઠ ! ગતિનો ઉપરોધ તે ક્રુઠા કહેવાય, આકા
શમા વાયુની જે ગતિ સશ્લેષવિશેષ છે અને જે જળમા પૃથ્વીની ગતિ
સશ્લેષવિશેષ છે (કાર્યાવસ્થામા ભૂતોનો જે પરસ્પર નિયત સશ્લેષ છે)
તેનો ઉપરોધ જે પ્રલયમા વર્તે છે તે ગત્યુપરોધ જે તમોએ સર્ગારભમા
ટાળી નાખ્યો છે તેથી તમો વિકુઠ છો, વિકુઠ એજ વૈકુંઠ કહેવાય તેવું
આર્ષ નિરૂપ્ત છે-'મયા સશ્લેષિતા ભૂમિરન્દ્રિન્યોમ ચ વાયુના । વાયુશ્ચ
તૈજસા સાર્યં વૈકુણ્ઠઽવ તત્તો મમ' ઇતિ અથવા ઝર્મવડે જે ગતિનો ઉપ
રોધ તે ક્રુઠા કહેવાય, તે જેમનો ટળી ગયો છે એવા પ્રક્ષીણ કર્મવાળા
મુક્તો તે વિકુઠ કહેવાય, તેવા મુક્તોએજ એક પ્રાપ્ય તમો છો માટે
વૈકુંઠ નામથી કલા છે હે સત્ય ! સદા સત્યસ્વરૂપ છો માટે સાર્યં
સત્ય નામથી કલા છે, 'સત્ય જ્ઞાનમનન્ત મહા' 'તસ્ય હ વ્રા પૂતસ્ય વ્રહ્મણો
નામ સત્ય' એવી શ્રુતિ છે અથવા તમો મૂર્ત અમૂર્તાત્મક છો માટે સત્ય
સસાથી કલા છે 'સચ ત્વચામ્ભવત્' એવી શ્રુતિ છે અથવા સત્ શબ્દથી
પ્રાણુ કહ્યો છે, તી શબ્દથી અન્ન કહ્યું છે, ય શબ્દથી આદિત્ય કહ્યો છે,
તો પ્રાણુ અન્ન આદિત્યરૂપ તમો છો માટે સત્ય કલા છે, તેમાં 'તદિતિ
પ્રાણાસ્તીત્યન્ન યમિત્યસાવાદિત્ય' એવી શ્રુતિ છે અથવા તમો સત્યમા
રહ્યા છો અને તમારે વિષે સત્ય રહ્યું છે માટે તમો સત્ય સસાથી કલા છે

તેમા 'સત્યે પ્રતિષ્ઠિત કૃષ્ણ કૃષ્ણે સત્ય પ્રતિષ્ઠિતમ્ । સત્તાસત્તે ચ
 ગોવિન્દસત્તાવ સત્ય સર્તા મત ॥' એવી નિશ્ચિત છે અથવા સાત્ત્વિક
 શાસ્ત્રોએ પ્રતિપાદ્ય સત્ય-યથાર્થ વૈભવવાળા છે માટે સત્ય કહ્યા છે
 અથવા સત્-મહાત્માઓમા સાધુ છે માટે સત્ય કહ્યા છે અથવા સત્ય
 વચનધર્મરૂપ છે માટે સત્ય કહ્યા છે, 'તસ્યાસત્ય પરમ વદન્તિ' એવી
 શ્રુતિ છે અથવા સત્યપણે સતોએ માનેયા છે માટે સત્ય કહ્યા છે હે
 ઉત્તમ ! ક્ષરથડી અને અક્ષરથડી ઉત્કૃષ્ટ છે માટે ઉત્તમ કહ્યા છે તેમા
 'યસ્યાત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમ । અતોઽસ્મિ લોકે વેદે ચ પ્રથિત
 પુરવોત્તમ ॥' આ નિર્વચન છે અથવા ઉત્-નિવૃત્ત કરેછે તમ-અનગત
 અનાદિ અજ્ઞાનને જે તે ઉત્તમ કહેવાય અથવા સત્યોત્તમ ! એવું એક પ-
 સળોધન લેવું, સત્યોમાં ઉત્તમ તે સત્યોત્તમ કહેવાય, 'પ્રાણા વૈ સત્ય
 તેષામેષ સત્ય' આ શ્રુતિમા સત્યોત્તમત્વ નિરૂપણ કર્યું છે હે સત્ય !
 રજતમથી નહિ પરાલભ્ય પામેયા શુદ્ધ સત્ત્વગુણધીજ પ્રકાશ્ય છે અને
 તેવા સત્ત્વગુણના પ્રવર્તક છે માટે સત્ય તમોજ છે એવો ઉપચાર થાય
 છે તેમા આ વચન છે- મહાન્ પ્રમુવે પુરુષ સત્ત્વસૈવ પ્રવર્તક 'સત્યેન
 મુચ્યતે જતુ સત્ત્વ નારાયણામકમ્' ધતિ અથવા સત્ત્વ-શુદ્ધ અત ક
 રણ જે તમારા પ્રાદુર્ભાવ માટે વર્તે છે માટે સત્ય કહ્યા છે તેમા 'સત્ય
 વિશુદ્ધ વસુદેવશબ્દિત યદીયતે તત્ર પુમાનપાવૃત્ત' એવું લાગવતવચન
 છે હે ભૂમન્ ! નિરનિશય સુખરૂપ છે માટે ભૂમા શબ્દથી કહ્યા છે
 આ અર્થે ભૂમા ત્વેવ વિનિશ્ચિત્તત્ત્વ' આ શ્રુતિમા પ્રસિદ્ધ છે અથવા
 અપાર મહિમાવાળા છે માટે ભૂમા કહ્યા છે 'માન્તાચિન્ત્યગુણવાન
 નન્તૈશ્વર્યસેવિત । અનન્તજીવેન્નાપતિઃ શૃણો ભૂમાઽણિતેદ' એમ પાંચ
 ગાનમાં કહ્યું છે હે હિરણ્યગર્ભ ! હિરણ્યવત્ રમણીય છે માટે રમ
 ણીય અપ્રાકૃત ધામ હિરણ્યશબ્દથી કહ્યું છે, તેના ગર્ભભૂત તમો છે
 કેમકે તેના મધ્યમાં તમારો નિલ નિવાસ છે માટે તમો હિરણ્યગર્ભ
 કહ્યા છે તેમા શ્રુતિ છે-'હિરણ્યમે પરે લોકે વિરાજ મહા નિર્મલમ્ ।
 સત્પુષ્પ જ્યોતિષાં જ્યોતિસ્તદ્દારમવિદો નિદુઃ' 'ન તત્ર સૂર્યો માનિ' ધનિ

કુત્કલેશ ! । વિશ્વોત્તમશ્લોક ! વિધે ! મહર્ષે ! પ્રાણેશ ! વિશ્વે-

અથવા હિરણ્યનિધિને સમાન છો માટે હિરણ્યગર્ભ કહ્યા છો. તેમાં શ્રુતિ છે-‘તચથા હિરણ્યનિધિમક્ષેત્રજા ઉપર્યુપરિ સચ્ચરન્તોઽપિ ન વિન્દન્તિ’ ઇતિ. અથવા હિરણ્યગર્ભ (શ્રદ્ધા) રૂપે અવતરણુ છે માટે હિરણ્યગર્ભ કહ્યા છો, તેમાં શ્રુતિ છે-‘હિરણ્યગર્ભઃ સમવર્તેતામે’ ઇતિ હે ત્રિકુટુ ! ત્રણ કુટુંબ-ઉચ્ચ પ્રદેશો (ખંધોલો, મુખનો અગ્રભાગ અને દાહ્યો) જેના છે, અર્થાત્ પરાહાવતારને ધરનારા તમો છો. ‘તથૈવાસં ત્રિકુટુદો વારાહં રૂપમાસ્થિતઃ । ત્રિકુત્તેન વિરયાતઃ શરીરસ્ય પ્રમા-પનાત્’ એમ મોક્ષધર્મમા કહ્યું છે. હે કલેશ ! પ્રાણ આદિ જેમાં છે અને નામ આતે જેમા છે એવી સોળ કળાઓના તમો ઇશિ છો, કેમકે તમો સર્વ કાર્યની પ્રતિષ્ઠા છો, માટે કલેશ કલા છો તેવી શ્રુતિ છે— ‘સ પ્રાણમસૃજત્ પ્રાણાચ્છદ્ધાં ચં વાયુર્જ્યોતિરાપઃ પૃથિવીન્દ્રિયં મનઃ । અન્નમન્નાદ્દીપ્યં તપો મન્નાઃ કર્મ લોકા લોકેષુ ચ નામ’ ‘અરા દ્રવ રથનામૌ કલા યસ્મિન્ પ્રતિષ્ઠિતાઃ । તં વેદ્યં પુરુષં વેદ’ ઇતિ (જીવો તો કળાઓના લોકતાઓ અને વશ વર્તનારા છે. ઇશિ તો આજ છે કે જેમા રથનાભિમા આરાઓની પેઠે કળાઓ પ્રતિષ્ઠા પામી રહી છે) હે વિન્ધ ! સર્વત્ર પ્રવેશ છે માટે તમો વિન્ધ નામથી કહ્યા છો. ‘તસૃષ્ટ્વા તદેવાનુપ્રાવિશત્’ એવી શ્રુતિ છે ‘વેશનાદ્વિશ્વમિત્યાહુર્લોકાનાં કાશિસત્તમ !’ એવી નિર્જ્ઞિ છે અથવા વિશ્વશરીરકે છે માટે વિન્ધ કહ્યા છો, ‘મહૈવેદં વિશ્વં’ ‘પુરુષ પૃથેદં વિશ્વં’ ‘વિશ્વમેવેદમ્’ ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ છે. હે ઉત્તમશ્લોક ! સર્વની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ યશવાળા તમો છો માટે અન્વર્થ ઉત્તમશ્લોક નામથી કહ્યા છો. હે વિધે ! આ સમગ્ર વિશ્વના વિધાતા છો માટે વિધિ નામથી કહ્યા છો. હે મહર્ષે ! સર્વને સર્વદા એક સાથેજ સાક્ષાત્ કરવા સમર્થ અદ્વિતીય ઋપિ છો માટે મહર્ષિ નામથી કહ્યા છો. (મહર્ષો દ્રષ્ટા મધુતઃ દ્યોતા’ એવી શ્રુતિ છે) હે પ્રાણેશ ! પ્રાણુશબ્દવાચ્ય જીવોના ઇશ-નિયતા છો માટે પ્રાણેશ કહ્યા છો. અથવા પોતાવિષે પરમ પ્રીતિએ યુક્ત હોવાથી પોતાના પ્રાણુને સદૃશ એવા એકાતિક

તેમા 'સત્યે પ્રતિષ્ઠિત કૃષ્ણ કૃષ્ણે સત્ય પ્રતિષ્ઠિતમ્ । સત્તાસત્તે ચ
 ગોવિન્દક્ષત્તાત્ સત્ય સત્તા મત્ ॥' એવી નિરૂપિત છે અથવા સાત્ત્વિક
 શાસ્ત્રોએ પ્રતિપાદ્ય સત્ય-અર્થાર્થ વૈભવવાળા છે માટે સત્ય કહ્યા છે
 અથવા સત્-મહાત્માઓમા સાધુ છે માટે સત્ય કહ્યા છે અથવા સત્ય
 વચનધર્મરૂપ છે માટે સત્ય કહ્યા છે, 'તસ્માત્સત્ય પરામ વદન્તિ' એવી
 શ્રુતિ છે અથવા સત્યપણે સતોએ માનેલા છે માટે સત્ય કહ્યા છે તે
 ઉત્તમ ! ક્ષરથક્રી અને અક્ષરથક્રી ઉત્કૃષ્ટ છે માટે ઉત્તમ કહ્યા છે તેમા
 'યસ્માત્ક્ષરમતીતોઽહમક્ષરાદપિ ચોત્તમ । ચતોઽસિ લોકે વેદે ચ પ્રથિત
 પુરુષોત્તમ ॥' આ નિર્વચન છે અથવા ઉત્ત-નિરૂપિત કરેછે તમ-જીવગત
 અનાદિ અજ્ઞાનને જે તે ઉત્તમ કહેવાય અથવા સત્યોત્તમ 'એવુ એક પ-
 સબોધન લેતુ, સત્યોમા ઉત્તમ તે સત્યોત્તમ કહેવાય, 'પ્રાણા વૈ સત્ય
 તેષામેષ સત્ય' આ શ્રુતિમા સત્યોત્તમત્વ નિરૂપણ કર્યું છે તે સત્ય ।
 રજતમથી નહિ પરાભવ પામેલા શુદ્ધ સત્ત્વગુણથીજ પ્રકાશ્ય છે અને
 તેવા સત્ત્વગુણના પ્રવર્તક છે માટે સત્ત્વ તમોજ છે એવો ઉપચાર થાય
 છે તેમા આ વચન છે-'મહાન્ પ્રભુર્વ પુરુષ સત્ત્વસ્તૈવ પ્રવર્તક 'સત્યે
 સુચ્યતે જત્ સત્ય નારાયણામકમ્' ધ્વનિ અથવા સત્ત્વ-શુદ્ધ આત્મ-
 રજ જે તમારા પ્રાદુર્ભાવ માટે વર્તે છે માટે સત્ત્વ કહ્યા છે, તેમા 'સત્ત્વ
 વિશુદ્ધ વસુદેવશબ્દિત યદીયતે તત્ર પુમાનપાયુત્ત' એવુ ભાગવતવચન
 છે તે ભૂમન્ ! નિરનિશય મુખરૂપ છે માટે ભૂમા શબ્દથી કહ્યા છે
 આ અર્થ ભૂમા સ્વેષ વિજિજ્ઞામિત્ય' આ શ્રુતિમા પ્રસિદ્ધ છે અથવા
 અપાર મહિમાવાળા છે માટે ભૂમા કહ્યા છે 'મનન્તાચિન્મયગુણવાન
 નત્તૈશ્વર્યસેવિત । મનન્ત્રીચેનાવતિ શૃણો ભૂમા-ગિલેષદઃ' એમ પાંચ
 રાનમા કહ્યું છે તે હિરણ્યગર્ભ ! હિરણ્યવન્ રમનીય છે માટે રમ
 નીય અપ્રાકૃત ધામ હિરણ્યશબ્દથી કહ્યું છે, તેના ગર્ભમૂળ તમો છે
 કેમકે તેના મધ્યમા તમારો નિત્ય નિવાસ છે, માટે તમો હિરણ્યગર્ભ
 કહ્યા છે તેમા શ્રુતિ છે-'હિરણ્યવે પેરે લોકે ચિરત્ પ્રસ નિષ્કલમ્ ।
 તત્પુત્ર જ્યોતિર્વા જ્યોતિર્નિલસદામપિદો વિદુઃ 'ન તત્ર મૂર્ચા માર્ગિ' ધ્વનિ

કુત્કલેશ ! । વિશ્વોત્તમશ્લોક ! વિધે ! મહર્ષે ! પ્રાણેશ ! વિશ્વે-

અથવા હિરણ્યનિધિને સમાન છો માટે હિરણ્યગર્ભ કહ્યા છો. તેમાં શ્રુતિ છે-‘તદ્વથા હિરણ્યનિધિમક્ષેત્રજ્ઞા ઉપયુષ્પરિ સચ્ચાન્તોઽપિ ન વિન્દન્તિ’ ઇતિ. અથવા હિરણ્યગર્ભ (બ્રહ્મા) રૂપે અવતરણુ છે માટે હિરણ્યગર્ભ કહ્યા છો, તેમાં શ્રુતિ છે-‘હિરણ્યગર્ભઃ સમવર્તતાગ્રે’ ઇતિ. હે ત્રિકુત ! ત્રણ કહુદ-ઉચ્ચ પ્રદેશો (બંધોલો, મુખનો અગ્રભાગ અને દાઢ્યો) જેના છે, અર્થાત્ વરાહાવતારને ધરનારા તમો છો. ‘તથૈવાસં ત્રિકુત્વો વારાહં રૂપમાસ્થિતઃ । ત્રિકુત્તેન વિહ્યાતઃ શરીરસ્ય પ્રમાણાત્’ એમ મોક્ષધર્મમાં કહ્યું છે. હે કલેશ ! પ્રાણુ આદિ જેમાં છે અને નામ અંતે જેમાં છે એવી સોળ કળાઓના તમો ઇશિ છો, કેમકે તમો સર્વ કાર્યની પ્રતિષ્ઠા છો, માટે કલેશ કહ્યા છો. તેવી શ્રુતિ છે— ‘સ પ્રાણમસૃજત્ પ્રાણાચ્છદ્ધાં ચં વાયુર્જ્યોતિરાપઃ પૃથિવીન્દ્રિયં મનઃ । અક્ષમજ્ઞાદ્વીર્યં તપો મદ્રાઃ કર્મ લોકા લોકેષુ ચ નામ’ ‘અરા હવ રથનામૌ કલ્પા યસિન્ પ્રતિષ્ઠિતાઃ । તં વેદ્યં પુરુષં વેદ’ ઇતિ. (જીવો તો કળાઓના લોકનાઓ અને વશ વર્તનારા છે. ઇશિ તો આજ છે કે જેમાં રથનાભિમા આરાઓની પેઠે કળાઓ પ્રતિષ્ઠા પામી રહી છે) હે વિન્ધ ! સર્વત્ર પ્રવેશ છે માટે તમો વિન્ધ નામથી કહ્યા છો. ‘તત્સૃષ્ટ્વા તદેવાનુપ્રાવિશત્’ એવી શ્રુતિ છે ‘વેશનાદિશ્ચમિત્યાહુર્લોકાનાં કાશિસત્તમ !’ એવી નિર્જિત છે. અથવા વિશ્વશરીરકે છો માટે વિન્ધ કહ્યા છો, ‘બ્રહ્મવેદં વિશ્વં’ ‘પુરુષ પૃથેદં વિશ્વં’ ‘વિશ્વમેવેદમ્’ ઇત્યાદિ શ્રુતિઓ છે. હે ઉત્તમશ્લોક ! સર્વની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટ યશવાળા તમો છો માટે અન્વર્થ ઉત્તમશ્લોક નામથી કહ્યા છો. હે વિધે ! આ સમગ્ર વિશ્વના વિધાતા છો માટે વિધિ નામથી કહ્યા છો. હે મહર્ષે ! સર્વને સર્વદા એક સાથેજ સાક્ષાત્ કરવા સમર્થ અદ્વિતીય ઋષિ છો માટે મહર્ષિ નામથી કહ્યા છો. (અદ્યો દ્રષ્ટા બદ્યુતઃ ઓતા’ એવી શ્રુતિ છે) હે પ્રાણેશ ! પ્રાણુશબ્દવાચ્ય જીવોના ઇશિ-નિયંતા છો માટે પ્રાણેશ કહ્યા છો. અથવા પોતાવિષે પરમ પ્રીતિએ યુક્ત હોવાથી પોતાના પ્રાણુને સદૃશ એવા એકાંતિક

શ્વર ! તે નમોઽસ્તુ ॥૨૧॥ વૃષાકપે ! કેશવ ! ધર્મ ! ધીર ! શુચિ-

લક્તોના ઇશ-પતિ છો માટે પ્રાણેશ સસાથી કહ્યા છો અથવા પોતાના અતિપ્રીતિવાળા લક્તજનોના પ્રાણોને ઇશતે-સદા પોતાના દર્શનદાના-દિક્ષી રક્ષણ કરો છો માટે પ્રાણેશ કહ્યા છો હે વિદ્યેશ્વર ! વિશ્વ-અનેક બ્રહ્માડ મડળના ઇશ્વર છો એવા તમોને નમસ્કાર છે ॥૨૧॥ હે વૃષાકપે ! સર્વ પુરુષાર્થના વર્પનાર હોવાથી વૃષ-અનુપમ ધર્મરૂપ છો અને કાત્-જળ થકી પૃથ્વીના રક્ષણમાટે એક વરાહરૂપ છો માટે તમો વૃષાકપિ નામથી કહ્યા છો, 'કપિર્વરાહ શ્રેષ્ઠશ્ચ ધર્મશ્ચ વૃષ ઉચ્યતે । તસ્માત્ વૃષાકપિં પ્રાદ કશ્યપો માં પ્રજાપતિ ' એવી મહાભારતમા નિર્જિ છે હે કેશવ ! બ્રહ્મા અને શિવ જે તમારા વશમા વર્તે છે માટે કેશવ નામથી કહ્યા છો તેમા 'ક હતિ મલ્લનો નામ કૃષ્ણોઽહં સર્વદેહિનામ્ । આવાં તવાક્ષે સમૂતૌ તસ્માત્ કેશવનામવાન્' એવી નિર્જિ છે અથવા એક ચીકણા રથામ વાકા કેશવાળા છો માટે કેશવ કહ્યા છો, તેમા 'પ્રશસ્તનીલકેશવાદ્ કેશવઃ પરિકીર્તિત એવી નિર્જિ છે અથવા કેશિનામના અમુરને હણનાર છો માટે કેશવ કહ્યા છો, 'વસ્માત્તવ્યેવ દુષ્ટામા દત્ત' કેશી જનાર્દન ! । તસ્માત્કેશવનાન્ના સ્વ લોકે સ્પર્શિં મમિષ્વસિ' એમ વિષ્ણુ-પુરાણમા કહ્યું છે અથવા કેશસન્નિત સૂર્યાદિસંક્રાંત જે અંશુ (કિરણો) તેવાળા છો માટે કેશવ નામથી કહ્યા છો, 'અંશવો ચે પ્રકાશન્તે મમિતે વેશસંજિતા' । સર્વેજાં કેશવં તસ્માન્નામાહુર્દિનસત્તમા.' એમ મહા ભારતમા કહ્યું છે અથવા ક-બ્રહ્મા અ-વિષ્ણુ ઇશ-શિવ, આ કેશસસાથી કહેલી ત્રણ મૂર્તિઓ જે તમારા વશમાં યથાર્થભવ વર્તે છે માટે કેશવ નામથી કહ્યા છો હે ધર્મ ! અભ્યુદય (નિર્વર્ગ) અને નિ શ્રેયમવડે સર્વને સાક્ષાત્ પારી રહ્યા છો માટે ધર્મ કહ્યા છો તેમાં વચનો છે-'લોકાનાં ભવં પરો ધર્મઃ' 'તે વદન્તિ મદ્દામાનં જુગ્મ ધર્મં સનાતનમ્' 'સાક્ષાદેવા પુરાણોઽસૌ સ દિ ધર્મઃ સનાતનઃ' ઇત્યાદિ. અથવા ધર્મ-યજ્ઞ તપ દાનાદિ સદાચારોવડે આરાધના કરાય છે માટે ધર્મ કહ્યા છો હે ધીર ! ધી-પોતાને અસાધારણ, નિરતિશય આનંદરૂપ સ્વસ્વરૂપમાં પ્રવેશ કરી રહેલી

અયો ! ભૂતપતે ! પરાત્મન્ ! ! પુણ્યાન્ ! યજ્ઞેષ્ટદ ! પુણ્યકીર્તે !

બુદ્ધિથી તમો છો માટે ધીર કહ્યા છો. અથવા ધી-સ્વસ્વરૂપમાંજ એક નિષાવાળી બુદ્ધિને આપો છો માટે ધીર કહ્યા છો અથવા ‘વિકારદેતૌ સતિ વિક્રિયન્તે ચેષાં ન ચેત્તાંસિ ત ઇવ ધીરાઃ’ આ અભિયુક્ત જનોએ કહેલા લક્ષણવાળા ધીર તમો છો માટે ધીર કહ્યા છો હે શુચિશ્રવઃ ! શુચિ-લક્ષિતપ્રકર્ષપૂર્વક હોવાથી શ્રવણપ્રિય એવાં લક્ષણનોનાં સ્તુતિ-વચનોને અવશ્ય શ્રવણ કરો છો માટે શુચિશ્રવ નામથી કહ્યા છો. તેવું મહાભારતમાં વચન છે—‘શુચીનિ શ્રવણીયાનિ શૃણોમીહ ધનજય ! । નચ પાપાનિ ગૃહ્ણામિ તતોઽહં વૈ શુચિશ્રવાઃ’ ઇતિ. ‘મકૈરુક્તાન્યવદયં યઃ શૃણોતિ સ શુચિશ્રવાઃ’ એવી નિશ્ચિત છે અથવા શુચિ-શ્રોતા વક્તાને પવિત્ર કરનારા હોવાથી શુદ્ધ શ્રવ-નામો કે યશ જેમનાં છે માટે શુચિશ્રવ કહ્યા છો હે ભૂતપતે ! ભૂતમાત્રના પતિ-સ્વામી છો, તમોએ નહિ અધિષ્ઠાન કરેલું કાંઈપણ વસ્તુ નથી. અથવા ભૂત-પોતાના પાર્ષદો-દ્વારા પોતાના લક્ષ્મીનું રક્ષણ કરો છો માટે ભૂતપતિ કહ્યા છો, ‘ભૂતાનિ વિષ્ણોઃ સુરપૂજિતાનિ દુર્વંશલિઙ્ગાનિ મહાદ્ભુતાનિ । રક્ષન્તિ તદ્ભક્તિમતઃ પરમ્યો મત્તશ્ચ મર્ત્યાનય સર્વેતશ્ચ’ એમ ભાગવતમાં કહ્યું છે. હે પરાત્મન્ ! તમો સર્વ ભૂતોના અંતરાત્મા છો, માટેજ પરાત્મા-પોતાથી ઇતર સમસ્ત વસ્તુમાં અનુપ્રવેશ કરીને આત્માપણે સર્વને ધારણ કરી રહ્યા છો, આવો બીજો કોઈ આત્મા નથી માટે આપ પરાત્મા કહ્યા છો અથવા જ્ઞાતૃત્વાદિ ધર્મે કરીને દેહ ઇન્દ્રિયાદિકથથી પર વર્તતા એવા જીવોના આત્મા-અતર્યામી છો માટે પરાત્મા કહ્યા છો, ‘આત્માત્મા વાક્ષરાત્મા’ એમ સ્કંદપુરાણમાં કહ્યું છે તથા ‘ય આત્મનિ તિષ્ઠન્’ એવી શ્રુતિ છે હે પુણ્યાંગ ! જે તમારું દિવ્ય અગ સદર્શનાદિવટે પાતકિઓનેપણ પાવન કરેછે, માટે તમો પુણ્યાંગ છો (સકળમંગળ કરનાર દિવ્ય વિગ્રહવાળા છો) અથવા પુણ્ય-ધર્મના અગ-શરીરવત્ રક્ષક (ધર્મવર્મ) છો માટે પુણ્યાંગ કહ્યા છો, ‘બ્રહ્મણ્યે ધર્મવર્મણિ’ એમ ભાગવતમાં કહ્યું છે. હે યજ્ઞેષ્ટદ ! યજ્ઞને આપનારા છો હે યજ્ઞ ! હે ઇષ્ટદ ! એવું પૃથક્ ૫૬

સુધીર્નમસ્તે ! પુરુષોત્તમાય ॥૨૨॥ અંધોક્ષજ ! શ્રીકર ! કજ્જનેત્ર !

હોય તો, 'યજ્ઞો વૈ વિષ્ણુઃ' એવી શ્રુતિ છે માટે તમો યજ્ઞારાધ્ય હોવાથી યજ્ઞ છો. અથવા રૂચિપ્રભપતિથકી યજ્ઞનામથી પ્રકટ થયા છો માટે યજ્ઞ કહ્યા છો. અથવા જપયજ્ઞસ્વરૂપ છો માટે યજ્ઞ કહ્યા છો ઇતિ રૂળને આપનારા ઇન્દ્ર્ય (પૂજ્ય) તમોજ છો માટે ઇતદ કહ્યા છો. હે પુણ્યકીર્તે ! જે તમારૂં કીર્તન પુણ્ય-સમસ્ત પાપને પ્રણાશ કરનારૂં છે માટે તમો પુણ્યકીર્તિ છો. તેવું વચન છે- 'નામસફીતેન ભવત્યા વિભાયનમનુત્તમમ્ । મૈત્રેયાશેષપાપાનાં ધાતૂનામિવ પાવકઃ ॥' 'અવશેનાપિ યજ્ઞાન્નિ કીર્તિતે સર્વપાતકૈઃ । ઇમાન્ વિમુચ્યતે સઘ સિંહરસૈર્હૃતૈરિષ ।' 'કલો સફીર્ય કેશવ' ઇતિ અથવા પુણ્ય-અનંત જન્મમાં સપાદન કરેલાં સત્ સુકૃતવાળા જનોમા કીર્તિ-સર્વદા સંકીર્તન જેમનું છે માટે પુણ્યકીર્તિ કહ્યા છો. હે સુધીઃ ! ચેતનોના શ્રેયના ચિંતનમાંજ એક પ્રવર્તેલી હોવાથી શોભન ધી (સંકટ્ય)એ સંપન્ન છો માટે સુધી સસાથી પ્રખ્યાત છો અથવા સુ-અત્યંત લક્ષ્યહિતને ચિંતન કરો છો માટે સુધી કહ્યા છો એવા પુરુષોત્તમ-પુરુષ ચેતનોની અપેક્ષાએ ઉત્કૃષ્ટતમ અને નિલ્લભ્યો થકી ઉત્કર્ષથી ઉત્કૃષ્ટતમ તમોને નમસ્કાર છે ॥૨૨॥ હે અધોક્ષજ ! સમગ્ર કટયાણુ ગુણપરિપૂર્ણ અને નિરવધિ મહાનંદામૃતના મહાસાગર એવા આપ અનુક્ષણ નિલ્લભ્યો અને લક્ષ્યોએ સદા ઉપસોગવ્યા થકાપણુ ક્યારેયપણુ અધ ક્ષય પામતા નથી (ખુટી જતા નથી) માટે અધોક્ષજ નામથી કહ્યા છો. તેવું નિર્વચન છે- 'અધો ન ક્ષીયતે જાતુ યસ્યાત્તસ્યાદ-ધોક્ષજ.' ઇતિ અથવા અક્ષજ-ઇન્દ્રિયજન્ય જ્ઞાન જેની આગળ અધ- છે, એટલે સાક્ષાત્ સંબન્ધ પામવું નથી, માટે તમો અધોક્ષજ કહ્યા છો અર્થાત્ ઇન્દ્રિયાગોચર છો હે શ્રીકર ! આશ્રિતોનું શ્રેય કરનાર છો માટે શ્રીકર કહ્યા છો અથવા શ્રી (લક્ષ્મી)ને પરસ્વરૂપમાંજ જેમ એમ વ્યૂહાવતારાદિકમાપણુ ચોતાને અનુરૂપ કરો છો માટે શ્રીકર નામથી કહ્યા છો, 'દેવાય દેવદેહેયં માનુષાય ચ માનુષી' એમ વિષ્ણુપુરાણમાં કહ્યું છે. હે કંજનેત્ર ! પ્રકૃતિત કમળ દળ જેવા નેત્રવાળા હોવાથી કંજનેત્ર

વેદૈકવિદ્વેદકદવ્યયાત્મન્ ! ! અવ્યક્ત ! સંશ્રિત્પર ! સૌખ્ય ! હેતો !

કહ્યા છે. તેમાં 'તસ્ય યથાકપ્યાસં પુણ્ડરીકમેવમક્ષિણી' એવી શ્રુતિ છે. હે વેદૈકવિત્ ! મુખ્ય વેદ અને વેદાર્થને સંશય વિપર્યાસ વિના યથાર્થપણે તમો એકજ લાણો છો માટે વેદૈકવિત્ કહ્યા છે. 'વેદાન્તકૃદ્વેદવિદેવ ચાહં' એવું ભગવદ્વચન છે. અથવા 'વેદ્યતે હિતિ વેદઃ' એવી વ્યુત્પત્તિથી વેદ-પ્રતિપાદ્ય જે ધર્મ તે વેદ કહેવાય, તેને ચિન્દતિ-પોતાના આરાધનરૂપ-પણે પામો છો માટે વેદૈકવિત્ કહેવાઓ છો 'વેદૈર્વેદ્યતયા વેદસ્તદર્થો ધર્મે ઉચ્યતે । તદનુષ્ઠાપનાજિત્યં પ્રણુન્નો વેદવિત્ સ્મૃતઃ' એવી નિરૂક્તિ છે. હે વેદકૃત્ ! સર્જના આદિભાગમાં ઋગાદિ વેદોને પ્રકાશ કરો છો માટે વેદકૃત્ કહ્યા છે. 'અસ્ય મહત્તો ભૂતસ્ય નિઃશ્વસિતમેતચદગ્વેદઃ' ઇત્યાદિ શ્રુતિ છે. હે અવ્યયાત્મન્ ! જે તમારા આત્મા-સ્વરૂપ કે સ્વભાવનો વ્યય-વિનાશ કે વિકાર નથી વર્તતો માટે તમો અવ્યયાત્મા કહ્યા છે. 'અજરોઽમરોઽવ્યયઃ' ઇત્યાદિ શ્રુતિ છે. હે અવ્યક્ત ! સ્વયં સ્વેચ્છાથી પોતાનાજ રૂપથી પ્રાદુર્ભવ પામો છો તથાપિ સર્વને મનુષ્ય-ભાવના અનુકરણને લીધે વ્યક્ત (પ્રકાશ) થતા નથી માટે અવ્યક્ત નામથી કહ્યા છે. 'નાહં પ્રકાશઃ સર્વસ્ય યોગમાવાસમાવૃતઃ' એમ ગીતામાં કહ્યું છે. 'મનુષ્યાવેન સર્વેષામપરમાવાપ્રકાશનાત્ । હૃદયૈરવ્યક્ત્વમિતિ ચ કથિતસ્ત્વવપારગૈઃ' એવી નિરૂક્તિ છે. હે સન્ ! 'સદેવ સોમ્યેદમગ્ર ભાસીત્' આ કારણનિરૂપણ પ્રકરણમાં સચ્ચષ્ઠથી જણાવ્યા છે માટે સત્ કહ્યા છે. અથવા સન્-શ્રેષ્ઠ છે, માન્ય છે અને ત્રિકાળ સત્ય છે માટે સત્ કહ્યા છે. હે ચિત્ ! 'તદૈક્ષત ઘટુ સ્વાં પ્રજાવેય' આ ઇક્ષણરૂપ ચેતનગુણ-વાન્ હોવાથી અચેતન પ્રધાન થકી વ્યાવૃત્તિ (પૃથક્) કરેલા ચિચ્છષ્ઠ બોધ્ય તમોજ છો માટે ચિત્ કહ્યા છે. હે પર ! 'અક્ષરાત્પરત્તઃ પરઃ' ઇત્યાદિ શ્રુતિમાં અક્ષરપરપણે નિરૂપણ કરેલા તમોજ છો માટે પર કહ્યા છે. અથવા 'ચિત્પર' એવું સમસ્ત પદ લેવું, 'સમસ્ત ચેતનની અપેક્ષાએ પર' એવો તેનો આશય સમજવો. અથવા 'ચિત્ પર' એવું લિલ્લ પદ સમાનાધિકરણ લેવું; 'પર ચેતન છો' એવો તેનો અભિપ્રાય લાણવો.

આનન્દ ! વિદ્યાધિપતે ! નમોઽસ્તુ ॥૨૩॥ જ્ઞેયાદિદેવ ! પ્રિયમક્ત !

હે સૌખ્ય ! પોતાના એકાંતિક લક્ષ્મીને અવિનાશી અભિવાહિત સુખો આપનારા છે માટે સૌખ્ય નામથી કહ્યા છે 'બ્રહ્મણો હિ પ્રતિષ્ઠાદમમૃત સ્યાન્નયસ્ય ચ । શાશ્વતસ્ય ચ ધર્મસ્ય સુલ્લસ્યૈકાન્તિકસ્ય ચ' એમ ગીતામાં કહ્યું છે હે હેતો ! જગતના હેતુભૂત પ્રકૃત્યાદિકના હેતુ હોવાથી હેતુ સસાથી કહ્યા છે, 'અચિલહેતુહેતુ' એમ લાગવતમાં કહ્યું છે અથવા લક્ષ્મીના વાહિત અર્થોમાં કારણ છે માટે હેતુ સસાથી કહ્યા છે 'વાન્દિત તાર્યનિદાનત્વાત્ હેતુરિત્યભિધીયતે' એવી નિરૂપિત છે. 'પરસૌર્યહેતો' એવું સમસ્ત પદ લઈએ તો 'સર્વતોપર મોક્ષસુખના પમાડનારા' એવો અર્થ કરવો 'ઇપ જ્ઞેવાનન્દયાતિ' એવી શ્રુતિ છે સૌર્યહેતો' એવા સજ્ઞો ધનપદના આશ્રયણમાં પણ આજ અર્થ છે હે આનંદ ! સ્વત નિરવધિક આનંદસ્વરૂપ છે માટે આનંદ નામથી કહ્યા છે 'શાનન્દો બ્રહ્મ' એવી શ્રુતિ છે (આનંદવહ્નીમાં આનંદ સ્વરૂપની વિશેષતા મીમાંસા કરી છે) અથવા અનેકવિધ અવતારચરિત્રાવડે પોતાના એકાંતિક લક્ષ્મીને આહ્વાદ આપો છે માટે અન્વર્થ આનંદ નામથી કહ્યા છે હે વિદ્યા-ધિપતે ! પરબ્રહ્મવિદ્યાના તમોજ પ્રધાન અધિપતિ છે, પરબ્રહ્મની વિદ્યા તે પરબ્રહ્મના પ્રસાદ વિના લભ્ય નથી, 'યમંયેષ ઘૃણુતે તેષાં સ્મૃત્તસ્યૈવ આત્મા વિઘ્નુતે ઇન્દ્ર સ્વામ્' એવી શ્રુતિ છે એવા આપ લાગવાનને નમસ્કાર છે ॥૨૩॥ હે જ્ઞેય ! જે લાણુવા યો ય હોય તે જ્ઞેય કહેવાય, જેના નિરાનથી વિચુક્તિ મળે એજ જ્ઞેય છે, જ્ઞેયનું જે વિજ્ઞાન એજ જ્ઞાન છે, અન્યતો અજ્ઞાનજ છે, ઈતરતો અજ્ઞેય છે, કેમકે બધક છે, આપના સ્વરૂપ સ્વભાવના જ્ઞાનથીજ આત્મતિક મોક્ષ મળે છે, માટે આપજ એક જ્ઞેય-લાણુવા યોગ્ય હોવાથી જ્ઞેય નામથી કહ્યા છે હે આદિદેવ ! સર્વના કારણ હોવાથી આદિ અને સ્વલ્પ વર્ગની સાથે ક્રીડા કરોછો માટે દેવ, ગળીને આદિદેવ કહ્યા છે, તેમાં વચન છે-'સપ્રયોગ્ય વિયોગ્યાય કામકારકર પ્રમુઃ । કીદતે મગવાન્' 'મમમેયોઽનિયોગ્યઃ યન્ન કામમમો યશી । મોદતે મગવાન્ વિપ્નુર્વાલ ઋદ્ધનકૈરિષ' ઇતિ

પૂજ્ય ! પ્રેષ્ટ ! પ્રજ્ઞેશામરવર્ય ! સર્વ ! । બ્રહ્માગુણાગમ્ય ! સદર્શ-

અથવા આદિ-સમગ્ર જગત્સર્ગથી પહેલાં પોતાના અક્ષર ધામમાં પોતાના ભક્તસમાજ સાથે ક્રીડા કરી રહ્યા છો માટે આદિદેવ સંજ્ઞાથી કહ્યા છો, 'યઃ સ્વમક્તેભ્યો રમતે સ મે સર્વસ્વં' એવી શ્રુતિ છે. હે પ્રિયભક્ત ! તમોને ભક્તો અતિ પ્રિય છે માટે પ્રિયભક્ત નામથી કહ્યા છો. 'જ્ઞાની સ્વામૈવ મે મતમ્' 'સ ચ મમ પ્રિયઃ એમ ગીતામાં સ્વયં કહ્યું છે. હે પૂજ્ય ! આપના થકી અન્ય કોઈ પ્રથમ પૂજ્યને યોગ્ય નથી, દેવદેવ છો અને ઈશ્વરેશ્વર છો માટે સર્વ કોઈએ પ્રથમ પૂજ્ય આપજ એક છો. (આ અર્થ યુધિષ્ઠિર રાજસૂયયજ્ઞમાં સ્પષ્ટ છે) હે પ્રેષ્ટ ! સર્વ સુખના નિધિ હોવાથી નિરૂપાધિક પ્રિયતમ તમો એકજ છો, આત્મા થકી અન્ય કોઈ પ્રિયતમ નથી, સર્વના મુખ્ય આત્મા આપ એકજ છો માટે પ્રેષ્ટ નામથી કહ્યા છો હે પ્રજ્ઞેશ ! બ્રહ્માને આરંભીને સ્તબ્ધપર્યંત સર્વ કોઈ જન્મ-ધારીઓના તમો ઈશ છો, તેઓનું જનન સ્થિત્યાદિક આપને આધીન છે. માટે આપ પ્રજ્ઞેશ કહ્યા છો. હે અમરવર્ય ! જેઓ સાચા અમરપણે પ્રખ્યાત નિત્યમુક્તો છે (નિત્યમુક્તોજ જનનમરણના યોગે રહિત છે માટે અમર કહેવાય. બહુ જીવોનેતો પ્રારબ્ધને આધીન દેહયોગ વિયોગે કરેલો જનનમરણયોગ છેજ, માટે તેઓ સાચા અમર ન કહેવાય) તે નિત્યમુક્તોનું જે અમરપણું છે તે પણ આપના સકટપને આધીન છે, તો આપજ અમરેશ હોવાથી અમરવર્ય નામથી પ્રખ્યાત છો. હે સર્વ ! સ્વયં અવાપ્ત સમસ્ત કામ હોવાથી અન્ય અપેક્ષાએ રહિત છો તથાપિ સ્વરૂપ સ્થિત્યાદિકના નિર્વાહ માટે આ સર્વ વિશ્વમા અનુપ્રવેશ કરીને શરીરને આત્માજ જેમ એમ 'હું હું' એરીતે સર્વને સ્વાત્મકપણે અનુસંધાન કરો છો માટે સર્વ છો, 'અસતશ્ચ સતશ્ચૈવ સર્વસ્ય પ્રમવાપ્યયઃ । સર્વસ્ય ચ સદા જ્ઞાતાત્ સર્વમેનં પ્રવક્ષતે' 'સર્વં સમામોપિ સત્તોઽસિ સર્વઃ' એવી સ્મૃતિ છે. 'ચરાચરશરીરેષુ વ્યાસિમાન્ સર્વં રૂરિતઃ' એવી નિશ્ચિતિ છે. હે બ્રહ્મા ! સ્વરૂપ સ્વભાવથી નિરતિશય બૃહત્ત્વ (મોટાપણું) યોગવાળા છો અને પોતાવિષે અનન્ય મનવાળા ભક્તોને બૃહત્ત્વ (મોટા-

નીય ! પ્રમાણદીનાધિપતે ! નમોઽસ્તુ ॥૨૪॥ સ્વામિન્મહેશામલ
ધામ ! દેવ ! જ્ઞાનપ્રદાગોચર ! સદ્ગુણાઽઽસ ! ! સદ્ગુણમૂર્તે ! પુરુ

ષણુ) કરી આપો છો માટે શ્રદ્ધા નામથી પ્રખ્યાત છો 'વૃદ્ધત્વાત્ વૃદ્ધણ
ત્વાચ્ચ દ્રઢેતિ પરિકીર્તયંતે' એવું નિર્વચન છે હે અગુણ ! (નિર્ગુણ)
માયિક સત્ત્વાદિ ગુણોએ શૂન્ય છો, પ્રાકૃતની પેઠે ગુણુવશ વર્તનારા નથી
કિંતુ પરમ સ્વતંત્ર છો માટે અગુણ કહ્યા છો 'સાક્ષી ચેતા કેવલો
નિર્ગુણશ્ચ' એવી શ્રુતિ છે 'સત્ત્વાદયો ન સન્તીયો યત્ર ચ પ્રાકૃતા ગુણા'
એવી સ્મૃતિ છે હે અગમ્ય ! પ્રાકૃત હિન્દ્રિયોવડે ગમ્ય-પ્રાપ્ય નથી
માટે અગમ્ય કહ્યા છો અથવા અપરિચ્છેદ સ્વરૂપ છો માટે અગમ્ય
કહ્યા છો અથવા શમદમાદિ આત્મગુણોએ રહિત જનોએ ગમ્ય નથી
માટે અગમ્ય કહ્યા છો હે સદર્શનીય ! સત-આત્મજ્ઞાને સપત્ર જનોએ
અર્થનીય છો માટે સદર્શનીય કહ્યા છો હે પ્રભાણુહીન ! સ્વરૂપ
સ્વભાવ ગુણુ વિભૂત્યાદિકના પ્રભાણુ-પરિચ્છેદે (ભાષ) રહિત છો માટે
પ્રભાણુહીન કહ્યા છો હે અધિપતે ! પતિ શ્રદ્ધાદિકોને પણ અતિક્રમ
કરીને વર્તો છો માટે અધિપતિ કહ્યા છો 'પતિ પત્નીના' 'પુષ સર્વાંધિ
પતિ' એવી શ્રુતિ છે એવા આપ ભગવાનને નમસ્કાર છે ॥૨૪॥ હે
સ્વામિન્ ! સર્વના શેષી છો માટે સ્વામી સરણી સુપ્રસિદ્ધ છો 'एक
एव हरि स्वामिदब्दवाच्योऽस्ति सर्वथा' 'हरेः स्वाम्य' 'स्वामित्वं ब्रह्मणि
स्थित' એવી સ્મૃતિ છે હે મહેશ ! તમારા થથી અન્ય ઈશ નથી માટે
મહેશ કહ્યા છો, 'समीपराणां परम महेश्वरम्' એવી શ્રુતિ છે હે અમ
ધામ ! અમળ-માયાગુણુ રહિત હોવાથી સ્વતંત્ર પ્રકાશકમય દિવ્ય
ધામ જેમનું છે હે દેવ ! નિરતિશય દીપ્તિએ યુક્ત છો માટે દેવ નામથી
કહ્યા છો (જ્વોતિષાં જ્વોતિ એવી શ્રુતિ છે) હે જ્ઞાનપ્રદ ! પોતાને
અભિમુખ થએલા જનોને અવિદ્યારૂપ અધકારના વિનાશમાં સમર્થ એવા
જ્ઞાનરૂપ તેજને આપનારા આપ છો હે અગોચર ! અભિમુખ નહિ
થનારા જનોને અગોચર છો હે સદ્ગુણામ ! શમ દમાદિ આત્મગુણોએ
સપત્ર એવા જનોને પ્રાપ્ત થતા 'सद्गुण ! आप्त !' એવું પૃથક્ સંબોધન

પાત્તકામ ! પ્રકાશકાકાશવપુર્નમસ્તે ॥૨૫॥ સ્વતન્ત્ર ! માયાધિપ !

પદ લઘ્વે તો સમસ્ત કલ્યાણગુણ પરિપૂર્ણ હોવાથી સદ્ગુણ અને સર્વના હિતૈકત્વપર હોવાથી આત્મે કહ્યા છે. હે સદ્ગુણમૂર્તિ ! જગતના અનુગ્રહ અર્થે આપે ગ્રહણ કરેલી દિવ્ય મૂર્તિઓ અનંત છે માટે સહસ્ર-મૂર્તિ કહ્યા છે. 'અવતારા હ્યસંત્યેયા હરેઃ સત્ત્વનિષેદ્વિજાઃ' એમ ભાગવ-તમાં કહ્યું છે. હે પુરૂષ ! મુક્તોને પુરૂ-બદ્ધ વાણીમનને અગોચર ગુણ વિભવવાળા સ્વાત્માનો અનુભવ સનોતિ-આપો છો માટે પુરૂષ નામથી પ્રખ્યાત છો. 'एष ह्येवानन्दयाति' 'સોઽશ્રુતે સર્વાન્ કામાન્ સહ વ્રહ્મણા ધિપશ્રિતા' એવી શ્રુતિ છે. 'मुक्तैर्मयः स्वात्मपर्यन्तदानात् पुरुष ईरितः' એવી નિર્ઙિત છે. અથવા આ સર્વ વિશ્વથક્રી પૂર્વે વર્તો છો અને પરમ પા-વન હોવાથી સર્વ પાપને પ્રણાશ કરો છો માટે પુરૂષ નામથી પ્રખ્યાત છો 'पूर्वमेवाहमिहासमिति तत्पुरुषस्य पुरुषत्वं' 'स यत्पूर्वोऽस्मात्सर्वस्मात्सर्वान् पाप्मानं ओषत्तस्मात्પुरुષઃ' એવી શ્રુતિ છે. અથવા પુરૂ-શરીરમાં શયન કરો છો માટે પુરૂષ કહ્યા છે, 'नवद्वारं पुरं पुण्यमेतैर्भौवैः समन्वितम् । व्याप्य शेते महात्मा यस्तस्मात्पुरुष उच्यते' એમ મહાભારતમાં કહ્યું છે અથવા પુરૂષાકાર હોવાથી પુરૂષ કહ્યા છે, 'भारमैवेदमग्र आसीत् पुरुष-विधः' 'परात्परं पुरुषमुपैति दिव्यं' 'वेदाहमेतं पुरुषं महान्तं' એવી શ્રુતિ છે. હે આત્મેકામ ! તમો અવાપ્ત સમસ્ત કામ છો આનંદમય સ્વાત્મસ્વ-રૂપમાં નિષાવાળાને કયો કામ હોય ? માટે આપ અકામ આત્મેકામ કહ્યા છો અને સંકલ્પમાનથી યથાકામ (યથેચ્છ) સર્જો છો માટે સત્ત્વસંકલ્પ પાણે આત્મેકામ છો 'सत्यकामः सत्यसङ्कल्पः' એવી શ્રુતિ છે. અથવા આત્મ-પોતાના એકાંતિક ભક્તોમા કામ-સદા નિવાસવાંછા જેમને છે તે આત્મેકામ કહેવાય. હે પ્રકાશક ! પ્રકાશક સૂર્યાદિકના પણ પ્રકાશક આપ છો 'तमेव भान्तमनुभाति सर्वं' એવી શ્રુતિ છે. હે આકાશવપુઃ ! આકાશવત્ નિર્લેપ વપુ-મૂર્તિ જે તમારી છે. અથવા નિરતિય પ્રકાશે વિશિષ્ટ દિવ્ય નિગ્રહ વાળા તમો છો માટે આકાશવપુ કહ્યા છે. એવા તમોને નમસ્કાર છે ॥૨૫॥ હે સ્વતંત્ર ! આપનો અન્ય અધિપતિ નથી માટે

સર્વશક્તે ! સદા પ્રસન્નો ભવ પાહિ ચાસાન્ । ત્વમેવ સર્વાશ્રય
પીય એવસ્તસૈ મુદુસ્તે ભગવન્નમોઽસ્તુ ॥૨૬॥ તતશ્ચ પ્રાર્થયામાસુ

તેનતત્ર કહ્યા છે હે માયાધિપ ! જેના વશમા આ સમગ્ર વિશ્વ વર્તે છે તે
માયાના તમો ઈશ છે માટે માયાધિપ કહ્યા છે 'માયાં તુ પ્રકૃતિં વિદ્યાર
માયિન તુ મહેશ્વરમ્ એવી શ્રુતિ છે અથવા માયા-અનાદિ હવગત અણ
નરૂપ પ્રકૃતિ થકી અધિકપણે પોતાના ભક્તોને પાતિ-રક્ષણ કરો છે માટે
'માયાધિપ કહ્યા છે હે સર્વશક્તે ! સર્ગ સ્થિતિ સહાર કરવામા ઉપયોગી
આધિત્ય અનંત શક્તિએ સપન્ન છે માટે સર્વશક્તિ કહ્યા છે 'પરાઽસ્ય
શક્તિર્વિવિધૈવ શ્રૂયતે સ્વાભાવિકી' એવી શ્રુતિ છે અથવા કાળ માયા
દિરૂપ સર્વ શક્તિઓ જેમની છે અથવા અક્ષરોદિ સર્વમા શક્તિ-નિયમન
સામર્થ્ય જેમનું છે માટે સર્વશક્તિ કહ્યા છે હે ભગવાન્ ! સમસ્ત
દોષવિરોધિ કલ્યાણગુણસ્વરૂપ હોવાથી પરમ પૂન્ય છે માટે ભગવાન્
કહ્યા છે, 'સર્વદેયપ્રત્યક્તીકલ્યાણગુણવત્તા । પૂજ્યારૂપ્યતમો યોઽસૌ
ભગવાન્ હૃતિ શબ્દતે' એવી નિરૂત્તિ છે અથવા દેશ્વર્યસ્ય સમપ્રસ
ધર્મસ્ય યજ્ઞસ ક્રિય । વૈરાગ્યસ્વાય મોક્ષસ્ય પર્ણાં ભગ દ્વતીરણા આ ઇ
ક યાણુ ગુણોએ સપન્ન છે માટે ભગવાન્ કહ્યા છે 'ઉત્પત્તિં પ્રલયૈ ચૈવ
ભૂતાનામાગતિં ગતિમ્ । વેતિ વિદ્યામવિદ્યાં ચ સ વાચ્યો ભગવાનિતિ'
આ વચનને અનુસારે પણ આપ ભગવાન છે અથવા જ્ઞાન શક્તિ બળ
ઐશ્વર્ય વીર્ય તેજ આ ભગવન્નૃપકલ્યાણ ગુણશાળી છે માટે ભગ
વાન્ કહ્યા છે 'જ્ઞાનશક્તિબલૈશ્વર્યવીર્યતેજાસશેષત । ભગવન્નૃદવાચ્યાનિ
વિતા હૈવૈર્ગુણાદિભિ । એવમેપ મહાશબ્દો મૈત્રેય ભગવાનિતિ । પરમવ્રહ્મ
મૂતલ્લ વાસુદેવલ્લ નાન્યગ ॥' એમ વિષ્ણુપુરાણમા કહ્યું છે તમો
અમારી ઉપર પ્રસન્ન થાવ અને અમારી આ ભવસાગર થકી રક્ષા કરો
સર્વ કોઇએ સમાશ્રય કરવા યોગ્ય તમોજ એક-અદ્વિતીય છે જે હેતુ
માટે તમો સકળ કૃપાને આપનારા અને અપરિચિત અનંત કૃપાને આપ
નારા છે માટે સર્વ-આર્ત હજી સુ અને અર્થાર્થિઓએ આશ્રયણીય છે
એવા સર્વશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તમોને વારવાર નમસ્કાર છે એરીતે અણોત્તર
શતનાભાવળિવડે મુનિવિગેરેએ સ્તુતિ કરી ॥૨૬॥

સર્વે ભક્તજનાઃ પ્રભુમ્ । વદ્ધાઙ્ગલિપુટા ભક્ત્યા તન્મુખાર્પિતદ્વયઃ ॥૨૭॥
અસ્માકં સ્વલને ક્ષુતે ચ પતને વ્યાધૌ તથા જૃમ્ભણે મૂ-
ર્ચ્છાયાં મરણેઽપિ વા ત્રિવિશતાં સમ્પ્રાપ્સ્યતાં નિત્યદા । ત્વન્નામા-
ન્યખિલાયદુઃખનિચયધ્વંસાતિશૌર્યાણિ વૈ વાચાયાં વિલસન્તુ
નિશ્ચલતયા ભક્તપ્રિય ! શ્રીહરે ! ॥૨૮॥ મા દેહગેહદ્રવિણેષુ વુદ્ધિ-
ર્વ્રજેન્દ્રવત્પાદયુગં વિહાય । અસ્માકમિત્યેવ હરેઽભિયાચિતં સમ્પૂ-
ર્યાધીશ ! ભવ પ્રસન્નઃ ॥૨૯॥ इति सम्प्रार्थ्य ते सर्वे भक्तास्तद्रत-
मानसाः । निपेदुश्च यथास्थानं तं प्रणम्येश्वरं पुनः ॥૩૦॥ उपवि-

હે રાજન્ ! એરીતે સ્તુતિ કરીને, પછી સર્વ ભક્તજનો બે હાથ બેડીને
ભક્તિથી ભગવાનના મુખકમળને સન્મુખ એકાથ દૃષ્ટિ રાખીને પ્રભુ શ્રીહ-
રિની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યાકે-હે ભક્તપ્રિય શ્રીહરે ! અમો એવી આપની
પ્રાર્થના કરીએ છીએ કે-આપનાં હરિ કૃષ્ણ હરિકૃષ્ણ નારાયણમુનિ સહજ-
નંદ સ્વામિનારાયણાદિ નામો જે સમગ્ર પાપધુંજને તથા દુઃખસમૂહને
મૂળમાંથી નાશ કરવામાં મહાશૂરવીર સર્વમંગળકારી છે તે અમારી
વાણીમાં નિશ્ચળપણે સર્વ કાળમાં નિવાસ કરો, કારણ કે વાણીનું
સાક્ષ્ય આજ છે. સખલન-કેસો ખાતાં કે ક્ષુત-છીંક ખાતા કે પતન-
નીચે પડી જતાં કે જવરાદિ વ્યાધિમાં કે બગાસુ ખાતાં કે મૂર્છા મર-
ણના અવસરમાં કદાચિત્ પરવશતાને પામી જઇએ તો પણ અમારી
વાણીમાં તમારાં નામામૃતો નિત્ય નિશ્ચળ વિલાસ કરો હે સર્વાધીશ
શ્રીહરે ! આપના પાદારવિંદને લાગ કરીને આરેય પણ દેહ ગેહ દ્રવ્યાદિ-
કમાં અમારૂં મન પ્રવેશ કરો નહિ કિંતુ આપના ચરણકમળમાંજ
આસક્ત રહો આટલુંજ અમારૂં અભિલષિત છે તેને કૃપા કરી પરિપૂર્ણ
કરો અને અમારી ઉપર પ્રસન્ન થાવ ॥૨૭-૨૯॥ હે રાજન્ ! આ
પ્રકારે તે સર્વે ભક્તો ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને, પછી પુનઃ પ્રણામ કરીને,
તેમને વિષે મન બેડી દધને યથાસ્થાન બેસી ગયા ॥૩૦॥ સમસ્ત ભક્ત-
જનો બેસી જતાં સર્વેનું હિત કરનારા પ્રભુ શ્રીહરિએ કાંઈ પણ કહેવાની

પ્રેપુ સર્વેપુ સર્વેપાં હિતકૃત્ત્રમ્ભુઃ । કિંચિદ્વિવશ્વસ્તાંસ્તૂળીમકરો-
ત્કરસંહયા ॥૩૧॥ તૂળીં તેપૂપવિપ્રેપુ સ્વાસ્યૈકૃતદ્વિપ્રુ । મેઘગ-
મ્મીરયા વાચા પ્રોવાચ ભગવાનિદમ્ ॥૩૨॥ શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—
શૃણ્વન્તુ મામકાઃ સર્વે મુનયશ્ચ નરાઃ સ્થિયઃ । અવ્યગ્રમનસો ભક્તા !
વાચ્યમાનં મયા વચઃ ॥૩૩॥ યતં જાગરણેનૈવ સમ્પૂર્ણફલદં ભવેત્ ।
અતોઽય જાગરઃ કાર્યઃ શ્રીકૃષ્ણગુણકીર્તનૈઃ ॥૩૪॥ ક્ત્યુક્ત્વા ગાપ-
યામાસ કૃષ્ણપદ્યાનિ ભૂરિશ' । સંસ્થૂતાનિ પ્રાકૃતાનિ મુક્તાનન્દા-
દિમિશ્ચ સઃ ॥૩૫॥ તાલિકાવાદનં કુર્વન્નુચૈસ્તૈરપિ કારયન્ ।
સ્વયં ચ તૈઃ સહ જગો ભક્તસહ્જમનોહરઃ ॥૩૬॥ આનન્દયન્મક્તજ-
માન્સ ક્ત્યે તાન્કારયજ્ઞાગરણં નરેશ ! । શુશ્રાવ દીર્ઘ વૃક્વાકુ-
શબ્દં નિશોઽન્તિમે યામ ઋષિઃ પુરાણઃ ॥૩૭॥ આહ્વાપ્ય સર્વાન્

ધૃતિશાથી તેમને હસ્તસજ્જાથી મીન કરી દીધા તેઓ મીનમુદ્રાથી એસી
જઠને પોતાના વદનારવિંદમાળ એકાગ્ર દૃષ્ટિવાળા થતાં, તેમના પ્રતિ
ભગવાન્ શ્રીહરિ મેઘગંધીર વાણીવડે એમ બોલ્યા ॥૩૧-૩૨॥ શ્રીનારા-
યણમુનિ કહે છે—હે ભક્તા ! મારા આશ્રિત મુનિઓ અને નરનારી
હરિજનો, તમો સર્વે અવ્યય મનવાળા થઈને મેં આ કહેલું વચન
સાલળો એકાદશ્યાદિ ત્રતમાત્ર ભગવદ્ગુણો સંપૂર્ણ કૃણ આપનાર થાય
તો આજ તમો સર્વેએ ભગવદ્ગુણુભાવનથી ભગવદ્ગુ કરવું ॥૩૩-૩૪॥ હે
રાજન્ ! આ પ્રકારે કદીને ભગવદ્ગુણોને જણાવનારા સંસ્કૃત પ્રાકૃત બહુ
કૃષ્ણપદો મુક્તાનન્દાદિ મુનિઓ પાસે શ્રીહરિએ ગવરાવ્યા ॥૩૫॥ ભક્ત-
સઘમનોહર સ્વય શ્રીહરિ પણ તાલિકાધ્વનિને અલધિક કરતા અને
તે સાધુઓ પાસે કરાવતા થકા તેમની સાથે કૃષ્ણપ્રીતન ગાવા લાગ્યા
॥૩૬॥ હે નરેશ ! એરીતે શ્રીહરિએ તે સર્વ ભક્તજનોને આનંદ આપતા
થકા તેમની પાસે ભગવદ્ગુણ કરાવ્યું તે પછી રાત્રિના અંતિમ પ્રહ-
રમા કુકડાનો દીર્ઘ શબ્દ સાલળીને તે આ પુરાણ પરમર્ષિ શ્રીહરિએ
મુનિજનો અને હરિજનોને આનાદિ નિત્યવિધિ કરવાની આજ્ઞા આપીને,
તેમણે નમસ્કાર કર્યા થકા સ્વય નિત્યકર્મ કરવા પોતાના આવાસભૂત

સમુનીજનાંસ્તાંસ્તતો વિધાતું સ ચ નિત્યકર્મ । નમસ્કૃતસ્તૈઃ પટ-
મણ્ડપં સ્વં સમેત્ય કર્માણ્યકૃતાત્મનઃ પદ્ ॥૩૮॥ इति श्रीसत्सङ्गि-
जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे घृतालम्बदोलोत्सवे सायन्तनविधि-
निरूपणनामा पञ्चपद्याशतमोऽध्यायः ॥५५॥

સુગ્રત ઉવાચ—શ્રીકૃષ્ણસ્યાથ વિધિચત્સ કૃત્વોત્તરપૂજનમ્ । હૈર્મીં
મૂર્તિં હિજેન્દ્રાય પ્રદદૌ ધરણીપતે ! ॥૧॥ ब्राह्मणान्भोजयामास
शतशश्च सहस्रशः । यथेष्टघृतखण्डाढ्यैर्मक्ष्यैर्मोज्यैश्च तत्प्रियैः
॥२॥ भोजयित्वा मुनीन्सम्यक् पार्षदादींश्च पूर्ववत् । पाकं कर्तुं
समारेमे स्वावासे च स्वयं हरिः ॥३॥ रामप्रतापेच्छारामौ सभार्यौ
च तदैव तम् । प्रार्थयामासत् राजन्वहुधा विनयानतौ ॥४॥ एता-

પટમ૩૫ (તબૂ)ને પામીને પોતાની આનાદિ ૫૬ ક્રિયાઓ યથાવિધિ કરી
॥૩૭-૩૮॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે ઘૃતાલ્મ્બદોલો-
ત્સવે સાયંતનવિધિનિરૂપણનામા પંચપંચાશતમોઽધ્યાયઃ ॥૫૫॥

અધ્યાય ૫૬ મો.

સુગ્રતઃપિ કહેછે—હે ધરણીપતે ! ત્યારપછી શ્રીહરિએ સર્વતો
ભદ્રમંડળમાં સ્થાપેલી કૃષ્ણપ્રતિમાનુ યથાવિધિ ઉત્તર પૂજન કરીને,
કાંચનમયી તે કૃષ્ણમૂર્તિ વિપ્રવર્ય શિવયાજ્ઞિક વિપ્રને આપી ॥૧॥ તે
પછી હલારોહજર બ્રાહ્મણોને યથેષ્ટ ઘૃત સાકરે સપન્ન, માટેજ બ્રાહ્મણ-
પ્રિય એવા ભોજનોવડે સતૃપ્ત કર્યા ॥૨॥ મુનિઓને અને પાર્ષદાદિકને
દશમીની રાત્રિની પેઠે રૂઢી રીતે જમાડીને સ્વયં શ્રીહરિએ પોતાના ઉતા
રામા રસોઈ કરવાનો આરંભ કર્યો ॥૩॥ હે રાજન્ ! તે સમયે રામ-
પ્રતાપ અને ઇચ્છારામ બ્રાતાઓ ભાર્યા સાથે ભગવાન સમીપે આવીને
વિનયવિનમ્ર થઈને બહુધા પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા ॥૪॥ તે પ્રાર્થના કહેછે—

૧ આ અધ્યાયમા બ્રાતાઓના ગૃહમા ભગવાને વારાથી કરેલુ ભોજન અને
પુષ્પદોલોત્સવનો નિર્ણય કહ્યો છે

ચત્કાલપર્યન્ત ત્વયા પાક સ્વય કૃત । સ્વહાતિવિમ્ભાભાવાયુકં
તત્ત્વ ધર્મિણ ॥૫॥ સામ્પ્રત તુ વય સર્વે ત્વામેવ શરણ ગતા । ત્વદ
ન્તિકે ચ સ્થાસ્યામો યાવજ્જીવ સહાન્વયા ॥૬॥ અતોઽસ્મામિ કૃત
પાકમુપયોક્ત ત્વમર્હસિ । વૃતાર્થા હિ ભવિષ્યામ એતાવત્યૈવ સેવયા
॥૭॥ મુમત ઉવાચ—ઇતિ સોદરયોર્વાન્ય સ નિશમ્ય કૃપાનિધિ ।
તયોર્નિષ્કપટ ભાવ વિદન્સ્વસ્મિન્નુવાચ તો ॥૮॥ એવમેવાચરિષ્યામિ
માન્યત્રાદ્યુચયોરપિ । નિર્દમ્ભ મયિ ભાવ વા જાને સપરિવારયો
॥૯॥ એકૈઋસિન્ દિને ભોક્ષ્ય એકૈકસ્ય ગૃહે હિ વામ્ । વિધાય
કૃષ્ણનૈવેદ્યમાહ્વાતવ્યોઽહમન્વહમ્ ॥૧૦॥ આમાત્રાદિ મદર્થે ચ દદ્યુ
ર્મંકજનાસ્તુ યત્ । ભવન્ના તદ્ગ્રહીતવ્ય પાક કાર્યો વિશોધ્ય તત્

હે નીલકંઠ વર્ણીન્દ્ર ! આ પાકપ્રયાસ હવે પછી શામાટે આપ કરો છો ?
જ્યામુખી પોતાના જ્ઞાતિજનની સન્નિધિ ન હતી ત્યામુખી અગતિને લીધે
પાકપ્રયાસ આપે સહન કર્યો તેતો ધર્મિષ્ઠ આપને યોગ્ય છે હમણા તો
આપનાજ શરણને પામીને આપનીજ સન્નિધિમાં સપરિવાર યાવજજીવિત
રહીશુ તો આ પાકપરિશ્રમનો પરિત્યાગ કરીને અમોએ કરેલો પાક
સ્વીકાર કરવાને આપ યોગ્ય છે અમો આટલીજ સેવાવડે કૃતાર્થ થઈ
શુ ખીલ્યો તો તપાદિવડે તમોને પ્રસન્ન કરે છે અમારે તો આટલુજ
આપના પ્રીતુનનુ કારણ છે ॥૫-૭॥ મુમતસપિ કહેછે—હે રાજન્ !
આવુ જ્યેષ્ઠ કનિષ્ઠ સહોદરોનુ વચન સાંભળીને, પોતાવિષે તેઓનો નિષ્ક-
પટભાવ જાણીને તેમના પ્રતિ કૃપાનિધિ શ્રીહરિ બોલ્યા ॥૮॥ હે બ્રાતરી !
સપરિવાર તમારો મારે વિષે જે નિર્દમ્ભ ભાવાતિશય છે તેને હું યથાર્થે
જાણું છું વળી તમો સ્વદેશ જ્ઞાતિનો દૂરથી ત્યાગ કરવાપૂર્વક મારાજ એક
શરણને પામેલા હોવાથી માનનીય છો, તો તમો જેમ પ્રાર્થના કરો છો
તેમજ હું કરીશ એક એક દિવસે તમારા એક એકના ચુદમા પર્યાયથી
(વારાથી) જમીશ પ્રતિદિન ભગવદ્ભવેવ કરીને મને જમવા બોલાવવો
હું તરતજ આવીશ મને જમાડવા માટે હરિભગ્નો જે કાચુ અન્નાદિ
(ખીપુ) આપે તે તમારે મદણ કરીને વિશુદ્ધ કરીને રમોઈ કરવી

॥૧૧॥ इत्युक्तौ तो च तद्भायै आस्तां सुप्रीतमानसौ । प्रसन्नाश्चा-
भवन्सर्वे भक्ता अपि तदा नृप ! ॥१२॥ रामप्रतापस्यावासे तस्मि-
न्नेव दिने ततः । पाकः कृतः सुवासिन्या पारणां तत्र सोऽकरोत्
॥१३॥ ततः स्वदर्शनं दातुं सर्वेभ्यो नृभ्य आत्मनः । पीठमुचमुपे-
त्याशु न्यपीदत्तत्र नाडिके ॥१४॥ कृताह्निकानां यूथानि नृणां
तद्दर्शनाय च । आजग्मुर्दर्शनं कृत्वा जग्मुश्च कतिचित्ततः ॥१५॥
ब्रह्मचर्यव्रतस्थत्वादिवानिद्रामनाचरन् । ततः स जनविश्रान्त्यै
प्राविशद्वृष्यमात्मनः ॥१६॥ तत्रापि सोमसूराद्यैः पार्षदेर्वर्णिमिश्च
सः । मुकुन्दाद्यैः सेविताद्विनिपसादासने शुभे ॥१७॥ ततोऽपराह-
समये पीठमुचमुपेत्य सः । निपसाद् वृतः स्त्रीयैः पार्षदादिभिरी-
श्वरः ॥१८॥ मुनयश्च जनाः सर्वे तावत्तत्रैव सत्वरम् । स्त्रियश्च

॥૧૧-૧૨॥ હે નૃપ ! આવુ ભગવાનનુ વચન સાંભળીને બંને બ્રાતાઓ
અને તેમની ભાઈઓ મનમાં અત્યંત પ્રસન્ન થઈ તે સમયે બીજા બધા
ભક્તોપણ બહુ પ્રસન્ન થયા ॥૧૨॥ તે પછી તે દ્વાદશી દિવસે રામપ્રતા-
પના ગૃહમાં તેમની પત્ની સુવાસિનીએ પ્રેમપૂર્વક કરેલા પાકથી તેમનાજ
ઉતારામાં ભગવાને પારણા કર્યા ॥૧૩॥ ત્યારપછી ભગવાન પોતાના દર્શ-
નની આકાંક્ષાવાળા સર્વ ભક્તજનોને પોતાનુ દર્શન દેવા ત્યાંથી જલદી
આવીને પોતાના સમુજ્જત દિવ્ય સિંહાસનમાં બે ઘડીપર્યંત બેઠા ॥૧૪॥ તે
અવસરમાં ત્યાં આહ્નિકવિધિ પરિપૂર્ણ કરીને સઘથી ભગવાનના દર્શન
કરવા આવતા અને દર્શન કરીને પાછા જતા ભક્તજનોનો સમાજ મહાન
થયો ॥૧૫॥ તે પછી શ્રીહરિ જનોને વિશ્રાંતિ આપવા, સ્વયં સ્વાવાસ-
બૃત પટમકપ (તથુ)ને પામીને, વર્ણિધર્મનુ અનુપાલન કરવાના
સ્વભાવવાળા હોવાથી દિવાનિદ્રાને નહિ કરતા થકા, ત્યાપણુ સોમ સૂરાદિ
પાર્ષદો અને મુકુંદાનંદાદિ વર્ણિઓએ ચરણકમળની સેવા કર્યા થકા
શુભ આસનમાં વિરાજમાન રહ્યા ॥૧૬-૧૭॥ તે પછી ભગવાન શ્રીહરિ
અપરાહ સમયે ત્યાંથી નિકળીને પોતાના પાર્ષદાદિકથી વીંટાળને સભામાં
સમુજ્જત સિંહાસનમાં સરાજમાન થયા ॥૧૮॥ તેટલાકમાં સમસ્ત

ગાયકાદ્યાશ્ચ યથોચિતમુપાવિદાન્ ॥૧૯॥ પરિતો વીક્ષણેનૈવ
 ભક્તાન્સન્તોપ્ય તાન્સ્થિતમ્ । પ્રભુ પ્રણમ્ય પપ્રચ્છુ કુનેરાદ્યા
 પુરોક્સ ॥૨૦॥ દોલોત્સવસ્તિથો કસ્યા નરનારાયણપ્રભો ।
 કર્તવ્યમ્મહ તદ્વદિ સમ્મારાન્કારયામ મો ! ॥૨૧॥ શ્રીનારાયણ
 મુનિસ્વાચ—ફાલ્ગુન્યા ફાલ્ગુને માસિ નક્ષત્રેડ્યમદેવતે । નર-
 નારાયણસ્યાડસીજન્મ સ્વાયમ્બુવાન્તરે ॥૨૨॥ તદૈવ દિવ્યદોલા
 યામારોપ્ય વિવુધાધિપૈ । આન્દોલિતોડસ્તિ ભગવાન્પ્રથિતોડસૌ
 તતો મહ ॥૨૩॥ ભગવજ્જન્મ યત્ર સ્પાચ્છેદાવાદિન્મેણ તુ ।
 પ્રાધાન્ય તત્ર હિ તિયેરન્યત્રક્ષસ્ય નિશ્ચિતમ્ ॥૨૪॥ અસ્માક પૂજ્ય
 દેવોડસ્તિ નરનારાયણ પ્રભુ । સ પોઢશાન્દિકો ધર્માન્મૂર્તાં જાતો

મુનિઓ, સમગ્ર નરનારી હરિજનો અને ગર્વયા આદિક સત્વર સલામા
 આવીને યથોચિત બેસી ગયા ॥૧૯॥ એરીતે સલામા બેસી ગયેના સર્વ
 ભક્તોને સલામી ચોમેર પ્રેમગર્ભિત નિરીક્ષણથીજ આનંદ આપી રહેલા
 તે પ્રભુ શ્રીહરિને વૃત્તાવયવપુરવાસી કુબેરાદિ ભક્તો પ્રણામ કરીને એમ
 પુછવા લાગ્યા કે—હે ભગવન! નરનારાયણ ભગવાનનો કુળદોરોત્સવ
 કઈતિથિએ ઘડી કરવાનો છે ? તે તમો અગોને જણાવો અમો તે ઉત્સ
 વમાં ઉચ્ચોગી સમગ્ર સામગ્રી સપાદન કરી મુકીએ ॥૨૦-૨૧॥ એ રીતે
 મુખ્ય કુબેરાદિ ભક્તોએ પુછેલા શ્રીનારાયણમુનિ કહે છે—હે ભક્તો !
 પૂર્વે સ્વાયમ્બુવ મન્યતરમાં ફાલ્ગુન માસની ફાલ્ગુની-પૂર્ણિમાએ અર્ધમા
 દેવતા જેના છે એવા (ઉત્તારાફાલ્ગુની) નક્ષત્રમાં નરનારાયણનો પ્રાદુર્ભાવ
 થયો હતો ॥૨૨॥ તેજ સમયે ભવશ્રદ્ધાદિ દેવોએ દિવ્ય દિગોળામાં પધા
 રાવીને તે નરનારાયણ ભગવાનને દિદોળ્યા હતા તે દિવસને આરબીને
 આ ઉત્સવ વિખ્યાત વર્તે છે ॥૨૩॥ જે દિને ભગવાનનો બાળભાવાદિ
 અનુક્રમથી પ્રાદુર્ભાવ હોય તે દિને તો પ્રાદુર્ભાવોત્સવ તિથિપ્રાધાન્યથી
 પ્રવર્તે છે અન્યત્ર-એકદમ કિશોરભાવથીજ પ્રાદુર્ભાવમાં તો નક્ષત્રનુ
 પ્રાધાન્ય નિર્ણય કર્યું છે આપણા પૂજ્ય દેવ વાલ્મીકીજ નરનારાયણ પ્રભુતો
 ધર્મ થકી મૂર્તિમાં સોળ વર્ષની વયથી પ્રકટ થયા હતા (માટે તિથિ-

હિ વર્ણિરાદ્ ॥૨૫॥ નક્ષત્રવ્રતમેવૈતદાર્યમ્પક્ષે તતોઽલિલૈઃ । સૂર્યો-
દયસ્પૃશિ જનૈઃ કાર્યમસન્મતાશ્રિતૈઃ ॥૨૬॥ મુવત ઉવાચ—ઇત્યુ-
ક્ત્વા તાન્સ ભગવાનપૃચ્છત્પુરતઃ સ્થિતમ્ । તદ્દક્ષં મયરામાણ્યં
જ્યોતિઃશાસ્ત્રવિદં દ્વિજમ્ ॥૨૭॥ નિષ્કાસ્ય વેષ્ટનાત્સચસ્તિથિ-
પત્રં વિલોક્ય સઃ । ઝઞ્ચે કૃષ્ણપ્રતિપદિ તદ્દક્ષં ભવતીતિ તમ્
॥૨૮॥ અથાહ ભગવાન્ પૌરાન્ મહઃ પ્રતિપદિ પ્રભોઃ । કર્તવ્ય
इति ते जग्मुस्तदुद्योगपराः पुरम् ॥२९॥ सत्सङ्गिनोऽन्यदेशीया-
स्तावदेत्य सहस्रशः । नत्वा तं प्रार्थयामासुर्भोजनार्थं पृथक्
पृथक् ॥३०॥ ममावासेऽलिलैः साकं मुनिभिः पार्षदैर्द्विजैः ।
आगन्तव्यं भोजनार्थं श्वः परश्वोऽथवा त्वया ॥३१॥ इत्थं पृथ-

પ્રધાન પ્રાદુર્ભાવોત્સવ નથી કિંતુ નક્ષત્રપ્રધાન છે) ॥૨૪-૨૫॥ માટે આ
ઉત્સવ નક્ષત્રવ્રતાત્મક હોઇને સૂર્યોદય સમયના સ્પર્શવાળા ઉતારાફટગુની
નક્ષત્રમાંજ અમારા ઉદ્ભવમતમાં રહેલા સર્વ કોઈ જનોએ કરવો ॥૨૬॥
મુમ્મતઃપિ કહેછે—હે રાજન્! આ પ્રકારે ભગવાન્ શ્રીહરિએ
વૃત્તાલયપુરવાસી હુબેરાદિ લક્ષ્મીને કહીને, પોતાની પાસે બેઠેલા જ્યોતિઃ-
શાસ્ત્રજ્ઞ મયારામ વિપ્રને તે નક્ષત્ર ‘ક્યારે આવશે’ એમ પુછ્યું ॥૨૭॥
ભગવાને પુછેલા તે મયારામ વિપ્રે તત્ક્ષણજ પંચાંગપત્ર પોતાની પાઘડી-
માંથી કાઢીને, તેમાં ધરોબર બેઈ વિચારીને, ‘આ ફાટગુન માસના કૃષ્ણ-
પક્ષના પડવાને દિવસે તે ઉત્તરાફટગુની નક્ષત્રનો યોગ છે’ એમ શ્રીહરિ
પ્રતિ કહ્યું ॥૨૮॥ તે પછી ભગવાને હુબેરાદિ પુરલક્ષ્મીને કહ્યું કે—નર-
નારાયણ પ્રભુનો તે આ મહોત્સવ કૃષ્ણપક્ષની પડવા તિથિએ કરવાનો છે.
આવું વચન સાંભળીને હુબેરપ્રમુખ પુરલક્ષ્મી ઉત્સવોચિત સામગ્રીના
સંપાદનમાં તત્પર થઇને પુરમાં ગયા ॥૨૯॥ તે અવસરમાં અન્યદેશો
થી આવેલા હજારોહજાર સત્સંગિજનો આવીને ભગવાનને પ્રણામ કરીને
‘હે પ્રભો! સમગ્ર મુનિઓ, પાર્ષદો અને બ્રહ્મચારિપ્રમુખ સદા આપના
અનુયાયિ બ્રાહ્મણો સાથે અમારા ઉતારામાં જન્મવામાટે આવતી કાલે
અથવા પરમ દિવસે આપે પધારવું’ એમ પૃથક્ પૃથક્ (એક એક)

સ્વં સ્વં સ્થાનં તથાઽઽચરન્ ॥૩૮॥ તતઃ સાયં સ ભગવાન્ નામ-
સદ્ધીર્તનં પ્રભોઃ । ચકાર ગાપયામાસ તદ્દુષ્ટાંશ્ચ મહર્ષિભિઃ ॥૩૯॥
સ્વાવાસાન્ ગન્તુમાજ્ઞાપ્ય પૂર્વેદ્યુઃ કૃતજાગરાન્ । નિજમક્ષાંસ્તતઃ
સ્વામી જગામ સ્વાવમોચનમ્ ॥૪૦॥ તત્ર નિત્યવિધિં કૃત્વા ધૌત-
પાદકરામ્બુજઃ । સુખં નિદદ્રૌ નિદ્રેશો ધ્યાયન્નેવ હિતં સતામ્
॥૪૧॥ ઉપસ્યુત્થાય ચ પુનશ્ચક્રે નિત્યવિધિં હરિઃ । ઉત્સવોચિત-
સમ્ભારાંસ્તતઃ પૌરૈરકારયત્ ॥૪૨॥ ચતુર્દશ્યામપિ પ્રાતઃ કૃત્વા
નિત્યવિધિં સ્વકમ્ । પૌરૈઃ કૃતાંસ્તુ સમ્ભારાન્ સોઽર્પિતસ્તૈર્દર્શ-
ચ ॥૪૩॥ લોકે કુસદ્ગિજનવન્મદુપાશ્રયૈસ્તુ હોલાદિનેષુ પુરુષૈર્ન
કદાપિ કાર્યમ્ । ગુહ્યાઙ્ગશબ્દભવણં ચ ચરાચરોહૃદ્વિત્યાત્મસંશ્રિ-
તજનાન્સ તદાઽન્વશાચ્ચ ॥૪૪॥ ઇતિ શ્રીસત્સન્નિજીવને નારાયણચરિત્રે

શ્રીહરિના કહેવા પ્રમાણેનું કર્યું ॥૩૭-૩૮॥ ત્યારપછી ભગવાન શ્રીહરિએ
સાયંસમયે શ્રીકૃષ્ણનું નામસદ્ધીર્તન કર્યું અને મુનિઓ પાસે કૃષ્ણસદ્ધીર્તનો
ગવશભ્યાં તે પછી સહસ્ત્રનંદસ્વામી પૂર્વ દિવસે (એકાદશીએ) ભગવાન
કરતા થાપી ગએલા નિજલક્ષ્મીને પોતપોતાને ઉતારે જવાની આજ્ઞા
આપીને પોતે પોતાને ઉતારે પધાર્યા ॥૩૯-૪૦॥ ઉતારામા પાણિપાદન
પ્રક્ષાલન કરીને, નિત્યવિધિ કરીને, સાધુજનોનું હિત ચિંતન કરતા થકાજ
યોગનિદ્રાને સેવાનો અવસર આપવા સુખેથી પોઢી ગયા ॥૪૧॥ શ્રીહરિએ
ત્રયોદશીના પ્રાત કાળમા ઉઠીને નિત્યવિધિ કરીને ઉત્સવમાં ઉપયોગી
સામગ્રી પુરજનો પાસે તૈયાર કરાવી ચતુર્દશી તિથિએપણુ પ્રાત પોતાનું
નિલકર્મ કરીને, પુરજનોની પ્રાર્થનાથી તેમણે સંપાદન કરેલી સમગ્ર
સામગ્રી તેમને ઉત્સાહ થાય એરીતે તેમની પ્રશંસા કરતા થકા નિરીક્ષણ
કરી ॥૪૨-૪૩॥ હે ભક્ત ! મારા આશ્રિત પુરુષોએ લોકમા કુસગિજનોની
પેઠે હોળી દિવસે ગુહ્યાંગ શબ્દાદિ ગર્હિત લાપણુ આરેયપણુ નજ કરવું અને
ખર ઉપર આરેય ચઢી બેસવું નહિ આ પ્રકારે શ્રીહરિએ તે સમયે
પોતાના સમસ્ત આશ્રિત જનોને ઉપદેશ આપ્યો ॥૪૪॥ ઇતિ શ્રીસત્સં-

પૃથક્ સર્વાંજનાન્પ્રાર્થયત્, પ્રભુઃ । નિલોક્ય પ્રહસન્નાહ શ્રૂયતાં
મદ્વચો જનાઃ । ॥૩૨॥ મત્સ્યૈવ રાહુ યુષ્માકં પ્રીતોઽસિ મુનિમિ
સહઃ । પૃથક્ પૃથગ્મોજનાર્થં કર્તવ્યો નાઽઽપ્રહસ્તતઃ ॥૩૩॥ એકે-
કસિન્દિને ભક્તા ! એકૈકસ્ય ગૃહે પૃથક્ । અપિ વર્ષશતેનેતત્કથં
પૂર્યંત મોજનમ્ ॥૩૪॥ તસાદેકૈકદેશીયૈઃ સંહત્યૈવ પૃથક્ પૃથક્ ।
મુનિસંન્તર્પણં કાર્યમેકૈકસિન્ દિને જનાઃ । ॥૩૫॥ મત્સ્યૈર્મોજ્યૈશ્ચ
વિવિધૈર્લેહોશ્ચોપ્યેશ્ચ સદ્રસૈ । તૃપ્તૈર્જ્વેતેષુ તૃપ્તોઽહમિતિ જાનીત
નિશ્ચિતમ્ ॥૩૬॥ સાક્ષાન્મદ્મોજનેન્દ્રા ચેદ્યુષ્માકં તર્હિ શોધિ-
તમ્ । મદ્જ્ઞાત્રાવાસ આમાત્તં ભવન્તઃ પ્રાપયન્તિવહ ॥૩૭॥ એવં
કૃતે હિ સર્વેષા સેત્સ્યન્ત્યેવ મનોરથાઃ । શ્ત્યુકાસ્તે જના જગમુ

પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા ॥૩૦-૩૧॥ હે રાજન્ ! એરીતે પૃથક્ પૃથક્ પ્રાર્થના
કરતા તે સમસ્ત સત્સંગિજનોને લેધને પ્રભુ શ્રીહરિ હસતા હસતા
બો'યા કે-હે જના ! માફ વચન તમો સાબળો ॥૩૨॥ તમારે મારેવિષે
પરા ભક્તિ વર્તે છે આ ભક્તિથીજ હું મુનિઓ સાથે અત્યંત પ્રસન્ન થયો
હું આ થઈ મારી પ્રસન્નતાનું અપર કારણ નથી માટે તમો પૃથક્
પૃથક્ બોજનાર્થે આમહ કરશો નહિ, કારણ કે હે બ્રહ્મા ! તમો તો
લક્ષાવધિ છો એક એકના ઉતારામાં એક એક દિવસે બોજન લે કરે તો
આ મનોરથ શત વર્ષ કરીનેપણ નજ પરિપૂર્ણ થાય ॥૩૩-૩૪॥ માટે
હે જના ! એક એક દેશના સત્સંગિઓ ભેગા મળીનેજ પૃથક્ પૃથક્ આ
મુનિજનોનું સતર્પણ એક એક દિવસે કરાવો સમીચીન રસવાળાં નાના
વિધ ભક્ત્ય બોજન્ય લેખ ચોખ્ય બોજનોવડે આ મુનિમણી સંગૃહ થતાં તું
અતિ તૃપ્ત થઈ હું, એમ નિશ્ચયથી જાણો (કેમકે મારા પ્રીતુનની અપેક્ષાએ
મદીયનુ પ્રીતુન મને પ્રિયતમ છે) ॥૩૫-૩૬॥ જો તમારે મને સક્ષત
જમાવવાની ઉત્કટ ઉત્કટ દીય તો આ પુરમાં વર્તતા મારા બાના-બોના
ઉતારામાં શોધેલ કાનુ બ્રજ (રીપુ) પહેલાડનું એમ કરેવ થી તમારા
સર્વેના મનોરથો સપૂર્ણ થશે હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ભગવાને કહેલા તે
સર્વે સત્સંગિજનો પ્રસન્ન થાને પોતપોતાને ઉતરે મયા અને તેઓએ

સ્વં સ્વં સ્થાનં તથાઽઽચરન્ ॥૩૮॥ તતઃ સાયં સ ભગવાન્ નામ-
સદ્ધીર્તનં પ્રભોઃ । ચકાર ગાપયામાસ તદ્ગુણાંશ્ચ મહર્ષિભિઃ ॥૩૯॥
સ્વાવાસાન્ ગન્તુમાશ્ણપ્ય પૂર્વેદ્યુઃ કૃતજાગરાન્ । નિજમક્ષાંસ્તતઃ
સ્વામી જગામ સ્વાયમોચનમ્ ॥૪૦॥ તત્ર નિત્યવિધિં કૃત્વા ધૌત-
પાદકરામ્બુજઃ । સુખં નિદદ્રૌ નિદ્રેશો ધ્યાયન્નેવ હિતં સતામ્
॥૪૧॥ ઉપસ્યુત્થાય ચ પુનઃશ્ચક્રે નિત્યવિધિં હરિઃ । ઉત્સવોચિત-
સમ્ભારાંસ્તતઃ પૌરૈરકારયત્ ॥૪૨॥ ચતુર્દશ્યામપિ પ્રાતઃ કૃત્વા
નિત્યવિધિં સ્વકમ્ । પૌરૈઃ કૃતાંસ્તુ સમ્ભારાન્ સોઽર્થિતસ્તૈર્દર્શ-
ચ ॥૪૩॥ લોકે કુસદ્ગિજનવન્મદુપાશ્રયૈસ્તુ હોલાદિનેષુ પુરુષૈર્ન
કદાપિ કાર્યમ્ । ગુહ્યાન્નશબ્દભવણં ચ સરાચરોહ ઇત્યાત્મસંશ્રિ-
તજનાન્સ તદાઽન્વશાચ્ચ ॥૪૪॥ ઇતિ શ્રીસત્સન્નિગીર્ણે નારાયણચરિત્રે

શ્રીહરિના કહેવા પ્રમાણેજ કર્યું ॥૩૭-૩૮॥ સારપછી ભગવાન શ્રીહરિએ
સાયંસમયે શ્રીકૃષ્ણનું નામસદ્ધીર્તન કર્યું અને મુનિઓ પાસે કૃષ્ણધીર્તનો
ગવરાવ્યાં તે પછી સહજનંદસ્વામી પૂર્વ દિવસે (એકાદશીએ) ભગવણ
કરતા થાકી ગએલા નિજલક્ષ્મીને પોતપોતાને ઉતારે જવાની આજ્ઞા
આપીને પોતે પોતાને ઉતારે પધાર્યા ॥૩૯-૪૦॥ ઉતારામાં પાણિપાદનું
પ્રક્ષાલન કરીને, નિત્યવિધિ કરીને, સાધુજનોનું હિત ચિંતન કરતા થકાજ
યોગનિદ્રાને સેવાનો અવસર આપવા સુખેથી પોઢી ગયા ॥૪૧॥ શ્રીહરિએ
ત્રયોદશીના પ્રાત કાળમાં ઉઠીને નિત્યવિધિ કરીને ઉત્સવમા ઉપયોગી
સામગ્રી પુરજનો પાસે તૈયાર કરાવી ચતુર્દશી તિથિએપણુ પ્રાત પોતાનું
નિત્યકર્મ કરીને, પુરજનોની પ્રાર્થનાથી તેમણે સંપાદન કરેલી સમગ્ર
સામગ્રી તેમને ઉત્સાહ થાય એરીતે તેમની પ્રશંસા કરતા થકા નિરીક્ષણ
કરી ॥૪૨-૪૩॥ હે ભક્ત ! મારા આશ્રિત પુરુષોએ લોકમા કુસગિજનોની
પેઠે દોળી દિવસે ગુહ્યાગ શબ્દાદિ ગર્હિત ભાષણુ ક્યારેયપણુ નજ કરવું અને
ખર ઉપર ક્યારેય ચઢી બેસવું નહિ આ પ્રકારે શ્રીહરિએ તે સમયે
પોતાના સમસ્ત આશ્રિત જનોને ઉપદેશ આપ્યો ॥૪૪॥ ઇતિ શ્રીસત્સં-

ધર્મશાસ્ત્રે તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે દોલોત્સવનિર્ણયનિરૂપણનામા પદ-
પચાશત્તમોઽધ્યાય ॥૫૬॥

સુમતઃજ્વાલ—અધાપરેયુઃ વૃતનિત્યકર્મા પીઠં સ્વમુચ્ચં સ ઉપેત્ય
રાજન્ ! । અધ્યારોદ્યાલિભક્તસદ્વૈસ્તોષ્ટ્યમાનો વિનયાવનત્રે.
॥૧॥ પૌરાજ્ઞનાઃ પૂજયિતું તમીયુઃ સહસ્રશસ્તાવદુદારમાવા. ।
ગૃહીતસચ્ચન્દનપુષ્પપાનાઃ પુંસોઽસ્પૃશન્ત્યો નતગાત્રવહ્નયઃ ॥૨॥
વિજ્ઞાય તાસાં દૃઢભાવમીશ આજ્ઞાપયમાસ નિજાર્ચનાય ।

ગિજીવને.. તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે દોલોત્સવનિર્ણય-
નિરૂપણનામા પદપચાશત્તમોઽધ્યાયઃ ॥૫૬॥

૧અધ્યાય ૫૭ મો.

સુમતઃપિ કહેછે—હે રાજન્ ! ત્યારપછી પરદિન પૂર્ણિમાએ નિત્ય
વિધિ કરી પરવારેલા ભગવાન્ વિનયવિનમ્ર સમગ્ર ભક્તજનસઘોએ
અતિશય સ્તુતિ કર્યા થકા સલાસ્થાનમા આવીને પોતાના સમુન્નત સિંહા-
સનમા વિરાજમાન થયા ॥૧॥ તે સમયે વૃત્તાલયપુરની વનિતાઓ
ભક્તિરસપરિપૂર્ણ ઉદાર લાવથી ભગવાનની પૂજા કરવા ઉત્તમ ચંદન
પુષ્પાદિ ઉપકરણોથી ભરેલા પાત્રો હાથમા લઈને, પુરૂષસ્પર્શનો પરિહાર
કરતી થઈ, સ્વાભાવિક લાગને લીધે અંગલતાને નમ રાખીને હલરો
હલર આવી ॥૨॥ તે આ સર્વેશ્વર શ્રીહરિએ તે સ્ત્રિયોની પોતાવિષે દૃઢ
ભક્તિ લાગીને, તેમના મનોરથને અનુસારે પોતાની પૂજા કરવાની તેમને
આજ્ઞા આપી આજ્ઞા મળતાજ હર્ષાતિશયથી ભરાઈ ગયાં છે દૃઢ્ય જેનાં
એવી તે સ્ત્રિયોએ તે આત્માપિપતિ શ્રીહરિની પ્રેમથી પૂજા કરી આત્મા-
પિપતિનીજ પૂજા કરવી યુક્ત છે, સર્વને પ્રિયતમ આત્મા છે, તો
આત્માપિપતિની પૂજામાં કેને પ્રીત્યનિશય ન થાય ? લોકમાં અધિપતિપત્નિ

૧ આ અધ્યાયમા દ્વિદોષા વિષે વિરાજમાન નરનારાયણ દેવનું ભગવાને
લોકસમક્ષ માટે કરેલું પૂજન વર્ણનુ છે

તદૈવ તા હર્ષમૃતાન્તરજ્ઞાઃ પ્રેમ્ણા તમાત્માધિપતિં પુપ્પુઃ ॥૩॥
 સુગન્ધિના કેસરચન્દનેન કાશ્મીરમિશ્રેણ સદક્ષતૈશ્ચ । વિચિત્ર-
 ચર્ણોત્તમપુષ્પહારૈર્યશ્ચૈઃ પુપ્પુઃશ્ચ વિભૂષણૈસ્તમ્ ॥૪॥ સુસ્વાદુનાના-
 ફલપૂરિતાનિ નિધાય પાત્રાણિ તદન્તિકે તાઃ । પ્રેમાશ્રુરદ્ધેક્ષણ-
 વૃત્તયસ્તં પ્રણમ્ય જગ્મુઃ શનકૈશ્ચ દુરમ્ ॥૫॥ ગતા તિથિઃ
 પશ્ચદશી તુ નારીસમ્પૂજનસ્વીકરણાદિનૈવ । નિદ્રાય કિશ્ચિ-
 ન્નિશિ સાર્ધયામે શેષે જજાગાર સ જાગરુકઃ ॥૬॥ ઉત્થાપ્ય
 તર્હ્યેવ મુકુન્દમુખ્યાન્સેવકાન્શ્રીવદરીશ્વરસ્ય । પૂજાં વિધાતું
 મહતીમશેપાન્સંસાધયામાસ મહોપહારાન્ ॥૭॥ સ્નાત્વા વિધિ
 નૈત્યકમાશુ કૃત્વા વિગ્રાન્સમાહૂય વિધિપ્રવીણાન્ । નારાયણ-

ભાસમાન થતા પિંડવિશેષો તો અતત્ત્વવિત્ ધન્દ્રિયારામોને પ્રિય થાય
 છે, તત્ત્વવિદોને તો આનંદમય આત્માધિપતિજ પ્રિયતમ થાય
 છે ॥૩॥ પૂજના પદાર્થોને કહે છે—હુંકુમભિશ્રિત સુગન્ધિ કેસર-
 ચદન, અખડિત અક્ષત, વિચિત્ર વર્ણુના સુગન્ધિ ઉત્તમ પુષ્પહારો,
 ઉત્તમવસ્ત્રો અને વિવિધ વિભૂષણોવડે શ્રીહરિની ભક્તિથી પૂજા કરી ॥૪॥
 સુસ્વાદુ અદુવિધ ફળોથી પુરેલા પાત્રો ભગવાનના ચરણસન્નિધિમા મુકીને,
 તેમની પૂજા કરવાથી પ્રકટેલા પ્રહર્યેના અશ્રુઓથી રોકાઈ ગઈ છે નેત્ર
 વૃત્તિઓ જેમની એવી તે પૌરાગનાઓ ભગવાનને પ્રણામ કરીને ધીમે
 ધીમે ત્યાથી દૂર ગઈ ॥૫॥ એરીતે નારીજનોએ કરેલી પૂજના સ્વીક-
 રણાદિ પ્રસંગથીજ તે પૂર્ણિમા તિથિ વ્યતીત થઈ ગઈ રાત્રિએ કિંચિત્
 યોગનિદ્રાને સ્વીકારીને, દોઢ પ્રહરપરિમિત રાત્રિ બાકી રહેતાં (સૂર્યો
 દય પહેલા રાત્રિના અતિમ પ્રહરમા) જગ્યા કેમકે આ ભગવાન સમ-
 સ્ત જગતના સરક્ષણમા સદા લગ્ન૩૬ વર્તે છે ॥૬॥ તેજ સમયે મુકુન્દ-
 નદ્રપ્રમુખ પોતાના ચરણપરિચરણપરાયણ વાર્ણિઓને ઉઠાડીને, શ્રીજદ-
 રીશ્વર નરનારાયણની મહાપૂજા કરવા તેમની પાસે શ્રીહરિએ સમમ
 પૂજેપમોગી મહોપહારો તૈયાર કરાવ્યા ॥૭॥ તે પછી ભગવાને યથાવિધિ
 જ્ઞાન કરી નિત્યકર્મ જલદી પરિસમાપ્ત કરીને, પૂજાવિધિમા પ્રવીણ

સ્યાથ નરસ્ય મૂર્તિં હૈર્મીં સમાનર્ચ ચ પૂર્વવત્સઃ ॥૮॥ ઉપચારૈઃ
 પોઢશભિરાવાહનપુરસ્કૃતૈઃ । નરનારાયણં ભક્ત્યા પૂજયિત્વાઽભ્ય-
 વન્દત ॥૯॥ સચોઽથ કારિતે દિવ્યે નાનાસ્તમ્ભોપશોમિતે ।
 દોલામવન્ધયદ્દૈર્મીં મણ્ડપે સુમનોહરે ॥૧૦॥ તસ્યાં સુવર્ણદોલાયાં
 યુક્તાયાં મણિરાજિભિઃ । વદરીશં સ્થાપયિત્વા પ્રણમ્યાંભ્યર્ચય-
 ત્પુનઃ ॥૧૧॥ કસ્તૂરીકેસરોપેતં કર્પૂરાદ્યભિમિશ્રિતમ્ । તસૈ
 ભગવતે પ્રીત્યા સોઽર્પયામાસ ચન્દનમ્ ॥૧૨॥ નાનાવિધાન્
 પુષ્પહારાન્નૈવેદ્યં ચ સમર્પ્ય સઃ । આન્દોલયિત્વા ઘટિકાં ચક્રે
 નીરાજનં મહત્ ॥૧૩॥ હૈર્મં પાત્રં કરાભ્યાં વિરચિતકમલં
 મૌકિકૈઃ કાન્તિમદ્ધિર્મધ્યે કર્પૂરદીપં સ દધદ્મિમુખં શ્રીવિશા-
 લેશ્વરસ્ય । તિષ્ઠંસ્તદ્ધ્યાનનાટ્યં વિદ્યદદ્ય શનૈર્મંડલાકારમૂર્ધ્વં

હેમંતરામાદિ વિપ્રોને આગળ રાખીને નર અને નારાયણની સુવર્ણમંથી
 મૂર્તિની પૂર્વવત (એકાદશી દિવસની પેઠે) યથાનિધિ સોળ ઉપચારોવડે
 પૂજા કરી ॥૮॥ આવાહન આદિક સોળ ઉપચારોવડે ભક્તિથી ભગવાન
 નરનારાયણની પૂજા કરીને તેમની શ્રીહરિએ વંદના કરી ॥૯॥ તે પછી પોતે
 શિદિપત્રો પાસે જલદી કરાવેલા, નાનાવિધ સ્તંભોથી ઉપશોભિત, અતિ-
 મનોહર એવા દિવ્ય મંડપમાં સુવર્ણમય હિંદોળો બંધાવીને, પંચવર્ણના
 મણિઓની પંક્તિઓવડે સમલંકૃત તે હિંદોળામાં નરનારાયણને પદરાવીને
 પ્રણામ કરીને ફરીથી પણ ભગવાનની પૂજા કરી ॥૧૦-૧૧॥ પૂજાપદાર્થોને
 કહેછે—કસ્તૂરી કેસર કર્પૂરાદિકથી સંમિશ્રિત ચંદન, નાનાવિધ પુષ્પહારો
 અને નાનાવિધ નૈવેદ્ય શ્રીનરનારાયણ ભગવાનને પ્રીતિથી નિવેદન કરીને
 એક ઘટિકાપર્યંત હિંદોળીને, શ્રીહરિએ મહાનીરાજન (આરતી) કર્યું
 ॥૧૨-૧૩॥ મહાનીરાજનને કરતા ભગવાનની શોભાને અનુવર્ણવે છે—
 મધ્યે મહામૂલ્ય અધિક કાંતિવાળાં મુક્તાફળોવડે રમણીય કમળરચના
 જેમાં કરી છે અને તે કમળના મધ્યમાં (કર્ણિકામાં) સમુજ્જ્વળ કર્પૂર-
 દીપ જેમાં છે એવા સુવર્ણમય નીરાજનપાત્રને હાથમાં ધારીને, શ્રીન-
 રનારાયણ ભગવાનની આગળ તેમને અભિમુખ ઉભા રહીને, ડિચિત

પાત્રં તદ્ભ્રામયન્વૈ નિજજનહૃદયાન્યાહરદોર્વિલાસૈઃ ॥૧૪॥ નીરા-
જને ભગવતા ક્રિયમાણે તુ સર્વશઃ । ભૂમૌ દિવિ ચ વાદ્યાનિ
સમવાદ્યન્ત ભૂરિશઃ ॥૧૫॥ દેશાન્તરીયાશ્ચ તદા લોકાઃ સર્વે
કૃતાદ્ધિકાઃ । શ્રુત્વા વાદ્યધ્વનિં શીઘ્રં તત્રાજગ્મુઃ સમુત્સુકાઃ
॥૧૬॥ ચન્દનાનિ સુગન્ધીનિ પુષ્પાણિ વિવિધાનિ ચ । નિધાય
પાત્રેષુ તથા પૂજાદ્રવ્યાણ્યનેકશઃ ॥૧૭॥ ઉપાયનાનિ ભૂરીણિ
ગૃહીત્વા ચ પૃથક્ પૃથક્ । સ્વસ્થગ્રામસ્થલોકાશ્ચ સંહત્યૈવ પર-
સ્પરમ્ ॥૧૮॥ નાનાવિધાનિ વાદ્યાનિ વાદયન્તોઽતિહર્ષિતાઃ ।
હરેર્મંજલગીતાનિ ગાયન્તસ્તે સમાયયુઃ ॥૧૯॥ નીરાજનસ્ય સમયે
સર્વે તે તત્ર સદ્ગતાઃ । ચકુર્વાદ્યધ્વનિં દૃષ્ટા મુલૈરપિ જયધ્વનિમ્
॥૨૦॥ સ ઘોષસ્તુમુલો જાતો લક્ષ્મણશ્ચ તદા નૃણામ્ । તાલિકા-

મીચેલી દૃષ્ટિથી ઉપલક્ષ્ય થતું શ્રીનરનાયણના ધ્યાનનું અનુકરણ જે
માનુષ લાવને સમુચિત છે તેને કરતા અને તે પાત્રને ધીમે ધીમે ગોળા-
કાર ઊર્ધ્વ દ્વેરવતા અને નીરાજન કરવાની ચાતુરીને લીધે થતા હસ્ત-
વિલાસોવડે નિજજનોના નયન મનને પોતાવિષે આકર્ષણ કરતા એવા
શ્રીહરિએ સર્વને મહાનંદ આપ્યો ॥૧૪॥ ભગવાને આરતી ઉતારવા માડી
ત્યારે સ્વર્ગલોક ભૂલોકમા સમથ હુન્દુલિ વિગેરે વાજત્રો વિશેષપણે વાગવા
લાગ્યાં ॥૧૫॥ તે સમયે નિત્યવિધિ કરી પરવારેલા દેશાતરના સર્વે લોકો
યોગરદમ પ્રસરેલા તે વાદ્યધ્વનિને સાલળીને શ્રીહરિદર્શનના મહોત્સાહથી
એકદમ ત્યાં આવી પહોંચ્યા ॥૧૬॥ તેમનો આવવાનો પ્રકાર કહેછે—તે
તે ગામના લક્ષ્મણો પોતપોતાના ગામના લક્ષ્મણોની સાથે પરસ્પર
ભેગા મળીનેજ, સુગન્ધિ અંદન પુષ્પાદિ અનેક પૂજાપદાર્થો અને બહુ
ફળાદિ ભેટો પાત્રોમાં ભરી લઈને, હર્ષાતિશયથી નાનાવિધ વાજત્રોને
વજડતા વજડતા અને શ્રીહરિના મગળ ગીતોને ગાતા ગાતા પૃથક્ પૃથક્
ત્યાં આવ્યા ॥૧૭-૧૮॥ શ્રીહરિએ કરાતી નરનાયણની આરતીના
સમયે મંડપ સમીપે આવેલા તે સર્વે લોકોએ પ્રહર્ષ પામીને એક સાથે
વાદ્યધ્વનિ અને મુખથી જયધ્વનિ મહાન કર્યો ॥૨૦॥ તે સમયે ત્યાં

ધ્વનિભિર્મિત્રો વ્યાનશે કકુભો દશ ॥૨૧॥ ગૃહીત્વા રૂપ્યપાત્રેભ્યો
ગુલાલં પ્રસૂતૈર્ભૂશમ્ । ડચ્છિક્ષિપુ પાર્પદાઘાસ્તદા દોલાન્તિકે
સ્થિતાઃ ॥૨૨॥ દેવા બ્રહ્માદયઃ સર્વે પ્રિસિતા છે તદા સ્થિતાઃ ।
કુર્વન્તઃ પુષ્પવર્ષાણિ હુન્દુર્મીશ્ચાપ્યવાદયન્ ॥૨૩॥ તુષ્ટુર્મુનય સર્વે
ગન્ધર્વાશ્ચ જગુર્ભૂશમ્ । નૃત્યમપ્સરસશ્ચરુર્દેવાશ્ચાન્યે જયધ્વનિમ્
॥૨૪॥ મહોત્સવે જાયમાને સર્વત્રૈવં સ સત્પતિ । કુર્વન્ત્રીરાજનં
તસ્ય પ્રભોરિત્યવદત્સયમ્ ॥૨૫॥ જય દેવ ! જય મદ્ગલધામન્ ! ૨

લક્ષાવધિ ટોળે મળેલા તે લોકોના તાળિકાધ્વનિની સાથે સમિશ્રિત
થએયો અને જયધ્વનિ સાથે મળેયો તે વાદ્યધ્વનિ ઘણો ઘાટો થઈને
દશેય દિશામાં વ્યાપી ગયો ॥૨૧॥ તે સમયે દોલાસમીપે રહેલા મુકુદાનદ
વાણિપ્રમુખ પાર્ષદો પ્રસૂત પાણીવડે (ખોખે ખોખે) રૂપાના પાત્ર થકી
ગુલાલ લઈ લઈને સર્વની ઉપર અતિશય ફેંકવા લાગ્યા ॥૨૨॥ તે સમયે
આકાશમાં હિતસવ દર્શન માટે આવીને પોતપોતાના વિમાનમાં રહેલા ધ્ર
દ્વાદિ સર્વ દેવતાઓ મહોત્સવવિધિને જોઈને અત્યંત વિસ્મય પામીને પુષ્પ
વૃદ્ધિને કરતા થકા હુન્દુલિ વિગેરે વાજીરોને પણ અત્યાનંદથી વખડવા
મથ્યા ॥૨૩॥ તે અવસરે સર્વે નારદાદિ દેવર્ષિઓ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા,
ગન્ધર્વગણો ગાયન કરવા લાગ્યા, અપ્સરાઓ નૃત્ય કરવા લાગી અને બીજા
ધન્દાદિ દેવો જય જય ધ્વનિ કરવા લાગ્યા ॥૨૪॥ એરીતે મહાનંદથી
છલોક છલોકમાં સર્વત્ર મહોત્સવ પ્રવર્તતા, પ્રભુ નરનારાયણનું નીરાજન
કરતા કરતા આ સતાપતિ નરનાથધારી ભગવાન્ શ્રીહરિ સ્વય આર
તીનું આ પદ બોલ્યા ॥૨૫॥

જય દેવ ! જય દેવ ! — ‘યદત્ત પરો દિવો જ્યોતિર્દીપ્યતે ત્રિધત -
પ્રથેષુ સર્વંત પ્રથેષ્વનુષ્ઠમેષ્વત્તમેષુ સ્થેકેષુ’ આ શ્રુતિમાં છુલોકથકી પર
દિવ્ય જ્યોતિર્ભય ધામમાં વિરાજમાન જે છે એજ પરદેવ આપ છો,
એજ કંઈજાનિધિ આપ આધ્યાત્મિકાદિ ત્રિનિધિ તાપથી અતિશય બળતા
સમય ચેતનોના સરદાણુ માટે જે પોતાના અસાધારણ નિરતિશય દીપ્તિ
યોગે યુક્ત હોઈને પ્રાદુર્ભાવ પામ્યા છો તેજ દીપ્તિયોગથી જય પામો

નારાયણ ! પુરુષોત્તમ ! ૨ નરસખ ! સકલાત્મન્ ! જય દેવ ! જય
દેવ ૨ । ધ્રુવપદમ્ । માસ્કરચાચ્ચૌચ પ્રસરદ્વહુકિરણે ૨ નાનાર-
ત્તસમુચ્ચિત ૨ મણિનિકરાભરણે । મળ્ડપમધ્યવિરાજિતદોલાસન
સારે ૨ વન્દે ત્વાં સ્થિતમીશં ૨ સુરનરપરિવારે જય દેવ ॥૨૬॥
હીરકવરપરિકાન્તં દધતં હ્યતિવિમલં ૨ વન્દે ત્વાં મકરાકૃતિ ૨
કુળ્ડલવરચુગલમ્ । રત્નોજ્જ્વલતરમુકુટં શિરસા ચ દધાનં ૨
ચન્દ્રલલોચનપીક્ષણ ૨ કૃતવહુસુખદાનં જય દેવ ॥૨૭॥ ચન્દ્ર-

એજ આ દિવ્ય રૂપથી ત્રિકાળમા પણ આ માનુષલોકમા સર્વના હિતમાટે
નિત્ય સન્નિધિ આપવામા વિજયી થાવ સકળ મંગળના નિધિરૂપ આપની
જયયાહનાનો પ્રકાર સભવતો નથી અથાપિ એજ મંગળ ગુણોમાં અત્યા
દરને લીધે પરમ પ્રીતિથી 'તમો જય પામો' એવી હું આહના કરૂં છું
અથવા હે દેવ-અદરીકાશ્રમમા ક્રીડા કરનારા, હે દેવ !-કલાપ ગામમા
રહેલા તન્વાદિ મહામુનિજનો સાથે ક્રીડા કરનારા તમો જય જય-
ભારતવાસી ભક્તજનોના એકાતિક ધર્મની અભિવૃદ્ધિ માટે પોતાના
ઉત્કર્ષને આલિષ્કાર કરો ક્ષરાક્ષર થકી સ્વરૂપ સ્વભાવાદિવડે અત્યંત
વિવક્ષણુ છો માટે સત્ય પુરુષોત્તમ તમો છો અને સર્વના અંતરાત્મા છો
માટે નારાયણુ નામથી વિખ્યાત છો પોતાનુ ચેતનો સાથે સખાપણુ
ને 'દ્વા સુવર્ણ' આ શ્રુતિમા પ્રસિદ્ધ છે તેને જણાવા માટેજ શુ ? એમ
નરસખાપણુ આપ આલિષ્કાર થયા છો આ મઝમધ્યે વિરાજમાન દિવ્ય
રત્નમય ઉત્તમ દોલાસન કે જે નાનાવિધ મહામૂલ્ય મણિઓના ચોમેર
પ્રસરતા કિરણોવડે પ્રકાશમાન છે, માટેજ સૂર્યપ્રભાને સમાન મનોહર
દેદીપ્યમાન છે તેમા વિરાજમાન રહેલા અને સુર નરોથી વીંટાઈ રહેલા
એવા પરમેશ્વર તમોને હું નમસ્કાર કરૂં છું ॥૨૬॥ ચોમેર અદર જડેલા
ઉત્તમ હીરાઓવડે અતિરમણીય, શુદ્ધ સુવર્ણમય હોવાથી અતિનિર્મળ,
મકરાકાર કુળયુગળને કર્ણુમા ધારી રહેલા મધ્યે જડેલા ઉત્તમ
રત્નોવડે મહોજ્જ્વળ મુકુટને મસ્તકે ધારી રહેલા કૃપારસથી ભીના
ચયળ લોચનોવડે ચોમેર ભેવાથી સર્વને સમધિક મુખ આપનારા

દુરુન્નિવીતે વિદ્યુદ્ધૃતિવલયે ૨ કેયૂરે ચ કરામ્યાં ૨ દધતિ
ત્વયિ નિલયે । નાનાહારવિરાજિતહૃદયે મમ ચિત્તં ૨ રમતાં
સુખદે નિત્યં ૨ ત્વદનુસ્મૃતિવિચ્છં જય દેવ ॥૨૮॥ નૃપુરશોભિત-
ચરણં કરધૃતવરકમલં ૨ ઈપદ્માસ્યવિસર્પિત ૨ દશનદ્યુતિ-
પટલમ્ । ધ્યાયામિ પ્રમુમેકં સતતં હૃદયેઽહં ૨ ત્વામિતિ પાદિ
સદા માં ૨ નિજજનમતિગેહં જય દેવ ॥૨૯॥ સર્વેશઃ સકલાત્મા
સુરનરમુનિપાતા ૨ સ્વામી સમ્મત ઈક ૨ સ્ત્વમતોઽશ્વિલધાતા ।
મામિતિ શરણાયાતં હુદ્ધર ભવસિન્ધો ૨ નારાયણ ! વદરીશ્વર !
૨ દેવ ! દયાસિન્ધો ! જય દેવ ॥૩૦॥ इत्थं सङ्कीर्तयन्नेव कृत्वा

એવા આપની હું વંદના કરું છું ॥૨૭॥ હારની પેડે બેઠે બાણ કંઠમાં
લાંબા ધારેલા, મુવર્ણમૂત્રમય અંચળ (ઘોર પાલવ) વાળા, માટેજ
ચળકતા એવા વજ્રથી સમલંકૃત અને બાહુયુગળમાં ધારેલાં વિજળી
જેવાં ચળકતાં કર્કશી તથા બાણબંધવડે શોભમાન અને નાનાવિધ પુષ્પ-
હારો મુકાહારોવડે વિરાજીત વક્ષઃસ્થળવાળા અને નિરવધિ સુખને આપ-
નારા અને નિજ લક્ષ્મીનોના મનોરમણના સ્થાનભૂત એવા આપને
વિષે માફ ચિત્ત આપનું અનુસ્મરણ એજ એક આપત્કાલીન ધન જેને
છે એવું સંલગ્ન થઈને નિત્ય રમણ કરો-તમાફ અનુચિતન કરો ॥૨૮॥
નૃપુરવડે અલંકૃત ચરણયુગળ જેમનું છે, દક્ષિણ કરકમળમાં ઉત્તમ
લીલાકમળને ધારી રહેલા, મંદમંદ હસવાને લીધે ચોમેર પ્રસરતી છે
અંદ્રઅંદ્રિકા જેવા ઘોળા દાંતની અતિશય કાંતિ જેમની, અતિગેહ-ગૃહા-
શ્રમનો અતિક્રમ કરીને નૈષ્ઠિક વાર્ણધર્મમાં રહેલા અદ્વિતીય પ્રભુ
તમોને પ્રેમરસપરિપૂર્ણ હૃદયમાં હું નિરંતર ચિંતન કરુંછું, માટે અતિગેહ-
ગૃહાશ્રમને અતિક્રમ કરીને નૈષ્ઠિક વ્રતમાં નિષ્ઠાવાળા નિજજન મારી
નિરંતર રક્ષા કરો ॥૨૯॥ તમો સર્વના ધાતા, અદ્વિતીય સ્વામી, સકળ
મુરંરોના સંરક્ષક, નારદાદિ મુનિમંડળના પરિપોષક, સર્વના અંતરાત્મા
અને સર્વેશ્વરેશ્વર છે. હે દયાસિન્ધો ! હે બદરીશ્વર ! હે નારાયણ !
હે દેવ ! તે તમો શરણાગત મારી આ લવસાગરથડી રક્ષા કરો ॥૩૦॥

નીરાજનં હરિઃ । મન્ત્રપુષ્પાક્ષલિં દત્ત્વા ચક્રે તસ્ય પ્રદક્ષિણામ્
 ॥૩૧॥ પ્રણામં ચ પુનઃ કૃત્વા દણ્ડવદ્ભક્તિસંયુતઃ । વદ્ધાક્ષલિ-
 પુટોઽસ્તૌપીઞ્નરનારાયણં પ્રભુમ્ ॥૩૨॥ અથૌત્સુક્યેન સમ્પ્રાર્થ્ય તં
 પ્રણમ્ય તતો દ્વિજાન્ । નારાયણમુનિઃ પ્રીત્યા પૂજયામાસ સર્વદાઃ
 ॥૩૩॥ વચ્ચેરામરણે રત્નૈર્ગૌભૂસ્વર્ણગજાદિભિઃ । તાન્પ્રીણયિત્વા
 ભગવાન્ પૂજાં તામસમાપયત્ ॥૩૪॥ ન બ્રાહ્મણેભ્ય દહ તસ્ય
 કિમપ્યમીદ્રં ન બ્રાહ્મણેભ્ય ઉત તસ્ય કિમપ્યદેયમ્ । તાન્પ્રીણયન્ન
 નુસવં તદમીદદાનૈર્બ્રહ્મણ્યદેવ इति स प्रथितस्ततोऽभूत् ॥૩૫॥
 इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे
 दोलाहदनरनारायणार्चनविधिनिरूपणनामा सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्याय ॥५७॥

હે રાજન્ ! એરીતે શ્રીહરિ આરતીપદને ભક્તિથી પઠતા થકાન્
 આરતી ઉતારીને, મન્ત્રપુષ્પાળિ સમર્પાને, પ્રદક્ષિણા કરીને, ફરી
 ભક્તિથી દડવત પ્રણામ કરીને, એ હાથ બેડીને પ્રભુ નરનારાયણની સ્તુતિ
 કરવા લાગ્યા ॥૩૧-૩૨॥ એરીતે નારાયણમુનિએ ઉત્સાહાતિશયથી વાર-
 વાર પ્રણામ કરી પ્રાર્થના કરીને, પછી સમસ્ત વિપ્રોની પ્રીતિથી પૂજા કરી
 ॥૩૩॥ વચ્ચે વિભૂષણો રત્નો ગાયો પૃથ્વી સુવર્ણ ગજ આદિકના દાનો
 વડે તે વિપ્રોને સતુદ કરીને ભગવાને તે પૂજાની પરિસમાપ્તિ કરી ॥૩૪॥
 સ્વયં શ્રીહરિ યદપિ સર્વેશ્વરેશ્વર છે, બ્રાહ્મણો સતુદ કરવાથી એમને
 કશો અર્થ નથી, અથાપિ બ્રાહ્મણોનું હિત કરનારા દેવ આ છે, માટે
 એમને આ લોકમા બ્રાહ્મણો થકી બીજું કાંઈ પણ વસ્તુ પ્રિયતમ નથી
 (કિંતુ સર્વથા બ્રાહ્મણોજ પ્રિયતમ છે) અને તે બ્રાહ્મણોને ન આપવા
 યોગ્ય કાંઈ પણ વસ્તુ એમને નથી, (કિંતુ સર્વ પણ વસ્તુ દાનાર્હ છે) માટે
 તેમને અભીષ્ટ એવા દાનોવડે તેઓને સર્વકાળમા પ્રસન્ન કરવાથી ભૂમિમા
 પોતાની સાર્થક બ્રહ્મણ્યદેવતા પ્રખ્યાપન કરી ॥૩૫॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિ-
 જીવને . તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે દોલાહદનરનારાયણા
 ર્ચનવિધિનિરૂપણનામા સપ્તપંચાશત્તમોઽધ્યાયઃ ॥૫૭॥

મુમત્ત ઉવાચ—તતો વૃત્ત સોમમુકુન્દમુરયે. સ્વભૂત્યવર્ગેર્નિજપી
 ઠમેત્ય । સિતામ્બરોઽધ્યાસહદાશુકારી સ મક્તસદ્વેક્ષણવૃત્તિહારી
 ॥૧॥ તદા જયેતિ ધ્વનિરાસ ભૂયાન્યાદિઘ્નોપશ્ચ મહાન્વભૂવ ।
 પ્રમુથ્ય મક્તાનખિલાનુપેતાનતીવૃપત્ સ્નિગ્ધસમીક્ષણેન ॥૨॥ તદા
 કુવેર સહયૌવનાશ્વસ્તક્ષાદયશ્ચામુમુપેત્ય મત્તયા । મહાર્હવચ્ચામ
 રણેશ્ચ ગન્ધૈ પૌષ્પેશ્ચ હારૈર્વિવિધૈ પુપ્પજુ ॥૩॥ આનર્ચુરન્યેઽપિ
 જનાસ્તમીશ દેશાન્તરીયા નનુ પૂર્વેવચ્ચ । વચ્ચૈશ્ચ નાનાવિધભૂપ
 ણાદૈ રાજોપચારૈ સ્તુતિભિશ્ચ નત્યા ॥૪॥ તાવત્તુ પૌરા મહત
 વટાહાનાનિન્યિરે કેસરરક્તપૂર્ણાન્ । મૃતાનિ શોભૈરપિ ગર્ગરીણા

અધ્યાય ૫૮ મો.

મુમત્તઃપિ કહેછે—હે રાજા ! નરનારાયણના સમર્થન પછી ભગ
 વાન્ શ્રીહરિ શ્વેતામ્બર ધારીને, પોતાના અનન્યભક્ત સોમવર્મા મુકુદાન્
 વર્ણી પ્રમુખ ભૂત્યવર્ગથી વીંટાળીને, પોતાના ભક્તસમાજના મનોનયનને
 હરતા થકા જલદી આવીને પોતાના સિંહાસનમા વિરાજમાન થયા ॥૧॥
 ભગવાન્ સિંહાસનમા સરાજમાન થયા તે સમયે વિવિધ વાદિનઘોષ
 પૂર્વકનો જયજયધ્વનિ સર્વતો મહાન્ થયો સિંહાસનમા બેઠેલા ભગ-
 વાને પણ મહાસભામા ભેગા ભેગેલા સમગ્ર ભક્તોને કૃપામૃતને વર્ષનારા
 કટાક્ષથી સેચન (છટકાવ) કરીને અત્યંત તૃપ્ત કર્યા ॥૨॥ તે પછી તે
 સમયે હુબેર પટેલ બેબન પગી તખોપગી પ્રમુખ પૌરભક્તોએ શ્રીહરિપાસે
 આવીને મહાભૂત્ય વસ્ત્રો વિભૂષણો ચદન વિવિધ પુષ્પહારોવડે ભગવાનની
 ભક્તિથી પૂજા કરી ॥૩॥ બીજા પણ દેશાંતરના હરિજનોએ અનેકવિધ
 અમૃત્ય આભરણો, વસ્ત્રો વિગેરે મહોપચારોવડે અને સ્તુતિ નમસ્કાર
 વડે એકાદશી દિવસના બેવીજ તે ભગવાનની પૂજા કરી ॥૪॥ તે અવ
 સરમા હુબેરાદિ પૌરભક્તો કેસરીયા રંગથી પરિપૂર્ણ મોટા કંઠાયા અને

૧ આ અધ્યાયમા દેવોત્સવમા સકળ ભક્તજનોને સતોપ કરનારી ભગવાનની
 રંગકીડાતુ વર્ણન કર્યું છે

મુવત ઉવાચ—તતો વૃતઃ સોમમુકુન્દમુરયૈઃ સ્વભૂત્યવર્ગૈર્નિજપી
 ઠમેત્ય । સિતામ્બરોડધ્યાસહદાશુકારી સ મક્તસદ્વેક્ષણવૃત્તિહારી
 ॥૧॥ તદા જયેતિ ધ્વનિરાસ ભૂયાન્નાદિપ્રઘોષશ્ચ મહાન્યભૂવ ।
 પ્રમુશ્ચ મક્તાનખિલાનુપેતાનતીવૃપત્ સ્નિગ્ધસમીક્ષણેન ॥૨॥ તદા
 કુચેર. સહયોવનાશ્વસ્તક્ષાદયશ્ચામુમુપેત્ય મત્તયા । મહાર્હવલામ
 રણેશ્ચ ગન્ધૈઃ પોષ્પૈશ્ચ હારૈર્વિવિધૈઃ પુપૂજુ. ॥૩॥ આનર્ચુરન્યેડપિ
 જનાસ્તમીશ દેશાન્તરીયા નનુ પૂર્વેવચ્ચ । વલ્લેશ્ચ નાનાવિઘભૂપ
 ણાચે રાજોપચારૈઃ સ્તુતિમિશ્ચ નત્યા ॥૪॥ તાવત્તુ પૌરા મહતઃ
 વટાદ્વાનાનિન્યિરે કેસરરક્તપૂર્ણાન્ । મૃતાનિ શોળૈરપિ ગર્મરીણં

અધ્યાય ૫૮ મો.

મુવ્રતઃપિ કહેછે—હે રાજા ! નરનારાયણના સમર્થન પછી ભગ
 વાન્ શ્રીહરિ શ્વેતામ્બર ધારીને, પોતાના અનન્યભક્ત સોમવર્મા મુકુદાનંદ
 વર્ણી પ્રમુખ ભૂત્યવર્ગથી વીંટાળીને, પોતાના ભક્તસમાજના મનોનયનને
 હરતા થકા જલદી આવીને પોતાના સિંહાસનમા વિરાજમાન થયા ॥૧॥
 ભગવાન્ સિંહાસનમા સરાજમાન થયા તે સમયે વિવિધ વાદિનયોય
 પૂર્વકનો જયજયધ્વનિ સર્વતો મહાન્ થયો સિંહાસનમા બેઠેલા ભગ-
 વાને પણ મહાસભામા ભેગા મળેલા સમગ્ર ભક્તોને કૃપામૃતને વર્ષનારા
 કટાક્ષથી સેચન (છટકાવ) કરીને અત્યંત વૃક્ષ કર્યા ॥૨॥ તે પછી તે
 સમયે હબેર પટેલ બેળન પગી તખોપગી પ્રમુખ પૌરભક્તોએ શ્રીહરિપાસે
 આવીને મહામૂલ્ય વસ્ત્રો વિભૂષણો ચદન વિવિધ પુષ્પહારોવડે ભગવાનની
 ભક્તિથી પૂજા કરી ॥૩॥ બીજા પણ દેશાંતરના હરિજનોએ અનેકવિધ
 અમૂલ્ય આભરણો, વસ્ત્રો વિગેરે મહોપચારોવડે અને સ્તુતિ નમસ્કાર
 વડે એકાદશી દિવસના બેવીજ તે ભગવાનની પૂજા કરી ॥૪॥ તે આવ
 મરમા હુમેરાદિ પૌરભક્તો દેસરીયા રગથી પરિપૂર્ણ મોટા કઢાયા અને

૧ આ અધ્યાયમા દોહોત્સવમા સકળ ભક્તજનોને સતોપ કરનારી ભગવાનની
 રંગકીડાનુ વર્ણન કર્યું છે

રક્તૈઃ શતાનિ દ્રુતમાહરંશ્ચ ॥૫॥ હૃદાંશ્ચ કુમ્ભૈરપિ કૃત્રિમાંસ્તે ત્વાનીય
 રક્તાન્ વિમરામ્યમ્ભુઃ । તત્રાડ્ડહરન્ જાનપદાસ્તુ સર્વે ભૂતાન્
 ગુલાલૈઃ પૃથુકોટલાંશ્ચ ॥૬॥ સહસ્રશો રક્તવિમોચનાનિ યન્નાણિ
 હર્ષેણ સરેચકાનિ । તત્રાહરન્પૌરજનાઃ સમેતાસ્તેનાત્મભત્રાં સહ
 રન્તુકામાઃ ॥૭॥ વિલોક્ય તાન્વદ્ધકટીનુપેતાન્વિહર્તુકામાન્નિજમ-
 ક્તસજ્ઞાન્ । મનોરથં પૂર્ણમસૌ નરેશ ! તેપાં નિજાનામચિકીર્ષદાશુ
 ॥૮॥ દત્ત્વા સ્વભૂપાદિ તતો દ્વિજેભ્યો વધ્વા કર્ત્તિ પીતપટેન તૂર્ણમ્ ।

રક્ત રંગોથી પરિપૂર્ણ ઘણી ગાગરો પણ ત્યાં જલદી ઉપાડી લાવ્યા ॥૫॥
 તે પછી પૌરભક્તોએ ઘડે ઘડે રંગજળ લાવી લાવીને કૃત્રિમ હૃદો-અહુ
 ઉંડા જળાશયો પણ (હોજ) ભરી દીધા. દેશાંતરીય લોકોએ તો ગુલાલ
 ભરેલા મોટા કોથળાઓ ત્યાં ઉપાડી આપ્યા ॥૬॥ તે પછી પોતાના સ્વામી
 શ્રીહરિની સાથે રંગ રમવાની ઇચ્છાથી ભેગા થએલા પૌરજનો રંગજળ
 દૂર ફેંકવામાં સાધનભૂત, સુવર્ણાદિ ધાતુ અને વાંસ આદિકવડે બનાવેલી
 હજારોહજાર પિયકારીઓ તથા ચંત્રો (બંજા) અત્યાનંદથી શ્રીહરિ
 સમીપે લાવ્યા. તે આ ભગવાન્ શ્રીહરિ આ સર્વના ભર્તા-સ્વામી છે,
 તે આત્મભર્તા સાથે વિહરણુ તો મુક્તિદશામાં પણ દુર્લભ છે, એમનો
 પ્રાદુર્ભાવ આત્મપ્રિય જનોને આવા આનંદનો અનુભવ કરાવા માટેજ છે,
 માટેજ આત્મીય ભક્તોને આ અલભ્ય લાલ આ લોકમાં મળે છે ॥૭॥
 હે નરેશ ! તે પછી ભગવાને પોતાસાથે રંગ રમવાની વાંછાથી દૃઢ કેય
 બાંધીને પાસે આવેલા તે નિજ ભક્તસંઘોને જોઈને, તે આત્મીય જનોનો
 મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવા તત્કાળજ ઇચ્છતાં, વિહરણુમાં સમુચિત વેપ-
 વાળી પોતાની મૂર્તિને કરવા પ્રવર્તતાં, પોતાના અંગથકી તેતે દિવ્ય આ-
 ભરણો આદિક તેતે વિપ્રોને ઉતારી આપીને, ઝટ પીત પટ (કેસરીયું
 વસ્ત્ર)થી કેયને દૃઢ બાંધીને, સ્વયં મંદમંદ હસતા અને ભક્તસંઘોને
 હસાવતા થકા સુવર્ણની પીયકારી પોતાના હાથમાં લીધી. જગત્સર્ગાદિક
 વડે વિહરણુ કરતા આત્મકીડ એવા પણ આ ભગવાનને ભક્તો સાથે વિહ-
 રણુજ પરમ પ્રિય છે અને પોતે ભક્તજનોએ કરવડે ગ્રેરેલા ચંત્રથી છાંટેલા

જગ્રાહ હૈમં સ તુ રેચકં સ્વે પાળૌ હસન્હાસિતમક્તસહઃ ॥૯॥
 સ્ત્રીણાં તુ વૃન્દાન્યતિદૂરતોઽસૌ વિધાય સઘઃ કરસંશયૈવ । યિત્ની-
 ડિતું ભક્તજનાન્યથેષ્ટમાશાપયામાસ ગૃહીતરક્તઃ ॥૧૦॥ પ્રવર્ષયા-
 માસ સ રક્તધારાઃ સાકં ગુલાલપ્રસૂતૈર્મહદ્ધિઃ । સમીપવર્તિષ્વપિ
 દૂરદેશસંસ્થેષુ ભક્તેષુ સમાનવર્તી ॥૧૧॥ ચક્રેઽભિપેકઃ પરિતપ્ત-
 તસિન્મુનિવ્રજૈ રેચકમુક્તરક્તૈઃ । ક્ષિપદ્ધિરાસ્ય ગુલાલમુદીન્
 ગાયદ્ધિરેવાસ્ય ગુણાન્હસદ્ધિઃ ॥૧૨॥ પરસ્પરસ્યોપરિ યૂથશસ્તે રક્તં

રંગજળના બિંદુઓ કે જે લક્ષિતરંગના બિંદુ જેવા છે તેને પરમાભરણુ
 માને છે, માટેજ પોતાને તેનાથીજ વિભૂષિત કરતાં, અગભારજૂત
 કાંચનાભરણાદિ ખીબને આપી દીધુ ॥૯-૯॥ તે પછી લગવાને તત્ક્ષણજ
 હસ્તસસાથીજ વનિતાઓના વૃંદોને તો વિદૂર કરીને, સ્વયં પોતાની
 નજીકમાં રંગપાત્રને લઇને સમગ્ર લક્ષ્મીને પોતાની સાથે યથેચ્છ રમવાની
 અનુસા આપી ॥૧૦॥ રંગક્રીડા પ્રવર્તતાં લગવાને પીચકારીથી ફેંકેલી
 રંગધારાની, મોટા ખોખામાં ભરેલા ગુલાલની સાથે સમીપમાં રહેલા
 લક્ષ્મી અને દૂર પ્રદેશમાં રહેલા લક્ષ્મી ઉપર પણ સમાનપણે વૃષ્ટિ કરવા
 માડી ॥૧૧॥ તે પછી મુક્તાનંદાદિ મુનિજનોએ રંગરમતના રસથી બહુ
 હસતા અને લગવાનના ગુણોને ગાતા થકા પીચકારીથી ફેંકેલા રંગજળથી
 તેમની ઉપર ચોમેરથી અભિપેક્ષ કર્યો અને તેમને દૂરથી ગુલાલની મુડીઓ-
 વડે વધાવ્યા. લગવાનના પ્રાદુર્ભાવના મહોત્સવથી ઉપજેલા હર્ષાતિશયથી
 કરેલું લગવાનની સાથે વિહરણુ લક્ષિતરસના પ્રવાહજૂત હોવાથી મુનિ-
 જનોને પણ પરવશ કરી દેછે, જેમનું ચરણયુગળ ગુલાલાદિવડે અર્ચનીય
 છે તેમની ઉપર ખોબે ખોબે ગુલાલ ફેંકાય છે, આતો લગવાનનો લક્ષ-
 જનપરવશતાનો અતિશય છે જે નિત્યમુક્તોએ નિત્ય સંસેવ્યમાન ચરણ-
 કમળવાળા, કટાક્ષમાત્રની રાહ લેઈ રહેલાં સુદર્શનાદિ દિવ્ય અસ્ત્રવૃંદોએ
 અભિસેવ્યમાન, પ્રશાસનમાત્રથી સકળ લોકોના વ્યવહારને ચલાવનારા
 લગવાન પુરુષોત્તમ છે તેજ આ શ્રીહરિ માનુષ ભાવને આશરીને રંગ-
 જળથી લક્ષજનો સાથે વિહાર કરેછે, આ તો લગવાનની નિરતિશય

ગુલાલં ચ ભૃશં ક્ષિપન્તઃ । હરેઃ સમીપે મુનયો જનાશ્ચ જરથુવા-
ર્માશ્ચ ચિરં વિજહુઃ ॥૧૩॥ યૂથક્રીડાં વિદ્યાયેવ ચિક્રીડુર્દ્વન્દ્રશ-
સ્તતઃ । પ્રોળનાર્થં ભગવતો મુનયઃ પાર્ષદાદયઃ ॥૧૪॥ રામપ્રતાપે-
ચ્છારામૌ નિજદેશાનુસારિણીમ્ । કુર્વન્તૌ રેચકક્રીડાં હાસયા-
માસતુર્હરિમ્ ॥૧૫॥ મુક્તાનન્દેન ગોપાલાનન્દશ્ચિક્રીડ સન્મુનિઃ ।
બ્રહ્માનન્દસ્તદા નિત્યાનન્દેન મુનિરાઙ્ નૃપ ! ॥૧૬॥ સચ્ચિદાનન્દ-
મુનિના શતાનન્દશ્ચ મહુરુઃ । ચિક્રીડ ભૂધરાનન્દઃ શુકાનન્દેન
ચર્પિણા ॥૧૭॥ મુની ગુણાતીતાનન્દ આનન્દાનન્દ इत्यુમૌ । રેમાતે
ચ દયાનન્દો નિષ્કુલાનન્દ इत्यુમૌ ॥૧૮॥ મહાનુભાવાનન્દેન પ્રેમા-
નન્દઃ સ્સ યેલતિ । ચૈતન્યાનન્દમુનિના પૂર્ણાનન્દસ્તથા મુનિઃ ॥૧૯॥
રેમાતે ભજનાનન્દઃ પરમાનન્દ इत्यુમૌ । સ્વયંપ્રકાશાનન્દશ્ચ વૃદ્ધા-
ત્માનન્દ इत्यુમૌ ॥૨૦॥ રેમે ચ રાઘવાનન્દો જ્ઞાનાનન્દેન સાધુના ।
રેમાતે ચાદ્રુતાનન્દઃ સર્વજ્ઞાનન્દ इत्यુમૌ ॥૨૧॥ આત્માનન્દેન ભગ-

ભક્તપરવશતા પ્રસિદ્ધ છે ॥૧૨॥ એરીતે ઉત્સાહવેગથી મુનિજનો હરિજનો
વૃદ્ધો કે હુમારો સર્વકોઈ સઘથી ભેગાથઈ ભગવાનની સમીપે એક બીજાની
ઉપર ગુલાલ અને રંગજળધારાને બહુ ફેંકતા થકા બહુકાળ રમ્યા
॥૧૩॥ તે પછી આવતી બુધક્રીડાને પડતી મુકીને, ભગવાનની પ્રસન્નતા
માટેજ તે સર્વે મુનિ પાર્ષદાદિકો બેબે જણ થઈને પરસ્પર રમવા મળ્યા
॥૧૪॥ તેને કહે છે—તેમા રામપ્રતાપજી અને ધૃષ્ટિધારામજી ભગવાન
અને બીજાઓને હસાવા માટે પરસ્પર પોતાના દેશને અનુસારે રંગક્રીડા
કરવા લાગ્યા ॥૧૫॥ તે સમયે મુક્તાનંદ મહામુનિની સાથે ગોપાળાનંદ
મહામુનિ, સચ્ચિદાનંદમુનિની સાથે મારા ગુરુ શતાનંદ મહામુનિ, શુકાનંદ
મુનિની સાથે ભૂધરાનંદમુનિ, ગુણાતીતાનંદ મુનિની સાથે આનંદાનંદમુનિ,
દયાનંદમુનિની સાથે નિષ્કુલાનંદમુનિ, મહાનુભાવાનંદ મુનિની સાથે પ્રેમા-
નંદમુનિ, ચૈતન્યાનંદમુનિની સાથે પૂર્ણાનંદમુનિ, ભજનાનંદ સાધુની સાથે
પરમાનંદ સાધુ, સ્વયંપ્રકાશાનંદ સાધુની સાથે વૃદ્ધ આત્માનંદ સાધુ,
રાઘવાનંદ સાધુની સાથે જ્ઞાનાનંદ સાધુ, અદ્ભુતાનંદ મુનિની સાથે સર્વ-

વદાનન્દોઽરસ્ત તત્ક્ષણમ્ । યોગાનન્દશિવાનન્દો રેમાતે ચ તથે
 તરે ॥૨૨॥ મુકુન્દાનન્દવર્ણોન્દ્રો જયાનન્દેન વર્ણના । સદ્ સોમેન
 સૂરશ્ચ રેમે ભૃગુજિતાઽલય ॥૨૩॥ હેમન્તાસિંહેન સમં વાસ્તુશ્ચ
 ક્રીડ ભૂપતિઃ । સાકં ચ મયરામેણ ત્રીઢાં ચક્રે પ્રયાગજિત્ ॥૨૪॥
 ચિત્રીઢ યૌવનાશ્વશ્ચ કુરેરેણ સમં તદા । દ્વન્દ્વીભૂયેવમન્યેઽપિ
 રેમિરે મુદિતા જનાઃ ॥૨૫॥ અજાનન્ રેચકક્રીઢાં સોમો રદ્ધભૃતં
 ઘટમ્ । સઘો ગૃહીત્વા સૂરસ્ય મૂર્ધન્યસિશ્ચદ્ધસન્મૃશમ્ ॥૨૬॥ તદા
 સૂરો વલિષ્ઠત્વાત્પાતયિત્વૈવ તં મુવિ । ગુલાલપ્રસૃતૈસ્તસ્ય મુખં
 નેત્રેઽમરદ્ધસન્ ॥૨૭॥ સૂરેણ પાતિત સોમ પ્રક્ષાનન્દોઽવલોન્ય
 ચ । નિત્યાનન્દં વિસૃજ્યૈવ સૂર જગ્રાહ તત્ક્ષણમ્ ॥૨૮॥ રદ્ધક્ષિત્રં
 મુખં તસ્ય ગુલાલેન વ્યલિમ્પયત્ । તાયત્સૂરોઽપિ જગ્રાહ ત શિ

જ્ઞાનદમુનિ, તદ્દષ્ટુ આત્માનદમુનિની સાથે ભગવદાનદમુનિ, યોગાનદમુનિની
 સાથે શિવાનદમુનિ, આવા ક્રમથી બીજા બધાંય કૃપાનદ અક્ષરાનદાદિ
 મુનિઓ બોડથી પરસ્પર રંગ રમવા મળ્યા ॥૨૬-૨૮॥ એજરીતે મુકુન્દ
 નદ વર્ણોન્દ્રની સાથે જયાનદ વર્ણી, સોમવર્માની સાથે સૂરવર્મા, ભૃગુજી
 તની સાથે અલયો, હેમતાસિંહ બ્રૂપતિની સાથે વાસ્તુ બ્રૂપતિ, ગયારામભ
 દની સાથે પ્રયાગજીત પુરાણી કુરેર પટેલ સાથે લેખન પત્રી અને બીજા
 પણ બહુ હરિજનો બોડ થઈને બહુ પ્રસન્ન થઈને પરસ્પર રંગભેગ કરવા
 લાગ્યા ॥૨૩-૨૫॥ દ્વન્દ્વક્રીડાની અતર્ગત ક્રીડાને કહે છે—તે સમયે રંગ
 રમતની રીતિને નહિ બાંધતા સોમવર્માએ બહુ હસતા હસતા એકમ
 રંગજળ ભરેલો ઘડો લઈને સૂરવર્માના મસ્તક ઉપર રેડી દીધો ॥૨૬॥
 તે સમયે સૂરવર્મા બલિષ્ઠ હોવાથી તે સોમવર્માને પૃથ્વી ઉપર પાડી
 દઈનેજ ગુલાલથી તેના મુખને અને બરી દઈને ખડખડાટ હસવા લાગ્યા
 ॥૨૭॥ ત્યારે સોમવર્માને દુર્બળ હોવાથી સૂરવર્માએ નીચે પાડી નાખેલા
 બોળને પ્રક્ષાનદમુનિએ નિત્યાનદમુનિને ત્યાં કરીને (તેમની સાથે રંગ
 રમવાનું પડી ગેલીને) વેગથી પાગે આવીને એકદન સૂરવર્માને પકડીને
 તેમના રંગજળથી બીના મુખને ગુલાલથી લીધી દીધું તેનાકાકા સૂર

ચાયાં સ્વપાણિના ॥૨૯॥ ગુલાલં પુષ્પમુષ્યૈવ તદ્દશોઃ પ્રક્ષિપન્મૃશ-
મ્ । ચકાર સમ્પ્રાન્તમિવ તં મુનિં સ તુ ભૂપતે ! ॥૩૦॥ દમ્પ્રોધ-
વ્યાકુલસ્તસ્ય ચલ્વાટત્વં સ વિસ્મૃતઃ । પુનઃ પુનઃ શિખાં ધર્તુ કં
ચિક્ષેપ શીર્ષણિ ॥૩૧॥ તદા હસન્ સ મગધાન્પીઠાદુત્પ્લવ્ય સત્વરમ્ ।
સૂરં ગૃહીત્વા તન્મૂર્ધ્નિ ન્યપિચ્છદ્રઙ્ગર્ગરીમ્ ॥૩૨॥ ગુલાલસ્યાજ્જલી-
સ્તસિન્પ્રક્ષિપ્ય ચ પુનઃ પુનઃ । જનયામાસ લોકાનાં પદ્મરાગોચ-
યભ્રમમ્ ॥૩૩॥ અકસ્માન્મયરામેણ પ્રક્ષિપ્તેનાવરુદ્ધદક્ । ગુલાલે-
નાશુ જગ્રાહ રઙ્ગકુમ્ભં પ્રયાગજિત્ ॥૩૪॥ રઙ્ગવિન્દોઃ પાતમયાન્સ-
મુષ્ણે સ તુ વાહવઃ । નતપૃષ્ઠો હાસિતેશઃ કુમ્ભં દૃષ્ટ્વાપલાયત ॥૩૫॥

વર્માએ પણ પોતાના હાથથી બ્રહ્માનંદમુનિને શિખા (ચોટલી) માં પક-
ડીને મોટી મુઠીમાં ભરેલો ગુલાલ તે મુનિના નેત્રમાં ખુબ નાંખીને તેમને
ગભરાવી દીધા ॥૨૮-૩૦॥ તે પછી બ્રહ્માનંદમુનિ ગુલાલ ભરાઈ જતાં
નેત્રવૃત્તિના પ્રતિબંધથી સંપ્રાત થતાં, તે સૂરવર્માનું માથે ખડ્વાટપણું
(તાલીયાપણું) ભુલી જઈને તેમની શિખા (ચોટલી) પકડવાની
ઈચ્છાથી તેમને મસ્તકે વારંવાર હાથ ફેરવવા લાગ્યા ॥૩૧॥ તે સમયે
શ્રીહરિએ હસતા હસતા સ્વસિંહાસન થકી સત્વર નીચે કુદી પડીને,
રંગજળ ભરેલી ગાગર્ય ચઢણુ કરીને સૂરવર્માને પકડીને તેમને મસ્તકે
રેડી અને અંજળિ (ખોળો) માં ભરેલો ગુલાલ વારંવાર તેમના અંગ
ઉપર નાંખીને લોકોને તેમને વિષે પદ્મરાગમય પર્વતનો ભ્રમ કરાવ્યો
(સૂરવર્મા અતિ ઊંચા, અતિ જડા, અને ગુલાલથી પરિપૂર્ણ સર્વ અવયવ-
વાળા છે, માટે તેમને જોઈને સર્વને કોઈપણ આ ‘પદ્મરાગપર્વત છે’ એવો
ભ્રમ થયો) ॥૩૨-૩૩॥ મયારામ ભટ્ટે અકસ્માત્ પ્રયાગજીત પુરાણીના
નેત્રમાં ગુલાલ નાંખ્યો. એટલે ગુલાલથી રોકાઈ ગઈ છે દૃષ્ટિ જેમની એવા
તે પ્રયાગજીતે તત્ક્ષણ જ રંગ ભરેલો એક ઘટ મયારામને માથે રેડવા
ચઢણુ કર્યો. એટલે મયારામ ભટ્ટે તો પ્રયાગજીતે લીધેલો રંગઘટ જોઈનેજ
‘મારા મુખ ઉપર રંગજળના બિંદુઓ પડશે’ એવા ભયથી શરીરને ખુબ
નીચું કરી દઈને લગવાન અને બીજા જનોને હસાવતા થકા તે પ્રદેશ

દ્રવ્યશઃ ક્રિયમાણાસુ ક્રીડાસિત્યં સ ईश्वरः । રહ્નક્રિજ્ઞાં દર્શ
યિતું સર્વાનૈચ્છદિજ્ઞાં તનુમ્ ॥૩૬॥ અથ્વે જવિનમારુદ્ય ગીયમાન-
ગુણો જનૈઃ । પ્રદક્ષિણીચકારાશુ જનસહ્વાનશેપતઃ ॥૩૭॥ રહ્ન
ગુલાલં ચ મૃદાં પ્રક્ષિપન્તઃ પદેપદે । તમન્વધાવન્મુનયો જનયૂ-
થાનિ ચ પ્રભુમ્ ॥૩૮॥ एवं परिभ्रमन् दत्त्वा सर्वेभ्योऽपि स्वदर्श-
નम् । મહાનૈવેદ્યસમયં જ્ઞાત્વા પદ્માકરં યયૌ ॥૩૯॥ તત્ર કૃત્વા
જલક્રીડાં જ્ઞાત્વા મત્તૈઃ સહાસિલૈઃ । સ્વસ્થાનં જનાન્ ગન્તુમા-
જ્ઞાપ્યાયાત્સ્વકેતનમ્ ॥૪૦॥ તત્ર જ્ઞાત્વા ભગવતે નરનારાયણાય
સઃ । નૈવેદ્યમર્પયામાસ પદ્મપદ્માશદ્વિધં નૃપ ! ॥૪૧॥ તતો નીરા-
જનં કૃત્વા પ્રેહ્યાદુત્તાર્ય તં પુનઃ । સમ્પૂજ્ય દત્ત્વા વિપ્રાય મુન્યા-

થકી પલાયન કરી ગયા ॥૩૪-૩૫॥ એરીતે મુનિપાર્વદાદિકો બેઠે મળીને
રગક્રીડા કરતા, ભગવાન શ્રીહરિ રગજળથી ભીના વસ્ત્રાદિકે સહિત
પોતાની દિવ્ય મૂર્તિની શોભાનો સર્વ જનોને અનુલ્લસ કરાવાની ઇચ્છાથી
તેના તેજ નિહરણુવેપથી તીવ્ર વેગવાળા અથ્થ ઉપર વિરાજમાન થઈ,
લક્ષ્મણનોએ ગાન કરાતા છે દિવ્ય ગુણો જેમના એવા થકા સર્વકોઈ જન-
સઘોને જલદી પ્રદક્ષિણા કરી વળ્યા ॥૩૬-૩૭॥ તે સમયે મુનિઓ રગ
જળ અને ગુલાલને બહુ પદે પદે પરસ્પર ફેંકતા થકા (અથવા ભગવાન
ઉપર છાટતા થકા) પ્રભુ શ્રીહરિની પાછળ દોડ્યા તેજરીને બીજા હરિ
જનસમૂહો પણ પાછળ દોડ્યા ॥૩૮॥ આ પ્રકારે જનસઘની યોગર-
દમ સચરીને સર્વને પોતાના દિવ્ય રૂપની શોભાના સાક્ષાત્કારમુખને સંપા-
દન કરીને, શ્રીનરનારાયણને મહાનૈવેદ્ય નિવેદનનો સમય થયો બહુને
પુરથકી દક્ષિણ દિશામાં વર્તતા ધનાં સરોવરને પામીને, તેમાં સર્વ બક્તો-
સાથે ક્ષણ જળક્રીડા કરીને જ્ઞાન કરીને, જનોને પોતપોતાને સ્થાને
જવાની આજ્ઞા આપીને ત્યાથી પોતે પણ સ્વસ્થાનમાં પધાર્યા ॥૩૯-૪૦॥
હે નૃપ ! શ્રીહરિએ પોતાના ઉતારામાં ફરીથી જ્ઞાન કરી નરનારાયણ
ભગવાનને છપ્પન પ્રકારનું નૈવેદ્ય (છપ્પન ભોગ) નિવેદન કર્યું ॥૪૧॥
તે પછી આરતી કરીને દોળાથકી નરનારાયણને ઉતારીને ફરીથી પુન-

દીન્સમમોજયત્ ॥૪૨॥ પીતામ્બરં શોણપટેન વદ્ધા દૃઢં સ કટ્વાં
પરિવેપયંસ્તાન્ । દ્રુતક્રમાદ્વયમ્બુજ આર્પપદ્મિપ્શ્વાનન્દયામાસ
મુદુશ્ચરંસ્તાન્ ॥૪૩॥ મધ્યૈર્મોઽયૈશ્ચ લેહૈશ્ચ પક્ષાન્નૈર્વિવિધૈસ્તથા ।
પ્રચુરાજ્યસિતાસિથૈસ્તર્પયામાસ તાન્ પ્રભુઃ ॥૪૪॥ તતો મુક્ત્વા
સ્વય સ્વામી સ્વાનુજાવાસ આત્મનઃ । સ્થાનમેત્ય વિશથામ
મુહૂર્તદ્વિતયં નૃપ ! ॥૪૫॥ પુનઃકથં નિજં પીઠમાદરોહ સ સત્પતિઃ ।
સૂર્યશ્ચાસ્તગિરિં પ્રાપદીપિકાશ્ચ દિદીપિરે ॥૪૬॥ નામસદ્ધીર્તનં
કૃત્વા ભક્તૈઃ સાકં તદાઽઽગતેઃ । ઉપાવીવિશદેતાંશ્ચ હરિઃ સ્વકર-
સંજયા ॥૪૭॥ બાલોકયન્ સદસિ તાન્સહસોપવિપ્રાંસ્તૂર્ણી-

વિસર્જનપર્યેતની કરીને તે ભૂતિવિશેષ વિપ્રને આપીને સમગ્ર મુનિવિ-
ગેરેને જમાવ્યા ॥૪૨॥ તેઓને જમાડતા તે આ ભગવાન પોતેજ પ્રેમથી
પીરસવા લાગ્યા તે સમયે પહેરેલા પીતામ્બરને, ડાળે ખસે કરીને પૃષ્ઠ-
ભાગમાં લાગુ કરેલા ઉત્તરીય રક્ત પીતામ્બરથી કટિભાગમાં દૃઢ બાંધીને,
ઝટઝટ ચરણારવિંદ મુકવાવડે મુનિપક્ષિઓમાં વારંવાર વિચરીને તેમને
સર્વેને મહા આનંદ આપ્યો ॥૪૩॥ પુષ્કળ ઘૂત સાકરે સમિશ્રિત એવા
ભક્ષ્ય ભોજ્ય લેણ વિગેરે વિવિધ અનોવડે પ્રભુ શ્રીહરિએ તે મુનિવિગેરેને
અત્યંત તૃપ્ત કર્યા ॥૪૪॥ હે નૃપ ! ત્યારપછી સહજનંદસ્વામી પોતાના નાના
ભાઈ ઇચ્છારામના ઉતારામાં સ્વયં જમીને પોતાને સ્થાને પાછા આવીને,
ત્યાં બે મુહૂર્તપર્યંત (ચાર ઘડી) વિશ્રાંતિમુખનો સમગુલ્બ કરતા થકા
રહ્યા ॥૪૫॥ વિશ્રાંતિ લીધાપછી સભાસ્થાનમાં સંસ્થાપેલા પોતાના સમુ-
ન્નત સિંહાસનમાં સતાપતિ શ્રીહરિ ફરીથી વિરાજમાન થયા ત્યારે
સૂર્યદેવ અસ્તાચ્છળને પામ્યા તે સમયે વિદુલદાસ આદિક નાપિતોએ
પ્રજ્જ્વાળેલી દીપિકાઓ યોગરદમ બહુ દીપવા લાગી ॥૪૬॥ એ-
વઅસરે શ્રીહરિએ સભાસ્થાનમાં આવેલા ભક્તજનો સાથે ભગવન્નામ
સંકીર્તન કરીને, હસ્તસંસ્પર્શી તે સર્વને બેસારી દીધા ॥૪૭॥ હે રાજન્ !
ત્યારપછી સકળ કટયાણુ ગુણોના નિધિ ભગવાન શ્રીહરિ સભામાં તત્ક્ષણ
બેસી ગએલા, મૌન ધારી રહેલા, પોતાના વચન શ્રવણમાં સાવધ

સ્થિતાન્સવદનાહિતદૃષ્ટિવૃત્તીન્ । મક્કવજાનથ તદીયહિતોઘ-
તોઽસૌ રાજન્નશિક્ષયદનન્તગુણાટ્ય દ્વત્થમ્ ॥૪૮॥ इति श्रीसत्सक्ति-
जीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे रङ्गक्रीडा-
निरूपणनामाऽष्टपद्यांशतमोऽध्यायः ॥५८॥

શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—શ્રૂયતાં મદ્વચો ભક્તાઃ ! સર્વેપાં વચ્ચ્યહં
હિતમ્ । નોહ્યહ્યા કાપિ મર્યાદા શાસ્ત્રીયા હિ મદાશ્રિતૈઃ ॥૧॥
पुष्मिः स्त्रीमिस्त्वाग्निमिश्र सर्वैरेव मदाश्रितैः । स्वस्वधर्मस्थितै-
र्नित्यं सङ्गः कार्यः सतां सताम् ॥२॥ घोरे कलौ युगे ह्यत्र जीवान्

મન રાખી રહેલા, પોતાના ગુણ સન્નુગ દૃષ્ટિ દઈ રહેલા લક્ષ્મણસમા-
જને સલામાં ચોમેર બેઠને તેમનું હિત કરવામાં તત્પર થઈને, તેમને
આગળ કહેશે એવા સદુપદેશથી શિક્ષણ આપવા લાગ્યા ॥૪૮॥ इति
श्रीसत्संगिज्वने...तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे रंगक्रीडा-
निरूपणनामाऽष्टपद्यांशतमोऽध्यायः ॥५८॥

અધ્યાય ૫૮ મો.

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે ભક્તા ! તમે સર્વે માફ વચન સાવ-
ધતાથી સાંભળો હું હમણા તમો સર્વેનું હિત કહું છું. શુ ? તો શાસ્ત્ર-
હિત વિધિનિવેધરૂપ ધર્મમર્યાદા મારા આશ્રિત કોઈએ પણ આરેય પણ
નજ ઉર્લંઘન કરવી. મારા આશ્રિત ત્યાગીઓ અને સ્ત્રીપુરૂષ ગૃહસ્થો
સર્વ કોઈએ પોતપોતાના ધર્મમાં સ્થિતિ રાખવાપૂર્વક સત્-સમ્પ્રદાયોના
લક્ષણવાળા હોવાથી સત્ય (સાચા) સાધુઓનો સમાગમ સદાય કરવો
॥૧-૨॥ ઘોર આ કલિયુગમાં જીવોને સસાર બંધનથી તત્કાળ મુકાવા
માટે સંતોજ સમર્થ થાય છે તીર્થાટિકતો તત્કાળ સમર્થ થતા નથી.
જે જળમય ગંગાદિ તીર્થો અને મૃત્તિકા શીલામય દેવો છે તે બધુ કાળે
પવિત્ર કરે છે. સાધુઓ તો દર્શનમાત્રથી પવિત્ર કરે છે, કેમકે સાધુઓજ

૧ ચાર અધ્યાયથી સત્ અસત્તા વિવેચનપૂર્વક જનશિક્ષાનું નિરૂપણ કરતા,
આ અધ્યાયમાં મુક્તપ્રાપ્તિને પણ યથેષ્ટાચરણનો નિવેધ કર્યો છે.

સંસૃતિવન્ધનાત્ । સયો મોચયિતું શક્તાઃ સન્ત પવામલાન્તરાઃ ॥૩॥
 લક્ષણૈરેવ સાધુત્વાસાધુત્વે સદસત્તિથૈઃ । વિજ્ઞાતવ્યે
 સ્વયા બુદ્ધ્યા સૈવ્યાઃ સન્તસ્તતઃ સદા ॥૪॥ સદાભાસા હિ વહ્વો
 વચ્ચયન્તિ જનાન્ભુવિ । તસ્માત્તેऽપિ પરીક્ષ્યૈવ દૂરાદ્દેયા મુમુક્ષુભિઃ
 ॥૫॥ સ્ત્રીદ્રવ્યરસસંસકાસ્તદર્થે જનવચ્ચક્રાઃ । વાહ્યતસ્ત્યાગિવેપા
 યે તે જ્ઞેયાઃ કલિરૂપિણઃ ॥૬॥ સ્ત્રૈણાનામસતાં તેષાં મૂઢાનાં ચણ્ડિ-
 તાત્મનામ્ । યોપિત્ક્રીડામૃગાણાં ચ સદ્ગઃ કાર્યો ન કદિંચિત્

અમળ અતરવાળા-કામાદિ વાસના મળે રહિત હોવાથી પરમાત્મધ્યાનથી
 પ્રસન્ન મનવાળા છે. આવા સત્પુરુષોજ સત્ અસતનો અવળોધ આપીને
 બીજાઓને સંસૃતિબંધન થકી તત્ક્ષણ મુકાવામાટે સમર્થ છે ॥૩॥ આગળ
 કહીશ એવાં સંત અસંતનાં લક્ષણોવડેજ 'આ સાધુ છે આ અસાધુ છે'
 એવો સન્મથાનુસારી સ્વચ્છુદ્ધિથી નિશ્ચય કરીને, પછીથી સાચા સંતો-
 નુંજ સદાય સેવન કરવું ॥૪॥ જે હેતુ માટે ભૂમિમા બહુ જનો બાહ્ય
 ચિહ્નોવડે પોતાનું સત્પુરુષપણ પ્રખ્યાપન કરતા થકા વિશ્વાસી લોકોને
 'અમોજ સાચા સાધુઓ છીએ' એમ કહેવાપૂર્વક તેમના સ્ત્રીદ્રવ્યબહ-
 ણાદિવડે ઠગનારા વર્તે છે, માટે તે ઠગ સદાભાસો પણ કહીશ એવા અસા-
 ધુલક્ષણોવડે પરીક્ષા કરીને મુમુક્ષુ જનોએ દૂરથીજ લાગ કરવા-તેમનો
 સંગ ન કરવો ॥૫॥ તેમાં પ્રથમ જેનો પ્રસંગ પરિભ્રામ્ય છે એવા અસાધુ
 ઓના લક્ષણો તેનો સંગલાગ કરવાપૂર્વક કહેછે-જે અસાધુઓ પરધન
 પરદાર પરાવ્રના અપહરણૈકપરાયણ, સ્ત્રીદ્રવ્ય રસમાં અત્યાસક્ત, હજી
 ઉપસ્થના તર્પણૈકપરાયણ હોઈને, તેને માટેજ વિશ્વાસી જનોને ઠગવા
 માટે સાચા સંતોના બાહ્ય ચિહ્નોને ધારણ કરે છે તે અસાધુઓ મૂર્તિમાન
 કર્ણનાજ રૂપાતરરૂપ બણવા ॥૬॥ સ્ત્રિયોવિષે અત્યંત લંપટ, (તેણી-
 ના ઉપલોગમાંજ એક ચપળ) માટેજ સ્ત્રીઓના ક્રીડામૃગ થઈ રહેવા,
 (વિહરણુમા ઉપકરણુભૂત મૃગોજ જેમ એમ સ્ત્રીનેજ એક પરતંત્ર થઈને
 તેણીના પ્રેરવાથી વિવિધ ચેષ્ટિતોએ કરીને કેવળ આત્માને કલેશિત કર-
 નારા) માટેજ સ્વાર્થાભાસના લોકથી અનર્થમાં પડતા હોવાથી મૂઢ, માટેજ

॥૭॥ સ્ત્રેણસજ્ઞાઘથા પુંસો ભવેન્મોહશ્ચ વન્ધનમ્ । ન તથાઽન્ય
પ્રસજ્ઞેન જાનીતેતિ સુનિશ્ચિતમ્ ॥૮॥ ईदृशा वहवः सन्ति साधु-
संज्ञा. कलौ युगे । मुमुक्षाया अङ्कुरोऽपि यत्सङ्गान्नयति ध्रुवम्
॥९॥ તતઃ પ્રવૃત્તિર્જીવાનાં નિર્યદ્ધાર્પુ હિ ત્રિપુ । સ્ત્રીદ્રવ્યદ્વિસા
સંજ્ઞેપુ જાયતે નાત્ર સંશયઃ ॥૧૦॥ આદૌ સ્વભાવતો લોકા. સન્તિ
સક્તા હિ તત્રિકે । તાદૃક્સાધુપ્રસજ્ઞાઘ સજ્જન્તેઽતીવ તેપુ તે
॥૧૧॥ देहान्ते तादृशा. सन्तस्तच्छिष्याश्चाखिला जना । कुम्भी-

ખડિતાત્મા-દેહાન્તમ્ બુદ્ધિવાળા તે અસાધુઓનો સગ આરેય પણ મુમુક્ષુએ
નજ કરવો ॥૭॥ સ્ત્રીદ્વિપદ આવા અસાધુઓનો સગ જેવો પુરૂષને મોહ
ઉપજાવે છે અને બંધન કરે છે તેવો બીજો કોઈ પણ પ્રસંગ નથી એમ
તમો નિશ્ચયથી બાળો 'ન તથાઽન્ય ભવેન્મોહો વન્ધન્યાન્યપ્રસજ્ઞત ।
યોપિત્સજ્ઞાઘથા પુંસો યથા તત્સન્નિસજ્ઞત ' એમ શ્રીમદ્ ભાગવતમા કહ્યું છે
॥૮॥ આ-સ્ત્રીદ્રવ્યમા અત્યાસક્ત, નામમાન સાધુઓ (સાધુલિંગધારીઓ)
આ કવિયુગમા માર્ગે માગ (જ્યા ત્યા) બહુજ વર્તે છે જેમનો પ્રસંગ
કરતા અનેક જન્મના સુકૃતવશાત્ ઉપજેલો પણ મુમુક્ષાનો અકુર તત્ક્ષણ
નિશ્ચે નાશ થઈ જાય છે ॥૯॥ તે અસતોના સગથી નરકપ્રાપ્તિના દ્વારભૂત
સ્ત્રીઓવિષે જીવોની પ્રથમ પ્રવૃત્તિ થાય છે અને તે સ્ત્રીઓ માટે દ્રવ્યમાં
અને દ્રવ્ય માટે પરપીડનમા પ્રવૃત્તિ નિશ્ચે થાય છે, એમા સશય નથી
આ ત્રણેય નરકદ્વાર પ્રધાન છે ॥૧૦॥ પુરૂષો પ્રથમથી પ્રકૃતિથીજ
સ્ત્રીઓમા અત્યાસક્ત હોય છે તેવીજ રીતે રસાસ્વાદમા અને તેવીજ રીતે
ઝાચનાદિ દ્રવ્યમા અત્યાસક્ત હોય છે માનુષ પ્રકૃતિમા પશુપ્રકૃતિ થકી
આજ વિશેષ છે, શો ? તો ડાચનાદિ દ્રવ્યમા જે વ્યામોહ છે (પશુ
ઓમા નથી) તો આ દ્વિપાત્ પશુ ચતુષ્પાત્ પશુ થકી મોટો પશુ છે તે
આ બોકો તેવા અસાધુઓના પ્રસંગથી સ્ત્રીત્રયુષ્મ ત્રણુમા વિશેષપાત્ર આ
સમ્પ્ર થાય છે ॥૧૧॥ તેવા અસાધુ જનો અને તેમના સમસ્ત શિષ્ય જનો
દેહપાત પછી યાવન્ચત્રદિવાકર (ચત્ર ચૂર્ણ તપે ત્યામુધી) કૃષીપાક
નરકમાં પડે છે મેં જે આ કહ્યું તે શ્રીમદ્ભાગવતવિષે કપિશ્લોકે દેવ

પાકેષુ પચન્તે યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરૌ ॥૧૨॥ પતચ્છ્રીમદ્ગાગવતે
કપિલોઽગાયદક્ષસા । શ્રીકૃષ્ણચ્છૈલગીતેન સ્પષ્ટમાહ સવિસ્તરમ્
॥૧૩॥ તસ્માન્નૈવાસતાં સહ્ન. કર્તવ્ય. કાપિ કેનચિત્ । સાધૂનાં
સેવનીયાનાં લક્ષણાન્યથ વચ્ચિમ વ ॥૧૪॥ સ્ત્રીસહ્નમપ્થા ત્યક્ત્વા
બ્રહ્મચર્યં દૃઢં થિતા. । તથૈવ ધનમાત્રસ્ય સંસર્ગે ચે ત્યજન્તિ ચ
॥૧૫॥ માદકં નૈવ યત્કિચ્છિદ્ધક્ષયન્તિ કદાચન । નાનાવિધરસા-
સ્યાદં ત્યક્ત્વા જિહ્વા જિતા તુ યૈઃ ॥૧૬॥ મનોવાકનુમિર્યે ચ
સ્વપદ્મોદ્ભવજિતા. । જિતેન્દ્રિયા જિતનોધા નિર્વાસનિકચેતસઃ
॥૧૭॥ દેહાદિષુ પદાર્થેષુ નિ.સ્નેહાઃ કૃષ્ણસંશ્રયા. । દ્યૂતાદિવ્ય-
સનૈર્હૌના ચે તે સન્તો મયા મતા. ॥૧૮॥ ધનુર્માત્રાન્તરેણૈવ સ્ત્રીભ્યો
દૂરે ચરન્તિ ચે । ઋપભાર્પભવન્નિત્યં નિર્માનાસ્તે હિ સાધવ. ॥૧૯॥
પ્રમાદાદપિ જાતાયાં સ્વકીયનિયમચ્યુતૌ । પ્રાયશ્ચિત્તં યથોક્તં ચે

હતિ સવાદમા અને શ્રીકૃષ્ણ ઉદ્ધવ સવાદમા તત્ત્વથી સવિસ્તર સ્પષ્ટપણે
ભગવાનેજ નિરૂપણ કર્યું છે ॥૧૨-૧૩॥ માટે અસતોના સગને સર્વથા
છોડી દઇને સતોનોજ સગ કરવો હવે મુમુક્ષુઓએ સગ કરવા લાયક તે
સાધુઓનુ લક્ષણ હું તમોને કહું છું તેને સાવધાનતાથી સાબળો ॥૧૪॥
જેઓ સ્ત્રીઓના શ્રવણાદિ અથ અકારના પણ પ્રસંગનો પરિહાર કરીને
અક્ષયર્ય વ્રતને દૃઢ યાવજીવ આશરેલા, તેમજ કપર્દિકામાત્ર પણ ધનને
નિપકટકની પેઠે પરિત્યાગ કરનારા, (દ્રવ્યસચ્છ નહિ કરનારા અને નહિ
કરાવનારા) યત્કિચિત્ માદક વસ્તુને લેશથી પણ વિપની પેઠે વિદૂર
કરનારા, નાનાવિધ રસાસ્વાદનો પરિત્યાગ કરેલો હોવાથી જીહેન્દ્રિયને
જીતી રહેવા, કાય વાણી મનથી આત્મપ્રાત અને પરદ્રોહ થકી નિવૃત્તિ
પામેલા, ક્રોધને જીતી રહેલા, માટેજ જીતેન્દ્રિય, સકળ વિપયવાસનાએ
વર્જીત મનવાળા, દેહ દેહાનુબન્ધિમા અલકાર મમકારે રહિત, દ્યૂતાદિ
વ્યસનો થકી વિમુખ રહેનારા, રસ્તામા વિચરતી વનિતાઓને ધનુર્માત્ર
અતરથી (ચાર હાથ છેટે) દૂર કરીને વિચરનારા, ઋપભદેવ અને તેમના
પુન જડકારતની પેઠે નિત્ય નિર્માનિપણે વર્તનારા, પોતાના નિયમનો

કુર્વતે તે ચ સાધવઃ ॥૨૦॥ એકાકિનો ન ગચ્છન્તિ યત્ર કુત્રાપિ
 યે સદા । ક્રતે સતાં સાહચર્યાસે જ્ઞેયા ભુવિ સાધવઃ ॥૨૧॥
 શ્રીકૃષ્ણશ્રવણાદીનિ વિનૈકોઽપિ ક્ષણઃ કચિત્ । યેષાં ન વિતથો
 યાતિ તે સન્તો મમ સમ્મતાઃ ॥૨૨॥ સમાગમસ્તુ કર્તવ્યં દે-
 શાનાં સદા જનૈઃ । હર્યાશ્રિતાનાં સાધૂનાં ભવપાશાન્મુમુક્ષુભિઃ
 ॥૨૩॥ પતહ્લક્ષણહીનો યઃ સ્વૈરચારી ભવેદિહ । સત્સાધુતુલ્ય-
 વેષોઽપિ દૂરાદ્દેવોઽન્યજાદિવત્ ॥૨૪॥ સુપ્રત ડાચ—શ્રુત્વૈતદ્ગ-
 વદ્વાક્યં નિઃશ્વસન્ત્યોઽથ યોષિતઃ । તમેવ સ્વહિતં પ્રદુર્ધ્રં પ્રૈરય-
 ન્વાન્વિચક્ષણાન્ ॥૨૫॥ તાસાં દક્ષરસંઘામિર્જાતભાવાશ્ચ તે

ભંગ પ્રમાદથી પણ થઈ જતાં વિહિત પ્રાયશ્ચિત્તને આચરનારા, સતત
 સાધુઓ સાથે સંચરનારા પણ ક્યારેય એકાકી નહિ સંચરનારા છે.
 તે આ કૃષ્ણના જે એક દૃઢ સમાશ્રયવાળા સાચા સાધુપુરુષો માન્યા છે
 (આવા લક્ષણવાળા હોય તે સાચા સાધુઓ સમજવા) ॥૨૫-૨૭॥
 આ સાધુઓને શ્રીકૃષ્ણના શ્રવણ સ્મરણાદિ વિના ક્ષણમાત્ર પણ કાળ
 વ્યર્થ ક્યારેય પણ ન જાય. સાધુપણમાં આજ પ્રધાન લક્ષણ છે, શું ?
 તો નિરંતર શ્રીકૃષ્ણના અનુસ્મરણની જે એક તત્પરતા ॥૨૨॥ ભવપાશથી
 મુકાવાની ઈચ્છાવાળા જનોએ પૂર્વોક્ત લક્ષણવાળા હરિકૃષ્ણશ્રિત સાધુ-
 ઓનો સમાગમ સદાય કરવો. લોકમાં આવાં લક્ષણોએ રહિત યથેષ્ટ-
 ચારી જે હોય તે સત્ય સાધુવેષધારી હોય તોપણ અંત્યજાતિની પેઠે મુમુ-
 ક્ષુએ દૂરથી જ ત્યાગ કરવો ॥૨૩-૨૪॥

સુપ્રતઃકપિ કહે છે—હે રાજન્ ! આતું ભગવાનનું વચન સાંભળીને
 સભામાં બેઠેલી સમસ્ત સ્ત્રિયો ‘જેમના થકી સદુપદેશલાભ મળતો હતો
 તે સાધુઓને સ્ત્રીયોની સાથે સંભાષણાદિકનો આ પ્રતિરોધ થવાથી આપ-
 ણને હવે સદુપદેશલાભનો પ્રસંગ નહિ રહેતાં નિઃશ્વસનમાર્ગના પ્રસંગનો
 સંભવ રહ્યો નહિ’ એવી આસંકાથી નિઃશ્વાસા નાંખતી થકી પોતાનું હિત
 શ્રીહરિનેજ પુછવામાટે પોતાના વિચક્ષણ પતિ પિતા પુત્રાદિકને પ્રેરણા
 કરવા મંડી ॥૨૫॥ હે નૃપ ! તે સમયે સંજનિધની સ્ત્રીયોનો પ્રશ્નાભિપ્રાય

નરાઃ । વક્તું વિચક્ષણા વાક્યમેવમૂચુર્હરિં નૃપ ! ॥૨૬॥ જના ઝડુ —
સર્વારાધ્ય ! પ્રભો ! સ્વામિંસ્ત્વયા સમ્યક્પ્રદર્શિતા । સદસ-
દ્યક્તિરસમ્યં વિજ્ઞેયા યા મુમુક્ષુભિઃ ॥૨૭॥ સ્ત્રીદ્રવ્યયોસ્તુ સંસર્ગ-
ત્યાગઃ પ્રોક્તસ્ત્વયા સતામ્ । મુક્તાનાં ચ મુમુક્ષૂણામવિશેષેણ
સત્પતે ! ॥૨૮॥ સ્ત્રીણામનુમત્તેનેદં તત્રાસામિશ્ચ પૃચ્છયતે ।
તચ્છ્રુત્વા ભગવન્નયં બ્રૂહિ તન્નોચિતોત્તરમ્ ॥૨૯॥ સન્તોઽન
દ્વિવિધાઃ સન્તિ મુક્તાશ્ચાથ મુમુક્ષવઃ । મુક્તાઃ સિદ્ધદશાં પ્રાપ્તાઃ

હસ્તનેત્રની સજ્ઞાથી તે સખન્ધિ પુરૂષો સમજીને, યથાવસર પ્રશ્નવચનમા
દુશળ હોવાથી શ્રીહરિપ્રતિ એવું વાક્ય બોલ્યા ॥૨૬॥ હરિજનો કહે છે
—હે સર્વકર્મસમારાધ્ય ! પ્રભો ! સ્વામિન્ ! મુમુક્ષુઓએ અવશ્ય જાણવા
યોગ્ય જે સત અસંતના સ્વરૂપનો વિભેદ હતો તે આપે અમોને રૂઢીરીતે
લક્ષણોવડે નિરૂપણ કરી બતાવ્યો ॥૨૭॥ હે સત્પતે ! જે મુમુક્ષુઓ—અનિ-
ધ્વન્ન આત્મનિષ્ઠાવાળા (યુજનો) અને જે મુક્તો—પરિનિધ્વન્ન આત્મ
નિષ્ઠાવાળા (યુજનો) છે તે અનિધ્વન્ન યોગવાળા અને નિધ્વન્ન યોગવાળા
બન્ને સાધુઓને સાધારણપણે જે આ નિયમ સ્ત્રીદ્રવ્યના ત્યાગરૂપ આપે
ઉપદેશ કર્યો (તેમા સ્ત્રીત્યાગરૂપ બ્રહ્મચર્યનું નિરૂપણ કરતા અષ્ટનિધ
બ્રહ્મચર્યને દૃઢ કરતા આપે સ્ત્રીઓની સાથે સલાપણનો પણ પ્રતિબંધ
કર્યા) એમા સ્ત્રીયોની આ જ્ઞાસા છે ? તો હે ભગવન્ ! તેમની
અનુમતિથી અમો પુછીએ છીએ તેને સાલણીને તેનો અભારે ઉચિત
ઉત્તર આપવાને આપ યોગ્ય છે ॥૨૮-૨૯॥ લોકમા મુમુક્ષુઓ (નહિ
નિધ્વન્ન યોગવાળા) અને મુક્તો (નિધ્વન્ન યોગવાળા) એવા ભેદથી
જે પ્રકારના સાધુઓ વર્તે છે એ બન્નેમા અતિશય અંતર (ભેદ)
અન્યોન્ય વર્તે છે કેવું ? તો મુમુક્ષુઓને સાધનની સાપેક્ષતા છે અને
મુક્તોને તેની નિરપેક્ષતા છે હે સ્વામિન્ ! એરીતે બન્નેમાં બહુ
અંતર હોવા છતાં સ્ત્રિયાદિના ત્યાગરૂપ નિયમમા તુલ્યતા કેમ કહો
છો ? તુલ્યતા ન હોવી જોઈએ (આ પ્રકરણમા ‘મુક્ત અને મુમુક્ષુ’ એવા
ભેદથી નિર્દેશ વારેવારે આવે છે આ સ્થળે આ મુક્તશબ્દ નિધ્વન્ન

સાધકાસ્તુ મુમુક્ષવઃ ॥૩૦॥ મહદેવાન્તરં તેપામુભયેપાં પરસ્પરમ્ ।
 વર્તતેઽતઃ કયં સ્વાસિન્સાધને તુલ્યતા ભવેત્ ॥૩૧॥ મુમુક્ષુણાં
 ભવેદેવ સ્ત્રીપ્રસક્તો હિ ચન્ધદઃ । તેપામપક્કદોપત્વાદ્યુક્તં તદ્વર્જનં
 પ્રમો ! ॥૩૨॥ યે તુ સન્તો જિતપ્રાણમનોબુદ્ધીન્દ્રિયા રહ ।
 સ્વાતન્ત્ર્યેનૈવ દેહે સ્વે વર્તમાના મનીષિણ, ॥૩૩॥ બ્રહ્મસ્વરૂપ
 માત્માનં સમપ્રાપ્યૈવ સમાધિન્તા । નારાયણં પરબ્રહ્મ યે ચ સાક્ષા-
 દુપાસતે ॥૩૪॥ પ્રતિમેયોન્મેયમેવ યે ત પદ્યન્તિ સર્વદા ।
 મુક્તાસ્તે પય સમ્પ્રોક્તા. સન્ત. સંસારતારકા. ॥૩૫॥ તેપાં સંહુળ
 ગાનાદૌ કો દોષો યોષિતાં પુરઃ । સ્ત્રિયશ્ચ પુરુષાસ્તેપાં સન્તિ

યોગીમા ઉપચારથીજ પ્રવર્તે છે, વસ્તુતાએ નહિ, કારણ કે સકળ કર્મનો
 પ્રક્ષય થયો છે પણ પ્રારબ્ધનો પરિક્ષય થયો નથી જે દેહયોગ છે તે
 પ્રારબ્ધના ફળભૂત છે પ્રારબ્ધાદિ સકળ કર્મનો સક્ષય એજ મુક્તિ
 માની છે. માટે સમસ્ત કર્મનો પરિક્ષય થયા પછી પરમ પદને પામેલો જે
 છે એજ મુક્તશબ્દથી મુખ્ય વ્યવહાર્ય છે બીજામા તો મુમ્મશબ્દ ઉપ-
 ચારથીજ પ્રવર્તે છે) ॥૩૦-૩૧॥ હે પ્રભો ! જેઓ અનિષ્પન્નયોગવાળા
 હોઈને યોગાભ્યાસમા પ્રવર્તા છે તે મુમુક્ષુઓના અત કરણના કામાદિ
 કપાયો (દોષો) બરોબર બળી ગયા નથી માટે તેમના પ્રતિ સ્ત્રીપ્રસન્ન
 બંધક હોવાથી સર્વ પ્રકારે સ્ત્રીયોસાથે સલાપણુનુ પણ જે ત્યાગવિધાન કર્યું
 તેતો યુક્ત છે ॥૩૨॥ જે સતો તો શાસ્ત્રથી આત્મા પરમાત્માનુ યથાર્થ
 જ્ઞાન મેળવીને, પ્રાણ મન બુદ્ધિ ઇન્દ્રિયોને છૂટીને, દેહાદિકના અભિમાને
 રહિત થઈ રહ્યા છે અને દેહમા વર્તતા થકા પણ દૈહિક વ્યાપારોથી લેશ
 પણ નહિ લેપાઈને, દેહાદિવિવક્ષણુ બ્રહ્મસરૂપ જ્ઞાનધન આત્માને અને
 તેના અતર્થાંભી પરબ્રહ્મ નારાયણને સમાધિમા સાક્ષાત્ કરીને તેમનેજ
 ઉપાસે છે અને સદાય તેમનેજ અનુભવે છે તે આ મુક્તપ્રાપ્ત સાધુઓ
 બીજા જનોને સસારસાગર થકી પાર ઉતારવામા સમર્થ છે ॥૩૩-૩૫॥
 'આ સ્ત્રી છે આ પુરુષ છે' એવી ભેદબુદ્ધિએ રહિત તે આ મુખ્ય સાધુ

૧ 'સંહુળગાનાદૌ' इति पाठान्तरम् ।

હેયતયા સમાઃ ॥૩૬॥ મુક્તાનાં વ્રહ્મણિષ્ઠાનાં યથેષ્ટાચરણં પ્રભો ! ।
 ન દોષાયેતિ કતિચિદ્વિદ્વાંસોઽપિ વદન્તિ હિ ॥૩૭॥ ન વ્રહ્મસ્થિ-
 તિમાત્તાનામદ્ગુણસ્પર્શોઽપિ દોષકૃત્ । સ્ત્રીણાં સમ્ભાષણે તર્હિ કો
 દોષસ્તાદૃશાં ભવેત્ ॥૩૮॥ પ્રદીપ્તવદ્ધિતુલ્યા હિ વ્રહ્મણિષ્ઠાસ્તુ
 સાધવઃ । હમન્તે સ્વલુ તત્સામ્યં યેઽત્ર તત્સદ્ધિનો જનાઃ ॥૩૯॥
 ધનુર્માત્રાન્તરે દૂરાદુપવિદ્ય ચ યોપિતામ્ । પુરઃ કૃષ્ણકથા-
 કીર્ત્તાં તેષાં દોષોઽત્ર કઃ પ્રભો ! ॥૪૦॥ તાદૃશા યદિ નો કુર્યુસ્ત-
 દ્વાર્તાં યોપિતાં પુરઃ । અધર્માદ્વાપિ તદ્ગુણાં તદા સ્ત્રીણાં ગતિસ્તુ
 કા ॥૪૧॥ મુમુક્ષવઃ સાધકા યે તત્કથાસ્તે તુ સત્પતે ! । યોપિતાં

ઓને સ્ત્રીયોની આગળ સદ્ગુણ કથનાદિકમા (સદુપદેશ વિધાનાદિકમાં)
 શો દોષ છે ? અમોને તો એમા કોઈપણ દોષ જણાતો નથી ॥૩૬॥
 વળી હે પ્રભો ! કેટલાક વિદ્વાનો પણ ‘બ્રહ્મણિષ્ઠ મુક્તોને યથેષ્ટાચરણ
 દોષ માટે નથી’ એમ કહે છે (માટેજ ‘વાગ્ધિલ્લં નિર્વિષય કાલ્યેન તિષ્ઠા-
 સેત્’ આ શ્રુતિ પણ ઘટતી આવે છે તે આ શ્રુતિ કામચાર કામવાદ
 કામભક્ષરૂપ બાળભાવનું વિધાન કરે છે) ॥૩૭॥ માટેજ તેવા બ્રહ્મણિષ્ઠ
 મુક્ત સાધુઓને સ્ત્રીઓના અંગનો સ્પર્શ પણ દોષને માટે નથી એમ જણાય
 છે, તો સ્ત્રીયોની સાથે સંભાષણમાં તેમને શો દોષ થાય ? કોઈપણ દોષ
 નજ થાય ॥૩૮॥ કારણ કે તે બ્રહ્મણિષ્ઠ સાધુઓ તો પ્રદીપ્ત અગ્નિ તુલ્ય
 તેજસ્વી છે માટેજ લોકમાં જે જનો તેવા સાધુઓનો પ્રસંગ કરે છે
 તે ખીલ્યો પણ તેમના સમાન ભાવને નિશ્ચે પામે છે ॥૩૯॥ તો હે પ્રભો !
 લોકમર્યાદાના સરક્ષણ માટે ચાર હાથ પરિમિત દૂર પ્રદેશમાં બેસીને,
 સ્ત્રીયોને સંસ્કૃતિસમુદ્રથી તારવામાટે તેમની આગળ ભગવત્કથાનું
 ધીર્તન તે આ મુક્ત સાધુઓને દોષને માટે કેમ થાય ? તેમાં કિચિત્ પણ
 દુષણ અમોને જણાતું નથી ॥૪૦॥ તેવા મુક્ત સંતોપણુ આપની આસાને
 અનુસારે જો સ્ત્રીયોની આગળ ભગવદ્વાર્તા ન કરે કે અધર્મમાર્ગ પ્રવૃત્તિ
 થકી સ્ત્રીઓનું રક્ષણ પણ ન કરે તો સ્ત્રીયોની ગતિ શી ? કઈ રીતિથી
 તેમનો સસૃતિ થકી સમુદ્ધાર થાય ? ॥૪૧॥ હે સત્પતે ! અનિબ્ધન

પુરતો નૈવ કુર્યુઃ સ્વત્રતમદ્ગતઃ ॥૪૨॥ સ્ત્રૈણા યે સાધુવેપાશ્ચ ચર-
ન્ત્યેકાકિનો ભુવિ । તે તુ વાર્તાઃ પ્રકુર્વન્તિ નારીણાં પુરતઃ
સ્વયમ્ ॥૪૩॥ તેભ્યસ્તુ કાપિ તા નૈવ શૃણ્વન્તિ તત્કથા અપિ ।
જાનન્ત્યેવ યતસ્તાંસ્તાન્ સ્ત્રૈણાન્ધૂર્તાનિતિ પ્રમો ! ॥૪૪॥ તસ્મા-
ત્સ્ત્રીણુ કૃપાં કૃત્વા કૃષ્ણમક્તિવિવૃદ્ધયે । મુક્તાંસ્તદગ્રે તદ્વાતાં
કર્તુમાશાપય પ્રમો ! ॥૪૫॥ વ્રહ્મચર્યં હાષ્ટવિધં યત્ત્વયાત્ર પ્રકીર્તિ-
તમ્ । મુક્તાનાં તાદૃશાનાં તદસ્તુ સત્તત્ત્વિધં હરે ! ॥૪૬॥ સુવ્રત
ઉવાચ—इति सम्प्रार्थितो लोकैः कल्याणायैव योपिताम् । सर्व-
धर्मरहस्यज्ञः प्रोवाचेति हसन् हरिः ॥૪૭॥ શ્રીનાગયણમુનિસ્વાચ—

યોગવાળા યુધિષ્ઠ્યઓના પ્રતિ તો આ નિયમ (સ્ત્રીઓની આગળ કૃષ્ણકથા
વાર્તા નહિ કરવાનો) આવશ્યક છે, કેમકે તેઓ અંતઃકેન્દ્રિય હોવાથી
અખળાઓ આગળ સદુપદેશમાટે અવર્તતાં પણ તેમના મતનો વિલંબ થાય
છે ॥૪૨॥ ને સ્ત્રીલંપટો આ લોકમાં ઉપરથી સાધુસમાન વેષ ધારીને
માર્ગે માર્ગે એકાએકી રખડતા ફરેછે. તેતો અખળાઓની આગળ સ્વયં
ઉત્સાહપૂર્વક ભગવત્કથાને કરેછે, તેમના થકી તો આ આપના આશ્રય
વાળી અખળાઓ ભગવદ્વાર્તાને પણ ક્યારેય પણ નથીજ શ્રવણ કરતી
કેમકે હે પ્રભો ! તે સ્ત્રિઓ તે સ્ત્રીલંપટ ધૂતોની દુ શીલતાને સારીરીતે જાણેજ
છે ॥૪૩-૪૪॥ હે પ્રભો ! માટે આ આપના આશ્રયવાળી અખળાઓ ઉપર
કૃપા કરીને ભગવદ્ભક્તિની વિવૃદ્ધિમાટે તેમની આગળ ભગવદ્વાર્તા કર-
વાની તે આ નિષ્પન્ન યોગવાળા મુક્ત સાધુઓને આપ આજ્ઞા આપો ॥૪૫॥
હે હરે ! તમોએ અહીં ને આઠ પ્રકારનું શ્રદ્ધાચર્યવ્રત પ્રાણવાનું કહ્યું તે
તેવા મુક્તપ્રાય સાધુઓને એક ભાષણ વિના બીજું સાત પ્રકારનું રહ્યું ॥૪૬॥

મુવ્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન્ ! એરીતે હરિભક્ત લોકોએ નારી-
ઓના કલ્યાણમાટેજ પ્રાર્થના કરેલા ભગવાન્ શ્રીહરિ સમગ્રઅવિરૂદ્ધ
યુક્તિના શ્રવણથી હંમતા થકા ધર્મરહસ્યાનુસારી વચન જોડ્યા. આ
ભગવાન્ સર્વેશ હોવાથી એમને અવિદિત કિચિત પણ ધર્મરહસ્ય નથી
॥૪૭॥ શ્રીનાગયણમુનિ કહેછે—હે ભક્તાઃ ! તમો સર્વે નગનારી હરિ-

શૃણ્વન્તુ મો નરાઃ સર્વે સ્ત્રિયશ્ચ મુનયસ્તથા । કલ્યાણં સ્યાદયથા
સ્ત્રીणां तमुपायं वदामि वः ॥४८॥ यथा कृष्णं श्रिता नार्यस्तत्क-
थामपि कर्हिंचित् । पुंसः कुयोगिनो वक्त्रात्र शृण्वन्ति हितामपि
॥४९॥ तथैव मुक्तपुरुषमुखादपि कथा हरेः । स्वातन्त्र्येण न वै
श्रव्या स्ત્રીभिः कपि विना नरात् ॥५०॥ स्ત્રીणामेव पुरो मुक्तः
कुर्याच्चित्तत्कथामपि । त्यागिधर्मच्युतः सद्यः स भवेन्नात्र संशयः
॥५१॥ तस्य स्त्रैणस्य तु मुखाच्छृणुयाद्या च तत्कथाः । सापि
स्वान्द्रदयते धर्मात्ततो यात्यधर्मां गतिम् ॥५२॥ महान्तं प्राप्नुतोऽ-
नर्थ महापातकिनौ हि तौ । अग्रवीदिति मां पूर्वं श्रीरामानन्द

જનો તથા મુનિજનો સાવધાન મનથી સાક્ષણો જે ઉપાયથી સ્ત્રીયોનું
પણ કટયાણુ થાય તે ઉપાય તમોને કહું છું ॥૪૮॥ શ્રીકૃષ્ણના સમાશ્રય
વાળી આ નારીઓ પોતાના હિતને કરનારી પણ ભગવત્કથાને જેમ
સ્ત્રીવપટ પુરૂષના મુખથી ક્યારેય પણ સાક્ષણતી નથી તેમજ (મુમુક્ષુ
પુરૂષના મુખથી પણ પુરૂષસમવાય વિના કેવળ સ્ત્રીસમવાયમાત્રમા
તે સ્ત્રીઓએ ભગવત્કથા નજ સાક્ષણવી) મુક્તપ્રાય નિષ્પન્નયોગી પુરૂષ
થી પણ પુરૂષ વિના સ્વતંત્રપણે સ્ત્રીઓએ ભગવત્કથા ક્યારેય પણ નજ
સાક્ષણવી યદ્યપિ આ નિષ્પન્નયોગી છે તથાપિ સ્ત્રીમાત્ર સમવાયમા તો
કદાચિત્ ધર્મમાર્ગ થકી પ્રસ્ખવન થાય પણ ખરૂં (પૂર્વે અનેક નિષ્પન્ન
યોગિઓ પ્રમદાપ્રસંગથી વાસનાનો ઉદ્બોધ પામીને નિ શ્રેયસમાર્ગ થકી
પરિવ્રાટ થએલા સક્ષણાય છે, માટે તેમના પ્રત્યેપણુ આ નિયમનો
આદેશ અમો કરીએ છીએ કે-પુરૂષસમાજ વિના કેવળ સ્ત્રીસમાજમા
હિતકારી પણ ભગવત્કથા તે મુક્ત સાધુઓએ ન કરવી) ॥૪૯-૫૨॥
ધર્મપથ થકી પ્રસ્ખવિત થએલા, સ્ત્રીવપટ, ક્રમેક્રમે રાગ જેને વધતો
જાય છે એવા પુરૂષના ભગવત્કથાના શ્રવણમિથે કરીને પ્રવૃદ્ધિ પામતા
પ્રસંગથી નિ શ્રેયસમાર્ગમા પ્રવર્તેલી જીતેન્દ્રિય એવી પણ નાગી અવશ્ય
શ્લોભ પામીને પોતાના ધર્મથી પ્રચ્યુતિ પામીને અધમ ગતિને પામે
છે ॥૫૨॥ તેવી સ્ત્રી અને તેવો મુખ સાધુ મુમુક્ષુભાવથી બાદ થતા

ઉદ્ભવ ॥૫૩॥ इयं चातैवमेवास्ति नास्ति कोऽप्यत्र संशयः । पुंस
स्त्री च पुमाच्चार्या बुद्धिभ्रंशस्य कारणम् ॥५४॥ पूर्वं हि बहवो
मुक्ता पुमासश्च स्त्रियोऽपि च । अन्योन्यस्य प्रसङ्गेन भ्रष्टा यथा
अधोगतिम् ॥५५॥ स्त्रीप्रसङ्गे न कर्तव्यो मुक्तेनापि कदाचन ।
श्रीमद्भागवतोक्तानि पद्यान्यत्र वदामि यः ॥५६॥ सङ्ग न पुर्या
त्प्रमदासु जातु योगस्य पार परमावृक्षु । मत्सेवया प्रतिष्ठ

વિષયાસક્ત થઈને, મહાપાતકના ફળભૂત મહા અનર્થને નિશ્ચે પામે છે
એમ પૂર્વે ઉદ્ભવાવતાર શ્રીરામાનંદસ્વામીના મુખથી અમોએ સાંભળ્યું
છે (અહ્મનિષ્ઠોએ બાળભાવે વર્તેલુ એમ જે શ્રુતિ કહે છે તે સત્ય
છે, પરંતુ તે બાળપણુ અમાનિત્વાદિકરૂપ લેલુ પણ કામચારાદિકરૂપ
ન લેલુ માટેજ છોદોમ્યમા આકાષણુ ઉપસ્થિત મુનિની આખ્યાયિકામા
શ્રુતિ અહ્મનિષ્ઠોને પણ કામભક્ષણુદિકનો પ્રતિષેધ કરે છે અને
આપત્કાળમા કેવળ હવિતરણુ માટે જે કોઈનાથથી અસમક્ષણ
માત્રની અર્થનુસાર કરે છે) ॥૫૩॥ નરને નારીજ અને નારીને
નરજ સુમુક્ષાનુકૂળ વિવેકવિનાશનુ કારણુ છે (પુરૂષર્ણુ કે પ્રમદાનુ પર
સ્પર્શ સન્નિધિમાન પણુ સુમુક્ષાવિરોધી છે) આ વાર્તા એમજ છે એમા
સંસારલેશ પણુ નથી ॥૫૪॥ પૂર્વે પણુ બહુ મુખપ્રાય પુરૂષો અને તેવી
પ્રમદાઓ પણુ પરસ્પર પ્રસંગથી મોક્ષમાર્ગ થકી ભ્રષ્ટ થઈને અધોગતિને
પામી ગઈછે, માટે મુખ નિષ્પન્ન મોગિએ પણુ પ્રમદાપ્રસંગ આરેય
પણુ નજ કરવો આ બાબતમા શ્રીમદ્ભાગવતમા કહેલા મોક્ષો ઉદાહ
રણુ તરીકે તમોને કહી સમજાવુ છુ ॥૫૫-૫૬॥ જે મોગના પર પારને
(નિષ્પન્ન સમાધિપણુરૂપ) પામવા વાછતો હોય (સુમુખ) અને જે
પરમ પ્રેમરૂપ મારી સેવાથી પ્રતિવચ્છાત્મબાલ-આત્મસ્વરૂપને સામાત
કરી રહ્યો હોય કે આત્મવાબને પામ્યો હોય (મુક્ત) (સર્વના શેષી
સર્વના સુદત્ત સર્વના અતરારમા આનંદમય પરબ્રહ્મ પરમાત્માના સેવન
થકી બીજો કોઈ શેષભૂત (દાસ) હવાત્માને સ્વાસાધારણુ આત્મવાબ
છેજ નહિ) તે બંનેએ પ્રમદાનો સંભાવણુદિ પ્રસંગ આરેય પણુ નજ

ધ્વાત્મલાભો વદન્તિ યા નિરયદ્વારમસ્ય ॥૫૭॥ યોપિદ્ધિરણ્યામ-
રણામ્બરાદિદ્રવ્યેષુ માયારચિત્તેષુ મૂઢઃ । પ્રલોભિતાત્મા હ્યુપભો-
ગચુઘ્ચા પતન્નવન્નશ્યતિ નષ્ટદષ્ટિઃ ॥૫૮॥ માત્રા સ્વસ્ત્રા દુહિત્રા વા
ના વિવિક્તાસનો ભવેત્ । વલયાનિન્દ્રિયગ્રામો વિદ્વાંસમપિ કર્પતિ
॥૫૯॥ તસ્માજ્જિતસ્ય મનસો વિશ્વાસેન કદાચન । મુક્તો ન કુર્યા-
ત્સ્ત્રીસદ્ગં પુંપ્રસદ્ગં તથાઽવલા ॥૬૦॥ મદાજ્ઞાપિ ન મન્તવ્યા સ્ત્રી-
પ્રસદ્ગો ભવેદ્યયા । મુકૈરપિ તથા સ્ત્રીભિઃ પુંપ્રસદ્ગો ભવેદ્યયા
॥૬૧॥ ભક્તા ! ભવદ્ધિર્યત્તૂત્તં પ્રદીપ્તાનલસન્નિભાઃ । મુક્તાઃ સન્તીતિ

કરવો કારણકે જે પ્રમદાઓ આ મુમુક્ષુ મુક્તને પણ નરકપ્રાપ્તિના ઉઘાડા
દ્વારભૂત (અનિષ્ટદ્વાર) છે એમ ઝાપિઓ કહે છે (આ તૃતીયસ્કંધમા
કપિલદેવનુ વચન છે) ॥૫૭॥ જે આ નારી અને તેના સુવર્ણમય વિભૂ
પણો વસ્ત્રો વિગેરે ગુણમયી માયાએ પ્રકટપેલા છે તેમા આત્મતત્ત્વને
નહિ જાણનારો મૂઢ જન મનથી પ્રલોભ પામતા વિનષ્ટ વિવેકવાળો થઈને,
ઉપલોચ્ય બુદ્ધિથી પતંગીયો પ્રદીપ્ત વહ્નિમાળ જેમ એમ સ્વયં પડીને
પ્રણાશ પામી જાય છે (આ એકાદશમા દત્તાત્રેયમુનિનુ વચન છે) ॥૫૮॥
સત્ અસતના વિવેકે સપન્ન એવો પણ જન એકાત પ્રદેશમા પોતાની
માતા કે બહેન કે દીકરીની પણ સાથે નજ એસે કારણકે ચંકુરાદિ
હિન્દ્રિયસમૂહ વિવેકનો નિનાશ કરીને વિદ્વાનને પણ પોતાના વશમા લઈ
લેછે, કેમકે હિન્દ્રિયો બહુ બળવાન છે, 'इन्द्रियाणि प्रमाथीनि हरन्ति
प्रसभ मन' એમ ગીતામા કહ્યું છે ॥૫૯॥ આવા વચનનુ પ્રમાણ છે
તો મન છત્યુ હોય તો પણ 'છતેયુ મન મારે વશવર્તી છે' એમ ક્યારેય
નજ વિશ્વાસ રાખે માટે મુક્તપ્રાય એવો પણ પુરૂષ પ્રમદાપ્રસંગને ક્યારેય
પણ નજ કરે તેમજ મુક્તપ્રાય પ્રમદાપણ પુરૂષપ્રસંગને ક્યારેય નજ
કરે ॥૬૦॥ જે કદાચિત્ મારીજ આજ્ઞા પુરૂષને પ્રમદાપ્રસંગ કરવાની કે
પ્રમદાને પુરૂષપ્રસંગ કરવાની થાય તો તેપણ મારી આજ્ઞા મુક્તપ્રાય
નરનારીઓએ પણ ન માનવી (આતો દૃઢતા કરવા છે, કેમકે એમની એવી
આજ્ઞા ઘટેજ નહિ) ॥૬૧॥ હે ભક્તા ! 'अक्षरं आत्माराम मुनिशो

તત્સદ્ગત્તાસાં ભવતિ મુક્તયે ॥૬૨॥ તત્ત્વાચારવિદ્ધં હિ સતાં
 લોકે ચ ગર્હિતમ્ । નિન્દિતં વેદશાસ્ત્રેષુ તન્મતં મહતાં ન ચ
 ॥૬૩॥ મુક્તપ્રસક્તો નારીણાં મુક્તિહેતુરિદં વચઃ । ઇકસ્મિન્નૈવ શ્રી
 કૃષ્ણે નિત્યમુક્તે હિ સમ્ભવેત્ ॥૬૪॥ કૃષ્ણં વિના તુ મર્યાદા વૈદિકી
 યેન યેન ચ । હૃદ્ધિતા સ સોઽપિ લોકે વેદે ચ નિન્દ્યતે
 ॥૬૫॥ વ્રહ્મશક્તિરશકાશ્ચ શશાઙ્કાક્ષિરસાદયઃ । કામાદુલ્લસ્ય
 મર્યાદાં વૈદિકી ગર્હ્યતાં ગતાઃ ॥૬૬॥ અસ્તુ પ્રસક્તો દૂરેઽયં વીક્ષા
 માત્રમપિ સ્ત્રિયાઃ । મુક્તાનામપિ સિદ્ધાનાં પાતિત્યાયૈવ જાયતે

પ્રદીપ્ત અશ્વિતુલ્ય તેજસ્વી હોવાથી તેમનો સમાગમ સ્ત્રીઓની મુક્તિ
 માટે કદપાય છે' એમ જે તમોએ કહ્યું તે તો શ્રુતિ સ્મૃતિ સદાચાર
 વિરૂદ્ધ અને લોકનિંદિત છે તે આ વચન મહાપુરૂષોને સમત છેજ નહિ
 ॥૬૨-૬૩॥ 'મુક્તપ્રસંગ નારીઓની મુક્તિ માટે છે' આ વચન સર્વા-
 ન્તરાત્મા, સર્વકારણકારણ, આનંદમય, લોકાનુબંધ માટે માનુષ્ય નાથ
 ધારી રહેલા નિત્યમુક્ત એક શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા વિષેજ શોભે છે, કેમકે
 નારીઓ પણ તેમના પ્રસંગથી મુક્તિને પામી ગઈ છે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
 સમસ્ત ઇતર થકી વિલક્ષણ આનંદમય છે તેમને વિષે સ્ત્રીઓનો જે
 પ્રસંગ હતો તે વિલક્ષણ પ્રેમાનુબંધરૂપ, પરભક્તિશબ્દવાચ્ય અને
 મુનિઓને પણ અગમ્ય હતો ॥૬૪॥ લૌકિક પુરૂષમા તો તે આ વચન
 લોક વેદ વિરૂદ્ધ છે એક કૃષ્ણ વિના જેજે શ્વે કે ઈશ્વરે વૈદિકી મર્યાદા
 ઉલ્લંઘન કરી છે તેતે શ્વ ઈશ્વર પણ અઘાપિ લોકમા અને વેદમા તેના
 તેના આખ્યાન કહેવાપૂર્વક નિંદાય છે ॥૬૫॥ જગતના પિતામહ બ્રહ્મા,
 વિશ્વના સહારકર્તા શકર, શ્વનરૂપ જળ વર્ષણથી ત્રિવેણીનો પાળક
 ઇન્દ્ર, ઓષધિઓનો અધિપતિ ચંદ્ર, સમસ્ત દેવોના ગુરૂ શૃહસ્પતિ, સહસ્ર
 વર્ષ પર્યંત જળમા તપ કરનારા તેજસ્વી સૌભરી ઋષિ વિગેરે આત શત્રુ
 કામવશતાથી વૈદિકી મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરીને અતિ નિંદ્યતાને પામી ગયા
 છે ॥૬૬॥ માટે તમોએ કહેવો આ સ્ત્રીઓનો સભાષણુમનુબંધ દૂરજ રહો,
 કેમકે સ્ત્રીઓનું સદર્શનમાત્ર પણ સિદ્ધ ગતિને પામેલા મુક્તોના પણ પતિ

॥૬૭॥ યથેષ્ટાચરણં યે તુ ન દોષાય સતામિતિ । વદન્તિ તે તુ વિજ્ઞેયા મહાપાતકિનો જનાઃ ॥૬૮॥ તસ્માન્મુક્તેષુ શઙ્કાઽપિ યથેષ્ટાચરણસ્ય તુ । ન ક્ષાપિ કેનચિત્કાર્યા યત્તે ધર્મસ્ય રક્ષકાઃ ॥૬૯॥ પ્રાપ્તોઽપિ ભક્તિં ચ દૃઢાત્મનિષ્ઠાં મુક્તોઽપિ ભક્તા ! વનિતાપ્રસન્નાત્ ॥૭૦॥

इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे जनशिक्षायां सदसद्वक्षणेपु मुक्तानां यथेष्टाचरणनियेषनिरूपणनामैकोनपष्ठितमोऽध्यायः ॥५९॥

શ્રીનારાયણમુનિરવાચ—મુક્તોઽપિ પુરુષો યસ્તુ પ્રાપ્તઃ સિદ્ધદશામિહ । સ્ત્રીભ્યસ્તેનાપિ મેતદ્વ્યમન્યથા પતિતો ભવેત્ ॥૧॥ અયં પુમાનિયં સ્ત્રીતિ મેદદૃષ્ટિર્ન યસ્ય ચ । સ્ત્રીસન્નાદ્ઙયતે સોઽપિ

તપણુ માટે કલપાય છે. એમ સતે જે જનો 'મુક્ત સાધુઓને સ્વચ્છંદાયરણુ દોષપ્રાપ્તિ માટે નથીજ થતું' એમ કહે છે તે તો પાતકિઓના અગ્રેસરો છે ॥૬૭-૬૮॥ માટે 'મુક્તપ્રાય આત્મનિષ્ઠોમાં યથેષ્ટાચરણુ દોષ માટે નથી' એવી સંભાવનામાત્ર પણ ક્યારેય પણ કોઈએ પણ નજ કરવી. કેમકે તેઓ તો ધર્મના રક્ષણુ માટે પ્રવર્તેલા છે પણ અધર્મના આચરણુ માટે નહિ ॥૬૯॥ હે ભક્તાઃ ! માટે અમારો તો આજ મત છે કે-૬૯ આત્મનિષ્ઠાને પામેલો પણ મુક્ત જન પણ વનિતાના પ્રસંગથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે તથા તેવી મુક્ત નારી પણ પુરૂષના પ્રસંગથી ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે ॥૭૦॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણુ વૃત્તાલયદોલોત્સવે જનશિક્ષાયાં સદસદ્વક્ષણુપુ મુક્તાનાં યથેષ્ટાચરણુનિષેધનિરૂપણુનામૈકોનપષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૫૯॥

અધ્યાય ૬૦ મો.

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—હે ભક્તજનો ! લોકમાં સિદ્ધદશાને પામેલા પણ મુક્ત પુરૂષોએ સ્ત્રીપ્રસંગ થકી બહુ ભય પામવો. અન્યથા—

૧. આ અધ્યાયમાં નારદપર્વતની સ્ત્રીપ્રસંગ થકી પ્રાપ્ત થએલી દુર્દશા વર્ણવી છે.

ઋપ્યશ્વઃ ઋપિર્યથા ॥૨॥ ઋપ્યશ્વઃકથા સર્વે શ્રુતાઽસ્ત્યેવ તતો
 જના ! । વર્તિતવ્યં સાવધાનૈર્મુકૈરપિ મુમુશુભિ ॥૩॥ મદાહ્યા
 વા ધર્મસ્ય રક્ષાર્થમપિ કહિંચિત્ । સ્ત્રીપ્રસક્તો ન કર્તવ્યો મુકે-
 નાપિ મનીષિણા ॥૪॥ મુક્તાનામાત્મનિષ્ઠાનામપિ રૂપવ્યવેક્ષણમ્ ।
 સ્વસ્થિતેર્ઞશક જ્ઞાત્વા ત્યાજ્ય તત્સર્વથા બુધૈ ॥૫॥ અન્નેતિહાસં
 પ્રાચીનં સર્વં શૃણ્વન્તુ સાદરમ્ । મુક્તાવપિ યથા હિષ્ઠો પુરા
 નારદપર્વતૌ ॥૬॥ પર્વતો નારદશ્ચોભૌ પુરા સ્વસ્ત્રીયમાતુલી । બ્રહ્મ
 નિષ્ઠાવૃષી સિદ્ધૌ પુણ્યક્ષેત્રાણિ ચેરતુ ॥૭॥ તાવેકદામ્બરીપસ્ય
 વિષ્ણુમક્તસ્ય મૂપતે । ગૃહમાજગમતૂ રત્નેર્વિવિધૈરુપશોભિતમ્ ॥૮॥

જે લાય ન રાખે તો તેઓનું પતન થાય જેને 'આ પુરૂષ છે આ સ્ત્રી છે'
 એવી વિભેદ દૃષ્ટિ ન હોય એવો પણ મુક્તપ્રાપ્ત પુરૂષ સ્ત્રીસંગથી સધ્યશ્વઃ
 ઋપિની જેઠે બ્રહ્મચર્યનત થકી બ્રહ્મ થાય છે હે જના ! સધ્યશ્વઃની કથા
 તો માણાવદરમા જન્માદ્યમાના મહોત્સવ ઉપર આવેલા તમો સર્વેને સલામા
 મેં કહેલી તમોએ સાલળેલી મુપ્રસિદ્ધ છે તો મુમુક્ષુઓ (નહિ નિષ્પત્ત યો
 ગવાળા) અને મુક્તો (નિષ્પત્ત યોગવાળા) એ પણ નારીપ્રસંગ પરિલાગાદિ
 નિયમમા સાવધાન વર્તવું (કાળજી રાખવી) ॥૨-૩॥ આત્મજ્ઞાનમા નિષ્ઠા
 વાળા, વિષય સબન્ધે રહિત, વિજીત મનવાળા, મુક્તપ્રાપ્તેપણુ મારી કદ
 દેવની આજ્ઞાથી કે નારીપરિપાલ્ય ધર્મની રક્ષામાટે પણ ક્યારેયપણુ નારી
 પ્રસંગ ન કરવો-મુખેપણુ નારીપ્રસંગ પરિહારરૂપ આ નિયમ અવશ્ય આ
 દરજીય છે ॥૪॥ સ્ત્રીઓના કરચરણાદિ અવયવોનું નિરીક્ષણમાન પણ આ
 ત્મનિષ્ઠ મુક્તોને પણ સ્વસ્થિતિ (આત્મનિષ્ઠા) થકી બ્રહ્મ કરે છે, એમ
 બાણીને મદાશ્રિત વિવેકી જનોએ સર્વ પ્રકારે તેનો પ્રસંગ પરહરવો આ
 મેં કહેલા અર્થમા પૂર્વે સ્ત્રીપ્રસંગ થકી મહા કલેશને પામેલા મુક્ત એવા
 પણ નારદ પર્વતનો પ્રાચીન ઇતિહાસ સાવધ મનથી તમો સર્વે સાલળો
 ॥૫-૬॥ પૂર્વે મામા લાલેજનો સબન્ધ ધરાવતા નારદપર્વત બન્ને બ્રહ્મનિષ્ઠ
 સિદ્ધિઓ પુણ્ય ક્ષેત્રોમા નિચરતા વિચરતા કદાચિત્ નિધુભક્ત અભરીય
 ભૂપતિના વિવિધ રત્નોવડે મુશોભિત લવન પ્રત્યે આન્યા ॥૭-૮॥

પૂજિતૌ તેન રાક્ષા તો વિવિધૈરુપચારકૈઃ । તર્પિતૌ પરમાન્નેન
સુખેનૈવ નિપેદતુઃ ॥૧॥ તસ્ય રાક્ષોઽભવત્કન્યા જયન્ત્યાર્યા
સુલોચના । રૂપેણાપ્રતિમા ભૂમૌ શીલલક્ષણશાલિની ॥૧૦॥ તસ્યા
યોગ્યં વરં પ્રપ્તું ભૂપતિઃ સ તુ તાવૃષી । નત્વાભિવાદયિત્વા તામુ
પવિશ્યાવ્રવીદિદમ્ ॥૧૧॥ રાજોવાચ—યુવાં હિ જ્ઞાનસમ્પન્નૌ વ્રહ્મ-
નિષ્ઠો તપોધનૌ । નાસ્ત્યેવાવિદિતં કિંચ્ચિન્નિલોકોચારિણોર્હિં
વામ્ ॥૧૨॥ પૃચ્છામિ તૌ યુવાં પ્રશ્નમેકં પ્રશ્નવિદાંવરૌ । તચ્છૃત્વા
ચોત્તરં વ્રૂતં વિચાર્યૈવ યથોચિતમ્ ॥૧૩॥ જયન્તીસંશ્લિકેયં મે
દુહિતાસ્તિ સુલક્ષણા । નિશ્ચેતું નૈવ શક્નોમિ તસ્યા યોગ્યં વરં
ત્વહમ્ ॥૧૪॥ તસ્માદ્યુવાં કૃપાં કૃત્વા સર્વશૌ સર્વસૌખ્યદો । યોગ્ય
મસ્યા વરં વ્રૂતં ચિન્તયા વ્યાકુલં હિ મામ્ ॥૧૫॥ इत्युक्तौ तावृषी

એટલે તે રાજાએ સવિનય સાદર વિવિધ ઉપચારોવડે પૂજા કરેલા અને દુધ
પાકાદિ ઉત્તમ અન્નવડે તૃપ્ત કરેલા તે મહર્ષિઓ તે મહારાજાની સન્નિવિમાં
સુખેથી બેઠા ॥૮॥ તે રાજાને જયતી નામની એક કન્યા સુદર લોચન-
વાળી, ભૂમિમા રૂપ-શરીરસૌન્દર્યે કરીને અનુપમ અને શીલલક્ષણે
સંપન્ન હતી ॥૧૦॥ અખરીપ રાજા જયતી નામની પોતાની પુત્રીને યોગ્ય
વર પુછવાની વાછાથી સુખેથી બેઠેલા તે ઋષિઓને પોતે પ્રણામ કરીને
અને તે પુત્રી પાસે તેમને અભિવદન કરાવીને સ્વયં બેસીને તેમના પ્રતિ
સવિનય એમ બોલ્યા ॥૧૧॥ રાજા કહેછે—તમો બન્ને ઋષિઓ જ્ઞાન
સંપન્ન, સદસદ્વિવેચનશીલ, બ્રહ્મનિષ્ઠ તપોધન છો માટે ત્રિલોકીમા
છુટથી વિચરતા તે તમારે કિંચિત્ પણ અવિદિત છેજ નહિ તો પ્રશ્નવિ-
દોમા વરિષ્ઠ એવા તમોને એક પ્રશ્ન પુછુ છું તેને સાલણી વિચારીનેજ યથો-
ચિત ઉત્તર આપવાને આપ યોગ્ય છો ॥૧૨-૧૩॥ આ મારી દીકરી
રૂપ લાવણ્ય શીલે સંપન્ન જયતી નામની છે અને યોગ્ય એવા વરનો વિનિ-
શ્ચય કરવા હું તો સમર્થજ નથી ॥૧૪॥ સમુચિત વર શોધનની ચિંતાથી
હું વ્યાકુળ છું તમો તો સર્વજ્ઞ તપોધન સર્વ લોકસચારી સર્વસુખપ્રદ
છો તો મારી ઉપર કૃપા કરીને મારી સુતાને સમુચિત વરનો વિચાર

રક્ષા તાં દૃષ્ટૈવ વિમોહિતૌ । સુલક્ષણાં ચ ચાર્વેર્ક્ષી કામયામા-
સતુ. સ્વયમ્ ॥૧૬॥ પ્રાર્થયામાસતુર્મૂપં નિર્લજ્જો કામમોહિતૌ ।
આવાભ્યાં દેહિ તે કન્યાં શ્રેયસ્તવ ભવિષ્યતિ ॥૧૭॥ તયોરિતિ
વચ. શ્રુત્વા ભૂપતિઃ સ તુ ત્રિસિતઃ । કિંચિદ્વિચાર્ય તાવાહ
જાનન્નૈષ્ટિકતાં તયો. ॥૧૮॥ રાજોવાચ—બ્રહ્મનિષ્ઠૌ યુવાં રયાતૌ
નૈષ્ટિકબ્રહ્મચારિણૌ । કન્યા વૃણીયો મે ચત્તદ્વિનોદો વા કૃતં વચઃ
॥૧૯॥ તાવૂચતુ —બ્રહ્મચર્યં ચ ગાર્હસ્થ્યં વનિત્વ મિશ્રુતા તથા ।
ભગવત્પ્રીતયે નાસ્તિ ભક્તિમેકા દદાં વિના ॥૨૦॥ યસિન્કસિ

કરીને તમો કહો ॥૧૫॥ હે ભક્ત ! એરીતે અગ્નિરી રાજાએ કહેલા તે
ઋષિઓ તે જયતીને બોધને વિમોહિત થતા, તપોધનતાને વિસારી
દધને અને બ્રહ્મનિષ્ઠાને છોડી દધને, શુભ લક્ષણવાળી, રૂપાનુરૂપ અવયવ
વાળી તે કન્યાને પોતેજ પરણવા ધર્યયા ॥૧૬॥ ત્યારપછી કન્યાના
દર્શનમાત્રથી ઉદ્ભવેલા કામભેગથી વિમોહિત થએલા, માટેજ લગ્નવર્ણત
થએલા તે બન્નેય મુનિઓ એક સાથેજ ભૂપતિની એવી પ્રાર્થના પણ કરવા
લાગ્યા કે—હે રાજા ! તમારી આ કન્યા અગોને આપો તેણે કરીને તમાર
શ્રેય થશે ॥૧૭॥ હે ભક્તજનો ! આવું નારદ પર્વતનું વચન સાંભળીને તે
રાજા વિસ્મય પામીને તેમની નૈષ્ઠિકતાને જાણીને, કિંચિત્ કાળ વિચાર
કરીને તેમના પ્રતિ એમ બોલ્યા ॥૧૮॥ રાજા કહેછે—તમો તો નૈષ્ઠિક
બ્રહ્મચારીપણે અને બ્રહ્મનિષ્ઠપણે અપ્રયાતિ પામેલા છો તથાપિ મારી
કન્યાને પરણવાનું કહો છો, તો આ શું વિનોદવચન છે ? કે સત્ય છે ?
તે કહો ॥૧૯॥ એરીતે રાજાએ પુછેલા તે ઋષિઓ બોલ્યા કે—હે રાજા !
સાવધાન મનથી તમો સાંભળો એક આશ્રમ થકી ખીન્ન આશ્રમમા જવું
તે શું ધર્મવિરૂદ્ધ છે ? અને તેથી ભગવાનનું પ્રીણું શું ન થાય ? અને
તે શું મોક્ષમાર્ગમા ઉપરોધ કરનાર છે ? (નથીજ) સર્વ આશ્રમને
બ્રહ્મવિદ્યામા અધિકાર છે ભગવાનની પ્રીતિમાટે તો કોઈ આશ્રમવિશેષ
સમર્થ નથી કિંતુ દૃઢ ભક્તિજ એક છે તેના વિના બ્રહ્મચર્યાશ્રમ કે
ગૃહસ્થાશ્રમ કે વાનપ્રસ્થાશ્રમ કે સન્યાસાશ્રમ ભગવત્પ્રીતિમાટે કારણ

આશ્રમે વા સ્થિત્વા ભગવતો યશઃ । ગાતવ્યં મોક્ષસિચ્છદ્ધિસ્તેન
તુપ્યત્પ્રધોક્ષજઃ ॥૨૧॥ એતાવત્કાલપર્યન્તં પ્રહ્લચર્યેણ તદયશઃ ।
વર્ણિતં કીર્તયિષ્યાવો ગાર્હસ્થ્યેનાથ ભૂપતે ! ॥૨૨॥ નિઃસંશય-
સ્તતો વિદ્ધિ રાજન્ ! નિશ્ચય આવયોઃ । કન્યાયા ગ્રહણેઽસ્તીતિ
દેહિ નૌ ત્વં સુખી ભવ ॥૨૩॥ વાન્મયં શ્રુત્વેતિ રાજાપિ કામમૂઢ-
ધિયોસ્તયોઃ । શાપમીતોઽથ તાવાહ ચિન્તાવ્યાકુલમાનસઃ
॥૨૪॥ રાજોવાચ—એકા કન્યા મદીયેયં યુવાં દ્વાવિચ્છયશ્ચ તામ્ ।
લોકશાસ્ત્રવિરુદ્ધં તદ્દાનં કુર્યામહં કથમ્ ॥૨૫॥ એકસ્ય ભાર્યે દ્વે
દષ્ટે નૈકા ભાર્યા દ્વયોઃ કચિત્ । વરિષ્યતિ તતઃ કન્યા સ્વયમેવે-
શ્ચિન્તં વરમ્ ॥૨૬॥ પ્રાતઃ સ્વયંવરં ચાસ્યાઃ કારયિષ્યામિ નિશ્ચિ-

નથીજ. તો મોક્ષની આકાંક્ષાવાળા જનોએ યથાર્થિ યથાધિકાર જે કોઈ
એક આશ્રમમાં રહીને તે આશ્રમ ધર્મોનું નિષ્કામભાવે અનુષ્ઠાન કરવાની
સાથે લક્ષિતપૂર્વક લગવાનું યશ ગાયા કરવું. તેણે કરીને લગવાનું પ્રસન્ન
થાય છે ॥૨૦-૨૧॥ હે ભૂપતે ! આટલા કાળપર્યંત પ્રહ્લચર્યાશ્રમમાં
રહીને અમોએ લગવાનું યશોગાન કર્યું હવે ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને
તેમનું યશોગાન કરીશું. તો અમોને ગાર્હસ્થ્યમાં મોક્ષમાર્ગનો ઉપ-
રોધ દેશથી પણ દેખાતો નથી. માટે હે રાજન્ ! અમારે તમારી કન્યાના
અહલ્કમાં રૂચિ નિશ્ચે છે એમ નિ સંશય થઈને જાણો. તો અમોને કન્યાદાન
કરીને સમુચિત વરના અલાલની ચિંતાને ત્યાગ કરીને તમો હવે સુખીયા
થઈ જાવ ॥૨૨-૨૩॥ હે ભક્તાઃ ! કામવેગથી વિમુઢ મનવાળા તે નારદ-
પર્વતનું આણું વચન અંબરીષ રાજ સાંભળીને, તેમની અભ્યર્ચના અનુ-
ચિત છે એમ જાણે છે તથા પિ તેમના શાપથી લાય પામીને ચિંતાથી
મનમાં બહુ વ્યાકુળ થઈને તેમના પ્રતિ જોડ્યા છે—॥૨૪॥ હે ઋષિઓ !
તમો યદ્યપિ અનુવંધનીય વર છો તથાપિ મારી આ કન્યા એક છે અને
તેને તમો બનેલ જણા છરો છો તો બનેને લોકશાસ્ત્રવિરુદ્ધ એક કન્યા-
દાન મારાથી કેમ થાય ? ॥૨૫॥ એક પુરૂષને બે ભાર્યાઓ જોવામાં
આવેછે પણ બે પુરૂષને એક ભાર્યા કોઈપણ સ્થળમાં જોવામાં આવતી

તમ્ । આગન્તવ્યં યુવાભ્યાં ચ તત્ર નારદપર્વતૌ' ॥૨૭॥ इत्युक्तौ
 तौ ततो यातो चिन्तयन्तौ च तां हृदि । राजापि कारयामास
 स्वयंवरसभां ततः ॥२८॥ कन्या कामयते रूपं नान्यदित्यवधार्य
 तौ । तपसा विवृतं रूपं स्वं रम्यं कर्तुमैच्छताम् ॥२९॥ तयो-
 र्पीप्या महती परस्परमभूजनाः । । कन्या वरिष्यति ह्येकमिति
 हेतोः सकामयोः ॥३०॥ अन्यस्य विवृतं रूपं स्वस्य रम्यं भवे-
 दिति । गूढं स्वस्य त्वभिप्रायं नोचतुस्तौ परस्परम् ॥३१॥ एकैकं
 वञ्चयित्वा तौ भक्ताभीष्टफलप्रदम् । चैकुण्ठे विष्णुमेवेशं रूपाय
 शरणं गतौ ॥३२॥ तत्रादौ नारदो गत्वा नत्वा सत्वरमच्युतम् ।

નથી તો કન્યા પોનેજ વાણિત વરને વરશે ॥૨૬॥ આવતી કાલે પ્રાત-
 કાળમાંજ આ કન્યાનુ સ્વયંવરવિધાન નિશ્ચે કરાવીશ તો હે નારદ ! હે
 પર્વત ! તમારે સ્વયવર મહાપદ્યા આવવું ॥૨૭॥ હે ભક્તજનો ! આ પ્રકારે
 રાજાએ કહેલા તે મુનિઓ પોતપોતાના મનમાં કન્યાનુજ ચિંતન કરતા
 થકા રાજાલવન થકી આલી નીકળ્યા તે પછી રાજાએપણુ સ્વયવર સભા
 કરાવી ॥૨૮॥ તે પછી તે નારદપર્વત-‘કન્યા તો રૂપનેજ (સુરૂપ પતિ-
 નેજ) ઇચ્છે છે, ખીજા ધનાદિકને નથીજ ઇચ્છતી, ‘કન્યા વચ્ચે રૂપ
 માતા વિત્ત પિતા કુતમ્ । ધાન્ધવા કુલમિચ્છન્તિ મિષ્ટાન્નમિતરે જના’
 એવું અભિયુક્તવચન છે, અને આપણુ રૂપ તો તીવ્ર તપે કરીને નિરૂપ
 વર્તે છે, આ રૂપ કોઈપણુ પ્રકારે સર્વ થકી પણ સુદર કરવું’ એમ બંનેયે
 પોતપોતાના મનમાં વિચાર કર્યો ॥૨૯॥ હે જના ! એના એજ વિચારથી
 કામાકાતમનવાળા તે નારદપર્વતને પરસ્પર અત્યધિક ઇર્ષ્યા એવી આવી
 પડી કે-આપણામાંથી એકનેજ કન્યા વરશે એ નિશ્ચયજ છે, તો હું
 બીજાને શુ કરીશ, જે રીતે એને ન વરે કિંતુ મનેજ વરે એવો પ્રયત્ન કરવો,
 અમારે મધ્યે માફજ રૂપ રમણીય થાય, એનું તો વિકૃત થાય’ એવી
 તે બંનેને પરસ્પર ઇર્ષ્યા આવતા તે આ પોતપોતાના ગૂઢ આશયને તો
 પરસ્પર નહિ પ્રકાશ કરતા થકાજ રહ્યા ॥૩૦-૩૧॥ તે પછી તે ઋષિઓ
 અનુપમ રૂપ પામવા માટે એક બીજાને ઠગીને વૈકુંઠ લોકમાં વિરાજમાન

સ્વસ્ય ભાર્યાસમીહાં તુ ગૃહમાનોઽવ્રવીદિદમ્ ॥૩૩॥ અમ્વરીપસ્ય
કન્યાયા ભવિતા શ્વઃ સ્વયંવરઃ । વિનોદાર્થં તત્ર કિશ્ચિદાગતોઽ-
સ્મ્યત્ર યાચિતુમ્ ॥૩૪॥ ભગવન્નય મે રૂપં ભવેત્ સ્ત્રીણાં મનોહ-
રમ્ । તપઃકૃશં ચ મે ગાત્રં પુષ્ટં ચ વલવદ્ભવેત્ ॥૩૫॥ સ્વયંવરાત્ત-
થારમ્ય હરે ! સહચરસ્ય મે । ધાનરાસ્યેન વૈરૂપ્યં પર્વતસ્ય ભવે-
દિતિ ॥૩૬॥ તથાસ્તિવતિ હરિઃ પ્રાહ નારદોઽપિ મુનિસ્તદા ।
અનન્નમોહનં રૂપં સદ્યો લબ્ધ્વા ભુવં યયૌ ॥૩૭॥ તાવત્પર્વત
આગત્ય તથૈવાભ્યાર્થયદ્દરિમ્ । સૌરૂપ્યં સ્વસ્ય દેવપૈઃ કપ્યાસ્યત્વં

લક્ષ્મીકલ્પદ્રુમ લગવાન વિષ્ણુને શરણે ગયા ॥૩૩॥ તેમાં પ્રથમ નારદજી
પોતાનું નિકળવું પર્વત ન જાણે એરીતે છાનામાના એકાકી નિકળીને
સત્વર વૈકુંઠ લોકને પામી વિષ્ણુ લગવાનને પ્રણામ કરીને, પોતાનો જે
કન્યાપરિચ્છેદનો મનોરથ છે તેને તો નહિ પ્રકાશ કરતા થકાજ એમ
બોલ્યા કે-॥૩૩॥ હે લગવન! અંબરીષ રાજાની કન્યાનો સ્વયંવર
આવતી કાલે થવાનો છો, તેમાં કેવળ ભેગા થએલા રાજાઓના સમ-
વાયમાં વિનોદ-ઉપહાસ માટેજ (બીજી કોઈપણ કામનાથી નહિ) આ
કિચિત્ યાચના કરવા આપની સમીપે આવ્યો છું ॥૩૪॥ હે હરે ! આ
અવસરમાં તીવ્ર તપવટે બહુ કૃશ થઈ ગયેલું આ મારું શરીર સમય
નારીજનોના મનને દર્શનમાત્રથી હરનારું અને સર્વાંગે સુંદર પુષ્ટ બલિષ્ઠ
થાય. તથા આવતી કાલે સ્વયંવર સમયને સમારંભીને મારા સહચર
પર્વતનું મુખ મર્કટમુખાકાર થાય. આવી યાચના કરવા હું અત્ર આવ્યો
છું ॥૩૫-૩૬॥ હે લક્ષ્મીનો ! એરીતે નારદજીએ પ્રાર્થના કરેલા લગવાન
વિષ્ણુ તેમનો અંતરનો ગૂઢ આશય જાણે છે તથાપિ તેમની પ્રાર્થના પરિ-
પૂર્ણ કરવા પોતે લક્ષ્મીકલ્પદ્રુમ હોવાથી 'તથાસ્તુ' એમ તેમના પ્રતિ
બોલ્યા. તે સમયે નારદમુનિપણ એકદમ સર્વને મોહ પમાડનારું અત્યદ-
ભુત રૂપ પામીને ત્યાંથી તત્ક્ષણજ ભૂલોકમાં આવ્યા ॥૩૭॥ તેટલાકમાં
નારદજીની પેઠે પર્વતમુનિપણ આવીને વિષ્ણુને પ્રણામ કરીને, પોતાનો
મનોરથ તો ગુપ્તજ રાખીને, પોતાની સુરૂપતાસપત્તિ અને નારદની સ્વયં-

સયવરાત્ ॥૩૮॥ તથાસ્તિત્વતિ તમપ્યાહ સોઽચ્યુત. પ્રહસંસ્તદા ।
 સ્ત્રીપાશબન્ધનં મામ્બુદ્ધકસ્યેતિ દયાનિધિ. ॥૩૯॥ સ પર્વતોઽપિ
 સમ્પ્રાપ્ય રૂપમત્યદ્ભુત તત. । નારદ ભુવિ સમ્પ્રાપજ્ઞયન્તીમજને
 રતમ્ ॥૪૦॥ શૂદેહિતૌ સુરૂપૌ તૌ પ્રોચતુશ્ચ પરસ્પરમ્ । સુરૂ
 પોઽસિ ત્વમેવેતિ ત્વા ઘરિષ્યતિ સા વધૂ. ॥૪૧॥ इत्थ वदन्तो
 तौ रात्रिं तां तु दु खेन निन्यतु । वेशापशर्वरी जाता तयो
 कल्पनिशासमा ॥४२॥ चक्रतू राजकन्याया निशि तौ गुणकीर्त-
 नम् । अहो तस्या वपु फान्तमहो तस्या नय वय. ॥४३॥ अहो
 भुजलता तस्या अहो तस्या मितं सितम् । तस्या मुक्ताफलानीव
 मधुराप्यक्षराप्यहो ॥४४॥ पर्वतो नारद प्राह जयन्त्या वदनाम्बु

વર સમયને સમારમીને મર્કટમુખતાપ્રાપ્તિની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા
 ॥૩૮॥ તે સમયે 'મારા લક્ષ્મીને સ્ત્રીપાશબન્ધન ન થાવ' એવો વિચાર
 કરીને, દયાનિધિ તે લગવાનું વિધિએ તેમનો આશય બહીને હસતા થકા,
 વાનરમુખતાની પ્રાપ્તિનું જે વરણુ છે તે સ્ત્રીપાશબન્ધન થકી નિવૃત્ત કરનાર
 છે એમ માનીને પ્રહર્ષ પામ્યા થકા તેમનેપણુ 'તથાસ્તુ' એમ કહ્યું
 ॥૩૯॥ એરીતે પર્વતપણુ વરદાન પામતાં એકદમ રમણીય રૂપે સપન્ન
 થઈને લાંથી બહોકર્મા ઉતરી આવીને, જયતીના લગ્નમા આસક્ત
 નારદજીને પામ્યા ॥૪૦॥ પરસ્પર છાનો રાખ્યો છે પોત પોતાનો આશય
 જેમણે અને રમણીય રૂપે સપન્ન થએલા તે નારદપર્વત એક બીજાને
 બોલે, 'તમો મુરૂપ છો, માટે તમોનેજ તે જયતી વધૂ વરશે' એમ પર
 સ્પર કહેવા લાગ્યા ॥૪૧॥ આ પ્રકારે પરસ્પર કહેતા તેઓએ તે રાત્રિ
 તો મહાદુ ખથી જેમતેમ નિર્ગમન કરી વૈશાખ માસની રાત્રિતો અદ્ય
 હતી પણ તેમનેતો કલ્પરાત્રિ જેવી લાળી થઈ પડી ॥૪૨॥ ત્યારે રાત્રિએ
 તેઓ રાત્રિના નિર્ગમન માટે 'જયતીનું રમણીય વપુ અહો ! ! (આશ્ચર્ય
 રૂપ) છે તેનું નૂતન વયપણુ અહો છે, તેની લુબ્ધતા અહો છે, તેનું
 મદસ્મિત (હસતું) અહો છે, તેના મધુર-મનકર્ણને પ્રિય અક્ષરો શુદ્ધ
 મોતી જેવા અહો છે, ઇત્યાદિ પ્રકારે અનુરાગાતિશયથી જયતીનાજ સૌન્દ

જમ્ । ત્વયા પૂર્ણેન્દુવદ્દૃષ્ટં કિં વા ફુલ્લામ્બુજોપમમ્ ॥૪૫॥ નારદઃ
 પ્રાહ તં તસ્યા નિષ્કલઙ્કેન્દુરાનનમ્ । તત્પુરઃ ક કલક્રીન્દુઃ ક વા
 તજ્જલજં જહમ્ ॥૪૬॥ एतां दशां च तौ प्राप्तावृषी रुयवयवेक्ष-
 णात् । प्रातरेचाम्बरीपस्य पुरमागत्य तस्थतुः ॥४७॥ तद्रूपदर्शना-
 देव मुमुहुः पुरयोपितः । पौराश्च विसिताः सर्वे तावेवैक्षन्त
 यूथशः ॥४८॥ स्वयंवरस्य वेलयां जग्मतुर्नृपसंसदि । तत्राहता
 नृपेणान्ये राजानोऽपि समाययुः ॥४९॥ कन्याप्रवेशनद्वारस
 मीपे तावुभावृषी । निपेदतुः शीघ्रमेव कन्यालाभाय कामुकौ
 र्यनु सङ्गीर्तन परस्पर કરવા લાગ્યા ॥૪૩-૪૪॥ પર્વતે નારદને કહ્યું કે-હે
 નારદ ! તમોએ જયંતીનું મુખ પ્રકૃષ્ઠિત કમળ જેવું બોયું ? કે પૂર્ણચંદ્ર જેવું
 બોયું ? (કેની સાથે ઉપમાને યોગ્ય છે ?) એરીતે પર્વતે પુછેલા નારદજી
 બોલ્યા કે-હે પર્વત ! જયંતીનું મુખતો નિષ્કલક પૂર્ણચંદ્રજ છે, તેની
 આગળ કલક્રી તે ચંદ્ર ક્યા ? (કશા લેખામા નહિ) અને મધુર આલાપે
 યુક્ત જયંતીનું મુખ ક્યા ? અને જડ કમળ ક્યા ? એ બેમાં બહુ અંતર છે,
 માટે તે કલક્રી ચંદ્ર નિષ્કલક અમૃતમય જયંતીના વદનની ઉપમાને કેમ
 યોગ્ય થાય ? અને શેવાળથી વિંટાએલા જળથી ઉત્પન્ન થએલા, જળ
 થકી થએલ હોવાથી પ્રકૃતિધર્મની અનુવૃત્તિને લીધે જડ એવું કમળ
 જયંતીના મુખની ઉપમાને કેમ યોગ્ય થાય ? નજ થાય ॥૪૫-૪૬॥ હે
 ભક્તા ! એરીતે સ્ત્રીના કરચરણાદિ અવયવના અવલોકનમાત્રથી દેવર્ષિ
 નારદપર્વત આવી દુર્દશા (પ્રાકૃત પુરૂષ થકીપણુ અધમ દુર્દશા)ને
 પામ્યા પછીથી સૂર્યનો ઉદયમાત્ર થતા અમરીપ રાત્રના પુરને પામીને
 સ્વયંવર સમયની રાહ બેઠી રહ્યા ॥૪૭॥ તે સમયે તે બંનેનું અલ્પદ્રુત
 અદૃષ્ટપૂર્વ અતિસુદર રૂપ બેઠનિજ સમગ્ર નગરનારીઓ મોહ પામી ગઈ
 અને સર્વ નગરનરો પરમ વિસ્મય પામીને લેગા થઈને તે મુનિઓનેજ બેઠ
 રહ્યા ॥૪૮॥ સ્વયંવર સમયે રાજસભામા મુનિઓ ગયા રાત્રએ બોલા
 વેલા બહુ બીજા રાત્રઓપણુ આવ્યા બને ઋષિઓ કામાક્રાંત મનવાળા
 થઈને કન્યાને પ્રવેશ કરવાના દ્વારની સમીપેજ કન્યાલાભ માટે સત્વર

॥૫૦॥ અમ્બરીષોઽપિ નૃપતિર્માનયિત્વા સભાગતાન્ । ઉપાવેશય
 દાનમ્ય તૌ તુ વીક્ષ્યાઽઽપ વિસ્મયમ્ ॥૫૧॥ સમાસદસ્તત્ર સર્વે
 દૃષ્ટ્વા રૂપં તયોર્નૃપાઃ । સન્ત્યજ્યૈવ જયન્ત્યાશાં તાવેધૈક્ષન્ત વિસ્મ-
 યાત્ ॥૫૨॥ ઉમો સમાનરૂપૌ હિ મન્મથસ્યાપિ મોહનો । કં ઘરિ
 પ્યતિ સા કન્યા ત્વિતિ સંશિદિયરેઽલિલા ॥૫૩॥ ગૃહીતવરમા
 લાઽથ જયન્તી રાજકન્યકા । પ્રવિવેશ સભાં તાં ચ હરન્ત્યેવ
 મનો નૃણામ્ ॥૫૪॥ તદૈવ તાવુમૌ જાતૌ મર્કટાસ્યાવૃષી નરા । ।
 પરસ્પર વીક્ષમાણો પરમાં મુદમાપતુ ॥૫૫॥ યુયુધે નારદશ્ચિત્તે
 પર્વત ન ઘરિપ્યતિ । અવેશ પર્વત. કન્યા નારદ ન ઘરિપ્યતિ
 ॥૫૬॥ કન્યા તુ તાવુમૌ દૃષ્ટ્વા ભીતા ચક્રે પલાયનમ્ । યોધિતાઽ

આવી બેઠા ॥૪૯-૫૦॥ તે અવસરે અમ્બરીષ નૃપતિએ પણ સ્વયવર
 મહાપમા આવેલા સર્વ રાજાઓને યથાયોગ્ય માન આપીને નમસ્કાર કરીને
 સમુચિત આસનોમા બેસાર્યા ત્યાં બેઠેલા નારદપર્વતને તો અત્યહસુત
 મુદર રૂપવાળા બેઠને રાજ બહુજ વિસ્મય પામી ગયા ॥૫૧॥ તે સમયે
 સભામા બેઠેલા સર્વે નૃપો મુનિઓનુ અહસુત રૂપને બેઠને જયતીવરણી
 આશા છોડીજ દધને, મુનિઓનેજ વિસ્મયવશાત્ બેઠે રહેતા 'આ બંને
 પણ સમાન રૂપવાળા અને કામદેવનેપણુ મોહ પમાડનારા છે, તો આ
 બેમાલી રાજકન્યા જયતી કેને વરશે' એવા સશયાક્રાંત મનવાળા થયા
 ॥૫૨-૫૩॥ તે પછી રાજાની દુહિતા જયતીએ સર્વના મનને હરતી
 થઈજ વરમાળા હાથમા લઇને તે સ્વયવર સભામા પ્રવેશ કર્યો ॥૫૪॥
 હે ભક્તજનો ! તેજ ક્ષણમા તે બંને મુનિઓ વરદાનને અનુસારે મર્કટ
 મુખવાળા થઈ ગયા એક બીજાને મર્કટ મુખવાળા બેતા, પોતાની મર્કટ
 મુખતાને નહિ જાણતા હોવાથી 'મુદર વદનવાળા મનેજ કન્યા વરશે, વાનર
 વદનવાળા આને નહિજ વરશે' એમ પરસ્પર મનમાં વિનિશય કરીને પરમ
 આનંદને પામ્યા ॥૫૫-૫૬॥ જયતીતો સ્વયવરમહાપમા પ્રવેશ કરતા
 દ્વારના સમીપ પ્રવેશમાજ બેઠેલા મર્કટ મુખવાળા તે બંને મુનિઓને બેઠ
 નેજ ભય પામીને તે સ્વયવર સ્થાન થઈ પચાયન કરી જતાં, પિતા અમ્બરીષ

પ્યસ્પરીપેણ નાડગચ્છન્સા પુનઃ સદઃ ॥૫૭॥ તતો રાજા તાવુ
પેત્ય પ્રાહ કન્યા તુ મે મુની ! । મીતા ભવજ્ઞાં નાયાતિ ગચ્છતં
તથુવામિતિ ॥૫૮॥ સ્વસ્થવક્ત્રસ્ય વૈકૃલ્યમજાનન્તો હિ તાવુભૌ ।
પ્રકલ્પ્ય રાજ્ઞઃ કાપટ્યં હતાશાવિદમૂચતુઃ ॥૫૯॥ આવાં તપસ્વિનૌ
જ્ઞાત્વા રાજ્યૈશ્વર્યમદોદ્ધતઃ । કન્યાં નૈવ દદાસીતિ જાનીવસ્તપ
ચેષ્ટિતમ્ ॥૬૦॥ આત્મજ્ઞત્વાભિમાનેન મુનીનપ્યવમાનયન્ । દેહા-
ત્મબુદ્ધિસ્ત્વં મૂઢ ! ભવિષ્યસિ ન સંશયઃ ॥૬૧॥ એવં નિરપરાધં
તં રાજાનં ભગવત્પ્રિયમ્ । જ્ઞાત્વા તસ્ય ગૃહાત્કુદ્ઘૌ વહિર્નિર્યયતુ-
મુંની ॥૬૨॥ વિષ્ણુના ભક્તરક્ષાર્થં તદ્ગૃહે સ્થાપિતં ત્વથ । ચક્રં સુદ

રાત્રએ ‘તું હાય પામીશ નહિ, આ તો દેવર્ષી છે’ એમ વારંવાર પ્રતિજ્ઞોધ
આપી થકી પણ પાછી સલાસ્થાનમા નજ પ્રવિષ્ટ થઈ ॥૫૭॥ તેપછી
રાત્ર મુનિપાસે જઈને ‘હે મુનિશો ! મારી કન્યાતો મેં બહુ જોધ આપવા
છતાપણુ તમારા થકી હાય પામવાથી હવે આ સ્વયંવર સલામા નથીજ
આવતી તો તમો હવે કૃપા કરીને ભગવદ્ભજન માટે અહીંથી આડ્યા
ભવ’ એમ જોડ્યા ॥૫૮॥ તેપછી હતાશ થએલા મુનિશો પોતપોતાના
મુખની વિકૃતતાને નહિ ભણુતા હોવાથી ‘આજ વિકૃત વદનવાળો છે, તો
મને સુદર મુખવાળાને કન્યા કેમ ન વરે’ ? એમ મનમાં વિચારીને, ‘આ
બધો આ રાત્રનોજ કોઈ કાપટ્યવિલાસ છે’ એમ મનમાં માની લઈને, છેવટે
નિરાશ થઈને રાત્રપ્રત્યે કોપથી એમ જોડ્યા કે-॥૫૯॥ હે રાજન્ ! તુ
રાજ્યૈશ્વર્ય મદથી મત્તા થઈ ગયો છુ, અમે તો તપોધન (તપરૂપ ધન
વાળા) છીએ, તપોધનના મહિમાને અનાદર કરીને કેવળ ક્ષુદ્ર ધનમદથી
‘તપસ્વિઓ રાજકન્યાને લાયક નથી’ એવા અનાદરથી અમોને કન્યા
આપવા તું ઇચ્છતો નથી, તે તારૂં આ બધું કપટમય ચેષ્ટિત અમે સારી
રીતે ભણી ગયા છીએ, વળી હે મૂઢ ! ‘હું આત્મજ્ઞાનિઓનો અગ્રેસર
છુ’ એવું તને અભિમાન છે, તે આ અભિમાનથી અમો મુનિઓનીપણુ
અવમાનના કરતો તુ પથુવત્ દેહાત્મભિમાનવાળો થઈશ, એમાં સંશય
નથી આ પ્રકારે નિરપરાધી ભગવદ્ભક્ત રાત્રઅંજરીપને ક્રોધથી શાપ

ર્શનં શાપાદ્રરક્ષ નૃપતિં તુ તમ્ ॥૬૩॥ પ્રતિહસ્ય ગૃહાચ્છાપં કામ
 ક્રોધાન્નિદગ્ધયોઃ । તયોર્મુન્યો પૃષ્ઠલગ્ન તં કૃત્વા ચન્નમન્વગાત્
 ॥૬૪॥ સહસ્રા તાવુભૌ દૃષ્ટા સ્વપૃષ્ઠે ધૂમરાશિવત્ । કૃષ્ણવર્ણે સ્વ
 શાપે ચ વિસ્યથ પ્રાપ્તુસ્તદા ॥૬૫॥ પ્રલયાશિનિભં તાયજ્જવાલ્મા
 માલામયદ્ધુરમ્ । ચન્નં સુદર્શનં દૃષ્ટ્વા ચન્નાતે સ્વ પલાયનમ્ ॥૬૬॥
 મર્કટાસ્યાવુભાવગ્રે મધ્યે તત્પૃષ્ઠવલ્ગિત । શાપસ્તમોમયસ્તસ્ય
 પથ્યાશ્ચન્નમભૂતપથિ ॥૬૭॥ વિવર્ણા મ્લાનવદનો શ્રમસ્વિન્નશરી

આપીને મુનિઓ તે રાજલવન થકી બહાર નીકળ્યા ॥૬૦-૬૨॥ તે સમયે
 લગવાનનું ચક્ર જે પૂર્વે પોતાના ભક્તરાજ અબરીષ રાજના રક્ષણ માટે
 તેના લવને વિષ્ણુ લગવાને સ્થાપ્યુ હતું (લગવાનની આજ્ઞાથી સદાય તેના
 લવનમા નિત્ય નિવાસ કરી રહેલુ) તે સુદર્શન શાપથકી તે રાજની રક્ષા
 કરવા અને અનપરાધી પરમભક્ત અબરીષના અપરાધી તે મુનિઓને નિ
 શ્ચ કરવા, તેમણે આપેલા શાપને સલામતપના આગણાથકી પાછો
 વાળીને તેમનેજ પકડવા માટે તેમની પછવાડે શાપને દોડાવીને પોતેપણ,
 કામ ક્રોધરૂપ દાવાનળથી દાઝતા દેહવાળા તે મુનિઓને પોતાના તેજથી
 બાળવામાટે પાછળ દોડ્યુ ॥૬૩-૬૪॥ તે સમયે તે બન્ને મુનિઓ ધૂમ
 રાશિની પેઠે મૃતિમાન થકને પોતાની પાછળ આવતા કૃષ્ણવર્ણના પોતાના
 શાપને એકદમ દેખતા વિસ્મય પામીને અને તે શાપની પાછળ પ્રલયા
 નળને તુલ્ય, જ્વાળામાળાવડે લયકર, વેગથી પાછળ દોડી આવતું સુદ
 ર્શન ચક્ર ભેટા ત્રાસ પામીને ઝટ પલાયનપરાયણ થયા ॥૬૫-૬૬॥ ગળાને
 આરબીને પાદપર્યંત અતિ સુદર આકારવાળા અને મુખથી તો મર્કટાકાર
 બન્ને અપૂર્વ વેપવાળા મુનિઓ આગળ થયા, તેમની પાછળ તમોરાશિ
 જેવો ક્રોધપિણ અપૂર્વ શાપસન્નિવેશ વળગ્યો અને તે બંનેની પાછળ
 જ્વાળાસમૃદ્ધથી વ્યાપ્ત દિવ્ય તેજોમય સુદર્શન ચક્ર થયુ એરીતે નભેય
 અગ્નિઓ ભાર્ગમા તેતે સ્થળે સર્વ કોળને બહુ વિસ્મય કરનારી થઈ ॥૬૭॥
 નિરપરાધી ભક્તરાજ અબરીષ રાજના દ્રોહથી વિનષ્ઠ થઈ છે સ્મૃતિ જે
 મની અહીંતહી બહુ દોડતા, માટેજ તેના શ્રમથી થએલા પરશેવાએ

રકૌ । મક્કદ્રોહગતજ્ઞાનૌ પલાયેતે સ્મ તાલુમૌ ॥૬૮॥ ધુવિ સર્વેષુ
 દેશેષુ પ્રતિગ્રામં ગૃહં ગૃહમ્ । પલાયમાનૌ તૌ યાતૌ પાહિ પાહીતિ
 ઘાદિનૌ ॥૬૯॥ નિર્માનૌ નિર્મદૌ ચોમૌ નિર્લજ્ઞૌ યત્ર યત્ર તૌ ।
 પલાય્ય ગચ્છતશ્ચક્રં તત્ર તત્રાન્વગાદ્રુતમ્ ॥૭૦॥ રથાન્નદહ્યમા-
 નાદ્ઘૌ દ્વિજૌ નારદપર્વતૌ । દૃષ્ટ્વા નરા મર્કટાસ્યૌ નોચુઃ કિશ્ચિદ-
 તદ્દિદઃ ॥૭૧॥ અદૃષ્ટાશ્રુતપૂર્વૌ તાં સમ્પ્રાપ્તાચતિવેદનામ્ । અધો-
 લોકેષુ સર્વત્ર તૌ ચ ધમ્રમતુર્મુની ॥૭૨॥ અપ્રાપ્ય કશ્ચિન્નાતારં
 તત્રાપિ ચ તતો મુની । જગ્મતુર્દેવલોકાંશ્ચ ક્રોશન્તાલુચકૈર્ભુશમ્
 ॥૭૩॥ પેન્દ્રં વાહં ચ યામ્યં ચ નૈર્ઋતં વારુણં તથા । મારુતં તૌ ચ
 કૌતેરં લોકમૈશં ચ જગ્મતુઃ ॥૭૪॥ સવિસ્મયં તેऽપિ દેવાસ્તત્ર-
 સ્થાશ્ચ તયોર્દેશમ્ । વિલોભ્ય તાદૃશીં કિશ્ચિન્નોચુશ્ચક્રમયાદ્વચઃ
 ॥૭૫॥ તાલૃપી સકલાન્દેવાન્બ્રહ્માણં શઙ્કરં તથા । નમન્તાવપિ ન

વ્યાસ શિથિલ શરીરવાળા, કરમાઈ ગયું છે મુખ જેમનું, નિસ્તેજ થઈ
 ગએલા, ભૂમિમાં દેશદેશમાં ગામોગામ ઘરોઘર પલાયન કરતા, કોઈપણ
 રક્ષક નહિ પામીને ‘પાહિ પાહિ’ ‘રક્ષા કરો રક્ષા કરો’ એમ અતિ ઉંચો
 આક્રોશ કરતા, માન મટે રહિત થઈ ગએલા, લાળે વર્ણત, જ્યાં જ્યાં
 પલાયન કરી જાય ત્યાં ત્યાં વેગથી પાછળ આવતા મુદર્શન ચક્રથી જળતું
 છે અતિશય શરીર જેમનું, એવા આ મર્કટ મુખવાળા નારદપર્વત મુનિઓને
 જોઈને, તેમના પલાયનાદિકના કારણને નહિ જાણનારા સર્વે જનો કાંઈપણ
 નજા ઓડ્યા ॥૬૮-૭૧॥ અદૃષ્ટપૂર્વ અશ્રુતપૂર્વ અતિવેદનાને પામેલા તે ના-
 રદપર્વત મુનિઓ માનુષ લોકમાં કોઈપણ રક્ષકને નહિ પામતાં, અતળાદિ
 ખાતાળાંત અધોલોકમાં સર્વત્ર રખડતાં તેમાંપણ કોઈપણ શરણને નહિ
 પામતાં, પછીથી ઉચ્ચ સ્વરથી રક્ષા કરો રક્ષા કરો એવો અત્યંત આક્રોશ
 કરતા થકા, ઈન્દ્ર-અગ્નિ-યમ-નિર્ઋતિ-વરુણ-વાયુ-કુબેર-રૂદ્ર, આ આઠ
 દિગ્પાળકોના લોકને પામીને તેમાં રહેલા તે દિગ્પાળોએ પણ સવિસ્મય
 આવી દુર્દેશા દેખવા છતાંપણ ચક્રલયથી ઉદાસીન લાવને પામીને ઉપેક્ષા
 કરતાં તેમાં પણ કોઈ રક્ષકને નહિ પામીને, બ્રહ્મા રૂદ્ર વિગેરે દેવોને

સ્વસ્ય ગાતારં કચ્ચિદાપતુઃ ॥૭૬॥ વૈકુણ્ઠં ચ તતો યાતૌ પાહિ
પાહિ હરે ! इति । આક્રોશન્તૌ દૂરતસ્તો નેમતુર્ચિણ્મવ્યયમ્
॥૭૭॥ દયાલુઃ સ હરિશ્ચન્દ્રાવૃપયા રક્ષણં તયો । દૃત્યા મત્સ્ય
તં શાપં સ્વયં ચાઙ્ગીચકાર હ ॥૭૮॥ યયં પુરા નારદેન પર્વતેન ચ
મો નરા ! । સમ્પ્રાપ્તમતુલં કણ્ઠં સ્ત્રિયા હૃદયવેક્ષણાત્ ॥૭૯॥
તસ્માન્મુમુક્ષુર્મુક્તો વા મદ્ધક્તઃ ક્વાપિ યોપિતઃ । પ્રસન્ન ન પ્રકુ
ર્વૌત સર્વથા સ્વહિતાય હિ ॥૮૦॥ તથા મિથુનસક્તાનાં તિરસ્ચા
મપિ દર્શનમ્ । મુક્તેનાપિ ન કર્તવ્યં કિં પુનશ્ચ મુમુક્ષુણા ॥૮૧॥

મણામ કરવા છતાં પણ ક્રોધએ પણ રક્ષણ નહિ કરવાથી છેવટે વૈકુઠ
લોકને પામીને, 'હે હરે ! પાહિ પાહિ' એમ ઉચ્ચ સ્વરથી અત્યધિક આ-
ક્રોશ કરતા થકા દૂરથીજ અવ્યય નિધુને નમસ્કાર કરવા લાગ્યા ॥૭૭-
૭૭॥ તેપછી દીનદયાળુ ભગવાન શ્રીવિષ્ણુએ કૃપા કરીને મુનિઓની
મુદર્શન થકી સરક્ષા કરીને, ભક્તસમન્ધિ તે શાપ પણ પોતે (સમયે
તેનો અવકાશ આપશે એવા થકા) અંગીકાર કર્યો 'તે શાપ રામાવતા
રમા પ્રકટ કર્યો હતો' એમ પુરાણાન્તરમા સ્પષ્ટ છે (તે બન્ને મુનિ
ઓની આશ્વાસના કરીને ભગવાને પોતાના કૌસ્તુભ મણિમા તેમના તેમના
ગુણનુ પ્રતિબિંબ પ્રદર્શાવ્યુ ત્યારે 'અમારે મર્કટગુણતા કેમ થઈ? એમ
બન્નેએ પુછતા 'તમો બન્નેએ તેવી યાચના કરી હતી' એમ કહીને, 'આ
મારા ચેષ્ટિતમા તમારે કોપ ન કરવો, કેમકે આ માઈ ચેષ્ટિત સ્ત્રીપાશ
બંધન થકી તમારી રક્ષા કરવા માટે છે' એમ કહીને બન્નેની મર્કટગુણતા
નિવૃત્ત કરી, આટલો વિશેષ અર્થ પુરાણાન્તરથકી જાણવો) ॥૭૮॥ હે
ભક્તા ! તમો સાબળો પૂર્વ આ પ્રકારે નારદપર્વત દેવર્ષિએ સ્ત્રીના અવ
યવ દર્શનમાનથી આવુ અગુણ હુ ખ અનુભવ્યુ હતું ॥૭૯॥ માટે ગુમુમુ
સિદ્ધ દશાને પામેલા પણ મારા બાજે સ્ત્રીપ્રસંગ સર્વથા પરહરવો (ધર્મો-
પદેશ બુદ્ધિથી પણ પ્રમદાપ્રસંગ ક્યારેય નજ કરવો) તમારા હિત માટે
હુ આ આદેશ કરું છું ॥૮૦॥ તેમજ મૈથુનમા આસક્ત પણ પદ્યાદિ
પ્રાણિઓનુપણ દર્શનપણ મુખેપણ ન કરવું તો મુમુક્ષુએ ન કરવું, એમા

ઋપિઃ પ્રાક્ સૌભરિર્મુક્તો બ્રહ્મણિષ્ઠો જિતેન્દ્રિયઃ । વૃહદ્વ્રતાદમૂ-
ઙ્ગણો મીનમૈથુનદર્શનાત્ ॥૮૨॥ જ્ઞાનસ્ય ભક્તેરથવા વલેન મદ્વા-
ક્યમુલ્લઘ્નય મનોભવાર્તઃ । યઃ સૈરવર્તી ભવિતા નરોઽસૌ ધર્મ-
ચ્યુતઃ પ્રાપ્સ્યતિ ભૂરિ કષ્ટમ્ ॥૮૩॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायण-
चरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोषोत्सवे जनशिक्षाया स्त्रीप्रसङ्गान्नारद
पर्वतयोर्दुर्दशाप्राप्तिनिरूपणनामा पष्ठितमोऽध्याय ॥६०॥

શ્રીનારાયણમુનિસ્વાચ—નારીનાં બ્રહ્મણિષ્ઠાનામપિ પાતિત્યહ-
તિકલ । નિરીક્ષણાદિકં પુંસઃ સ્ત્રીમિસ્ત્યાજ્યં હિ તત્તતઃ ॥૧॥
અન ચઃ કથયિષ્યામિ કથાં ભક્તાઃ ! પુરાતનીમ્ । યથા શ્રદ્ધાઽ-

કહેવું જ શુ ? ॥૮૧॥ પૂર્વે જીતેન્દ્રિય બ્રહ્મણિષ્ઠ મુક્ત સૌભરી ઋપિ જળમા
સ્નાન માટે નિમગ્ન થતા મૈથુનમા આસક્ત મત્સ્યોને જોઈને, આમ્ય ધર્મમાં
મન જોડાતાં બૃહદ્વ્રતથક્રી બ્રહ્મ થયા હતા ॥૮૨॥ માટે જે કોઈપણ નર
પોતાના પ્રાક્તન સુકૃતબળથી પ્રાપ્ત થએલા જ્ઞાન લક્ષિતના બળને અવ-
લંબીને, જે મારા આ હિત વચનને ઉલ્લંઘીને સ્ત્રીઓના સંભાષણમાત્રપણ
પ્રસંગને કરશે તો તે અનુક્રમે રાગવશવર્તી થઈને કામાંતુર સ્વેચ્છાચારી
થતા ધર્મમાર્ગથક્રી બ્રહ્મ થઈને મહા કષ્ટને પામશે ॥૮૩॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિ-
જીવને . તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોષોત્સવે જનશિક્ષાયાં સ્ત્રીપ્રસં-
ગાન્નારદપર્વતયોર્દુર્દશાપ્રાપ્તિનિરૂપણનામા પષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૬૦॥

અધ્યાય ૬૧ મો.

શ્રીનાગયણમુનિ કહેછે—હે ભક્તા ! જેમ નરો નારીઓના નિરી-
ક્ષણાદિક પ્રસંગે કરીને સ્વધર્મથક્રી બ્રહ્મ થાય છે તેમજ મુમુક્ષુ બ્રહ્મણિષ્ઠ
એવી પણ નારીઓ નરના નિરીક્ષણાદિ પ્રસંગે કરીને ધર્મથક્રી બ્રહ્મ થાય
છે, માટે નારીઓએ નરોનો નિરીક્ષણાદિ પ્રસંગ સર્વથા પરહરવોજ ॥૧॥
હે ભક્તા ! આ અર્થમાં પૂર્વે જીવિતપર્યંત બ્રહ્મચર્ય વ્રત પાળવાનો જેણીએ

૧ આ અધ્યાયમાં શુકાચાર્યની દીકરી દેવયાનીએ પુરુષપ્રસંગથી આવું
ભવેતો મહા કરેશ વર્ણવ્યો છે

મગત્પૂર્વે નૈષ્ઠિકી દેવયાન્યપિ ॥૨॥ આસીત્પુરા દેવયાની કન્યા
 શુકસ્ય શોભતા । પિતુઃ પ્રસાદાત્સમ્રાજા ચાલ્ય પવાત્મનિષ્ઠ-
 તામ્ ॥૩॥ સમ્યગ્યોગકલાયાં ચ નિપુણા ધર્મશાસ્ત્રવિત્ । પ્રગલ્ભા
 નૂતનં કાવ્યં કર્તુ સ્વયમુદારધીઃ ॥૪॥ સ્વશિષ્યતામુપેતાનામા-
 સુરીણાં સહસ્રશઃ । કન્યાનાં વૌધને દક્ષા શુક્રવદ્વદ્યુક્તિમિઃ
 ॥૫॥ શુક્રઃ સ્વાં દુહિતરં પ્રાણેભ્યોઽપ્યતિચલ્લભામ્ । અનેકગુણ-
 સમ્પન્નાં પ્રેમ્ણેવાલાલયત્સદા ॥૬॥ અથૈકદા કવિસ્તાં ચ પ્રાપ્તાં
 દશમવત્સરમ્ । દૃષ્ટ્વા ચરાય યોગ્યાય દાતુમૈચ્છદ્યથાવિધિ ॥૭॥
 તતો દુહિતરં પ્રાપ્ત સોઽતિજોદ્દેન માર્ગવઃ । કન્યે ! બુદ્ધિમતિ !
 પ્રેષ્ઠે ! શૃણુ મે પરમં વચઃ ॥૮॥ પ્રાપ્તા ત્વં દશમં વર્ષં દાનકાલ-
 સ્તતોઽધુના । વર્તેતે તવ તસાત્ત્વં બ્રહ્મ મે સ્વેષ્ણિતં વરમ્ ॥૯॥
 મહર્ષયે વા દેવાય નૃપુ વા બ્રાહ્મણાય ચૈ । દદામિ ત્વામહં કન્યે !

સંકલ્પ ધાર્યો હતો પણ પુરૂષના પ્રેક્ષણાદિ પ્રસંગે કરીને પોતાના મત થકી
 પરિવ્રજ થએલી દેવયાનીની પુરાતની એક આખ્યાયિકા કહું છું તેને સાવધ
 મનથી સાંભળો ॥૨॥ પૂર્વે શુકાચાર્યની દીકરી દેવયાની નામની એક હતી.
 કેવી તો-રૂપ ગુણ શીલવડે શોભતી, પિતાના પ્રસાદથી બાલ્ય વયમાંજ
 વિદ્યાને પામેલી, સ્વયં નૂતન કાવ્યાદિ કરવામાં હુશળ, ધર્મશાસ્ત્રાચેન જાણુ-
 નારી, ઉદાર હૃદયમાળી, યોગકળાઓમાં પણ અતિ હુશળ, આત્મનિષ્ઠામાં
 પ્રવર્તેલી અને વિદ્યાલાભાર્થે શિષ્યભાવથી આવેલી અનેક અસુરકન્યાઓને
 શુકાચાર્યની પેઠે યુક્તિયુક્ત અર્થનો અવબોધ આપવામાં અતિસમર્થ હતી
 ॥૩-૫॥ શુકાચાર્ય બ્રાહ્મણીપણુ પરમપ્રિય, સકળ સદ્ગુણસંપન્ન, પોતાની
 પુત્રીને પ્રીતિથી લાલ લડાવવા લાગ્યા ॥૬॥ અનંતર એક સમયે શુકાચાર્ય
 દશમા વર્ષને પામેલી પોતાની પુત્રીને વિવાહયોગ્ય વયમાં વર્તેલી જોઈને
 યોગ્ય વરને યથાવિધિ આપવાની ઇચ્છાથી દીકરીના પ્રત્યે અતિસ્નેહથી
 એમ બોલ્યા કે-હે કન્યે ! તું બહુ બુદ્ધિમતી છું અને મને પરમ પ્રિય
 છું, તો મારું પરમ વચન સાંભળ. કન્યાદાનને યોગ્ય દશમું વર્ષ તને હવે વર્તે
 છે, મારે તને ઇષ્ટિત વર જે હોય તે મને કહે ॥૭-૯॥ હે કન્યે ! હું તને

વ્રુહિ સત્યં મનોગતમ્ ॥૧૦॥ દાનકાલે ન ચઃ કન્યાં વદાતિ
 બ્રાહ્મણો ભુવિ । ડચિતાય વરાયાસૌ વ્રહ્મહત્યામવામુયાત્ ॥૧૧॥
 તસાદ્વરં કથય માં યસૈ રોચેત તે મનઃ । અથવા સ્વેચ્છયૈવાહં
 વદામિ ત્વાં મહર્પયે ॥૧૨॥ ઇત્યુક્તા દેવયાની સા પિતરં પ્રાહ
 સસિતમ્ । મમ નાસ્ત્યેવ હિ પ્રીતિઃ કસિંશ્ચિત્પુરુષે પિતઃ !
 ॥૧૩॥ તપો મે રોચતેડત્યન્તં પુનઃસંસૃતિનાશનમ્ । યાવજ્જીવં
 તપઃ કર્તું નિશ્ચયો હિ મયા કૃતઃ ॥૧૪॥ તસાન્મદાનસદ્ગુણં
 ત્યક્ત્વા સ્વમનસઃ પિતઃ ! । સ્વસ્થો ભવ મહાપ્રાહ્ ! મચિન્તાં
 મા કૃથા વૃથા ॥૧૫॥ ઇચ્છા યસ્યા ભવેત્પુંસિ તદ્દાને મહર્પિભિઃ ।
 દોષઃ સ્મૃતોડસ્તિ શાસ્ત્રેષુ વિરક્તાયા ન વૈ કચિત્ ॥૧૬॥ કન્યા-
 કોઈ મહર્પિને આપુ ? કે કોઈ દેવને આપું ? કે મનુષ્યોમધ્યે કોઈ બ્રાહ્મણને
 આપું ? તારા અંતરમાં રહેલું જે સત્ય હોય તે મને કહે ॥૧૦॥ ભૂમિમાં જે
 પિતા દાનયોગ્ય વયમાં વર્તેતી કન્યાને યોગ્ય વરને આપતો નથી તે બ્રહ્મહ-
 ત્યાને પામેછે એવી સ્મૃતિ છે ॥૧૧॥ માટે જે વરને વરવા માટે તારૂં મન
 રૂચિવાળું થતું હોય તે વર મને કહે. જે કોઈપણ વર તારા ચિત્તમાર્ગમાં
 ન અઢ્યો હોય તો હુંજ સ્વેચ્છાથી તને સમુચિત કોઈ મહર્પિ વરને આપું
 ॥૧૨॥ હે ભક્તજનો ! આ પ્રકારે કહેલી તે દેવયાની પિતાપ્રતિ મંદમંદ
 હસતી થઈ એમ બોલી કે-હે પિતઃ ! કોઈપણ પુરૂષમાં મારે પ્રીતિ છેજ
 નહિ. હું ઇન્દ્રિયારામોની પદવીને અનુસરવા ઇચ્છતી નથી. વિષયભોગો
 મને રૂચતાજ નથી. મને તો એક તપજ અત્યંત રૂચે છે કે જેણે કરીને
 પુનર્જન્મ મરણનો વિનાશ વિનાશ થઈ જાય. તો હું જીવિતપર્યંત તપ
 કરવાનોજ એક નિશ્ચય કરી રહી છું. માટે હે મહાપ્રાણ પિતઃ ! મારા
 દાનનો સંકલ્પ મનમાંથી કાઢી નાંખીને 'દાનયોગ્ય વયતો વ્યતીત થાય છે
 અને વરતો અઘાપિ ન મળ્યો' એવી મારી મહતી વૃથા ચિંતાને ત્યાગ
 કરીને સ્વસ્થ થાવ ॥૧૩-૧૫॥ સમુચિત વયમાં મારૂં દાન નહિ દેવાથી
 તમારે પ્રત્યવાયપ્રસંગ નથી, કેમ કે તે પાપપ્રસંગતો વર વરણની વાંછા-
 વાળી કન્યાના નહિ દાનમાં મહર્પિઓએ શાસ્ત્રોમાં કહ્યો છે પણ વિરક્ત

વાક્યમિતિ શ્રુત્વા સ તુ શુક્રો મહામતિઃ । નૈષ્ઠિકવ્રતમાહાત્મ્યં
જાનન્નોવાચ કિન્નન ॥૧૭॥ વાલ્ય એવ વિરક્તિ ચ તસ્યા યોગ-
સ્થિતિં તથા । દૃષ્ટ્વા પ્રસન્નઃ શુક્રોઽભૂત્તિપ્રિયં યચ્ચકાર તત્ ॥૧૮॥
અથ કાલે ચ ક્રિયતિ વ્યતિક્રાન્તે કવેર્ગૃહે । કવો વૃહસ્પતેઃ
પુત્રો વિદ્યા અધ્યેતુમાગમત્ ॥૧૯॥ શુક્રાણ્યા સ્થિતસ્તપ્ર વિદ્યા
અધ્યેત સોઽપિ ચ । દૃષ્ટ્વા તદ્વૃપસૌન્દર્યં દેવયાની મુમોહ સા
॥૨૦॥ દિને દિને નિજં ધર્મં યોગાભ્યાસાત્મચિન્તને । ત્યક્ત્વા
શને. શનૈઃ સા ચ તચ્છુશ્રૂપારતાઽભવત્ ॥૨૧॥ પીઢિતા મન્મથે
નાથ પ્રાર્થયામાસ તં રહઃ । સ્વાહ્નપ્રદર્શનાદ્યેશ્ચ લોભયન્તી ગત-
ત્રપા ॥૨૨॥ ત્વં મે ભવ પતિર્વીર ! તવ યોગ્યાસિ સર્વથા । ત્વયિ

નિષ્કામાના નહિ દાનમા દોષ કોઈપણ શાસ્ત્રમા કહ્યો નથી ॥૧૬॥ હે
લક્ષ્મણ ! મહામતિ શુક્રાચાર્ય પોતાની કન્યા દેવયાનીનુ વિજ્ઞાનગમીર
આવુ વચન સાંભળીને, સ્વયં નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્યવ્રતનો મહિમા જાણતા
હોવાથી સુતા ઉપર સતુષ્ઠ થઈને કાઈપણ ન બોલ્યા ॥૧૭॥ દુહિતા દેવા
યાનીની બાળભાવમાજ વિરક્તિસપત્તિ, યોગમા પ્રવૃત્તિ અને યોગનિષ્ઠાને
જોઈને પ્રસન્ન થયેલા શુક્રાચાર્ય તેનું જોજો પ્રિય હતું તે તે સર્વને સપાદન
કરતા રહ્યા ॥૧૮॥ અનંતર કેટલોક કાળ વ્યતિક્રાન્ત થતા બૃહસ્પતિનો
પુત્ર કચ સજીવિની નિર્જેરે નિવાળો બાલુવા શુક્રાચાર્યની પાસે આવ્યો
॥૧૯॥ કચપણ શુક્રાચાર્યની અભ્યનુસાર પામીને તેમના થકી નિવાને
બાળુતા તેમની આજ્ઞાપરાયણ થઈ તેજ ગુરૂના ગૃહમા પરિચર્યાપરાયણ
થઈ રહ્યો તે દેવયાનીતો તેના રૂપપ્રકર્ષને પેખીને મોહ પામી ગઈ ॥૨૦॥
દેવયાની દિને દિને તે કચને વિષે અનુરાગ અભિવૃદ્ધિ પામતા પોતાના
તપોવ્રતાદિ ધર્મને ત્યાગ કરીને અને યોગાભ્યાસ આત્મચિન્તનને પણ
ધીમે ધીમે છોડી દઈને તે કચની સર્વદા શુશ્રૂષામા સમાસજ થતા
તદેકચિત્ત થઈ ગઈ ॥૨૧॥ અનંતર કામતાપથી પરાભવ પામેલી દેવ
યાની કદાચિત્ત કચને એકાંતમા મગીને બાદુંભૂળાદિ અગપ્રદર્શનથી કચના
ચિત્તને પોતાવિષે લોભાહતી થકી લાગ્નનો ત્યાગ કરીને પ્રાર્થના કરવા

મે રમતે ચિત્તં ન માં ત્વં ત્યક્તુમર્હસિ ॥૨૩॥ ગુરુપુત્ર્યાઽર્થિતંસ્ત્વેવં
 કામવિહ્વલયા કચઃ । ધર્મવિદ્ય મહાન્ધીરસ્તામુવાચૌવિવેકિ-
 નીમ્ ॥૨૪॥ અવાચ્યં કિમિદં મદ્રે ! ભાપસે માં મુધા વચઃ ।
 મગિની ગુરુપુત્રી ત્વં લોકશાસ્ત્રવિગર્હિતમ્ ॥૨૫॥ ઇતિ પ્રત્યુદિતા
 સાપિ તેન ધર્મવિદા તદા । પુનઃ પુનસ્તમેકાન્તે એવમેવાઽઽ-
 ર્થયત્કુધીઃ ॥૨૬॥ પ્રત્યાખ્યાનં પ્રકુર્વન્તં મુહુસ્તં કામમોહિતા ।
 ક્રુધા શશાપ સા મૂઢા વિદ્યા તે નિષ્ફલાઽસ્તિતિ ॥૨૭॥ પ્રતિ-
 લાગી કે-॥૨૨॥ હે વીર ! તમારે વિષે માફ ચિત્ત રમે છે-જે ચિત્ત વિષય-
 માત્રથી વિનિવૃત્ત થઇને સ્વયં આત્મસ્વરૂપમાં રમતું હતું તેજ આ ચિત્ત
 તે થઇ નિવૃત્ત થઇને પોતેજ તમારે વિષે રમે છે માટે મારા આત્માને
 પ્રિયતમ તમો છે તો તમારે વિષેજ એક ચિત્તવાળી મને ત્યાગ
 કરવાને તમો યોગ્ય નથી હું તમારી ધર્મપત્ની થવા ઇચ્છું છું, તો
 તમે મારા પતિ થાવ. એમા અધર્મપ્રસંગનો લેશ પણ નથી હું
 તમોને વિદ્યા અને રૂપથી સર્વથા યોગ્ય છું ॥૨૩॥ આ પ્રકારે કામ-
 વિહ્વળ, વિવેકવિહીન, ધર્મચોદાનું ઉલ્લંઘન કરનારી ગુરૂપત્નીએ પ્રાર્થના
 કરેલો ધર્મજ મહાધીર કય તે ધર્માધર્મના વિવેક વિનાની દેવયાની-
 પ્રત્યે ધર્મમાં રહીનેજ ઓટ્યો કે-હે ભદ્રે ! તું ગુરૂપત્ની હોવાથી ધર્મથી
 મારી લાગિની (બહેન) થઈ, તારૂં સદજ હું ચાહું છું, તો આ
 અધર્મઅધ્યવસાયથી તારૂં ભુકુ ન થાવ, લોકશાસ્ત્ર વિનિષ્ઠિત, માટેજ
 અવાચ્ય એવું વચન કેમ બોલું છું ? અતઃપર આવું અવાચ્ય
 વચન મારા પ્રતિ તું બોલીશ નહિ ॥૨૪-૨૫॥ એરીતે તે સમયે ધર્મજ
 કયે પ્રતિપેદ કરવા છતાપણુ તે અધર્મઅધ્યવસાય થઈ નહિ વિશમ
 પામેલી કામાન્ધ કુષુદ્ધિ તે દેવયાની વારંવાર એકાંતમા આગ્રહાવિષ્ટ
 થઇને કયપ્રતિ પૂર્વોક્ત પ્રકારેજ પ્રાર્થના કરવા લાગી ॥૨૬॥ ધર્મમાં
 પરિનિષ્ઠિત મનવાળા કયે વારેવારે પ્રતિપેદ કરતાં, કદાચિત્ પ્રતિ-
 પેદ કરતા કયને ભણ મનોરથવાળી, કામક્રોધના વશપણુને પામેલી
 મૂઢ દેવયાનીએ 'તારી વિદ્યા નિષ્ફળતાને પામો' એવી શાપ આપ્યો

શક્તા તેન સાપિ મા તે વિપ્રો વરોઽસ્તિવતિ । સ્વર્ગ જગમાય
 કચો વિમના વિફલધ્રમઃ ॥૨૮॥ અષ્ટોત્તરસહસ્રાબ્દા વયસા
 દેવયાન્યપિ । વયે યયાતિ નૃપતિ ક્ષત્રિયં સૈરિણી યથા ॥૨૯॥
 એવં સા હ્યાત્મનિષ્ઠાપિ પુરુષસ્યેક્ષણાદિભિઃ । અષ્ટા વૃદ્ધતા-
 જ્ઞાતા કુલદેવાતિનિસ્ત્રપા ॥૩૦॥ પિતુઃ શિષ્યં આવૃતુર્યં મૈથુ-
 નાયાઽઽર્થયત્તથા । ધર્મશં બ્રાહ્મણં ધીરમધર્મેણ શશાપ ચ ॥૩૧॥
 સ્વતઃશ્ચ નીચજાતીયં ચકાર પતિમાત્મનઃ । દુર્લભં બ્રાહ્મણત્વં
 ચ ત્યક્ત્વા ક્ષત્રવ્યમાપ સા ॥૩૨॥ સર્વોત્કૃષ્ટં ભૃગુકુલં લાઙ્છયા-
 માસ સાઽવલા । તપઃકૃચ્છ્રાદિકં તસ્યાઃ શ્રમમાત્રફલં હ્યભૂત્
 ॥૩૩॥ તથૈવ રેણુકા ભાર્યા જમદગ્નેઃ પતિવ્રતા । ગન્ધર્વરાજમ-
 ॥૨૯॥ પછી પ્રકોપ પામેલા કચેપણુ 'તારો વર (પતિ) વિપ્ર નજ
 થાવ' એવો પ્રતિશાપ આપેલી દેવયાનીપણુ દુર્ગતિને પામી તે પછી કચ
 ગુરુકુળવાસનો પરિશ્રમ નિષ્ફળ થતા મનમા બહુ હિલેગ પામીને સ્વર્ગમા
 ગયો ॥૨૮॥ પછી તે દેવયાની પોતાનુ અષ્ટોત્તર સહસ્ર (૧૦૦૮)
 વર્ષ પરિમિત વય વ્યતીત થયુ હતુ તોપણુ સૈરિણીની પેઠે ક્ષત્રિય
 જાતીના યયાતિ નૃપતિને વરી ॥૨૯॥ એરીતે આત્મનિષ્ઠ એવીપણુ દેવ
 યાની નરના નિરીક્ષણમાત્રથી વિવેકવિબ્રજ થતા બૃહદ્વ્રત થકી પ્રચ્યુતિ
 પામીને કુલટાની પેઠે કામવિહ્વળ અતિ નિર્લેજ થઈ ગઈ હતી ॥૩૦॥
 અને તેણીએ પિતાનો શિષ્ય હોવાથી પોતાના બ્રાતાતુલ્ય કચની મૈથુનમાટે
 પ્રાર્થના કરી અને ધર્મશ મહાધીર (માટેજ પોતાની મનોવૃત્તિને નહિ
 અનુકૂળ થએલા) બ્રાહ્મણ કચને અધર્મથી (કારણુ વિના) શાપ આપ્યો
 ॥૩૧॥ અને પોતે બ્રાહ્મણોત્તમ શુક્રાચાર્યની પુત્રી હતીપણુ પોતાની જાતિ
 થકી નીચ જાતિના ક્ષત્રિયની ભાર્યા થઈ માટેજ એક બ્રાહ્મણભાવને લાગ
 કરીને ક્ષત્રભાવને પામી અને સર્વોત્કૃષ્ટ ભૃગુકુળને કલકિત કરી દીધુ અને
 પોતાનુ મહાતપ કૃચ્છ્રાદિ સર્વ શ્રમૈકરુણવાળુ ક્ષણમાં કરી દીધુ ॥૩૨-
 ૩૩॥ તેજ પ્રકારે રેણુકા જમદગ્નિ સુનિની ભાર્યા બહુકાળ પાતિમત્વ
 રાખી રહી હતી પણુ કદાચિત્ જળાહરણાર્થે ગંગાનદી પ્રતિ જતા, ત્યાં

द्राक्षीदुदकार्यं नदीं गता ॥३४॥ तद्रूपदर्शनात्सापि चक्रे स्वहृदि
तत्स्पृहाम् । पत्युः क्रोधेन सा प्रापदपमृत्युव्यथां ततः ॥३५॥
तस्माद्धि ब्रह्मनिष्ठाभिरपि स्त्रीभिः कदाचन । पुंवीक्षणादिकं
नैव कर्तव्यं स्वविनाशकृत् ॥३६॥ मुमुक्षवः स्युर्या नार्यस्तास्तु
सत्सङ्गिनो मुखात् । भ्रातुः पत्युः पितुर्वापि शृणुयुः श्रीपतेः
कथाम् ॥३७॥ मातामहान्मातुलाद्वा पुत्राद्वाऽपि पितामहात् ।
तद्दार्तां शृणुयुर्मक्त्या श्रुतां तैश्च सतां मुखात् ॥३८॥ श्रुत्वा च
तत्कथा स्त्रीभिः कीर्तनीया परस्परम् । संशये सति पुंद्वारा
प्रष्टव्याः सन्त एव च ॥३९॥ विधवाभिस्तथा स्त्रीभिः कथा
पौराणिकी हरेः । विप्रेण वाच्यमानाऽग्रे पुंसां श्रव्या च दूरतः
॥४०॥ श्रीकृष्णगुणसम्बद्धगीतपद्यादिपाठनम् । समीपसम्बन्ध-

अनुपम इपसंपन्न गंधर्वराज्यं चित्ररथने लोभने तेना सौन्दर्यं प्रयणित
चित्तवाणी यतां तेन विषे स्पृहावाणी यद्यः ते पापे करीने रेणुका पति
नमदग्निना प्रक्षोपयती अपमृत्यु व्यथाने पाप्मी ॥३४-३५॥ माटे विषय-
विरक्त ब्रह्मनिष्ठ श्रीवीपलु नारीश्रीश्री नरनो निरीक्षणादि प्रसंग ध्यायेय
नञ् करवो, केमके ते स्वधर्म थडी ब्रह्म कर्मेण रडे ॥३६॥ ने मोक्षाकांक्षा
होय तो नारीश्रीश्री तो सत्संगी (संतोना मुभथडी लगवत्कथावार्ता
सांलणीने घेर आवेला) श्रीवा पति के पिता के भ्राताना मुभथडी
लगवत्कथा सांलणवी ॥३७॥ मातामह-मातुण-पुत्र-पितामह प्रमुभ
मन्धुश्रीना मुभथडी तेश्रीश्री संतोना मुभथडी सांलणेदी लगवत्कथा
वार्तापलु श्रीश्रीश्री लज्जितथी सांलणवी ॥३८॥ सांलणेदी ते कृष्णकथाश्री
श्रीश्रीश्री परस्पर कडेवी. तेमां कोष्ठ संशय थाय तो तेन संभन्धि
पुत्रपद्वारा संतोनेन पुछावतुं ॥३९॥ तेन प्रकारे विधवा वनिताश्रीश्री
स्वसंभन्धी पुत्रपोना समवायमां पौराणिक विप्रे वांयवा भांडेदी
पौराणिकी हरिकथा दूर प्रदेशमां रहिनेन सांलणवी ॥४०॥ श्रीकृष्णना
दाइपुत्र सौशील्य वात्सल्य विगेरे गुणोथी जुंथेलां गीतो तथा पद्यो
श्रीश्रीश्री समीपसंभन्धवाणा पिताप्रमुभ थडीन ललुवां पलु धर्तर नर

વતઃ પિત્રાદેઃ કાર્યમેવં તત્ ॥૪૧॥ સ્વગ્રામે વાં પરગ્રામે ધર્મવૈ-
રાગ્યમકિમ્ભિઃ । વૃદ્ધા યા યોષિતઃ સ્યુસ્તા માન્યા રાધા રમા
યથા ॥૪૨॥ તાસાં સમાગમઃ કાર્યઃ પ્રાયશોઽન્ન મુમુક્ષુભિઃ ।
નારીભિઃ શ્રેયસે સ્વાસાં શ્વેયં તત્પ્રોક્તવર્ત્મનિ ॥૪૩॥ જન્માદ્યમ્યા-
દિષુ હરેદત્સવેષુ તુ યજ્જનાઃ! । કાર્યં સ્ત્રીભિઃ શૃણુત તત્ સન્મ-
ણ્ડલસમાગમે ॥૪૪॥ સતાં વાસસ્થલં યત્રવૃત્ત્યાદ્યેદનાવૃત્તમ્ ।
તર્હિ પિત્રાદિભિઃ સાકં યોષામિસ્તત્ર ગમ્યતામ્ ॥૪૫॥ અનેકશો
જનાનાં ચ સમુદાયેઽથ તત્સ્થલે । સ્ત્રીભિઃ સ્ત્રીપૂર્વવેષ્યં પુમ્ભિઃ
પુંસુ ન ચાન્યથા ॥૪૬॥ તત્ર પુંસઃ પ્રતિ હરેઃ કુર્વતાં ચ કથાઃ
સતામ્ । મુખાદૂરસ્થિતામિસ્તાઃ શ્રોતવ્યાઃ સ્ત્રીભિરાદરાત્ ॥૪૭॥

થકી નહિ ॥૪૧॥ સ્વગ્રામમાં કે પરગ્રામમાં જે વનિતાઓ ધર્મ વૈરાગ્ય
અને ભક્તિથી વૃદ્ધા (અધિક) હોય, તે અવસ્થાએ કરીને કનિષ્ઠ હોય
તોપણ માનનીય છે, માટે રાધા રમાને વિવેજ જેમ એમ તે ગુણવૃદ્ધ
વનિતાઓમા મુમુક્ષુ નારીઓએ પ્રણય વિનયે યુક્ત થવું ॥૪૨॥ તેવી ગુણ-
વૃદ્ધ વનિતાઓનો સમાગમ મુમુક્ષુ નારીઓએ અવશ્ય કરવો, કેમકે તેવીનો
સમાગમ સ્ત્રીયોના કટ્યાણુમાટે થાય તેવી ધર્માદિવૃદ્ધાએ બોધ કરેલા
ધર્મમાર્ગમાં મુમુક્ષુ નારીએ રહેવું, કેમકે સમાગમનું આજ્ઞ ફળ કહ્યું છે
॥૪૩॥ હે જના ! જન્માદ્યમ્યાદિ દિવસોમાં ભગવદ્દત્તસર્વ પ્રસંગે સંતોનું
મંડળ આવે તો ભગવત્કથાશ્રવણાદિ માટે તે સંતોનો સમાગમ અવશ્યજ
મુમુક્ષુ નારીઓએ કરવો પરં તેમા આ નિયમ રાખવાનો બાણનો-એકા-
કિની કે પિત્રાદિ સમીપ સંબન્ધિજનો વિના નારીઓએ ન જવું. તેમજ
વાડ વંદા વિગેરેથી આવરિત પ્રદેશમાં ન જવું. કિંતુ સંતોનું નિવાસસ્થળ
કોટ ઢિલો કે વાડ વિગેરે આવરણે વર્ણત (છુટું મેદાન) હોય તો ત્યાં
ભગવત્કથાશ્રવણમાટે પિતાપ્રમુખ સંબન્ધિજનોની સાથે સ્ત્રીઓએ જવું
॥૪૪-૪૫॥ સંતોના તેવા નિવાસસ્થાનમાં જઈને અનેક જનોના સમુદા-
યમાં સ્ત્રીઓએ પૃથક્ દૂર સ્ત્રીસમુદાયમાજ બેસીને, પુરુષોને ઉદ્દેશીને
હરિકથાઓને કરતા સંતોના મુખથકી તે કથાઓ આદરથી સાંભળવી

एवमेव निजग्रामे विनाप्युत्सववासरम् । आगच्छेयुर्यदा सन्तो
महान्तो हि तपस्विनः ॥४८॥ तदानीमपि योपाभिर्जनसहै यथा
पुरा । स्वजनैः सह गन्तव्यं स्यात्तव्यं च यथोचितम् ॥४९॥ वृत्ति-
वप्रावृत्ते स्थाने सतां स्त्रीभिः कदाचन । न प्रवेष्टव्यमित्याद्या
माभिका सर्वयोपिताम् ॥५०॥ मदाह्वां या समुल्लङ्घ्य प्रविशेत्तत्र
निर्भया । कृत्येव सा तु विज्ञेया नारी पापात्मिका भुवि ॥५१॥
दर्शनार्थमपि स्त्रीभिः स्वेष्टदेवस्य कर्हिचित् । गन्तव्यं नैव रात्रौ
तु विना द्वावुत्सवौ जनाः ! ॥५२॥ जन्माष्टम्युत्सवो यर्हि मम
जन्मोत्सवस्तथा । तदा स्त्रीभिर्दर्शनार्थं निशि गम्यं सह स्वकैः
॥५३॥ राक्षसाः कामरूपा हि धर्मभ्रंशकरा निशि । चरन्तीति

॥૪૬-૪૭॥ એજ રીતે ઉત્સવદિવસથકી અન્ય દિવસેપણ પોતાના ગામમા
જે ધર્માદિવૃદ્ધ તપોનિષ્ઠ સાધુઓનું મઠળ આવે ત્યારેપણ પ્રથમની
પેઠે જનસથ સતે સ્ત્રીયોએ પિત્રાદિ અનુબન્ધી જનો સાથે જઘને, પૃથક્
દૂર સ્ત્રીસમવાયમા (સ્ત્રીસભામા) યથામર્યાદા બેસીને સતોના મુખ
થકી ભગવત્કથા આદરથી સાભળવી ॥૪૮-૪૯॥ સાધુઓના વાડ વડા
વિગેરેથી વિટાએલા (આતરેલા) વાસસ્થાનમા તો મુમુક્ષુ સ્ત્રીયોએ ભગ
વત્કથાશ્રવણ માટેપણ ક્યારેય નજ પ્રવેશ કરવો, તે આ મારી (ધર્મ
રક્ષણ માટે સકલ ધારી રહેલા સર્વપ્રશાસક) આજ્ઞા મારા અનુચ્છેદની
આકાંક્ષાવાળી સધવા નિધવા સર્વ વનિતાઓએ અનુપાલન કરવી ॥૫૦॥
જે નારી નિર્ભય-અધર્મ થકી લયને ત્યાગ કરીને મારી ઉક્ત આજ્ઞાનું
ઉલ્લંઘન કરીને (સતોનું દર્શન અને ભગવત્કથાશ્રવણને નિમિત્તભૂત કરીને)
કોટ વાડ આદિકથી બધીવાળા સાધુસ્થાનમા પ્રવેશ કરે તે પાપરૂપ
જૂનિમા કુલાજ-અનર્થકારી છે માટે કુલાપ્રાયજ બણવી ॥૫૧॥ હે
ભક્તજનો ! રાત્રિએ તો સ્ત્રીયોએ પોતાના ગૃહ થકી બહાર ક્યારેય નજ
જવું ભગવાનના મંદિરપ્રત્યે તો જન્માષ્ટમી મહોત્સવમા તથા મારા
જન્મમહોત્સવમા રાત્રિએપણ સ્વેષ્ટદેવના દર્શન કરવા પોતાના બન્ધુજનો
સાથે જવું તેવા તો બેજ મહોત્સવો છે તો તે બે ઉત્સવો થકી અન્યત્ર તો
ભગવન્મંદિર પ્રત્યેપણ રાત્રિએ સ્ત્રીયોએ ન જવું ॥૫૨-૫૩॥ તે બંને ઉત્સ

નમ્ । સર્વથા તૈઃ પ્રકર્તવ્યમિદામુત્ર સુલેપ્સુમિઃ ॥૧॥ ગૃહિણાં ચ
સ્ત્રિયો યાઃ સ્યુસ્તામિઃ પુંસઃ પરસ્ય તુ । પ્રસન્નઃ સર્વથા ત્યાજ્ય
ઉઘાહ્યાભિર્વિશેષતઃ ॥૨॥ ગૃહસ્થૈરપિ સંત્યાજ્યઃ સંસર્ગો મધમાં-
સયોઃ । પલાણ્ડુલશુનાદૈશ્ચ તથા માદ્રકવસ્તુનઃ ॥૩॥ ચાતુર્વર્ણ્ય-

મદાશ્રિત ને પુરુષો હોય, આલોક પરલોકમાં સુખની સ્પૃહાવાળા તેઓએ
પરદારાનો પ્રસંગ સર્વ પ્રકારે પરિહરવો. તથા તેવી ગૃહસ્થ પુરુષોની ને
સંધવા સ્ત્રિયો હોય તેમણે પરપુરુષનો પ્રસંગ સર્વ પ્રકારે પરિહરવો.
અન્યથા દુરંત દુઃસહ દુઃખ આવી પડે. (યદપિ 'પુમ્મિઃ સ્ત્રીમિશ્ર' એમ
સામાન્યપણે નિર્દેશ કરવો યુક્ત છે, તથાપિ 'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા યે સ્યુઃ' એમ
ને ધર્મમાંજ એક ઉપયોગી ગાર્હસ્થ્યનો અહીં આદર કર્યો છે તે 'કેવળ
વિષયભોગ માટેજ ગાર્હસ્થ્ય છે' એવી ભાવના કરી કેટલાક અજ્ઞો પશુ-
વૃત્તિને અનુસરીને સર્વોપકારક આશ્રમને પ્રણાશ કરીને પોતે પ્રણુદ થઈને
ખીલ્લઓનેપણુ વિનાશ કરે છે, તે યુક્ત નથી આવો વિશેષ મનમાં ધારીને
'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા યે સ્યુઃ' એવો વિશેષ નિર્દેશ કર્યો છે. અર્થાત્ ગાર્હસ્થ્ય
ધર્મમાંજ એક ઉપયોગી કરવું પણુ વિષયભોગમાં નહિ. અથવા-બ્રહ્મ-
ચાર્યાદિ અન્ય આશ્રમમાં નિષ્ઠાવાળાઓને પરદારાના પ્રસંગમાં ગૃહસ્થા-
શ્રમીની અપેક્ષાએ અધિક પાતિત્ય અને અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત છે, આવો
વિશેષ કહેવાના અભિપ્રાયથી આ પ્રકરણમાં અન્ય આશ્રમિઓને ગૃહસ્થો
થઈ ભુદા પાડવાજ 'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા યે સ્યુઃ' એમ વિશેષ નિર્દેશથી કહું

તદા ગમ્યં સાવધાનાભિરેવ હિ ॥૫૪॥ સતાં સમાગમસ્ત્રેય
સ્ત્રીणां નિઃશ્રેયસાય હિ । પારમ્પર્યેણ સાક્ષાચ્ચ કર્તવ્યત્વેન
વાર્ણિતઃ ॥૫૫॥ યા આચરિષ્યન્તિ યુવત્ય इत्यમેधिष્યતે પ્રેમ
હરૌ હિ તાસામ્ । સ્થિતિશ્ચ ધર્મેऽપિ ભવિષ્યતીતિ તા વૃત યૂય
વનિતાઃ સમસ્તાઃ ॥૫૬॥ इति श्रीसत्सन्निजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे जनशिक्षायां पुरुषप्रसङ्गादेवयानीदुर्दशानिरूप
णनामैकपष्ठितमोऽध्याय ॥६१॥

શ્રીનારાયણમુનિરુવાચ—ગૃહસ્થા. પુરુષા ચે સ્યુ પરસ્ત્રીસન્નિવર્જ

વોમા મદિરપ્રતિ રાત્રિએ જવાના સમયે માર્ગમા સ્ત્રીઓએ સાવધાન રહેવું,
કારણ કે રાક્ષસો યથેચ્છ રૂપ ધારીને ધર્મમાર્ગ થકી ભ્રષ્ટ કરવા રસ્તામા
રાત્રિએ રખડેછે ॥૫૪॥ મોક્ષાકાક્ષા હોય તો સ્ત્રીઓએ સતોનો સમા
ગમ તો પૂર્વોક્ત પ્રકારે પરપરા-બ્રાતાદિદ્વારા તથા સાક્ષાત-સાથેજ સમીપ
સબન્ધિજનોના સમુદાયમા યથાનિયમ સાધુઓના મુખથકી ભગવત્કથાશ્ર
વણુદ્વારા કરવો ॥૫૫॥ જે યુવતીઓ ઓરીતે મેં ઉપદેશ કરેલા પ્રકારથી
ધર્મશ્રદ્ધાપૂર્વક ભગવાનમા પ્રીતિને કરેછે તે યુવતીઓને ધર્મમા નિષ્ઠા અને
કૃષ્ણમા ભક્તિ પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામશે અને તેથી નિ શ્રેયસ સિદ્ધ થશે
એમા સશય લેશ નથી દે બક્ષજનો ! જે તમોને નિ શ્રેયસનો ઉપાય
પુછવાની પ્રેરણા કરનારી હોય તે તમારી સબન્ધિની સમસ્ત વનિતાઓના
પ્રતિ મેં કહેયો આ બધો અર્થ તમો કહો આ અર્થને સાબળીને મારી
આશામા અનુવર્તેલી તે અબળાઓ પરમ શ્રેયને પામો ॥૫૬॥ ઇતિ શ્રી-
સત્સન્નિજીવન તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે જનશિક્ષાયાં
પુરુષપ્રસંગાદેવયાનીદુર્દશાનિરૂપણનામૈકપષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૬૧॥

અધ્યાય ૬૨ મો.

શ્રીનારાયણમુનિ કહેછે—દે બક્ષજનો ! ગૃહસ્થ ધર્મમાં રહેવા

૧ આ અધ્યાયમા સમેપથી ગૃહસ્થોનેા ધર્મ, તેના બનમા પ્રાપ્તિનિધિ
અને ભગવાનમા પ્રીતિનું સાધન વિગેરેનું નિષ્પન્ન કર્યું છે

નમ્ । સર્વથા તૈઃ પ્રકર્તવ્યમિદામુત્ર સુખેન્સુખિઃ ॥૧॥ ગૃહિણાં ચ
સ્ત્રિયો યાઃ સ્યુસ્તામિઃ પુંસઃ પરસ્ય તુ । પ્રસન્નઃ સર્વથા ત્યાજ્ય
ઉદ્ઘાહ્યાભિર્વિશેષતઃ ॥૨॥ ગૃહસ્થૈરપિ સંત્યાજ્યઃ સંસર્ગો મધમાં-
સયોઃ । પલાણ્ડુલશુનાદેશ્ચ તથા માદકવસ્તુનઃ ॥૩॥ ચાતુર્વર્ણ્ય-

મદાશ્રિત ને પુરૂષો હોય, આલોક પરલોકમાં સુખની સ્પૃહાવાળા તેઓએ
પરદારાનો પ્રસંગ સર્વ પ્રકારે પરિહરવો. તથા તેવી ગૃહસ્થ પુરૂષોની ને
સંધવા સ્ત્રિયો હોય તેમણે પરપુરૂષનો પ્રસંગ સર્વ પ્રકારે પરિહરવો.
અન્યથા દુરંત દુઃસહ દુઃખ આવી પડે. (યદપિ 'પુમ્મિઃ સ્ત્રીમિશ્ચ' એમ
સામાન્યપણે નિર્દેશ કરવો યુક્ત છે, તથાપિ 'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા ચે સ્યુઃ' એમ
ને ધર્મમાંજ એક ઉપયોગી ગાર્હસ્થ્યનો અહીં આદર કર્યો છે તે 'કેવળ
વિષયભોગ માટેજ ગાર્હસ્થ્ય છે' એવી ભાવના કરી દેટલાક અજ્ઞો પશુ-
વૃત્તિને અનુસરીને સર્વોપકારક આશ્રમને પ્રણાશ કરીને પોતે પ્રભુષ્ઠ થઈને
ખીજાઓનેપણુ વિનાશ કરે છે, તે યુક્ત નથી આવો વિશેષ મનમાં ધારીને
'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા ચે સ્યુઃ' એવો વિશેષ નિર્દેશ કર્યો છે. અર્થાત્ ગાર્હસ્થ્ય
ધર્મમાંજ એક ઉપયોગી કરવું પણુ વિષયભોગમાં નહિ. અથવા-બ્રહ્મ-
આર્યાદિ અન્ય આશ્રમમાં નિષાવાળાઓને પરદારાના પ્રસંગમાં ગૃહસ્થા-
શ્રમીની અપેક્ષાએ અધિક પાતિત્ય અને અધિક પ્રાયશ્ચિત્ત છે, આવો
વિશેષ કહેવાના અભિપ્રાયથી આ પ્રકરણમાં અન્ય આશ્રમિઓને ગૃહસ્થો
થકી જુદા પાડવાજ 'ગૃહસ્થાઃ પુરુષા ચે સ્યુઃ' એમ વિશેષ નિર્દેશથી કહ્યું
છે) નિવાહયોગ્ય વયમાં વર્તતી (કન્યાવસ્થામાં) વનિતાઓએ સામાન્ય-
પણે પુરૂષપ્રસંગજ પરિત્યાજ્ય છે, કેમકે કામકલુપતાપ્રસંગે કરીને ભાવી
પાતિત્રત્ય અંકુરનો ઉપરોધપ્રસંગ આવતાં ધર્મખીજનોજ વિનાશપ્રસંગ
આવી પડે વિધવાઓએ પણુ પુરૂષપ્રસંગ સર્વથા પરિહરણીય છે ॥૧-૨॥
ભતિથી ઉત્કૃષ્ટ કે કનિષ્ઠ એવો ભેદ પાડ્યા વિના તુલ્યપણે સર્વ કોઈ ગૃહ-
સ્થોએ મધ માંસનો પ્રસંગ નજ કરવો (મધ માંસના લક્ષણપરાયણુ જનનો
સહવાસ પણુ ન કરવો) તથા દુગળી લસણુ આદિકનું લક્ષણુ નજ કરવું.
તથા યાદિકિયત્ માદક વસ્તુ હોય તેપણુ ન લક્ષણુ કરવું ॥૩॥ હે ભક્તાઃ !

જનૈર્મક્તા ! સ્વજ્ઞાતેરપિ કહિંચિત્ । નેવોચ્છિષ્ટ મક્ષણીયમગ્નિપ
 ક્ષાદિક વિના ॥૪॥ મજ્જાગજ્ઞાહિકેનાનિ તમાલં ત્રિવિધ તથા ।
 મચ્છિત્તો નેવ સેવેત દ્યૂત સ્તેય તથાનૃતમ્ ॥૫॥ દુગ્ધ ઘૃત ચ પાનીય
 નૈવ પ્રાશ્યમગાલિતમ્ । ક્રોધેર્પ્યામાનહિંસાશ્ચ હાતવ્યા ગૃહિણાપિ
 ચ ॥૬॥ દેવાર્થ વાપિ પિનર્થ ન કાર્ય જીવહિંસનમ્ । સ્વર્ગાર્થમપિ
 તીર્થાદૌ નાત્મઘાતશ્ચ કહિંચિત્ ॥૭॥ મત્સ્યગ્રાહસ્યયત્ પાપ પળમા
 સામ્યન્તરે ભવેત્ । ઇકાદ્દે તત્સમ જ્ઞેયમપૂતં યો જલ પિનેત્ ॥૮॥
 અપૂતજલપાને હિ માસમક્ષણસમ્ભવાત્ । પુરાણે દોષ इत्यુક્ત
 પેય તદ્ગાલિત જલમ્ ॥૯॥ સાસારિકપદાર્થેષુ ન વિપજ્ઞેત મૂઢવત્ ।

આરેય વર્ણુના જનોએ સજાતીયનુ પણ ઉચ્છિષ્ટ (જમતા બાકી રહેલું)
 આરેયપણુ નજ જમવું દેવળ અગ્નિથી (જળાદિકના સળન્ધ વિના)
 જે પકવ કરેલું ધાણી આદિક હોય તેમા આ દોષ નથી આદિ શબ્દથી
 ફળતુર્યપણે ધર્મશાસ્ત્રમા કહેલું ઘૃતપકવાનાદિકનુ ચાલુ કરી લેવું 'જન
 પક્ક પય પક્ક પક્ક કેવલવહ્નિના । તદસ જલવદ્વાચ મુનિ કાલ્યાણનોઽગ્રયીત્'
 એવી સ્મૃતિ છે ॥૪॥ મદાગ્નિત ગૃહિજન ભાંગ્ય ગાળે અગ્નીણુ તમાકુ આ
 દિકનુ સેવન નજ કરે તથા દ્યૂતાદિ વ્યસનને નજ સેવે તથા ચોરી અસ
 લ્યને દુરથીજ પરહરે ॥૫॥ ગૃહસ્થજને પણ નરખના દારબૂત ક્રોધ ઈર્ષ્યા
 માનઆદિકનો સર્વથા પરિત્યાગ કરવો દુધ ઘૃત અને જળ વગેરેથી ગાળ્યા
 વિના નજ પિવું ॥૬॥ જે પામરોએ દેવના ઉદેશથી પ્રાગ્નિહિંસા કરાય છે
 તે નજ કરવી તથા જે આ અજ્ઞાનિઓનો આચાર સ્વર્ગપ્રાપ્તિમાટે પ્રયાગાદિ
 તીર્થ ક્ષેત્રાદિમા પ્રાણુત્યાગરૂપ છે તેતો સર્વથા અનર્થમૂળભૂત હોવાથી નજ
 કરવો ॥૭॥ નિરતર છ માસપર્યંત મત્સ્યોને મારતા પાશાધીને નેટયું પાપ
 થાય તેટલું પાપ એકવાર ગાળ્યા વિનાનું જળ પિવાથી થાય વળી ગાળ્યા
 વિનાના જળપાનમા માંસભક્ષણનો સક્ષવ હોવાથી માંસભક્ષણ તુ ય પાપ
 થાય પુરાણમા આટલો દોષ કહ્યો છે માટે વખથી ગાળ્યા વિનાનું જળ
 નજ પિવે ॥૮-૯॥ શબ્દાદિ પ્રાકૃત અર્થોમાં મૂઢની પેઠે આમન ન થાય
 થાય તોતે પશુધર્મી હોઈને પુરૂષાર્થમાનને નાલાયક થાય છે માટે ગૃહાશ

સત્ત્વ સ્નેહં પ્રકુર્વાત વિશેષેણ ગૃહાશ્રમી ॥૧૦॥ અચ્છેદૈરપિ
શસ્ત્રાદ્યે. પાશૈઃ સાંસારિકૈર્દંડમ્ । નિવદ્ધમપિ સન્તોડન મોચયન્તિ
જનં કિલ ॥૧૧॥ સ્વધર્મસ્થગૃહસ્થેભ્યસ્ત્યાગિભ્યશ્ચ વિશેષતઃ ।
કૃષ્ણવાર્તાશ્રુતિઃ કાર્યા ગૃહસ્થૈસ્તુ મુમુક્ષુભિઃ ॥૧૨॥ ગૃહ્નીયાદ્યો
ધનં ત્યાગી વાર્તા કુર્યાચ્ચ યઃ સ્ત્રિયા । તસ્માદ્વાર્તા હરેઃ શ્રુત્વા ગૃહી
ચાન્દ્રાયણં ચરેત્ ॥૧૩॥ સ્વપ્રામે ધર્મવૃદ્ધસ્ય ગૃહે સાયં સમેત્ય ચ ।
તદ્ધામકીર્તનં કાર્યં તત્કથાશ્રવણં તથા ॥૧૪॥ તન્મન્ત્રજપમાલાનાં
યથાશક્તિ નિરન્તરમ્ । સહ્જાયા નિયમઃ કાર્ય. સર્વૈરપિ ગૃહસ્થિતૈઃ
॥૧૫॥ ઉપવિશ્ય તથૈકાન્તે ધ્યાત્વા પ્રત્યહમેવ તમ્ । કર્તવ્યા
માનસી પૂજા મનોમલવિશોધની ॥૧૬॥ વર્ણાશ્રમોચિતં સ્વસ્ય વેદેન

મમા રહેલો જન સતોને વિષેજ વિશેષ સ્નેહ કરે કારણ કે સતોજ લોકમા
ખડ્ગાદિ આયુધોવડેપણુ ન છેદી શકાય એવા સાસારિક પાશો (પુત્ર કળત્ર
મિત્રાદિકમા સ્નેહરૂપ દોરી) એ કરીને દૃઢપણે બધાએલાપણુ જનને તેથડી
છોડાવા માટે સમર્થ છે ॥૧૦-૧૧॥ મુમુક્ષુ ગૃહસ્થોએ ધર્મનિષ્ઠ ગૃહસ્થોના
મુખથડી અને વિશેષપણે ત્યાગિઓ થડી ભગવાનની કથા વાર્તા સાભળવી
॥૧૨॥ જેતો દેવળ ત્યાગિવેપધારી હોઇને ધનનો સમ્મહ કરે અને
સ્ત્રીસાથે વાર્તા કરે તેવા અર્થકામપરાયણુ આલાસમાત્ર ત્યાગિજન
થડી ભગવત્કથાને સાભળતો ગૃહસ્થ જન પાપથી લેપાય છે તે પાપના
પરિહાર માટે ગૃહસ્થ આદ્રાયણુ મત કરે (માટે તેવા ત્યાગીના મુખથડી
ભગવદ્વાર્તા ન સાભળવી એવો ભાવાર્થ છે) ॥૧૩॥ પોતાના ગામમા ભગ
વન્મંદિર ન હોય તો ધર્મવૃદ્ધ ભક્ત ગૃહસ્થના ઘરમા સાવસમયે સમસ્ત
સત્સગિઓએ ભોગા થઇને ભગવાનના નામનુ કીર્તન તથા તેમની
કથાનુ શ્રવણુ પ્રીતિથી કરવુ ॥૧૪॥ તથા સર્વ કોઈ ગૃહિજનોએ યથાશક્તિ
નિત્ય શ્રીકૃષ્ણના અષ્ટાક્ષરાદિ મનની જપમાળાઓની સખ્યાનો નિયમ
કરવો અર્થાત્ 'શ્રીકૃષ્ણમત્રેચ્ચારણુપૂર્વક હું આટલી માળા પ્રતિદિન
ફેરવીશ' એવો નિયમ રાખવો ॥૧૫॥ તથા પ્રતિદિન શ્રીકૃષ્ણની માનસી
પૂજા ધ્યાનપૂર્વક એકાતમાજ એસીને કરવી કારણ કે તે માનસી પૂજા

વિહિતં તુ યત્ । કર્મપદ્મં દ્વિજેસ્તચ કાર્યં ભક્તિસમન્વિતમ્ ॥૧૭॥
 સ્વધર્મસ્ય ચ્યુતૌ કાપિ જાતે વા પાપકર્મણિ । નિષ્કૃતિસ્તસ્ય
 કર્તવ્યા સર્વેરપિ મદાશ્રિતૈઃ ॥૧૮॥ અજ્ઞાનાતુ સદૃત્પાપે કૃતે કર્મણિ
 વે જના. ! । મન્વાદિભિઃ સ્મૃતઃ પૂર્વે પ્રાયશ્ચિત્તવિધિર્નૃણામ્ ॥૧૯॥
 પ્રાયશ્ચિત્તં ચિકીર્ષુર્યૌધર્મભક્તસ્ય વૈનસ. । જ્ઞાત્વા સ શરણં ગચ્છે-
 ત્પર્પદં સંયતાશ્ચલિઃ ॥૨૦॥ દશ વા સપ્ત પચ્છાપિ ત્રયો વાઽધ્યાત્મ-
 વિત્તમ. । ધર્મનિષ્ઠા. સત્યપરા સન્ત. પર્વત્પ્રકીર્તિતા ॥૨૧॥ નૈવ

સકળ મનોમળને સમૂળ નિનાશ કરનારી છે ॥૧૬॥ જે વર્ણાશ્રમોચિત
 શ્રુતિસ્મૃતિવિહિત જ્ઞાનાદિ પદ્ કર્મો છે તેપણુ દ્વિજ-ત્રૈવલ્લિક ગૃહસ્થોએ
 પ્રતિદિન અપ્રમાદથી લગવડ્ લક્ષિત કરવા ભક્તિરહિત આશ્રમધર્મ
 જે આ લોકમાથી પરલોકમા અને પરલોકમાથી આ લોકમા જવા આવ
 વાના પરિશ્રમમાત્ર ફળવાળો છે તેથી કશો અર્થવિશેષ નથી તેમ આ
 શ્રમધર્મે રહિત ભક્તિમાત્ર થપ્પીપણુ કશો અર્થ નથી કેમકે ભક્તિપરિ
 પાકના અસલવથી નિ શ્રેયસની સિદ્ધિ થતી નથી માટેજ શ્રુતિ 'વિષ્ણ
 ચાવિષ્ણા ચ યસ્તદ્વેદોભય સદ્' 'શન્ધ તમ પ્રવિશન્તિ ચેઽવિષ્ણામુપાસતે ।
 તત્તો મૂય દ્વ વે તમો ય ઽ વિષ્ણાયાં રતા' એમ કહે છે ॥૧૭॥

અજ્ઞાનથી સ્વધર્મનો લગ થઈ જાય કે પ્રમાદથી કોઈ પાપ કર્મ થઈ
 જાય તો તેમા શાસ્ત્રવિહિત પ્રાયશ્ચિત્ત સર્વ કોઈ મારા આશ્રિતોએ
 આદરથી કરવું ॥૧૮॥ હે જના ! અજ્ઞાનથી એકવાર પાપરૂપ કર્મ કર
 વામા પ્રાચીન મન્વાદિ સ્મૃતિકારોએ નરોને પ્રાયશ્ચિત્તવિધિ કહ્યો છે
 ॥૧૯॥ જે જન ધર્મલંગનુ કે કરેલા પાપનુ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા ઇચ્છતો
 હોય તે જ્ઞાન કરીને, જે હાથ જોડીને પર્પદ (સલા) ને શરૂ પ્રથમ જાય
 કેમકે પરિવહની અનુજ્ઞા નહિ મેળવીને કરેલા પ્રાયશ્ચિત્તથી પાપનો પરિ
 હાર થતો નથી ॥૨૦॥ તેમા પ્રથમ પરિવહનું લક્ષણ કહુંધુ-ધર્મનિષ્ઠ સત્ય
 પરાયણ સદાચરણશીલ એવા દશ કે સાત કે પાંચ પાણુ શ્રોત્રિય
 દ્વિજો પરિવહ કહી છે અધ્યાત્મવિદોનો અગ્રેસર (શ્રદ્ધાદર્શી) ધર્મશાસ્ત્ર
 એકપણુ દ્વિજ પર્પદ કહી છે ॥૨૧॥ જનસખ્યાની અધિકતામાત્રથી પરિવહ

લક્ષેણ મૂર્ખાણાં નચૈવાધર્મવાદિનામ્ । પર્પદ્મવેદન લુબ્ધાનાં ન ચાપિ
પક્ષપાતિનામ્ ॥૨૨॥ ન સા વૃદ્ધૈર્ન તરણૈર્ન સુરૂપૈર્ધનાન્વિતૈઃ । ત્રિ-
ભિરેકેન પર્પત્સ્યાદ્વિદ્વિદ્વિર્વિદુપાપિ વા ॥૨૩॥ શ્રુતાધ્યયનસમ્પન્નઃ
સત્યવાદી જિતેન્દ્રિયઃ । સદા ધર્મરતઃ શાન્તો યઃ સ પર્પત્સ્વમર્હતિ
॥૨૪॥ વયસા તનવોઽપિ સ્યુર્યદિ ધર્મવિદો દ્વિજાઃ । ત एव વૃદ્ધા
વિશેયા ન મૂર્ખાઃ પલિતા વૃથા ॥૨૫॥ યત્ર સત્યં તત્ર ધર્મો હ્યધર્મ-
સ્તિત્વતરત્ર ચ । ધર્મો જયતિ નાધર્મઃ સત્યં જયતિ નાનૃતમ્ ॥૨૬॥
નિષ્કૃતૌ વ્યવહારે ચ વ્રતસ્યાદેશને તથા । ધર્મ વા યદિ વાઽધર્મ
પર્પદ્મપ્રાહ તદ્મવેત્ ॥૨૭॥ જ્યોતિષં વ્યવહારં ચ પ્રાયશ્ચિત્તં ચિકિ-

ન થાય. જેઓ મૂખો હોય, જેઓ અધર્મવાદીઓ હોય, જેઓ લોભીયા
હોય, જેઓ પક્ષપાતિઓ હોય, તેવા લાખ જણુ લેગા થાય તેણુ કરીને
પણુ પરિપદ નજ સિદ્ધ થાય ॥૨૨॥ કેવળ વયોમાત્રથી વૃદ્ધ કે કેવળ તરણ
કે કેવળ રૂપસપન્ન કે કેવળ ધનસપન્ન અહુ જનો ટોળે મળવાથી પણુ
સલાની સિદ્ધિ થતી નથી ધર્મરહસ્યને જાણનારા ત્રણ પડિતોએ કરીને
અથવા અધ્યાત્મજ્ઞાનવાળા એકપણુ પડિતે કરીને તે સલા કહી છે ॥૨૩॥
જે શ્રુતાધ્યયનસંપન્ન સત્યવદનશીલ જિતેન્દ્રિય ધર્મકનિષ્ઠ શાન્ત હોય
તેજ સભ્ય થવાને લાયક છે ॥૨૪॥ અવસ્થાએ કરીને કનિષ્ઠ હોય પણુ જે
દ્વિજો ધર્મજ્ઞ હોય તેજ વૃદ્ધો (સભાસદ થવાને લાયક) અહીં માન્યા છે
પણુ વૃથા માથે પળીયા આવી ગએલા મૂખો વયે કરીને અલધિક હોય
તથાપિ તેઓ અહીં વૃદ્ધો માન્યા નથી ॥૨૫॥ પરિપદનું પ્રધાન લક્ષણ
આજ છે, શુ? તો સત્ય છે જે સભામા સત્ય છે ત્યાજ ધર્મ છે જે
સભામા અસત્ય છે ત્યા તો અધર્મજ છે માટે સત્યજ જય પામે છે, અ-
સત્ય જય પામતું નથી (ધર્મ જય પામે છે અધર્મ જય પામતો નથી)
॥૨૬॥ ધર્મનિર્ણયમા પ્રવર્તેલી પરિપદ પ્રાયશ્ચિત્ત, વ્યવહાર અને વ્રતના
નિર્ણયપ્રસંગે 'આ ધર્મ છે, આ તો અધર્મ છે' એમ જેને કહે તેજ ધર્મ
કે અધર્મ છે એટલે ધર્મ કે અધર્મ જે પરિપદે કહ્યો હોય એજ વ્યવ-
હાર થાય માટે ધર્માધર્મસ્વરૂપનો નિર્ણય પરિપદના અનુમતથીજ

ત્તિસતમ્ । અજાનન્યોઽન્યથા વ્રૂયાત્સ મદાપાતકી ભવેત્ ॥૨૮॥
 પર્પદુક્ક્રિયાચારાત્પાતકી તુ ભવેચ્છુચિઃ । તત્રોક્તો યદ્યધર્મઃ
 સ્યાત્પર્પત્તેન તુ લિપ્યતે ॥૨૯॥ તસ્માત્સત્યં સમાશ્રિત્ય ધાર્મિકેઃ
 પાપમીરમ્મિઃ । ધર્મઃ પવ હિ વક્તવ્યઃ પર્પદ્વિગ્રેર્ન ચેતરઃ ॥૩૦॥ સ્ત્રીણાં
 ચ ચાલવૃદ્ધાનાં ક્ષીણાનાં કુશરીરિણામ્ । ઉપવાસાદ્યશક્તાનાં
 કર્તવ્યોઽનુગ્રહશ્ચ તૈઃ ॥૩૧॥ જ્ઞાત્વા દેશં ચ કાલં ચ વયઃ સામ-
 ધર્મ્યમેવ ચ । કર્તવ્યોઽનુગ્રહઃ સદ્વિગ્રાહ્યૈર્ધર્મવેદિભિઃ ॥૩૨॥

કરવો, પણ પોતે એકલા પડિતેપણુ ન કરવો ॥૨૭॥ જેતો જ્યોતિષ-મુહૂર્ત
 નિર્ણયાદિ, વ્યવહાર-ઝણુદાનાદિ દાવાઓનો નિર્ણય, પ્રાયશ્ચિત્ત-બ્રહ્મ
 હત્યાદિ પાપ પ્રાયશ્ચિત્તનો પ્રકાર અને ચિકિત્સિત-રોગનિવૃત્તિના ઉપાય-
 ભૂત ગૃહપૂજાદિવિધાન કે રોગપ્રશમનના ઉપાયભૂત ઔષધનો પ્રકાર તે તે
 શાસ્ત્રને અનુસારે તેનું તેનું યથાર્થપણું નહિ જાણીને વિપરીતપણે કહે અને
 જે તો જાણવા છતાં પડિતપણાના અભિમાનથી અંધ થઇને સ્વયં વિપ-
 રીતપણે કહે તે બંને પુરૂષ મહાપાતકી થાય છે, માટે પરિપદેપણુ નિર્ણય
 કરીનેજ કહેવું ॥૨૮॥ આટલો અહીં વિશેષ જાણવો-પાતકી તો પરિપદ
 વિપ્રના કહેવા પ્રમાણે પ્રાયશ્ચિત્ત આચરવાથી પાપમાથી પ્રમુક્ત થાય છે
 પ્રાયશ્ચિત્તોપદેશમા પરિપદ જો અન્યથા કહે તો તે અધર્મથી તો પરિ-
 પદજ લેપાય છે ॥૨૯॥ માટે પાપાચરણુથી ભય પામનારા, ધર્મમાજ
 દૃઢ નિષ્ઠાવાળા, સભાસદ વિગ્રોએ સત્યનો સમાગ્રય કરીને ધર્મજ કહેવો
 અધર્મતો નજ કહેવો ॥૩૦॥ અબજાઓ, બાળો, વૃદ્ધો, વ્યાધિ વિગેરેથી
 ક્ષીણ શરીરવાળા, ગળતો કોઠ વિગેરેથી કૃત્સિત શરીરવાળા અને ઉપ-
 વાસાદિ કરવામાટે અશક્ત એવા જનોની ઉપર યથાશક્તિ ગૌણપક્ષથી,
 પ્રાયશ્ચિત્તનો ઉપદેશ આપનારા સભાસદ બ્રાહ્મણોએ અનુગ્રહ કરવો અ-
 થાત્ અનુગ્રહથી તેમનાથી અર્થ શકે એવો પ્રાયશ્ચિત્તોપદેશ કરવો ॥૩૧॥
 સદૈવ ધર્મતત્ત્વવેદી ધર્મકનિષ્ઠ પરિપદ વિગ્રોએ દેશ-હિમમયગિરિનજીક
 વર્તી વિગેરે, કાળ-શીયાળો આદિક, વય-દશ વર્ષાદિક થકી ન્યૂન અંશી
 વર્ધ થકી અધિક આદિક, સામર્થ્ય-ધનદાન તપશ્ચર્યાદિકમા શક્તિ વિગેરે,

લોભાન્મોહાદ્ધ્યાન્મૈત્ર્યાદિ કુર્યુરનુગ્રહમ્ । નરકાન્ યાન્તિ તે
 મૂઢા રૌરવાન્નાત્ર સંશયઃ ॥૩૩॥ ધાર્મિકૈરેવ મન્વાદ્યૈર્ધર્મવિદ્ધિઃ
 પુરાતનૈઃ । ધર્મઃ પ્રોક્તોઽસ્તિ ન ત્વન્યૈસ્તતો વાચ્યો વિચાર્ય સઃ
 ॥૩૪॥ દેશાચારં કુલાચારં ગ્રામાચારં વિબુદ્ય ચ । શાસ્ત્રાચારઃ
 પ્રવક્તવ્યઃ સહસ્રા ન તુ કઠિંચિત્ ॥૩૫॥ પર્યદુક્તપ્રકારેણ પાતકી
 વ્રતમાચરેત્ । તેનૈવ હિ ભવેચ્છુદ્ધસ્ત્વન્યથા નરકં વ્રજેત્ ॥૩૬॥
 રહસ્યપાપકર્મા તુ શાસ્ત્રં દૃષ્ટ્વા સ્વયં બુધઃ । યથોક્તનિષ્કર્તિ કુર્યા-
 દન્યસ્ત્વાપૃચ્છ્ય સહુધમ્ ॥૩૭॥ વાલસ્ય નૈવ પષ્ટાન્દાત્પૂર્વ પાત-
 વિચારીને અનુચલથી પ્રાયશ્ચિત્તનો ઉપદેશ કરવો ॥૩૮॥ દેશ કાળાદિકનો
 વિચાર કર્યાવિના ધનાદિલોભથી કે શાસ્ત્રાર્થમોહથી કે બળિષ્ઠના ભયથી
 કે મિત્રભાવથી જો અનુચલ કરે તો તે મૂઢ સભાસદ વિગ્રા રૌરવ નરકોને
 પામેછે. એમા સશય નથી ॥૩૯॥ ધર્મદર્શી ધર્મનિષ્ઠ પુરાતન મન્વાદિ
 સ્મૃતિકારોએજ ધર્મોપદેશ કર્યો છે, પણ ખીજા અધાર્મિકાદિકોએ નથીજ
 કર્યો. માટે ધર્મજ્ઞોએજ બહુ વિચાર કરીને ધર્મ કહેવા યોગ્ય છે પણ ઈતર
 નામમાત્ર પેડિતોએ કહેવા યોગ્ય નથી ॥૪૦॥ તેમાં પણ દેશાચાર
 કુળાચાર ગ્રામાચાર વિગેરેનો વિચાર કરવાપૂર્વક શાસ્ત્રથી ધર્મનિર્ણય
 કરવો પણ સહસ્રા-દેશાદિકના આચારનો વિચાર કર્યાવિના એકદમજ
 શાસ્ત્રથી ધર્મનિર્ણય ક્યારેય પણ ન કરવો ॥૪૧॥ પાતકી પુરૂષ પરિ-
 પદના કહેવા પ્રમાણેજ પ્રાયશ્ચિત્ત કરે. તેથીજ શુદ્ધ-પાપપ્રમુક્ત થાય.
 અન્યથા આચરે તો તે પાતકી થાય, અને પરિપદની આરાના અતિ-
 લંઘનથી થએલા પાપથી પણ લેપાય. તેણે કરીને નરકને પામે ॥૪૨॥
 જો કરેલુ પાપ રહસ્ય હોય (વિખ્યાત થયું ન હોય) અને પોતે
 પાપકર્તા બુધ-ધર્મરહસ્યને જાણતો હોય તો શાસ્ત્ર થકી પ્રાયશ્ચિત્તને
 જાણીને યથોચિત આચરે. જો સ્વયં ધર્મશાસ્ત્રજ્ઞ ન હોય તો પોતાને
 અનુકૂળ ધર્મજ્ઞ કોઈ સત્પુરૂષને પામીને તેમના થકી પ્રાયશ્ચિત્તને
 જાણીને તેમના કલા પ્રમાણે કરે ॥૪૩॥ જદા વર્ષ થકી પૂર્વ વયમાં
 વર્તતા (પાપમા વર્ષપર્યંતના) બાળકને પાપપ્રસંગ નથી અને રાજદંડ-

કમસ્તિ હિ । ન રાજદણ્ડસ્તસ્યાસ્તિ પ્રાયશ્ચિત્તં ન વિચિત્તે ॥૩૮॥
 ઝનૈકાદશવર્ષસ્ય પશ્ચવર્ષાત્પરસ્ય ચ । પ્રાયશ્ચિત્તં ચરેન્જ્ઞાતા પિત્રા-
 દિર્ધા ગુરુઃ સ્વયમ્ ॥૩૯॥ એકાદશાદતો વાલઃ પોઢશાબ્દાવધિ
 સ્વયમ્ । પ્રાયશ્ચિત્તાર્થં કુર્વોત વૃદ્ધરોગિણિયસ્તથા ॥૪૦॥ પાપનિ-
 પ્ફુતિકર્તૈવ પુમાન્ સ્ત્રી ચૈતિ સદ્ગતિમ્ । તદકર્તા તુ નિરપ્યાન્ની-
 ચયોનીશ્ચ યાતિ હિ ॥૪૧॥ કૃત્વા યો દુષ્કૃતં તસ્ય નૈવ કુર્વોત
 નિપ્ફુતિમ્ । તત્સજ્ઞાદપિ પાપં સ્યાદતઃ કાર્યો ન સોઽપિ ચ ॥૪૨॥
 ગૃહસ્થૈસ્ત્યાગિભિશ્ચાપિ યોપાભિશ્ચ યથોચિત્તમ્ । સ્વપાપનિપ્ફુતિ
 કૃત્વા પાલ્યાઃ સ્વનિયમા દૃઢમ્ ॥૪૩॥ સાંસારિકે સુખે તુચ્છે

પ્રસંગ નથી માટે તેવા બાળકને પ્રાયશ્ચિત્ત છેજ નહિ ॥૩૮॥ પાપમા
 વર્ષથી ઉપરની તે દશમા વર્ષના અંતમુધીની વયમાં વર્તતા બાળકને તે
 પાપપ્રસંગ પ્રાપ્ત થતા તેના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત તે બાળકનો પિતા બ્રાતા
 આદિક કે સ્વયં ગુરુ તેને માટે કરે (ગૃહસ્થનું પિતાવિગેરે અને ત્યાગિનું તો
 ગુરુ કરે એવો અર્થ બાણવો) ॥૩૯॥ અગીયારમા વર્ષને પ્રારંભીને પંદરમા
 વર્ષના અંતમુધીનો બાળક એને વિદિત પ્રાયશ્ચિત્તના અર્ધાંશ આચરણથી
 શુદ્ધ થાય છે. તથા વૃદ્ધ (એંશીથી અધિક વર્ષનો) રોગી અને સ્ત્રી વિદિત
 પ્રાયશ્ચિત્તના અર્ધાંશ આચરણથી શુદ્ધ થાય છે, 'શક્તિર્પિત્ત વર્ષાણિ શલો
 વાપ્સૂનપોઢશઃ । પ્રાયશ્ચિત્તાર્પમહંન્તિ દ્વિયો રોગિણ ઇવ ચ ॥' એવી
 સ્મૃતિ છે ॥૪૦॥ તે તે પાપના પ્રાયશ્ચિત્તને જે નરનારી આચરે છે તે
 સદ્ગતિને પામેજ છે. જે નરનારી પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરે નહિ તે તો
 નરકોને અને નીચ યોનિને પામેછે ॥૪૧॥ જે જન પાપકર્મને કરીને તેનું
 પ્રાયશ્ચિત્ત નજ કરે તે પાપીના પ્રસંગ થકી બીજે જનપણ પાપથી લેપાય
 છે, માટે તેવાનો સગ પણ નજ કરવો ॥૪૨॥ મદાશ્રિત ગૃહસ્થોએ તથા
 ત્યાગિઓએ કોઇ પાપનો પ્રસંગ આવતાં યથોચિત પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને
 પોતાના વર્ણાશ્રમાચારનિયમો દૃઢપણે પાળવા. તેજ રીતે શ્રિયોએ પણ
 કૃત પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરીને પોતાના નિયમો પાળવા (આ પ્રાયશ્ચિત્તનો
 પ્રપચ પચમ પ્રકરણ થકી બાણવો) ॥૪૩॥

ત્યક્ત્વાડડસર્કિં સદા જનૈઃ । વાસુદેવે વિધાતવ્યા રતિઃ સર્વૈર્મદા-
શ્રિતૈઃ ॥૪૪॥ સા તુ સ્યાચ્છ્રદ્ધયા નિત્યં સ્વધર્માચરણેન ચ । જિજ્ઞા-
સયા તન્મહિષ્ણો યોગેનાધ્યાત્મિકેન ચ ॥૪૫॥ તદ્ગત્તાનાં સેવનેન
તત્કથાશ્રવણેન ચ । સ્ત્રીદ્રવ્યરસસક્તાનાં સદ્ગત્યાગેન સર્વથા ॥૪૬॥
અન્યત્ર તદુપેભ્યશ્ચ સન્તોષેનાપ્યહિંસયા । તત્કીર્તનેન ચ યમૈર્નિ-

એરીતે પ્રાયશ્ચિત્તને કરનારા અને ધર્મમાર્ગને અનુસરનારા સમસ્ત મદા-
શ્રિત જનોએ તુચ્છ-શ્વાન સુકરાદિ નરક યોનિઓમાંપણુ પ્રાપ્ત હોવાથી
અતિતુચ્છ સાંસારિક ક્ષેત્ર પુત્ર કળત્ર મિત્ર આદિકમાં અભ્યાસક્રિનો ત્યાગ
કરીને, નિરવધિ દયાના નિધિરૂપ, સર્વ પ્રકારે સર્વના અન્ધુરૂપ, સકળ રૂળને
આપનારા, સર્વના પરમ સુહૃદ, ભગવાન્ શ્રીવાસુદેવમાં નિરંતર રતિ-પ્રીતિ
કરવી ॥૪૪॥ શ્રીવાસુદેવમાં કરવા યોગ્ય રતિનાં સોળ સાધનો કહેછે—તે
પરાપ્રીતિતો પરમાનંદમય પરમાત્મામાં પરા શ્રદ્ધાથી, ભગવાનના આરાધન
બુદ્ધિથી નિત્ય અનુધ્યાન કરાતા ધર્મથી, સંતોષકી વારંવાર ભગવાનના સ્વ-
રૂપ-રૂપ-ગુણ-વિભૂતિ વિગેરેના માહાત્મ્યની જાણસાથી અને આધ્યા-
ત્મિક યોગ—યોગમાં બે પ્રકાર છે, એક પરમાત્મયોગ અને બીજો આત્મ-
યોગ છે, ભગવાનના દિવ્ય મંગળ વિગ્રહનું જે અનુધ્યાન તે પરમાત્મયોગ
કહેવાય અને ભગવાનની દાસતામાંજ એકરસ આત્મસ્વરૂપનું અનુધ્યાન
તે આત્મયોગ કહેવાય, તે બંને મળીને એક સાધન આધ્યાત્મિક યોગથી
પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામે છે. એરીતે પ્રતિદિન પ્રવૃદ્ધિ પામતાં પામતાં પરિ-
પાકવિશેષને પામીને પરાનુરાગપર્યંત પહોંચે તે પરા ભક્તિ કહી છે
॥૪૫॥ તથા ભગવદ્ભક્તોના સેવનથી અને ભગવત્કથાના શ્રવણથી વૃદ્ધિ
પામે છે. તેમાં પ્રથમ ઉપાય તો સ્ત્રીદ્રવ્યરસમાં લોભીયાઓના સંગનો
ત્યાગ છે, માટે પ્રથમ તેઓનો સંગ સર્વથા તજવો ॥૪૬॥ તથા તે ભગ-
વાનના ગુણો ચક્રી અન્યત્ર-શબ્દાદિ વિષયોમાં સંતોષ-અલંબુદ્ધિથી થતા
વૈતૃષ્ણ્યથી તથા અહિંસા-પ્રાણિમાત્રમાં સૌહાર્દથી તથા ભગવાનના ગુણ-
કીર્તનથી તથા અહિંસાદિ દ્વાદશ નિયમો અને શૌચાદિ દ્વાદશ નિયમોએ
કરીને તથા અનિદા-પરવિષે ગુણમાનંદર્શનથી તથા શીતોષ્ણાદિ દ્વન્દ્વની

શરણે ભવભયહરણે વહુતરકરણાલયે । સુખકરચરિતે મુનિ
ચરત્રિદિતે ગુણગણવરુણાલયે રમતાં ॥૨॥ ધૃતસિતવસને કૃત
મિતહસને રચિરચિકુરરાજિતે । શશિનિભવદને દ્યુતિજિ
તમદને સ્કલસુરસભાજિતે રમતાં ॥૩॥ પ્રચિતતનયને ક્ષણ
જિતજયને વિવિધકુસુમહારકે । તતતરદલિકે કૃતચરતિલકે

રાધોને વિસારી દધને પ્રસન્ન થાઓ છો, કેમકે તમો નિરવધિ નિરૂપધિ
કરૂણાના નિધિ છો વળી તમારા જ્ઞાન શશ્વિ આદિ કલ્યાણ ગુણો અસ
ખ્યાત છે તથા તમારૂં તે ગુણોને અનુગુણ દિવ્ય ચરિત્ર શ્રોતા જનોને
મહાસુખ આપનારૂં છે આવા દિવ્ય ચરિત્રવાળા, સર્વના સાચા સખા,
સુખમય આપને પરાશરાદિક તથા મરીચ્યાદિક મુનિવરો બારું છે
તેમણે તમો યથાર્થપણે બપુયા છો 'સત્તતમતે' એવો પાઠ હોય તો જે
આપના પ્રીણુનલક્ષણુજ સમય મખો (યજ્ઞો) સર્વન સદા પ્રવર્તે છે
એટલે સર્વાતરાત્રા સર્વશરીરક આપજ તેતે યજ્ઞાદિ કર્મોવડે આરાધન
કરાઓ છો અથવા નિરતર નિષ્ક્રયાગાદિ મખ-યજ્ઞોને પ્રવર્તાવનારા છો
॥૨॥ હવે જગદુપકારાર્થે માનુષ યેને સમલકૃત કરી રહેલા બગવાનની
દિવ્યાદૃતિ શોભાને સ્મરણ કરતા થમ પ્રાર્થના કરેછે—મદહાસવડે મધુર
સુખકમળવાળા, અતિમુર શિર કેશવડે સમન્વૃત, પૂર્ણચંદ્રવત્ આદિ
કારી વદનવાળા, કામદેવને તિરસ્કાર કરનારી શરીરકાતિથી સમલકૃત,
વિશાળ નિલોચનવડે વિરાજમાન, કિંચિત્ ઉજત વિશાળ લાવથી શોભ
માન નિશાળ લાવમાં કરેના હૃદયદ્રવ્ય સરિત ઉર્ધ્વપુકૃતિવકવડે અવ
કૃત, વિવિધ પુષ્પહારોવડે વિરાજત વદ્ય સ્થળવાળા, સમસ્ત મુરગજોએ
સખીજોલા દિવ્યમૂર્તિ તમારે નિષે મારૂં મન સતત રમો વળી ક્ષણમાનમાં
જીત્યોછે જગજ્ઞેતા કામક્રોધાદિવર્ગ જેમણે, નિજજનોને સુખ કરનારા,
આત્મતિક સુખના એક ધામગૃહ, કાળમાયાદિ મહાબળને ટાળનારા,
સમય અમુરોને મતિમો કરનારા, આક્રિતોના અનાદિસચિન પાપસય
યના નિવારણપરાયણ અદિક આમુખિક સુખને સપાદન કરી આપ

निजजनसुखकारके रमतां० ॥४॥ परसुरानिलये परदरविलये
सुररिपुमतिमोहने । अद्यचयहरणे सुखचयकरणे निगमगरस-
दोहने रमतां० ॥५॥ हृतसुरशमले करधृतकमले परिधृतपुर-
भूषणे । कलिवलरुदने शुभमतिसदने परिहृतनिजदूषणे रमतां०
॥६॥ प्रशमितकोपे कृतमदलोपे मुनिवरगणनन्दिते । अतिमृ-
दुहृदये निजजनसदये सुरनरमुनिवन्दिते रमतां० ॥७॥ गीत्वेति
पदपदीमादौ पद्यैः स प्राकृतैस्ततः । गायति स गुणान्भक्त्या
वासुदेवस्य भूपते ! ॥८॥ ब्रह्मानन्दादयश्चान्ये मुनयो गानको-
विदाः । तमेवानुजगुः प्रीत्या कुर्वन्तः स्वरपूरणम् ॥९॥ आरब्धे

नारा, वेदगत सारने प्रकाश करनारा, सकण सुरगणोना हु भने हरनारा,
कण्ठिणने निजजनोना अंत करण थडी निवृत्त करनारा, शुभ-कट्याणो
प्रयोगी भतिने आपनारा, (शुभ सकटपना ऐक स्थानभूत) कामादि
कलुषता काढी नाभीने निजजनोना मननी निर्मेणता करी आपनारा,
दीलाकभणथी अलकृत करकभणवाणा, अंगमा श्वेत दिव्य वस्त्रोने धारी
रहेला, विविध दिव्य विभूषणोने धारी रहेला, ऐवा आपने विषे भाई
मन नित्य रम्या करो ॥३-६॥ वणी सहस्रपदेशवडे सभात्रितोना काम-
बोध-मद-मात्सर्य आदिक दोषोने शमावी देनारा, महामुनिभडणोने
परिचर्या आयरीने आनद पमाडेला अथवा मुनिभडणोने दर्शनदानादिवडे
आनदित करनारा, परपीडा नहि सहन करवाना स्वलाववाणा होवाथी
अतिभृदुण हृदयवाणा, माटेज निजजनोविषे निशेषपणे प्रसरती
दयाणे करीने समुत्तरगित मनवाणा, सकण सुर-नर-मुनिभडणोने वारं
वार वदना करेला, तमारे विषे भाई मन निरंतर रमो ॥७॥ हे भूपते !
आ प्रकारे प्रथम पदपदीनुं गान करीने पछी प्राकृत पद्यो (कीर्तनो)
वडे आ वासुदेव लगवान श्रीहरिना दिव्य गुणोने लक्ष्मिथी गावा लाग्या
॥८॥ ते समये भील ब्रह्मानन्दादि गायनकुशण मुनिओ प्रीतिथी स्वरपूरण
करता थका मुक्तानंदमुनिनी पाछण गावा लाग्या ॥९॥ मुनिओने
गायननो आरंभ करता, स्वय श्रीहरि सन्निधि (चपटीने सजित) कर-

યમેશ્ચાપ્યનિન્દયા ॥૪૭॥ તિતિક્ષયા ચ દ્વન્દ્વાનાં તન્નામસરણેન
 ચ । રતિઃ કૃષ્ણે ભવેદૃષ્ણા તદ્ભક્ત્યા તુ વિશેષતઃ ॥૪૮॥ સંસ્કૃતે.
 સ્યાદ્ધયચ્છેદો ભક્ત્યેવ પરયા હરૌ । વૈરાગ્યં ચ દૃઢં જ્ઞાન ભક્ત્યૈવ
 લભતે પુમાન્ ॥૪૯॥ ભક્ત્યેવ સ પ્રસન્નઃ, સ્યાન્નાન્યોપાયેન કેનચિત્ ।
 તસ્માન્નિષ્કપટા યૂયં ભક્તિં કુરત સર્વથા ॥૫૦॥ સુવતઃ સ્વાચ—
 इत्थं निजाश्रितजनानुपदिश्य धर्मं भक्तिं च भक्तितनयो नृपते !
 प्रसन्न । स मेरयन्मुनिगणान् गुणगायनार्थं विष्णोर्जनाश्च जगृहु
 शिरसा तदुक्ती ॥५१॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे
 तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे जनशिक्षायां प्रायश्चित्तविधिनिर्णयनामा
 द्विपष्ठितमोऽध्यायः ॥६२॥

સહનશીલતાથી તથા ભગવાનના નામસ્મરણથી તથા પ્રધાનપણે ભક્તિ-
 પ્રીતિથી (કૃષ્ણભૂત પ્રીતિની આ અકુરરૂપ ભણવી) કૃષ્ણમા તે રતિ
 જનોને અભિવૃદ્ધિ પામે છે ॥૪૭-૪૮॥ પૂર્વોક્ત સોળ સાધનોએ કરીને
 સિદ્ધ થતા ભગવાનમા પ્રેમનિશેષ વિના તત્ત્વથી જ્ઞાન તત્ત્વથી વૈરાગ્ય
 અને સસૃતિપાશનો બ્યવચ્છેદ થતો નથી ભગવાનવિષે પરા-અનન્ય
 ભક્તિથીજ દૃઢ વૈરાગ્ય વિજ્ઞાન વિગેરે સિદ્ધ થાય છે અને સસૃતિનો સમુ-
 ચ્છેદ થાય છે ભગવાન શ્રીવાસુદેવ તેવી પરા ભક્તિથીજ સુપ્રસન્ન થાય
 છે, અન્ય ઉપાયોવડે નહિ 'ભક્ત્યા ત્વનન્યયા શક્ય બ્રહ્મેવવિષોઽર્જુન' ।
 જ્ઞાતુ દ્રષ્ટુ ચ તત્ત્વેન પ્રવેદ્ય ચ પરતપ । ॥' એમ પોતે ભગવાનેજ કહ્યું છે
 માટે હે ભક્તજનો ! કૃષ્ણકામનાએ રહિત નિષ્કપટ અનન્યભક્તિ તે
 શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે તમો સર્વે સર્વથા કરો ॥૪૮-૫૦॥ સુવ્રતરૂપિ
 કહે છે—હે નૃપતે ! ભક્તિતનય ભગવાન શ્રીહરિએ આ પ્રકારે સમસ્ત
 સમાશ્રિત જનોના પ્રતિ ધર્મ ભક્તિનો ઉપદેશ કરીને, પ્રસન્ન થને સર્વ
 સુખાનંદાદિ મુનિગણોને ભગવદ્ગુણોનું ગાયન કરવાની આજ્ઞા આપી
 પૂર્વામ્ પ્રકારે શ્રીહરિએ ઉપદેશ કરેલા મુનિજનો અને હરિજનોએ
 તેમના જનશિક્ષારૂપ અમૃતવચનો અત્યાદરથી માથે ચઢાવ્યા ॥૫૧॥
 ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાનયદોલોત્સવે જન-
 શિક્ષાયાં પ્રાયશ્ચિત્તવિધિનિર્ણયનામા દ્વિપષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૬૨॥

સુમત ઉવાચ—મુક્તાનન્દસ્તદા વીણાં વાદયન્ પટ્પદીં જગૌ ।
ગુર્જરીસંહારગેણ તાલો યત્રૈકતાલિકા ॥૧॥ રમતાં સતતં
સતતમચ્છે ત્વાયિ માનસં મમ સચ્છે । । ધ્રુવપદમ્ । અશરણ-

અધ્યાય ૬૩ મો.

સુમતનાપિ કહેછે—હે રાજન્! ભગવદ્ગુણ ગાવાની ભગવાને
પ્રેરણા કરી તે સમયે મુક્તાનંદ નામના મહામુનિ વીણાને સુસ્વર વાજવતા
થકા, ગુર્જરી નામનો રાગ કે જેમાં એકતાળી નામનો તાળ (ઠાળક્રિયા-
માન) દેવાય છે તેનાથી પટ્પદી ગાવા લાગ્યા ॥૧॥ (તેને કહેછે-) હે
ભગવન્! માફ મન તમારે વિષે નિરંતર રમો—લોકોનું મન બહુધાપણે
પ્રકૃતિથીજ ચંચળ, વિવિધ શબ્દાદિ ક્ષુદ્ર નીરસ વિષયોમાંજ રખાયા
કરતું, કેવળ રજવ્યાસ હોધને મુખભવને નહિ પામીનેજ આત્માને અતિ
આયાસ આપે છે, વિષયગત દોષોને વિચારતો હું તે માફ તો વિષય થકી
વિમુખ વર્તતું મન સતતમુખ (આનંદમય) આપને વિષે સતત રમો—આપ
આનંદમય આત્મામાં અનુપ્રવેશ કરીને રમણુ કરો. વળી આનંદમય આપ
મારા જન્મોજન્મમાં તત્ત્વથી (સાચા) સખા (અપ્રેરિત હિત કરનારા)
છો. તે આપ સતત મુખમય સત્ સખામાં મનની જે રતિ છે તે સર્વ
સંતાપને પ્રશમાવનારી છે. ‘દ્વા મુપર્ણા સયુજા સહ્યાયા સમાનં વૃક્ષં પરિપ-
સ્વજાતે’ એવી શ્રુતિ છે. સદા સાથેજ નિવાસ કરી રહેલા આપ સાચા
સખાને નહિ નિરીક્ષણ કરતાં ભયંકર ભવારણ્યમાં ભટક્યા કરતા જનો
ત્રિવિધ તાપથી પરાભવ પામ્યાજ કરે છે. ભવથકી ભય પામેલા અશર-
ણોના શરણુ—ભવભયના નિવારક તમો છો. ‘મારા તો આપજ એક શરણુ
થાવ’ એવા શરણુવરણુમાત્રથી અનાદિ ઠાળથી કરાતા હંભરોહંભર અપ-

૧ ‘સતતમુખે’ इति पाठान्तरम् ।

૨ આ અધ્યાયમાં મુક્તાનંદાદિ મુનિજનોએ કરેલું ભગવદ્ગુણગાયન, ભગ-
વાને કરેલો સ્વાધ્યાસ દિવ્ય ઐશ્વર્યનો પ્રકાશ અને ભુદી ભુદી તિથિએ કરેલું
ચરિત્ર અનુવર્ણનું છે.

દારણે ભવભયદરણે વહુતરકરણાલયે । મુપકરચરિતે મુનિ
 ઘરવિવિતે ગુણગણવરણાલયે રમતાં ॥૨॥ ધૃતસિતવસને વૃત
 મિતદસને રચિરચિતુરરાજિતે । શશિનિભવદને ઘૃતિજિ
 તમદને સરુલસુરસમાજિતે રમતાં ॥૩॥ પ્રવિતતનયને ક્ષણ
 જિતજયને વિવિધકુસુમદારકે । તતતરદલિકે વૃતવરતિલકે

રાધોને નિસારી દધને પ્રસન્ન થાઓ છો, કેમકે તમો નિરવધિ નિરૂપધિ
 કંઈણાના નિધિ છો વળી તમારા જ્ઞાન શક્તિ આદિક કલ્યાણ ગુણો અસ
 ખ્યાત છે તથા તમારૂં તે ગુણોને અનુગુણ દિવ્ય ચરિત્ર શ્રોતા જનોને
 મહામુખ આપનારૂં છે આવા દિવ્ય ચરિત્રવાળા, સર્વના સાચા સખા,
 મુખમય આપને પરાશરાદિક તથા મરીચ્યાદિક મુનિવરો બાજુ છે
 તેમણે તમો યથાર્થપાત્ર બાપુયા છો ‘સત્તતમત્તે’ એવો પાઠ હોય તો જે
 આપના પ્રીતિનલક્ષણ સમગ્ર મખો (યજ્ઞો) સર્વન સદા પ્રવર્તે છે
 એટલે સર્વાંતરાત્મા સર્વશરીરક આપજ તેતે યજ્ઞાદિ કર્માવડે આરાધન
 કરાઓ છો અથવા નિરંતર વિશ્વયુગાદિ મખ-યજ્ઞોને પ્રવર્તાવનારા છો
 ॥૨॥ હવે જગદુપકારાર્થે માનુષ વેપને સમલકૃત કરી રહેલા ભગવાનની
 દિવ્યાકૃતિ શોભાને સ્મરણ કરતા થકા પ્રાર્થના કરેછે—મદહાસવડે મધુર
 મુખકમળવાળા, અતિસુદર શિર કેશવડે સમલકૃત, પૂર્ણચંદ્રવત્ આહ્વાદ-
 કારી વદનવાળા, કામદેવને તિરસ્કાર કરનારી શરીરકાતિથી સમલકૃત,
 વિશાળ વિલોચનવડે વિરાજમાન, કિંચિત્ ઉન્નત વિશાળ લાલથી શોભ
 માન, વિશાળ લાલમા કરેલા હૃદયદ્રકે સરિત ઉર્ધ્વપુરૂં તિલકવડે અલ
 કૃત, વિવિધ પુષ્પહારોવડે વિરાજીત વક્ષ સ્થળવાળા, સમસ્ત સુરગણોએ
 સખૂલેલા દિવ્યમૂર્તિ તમારે વિષે મારૂં મન સતત રમી વળી ક્ષણમાત્રમા
 જીર્યોછે જગજ્જેતા કામક્રોધાદિવર્ગ જેમણે, નિજજનોને મુખ કરનારા,
 આત્મતિક મુખના એક ધામભૂત, કાળમાયાદિ મહાલયને ટાળનારા,
 સમગ્ર અસુરોને મતિમોહ કરનારા, આશ્રિતોના અનાદિસચિત પાપસચ
 યના નિવારણપરાયણ ઐહિક આમુષ્મિક મુખને સપાદન કરી આપ

નિજજનસુખકારકે, રમતાં ॥૪॥ પરસુલનિલયે પરદરવિલયે
સુરરિપુમતિમોહને । અઘચયહરણે સુલચયકરણે નિગમગરસ-
દોહને રમતાં ॥૫॥ હૃતસુરશમલે કરધૃતકમલે પરિધૃતપુદ-
ભૂષણે । કલિવલકદને શુભમતિસદને પરિહૃતનિજદૂષણે રમતાં ॥
૬॥ પ્રશમિતકોપે કૃતમદલોપે મુનિવરગણનન્દિતે । અતિમૃ-
દુહૃદયે નિજજનસદયે સુરનરમુનિવન્દિતે રમતાં ॥૭॥ ગીત્વેતિ
પદ્મદીપાદૌ પદ્મૈઃ સ પ્રાકૃતૈસ્તતઃ । ગાયતિ સ ગુણાન્મત્તયા
વાસુદેવસ્ય ભૂષતે ! ॥૮॥ બ્રહ્માનન્દાદયશ્ચાન્યે મુનયો ગાનકો-
વિદાઃ । તમેવાનુજગુઃ પ્રીત્યા કુર્વન્તઃ સ્વરપૂરણમ્ ॥૯॥ આરબ્ધે

નારા, વેદગત સારને પ્રકાશ કરનારા, સકળ સુરગણોના હુઃખને હરનારા,
કળિબળને નિજજનોના અંતઃકરણ થકી નિવૃત્ત કરનારા, શુભ-કલ્યાણો-
પયોગી મતિને આપનારા, (શુભ સંકલ્પના એક સ્થાનભૂત) કામાદિ
કલુષતા કાઢી નાંખીને નિજજનોના મનની નિર્મળતા કરી આપનારા,
લીલાકમળથી અલંકૃત કરકમળવાળા, અંગમાં શ્વેત દિવ્ય વસ્ત્રોને ધારી
રહેલા, વિવિધ દિવ્ય વિભૂષણોને ધારી રહેલા, એવા આપને વિષે માફ
મન નિત્ય રમ્યા કરો ॥૩-૬॥ વળી સદુપદેશવડે સમાશ્રિતોના કામ-
ક્રોધ-મદ-માત્સર્ય આદિક દોષોને શમાવી દેનારા, મહામુનિમંડળોએ
પરિચર્યા આચરીને આનંદ પમાડેલા અથવા મુનિમંડળોને દર્શનદાનાદિવડે
આનંદિત કરનારા, પરપીડા નહિ સહન કરવાના સ્વભાવવાળા હોવાથી
અતિમૃદુળ હૃદયવાળા, માટેજ નિજજનોવિષે વિશેષપણે પ્રસરતી
દયાએ કરીને સમુત્તરંગિત મનવાળા, સકળ સુર-નર-મુનિમંડળોએ વારં-
વાર વંદના કરેલા, તમારે વિષે માફ મન નિરંતર રમો ॥૭॥ હે ભૂષતે !
આ પ્રકારે પ્રથમ પદ્મદીપ્તિ ગાન કરીને પછી પ્રાકૃત પદ્યો (કીર્તનો)
વડે આ વાસુદેવ ભગવાન શ્રીહરિના દિવ્ય ગુણોને ભક્તિથી ગાવા લાગ્યા
॥૮॥ તે સમયે ખીજ બ્રહ્માનંદાદિ ગાયનકુશળ મુનિઓ પ્રીતિથી સ્વરપૂરણ
કરતા થકા મુખાનંદમુનિની પાછળજ ગાવા લાગ્યા ॥૯॥ મુનિઓએ
ગાયનનો આરંભ કરતાં, સ્વયં શ્રીહરિ સત્પતિ (અપદીએ સહિત) કર-

ગાયને તૈશ્વ હરિઃ સદયયા દશા । પર્યંક્ષત નિજાન્મક્તાન્દદત્તાલં
 કરેણ ચ ॥૧૦॥ સદ્સશસ્ત્રાન્ન નરાશ્ચ નાર્યઃ સમાધિમાપુઃ રૂપયૈવ
 તસ્ય । અલૌકિકે હ્યક્ષરધામ્નિ તે ચ તમેવ કોઽર્થર્કરુચિ હ્યપદયન્
 ॥૧૧॥ ચતુર્મુજં ચાષ્ટમુજં ચ કેચિત્તં ધૈ દ્વિવાહું દદશુશ્ચ કેચિત્ ।
 તત્તન્મહાધામસુ તત્તદીયૈઃ સંસેવિતં શક્તિસમૃદ્ધિભૃત્યૈઃ ॥૧૨॥
 વ્યુત્થાય તે યદ્દલૌકિકં સ્વે હૃદમ્બરેઽચક્ષત તત્તદેવ । સમ્પૂ-
 ર્ણચ્છયમાનાન્વહુધા સ્વવન્ધૂન્યથાવદૂચુઃ કિલ તન્ન તત્તત્ ॥૧૩॥
 સન્દિગ્ધચિત્તાશ્ચ તદીશ્વરત્વે યે કેચિદાસન્નપ્રથમં જનાસ્તે ।
 આશ્ચર્યમાલોક્ય નિશમ્ય ચૈતત્ સર્વેશ્વરં તં વિવિદુર્યથાવત્ ॥૧૪॥

કમળવડે તાળ દેતાથકા, પ્રેમગર્ભિત કૃપાદૃષ્ટિવડે તે પોતાના સર્વ ભક્તોને
 સભામાં ચોતરફ બાળીને પોતાના દિવ્ય સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર સર્વ
 ભક્તોને સંપાદન કરાવા કૃપાથી તેમણે કોઈપણ શુભ સંકલ્પ કર્યો ॥૧૦॥
 તે સમયે તે હલ્લરોહલ્લર નરનારી હરિજનો તે સભામાં તે શ્રીહરિની તે
 કૃપાથીજ સંપન્ન સમાધિવાળા થતાં, તેઓએ અલૌકિક અક્ષર ધામમાં
 વિરાજમાન, કોટિસૂર્યસમાન પ્રકાશમાન તે શ્રીહરિનેજ જોયા ॥૧૧॥
 વળી એજ શ્રીહરિને વૈકુંઠ શ્વેતદ્વીપાદિ તેલે દિવ્ય મહા ધામોમાં પોતાની
 અસાધારણ શક્તિઓ, (લક્ષ્મી આદિક) સમૃદ્ધિઓ (અભિમાદિ
 ઐશ્વર્યો) અને ભૂત્યો (વિષ્ણુસેન વિગેરે પાર્ષદો)થી વિટાએલા કવચિત્
 ચતુર્ભુજ તો કવચિત્ અષ્ટભુજ તો કવચિત્ દ્વિભુજ તો કવચિત્ સહસ્ર-
 ભુજપણ જોયા ॥૧૨॥ તે પછી તે સમય જનો સમાધિ થઈ હોને
 પોતપોતાના હૃદયારવિંદમાં સાક્ષાત્ કરેલું તેમનું અલૌકિક દિવ્ય અદ્ભુત
 રૂપૈશ્વર્યાદિ જે જે રીતે સાક્ષાત્ કર્યું હતું તે તે રીતે તે મહાસભામાં
 પુછતા પોતાના પિતાપ્રમુખ બન્ધુઓને યથાર્થપણે બહુધા પ્રદુ હર્ષથી
 કહેવા લાગ્યા ॥૧૩॥ જે કોઈ જનો પ્રથમ પ્રભુના પ્રભાવને નહિ બજાતા
 હોવાથી તેમના પારમૈશ્વર્યમાં સંદિગ્ધ ચિત્તવાળા હતા તેઓ તે આશ્ચર્યમય
 રૂપૈશ્વર્યાદિકને સાક્ષાત્ કરીને અને પરસ્પર સાંભળીને, સંશયે રહિત થઈને
 'આજ સર્વેશ્વર પુરૂષોત્તમ છે' એવો નિનિશ્ચય કરીને અનન્ય મનથી તે

સમ્બન્ધનઃ સ્વાન્મગવત્સકાશાન્નેતું ગૃહાંસ્તત્ર સમાગતા યે । તે
 દુષ્ટજીવા અપિ તત્પ્રતાપં દૃષ્ટ્વ તસ્યાથયમાશુ ચક્રુઃ ॥૧૫॥ આન-
 ન્દયિત્વેતિ જનાઙ્ગનેશઃ સ્વં સ્વં નિવાસં પ્રતિ ગન્તુમેવ । આદિદ્ય
 રમ્યં પટમણ્ડપં સ્વં સમેત્ય તસ્મિન્નિપસાદ દૈવિઃ ॥૧૬॥ સ યવમેવ
 પ્રતિવાસર સ્વાનાનન્દયન્મક્તજનાન્ સમેતાન્ । ડવાસ તત્રાશિ
 લસૌહ્યકારી યશઃ સ્વકીયં પ્રથયન્પૃથિવ્યામ્ ॥૧૭॥ યાવન્ત્યહાનિ
 ભગવાન્ન્યવાત્સીત્તત્ર પત્તને । દિને દિનેઽધિકં તત્ર સ્નેહો નૃણામ-
 ચર્ચત ॥૧૮॥ તત્તદ્દેશીયલોકાનાં તત્ર પાકક્રિયા અપિ । પ્રત્યહં
 નૂતના આસન્નુત્તરોત્તરસદ્રસાઃ ॥૧૯॥ કચિદિને સભાયાં સ પ્રોચે
 વર્ણાશ્રમોચિતાન્ । ધર્માન્વેદેન વિહિતાન્ દુષ્ણમક્તિસમન્વિ-

શ્રીહરિનેજ ભગવા લાગ્યા ॥૧૪॥ જે કોઈ જનો પ્રકૃતિથી ભગવાન નિષે
 વિદ્વેષી હોઈને, હઠ કરીને ભગવદ્દર્શનાર્થે આવેલા પોતાના સબન્ધ જનોને
 ભગવાન થકી પોતાને ઘેર પાછા તેડી જવા વૃત્તાલયમા આવ્યા હતા તે દુષ્ટ
 ચિત્તવાળાઓપણ તેમનીજ કૃપાથી તેમના અદ્ભુત રૂપૈશ્વર્યાદિને સાક્ષાત્
 કરીને તત્કાળ તે શ્રીહરિના શરણુને પામીને અનન્ય મનથી ભજવા લાગ્યા
 ॥૧૫॥ હે રાજન્ ! એરીતે સર્વ લોકના એક નાથ ધર્મસુત શ્રીહરિ પોતાના
 અસાધારણ ઐશ્વર્યનો સાક્ષાત્કાર કરાવાવડે સર્વ જનોને આનંદ આપીને,
 તેમને પોતપોતાને ઉતારે જવાની આજ્ઞા આપીને પોતે રમણીય પટમકપે
 (તણુ) આવીને, તેમા ઢાળેલા ઢોલીયા ઉપર વિરાજમાન થયા ॥૧૬॥ સર્વ-
 જનસુખકારી ભગવાન શ્રીહરિ પૂર્વોક્ત પ્રકારેજ પ્રતિદિન પુષ્પદોલોતસવ
 ઉપર આવેલા પોતાના ભક્તોને આનંદ આપતા અને પોતાનુ યશ સર્વત્ર
 પ્રખ્યાપન કરતા થકા તે વૃત્તાલયમા કેટલોક કાળ રહ્યા ॥૧૭॥ ભગવાન્
 વૃત્તાલય પત્તનમા બેટલા દિવસો રહ્યા તેટલા દિવસોમા પ્રતિદિન પૌર
 જનોનો ભગવાન નિષે ભક્તિરસ અધિક અધિક વૃદ્ધિ પામતો ગયો ॥૧૮॥
 વૃત્તાલયપુરમા તે તે દેશના ભક્તજનોની શ્રીહરિસહિત મુનિજનોના તર્પ
 ણાથ કરાતી રસોઈઓપણુ પ્રતિદિન નવીન નવીન અને ઉત્તરોત્તર અધિક
 મુસ્વાદુ રસવાળી થઈ હતી ॥૧૯॥ ભગવાન શ્રીહરિ તે સભામા કોઈ
 દિવસે વર્ણાશ્રમોચિત વેદવિહિત ભક્તિસહિત ધર્મોનુ સ્વરૂપ, તો કોઈ દિવસે

તાન્ ॥૨૦॥ કસ્મિંશ્ચિદિવસે જ્ઞાનં ઘેરાગ્યં ચ ક્વચિત્પ્રભુ. । ભક્તિં
 નિરૂપયામાસ ક્વચિત્સદસિ લક્ષણે. ॥૨૧॥ રાજનીતિં ક્વચિત્પ્રાહ
 દાનધર્માશ્ચ કુત્રચિત્ । મોક્ષધર્માન્ ક્વચિત્પ્રાહ સ્ત્રીધર્માશ્ચ સ ફ-
 શ્વરઃ ॥૨૨॥ ક્વચિત્સાહ્યં ક્વચિદ્યોગં પશ્ચરાત્રં ચ કર્હિચિત્ । ધર્માન્
 પરમહંસાનાં ક્વચિત્સદસિ સોઽગ્રવીત્ ॥૨૩॥ પ્રાયશ્ચિત્તવિધિં પ્રાહ
 ક્વચિત્ પાપાપનુત્તયે । આપદ્ધર્માશ્ચ સર્વેષાં સ જગાદ ક્વચિત્પ્રભુ
 ॥૨૪॥ પૂર્ણકામોઽપિ ભગવાનનુકુર્વન્નટનમ્ । ઘર્ણાશ્રમોચિત
 ધર્મેમાત્રચાર સ્વયં સદા ॥૨૫॥ વ્રતોપવાસનિયમાન્ યથાકાલ
 યથોચિતમ્ । જનાનાં શિક્ષણાર્યં વૈ ચકાર સ્વયમીશ્વર. ॥૨૬॥
 ચૈત્રશુક્લપ્રતિપદિ વત્સરાસ્મવાસરે । બ્રહ્માત્મવાસુદેવસ્ય કાર-
 યામાસ પૂજનમ્ ॥૨૭॥ ગોદાનં સ્વર્ણદાનં ચ વિપ્રસન્તર્પણં તથા ।
 મન્વાદિતિથિમુરચાયાં તૃતીયાયામર્ચીકરત્ ॥૨૮॥ તસ્યાં તિથૌ

જ્ઞાન લક્ષિ વૈરાગ્યનુ પૃથક્ પૃથક્ લક્ષણવિવેચન, તો કોઈ દિને સભામા
 રાજનીતિ, તો કોઈ દિને દાનધર્મનુ સ્વરૂપ, તો કોઈ દિને મોક્ષધર્મો, તો
 કોઈ દિવસે સ્ત્રીધર્મો, તો કોઈ દિવસે સામ્યજ્ઞાન, તો કોઈ દિવસે યોગ
 જ્ઞાન, તો કદાચિત્ પાચરાત્ર રહસ્ય, તો કદાચિત્ પારમહસ્ય ધર્મો, તો
 ક્વચિત્ નિ શ્રેયસસાધનમા ઉપયોગી અન્ય અસીનો આદેશ આપી
 રહ્યા હતા ॥૨૦-૨૩॥ જળી પ્રભુ શ્રીહરિએ સભામા કોઈ દિવસે પાપ
 વિનાશક પ્રાયશ્ચિત્તવિધિ તો કોઈ દિવસે સર્વ જનોના આપદ્ધર્મો ઉપદેશ્યા
 હતા ॥૨૪॥ સ્વય લગવાનપણુ નૃનાલ્યને અનુકરણુ કરતા થકા, અકામ
 પૂર્ણકામ છે તથાપિ ઘર્ણાશ્રમોચિત ક્રમને આદરથી સદાય આચરતા હતા
 ॥૨૫॥ અને વ્રતોપવાસ નિયમોને સમસ્ત સમાશ્રિતોને શિખવવા સાર
 યથાકાળ યથોચિત સ્વય કરતા હતા ॥૨૬॥ સવત્સર સમારભ દિવસ
 ચૈત્ર શુક્લ પડવાએ આ જગતના સહા વાસુદેવાત્મક બ્રહ્માની પૂજા કરાવી
 'ચૈત્રે માસિ જગદ્રક્ષા સસર્જ પ્રથમેઽહનિ' એમ બ્રહ્મપુરાણમાં કહ્યું છે
 અર્વાચિન દેવોનુ વાસુદેવાત્મકપદ્મે ને પૂજન તે સુમધુ જનને સમુચિત
 છે, માટે પૂજન કરાવ્યું ॥૨૭॥ મન્વાદિ તિથિઓમા મુખ્ય ચૈત્ર શુક્લ
 તૃતીયા તિથિએ ગોદાન સુવર્ણદાન તથા બ્રાહ્મજુઓજન કરાવ્યું ॥૨૮॥

ભગવતઃ સ ચ મત્સ્યમૂર્તેઃ પૂજામહોત્સવમપિ ક્ષિતિપાલ !
સમ્યક્ । શાસ્ત્રોદિતેન વિધિનૈવ વિધાપ્ય ભુક્ત્વા ગન્તું ચ દુર્ગ-
પુરમીશ્વર ઉદ્યતોઽભૂત્ ॥૨૧॥ इति श्रीसत्सङ्गिजीवने नारायणचरित्रे
धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्तालयदोलोत्सवे नानातिथिकृतचरित्रनिरूपणनामा
त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥६३॥

સુત્રત ઉવાચ—તાવદ્રાજનપુરાદેવ્ય ગોસ્વામી ભક્તિમાન્ હુતમ્ ।
નામ્ના નારાયણગિરિઃ પ્રાર્થયામાસ તં પ્રભુમ્ ॥૨॥ આતિથ્યં કર્તુમિ-
ચ્છામિ શ્વોઽહં સહ મુનેસ્તવ । મનોરથમિમં સ્વામિન્મમ સમ્પૂરય
પ્રભો ! ॥૨॥ इति सम्प्रार्थितस्तेन भक्तवत्सल ईश्वरः । तथेत्युवाच
तावत्तं पौरा अन्येऽप्युपाययुः ॥३॥ कुबेरो यौवनाश्वश्च जूपमू-
लजिदादयः । नमश्चक्रुः प्रभुं भक्त्या तं कुबेर उवाच च ॥४॥

હે ક્ષિતિપાળ ! તેજ તિથિએ મત્સ્યાવતાર ભગવાનનો પૂજામહોત્સવપણ
યથાવિધિ સારી રીતે કરાવીને, પૂજાને અતે ક્રમપ્રાપ્ત ઇચ્છારામના ઘરમાં
ભોજન કરીને દુર્ગપુર પ્રતિ પ્રયાણ માટે તત્પર થયા ॥૨॥ ઇતિ શ્રીસ-
ત્સંગિજીવને...તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે નાનાતિથિકૃતચ-
રિત્રનિરૂપણનામા ત્રિપષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૬૩॥

૧અધ્યાય ૬૪ મો.

સુત્રતઋષિ કહેછે—હે રાજન્ ! જેટલાકમાં જવાનો ઉદ્ધમ આદ્યો
તેટલાકમાં નારાયણગિરિ નામના ભક્તિમાન્ ગોસ્વામી પુરથથી એકદમ
આવીને તે પ્રભુ શ્રીહરિની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યા કે-હે સ્વામિન્ ! મુનિ-
મંડળે સદિત આપનું આતિથ્ય આવતી કાલે કરવા હું ઇચ્છું છું, તો હે
પ્રભો ! આ મારો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવાને આપ હાલ યોગ્ય છો ॥૨॥
હે રાજન્ ! આ પ્રકારે ગોસ્વામીએ પ્રાર્થના કરેલા ભક્તવત્સળ પરમેશ્વર
શ્રીહરિએ ‘તથાસ્તુ’ એમ તેમની પ્રાર્થના સ્વીકારી. તેટલાકમાં કુબેર પટેલ
ભેળનપગી ભૂયોપગી મુળજી આદિક બીજાપણ પૌરભક્તો પ્રભુ પાસે આ-

૧ આ અધ્યાયમા પુષ્પનેલાદિ ઉત્સવ કરીને ભગવાનનું દુર્ગપુરમાં પ્રયાગમન
નિરૂપણ કર્યું છે.

અગ્રાગતસ્ય તે સ્વામિંસ્ત્રયોર્વિંશતિવાસરાઃ । ગતાસ્તગ્રાઽઽદિ-
વસે યૌવનાશ્વમનોરથઃ ॥૫॥ પાકસ્વીકરણેનૈવ ત્વયા સમ્પૂરિતઃ
પ્રભો ! । દેશાન્તરીયલોકાશ્ચ તતઃ સન્તોષિતાસ્ત્વયા ॥૬॥ ભક્તા
વયમપિ સ્વામિન્ભવામસ્તથ સેવકાઃ । અનનુગૃહ્ય તાન્ યાનં તવ
નૈવોચિતં કિલ ॥૭॥ કિન્ચ જન્મોત્સવતિથિર્નિકટેઽસ્ત્યાગતા તવ ।
તત્ર ત્વદર્ચનં સ્વામિન્કર્તુમિચ્છાઽસ્તિ નો દૃદિ ॥૮॥ વિમલોત્સવ-
પર્યન્તં તતઃ સ્થાનુમિદ્દાર્દસિ । ઇતિ સમ્પ્રાર્થિતો ભક્તૈસ્તથેત્યાહ
હસ્તપ્રભુઃ ॥૯॥ તતઃ સ ન્યવસત્તત્ર ભક્તાન્સન્તોષયન્નિજાન્ ।
ઉપાવસન્નવમ્યાં ચ મધ્યાહ્ને રામમાર્ચયત્ ॥૧૦॥ સેઽથ ભક્તજનાઃ
સર્વે તસ્ય જન્મદિનં હિ તત્ । વિદન્તઃ પરયા પ્રીત્યા તમાનર્ચુઃ

વીને પ્રીતિથી પ્રણામ કરવા લાગ્યા તેમા કુબેર પટેલ પ્રણામ કરીને એમ
જોડ્યા કે-॥૨-૪॥ હે ભગવન્ ! અહીંયા આવ્યા આપને તેવીશ દિવસો
વ્યતીત થયા, તેમા ભેળનવગીનો મનોરથતો પ્રથમ દિવસેજ તેમની
રસોઈ સ્વીકારીને આપે સંપૂર્ણ કર્યો. તદનન્તર દેશાતરના હરિજનોના
મનોરથના પરિપૂરણમા પ્રવર્તેલા આપને મારો મનોરથ પરિપૂર્ણ કરવાનો
અવસર આટલે પણ કાળે કરીને પણ મળ્યો નહિ હે સ્વામિન્ ! અમો
પણ આપના સેવક અનન્ય ભક્તો છીએ તેવા અમારી ઉપર રસોઈ
સ્વીકારવારૂપ અનુચ્છ નહિ કરીને અહીંથી દુર્ગપુરપ્રતિ પ્રયાણ આપ
દયાનિધિ ભક્તજનવત્સળને ઉચિત નથીજ વળી હે સ્વામિન્ ! આપનો
આવિર્ભાવમહોત્સવ દિવસતો (ચૈત્ર શુક્લ નવમી) નજીકમાંજ આવે છે
તે દિવસે અમો સર્વે આપનુ અર્ચન કરવા હૃદયથી ઇચ્છીએ છીએ તો
તમો ચૈત્રશુક્લ વિમળા એકાદશીના મહોત્સવસુધી અહીં રહેવાને યોગ્ય
છો હે રાજન્ ! એરીતે કુબેરારાદિ ભક્તોએ પ્રાર્થના કરેલા ભક્તાધીન ભગ-
વાન્ હસતા થકા ‘તથાસ્તુ’ એમ જોડ્યા ॥૫-૯॥ તદનન્તર શ્રીહરિ નિજ-
ભક્તોને સદુપદેશાદિવડે સતોષ પમાડતા થકા વૃત્તાલય પુરમા સુખેથી
રહ્યા અનન્તર રામનવમીએ શ્રીહરિએ યતોપવાસ કરીને મધ્યાહ્ન સમયે
રામચંદ્ર ભગવાનનુ યથાવિધિ પૂજન કર્યું ॥૧૦॥ તેપછી સમસ્ત ભક્ત
જનોએ ‘રામનવમીદિન શ્રીહરિનો જન્મદિન છે’ એમ ભણીને તે દિવસે

સમુત્સુકાઃ ॥૧૧॥ વહ્નૈર્નવીનૈશ્ચાનર્થ્યશ્ચન્દનેન સુગન્ધિના । પૌષ્પે-
ર્મનોહરૈર્હૈર્મરત્નવિભૂષણૈઃ ॥૧૨॥ નીરાજનેન મહતા સ્તુત્યા
નત્યા ચ સાદરમ્ । તં સમ્પૂજ્ય નિરાહારં વ્રતં ચક્રુઃ સજાગરમ્
॥૧૩॥ તત્પ્રીતયે દશમ્યાં તે સાધૂન્ વિપ્રાન્ યથાધનમ્ । સદ્ગો-
ઝ્યૈસ્તર્પયામાસુર્દાનાનિ ચ દ્વદુર્નૃપ ! ॥૧૪॥ હરિશ્ચ વહુશો વિપ્રા-
ન્સમ્મોજ્યાકૃત પારણામ્ । મહાન્તમુત્સવં ચક્રે તતસ્ત્વેકાદશી-
દિને ॥૧૫॥ લક્ષ્મ્યા યુતં વાસુદેવં સૌવર્ણં ભદ્રમણ્ડલે । રાજોપ-
ચારૈર્વિવિધૈર્યથાવિધિ પુપૂજ સઃ ॥૧૬॥ ઉપવેશ્યાથ દોલાયાં પુનઃ
સમ્પૂજ્ય તં તતઃ । મહાનીરાજનં કૃત્વા સમાન્દોલયતિ સ્સ સઃ
॥૧૭॥ મુહૂર્તાન્તે ચ તાં પૂજાં સમાપ્યાભ્યર્ચ્ય વાહવાન્ । ચકારો-
પોપણં સ્વામી ભક્તૈઃ સહ ચ જાગરમ્ ॥૧૮॥ દ્વાદશ્યાં વિચિત્ર-
ત્કૃત્વા પારણાં પ્રાતરેવ સઃ । પ્રયાણાયાશ્વવારાન્સ્વાન્ પદ્માંશ્ચા-
શ્પયદ્રુતમ્ ॥૧૯॥ કતિચિન્મુનિયૂથાનિ ગન્તું દેશાન્તરાણિ સઃ ।

બહુ ઉત્સાહપૂર્વકે પરા પ્રીતિથી તેમની પૂજા કરી ॥૧૧॥ મહાભૂત્ય નવીન
વસ્ત્રો, સુગન્ધિ ચંદન, મનોહર પુષ્પહારો, રત્નગઢિત સુવર્ણમય વિવિધ
વિભૂષણો, મહાનીરાજન, (આરતી) સ્તુતિ, નમસ્કાર આદિક ઉપચા-
રોવડે ભગવાન્ શ્રીહરિની પૂજા કરીને આદરસહિત નિરાહારવ્રત ભગરણુ-
સહિત કર્યું ॥૧૨-૧૩॥ હે નૃપ ! અનંતર તે ભક્તોએ તે દશમીદિવસે
તે ભગવાનની પ્રસન્નતા માટે તે સાધુ વિપ્રોને ઉત્તમ ભોજ્યાન્નવડે તૃપ્ત
કર્યા અને યથાધન બહુ દાનો દીધાં ॥૧૪॥ શ્રીહરિએપણુ બહુ ગ્રાહણોને
પૂજા જમાડીને પારણા કર્યા તદનંતર એકાદશી દિવસે મોટો ઉત્સવ કર્યો
॥૧૫॥ (તેને કહેછે-) સર્વતોભદ્રમંડળમાં લક્ષ્મીસહિત સુવર્ણમય વાસુ-
દેવમૂર્તિની સ્થાપના કરી, યથાવિધિ વિવિધ રાજોપચારોવડે પૂજા કરીને,
તેમને પારણામા પધરાવીને ફરીથી પૂજા કરી આરતી ઉતારીને, મુહૂર્ત
હિતોગીને પછી મુહૂર્તને અતે પૂજાને પરિસમાપ્ત કરીને, સમગ્ર ગ્રાહણોની
પૂજા કરીને ભક્તો સાથે ઉપોષણવ્રતપૂર્વકે ભગરણુવ્રત કર્યું ॥૧૬-૧૮॥
અનંતર દ્વાદશીએ વિધિસર પારણાં કરીને જલદી પ્રયાણ માટે પોતાના
અશ્વવારો અને પદાતિઓને 'તમો તૈયાર થઈ જાવ' એમ આજ્ઞા કરી ॥૧૯॥

આદિદેશાય કતિચિત્સહ સ્વેનાગમાય ચ ॥૨૦॥ આજ્ઞાપ્ય ભૂત્યાન્
સહયાયિનઃ સ્થાન્સ ઉચ્ચપીઠે હ્રુપવિદય હૈમે । સમ્પૂજ્યમાનોઽ-
શ્ચિલભક્તસહૈર્મક્તપ્રિયસ્તાન્પ્રભુરાદિદેશ ॥૨૧॥ ષ્ટવન્તુ સર્વે પુર-
પાશ્ચ યોપા નિજં નિજં દેશમિતો ભવન્તઃ । ગચ્છન્તુ માર્ગે હ્યતિ-
સાવધાના ભવન્તુ કૃષ્ણં હૃદિ ધારયન્તઃ ॥૨૨॥ પવમાદિદય
તાન્સર્વાન્ભગવાન્કરુણાનિધિઃ । જય શ્રીસચ્ચિદાનન્દેત્યુચાર્ય
હયમારુહત્ ॥૨૩॥ પાશ્ચાત્યૈરશ્વવારૈશ્ચપલતરહૃયૈરન્વિતો વેષ્ટને
ઽસૌ પુષ્પાપીઢાન્વિચિન્નાન્સિતતિલકવરે કૌઢ્યમં ચન્દ્રકં ચ ।
કળ્પે દારાનનેકાન્ દધદશિલજનૈર્વૌક્ષ્યમાણોઽશ્રુનેત્રૈઃ ષ્ટવન્

તે સમયે મુનિમડળોમા કેટલાંક મુનિમડળોને દેશાતરમાં ઉપદેશ આપવા
જવાની આજ્ઞા કરી અને કેટલાકને પોતાની સાથે દુર્ગનગર આવ-
વાની આજ્ઞા કરી ॥૨૦॥ સહાનુયાયી પોતાના સેવકોને 'તમો સર્વે તૈયાર
થાવ' એમ આજ્ઞા કરીને, પ્રયાણતપર થએલા ભક્તપ્રિય પ્રભુ શ્રીહરિ
સ્વય પ્રયાણસમયને સમુચિત વસ્ત્રાદિ પહેરવાપૂર્વક સભામાં સુવર્ણમય
સમુન્નત સિંહાસનમા ધણુમાત્ર બેસીને, સર્વ ભક્તોએ પ્રણામપૂર્વક
પૂજન કર્યા થકા તેમના પ્રતિ પ્રીતિથી એમ યોગ્યા કે-॥૨૧॥ હે ભક્તા !
તમો સર્વે સ્ત્રીપુરુષો સાવધ મનથી સાબળો તમારા સર્વેની ખરમા ભક્તિથી
હું પ્રસન્ન થયો છું હું હમણા વિશેષપણે આજ આદેશ કરું છું કે-સદૈવ
હૃદયમાં શ્રીકૃષ્ણને ધારણ કરો. અહીંથી સ્વદેશ પ્રતિ જતાં માર્ગમા પણ
તે શ્રીકૃષ્ણનુજ સ્મરણ કરવાપૂર્વક તેમના નામોનુ ધીર્તન કરતાથકા પોત
પોતાના દેશપ્રતિ અતિસાવધાન થઇને જાઓ ॥૨૨॥ હે રાજન્ ! એરીને
કરુણાનિવિ ભગવાન્ સર્વ ભક્તસંઘોને આજ્ઞા કરીને 'જય સચ્ચિદાનન્દ'
એમ ઉચ્ચ સ્વરથી ઉચ્ચારીને ત્યાથી ઉઠીને પોતાના ઘોડા ઉપર બેઠા ॥૨૩॥
શ્રીહરિની પ્રયાણસમયની શોભાને કહેછે—પ્રકૃતિથી અતિચપળ અમ્બો
ઉપર ચઢી બેસીને યોગેર કર્યા કરતા યશ્વિમદેશીય સોમ સૂરાદિ અશ્વવા
રોથી વિઠાએલા, વિચિત્ર પુષ્પતોરાઓથી સમલકૃત મદામૃદ્ય શિરોવે-
ષ્ટન વસ્ત્ર (પાષ-મોળીયું) વડે શોભમાન, કરેલા શ્રેષ્ઠ કેસરીયા તિલક-વિ-
શેષમા (અર્ચા-આડ) હુંભયદ્રકને ધારી રહેલા, કંઠમાં અનેક મુદ્રાતારો

ગીતં સવાદ્યં શશિનિભવદનો નિર્યયૌ ભક્તસજ્ઞાત્ ॥૨૪॥ અનુયાતો
નરાનારીદૃષ્ઠાથ ચ હરિર્યદ્દન્ ॥ ન નિવર્તયિતું શક્તો યભૂવ કરસં-
જ્ઞયા ॥૨૫॥ પાર્ણિસ્પર્શદ્રાવિતેન તતોઽશ્વેનૈકલઃ સ્વયમ્ ॥ જગામ
ભક્તદૃષ્ટીનામતિદૂરે સ સત્ત્વરમ્ ॥૨૬॥ યાવદ્દૃષ્ટિવલં દૃષ્ટ્વા ન્યત્ર
તન્ત ચ તે જનાઃ ॥ ધ્યાયન્તસ્તં સાશ્રુનેત્રાઃ સ્વ સ્વં દેશં તતો યયુઃ
॥૨૭॥ રામપ્રતાપમુરયાસ્તુ તદા સાકેતવાસિનઃ ॥ આજ્ઞયેવ હરે-
ર્જન્મુર્વાહનૈઃ કિચ્ચિદ્વ્રતઃ ॥૨૮॥ પાશ્ચાત્યાનશ્વવારાદીન્સમેત્યાથ
હરિઃ સ ચ ॥ ગચ્છન્દુર્ગપુર માર્ગે માલ્યદેશમુપાયયો ॥૨૯॥ તત્ર
યદ્દાક્ષલિપુટાન્માર્ગમાવધ્ય સંસ્થિતાન્ ॥ જનાન્સહસ્રશોઽપદ્ય
દ્ગવાન્પ્રહસન્મુખઃ ॥૩૦॥ નમસ્કૃત્ય પ્રભું તેઽથ વલ્ગા તસ્ય ચ

પુષ્પહારોને ધારી રહેલા, અશ્રુપૂર્ણ નેનવાળા સકળ ભક્તલોકોએ નિરીક્ષણ
કરાતા, ગીત વાદ્ય વિગેરેને સાલળતા, તે આ ચદ્રવદન ભગવાન્ ભક્તસઘ
થકી નિકળ્યા ॥૨૪॥ અનતર પોતાને પ્રેમપ્રકર્યથી પાછળ વળાવા આવતા
હનરોહનર નરનારી ભક્તજનોને બેઠને, હસ્તસસાથી રોકવા છતાપણ
તેમને પાછા વાળવા અશક્ય સમજીને શ્રીહરિએ પેનીના સ્પર્શથી પોતાના
વાહનભૂત અશ્વને વિશેષ દોડાવ્યો અશ્વવરને વિશેષ દોડાવતા પોતે
એકાકી ભગવાન્ ભક્તજનોના દૃષ્ટિમાર્ગ થકી બહુ દૂર પ્રદેશમા એકદમ
જતા રહ્યા અનતર નયનપથ થકી બહુ દૂર ગએલા તે શ્રીહરિને જ્યા
મુધી દૃષ્ટિ પ્રસરે ત્યામુધી નિહાળીને, પછીથી નિહાળતા અસમર્થ થતા તે
ભક્તજનો ત્યાથી પાછા વળીને, તેમનુજ પોતપોતાના મનમા ધ્યાન કરતા
થકા વિરહશોકથી આવેલા આસુઓથી વ્યાપ્ત નેત્રવાળા થઈને પોતપોતાના
દેશપ્રતિ ગયા ॥૨૫-૨૭॥ અયોધ્યાવાસી રામપ્રતાપપ્રમુખ શ્રીહરિના
સખન્ધિઓ તો તેમનીજ આસાથી રથાદિ વાહનોમા બેસીને તેમના
થકી કિચિત્ આગળ ગયા હતા ॥૨૮॥ અનતર વેગથી અશ્વ દોડાવીને
સર્વની આગળ ગએલા શ્રીહરિ, ક્ષણમાત્રમા આવી પહોચેલા પશ્ચિમદેશીય
અશ્વવારોને મળીને માર્ગમા તેમની સાથે ચાલતા માર્ગવશાત્ ભાલ્લદેશને
પામ્યા ॥૨૯॥ તે દેશમા પોતાને જવાનો રસ્તો રોકીને રહેલા, બે હાથ
જેમણે બેઠ્યા છે એવા તે દેશના હનરોહનર ભક્તજનો મદમ્ હસતા

વાજિનઃ । ધૃત્વા સ્વં સ્વં પુરં નેતું હરિં સમ્પ્રાર્થયન્મૃશમ્ ॥૨૧॥
 તાગ્નિર્મત્સ્યં હરિર્ગન્તું નાશકદ્ધકવત્સલઃ । તતસ્તેષાં પ્રિયં કર્તું
 તત્તત્પુરમગાચ સઃ ॥૨૨॥ ક્વચિદર્થં ક્વચિચ્ચકં ક્વચિદ્દે વ્રીણ્યપિ
 ક્વચિત્ । દિનાન્યુવાસ ભગવાન્મક્તાનાં પ્રિયકામ્યયા ॥૨૩॥ एवं
 નિવસતસ્તસ્ય માસૃષ્ઠઃ ક્ષણો યથા । વ્યતિચક્રામ મક્તાન્સ્વા-
 મ્મૃશં તોષયતો હરેઃ ॥૨૪॥ અથોત્તમસ્તુ નૃપતિર્નિવસન્દુર્ગપત્તને ।
 હરેઃ પ્રતીક્ષયા માસં દુઃસૈન મહતાઽનયત્ ॥૨૫॥ અથ ધ્વો વા
 પરધ્વો વા સાયં વા પ્રાતરેવ વા । હરિરાયાસ્યતીત્યેવં ચિન્તયા-
 ઽન્યં નિનાય ચ ॥૨૬॥ તૃતીયે માસિ તુ પ્રાપ્તે મૃશં ચિન્તાતુરો

તે ભગવાને જોયા ॥૨૭॥ અનંતર તે સર્વે જનોએ મહાપ્રભુને પ્રણામ
 કરીને તેમના અશ્વની લગામ પકડીને પોતપોતાના પુરપ્રતિ પ્રેમથી તેડી
 જવાની તીવ્ર ઈચ્છાથી અત્યંત પ્રાર્થના કરી ॥૨૮॥ તે આ શ્રીહરિ ભગ-
 વાન અપરાધીન છે તોપણ ભક્તપરાધીન હોવાથી તે હરિભક્તોને તિર-
 સ્કાર કરીને દુર્ગપુર જવામાટે અસમર્થ હોધને, તેમનું પ્રિય કરવા તેમની
 પ્રાર્થનાથી તેમના તેમના પુર આમપ્રતિ પધાર્યા ॥૨૯॥ ભગવાન શ્રીહરિ
 કોઈ ગામમા અઘોં દિન, તો કોઈ ગામમા એક દિન, તો કોઈમાં બે દિવસ,
 તો કંવચિત્ ત્રણ પણ દિવસો ભક્તજનોના મનોરથને અનુસારે તે લાલ-
 દેશીય ભક્તોનું પ્રિય કરવાની ઈચ્છાથીજ રહ્યા ॥૩૦॥ એરીતે તે તે પુર-
 આમમાં નિવાસ કરતા, તે તે પોતાના ભક્તોને અતિશય આનંદ આપતા
 તે શ્રીહરિને એક માસ ક્ષણવત્ નીકળી ગયો ॥૩૧॥ અનંતર દુર્ગપત્તનમાં
 ભગવાન વિના એકલા રહેલા પરમ ભક્ત ઉત્તમ નૃપતિએ તો દિવસનેપણ
 કટપવત્ માનતા થકા જેમતેમ મહાદુઃખે કરીને એક માસ કેમ આટલો
 બધો વિલંબ થયો' એમ ભગવાન આવવાની રાહ જોતાં જોતાં નિર્ગમન
 કર્યો ॥૩૨॥ 'મારા નાથ સ્વામી શ્રીહરિ આજ કે કાલે કે પરમ દિવસે
 પ્રાત કાળેજ કે સાયંકાળેજ જરૂર આવશે' એવી પ્રતિક્ષણ આવવાની
 ચિંતા કરતાં કરતાજ એમને બીજેપણ માસ વીતિ ગયો ॥૩૩॥ ત્રીજો
 માસ બેસતાં તો તે આ ઉત્તમ નૃપ ભગવાનનો વિરહ ક્ષણમાત્રપણ
 સહન કરવા અસમર્થ થવાથી અત્યંત ચિંતાતુર થઈ ગયા. ખાનપાનની

નૃપઃ । ભગવદ્વિરહં સોહું નાશકત્ક્ષણમપ્યસૌ ॥૩૭॥ સ્નાનપાનવિ-
હીનઞ્ચ ચિન્તાતત્તવપુનૃત્પઃ । ભૂરિપ્રજાગરઃ પર્વી લિલેલ્લેકમનાઃ
શનૈઃ ॥૩૮॥ લિખિત્વા સ્વપ્રણામાદિ લિલેલ્લ પ્રાર્થનાં તતઃ । અતિ-
ક્રાન્તૈવ મર્યાદા ભગવન્ ! યા ત્વયા કૃતા ॥૩૯॥ યતાવત્કાલપ-
ર્યન્તં પ્રાણા દેહે કથન્નત । સ્થિતાં અતઃ પરં ત્વેતે ન સ્યાસ્યન્તીતિ
ભાતિ મે ॥૪૦॥ સહનં ત્વદ્વિયોગસ્ય નાહં કર્તું ક્ષમઃ પ્રભો ! ।
અત્રાયાહિ તતઃ શીઘ્રં મામાકારય તત્ર વા ॥૪૧॥ સવિસ્તરૈતદર્થો
તુ લિખિત્વા પત્રિકાં નૃપઃ । દૂતેન પ્રેપયામાસ સઘોડસૌ શીઘ્ર-
ગામિના ॥૪૨॥ તસ્મિન્નેવ દિને દૂતો ગુપ્તકાલ્યપુરમાગમત્ । હરિ
પ્રાપ્ય દદૌ તાં ચ વાચયામાસ સ પ્રભુઃ ॥૪૩॥ સકલાં વાચયિત્વા

૩થિએ રહિત, શ્રીહરિ નહિ આવવાની ચિંતાથી કૃશ શરીરવાળા, ઘણા
ઉભગરા જેમને થયા છે, (નિદ્રારહિત) માટેજ અસ્વાસ્થ્યને પામેલા
ઉત્તમ નૃપે તદેકમન થઇ ધીમેથી એક પત્ર લખ્યો ॥૩૭-૩૮॥ ઉપમા
લખવાપૂર્વક પોતાના પ્રણામાદિ લખીને, પછી આ પ્રાર્થના લખી દે-
લગવન્ ! આપનો વિશ્લેષ નહિ સહન થવાના સ્વભાવવાળા મારી
આગળ જે આપે આવવાના કાળની મર્યાદા (એક માસે હું આવીશ)
પ્રથમ કુરી હતી તે તો વીતિજ ગઇ ॥૩૯॥ આપની આજ્ઞાને વશ વર્તીને
અહીં રહેતાં મારા દેહમાં પ્રાણો જેમતેમ આટલા કાળપર્યંત મહાકલેશથી
રહ્યા છે. અતઃપર આ પ્રાણો નહીંજ રહેશે. પ્રાણના પ્રાણ આપ છો.
તમારા વિના પ્રાણનજ દેમ સિદ્ધ થાય ? હે પ્રભો ! ઇતઃપર તમારો વિયોગ
સહન કરવા હું અસમર્થ છું, તો જલદી અહીં આવવાને આપ યોગ્ય છો.
અથવા મને આપની સન્નિધિમાં ખોલાવી લ્યો ॥૪૦-૪૧॥ હે રાજન્ !
સવિસ્તર પૂર્વોક્ત અર્થ જેમાં વર્ણવ્યો છે એવો પત્ર ઉત્તમ રાજાએ લખીને
ઉતાવળે આવનારા દૂતદ્વારા તત્ક્ષણે મોકલી આપ્યો ॥૪૨॥ મોકલેલો
દૂત જે દિને દુર્ગપુર થઇ નીકળ્યો તે ને તેજ દિવસે બાહ્યદેશભૂપતિની
રાજધાની ગાંધપુરને પામીને, તેજ દિવસે ત્યાં પધારેલા લગવાનને
રાજલવનમાં મળીને તેમના હાથમાં તે પત્ર આપ્યો. તે સમય પત્ર
વાંચતાં તેનો તાત્પર્યાર્થ જણીને, 'પોતાનું વિયોગદુઃખ ઉત્તમ રાજાએ

તાં ભગવાન્કરુણાનિધિઃ । અસહ્યં સ્વસ્ય ચિરહં તેનાવુધ્યત નિશ્ચિ-
તમ્ ॥૪૪॥ તતઃ સર્વાનનુજ્ઞાપ્ય તસિદ્રેય દિને નિશિ । અશ્વ-
ચારૈઃ કતિપયૈઃ સદ્વાયાદુર્ગપત્તનમ્ ॥૪૫॥ અરુણોદયવેલાયાં પ્રાપ્ત-
તત્પુરમીશ્વરઃ । ઉપવિષ્ઠો વહિર્વેદ્યાં તત્તુશ્રાંવોત્તમો નૃપઃ ॥૪૬॥
અમ્યધાવત્તદૈવાસાવનુપાનત્પદોઽપિ ચ । પ્રાણં વપુરિવ પ્રાપ્ય
તમાનન્દમવાપ સઃ ॥૪૭॥ ઉત્તીર્યાશ્વાદ્દરિરપિ પરિરમે તમાન-
તમ્ । દૃશીભૂતં ચ તદેહં દૃષ્ટ્વા વિસ્મયમાપ ચ ॥૪૮॥ તતઃ સાકં
તેન હરિર્વેષ્ટિતો નિજપાર્વદેઃ । પ્રાપ્ય સ્વવસતિં સ્થાનં ન્યવસત્ત-

અસદ્ય છે' એમ નિશ્ચય કરીને કૃષ્ણાનિધિ ભગવાન શ્રીહરિ તેજ દિવસે
તેતે સર્વ લાક્ષદેશીય લક્ષ્મીનોને પોતપોતાને ગામે જવાની અનુજ્ઞા
આપીને, તેજ રાત્રિએ કેટલાક સોમવર્માદિ પાર્શ્વોથી વીઠાધને ચાલી નીક-
ળતાં, અરુણોદય વેળાએ દુર્ગપત્તનને પામ્યા ॥૪૩-૪૫॥ તે સમયે દર-
બારના દ્વારની સમીપની વેદિકા ઉપર (ડેલીએ) બેઠેલા ઉત્તમ નૃપતિ
શ્રીહરિની પધારવાની વાર્તા તેમણે આગળ મોકલેલા અશ્વારમુખથી સાંભ-
ળીને, તત્કાલજ પગરખાં પહેર્યા વિનાજ વેગથી શ્રીહરિને સન્મુખ દોડ્યા
આ સામા દોડેલા ઉત્તમ રાજા મુખ્ય પ્રાણને પામીને વપુજ જેમ એમ
તે ભગવાનને પામીને પરમાનન્દ પામ્યા 'ચન્દ્ર દૃષ્ટાઽમ્બુચિરિવ' એવો
પાઠ લઈએ તો 'અદ્રોદય દર્શનથી સમુદ્રજ જેમ આનન્દને પામે છે તેમ'
એવો અર્થ કરવો 'કોકો દિનમિવ પ્રાપ્ય' એવો પાઠ લઈએ તો 'કોક-
ચંદ્રવાક પક્ષી (અકવો) દિવસને પામીને આનન્દને જેમ પામે છે તેમ'
એવો અર્થ કરવો ॥૪૬-૪૭॥ શ્રીહરિપણુ ઉત્તમ ભૂપને અભિમુખ હોડ્યા
આવતા બેઠને અશ્વચટ્ટી ઉતરીને, પોતાના પાદપદ્મમા પ્રણામ કરતા
તેમને પ્રેમથી મળ્યા અને પોતાના વિરહથી કૃશ અર્ધગએકુ તેમનું શરીર
બેઠને વિસ્મય પામ્યા ॥૪૮॥ તદનંતર પરમાનન્દપરિપૂર્ણ ઉત્તમ નૃપ અને
પોતાના પાર્શ્વોસાથે પોતાના નિવાસ સ્થાનને પામીને તે રાત્રિએ ભક્તિથી

૧ 'ચન્દ્ર દૃષ્ટાઽમ્બુચિરિવ' इति पाठान्तरम् । 'कौको दिनमिव प्राप्य'
इति पाठान्तरम् ।

ન્નિવેવિતઃ ॥૪૯॥ માનયિત્વા ભગવતો વન્ધૂંસ્તમિવ સાદરમ્ ।
પ્રાસાદે વાસયામાસ સ્વકીયે સ ચ ભૂપતિઃ ॥૫૦॥ एवं स भग-
वांश्चक्रे पुरि तत्र नृपोत्सवम् । अन्यानपीदृशानेव तत्र चक्रे स
चोत्सवान् ॥૫૧॥ મહોત્સવં યઃ પરમં પવિત્રં હરેરિમં સંનૃણ્યા-
ત્પટેદ્વા । તૌ વાઙ્મિતાર્યં સકલં લભેતાં હરેઃ, પ્રસાદાત્પરમં પદં
ચ ॥૫૨॥ इति श्रीसत्सङ्गीवने नारायणचरित्रे धर्मशास्त्रे तृतीयप्रकरणे वृत्ता-
लयदोलोत्सवे भगवतो दुर्गपत्तनप्रत्यागमननामा चतु पष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥

इति तृतीयप्रकरणं समाप्तम् ।

સેવા કર્યા થકા મુખેથી રહ્યા ॥૪૯॥ ભગવાનના બન્ધુ રામપ્રતાપાદિકને
ભગવાનની પેઠેજ આદરપૂર્વક માન આપીને તે ઉત્તમ રાજાએ પોતાનાજ
પ્રાસાદ (દરબાર) મા ઉતારો આપ્યો ॥૫૦॥ હે પ્રતાપાસિંહ રાજન્ !
આ પ્રકારે સ્વામિનારાયણ ભગવાને વૃત્તાલયપુરીમાં પુષ્પદોલોત્સવ અને
બીજાપણુ તેવાજ બહુ ઉત્સવો કર્યા હતા ॥૫૧॥ હવે આ પુષ્પદોલોત્સવ-
કથાના શ્રવણ પઠનનુ ફળ કહેછે—જે જન ભગવાન શ્રીહરિએ કરેલો
પુષ્પદોલોત્સવ જે મેં પ્રીતિથી અને આદરથી પુછતા તમને કહ્યો તે
પરમ પવિત્ર-સકળ કિરિબપને નાશ કરનારા આ મહોત્સવને સાંભળે કે
પાઠ કરે તો તે બન્ને જનો આ લોક પરલોકમાં સમગ્ર વાંછિત પુરુષાર્થને
પામીને, તેમના પ્રસાદથી પરમ અક્ષરાખ્ય પદને પામશે, એમાં સંશય
લેશ નથી ॥૫૨॥ ઇતિ શ્રીસત્સંગિજીવને નારાયણચરિત્રે ધર્મશાસ્ત્રે
તૃતીયપ્રકરણે વૃત્તાલયદોલોત્સવે ભગવતો દુર્ગપત્તનપ્રત્યાગમન-
નામા ચતુઃપષ્ટિતમોઽધ્યાયઃ ॥૬૪॥

स्वभक्तान्स्तोपयामास यः कृपावारिषिर्वहन् ।

कृत्वा नानोत्सवान्भूमौ धीहरिः सोऽस्तु मद्भदि ॥ १ ॥

ઇતિ તૃતીયપ્રકરણં સમાપ્તમ્.